

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
TARİH PROGRAMI
DOKTORA TEZİ

1960 VE 1974 YILLARI ARASINDA TÜRKİYE VE
İNGİLTERE'NİN KARŞILAŞTIRMALI KIBRIS
POLİTİKALARI

Hazırlayan
Ergenekon SAVRUN

Danışman
Doç. Dr. Melih TINAL

İZMİR-2017

YEMİN METNİ

Doktora Tezi olarak sunduğum “1960 ve 1974 Yılları Arasında Türkiye ve İngiltere'nin Karşılaştırmalı Kıbrıs Politikaları” adlı çalışmanın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden olduğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

.../.../.....

Ergenekon SAVRUN

ÖZET

Doktora Tezi

1960 ve 1974 Yılları Arasında Türkiye ve İngiltere'nin Karşılaştırmalı Kıbrıs Politikaları

Ergenekon SAVRUN

Dokuz Eylül Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Tarih Anabilim Dalı

Tarih Programı

Türkiye ve İngiltere'nin 1960 ve 1974 yılları arasında Kıbrıs konusunda düşündükleri ve uyguladıkları politikaların süreçlerini karşılaştırmalı bir analizini yapan bu doktora tezinin amacı, her iki devletin iç ve dış politikalarına etki eden olguları ve ortaya çıkardığı sonuçları değerlendirmektir. 1960 ve 1974 arası döneminin tercih edilmesinin nedeni ise; bahsedilen yıllarda İngiltere bir kaç askeri üssünü bırakmak kaydı ile Kıbrıs'a sözde bağımsızlığını geri vermiş, Türkiye ise, 1878'den sonra İngiltere'ye kiraladığı adaya tekrar ayak basmıştır. Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı İmparatorluğu ile karşıt ittifaklarda çarpışan İngilizler, Kıbrıs'ı ilhak ettiğini bildirecek ve daha sonra da Türkiye Lozan'da Kıbrıs'ı İngiltere'ye bırakacaktır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra savaşın galip devletlerinin Dünya'yı iki (Batı ve Doğu Bloku) kutuplu sistemin içerisine sokmasından da Kıbrıs Doğu Akdeniz'deki jeostratejik öneminden ötürü nasibini alacaktır.

Özellikle de 1950'lerin sonuna doğru bu ayrışma ivme kazanmıştır. Öte yandan Türkiye ve Yunanistan arasında on dokuzuncu yüzyılın genelinde ve yirminci yüzyılın ilk çeyreğinde meydana gelen çatışmalar, savaşlar ve anlaşmazlıklar haliyle Kıbrıs'ta yaşayan Türk ve Rum toplumlarını da etkileyecektir. İngiltere ise İkinci Dünya Savaşı'ndan galip çıkmasına rağmen eski imparatorluk gücünü de kaybetmiştir. Ancak Orta Doğu ve Doğu Akdeniz'deki çıkarlarından da vazgeçmek niyetinde değildir. Türkiye ise öncelikle Kıbrıs Türk halkının can ve mal güvenliğini sağlamak amacını

gütmüştür çünkü başında Sovyet Rusya tehdidi vardır ve Yunanistan ile birlikte girdiği NATO ve Batı İttifakı'na hayati önem vermektedir. Bu yüzden ilk başlarda Türkiye her hangi bir anlaşmazlıkta İngiltere ile beraber yürümek istemiştir. Ancak gün geçtikçe artan Rum saldırıları karşısında Türkiye, birazda iç kamuoyu baskısının sonucunda Kıbrıs politikasında değişiklik yapmak zorunda kalacaktır. Bir yanda Rumların “*Enosis*” sevdası diğer yanda Türklerin “*Taksim*” tezi ortaya atılacaktır.

Ancak bu savlar İngiltere'nin çıkarlarına ters düştüğünden en azından Türkiye için fazla uzun ömürlü olmayacaktır. 1959 Zürih ve Londra Antlaşmaları'nın ardından 1960'da Kıbrıs Cumhuriyeti kurulacak, ancak daha üç yıl geçmeden kurulan cumhuriyet bitmeyen Rum saldırıları yüzünden bir daha birleşmemek üzere hem zihinlerde hem de gönüllerde son bulacaktır. 1963-1967 gibi dönemlerde de Kıbrıs konusu Türkiye için daha da kritik bir hale gelecektir. Ancak yukarıda değindiğimiz gibi bazı dış etkenlerden ötürü Türk siyasetine yön verenler 1974 yılına kadar beklemek zorunda kalacaklardır.

İngiltere'nin öncelikli ve daimi amacı ise İngiliz egemenliğini sürekli kılabilmek için, her türlü toplumsal karışıklıktan yararlanmak, öte yandan da iki toplumun içlerinde ki toplumsal çekişmeden de fayda sağlamak. Böylece adada ve Doğu Akdeniz'de kendisine rakip olabilecek güçlerinde önüne geçerek bölgede başat güçlerin başında gelmek istemesidir.

Bunların yanı sıra Kıbrıs sorununun muhatabı yerel ve siyasal baş aktörler ile birlikte, Türkiye ve İngiltere'nin de içinde buldukları kendi toplumunun ve dünya siyasal sisteminin getirmiş olduğu yeni ve değişik stratejik koşulları karşılaştırmalar yaparak ele alacağız. Elde edeceğimiz bulgularında karşılaştırmalarını yapacağız. Bu çalışma temelde bunu hedeflemektedir.

Belirtilen amaç ve yöntem dahilinde tezin giriş bölümünde Osmanlı döneminde Kıbrıs'ın hangi koşullar altında İngiltere'ye verildiğini ve daha sonra elden nasıl çıktığına değinilecektir. Sırasıyla da birinci bölümde, Lozan Antlaşması baz alınarak İkinci Dünya Savaşı'nın eşliğinde Kıbrıs'ta meydana gelen gelişmeler belirtilecek. İkinci bölümde, savaşın başlangıcından 1955'lerin

ortasına kadar ki süreçte adanın Türkiye açısından nasıl uluslararası bir sorun hale gelmesinin bilgisi verilecek. Bunu izleyen üçüncü, dördüncü, beşinci ve altıncı bölümlerde ise 1959 Zürih ve Londra Antlaşmalarından 1974 Kıbrıs Barış Harekatına kadar olan sürede Türkiye ve İngiltere'nin, zaman zaman Yunanistan'ın, zaman zaman Kıbrıs'taki Rum ve Türk toplumlarının ve zaman zaman da uluslararası güçlerin etkisiyle şekillenen Kıbrıs politikalarına değineceğiz. Ayrıca, bu gelişmeler ışığında, Kıbrıs konusunun, Türkiye ve İngiltere'deki iç ve dış siyasi durumu nasıl etkilediği ve şekillendirdiğini de karşılaştırmalar yaparak incelemek olacaktır. Sonuç bölümünde ise genel bir karşılaştırma yaparak bu dönemin önemli gelişmelerinin ışığında, günümüz Kıbrıs'ın Türkiye için stratejik, tarihsel ve kültürel olarak hayati önemini ortaya koymak olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kıbrıs Türk Milli Davası, Türkiye'nin Kıbrıs Politikaları, İngiltere'nin Kıbrıs Politikaları, Kıbrıs Siyasi ve Sosyal Tarihi, Doğu Akdeniz Stratejisi

ABSTRACT

Doctoral Thesis

Doctor of Philosophy (PhD)

Turkey's and England's Comparative Cyprus Policy Between 1960 and 1974

Ergenekon SAVRUN

Dokuz Eylül University

Graduate School of Social Sciences

Department of History

History Program

This doctoral thesis will investigate according to both Turkey and England's politics towards the Cyprus Issue between 1960 and 1974. For this purpose, this study will also make comparison between these states thoughts and their applications in this period. The reason for the choosing of the 1960 and 1974 period is that England, by leaving two military bases on the island, gave it back its so-called independence in the years mentioned, while Turkey set foot again in the island which it leased the island to Britain in 1878. During the First World War, the British fought in opposing alliance with the Ottoman Empire, because of that, they declared the annexation of Cyprus and then Turkey left it to England after the Lausanne Treaty due to its strategic importance in the Eastern Mediterranean, the island, suffered after the Second World War period, because the victorious countries divided the world in a bipolar system (Western and Eastern Block).

In particular, this separation gained momentum towards the end of the 1950's. On the other hand, conflicts, wars and disputes between Turks and Greeks throughout the nineteenth century and in the first quarter of the twentieth century consequently affected the Turkish and Greek communities in Cyprus. As for England, though coming as the victorious state from the Second World War, she lost her old imperial power. However, Britain did not intend to give up its interests in the Middle East and the Eastern Mediterranean. Turkey's priority was to protect Turkish Cypriots' life and property rights

because there was a serious Soviet Russia threat to Turkey and Turkey gives vital importance both to NATO and Western Alliance. Therefore, Turkey wanted to walk with England in any dispute at the beginning. However, Turkey changed its Cyprus politics in the face of the gradual Greek attacks and somehow as a result of pressure of domestic public opinion. On the one hand, Greece's "Enosis" passion, on the other side, the Turks "Taksim" thesis had rose.

However, these claims did not live long at least for Turkey, because it was contrary to the interests of Britain. The Republic of Cyprus was established in 1960 after the 1959 Zurich and London Agreements, but the republic in less than three years, was wrecked and never united again either in minds or hearts as a result of the endless attacks of Greeks. As in the period 1963-1967, the Cyprus issue became even more critical for Turkey. However, as mentioned above, those who directed the Turkish politics had to wait till 1974 because of some external factors.

Britain's priority and permanent objective was to sustain its dominance and to get benefits from all kind of social unrest, in other respects, they also wanted to take advantage of strife of two communities. Thus, they were able to surpass any power that could rival them and was willing to be the dominating force in the island and Eastern Mediterranean region.

In addition to these, with the local and main political actors of the interlocutor of the Cyprus problem, we will investigate different strategic conditions at their time by making comparisons between Turkey's and Britain's politics according to their own domestic societies and what the world political system brought. This study basically aims it. In the introduction to the thesis with the stated objectives and methods that under what conditions Cyprus was given to England during the Ottoman period and then that will be discussed how Cyprus got out of hand. Respectively, in the first chapter, on the basis of the Lausanne Treaty, the developments occurring in Cyprus will be indicated on the brink of the Second World War. In the second part, how the island to became an international problem for Turkey from the beginning of the war till mid 1955's will be showed.

In the following third, fourth, fifth and sixth chapters, we will reiterate how Cyprus politics was shaped by Turkey and England, from time to time by Greece, from time to time by the Cypriot Greeks and Cypriot Turks and from time to time by the international powers politics. Additionally, in the light of these developments, we are going to try to explain and also examine the shape by making comparisons how the Cyprus issue has affected both Turkey's and England's domestic and external political situations. In the conclusion part, we will make a general comparison in the light of the significant developments of this period, trying reveal that how today's Cyprus is of vital importance strategically, historically and culturally for Turkey.

Keywords: Cyprus Turkish National Case, Turkey's Cyprus Politics, England's Cyprus Politics, Political and Social History of Cyprus, Eastern Mediterranean Strategy

**1960 ve 1974 YILARI ARASINDA TÜRKİYE VE İNGİLTERE'NİN
KARŞILAŞTIRMALI KIBRIS POLİTİKALARI**

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	ii
YEMİN METNİ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER	x
KISALTMALAR	xvi
EKLER LİSTESİ	xix
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

**LOZAN'DAN, İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NIN BAŞLANGICINA KADAR
ADADA İNGİLİZ YÖNETİMİ VE TÜRKİYE'NİN POLİTİKALARI
(1923-1939)**

1.1. İNGİLİZ TAÇ KOLONİSİ (CROWN COLONY), YENİ ANAYASA VE ADADA VALİLİK SİSTEMİ	58
1.2. RUMLARIN ENOSİS HAYALI VE 1931 RUM İSYANI'NIN NEDENLERİ	60
1.2.1.Kraliyet Konsey Yasası (Order in Council)	63
1.2.2.Kitium Piskoposu Milonas'un Enosis Manifestosu	64
1.2.3.Vali Konağının Kundaklanması ve İsyanların Ada Geneline Yayılması	66
1.2.4.Vali Sir Ronald Storrs'un 'Böl – Yönet' Yasaları ve İngiltere'nin 'İslamcılık' Politikaları	69
1.2.5. İsyanda Yunan Konsolosluğu'nun ve Kilise'nin Rolü	72

1.3. KIBRIS TÜRK MİLLİYETÇİLİĞİNİN UYANIŞI VE MİLLİ KONGRE	74
1.4. 1931 İSYANI'NDAN İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NIN BAŞLANGICINA TÜRKİYE-YUNANİSTAN VE İNGİLTERE'NİN KARŞILIKLI POLİTİKALARI	82

İKİNCİ BÖLÜM

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NDAN LONDRA KONFERANSI'NA KADAR ADADA TÜRKİYE-İNGİLTERE POLİTİKALARI (1939-1955)

2.1. SAVAŞIN EŞİĞİNDE AKDENİZ'DE İTTİFAK ARAYIŞLARI	104
2.2. İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI SONRASI AKDENİZ'DE DEĞİŞEN POLİTİK DENGELER	107
2.3. ENOSİS'E KARŞI GELİŞEN KIBRIS TÜRK MİLLİYETÇİLİĞİ, TÜRKİYE VE İNGİLTERE'NİN TUTUMU	111
2.3.1.Kıbrıs Meselesi Diye Bir Mesele Yoktur	111
2.3.2. Yunanistan ve AKEL'in Kıbrıs'ı İlhak Çabaları	112
2.3.3.Kıbrıs Türkü Örgütleniyor	113
2.4. KİLİSE - AKEL ÇEKİŞMESİ VE (1950) PLEBİSİT BASKISI	117
2.4.1.Plebisit Yanlısı Rum Toplum Hareketleri Karşısında Kıbrıs'ta Türk Gençlik Hareketleri	121
2.4.2.Türkiye'nin Plebisit'e Karşı Uluslararası Platformdaki Tutumu	122
2.4.2.1.Kilise Baskısı	122
2.5. İNGİLTERE'NİN YENİ AKDENİZ STRATEJİSİ	123
2.6. TÜRK HÜKÜMETİNİN AKSİNE, TÜRK BASINI VE KAMUOYUNUN KIBRIS DAVASINA BAKIŞ AÇISI	127
2.7. YUNANİSTAN'IN KIBRIS'TA HELENİZM POLİTİKASI	128
2.7.1.Makarios-Grivas Görüşmesi ve EOKA'nın Temelleri	129
2.8. BATI VE DOĞU BLOKU EKSENİNDE TÜRKİYE –YUNANİSTAN VE KIBRIS	131
2.8.1.NATO Yolunda İki Ülke Türkiye-Yunanistan	132
2.8.2.İngiltere Türkiye'nin NATO Üyeliğine Karşı Çıkıyor (Ortadoğu Komutanlığı Projesi)	135

2.9. PLEBİSİT'TEN SONRA RUMLARIN ENOSİS ÇABALARI	137
2.10. RUM TARAFI KIBRIS SORUNUNU BİRLEŞMİŞ MİLLETLER'E TAŞIYOR	142
2.11. İNGİLTERE'NİN YENİ STRATEJİSİ	144
2.12. ANTHONY EDEN VE PETROL YOLU ÜZERİNDEKİ ADA KIBRIS	147
2.13. MACMILLAN DÖNEMİ VE DEĞİŞEN İNGİLİZ DIŞ POLİTİKASI	150
2.14. DEMOKRAT PARTİ İLK DÖNEMİ (1950-1954) TÜRK DIŞ POLİTİKASI VE KIBRIS	151
2.14.1. 1950'lerde Türk ve Rum Basınının Karşılaştırılması; "Enosis Yalnız Enosis" Tezine Karşı "Türkiye Yalnız Türkiye Parolası"	157
2.14.2. Yunan Hükümeti'nin Enosis Israrına, Türk Hükümeti'nin İlimli Politikası	163
2.15. KIBRIS SORUNUNUN BİRLEŞMİŞ MİLLETLER'E TAŞINMASI, TÜRKİYE-YUNANİSTAN VE İNGİLTERE'NİN TUTUMU	165
2.15.1. Uluslararası Platforma Taşınan Kıbrıs Sorununun Kıbrıs İç Siyasetine Yansımaları ve Öğrenci Hareketleri	177
2.16. EOKA TERÖRÜ	181
2.16.1. EOKA Tedhişine Karşı Türklerin Tepkileri ve Sömürge Yönetiminin Tepkisizliği	188
2.17. KIBRIS'TA TÜRK DİRENİŞİ VE TÜRK MUKAVEMET TEŞKİLATI'NIN (TMT) KURULUŞ SÜRECİ	193
2.18. LONDRA KONFERANSI (1955); TÜRK-YUNAN VE İNGİLİZ TEZLERİ	204
2.18.1. 6-7 Eylül Olayları Sonrasında 3'lü Konferansın Sonucu ve Kıbrıs Meselesinde Türk-İngiliz Politikalarına Etkileri	214

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1959 ZÜRİH-LONDRA ANTLAŞMALARINA KADAR KIBRIS'TA YENİ STATÜKO ARAYIŞLARI: İLHAK VE TAKSİM TEZLERİNE KARŞI SELF- DETERMINATION, ÖZERKLİK VE İNGİLİZ ANAYASA PLANLARI

- 3.1. VALİ HARDING-MAKARİOS GÖRÜŞMELERİ VE MACMILLAN
PLANI'NIN TEMELLERİ: ÖZERKLİK VE SELF-DETERMİNASYON
TARTIŞMALARI 217
- 3.2. MAKARİOS'UN SEYŞEL (SEYCHELLES) ADALARINA
SÜRGÜNÜ 224
- 3.3. SON DÖNEMDEKİ İNGİLİZ POLİTİKALARINA KARŞI İNGİLTERE-
TÜRKİYE VE YUNANİSTAN'DA BU DURUMA KARŞI TUTUM VE
TEPKİLER 227
- 3.4. LORD RADCLIFFE ANAYASASI VE YANKILARI 237
- 3.5. YENİ KIBRIS POLİTİKASI "TAKSİM" TEZİNE TÜRKİYE VE
İNGİLTERE'NİN YAKLAŞIMLARI 241
- 3.6. MAKARİOS'UN SÜRGÜNDEN DÖNMESİNDEN SONRA, RUM
YÖNETİMİ VE YUNANİSTAN'IN İSTEKLERİ KARŞISINDA İNGİLTERE'NİN
DEĞİŞEN POLİTİKASI VE TÜRKİYE'NİN TUTUMU 245
- 3.7. MAKARİOS'UN SERBEST BIRAKILMASINA TEPKİLER VE TAKSİM
MİTİNGLERİ 252
- 3.8. KIBRIS'IN SON VALİSİ SİR HUGH FOOT, FOOT PLANI VE YENİ
GELİŞMELER İŞİĞİNDA TÜRK-İNGİLİZ TEZLERİ 253
- 3.9. MACMILLAN PLANI ÇERÇEVESİNDE İNGİLTERE VE TÜRKİYE'NİN
POLİTİK YAKINLAŞMASI 257

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
ZÜRİH VE LONDRA ANTLAŞMALARI, KIBRIS
CUMHURİYETİ'NİN DOĞUŞU VE BATIŞI SIRASINDA ADADA POLİTİK
VE HUKUKİ DEĞİŞİKLİKLER, TÜRKİYE VE İNGİLTERE'NİN
POLİTİKALARI (1959-1964)

4.1. KIBRIS (ZÜRİH-LONDRA) ANTLAŞMALARI ÖNCESİ ARŞİVLER İŞİĞİNDA GENEL DURUM ANALİZİ	266
4.2. ZÜRİH ANTLAŞMASI (11 ŞUBAT 1959)	277
4.3. LONDRA ANTLAŞMASI (19 ŞUBAT 1959)	280
4.4. KIBRIS ANTLAŞMALARI'NIN TÜRK SİYASETİ VE KAMUOYUNDAKİ YANSIMALARI	283
4.5. CUMHURİYETE GEÇİŞ DÖNEMİNDE Kİ SORUNLAR (İNGİLİZ ÜSLERİ, RUM UYUŞMAZLIĞI, TÜRK TARAFININ İLİMLİ TUTUMU)	291
4.6. 27 MAYIS DARBESİ SONRASINDA TÜRKİYE'NİN KIBRIS POLİTİKALARI SONUCUNDA DARBE YÖNETİMİ'NİN KIBRIS TÜRK LİDERLİĞİ VE TMT İLE FİKİR UYUŞMAZLIĞI	295
4.7. KIBRIS CUMHURİYETİ'NİN İLANI, YENİ ANTLAŞMALAR ESKİ SORUNLAR	302
4.8. KIBRIS CUMHURİYETİ'NİN SONUNU GETİREN ANLAŞMAZLIKLAR VE GARANTÖR DEVLETLERİN TUTUMU	311
4.9. 1960-1963 SÜRECİNİN TÜRKİYE'NİN POLİTİKALARINA ETKİSİ VE TÜRKİYE'NİN POLİTİK TUTUMU	320
4.10. 1960-1963 SÜRECİNİN İNGİLTERE'NİN POLİTİKALARINA ETKİSİ VE İNGİLTERE'NİN POLİTİK TUTUMU	337
4.11. AKRİTAS PLANI, KANLI NOEL (1963) VE CUMHURİYETİN SONU	349
4.12. KIBRIS TÜRKLERİNE YAPILAN DEVLET TERÖRÜNE KARŞI İNGİLTERE'NİN OYALAMA POLİTİKALARI VE TÜRKİYE'NİN ÜÇLÜ MÜDAHALE ÖNERİSİ	356

BEŞİNCİ BÖLÜM
1964 LONDRA KONFERANSI'NDAN 1967 KRİZİNE KIBRIS'TAKİ
GELİŞMELER VE TÜRK-İNGİLİZ POLİTİKALARI

5.1. LONDRA KONFERANSI (1964): KIBRIS'TA ULUSLARARASI ÇIKARLAR KARŞISINDA İNGİLTERE VE TÜRKİYE'NİN POLİTİK TUTUMU	367
5.2. BM GÜVENLİK KONSEYİ (1964): U THANT PLANI, İNGİLTERE'NİN TELAŞI, TÜRKİYE'NİN İKNASI VE 186 SAYILI KARAR SONRASI KIBRISLI RUMLARIN MEŞRUIYET KAZANMASI	376
5.3. KIBRIS'TA BM BARIŞ GÜCÜ VE BİTMİYEN EOKA TERÖRÜ	384
5.4. BATI'NIN KIBRIS'A BAKIŞI, JOHNSON MEKTUBU VE SONRASINDA TÜRKİYE'NİN KIBRIS POLİTİKASI	397
5.5. CENEVRE GÖRÜŞMLERİ'NDE ACHESON PLANI VE ERENKÖY DÜRENİŞİNDE TÜRK-İNGİLİZ POLİTİKALARI	404
5.6. 1965'TEN 1967 OLAYLARINA KADAR KIBRIS'TAKİ GELİŞMELER VE TÜRK-İNGİLİZ POLİTİKALARI	410

ALTINCI BÖLÜM
1968'DEN 1974 KIBRIS TÜRK BARIŞ HAREKÂTINA

6.1. 1968 TOPLUMLARARASI BARIŞ GÖRÜŞMELERİNDEN 1971 EOKA-B'NİN KURULUŞUNA: KIBRIS'TA GEÇİCİ TÜRK YÖNETİMİ VE SİYASİ ORTAM	422
6.2. TÜRKİYE'DE 12 MART 1971 ASKERİ MUHTIRASI VE HÜKÜMET DEĞİŞİKLİKLERİ	426
6.3. 15 TEMMUZ 1974 YUNAN CUNTA DARBESİNE KARŞI 20 TEMMUZ 1974 KIBRIS TÜRK BARIŞ HAREKÂTI	428
SONUÇ	437
KAYNAKÇA	465
EKLER	

KISALTMALAR

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AKEL	Anorthotiku Kommatos Ergazomeni Lau
AP	Adalet Partisi
Ayr.	Ayrıca
Bkz.	Bakınız
BM	Birleşmiş Milletler
BCA	Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
CENTO	Bağdat Paktı
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
CKMP	Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi
CO	Colonial Office
Çev.	Çeviren
DP	Demokrat Parti
D.P.M.G.G.M.Z.	Demokrat Parti Meclis Grubu Gizli Müzakere Zabıtları
Dr.	Doktor
Ed.	Editör
EMAK	Kıbrıs'ın Özgürlüğü İçin Ulusal Cephe
EOKA	Ethniki Organosis Kibriyon Agoniston-Kıbrıslı Savaşçıların Ulusal Birliği
EOKA-B	Ethniki Organosis Kibriyon Agoniston B
FO	Foreign Office

KATAK	Kıbrıs Türk Azınlık Kurumu
KTMD	Kıbrıs Türk Mücahitler Derneği
MC	Milletler Cemiyeti
MBK	Milli Birlik Komitesi
MEC	Middel East Command-Orta Doğu Komutanlığı
MEDO	Middle East Defence Organization-Orta Doğu Savunma Örgütü
MGP	Milli Güven Partisi
NATO	North Atlantic Treaty Organization-Kuzey Atlantik Antlaşma Örgütü
OHEN	Kıbrıs Ortodoks Hristiyan Gençlik Teşkilatı
PEK	Sağ Kanat (Rum) Çiftçiler Birliği
PEO	Kıbrıs (Rum) İşçi Federasyonu
PEON	Pan Kıbrıs (Rum) Ulusal Gençlik Teşkilatı
RAF	Royal Air Force-(İngiliz) Kraliyet Hava Kuvvetleri
RMMO	Rum Milli Muhafız Ordusu
S.	Sayfa
S.S.	Sayfa Sayısı
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TC	Türkiye Cumhuriyeti
TMT	Türk Mukavemet Teşkilatı
TRT	Türkiye Radyo Televizyon Kurumu

TSK	Türk Silahlı Kuvvetleri
UNFICYP	United Nations Peacekeeping Force in Cyprus-Birleşmiş Milletler Kıbrıs Barış Gücü
USA	United States of America-Amerika Birleşik Devletleri
Vb.	Ve benzeri
Yay.	Yayını
YTP	Yeni Türkiye Partisi

EKLER LİSTESİ

- EK 1:** BCA Fon No: 030.10. Kutu No: 254, Dosya No: 712. Sıra No: 44, Tarih: 9 Kasım 1931 ek s.1
- EK 2:** BCA 030.10.109.727, 4, Tarih: 29 Kasım 1931 ek s.2
- EK 3:** BCA 030.10.234.578. 12, Tarih: 30 Mayıs1933 ek s.3
- EK 4:** FO 371/123 929, RG 1081/2148, Tarih: 3 Ekim1956 ek s.5
- EK 5:** FO 371/123 929, RG 1081/2149, Tarih: 3 ve 5 Ekim 1956 ek s.7
- EK 6:** FO 371/123 929, RG 1081/2151, Tarih: 8 Ekim 1956 ek s.11
- EK 7:** FO 371/123 929, RG 1081/2157, Tarih: 28 Eylül, 1 ve 3 Ekim 1956 ek s.14
- EK 8:** FO 371/123 929, RG 1081/2156, Tarih: 12 Eylül 1956 ek s.18
- EK9:** BCA 030.01. 38. 227, 1, Tarih: 24 Kasım 1956 ek s.21
- EK 10:** BCA 030.01.38.227.9, Tarih: 27 Nisan 1957 ek s.34
- EK 11:** Halkın Sesi Gazetesi, 6-7 Aralık 1963 ek s.39
- EK 12:** BCA 030.01.16.86.5, Tarih: 6 Ağustos 1960 ek s.40
- EK 13:** Bozkurt Gazetesi, 29 Mayıs 1960 ek s.41
- EK 14:** BCA 030.01.38.228.1, 15.5.1963 ek s.42
- EK 15:** FO 371/152875, RC 1071/54, Tarih: 2 Şubat 1960 ek s.76
- EK 16:** FO 371/152875, RC 1071/56, Tarih: 3 Şubat 1960 ek s.82
- EK 17:** FO 371/152875, RC 1071/53, Tarih: 2 Şubat 1960 ek s.84
- EK 18:** FO 371/152875, RC 1071/53A, Tarih: 3 Şubat 1960 ek s.87
- EK 19:** FO 371/152875, RC 1071/57, Tarih: 3 Şubat 1960 ek s.88
- EK 20:** FO 371/152875, RC 1071/64, Tarih: 9 Şubat 1960 ek s.91

- EK 21:** FO 371/152875, RC 1071/64A, Tarih: 9 Şubat 1960 ek s.95
- EK 22:** FO 371/152875, RC 1071/64B, Tarih: 27 Ocak 1960 ek s.101
- EK 23:** Cumhuriyet Gazetesi, 24-28 Aralık 1963, Vatan Gazetesi, 24 Aralık 1963, ek s.124
- EK 24:** Milliyet Gazetesi, 26-27 Aralık 1963, ek s.125
- EK 25:** Director of Central Intelligence, United States Intelligence Board, US. Special National Intelligence Estimate Number 29.3-64”, NO 2, 19 Haziran 1964, ek s.126

GİRİŞ

a. Tezin Amacı ve Önemi

Kıbrıs, yarım yüzyıldan fazla bir zamandan bu yana, içinde bulunduğu bölgeyi, halkını ve uluslararası sistemi etkileyen çok yönlü bir sorun olarak Türkiye'nin dış politika meselelerinin başında gelmiştir. Kıbrıs Adası'nın adı ne yazık ki "Sorun" sözcüğü ile birlikte anılmaya başlanmıştır. Diğer yandan tarih boyunca Kıbrıs'ın kaderi her zaman dışarıdan belirlenen ve çevresinde hüküm süren hükümdarlara vergi veren, ordularına insan ve ham madde sağlayan bir ada olmuştur.

Tezin konusu gereği Kıbrıs'ın antik dönemine şimdilik değinmeden Türklerin ve İngilizlerin adaya hangi dönemlerde yerleştiğine bakacak olursak eğer, bilindiği gibi Kıbrıs Adası 1570-1571 yılları arasında Osmanlı İmparatorluğu'nun fethi ile Türk egemenliği altına girmiştir ve ada fiilen 1878 tarihine kadar Türkler tarafından yönetilmiştir. 1878 tarihinde ise özel antlaşmalarla, adanın yönetimi İngiltere'ye belirli bir süreliğine devredilmiştir ve 1960'a kadar İngiltere tarafından yönetilmiştir. Ancak burada küçük bir parantez açmak gerekirse, çok daha önceleri İngiliz Kralı Aslan Yürekli Richard zamanında, Kıbrıs 1191'de dönemin Ortaçağ İngiliz Krallığı'nın egemenliğine birkaç sene de olsa girmiştir fakat Kral Richard adayı Lüzinyanlara bırakmıştır. Fakat Kıbrıs'ın Anadolu'ya olan coğrafi ve kültürel yakınlığı ve Türk hakimiyetinde üç asırdan biraz daha uzun kalması, Türkiye'nin etkisini biraz daha ön plana çıkarmaktadır. İlerleyen bölümlerde bu konulara daha detaylı değineceğimizden ötürü şimdi tezin amacı ve önemini aşağıdaki şekilde açıklamak istiyoruz.

Bu çalışmanın ana hedefi, Kıbrıs'a bir sorun gözü ile bakmak yerine, Kıbrıs'ın yakın geçmişteki tarihini etkileyen başat devletler olan Türkiye ve İngiltere'nin belirtilen dönemlerdeki politikalarını ele almak ve incelemek olacaktır. Mümkün olduğunca doğru ve hatasız tarih yazımının gereği, ilgili yerli ve yabancı belgeleri referans olarak ve tarihsel olgulara dayanarak gerçeğe en uygun bir biçimde belirtilen dönemi ortaya koymak amaçlanmaktadır. Bu hedef doğrultusunda da başta TC Başbakanlık arşiv belgeleri ve İngiltere milli arşiv belgelerinin özgün ve az bilinen ya da henüz ortaya

konmamış olanlarının karşılaştırmaları yapılacaktır. Ayrıca anılara, basılı ikinci belgelere ve mecmualara da dayanan bir araştırma planlanmaktadır.

Bu konunun seçilmesindeki en büyük etken ise uzun yıllar Kıbrıs Adası'nda yaşamış olmamın yanı sıra, taraflı tarafsız yerli ve yabancı kamuoyunun da takdir ettiği gibi. Geçtimiz yüzyılın ve içinde bulunduğumuz yüzyılın ender ve kendisine has özelliklerini taşıyan önemli liderinden olan merhum Rauf Raif Denktaş Bey'i tanıma fırsatım olduğundan ileri gelmektedir. Öte yandan yabancı lisanımın İngilizce olması nedeni ile özgün İngilizce kaynakları da inceleyip çalışmaya yansıtılabileceğim düşüncesidir. Bütün bu etkenler birleşince Kıbrıs konusu üzerinde yoğunlaşmanın daha mantıklı olacağı kanısına varılmıştır. Kıbrıs bağlamında Türkiye ve İngiltere'nin politikalarının araştırılmasının bir diğer önemli etkeni ise, konunun günümüzde bile sıcaklığını ve önemini koruduğu kanısındadır. Çünkü Kıbrıs konusu sadece bugün üzerinde yaşayan halkların geleceğini belirlemeyecektir. Türkiye'yi, Yunanistan'ı, İngiltere'yi, Doğu Akdeniz'i, Orta Doğu'yu ve hatta dünyanın başat devletlerinde bölgedeki geleceğini etkileyeceği kanaatindeyiz ve bu yüzden konunun çok önemli olduğuna inanmaktayız.

Son olarak da, konuya ilişkin elbette ki önemli, başarılı ve halen özgünlüğünü koruyan değerli yerli ve yabancı çalışmalar vardır. Yerli olarak ilk akla gelen eserler ise; Şükrü Sina Gürel'in "Kıbrıs Tarihi 1878-1960" başlıklı iki ciltlik eseri, Ahmet Gazioğlu'nun, "İngiliz İdaresinde Kıbrıs, Statü ve Anayasa" adlı eseri ve diğer eserleri, Salahi Sonyel, Ulvi Keser, Cihat Göktepe gibi yazarların ve akademisyenlerin İngiliz arşiv belgeleri ile desteklenmiş önemli eserleri mevcuttur. Öte yandan Kıbrıs konusuna ömrünü adanmış Türk liderlerin de anıları mevcuttur. Yine yabancı eserlerin başında George Hill'in "History of Cyprus", Sir Harry Luke'un "Cyprus Under The Turks", Stephan Xydis'in "Cyprus Conflict and Concilation" gibi referans eserleri mevcuttur. Ancak, son dönemlerde Kıbrıs konusunda yayınlanan bir takım eserler, özgün ve resmi kaynaklardan yoksun, nesnellikten biraz uzak ve tarihten gelen birtakım önyargıları halen içinde bulundurmaktadır. Bu eksikliği bir nebze de olsun gidermek için böyle bir çalışma yapmak amaçlanmaktadır.

Araştırmanın yazımına başlamadan önce yararlanılan ve daha sonra da yararlanılacak olan Türkiye’de ve yurt dışında kaynak araştırması için başvuru alan kurum ve kuruluşlar şu şekildedir. Ankara Milli Kütüphane, Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi, TBMM Kütüphanesi, İzmir Milli Kütüphane, Dokuz Eylül Üniversitesi Merkez Kütüphanesi, TC Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Kıbrıs Türk Milli Arşivi, Yakın Doğu Üniversitesi Kütüphanesi. Yabancı kurum ve kuruluşlar ise, İngiltere Milli Arşivi (National Archives), İngiliz Avam Kamarası Tutanakları (Hansard), Sheffield City Council Library, The University of Sheffield Library, The University of Sheffield Western Bank Library. Öte yandan ATESE kaynaklarından da yararlanmak istememize rağmen döneme ait arşiv belgelerin araştırmacılara henüz açılmadığından ötürü faydalanma fırsatımız olmadı.

Son olarak bu çalışmayı hazırlarken farklı görüşleri yansıtan kaynakları da taramaya ve değinmeye gayret ettik. Ancak konunun genişliği yüzünden değinemediğimiz ve gözden kaçan önemli eserler ve kaynaklar olabilir. Her ne kadar konunun bir tarafında olsakta, bilimin etik kuralları çerçevesinde olay ve olgulara elimizden geldiği kadar tarafsız olmaya özen gösterdik. Daha da önemlisi olayları kendi tarafımıza göre değiştirip tahrip etmekten kesinlikle kaçındık ve görmezden gememezlik yapmadık. Böylelikle bu araştırmamız ile söz konusu Kıbrıs bağlamında Türkiye ve İngiltere’nin konuya bakış açılarını, etkenlerini ve olgularını karşılaştırmalı yöntem ile ele alıp, küçük de olsa sosyal tarih araştırmalarına katkı sağlamayı umuyoruz.

b. Karşılaştırmalı Yöntem

Karşılaştırmalı tarih farklı toplum ya da toplumlarda ki, fikirleri, olayları birbirleri ile olan etkileşimlerini, benzerliklerini ve farklılıklarını araştırır. Karşılaştırmalı yöntem detaylı ve titiz bir inceleme için birçok bilgi toplar ve daha sonra belirlenen konunun içeriğine göre benzerlikleri ve farklılıkları ortaya çıkarır. Karşılaştırmalı yöntem tarih alanında birçok olay ve olguya uygulanabilir. Örneğin ideolojiler, devrimler, savaşlar, uygarlıklar, devletler, kentler vb. birçok tarihsel olay ve olgu karşılaştırmalı yöntem ile ele alınır ve incelenebilir. Günümüzde Türkiye açısından

yeni sayılabilecek bu yöntemin Batı'daki öncüleri ise Max Weber, Alexis de Tocqueville, Barrington Moore, Reinhard Bendix, Charles Tilly ve Theda Skocpol gibi bilim insanlarıdır. Özellikle de Moore ve Skocpol'e göre karşılaştırmalı tarih yönteminin uygulanabilmesi için üç şart ya da yöntem mevcuttur.

Birincisi, Paralel Karşılaştırmalı Tarih yöntemidir. Buna göre okuyucunun ikna edilebilmesi için tarihsel olaylar sebepleriyle verilir, hipotez ve teori tekrar edilerek kanıtlara ulaşılmak istenir. İkincisi, Zıtlıklara Yönelik Karşılaştırmalı Tarih yöntemidir. Bu yöntemde ise birinci yöntemin yani paralel yöntemle tamamen zıt bir amaçla olayları izler. Üçüncü yöntem ise, Makro-Analitik Karşılaştırmalı Tarih yöntemidir. Burada ise makro düzeydeki yapılar ve süreçler ele alınır ve nedensel çıkarımlar yapılmaya çalışılır.

Elbetteki karşılaştırmalı tarih yöntemi kategorilere ayıranlar sadece Moore ve Skocpol değildir, Charles Tilly'nin karşılaştırmalı tarihi çalışmalarından sonra bu yöntem dört kategoriye bölündü. Sırasıyla, Bireysel, Evrensel, Varyasyonlu ve Kapsamlı Karşılaştırmalar şeklindedir.

Çalışmamızda ise iki devletin Türkiye ve İngiltere'nin aynı zaman dilimi ve mekân üzerinde yani Kıbrıs Adası'na yönelik politikalarını temel alarak karşılaştırmalar yapacağız. Konuya dâhil olan halk, devletler ya da ülkeler elbetteki yalnızca Türkiye ve İngiltere değildir. Adada yaşayan Türk ve Rum halkının yanı sıra, ada Rumlarının Anavatan olarak gördükleri Yunanistan ve dönemin başat güçleri Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (Sovyet Rusya)'da zaman zaman konunun merkezinde ve kapsamındadır.

Daha öncede belirttiğimiz gibi, çalışmamızın temelini resmi arşiv belgeleri, anılar, resmi arşiv kaynakları gösteren ikincil eserler, döneme ait gazete ve benzeri süreli yayınlar, yabancı kitaplar ve makaleler sağlayacaktır. Bu eserlere değinilerek ve atıflarda bulunularak karşılaştırmalı yöntem ile çalışmayı kendine has zorluklarıyla tamamlamak istiyoruz.

Coğrafi konumu nedeniyle Kıbrıs, tarih boyunca bölgedeki devletlerin, çeşitli medeniyetlerin, kültür ve ticaretin, çeşitli dil ve dinlerin etkisi altında kalmış ve tarih boyunca yazgısı dışarıdan belirlenmiş, hiç kimseye sorulmadan bağımsızlığı kısıtlanan bir yer olmuştur.¹ Konum itibari ile 34° 33' - 35° 41' kuzey enlemleri ile 32° 20' – 34° 35' doğu boylamları arasında yer alan² adanın Türkiye'ye uzaklığı 70 km dir, yüz ölçümü ise 9.251 km² dir, Yunanistan'a ise 800 km uzaklıktadır. Daha sonra sırasıyla Suriye'ye 100 km, Mısır'a 370 km ve Rodos'a da 400 km uzaklıktadır.³ Kıbrıs Adası, Doğu Akdeniz'in kuzey kesiminde⁴ Sicilya ve Sardunya Adalarından sonra Akdenizin üçüncü büyük adasıdır.⁵ Akdeniz'in doğusundaki de en büyük adadır. ⁶ Ayrıca, Kıbrıs coğrafi konumu itibari le İskenderun Körfezi ve ötesindeki Amanos Dağlarına ev sahipliği yapan Hatay ile Doğu Toroslar'ın bulunduğu Çukurova'ya hakim ve yakın bir durumdadır.⁷

Türkiye ile her bakımdan benzerlik içindedir. Havası, suyu, iklimi ve diğer coğrafi koşulları Türkiye'nin Doğu Akdeniz coğrafyası ile aynıdır. Anadolu'dan kopmuş bir parça gibidir ve tarihin hiçbir döneminde Yunanistan'a ait olmamıştır. Kıbrıs'ta yaşayan Türkler ise geçmişte Türkiye'den göç eden ve Türklüklerini her daim yaşayan ve yaşatan bir toplumdur.⁸ Kıbrıs Adası, Marmara Denizi'nin (11.500 km²) içine rahatça sığacak kadar küçük olmasına karşın, coğrafi konumu itibarıyla arz ettiği önem, oldukça büyüktür.

---

¹ Şükrü S. Gürel, **Kıbrıs Tarihi (1878-1960) Kolonyalizm, Ulusçuluk ve Uluslararası Politika, 1**, Kaynak Yay., İstanbul, 1984, (1 Kolonyalizm), s. 11.

² **Türk- Yunan İlişkileri ve Megalo (Megali) İdea**, Hazılayan: Genel Kurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara, 1985, s. 8.

³ T.C. Başbakanlık Devlet Arşivi Daire Başkanlığı, **Osmanlı İdaresinde Kıbrıs (Nüfus-Arazi Dağılımı ve Türk Vakıfları)**, Yayın Nu: 43, Ankara, 2000, s. 3.

⁴ Hüner Tuncer, **Kıbrıs Sarmalı Nasıl Bir Çözüm?**, 2.Baskı, Kaynak Yay., İstanbul, 2012, (Çözüm), s. 21.

⁵ İbrahim Artunç, **Kıbrıs'ta Savaş ve Barış**, İstanbul, 1989, s. 32.

⁶ Turan Gökçe, "1571 Yılında İç-İl Sancağından Sürülüp Kıbrıs'ta İskân Edilen Aileler", **Ege Üniversitesi Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi II**, Ege Üniversitesi Basım Evi, İzmir, 1998, ss.1-78, s. 1.

⁷ Süleyman Özmen, **Avrasya'nın Kırılma Noktası Kıbrıs**, İstanbul, 2005, s. 47.

⁸ Arif Alagöz, **"Kıbrıs Tarihine Coğrafi Giriş"**, Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi Türk Heyeti Tebliğleri, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara, 1971, s. 25.

Britanyalı politikacı ve İngiltere'nin Başbakanlarından Benjamin Disraeli, Kıbrıs'ın önemini İngiliz Kraliçesi Victoria'ya söylediği şu sözlerle vurgulamıştır; “Kıbrıs, Ön Asya'nın anahtarıdır”.⁹

Kıbrıs Doğu Akdeniz'deki kilit jeopolitik öneminden ötürü tarih boyunca çeşitli uygarlıkların yerleşkesi olmuştur. Kimi zaman Fenikeliler, Frengler, Ege Adaları ve çevresindekiler ve Anadolu halkları da Kıbrıs'a gelmiştir. Ayrıca, Osmanlı'nın 1571'de adayı fethinden Birinci Dünya Savaşına kadar olan sürede Anadolu'dan çeşitli meslek gruplarından olmak üzere çiftçi, asker ve zanaatkârlar devlet desteği ile göç ettirilmiştir.¹⁰ Tarihi M.Ö. 3000'e uzanan Kıbrıs'ta¹¹ 1570-1571 Osmanlı İmparatorluğu fethine kadar adada sırasıyla Hititler, Fenikeliler, Asurlular, Eski Mısırlılar, Persler, Makedonyalılar, Romalılar, Bizanslılar, Müslüman Araplar, İngilizler (Aslan Yürekli Richard), Lüzinyanlar, Cenevizliler ve Venedikliler hüküm sürmüşlerdir.

Venediklilerin eline geçmesi ise 14 Mart 1489 tarihindedir. Bu döneme kadar Kıbrıs'ta 80.000 kişiden ve 60 köyden oluşan Marunîler ile diğer ada sakinleri Rum ve Ermeniler Lübnan'a bağlı Suriye tehammüllerine göre ibadet etmekteydi.¹² Ancak yıllarca süren Yunan Ortodoks baskıları bu insanları Yunanlaştırmıştır. Ayrıca, adanın kuzey batısında Aromatos, Aya Marina, Kormakitis ve Karpasya köylerinde yaşayan bu insanlar Nicada Dondola adlı bir valinin Ortaçağ'dan kalma zulümlerinden de 1571'de Osmanlı'nın adaya gelişinden sonra kurtulmuşlardır. Rumlara ve diğer unsurlara her türlü kültürel, dini ve vergi konusunda yeni düzenlemeler ve serbestlikler verilmiştir. Bu durum İngiliz dönemine kadar devam etmiştir.¹³

Daha da eskilere gidecek olursak, ilk olarak M.Ö. 1450'de Antik Mısır adayı fethetmiştir, ardından Hititler egemen olmuştur. Sırasıyla da Asurlular M.Ö. 709'da,

---

⁹ Artunç, s.32.

¹⁰ **Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü**, “Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi”, Ankara, 1971, s. 82.

¹¹ İsmail Bozkurt, “Kıbrıs'ın Tarihine Kısa Bir Bakış”, (Ed.) İrfan Kaya Ülger, Ertan Efeğil, **Avrupa Birliği Kışkacında Kıbrıs Meselesi (Bugünü ve Yarını)**, Ankara, 2001, (Yarını), s. 9.

¹² Alagöz, s. 25.

¹³ Atilla Atan, “Kıbrıs-Yeni Bir Türk Devletinin Doğuşu”, **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, Sayı 14, Ankara, Nisan 1986, ss.54-65, s. 56.

Büyük İskender M.Ö. 332’de, Romalılar M.Ö.58’de adaya egemen olmuştur. M.S. 395 tarihinde Roma İmparatorluğu’nun ikiye bölünmesinin ardından Bizansın yani Doğu Roma’nın ancak bugünkü Yunanistan’dan ayrı bir konumda Bizans’a tabi kalmıştır. Bunun sonucunda Kıbrıs halkı Bizans yönetimine ve Yunan kültürüne karşı Ortodoks Hıristiyanlığında etkisiyle de bir bağ kurmuştur ve Bizans İmparatorluğu’da Kıbrıs kiliselerine M.S. 488’de bağımsızlık tanımıştır. Yine bu dönemde Rumca resmi dil olmuş ve ada halkının çoğunluğu Rum olmamasına rağmen güngeçtikçe Rumlaşmaya başlamıştır.¹⁴

Daha sonraları ise Araplar Kıbrıs’a fetihler düzenlemiştir, ilk fetih M.S. 632 tarihinde yapılmıştır ancak ada üzerinde tam manasıyla bir egemenlik kuramamışlardır. 1191 tarihinde ise Haçlı Seferleri’nin ekseninde Aslan Yürekli lakaplı İngiliz Kralı I. Richard adayı egemenliği altına almıştır. Daha sonra Kral Richard Kıbrıs’ı Templer Şövalyelerine ve ardından da Guy de Lusignan’a bırakmıştır. Lüzinyan dönemi 1489 tarihine kadar devam etmiştir. Öte yandan Cenevizliler ve Memlûklüler de adanın çeşitli yerlerinde söz sahibi konumdadırlar. Ayrıca, Memlûklüler bazı yerlerde İslami eserlerde meydana getirmiştir. 1432’den itibaren Venedikliler de adada etkili olmaya başlamıştır. Venedik dönemine kadar da ada feodal monarşi biçiminde yönetilmiştir. Bu zaman zarfında Kıbrıs Ortodoks Kilisesi her bakımdan Roma Katolik Kilisesi’ne bağlanmıştır ve bu süreç 1571 Osmanlı fethine kadar devam etmiştir.¹⁵

Bilindiği gibi Venediklilerin birçoğu ticaret ve denizcilik ile uğraştıklarından ötürü Kıbrıs’ı bir yerleşim yerinden daha çok ticari ve askeri bir sömürge kolonisi durumunda görüyordu. Venedikli korsanların 1432’den sonra yavaş yavaş denetiminde giren ada ve halkı bu korsanların pek de umurlarında değildi. Yerli halk bu durumdan çok müzdarıptı ve günlük hayat vergiler ve dini kısıtlamalar yüzünden tam bir esaret şekline bürünmüştü. Ayrıca Kıbrıs’ın Venediklilerin elinde olması da kendilerine Akdeniz’de bir takım askeri ve ticari üstünlükler sağlıyordu. Bu durumda haliyle en çok Osmanlı İmparatorluğu’nu rahatsız ve tehdit ediyordu. Osmanlı ise gerek Venedikli

---

¹⁴ Nuri Çevikel, **Kıbrıs Eyaleti (1750-1800)**, Gazimağusa, KKTC, 2000, (Eyaleti), s. 1-10.

¹⁵ Çevikel, Eyaleti, s.15-16.

korsanların bir takım faaliyetlerinden ve gerekse de Kıbrıslı yerli halkın talepleri üzerine 1570'de Kıbrıs'a fetih düzenledi ve 1571 yılında da adayı egemenliği altına aldı.¹⁶

Öte yandan Kıbrıs'ın tarihsel demografik yapısına baktığımızda şu gerçekler göze çarpar. Yukarıda da bahsettiğimiz gibi birçok uygarlık Kıbrıs'a egemen olmuştur bu yüzden çeşitlilik gösteren heterojen bir yapı mevcuttur. Her ne kadar kendilerini Yunan gören bazı küçük koloni ve krallıklar adada varlık göstermişse de tarihin hiç bir safhasında Kıbrıs siyasi olarak Yunan egemenliği altına girmemiştir. Eski çağlarda da Yunan halkı Kıbrıs halkı için yabancı bir halktı. Bugünkü Kıbrıs Rumlarının da kendilerini Yunan saymaları da dil ve din birliğinden ötürüdür.¹⁷

Kıbrıs'ın Osmanlı İmparatorluğu nazarındaki durumunu söyle açıklayabiliriz. Kıbrıs, dönemin başat deniz gücü Venediklilerin egemenliği altında olduğu dönemde, üç kıtaya yayılmış Osmanlı İmparatorluğu'nun yumuşak karnı bir çıbanbaşı gibi duruyor ve bu durumuyla Osmanlı İmparatorluğu için bir tehdit ve tehlike kaynağı oluşturuyordu.¹⁸ Adada konuşlanan Venedik korsanlarının Türk-Müslüman hacı adaylarına saldırması, Osmanlı İmparatorluğu'na düşmanca tutumları ve Kıbrıs Ortodoks halkının da yardım talepleri bardağı taşıran son damla olmuştur.¹⁹ Venediklilere bir ultimatoma vererek adayı savaşız olarak kendilerine teslim etme konusunda girişimde bulunmuştur.²⁰ Fetih sürecinde meydana gelen bazı diplomatik olaylar Başbakanlık Devlet Arşivi Dairesi'nin Osmanlı İdaresinde Kıbrıs adlı eserinde kısaca şöyle özetleniyor; *"11 Şubat 1570'de Venedik'e gönderilen Divan-ı Hümayun çavuşlarından Kubad Çavuş, götürmüş olduğu notayı 18 Mart 1570'de Venedik Senatosu'na sordu. Ültimatoma niteliği taşıyan notada, Kıbrıs Adası'nın Venedik'e 2000 mil uzaklıkta olduğu, Dalmaçya bölgesinde Venediklilerin Osmanlı sınırlarına saldırdığı, Akdeniz'de tüccar ve hac gemilerine saldıran korsanların Kıbrıs'a sığındığı ve Venedikliler için gereksiz olan bu adanın ellerinde tutulmasının dostluğa sığmayacağı belirtilerek. Bu gibi olayların önlenmesi ve*

---

¹⁶ Rifat Uçarol, **1878 Kıbrıs Sorunu ve Osmanlı-İngiliz Anlaşması**, İstanbul, 1978, s. 11.

¹⁷ Bozkurt, Yarım, s. 2-3.

¹⁸ Uçarol, s. 11

¹⁹ Ahmet. C. Gazioğlu, **Kıbrıs Türk Tarihi, Türk Dönemi (1570-1878)**, Lefkoşa, 1994, (1570), s. 10-11.

²⁰ Abdülhaluk Çay, **Kıbrıs'ta Kanlı Noel 1963**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara, 1989, s. 18.

barışın korunması için teminat olmak üzere adanın Türklere terk edilmesi istenmekte, aksi halde savaşın kaçınılmaz olacağı sert bir dille bildirilmekte idi.

Senato bunu reddetti. Kubat Çavuş Senato'nun olumsuz cevabını 5 Mayıs 1570'de İstanbul'a getirdi. Durumun vahametini kavrayan Venedikliler, Avrupa devletleri ile temasa geçerek destek arayışlarına giriştiler. Bu teşebbüsler sonunda Papalık, Venedik ve İspanya, Osmanlı İmparatorluğu'na karşı üçlü bir ittifak yapılmasını kararlaştırdı. Malta Şövalyeleri, Sicilya Krallığı, Genevo Cumhuriyeti ve Savva Dükalığı da bu ittifaka birer ikişer gemiyle sembolik olarak katıldı.

Bir taraftan diplomatik faaliyetler sürerken diğer taraftan İstanbul'da sefer hazırlıkları bütün hızıyla aralıksız devam ediyordu. Kıbrıs Seferi'ne Serasker olarak Vezir Lala Mustafa Paşa, tecrübesine binaen de denizdeki donanma faaliyetine Vezir Piyale Paşa tayin edildi. 1570 Mart ayı geldiğinde Osmanlı Donanması tedarik görüp üç filo halinde Ege ve Akdeniz'e hareket etti. İlk filo Murat Reis komutasında, ikinci filo Piyale Paşa komutasında ve donanmanın en büyük bölümünü oluşturan üçüncü filoda Kaptan-ı Derya Müezzinzade Ali Paşa'nın komutasında idi. Serasker Lala Mustafa Paşa'nın da bulunduğu son filonun denize açılma törenine II. Selim bizzat katıldı.”²¹

Lala Mustafa Paşa önderliğindekş Osmanlı ordusu, 60.000 kişi ile karşılarında herhangi bir mukavemet görmeden 2 Temmuz 1570 tarihinde Limasol'a ayakbastı. 3 Temmuz günü de Tuzla bölgesi alındı. Daha sonra da Lefkoşa 9 Eylül 1570 tarihinde ele geçirildi. Kıbrıs halkı, Osmanlı birliklerine yardımcı olmuşlardır hatta Girne bölgesi ateş açılmadan ele geçirildi. Bu yardımların karşılığını daha sonra ada halkı özerklik olarak alacaktır. En büyük direniş ve çatışma ise Mağusa'da oldu. Eylül 1570'de başlayan kuşatma 4 Ağustos 1571'de sona erdi. Mağusa Kalesi'ni koruyan komutan Baragadino 5 maddelik bir antlaşma sonucunda kaleyi ve şehri Osmanlı'ya teslim etti.²² 1571 yılında Mağusa'nın da düşmesi ile adanın bütünü Türk egemenliğine geçmiştir.²³ Türkler adada Rumca konuşan Hıristiyanlara Latinler tarafından yapılan zulme son vermişler ve Rum

---

²¹ Osmanlı İdaresinde Kıbrıs, s. 15.

²² Gazioğlu, 1570, s. 35-83.

²³ Uçarol, s. 11.

Ortodoks Kilisesi'ni bütün haklarını ve ayrıcalıklarını devreye sokmuştur.²⁴ Britanyalı tarihçi Sir Harry Luke'un değişiyle "*Kıbrıslı Rumlar Sultan'ın hükmüne döndüler ve her yerde nefret ettikleri Latinlerden kendilerini kurtarmalarına sebep Türklerin istilasını hoş karşıladılar*".²⁵ Osmanlı Türkleri Kıbrıs'ta yerli halka karşı hoşgörölü bir politika izlediler: feodal sistemi kaldırdılar.²⁶ Bu yasalardan en çok dikkat çekenini ise 7 Mayıs 1572 tarihinde Sultan II. Selim tarafından çıkartılan Kıbrıs Kanunnamesidir (23 Zilhicce 979).²⁷ Bu kanuna göre Venedik döneminden kalan ağır vergi yükleri ortadan kalktı. Dragoman yani Saray Tercümanı olan kişiler Hıristiyan tebadan vergi topluyordu ayrıca bu teba ile devlet arasındaki ilişkiyide bu kişiler sağlamaktaydı. Osmanlı'nın azınlıklara tanıdığı hoşgörü burada da hayat buldu.²⁸ Daha ileriki dönemlerde de göreçeğimiz gibi Kıbrıs halkı huzuru 1571-1878 arası Osmanlı döneminde yaşamıştır.²⁹

Fetihten sonra yönetim biçimi şu yönde gerçekleşti; Lefkoşa merkez olmak üzere Kıbrıs idari yönden bir "*Beylerbeyilik*" statüsüne girdi. Beylerbeyi olarak Avlonya Sancakbeyi Muzaffer Paşa getirildi. Girne, Mağusa ve Baf sancak oldu. Adanın siyasi, ticari ve sosyal anlamda gelişmesi içinde Sis, Zülkadriye, Tarsus, İçil ve Alaiye, Kıbrıs'a bağlandı. Osmanlı İmparatorluğu, Kıbrıs'taki yaşantıyı özendirmek için bir takım tedbirler aldı. Lala Mustafa Paşa'nın ardından 3.799 asker burada kaldı. Ayrıca devlet kadı, tezkirici ve defterdar gibi çeşitli görevlileri de aileleri ile Kıbrıs'a yerleştirdi.

Başlangıçta haliyle adaya hem askeri hem de nüfus bakımından Türk unsurların takviyesine ihtiyaç duyuldu. Venedik yönetiminin baskısından bunalan ve korkudan yerlerini terk ederek dağlık bölgelere sığınmış olan yerli halktan geri dönmek isteyenlere her türlü kolaylık gösterilip yardımlar yapıldı. İlk başlarda bütün bu teşvik ve tedbirlere

---

²⁴ Rauf. R. Denkaş, **The Cyprus Triangle**, London, 1988, (Triangle), s. 18.

²⁵ Sir Harry Luke, **Cyprus: a potrait and an appreciation**, London, 1973, (Potrait), s.75; Ayrıca Sir Harry Luke'un sözleri için bkz. Doros Alastos, **Cyprus in History**, London, 1995, s. 260.

²⁶ Sir Harry Luke, **Cyprus under the Turks, 1571-1878**, London, 1969, (Turks), s.15; Ayrıca bkz. Halil İnalçık, **Ottoman policy and Administration in Cyprus after the Conquest**, Ankara, 1969, s. 27.

²⁷ Bener Hakkı Hakeri, **Başlangıcından 1878'e Dek Kıbrıs Tarihi**, Ankara, 1993, (1878), s. 250-251.

²⁸ Hakeri, 1878, s. 249-250.

²⁹ Erol Mütercimler, **Satılık Ada Kıbrıs, Barış Harekatı'nın Bilinmeyen Öyküsü**, 4. Baskı, Toplumsal Dönüşüm Yay., İstanbul, Nisan 2004, s. 56.

rağmen istenilen sonuç alınamadı. 1572 tarihinden sonra Anadolu'dan getirilen Türk göçmeler daha önce belirlenen Mesarya ve Mazato bölgelerinde bulunan 76 tane terk edilmiş köylere yerleştirildi ve bu göçmenlerden iki üç yıl vergiden muhaf tutuldu.

Osmanlı İmparatorluğu fethettiği her yerde düzen ve adaleti sağlamak için bir takım tedbirler almıştır. Öncelikle o bölgenin tahriri yapıldı yani vergi sistemi ve yeni kanunlar getirilirdi. Bunların yanı sıra iskân düzenlemeleride yapıldı. Bu iskânların bazıları insanların kendi rızası ile yapılır bazıları ise iskâna tabi tutulan bölge halkının onda biri yani on haneden bir hane olmak üzere “sürgün” yöntemi ile olurdu. Bu insanlar belli bir süre vergilerden muhaf tutulurdu ve onlara yeni yerlerinde mülkler verilirdi. Kıbrıs'ın fethinden sonrada bu sistem burada uygulandı. Teşvik içinse Kıbrıs'ın güzel iklim koşulları ve zirai verimliliğinden bahsedildi.³⁰ Adada Türk nüfusu 1572'den on sekizinci yüzyıl ortalarına kadar devam eden göç hareketleriyle sürekli artar. Evliya Çelebi'nin “*Yüz elli bin kefare var*” dediği ve “*Çevresi 700 mildir. Silifke yanında ak limandır.*” Şeklinde ifade ettiği ada³¹ Osmanlı İmparatorluğu adına ekonomik bir değer ifade edebilmesi için³² adaya yerleşmek isteyenlere müsaade edilir.³³ Osmanlı İmparatorluğu'nun bilinen en büyük özelliği olan şey yönetimi altındaki çeşitli dinsel topluluk ve halklara, “*millet*” politikası çerçevesinde özerklik tanıyarak, bu toplulukların dini otoritelerine “*temsil yetkisi*” vermesiydi.

Böylelikle Osmanlı İmparatorluğu, üçyüz yıldır Katolik Latin baskısından Ortodoks ada halkını kurtarmış ve kiliselerine serbestlik tanımıştır.³⁴ Türklerin Kıbrıs'a gelmeleri ada Rumlarının hasret kaldıkları asırlık rüyaya can verdi.³⁵ Türklerin ada halkına tanıdıkları özgürlükler hayallerinin bile ötesindeydi. Venedik döneminde aynı dine mensup ama farklı meshepten olmalarından ötürü çekmedikleri zulüm kalmamıştı. Kiliselerine bile gidememişler ve kilisenin bütün malları ve yetkileri bu dönemde

³⁰ Osmanlı İdaresinde Kıbrıs, s. 17-18.

³¹ Salah Birsal, Oktay Akbal, **Kıbrıs'a Selam**, İstanbul, 1987, s. 9.

³² Pierre Oberling, **The Road To Bellapais**, New York, 1982, s. 3.

³³ Colin Thubron, **Journey Into Cyprus**, Middlesex, 1986, s. 217.

³⁴ George H. Hill, **A History of Cyprus IV**, Cambridge University Press , Cambridge, 1952., s. 25.

³⁵ Çevikel, Eyaleti, s. 22-25

ellerinden alınmıştır. Türkler ise Kıbrıs halkına hertürlü özgürlüğü tanımıştır.³⁶

Kıbrıs'ın fethedildiği dönemde Kıbrıs Başpiskoposu sürgündedir. Başpiskopos'un sürgün haline son verildi ve Ortodoks Kilisesi'nin başına getirildi. Hatta bir sonraki yüzyılda yani 1660 yılında Kıbrıs Başpiskoposu'na ilk defa Bizans İmparatoru Zeno (M.S. 474-491) tarafından tanınan ancak Lüzinyan döneminde yasaklanan asa taşıma ve kırmızı mürekkepli imza atma hakkı bile tanınmıştır. Ayrıca Başpiskoposlara para toplamanın yanı sıra cemaatlerinin de sözcüsü olma hakkı verildi.³⁷ On sekizinci yüzyılın ortalarında 1754 yılındaki bir ferman ile Kıbrıs Başpiskoposları daha geniş haklara sahip olmuşlardır. Bu kişiler artık cemaatlerinin resmi temsilcisi durumundadırlar ve Bab-ı Aliye'ye direk başvurabileceklerdir. Bunlardan daha da önemlisi ise Osmanlı'nın eğitimde özgürlük ve özerklik ilkesini bütün milletlere tanınması sebebiyle Kilise, Kıbrıs Hıristiyan halkının eğitimde büyük bir serbesti kazanmıştır.³⁸

Böylelikle Kilise hem toplumsal bir güç hem de ekonomik bir güç haline geldi,³⁹ fakat maalesef bu gücü eski Yunandan gelme sevdalarına ve hayallerine uyguladılar.⁴⁰ Bu nüfuz artışı ile ilgili olarak Alman tarihçi ve arkeolog Franz George Maier şunları söylüyor; “*Kıbrıs, sözde Kaptan Paşa'nın atadığı bir beyin idaresi altında olmakla birlikte, aslında Rum Başpiskoposu ve yardımcı piskoposları tarafından*

---

³⁶ Bu devirde adada Kiliseye bağımlı Hıristiyan halk ile dil, din, kültür ve gelenekleri yönünden farklı inançta olan Müslüman Türk halkı birlikte yaşıyordu. Böylece iki ayrı toplumdaki meydana gelen bir Kıbrıs halkı meydana gelmiştir ve adada ikili bir yapı oluşmuştur. 1878 yılında İngilizler Kıbrıs'ın yönetimini devraldıklarında karşılarında temsil yetkisiyle donatılmış, çok zenginleşmiş ve başına buyruklığa alışmış bir kilise ve güçlenmeye başlamış bir Rum burjuvazisinin önderliğinde Ortodoks Rum çoğunluk ile yönetici olmayı benimsemiş, bunun yanı sıra tarımla uğraşan ve Osmanlı Devletine bağlı bir Müslüman Türk toplumu bulacaklar ve bu ikili yapıyı korumaya devam edeceklerdi. Turgut Turhan, “Tarihsel Bakış Açısıyla Kıbrıs Türk Hukuk Sistemi”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt 57, Ankara, 2008, ss. 253-286, s. 2, s. 258.

³⁷ Hakeri, 1878, s. 254.

³⁸ Sevin Toluner, **Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Milletlerarası Hukuk**, İstanbul, 1997, s. 9.

³⁹ Halil Fikret Alasya, “Osmanlı Hükümeti Tarafından Ortodoks Kilisesine Verilen İmtiyazlar”, **Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi (14-19 Nisan 1969) Türk Heyeti Tebliğleri**, Ankara, (İmtiyazlar), s. 131.

⁴⁰ Toluner, s. 11.

yönetilmekteydi”.⁴¹

Yukarıda yazılanlardan da anlaşılacağı gibi Kıbrıs sosyal, kültürel, hukuki ve ekonomik ve her yönden daha özgür ve düzenli bir sisteme kavuştu. Osmanlı İmparatorluğu’ndaki bütün kurumlar burada da icraat göstermeye başladı. Gayrimüslimlere uygulanan “*Millet Sistemi*” Kıbrıs Ortodoks Cemaati ve diğerlerine hertürlü askeri, dini ve iktisadi ayrıcalıkları tanıdı. Öte yandan, Osmanlı’nın meşhur “*vakıflar yönetimi*” de adada faaliyet gösterdi. Her ne kadar bu vakıflar zaman zaman sekteye uğrasada eserleri günümüze kadar süre gelmiştir. Osmanlı’nın hüküm sürdüğü bir çok coğrafyada olduğu gibi Kıbrıs’ta da bu vakıf eserlerini görmek mümkündür. Köprüler, yollar, çeşmeler, hanlar, camiler gibi eserler yapılmıştır. Bunların yanı sıra Larnaka ve Baf gibi şehirlere kaleler de yapılarak halkın can ve mal güvenliği de göz ardı edilmemiştir. Bugün bile bu eserlerin birçoğu ayakta.⁴² Britanyalı asker, tarihçi ve yazar Sir Harry Luke, Kıbrıs’taki bu değişimi, şu çarpıcı cümleyle dile getiriyor;

*“Tarihin hayret verici bir şekilde tersine dönüşüdür ki 300 yıl mağlup şekilde yattıktan sonra Türkler tarafından canlandırılan Ortodoks Başpiskoposluğu’nun başındaki Kıbrıs Başpiskoposu, on yedinci yüzyıldan on sekizinci yüzyıla kadar olan süre içinde Ada üzerinde en yüksek güç ve iktidarı ele geçirmiş ve bir zaman içinde Türk Paşası’ndan daha büyük nüfuza sahip olmuştu”.*⁴³

Aynı köylerde ve komşu olarak yaşayan birbirine karışmış bütün bu azınlıklar Müslümanlarla birlikte yaşamaktaydı; aralarında anlaşmazlığa neden olacak ve dini kimlikten ötürü cepheleşmeye neden olacak hiçbir engel yoktu.⁴⁴ Diğer bir Britanyalı yazar ve idareci Hepworth Dixon’a göre; “*Türkler daha önceki Latin yöneticilere tercih edildi çünkü Rumların inanç özgürlüklerini garanti altına aldılar ve toplumsal tam özerklik elde ettiler; dinsel inançlarına ve köylerindeki yaşantılarına saygı gösterdiler;*

---

⁴¹ Franz Georg Maier, **Cyprus From the Earliest Time to the Present Day**, (Trans, from the German by Peter George), London, 1968, s. 120.

⁴² Hakeri, 1878, s. 245-246.

⁴³ Luke, Turks, s. 17.

⁴⁴ Elena Brambilla "A. Convivencia under Muslim rule: the island of Cyprus after the Ottoman conquest (1571-1640)", **University of Milan**, Milan, 2009, pp. 121-138, s. 133.

*Türkler ayrıca, vergilerini ağır ödemelerine bile tolerans gösterdiler. Ortodoks Rumlar sıkça borçta olmalarına rağmen, yerli Türkler düzenli ve zamanında vergi ödediler. Türkler asla Rumları vergileri zamanında ödemeleri için zorlamadılar; bunun yerine zamanında para toplama işini Kıbrıs Başpiskoposuna bıraktılar”.*⁴⁵

Sosyal ve ekonomik olarak güçlenen Başpiskoposlar bu nüfuz artışlarını kötüye kullanmaya başladılar. Halkın devlete ödediği vergileri kendilerine ve kiliseye ödemeye zorladılar. Halkı devlete karşı isyana kalkıştırmaya çalıştılar. Din adamlarının bu şekildeki dolaylı ve dolaysız baskılarına dayanamayan Rumların bir kısmı Anadolu’ya kaçmak zorunda kaldılar. Bu durumu George Hill şu şekilde açıklıyor: *“Rumlar kendi ülkelerini terk edip, kendi Arkipiskoposları’nın idaresi altına yaşamaktansa, Türklerin idaresi altında yaşamayı tercih edeceklerdi”.*⁴⁶

Doğu Akdeniz, Osmanlı hâkimiyetinin ardından uzunca bir süre sakin kalmıştı. Ancak, daha sonraki yüzyıllarda Fransa ve İngiltere’nin gözlerini bu bölgeye çevirmesinden sonra bu durum değişti.⁴⁷ On sekizinci yüzyılın sonlarına doğru, Avrupa kıtası iki yöne doğru evrilmeye başladı. Fransa’da meydana gelen siyasal devrim⁴⁸ liberal istikrar kazandırmanın olanaksız olduğunu kanıtlayan bir toplumsal-devrimci krizin sonuçları ve merkezileşmiş, bürokratik devlet örgütlerinin ortaya çıkışıyla biçimlendirilmiştir.⁴⁹

Ünlü tarihçi Justin McCarthy’nin de değindiği gibi; *“ulusçuluk diğer tarihsel olaylar bakımından olduğu gibi, bu Müslümanlar arasındaki değişimlerin siyasal nedenleri de çeşitli siyasal süreçlerin bir karışımına dayanır”.* İmparatorluk tebasının

---

⁴⁵ Ahmet C. Gazioğlu, “Cyprus During the Turkish Period (1571-1878) and its Transition to the British Rule”, **Proceedings of the International Symposium, The Cyprus Issue, Past, Present And The Vision For The Future, Near East University**, (Ed.) Prof. Dr. Hüseyin Gökçekuş, Lefkoşa, Turkish Republic of Northern Cyprus, 2001, (Transition), ss. 17-38, s. 21

⁴⁶ Hill, s. 113

⁴⁷ Durmuş Akalın, Cemil Çelik, “XIX. Yüzyılda Doğu Akdeniz’de İngiliz-Fransız Rekabeti ve Osmanlı Devleti”, **Turkish Studies- International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, Volume 7/3, Ankara, Summer 2012, pp.25-41, s. 21.

⁴⁸ William H. McNeill, **Dünya Tarihi**, çev. Alaeddin Şenel, İmge Kitabevi Yay., Ankara, 1994, s. 457.

bazı unsurları arasında gelişen ulusçuluk akımları hiç şüphesiz Batı Avrupa'nın düşünsel bir ürünüydü ve bunun etkileri Osmanlı İmparatorluğu'nda özgün bir hal aldı. Bu durumun ilk belirtileri, Batı kökenli ulusçuluktan çok, Osmanlı İmparatorluğu'nda din ile mevcut olan “*millet*” kavramıyla bağlantılı idi. Osmanlı İmparatorluğu kuruluşundan bu yana, Hristiyanlara ve diğer azınlıklara her daim hoşgörü göstermişlerdir. Sınırlı bir özerkliği bulunan “*millet*” sistemi içinde, din temeline dayalı durum farklı kimliklerin yaşamasına izin vermiş ve hatta bu durum teşvik etmiştir.⁵⁰

Osmanlı İmparatorluğu sınırları içerisinde yaşanan bütün ayrılıkçı hareketler haliyle Kıbrıs'a da sıçradı. İngiltere'nin 1799 yılında Mısır'ı işgal etmelerinden cesaret alan Kıbrıs Rum Başpiskopos ve Kilise yetkilileri Türkler aleyhine çalışmaya başladılar. Sloganları da hazırды, söz de “*Türk boyunduruğundan*” kendilerini İngilizler kurtaracaktı. Halkı bu söylemlerle kışkırtarak, kendi cemaatlerine uyguladıkları kötü muameleyi Türklerle yıkmaya çalıştılar. Ancak, tüm bu kötü girişimlere karşın halk, “*bütün felaketlerin ve içinde buldukları acı durumun sebebinin Başpiskopos ve papazlar olduğunu*” ifade ederek, onları açık şekilde suçladılar.⁵¹ Yunanlılar tarafından “*Megali İdea*” düşüncesi ortaya atılıncaya değin, Kıbrıs halkı Osmanlı İmparatorluğu'nun egemenliği altında barış içinde yaşamıştı.⁵²

Kelime anlamı ile “*Büyük Fikir (Ülkü)*” olan *Megali İdea*, Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u alarak, Bizans İmparatorluğuna son verdiği günden beri yürürlükte olan bir ülküdür.

Bizans İmparatorluğu'nu bir Helen İmparatorluğu olarak kabul eden Yunan milliyetçileri, “*Megali İdea*” adını verdikleri büyük ülkeleri ile eskiden Bizans'a ait olan tüm toprakları yeniden elde ederek, “*Konstantinopolis*” diye adlandırdıkları İstanbul

---

⁴⁹ Theda Skocpol, **Devletler ve Toplumsal Devrimler, Fransa, Rusya ve Çin'in Karşılaştırmalı Bir Çözümlemesi**, çev. S. Erdem Türközü, İmge Kitabevi Yay., Ankara, 2004, s. 329.

⁵⁰ Justin McCarthy, **Ölüm ve Sürgün, Osmanlı Müslümanlarına Karşı Yürütülen Ulus Olarak Temizleme İşlemi 1821-1922**, çev: Bilge Umar, İnkılap Kitabevi Yay., İstanbul, 1995, s. 4-5.

⁵¹ Mehmet Alaattin Yalçınkaya, “İngiliz Kaynaklarına Göre 19. yy. Başlarında Kıbrıs”, **II. Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi, 24-27 Mayıs 1998, II**, DAÜ Basımevi, Gazimağusa/KKTC, 1999, ss.329-346, s. 332.

⁵² Tuncer, Çözüm, s. 27.

başkent olmak üzere, büyük Helen İmparatorluğunu yeniden kurmayı hayal etmektedirler. Bu ülkü çerçevesinde önce Yunanistan'ın bağımsızlığı elde edilecek, ardından Ege Adaları, Batı Anadolu, Karadeniz Bölgesi, Rodos, Girit, Bozcaada, Kıbrıs, Epir, Makedonya, Batı ve Doğu Trakya ele geçirilecek ve nihayet İstanbul, Helen İmparatorluğunun başkenti olacaktır.⁵³ Megali İdea'nın fikir babası, *Rigas Velesinles Ferreros* adlı bir Rum'dur. Ferreros'un Bükreş'te hazırladığı ilk Megali-İdea haritası, 1796'da Viyana'da basılmıştır.⁵⁴ Megali İdea'nın can damarı ve propagandasını yapan en büyük güç Osmanlı Devleti'den büyük imtiyaz ve haklar alan Ortodoks Kilisedir. Kilisenin eğittiği ve ayrılıkçı fikirler empoze ettiği bu insanlar kuşaktan kuşağa aktarılan Türk düşmanlığı ile yoğurulmuştur. Kilisenin, İngiltere, Fransa ve Rusya'nın da desteği ile yarattığı bu Yunan aydınların bir tek amacı vardı o da Osmanlı İmparatorluğunu zayıflatıp parçalamak. Bunu da aldıkları destek sayesinde zaman içinde etkili oldular.

Megali İdea ülküsünü besleyen, yayan esas örgütlü güç, Osmanlı Devleti içinde çok geniş imtiyazlar elde eden Ortodoks kilisesi idi. Kilisenin kuşaktan kuşağa aktardığı bu ülkü ile yoğrulan Yunan aydınları, Osmanlı İmparatorluğunu parçalamak isteyen İngiltere, Rusya ve Fransa tarafından verilen destekle, zaman için etkili bir hareket yaratmayı başarmışlardır.⁵⁵

Rigas'ın tutuklanıp Osmanlı yetkililerine teslimi (1797) ve idam edilmesi ile örgütün faaliyetlerine 1798'de set çekilmesine rağmen, aynı faaliyetler 1814-1815'de yeniden canlandırıldı.⁵⁶ Viyana'da basılan haritanın yayınından yirmi bir yıl sonra, Rus Çarı kendi yaveri Aleksandr İpsilanti'yi, görevlendirerek, Ege Denizi ve Baltık Yarımadası coğrafyasında azınlıkta bulunan ve kendisini "*Helen*" hisseden herkesin bir çatı altında toplanması için "*Filiki Eteryia*" yani Dostluk Cemiyeti adında Odesa şehrinde bir örgüt kurdurdu. Rus Çarı'nın ve devletinin desteği ile kurulan bu örgüt 1821 Mora isyanını da başlatmıştır. Ayrıca 10 maddelik Megali İdea yeminini de düstur

---

⁵³ Sabahattin İsmail, **İngiliz Yönetiminde Türk-Rum İlişkileri ve İlk Türk-Rum Kavgaları**, Kıbrıs Türk Mücahit Derneği, Lefkoşa, 1997, (Kavgaları), s. 5.

⁵⁴ Bozkurt, Yarını, s.10; İsmail, Kavgaları, s. 10

⁵⁵ İsmail, Kavgaları, s. 5.

benimsemişlerdir.⁵⁷ Ayrıca Rigas Ferreros, 1797’de Megali İdea haritasında ki hedeflere ulaşmak için bir ihtilal ve bir anayasa programı hazırlamıştır. Buna göre Osmanlı İmparatorluğu’nun bir bölümü ve eskiden Yunanca konuşulan her yeri kapsayan bu devletin adı “*Helen Cumhuriyeti*” olacaktı. Helen Cumhuriyeti’nin resmi dili de Anayasa’nın 53. Maddesine göre Yunanca’dır.⁵⁸ Oysa Rigas Ferreros’un hayalindeki Cumhuriyette 1798’lerde yaşayan Yunanlı ancak 150 bin kadardı. Ve sadece İstanbul’da yaşayan Türk nüfustan azdı. Yine sadece, Balkanlarda yaşayan Türk nüfusu 5 milyondan fazlaydı. Ne var ki başta da vurgulandığımız gibi Osmanlı İmparatorluğu aleyhine genişleme emelleri besleyen İngiltere, Rusya ve Fransa, Yunan milliyetçisine yoğun destek vermekteydi.⁵⁹

Filiki Eterya Yunan ayaklanmasını başlatarak ilk hedefine ulaşmış ve Batılı devletlerin desteği ile 1829’da Yunan Devleti kurulmuştur.⁶⁰ Örgütün çalışmaları Kıbrıs’a da sıçradı. Kilisenin ve papazların yopun baskı ve propagandaları sonucunda bu faaliyetler Rum tebasında karşılık buldu.⁶¹

---

⁵⁶ H.D. Purcell, **Cyprus**, New York, 1969, s.192; Nuri Çevikel, **Kıbrıs’ta Osmanlı Mirası (1570-1960)**, İstanbul, 2006, (Mirası), s. 174.

⁵⁷ Sekizinci maddesi Kıbrıs’ın Yunanistan’a ilhakını öngören ve sonsuzluğa uzanan Megali İdea Yemini şunları içerir: “*Yunan milletinin tam istiklalinin temini, Batı Trakya ve Selanik’in Yunanistan’a ilhaki, Ege Adaları’nın ilhaki, 12 Adanın Yunanistan’a ilhaki, Girit Adası’nın Yunanistan’a ilhaki, Batı Anadolu’nun Yunanistan’a ilhaki, Pontus Rum Hükümeti’nin kurulması, Kıbrıs’ın Yunanistan’a ilhaki (ENOSİS), İmroz ve Bozcaada’nın Yunanistan’a ilhaki, İstanbul’un işgal edilerek Doğu Roma İmparatorluğu’nun ihyası*”. “Dikkat edilirse günümüze kadar geçen zaman diliminde Megali İdea’nın beş maddesi tam anlamı ile gerçekleşmiş, altıncı maddesi yani Batı Anadolu’nun Yunanistan’a ilhaki teşebbüsü ise, Yüce Atatürk önderliğinde, Kurtuluş Savaşımız sayesinde sonuçsuz kalmıştır”. Hüseyin Laptalı, “Kıbrıs’ta Bitmeyen Soykırım”, Yay. Haz. Ulvi Keser, **I. Uluslararası Kıbrıs Sempozyumu Sempozyum Bildiri Kitabı**, Ankara, 2009, ss. 123-133, s. 124-125.

⁵⁸ İsmail, Kavgaları, s. 6.

⁵⁹ İsmail, Kavgaları, s. 6.

⁶⁰ İsmail, Kavgaları, s. 7; Nurettin Türsan, **Yunan Sorunu**, Ankara, 1987, s. 35-36.

⁶¹ Yunan Adası Kıbrıs’ta, kilisenin de Yunan kurtuluş savaşına katılması tabiidir. Ortaçağ’dan beri Kıbrıs’ta hâkimiyet kilisenin elindedir. Cemaat başkanı ve sorumlusu başpiskopos idi. Kıbrıs başpiskoposu ve rahipleri Filiki Eterya’ya katılmışlardır., Konstantin A. Vovolini, **1453-1933 Kurtuluş Savaşında Kilise**, Cilt 1, Atina, 1952, s.122.; Fikret Kürşat, Mustafa Haşim Altan, Sabahattin Egeli, **Belgelerle Kıbrıs’ta Yunan Emperyalizmi**, İstanbul, 1978, s. 69-70.

Justin McCarthy Türkçeye çevrilen *Ölüm ve Sürgün* adlı eserinde on dokuzuncu yüzyıl Osmanlısı halklarının arasında derinleşen nefreti şöyle açıklamaktadır. “*On dokuzuncu yüzyılda yıllar ilerledikçe ve Osmanlı Hıristiyanları arasında ulusal bilinç geliştikçe, Osmanlı azınlıklarının ulusçuluğu İtalyan ve Alman ulusçuluğunun da görülen ırkçı karaktere büründü, ama dinle (milliyet fikri arasındaki) bağ hiçbir zaman yok olmadı. Rum/Yunanlıların, Bulgarların ve Ermenilerin ulusal bilincinde etkin olan, geniş ölçüde, belki de en ağırlıklı olarak, dinsel kimlik tanımlaması temeline oturan duygu idi. Bunun şaşılacak yanı yoktu, çünkü yüz yıldan beri Hıristiyan kilise örgütleri her bir Hıristiyan toplumun ulusal kültürünün korunduğu bir ocak işlevini görmüşlerdir. Hıristiyanlar Müslüman Türklerle aynı yemekleri yiyor olabilirlerdi, aynı türden konutlarda yaşıyor olabilirlerdi, hatta aynı dili konuşuyor olabilirlerdi, ama dinsel taptı törenleri ve dinsel inançları ayrı idi. Osmanlılar, uzun süre boyunca ve hiç sapmadan izledikleri dinsel hoşgörü geleneği nedeniyle hemen hemen hiç övgü almadılar. Kaderin cilvesi tam tersine, bundan dolayı pek ağır bir bedel ödediler. Yabancılar, Osmanlıların iç işlerine karışmak için bahane olarak, Hıristiyan millet’lerinin koruyucusu olarak davrandıklarını ve Hıristiyan kardeşliğini öne sürdüler. Hıristiyan millet’lerinin mensupları, Osmanlı düşmanı ulusçuluk yaratmak için bu ayrı dinden olmak duygusundan yararlandılar. Osmanlı İmparatorluğunda on dokuzuncu yüzyılda kendini gösteren ekonomik ve toplumsal değişimler, Hıristiyanlara bir üstünlük duygusu kazandırdı ve Müslüman yöneticilere karşı hınçlarını derinleştirdi.*”⁶² Birçok Rum papaz, Rumların (Yunanların) yaşamakta olduğu Mora’ya, kıta Yunanistan’ına, Girit ve Kıbrıs gibi adalara, hatta Bulgaristan, Sırbistan ve Tuna boyuna kadar uzanarak üye kaydetmeye çalıştılar. Böylece kısa zamanda, buralarda Filiki Etery’a’nın birçok şubesi açıldı. Rusya, İngiltere ve Fransa’nın Balkanlar ve Doğu Akdeniz’de kendi çıkarlarını korumak endişesiyle, bu gizli ve ihtilalcı örgüte destek olmaları sayesinde, 1820’ye gelindiğinde “büyük isyan” için ortam hazır hale getirilmişti. Bu tarihte, Yunanistan’da bulunan Tepedelenli Ali Paşa ile Sultan II. Mahmut’un araları, Rumların, özellikle Fener Rum Patrikhanesi’nin kışkırtması ile açılmış ve bunun sonucunda Ali Paşa’nın 1820’de isyan etmesi, Yunanistan’da Osmanlı egemenliğinin zayıflamasına

---

⁶² Mc Carthy, s. 6-7.

neden olmuştu. Bu durum büyük bir isyan çıkarmak için uygun ortam arayan Rumların işine yaramıştı.⁶³ İstanbul'da da durum farklı değildi. Patrikhane'ye bağlı İstanbul Rumları, aydınları, papazları, deniz mercantları, çiftçiler ve diğer meslek grubundan Helenler Bizans hayallerinin savunuculuğunu üstlendiler.⁶⁴ Mevcut durumu değerlendiren Etniki Eteryia ve Kilise'nin Osmanlı İmparatorluğu aleyhindeki çabaları etkisini gösterdi ve Osmanlı aleyhine ilk isyan hareketi 1820'de Eflâk'ta Aleksandır İpsilanti önderliğinde başladı. Bunların halkı, Rus Çarı ve İpsilanti'ye yardım etmeyince Türkler isyanı bastırmayı başardılar. Haziran 1821'de A. İpsilanti'nin kardeşi Demetrius İpsilanti, Mora'ya gelerek yeni bir ayaklanma başlattı. Bu isyan kısa sürede büyüdü. İhtilalcılar, Mora'nın merkezi olan Tripoliçe (Tripolis) kentini ve Patras'ı alarak buradaki yerli Müslüman halktan 12.000 kişiyi kılıçtan geçirdiler.⁶⁵ On dokuzuncu yüzyılda, gerçekleşen Yunan ayaklanması diğer ayaklanmalar ile karşılaştırıldığında ayrı bir yer tutar. Yunanlılar arasında başlayan ulusçuluk akımlarının, Müslümanlara yaşattığı ağır insan kayıpları, 1821 Yunan ayaklanması ile başlar. Bunları Sırp ayaklanması izlemiştir, ancak ilk başlardaki Sırp ayaklanması bazı yeniçerilerin baskılarına karşı gerçekleşmiştir. Birçok dönemde de Yunan ayaklanmasından farklılıklar göstermektedir. Yunan isyanlarının kendine özgü durumları mevcuttur. Yunan ayaklanması Müslüman Türkleri topluca katletmesi ile devam eden bir sürece sahiptir ve topluca bir ulusal ayaklanmanın ilkidir. Daha sonraki yıllarda da Yunan kalkışması Osmanlı İmparatorluğu'na karşı ayaklanan diğer unsurlara örnek teşkil etmiştir.⁶⁶

Yine *Ölüm ve Sürgün* adlı eserden naklen, 1861 yılında Tarihçi George Finlay 1821'de ki isyanı şöyle yazıyordu:

“1821 Nisan'ında, 20.000 kişi toplamına yakın bir Müslüman nüfus,

---

⁶³ Murat Hatipoğlu, *Yunanistan'daki Gelişmelerin Işığında Türk-Yunan İlişkilerinin 101 Yılı (1821-1922)*, Ankara, 1988, s.13-14; Çevikel, Mirası, s. 175.

⁶⁴ Herkül Millas, *Geçmişten Bugüne Yunanlılar, Dil, Din ve Kimlikleri*, 2. Baskı, İletişim Yay., İstanbul, 2004, s. 166.

⁶⁵ Laptalı, s. 124-125.

⁶⁶ McCarthy, s. 7.

Yunanistan'da (bugünkü Yunanistan'ın güney yarımı) dağınık olarak yaşıyor ve tarımda çalışıyordu. (Ayaklanma çıkmasının üzerinden) Daha iki ay geçmeden bunların çoğu kıyımdan geçirildiler; adamlar, kadınlar, çocuklar, hiç acımadan ve sonra da pişmanlık duyulmadan öldürüldüler. (Günümüzde) yaşlılar hala, taş yığınlarını parmakla gösterip, gezginlere, "İşte şurada Ali Ağa'nın pyrgos'u, kulesi vardı; burada hem onu, hem eşlerini ve hizmetkârlarını öldürdük" diye anlatırlar ve bunu anlatan yaşlı adam, yolu üzerinde bir öç alıcı meleğin bekliyor olabileceğini aklına bile getirmeden, bir zamanlar Ali Ağa'nın olan tarlaları sürmek için yürür gider. İşlenen suç bir ulusun suçu idi ve onun vereceği sıkıntılar ne olursa olsun bu sıkıntılar, bir ulusun vicdanında duyulmak gerekir; bu günahı bağışlatacak davranışlar da o ulusça yapılmalıdır".⁶⁷ Asiler, Ege Adalarındaki Yunanları da ayaklandırdılar. İstanbul'daki Rum Patriği'nin adı geçen örgütün üyesi olduğu ve Rumları isyana kışkırttığı kanıtlarıyla ortaya çıkarılınca, Patrikhane önünde, birkaç metropolit ise İstanbul'un çeşitli semtlerinde Padişah II. Mahmut'un buyruğuyla idam edildiler.⁶⁸ Ayrılık fitili çoktan ateşlenmişti artık. 1821 Yunan isyanından sonra kilisenin şemsiyesi altında faaliyetlerini sürdüren Filiki Eteryaya, Kıbrıs'ta da faaliyetlerini yoğunlaştırmıştı. İsyanın Kıbrıs'ta yapılan geniş propagandası, Kıbrıs Rumları arasında çok yaygın sempati ve heyecanın doğmasına neden olmuştu. Bunun bir sonucu olarak Başpiskopos'un girişimleri sonucu 132 Rum ile birlikte, birçok silahın ve çok miktarda paranın Mora isyanına destek için gönderildiği bilinmektedir. Görüldüğü gibi isyanlarda Kilise başroldedir.⁶⁹

Doğu Akdeniz'deki ticaretinin hacminden devlete borç verebilecek kadar zenginleşen Rum burjuva sınıfı ve Ortodoks Kilise önderliğindeki Yunan ulusçuluğu, 1821 Mora'da ki bağımsızlık mücadelesini başlattıktan sonra Kıbrıs'a da el atacaktır.⁷⁰ 19 Haziran 1821 tarihinde Etniki Eteryaya liderlerinden Konstantin Kanaris Kıbrıs'a geldi ve burada örgütün bir şubesini kurdu. Kıbrıs Rum Başpiskoposu Kiprianos'da ayaklanma çabalarına destek oldu. Yabancı tarihçilerin Kıbrıs'ta o güne dek gelip geçen

---

⁶⁷ McCarthy, s. 8.

⁶⁸ Hill, s. 124.

⁶⁹ İsmail, Kavgaları, s. 18.

⁷⁰ Gürel, 1 Kolonyalizm, s. 13

piskoposlar içersinde “*en iyi ve en yetenekli başpiskopos*” olarak gösterdikleri ve “*halkının cahilliğini ortadan kaldırmak için uğraş verdiğini*” belirttikleri Kiprianos (1810-1821) kendi dindaşlarına karşı kültürel eylemlere girişen ve bu eylemlerin sonucunda toplum içersinde büyük sevgi ve saygı kazanan birisiydi. Gerçekte Kiprianos, bu eylemleri, kendi idealini gerçekleştirmek için bir araç olarak kullanmaktaydı. Başpiskopos tarafından Osmanlı yönetimine karşı tertiplenen bu eylemler Fransa, Rusya ve İngiltere tarafından büyük destek ve ilgi gördü. Adadaki isyan hazırlıklarıyla ilgili bilgi alan Bab-ı Ali, Rumların silahlandırıldığı ve buna önlem alınması buyruğunu ada Valisi’ne ilettili. Ayrıca, Suriye’den adaya 3000 asker gönderildi. Bununla birlikte, Ayanni, (Aydın) köyünden “*Dimitri*” adlı bir Rum, yapılan ayaklanma hazırlıklarını Kıbrıs Valisi Küçük Mehmet (Mehmet Emin Paşa)’e bir mektupla ihbar etti. Bu ihbar sonucu isyan, henüz hazırlık aşamasında önlenmiş oldu.⁷¹ Bunun üzerine isyanın elebaşı olan papazlar yakalanarak idam edilir. İsyanın diğer elebaşları da yakalanarak hapsedilir. Bir kısmı ise sürgüne gönderilir. Sürgüne gönderilenlerin bir kısmı daha sonra Roma’da toplanarak 6 Aralık 1821 tarihinde ilk “*ENOSİS*” bildirisini yayınlarlar. Bu bildiride tüm Hıristiyan dünyasına çağrıda bulunarak, birlik içinde Kıbrıs’ı kurtarmaları ve Yunanistan’a bağlanmaları istenmekteydi.

Özetlemek gerekirse; Kıbrıs’ta Enosis hareketleri, Filiki Eteryay örgütünün kurulması ile başlar, Yunan milliyetçiliği bağlamında Yunan isyanları ile gelişir. Bazı Batılı devletlerin destekleri ile de günümüze kadar gelir. Kıbrıslı Türkler ise her daim, Rumların Enosis çabalarına tepkilerini göstermişler ve devletlerinin bu yönde aldığı önlemleri hep desteklemişlerdir.⁷² Yunan yayılmacılığının karakteristik özelliklerini destekleyen önemli kaynaklar bulunmaktadır. Bu kaynaklardan en önemlilerden biri de Rum asıllı Amerikalı Profesör ve şair Dennis Skiotis’in dizeleridir; “*Ne Mora’da (Peloponnesus), ne de bütün dünyada, tek bir Türk bırakmayın ayakta*”.

Bu satırlar Yunan devletinin yayılmasındaki uygulamaya koyduğu yöntemdir. Mora’da, Girit’te ve Ege Adalarında yaşayan bir tane bile Türk bırakılmamıştır. Bugün

---

⁷¹ Bozkurt, Yarım, s. 10.

⁷² İsmail, Kavgalari, s. 18-19.

Rodos ve On iki Adalarda yaşayan Türklerin oranı çift sıfırlı belirtilmektedir.⁷³ Adadaki Rumların ve Başpiskoposlarının bu hedefleri o günden bugüne kadar değişmeden devam edip gelmiştir ve halen amaçları budur.⁷⁴ Yunanistan'ın Bab-ı Ali tarafı tanınmasından sonra, bir grup Kıbrıslı Rum adanın Yunanistan ile birleşmesi için (Yunan) Başbakan Capodistrias'a başvuracaklardır. Avrupa ve Rusya'dan Osmanlı Türk Saltanatına Kıbrıslı Ortodoksların bir Yunan kimliği hakkına sahip olmalarına baskılar gelecektir. Bu karar 1829-1830 Osmanlı-Rus Savaşından meydana gelmiş, içte ve uluslararası alanda da baskılara hâsıl olmuştur.⁷⁵ Diğer adalarda olduğu gibi, her durumda Kıbrıs Megali İdea'nın bir parçası olmuştur. Amaç bütün Yunanlıları bir araya getirmektir.⁷⁶

Ankara doğumlu Yunan asıllı akademisyen Herkül Millas on sekiz ve on dokuzuncu yüzyılda Yunan Ulus inşası sürecine değinirken şu görüşleri aktarıyor;

“Ulusçuluğun yaygınlaşmaya başladığı on sekizinci yüzyıl boyunca, ama özellikle bu yüzyılın ikinci yarısında Yunanlılar arasında Antik Helen dünyası ‘canlandırıldı’. Yunanlıların ve özellikle aydınların çocuklarına Antik Yunan isimleri verdikleri görülür (Aristo, Sokrates, Herakles gibi). Eski metinler çevrilir, ‘ataların’ üstünlükleri vurgulanır. Bu sürede Bizans dışlanır. Toplum içinde olumsuz ne varsa, tümü ‘tutucu’, ‘geri’ ve ‘dinsel’ ağırlıklı Bizans’tan ve uzantısı Osmanlı düzeninden geldiği anlayışı yaygınlaşır. Ancak Yunan devletinin kuruluşundan otuz kadar yıl sonra yeni bir yaklaşım ve tarih yorumu geliştirildi. Özellikle Falmerayer’in ‘bugünkü Yunanlılar Antik dünyanın torunları değillerdir, çünkü Antik Yunan ile çağdaş Yunanlılar arasında organik devamlılık yoktur, devlet sürekliliği yoktur’ tezi ortaya

⁷³ İsmail Bozkurt, “Greek Expansionism and Cyprus (1821-1974)”, **Proceedings of the International Symposium, The Cyprus Issue, Past, Present And The Vision For The Future, Near East University**, (Ed.) Prof. Dr. Hüseyin Gökçekuş, Lefkoşa, Turkish Republic of Northern Cyprus, 2001, (Expansionism) pp.39-50, p.41.

⁷⁴ Ramazan Tosun, “Kıbrıs Meselesi”, **Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Yıl 2001, Sayı 10, ss. 95-107, s. 96.

⁷⁵ Hikmet Özdemir, Ottoman Administration in Cyprus, **The Journal of Ottoman Studies**, Sayı XX, (Ed.) Halil İnalçık, Nejat Göyünç, Heath W. Lowry, İsmail Erünsal, Klaus Kreiser, A. Atilla Şentürk, Yıl 2000, pp. 117-142, p. 134-135.

⁷⁶ William Mallinson, **Cyprus: A Historical Overview**, (Ed.) Miltos Miltiadou, Republic of Cyprus, 2011, p. 18.

atıldıktan sonra ve kilise ile eski çıkar kavgaları duruldukları ve kilise ile çağdaş devlet arasında uyum, işbirliğiyle ortak çıkarlar temelli sağlandıktan sonra 'Bizans' birden keşfedilivermişti. B. Anderson'un izleyerek Bizans'ın 'icat edildiğini' söylemek daha doğru olacaktır. Bu yeni tarih yazıcılığı önce Sp. Zampelios (1815-1881) ile ve sonra da resmi tarih görüşünün büyük ve ünlü ismi K. Parigopulos (1815-1891) tarafından yazılacak olan "Yunan Ulusunun Tarihi (1860-1874)" adlı klasik yapıt ile doruğa vuracaktı."⁷⁷

Osmanlı yönetiminin 1830'da Yunanistan'ın bağımsızlığını tanımasının ardından, Kıbrıs Rumları ve Kilise'nin Enosis umutlarında yeşermiş oldu. Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanması yolundaki yeni girişimlerde hız kazandı. Yunanistan'ın bağımsızlığını kazanmasından sonra "Filiki Eterya", Yunan ordusu içinde "Etniki Eterya (Yunan Milli Cemiyeti / Büyük Milli Birlik)" adında başka örgüte dönüştü. Aynı şekilde Megali-İdea yeminini benimseyen bu örgüt, Girit'in Yunanistan'a ilhakında önemli bir rol oynadı.⁷⁸

Etniki Eterya Örgütü'nün yayınlanan 17 maddelik ilk bildirisinin birinci maddesi, "Ezeli ve ebedi düşmanımız Türklerdir" şeklindedir. Son madde olan 17. Madde (Bağlayıcı yemin maddesi) ise; "Tanrı'nun yardımı ile Megali İdea kesin olarak gerçekleşecektir" ifadesini taşır.⁷⁹ İşlenen cinayetlerden de anlaşıldığı üzere nefret patlaması değil, hesaplı kitaplı siyasal eylemler niteliğinde yapılmıştı.⁸⁰

Daha öncede belirttiğimiz gibi, Osmanlı yönetiminden çeşitli sosyal ve ekonomik imtiyazlar sağlayan Rum Ortodoks Kilisesi, hem Rum halkının temsilcisi olmuş hem de serbestçe halktan topladıkları yardımlarla İmparatorluğun her yerinde olduğu gibi Kıbrıs'ta da güçlü bir konuma kavuşmuşlardır.⁸¹ Osmanlı İmparatorluğu, Rum yöneticilere ve cemaatine dini özerklik sağlamıştı, böylelikle ekonomik olarak

---

⁷⁷ Millas, s. 166-167.

⁷⁸ Hakeri, 1878, s. 276.

⁷⁹ Bozkurt, Yarını, s.10; Hasan İkizer, "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Gerçeği", Yay. Haz. Ulvi Keser, **I. Uluslar arası Kıbrıs Sempozyumu Sempozyum Bildiri Kitabı**, Ankara, 2009, s. 59-60.

⁸⁰ McCarthy, s. 11.

⁸¹ Alasya, İmtiyazlar, s. 131.

güçlendiler. On ikinci yüzyıldan beri ticaretle uğraşmalarına engel olunmuş bulunan Ortodoks Hıristiyanlar, Osmanlı İmparatorluğu tarafından ticaret yapmalarına izin verilmesiyle, bu alanda güçlenmişler ve ilk kez Osmanlı Yönetimi altında adada bir yerli burjuvazi palazlanmaya başlamıştı. Tüfecilik ve ticaret, yerli Rum burjuvaziyi, daha İngiliz dönemi başlamadan filizlendirmişti.⁸² “Bağımsız bir Yunan Devleti’nin kuruluşu Osmanlı İmparatorlu’nun dağılmasında bir başlangıç noktası olmuştur” der Fahir Armaoğlu ve devam eder “çünkü türlü milliyetlere bağlı topluluklardan kurulmuş olan Osmanlı İmparatorluğu halkı için, Yunan Krallığı bundan böyle bir örnek teşkil edecektir.”⁸³ Yunanlar şunuda çok iyi bilmektedir ki, Batılı devletler her ne kadar Yunanistan’ın kurulmasına ön ayak olmuşlarsa da bunu kendi çıkarları doğrultusunda isteksiz gerçekleştirmişlerdir. Yunan ayaklanması, Osmanlı İmparatorluğu’nun başına, peşpeşe gelen bir çok sorun çıkardı. Yunanistan topraklarının kaybı dışında, 1829 Edirne Barışı ile Ruslara da toprak verip, ayrıca Eflak ve Boğdan üzerindeki kontrolü tamamen zayıflattığı gibi, Fransa da 1830 yılında, Kuzey Afrika’da bir Osmanlı toprağı olan Cezayir’i işgal etti. Yine Yunan ayaklanmasının bir sonucu olarak, 1831’den itibaren on yıl sürecek olan Mehmet Ali Paşa ayaklanması ortaya çıktı ve bu ayaklanmanın sonunda da Mısır ile olan bağlar hemen hemen kopma noktasına geldi.⁸⁴ Rusya, Fransa’nın desteklediği güçlü bir Mısır yerine zayıf bir Osmanlıyı tercih ediyordu. Çıkarları doğrultusunda Rusya 1833’te İstanbul’a bir donanma ile 5000 kişilik bir ordu gönderdi. Böylelikle, Osmanlı Rusya’nın etkisi altına giriyordu.

Rusya’nın bu hareketi İngiltere ve Fransa’yı çok rahatsız etti. İki devletin Doğu Akdeniz’deki çıkarlarına tersti. İstanbul’daki Rus askerlerinin derhal geri çekilmesi istendi. Baskılar sonucunda Mehmet Ali Paşa ile 1833 yılında “Kütahya Antlaşması” imzalandı. Böylelikle Girit, Mısır ve Suriye valilikleri Mehmet Ali Paşa’ya, oğlu İbrahim’e ise Cidde valiliğinin yanında Adana’nın vergi toplama hakkı tanındı. Bu

---

⁸² M.A. Attalides, **Cyprus-Nationalism and International Politics**, Edinburg, 1979, s. 87.

⁸³ Fahir Armaoğlu, **19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)**, 6. Baskı, Alkım Yay., İstanbul, Nisan 2010, (1914), s. 284; Enver Ziya Karal, **Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayını, Cilt V, Ankara, 1983, (V), s. 121.**

⁸⁴ Armaoğlu, 1914, s. 284.

düzenlemelerin ardından 8 Temmuz 1833 tarihinde Rusya ve Osmanlı arasında “Hünkar İskelesi” adında bir ittifak antlaşması imzalandı. Antlaşmaya göre, Osmanlı İmparatorluğu’na saldırılması durumunda Rusya askeri yardımda bulunacaktı. Rusya’ya saldırıldığında ise Osmanlı İmparatorluğu derhal Boğazları kapatacaktı. Rusya’nın Osmanlı İmparatorluğu üzerindeki bu üstünlüğü İngiltere’nin hiçte hoşuna gitmeyen bir durum oluşturuyordu. Bu şu demekti, Rusya, hem askeri müdahale hakkı kazanıyor hem de Boğazlar Rusya’ya hizmet edecekti. İngiltere vakit geçirmeden tepkisini ortaya koydu ve Boğazların kapalılığına uluslararası boyut kazandırmaya çalıştı.⁸⁵

Akdeniz’deki İngiliz siyaseti milliyet esaslarına göre değil sadece İngiltere’nin milli menfaatlerine göre evrilmiştir. Her ne kadar küçük bir Yunanistan’ın kurulmasını olayların gelişimiyle kabul ettiyse de, Osmanlı’nın toprak bütünlüğünü, şimdilik büyük bir Yunan krallığına tercih ediyordu.⁸⁶

İngiltere’nin tek derdi ticaret yollarının güvenliği ve devamlılığıydı. İngiltere Osmanlı İmparatorluğu’na yönelen bir Rus tehlikesini görmeye başlamış ve Rusya’nın Osmanlı İmparatorluğu’nu yıkarak Boğazları ele geçirmesi ve Akdeniz’e inmesi, İngiltere’nin en büyük endişesi olmaya başlamıştı. Zira Akdeniz’e sarkan bir Rusya, İngiltere’nin İmparatorluk Yolu (Imperial Road) denen, Hindistan’la olan bağlantısını kesebilirdi. Bu sebeple Osmanlı İmparatorluğu’nun varlığı, Rusya’nın güneye inmesini engelleyici bir nitelik taşıyordu. Dolayısıyla, Osmanlı İmparatorluğu’nun yıkılmasını önlemek İngiltere’nin çıkarına oluyordu.⁸⁷

Altı yıl sonra Mehmet Ali Paşa sorunu 1839’da tekrar baş gösterdi. II. Mahmut, Mehmet Ali’ye verilen hakları geri alma niyetindedir. Topladığı bir orduyu Mehmet Ali Paşa’nın üzerine göndermiştir. Ancak bu ordu Nizip’te yenildi. Ancak 1833 gelişmelerinden ders alan İngiltere, bu kez Osmanlı İmparatorluğu’nun arkasında etkin bir tutum aldı. Çok geçmeden de Hünkar İskelesi Antlaşması ile Osmanlı

---

⁸⁵ Oral Sander, **Siyasi Tarih, İlk Çağlardan 1918’e, Cilt 1**, 18. Baskı, İmge Yay., Ankara, 2009, (Siyasi 1), s. 301-302.

⁸⁶ Enver Ziya Karal, “Girit İsyanı”, **Girit Oyunu ve Kıbrıs**, Akdeniz Haber Ajansı Yayınları, İstanbul, 2000, (Girit), ss. 1-34, s. 11.

⁸⁷ Armaoğlu, 1914, s. 293.

İmparatorluğu'ndan elde ettiği bazı kazanımları daha fazla tek başına sürdüremeyeceğini anlayan Rusya, İngiltere'den taraf oldu. Fransa'da bu ittifakaka katıldı ve Mehmet Ali Paşa'nın karşısında durdu.

Bu olayların ardından 1840'da Londra'da bir konferans düzenlendi. 1839'da Sultan Abdülmecit tarafından Mısır'a verilen ünvan 1841 tarihli ferman ile teyit edildi. Böylelikle Mısır valiliği babadan oğula geçen bir sitem ile devam edecekti. Mısır valilerine de "Hidiv" denildi. Mehmet Ali Paşa bu dönemde Osmanlı İmparatorluğu'nu çok zor duruma sokmuştur. Öte yandan Londra Boğazlar Sözleşmesi ile Boğazlar da yeni bir statüye büründü. Barış zamanında savaş gemilerine kapatılacaktı. Bu antlaşma ile Türk Boğazları'na tarihinde ilk defa uluslararası bir düzenleme getirildi. Bunda ki en büyük çaba da hiç şüphesiz İngiltere'nin dir. Buradaki önemli nokta ise, Boğazların barış zamanında savaş gemilerine kapalı olmasına rağmen, eğer Osmanlı İmparatorluğu her hangi bir savaşa girer ise bu durum değişebilirdi. İlerki bölümlerde de değineceğimiz gibi, Kırım Savaşı'nda bu söylenenler meydana gelmiştir. İngiliz ve Fransız donanmaları Türk Boğazları'ndan geçecektir.

Bu olayların sonunda, Osmanlı üzerindeki Rus baskısı zayıflamış, Fransa'nın Mısır üzerinde kurmak üstedığı etki bozulmuş, Hünkar İskelesi Antlaşması tarih omuştur. Burada en karlı çıkan taraf hiç şüphesiz İngiltere olmuştur.⁸⁸ Eğer Fransa on sekizinci yüzyılda bir deniz gücü değilse, bu yüz yılda İngiltere'nin Akdeniz'de bir deniz gücü olduğunu söyleyebiliriz? Cevap ortada gözükmektedir. On sekizinci yüzyıl İngiltere'nin denizlerde hüküm sürdüğü dönemdir. Artık herhangi bir deniz rakibi yoktur.⁸⁹

Mehmet Ali Paşa'nın ayaklanmasından sonra Osmanlı İmparatorluğu, dış gaileler bakımından, bir on beş yıl kadar nispeten sakin sayılabilecek bir döneme girdi. Her ne kadar, bu arada Eflak ve Boğdan'da, Suriye ve Lübnan'da bazı ayaklanmalar ile

---

⁸⁸ Sander, Siyasi 1, s. 302-303

⁸⁹ Herve Coutau-Begarie, "Seapower in the Mediterranean from the Seveteenth to the Nineteenth Century", **Naval Strategy and Policy in the Mediterranean, Past, Present and Future**, (Ed.) John B. Hattendorf, London, 2000, pp. 30-50, p. 35.

Mülteciler Sorunu gibi sorular ortaya çıktıysa da, bunlar devlet için bir bunalım yaratmadı. Bu suretle biraz rahatlayan Osmanlı İmparatorluğu Tanzimat Fermanı ile başlatılmış olan Islahat faaliyetleri ile bir süre meşgul olmaya imkân buldu. Fakat Rusya'nın Osmanlı İmparatorluğu üzerindeki emellerini yeniden harekete geçirmesi, hem Osmanlı İmparatorluğu'nun başına büyük bir sorun çıkardı hem büyük bir Avrupa bunalımını hem de bir Avrupa savaşının ortaya çıkmasına sebep oldu.⁹⁰ Osmanlı kan kaybetmektedir. Gücü her geçen gün azalmaktadır. Rus Çar'ın ülkesini çıkarlarını korumayı hedeflemesi sonucu; Yakındoğu'daki Rus nüfuzu konusunda çıkan anlaşmazlık, büyük güçler arasında uzun zamandır süren barışın 1854'te sona ermesine yol açtı. Fransa ve Britanya'nın Ruslara karşı Türklerin yanında yer aldığı Kırım Savaşı, birçok bakımdan dikkat çekici bir mücadeleydi. Savaş Baltık Denizi'nde, Güney Rusya'da ve Kırım'da gerçekleşti.⁹¹ Savaş tarihçisi Geoffrey Parker'a göre Kırım Savaşı'nın kısa özeti şöyledir; *“Kırım Savaşı'nın etkisi az oldu. Savaş, Rusya'nın Balkanlar'daki emellerini yalnızca geçici olarak durdurdu, Türkiye'nin çöküşünü yüz yıl geciktirdi. Bununla birlikte, taktik düzeyde savaşın yönetilmesini belirleyen silahlardaki gelişme, artık savaş alanında başarı elde etmek için teknoloji ile bilimin çok önemli olduğunu altını çizdi. Askeri kuvvetlerinde bu değişimleri kabul eden ve kullanan taraf düşmanları karşısında önemli bir üstünlüğe sahip olacaktı.”*⁹²

Sina Akşin ise; *“Rusya ile birlikte hareket etmeye kalkışan Yunanistan da müttefiklerce 'tedip' edildi”* der. Kırım Savaşı'nda en kanlı çarpışmalar Sivastopol çevresinde oldu. Atina ve Pire birkaç yıl Fransız işgali altında kaldı. Müttefikler yaklaşık on bir ay sonra 9 Eylül 1855'te Sivastopol'a girebildi. Eğer Avusturya'nın Rusya'ya ultimatomu olmasaydı belki savaş daha uzun sürebilirdi. Viyana'da kabul edilen barışın ön şartları 1 Şubat 1856 Paris Antlaşması ile imza edildi. İlginç olan bir konu ise, İngiltere'nin müttefik olmasına karşın Osmanlı İmparatorluğu'ndan *“İngiliz kanını*

---

⁹⁰ Armaoğlu, 1914, s. 340.

⁹¹ J.M. Roberts, **Avrupa Tarihi**, çev. Fethi Aytuna, İnkilap Yay, İstanbul, 2010, s. 483.

⁹² Geoffrey Parker, **Cambridge Savaş Tarihi**, çev. Füsün Tayanç-Tunç Tayanç, 1. Baskı, İş Bankası Kültür Yay, İstanbul, Haziran, 2014, s. 245.

korumak” için 20.000 Türk piyadesini 3 Şubat 1856’da ödünç almasıdır.⁹³

İlber Ortaylı ise Kırım sonrası durumu şöyle özetliyor; “Avrupa, Osmanlı ülkelerinde iktisadi-siyasi çıkarlar peşindeydi ve diplomatik rekabet hızlanmıştı. Kırım Savaşıyla ise imparatorluk her şeyden önce dış borçlanma dönemine girmişti. Balkan Slavlarının ve imparatorluktaki diğer azınlıkların özerk yönetim ve reform taleplerinin temsilciliğini Avrupa üstlendi. Islahat Fermanı (18.02.1856) kaçınılmaz bir gelişmenin ve dış baskının sonucuydu. Bununla beraber Avrupa büyükleri Islahat Fermanı’nı her zaman kendilerine Osmanlı’nın iç işlerine müdahale hakkı veren bir belge olarak yorumladılar. Osmanlı İmparatorluğu 1856 Islahat Fermanı ile aslında Kırım Savaşı sırasındaki Avrupa yardımının bedelini ödedi ve bu ödemeyi de Babıâli bürokratları diplomatik beceri ve oyalama siyasetleri ile en uygun biçimde yerine getirdiler.

Bu Avrupalılığın nedeni Rusya’dan duyulan şüphe ve çekingenlikti. Osmanlı İmparatorluğu, artık Avrupa devletler ailesinin bir üyesiydi ve idarede bazı hukuki değişiklikler gerekiyordu. 1856’dan sonra ülkenin birçok yerinde kiliseler, gayrimüslim cemaat okulları sayısı arttı.”⁹⁴ Ayrıca, Osmanlı İmparatorluğu’nun Avrupa Devletler Umumi Hukukundan yararlanması kabul edildi ve Avrupa Camiaasına (concert) girmesi sağlandı. Bu da demek oluyordu ki, o zamana kadar Osmanlı İmparatorluğu Avrupalı Devletlerin gözünde hukuk dışı algılanıyordu. Ortaya çıkan yeni durum Tanzimat Paşaları için tam bir zafer niteliğindediydi. Avrupalılar artık mütefikdi ve “adam yerine” konuluyorlardı. Baş düşman Moskof bir nebze olsun bertaraf edilmişti. Paris Antlaşması ile de bu dostluk resmileşmiş, perçinlenmiş ve kanıtlanmış oluyordu. Ancak gerçek hiçte böyle değildi.

Osmanlı Paşası Ali Paşa daha konferans sırasında kapitülasyonların kaldırılmasını önerince çok olumsuz donuk bir tepkiyle karşılaştı. Sözde eşitlik ve

---

⁹³ Sina Akşin, “Siyasi Tarih (1789-1908), **Osmanlı Devleti 1600-1908, Türkiye Tarihi Cilt 3**, (Ed.), Sina Akşin, Cem Tarih Yay., İstanbul, 2002, ss. 77-188. s. 132.

⁹⁴ İlber Ortaylı, **İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı**, 25. Baskı, Alkım Yay., İstanbul, Ocak 2006, s. 112-114.

Avrupalılık tamamen lafta kalacaktır. Osmanlı'nın çöküşü de devam etti.⁹⁵

Osmanlı İmparatorluğu yeniçağın büyük güçlerindendi. Dayandığı iktisadi yapı ise yeniçağ dünyası için eskiydi. İspanya okyanus aşırı kolonilerinde plantasyon kolonyalizmi (çiftlikler kurarak) ile zenginleşmek çabasındaydı. Anavatanda ise gereken tarımsal gelişmeyi gösteremediğinden Yeni Dünya altınının yarattığı enflasyon içinde boğuldu. Akdeniz'in doğusundaki Osmanlı İmparatorluğu da geri bir tarım ile yaşıyordu.⁹⁶ Avrupa'nın dayatmaları ile gerçekleşen ıslahatlar 1850 ile 1870 arasındaki yirmi yılda, varlığı tren yolu, telgraf ve basın yoluyla ulusal bir iletişim ağının kurulmasına bağlı yeni bir soylu siyaset tarzı billurlaştı. Bu yasa önünde eşitlik, toplanma, yani "görüş"ün oluşabileceği bir kamu alanı yaratma hakkı gibi önemli değişikliklerin habercisiydi.⁹⁷

İlber Ortaylı'nın deyimiyle "İmparatorluğun en uzun yüzyılı" olan on dokuzuncu yüzyılın ilk yarısında Osmanlı modernleşmesi çok çetin bir yoldan geçiyordu. Eski düzenin temel kurumlarının kaldırılmasına rağmen, modern kurumlaşmanın gecikmesinden doğan otorite boşluğu ulusal ve bölgesel ayaklanmalarla dış müdahalenin başarı şansını artırmıştı. Osmanlı uluslarının bağımsızlığı elde etmelerinde dış desteğin rolü, özellikle Balkanlı ve Avrupalı tarihçiler arasında olumlu değerlendirilmiştir. Ancak madalyonun öbür yüzüne de bakmak gerekir. Yunanların, Rumenlerin, Bulgarların bağımsızlığı kaçınılmaz bir tarihsel sonuçtu. Modernleşmesi yavaş gerçekleşen eski bir devlet olan Osmanlı, yerel ayaklanmaları bastırmaktaki aczini defalarca göstermişti. Kaldı ki on dokuzuncu yüzyıldaki bu ayaklanmalar, rastgele köylü direnişleri ve haydut hareketleri değildi; modern çağın ideolojilerinin biçimlendirdiği, doğmakta olan ulusal burjuvazi ve aydın sınıfın önderliğindeki hareketler haline dönüşmekteydi.⁹⁸ Ortodoks Kilisesi, Hıristiyanlığın yanı sıra ulusçuluğu paralel olarak sürdürmüş ve bunu da ulusal

---

⁹⁵ Akşin, s. 132-133.

⁹⁶ Ortaylı, s. 104.

⁹⁷ Colin Mooers, **Burjuva Avrupa'nın Kuruluşu, Mutlakçılık, Devrim ve İngiltere, Fransa, Almanya'da Kapitalizmin Yükselişi**, çev. Bahadır Sina Şener, 1.Baskı, Dost Kitabevi Yay, Ankara,1997, s. 183.

⁹⁸ Ortaylı, s. 55-56.

kurtuluş hareketlerine uygulamıştır.⁹⁹

Rumların denizciliği sayesinde elde ettiği ticari üstünlüğün temelleri Rönesans'a dayanmaktadır. İtalya ve Orta Avrupa ile ilişkileri, ayrıca Avrupa'da on sekizinci yüzyılda kendilerine karşı duyulmaya başlanan yakınlık bu etnik grubun ulusçu duygulara çok erkenden, fakat bir yönüyle Avrupa etkisiyle sahip olmasına neden oldu. Osmanlı egemenliği, Yunan eğitiminin ve kültürünün yaşamasında engelleyici bir olay olmadı. Hatta on yedinci yüzyıldan beri ticaretle zenginleşen Rumlar sadece Epir ve Mora'da değil. Batı Anadolu ve Karadeniz kıyılarında da okullar açtılar. Bu süreç Girit ve Kıbrıs'ta da devam etti.¹⁰⁰ Öte yandan on dokuzuncu yüzyılın ortalarında Osmanlı'nın üzerinde adeta karabasanlar dolaşmaktadır. Yunanistan kurulmuş, Romanya özerk prenslik, Sırbistan özerk olmuş. Devlet kıyılarından çökmeye başlamış, Kafkasya ve Kırım'da Rus egemenliği altına girmiştir. İmparatorluk yavaş yavaş küçülmektedir. Kuzey Afrika ve Arap coğrafyasında da durum farksızdır. Cezayir Fransız işgali altındadır, Mısır'a Mehmet Ali Paşa ve ailesi ömür boyu yönetici atanmıştır ve neredeyse tam bağımsız bir biçimdedir, Arap Yarımadası'nın çok büyük bir bölümü Suud ailesi yönetimindedir.¹⁰¹ Kıbrıs gibi, tıpkı Girit Adası'nın da Türk egemenliğine geçmesi, çok çetin ve uzun yıllar süren savaşlar sonrasında gerçekleşmişti. 1645 yılında başlayan Girit seferi, 24 yıl, 4 ay süren kanlı savaşlar sonucu 130 bin şehit kaniyla sulanarak 1699 yılında bütünüyle Türk egemenliği altına girmişti. Girit'in elden çıkışı da, alınışı gibi, çok çetin ve kanlı çatışmalardan sonra gerçekleşti. Aslında, en başta Rusya ve daha sonra Fransa, İtalya ve İngiltere, Girit'in 1830'da bağımsızlığına kavuşan Yunanistan'a katılması için, Osmanlı İmparatorluğu'nu yıllar süren çeşitli entrikalar ve baskılarla karşı karşıya bıraktılar. 1821 Yunan ihtilali esnasında, dış teşviklerle Girit'in Hanya ve İstakiye kabaları da Osmanlı Yönetimine karşı ayaklanmıştı. Fakat en büyük ayaklanma, 1866 yılında başladı ve ancak 1869'da bastırılabilirdi. Ahmet Gazioğlu'nun "Girit ve Kıbrıs" başlıklı makalesinde de Stanford J. Shaw'un Girit hakkındaki çarpıcı göndermeye yer verilmektedir.

---

⁹⁹ Ortaylı, s. 61.

¹⁰⁰ Ortaylı, s. 62-63.

Bu ayaklanma, Osmanlı ve Türk tarihi üzerine uzman olan Stanford J. Shaw'a göre, "Girit'i işgal etmek için 45 yıldan beri devam eden Yunan tahriklerinin bir sonucuydu. Girit, 1821'den beri bir isyan hareketi içindeydi. O tarihten itibaren adanın Rum çoğunluğu, yeni kurulan Yunan krallığına katılmak umuduyla Müslüman komşularını katletmişti. Bu isyan hareketi, Mehmet Ali Paşa'nın ordusu tarafından bastırılmış ve adanın o yıllarda Yunanistan'a ilhaki, stratejik nedenlerden ötürü İngiltere tarafından önlenmiştir." ¹⁰²

Bu sırada zamanın uluslararası politikası Osmanlı hükümetini Girit'te tutmayı gerektiriyordu.¹⁰³ Büyük Güçlerin bu sistemi kendi amaçları uğruna nasıl uyguladıklarını anlamak zor olmasa gerek. *Milletler*, özellikle de yabancı uyruğuna geçebilen bireyler yabancı himayesinden yararlanıyorlardı. Ancak himayenin uzun vadeli sonuçları imparatorluk için felakete yol açtığı gibi, cemaatler ya da azınlıklar için trajik sonuçlar doğurdu. Batılı devletlerin koruyuculuk süreci ilk olarak 1774 Küçük Kaynarca Antlaşması ile başladı. Ruslar, Ortodoks Cemaati'nin hamilik rolüne büründü. Daha sonra diğer Batılı güçlerde bu yolu izledi. Fransızlar Katolik milletini korurken, Protestanları da Britanya ve Amerika korumaya kalkıştı. Ancak diğer bütün Gayrimüslim gruplar bir koruyucu bulurken, Yahudileri kimseler korumadı.¹⁰⁴ Ancak Rusya Orta Asya'ya yayılma planlarıyla uğraştığından ve Yunanistan'ın genişlemesinin en yakın dostu Fransa'nın işine yarayacağından korktuğundan işbirliğine yanaşmadı. İngiltere ile Avusturya Osmanlı İmparatorluğu'nu zayıflatacak ve böylece Rusya'nın işine yarayacak her harekete karşı çıkmaya devam ediyordu. Osmanlı Hükümeti böylece bir dış müdahaleden korkmadan Girit sorununu çözümlerdi.¹⁰⁵ Son olarak Girit

---

¹⁰¹ Sander, Siyasi 1, s. 312.

¹⁰² Ahmet C. Gazioğlu, "Girit ve Kıbrıs", **Girit Oyunu ve Kıbrıs**, Akdeniz Haber Ajansı Yay., İstanbul, 2000, (Girit), ss.227-246, s. 222-223.

¹⁰³ Standford J. Shaw, Ezel Kural Shaw, **Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye: Reform, Devrim ve Cumhuriyet: Modern Türkiye'nin Doğuşu, 1808-1975, Cilt 2**, 2. Baskı, E Yay., İstanbul, 1994, s. 192.

¹⁰⁴ Feroz Ahmad, "Unionist Relations with the Greek, Armenian and Jewish Communities in the Ottoman Empire 1908-1914", (Ed.) Benjamin Braude, Bernard Lewis, **Christians and Jewish in the Ottoman Empire, Cilt 1**, pp. 401-434., p. 427.

¹⁰⁵ Shawn ve Shawn, s. 193.

konusunda Sabahattin İsmail biraz sitemkar ama gerçeklik payı yüksek şu açıklamayı yapıyor; “Batılı devletler, Osmanlı Devleti’nin zayıf anlarında bazen yüzüne gülererek, bazen sahtekârlık yaparak bazen de tehdit, şantaj ve baskı yoluna başvurarak, ama her zaman Yunanlıları silahlandırarak Türklerin üzerine saldırtmışlardır. Eğer Batı’nın bu desteği olmasaydı, on binlerce Türk katledilmeyecek, yüz yıllarca Türk olan topraklar Yunan işgaline uğramayacaktı. Girit’te ayaklanmaların başlamasından ve ilhakin (1909) gerçekleşmesinden sonra ada Türklerin sayılarında katliamlar ve göçler sonucu büyük düşüşler olmuştur. Bugün ise Girit’te Türk kalmamıştır. 1760’ta Girit’te 200 bin Türk, 60 bin de Rum vardı. Göçler ve katliamlar yüzünden 40 yılda bu sayı 33 bine düştü. 1909 yılından sonra adada kalan Türkler de öldürüldüler.”¹⁰⁶

Yunan İhtilalı başlangıcı ve sonuçları yönünden Avrupa’nın yakından ilgisini çekmiştir. İmparatorluğun stratejik anlamda en önemli ve en zengin tebaasının yaşadığı bölgede çıkan ayaklanma ya da ihtilal bir anda Batılı güçlerin en önemli sorunlarından birisi oldu. İşte, Yunan bağımsızlığının başlangıçtan beri zaman zaman Avrupa aydınlarının radikalizmine, zaman zaman da diplomatların entrikalarına konu olması, 1829’da bağımsızlığını kazanan Küçük Yunanistan’ın tarihi gelişiminde olumsuz bir renktir. İhtilal patlak verdiği Fransa, tıpkı kendisi gibi denizciliği ileri de olan Yunanlıları kendisine Akdeniz ve Karadeniz ticaretine rakip olabileceği için ilk başlarda desteklemek istememişti. Fransızlar Navarin baskınına, parsayı İngiliz ve Rusların toplamaması için katılmıştır.¹⁰⁷

Daha açık söyleyecek olursak, makro tarihsel ve sosyoekonomik dönüşümler, imparatorluktaki birleşme ağlarını yeniden şekillendirmiş, sınırları çizilmiş oluşumların ve kimliklerin gelişmesine yol açmıştır; liderlik ise bunlar arasında aracılık yapmaktan çok bunları güçlendirmeyi tercih etmiştir. Başka bir deyişle, burada Osmanlı İmparatorluğu’nu oluşumunda kullanılan stratejiye tümüyle ters düşen bir stratejiyle karşı karşıyayız. Osmanlı İmparatorluğu’nun oluşumunda kullanılan strateji etnik ve dini

---

¹⁰⁶ Sabahattin İsmail, “Girit Nasıl Kaybedildi”, **Girit Oyunu ve Kıbrıs**, Akdeniz Haber Ajansı Yay., İstanbul, 2000, (Oyunu), ss.199-214, s. 211.

¹⁰⁷ Ortaylı, s. 79.

gruplar arasında aracılık yapmaya, dâhil alma ve müzakereler yoluyla merkezileşmeye dayanıyordu. Tanzimat sonrası Osmanlı yönetimleri, ortak kimlikleri güçlendirip seferber edecek politikaları tercih etmiş; bunun savaş ve emniyetsizlikle başa çıkmaya yönelik daha iyi bir tercih olduğu stratejisini geliştirmişlerdir. Elitlerin birbiriyle çatışan etnik ve dini kimliklerin sağlamlaşmasını destekleyen bu tavırları, birçok emperyal oluşumun yeni ulusal siyaset tercihi haline geliyordu. On dokuzuncu yüzyıl Osmanlı yönetimleri de bu tür politikaları benimsemiş, kendilerine özgü bir birlik siyaseti versiyonu tasarlamışlardır. Bu olayları anlatmak, on dokuzuncu yüzyıldaki ağ manipülasyonu ve kimlik oluşumu sürecini izlemek demektir.¹⁰⁸ Yunanistan dışındaki Yunan ulusalcılığı, Navarin müdahalesiyle ve Edirne Antlaşması'ndan sonra Yunanistan kurulunca etkili olmuştur. Bu yurt dışı ulusalcılığın başını çeken tüccar gruplar, cumhuriyetçi aydınların, köylülerin, rahiplerin ayaklanmalarıyla gerçekleşen devletin başına Avrupa'dan getirilen prensleri kral olarak geçirmekte, en azından büyük devletlerin bu konudaki eğilimine hizmet etmekte bir sakınca görmemişlerdir.¹⁰⁹

Devletin gayrimüslim nüfuslara karşı güvensizliğin ortaya çıkış tarihi on sekizinci yüzyıla götürebilir, bunun altında dini ve etnik çatışmalar yatar. Bu gelişme imparatorluktaki Gayrimüslim ve Müslüman grupların değişmekte olan ağ birliklerinde görülebilir. On sekizinci yüzyıldaki ekonomik dönüşüm, Avrupa'yla ticaretin artması ve gayrimüslimlerin Avrupa ticaret ağlarındaki rolü, gruplar arasında ekonomik eşitsizliğin artması, gruplar içinde etnik ve dini rekabete gereksiz bir vurgu yapılmasına yol açmıştır. Ticari ağların ve farklı grupların böyle yoğun bir rekabet karşısında algıladığı güvensizlikler etnik ve dini çizgilerde yeniden bir örgütlenmeyi zorunlu kılmış, yerel olarak şiddetin yükselmesine yol açmış, hoşgörü ve şiddetin dizginlenmesiyle ilgili kuralları değiştirmiştir. Fakat Ken Jowitt'in (Amerikalı Siyaset Bilimci ve Prof.) açıkladığı üzere, bir birinden ayrı olan birlik kimlikleri, tek başlarına, devlet makamlarının işe dâhil olduğu ve-veya çatışmayla başa çıkmayı başaramadığı zamanlarda olduğu kadar büyük bir tehdit oluşturamaz; bu gibi durumlar kitlesel şiddetle

---

¹⁰⁸ Karen Barkey, **Farklılıklar İmparatorluğu Karşılaştırmalı Tarih Perspektifinden Osmanlılar**, çev. Ebru Kılıç, Versus Kitap Yay., İstanbul, 2011, s. 363-364.

¹⁰⁹ Ortaylı, s. 79-80.

sonuçlanabilir.¹¹⁰ Sömürgeci düşünce yapısının bir parçası olan bu ütopyanın ne zaman ve nasıl gerçekleşeceği pek belli olmamakla beraber Yunanistan'ın son 200 yıl içerisinde savaşlarda kaybettiği topraklardan daha fazlasını masa başı olaylarla ele geçirdiği de unutulmamalıdır. Megali İdea'yı hayata geçirme düşüncesinden hiçbir zaman vazgeçmeyen ve bu konuda taviz vermeden faaliyet karşısında Türkiye ile Yunanistan arasında problemlerin ortaya çıkması da kaçınılmaz olur. Yunan halkının büyük çoğunluğunun Türkiye'ye karşı dostça bir politika uygulamasını içtenlikle istemelerine rağmen, Yunan Krallığının kurulduğundan beri, Yunan Hükümetleri'nin politika grafiği, günlük olaylara ve devlet adamlarının kişiliklerine bağlı olarak büyük iniş çıkışlar gösterir. Çoğunlukla, bazı dönemler hariç olmak üzere, kendi milli çıkarlarına da ters olarak dostluk politikaları samimi olmamıştır. Politik havaya hâkim bir militan azınlık, tahrif edilen tarihe ve halkın hissiyatına etki yapan olumsuz bir propagandaya dayanarak kitleyi de yanlış yollara sürüklemeye muvaffak olmuş, bu suretle iki ülke arasındaki ilişkiler daima gergin tutulmuştur.¹¹¹

On dokuzuncu asırda İngiltere Akdeniz'de gerçektede önemli bir güç haline geldi. 1713'te Akdeniz'in Atlas Okyanusu'na açılan tek kapısı Cebeli Trak Boğazı'nı aldı. Osmanlı Mısır'ını 1798'de işgal eden Fransa'yı Osmanlı ile ittifak yaparak buradan kovdu. Hatta 1 Ağustos 1798 tarihinde Ebubekir'de Fransız donanmasını yakarak Mısır ve Dalmaçya'dan Fransız izlerini silerek Akdeniz'de başat güç haline geldi. Bir sonraki yüzyılda 1815 tarihinde Malta ve Yedi Ada'ları zapt ederek gözünü Süveyş ve Aden'e dikti. Fransızların Süveyş Kanalı'nın açarak güneye ve Hint yollarına sarkmasını önlemek için 1839'da Aden'i işgal etti. Böylelikle İngiltere on dokuzuncu yüzyıl da Akdeniz'deki en stratejik bölgeler olan Cebeli Tarık, Malta, Yedi Adalar ve olası Süveyş Kanalı'nın açılmasında Akdeniz'in Doğu ve Güney kapısı olan Aden'e sahip oldu.¹¹²

Süveyş Kanalı'nın açılması konusu dillendirildiğinde Osmanlı İmparatorluğu bu fikri pek inandırıcı bulmuyordu zaten Mehmet Ali Paşa'dan ötürü Mısır'da tam

---

¹¹⁰ Barkey, s. 364.

¹¹¹ Ulvi Keser, **Kıbrıs'ta Türk-Yunan Fırtınası (1940-1950-1960-1970)**, 1. Baskı, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, (Fırtınası), s. 15-16.

¹¹² Uçarol, s. 31-32.

anlamıyla bir otorite sahibi değildi. Osmanlı'nın Mısır'daki öncelikli düşüncesi tekrar sağlam bir otorite sağlamaktı. Ancak daha sonra gelişen olaylar la birlikte Osmanlı yönetiminde bu konuya daha fazla eğilmesine neden oldu.¹¹³ Süveyş Kanalı'nın 1869 yılında açılmasının ardından Akdeniz üzerinden Süveyş-Kızıldeniz ve Hint ticaret yolunun güvenliği İngiltere açısından hayati bir hal aldı.¹¹⁴

On dokuzuncu yüzyılın hiç şüphesiz en güçlü iki devleti Fransa ve İngiltere'dir. Doğu Akdeniz'in stratejik önemi ise her ikisi açısından da çok önemliydi çünkü Hint, Asya ve Afrika sömürgelerinin kilit noktasıdır. Bu iki devlet daha sonra Mısır ve Kıbrıs'ın egemenliği için Doğu Akdeniz'de de güç yarışına girdi. Bundan da en çok etkilenen tabi olarak Osmanlı oldu. Osmanlı İmparatorluğu'nu etkileyen bu rekabet en çok kendisini denizlerde gösterdi. Denizlerde üstünlük kurmak o yüzyılın büyük devlet olma göstergelerinin başında gelmektedir.

Diğer bir mücadele alanı ise Osmanlı topraklarına sahip olmak ya da bu topraklar da söz sahibi olmakdı. Osmanlı Devleti eski parlak günlerini ararken ve otoritesi gün geçtikçe zayırlarken, üzerinde oturduğu Orta Doğu ve Doğu Akdeniz bölgesi gün geçtikçe daha da önemli hale geliyordu ve Batılı güçlerin ağızlarını sulandırıyordu.¹¹⁵ Bilinen üç eski kıtaya yani Avrupa-Asya ve Afrika'ya ve hatta Asya Pasifik bölgelerine egemen olmak isteyen dönemin başat güçleri, bu hedeflere ulaşmak için öncelikle Doğu Akdeniz ve Orta Doğu'ya egemen olması gerektiğinin bilincindeydi.¹¹⁶

Osmanlı İmparatorluğu ise hayatın her alanında Avrupa'dan geri kalmıştı. Bir yanda iç karışıklıklar diğer yanda dış güçler ile mücadele etmekten bir hayli yıpranmıştı. Bu mücadeleden hiç şüphesiz emperyalist Fransa ve İngiltere karlı çıkan tarafların başında geliyordu. Osmanlı İmparatorluğu ise ne zaman zorda kalsa denize düşen yılan

---

¹¹³ Durmuş Akalın, **Süveyş Kanalı (Açılışı ve Osmanlı Devleti'ne Etkisi 1854-1882)**, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı, Doktora Tezi, Denizli, 2011, s. 21.

¹¹⁴ Uçarol, s. 32-33.

¹¹⁵ Akalın, Çelik, s. 21.

¹¹⁶ Cihat Yayıcı, "Doğu Akdeniz'de Deniz Yetki Alanlarının Paylaşılması Sorunu ve Türkiye", **Bilge Strateji**, Cilt 4, Sayı 6, Bahar 2012, s. 5.

sarılr misali kimi zaman Fransa'ya kimi zaman İngiltere'ye kimi zaman da her ikisine birden sarılıyordu. İngiltere açısından durum ise, Hint ticaret yolunun güvenliği öncelikli konuydu ve Osmanlı İmparatorluğu kilit noktadaydı.

Bu dönemde İngiltere açısından Rusya daha büyük tehdit algısı oluşturuyordu. Rusya Osmanlı İmparatorluğu'ndan daha güçlü olmasına rağmen halen İngiltere'nin gözünde Osmanlı İmparatorluğu Rusya'yı oyalayabilirdi. Ayrıca hatırlanacağı gibi Fransızların Mısır'ı işgalinde de İngiltere Osmanlı'dan yana tavır aldı ve Fransızları da bu bölgeden uzaklaştırdı. Çünkü bölgede güçlü bir Fransa ve Rusya ile uğraşmak zayıf düşmüş Osmanlı İmparatorluğu ile mücadele etmekten daha zordu.¹¹⁷

Osmanlı'nın toprak bütünlüğü, İngiltere'nin Doğu'da kurmuş olduğu sömürgeci ötürü önemliydi ve bu yönde politika uyguladı.¹¹⁸ İngiltere üzerinde güneşin batmadığı bir imparatorlukta ve Hindistan sömürgesinde Britanya İmparatorluğu'nun en büyük gelir kaynaklarının başında geliyordu. Her ne pahasına olursa olsun Hindistan'ı elinde tutmak istiyordu. Rusya'yı ise bu bölgelere en büyük tehdit olarak algılıyordu çünkü Rusların gözü Orta Doğu ve Uzak Doğu topraklarındaydı. Osmanlı ile Rusya'nın da düşman olmaları İngiltere'nin işine geliyordu. İngiltere, Osmanlı'nın belirli bir seviyeye kadar güçlenmesini de destekliyordu. Ancak bu durum Türklere sempati duydıklarından kaynaklanmıyordu sadece İngiliz çıkarlarından kaynaklanıyordu. Çünkü Rusya'nın Orta Doğu, Hindistan ve hatta Çin'e uzanmasını hiç istemedi.

Akdeniz'de en geniş alana sahip ülke Osmanlı İmparatorluğu'ydu. Bunun yanı sıra İngiltere'de Akdeniz ticaretinde büyük pay sahibi ülkelerin başında geliyordu. Bunun gibi pek çok ortak çıkar yüzünden bu dönemde İngiltere ve Osmanlı'nın çıkarları birbirine benzer durumdaydı.¹¹⁹ İngiltere tam olarak istemesede Osmanlı İmparatorluğu'nun toprak bütünlüğünün korunması, İngiltere'nin geleneksel politikasıydı; çünkü Osmanlı'nın varlığı giderek güçsüzleşse de İngiltere'nin

---

¹¹⁷ Akalın, Çelik, s. 23-24.

¹¹⁸ Hüner Tuncer, **Metternich'in Osmanlı Politikası (1815-1848)**, Ankara, 1996, (Maternich), s. 88.

¹¹⁹ Enver Ziya Karal, **Osmanlı Tarihi Cilt VI.**, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 1983, (VI), s. 16.

Akdeniz'deki üstünlüğünü ve Asya'daki topraklarını korumasını sağlamaktaydı.

Ancak Kırım Savaşı (1853-1878) sonrasında, İngiltere'nin hızla toprak yitirmeyi sürdüren Osmanlı İmparatorluğu'na yönelik geleneksel politikasını değiştirmesi kaçınılmaz olmuştu. 1874'te İngiltere Başbakanı olan Disraeli'nin, 1880 Liberal Parti İktidarına değin izlediği Osmanlı politikası, bir “geçiş politikası” olarak nitelendirilebilir. 1880'de iktidara gelen Gladstone yönetiminde ki Liberal Parti yönetimi ise, Osmanlı'nın toprak bütünlüğünün korunması politikasını terk ederek parçalanması politikasını benimsemiştir.¹²⁰

On dokuzuncu yüzyılın sonlarında ise Rus ve İngiliz İmparatorlukları Orta Doğu'da büyük menfaat çatışması ortamına girdi. Rusya'nın esas amacı İstanbul'a girerek Boğazlara sahip olmak ayrıca Kafkaslar üzerinden de İskenderun ve Basra Körfezine sarmaktı. Rusya'nın bu tutumu İngiliz menfaatlerine tamamen ter düşmekteydi. Çarlık Rusyası'nın güneye sarkması demek İngiltere'nin özellikle de Hindistan ve diğer Asya sömürgelerinin tehlikeye düşmesi demektir.¹²¹

McCarrthy'nin yine aynı eserinde on dokuzuncu yüzyıl Çarlık Rusyası hakkında söylenen şu meşhur cümleleri aktarıyor; “Rusya, yarı maymun, yarı ayıdır. Yabancı krallıklarda, Avrupa'ya maymun gibi taklit eder; ama kendi yurdunda, ayının pençeleri her yerde kendini gösterir”. İvan GOLOVIN. *The Caucasus, London 1854.*¹²²

Bu yüzden ki, İngilizler 1875 tarihinde başlayan Hersek isyanını bir an önce çözüme kavuşturulmasını istedi. Ancak olaylar iki sene sonra çok daha vahim bir hal aldı. Ruslar 24 Nisan 1877'de Osmanlı İmparatorluğu'na savaş açtı. Bu savaşın sonunda Osmanlı çok büyük toprak kaybetti ve 3 Mart 1878'de çok ağır şartlardaki Ayastefanos Antlaşması'nı imzaladı.¹²³

---

¹²⁰ Tuncer, Çözüm, s. 28.

¹²¹ Gürel, 1 Kolonyalizm, s. 20.

¹²² McCharty, s. 21.

¹²³ Enver Ziya Karal, **Osmanlı Tarihi, Cilt VII.**, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 1983, (VII), s. 73.

Rusya açısından Doğu Sorunu algısı İngiltere'ye göre çok farklıydı ve haliyle kendi çıkarları doğrultusunda adımlar atıyordu. Bu durumdan başta İngiltere ve Avusturya hiçte hoşnut değildi ve bu yüzden Ayastefanos Antlaşması'nın değiştirilmesini istediler. Böylece 13 Haziran ve 13 Temmuz 1878 tarihleri arasında Berlinde Kongre toplandı. Berlin Kongresi'nin toplanmasından hemen önce, İngiliz hükümeti, Ayastefanos Antlaşması'nın yumuşatılması karşılığında, Osmanlı'dan Doğu Akdeniz'de bir adanın ya da toprağın kendilerine üs olarak tahsis edilmesini şart koştu. İngilizler, Doğu Akdeniz'de Kıbrıs'ın stratejik öneminin ve adaya sahip olmanın sağlayacağı avantajların uzun bir süredir bilincindeydi.¹²⁴

İngiltere, Rusların olası ataklarına karşı zaten tedbirliydi ve daha önceden planladığı senaryolardan birincisi Çanakkale Boğazı'nın işgali, ikincisi ise Kıbrıs'ın işgaliydi. İngiltere Kıbrıs'ı tercih etti.¹²⁵ On dokuzuncu yüzyılın sonunda Kıbrıs'a olan Avrupa'nın ilgisi Süveyş Kanalı'nın açılmasıyla daha da artmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun gücünü yitirmesinden ötürü Avrupalı Devletler Osmanlı toprakları üzerinde bir takım haklar elde etmek istediler. Fransızların gözü Kuzey Afrika ve Orta Doğu ve bu yolun tam ortasındaki Kıbrıs Adası. Rusların en büyük hayali Türk Boğazları, Almanlar ise Kıbrıs'ın yanı sıra Rodos ve Girit'teydi.¹²⁶

İngiltere açısından Kıbrıs'a sahip olmak demek Hindistan'a giden deniz yolunun korunması açısından büyük stratejik öneme sahip olmak demektir. Her ne kadar İngiliz Başbakan Benjamin Disraeli Kıbrıs'ı 1847'de ilhak etmeyi düşünmüşse de,¹²⁷ Bunu ancak İngiltere 1878'de gerçekleştirmiştir. İngiltere'nin Kıbrıs'a olan ilgisini pekiştiren diğer etkenlerden en önemlileri şunlardı. İngilizler, Mısır Hidiv'inde Süveyş Kanalı'nda ki hisseleri 1875'de satın aldı ve bir sonraki yılda Hindistan Kraliçesi sıfatıyla yapmış olduğu beyanet ile İngiltere'nin Hindistan ve Doğu Akdeniz'deki üstünlüklerinin hayati

---

¹²⁴ Tuncer, Çözüm, s. 28-29.

¹²⁵ Karal, Osmanlı VII, s. 238.

¹²⁶ Halil İbrahim Salih, **Cyprus: An Analysis of Cypriot Political Discord**, The American University Press, Washington, 1967, s. 26.

¹²⁷ Harold Temperley, "Disraeli and Cyprus", **The English Historical Review**, Vol. 46, No. 182, 1931, pp. 274-279 p. 274.

önem taşıdığını vurguladı. Her hangibir düşman devletin Kraliyet deniz yollarını tehdit etmesi ve engellemesi asla kabul edilebilir bir durum değildi. Çünkü İngiliz Devleti'nin stratejik açıdan can damarı Doğu Akdeniz'den geçmekteydi.¹²⁸ Bu dönemde Akdeniz güç dengesine bakıldığında, İngilteri'nin yanında Fransa'nın yerini yavaş yavaş Rus İmparatorluğu'nun aldığını görmekteyiz. 1814 yılında Malta'nın Fransa'nın elinden çıkmasıyla Doğu Akdeniz'de en güçlü rakip bir anda Ruslar oldu. Ayrıca, bu dönemde İngiltere çevreleme stratejisine dayalı çift yönlü bir politika uyguladı. Bir yandan Orta Doğu ve Hindistan deniz yolunun denetimi diğer yanda Doğu Akdeniz'de olası bir ikinci gücü engelleme politikası geliştirdi.

İngiltere'nin 1878'e kadar Osmanlı'nın toprak bütünlüğünden yana tavır aldığına değinmiştik. 1830-1865 tarihleri arasında Rusların Orta Doğu'ya inmemesi için Osmanlı'ya açık destek vermiştir. Ancak, 1880'de İşçi Partisi'nin göreve gelmesiyle İngiliz politikası tamamen değişti. Hatta 1878 Ayastefanos Antlaşması'nda da bir önceki dönemin dış işleri bakanı Lord Salisbury, Osmanlı toprak bütünlüğünün korunmasının artık eskisi gibi kolay olmayacağını bildirmiştir. Oluşan yeni konjonktör çerçevesinde, İngiliz dış politikası da değişmiştir. Kıbrıs'ın kontrolü İngiltere açısından çok önemli hale geldi.

Ayastefanos Antlaşması'na karşı çıkan İngiltere, Moskova'nın Çanakkale Boğazı'nı kontrol etmesini engelleyerek, Rusların İskenderun ve Kıbrıs'ta olası bir varlığına da imkan sağlayan maddeleri reddetmiştir. Ayrıca, Berlin-Bağdat demiryolu projesi bitirildiğinde Almanları, elinde bulundurduğu Fırat demiryolu ile kontrol altında tutmak istiyordu. Bu politikanın Disraeli ve hükümeti açısından tek bir nedeni vardı. Artık İngiltere, Doğu Akdeniz'de yeni bir dış politika gütmek istiyordu. Yeni İngiliz stratejisine göre Kıbrıs'ın kontrolü askeri ve diplomatik açıdan zorunluluk halini aldı.

---

¹²⁸ Naomi Rosenbaum, "Success in Foreign Policy: The British in Cyprus, 1878-1960", **Canadian Journal of Political Science**, Vol. 3, No.4, 1970, pp. 605-627, p. 621.

Gladstone hükümeti ile de Türk düşmanlığına büründü.¹²⁹

Rus tehtidinden ve işgalinden bunalan imparatorluk 4 Haziran 1878'de İngiltere ile iki maddelik “*Niyet Antlaşması*” imzaladı. Böylelikle Osmanlı İmparatorluğu, Kıbrıs'ı İngilizlere devrediyordu ancak Kıbrıs üzerindeki mülkiyet hakları da ortadan kalkmıyordu.¹³⁰ 1 Temmuz 1878'de ise mülkiyet haklarını kuvvetlendirmek için ek bir antlaşma daha yapıldı. Bu antlaşmanın altıncı maddesine göre “*Rusların Kars ve Doğu Anadolu'yu terk etmesi durumunda İngilizler Kıbrıs'ı tahliye edecektir*”. II. Abdülhamid bu maddeyi daha da güçlendirmek için “*hukuk-i şahaneme asla hanel gelmemek şartıyla*” tastik ederek yazılı hale getirmiştir. Ayrıca İngiliz Elçisi Layard'dan da bunu tastik eden bir belge istemiştir. Elçi ise 15 Temmuz 1878'de bu belgeyi Sultan'a taktim etmiştir. 12 Temmuz 1878 tarihinde İngiliz amiral karşısında okunan ferman ile 308 yıldır Türk toprağı olan ve huzur içinde yaşayan Kıbrıs İngiliz idaresine bırakılmıştır.¹³¹

Anlaşma metni şöyledir: “*Cezire-i mezkerureye da'ir Devlet-i Aliyye ile İngiltere beyinde 6 Receb 295 ve 4 Haziran 1878 tarihinde akdedilmiş olan iki maddeyi şamil mukavele-namenin Türkçe ve Fransızca suretleridir.*”¹³²

Birinci Madde: “Batum, Ardahan, Kars veya bunlardan herhangi biri Rusya tarafından (Türkiye'ye) geri verilmezse ve Rusya, Haşmetlû Padişahın Asya'da kesin Barış Antlaşmasınca saptanan ülkelerinden bir bölüğünü bile ileride herhangi bir tarihte ele geçirmek deneyinde bulunursa, İngiltere, bu ülkeleri silah gücüyle savunmada Haşmetlû Padişaha yardımda bulunmayı üstlenir. Buna karşılık olarak, Haşmetlû Padişah, yönetimde gerekli devrimleri daha sonra iki devlet arasında anlaşmaya varacağı biçimde uygulayacağı ve Babı-Ali'nin söz konusu bölgelerdeki Hıristiyan ve öteki uyruklarını koruyacağı yolunda İngiltere'ye söz verir. Haşmetlû Padişah, ayrıca,

---

¹²⁹ FO 93/110/27 B. İngiliz Arşiv Belgesinden alıntıdır; Murat Tüzünkan, Umut Koldaş, “Hükümeranlıktan Annan Planına: Ana Hatlarıyla İngiltere Dış Politikasında Kıbrıs: 1878-2004”, **Akademik Orta Doğu**, Cilt 8, Sayı 1, 2013, ss.71-99, s. 74.

¹³⁰ Karal, Osmanlı VII, s.73; Shaw ve Shaw, s. 238.

¹³¹ Halil Fikret Alasya, **İngilizler İdaresinde Kıbrıs'ta Tatbik Edilen Politika, Kıbrıs ve Türkler**, Ankara, 1964, (Türkler), s. 68.

¹³² Osmanlı İdaresinde Kıbrıs, s. 22.

İngiltere'nin kendi üstlenmelerini yerine getirmesi için gerekli ölçmeleri (tedbir) alabilmesi için, Kıbrıs Adası'nın İngiltere'ce işgal edilerek yönetilmesini kabullenir".¹³³

İkinci Madde: "İşbu mukavele-name tasdik olunacak ve tasdik-nameleri dahi bir ay zarfında ve mümkün olduğu halde daha evvelce ta'ati edilecektir. Tasdikan li'l-makal tarafeyn murahhasları işbu mukavele-na-meyi imza ve temhir etmişlerdir".¹³⁴

Kıbrıs Antlaşmasına ek olarak 1 Temmuz 1878'de şu altı madde kabul ediliyordu:

- a.) Kıbrıs'ta İslam dinsel Yargıtay'ının (mahkemesi) çalışmaları sürdürülecek;
- b.) Evkaf mülkü yönetilecek;
- c.) Kıbrıs giderinden artan gelir Bab-ı Ali'ye ödenecek;
- d.) Kıbrıs'taki Osmanlı hanedanı veya devletine ait araziye Padişah satabilecek veya icar edebilecek;
- e.) İngiliz yönetimi, kamu amaçları için arsa istimlak edebilecek (büyük siyasal önemi olan);
- f.) Rusya, son savaşta fethettiği Kars'ı ve Ermenistan'da ki öteki ülkeleri Türkiye'ye geri verirse, Kıbrıs Adası İngiltere'ce boşaltılacak ve 4 Haziran 1878 tarihli Antlaşma sona erecektir.¹³⁵

Salahi Sonyel'e göre "Kıbrıs 48 saat içinde İngiltere'ye kiralanmıştı".

Kıbrıs Antlaşması'na göre, İngiltere, Osmanlı Devleti'nin özellikle de Asya'daki topraklarını Ruslara karşı koruyacağını belirtiyordu. Kırım Savaşı sonrasında imzalanan 1856 Paris Antlaşması'nda da Türkiye'nin toprak bütünlüğünü koruma maddeleri 93 Harbinde uygulanmamıştı ve şimdi İngiltere tek başına bu sözü veriyordu. İngiltere dış işleri yetkilileri J. W. Headlam Morley ve W. J. Childs'a göre Kıbrıs Antlaşması İngiltere'ye büyük ölçüde askeri bir avantaj ve stratejik bir üs sağlıyordu. Her ne kadar

---

¹³³ Salahi R. Sonyel, "Kıbrıs Antlaşmasının 100. Yıldönümü: İngiltere Dışişleri Bakanlığı Belgelerine: Osmanlı Padişahı Abdülhamit, 48 Saat İçinde Kıbrıs'ı İngilizlere Nasıl Kiraladı", **Belleten, Türk Tarih Kurumu**, Cilt XLII, Sayı:168, Ekim 1978, (Kiraladı), ss.727-741, s. 727.

¹³⁴ Osmanlı İdaresinde Kıbrıs, s. 23.

¹³⁵ Sonyel, Kiraladı, s. 736.

dönemin İngiliz Parlamentosu bu denli korumalara pek yanaşmasa da Kıbrıs'ın geçici bir süre de olsa İngiliz yönetimide geçmesi önemliydi. İngilizlere Türkler tarafından koşulan iki konu vardı. Birincisi her hangi bir Rus saldırısına karşı Türkiye'yi savunma, ikincisi ise Küçük Asya yani Anadolu'da ki Osmanlı yönetiminde ıslahatlar yapılmasına yardımcı olmak.¹³⁶

Yapılan bu hukuksal ittifak ile Sir Garnet Wolseley 22 Temmuz 1878'de İngiliz Yüksek Komiseri olarak Kıbrıs'ta göreve başladı. Artık adaya İngiltere fiilen hâkimdi. Bu dönemden sonra Kıbrıs'taki birçok sosyal, ekonomik, etnik ve politik dengeler değişmeye başlamıştır. Değişen bu dengelerin temel özellikleri İngiltere'nin Kıbrıs politikasındaki ana dinamikleri oluşturmuştur. İngiltere'nin Kıbrıs'ta uyguladığı politikalar ve öncelikli amaç hep stratejik çıkarları olmuştur. Diğer konular ve bozulan dengeler ise ikinci planda kalmış ve bu unsurlarda her daim İngiltere'nin çıkarlarına hizmet etmek için İngilizler tarafından kullanılmıştır. Öte yandan, İngiltere 1882 El-Kebir Savaşı sonrası Mısır'ı işgal etti ve Süveyş Kanalı'nı korumak amacıyla bölgede ki askeri üssünü İsmailiye'ye kaydırıldı. Her ne kadar bu dönem de Kıbrıs'ın stratejik konumu biraz azalsa da hiçbir zaman İngilizler buradan gerçek anlamda vaz geçmek istemedi. Ta ki, Birinci Dünya Savaşı sırasında da Yunanistan'ı yanına çekmek ve Ege Adaları'nda üslere sahip olmak için Kıbrıs'ı Yunanlara vermeyi teklif etse de yazılı her hangi bir resmi anlaşma yapılmadığı için sadece sözde kaldı.¹³⁷

Bazı dönemlerde İngiltere açısından Kıbrıs'ın stratejik önemi azalma gösterse de, Kıbrıs'tan tam anlamıyla hiç vaz geçmediler ve adanın önemi artarak devam etmiştir. Bunun en büyük kanıtı ve göstergeside Osmanlı İmparatorluğu'nun 5 Kasım 1914'de Almanya'nın yanında savaşa girmesini bahane etmiş ve zaten 1878'den beri

---

¹³⁶ İngiliz yönetimini bu denli önemli davranışta bulunmaya zorlayan kimi nedenler vardı. Kıbrıs Antlaşmasının imzalanmasında başlıca rol oynayan İngiliz devlet adamlarından Lord Beaconsfield (Benjamin Disraeli) ve Lord Salisbury'nin yayınlanan anıları, bu nedenlerce epeyi ışık tutmaktadırlar. Bununla birlikte, İngiltere Devlet Arşivlerindeki Dışişleri Bakanlığı dosyalarında bu nedenleri aydınlatıcı pek az belge vardır. Hele bu konuda yapılan ilk görüşmeler hakkında hemen hemen hiç belge yok gibidir, çünkü o sıralarda Başbakan bulunan ve dış işlerde önemli rol oynayan Lord Beaconsfield, Dışişleri Bakanlığından hiç yararlanmamıştı. Lord Salisbury de Dışişleri Bakanı olunca, oldukça önemli yazışmalara özel olarak giriştiğinden, onun kaleme almış olduğu yazıların suretleri Dışişleri Bakanlığı Arşivinde bulunmuyor., Sonyel, Kiraladı, s. 727-728.

¹³⁷ Gürel, 1 Kolonyalizm, s. 42.

yönetiminde bulundurduğu Kıbrıs'ı ilhak etmesi ve sömürge haline getirmesidir.¹³⁸ Savaşın hemen ardından da Kıbrıs'taki egemenliğini sürdürmek için Türkiye'den Kıbrıs hakkında gelebilecek her türlü haklı talepleri engellemek için ilk başta Sevr¹³⁹ ve daha sonrada Lozan¹⁴⁰ antlaşmalarında Kıbrıs'ı hep ayrı tuttular. Her iki antlaşmada da Türkiye'nin Kıbrıs'tan vazgeçtiğini belirten çeşitli maddeler eklediler. Ayrıca İngilizler Kıbrıs'ı kendi dış politikaları doğrultusunda müzakere etmiş ve bir pazarlık unsuru olarak kullanmıştır. Örneğin Fransa ile yapılan "Sykes-Picot Antlaşması" bağlamında bu antlaşmaya Kıbrıs'ı dâhil etti ve Fransa'ya Kıbrıs'ta bir takım haklar tanınacağını belirtti. Antlaşmanın dördüncü maddesine göre; *"İskenderun Körfezi'nin açıklarındaki Kıbrıs Adası'nın coğrafi ve stratejik konumu nedeniyle, İngiltere hükümeti, önceden Fransız hükümetinin rızasını almadan söz konusu Kıbrıs Adası'nın temlik veya terk edilmesine ilişkin hiçbir müzakereyi başlatamayacağını kabul eder"*.¹⁴¹ Sykes-Picot örneğinin yanı sıra iki savaş arası dönemde de Orta Doğu ve Doğu Akdeniz'in stratejik

---

¹³⁸ "Annexation of Cyprus by Great Britain", *The American Journal of International Law*, Vol. 9, No. 1, 1915, pp. 1-296, p. 204.

¹³⁹ Sevr Antlaşması, *The Treaties of Peace 1919-1923*, Vol. II, The Law Book Exchange LTD., Clark, New Jersey, 2007.

MADDE 115. Bağlı Yüksek Taraflar, İngiliz Hükümetince 5 Kasım 1914'te ilan edilmiş olan Kıbrıs'ın kendisine bağlanmasını tanıdıklarını bildirirler.

MADDE 116. Türkiye, bu adanın Padişah'a ödenen vergiye olan hakkı da içermek üzere, Kıbrıs üzerinden ya da Kıbrıs'a ilişkin bütün haklarından ve sıfatlarından vazgeçer.

MADDE 117. Kıbrıs adasında doğmuş ya da orada oturan Osmanlı uyrukları, yerel yasa koşulları içinde, Osmanlı uyrukluğundan ayrılarak İngiliz uyrukluğunu alacaklardır.

¹⁴⁰ Türkiye ile Lozan'da İmzalanan Barış Antlaşması, 24 Temmuz 1923, *The Treaties of Peace 1919-1923*, Vol. II, The Law Book Exchange LTD., Clark New Jersey, 2007.

MADDE 20. Türkiye, İngiliz hükümetince Kıbrıs'ın 5 Kasım 1914'te açıklanan ilhakını tanıdığını bildirir.

MADDE 21. 5 Kasım 1914 tarihinde Kıbrıs Adasında yerleşmiş olan Türk uyrukları, yerel yasanın belirlediği koşullara göre İngiltere uyrukluğuna geçecek ve böylece Türk uyrukluğunu yitireceklerdir. Bununla birlikte, bu Türkler isterlerse bu Antlaşmanın yürürlüğe konulmasından başlayarak iki yıllık bir süre içinde, Türk uyrukluğunu seçebileceklerdir. Bu durumda, seçme haklarını kullandıkları günü izleyen on iki ay içinde Kıbrıs Adasından ayrılmak zorunda kalacaklardır. İşbu Antlaşmanın yürürlüğe konulması günü Kıbrıs Adasında yerleşmiş bulunup da, yerel yasanın belirlediği koşullara uyarak yapılan işlem üzerine, o gün İngiltere uyrukluğunu edinmiş veya edinmek üzere bulunmuş olan Türk uyrukları da bu nedenle Türk uyrukluğunu yitireceklerdir. Şurası da kararlaştırılmıştır ki, Kıbrıs Hükümeti, Türkiye Hükümetinin izni olmaksızın Türk uyrukluğundan başka bir uyrukluğa edinmiş kimselere İngiltere uyrukluğunu tanımayı reddetmek yetkisine sahip olacaktır.

¹⁴¹ Robert Stephans, *Cyprus: A Place of Arms, Power Politics and Ethnic Conflict in the Eastern Mediterranean*, Pall Mall Press, London, 1966, s. 94.

öneminin her geçen gün artmasıyla, özellikle 1930'lu yıllardan itibaren Kıbrıs'ın konumu daha da önemli bir hal almaya başladı.¹⁴²

İngiltere, Kıbrıs'ı istemesinin sebeplerini şöyle açıklamıştır: “*Osmanlı orduları mağlup olmuştur. Osmanlı hükümeti çaresizlik içindedir. Bunlar inhitatın bariz delillerini teşkil eder. İngiltere Ayastafanos muahedesinin Balkanlara müteallik bazı maddelerinin Avrupa ve bilhassa İngiliz menfaatine uygun bir şekilde tadil edilebileceğini ümit etmektedir. Fakat bu ümit, Asya'da ki Osmanlı memleketleri üzerine çöken Rus tehlikesini uzaklaştırmak hususunda mevcut değildir. Bu tehlike nedir? Türlü cinsten halk ile meskûn Osmanlı Asya'sı memleketleri, kendi kendilerine idareye ve istiklale arzuları bulunmadığı cihetle yabancı fatihlerin istibdatçı idaresini temsil eden Osmanlı hanedanına milli bir histen ziyade kuvvetle bağlı bulunuyorlar. Fakat Rusya, Kars, Ardahan ve Batum'u işgal etmiş bulunmakla Anadolu, Suriye ve Irak ahalisine tahrik ederek Osmanlı ordusuna karşı kıskırtabilir. Osmanlı İmparatorluğu'nun zaafi meydana çıkmış bulunduğu için böyle bir tahrik halinde bu ahali inhitat halinde bulunan devleti terk ederek başka idare aramaya başlayacaktır. Bu ise, Osmanlı İmparatorluğu'nun sonu demek olacaktır. Osmanlı hâkimiyetinin Asya'da devamı için bir şart vardır. O da, Rusya'nın zapt ettiği yerler geri alınsın veya alınmasın istikbalde Rusya tecavüzünü silah kuvvetiyle önlemeye muktedir bir devletin ittifakı kefaletidir. İngiltere böyle bir kefaleti vermeyi iki şarta bağlı olarak kabul edebilir. Birincisi Asya'da bulunan Hıristiyan ve sair tebaanın halini ıslah, İngiltere'nin taahhüdünü yerine getirebilmesi için İngiltere'ye Suriye veya Anadolu sahillerine yakın bir yerin verilmesidir. İngiltere bu maksat için Kıbrıs Adası'nı münasip ve kâfi görmektedir. Kıbrıs Osmanlı İmparatorluğu'na ait olmakla devam edecek, vermekte olduğu vergiyi, Osmanlı hazinesine vermeye devam edecek ve sadece askeri ve stratejik mülahazalarla İngiltere tarafından kullanılacaktır. Rusya işgal ettiği vilayetleri, söz konusu Anadolu vilayetlerini iade ettiği vakit, İngiltere de Kıbrıs'tan çıkacaktır”.*¹⁴³

---

¹⁴² Rosenbaum, s. 622.

¹⁴³ Hakeri, 1878, s. 300.

Kıbrıs Antlaşması 8 Temmuz 1878’de kamuya duyurulduktan hemen sonra, Lord John Hay komutasındaki bir İngiliz filosu Larnaka limanında görünüyor; adanın yönetimi 11 Temmuzda resmen İngilizlere devrediliyordu. Kıbrıs Antlaşmasının yayınlanması ve Kıbrıs’ın, ivedilikle işgali, İngiltere’de olduğu kadar dünyanın öteki yerlerinde sansasyon yaratıyordu. Genellikle İngiliz kamuoyu görünürde bu antlaşmayı onaylıyordu; ama uzun süren siyasal bunalım sırasında ulusalcılar gürültü koparıyorlardı, çünkü Kıbrıs Antlaşması açıklanmadan önce Berlin uzlaşmasının öteki bölümlerinden memnun görünmüyorlardı.

İngiltere Başbakanı Lord Beaconsfield’in “onurlu bir barış” sağlandığını iddia etmesine büyük ölçüde yardımcı olan Kıbrıs Antlaşması idi; ama Liberal Parti önderlerinden Türk Düşmanı Gladstone, bu antlaşmayı “çılgınlık” olarak nitelendiriyordu. Bununla birlikte, 20 yıl önce İyonya Adalarının (Yedi Adalar) gönüllü olarak Yunanistan’a verilmelerini İngiltere’nin siyasal çürüklüğüne atfen Prens Bismarck, Kıbrıs Antlaşmasını alkışlıyordu.¹⁴⁴

Ortodoks Kilisesi, Kıbrıs’ın Yunanistan’a ilhakı için 308 senelik Türk döneminde dahi çaba gösterdi. Öyleki, İngiliz Vali Sir Garnet Wolseley’nin Larnaka’ya geldiği gün Başpiskopos Sofronios şu nutku söyledi: “*Biz adanın idaresinin değişmesini kabul ediyoruz. Çünkü İyon-Yunan Adalarının olduğu gibi, Kıbrıs’ın milli bakımdan bağlı bulunduğu Yunanistan’a ilhakına İngiliz Hükümetinin yardım edeceğine inanıyoruz.*” Diyerek esas niyetlerini belirtti.¹⁴⁵

Adanın İngilizlere kiralanmasının ardından, Kıbrıs Türk ve Rum halklarının ilişkilerindeki en önemli etken ada Rumlarının “*Enosis*” istekleri ve çabaları olmuştur. Çünkü Kıbrıs’ın İngiltere’ye devredilmesini Yunanistan’a ilhak yolunda büyük bir gelişme olarak görüyorlardı ve bu tarihten sonra da ilhakı hızlandırmak için tahrik ve saldırıları yoğunlaştırdılar.

---

¹⁴⁴ Sonyel, Kiraladı, s. 738.

¹⁴⁵ Güner Aktuğ, **Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’ni Hazırlayan Siyasal Nedenler**, Kıbrıs, 1990, s. 21.

İstanbul'daki İngiliz Büyük Elçisi Layard, Dışişleri Bakanı Lord Salisbury'e yazdığı 1 Ağustos 1878'de ki raporunda şunları söylüyordu; “*Rumlar Türkleri her şeyden yoksun bırakmak ve adadan kovmak gayesiyle büyük çaba harcayacaklardır. Bütün Kıbrıs topraklarını elde etmek için her türlü sahtekârlığı yapacaklar ve böylece Kıbrıs'ı Yunanistan'a bağlamak isteyeceklerdir*”.

İngiltere Kraliçesi'nce Kıbrıs'a atanan Sir Garnet Wolseley¹⁴⁶ İngiliz parlamenter sisteminin benzerinin sömürge ülkelerde kurulması ve o ülkenin nüfus yapısına uygun olarak halkın ya da halkların yönetime katılması biçiminde ifade edebilecek olan İngiliz sömürge sistemi, 1878 yılından itibaren Kıbrıs'ta da hayata geçirilmiştir.¹⁴⁷ Kıbrıs'taki Türk Validen görevi alır almaz, ilk iş olarak Türk Kaymakamları görevden aldı yerine İngiliz yetkilileri atadı. Mahkeme ve diğer kamu işlerinde ve idarelerde de İngilizce ile birlikte Türkçe ve Rumca resmi dil şartı getirildi.¹⁴⁸

“*Kavanin Meclisi*” adını alacak olan bu siyasi kurum, Kıbrıs'ta yaşayan halkların yönetimde, seçme ve seçilme organının temsilcisi durumunda olmasına rağmen beklentilerin dışında sömürge yönetimine daha çok hizmet etmiştir. Zira İngiliz yönetimi en son kararın Kral-Kraliçe tarafından verildiği ve yasa yapma konusunda yetkileri olan ancak yaptığı yasaların bir üst yönetim tarafından ortadan kaldırılabildiği bir sistem içinde bu yapıyı konumlandırmıştır.¹⁴⁹

Britanya'da İngiliz kolonileri için çıkarılan “*Konsey Emirnamesi*”ne göre atanan yüksek komiser, İngiliz hükümeti tarafından belirlenen “Kavanin Meclisi”nin onayı ile Kıbrıs'ta kanun yapabilecekti. Başlangıçta, Osmanlılardaki “*Divan*”a benzeyen Kavanin Meclisi; daha önce dört İngiliz memur ve üç halk temsilcisinden oluşuyorken, sonra bu

---

¹⁴⁶ Osmanlı İdaresinde Kıbrıs, s. 27.

¹⁴⁷ Sibel Akgün, “İngiltere'nin Sömürge Yönetim Sistemi'nin Kıbrıs'ta Uygulama Biçimi: Kavanin Meclisi (Legislative Council)”, **Amme İdaresi Dergisi**, Cilt 45, Sayı 4, Aralık 2012, (Kavanin), ss.73-93, s. 74.

¹⁴⁸ Osmanlı İdaresinde Kıbrıs, s. 27.

¹⁴⁹ Akgün, Kavanin, s. 74.

meclisin yerini 9 Rum, 3 Türk ve 6 İngiliz'den oluşan “*Teşrii Meclisi*” aldı.¹⁵⁰ Ayrıca İngiltere kendi elleriyle atadıkları Türk ve Rum üyeler arasında ki anlaşmazlıkları klasik “*Böl-Yönet*” ilkesine uyarlamış ve uygulamıştır. Böylelikle 1878 Anayasa'sı ve Kavanin Meclisi Sömürge Yönetimi'ne hizmet etmeye başladı.¹⁵¹

Türklerin en büyük endişesi Kıbrıs'ın Yunanistan'a verilmesiydi. Bu nedenle İngiliz idaresine destek oldukları ancak İngilizler çeşitli sudan sebeplerle çalışmakta olan Türkleri emekliye ayırıp yerlerine Rumları memur tayin ettiler. Bu yüzden de Kıbrıs'taki ekonomik denge bozulmaya başladı ve birçok Türk'te ekonomik sıkıntılardan ötürü Anadolu'ya göç etti. Böylelikle Kıbrıs'ta ki nüfus dengeside bozulmuş oldu.¹⁵² “*Kıbrıs Türklerinin kendi varlıkları ve temel insan hakları için mücadeleleri, 4 Haziran 1878'de Osmanlı Devleti'yle İngiltere ile imzalanmış olan Kıbrıs Sözleşmesi gereğince, adanın geçici olarak İngiliz yönetimine devredilmesinden hemen sonra başlamıştı*” diyor Salahi Sonyel. Kıbrıs Türkleri Helen hayranı İngiliz yöneticilerin tutumuna karşı kendi ulusal, kültürel ve dini inançlarını koruyabilmek için oldukça güç bir görevle karşılaşmışlardı.

Bu İngiliz yöneticiler, çoğu kez Kıbrıs Türklerini, kendilerini üstün gören çığırkan, saldırgan ve bağınaz Rumların insafına bırakmışlardı. Ayrıca, İngiltere adayı işgal edince, yabancı boyunduruğu altında yaşamak istemeyen Kıbrıslı birçok Türk Türkiye'ye göçmüştü. 1879 yılı Aralık ayından itibaren kimi Yunan uyrukları Kıbrıs'a yerleşmeye başlamış ve adanın Yunanistan'la birleşmesini (*yani enosis'i*) sağlamak için Yunanistan'da ‘yurt sever komiteler’ kurulmuştu. 1880 yılı Nisan ayında İngiltere'de, Türklerden nefret eden Liberal Parti önderi William Ewart Gladstone'un yönetime geçmesi üzerine, Kıbrıs'a göç etmekte olan Yunan uyruklarının sayısı doruğa çıkmıştı.

O tarihten sonra Yunanistan adaya öğretmenler, doktorlar, papazlar ve kışkırtıcılar göndererek Kıbrıs Rum toplumunu *Enosis* akımı için hazırlamaya başlamıştı. Kıbrıs Rumları arasındaki *Enosis* kışkırtmaları o kadar çok artmıştıki, Kıbrıs Türk toplumunun önderleri, İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Kimberley'e bir şikâyet

¹⁵⁰ Osmanlı İdaresinde Kıbrıs, s. 28.

¹⁵¹ Akgün, Kavanin, s. 74.

¹⁵² Osmanlı İdaresinde Kıbrıs, s. 28.

mektubu göndermiş, ama İngilizler bu soruna pek önem vermemişlerdi.¹⁵³

Sömürgeciliğin ilk ortaya çıktığı on beşinci yüzyıl sonrası dünyada ekonomik merkezli bir toprak ele geçirme süreci yaşanmıştır. Henüz sömürgeciliğin büyük imparatorluklar ve devletler arasında üstünlük ve prestij mücadelesi olarak görülmediği o dönemlerde İngiltere hızlı bir biçimde bu sürece katılmıştır. Sömürgeciliğin rekabet ve güç mücadelesine döndüğü on sekizinci yüzyıl öncesi İngiliz sömürgeciliği, ticari kar amacına dayanmakta olup, ele geçirdiği yerlerde herhangi bir idari yapı kurma kaygısı taşımamakta idi. Dağınık ve toprak ele geçirmeye yönelik olarak gerçekleştirilen bu yayılmacılık, ilk dönemde yere ve zamana göre değişen, bireylerin ve şirketlerin inisiyatif sahibi olduğu bir yapı üzerinde gitmişti. Örneğin, 1857 yılına kadar Hindistan, Doğu Hint Kumpanyası tarafından kontrol edilmekte idi.¹⁵⁴ On sekizinci yüzyıl sonuna doğru, dünyada sömürgeciliğin yukarıda bahsedildiği gibi bir yarış ve güç mücadelesi olarak evrimleşmeye başlaması ile birlikte İngiltere, sömürgelerini elinde tutabilmek için daha etkili yapılar geliştirme ihtiyacı duymuştur. Bu faktörün yanı sıra İngiltere'nin Amerika'daki sömürgelerinin baş kaldırıp bağımsızlıklarını kazanmaları, köleliğe karşı hümanist yaklaşımların yükselmeye başlaması, Sanayi Devrimi ile birlikte ihtiyaç duyulan ham madde ve pazar alanı ihtiyacının daha da fazla artması gibi içsel sebeplerden dolayı o dönemden itibaren etkili sömürge yönetim mekanizmaları kurulmasına neden olduğu söylenebilir.¹⁵⁵ Sömürgelerini savaş veya diplomasi yoluyla elde eden İngiltere, kontrolü sağladıktan kısa bir süre sonra idari yapılandırma çalışmalarına başlamıştır. Oluşturulacak olan bu yapılandırmada, sömürge halklarının yönetimde rızasını alır görünmeye ve herhangi bir sistematik baskı politikası takip etmemeye çalışan İngiltere, böylece ekonomik ve ticari kazancını uzun süreliğine devam ettirmek için on sekizinci yüzyıl sonralarının değişen sömürgecilik anlayışı ile çelişmeyen bir politika oluşturmuştur. İngilizlerin sömürgelerinde uygulamak istediği

---

¹⁵³ Salahi R. Sonyel, "Uluslararası İlişkilerde Haksızlığa Uğramış ve İzole Edilmiş Bir Halk: Kıbrıs Türkleri", **Belleten, Türk Tarih Kurumu**, Cilt LXXIII, sayı 266, Nisan 2009, (İzole), ss. 165-177, s. 165-166.

¹⁵⁴ Elif Çağlı, **Kolonyalizmden Emperyalizme**, İstanbul, 2004, s. 15.

¹⁵⁵ Akgün, Kavanin, s. 75.

yöntem, “*Dolaylı Yönetim- Indirect Rule*” stratejisidir. Bu stratejiye göre kurulan yönetim sömürgeye hizmet eden hukuksal bir ortam üzerinde siyasal ve ekonomik alanda kontrol sağlamaktadır. Böylece sömürülen bölge ve halkı pragmatik olarak temsili haklarla varlığını devam ettirir ta ki gerçek bağımsızlığını kazanana kadar.¹⁵⁶ Bununla birlikte İngilizler Türkleri memurluktan uzaklaştırıyorlardı, özelliklede yüksek mevkilere Rumları getirmiştir. Bunu yapmaktaki en büyük nedenleri 308 yıllık Türk yönetimne her alanda son vermek, Kıbrıs halkına Türk yönetimini unutturmak ve Rumları kendilerine daha çok bağımlı hale getirmek istemeleridir.¹⁵⁷

Kıbrıs’ın İngilizlere kiralanmasına çok sevinen Rumların hevesleri kısa zaman içinde kursaklarında kaldı. Çünkü Türk yönetimi döneminde sahip oldukları dini özgürlükler, Rum Ortodoks Kilisesi ve papazlarına tanınan haklara İngiliz yönetimince kısıtlamalar getirildi. Bu kısıtlamalarda Rumların tepkisine yol açtı.¹⁵⁸ Özellikle de vergi toplama konusunda anlaşmazlığa düştüler. Türk yönetimi döneminde Kilise’nin din vergisi ve bağış toplamasına izin veriliyordu hatta Türk yönetimi papazlara yardım bile ediyordu. Ancak İngiliz yönetimi, bunun uygun bir hareket olmadığını düşünerek bu uygulamaya son verdi. Böylelikle mali yönden Kilise zor duruma düştü.¹⁵⁹

308 yıllık Osmanlı yönetimindeki Kıbrıs halkarı arasında münferit istisnalar hariç hiçbir zaman çatışma yaşanmamıştır. Fakat bu durum İngilizlerin gelmesiyle değişmeye başladı ve 1890’lar da Kıbrıs Türkleri ve Rumların arasında kavgalar başladığı ve bunların zaman zaman toplumlar arası çatışmalar şekline dönüştüğü görülmektedir. Bunun en büyük nedeni ise, İngiliz dönemindeki ada Rumlarının, Kıbrıs Türkü’nü Yunanistan ile birleşmedeki en büyük sorun olarak görmeleridir. Bu yüzdendir ki 1878’i takip eden 15 yıl içinde, Yunan destekli din anlayışı, kilise ve okullarda gösterilen eğitim sisteminde Türk düşmanlığı nesilden nesile aşılanmıştır. Çünkü Atina

---

¹⁵⁶ Akgün, Kavanin, s. 75.

¹⁵⁷ Halil Fikret Alasya, **Kıbrıs ve Rum-Yunan Emelleri**, KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayınları, Lefkoşa, 1992, (Emelleri), s. 1.

¹⁵⁸ Ahmet C. Gazioğlu, **İngiliz Yönetiminde Kıbrıs II (18178-1952) Enosis Çemberinde Türkler**, Lefkoşa 1996, (Enosis), s. 41.

¹⁵⁹ Gürel, 1 Kolonyalizm, s. 44-45.

ve Kıbrıs Rum Kilisesi'ne göre Enosis'in önünde ki en büyük engel Türklerdir.¹⁶⁰ İngiliz döneminde de Türk nefreti ve Enosis'e en büyük engelin Türkler olduğu fikri dozunu daha arttırmıştır. Rum yazar Tenekides, Rum çocuklara bu fikrin nasıl aşılandığını şu sözlerle açıklıyordu; “*Rum okulları Helen düşüncesini yaymak amacı ile kullanılıyordu. Rum öğretmenler çiçeklerle çerçevelenmiş Yunanistan'la birleşmelerini temsil eden armağanları Vali'nin kasabaları ziyareti sırasında verirken mızraklı bir alay gibi sıraya sokulan öğrenciler önceden öğretilmiş 'Yaşasın Enosis' çığlıkları atıyordu*” der.¹⁶¹ Enosis üzerinden başlayan ilk toplumsal gerginlik ve kavga Baf'ta 1894 yılında meydana gelmiştir. Dönemin Kıbrıs gazetesine göre 400-500 civarındaki Rum, Baf Camii önünde kargaşa çıkartarak kavga etmişler, polis ise kavgayı güçlükle durdurmuştur.¹⁶² 1898'de Girit'te meydana gelen olaylar neticesinde Rum bir yöneticinin Batı'nın dayatması ile başa geçmesi ve Osmanlı'nın güçten düşmesi, Kıbrıs'taki “Enosis”çi etkinlikleri büyük ölçüde özendirmişti. Müslüman toplumun, bu dönemde “Enosis” çabaları karşısındaki tutumu ise, bunları protesto etmek ve Osmanlı Devleti'ne bağlılığını bildirmek biçiminde olmuştu.¹⁶³ 1899 yılında, Atina'daki “*Kıbrıslıların Yurtsever Birliği (Patriotic League of Cypriots)*” adındaki cemiyetin düzenlenmesine liderlik etti. “*1899 Olimpik Sporları*” adında Larnaka'da tertiplenen gösterilerde, her yere Yunan bayrakları asıldı. Dahası Kitium Piskoposu ve Yunan konsolosu Philemon, Yunan bayrakları ile donatılmış bir gemi ile Larnaka'dan Limasol'a gitti. Sahildeki karşılama ekibinin ellerinde de Yunan bayrakları vardı. Spor müsabakalarının yapıldığı yerde de Yunan ulusal marşı söyleniyor ve Yunan Kralı'na itafen “*Yaşasın Kralımız*” sloganları atıldı.¹⁶⁴

Kıbrıslı Türk liderlerin ve basının tepkileri süreliydi. Rumların Enosis için gönderdiği her mektuba, her telgrafa, her muhtıraya ve yaptıkları her mitinge ve komşuya karşı anında yanıt verilmekteydi. Kıbrıslı Rumların Enosis istekleri, daha en

---

¹⁶⁰ Gazioğlu, Enosis, s. 74.

¹⁶¹ Gazioğlu, Enosis, s. 63, Menter Şahinler, **Türkiye'nin 1974 Kıbrıs Siyaseti**, Rumeli Kültür ve Dayanışma Derneği Yay., İstanbul, 1979, s. 111.

¹⁶² Aktuğ, s. 21.

¹⁶³ Tuncer, Çözüm, s. 33.

¹⁶⁴ Gazioğlu, Enosis, s. 72.

başında karşısında Türk halkını bulmuştu. Türkler, o günlerin çetin koşullarında bile adanın Yunanistan'a bırakılmasına razı olmayacaklarını göstererek, Rum ve Yunanlılara bir mesaj vermektedir. Eğer Rumlar, Türklerin bu haklı tepkilerine saygı göstererek ilhak çabalarına son verselerdi, belki de Kıbrıs tarihi değişik yazılacaktı. Fakat Rumlar, Türkleri hep yok saydılar. Atina ve Kilisenin kışkırtmaları ve yönlendirmeleri doğrultusunda Enosis için uğraşıp durdular.¹⁶⁵

1900-1914 arasındaki dönem, Enosis ve Enosis'e karşı çıkan Kıbrıs Türkü'nün mücadelesinin yeni bir döneme girdiği senelerdir. Bu dönemde Türkler Enosis'e karşı daha organize hareket ederek mitingler düzenlediler. Türk ve Rumlar arasında Enosis yüzünden ölümlerle neticelenen ilk toplumsal kavga yine bu dönemde meydana gelmiştir. En önemli olay ise, yine bu dönemin sonunda Kıbrıs'ın İngiltere tarafından tek taraflı ilhak edilerek "Taç Kolonisi" haline gelmesidir. Ayrıca, Megali-İdeacılarında İngiliz Parlamentosu'nda sağladıkları destek ve yandaşlarla, Enosis kampanyasına ivme kazandırdıkları gözlenmektedir.¹⁶⁶

İngiliz Sömürgeler Bakanlığı Müsteşarı ve Parlamento üyesi Winston Churchill'in 1907'de ki Kıbrıs ziyareti, yakın Kıbrıs tarihinde önemli bir olay olarak görülmektedir. Churchill'in ziyareti sırasında, iki toplumun yaptığı girişimler, Churchill'e sunulan muhtıralar ve onun verdiği yanıt, Kıbrıs'taki siyasi havayı ve bu kapsamda Türklerle Rumların derin görüş, düşünce ve yaklaşım farklılıklarını yansıtması bakımından da önemlidir. Churchill'in bu ziyaretini başta Kıbrıs Ortodoks Kilisesi ve Rumlar, Enosis yolunda olumlu ve büyük bir fırsat olarak değerlendirdiler. Bu maksatla Kavanin (Yasama) Meclisi'nin 9 Rum üyesinden altısı bir toplantı yaparak, hükümete sunulmak üzere bir muhtıra hazırladılar. Altı maddelik muhtıranın birinci maddesinde, Kıbrıs'ın Yunanistan'a verilmesini istiyorlar, bir diğer madde ise meclisteki üye sayısının Rumlar lehine artırılmasını talep ediyorlardı.¹⁶⁷ 9 Ekim 1907'de adaya gelen Churchill'e Yasama Meclisi'nde 12 Ekim tarihindeki oturumda Rumlar, ilhak

---

¹⁶⁵ Hill, s. 501.

¹⁶⁶ Enver Ziya Karal, **Osmanlı Tarihi, Cilt VIII**, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 1983, (VIII), s. 115.

¹⁶⁷ Gazioğlu, Enosis, s. 99-108.

isteyen muhtıralarını verdiler. Burada Churchill yaptığı konuşmada;

“Enosis’in gerçekleşmesinin, Türkiye ile olan anlaşmanın feshedilmesi anlamına geleceğini ve toplumun her iki kesimi arasında sürekli ve tehlikeli bir zıtlık doğacağını. Bununla birlikte Kıbrıslı Rumların anavatanı diye nitelendirdikleri Yunanistan’la birleşme isteklerinin saygı duyulması gereken bir duygu olduğunu” belirtti ve *“İngiltere Hükümeti’nin Müslümanların duygularına da saygı gösterdiğini ve Kıbrıs’taki İngiliz işgalinin Osmanlı İmparatorluğu’nun parçalanmasına ve padişah egemenliğinin bozulmasına yol açmayacağını”* söyledi.¹⁶⁸ Churchill’in Rumların ilhak isteklerini kabul etmediğini belirten konuşması, adadaki Türk Toplumunu tarafından kendilerine verilen bir destek gibi algılanmaktadır. *Mirat-ı Zaman Gazetesi*, 17 Ekim 1907 tarihli sayısında bu konuşmalara yer vererek, *“Yaşasın Türklerin eski ve sadık dostu İngiltere Hükümeti! Yaşasın o hükümetin erkli ve saygın temsilcisi Churchill Hazretleri”* ifadeleriyle Churchill’e teşekkür etmekteydi.¹⁶⁹ Oysa İngiltere, burada da kendi ulusal çıkarları doğrultusunda denge politikası izlemekteydi. Nitekim Churchill’in bu konuşmasındaki *“Kıbrıslı Rumların anavatan diye nitelendirdikleri Yunanistan’la birleşme isteklerinin saygı duyulması gereken bir duygu olduğu”* şeklindeki görüşleri, özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında yeniden ve daha etkin biçimde başlatılan Enosis kampanyası sırasında Rumlar tarafından kendi tezlerini güçlendirmek için sık sık kullanılacaktır.¹⁷⁰

1912 Balkan Savaşları’nın ardından, Osmanlı İmparatorluğu’nun toprak kayıplarından ve gelişmelerden cesaret alan Enosis yanlısı Kıbrıs Rumların, Müslüman halka karşı tacizleri ve kanlı olaylar ivme kazanmıştı. 27 Mayıs 1912’de Lefkoşa ve Limasol’daki Rum saldırıları sonucunda, Müslümanlardan ve Rumlardan dört kişinin öldüğü ve yüzden fazla yaralananın olduğu kaydedilmişti.¹⁷¹ Rumların düşmanca eylemleri karşısında, Müslüman halk, yalnızca bu durumu İngiliz yöneticilere şikâyet etmekle kalmış ve olayların yatışması yönünde çaba harcamıştı. Osmanlı İmparatorluğu

---

¹⁶⁸ Gazioğlu, Enosis, s. 103

¹⁶⁹ İsmail, Kavgaları, s.106-107; Gazioğlu, Enosis, s. 107.

¹⁷⁰ Gazioğlu, Enosis, s. 107.

da, bu olaylara ilişkin olarak, İngiliz Hükümeti'ne uyarıda bulunmuş ve Müslüman toplumun haklarını korunmasını istemekle yetinmişti.¹⁷² Balkan Savaşları'nın hemen bitiminde, İyonya Adaları'nın Yunanistan'a verilmesinin 50. yıl dönümü nedeniyle, 3 Haziran 1914'de Kıbrıs Rumlarının ileri gelenleri, Başpiskopos, papazları ve Yasama Meclisi'nin Rum üyelerinin Enosis isteklerini bildiren imzalı mesajı, İngiliz Kralı'na verilmek üzere İngiliz Yüksek Komiserine verildi. Mesaj da şunlar yazıyordu;

“Büyük anneniz Majeste İngiliz Kraliçesi'nin İyonya Adaları'nın Yunanistan'a devreden yüce ve soylu davranışa duyduğumuz saygı ve minnettarlığı sizin de gösterip, geleneksel Helen dostluğunuza yakıştır şekilde, Kıbrıs halkının ebedi ve şiddetli istek ve emellerine uygun olarak, bizleri, aynı ırktan olduğumuz Helen Krallığı ile birleştirmekten memnurluk duyacağınıza inanmaktayız” demektedir.¹⁷³ Yüksek Komiser Rum liderlere verdiği cevapta şunları söylüyordu; *“Balkanlarda yer alan olayların, İngiltere'nin anlaşmalarla üstlendiği sorumlulukları değiştiremeyeceğini, bu nedenle Türkler de razı olmadığı sürece bu isteklerin yerine getirilemeyeceğini”*. Bu açıklamadan da anlaşılacağı gibi daha savaşın başlarında İngilizler, Kıbrıs'ı Osmanlı'ya ait bir ada olarak görüyorlardı. Ancak, Osmanlı'nın Almanya ile 5 Kasım 1914'te İngiltere karşısında savaşa katılması bu durumu değiştirdi. Bu durum 1878 Kıbrıs Konvansiyonu'na aykırı olmasına rağmen, İngiltere adayı ilhak etti.¹⁷⁴

Rumlar, İngiltere'nin Kıbrıs'ı ilhak kararını; *“Enosis'e giden yoldaki son engelin kalktığı”* şeklinde yorumlanarak sevinçle karşıladılar. Çünkü daha öncede vurgulandığı gibi İngilizler, Rumların Enosis taleplerine, 1878 Antlaşmalarını bahane ederek reddediyorlardı. Ancak, daha sonra, Osmanlı'nın İngiltere'ye savaş açmasını bahane ederek *“Kraliyet Emirnamesi”* ile 1878 Antlaşmaları ve eklerini fes ettiklerini açıklayarak Kıbrıs'ı ilhak ettiler.¹⁷⁵ Böylece, İngilizler, Rumların ilhak isteklerine karşı

---

¹⁷¹ Tuncer, Çözüm, s. 33.

¹⁷² Tuncer, Çözüm, s. 34.

¹⁷³ Gazioğlu, Enosis,, s. 127.

¹⁷⁴ Gazioğlu, Enosis, s. 127-128.

¹⁷⁵ Gazioğlu, Enosis, s. 131.

savundukları savları bizzat kendileri sonlandırıyorlardı.¹⁷⁶ Bu gelişmeleri fırsat bilen Yunanistan, Kıbrıs Ortodoks Kilisesi ve Rum halkının Enosis entrikaları hız kazandı.¹⁷⁷ İngiltere'nin kararlarına Kıbrıs Türkleri sessiz kalmakla birlikte, alınan bu kararların Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakı konusunda atılmış bir adım olarak algıladıkları da kesindi ve kaygılarını da dile getirdiler.¹⁷⁸ Osmanlı İmparatorluğu ise, İngiltere'nin tek yanlı ilhakını tanımamış ve protesto etmişti. Bu fiili durum, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin Lozan Antlaşması'yla İngiltere'nin ilhakını tanımamasına değin sürdü ve ancak Lozan Antlaşması'ndan sonra yasallık kazandı. İngilizler Yunanistan'ı Birinci Dünya Savaşı'nda kendi safına çekmek için Kıbrıs'ı koz olarak kullanıyordu. 16 Ekim 1915'te İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Grey, Yunanistan'a şöyle bir öneride bulundu: Yunanistan'ın Bulgaristan'ın saldırısına uğrayan müttefiki Sırbistan'a yardım etmesi durumunda, İngiltere, Kıbrıs'ı Yunanistan'a vermeyi kabul edecekti. Ancak, Yunanistan, İngiltere'nin bu önerisini kabul etmedi. Öneriden de anlaşılacağı gibi İngilizler Kıbrıs'ı Yunanistan'a vermeyi akıllarına daha 1915'lerde koymuştu. İngiltere kendi çıkarları doğrultusunda Kıbrıs Türklerini hiç düşünmeksizin hareket edebiliyordu ve sanki ada üzerinde bir tek Rumlar yaşıyormuş gibi Kıbrıs'ı Yunanistan'a teklif ediyordu.¹⁷⁹

Savaşın ertesinde Paris'te Barış Konferansı için 18 Ocak 1919'da bir araya gelen liderlerden İngiliz Başbakanı Lyod George, hükümetinin Kıbrıs'ı Yunanistan'a bırakmak niyetinde olduğunu açıkladı. Lloyd George'un bu açılımı, Yunanistan'ın, Paris Barış Konferansı sırasında açıkça Kıbrıs'ı İngiltere'den istememiş olmasına karşın yapılmıştı. Yunanistan Başbakanı Eleftherios Venizelos, İngiltere'den, Yunanistan'ın Trakya, Ege ve Anadolu'daki Türk toprakları üzerinde genişleme hedefini desteklemesini beklemekteydi. Öte yandan, Birinci Dünya Savaşı'nın ardından Osmanlı yönetimine 10 Ağustos 1920 tarihinde imzalatılan Sevr Antlaşması'nın 115. ve 116. maddelerine göre; *“Osmanlı İmparatorluğu, Kıbrıs'ın 5 Kasım 1914'te İngiltere tarafından ilhakını tanımakta ve Kıbrıs üzerinde ya da Kıbrıs'a ilişkin tüm haklarından*

¹⁷⁶ Ahmet An, “Kıbrıs Türkleri-1”, **Yeni Kıbrıs**, Ekim 1998, s. 106.

¹⁷⁷ Metin Çetin, **Kıbrıs Cumhuriyeti ve Bir Liderin Doğuşu**, Lefkoşa, 1955, s. 4.

¹⁷⁸ Hill, s. 251.

¹⁷⁹ Tuncer, Çözüm, s. 37.

ve sıfatlarından vazgeçmekteydi”. Antlaşmanın 117. Maddesi uyarınca da Kıbrıs Adası’nda doğmuş ya da Kıbrıs’ta oturan Osmanlı uyruklarının, Osmanlı vatandaşlığından ayrılarak, İngiliz vatandaşlığını almaları öngörülmekteydi.¹⁸⁰ Mustafa Kemal Paşa’nın başkanlığında 23 Nisan 1920 tarihinde Ankara’da kurulan Büyük Millet Meclisi Hükümeti, Sevres (Sevr) Antlaşmasını tanımamış ve İtilaf Devletleri ile yeni bir barış antlaşması imzalamıştı. 24 Temmuz 1923 tarihli Lozan Barış Antlaşması’nın Kıbrıs’a ilişkin 3 maddesi vardı. Bunlar 16. , 20. ve 21. maddelerdi. 16. madde uyarınca, Türkiye, Lozan Antlaşması ile belirlenen sınırlar dışındaki tüm topraklar üzerindeki haklarından vazgeçmekteydi.

Böylece, Türkiye’nin Kıbrıs üzerinde yasal bir hakkı kalmamış oluyordu. Ancak, bu madde içinde şöyle bir ifade yer almaktaydı: “*Adalar’ın geleceği ilgililer tarafından saptanacaktır.*” Buna göre, İngilizlere bırakılan Kıbrıs’ın gelecekteki statüsü belirlenirken, bu statünün ilgili taraflarca saptanması gerekmekteydi. Kıbrıs ile yakından ilgili olan taraflar ise, adadaki iki toplumun anavatanları olan Türkiye ve Yunanistan’dı. Lozan Antlaşması’nın 16. Maddesinin önemine özellikle dikkat çekmek isterim, çünkü ilerideki tarihlerde Yunanlılar, Kıbrıs’a ilişkin her anlaşmazlıkta söz konusu maddenin ilk bölümüne atıfta bulunarak, Türkiye’nin ada üzerindeki her türlü hak ve sıfatlarından vazgeçmiş olduğunun altını çizmiş ve böylelikle, Kıbrıs sorununda söz sahibi olmadığını öne sürmüştü. Oysa 16. Maddenin ikinci kısmında, adanın gelecekteki statüsünün belirlenmesini Türkiye’nin de söz sahibi olacağı açıkça belirtilmekteydi. Lozan Antlaşması’nın 20. maddesi uyarınca, Türkiye, Kıbrıs’ın İngiltere’ye katılımını kabul etmekte, 21. madde ile de, Kıbrıs Adası’nda doğmuş ya da bu adada oturan Müslüman halkın Osmanlı uyrukluğunu yitirerek, İngiliz uyrukluğuna geçmesini onaylamaktaydı.

Böylece, Lozan Barış Antlaşması’yla İngiltere, Kıbrıs’ın egemenliğini resmen kazanmıştı. Bu tarihten sonra, Kıbrıs’taki İngiliz Yüksek Komiserliği kaldırılmış ve ada diğer İngiliz sömürgeleri gibi, İngiliz toprağı sayılarak İngiliz bir vali tarafından yönetilmeye başlandı.¹⁸¹ Buraya kadar anlatılanlardan da anlaşılacağı gibi, Kıbrıs Türk

---

¹⁸⁰ Tuncer, Çözüm, s. 37-38.

¹⁸¹ Tuncer, Çözüm, s. 38-39.

ve Rum Toplumlarının arasında başlayan kavgalar, tartışmalar, olaylar ve ayrılıkçı hareketler, İngilizlerin yönetimi ele geçirmesi ile ilk kez 1878 sonrası dönemde meydana gelmiştir. Rumların Enosis sevdaları ve özellikle de İngiliz yöneticilerin zaman zaman bu ayrılıkçı düşünceye çanak tutmaları ve zaman zaman da sessiz kalmaları denilebilir ki Kıbrıs Rumlarına cesaret ve imkân vererek şımartmıştır.

Daha önce de değindiğimiz gibi 1830 sonrası Batılı devletlerin desteği ile bağımsızlığına kavuşan Yunanistan “Megali-İdea” hayalleri doğrultusunda yayılmacı politikalarını anlata geldiğimiz döneme kadar da sürdürmüştür. Bu bağlamda da Kıbrıs’ı Helen sınırlarına katmak için sürekli olarak Yunan iç ve dış politikasının gündeminde yer aldı. Yalnızca Yunan hükümetleri değil, Yunan meclisleri, din adamları, Yunan basını ve öğrencileri de, Enosis hareketinin belli başlı destekleyicileri ve kışkırtıcıları olmuştur. İngilizlerin adayı Osmanlılardan devraldıkları ilk günlerden itibaren, Yunan hükümetleri, Enosis ülküsünün Kıbrıs Rum halkı arasında yayılması amacıyla, Kıbrıs’a konsololar, öğretmenler ve hatta ajan-provokatörler göndermeye başlamıştı. Yunan kralları bile, Kıbrıs’ın, “Helen” topraklarının bir parçası olduğu doğrultusunda açıklamalarda bulunmuştu. Yunanistan’da, Kıbrıs’ın ilhakını hedef alan ve bu yönde etkinliklerde bulunan dernekler, kulüpler, örgütler kurulmuştu. 1900’lü yılların başlarında, bu kuruluşlar, Kıbrıs’ta da aynı doğrultuda etkinliklerde bulunacak kardeş örgütlerin kurulmasına ön ayak oldu.¹⁸²

1878 İngiliz döneminin başlangıcından bu yana, Kıbrıs toplumları arasındaki iyi ilişkiler bozulmuş, yerini, güvensizliğe, kuşkuya ve nefrete bırakmıştır. 1890’lardan başlamak suretiyle Müslüman Osmanlı halkına bazı bölgelerde saldırılar başladı.. Örneğin, 1895 yılında Lefkoşa’nın Tahta Kale Mahallesi’nde Rumlar Müslümanlara sataşmış ve bu tür olaylar ileriki yıllarda adanın başka bölgelerinde de cereyan etmiştir. 1900’lü yılların başlarından itibaren Osmanlı İmparatorluğu’nun, artık Kıbrıs’taki Osmanlı toplumuna sahip çıkabilecek bir durumda olmadığı ve bu toplumun haklarını savunmada inandırıcı olamayacağı açıktı. Zaten olayların seyrine bakıldığında da

---

¹⁸² Ahmet C. Gazioğlu, **Kıbrıs Tarihi-İngiliz Dönemi (1878-1960)**, Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi, Lefkoşa, 1997, (Dönemi), s. 37.

görülyordu ki, Osmanlı Devleti, Yunanistan'ın Enosis'i gerçekteştirme doğrultusundaki eylemleri karşısında yeterince sesini çikaramamış ve adadaki Osmanlı toplumunu büyük ölçüde kendi başına bırakmıştı. Yunanistan tarafından kuvvetle desteklenen Kıbrıs'ın Rum toplumu ise, kendi lehine olan bu ortamdan yararlanmasını bilmiş ve İngilizlerin de bu duruma fazla ses çikarmamaları sonucunda, Müslüman-Osmanlı toplumunu ezmeyi ve horlamayı sürdürmüştü.¹⁸³

---

¹⁸³ Gazioğlu, Dönemi, s.40-45.

BİRİNCİ BÖLÜM

LOZAN'DAN, İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NIN BAŞLANGICINA KADAR ADADA İNGİLİZ YÖNETİMİ VE TÜRKİYE'NİN POLİTİKALARI (1923-1939)

1.1. İNGİLİZ TAÇ KOLONİSİ (CROWN COLONY), YENİ ANAYASA VE ADADA VALİLİK SİSTEMİ

İngiltere Kralı V. George'un 10 Mart 1925 tarihinde imzaladığı ihtira beratına “*letters patent*” göre Kıbrıs Taç Kolonisi “*Crown Colony*” haline geldi.¹⁸⁴ Yüksek Komiserlik ünvanı da “*Valilik*” makamı oldu, ayrıca Vali Kıbrıs'ın Başkomutanı anlamına geliyordu. 1920 yılından beri adada yüksek komiser olan Sir Malcom Stevenson valiliğe atanarak, “*Kıbrıs'ın ilk İngiliz Valisi*” oldu.¹⁸⁵ Kıbrıs'ın Taç Kolonisi olması nedeniyle Anayasası'nda da değişiklikler yapıldı. Lefkoşa'nın Sarayönü bölgesinde, günümüzde ki adı Atatürk Meydanı'nda halka açık bir törenle ilan edildi.¹⁸⁶

Aynı gün The Cyprus Gazette'de de (Kıbrıs Resmi Gazetesi) yayımlanan değişiklikler şunlardı: 18 üyeden oluşan Yasama Meclisi'nin üye sayısı 24'e çıkarıldı. Rum üye sayısı 9'dan 12'ye, hükümetin atadığı resmi üye sayısı ise 6'dan 9'a yükseltildi. 1882 Anayasası'nda 3 olan Türk üye sayısında değişiklik yapılmadı. Böylece, Türk Toplumunu için yeni bir haksızlık ortamı daha oluşturulmuştu. Resmi üyeler ile Türk üyelerin toplamı, Rum üyelerin toplamına eşit oldu, bu durumda karar, meclis başkanı olan İngiliz Vali'ye kaldı. Dolayısıyla yıllarca İngiliz Yönetimi'ne meclisteki üye sayılarının arttırılması talebinde bulunan Rumların da kısmen istekleri yerine getirildi, ancak Rum üye sayısının artışı, resmi üye sayısının artışı ile dengelenmiş

---

¹⁸⁴ Ahmet C. Gazioğlu, **İngiliz İdaresinde Kıbrıs (1878-1960) I, Statü ve Anayasa Meselesi**, Ekim Basımevi, İstanbul, 1960, (Anayasa), s. 32-33.

¹⁸⁵ Hakeri, 1878, s.27.

¹⁸⁶ Laptalı, s. 134.

oldu.¹⁸⁷ Yeni Anayasa ve Taç Kolonisi'ne, Başpiskoposluk ve diğer Rum liderler tepki gösterdi. Çünkü yeni Anayasa'ya göre, her ne kadar Rum meclis üye sayısı artsada, diğer resmi üye sayılarının da artması yüzünden, her hangi bir oylamada eşit sayı olduğunda, İngiliz Vali, Meclis Başkanı sıfatıyla oy kullanabilecekti. Valinin oyu da karar verici nitelikte olacağı için Rumlar azınlık durumuna düşebileceklerdi. Ayrıca İngiliz Anayasası'na göre halkın Kraliyet'e kesin sadakati emrediliyordu. Bu durum Rumların Enosis isteklerine tersti. Rumlar için sıkıntı yaratan bu durum da Rum liderliği protesto eylemlerine başladı. 1 Mayıs 1925'de Sarayönü'nde Başpiskopos Kirilos, İngiliz Sömürgeler Bakanlığı'na hitaben Lefkoşa Kaymakamı Hart Davis'e şu protesto mektubunu gönderiyordu: “*Adanın Helen halkının değişmez ve alev alev tutuşan arzusu, anavatan Yunanistan'la birleşmektir ve daima böyle kalacaktır.*”¹⁸⁸ 21 Mayıs'ta ise İngiliz Sömürgeler Bakanlığı mektuba cevap verilmesini istedi. Ancak Vali adına, bakanlık müsteşarı Başpiskopos'a 12 Haziran'da şu cevabı verdi: “*Kıbrıs'ın Yunanistan'la birleşmesi konusu, nihai şekilde kapanmıştır ve yeniden açılmaz.*”¹⁸⁹

İlk Vali Stevenson'un yerine de, 1926'da Sir Ronald Storrs vali olarak atandı. Yeni vali 6 ay görev yaptı ancak Storrs tam bir Yunan hayranıydı. Bu durum da başta Kilise ve Rum halkını Enosis için yeniden umutlandırdı. İngiltere'nin politikasının değişeceğini düşündüler.¹⁹⁰ Storrs, adaya ilk gelişini kendi yazdığı anı kitabında şöyle anlatıyor: “*Henüz gemi demir atmadan politika başlamış ve Mağusa komiseri bana, Belediye Başkanı'nın hoş geldiniz konuşmasında şehrin Yunanistan'ın mavi beyaz kurdeleleri ile donanmış olacağını bildirmişti. İlave ederek uygulamanın uzun süreden beri böyle olduğunu ve Belediye Başkanı'nın böyle bir karşılama konuşması yapmak zorunda olmadığını ve dolayısıyla görevime nüfusun beşte dördünü gücendirecek bir olayla başlamamın yazık olacağını bildiriyordu Mağusa Komiseri.*”¹⁹¹

---

¹⁸⁷ Hakeri, 1878, s. 27-28.

¹⁸⁸ Gazioğlu, Anayasa, s. 196.

¹⁸⁹ Gazioğlu, Anayasa, s. 196.

¹⁹⁰ Şükrü Torun, **Türkiye, İngiltere, Yunanistan Arasında Kıbrıs'ın Politik Durumu**, İstanbul, 1959, s.97; Gazioğlu, Anayasa, s. 205.

¹⁹¹ Taçgey Debeş, **Sir Ronald Storr'un Anıları**, KKTC, 1993, s. 10.

1.2. RUMLARIN ENOSİS HAYALİ VE 1931 RUM İSYANI'NIN NEDENLERİ

Rumların, İngiliz Yönetimi'ne karşı istemleri bitmek bilmiyordu. Yine, 1928 yılında Enosis isteğiyle verdikleri bir muhtıraya 1 Ağustos 1928'de Sömürgeler Bakanı Amery'nin yanıtı "*İlhak meselesi kapanmıştır*" şeklinde oldu. Aynı tarihte *Times Gazetesi*'nde yayınlanan bir makalede şu hüküm yer alıyordu; "*Kıbrıs ve Rodos'un Yunanistan'la birleşmesi fikri kaybolmaya mahkûmdur.*"¹⁹²

1929 yılı İngiltere'de seçim yılıydı ve iktidar tekrar İşçi Partisine geçti. Rumlar tekrarlanan bu iktidardan yeniden umutlandılar. Malum istekleri için 20 Temmuz 1929'da İngilizlere bir muhtıra gönderdiler. Bu istemler, mecliste Rum çoğunluğunun sağlanması, Vali'nin yetkilerinin sınırlandırılması ve Enosis idi. Dönemin Sömürgeler Bakanı Lord Passfield, heyetle yaptığı görüşmede; "*Enosis isteminin olanaklı olmadığını, diğer istemleri ise, hükümeti ile danışacağını*" bildirdi. 28 Kasım 1929 tarihinde verdiği yazılı yanıtta ise; "*Rum istemlerinde belirtilen konuların Kıbrıs'ta denenmesi için zamanın erken olduğunu, Kıbrıslıların idari kontrol için olanak duyulan yeterliliğe ulaşamadıklarını, Kıbrıs'ta gereksinim duyulan konunun, politik tartışmalardan çok sıkı bir çalışma olduğunu*" belirtti.¹⁹³

1930 Mayıs ayında, Yunanistan'ın Türklerden bağımsızlığını almasının 100. Yıl dönümü kutlamalarını fırsat bilen Rumlar, Kilise'nin önderliğinde taşkınlılar yaptılar. 500'e yakın imza toplayarak, "*Kıbrıs'ın tüm Rum nüfusunun Yunanistan'la birleşme kararını*" bildiren bir dilekçe mektubunu İngilizlere gönderdiler.¹⁹⁴ 23 Temmuz 1930'da Lord Passfield, Rum mektubuna şu cevabı verdi; "*Daha önce söylediklerime bir ekleme yoktur. Majestelerinin hükümeti Kıbrıs'ın Yunanistan'a bırakılması isteğine boyun eğemez*" diyordu.¹⁹⁵

1931 tarihi ise Kıbrıs siyasi tarihinde önemli bir mihenk taşıdır. Hatırlanacağı gibi, İngiltere, Birinci Dünya Savaşı sırasında Yunanistan'ı kendi safhına çekmek için

---

¹⁹² Torun, s. 19.

¹⁹³ Gürel, 1 Kolonyalizm, s. 29.

¹⁹⁴ Hill, s. 544.

¹⁹⁵ Hill, s.554; Gürel, 1 Kolonyalizm, s. 129.

Kıbrıs'ı Yunanistan'a bırakacakları sözünü vermişti. İngilizlere pek te güvenmeyen Rumlar, Yunanistan ile çok yakın ilişkiler kurmaya başladı. Rum Ortodoks Kilise'nin önderliğinde İngilizlere karşı Yunanistan'a ilhak için ilk fiili ayaklanma 1931'de meydana geldi.¹⁹⁶

1931 Rum isyanının çıkmasına destek veren iki taraf Yunan Devleti ve İstanbul Rum Ortodoks Patrikhanesiydi. Bu iddiayı da İngiliz Dışişlerinin Sömürgeler Bakanlığı'na Nisan 1931'de gönderdiği yazıdan anlıyoruz. Bu raporu İngiltere'nin Atina Büyükelçisi Ramsey kaleme alıyordu. Kıbrıs'taki Yunan Konsolosu M. Aleksander Kyrou aracılığıyla Yunanistan'da ki Enosis destekçisi Hatsis gazetesinin bu isyanlarda büyük parmağı vardı ve Kıbrıs Rumları ile çok yakından irtibat halindeydi. Dönemin Kıbrıs Valisi Storss'da o günlerde aynı konu hakkında Londra'yı ikaz ediyordu. Hatta anıları anlattığı kitabında Yunan Konsolos Kyrou ve faaliyetlerini şöyle anlatıyor:

“ M. Aleksander Kyrou'nun ailesi Atina'da 'Ocak' dergisinin de sahibiydi. Bir ara Yunan Dışişleri Bakanının özel sekreterliğini yapmış, bakan hizmetlerinden pek memnun olmayınca kendisini bir tepkiye sebebiyet vermemek için bu göreve atamıştı. Adaya gelir gelmez ilk işi yıllarca yerleşmiş konsoloslugu, tüm gemi acentelerini ve diğer konsoloslukların da merkezi olan Larnaka'dan, politik merkez olan Lefkoşa'ya taşımak oldu. Bunun sebebi 'yapılacak görüşmeleri kolaylaştırmak' içindi. Orada derhal her türlü dini, milli ve meclis kışkırtmacılığıyla yakın temas kurmayı başarır. Lefkoşa'da bir Mason balosunda daha önceden ayarlanmış bir şekilde ve İngiliz davetlilerin nefret ve hayret bakışları arasında Yunan Milli Marşı okunur. Bu esnada Kyrou salona girip herkesi selamlar. Bu olayı öğrenince derhal Dışişleri Bakanlığına bir rapor gönderip, Yunan Hükümetine Bay Kyrou'nun artık Kıbrıs'ta istenmeyen bir şahıs olduğunu bildirmelerini istedim. Lord Passfield bu görüşümü destekledi ve bakanlık da anlayışla karşıladı. Ancak harekete geçmek için daha fazla detay isteğinde bulundular. Tekrar yazıp böyle Kıbrıslılarla kan ilişkileri ve şahıs çıkarı olabilen bir kimsenin Yunan Konsolosu olarak adada bulunmasının hiç istenmeyen bir olay olduğunu bildirdim. Hükümete daha önce çok sadık bir azınlığa etki etmesine rağmen yaptığım dilekçe

---

¹⁹⁶ Çevikel, Mirası, s. 340.

sonucu, Türk Konsolosunun adadan uzaklaştırılmasında gösterdikleri dakikliği hatırlattım. Oysa şu anki tehlikeler çok daha kötü idi. Uyarım, Kyrou'nun adada kaldığı her gün İngiliz düşmanlığının artmasına sebep olduğu yolunda idi. Üçüncü kez yaptığım dilekçe sonucu Atina'ya durum bildirilmiş ve Kyrou'nun atanmasının başından beri yanlış olduğu kabullenmişti. Bu arada Kyrou'nun transfer için dikkat çekmeyecek bir fırsatın beklendiği bildirildi.” Vali Storrs'un bütün çabalarına ve uyarılarına rağmen Yunan Konsolos Kyrou ancak isyanın devam ettiği 22 Ekim 1931 tarihinde Kıbrıs'tan gönderilebildi.¹⁹⁷

Rumların isyan hareketleri sadece 1931 yılının ürünü değildi. Enosis faaliyetleri 1878'den beri devam ediyordu. Her türlü propaganda ve kışkırtmaları yaptılar ancak bu denli büyük çapta şiddet içeren kalkışma 1931'de oldu.¹⁹⁸ Her şeyden önemlisi Kilise'nin önderliğinde ki bu kalkışma, Rumların Enosis'i gerçekleştirmek için hiç çekinmeden terör, tedhiş ve kanlı eylemleri gözlerini kırpmadan yapabileceklerini gösterdi. Öte yandan hem içten hem de dıştan her türlü kışkırtmalara da açık bir toplum oldukları ortaya çıkmış oldu.¹⁹⁹ Özellikle de Yunan Konsolos Kyrou'nun görev yaptığı sürede, Kıbrıs'ta Enosis'i yaymak için Yunanistan'dan bazı kişiler gelmiştir. Üç Yunan subayı Ağusos 1931'de adaya gelerek Başpiskopos ve Kyrou ile görüşerek yanlarında getirdikleri bir takım propaganda yayınlarını dağıttılar.

İngiliz Vali Storrs yine anılarında bu Yunan faaliyetler hakkında şunları söylüyor; *“Okullarda açık bir İngiliz düşmanlığı değil, fakat etkin bir Helenleştirme faaliyeti mevcuttu. Tüm Rum okullarında 'Analitik Program' denen Yunanistan'da hazırlanan ve Kıbrıs Eğitim Komisyonunun onayladığı bir sistem kullanılıyordu. Atina'daki seçim encümeninin onayladığı kitaplar hariç hiçbir yabancı kitap kullanımına izin verilmezdi. Her kazadaki Cimnasiumlar ve Öğretmen Koleji, Yunan Eğitim Bakanlığı tarafından tanınır ve onların kural ve talimatları altında faaliyet*

---

¹⁹⁷ Turgay Bülent Göktürk, “Rumların Kıbrıs'taki Enosis İsteklerinin Şiddete Dönüşmesi: 1931 isyanı; Öncesi ve Sonrası”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, (ÇTTAD)**, VII/16-17, (2008/Bahar-Güz), İzmir, (Şiddete), s. 338-339.

¹⁹⁸ Cemalettin Ünlü, **Kıbrıs'ta Basın Olayı (1878-1981)**, Lefkoşa, 1976, s. 75.

¹⁹⁹ Gazioğlu, Enosis, s. 253.

gösterirler. Sınıfları İngiliz değil, Yunan Kralı Konstantin ve Kraliçe Sofhie'nin ve Venizelos'un resimleri süsler, her tarafta Yunanistan'ın büyük, detaylı ve modern haritaları göze çarpardı, Kıbrıs Haritası eğer mevcut ise, çok küçük, eski tarihli ve yıpranmamış ve çoğu zaman siyah tahtanın arkasına saklanmış gibiydi.”²⁰⁰

1.2.1. Kraliyet Konsey Yasası (Order in Council)

Her ne kadar bir takım çevreler 1931 isyanını ekonomik nedenlerle ilişkilendirse de, gerçekte yatan sebep Rum Ortodoks Kilise'si ve din adamlarının liderliğinde on yıllardır devam eden Enosis faaliyetleridir. Rumlar ilkolul çağından beri bu ülkü uğrunda yetiştirilmişlerdir.²⁰¹ İngiltere Maliye Bakanlığı, 1931 yılı Temmuz'unda yaptığı bir açıklamayla, “Kıbrıs geliri artıklarının Osmanlı borcunun ödenmesinde kullanılacağını” bildirdi. 1931 yılı Ağustos'unda ise, İngiliz Hükümeti, Kıbrıs halkına uygulanmak üzere yeni bir vergi yasasını yürürlüğe koydu.²⁰²

1929 ve 1931 yılları arasındaki dünya ekonomik buhranı, hiç şüphesiz Kıbrıs'ta da hissedildi. 1931'de ise Kıbrıs'ta bütçe tartışmaları yapıldı ve İngiliz yönetimi bütçe açığını kapatmak için bir takım ek gümrük vergisi koymak istedi. Bu tasarıyı 28 Nisan 1931'de Meclis'in onayına sundu. Bu tasarı hem Türk hem de Rum üyelerin reddi ile karşılaştı. Üyeler içinde Lefkoşa-Girne kazaları Türk milletvekili Necati Özkan Mısırlızade de bulunuyordu. Türk ve Rumların red oyu kullanması²⁰³valinin “*ayırt edici oy*” hakkını kullanmasını engellemiş oldu.²⁰⁴

Necati Bey'in, Rum üyeler ile birlikte tasarıya hayır demesi ile “*Gümrük Vergi Yasa Tasarısı*” bir fark oyla onaylanmadı. Ancak Vali, 11 Ağustos 1931'de İngiltere üzerinden “*Kraliyet Konsey Kararı*” (*Order in Council*) çıkartarak bu tasarıyı kanunlaştırdı. 9 Eylül'de bu kararın adada açıklanmasından sonra, İngiliz yönetimine karşı oluşan direnişin sürecide keskinleşerek hız kazandı. Kraliyet Konsey Kararı ile

---

²⁰⁰ Göktürk, Şiddete, s. 339.

²⁰¹ Gazioğlu, Enosis, s. 253-255.

²⁰² Tuncer, Çözüm, s. 40.

²⁰³ Debeş, s.30-31; Gazioğlu, Enosis, s. 255.

²⁰⁴ Gazioğlu, Enosis, s. 255.

Kıbrıs Yasama Meclisi'nin almış olduğu kararın engellenmesini, Kıbrıslı Rumlar dışarıdan ve doğrudan halk iradesinin çiğnenmesi olarak algıladı. Zaten uzun yıllardan beri İngiliz yönetimini Yunanistan'a ilhaka en büyük engel olarak gören ada Rumları bunu fırsat bilerek mevcut yönetime baş kaldırdı.²⁰⁵

1.2.2. Kitium Piskoposu Milonas'un Enosis Manifestosu

Yasama Meclisi üyesi ve Kitium Piskoposu Nikodemos Milonas 11 Eylül'de Limasol'da yaptığı konuşmada “*Kıbrıs halkının İngilizlere vergi vermemesini*” söyledi. Böylelikle isyanın ilk kıvılcımı atılmış oldu. Bu açıklamanın ertesi gününde, Meclis'in Rum üyelerini Piskoposluğun Trodos Dağlarında yer alan Saita'daki dinlenme tesislerine davet etti ve bir manifesto hazırlamaya başladı. 17 Ekim'de bir araya gelen Rum Meclis üyeleri Milanos'un hazırladığı manifestoyu kabul ettiklerini açıkladılar.

Bir hafta sonra tekrar bir araya geleceklerini, eğer her hangi bir değişiklik olmazsa ise topluca Meclis üyeliklerinden istifa edeceklerini belirttiler. Milonas 18 Ekim'de ise rahipler ve milli örgüte mensup Rum militanları ile “*Ulusal Radikalist Birliği*”ni kurdu ve Phaneromeni Kilisesi önderliğinde²⁰⁶ tek başına Enosis çağrısında bulunarak “*selametimiz ancak anavatan Yunanistan'la birleşmekle sağlanacaktır*” diye bir açıklama yaptı. Yasama Konseyi'nin Rum üyeleri de istifa ettiler.²⁰⁷

Milonas'ın Vali Storrs'a gönderdiği manifesto ile Yasama Meclisi üyeliğinden istifa ettiğini bildirdi. Ayrıca, Kıbrıs'ı Yunanistan'a ilhak ettiklerini bildiren bir mektubu basına dağıttı. Larnaka'da ise aynı gün halka şu konuşmayı yaptı; “*Bu ülkenin yararı için ülkede uygulanan yasalara saygılı olmamalıyız. İngiltere'nin bir donanması var diye korkmayınız. Hepimiz ilhak için çaba göstermeli ve gerekirse bu uğurda kanımızı akıtmalıyız.*”

---

²⁰⁵ Göktürk, Şiddete, s. 341-342.

²⁰⁶ Mustafa Haşım Altan, **Kıbrıs'ta Rumlaştırma Hareketleri**, Milli Arşiv Yay. No:1, KKTC., 2000, (Rumlaştırma), s. 71.

²⁰⁷ Tuncer, Çözüm, s. 40.

Bu açıklamadan da anlaşılacağı gibi isyanı temel nedeni ekonomik değil, ilhak amacı güden siyasi bir isyandır.²⁰⁸

Manifesto şu şekildedir: “53 yıllık İngiliz işgali en açık şekilde kanıtladı ki,

a.) Köleleştirilmiş halklar tiranların duygularına hitaben dualarla, yalvarma, yakarma ve rica ile kölelikten kurtulup, hürriyete kavuşamaz.

b.) Tiranlara yanıt, onlara saygı göstermeyerek karşı koymak ve azamette, gururla davranmaktır.

c.) Her yönden kurtuluşumuz, ulusal özgürlüğümüzle mümkün olabilir. Gideceğimiz tek yol vardır. Bu yol dardır, acılarla doludur, fakat kurtuluşa götüren yoldur. Günün ışığı içinde ilhak bayrağını çekecek ve bu bayrağın altında tek vücut halinde birleşip tüm ayrılıklarımızı bir yana bırakacak ve ulusal kurtuluşa kavuşup anavatan Yunanistan ile birleşmek için her türlü öz veride bulunup her vasıtaya başvuracağız. Misolongi ve Arkadi katliamları karşısında büyük ve başarılı kahramanlıklar göstermiş bir ırkın çocukları olarak bizi zaferin başarı zirvelerine ulaştıracak olan yolumuzda duraklamayalım”.²⁰⁹

Piskopos Milonas’ın valiye gönderdiği mektup şöyledir;

“Bir meclis üyesi olarak, Kral George’a sadakat andı içtim. Bir din adamı ve ulusal bir lider olarak, bugün, Kral George’un zorunlu olarak tebaası bulunan Kıbrıslılara, çiğnenen insan haklarımızın dikte ettiği itaatsizliği ve boyun eğmemeyi tavsiye etmeyi sorunlu saymaktayım. Bundan böyle, her yere giderek vatandaşlarıma, gayrimeşru otoritenin yasal olmayan kanunlarına karşı yasa dışı bir direniş göstermeleri için çağrı yapmak görevim olacaktır. Kıbrıs’ın anavatan Yunanistan’a ilhakını ilan ediyoruz ve bu kararın erken zamanda uygulanabilmesi için insanın yapabileceği her şeyi yapacağımızı, Tanrı’nın ve adaletin de kaba kuvvete karşı bu haklı

---

²⁰⁸ Göktürk, Şiddete s. 342-343.

²⁰⁹ Hill, s. 546.

mücadelede bizi destekleyeceğine güvenerek ilan ediyoruz.”²¹⁰

Ünlü İngiliz tarihçi Arnold Toynbee, bu konuda şu yorumu yapıyor:

*“İngiliz tarihine vakıf olanlar için, Kıbrıs Yasama Meclisi'nin reddettiği bir tasarımı, Kraliyet Konseyi Kararı şeklinde dayatmanın bir ay sonra adada geniş çaplı, yaygın ayaklanmalar yol açması bir sürpriz oluşturmamaktadır.”*²¹¹

1.2.3.Vali Konağının Kundaklanması ve İsyanların Ada Geneline Yayılması

İstifa eden Rum üyelerden bazıları yaptıkları açıklamalarda, halkı galeyana getirip taşkınlık yapmalarına neden oldu. İngiltere valisinin yarın tatile gitmek bahanesi ile İngiltere'ye kaçacağı söylenince, Rum kalabalıktan “Vali Konağına, Vali Konağına” sloganları atılmaya başlandı. Genç yaştaki kalabalık provoke edildi, Lefkoşa'da ki Phaneromeni Kilisesi başpapazı Dionisos Kikkotis Yunan bağrağını sallayarak ihtilal ilan etti. Kontrolde çıkmış öfkeli kalabalık papazlar önderliğinde vali konağının önüne geldi.²¹²

Gözü dönmüş kalabalığın o günkü halini Vali Storrs anılarında şöyle açıklıyor;

“Akşam yemeği için giyinirken Maltalı stenografer bana karışık bir kalabalığın hükümet konağına doğru yaklaştığını bildirdi. Derhal Koloni Müsteşar Vekiline ve Lefkoşa Komiserine telefon edip, on dakika içinde yanımda olmalarını sağladım... Bu arada giderek artan birkaç bin kişi Hükümet Konağı önünde birikmiş vaziyette idi. Bahçe kapısı falan yoktu. Limasol toplantısı ve telgraftan haberimiz olmadığı için karışıklığın sebebini bilmiyorduk. Bu arada güneş batmış ve akşam olmuştu... Polis komutanının bir anda toplayabildiği sekiz atlı ve on iki coplu polis, atların ürkmesiyle halkı coşkuya getirmiş, taş ve değnek hücumuna uğramışlardı. Liderler, halkı yararak konağın balkonuna yanaşmış, polise karşı karşıya idiler. Sürekli alkış, bağırışma ve

---

²¹⁰ Gazioglu, Enosis, s. 257.

²¹¹ Arnold Toynbee, **Cyprus, British Empire and Greece**, Survey of International Affairs, London, 1931, s. 381.

²¹² Kypros Tofallis, **A History of Cyprus**, London, 2002, s. 93-97.

Enosis sesleri yükseliyordu.”²¹³

Meclis üyeliğinden istifa eden üyelere Feodotu, “*Vali bizi görmeyi reddediyor*” diye bağıarak kalabalığı kışkırttı. Bunun üzerine durum iyice çığırından çıktı, camlar taşlandı, bir kaç kişi konağın çatısına tırmanarak Yunan bayrağı dikti. Olay yerine takviye polis sevk edildi ancak yetersiz kaldı. Kapıları ve camları kıran göstericiler, Sömürge Müsteşar Vekili ve üç polis aracını ateşe verdiler. Kıyılan camlardan içeri meşale attılar. Konak alev almaya başlayınca Lefkoşa kaymakamı ateş emri verdi, açılan ateş sonucunda bir kişi hayatını kaybetti, yedi kişi yaralandı, paniğe kapılan göstericiler kaçışmaya başladı, polis ise takibe başladı. Vali konağı gece 23.00’de tamamen yandı, Vali Storrs ve memurlar canlarını zor kurtardı. Olaylar Lefkoşa’nın Rum mahallelerinde sabaha kadar devam etti.²¹⁴

Canlarını zor kurtaran Vali Storrs ve ekibi, derhal Mısır’daki İngiliz askeri komutanlığı ve Akdeniz İngiliz donanmasından acil takviye kuvvet ile uçak gemisi ve kruvazör talep etti. İngiliz Sömürgeler Bakanlığı’na da telgraf çekerek olaylar hakkında bilgi verdi. İngiliz yönetimi önlem olarak, bütün telgraflara sansür getirdi, halkın akşamdan sabaha kadar sokağa çıkması, her türlü ateşli silah taşınması ve bulundurulması ve beş kişiden fazla kişinin bir araya gelmesi de yasaklandı. Kısacası olağan üstü hal ilan edildi. Hatta okullar ve Yasama Meclisi kapatıldı, iş hayatı durduruldu. Ancak bütün bu önlemler Kıbrıslı Rumlara engel olamadı, adanın birçok yerinde olaylar ve taşkınlıklar devam etti. 22 Ekim’de Mağusa, Limasol ve Larnaka’da eylemler devam etti.²¹⁵

Vali Storrs, olaylar ve alınan önlemlerle ilgili olarak anılarında şunları anlatıyor: “*Gerek olayların cereyan ettiği, gerekse onu takip eden günlerde Koloniler Bakanlığının tam desteğini görmüştüm. Bakanlık bana bu durumlarda alışılmış direktif göndermeyi uygun görmemiş, yaptığım önerilerin büyük çoğunluğu ve genel politikamı onaylamıştı. Kyourou’nun Diplomatik görevi bitirilip, derhal adadan atılmış, Kıbrıs veya herhangi bir*

---

²¹³ Debeş, s. 109.

²¹⁴ Debeş, s. 110.

²¹⁵ Gazioğlu, Enosis, s. 260-261.

kraliyet yer ve kolonisine resmi giriş hakkını süresiz ve tamamı ile kaybetmişti. Yasama Meclisi feshedilmiş ve elli mil ötede beş bin ayak yükseklikteki Trodos dağlarında kamplı yüz asker ve üç yüz subay derhal merkeze çağrılmıştı. Askeri ve hava desteği için başvuruda bulunup, iç güvenlik kurallarını uygulamaya başladım. İlk üç gün durum oldukça kritikti. Genç liderler ve elebaşlar zalimce davranıyor, Lefkoşa'yla adeta rekabet ediyorlardı. Limasol'da isyancılar, Komiser, karısı, on iki yaşındaki kızları ve iki hizmetkârlarının içerde olduklarını bildikleri halde evlerini işgal etmiş ve petrolle ateşe vermişlerdi. Kraliyet donanmasının London ve Shropshire gemileri ve üç destroyer vardıkları zaman limanları emniyete almışlardı. Uçakla gelen bir başka taburla da askeri komutan artık başka yardım önerilerini geri çevirmek zorunda kalıyordu.”²¹⁶

Savaş gemileri eşliğinde takviye kuvvetler gelmişti, ancak olaylar Lefkoşa, Larnaka ve Baf'ta 24 Ekim'de de devam etti. Olayların çıkmasına neden olan elebaşlarının tutuklanmadan eylemlerin son bulmayacağına anlayan Sömürge yönetimi, başta Kitium piskoposu olmak üzere diğer elebaşlarını tutukladı.²¹⁷ Ekim sonuna kadar hükümet, durumu tamamıyla kontrol altına aldı. Öncelikle, isyanın elebaşları olarak tutuklanan ve İngiliz zırhlılarında tutulan başta Kitium piskoposu olmak üzere 10 kişi, yaşam boyu sürgün cezası çekmek için, 3 Kasım tarihinde İngiltere ve Cibralt'a ya gönderildiler. Ardından, “13 Kasım'da yürürlüğe giren ve Yasama Meclisi'nin kaldırılarak, yasa koymakla ilgili tüm yetkilerin veliye verildiğini” belirten “Kraliyet Konseyi Kararı (Order in Council)” yayınlandı. Ancak, zaman içerisinde görülecek ki, ne olağan üstü hal ne de elebaşlarının sürgüne gönderilmesi, Kıbrıs'taki Enosis faaliyetlerini durdurmadığı gibi, Enosis'in Kıbrıs dışında daha organize olmasına ve dışarıdan taraftar bulmasına neden oldu. Kitium piskoposu ve arkadaşları kamuoyu oluşturmak için “Kiliseler Eliyle Uluslararası Dostluk Birliği (The World Alliance for International Friendship Through the Churches)” gibi dini kuruluşlarla işbirliği yapacak, bazı liberal İngiliz aydınlarını ve politikalarını da etkilemeyi başaracaklardır. Yine o günlerde yayın yapan *Hakikat* gazetesinde, kilisenin olaylardaki büyük rolüne

---

²¹⁶ Debeş, s. 111.

²¹⁷ Sir Storrs Ronald, **Orientalisms**, London, 1937, s. 598; Debeş, s. 111-112.

değiniyor ve Omorfo papazlarından Papayuannu, Avukat Birgo, Kalealo, Tornovidi, Valari ve tüccar İyadiris'in bir ay ve 30'ar lira para cezasına çarptırıldıklarını, ayrıca iki papaz ve 37 kişininde 2'şer lira para cezası aldıkları yazılmaktaydı.²¹⁸ Sürgüne yollananlar arasında *Girne Piskoposu III. Makarios da bulunmaktaydı.*²¹⁹ Adada taşkınlılar devam ederken, Yunanistan'daki Rumlarda İngiltere'nin Selanik Konsolosluğu önünde Enosis çığırkanlığına devam ediyorlardı. Selanik'teki Türk Konsolosluğunun Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığına ve bakanlığında, T.C. Başbakanlığa gönderdiği 9 Kasım 1931 tarihli bilgilendirme yazısında şu ifadeler yer alıyordu: “*Hulasa Kıbrıs hadısatu münasebeti Selanik İngiliz Konsoloshanesi önünde yapılan nümayiş hakkında. Yüksek Başvekâlete*”;

“29/10/ 931 günü, öyle üstü, milli fırkaya mensup birkaç yüz kişinin Selanik İngiliz Konsoloshanesi önüne iki defa gelerek Kıbrıs Rumları lehine nümayişte bulunduğu, mahiyeti meseleyi bilmeyen İngiliz konsolosunun balkona çıktığı lakin derhal içeriye kaçtığı, nümayişçilerin ise her iki defasında da polis ve jandarma kuvvetleri marifeti ile dağıtılmış olduğu mahalli mezkur Konsolosluğumuzdan bildirilmiştir. Arz olunur efendim Hazretleri.” diyerek bitmektedir (EK 1).²²⁰

1.2.4.Vali Sir Ronald Storrs'un ‘Böl – Yönet’ Yasaları ve İngiltere'nin ‘İslamcılık’ Politikaları

Sömürge yönetimi çıkan olayların ardından baskısının dozunu arttırmaya başladı. Vali Storrs, Kraliyet Konseyi Kararınca verilen yetkiler ile 1 Aralık 1931'de üç yasa çıkardı. Bu yasalar “*Bayrak, Kilise ve Çanlar ve Köy Yöneticileri*” yasalarıydı. Bayrak yasasına göre konsolosluklar dışında her türlü yabancı bayrağın izinsiz kullanımı yasaklandı. Kilise ve çanların çalınması halkı galeyana getiriyor diye yasaklandı. Köy yöneticileri yasasına göre de muhtarların seçimi artık halk tarafından yapılmayacaktı.

²¹⁸ Turgay Bülent Göktürk, “Rum Ortodoks Kilisesi'nin Kıbrıs'ta Karar Alma Sürecine Etkisi”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, (ÇTTAD), Journal of Modern Turkish History Studies** XV/30, (2015 Bahar/Spring), (Etkisi), ss. 295-345, s. 318.

²¹⁹ Kıbrıs'ta Kilise, “Enosis” hareketlerini yıllardan beri parasal açıdan desteklemişti. Bu amaçla kiliselerde açıktan bağışlar toplamıştı. Tuncer, Çözüm, s. 42.

²²⁰ BCA 030.10.254.712.44.

Türk döneminden kalma “millet” sistemine dayanan bu uygulamada kalkmış oluyordu.²²¹ Valilik tarafından alınan diğer uygulama ve kısıtlamalar da sırasıyla şunlardı; “Siyasi partiler dağıtıldı, her türlü yürüyüş, toplantı ve siyaset yasak edildi. Basına sansür koyuldu. Türk ve Yunan tarihinin okullarda okutulmasına son verildi.”²²² Ayrıca, Rum ve Türk Milli kahramanlarının resimleri duvarlara asılması ve bulundurulması yasaklandı.²²³

Bu gelişmeleri Ulvi Keser, “Kıbrıs’ta Türk – Yunan Fırtınası” adlı eserinde, TMT’nin (Türk Mukavemet Teşkilatı) Limasol kadrosundan Macit Aydınova ve Mehmet Y. Manavoğlu ile 2003 ve 2004 yıllarında Girne’de yaptığı görüşmelerden şöyle aktarıyor; “Aydınova: “Ancak bu davranışın arkasında İngiliz idaresinin özellikle Kıbrıslı Türkleri sindirmeye yönelik olarak planlı bir girişimi söz konusudur.” Manavoğlu: “ İngiliz Yönetimi okullara ve camilere Türk bayrağı asılmasını, 19 Mayıs ve 29 Ekimlerde bayram kutlamalarının yapılmasını, Türkiye’den kitap getirilmesini, hatta kitaplarda bulunan bayrak ve Atatürk resimlerinin bile bulunmasını yasaklar.”²²⁴

Her ne kadar bu kısıtlamalar Rumların isyanından sonra uygulansada, işin aslında Kıbrıs Türklerini sindirmeye yönelik bilinçli ve planlı bir uygulamaydı. Anavatan Türk hükümeti ise İngilizlerin gerçek niyetlerinden haberdardır. Kıbrıs Türk Konsoloslugu konu ile ilgili raporunu Türk hükümetine şu ifadelerle sunmaktadır;

“Bu dönemde İngilizlerin İslam Lisesi, bayrak çekme yasağı getirmesi, İstiklal Marşına yasak getirmesi Türklük duygularını köreltmek için uyguladıkları bir yoldur. Biz İslam ’ız fakat Türk ’üz.”²²⁵ “...Kıbrıs Türklerinin mahalli hükümetten gördükleri en büyük tazyik milliyetlerinin tanınmamasına ve milli kültürlerini yaşatacak vasıtalarından birer birer mahrum edilmeleridir. Buradaki soydaşlarımız hükümetçe Türk değil İslam

²²¹ İzzet Öztoprak, “Kıbrıs’ta 1931 İsyanı ve Yankıları”, Kıbrıs Araştırmaları Dergisi, Cilt 3, Sayı 3, 1997, ss.312-333, s. 329-330.

²²² Gazioğlu, Anayasa, s. 37.

²²³ Gürel, 1 Kolonyalizm, s.147; Hill, s. 546-552.

²²⁴ Keser, Fırtınası, s. 148

²²⁵ Kıbrıs Konsoloslugu’nun 14 Eylül 1938 tarihli raporu, BA. 030. 10. 124. 887. 3., Keser, Fırtınası, s. 148.

cemaati olarak tanınmıştır. Evvelce bu tabirin hususi bir mana ifade etmemiş olduğu muhakkaktır fakat son senelerde her nedense bir İslamcılık siyaseti takip edilmekte olduğundan İslam tabiri Türk'e muhalif bir tabir olarak, daha doğrusu İslamcılık Türklerin milli hislerini öldürmek için bir adet gibi kullanılmaktadır. Türk Lisesi'nin unvanını İslam Lisesi'ne çevrilmesi, Türkçe gazetelere sansür konularak bütün Türk kelimelerinin İslam'a tahvil edilmesi hep bu siyasetin tatbikatı neticesindedir.

Türklük aleyhindeki faaliyetler bilhassa maarif sahasında görülmektedir. Talebe bulunmadığı bahanesiyle birçok Türk ilk mekteplerinin kapatıldığını ve Türkiye'den gelen kitapların okutulmaması için kitapsız tedrisat usulünün ihdas edildiğini evvelce arz etmiştim. Fakat en ziyade müdahaleye uğrayan müessesese lisedir. İsmi İslam Lisesi'ne tahvil edilmesi, başına muallimlik mesleğiyle hiçbir alakası olmayan bir İngiliz müdürün getirilmesi, milliyetperver muallimlerin işten çıkarılması suretiyle sönük bir hale getirilmiş olan bu mektep bu haliyle beraber gene göz batmakta, talebenin tahdidî, kolej sınıfları açılması gibi tedbirlerle her gün bünyesi tahrip edilmeye çalışılmaktadır.

Hükümet mahfili liseden çıkan talebenin Türkiye'de yüksek mekteplere girmekte ve ondan sonra orada iş bularak bir daha Kıbrıs'a dönmemekte oldukları cihetle lise mezunlarından adaya bir faide gelmediğini bin netice bu müessesenin lüzumsuz olduğunu ileri sürmektedir. Fakat liseden çıkanların iş bulmaları için hiçbir kolaylık gösterilmediği gibi Türkiye'de yüksek tahsil görenlerin adaya avdetle orada çalışabilmelerine birçok maniler çıkarılmaktadır. Ezcümle son seneler zarfında neşrolunan kanunlara avukatlık ve doktorluk gibi serbest mesleklerin ifası İngiltere üniversiteleri mezunlarına hasredilmiştir. Türklerin iktisadi vaziyeti ise gençlerin İngiltere'de tahsil eylemlerine katiyen müsait değildir.”

Kıbrıs'taki İngiliz yönetimi, özellikle de Türkiye'nin Cumhuriyeti ilan etmesinden sonra adada son derece planlı, programlı ve bilinçli bir şekilde İslamlaştırma politikaları uygulanmıştır. Kıbrıs Türklerine Türklüklerini unutturmak istemişlerdir. Bu planlı uygulama Türkiye, Yunanistan ve İngiltere'nin üçlü garantörlüğü kapsamında 16 Ağustos 1960 tarihli Kıbrıs Cumhuriyeti 'nin kuruluşuna kadar devam etti. İngilizlerin

yüzyıllardır sömürgelerine uyguladığı “böl ve yönet” sistemini bu dönemde de Kıbrıs Türkleri’ne uygulamak istemiş ancak Kıbrıs Türk halkı buna yavaş yavaş karşı koymaya çalışmıştır.²²⁶ Vali Storrs’un anılarındaki açıklamalarına dayanarak, alınan önlemlerin ve yasaların İngilizlere baş kaldıran Enosisçi Rumlar için olduğu aşıkârdır. Belli bir süredir terör ve çatışma ortamını yaratan Rumlarıdır. Ancak, çıkan olaylarla hiçbir alakası olmayan ve İngiliz Yönetimine karşı sorun çıkartmadan bağlılık içinde yaşayan Kıbrıs Türklerine de haksız yere baskı uygulanmaya başlandı. Öte yandan Anavatan Türkiye’den de beklenen yardım ve ilgi gelmeyince Türk Toplumunu üzerinde bir umutsuzluk havası yarattı.²²⁷

Kıbrıs Türklerinin o zamanki sıkıntılı durumunu Con Rıfat 19 Ağustos 1933 tarihli *Masum Millet Gazetesi*’nde şöyle anlatıyor: “*İçtimai derterimizi senelerden beri devamlı neşredip çareler tahrir eylediğimizi Türkiye matbuatı bildiği halde alaka göstermemeleri bizleri çok mahzun ediyor ve şikâyet etmek artık hakkımız oluyor... Rum vatan kardaşlarımızın mesail-i milliyetlerinde bütün Yunanistan, Mısır ve hatta Amerika matbuatı alakadar oluyorlar... Vaziyetimiz acı ve vahimdir, tedrici ediyoruz... Korkarızki pek yakında kendilerine maddeten bar olmağa ve rahatsız etmeye mecbur olacağız.*”²²⁸

1.2.5. İsyanda Yunan Konsolosluğu’nun ve Kilise’nin Rolü

Vali Storrs, 1931 yılı Şubat’ında Londra’ya gönderdiği gizli mesajında, adadaki Enosis eylemleriyle Yunanistan’ın ve Kıbrıs’taki Yunan Konsolosu’nun organik bağı bulunduğunu bildirmişti.²²⁹ Gerçekten de, 1931 ayaklanmasının önderliğini, Rum Ortodoks Kilisesi ile adadaki Yunan Konsolosu üstlenmişti. Kıbrıs’ta bundan sonra yer alacak olan Enosis amaçlı ayaklanmalarda önderliği yine Kilise ile Yunan konsolosları yapacaktı. Başka bir deyimle, Enosis etkinliği, içeride Kilise tarafından, dışarıda da Yunanistan tarafından “üstü kapalı” olarak desteklenmekte ve denetlenmekteydi.

²²⁶ Keser, Fırtınası, s. 149.

²²⁷ Göktürk, Şiddete, s. 350.

²²⁸ Harid Fedai, **Kıbrıs’ta Masum Millet Olayı**, KKTC Turizm ve Kültür Bakanlığı Yay., İstanbul, 1986, s. 175-177.

²²⁹ Gürel, 1 Kolonyalizm, s. 119.

Yunanistan, 1931 olaylarını çıkaranlara destek olmuş ve olaylar sırasında Yunanistan'da yoğun İngiliz karşıtı propaganda yapılmıştı. Ancak, Başbakan Venizelos verdiği demeçlerde, Kıbrıs sorununa Yunanistan'ın doğrudan karışmaya niyetli olmadığını, sorunun İngiltere ile Kıbrıslılar arasında olduğunu vurgulamaktaydı. Bu arada, Yunanistan'ın ikili bir oyun oynadığı açıkça görülmektedir. Venizelos hükümeti, bir yandan Kıbrıs'ı Yunanistan topraklarına katmak istemekte, öte yandan da, 1930'ların başlarında Doğu Akdeniz'de değişen dengeleri göz önüne alarak, dış politikasında İngiltere'ye eskiden daha çok dayanma gereksinimi duymaktaydı. Bunun içindir ki Venizelos, Kıbrıs sorunu nedeniyle, İngiltere ile arasında bir çatışma ortamının yaratılmasından kesinlikle yana değildi. Ancak şu husus göz ardı edilmemelidir ki, 1931 ayaklanmasının Yunanistan'ın Kıbrıs Konsolosu Kyrou tarafından desteklendiği saptanarak, Kyrou, adadan çıkartılmıştı.²³⁰ Öte yandan İstanbul Fener Rum Patrikhanesi de boş durmuyordu, T.C. İçişleri Bakanlığı'nın 29 Kasım 1931 tarihli raporunda konuyla ilgili aynen şunlar yazmaktadır:

“Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhaki hakkındaki son isyanla Fener Başpapazlığının da alakadar olduğu hakkında. Yüksek Başvekâlete; Yunanistan'a iltihak maksadıyla Kıbrıs Rumlarının çıkardıkları son isyan hareketinde, aynı zamanda İstanbul'daki Rum Ortodoks ruhani reisliğinin gizli faaliyetinin de müessir olduğu, aşağıya naklolunan malumattan istidlal olunmaktadır.

Atina'da senede bir defa çıkan 'Megas Engiglopedikos Kazamias' unvanlı 1931 senesine ait takvimin 24'üncü sahifesinde müneccim gibi daha evvel zuhurunu bildirdiği hadisat mey anında bu sene Teşrinisani zarfında Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakına dair bir hareketin vukua geleceğini ve bu mey anda On İki Ada'nın da bu suretle ilhakına bir nümayiş yapılacağını yazmakla bu faaliyeti teyit etmekte ve aynı zamanda Atina'da münteşir 'Patris' gazetesinin 5 Teşrinisani (Kasım) 931 tarihli nüshasının birinci sahifesinde derce dilen bir resimde Rum Ortodoks ruhani reisinden sonra en büyük 'Protosingelos' rütbei-ruhaniyesine irtika ettirilen Sinot azalarından Alaşehir

²³⁰ Halil Fikret Alasya, **Kıbrıs Tarihi ve Kıbrıs'ta Türk Eserleri**, 2. Baskı, Ankara, 1964, (Eserleri), s. 117.

metropolidi Maksimosun son Kıbrıs ihtilalını ihdas ve hareketi idare eden en mühim uzuvlardan milli şair Libertis ve müstafi mebus Lanitis ve Kıbrıs'ın Yunan Konsolosu Aleksı Kiro ve belediye reisi Hacı Pavlo arasında fotoğrafının bulunması son Kıbrıs isyanı ile Fener Başpapazlığının da alakadar olduğu kanaati takviye etmekte olduğunu arz eylerim efendim.” ifadeleri ile son bulan belgedir (EK 2)²³¹

1.3. KIBRIS TÜRK MİLLİYETÇİLİĞİNİN UYANIŞI VE MİLLİ KONGRE

Enosis isyanından sonra İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar bir baskı dönemi başlar. 1931 isyanından sonra ipleri sıkı tutmaya karar veren İngiltere getirdiği kısıtlamaları ve yasakları büyük bir kararlılıkla uygulamaya koyuldu. İşin en ilginç yanı, bu kısıtlama ve yasaklamaların, Enosis'e karşı çıkan ve her türlü Yunan ilhakına karşı mevcut İngiliz yönetimini tercih eden ve 1931 isyanına hiçbir şekilde karışmayan Kıbrıs Türklerine uygulanmasıydı.²³²

Ancak İngilizler geçmişteki tecrübelerinden ötürü Kıbrıs Türkleri arasında gelişmekte olan “Atatürk sevgisi ve Türk Milliyetçiliğini” kontrol altına almak bu isyanı fırsat bildi. İsyanın hemen öncesinde, 1 Mayıs 1931'de Lefkoşa'da toplanan “Milli Kongre”²³³ “Kemalist, anti-kolonyalist Türk Milliyetçiliğinin” gelişme ivmesi gösteren bir olguydu. Türk aydınları önderliğinde toplanan kongre, sömürge yönetimine karşı mücadele vererek, gasbedilen toplumsal hakları elde etmekte kararlıydılar. Bu amaçla sömürge yönetimi ile çatışmaktan kaçınmayacakları belliydi.²³⁴

Türk aydınları, Mısırlı zade Mehmet Necati Özkan'nın önderliğinde “Milli Cephe Partisi” kurmuştu. Milli Cephe'nin önderleri Dr. Pertev, Mehmet Zeka, Avukat Sait Hoca ve Fadıl Korkut gibi isimler, 1931 yılında Milli Kongreyi toplamış, ancak, Rumların 1931 “Enosis” ayaklanmasını fırsat bilen İngiliz Yönetimi tüm siyasal etkinlikleri yasaklayınca, Milli Cephe'de gizli olarak çalışmaya başlamış ve İkinci

---

²³¹ BCA 030.10.109.727.4.

²³² İsmail, Kavgaları, s. 287.

²³³ Sabahattin İsmail, **100 Soruda Kıbrıs Sorunu**, Lefkoşa, 1992, (Soruda), s. 31.

²³⁴ İsmail, Kavgaları, s. 287.

Dünya Savaşı sırasında örgütün etkinliklerine son vermişti.²³⁵ Bu Kongre’de Kıbrıs Türklerinin sorunları ele alındı. Alınan kararları Mustafa Tarakçı “*Kıbrıs Barış Harekâtı*” başlıklı kitabında şöyle sıralamıştır:

- a.) “*Kıbrıs Türk Cemaati, eğitim konusunda diğer cemaatlerin haiz buldukları hukuk ve imtiyazlara aynen mazhar olmak hususundaki haklarını tamamen müdrük olarak bunu hararetle talep eder. Bu hususta mevcut nizam ve mevzuata uygun olarak Hükümet nezdinde gerekli teşebbüsler yapılacaktır.*”
- b.) “*Ada Türkleri, Müftülüğün lüzumuna olan derin inancını ifade etmekte ve 1928 yılında halkın arzusu hilafına lağvedilen bir makamın yeniden ihdası ile Müftülüğe her türlü nüfuzdan uzak olarak ve seçimle işbaşına gelecek ehil bir kimsenin getirilmesini zaruri telakki etmektedir.*”
- c.) “*Aile hukukunun korunması bakımından devrin icaplarına asla uymayan şer’i hukukun değiştirilmesi ile buna ait davaların Türk Mahkemelerine devir ve Türk hâkimler tarafından görülmesi gerektiği konusunda ısrar ederler.*”
- d.) “*Kongre, Cemaat malı olan Evkafın tamamen Türk Cemaati tarafından idare edilmesi gerektiğine ittifak halindedir. Evkaf, dini görevlerden ayrılarak, dini görevlerin Müftüye devrinden sonra bir banka haline getirilerek Milli Kongre’nin seçeceği 6 aza ile yürürlükteki kanunlara uygun olarak, Hükümetçe tayin edilecek bir İngiliz azadan kurulu bir Konsey tarafından idare edilmelidir.*”
- e.) “*Kongre, bu yönden Hükümet nezdinde gerekli teşebbüsleri yapmak üzere aşağıda isimleri yazılı zevatı tam yetkili murahhas aza tayin etmiştir.*”
- f.) “*Kongre, Kıbrıs Türk Cemaatinin Ruhani Reisi olmak üzere Baf Kasabası’ndan Ahmet Sait Efendi’yi Müftü intihap ve ilan ile Hükümetin bu intihabı resmen tanınmasını temenni eyler.*”²³⁶

---

²³⁵ Tuncer, Çözüm, s. 42.

²³⁶ Mustafa Tarakçı, **Kıbrıs Barış Harekâtı**, Hiper Link Yayınları, İstanbul, 2010, s. 25-26.

İngilizlerin gayesi, Rumlar da olduğu gibi Türkler arasında milliyetçilik duygularının ortaya çıkmasını önlemektir. Türkleri Rumlara karşı bir denge unsuru olarak görüyorlardı. Rumların yanı sıra Türklerinde milliyetçiliğin etkisiyle ortaya koyabileceği direniş İngilizleri çok tedirgin ediyordu.²³⁷ İngilizler her dönemde Kıbrıslı Türklerin Türkiye ile olan bağlarını zayıflatmak için uğraştılar.²³⁸ İngiliz yönetiminin 1931 isyanı sonrasında, Türklerle uyguladıkları en büyük baskı eğitim alanında oldu. Kıbrıs Türkleri eğitim konusunda çok sıkıntılar çekti. Çekilen bu baskıyı Kıbrıs Türk davasına büyük hizmetleri olmuş Faiz Kaymak, Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu Başkanı sıfatı ile şu cümleler ile ifade ediyor; *“İngilizler adayı ‘illiberal’ yasalarla yönetmeye başladı. Okullar için de sıkı denetim uygulayarak ‘kitapsız eğitim’ kuralı yarattı. Milli marş söylenmesini yasaklayarak, öğrencilere İngiliz bayrağını çekti. Büyüklerin resimlerini duvarlardan indirdi. Daha nice sıkı denetimle ‘milli duyguları öldürtmek’ politikasına alabildiğine girişti. Ne var ki, bu sıkı denetim, Rumlardan çok, Türklerle uygulandı. Hükümete her dönem ‘sadakat’ göstermiş bulunan zayıf Türk toplumunu, kabile reisleri gibisine yönetilen bir zümre durumuna getirdi... Türk Lisesinin adını İslam Lisesi olarak değiştirdi.”*²³⁹

1931 isyanını Rumların çıkarmasına rağmen daha çok sıkıntı çeken Türkler oldu. İngilizler adaletli davranmıyordu. Rum Tali Okulları için görev yapacak dokuz kişilik komisyon üyelerini, İngiliz Vali Rumların önerdiği kişilerden seçiyordu. Ancak Türk Tali Okulları’nda ki Komisyon üyelerinin sayısı üçtü ve bu üyelerden ikisini de vali kendi inisiyatifine göre tayin edecekti. Türk marif sistemi İngiliz yönetiminde büyük darbe almış oldu.²⁴⁰ Bu dönem de Kıbrıs Türk Toplumunda hakim olan görüş şu şekildeydi. Enosis hep karşı durmuş, 1931 isyanına karışmamış ve Yunanistan’a ilhak karşısında da mevcut yönetimin yanında durdukları için İngiliz yönetiminin Rumları cezalandıracağını düşünmekteydiler. Dönemin gazetelerinden Hakikak 4 Kasım 1931’de

---

²³⁷ Gazioğlu, Enosis, s. 289.

²³⁸ Keser, Fırtınası, s. 150.

²³⁹ Faiz Kaymak, **Kıbrıs Türkleri Bu Duruma Nasıl Düştü?**, İstanbul, 1968, s. 9.

²⁴⁰ Mehmet Ali Galip Alçıtepe, İngiliz Sömürge Yönetimine Karşı Kıbrıs Türklerinin Milli Eğitim Alanında Verdikleri Mücadele Üzerine Bir Çalışma, **Üçüncü Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi**, Gazimağusa, KKTC, 13-17 Kasım 2000, yay. haz. İsmail Bozkurt, ss. 379-388, s. 380.

“Şayan-ı Esef Vakalar” başlıklı bir yazıda şunlar yazılmaktaydı: *“Kıbrıs Rumları... nihayet taşkınlığı isyan derecesine vardurdular... Hükümet tüm acil önlemleri almış ve asayiş bir dereceye kadar aide edilmiş ise de, yıllardan beri memleketi için için kemiren ve en nihayet buhranlı bir safhasına giren bu huzursuzluğun artık kesin suretle tedavisi zamanının geldiğine inanıyoruz.”*

İsyan sırasında tarafsız kalan Kıbrıs Türkleri ödüllendirileceklerini düşündüler.²⁴¹ Daha doğrusu, İngiltere, böyle bir bilincin oluşmasını yoğun çabalarıyla önlemeye çalışmıştı.²⁴² İngilizlerin suçsuz olan Türklere, 1931’den sonra uyguladıkları haksız kısıtlamaları ve yasakları kendi vatandaşları bile doğru bulmadı. İngiliz yazar Nancy Crawshaw, bu konu hakkında şunları söylüyordu; *“Bu tarihten itibaren Türklere ile hükümet arasındaki ilişkiler, eski geleneksel bir Türk ailesinden gelen atanmış bir memur tarafından yönetilmeye başlandı. Bu tür kişiler, her ne kadar da çok saygın güvenilir idiyse de bir bütün olarak toplumdaki köptular ve Türkiye’de devrim hareketinin çağdaşlaşma (modernleşme) sürecine yabancıydılar. Bu nedenle, Atatürk’ün dini, sosyal ve hukuki reformları Kıbrıs’a geç ulaştı ve Kıbrıs Türk Toplumunun genel ilerleyişi geri kalmıştı.”* Şeklindeki yazısıyla Türklerin engellendiğini ve bir takım haklarından mahrum bırakıldığını anlatmak istiyordu.²⁴³ Kıbrıs Türk Konsolosluğu, 26 Ekim ve 5 Kasım 1931 tarihlerinde Dışişlerine ve Dışişlerinin de Başbakanlığa gönderdiği raporda, isyan ile ilgili bilgiler veriliyordu. Türklerin ise bu isyana katılmadıkları özellikle ifade ediliyordu;

*“İsyan esnasında Müslüman ahali her yerde seyirci kalmış ve Rumların ellerinde Türk bayrakları olduğu halde (Gazi Mustafa Kemal Hazretleri de bizimle beraberdir) diye bağırarak dolaşmalarına, itaatsizliğe teşvik ve beraber olduklarını göstermeye çalışmalarına rağmen Türkler, hükümeti mahalliyeye itaatten ayrılmamıştır.”*²⁴⁴

---

²⁴¹ Göktürk, Şiddete, s. 352.

²⁴² Tuncer, Çözümü, s. 42.

²⁴³ Göktürk, Şiddete, s. 352.

²⁴⁴ Göktürk, Şiddete, s. 352.

Öte yandan²⁴⁵ Kongre toplantısının sonra ermesi üzerine, seçilen Merkezi Heyet, bir araya gelerek yeni Müftü Sait Hoca'yı heyet başkanlığına, avukat Bahettin'i başkan yardımcılığına, avukat Ahmet Raşit'i ise heyet sekreterliğine getirmiştir. Merkezi Heyet, kendi aralarında çalışma yöntemlerini saptayan bir yönetmelik hazırlamayı ve Kıbrıs Türk halkını ilgilendiren her konuda karar alarak girişimlerde bulunmayı kararlaştırmıştır. Merkez Yönetim Kurulu 3 yıl görev yapacaktır ve yeni bir heyet seçmek için kongre toplanmadığı takdirde, görevini bir yıl daha uzatabilecektir.²⁴⁶

Milli Kongre'nin toplanması ve alınan kararlar sonrası Heyet-i Merkeziye 2 Mayıs 1931'de Kıbrıs Valisi Storss'dan görüşme talebinde bulunmuş, ancak kabul alamamıştır. 15 Mayıs 1931'de ise Kıbrıs Hükümeti müsteşarı Henniker Heaton, Milli Kongre kararlarının hükümet tarafından kabul edilmediğini toplantıda seçilen Müftü'nün tanınmadığını beyan eden bir Hükümet İlanı yayınlamıştır.²⁴⁷ Nitekim adada 21 Ekim 1931'de başlayan Rum isyanı nedeni ile sömürge yönetiminin aldığı önlemler ve olağan üstü hal yasası yönetim kurulunun faaliyet yapmasına büyük darbe vurmuştur. Tarihi önemi olan bu kongre, Meclis-i Milliye göre Kıbrıs Türk halkının içindeki gruplaşmalar içinde Halkçı gurubun öncülüğünü yaptığı ve dolayısı ile adada sömürge yönetimine karşı Kıbrıs Türk kimliği üzerine vurgu yapan grubun ön plana çıkması ile de dikkat çekicidir. Dönemin gazetelerinden *Hakikat'da*²⁴⁸ 9 Mayıs 1931 tarihinde çıkan bir yazı bu durumu daha net olarak ortaya koymaktadır. Gazetede Ulusal Kongre için "*Bu gibi hareketler, bu memlekete hükümetten başka dayanağı olmayan İslam azınlığını vahim akıbetlere sürüklemek eğilimi gösteriyor*" denmekteydi. Yazının devamında, toplantının Milli Kongre ismine layık olmadığı, Türk halkının ada nüfusunun dörtte birini temsil ettiği ileri sürülürken, alınan kararlar eleştiriliyor, ortada Müftülük meselesi olmadığını, hükümetin lise idaresine yaptığı müdahalelerin iyi bir gelecek için yapılmış olması

---

²⁴⁵ Tuncer, Çözümü, s. 43.

²⁴⁶ Ahmet An, **Dinsel Toplumdan Ulusal Topluma Geçiş Süreci ve Kıbrıs Türk Liderliğinin Oluşması (1900-1942)**, Galerî Kültür Yay., Lefkoşa, 1997, s.73; Harid Fedai, "1930 Seçimleri Sonrası", **Yeni Kıbrıs Dergisi**, Mayıs 1986, ss. 30-45, s. 35.

²⁴⁷ Mustafa Haşim Altan, **Belgelerle Kıbrıs Türk Vakıflar Tarihi 1571-1974, Cilt 2**, Lefkoşa, 1986, (Vakıflar), s. 734.

²⁴⁸ Hakikat, 1923'ten 1930'a kadar Larnaka'da, 1930-1932 arası Lefkoşa'da Derviş Ali Remmal ve öğretmen Mehmet Fikri tarafından çıkarılan bir gazetedeydi; An, Dinsel, s. 73

bakımından karşı çıkılacak bir durumun bulunmadığı belirtiliyordu. Şeriye Mahkemelerinin ise İngiltere kralının fermanları ile zaten bağımsız olduğu, Evkaf konusunda ise 1878 Osmanlı-İngiliz Savunma Konvansiyonu ve 1923 Lozan Antlaşmasına aykırı bir durum bulunmadığı belirtilmiştir.²⁴⁹ Ancak İngilizlerin sistemli olarak uyguladıkları “böl ve yönet” politikası ile Kıbrıs Türklerine Türklüklerini unutturmak ve yapay İslamlaştırma çabalarına karşı, Kıbrıs Türk gençliği artık tepkilerini göstermeye başlayacaktır.²⁵⁰

Kıbrıs Türk halkını siyasi önderlerinin topladığı ikinci kongre de, yine temsil ve vekâlet usulü ile toplanmış ve altı önemli karar alınmıştır. Bu kararların içeriğine bakıldığında birincisinden farklı olarak İngiliz sömürge idaresine karşı dini, vakıflar, eğitim, yargı gibi temel toplumsal alanlarda bugün ve geleceklerini belirleme hakkını içeren talepler söz konusudur. Ayrıca kongrede fiili olarak da katılanlar Müftü seçimi yapmış, seçilen Müftünün hukuki ve toplumsal durumunun tanınmasını talep etmiştir. Ulusal Kongre birincisine göre daha organsal ve işlevsel farklılaşmaya dayanan, halkı ilgilendiren kararlar alan ve kurallar koyma yetkisi olan bir kongre olmuştur. Siyasi iktidara karşı kurulan bu örgütlenme, aşağıdan yukarıya yükselen seçim ve temsil istemi ile belirli bir kurallık içinde hareket eden ve halkın geleceğini şekillendirmeye yani kimliksel durumunu ortaya koyan bir özelliğe sahiptir. Özellikle Anadolu coğrafyasında Birinci Dünya Savaşı sonrası örgütlenen Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri ve kongre süreçlerinin de örnek alınma ihtimali yüksektir. Çünkü Kıbrıs Türk halkı gerek Kurtuluş Savaşı döneminde, gerekse Türkiye Cumhuriyeti kurulduğunda Anadolu’da gerçekleşen her türlü gelişmeyi takip edip, ilgilenmiştir.²⁵¹ Milli Kongre Merkez Heyeti adı altında oluşturulan kurulda yer alanlar şunlardır: Kavanin Üyeleri; (Necati Özkan, Zeka Bey, Avukatlar Ahmet Sait, Bahattin Bey, Fadıl Korkut, Rifat Bey, Ahmet Raşit, Dr. Pertev

---

²⁴⁹ Altan, Vakıflar, s. 727-729.

²⁵⁰ Ulvi Keser, “Hamidiye Zırhlısı: 1924 Karadeniz ve 1938 Kıbrıs Gezileri”, **Sakarya Üniversitesi Fen Edebiyat Dergisi**, 2008-I, ss. 301-357, s. 313; Ayrıca bkz. Erol Atabek “Suphi Benli”, Kıbrıs Mektubu Dergisi, Ankara, Temmuz 1997, (Hamidiye), Cilt 10, No 4, s. 26-28.

²⁵¹ Sibel Akgün, “Meclis-i Milli’den Ulusal Kongre’ye Kıbrıs Türk Halkının Kongre Yönetimi ile Örgütlenme Hareketleri,” **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt 7, Sayı 34, Ekim 2014, (Örgütlenme), s. 244.

Zühtüzade, Şevki Bey). Bu kurul, Milli Kongre'den sonra da çalışmalarına devam etmiş, sık sık toplantılar yaparak önemli kararlar almıştır. Kurul aldığı önemli kararları basın yoluyla Kıbrıs Türk halkına duyurulmuştur.

“ 1- Toplumumuzu ilgilendiren konular hakkında bugüne kadar hükümete yazılan muhtıralarla, alınan cevapların bir kitap halinde yayınlanması ve halka parasız olarak dağıtılması.

2- Türkiye'den adaya ziyaret için geleceği önceden haber verilen 200 gencin nasıl kabul edileceği ve haklarında gösterilecek kardeşlik gereklerinin tespit edilmesi için bütün ada kulüplerinin katılmasını temini.

Bu konuda konsolosluktan son dakikada alınan ve kısmen yayınlanan bilgilerden anlaşılacağına göre gezi yapılmayacağından bu kararın uygulamaya konulmasına bir neden kalmamıştır.

3- Türkiye Başbakanı İsmet Paşa Hazretleri'nin Malta, Yunanistan, İtalya'ya yapılacak ziyaretleri nedeni ile ada sularına uğramaları ihtimaline karşılık müşarünileyh Hazretlerinin Kıbrıs Türkleri adına adaya çıkmalarına rica ve özen için kendilerine başvuru ve ricada bulunulmalı.

4- Heyet-i Merkeziye'nin resmi bir mührü bulunmalı.

5-Heyetin her çalışmalarına neden olacak gelir kaynakları bulunması ve tertip edilen iane kupalarının, ilçelerdeki temsilcilere göndermek suretiyle halkın yardımına başvurulması.”

Engin N. Birinci Milli Kongre'nin sonuçlarını şöyle anlatmaktadır:

“Milli Kongre Sonuçları

1- Milli Kongre Kıbrıs Türklerinin İngiliz işbirlikçi oldukları şeklindeki saçma iddiayı sıfırla çarpmış ve sömürge yönetimine karşı bayrak açmıştır.

2- Biriken sorunlar ve sömürge yönetiminin baskıları karşısında umutsuzluğa

kapılan halka umut olmuş ve yön göstermiş, mücadele azmini kamçulamıştır.

- 3- *İngiliz Yönetimi'ne Kıbrıs Rumlarına, Yunanistan ve Dünya'ya "ben de varım" demiş, Kıbrıs Türkünün var olduğu sürece ilhakin gerçekleşmesine izin vermeyeceğini kanıtlamıştır.*
- 4- *Kıbrıs Türkleri arasında Milli Birliği sağlamıştır.*
- 5- *Delege seçiminde uygulanan demokratik metotla dostu, düşmana, demokrasi dersi vermiş, gerçek bir Halk Meclisi oluşturarak herkese örnek olmuştur.*
- 6- *Evkaf'ın ve liselerin Türk halkına devri konularında Kıbrıs Türkü aydınlatılmış, mücadelenin hedefleri belirlenmiştir.*
- 7- *Milli Kongre, Necati Özkan'ı liderlik konumuna getirirken Sait Hoca Fadıl Korkut, Mehmet Zeka, Ahmet Raşit, Con Rıfat gibi kişilerin de yetişmesine ve toplum içinde söz sahibi olması sonucunu doğurmuştur.*
- 8- *Türkiye'nin Kıbrıs Türklerine ve Kıbrıs konusunda daha yakın ilgi göstermelerine neden olmuştur."*

Milli Kongre'nin öncülüğünü yapanlar arasında kısa bir süre sonra görüş ayrılıkları baş gösterir. Merkez Heyeti üyeleri Mehmet Zeka Bey ve Avukat Rıfat Efendi (Con Rıfat) arasındaki çatışmaya, Mehmet Remzi Okan da katılır. İki Türk gazetesi sahibi Mehmet Zeka Bey'e karşı birlikte hareket etmeye başlarlar. Çatışma bölünmenin ilk belirtileri olur. Merkez Heyeti üyesi Avukat Ahmet Raşit Bey'in, tedavi amacıyla 1932'de Türkiye'ye gidip yerleşmesi Milli Kongre Hareketini zayıflatır. Milli Mücadele Tarihimizde çok büyük yeri olan Milli Kongre Hareketi'nin öncüleri durumunda olan bu kişilerin mücadeleyi yürütmeye, ya da münferit olarak yola devam etmeye başladıklarını belirten Engin N. Birinci, şöyle devam etmektedir. "Gelinen bu nokta ise İngiliz Sömürge Yönetimi'nin "parçala ve yönet" politikasına bal sürmekten başka bir şey değildi. Gerçi bu hareketin liderliğini yapan Mısırlı zade Necati Bey 'mücadele bayrağını sonuna kadar taşıyacağını ilan ediyordu", ancak bir elin nesi olabilirdi. Davayı

omuzlayanlar da yılgınlık belirtileri görülmesi, bazı şeylerin kısılması, bazı kişilerin ise bilerek veya bilmeyerek sömürge yönetiminin işine yarayacak görüşleri onaylaması, bu yürüyüşün yavaşlamasını sağlamış, mutlu sonun ertelenmesine neden olmuştur.

Necati Özkan, Söz Gazetesinde ki yazıları ve söyleşileriyle İngiliz Yönetimine karşı mücadeleye ve Kıbrıs Türk halkını aydınlatma çalışmasına devam eder. Kıbrıs Türk Milli Kongresini, aldığı kararı ve Sait Hocayı müftü seçmesini tanımamıştır. Necati Özkan Başkanlığındaki Merkez Heyetinin Sömürge Hükümeti nezdinde ki bütün uğraş ve çabaları sonuçsuz kalmıştır. Necati Özkan liderliğinde Milli Kongre'nin toplanması ve Merkez Heyeti seçmesi Kıbrıs Türk toplumunun ulusal direniş mücadelesinde son derece önemli bir olaydır. Sömürge Yönetimi de bunun bilincindedir. Necati Özkan liderliğindeki Milli Kongreyi tanımayarak, etkisiz hale getirme plan ve oyunları içindedirler. İngiliz Sömürge yönetiminin, Kongre'nin seçtiği merkez heyetinin her hangi bir sorunda Kıbrıs Türk toplumu adına söz söylemesi yetkisini de tanımamakta direndiğini belirten Engin M. Birinci, şöyle devam ediyor: “*Gerçi Sömürge Yönetim, Kıbrıs Türk toplumunun bütün kuvvetlerini hükümetten alan ve her şeyi ancak hükümetin arzusuna göre yapmak zorunda kalan evkaçlıların gözüyle görmekte devam etmiştir.*” Ancak Milli Kongre'yi gerçekten, başta Necati Özkan olmak üzere diğer Türk aydınları da Milli Kongre'nin çizdiği yol doğrultusunda hükümetle kavgasını sürdürmüş, en azından Kıbrıs Türk Halkı'nın haklarını gündemde tutmayı ve onları savunmayı başarmıştır.”²⁵²

1.4. 1931 İSYANI'NDAN İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NIN BAŞLANGICINA TÜRKİYE-YUNANİSTAN VE İNGİLTERE'NİN KARŞILIKLI POLİTİKALARI

İngiltere, 1931 isyanını fırsat bilmiş ve bir taşla iki kuş birden vurarak, aynı kısıtlamaları Türklere de uygulamıştı. Amacı milliyetçi hareketin önünü tıkamaktı. Bir yandan da Rum milliyetçiliğinin beslendiği kaynak olan kiliseye karşı önlemler alınması için çalışmalar yapmaktaydı. Bu amaçla, 6 Şubat 1932 tarihli Vali Storrs tarafından hazırlanan bir raporda, çok ilginç saptamalar yapılarak, kilisenin sınırsız para

---

²⁵² Volkan Gazetesi, 18.02.2015.

kaynaklarının denetlenmesi öngörülmekte ve şöyle denmekteydi;

*“Kilise, ayaklanmacı Enosis hareketini yillardan beri maddi açıdan desteklemiştir. Bu amaçla kiliselerde açıktan bağışlar toplanmıştır.”*²⁵³

Atatürk Türkiye’si, 1930’larda, Kıbrıs’taki durumu yakından izlemekte ve Kıbrıs Türk toplumuna ilişkin tutumunu İngiltere ile olan ilişkileri çerçevesinde belirlemekteydi. Türkiye, adada ki temsilcisi olan Türk Konsolosu aracılığıyla, Kıbrıs Türk toplumunu gerektiğinde desteklenmekten geri kalmamaktaydı. Türk-İngiliz ilişkileri, ancak İngiltere ile Türkiye’nin Akdeniz politikalarının koşutluk kazanmaya başladığı ve Akdeniz’de iki devletin ortak çıkarlarını tehdit etmeye başlayan revizyonist faşist İtalya’nın büyük bir tehlike olarak görüldüğü 1930’lu yıllarda düzelmeye başlamıştı. Türk-İngiliz ilişkileri olumlu yönde geliştikçe, Türkiye, adada ki gelişmeleri izlemekle birlikte, Kıbrıs’taki durumu, İngiltere ile arasında özel bir soruna dönüştürmekten özenle kaçınmıştı.²⁵⁴ 1933 yılında ise Storrs’un yerine atanan yeni vali Stubbs, 28 Kasım 1933’de Sömürgeler Bakanına sunduğu raporda Enosis’in etkisiz hale getirilmesi için önce kilisenin etkisiz hale getirilmesinin koşul olduğunu belirterek, *“Eğer kilisenin Kıbrıs’taki toplumsal etkinliği ortadan kaldırılsa, Pan Helenizm söndürülecektir.”* diyordu.²⁵⁵ Stubbs, 1933 yılı sonunda 4 İngiliz, 1 Rum ve 1 Türk’ten oluşan *“İcra Organı”* oluşturuyor, bunlara 3 Rum ve 1 de Türkün katılması ile bir Danışma Konseyi meydana getiriyordu. Bütün delegelerin atama ile geleceği bu Konseyde, toplam olarak 2 Türk, 4 Rum ve 4 de İngiliz bulunacaktı. Ne var ki, Rumlar bu temsili yet ile yetinmeyecekler ve özellikle yurtdışına sürgüne gönderilen 1931 isyanı elebaşları vasıtasıyla İngiltere, Fransa ve Yunanistan’da yoğun bir propaganda ve Enosisçi faaliyet içine gireceklerdi. Bu bağlamda, İngiltere’deki güçlü örgütlerine ek olarak Fransa’da Enosisçi kampanyaları örgütleyecek bir *“Kıbrıs Komitesi”* oluşturuluyordu. 1931 isyanı sürgünleri, böylece buldukları ülkelerin gündemine

---

²⁵³ CO 67.245.15; Kıbrıs Valisinin Sömürgeler Bakanlığına 6 Şubat 1932 tarihli gönderdiği rapordan naklen; İsmail, Kavgaları, s. 287-288.

²⁵⁴ Tuncer, Çözüm, s. 43.

²⁵⁵ İsmail, Kavgaları, s. 288.

Enosis isteklerini sokmaya çalışmaktaydılar.²⁵⁶

Ayrıca, 1933 yılının Nisan ayında Kıbrıs'ı, İngiltere Sömürgeler Bakanı Sir Philip Cunliffe-Lister'in ziyaretini Kıbrıs'taki Türk Konsolosluğu Londra'daki Türk Konsolosluğuna ve Dışişlerine, Dışişleri ise Başbakanlığa bakanın gezisini şöyle aktarmaktadır:

“30 Mayıs 1933, Yüksek Başvekâlete;

İngiltere Müstemlekat (Sömürgeler Bakanı) Nazırının Kıbrıs'ı ziyareti hakkında Kıbrıs Konsolosluğundan alınan yazının bir örneği ilişik olarak Yüksek Makamlarına arz ve takdim olunur Efendim Hazretleri.”

“İngiltere Müstemlekat Nazırının Kıbrıs'ı ziyareti hakkında. Hariciye Vekilliğine:

İngiltere Müstemlekat Nazırı Sir Filip Kanlif Lister (Philip Cunliffe-Lister) Cenapları 19 Nisan 1933 tarihinde deniz tayyaresi ile Mağusa Limanına gelmiş ve 21 Nisan 1933 tarihinden öğleden sonra aynı tayyara binerek Bağdat'a gitmek üzere Filistin'e avdet etmiştir. Müşarunileyh Lefkoşa'da ikamet Girne ve Larnaka kasabaları ve Karpaz'ı ziyaret eylemiştir. Kıbrıs ahali İslam iyesi namına mülakat talep eden heyet kabul edilmemiş ise de Kıbrıs Başpiskoposu'nun ziyaret ve mülakatı reddedilmemiştir. Bununla beraber Başpapazın memleket idaresi ve Rum Cemaatinin dilekleri hakkındaki ifadelerinin Nazır Hz. Tarafımdan pek bari dane karşılandığı ve Başpapaz efendiye din ile dünya işlerinin ayrılmış olup kendisinin de uhrevi umur ile meşgul olmasının açıkça anlatıldığı mervi ve mehalli Rum matbuatının iş-bu ziyaret hususundaki neşriyatı yas ve mera ret ile malidir Efendim. KONSOLOS. Londra Büyük Elçiliğine yazılmıştır.” İngiltere'nin taraflı tutumuna bir örnektir (EK 3).²⁵⁷

Lozan Konferansı sonrasında varılan anlaşma gereği Türkiye ile Yunanistan arasında başlatılan Türkiye-Yunan mübadelesi ortaya yeni problemler çıkartmakla

²⁵⁶ İsmail, Kavgaları, s. 288.

²⁵⁷ BCA 030.10.234.578.12.

beraber Türkiye'nin mazinin verdiği acı tecrübelerden faydalanarak Türk-Yunan ihtilafını ebedi ve kat'i olarak halletmesi²⁵⁸ iki ülke arasındaki problemlerin çözülmesi açısından iki ülke arasındaki geleneksel nefret yarışının hala ne derecede yaşanmakta olduğu düşünülürse düşünülün²⁵⁹ yeni bir kapı açacaktır. Yunanistan'da ayakları yere basmayan bazı politikacıların başı çektiği bir grubun Megali İdea düşüncesinden vazgeçmemeleri ve iki ülke arasındaki problemlerin alevlenmesin kendilerine çıkar sağlamaya çalışmaları sonrasında zor bir döneme girilmekle beraber özellikle Venizelos'un büyük Yunanistan fikrinin en azından o dönem içerisinde gerçekleşmeyeceğini kavramasıyla beraber yeni bir ivme kazanır.

Esasında Yunanistan ile Türkiye arasındaki barış köprüleri 1930'lu yıllardan itibaren Mustafa Kemal Atatürk ve Eleftherios Venizelos arasında atılır. Bu dönemde Venizelos'un en büyük uluslararası başarısı da Türkiye ile barışın sağlanması ve atılan olumlu adımlardır.

Daha önce 'iki kıtaya yayılmış yedi denizle çevrilmiş Büyük Yunanistan' rüyasında olan Venizelos bölgede yaşanan savaşların bitmesinden sadece 8 yıl sonra ileri görüşlü bir devlet adamı olarak savaşların iki ulusu perişan etmekten başka bir işe yaramadığını görür ve dostluk elini uzatır.²⁶⁰

Yunan Parlamentosu'nda 10 Şubat 1930 tarihinde yaptığı konuşmada *"Yunanistan'ın taraf olduğu savaş sonrası aşamalara sadık kalacağını, Türkiye'nin barışsever bir devlet olduğunu ve Yunanistan'a karşı saldırma teşebbüsüne girişeceğine"*

²⁵⁸ Cavit Oral, **Akdeniz Meselesi**, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul, 1945, s. 75.

²⁵⁹ Erdoğan Karakuş, **İngiliz Belgelerinde İkinci Dünya Savaşı Öncesi Türk-İngiliz İlişkileri 1938-1939**, Genel Kurmay Başkanlığı, Ankara, 2004, s. 47.

²⁶⁰ Venizelos'un bu yapıcı yaklaşımıyla ilgili olarak Başbakan İsmet İnönü de 13 Eylül 1928 tarihinde Malatya'da yaptığı bir konuşmada ortaya çıkan bu yeni durumu " iki memleket arasında daimi sorun olacak esaslı ve siyasi mahiyette bir konu yoktur. Var olan sorunlar, tarafların iyi niyeti ile aşılabılır. Biz bu iyi niyete ciddi bir şekilde sahibiz. Mösyo Venizelos'un son zamanlardaki muhtelif nutuklarında kendisinin ciddi bir arzu ile muallâk meseleleri haletmek istediği intibamı alıyoruz. Kısa bir süre önce aldığım dostane mektubundan sonra itimadım daha da kuvvetlenmiştir. Bu arzular bizde samimi bir karşılık bulacaktır. Aradaki sorunları süratle çözmek benim de samimi arzumdur..." sözleriyle açıklar; Mehmet Gönlübol, Cem Sar, **Olaylarla Türk Dış Politikası, Cilt 1**, Siyasal Bilgiler Fakültesi Yay., Ankara, 1997, (Olaylarla 1), s.69.

inanmadığını” belirten Venizelos böylece Türkiye’ye de dostluk elini uzatmış olur. Bunun hemen arkasından resmi bir davetle Ankara’ya davet edilen Yunanistan Başbakanı Venizelos yanında Dışişleri Bakanı Mihalakopulos ve eşleri de olmak üzere 27 Ekim-1 Kasım 1930 tarihleri arasında Ankara ve İstanbul’u da ziyaret eder. 29 Ekim 1930 tarihinde Cumhuriyet Bayramı törenlerine Mustafa Kemal Atatürk ile beraber katılan Venizelos böylece herkesi şaşırtır,²⁶¹

*“Venizelos’un buraya geldiği günlerde Macar Başvekil de İstanbul’daydı. İkisini beraber ağırladık. Macar Başvekili daha evvel gitti. Macar Başvekilinin bu Ankara ziyareti, hem pek çok bahs olunmadan geçti. Hâlbuki çok değerli bir insandı. Kendisi d eşi n farkındaydı. Ankara’da bir kere bana kendisine gösterilen ilginin azlığını, kibar ve ciddi bir şekilde, yarı şikâyet eder tarzda anlattı. ‘Venizelos’un ziyareti tarihi bir hadisedir. Anladık. Ama bende buraya resmen ziyarete geldim. Bir devlet ziyaret etmek üzere buradayım. Onun muamelesini istiyorum.’ diyordu. Bu tarzda bir şikâyeti, politika dilinde ilk defa ondan işittim ve ona istediği muameleyi göstermek için özel bir dikkat sarf ettim. Yunanistan ile aramızda münasebetlerin düzelmesi zamanlarında İtalya’nın özel bir tutumu vardı. İtalya, Türkiye-Yunanistan münasebetlerinin düzelmesini istiyordu. Bu devirde yani 1930’larda, İtalya Türkiye, Yunanistan ve Bulgaristan ile ayrı bir blok yapma ve kendisini bu blok’a sahip çıkararak onunla Avrupa içinde siyaset yapmak istiyordu. Yani İngiltere ve Fransa’ya karşı kuvvetli bulunmak istiyordu.”*1930’da imzalanan Ankara Antlaşması sonrasında Venizelos, İstanbul’u 1931 ve 1933 yıllarında iki defa özel olarak ziyaret eder. Esasında bu antlaşma Dostluk, Tarafsızlık, Uzlaşma ve Hakem Antlaşması, Deniz Kuvvetlerinin Tahdidi Hakkında Protokol ve İkamet, Ticaret ve Seyrisaf’ın Antlaşması olarak üç ayrı protokolden oluşmaktadır.²⁶² İmzalanan bu üç protokolden ‘Dostluk, Tarafsızlık, Hakem, ve Uzlaşma’ protokolü 1928 yılında Türkiye-İtalya arasında imzalanan anlaşmaya çok benzediğinden anlaşmanın imzalandığı 30 Ekim 1930 tarihinde Türk Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras, İtalyan Başbakanı Mussolini’ye bir teşekkür telgrafi gönderirken

²⁶¹ İsmet İnönü, **Hatıralar, 2. Kitap**, Bilgi Yay., Ankara, Nisan 1987, s. 238.

²⁶² İnönü, s. 239.

aynı şekilde Yunan Başbakanı Venizelos da İtalya'nın Ankara Büyükelçisine teşekkürlerini iletir.²⁶³ Antlaşmanın imzalanması sonrasında Atina'ya giderken Venizelos, Türkiye'de 'arzu ettiği harareti görememekten' şikâyet eder;²⁶⁴ İsmet İnönü Venizelos'un memnuniyetsizliğini şöyle aktarır;

“Venizelos'un tarihi bir hadise olan bu ziyaretten ayrılışı sırasında, yakın olayların halk arasındaki tesislerinden şikâyet ettiğini işitmişimdir. Bunu bizim arkadaşlara söylemiş. Dostluk tesis etmek için idare edenlerin gayretleri ve halkta bütün geçmiş olayları unutmaya çalışan bir arzu bulunduğu Venizelos'un dikkatinden kaçmamıştı. Bunu değerlendirmiş olduğumu zannediyorum. Yani biz idare edenlerdeki dostluk gayretini, halkın soğuk karşıladığı intibayı var. Bizim arkadaşların bana anlattığına göre, arzu ettiği hareketi görmediğinden şikâyet etmiş. Bizimkiler de nazik bir surette, 'Çok Çektiler' diye ikaz etmişler.” Bu antlaşmayla²⁶⁵ Yunanistan'ı bir zamanlar Türkiye'ye karşı savaşa sürükleyen Venizelos'un bizzat kendisi dostluk arayışının içine girer.²⁶⁶ Ancak Venizelos'un Türkiye ile ilgili dostluk antlaşmaları yapma çabalarını farklı yorumlayanlar da vardır. Bu kişilerden birisi de Kamran İnan'dır.²⁶⁷

“Atatürk-Venizelos işbirliği döneminin yaşanmış olması Venizelos'un iyi niyetinden değil, Atatürk'ün kararlılığından doğmuştur. Yoksa Venizelos'un hayatı ve beyanları incelendiğinde Megali İdea'nın mimarları ve öncüleri arasında olduğu görülür. Bu noktada, Venizelos'un adeta Türk dostu olduğu şeklinde hataya düşüyoruz. Türkiye dış politikası ve milli hedeflerinin uzun vadeli bir devlet politikasına bağlanması ve askeri stratejinin de ona göre düzenlenmesi şarttır. Günübürlük politikayla büyük

---

²⁶³ Mehmet Gönlübol, Cem Sar, Oral Sander, Haluk Ülman, **Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995)**, Siyasal Bilgiler Fakültesi Yay., Ankara, 1996, (Olaylarla 1919), s. 68.; 1930'lu yıllarda Türk Dış Politikaları ve Tevfik Rüştü Aras için ayr. bkz; Melih Tınal, “T.B.M.M. Birinci Dönemindeki Doktor Millet Vekilleri”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Volume 2/6 Kış 2009, (Aras), ss. 617-627.

²⁶⁴ İnönü, s. 239.

²⁶⁵ Şükrü Sina Gürel, **Tarihsel Boyut İçerisinde Türk-Yunan İlişkileri (1821-1993)**, Ümit Yay., Ankara, 1993, (İlişkileri), s. 142.

²⁶⁶ Kamran İnan, “Türk-Yunan İlişkilerinde Dinamikler”, **Üçünü Askeri Tarih Semineri Türk-Yunan İlişkileri, Genel Kurmay Başkanlığı**, Ankara, 1986, s. 98.

²⁶⁷ İnan, s. 98.

zorlukları aşmak kolay olmamaktadır. Dış politikamıza, milletlerarası ilişkilerimize mutlaka yeni dinamikler kazandırmalıyız.”

Esasında İtalya ve Yugoslavya’dan gelecek tehlike ve tehditlere karşı ‘bu memlekete hep dostluk gösteren ve âlicenap hareket eden Türkiye’den başka gerek Balkanlar’da ve gerekse Şarki Akdeniz’de güvenilir bir devlet bulunamayacağına kendisi de inanmıştı.”²⁶⁸ 1 Kasım 1930 tarihinde TBMM’nin üçüncü dönem dördüncü toplantı yılını açarken burada bir konuşma yapan Mustafa Kemal Atatürk de Türk-Yunan dostluğuna değinir;²⁶⁹ *“Komşumuz ve dostumuz Yunanistan Başvekilinin ve Hariciye Vekilinin Ankara’yı resmen ziyaretlerini hususi bir memnuniyetle zikrederim. Türkiye ile Yunanistan’ın yüksek menfaatleri birbirine zıt olmaktan tamamen çıkmıştır. Bu iki memleketin samimi bir dostlukla kendileri için emniyet ve kuvvet görmelerinde isabet vardır. İki Cumhuriyet arasında açılan yeni devrin yeni esaslarını, ahde rapteden vesikalar yüksek tasvibinize arz olunmuştur.”*

Yunanistan’la yapılan Dostluk, Tarafsızlık, Uzlaşma ve Hakem Antlaşması ile Deniz Kuvvetlerinin Tahdidine Dair Protokol 12 Şubat 1931 tarihinde, İkamet, Ticaret ve Seyrisefain Sözleşmesi ise 5 Mart 1931 tarihinde TBMM tarafından onaylanır.²⁷⁰ Bu antlaşma sonrasında Yunanistan’la imzalanan bir diğer antlaşma ise 14 Eylül 1933 tarihli “Türkiye ile Yunanistan Arasında İçten Anlaşma Yasası” olur ve bu antlaşmada Türkiye Başbakanı İsmet İnönü ve Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü, Yunanistan adına da Başbakan Panaghis Tchaldaris ve Dışişleri Bakanı Demetre Maximos tarafından Ankara’da imzalanır;²⁷¹

“Madde 1- Türkiye ile Yunanistan, ortak sınırlarının dokunulmazlığını karşılıklı olarak güvence altına aldılar.

²⁶⁸ Yunanistan’ın Enosis ve Megali İdea fikrinden vazgeçmediğini ve Türkiye’ye mecburiyetten yanaştığını Şükrü Gürel ‘Kıbrıs Sorunu Cilt 1 adlı eserinde İngiliz Arşiv belgeleri ile sunmaktadır: “1932 Ağustosunda, Yunanistan’ın ‘aşamalarla Enosis” politikasını ön plana çıkardığı bir yık olmuştur.” der., (Şükrü Sina Gürel, s. 144, CO 67/245/15, F 98600)’den alıntı, İsmail, Kavgaları, s. 288-289.; Oral, s. 76.

²⁶⁹ Gönlübol ve diğerleri, Olaylarla 1919, s. 69.

²⁷⁰ Gönlübol ve diğerleri, Olaylarla 1919, s. 69.

²⁷¹ Gürel, İlişkileri, s. 142.

Madde 2- Bağıtlı Yüksek Taraflar, uluslararası nitelikli olup kendilerini ilgilendiren tüm sorunlarda önceden danışmada bulunmayı, anlaşma ve işbirliği politikalarının genel doğrultusuna ve karşılıklı ve ortak çıkarlarına uygun bulunurlar.

Madde 3- Türkiye ve Yunanistan, temsil durumu sınırlı olan tüm uluslararası toplantılarda, içlerinden birinin temsilcisinin her iki tarafın ortak ve özel çıkarlarını savunmak görev ve yetkisine sahip olmasını göz önünde tutmaya hazır olup ortak temsil işinin ya her birine sıra ile, ya da en çok ilgili ülkenin özel çıkarlarının söz konusu olduğu belirli durumlarda, o tarafa verilmesini sağlamak için birlikte çalışmayı yükümlenirler.

Madde 4- Bu pakt 10 yıllık bir süre için yapılmıştır. Sona ereceği günden bir yıl önce Bağıtlı Yüksek Taraflardan birincisine onun ortadan kaldırılacağı bildirilmedikçe, yeni bir 10 yıllık dönem için yürürlükte kalır.

Madde 5- Bu pakt onaylanacak ve onay belgeleri en kısa zamanda verişilecektir. Son onaylamanın bir nota ile öteki bağıtlı taraflara bildirilmesi üzerine yürürlüğe girecektir.”²⁷²

Yine aynı yıllarda, İtalyan tehlikesi Yunanistan ile Türkiye’yi İngiltere’ye yaklaştırırken²⁷³ 1930’lu yıllarda Avrupalı bazı devletlerin yayılmacı ve saldırgan politikalar benimsemesi sonucunda, Türkiye Balkan Antantı’nın kurulmasına öncülük etmiştir.²⁷⁴ Ancak unutulmaması gereken bir önemli nokta ise Yunanistan’da özellikle siyasilerin Türkiye düşmanlığını iktidar yoluyla oy ve güce çevirmek yönündeki girişimlerinin de verdiği hızla Türkiye aleyhindeki düşmanlığın aralıksız olarak devam ettiğiidir. Venizelos’la başlanmış gibi görünen iki ülke arasındaki sıcak ilişkiler ne yazık ki bütün kamuoyunu içine alacak şekilde hiçbir dönemde yayılmayacaktır. Bunun temelinde ise kısa süreli dostluk mesajlarının verildiği devreler dışında Yunanistan’ın

---

²⁷² Oral, s. 77.

²⁷³ Tuncer, Çözüm, s. 44.

²⁷⁴ Melih Tinal, “Atatürk’ün İzmir Ziyaretleri ve Vefatının İzmir’deki Yankıları”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, (ÇTTAD)**, VII/16-17, 2008 Bahar/Güz, (Yankıları), ss. 19-33, s. 25.

dış politika ilkelerinde herhangi bir değişiklik olmaması yatmaktadır.²⁷⁵

Yunanlarda Türk düşmanlığı yeni değildir. Çok eski zamanlara uzanır. Asırlarca Türklerin demokratik idaresinde yaşamış bu millet Türkler aleyhinde isnatlarda bulunmuşlar ve bu alanda geniş propaganda yapmışlar. Türk düşmanlığını gerek Yunanlı gençlere ve gerekse batılı milletlere enjekte edebilmek için her türlü vasıtaya başvurmuşlardır.²⁷⁶ Uzun tarih boyunca devam ede gelmiş olan Türk-Yunan münasebetleri arasında Yunanlıların harp iştihak ve arzusu ve Türklerin sulh tekliflerine tesadüf edilmektedir. Yunanlılar her zaman harbi sulha tercih etmişlerdir ve Türklerin sulh teklifini de Türklerin zafiyetine hamletmişlerdir.²⁷⁷

“1- Türkiye ile çıkan anlaşmazlıklarda sorunu ‘uluslararası sorun’ haline getirmek.

2- Türkiye aleyhinde yoğun propaganda kampanyası ile uluslararası sansasyon yaratmak ve Türkiye aleyhine uluslararası kamuoyu oluşturmak.

3- Ortodoks kilisesini davalarına destek olarak kullanmak.

4- Türkiye ile mevcut anlaşmazlıkları uluslararası platformlara taşıyarak kendisini mağdur, Türkiye’yi mütecaviz olarak göstermek.

5- Büyük devletlerin baskısı ve zorunluluk halinde Türkiye ile uzlaşmış görünmek, fakat bunları geçersiz saymak.

6- Kıbrıs’ta Türk Silahlı Kuvvetleri’nin mevcudiyetine son vermek ve Ada’yı ilk etapta 1974 öncesi duruma getirmek, bilahare Enosis’i gerçekleştirmek.

7- Her şeyi Megali İdea çerçevesinde değerlendirmek.”²⁷⁸

---

²⁷⁵ Harp Akademileri Komutanlığı, **Geçmişten Günümüze Yakın Çerçevedeki Sorunlar Ve Türkiye**, İstanbul, Mayıs, 1995, s. 7.

²⁷⁶ Selahattin Salışik, **Tarih Boyunca Türk-Yunan İlişkileri ve Etnik-i Eterya**, Kıtış Kıtıpçılık, İstanbul, Kasım 1968, s. 276.

²⁷⁷ Salışik, s. 141.

²⁷⁸ Keser, Fitnası, s. 21.

1938 ve 1939 yılları, Türkiye ile İngiltere arasındaki ilişkilerin geliştiği yıllardı. Ancak, yine bu yıllarda, Kıbrıs'taki İngiliz Yönetimi, adada giderek güçlenen 'Türk ulusçuluğundan kaygı duymaktaydı.²⁷⁹ Türkiye'de Cumhuriyeti'nin kurulmasının ardından, Kıbrıs Türkleri de 29 Ekim kutlamalarını Türk Konsolosu ile kutlamaktaydı. Özellikle de 1930'ların ortalarında, Kıbrıs'ta Atatürkçü olarak bilinen Remzi Okan ve Necati Özkan gibi toplum liderleri önderliğindeki Kıbrıs Türk halkı ve Türk Konsolosu, Cumhuriyet kutlamalarını coşku ile kutluyorlardı. Bu durum İngiliz yönetimini çok rahatsız etti. Örneğin, 1935'de Türk Konsolosluğu yerini Larnaka'dan başkent Lefkoşa'ya taşımak istemiş ancak İngilizler bu öneriye uzun süre olumlu yanıt vermemiştir. Ayrıca yine aynı yıl 10 Nisan 1935'de İngiliz Vali Richard Palmer, İngilizlerin atadığı Evkaf Dairesi Müdürü gibi İngiliz yanlısı bazı Türklere, Atatürkçü Kıbrıs Türklerinin Kıbrıs Türk Konsolosluğu'ndan destek ve güç aldıklarını söyleyerek yakınmıştır.²⁸⁰

Vali Palmer'in tedirgin olması normaldi çünkü adadaki Türk toplumu siyasi önderleri aracılığı ile Anavatan Türkiye'ye bağlılıklarını ve bir an önce Rum aymazlığından ve İngiltere'nin çifte standardından kurtulmak için dönemin Türk büyüklerine içinde buldukları durumdan kurtulmak için başvuruyorlardı. Kıbrıs Türk Milli Kongre Heyeti Merkeziyesi adına 26 Nisan 1937 tarihinden M. Necati Özkan ve A. Said imzalı Başbakan İnönü'ye durumları hakkında şu bilgileri kaleme alıyorlardı:

“Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Sayın İsmet İnönü'ne

Kıbrıs da İngiltere Hükümetinin idaresinde bulunuyoruz. Bu vaziyet tahtında idareten İngiltere Hükümetine tabi olmamız zaruridir. Şüphedilemez ki bizim için bu yolda bir vaziyet ihdas eden ve bundan mesul olan biz değiliz, çektiğimiz şey eski hilafet idaresindeki seyyiatı cezasıdır. O vaktin Hükümeti kendi selameti için bizi kurban vermiş ve bizi başka ellere teslim eylemiştir. Bununla beraber Cezirede kısılp kalan Türkler, kendi Türklük seciyelerini bozamamışlar, kanlarına ecnebi kanı karıştırmamışlardır.

---

²⁷⁹ Tuncer, Çözüm, s. 43.

²⁸⁰ Sibel Akgün, “Atatürk Dönemi Türkiye ve Kıbrıs Türk Toplumu İlişkileri (1923-1938)”, **The Journal of Academic Social Studies**, Volume 5 Issue 1, pp. 1-14, February 2012, (Atatürk), s. 9.

Bunun içindir ki Anavatan muhabbetini unutmadık ve unutmayacağız, zaten Anadolu'nun kucagındayız ve yalnız idare noktasından ayrılmış isek de hissiyat ve maneviyat cihetinden aramızda hiçbir ayrılık kabul etmiyoruz. Bizim idari vaziyetimiz her ne olursa olsun, herhalde ve cemi zamanda hissiyat ve maneviyatımızın, milli hayat ve varlığımızın evvela membaı, saniyen kiblesi Türkiye'dir. Binaenaleyh idari hususatta İngiltere Hükümetine müracaat ediyor isek de buradaki hayat ve mevcudiyetimize taalluk eden mesailide Size müracaat eylememiz lazımdır ve bu babda hiçbir yanlışıımız yoktur kanaatindeyiz. İşte bu lüzum ve kanaat eseri olmak üzere huzuru devletlerine bir arıza takdimine cesaretyab oluyor ve sair mühim meselelerinize birlikte bu arıza münderecatının da Kıbrıs Türk cemaatinin dilekleri olmak hasebi ile mühim addedilmesi ricasında bulunuyoruz.

Malum devletleri olduğu veçhile buradaki Türkler, Rum unsurunun beşte biri nispetinde bir ekalliyettedirler. Bu unsurun ise kendine göre ihtirası, kendine göre hayat ve mevcudiyet şartları ve o yolda icraat ve harekatı vardır: Umuru adiyeye de olduğu gibi umuru resmiye de Türk menafı mevzuubahis olduğu zaman daima aykırı ve daima muarız görünürler ve kendi hayat ve menfaatlerini Türklerin ziyanına olarak kazanmak siyasetini takip ederler. İhtirasları ile milli taassuplarına nihayet olmayan bu hayalperest cemaat, vakit vakit cezirenin Yunan'a ilhaki, muhtariyet ve tevsii mezuniyeti gibi fikir ve tekliflerde bulunurlar ve kendi kanaatlerine göre amali milliyelerine nail olmak hususunda en büyük engel ceziredeki Türk mevcudiyetidir. Bunun içindir ki Türkleri manen ve maddeten zaif düşürmek ve perişan etmek minelkadim siyaset meslekleridir. Despotları, muharrirleri ve bazı siyasi adamları hatta Yunanistan'da bulunan bazı insanları onları mütemediyen Türklerin ziyanına olarak tahrik eylemekte ve senelerden beri bu yolda işlemektedir.

İşte bu yolda gördüğümüz birçok hadislerden ve birçok tecrübelerden anlaşılmalıdır ki bu cezirenin siyasi hatta bazı idari cihetlerinde Rumlar ile arkadaşlık ve teşriki mesai etmek imkânı yoktur. Bu sebeptendir ki Türkler senelerden beri Hükümet tarafına ağırlaşmak siyasetini takip ettiler. Ciddi ve gayri kanuni bahusus nezaketten arı hiçbir muhalefette bulunmadılar. Kıbrıs'ın Kavanin ve sair Meşveret meclislerinde

Rumlar, Hükümetin hukuk, kuvvet ve nüfuzuna, Kıbrıs'daki mevcudiyet ve menafine hücum ettikçe Türkler daima Hükümet tarafını iltizam ve müdafaa ettiler, hatta Rumları hükümete karşı vakit vakit aldıkları isyan vaziyetlerinde de Türkler Hükümete bilfiil muzaheret edecek hareketlerde bulundular. Türkler o gibi ahvalde başka türlü hareket edemezlerdi. Yani malum bir tabirle iki şerrin ehvenini tercih ederek hareket ettiler.

Rumların, Türk hukuk ve menfaatine muarız olmaları hasebi ile cezirede Türk varlığını gösteren ve Türklerin istinad noktalarını teşkil eden şeylere daima hücum eylemeyi öteden beri meslek ittihaz eylemişlerdir. Bu cümleden olmak üzere Türk maarifine karşı itirazlarda bulundular. Türk mekteplerine maarif parasından beşte bir nispetinden ziyade para veriliyor diye senelerce uğraştılar ve ısrar ettiler bundan başka Hükümet nezdinde Türk hukukunu ara sıra müdafaa eden Kıbrıs müftüsü ile baş kadı ve kazalarda bulunan üç kadı ile üç naib aleyhine mütemadiyen hücum ettiler. Müftü ile baş kadı ve üç kaza kadısı varidatı umumiye den maaş alıyorlar idi. O gibi maaşlar verilmesin diye senelerce uğraştılar. Kıbrıs valileri ise o gibi uğraşmalara karşı daima mukavemet gösterdiler. Bilhassa müesses atı diniye mesailinde cevap olarak o gibi makamları muhafaza etmek ve onlara maaş vermek lazımdır, onları lav etmek elimizden gelmez diyorlar idi. Hal bu merkezde iken 1925'de Cezireye sergüzeşt arayan bir vali geldi. Bu vali Rumların o yoldaki metali batına karşı mukavemet edemedi ve daha kendisi de onların fikrine mütemayil göründü. 1878 muahedesi de zaten feshedilmiş bir halde bulunuyor idi. Valinin bu yolda bir vaziyet alması yüzünden 1925 den beri hükümetin harekâtında bir tahavvül hissedildi.

Hükümet eski zamanlarda ara sıra Türkleri himaye ettiğine bedel bu defa Türklerin ziyanına olarak Rumlar tarafına teamül etti ve nihayet Türk maarifi ve dolayısı ile Türk mevcudiyetini baltalamaya başladı. Maarif idaresi elimizde iken Hükümet kendi iaresine aldı bilhassa yegâne Türk Lisemizin idaresi serbest bir heyeti idare elinde iken Hükümete uygun iki Türk ile bir İngiliz'in idaresine verdi. Bu ahval tahtında giderek gün geldi ki Türk mektepleri kapatılmaya başlandı.

Tedricen lağvede ede bugüne kadar 121 Türk mektebi lağvedildi ve 119 muallime yol verildi. Türk Lisemizin başında öteden beri Türkiye'den gelen Türk müdürler var idi. Bunları da kaldırarak İngiltere'den İngiliz müdürler tayin eylemeğe başladı. Lise programında ziyanımıza olarak tadilat icra edildi ve ilk mekteplerde de senelerden beri takip ettiğimiz Türkiye mektep programını ortadan kaldırdı. İlk mekteplerde dersler şifahen veriliyor ve bu tarzda bir usul ittihaz etti. Fakat bu program meselesini Rumlara da teşmil etti.

Diğer taraftan Müftülüğü ve baş kadılık ile üç kaza naiplerini lağvetti. Müftülük makamını Kıbrıs Evkaf murahhaslığının emrinde ve maiyetinde olmak ve maaşı evkaf sandığından verilmek üzere fetva emirliğine tahvil etti. Vakıa üç şeriye hâkimi ikba edildi fakat bunlarında maaşları Kıbrıs Evkafı İslamiye sandığına tahvil edildi. Şeriye hâkimleri aynı zamanda kazalarının evkaf vekili sıfatı ile de amil olduklarından bunlar dahi evkaf murahhaslarının maiyet memuru oldular.

Hâlbuki mühim vukuatlar zuhurunda Türkler o gibi makamların himayesine iltica ediyor ve himaye görüyorlar idi. Hususi ile Kıbrıs Müftüsü lüzum gördükçe ilan nameler neşreder, davetnameler gönderir ve cezirenin ileri gelenlerini toplar ve meşveretler yapar ve neticede Hükümete müracaat ederek keyfiyeti anlatır idi. Bu gibi haller Kıbrıs Türklerinin bir nevi cemaat teşkilatından ibaret olup Türkler için epeyi bir mevcudiyet idi. Müftülük makamı lağvedilince bütün bu gibi haller ve hareketler dahi birlik de mahvoldular...

Bu cezirede nefes alıp yeniden hayata gelmemiz için istediğimiz şey, umumi bir tabir ile milli hissiyatımıza hükümet tarafından hürmet edilip rencide edilmemesi ve bu cezirede hayat ve mevcudiyetimizi haleldar eden ve tehlikeye düşüren şeylerin tahsisi ile cezirede Türk cemaatinin, Rum cemaatine nispeten daha ağır ve farklı muamelelere tabi tutulmamalarıdır. Bu noktayı berveçhi ati tafsil ediyoruz...

Vakıa bunlardan başka daha meselelerimiz ve daha davalarımız vardır fakat en mühim ve en hayati meseleleri arz ettik, mütebakıyı şimdilik geri tutuyoruz. Esasen arz eylediğimiz meseleler, ceziredeki Türk varlığının temel taşıdır. Bilhassa Kongrede (1

Mayıs 1931 Kıbrıs Türk Milli Kongresi) intihab edilen Müftü ile birlikte bir cemaati İslamiye teşkili yapılacak olursa cezire Türkleri için yeni bir hayat devresi açılmış addedilecektir. Kıbrıs baş Despotunun maiyetinde olmak üzere Kıbrıs Rumlarının o gibi bir teşekkülleri vardır ve kendiişleri ve ihtiyaçları için o vasıta ile Hükümet nezdinde mütemadiyen teşebbüs atta bulunuyorlar...

Görülüyor ki büyük ve mühim işlerinize ilaveten daha bazı işler çıkararak sizi rahatsız ediyoruz. Mamefih buralarda kimsesiz kaldığımız ve bununla beraber bir taraftan Hükümetin diğer taraftan Rumların tazyikleri arasında kısıp kaldığımız nazarı itibara alınacak olursa maruz görüleceğimizi ümit eder ve bu suretle müteselli oluyoruz. Herhalde cihan durdukça durmasını, azamet ve ikbalin en yüksek derecelerine kadar çıkmasını samimi kalbimizden arzu ve dua eylediğimiz Türkiye Cumhuriyet Hükümetinin, sırası geldikçe mazharı lütuf ve inayetleri olmamızı ve her nasılsa Anavatanından ayrılmış ve ecnebi ellere düşmüş olan şu bir avuç Türk evladının da unutulmamasını ister ve bekleriz.” Diyerek 9 maddeden oluşan ve adadaki ikiyüzlü yönetimi Anavatan Türkiye’ye şikâyet ediyor ve yardımlarını talep ediyorlardı.²⁸¹ Kıbrıs Türk Toplumunu liderlerinin kaleme aldığı bu rapordan da anlaşılacağı gibi, İngiliz sömürge yönetimi, Kıbrıs Türklerinin milli duygularını baltalamak için bir takım haksız uygulamalara yönelmiştir. Ayrıca 1931 isyanlarında hiçbir suçları olmamasına rağmen sonraki yıllarda alınan kararların cezasını yine Kıbrıs Türkleri çekmiştir. Raporda bahsedilen Türk okullarının kapatılıp veya başlarına İngiliz müdürlerin atanması bunun en bariz örneğidir. Çünkü sömürge yönetimi Kıbrıs Türkleri arasında kendilerine yönelik olası bir milliyetçilik fikirlerini önlemek istemiştir. Dönemin Kıbrıs Türkleri içinse en güvenli makam yine Türkiye Cumhuriyeti ve hükümetidir.

Türk-İngiliz ilişkilerinin bir ittifak antlaşmasıyla doruğa ulaştığı 1939 yılında bile, Kıbrıs’taki Türk konsolosları, Kıbrıs Türk toplumu içindeki Kemalist ve ulusçu unsurlarla yakın bir ilişki içinde olmayı sürdürebilmişti.²⁸² Özellikle Atatürk döneminin son yıllarında bir yandan Türk donanması Hamidiye zırhlısının 20-22 Haziran 1938’de

---

²⁸¹ BCA 030.10.124.886.19.

²⁸² Tuncer, Çözüm, s. 43

Mağusa'ya yaptığı ziyaretin toplum içinde yarattığı coşku, sevinç ve heyecan, diğer yandan *Söz ve Ses* gazetelerinde 1930'lu yıllarda Atatürkçülüğün adada yerleşmesi için yapılan yayınlar İngiliz Yönetiminde büyük tedirginlik yaratmıştır. Bu tedirginlik nedeni ile dönemin Valisi Richard Palmer, 30 Haziran 1938'de Ankara'daki İngiliz Büyükelçisi Percy Loraine'e gönderdiği gizli ve kişiye özel yazıda, Kıbrıs'taki Türk milliyetçilik hareketlerini anlatmakta, *Söz ve Ses* gazetelerinin, bir kısım politikacı yazarın Evkaf yöntemine yaptığı eleştiriler yaptığını belirtmektedir. Palmer'e göre, bu gazeteler ve bir kısım yazarlar Türkiye için "Anavatan", Cumhurbaşkanı için "Atatürk'ümüz" ifadelerini kullanarak milliyetçi propaganda yapmakta, İstanbul'da yayımlanan *Cumhuriyet* gazetesi de yer verdiği yazılarla bu milliyetçilere destek olmaktadır.²⁸³ Palmer, yazısının devamında konunun Türkiye Dışişleri Bakanlığı ile görüşülmesini, ayrıca *Cumhuriyet* gazetesinin Kıbrıs'ta Türkler arasında okunmasını engellemek için sömürge yönetiminin danışma kurulu olan İcraat Meclisi'nde konunun görüşülerek, gazetenin adaya girişinin yasaklanmasını tavsiye etmektedir. Vali, Türk Hükümetinin yarı resmi yayın organı olarak nitelediği *Cumhuriyet* gazetesinin Kıbrıs'a sokulmasını yasaklamadan önce, Ankara'da gerekli temasların yapılması halinde belki de böyle bir yasaklamaya gerek kalmayabileceği görüşünü de belirtmiştir.²⁸⁴

Türkiye ile İngiltere'nin siyasi ilişkileri iyi yönde ivme kazansa da Adadaki Türklerin iktisadi durum pekte iyi değildi ve ticari hayatta Rumların bir hayli gerisinde kalmışlardı. Bir yandan da Türkiye soydaşları ile bağlarını her fırsatta geliştirme çabasındaydı ve gerek konsolosluk kanalı ile gerekse de adada yaşayan Türk toplumunun ileri gelenleri ile sürekli bir bağ kurma ve geliştirme politikaları üretiyorlardı. Buna örnek olarak da, 14 Mayıs 1937 tarihli Kıbrıs Türk Konsoloslğunun Dışişlerine gönderdiği raporunda şu ifadeler yer almaktadır:

" 14.5.1937 tarihli ve 10183/298 numaralı tezkereye ektir: Kıbrıs'taki Türk ekalliyeti hakkında Kıbrıs Konsolosluğumuzdan alınan bir suretli leffen takdim kılındığını arz vesilesi ile derin saygılarımı yenilerim..."

---

²⁸³ Akgün, Atatürk, s. 10.

²⁸⁴ Akgün, Atatürk, s. 10.

Kıbrıs Türklerinin mahalli hükümetten gördükleri en büyük şeyin, milliyetlerinin tanınmaması, milli kültürlerini yaşatacak vesilelerden birer birer mahrum edilmeleridir... Kıbrıs Türklerinin iktisadi vaziyeti hakkında geçen raporunda söylediğim malumata ilave edecek mühim bir şey yoktur. Türk cemaatinin iktisadiden geri olmasının sebebi ikidir; Evvela, adanın iktisadi vaziyeti iyi değildir. Diğeri de bütün ticaret Rumların elindedir. Gerek Rum ticaret evleri ve gerek banka ve saire gibi diğer müesseseler Türk memurlarca hemen hemen kullanılmamakta olduğundan Türklere bu sahada iş bulmak imkânsız gibidir... Mahalli idareden gördükleri tazyik ve iktisadi vaziyetlerinin olmaması Türklerin büyük bir kısmında hicret hissi uyandırmıştır... Evvela Kıbrıs Türklerinin milliyetlerinin Hükümetçe tanınmasını ve onların milli haralarına intişar ettirecek vesait malik olmalarını temin eylemek icap eder ki bu da ancak İngiltere Hükümeti ile ilişkilerimizle mümkün olabilir... Türklerin iktisadi vaziyetlerinin ıslahı içinde Milli bankalarımızdan birinin burada bir şube açması, iktisadi teşebbüslere girişerek Türklere az bir faizle ikramda bulunması pek faydalı bir hareket olacaktır... Bu suretle birçok Türklerin ticari hayata atılmaları temin edileceği gibi bu yüzden meydana gelecek müesseselerde birçok Türk gençlerine iş bulmak da mümkün olacaktır...

İskenderun'a sefer yapan Türk vapurlarının Kıbrıs Limanlarından birine uğraması da Kıbrıs ile Türkiye arasında münasebeti daha normal bir hale getirerek mühim mesafe tenin edebilecek bir iş olacaktır..." diye devam etmektedir.²⁸⁵

Yukarıda yazılanlardan da anlaşılacağı gibi, Lozan sonrası kurulan yeni Türkiye Cumhuriyeti ile Kıbrıs Türk Toplumunu arasındaki organik bağ hiç kopmadan devam etmiştir. Bu maddi ve manevi ilişki Kıbrıs Türkleri açısından önemli olduğu kadar yeni Türk Devleti açısından da önemliydi. Atatürk önderliğinde yürütülen dış politika da Kıbrıs hem siyasi hem de kültürel olarak yakından takibe alınmıştır. Özellikle de Kıbrıs'ta açılan Türk Konsoloslugu bu işlerin yürütülmesinde büyük pay sahibi olmuştur. Her ne kadar bu durum zamanla İngiliz sömürge yönetimini rahatsız etse de, Kıbrıs Türkü'n de var olan Türklük ve Türkiye sevgisini engelleme girişimleri başarılı

olamamıştır. 1923'den Mustafa Kemal Atatürk'ün vefatı 1938'e kadar Kıbrıs Atatürk'ün düşüncelerinde ve kişiliğinde gerek toplumsal gerekse de stratejik bir önem teşkil etmiştir. Bizzat Atatürk'ün adanın önde gelenleri ile teması söz konusudur. Kıbrıs Türkü ünlü doktor ve yazar Derviş Manizade *“Kıbrıs Dün Bugün ve Yarın”* adlı eserinde²⁸⁶ Türkiye'nin güneyde ki askeri bir tatbikatta Atatürk yanında bulunan subaylara; *“Türkiye'nin yeniden işgal edildiğini ve Türk kuvvetlerinin sadece bu bölgede mukavemet ettiğini farz edelim, ikmal yollarımız ve imkânlarımız nelerdir? Sorusunu sorduğu belirtmektedir. Atatürk, subayların görüş ve önerilerini sabırla dinledikten sonra, elini haritaya uzatmış ve Kıbrıs'ı işaret ederek, “Efendiler, Kıbrıs düşmanın elinde bulunduğu sürece, bu bölgenin ikmal yolları tıkanmıştır. Kıbrıs'a dikkat ediniz bu Ada bizim için önemlidir.”* demiştir.

Manizade, Atatürk'e uzun yıllar Çankaya köşkünde hizmet etmiş Kıbrıslı Saffet Engin (Arın Engin)'den naklen Hatay'ın Türkiye'ye katıldığı günlerde yaşadığı bir olayı da anlatmıştır. Engin'in anlattığına göre, Engin Kıbrıs'ın geleceği konusunda soru sorma cesaretinde bulununca, Atatürk *“Onun da sırası gelecek Saffet Bey”* şeklinde vermiştir.

Görüldüğü gibi, Atatürk döneminde, Kıbrıs Türklerinin toplumsal ve kültürel ihtiyaçlarının yanında siyasal beklentilerinin de göz önünde tutulduğu bir Kıbrıs politikası izlenmiştir.²⁸⁷

Önemli bir anektod ise, Kıbrıs Türk Toplumunu liderlerinden Necati Özkan'a *“Özkan”* soyadı bizzat Atatürk tarafından verilmiştir. Necati Özkan ise, Atatürk ile görüşen ilk Kıbrıslı Türk önderidir. Kıbrıs Türklerinin durumunu arz etmek için 1935'de Ankara'ya gelen Özkan'ın başında şu olay geçer;

“Atatürk'ün Etnografya Müzesi yanındaki Halkevinde Hatay konusunda yaptığı konuşma esnasında kalabalık içinden “Kıbrıs'ı da, Kıbrıs'ı da Atam. Bizi de, Kıbrıs Türkü'nü de kurtar Atam” diye haykırmış, Atatürk; *“Kıbrıs'ı da kurtarmasını isteyen”*

---

²⁸⁵ BCA 030.10.124.887.3.

²⁸⁶ Akgün, Atatürk, s. 10.

²⁸⁷ Derviş Manizade, **Kıbrıs Dün Bugün Yarın**, İstanbul Kıbrıs Türk Kültür Derneği yay. No:8, 1975, (Bugün), s. 13-23.

*kişi hakkında yanında bulunan Kıbrıslı Fatih Güvendiren den bilgi almıştır. Necati Özkan, Çankaya köşküne davet edilerek, Atatürk'e Kıbrıs konusunda bilgi verilmiştir. Bu görüşmede Atatürk, Necati Bey'e "Özkan" soyadını vermiş ve büyük bir de resim imzalamıştır.*²⁸⁸

Lozan'dan bu yana Kıbrıs Türkleri ile Türkiye'nin karşılıklı ilişkileri hep devam etti. Türkiye Kıbrıs Türkleri için tek Anavatan dı. Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'ne büyük ilgi ve alakanın yanı sıra, aidiyet duygusu ile bağlıydılar. Kurtuluş Savaşı'nın önderi Mustafa Kemal Atatürk, Kıbrıs Türklerinin de lideriydi. Anavatan'daki bütün gelişmeleri yakinen takip ediyorlardı, hatta Cumhuriyet İnkılaplarını bile Kıbrıs'ta uygulamak istediler.

Bu durum haliyle İngiliz yönetimini çok tedirgin ediyordu, özellikle de Kıbrıs Türk liderleri İngilizlerin yakın takibindeydi. Türkiye olan yakın ilişkiyi her defasında engellemeye çalıştılar. Her ne kadar hukuki olarak Lozan Antlaşması'ndan sonra Kıbrıs İngiliz toprağı sayılsa da, Kıbrıs Türkleri ile Türkiye arasında var olan bağ hiç kopmadı.²⁸⁹

Öte yandan²⁹⁰ 1937 yılı Kıbrıs Ortodoks Kilisesi'nin etkinliğinin azaltılması yolunda önemli bir yıldır. Bu yılda, İngiliz Yönetimi, Kilise'nin etkinliğini kontrol altına almak maksadıyla, yeni "*Kilise Yasaları*"nı yürürlüğe koymuştu.²⁹¹ Bu yasalar ile kilise ve manastırların faaliyetlerine ve hesaplarına İngiliz yönetimi tarafından incelenmesi ve denetlenmesi olanaklı kılıyordu. Ayrıca, sürgüne yollanmış bulunan, ayaklanma veya iki yılı aşkın hapis cezasını gerektiren suçtan hüküm giymiş bulunan, ya da ada yerlisi olmayan bir kimsenin Kıbrıs Ortodoks Kilisesi Başpiskoposluğu'na seçilemeyeceği belirtiliyor ve Kilise'nin Başpiskopos olarak seçtiği kişinin bu göreve başlamadan önce Kıbrıs Valisi'nin onayını alma zorunluluğu getiriliyordu.

---

²⁸⁸ Ergin Birinci, **M. Necati Özkan (1899-1970), Cilt 1**, Necati Özkan Vakfı Yay. 1997, s. 224-225.

²⁸⁹ Akgün, Atatürk, s. 12-13.

²⁹⁰ Tuncer, Çözüm, s. 43

²⁹¹ Hill, s. 604-605.

Bu şekilde İngiliz Yönetimi'nin Başpiskoposluk konusunda veto yetkisine sahip olması sağlanıyordu. Bu yasalara Kilise, sert tepki gösterdi. Başpiskopos Vekili Leontiou da yasalara karşı oluşturduğu kampanya ve konuşmalar nedeniyle 20 Nisan 1938'de İngiliz Yönetimi tarafından Baf Belediyesi sınırları içinden ayrılmama cezasına çarptırıldı. Bu cezaya rağmen yasa karşıtlığına devam eden Leontiou, Mayıs 1939'da yeniden cezalandırıldı. Tabi ki bu cezalar da Kilise'nin kendi etkinliğini sınırlamaya yönelik bu yasaları benimsemesini sağlayamadı.

İkinci Dünya Savaşı, başlangıçta savaşın Kıbrıs'ın çok uzaklarında sürüyor olması nedeniyle, İngiltere'nin savaşın içinde olmasına karşın, Kıbrıs'taki normal yaşamı çok fazla etkilemedi. Sağcı ve solcu (komünist) olarak iki siyasi kesime bölünmüş olan Kıbrıs Rumları ve özellikle kilise ile sağcı örgütler, başlangıçta İngiliz ordusuna bağlı olarak oluşturulan Kıbrıs Alayı'na (Cyprus Regiment) Rumların katılmalarına karşı çıktılar. Birinci Dünya Savaşı'nda Kıbrıs'ın önce Yunanistan'a teklif edilmesi ve sonra bundan vazgeçilmesi, 1920'li yıllardan beri devam eden tam özerklik taleplerinin yerine getirilmeyişi, 1931 isyanı ve sonrasında yer alan sürtüşmeler, isyan sonrası baskı sürecinde İngilizlerin Başpiskoposluk seçimine olanak tanımamaları, Başpiskopos Vekili Leontios'un Baf sınırlarının dışına çıkmasının yasaklanması, 1931 isyanı sonucu sürgüne gönderilenlerin adaya dönüşlerine henüz izin verilmemiş olması, Kilise'nin ve sağcı Rumların bu yaklaşımlarına yön veren etkenlerdi.²⁹²

28 Ekim 1940 tarihinde ilk olarak İtalyanlar sonra da Almanlar Yunanistan'a saldırdı, 1941 Nisan'ın da ise Almanlar Girit'i işgal etti. Bugüne kadar İngiliz Kızılhaçı'na bile yardımı yasaklayan Rum Ortodoks Kilisesi, Yunanistan ve diğer yerlerin kurtarılması için İngiltere'ye yaklaştı. Asker desteği sağlamak için Kıbrıslı Rum gençler teşvik edildi ve asker yazıldı. 1931 isyanından beri İngilizlere kin ve nefret besleyen Baf Başpiskoposu ve Başpiskopos Vekili Leontios gibi bazı kişiler ağız değiştirdi. Hatta Türk, Yunan ve İngiliz bayrakları ile donatılmış bir giysi içinde 30 Ekim 1940'da halka şöyle hitap etti;

---

²⁹² Gazioğlu, Anayasa, s. 317.

“Geçmişte anlaşmazlıklar unutulmalıdır. Tanrının ve büyük müttefiklerimiz İngiltere ve Türkiye'nin yardımıyla savaşı kazanacağız”²⁹³ Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere, Rumlar için milli Enosis hedeflerine ulaşmak için her yol mübahtı.

İkinci Dünya Savaşı yıllarında kilisenin Enosis yönündeki uğraşları bu tarzda devam ederken, savaş sırasında Rum ve Türklerle iyi geçinmeye çalışan ve her iki toplumdaki yüzlerce kişiyi paralı asker olarak cepheye süren İngiltere, mevcut gelişmeleri resmi raporlarda “Kilisenin siyasi fırsatçılığı” şeklinde değerlendirmekle birlikte, uygulanmada kiliseye daha hoşgörülü bir yaklaşım sergilemekteydi. Bununla birlikte, 2 Haziran 1941’de, Başbakan Churchill Kıbrıs’ta Türklerin hiçbir zaman Enosis’i kabul etmeyeceğini²⁹⁴, o nedenle adanın Yunanistan’a verilmesine gerek olmadığını “Sanırım siz de bilirsiniz ki, adada bize sadık olan ve Yunanlıların eline bırakılmaya şiddetle karşı koyacak olan hatırı sayılır Müslüman bir nüfus vardır”²⁹⁵ diyerek tarihe not düşüyordu. Öte yandan, 1930’ların başlarında Türkiye ile İtalya arasındaki ilişkiler, henüz yakın bir dostluğa dönüşmemişti. Bunun başlıca iki nedeni vardı: İtalya’da faşizm yönetiminin güç kazanmasıyla, emperyalizm ruhu da yeniden canlanmıştı. Türkiye, faşizm ideolojisinin kısa sürede İtalya’nın dış politikasını tümüyle etkisi altına alacağını öngörüyordu. İkinci olarak, Türkiye, Balkan Paketi’nin temellerini oluşturma yolunda çaba harcarken; İtalya, kendi çıkarları uğruna, Balkanlar’da bir birlikteliğin oluşmasını istememekteydi. Atatürk, Mussolini’ye hiç güvenmiyordu ve onu bir “soytarı” olarak nitelendiriyordu.²⁹⁶ Hatta bir İtalya gezisinden dönen Milli Savunma Bakanı Recep Peker’e Atatürk, “İtalyan halkının, bir gün bu soytarıyı bacaklarından Roma sokaklarında sürükleyeceğini” söylemişti. Gerçekten de, İtalyan halkı yıllar sonra Mussolini’yi Milano kentinin bir meydanında bacaklarından asmıştı. Atatürk, böyle bir olayı dahi yıllar öncesinden öngörebilmişti. Mussolini’nin, 19 Mart 1934’te yaptığı bir konuşmada, İtalya’nın tarihsel emellerinin Asya ve Afrika’da

²⁹³ C0 67/398-10; Kıbrıs Valisinin Sömürgeler Bakanına gönderdiği 30 Ekim 1940 tarihli gizli yazıdan naklen; Gürel, 1 Kolonyalizm, s. 10.

²⁹⁴ Mehmet Emircan, **Kıbrıs Türk Toprağıdır**, Türkar Yay., Ankara, 2000, s. 10.

²⁹⁵ Costas Kyrris, **History of Cyprus**, Lefkoşa, 1985, s. 354-355.

²⁹⁶ Hüner Tuncer, **İsmet İnönü’nün Dış Politikası (1938-1950), İkinci Dünya Savaşı’nda Türkiye**, Kaynak Yay. İstanbul, Nisan 2012, (İnönü), s. 27.

olduğunu söylemesi üzerine, Türk-İtalyan ilişkileri ansızın bozuldu.²⁹⁷ Mussolini'nin, yaptığı açıklamada, Türkiye'yi kastetmediğini ifade etmesine karşın, Mussolini'nin söylevi, Türkiye'nin dış politikasını etkilemiş ve Türkiye, İtalya'nın davranışlarını kuşkuyla karşılamaya başladı. Mussolini'nin 19 Mart 1934'te yaptığı konuşmasının ardından, On iki Ada'da İtalyanların askeri havaalanı ve denizaltı üsleri kurmaya başladığı haberleri geldi. Ayrıca, 23 Haziran'da Arnavutluk'un Durazzo Limanı'na da çağrılmamasına rağmen İtalyan Deniz Kuvvetleri Filosu giriş yaptı. İtalya bununla da kalmadı, 3 Ekim 1935'te Habeşistan'a saldırdı ve üyesi olduğu Milletler Cemiyeti Misakı'nın 12. maddesini ihlal etti. Bunun üzerine, Cemiyet'in Genel Kurulu, Misakın 16. maddesi gereğince, İtalya'ya karşı ekonomik ve mali zorlama önlemlerinin alınmasını kararlaştırdı ve Cemiyet'in üyesi olan Türkiye de bu karara uydu. Türkiye'nin bu tutumu sonucunda, iki devlet arasındaki ticaret hacminde büyük bir düşüş olmuştu.

Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras, Türk-İtalyan ilişkilerinin kısmen kopmasına kıyasla, Türkiye'nin uluslararası topluluk ile ilişkilerinin iyi bir düzeyde olmasına çok daha fazla önem vermekteydi. İtalya'nın 3 Ekim 1935'te Habeşistan'a saldırısı, Türkiye ile İngiltere'nin sıkı işbirliği yapması için iyi bir neden oluşturmuştur. Bu işbirliğine çok geçmeden Fransa da katılmıştı.²⁹⁸ 1930'lar da İngiltere ve Türkiye arasında başlayan yakın ikili ilişkilerin sonucunda "Akdeniz Paktı" ortaya çıktı. Türkiye, Mussolini İtalyası'nın saldırgan politikalarından rahatsızlık duyuyordu ve bir süredir de İngiltere ile ittifak kurmak istiyordu. Ancak İngilizler halen İtalyanları Almanlardan uzaklaştıracağını düşünmekteydi. Bu yüzden başlarda her hangi bir güney doğu Avrupa ülkesi ile doğrudan bir ittifaka sıcak bakmıyordu.

Fakat İtalya'nın, Ekim 1935'de Ege Adalarına askeri yığınak yapması ve Habeşistan'a saldırmasının ardından, Akdeniz'deki İtalyan tehlikesi iki ülkeyi bir birine yaklaştırdı. Milletler Cemiyeti'nin İtalya'ya karşı aldığı yaptırım kararına Türkiye'de katılmış, bunun üzerine İtalya, Türkiye ile Yunanistan ve Yugoslavya'yı tehdit etti.

---

²⁹⁷ Tuncer, İnönü, s.27; Ayrıca bkz. Türkkaya Ataöv, **Turkish Foreign Policy: 1923-1938**, Milletlerarası Münasebetler Türk Yıllığı, Cilt 2, Ankara, 1961, s. 35.

Bunun üzerine İngiltere hükümeti, Fransa, Yugoslavya, Türkiye ve Yunanistan'a zorlama tedbirlerine katılmaları yüzünden İtalya'nın saldırısına uğrarlarsa yardım etme konusunda garanti verdi. MC'nin yaptırımlara ilişkin 16/3 maddesine dayandırılan ve bir anlaşma imzalamak yerine nota değiş-tokuşuyla gerçekleştirilen bu ittifaka (Akdeniz Paktı) Türkiye 22 Ocak 1936'da katıldı.²⁹⁹ Bu Pakt'ın, Türkiye ile İngiltere arasında yakın bağların kurulmasını hızlandırmada önemli payı olmuştu. 1936 yılında, İtalya'nın, Türk kıyılarına yakın On İki Ada'yı ve Leros Adası'nı tahkim etmesi, iki devlet arasındaki ilişkilerin gergin olduğunu göstermekte ve Türkiye'nin, olası İtalyan saldırısından duyduğu kaygıyı haklı çıkartmaktaydı.³⁰⁰

Fakat Temmuz 1936'da İtalya'ya uygulanan yaptırımların kaldırılması üzerine İngiltere söz konusu anlaşmaları 27 Temmuzda tek taraflı olarak kaldırdı. İngiltere, yukarıda görüldüğü gibi, Türkiye ve bazı Akdeniz ülkelerine çok taraflı ve kısa süreli bir güvence verdiği halde, Türkiye'nin ısrarla istediği ikili ittifak girişimlerine pek fazla yanaşmadı. Çünkü İngiltere'nin bazı çekinceleri vardı. Birincisi, İtalyanlar ile ipleri koparmak istemiyordu ve halen İtalyanları kendi safına çekebileceklerini düşünüyorlardı. İkincisi ise, İngiltere bu tür ittifakların yükümlülüğünün altından tek başına kalkabileceğini düşünmüyordu. Türkiye'nin İngiltere'yle yakınlaşma politikasında Atatürk'ün tercihinin de önemli bir rolü oldu. Atatürk o dönemde Ankara'daki İngiliz Büyükelçisi Sir Percy Korine ile yakın ilişkiler kurmuştu ve bu isteğini doğrudan kendisine de söylemişti. Bu sırada Atatürk'ün yakın arkadaşı Fethi Okyar'ın Londra Büyükelçisi olarak atanması da İngiltere'yle ilişkilere verilen önemi gösteriyordu. Türkiye karşılıklı görüşmeler sürecinde savaşın Akdeniz'e ve Balkanlar'a yayılması olasılığı üzerinde durmuş ve ³⁰¹ Avrupa'daki bloklardan hiçbirine kesinlikle bağlanmış değildir.³⁰²

---

²⁹⁸ Tuncer, İnönü, s. 27-28.

²⁹⁹ Kudret Özersay, "1923-1939 Görelî Özerklik-1", **Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt 1: 1919-1980**, 7. Baskı, (Ed.) Baskın Oran , içinde s. 239-384, İletişim Yay., İstanbul 2003., (Olgular), s. 273.

³⁰⁰ Tuncer, İnönü, s. 28.

³⁰¹ Özersay, Olgular, s. 273-275.

³⁰² Tuncer, İnönü, s. 32

İKİNCİ BÖLÜM

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NDAN LONDRA KONFERANSI'NA KADAR ADADA TÜRKİYE-İNGİLTERE POLİTİKALARI (1939-1955)

2.1. SAVAŞIN EŞİĞİNDE AKDENİZ'DE İTTİFAK ARAYIŞLARI

İnsanoğlu daha önce hiç görmediği bir büyüklükte iki savaşa yürüncü yüzyılda şahit oldu. Adı daha sonra “*Dünya Savaşı olmuşsa da birincisi tam bir Avrupa savaşıdır*” diyor merhum Oral Sander ve ekliyor; “*ikincisi ise yeryüzünün globalleşmesi süreci içinde, dünyanın tüm köşelerine yayılmıştır*”.³⁰³ Almanya'nın Polonya'yı 1 Eylül 1939 tarihinde işgali ile resmen başlayan İkinci Dünya Savaşı, Avrupa kıtasındaki çatışma 8 Mart 1945'in gece yarısı son buldu. 6 yıl boyunca Avrupa başta olmak üzere dünyanın 5 kıtasında yaşamı muazzam etkiledi.³⁰⁴

Atatürk, ise hasta yatağından büyük bir savaşın tekrar Avrupa'nın kapısını çalacağını şu ifadelerle dile getirdi: “*Bir dünya harbi olacaktır. Bu harp neticesinde, dünyanın vaziyeti ve muvazenesi (dengesi) baştanbaşa değişecektir. İşte, bu devre esnasında doğru hareket etmesini bilmeyip en küçük bir hata yapmamız halinde, başımıza mütareke (ateşkes) senelerinden daha çok felaketler gelmesi mümkündür*”³⁰⁵

Başta İnönü olmak üzere, dönemin Türk Devlet adamları ülkeyi savaşa sokmamak için çok çalıştılar ve bütün dış baskılara rağmen başarılı oldular.³⁰⁶ Ünlü tarihçi J.M. Roberts'a göre bu savaşın yarattığı talepler Birinci Dünya Savaşı'na göre

³⁰³ Oral Sander, **Siyasi Tarih 1918-1994, Cilt 2**, 17. Baskı, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, Kasım 2008, (Siyasi 2), s. 111.

³⁰⁴ Mustafa Aydın, “1939-1945: Savaş Kaosunda Türkiye, Göreceli Özerklik-2”, **Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt 1: 1919-1980**, (Ed.) Baskın Oran, 7. Baskı, içinde s.385-476, İletişim Yayınları, İstanbul 2003, s. 387.

³⁰⁵ Şevket Süreyya Aydemir, **Tek Adam, 1922-1938, Cilt 3**, 21. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2006, s. 385.

³⁰⁶ Tuncer, İnönü, s. 43.

çok daha fazla sosyal ve ekonomik seferberliğe yol açmıştır. Artık savaş 1914-1918 arasındaki savaşın olmadığı ölçüde bir dünya savaşıydı. Avrupa'da savaşın dışında kalan sadece beş tarafsız ülke bırakmıştı. Avrupa'da çok az toprağı olan Türkiye, İspanya, Portekiz, İsveç ve İsviçre. Kuzey Afrika'da Libya ve Mısır arasında gidip gelen savaş bu dönemde Suriye'ye ve Irak'a kadar uzandı.³⁰⁷ Avrupa'nın içinde bulunduğu savaşta, Türkiye'nin çözülebilecek hiçbir davası yoktu. Türkiye, yalnızca varlığının devamını düşünüyor ve toprak bütünlüğünü korumak için gerekli önlemleri alıyordu. Ancak, Türkiye'nin jeopolitik konumu, onun hem bir Akdeniz hem de bir Balkan devleti olarak, dünyanın ihtilafli alanlarının ve sorunlarının içinde bulmasına neden oluyordu.³⁰⁸

Hiç şüphesiz İkinci Dünya Savaşı dönemindeki siyasi gelişmeler Türk iç ve dış siyasetini şekillendirmiştir. Türkiye açısından tehlike büyüktü. Birinci Dünya Savaşı'nda İmparatorluğunu kaybeden Türk Milleti hemen savaşın ardından verdiği İstiklal Savaşı sonrası imzaladığı Lozan Antlaşması ile kendini dünya devletlerine kabul ettiren Türkiye'nin geleceğı 1939-1945 yılları arasında hayati tehlikeye girdi. Avrupa'da özellikle de komşu Balkan ülkelerinde liberal demokrasiden geri adım atıldığı, otoriter ve totaliter rejimlerin dünyayı sardığı iki savaş arası dönemde, Türkiye'de önemli bir değişim geçiriyordu. Siyasi, askeri ve ekonomik alanda ciddi eksiklikler vardı. Her şeyden önce savaşın çıktığı esnada Türkiye modern savaş için gerekli donanımlara sahip değildi. Türkiye'nin savaşa girmesi cumhuriyetle elde edilen kazanımların kaybedilmesine sebep olabilirdi. Bir başka ifade ile batılı tarzda çağdaş bir devlet oluşturma yolunda atılan adımların meyvesini vermesi için Türkiye'nin bir müddet daha da barışçıl bir atmosfere ihtiyaç vardı. Ancak 1939 yılına gelindiğinde böyle bir beklenti artık fanteziden ibaretti.³⁰⁹

1930'lardan itibaren, Türkiye, dış ilişkilerinde Batılılardan bir kuşkusuz kalmadığı halde, İtalya'ya hiçbir zaman güvenememiş ve İtalya'nın Akdeniz'de yarattığı tehdit,

---

³⁰⁷ Roberts, s. 665.

³⁰⁸ Tuncer, İnönü, s. 46-47.

³⁰⁹ Süleyman Seydi, "1939-1945 Dönemi İç ve Dış Politika", **Osmalı'dan İkibinli Yıllara Türkiye'nin Politik Tarihi İç ve Dış Politika**, (Ed.) Adem Çaylak, Mehmet Dikkaya, Cihat Göktepe, Hüsnü Kaplı, içinde, ss. 257-302, Savaş Yayınevi, 2. Baskı, Ankara, Mart 2010, s. 257.

Türkiye'nin dış politikasının ana yönünü belirleyen önemli bir öge olmuştur.³¹⁰

İtalya'nın Habeşistan'ı ele geçirmesinden sonra, Akdeniz, Süveyş Kanalı ile Mendep Boğazı'nda İtalyan tehlikesinin artık belirginleşmesi ve İtalya'nın bu konumunun aynı yerlerde İngiltere'ye karşı da bir “meydan okuma” oluşturması, İngiltere ile Türkiye'yi birbirine yaklaştırmıştı. Türkiye, İtalyan ve Alman tehlikesine karşı İngiltere ile Sovyet Rusya ile yakınlaşmak istiyordu. 1936-1946 dönemindeki Türk dış politikasında İtalya ve daha sonra da Almanya'nın yerini alan Sovyet Rusya'ya karşı İngiltere öncelikli müttefik olarak görmüştür.

Faşist İtalya'nın Akdeniz'in doğusundaki emelleri, Türkiye açısından, etkin bir deniz gücünü elinde tutan bir müttefiki gerektiriyordu. Bu da İngiltere'yi gündeme getirmiş ve 1930'lardan itibaren Türk-İngiliz yakınlaşması başlatmıştı. Ancak, İngiltere, Türkiye'yi açıkça desteklemekten kaçınıyordu. Daha öncede belirttiğimiz gibi, İtalya'yı Almanya'dan ayırarak yanına çekebileceği düşüncesindeydi. İngiltere, Türkiye'ye somut destek sağlaması durumunda, İtalya'yı tamamen elinden çıkaracağından korkuyordu, çünkü Türkiye'ye sağlanacak destek, İtalya'nın Doğu Akdeniz'deki emellerine set çekmiş olacak ve bu da, Mussolini'yi Hitler'in kucağına itebilecekti.

Öte yandan,³¹¹ iki büyük savaş arasındaki dönemde, Kıbrıs'ın yazgısı İngiltere'nin ekseninde gelişmiştir. Bu dönemde İngiltere, Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakına sürekli karşı çıkmıştı. Bu yüzden de adada ki Enosis taraftarları ve faaliyetleri artarak devam etti. 1941 yılında ise Kıbrıs'ta sol görüşlü yeni bir parti kuruldu. AKEL “*Emekçi İlerici Halk Partisi*” adındaki parti ileriki dönemlerde Rum Ortodoks Kilisesi'ne rakip olacaktır ancak Enosisin de öncüsü ve ateşli İngiliz karşıtı da bir partidir, bu yüzden üyeleri ve sempatanları hızla artmıştır.³¹² Gerçi Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda Yunanistan Kıbrıs'ın kendisine verileceğini düşünmekteydi. Ancak değişen stratejik koşullara göre İngiltere'de Kıbrıs'ın durumu kendi çıkarları

---

³¹⁰ Tuncer, İnönü, s. 47.

³¹¹ Tuncer, İnönü, s. 47-48.

³¹² Nesrin Demir, “Avrupa Birliği Türkiye İlişkilerinde Kıbrıs Sorunu”, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 15, Sayı 1, Elazığ (2005), ss. 347-367, s. 350.

doğrultusunda tekrar gözden geçirdi. Başlangıçta İngiltere açısından Kıbrıs, Hindistan yolunun güvenliğini sağlayan bir ada niteliğindedi. Zamanla bu durum değişti ve İngiltere Kıbrıs'tan Doğu Akdeniz ve bölgenin tamamı için faydalanmak istedi. Özellikle de, İtalyanların 1935'den sonra bölgede tehlikeli şekilde baş göstermesi bu durumun en belirgin sebeplerinden biridir.

2.2. İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI SONRASI AKDENİZ'DE DEĞİŞEN POLİTİK DENGELER

İngiltere, her ne kadar İkinci Dünya Savaşı'ndan galip çıksada, İngiliz İmparatorluğu dağılmıştır. En büyük sömürgelerinden biri olan Hindistan bağımsızlığına kavuşmuştur. Ancak İngiltere sömürgelerinden hiçte kolay vazgeçmek niyetinde değildi ve sömürgelerinden en azından iktisadi bağlarını korumak ve sürdürmek istiyordu. Bu yüzden de Kıbrıs'ı elinde tutmak istedi. Orta Doğu petroleri İngilizler için hayati konumdaydı. Kıbrıs Adası ise İngiliz petroleri için olmazsa olmaz konuma gelmişti. Çünkü 1946'dan itibaren Orta Doğu'dan da yavaş yavaş çekilmeye başladı.

1948'de Filistin'den de çekilen İngiltere, bu bölgede egemenliğini ve askeri varlığını sürdürebilmesi için elinde Kıbrıs ve Süveyş Kanalı kalmıştı. Ancak, Nasır Hareketi ile Arap milliyetçiliğinin Mısır'da İngilizlere ve Fransızlara yönelmesiyle, İngiltere, Süveyş'ten de elini çekmek zourunda kalmıştır. Bu durumda İngiltere'nin elinde bir tek bölge kaldı. O da Kıbrıs'tır.³¹³ Taner Etkin, İngiltere'nin Kıbrıs'a olan ilgisini şöyle aktarıyor; *“Aslında İngiltere'nin Kıbrıs'a sahip olma isteği, temelde, Ortadoğu ve hatta Kafkaslar'daki petrol ve doğalgaz gibi enerji kaynaklarına rahatlıkla ulaşabileceği ve gerektiğinde güçlü bir üs olarak kullanabileceği bir kara parçasına sahip olma ihtiyacı ve isteğinden başka bir şey değildi. Günü geldiğinde bu sahipliliği kendi çıkarlarını koruyup kollamak ve hatta zengin enerji kaynaklarından daha büyük çıkarlar elde etmek için kullanmaktı. Bu amaçla Kıbrıs'ı arzulamış ve adadaki varlığını*

³¹³ Soyalp Tamçelik, “Kıbrıs'taki İngiliz Üslerinin Stratejik Önemi”, **Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi**, Cilt 8, Sayı 1, 2011, (İngiliz Üslerinin), ss. 1510-1539, s. 1514.

üsleri vasıtası ile bugüne kadar taşımıştır.”³¹⁴

İngiltere Başbakanı S. Baldwin, 1920’lerde İngiltere’nin amacını şu cümleyle açıklıyordu; *“İngiliz endüstri hayatı İran Körfezi’ndeki petrol yataklarına muhtaç olduğu sürece bölge stratejik açıdan büyük önem taşımaktadır”*. 1920’lerde karşı hareketler engellenerek bölge silah zoru ile İngiliz ve Fransızların egemenliği altına girdi.³¹⁵

Her ne kadar Kıbrıs Adası savaşın dışındaymış gibi görünsede, İtalya ve Almanya’nın hava saldırılarından nasibini aldı. Ardından Kıbrıs’ta bazı tedbirler alındı. Öte yandan Kıbrıs halkı zaten yoksuldu, en büyük geçim kaynakları tarım ve hayvancılıktı, bir takım insanlarda Lefke’deki madenler de çalışmaktaydı. Üstüne üstlük 1929 tarihindeki dünyayı kasıp kavuran ekonomik buhran, Kıbrıs’ı harap etmiştir. Bu çetin dönemde, İngiltere Rum ve Türk gazetelerine askerlik ilanları verdi. Sefalet içindeki halk ise bunu ekonomik bir kurtuluş olarak gördü. Bu zaman kadar İngiltere tarafından iktisadi ve ekonomik olarak sömürülen ve unutulmuş Kıbrıs halkı, İngilizlerin aklına savaş zamanı geldi. Savaş öncesinde İngiliz ordusuna katılmak isteyen Kıbrıslılara “ırkçılık” yapan ve “koyu derili Kıbrıslılar” diye askere alınmalarına müsaade etmeyen İngiltere, şimdi insan kaynağı açısından bu koyu derili olarak gördükleri insanları askere davet ediyordu.

Ulvi Keser, dönemin gazeteleri ve Dr. Küçük’ün değerlendirmelerini *“Katırcılar”* başlıklı makalesinde olayları bizlere şöyle aktarmaktadır. *“Bu sıkıntılı dönemde İngilizlerin Türk ve Rum gazetelerine verdikleri ilanlar adada yaşayanlar için başlangıçta en azından ekonomik anlamda tam bir kurtarıcı gibi gelir. Kıbrıslı Türklerin ve Rumların İngiliz ordusunda görev yapmak üzere asker kaydedilmeye başlanacak olması Kıbrıs Türk ve Rum basını tarafından da olumlu karşılanır.”* Söz gazetesi ise bu durumun; *“Kıbrıslı Türklere iş ve terfi imkânı sağlayacağını belirtirken”,* Eleftheria

---

³¹⁴ Taner Etkin (KKTC Eski Dışişleri Bakanı), “Kıbrıs’ta İngiliz Üsleri”, **Kıbrıs Türk Stratejik Araştırmaları Dergisi**, Yıl:1, Sayı 3, Lefkoşa Ocak-Şubat 2010, s. 6.

³¹⁵ Ata Atun, “İngiliz Üsleri ve Sömürgecilik”, **Kıbrıs Türk Stratejik Araştırmaları Dergisi**, Yıl:1, Sayı 3, Lefkoşa Ocak-Şubat 2010, s. 31.

gazetesi ise; “bu kararla, ilk kez Kıbrıslılarla İngiliz İmparatorluğu ordusu yanında yer almak hakkının tanındığını, yani statü olarak onlarla aynı konumda ve İngilizlerle eşit haklara sahip olacaklarını ve bunun Kıbrıs halkının gösterdiği sosyal yetenek ve ulaştığı düzey yönünden önemli olduğunu” belirtir. Ortaya çıkan bu vahim tablo sonrasında Kıbrıslı Türklerin askere yazılmaktan başka çareleri kalmamıştır.³¹⁶

Dr. Fazıl Küçük Söz gazetesindeki bir makalesinde bu ayrımcı zihniyeti ve zor durumu şöyle açıklıyordu; “...Mesleğime devam etmeye başladığım sıralarda bu zihniyet sahibi İngilizlere karşı nasıl mücadele edeceğimi de programa almış ve her ne pahasına olursa olsun bir mücadelenin başlamasının zaruri olduğuna kanaat getirmiştım. Henüz İkinci Dünya dumanlarını etrafa saçmıyorsa da her an bir savaşın çıkma ihtimalini göze alan İngilizler Kıbrıs'ta da birçok tedbirler almaya başlamış ve kurdukları sivil savunma ordusu içinde beni de şoför olarak kaydetmişlerdi. Çıkan listeyi gördüğüm zaman yine sivil savunmanın sorumlu mevkiinde olan Montegü'yü görerek böyle bir görevi kabul etmeyeceğimi ancak mesleğim doktorluk olduğu için bir doktor olarak çalışabileceğimi izah etmişsem de ‘Emir ne ise onu yapacaksın’ diyerek beni karşısından kovmuştu. Henüz savaş başlamadığından daha ileri gidemezdim. Bekledim. Günün birinde yine Montegü ile karşı karşıya geldim. Görmezlikten geldim, başımı diğer tarafa çevirdim. Kendisi yanıma yaklaşarak, ‘Unutma ki bir İngiliz müstemlekesinin hizmetçisi bulunuyorsun. Her ne kadar kanun seni bana selam vermeye mecbur etmiyorsa da bugünkü fevkalade kanunlar seni mecbur ediyor.’ dedi. Oradan ayrıldım. Yeni yetişen genç arkadaşları toplamaktan başka çare bulamıyordum.”

Kıbrıs halkının önünde sadece iki seçenek vardı. Ya askere gideceklerdi, ya da göç etmek zorunda kalcaklardı. Her durumda felaketti, göç ederlerse evinden yurdundan olacaklar, askere giderlerse de sonu ölüm, sakatlık ya da esir olabilecek karanlık bir maceraya sürükleneceklerdi.³¹⁷

---

³¹⁶ Ulvi Keser, “İkinci Dünya Savaşı'nda Kıbrıslı Katırcılar ve İngiliz Sömürge Yönetimi”, **Kıbrıs Türk Stratejik Araştırmaları Dergisi**, Yıl:1, Sayı 3, Lefkoşa Ocak-Şubat 2010, (Katırcılar), s. 15-16.

³¹⁷ Keser, Katırcılar, s. 16-17.

İkinci Dünya Savaşı'na kadar Kıbrıs'ın Akdeniz'deki önemi, İngiltere'nin bu zamana kadar sürdürdüğü “Akdeniz politikası” belirlemiştir diyebiliriz. Değişen zaman ve koşullar ile Kıbrıs'ın rolü ve önemi de değişmiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında, Kıbrıs'ın İngiltere açısından rolünde de önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Daha öncede değindiğimiz gibi eski gücünü yitiren İngiltere, Kıbrıs politikasında da değişikliğe gitmek zorunda kaldı. Orta Doğu ve Akdeniz'deki hegemonyasını kaybeden İngiltere, Kıbrıs'tan vazgeçmek istemiyordu. Ayrıca her ne kadar Batı'nın genel çıkarları uğruna ABD'ye tabi olup birlikte hareket etsede, Orta Doğu'daki “özgün çıkarlarından” asla vazgeçmek istemiyordu.³¹⁸

Bugün, Kıbrıs Türk Halkı'nın canı ve kanı pahasına koruduğu egemenliğine ve büyük fedakârlıklarla kurduğu egemen devleti Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ne karşı çıkan İngiltere'nin iki üssü için egemenlikte ısrarlı oluşu ve bugün aynı inatçı ısrarı göstermesi ilginçtir. Stratejistlerin, İngiltere'nin bu ısrarı üzerinde önemle durarak irdelemelerini yapmaları gerekmektedir. İngiltere Kıbrıs'taki üslerinin egemen olmalarındaki hassasiyetini bugüne kadar taşırken Avrupa Birliği üyeliğinden sonra Kıbrıs'taki üslerini Avrupa Birliği'ne katmamak ve bu üslerini egemen üsler olarak AB dışında tutmak yönünde bir siyasi tavrı da ısrarla uygulamış ve gerçekleştirmiştir.³¹⁹

İngiltere ve dünya şunu bir türlü anlayamadı ya da anlamak istemedi. Kıbrıslı Türkler ve Kıbrıslı Rumlar, 1878'den savaşın başlangıcına kadar İngiliz idaresinde yaşasalarda, bu iki toplum birbirlerinden çok farklı, kültürel, sosyal, tarihi, demografik değerlere bağlı, farklı dinlere ve dillere mensup haktı. Kıbrıslı Türklerin gözüde ve gönlüde, Anavatan Türkiye ve Toroslara dönüktü. Keza bu durum Kıbrıslı Rumlar içinde Yunanistan yönündeydi. Her daim adanın Yunanistan'a ilhak edilmesini istediler ve bu yönde faaliyet gösterdiler.³²⁰

---

³¹⁸ Tamçelik, İngiliz Üslerinin, s. 1515.

³¹⁹ Etkin, s. 6.

³²⁰ Keser, Katırcılar, s. 13.

2.3. ENOSİS'E KARŞI GELİŞEN KIBRIS TÜRK MİLLİYETÇİLİĞİ, TÜRKİYE VE İNGİLTERE'NİN TUTUMU

1943'te Kıbrıs'ta belediye seçimleri yeniden yapılmaya başlandı. Ancak bu dönemde Kıbrıslı Rumlar lehine bir takım gelişmeler daha meydana geldi. İngiltere savaştan galip çıkmıştı, Yunanistan ve Kıbrıslı Rumlarda İngiltere'nin safhında savaşa girmişlerdi. Öte yandan, İşçi Partisi İngiltere'de hükümet oldu. İtalyanlarında On İki Adaları Yunanistan'a bırakması, Kıbrıs'ta yeniden Enosis'in canlanmasına yol açtı. Yunanistan ise yoğun Enosis propagandaları sonucu 27 Şubat 1947'de parlamentosunda oy birliği ile "*Yunanistan'ın Kıbrıs'la Birleşmesi*" kararı aldı ve bütün dünyaya ilan etti.

2.3.1. Kıbrıs Meselesi Diye Bir Mesele Yoktur

Bu dönemde Kıbrıs konusunda Yunanistan'da bu gelişmeler yaşanırken, Türkiye'de elle tutulur gözle görülür hiçbir çaba ve gayret mevcut değildir. Türk Hükümeti 1949'a kadar Kıbrıs meselesi hakkında resmi tutumunu belirtmekten kaçınmıştı. Fakat 1949 yılının sonundan itibaren bu sükût yavaş yavaş terk edilmeye başlandı. Türk Hükümetini bu yönde sükûtu bozmaya mecbur eden nedenlerin başında kamuoyunun baskısı çok önemli bir rol oynamıştır.

Türkiye Dışişleri Bakanı Necmeddin Sadak 17 Aralık 1949'da, gazetecilere Kıbrıs meselesi hakkında şu demeci vermişti: "*Kıbrıs Adası etrafında koparılmak istenen yaygaralara karşı Yunan devlet adamlarının akılâne ihtarları çok yerindedir. İngiltere'nin Kıbrıs'ı başka bir devlete vermek istediği hakkında hiçbir sezinti yoktur. Kıbrıs'ı isteyenlerin en hafif suçları İngiltere dostluğuna aykırı hareket etmeleridir. Yunan milletinin bu hakikatleri bildiğine şüphe yoktur.*"

Necmeddin Sadak'ın bu konuşması efkârı umumiyeği pek tatmin etmemiş ve mesele TBMM'ne getirilmiştir. Dışişleri Bakanı, 23 Ocak 1950'de TBMM tarafından kendisine tevdi edilen bir soru üzerine daha açık ve kesin konuşarak şunları söylemiştir; "*Kıbrıs meselesi diye bir mesele yoktur. Bunu hayli zaman önce gazetecilere söylemiştim. Çünkü Kıbrıs bugün, İngiltere'nin hâkimiyet ve idaresi altındadır ve*

İngiltere'nin Kıbrıs'ı başka bir devlete devretmek niyetinde ve temayülünde olmadığı hakkında kanaatimiz tamdır. Kıbrıs'ta yapılan hareket ne olursa olsun ve bunları yapanlar kim olursa olsun, İngiliz Hükümeti Kıbrıs Adası'nı başka bir devlete terk etmeyecektir. Bu böyle olunca gençlerimiz beyhude yere heyecana kapılıyorlar, lüzumsuz yere yoruluyorlar.”

Görülüyor ki Türk Hükümet yetkilileri İngiltere'nin Kıbrıs'ı asla terk etmek niyetinde olmadığına kanaat getirirler ve böyle bir meselenin olmadığını açıkça söylemekten de çekinmezler.³²¹ İngiltere'nin İkinci Dünya Savaşı'ndan zaferle çıkmasına rağmen, bu dönemden sonraki dış politikasına bakıldığında eski emperyal etkinliğinin araç ve bileşenleri konusunda sorunlar yaşadığını görmekteyiz. Süper emperyal güç konumunda olan İngiltere, şimdi uluslararası politikada ve ekonomide orta güçte bir devlete dönüşüyordu. Bölgesel ve transatlantik bağlantılarına ihtiyaç duyan Britanya sıkıntılı bir döneme giriyordu. Bu bağlamda yayılmacı emellerinden vazgeçerek, Batı Avrupa ve ABD arasındaki bağımlılık ilişkilerine tutunmaya çalışıyor ve eski sömürgelerinde azami miktarda ekonomik olarak pay elde etmek istiyordu. İstemesinde ABD'nin önderliğini kabul etmek durumundaydı.³²²

2.3.2. Yunanistan ve Akel'in Kıbrıs'ı İlhak Çabaları

Lozan Antlaşması ile Kıbrıs'ın yönetiminin Türkiye'den resmen İngiltere'ye geçtiğini biliyoruz. Ancak İngilizlere karşı diğer sömürgelerinde olduğu gibi, Kıbrıs'ta da bağımsızlık mücadelesi ilk önce Rumlar arasında başlamıştır. Kıbrıs nüfusunun 3/2'sine sahip olan Rumların tek bir hedefi vardı o da Enosisti.³²³ İngilizlerin Kıbrıs'ta siyasi faaliyetlere getirdiği yasakları hafifletmesini kendisi için uygun ortam kabul eden komünist AKEL Partisi, Enosis'i öncelikli politikası olarak benimsedi ve Rum Ortodoks Kilisesi ile Enosisçilik yarışına girişti. AKEL'in ve Kilise'nin desteklediği adaylar 1943'de yapılan belediye seçimlerinde olduğu gibi Yunan ulusal günlerinin

---

³²¹ Keser, Fırtınası, s. 151-152.

³²² Tüzünkan ve Koldaş, s. 76.

³²³ Hikmet Zeki Kapıcı, “Kıbrıs Sorununun Çözümünde Nihat Erim Raporu”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, (ÇTTAD)**, XIV/29, 2014 Güz, ss. 353-375, s. 353.

kutlanmasından da çetin bir yarışın içine girdiler. Sanki anlaşmışçasına her iki tarafında adayları kendilerinin daha çok Enosisçi olduklarını vaat ediyorlar ve Enosis'i gerçekleştireceklerine söz veriyorlardı.

Bu arada iki kesim arasındaki çekişmenin zaman zaman şiddete ve çatışmaya da dönüştüğü görülmektedir.³²⁴ Yıllardır Rumlar Yunanistan'a ilhakı talep ettikleri için İngilizlerin her türlü reform ve anayasa çalışmalarını reddediyor ve Enosis'i içermeyen hiçbir hazırlığı ya da teklifi kabul etmeyeceklerini dile getiriyorlardı. Daha öncede değindiğimiz gibi Yunan Parlamentosu'nda ilhak kararı aldı. Kıbrıslı Rumlarda Yunanistan'dan cesaret alıyordu. Yunan yönetimi olası bir ilhak durumunda da Amerika ve İngiltere'ye adada üs verilebileceğini açıklamıştır.³²⁵ Kıbrıslı Rumlar, Yunanistan'ın İkinci Dünya Savaşı'nda İngiltere'nin yanında savaşa girdiği için, İngilizlerin Yunanistan'a ilhaka izin vereceğini düşünüyorlardı. Ancak, Rumların hevesi Nisan 1943'de kursaklarında kaldı. Çünkü bu tarihte İngiliz Parlamentosu'nda *"Kıbrıs'a özerk bir yönetim kurulması"* tartışmaları yapıldı. Bu durum karşısında Enosis'in gerçekleşmeyeceğini bildikleri için, özerklik önerisine karşı Rum belediye başkanları, Kilise ve bazı Rum toplum liderleri Londra'yı telgraf yağmuruna tutarak, *"Özerk yönetimi kabul etmeyeceklerini, tek ve değişmez emellerinin Enosis olduğunu"* bildirdiler.³²⁶

2.3.3. Kıbrıs Türkü Örgütleniyor

Bu gelişmeler meydana gelirken, Türk örgütü *"KATAK"* ise, 10 Aralık 1946'da toplanarak şu kararları alıyordu:

"Kıbrıs için tasarlanan yeni idarede, Cemaatimizin haklarını sağlamak maksadı ile yeni valiye evvelce Sir Parkinson'a takdim edilmiş olan muhtıra esas olmak üzere bir

---

³²⁴ Turgay Bülent Göktürk, **1974 Öncesi Türkiye'nin Kıbrıs Politikası, Vizyonu ve Uygulamaları**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi) Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir, 2013, (Vizyonu), s. 28.

³²⁵ Müge Vatansver, "Kıbrıs Sorunun Tarihi Gelişimi", **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt 12, Özel Sayı 2010, ss. 1487-1530, (Basım Yılı 2012), s. 1497.

³²⁶ Göktürk, Vizyonu, s. 28.

muhtıra sunulması ve bu muhtırada, Danışma Meclisinde Türk halkının ve özellikle Türk kurumlarının temsil edilmesi talebinin ilave edilmesi. Sömürgeler Bakanının Avam Kamarası'nda yaptığı 'Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakı sorununun hiçbir suretle görüşülmemekte olduğu' yolundaki kesin açıklamasından sonra, ilhak sorunu hakkında şimdilik yeni bir girişim yapmaya gerek görülmediği."

İngiliz Sömürgeler Bakanının verdiği güvenceye rağmen, bir araya gelmek gerektiğini düşünen tüm Türk kurum ve kuruluşları, istemlerini bir muhtıra şeklinde tespit ediyor ve 11 Aralık 1946'da Sömürgeler Bakanlığı'na gönderiyordu.³²⁷

Kıbrıs Türk Kurumları Birliği olarak, KATAK, Milli Parti, Çiftçiler Birliği ve İşçiler Birliği adına 29 Aralık 1946'da bir araya gelen 20 Türk aydını, 11 maddelik muhtırasında şu isteklerde bulunmaktaydılar:

"1) Müftülüğün yeniden ihyası, dini işlerin Müftülüğe devredilmesi ve müftünün halk tarafından seçilmesi."

"2) Evkaftaki hükümet etkisine son verilerek yönetimin halk tarafından seçilmesi."

"3) Şeri mahkemelerin Evkaftan ayrılarak, eskisi gibi bağımsız mahkeme olması ve giderlerin eskisi gibi bütçeden karşılanması."

"4) İlk ve ortaokulları yönetim komisyonu oluşumunda Rumlara uygulanan aynı yasanın, Türk okulları içinde uygulanması, komisyonların halk tarafından seçimi."

"5)Mevcut aile yasının değiştirilerek, çağdaş ve medeni bir aile yasının çıkarılması."

---

³²⁷ 14 Mart 1942 tarihinde Dr. Fazıl Küçük, Enosis'e karşı sert bir mücadele verecek olan *Halkın Sesi* gazetesini yayınlamaya başlar. Gazetenin birinci sayfasında yayınlanan yayın ilkelerinin 3. maddesi "Sömürge idaresi ve Rum emelleri ile mücadele edileceğini" duyurmaktaydı. Bu arada 23 Nisan ve 29 Ekim 1942'de Türkiye ile aynı ulusal bayramları kutlayan, Türk Halkı, Türk ordusu için yardım kampanyası açarak, İnönü'ye bağlılık telgrafi çeker. Halkın Sesi'nin yayınlanmaya başlanmasında 2 yıl sonra ise, 18 Haziran 1944'de Kıbrıs Adası Türk Azınlığı Kurumu (KATAK) kurulur. Başkanlığına emekli hâkim İzzet Bey getirilir. 23 Nisan 1944'de ise Dr. Küçük tarafından Kıbrıs Türk Halk Partisi'nin kurulduğu açıklanır., İsmail, Kavgaları, s. 308.

“6) Rum müdürü olan dairelere bir Türk muavinin, Türk müdürü olan dairelere de bir Rum muavininin atanması. Bunun bir kurula bağlanması, dairelere yeterli oranda Türk memur atanması.”

“7) Rumların baskısı altında olan belediyelerde Türklerin haklarını korumak için Belediye kanunlarında aşağıdaki tadilatların yapılması:”

“a.) Belediye Başkanlarının dönüşümlü olması ve Belediye Başkanının Rum olduğu zaman, ikinci başkanın Türk, Başkanın Türk olduğu yerde ikinci başkanın Rum olması.”

“b.) Herhangi bir belediye meclisinde Türk üyelerin çoğunluğunun reddettiği herhangi bir kararın, valinin görüşüne sunulması.”

“c.) Memlekete verilecek yeni idarenin, Yunanistan'a ilhak için bir köprü olmaması için yasal bir önlem alınması.”

“8) Memleket yönetimini çoğunluk unsurunun keyfi yöntemine verecek ve Türk azınlığının haklarını hakkıyla sağlamayacak olan her hangi bir özerklik şeklinde, şiddetle karşıyız. Böyle bir idarenin gerçek demokrasiye ters olduğu inancındayız.”

“9) Çeşitli unsurlardan meydana gelen bir memleketin özelliği çoğunluk unsurunun durumu dolayısı ile böyle bir yönetimin memlekete tatbiki, özellikle azınlıklar hakkında çok zararlı olacağına eminiz.”

“10) Kıbrıs yasalarında şimdiye kadar Kıbrıs Türklerine verilen Müslüman ismin kaldırılması ve hakiki ismimiz olan Türk kelimesiyle anılması.”

“11) Memleketin yeni yönetimi için çağrılacak Danışma Meclisinde, Türk halkının ve bilhassa Türk kurumlarının hakkıyla temsil edilmesi.”

Dikkat edilirse sömürge döneminin Belediye Meclisleri için sunulan rotasyon sistemi, Türklerin ayrı oy çoğunluğu hakkının yasaklanması, Danışma Meclisinde etkin temsili yet ve çoğunluğunun hâkimiyetinin önlenmesi gibi konular, bugün bile ilke

olarak savunulmaya devam etmektedir.³²⁸ Kıbrıs'ta yaşayan tek millet olarak kendisini gören Rumlar, Yunanistan'ın da desteği ile İkinci Dünya Savaşı'nın ardından yeniden şekillenen global dünya sisteminde Kıbrıs olarak yerini almak istemiştir. İtalyanlar On İki Adaları Yunanistan'a bırakmadan iki yıl önce, Yunan Kralı Naibi Damaskinos, 1945'de İngiltere'ye yaptığı ziyarette, On İki Ada ve Kıbrıs'ın da Yunanistan'a bırakılmasını dile getirdi ve basına da bu yönde beyanat vererek kamuoyunu da haberdar ediyordu. Öte yandan 1931 isyanına neden olan ve daha sonra Kıbrıs'tan sürülen papazların dönüşünde, 1947 yılında adaya atanan yeni Vali Lord Winster izin verdi. Adada yeni bir döneme giriliyordu. Yeni Vali öncülüğünde, bir heyet kuruldu ve Baş Yargıç Sir Edward Jackson'da bu heyetin başkanı seçildi. Bu heyet bir "*Danışma Meclisi*" idi. Amacı ise, İngiltere'nin Kıbrıs'a özerklik verme çabalarını gerçekleştirmektir.³²⁹ Kıbrıslı Türkler de özerk yönetim tarzına karşı çıktılar. Ancak, Türklerin itirazı Rumlardan çok farklı nedenlere dayanıyordu. Özerk yönetime geçildiğinde, Türklerin azınlık olarak hakları kesin güvence altına alınmadığı takdirde, yeni yönetim tarzı Türklerin Rum egemenliği altında ezilmesi, bir başka ifadeyle, yok olmaları demetli. Bundan dolayı Türk Toplumunun ileri gelenleri de bu endişeleri taşıyan telgrafları, Londra'ya çekerek özerk yönetime itirazlarını dile getirdiler. Bu tartışmalar, Mayıs 1948'de İngiltere'nin Kıbrıs'a resmen özerklik teklif ettiği güne kadar devam etti.³³⁰

---

³²⁸ İsmail, Kavgaları, s. 308-310.

³²⁹ Kapıcı, s. 354.

³³⁰ Bu dönemde, Dr. Fazıl Küçük ve arkadaşları tarafından 23 Nisan 1944 tarihinden kurulan Kıbrıs Milli Türk Halk Partisi, Türk Halkını bir çatı altında toplamayı hedeflemiştir. Parti, Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhak edilmesine ve özerk yönetimine karşı çıkmış, Türk Cemaati için kullanılan "Müslüman" tanımlamasını kaldırarak yerine "Türk Müslüman" diye çağrılmasını talep etmiştir. Parti, aynı zamanda kamu dairelerine yapılan atamalarda Türklere yeterli sayıda yer ayrılmasını ve Türkiye'den mezun olan avukatlara, Kıbrıs'ta şartsız çalışma izni verilmesini istemiştir. Bir süre sonra ismini değiştirerek "Kıbrıs Türk'tür Partisi" olarak çalışmalarına devam eden bu parti, Kıbrıs Türklerinin bazı hakları kazanmasında etkili olmuştur., Göktürk, Vizyonu, s. 28-29.

2.4. KİLİSE - AKEL ÇEKİŞMESİ VE (1950) PLEBİSİT BASKISI

Rumların uzun yıllardan beri devam eden Enosis istekleri ve taşkınlıkları zaten Kıbrıslı Türkleri çok rahatsız etmekteydi. Aralık 1949'da ise Kıbrıslı Türkler Lefkoşa'da ki Ayasofya Meydanı'nda miting düzenleyerek, Rumları protesto ettiler. Yunanistan'da ise öğrenci hareketleri başladı. 12 Ocak 1950'de Atina Üniversitesi öğrencileri Enosis mitingi düzenleyerek ilhak isteklerini dünyaya ilan ediyorlardı. 15-22 Ocak 1950 tarihlerinde ise Rum Ortodoks Kilisesi kendisine göre bir halk oylaması düzenledi. Oylamada iki soru vardı. Halka Enosis'i istiyoruz ve istemiyoruz şıkları verildi. Plebisite 224.757 Rum katılmış, katılanların 215.108'i yani %95,7'si evet istiyoruz cevabını veriyordu.³³¹

İngiliz Hükümeti ise, adada özerk yönetimi uygulamak için Lord Winster'ı 1947 yılı başında Kıbrıs'a gönderdi. İngiliz Sömürgeler Bakanı Greench Jones verdiği sözü tutarak, 1931 isyanının ardından çıkartılan "Kilise Yasaları"nı 1946'da feshetti ve isyanın elebaşlarının adaya dönmesinin önü açıldı. Lord Winster, 9 Temmuz'da Kıbrıs halkına yönelik açıklamasında; *"hükümetinin iyi niyetini ve anayasal bir yönetim için yeni planlar hazırladığını, yeni hükümetle müzakereler yapacak, tavsiyelerde bulunacak bir Danışma Meclisi kurulacağını ve söz konusu meclisin görevlerinin neler olduğunu"* ilan ediyordu.³³² Ancak Kilise ve Rum milliyetçileri, Danışma Meclisi'ne karşı çıkararak Danışma Meclisi'ni Temmuz 1947'de boykot kararı aldılar. Hiçbir şekilde özerkliği kabul etmeyeceklerini, tek yolun Enosis olduğunu vurguladılar. Kilisenin ve Rumların bu tutumu karşısında Lord Winster, Kıbrıs hükümeti adına 26 Ağustos 1947'de şu resmi açıklamayı yayımladı; *"Adaya vardığımda Kıbrıs halkına yaptığım açıklamada, Merkezi Hükümet'in adanın geleceği hakkındaki niyetlerini açıkça izaha çalışmışım. Ancak, o zaman söylediklerimi gözden uzak tutan, daha sonra bazı açıklamalarda bulunulmuştur. Bu açıklamalar birçok söylentilere yol açtığından, İngiltere'deki yetkili makamlar nezdinde, Kıbrıs'ın Yunanistan'a tesliminin hazırlandığına dair hâlihazırda cereyan eden ve etmesi olası fikirleri yalanlamaya Merkezi Hükümet tarafından yetkili kıldım.*

---

³³¹ Kapçı, s. 354.

³³² Gazioğlu, Enosis, s. 375.

*Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhaki konusunda, İngiltere ve Yunanistan arasında hiçbir anlaşma kesinlikle mevcut değildir ve böyle bir anlaşma için ne bir konuşma, görüşme mevcuttur, ne de böyle bir şey tasarlanmaktadır. Bu söylediklerimin aksine olarak ortaya çıkacak bütün söylentiler tamamen yalan ve asılsızdır". İfadelerindeki*³³³ Rumların Enosis tezlerine ve girişimlerine karşılık, İngiltere, özerk bir yönetim oluşturma çabasına girdiği için, geçmiş yıllardan kalma sıkıyönetim politikasından vazgeçiyordu.³³⁴

1947 Kıbrıslı Rumlar açısından birçok gelişmenin yaşandığı bir yıl oldu. 1931 isyanından sonra iptal edilen Başpiskoposluk seçimlerine yeniden izim verildi. Seçimlerden birkaç ay önce, Yunanistan'a ilhak için Londra'ya giden Rum heyetinin başkanı ve aynı zamanda Başpiskopos Vekili, Baf Başpiskoposu Leondios, seçimleri kazanarak Başpiskopos seçildi. Ancak iki ay sonra tifüs hastalığından öldü. 1947 Ekim'inde yenilenen seçimlerde 1931 isyanında adadan sürülen ve af ile geri dönen fanatik Enosisçi, Girne Başpiskoposu Mirantheus, Makarios II adıyla Başpiskopos seçildi. Seçilir seçilmezde ilk icraatı "Danışma Meclisini boykot kararını" desteklediğini açıkladı. Ayrıca meclise katılmak isteyen ılımlı kişileride engellediler. Başpiskopos Makarios II, *Chicago Tribune* gazetesine yaptığı açıklamada, "Ada halkının tek arzusunun ilhak olduğunu, Türkiye'nin ise 12 Adaları ilhak sırasında ne durum almışsa, bu konuda da aynı durumu takınacağını" belirtti.

İngiliz yönetimi, Kıbrıs'a özerklik getirecek olan anayasa teklifini 12 Mayıs 1948 tarihinde yayınladı. Bu gelişmenin ardından, Kilisenin "*Sen Sinod Meclisi*" acil toplanarak, özerklik içeren İngiliz anayasa teklifini reddetti. Özerklik anayasasının mimarı olan Vali Lord Winster, Danışma Meclisini 12 Ağustos 1948'de feshetti. Böylelikle Kilise, İngilizlerin özerklik çabalarını engellemiş oldu. Lord Winster, 1947-1948 sürecinde yaşanan gelişmeleri, *Daily Telegraph* gazetesine şu sözlerle aktarıyordu; "*Danışma Meclisi başarısızlığa uğrayıp dağılınca, özerk yönetimi destekleyen solcuların da bu görüşü terk ederek, kilisenin ve sağcılarının 'Enosis ve sadece Enosis'*

---

³³³ Gazioglu, Anayasa, s. 66-67.

³³⁴ Vatanserver, s. 1498.

politikasını desteklediklerini, böyle bir davranışın Kıbrıslı Rumların güttüğü siyasetin karakteristik bir özelliği olduğunu, Dünya üzerinde sağcı ve solcuların, kilisenin ve komünistlerin ortak bir platformda bir araya geldikleri tek ülke Kıbrıs olmalıdır.”³³⁵

21 Kasım 1949’da ise Yunanistan önderliğinde Rumlar, Enosis için Birleşmiş Milletlere başvurdu, hemen ardından da Yunanistan’a ilhak için Kıbrıs’ta plebisit çalışmalarına giriştiler. Zaten zor koşullarda yaşayan Kıbrıs Türkleri’nin durumu daha da zorlaştı. 1950’lerin başındaki bu gelişmelerin ardından, Türkiye’deki gençlik örgütleri ve kuruluşlar önderliğinde, Kıbrıs Türklerine destek hareketleri ve mitingleri tertiplenmeye başlandı. Kıbrıs Türkleri’de, Türkiye’ye ilhak için Kıbrıs’ta iki büyük miting düzenlediler. Makarios’un Başpiskopos olmasının ardından Enosis faaliyetleri tavan yaptı.³³⁶

Yıllarca genç kuşaklara aşılana Enosis fikirlerinin en büyük destekçileri, Yunan Kilisesi, hükümeti ve Patrikhanedir. Kıbrıslı Türkler ise mevcut imkanları ile Enosis her daim karşı çıkmış ve eğer Kıbrıs ilhak olacaksa, bunun adanın gerçek sahibi Türkiye olması gerektiğini haykırılmışlardır. Enosis yolunda en büyük engeli Türkler olarak gören Rumlar, bu engeli bertaraf etmek için hertürlü çabayı gösterdiler. 21 Kasım 1949’da plebisit fikri ile Birleşmiş Milletler’e başvuran Yunanlılar; *“Anavatan Yunanistan’la birleşmek için self-determinasyon hakkının halkımıza tanınmasını istiyoruz.”* derler.³³⁷ Bu hamle karşısında geri kalmak istemeyen din adamları, birkaç ay sonra Başpiskopos

---

³³⁵ Göktürk, Vizyonu, s. 32-33.

³³⁶ Vatansever, s. 1497.

³³⁷“ Kendi geleceğini tayin etme hakkı olarak bilinen self-determinasyon ifadesi 15 Ocak 1950 tarihinde 224.700 Rum’un katılımıyla yapılan Plebisit sonrasında Başpiskopos Makarios’un Kıbrıs’ta yaşayan Türk toplumunun ayrı bir halk değil ancak azınlık olarak düşünülmesi gerektiğini uluslar arası platformda savunmaya başlamasıyla yeni bir mana kazanmıştır. Yunanistan Başbakanı Papagos’un da desteğiyle Yunanistan’ın Birleşmiş Milletler daimi delegesi Kıbrıs halkına Self-Determinasyon hakkı verilmesini öngören bir teklifi Birleşmiş Milletlere sunar. Birleşmiş Milletlerin isteyeceği bütün tedbirleri almaya ve garanti vermeye hazır olduğunu belirten Yunanistan verilecek garantilerin BM tarafından belirlenmesine de hazır olduğunu belirtir. Rumlarla eşit statüde olan Türk toplumunun azınlık olarak görülmesine karşı çıkan Türkiye kendi geleceğini tayin etme hakkının Kıbrıs Türk toplumuna da verilmesini talep eder. 24Eylül 1954’de yapılan toplantı sonrası 17 Aralık 1954’de 8 çekimser oya karşılık 50 oyla Kıbrıs konusunun şimdilik Birleşmiş Milletlerde görüşülmemesi kararı çıkar; Atılım Üniversitesi, **AKAUM Atılım Kıbrıs Araştırmaları ve Uygulama Merkezi**, “Dünden Bugüne Kıbrıs Tarihi ve Kıbrıs Sorunu-I”, s. 7., http://akaum.atilim.edu.tr/pdfs/KibrisTarihiveKibrisSorunu_I.pdf , (15.05.2015)

seçilecek olan Kitium Piskoposu Makarios'un başkanlığında Kilise Sen Sinod Meclisi'ni 1 Aralık 1949'da topladı ve Enosis için plebisit gününü 15 Ocak 1950 tarihi olarak belirledi. Kilise'nin buradaki bir diğer amacı ise, Enosisi uluslararası bir platforma taşıyarak, AKEL'in de önünü keserek Enosisin tek lideri olmaktır. BM Anayasası'nda belirtilen "*self-determination*" haklarının İngilizler tarafından engellendiğini, "Kıbrıs halkı" olarak bu hakkı BM'den istediklerini bildiriyordu.

Bu oylamanın adil olmayacağı daha başından belliydi, çünkü plebisit oylaması Kilise'nin çatısı altında hazırlandı ve 18 yaşından büyük her Rumun neye imza atıp oy verecekleri çoktan dikte edilmişti. Kıbrıslı Türkler ise gelişmelerden çok tedirgindi.

6 Aralık 1949 tarihli *Halkın Sesi* gazetesi, Kilise'nin Plebisit kararını veriyor ve Rumca yayınlanan *Esperini* gazetesinden alıntı yaparak, "*Plebisit sonucu ilhak lehinde olduğu takdirde, Başpiskopos'un tek taraflı ilhak kararını ilan edeceğini ve ardından da seçimler yaptırıp Yunan Parlamentosuna Kıbrıs'ı temsilen Rum milletvekillerini göndereceğini ileri sürüldüğünü*" bildiriyordu.

İstiklal ve *Hür Söz* gazeteleri de yayınlarında, "*Rumların bu girişimlerinin adada siyasi krize, ekonomik yıkıma, sosyal kargaşaya ve sivil savaşa neden olacağını ileri sürerek, Türkiye'nin bu gelişmeler karşısında sessiz kalmayacağını ve İngiltere Kıbrıs'tan çıkmaya karar verdiği takdirde adanın eski sahibi Türklere geri verilmesi gerektiğini*" belirtiyorlardı.³³⁸

Ne yazık ki, Ankara hükümeti, bu günlerde Kıbrıs Türkleri ile aynı endişeleri paylaşmıyordu. İngiltere'nin Kıbrıs'ın statükosunda her hangi bir değişiklik yapmayacağından çok emindi. Hatta TC Dışişleri Bakanı Necmeddin Sadak, 30 Aralık 1949'da TBMM'de kendisine konuyla ilgili yönetilen bir soruya verdiği yanıtta; "*Kıbrıs hakkında İngiliz Büyükelçisiyle temas edilmiş ve ada terk edilecekse evvela bizimle görüşülmesi gerektiği kendilerine söylenmiştir. Adanın terki söz konusu değildir*"

---

³³⁸ FO 371-78421-ZCIA 666 İngiliz Arşiv Belgesinden naklen alıntıdır; Gazioğlu, Enosis, s. 431.

ifadelerini kullanarak Kıbrıs Türk Halkının endişelerini gidermeye çalışıyordu.³³⁹

2.4.1. Plebisit Yanlısı Rum Toplum Hareketleri Karşısında Kıbrıs'ta Türk Gençlik Hareketleri

Ankara hükümeti sessiz kalsada, Türk gençliğinde Enosis ve plebisit faaliyetlerine tepkiler başlamıştır. 11 Aralık 1949 tarihinde “*Türk Milli Talebe Teşkilatı ve Yüksek Öğrenin Gençliği*”, Lefkoşa Ayasofya Meydanında Kıbrıs Türklerinin düzenlediği büyük mitinge, Kıbrıslı kardeşlerine hitaben bir mektup gönderdi ve Türk gençliğinin duygularını dilegetiriyorlardı;

“Kıbrıslı Kardeşlerimiz,

Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakını sağlamak için Yunan Ortodoks Kilisesi'nin yaptığı Plebisit girişimlerine karşı asil infialinizi büyük bir heyecan ve sevinçle karşıladık. Kalplerimiz sizinle beraberdir. Her türlü mücadelenizde bizleri yanınızda bulacaksınız. Eğer Kıbrıs'ın bir memlekete ilhakı gerekli ise, o memleket Türkiye'den başka bir yer olamaz ve olmayacaktır. Bu dava yalnız sizin değil, bütün Türklüğün davasıdır. Yeşil Ada'mıza er geç kavuşacağımıza büyük bir inancımız vardır.”³⁴⁰

Bu arada Atina ve Selanik gibi büyük Yunan şehirlerinde yapılan mitinglerin fotoğraflarının, Yunan gazetelerinde yayınlanması kışkırtıcı bir rol oynuyordu. Larissa'da ki Yunan askeri radyosunun da 16 Aralık 1949 tarihinde; “*Plebisit, Ethnarhia'nın ulusal birleşme isteğini yasalaştıracaktır. Bu, otorite sağlayacak ve ilhak faaliyetlerinin artırılmasının diplomatik zeminini oluşturacak yeni bir evrimdir*” şeklindeki yayını³⁴¹, hem Kilisenin etkinliğinin vurgulanması, hem de Yunan politikasının resmi olarak yansıtılması bakımından önemlidir.³⁴²

Kıbrıslı akademisyen Niyazi Kızılyürek Kıbrıs Rum Solu ve Sağcı Kilise arasındaki siyasi çekişmelere şöyle değiniyor ve AKEL partisinin açıklamalarını

---

³³⁹ Gazioğlu, Enosis, s. 452.

³⁴⁰ Gazioğlu, Enosis, s. 451

³⁴¹ Göktürk, Vizyonu, s. 35.

³⁴² Göktürk, Vizyonu, 2013, s. 35.

değiniyor; “Aslında, 1940’lı yılların başından itibaren Kıbrıs Rum Sağı ile Kıbrıs Rum Solu arasında ulusal soruna bakış ve yaklaşım konusunda görüş farklılığı yoktu. Her iki kesim için de Kıbrıs, ‘ezelden beri bir Helen Adası’, Kıbrıs’ta yaşayanlarda ‘Helen’ diler. Dolayısıyla adanın Yunanistan’la birleşmesi, ‘en doğal hak’ ve ‘en haklı çözüm’dü. Kilise’nin bu doğrultuda sayısız açıklaması vardı. AKEL’in 1940’lı yıllarda geliştirdiği ulus anlayışı, her ne kadar Stalin’in ulus kuramına dayansa da, (belki de sırf bu yüzden) sonuçta sağ kesimin ulus anlayışı ile aynı noktada buluşuyordu”. “Örneğin 1943’te partinin ulus ve ulusal kurtuluş anlayışını ortaya koyan Genel Sekreter Plutis Servas şu çözümlenmeyi yapmıştı; “İngiliz olsaydık ulusal kurtuluş İngiltere ile Enosis (birleşme) anlamına gelecekti, Rus olsaydık Rusya ile birleşme anlamına gelecekti.(...) Biz Kıbrıslılar, Yunanistan’daki Helenlerin inandığı dinden daha farklı bir dine inanmayız. Burada, Kıbrıs’ta Yunanistan’da var olan tarihsel geleneklerden farklı gelenekler yoktur. Biz Kıbrıslıların Yunanistan’da var olan örf ve adetlerden farklı örf ve adetlerimiz yoktur. Burada, Kıbrıs’ta bizim için Yunan kültüründen başka kültür yoktur.(...) Ve hiçbir şüphe yoktur ki, Helen Kıbrıs için ulusal kurtuluş, zorla koparıldığımız Anavatan Yunanistan ile birleşmekten başka anlama gelemez.”³⁴³

Açıklamalardan da anlaşılacağı gibi komünist AKEL ve aynı çizgide olan Kıbrıs İşçi Federasyonu (PEO), 1940’ların başında Enosisten yanadır. Kıbrıslı Türklerin tepkilerinde “biz çoğunluğuz, siz azınlıksınız, demokrasilerde çoğunluğun görüşüne saygı duyulmalıdır” şeklinde yanıtlıyorlardı.³⁴⁴

2.4.2. Türkiye’nin Plebisit’e Karşı Uluslararası Platformdaki Tutumu

Sonraki yıllarda devam eden Kıbrıs sorunu ve Rum plebisiti hakkında, Birleşmiş Milletler görüşmesi için New York’ta Ankara’yı temsilen bulunan Prof. Nihat Erim, “New York Times” gazetesine bir açıklama yapar; “...Self-determinasyon prensibi Birleşmiş Milletler anayasasında ‘halklar’ için tanınmıştır. Kıbrıs’ta yalnız Rum halkı değil, onun yanında bir de Türk halkı yaşıyor. Mr. Elefterios Venezilos’un 1923’de

³⁴³ Niyazi Kızılyürek, **Milliyetçilik Kıskaçında Kıbrıs**, 4. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2011, s. 94-95.

³⁴⁴ Kızılyürek, s. 95.

*Lozan'da heterojen bir nüfusu olan bir ülkede halk oylamasını reddedişi unutulmadı. Bir ayrı halk oluşturanların başka bir halkın çoğunluğunun isteğine boyun eğdirmesi Birleşmiş Milletler anayasasına aykırı değil midir? Kendileri için istedikleri hakkı Rumlar, Türklerden esirgerlerse onların vereceği güvence sözüne bel bağlanabilir mi... ” diyordu.*³⁴⁵

2.4.2.1. Kilise Baskısı

Tüm bu gelişmelere ve İngilizlerin Plebisit sonuçlarını dikkate almayacaklarını açıklamalarına karşın, 15 Ocak 1950 Pazar günü, kiliselere dini ayinlerine gelen Rum halkına imzalamaları için plebisit defterleri sunuldu. Bu defterde; “*Kıbrıs'ın Yunanistan'la birleşmesini istiyoruz*” ve “*Yunanistan'la birleşmeye karşıyız*” şeklinde iki seçenek verildi. Uzun zamandır sürdürülen baskı ortamını takiben kilisede ve papazın gözü önünde, Enosis'e karşı olduğunu belirtebilecek imzayı atmanın bedelinin ne olacağını herhalde Rumlar da biliyordu. Nitekim buna cesaret eden birkaç Rum'un karşılaştığı sonucu, İngilizlerin Limasol Komiseri'nin plebisit ile ilgili hazırladığı raporda görebiliyoruz.³⁴⁶ Bu raporda, 15 Ocak günü, özellikle köylerde Rumların birbirlerinin davranışlarını yakından izledikleri, bu tür küçük toplumlarda kamuoyu baskısının daha yüksek olduğu belirtiliyor ve bir köy kır bekçisinin Enosis aleyhine oy kullanması üzerine, durumu tespit eden kilise görevlileri tarafından derhal aforoz edildiği bildiriliyor. Bu haberin köyde yayılması üzerine, köylüler de adamı soyutluyorlar. Bu baskıya dayanamayan kır bekçisi de papaza gidiyor, yalvarıyor, kendisini affetmesini istiyor ve defterde Enosis aleyhine atmış olduğu imzayı iptal ederek gereğini yapıyor, bu şekilde aforoz ve baskıdan kurtuluyordu. Bir başka olayı da Değirmenlik Rum Muhtarı'nın yaşadığını görüyoruz. Ailesiyle birlikte Enosis aleyhine oy kullanan muhtar, bu durum anlaşılınca kendisine ve ailesine yapılan “artık hiçbir ayine katılamayacağı, kiliseye kabul edilmeyeceği, kendisinin ve ailesinin evlenme, doğum ve vaftiz işlemlerinin kilise tarafından yapılmayacağı” şeklindeki baskılar sonucu

---

³⁴⁵ Keser, Fırtınası, s. 152.

³⁴⁶ Gazioğlu, Enosis, s. 458.

imzasını değiştirmek zorunda kalmış böylece aforoz edilmekten kurtulmuştu.³⁴⁷

Plebisit girişimi, Ortodoks Kilisesi'nin, 1931 isyanından sonra Enosis için gerçekleştirdiği ikinci fiili girişimdir. 15 Ocak Pazar günü yapılan oylamaya katılanların sayısı istenilen seviyede olmayınca, Ethnarhia, bu süreyi bir hafta daha uzattığını açıkladı ve ev ev dolaşarak zorlama ile imza topladılar. Rum papazlar ve ğretmenler, Rum halkına baskı yapıyor ve heryerde kilise çanları alınarak, halkı ikna etmeye çalışıyorlardı.³⁴⁸

Kilisenin yoğun baskısı altında yapılan plebisitin sonucu, Başpiskopos tarafından 4 şubat 1950 tarihinde resmi bir yazı ile İngiliz valiye gönderildi. İngiliz yönetimi kamu çalışanlarının plebisite katılmalarını yasaklamıştı. Memurlar haricinde 18 yaşından büyük Rumların katıldığı toplam seçmen sayısı 224.747 idi. Bunlardan 215.108'i (%95.7), *“Enosise Evet”* dedi. Rum gazeteleri bu durumu zafer havasında büyük puntolarla haber yaptılar. Bu oylamanın Kilise ve fanatik milliyetçilerin baskısı altında yapıldığının yerli ve yabancı gözlemcilerin yanı sıra herkes farkındaydı.³⁴⁹ Kıbrıs'ta uzun yıllar yönetici pozisyonunda görev yapmış, Kıbrıs'ı ve halkını gayet iyi tanıyan Hary Luke, 1950 plebisiti hakkındaki görüşlerini şu şekilde açıklıyor; *“Kilise, 1950'de Enosis Plebisiti'ni düzenlediğinde, halk ruhani (dini) yaptırımlarla tehdit edilmiştir. Yani, istenilen şekilde oy kullanmaktan kaınırlarsa, dini ayinlerden yoksun bırakmak gibi Tanrı korkusu taşıyanların karşı koyamayacağı bir tür şantaj ve baskı yönetimine başvurulmuştur”*.³⁵⁰

Birçok yabancı yazar gibi, olaya objektif olarak bakan bazı Rum yazarlar da, *“Enosis aleyhine oy kullanacakların büyük sıkıntı, baskı ve rahatsızlığı göze alması gerektiğini, bu nedenle kimsenin böyle bir şeyi göze alamadığını”* belirtiyorlardı. Bu yazarlardan Zenon Stavrinides, görüşünü kitabında şu şekilde anlatıyordu; *“15 Ocak 1950'de gerek hükümetin, gerekse Kıbrıs Türklerinin protestolarına karşın Kıbrıslı Rumlar kiliselere giderek oy kullandılar. Yine de bu olaydan, kesin bir sonuca varmak*

³⁴⁷ CO 67/37013-50526, İngiliz Arşiv Belgesinden naklen alıntıdır, Göktürk, Vizyonu, s. 36.

³⁴⁸ Gazioğlu, Enosis, s. 459.

³⁴⁹ Göktürk, Vizyonu, s. 37.

³⁵⁰ Göktürk, Vizyonu, s. 37.

kolay değildir. Çünkü halk, milliyetçiler tarafından sürekli olarak oy kullanmaları konusunda ikna edilmiş ve bu oy kullanma şekli ise bir muhtıranın altına imza atmaktan ibaret olmuştur. Bir Rum'un halkın gözü önünde Enosis aleyhinde oy kullanması, kendisinin gerçek bir Rum olmadığına halka ilan edilmesine neden olacak kadar riskli ve sıkıcı bir olaydı."³⁵¹

Destek sağlamak ve oylamanın sonuçlarını propaganda amacı uğrunda kullanmak için Kıbrıslı Rumlardan oluşan bir heyet, sırasıyla Yunanistan, İngiltere ve ABD'yi ziyaret etti. Amerika'da ise Birleşmiş Milletler'in konuyla ilgili birimini ziyaret etmelerine rağmen umdukları desteği bulamadılar. İngiltere ise plebisite rağmen mevcut Kıbrıs politikasında her hangi bir değişiklik yapmadı.³⁵²

2.5. İNGİLTERE'NİN YENİ AKDENİZ STRATEJİSİ

Geleneksel İngiliz Sömürgeler Bakanlığı'nın politikasınca her hangi bir sömürge kolonisinin elerinden çıkmasına bakanlık karşı olsada³⁵³ Kıbrıs konusunda durum diğer kolonilere göre biraz farklılık arz ediyordu. Çünkü konuya iki müttefiki Türkiye ve Yunanistan'da dâhildi. İngiliz Dışişleri mevcut ve olası sorunlar yüzünden Kıbrıs'ın İngiliz stratejisi açısından önemini sorgulamaya başladı.³⁵⁴ Bu yüzden İngiliz Dışişleri, İngiliz Genelkurmay Başkanlığı'na, Kıbrıs hakkındaki görüşü soruldu. Genelkurmay 1950 tarihli raporunda, İngiltere'nin özellikle Orta Doğu'daki güvenlik stratejisi ve çıkarları çerçevesinde Kıbrıs'taki egemenliklerinin devamını öngörmüştür.³⁵⁵ İngiliz Genelkurmay'ının bu görüşü 1950'lerin sonuna kadar devam edecektir ve İngiltere'nin

---

³⁵¹ Göktürk, Vizyonu, s. 37., Ayr. bkz., Zenon Stavrinides, **The Cyprus Conflict, National Identity and Statehood**, Wakefield, 1976, s. 27-28.

³⁵² Cihat Göktepe, "Londra ve Zürih Antlaşmalarının Hazırlık Süreci ve Türk-İngiliz İlişkileri (1955-1959)", **Türkler Ansiklopedisi, Cilt 16 Cumhuriyet**, (Ed.) Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, (Londra ve Zürih), ss. 943-951, s. 944.

³⁵³ Evanthis Hatzivassiliou, "Cold War Pressures, Regional Strategies and Relative Decline: British Military and Strategic Planning for Cyprus 1950-1960", **The Journal of Military History**, Vol. 73 (4): pp. 1143-1166., 2009, s. 1151.

³⁵⁴ James S. Corum, **Bad Strategies: How Major Powers Fail in Counterinsurgency**, Minneapolis: Zenith Imprint., 2008, s. 101.

³⁵⁵ Demetris Assos, "Conspiracy Theories and the Decolonisation of Cyprus under the Weight of Historical Evidence, 1955-1959". **The Cyprus Review**, Vol. 23 (2): pp. 109-125., 2009, s. 118.

Kıbrıs politikası bu temel üstüne oturacaktır. Bu bağlamda, 1950'lerin başında Kıbrıs'a biçilen İngiliz politikasını etkileyen birkaç önemli faktör vardır. Öncelikle İngiltere'nin elinde olmadan bölgede ve Orta Doğu'da değişen askeri ve siyasi İngiliz politikalarıdır.³⁵⁶

Bu döneme kadar, denizaşırı İngiliz sömürge İmparatorluğu'nun can damarı ve belkemiği olan Hindistan'ın rolü 1947 sonrasında Orta Doğu'ya kayar. Birleşik Krallığın bu dönemki İşçi Partili Dışişleri Bakanı Ernest Bevin ve hükümeti Orta Doğu'ya büyük önem vermiştir.

İngilizler'in Orta Doğu'daki üsleri Süveyş ve Filistin'deydi. Bu üsler üzerinden strateji ve çıkarlarını devam ettiriyordu.³⁵⁷ Ancak 1948'de İngiltere Filistin'den çekilmek zorunda kaldı ve askeri üssünü Kıbrıs'a kurdu. Kıbrıs bir anda 70 sene önceki rolüne büründü. Öte yandan bölgenin komünist Rus yayılcılığına karşı korunması şarttı. Çünkü İngiliz Kraliyet Hava Kuvvetleri (Royal Air Force-RAF) sanayisi ve teknolojisini nükleer güç olma yolunda değiştiriyordu. Londra'nın birincil güvenlik stratejisi bu yöndeydi.³⁵⁸ Bu döneme kadar İngiliz askeri yetkilileri RAF için en uygun üssü Orta Doğu olarak görmekteydi. Ancak bölgede özellikle Mısır'da artan İngiliz düşmanlığı bu stratejinin değişmesine neden oldu. Ayrıca askeri alanda dünyada değişen yenilikler, donanmaların öneminin nispeten azalmasına sebep olmuştur. Uzun yıllardan beri limanlarının işlevsizliği yüzünden önemi azalan Kıbrıs'ın bir anda önemi arttı. İngiltere şimdi Kıbrıs'ı gerek Orta Doğu gereksede Sovyet coğrafyasının gerektiğinde rahatlıkla bombalayabileceği ve uçaklarını yerleştirebileceği bir üs olarak görmeye başladı.³⁵⁹

---

³⁵⁶ David R. Devereux, "Britain, the Commonwealth and the Defence of the Middle East 1948-56". **Journal of Contemporary History**, Vol.24 (2): pp. 327-345., 1989, s. 327.

³⁵⁷ Maria Rousou, **Britain's Balcony in the Middle East: Cyprus' Role in British Defence Strategy, 1945-57**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ottawa: Simon Fraser University, 2001, s. 24-26.

³⁵⁸ Kristan Stoddart, "British Nuclear Strategy during the Cold War", *The British Way in Cold Warfare: Intelligence, Diplomacy and the Bomb 1945-1975*", Haz. Matthew Grant, **Continuum International Publishing Group**, London, 2009, pp. 15-31, s. 17.

³⁵⁹ Hatzivassiliou, s. 1147-1148.

Böylelikle Kıbrıs'ın önemi 1950'lerin başında İngiltere açısından artmış oldu. Süveyş'in kaybedilmesiyle de İngiliz politik algısında Kıbrıs yeniden değer kazandı.³⁶⁰

2.6. TÜRK HÜKÜMETİNİN AKSİNE, TÜRK BASINI VE KAMUOYUNUN KIBRIS DAVASINA BAKIŞ AÇISI

Kıbrıs'ı Misakı Milli içinde görmeyen Türk hükümeti, Lozan'da Kıbrıs'ı İngiltere'ye devrettiği için konuya hassasiyetle yaklaşmıştır. Ancak Rumların sürekli Enosis taleplerine karşı, Türk kamuoyunda da, 1948 yılından sonra, Kıbrıs gündeme oturmuş, büyük mitingler düzenlenmiş ve Türk basınında da sürekli yer almıştır.³⁶¹ Türk hükümeti ise Yunan ve Rumların eylem ve kışkırtmalarına rağmen Kıbrıs mitinglerine pek sıcak bakmıyor ve izin vermiyordu. Çünkü Ankara için Türk-Yunan dostluk ilişkileri daha önemli bir yer tutuyordu.³⁶² Plebisit sonrası hükümetin bu görüşüne karşın Türkiye basınında Hürriyet, Ulus, Vatan, Cumhuriyet, Zafer ve Yeni Sabah gibi tirajı yüksek gazeteler plebisitin Enosis'e hukuki dayanak oluşturmak üzere yapıldığını, ilhaka karşı olduklarını ve adanın İngiltere tarafından terk edilecekse eski sahibi olan Türkiye'ye verilmesi gerektiğini işlemeye devam ettiler. Türk gençliği ise her fırsatta Kıbrıs Türklerine desteklerini sürdürdüler. Üniversite gençliği, 18 Ocak'ta Ankara'da, 22 Ocak'ta İzmir'de mitingler düzenledi. Kıbrıs Türkü kardeşlerine; *“Yeşilada'nın asla yabancı ellere bırakılmayacağı”* sözü veriliyordu. Yine bu dönemde Türk hükümetinin önceliği 14 Mayıs'ta ki genel seçimlerdi. Kamuoyunda ise Cumhuriyet Halk Partisi'nin 27 yıllık iktidarının son bulacağı söylentileri dolaşıyordu.³⁶³ Bahadır Dülger imzalı 21 Şubat 1951 tarihli Zafer gazetesindeki bir yazıda; *“Yunanistan'ın öten beri gizli olarak yürüttüğü Kıbrıs'ı ilhak planını artık aşikârene sürdürmekte bir mahzur görmediği, bunun sebebinin ise uluslararası camiada meselenin Yunanistan'ın istediği şekilde olgunlaştırılması olduğu ifade edilmiştir. Konunun bu şekilde kabulünün Türkiye tarafından mümkün olmadığını, adanın statüsü, stratejik konumu ve Türkiye'nin güvenliği açısından ele alınmış, Kıbrıs'ın Türkiye'ye verilmesi gerektiği”*

---

³⁶⁰ Hatzivassiliou, s. 1165.

³⁶¹ Kapcı, s. 355.

³⁶² Göktürk, Vizyonu, s. 38.

³⁶³ Göktürk, Vizyonu, s. 38.

vurgulanmıştır. Ancak bu sefer de başta olan DP hükümetinin önceliği NATO'ya girmek olduğu için, Kıbrıs meselesi yine arka plana itilmiştir.³⁶⁴

2.7. YUNANİSTAN'IN KIBRIS'TA HELENİZM POLİTİKASI

Aslında, Yunanistan 21 Mart 1951'de, bütün parti başkanlarının katılımıyla gerçekleşen Siyasi Liderler Konseyi'nde, Kıbrıs'la ilgili politikasını ortak bir kararla belirlemişti. 21 Mart 1951 tarihli tutanakta açıklanan Yunanistan'ın Kıbrıs Stratejisi, sorunun uluslararasılaştırılmasını dışlayarak, İngiliz-Yunan dostluğu çerçevesinde ele alınmasını öngörüyordu. Kararda öncelikle, şu ilkeye yer verilmiştir: "*Hür Yunanistan, yaşadığı coğrafyada çoğunluğu oluşturan ve henüz kurtarılmamış olan Helenizmin bir parçasının vatanla birleşme arzusuna kulaklarını tıkayamaz.*" Bu saptamadan sonra, Siyasi Liderler Konseyi, hem İngiltere'yi hem de Helenizmi tatmin edebilecek çözümler bulmak doğrultusunda öneriler yapmıştı: "*Yunanistan'ın Kıbrıs'a derin ilgisinin duygusal, İngiltere'nin ise stratejik olduğu*" değerlendirilmesinin yapıldığı karar metninde, hem İngiltere'nin çıkarlarına hem de Kıbrıs'ta yaşayan Türk azınlığın bütün haklarına saygı gösterileceğine yer verilmişti.³⁶⁵

Eğer İngiltere bu dönemde Kıbrıs'tan çıkmayı düşünmüyorsa, mantıklı bir zaman dilimi içinde çıkması ve bu konuda sözlü bir güvence vermesi için uğraş verilmesini savunan liderler kararı, Kıbrıs sorununun BM örgütünün öngördüğü ve hem Yunanistan hem de İngiltere'nin onayını taşıyan, halkların self-determinasyon ilkesiyle çözülebileceğini vurgulamıştı. Görüleceği gibi Yunanistan bu dönemde, tıpkı 1930'luyıllarda Venizelos'un savunduğu gibi, Kıbrıs sorununu İngiliz-Yunan dostluğu çerçevesinde ele almayı benimsemekteydi.

Bu yaklaşım Yunanistan'ın bağımlı bir ülke olarak genel çıkarlarını korumaktan kaynaklanıyordu ama çevre Helenizminin önderi olan ve kendi ulusal tutkuları içinde hapsolan Makarios'u tatmin etmekten çok uzaktı.³⁶⁶

---

³⁶⁴ Kapcı, s. 355.

³⁶⁵ Kızılyürek, s. 99.

³⁶⁶ Kızılyürek, s. 99.

2.7.1. Makarios-Grivas Görüşmesi ve EOKA'nın Temelleri

Yunan hükümetinin, daha doğrusu hükümetlerinin tutumundan hayal kırıklığına uğrayan Makarios, Başpiskopos seçildiği 1950 yılının ekim ayından itibaren düşünmeye başladığı “silahlı mücadele” stratejisini devreye sokmak için hazırlıklarını yoğunlaştırmaya girmişti bile. Nitekim Atina’da yaşayan ve Makarios’un yakın çalışma arkadaşları olan iki Kıbrıslı kardeş, Savva ile Sokrati Loizidi, 1950 yılının sonlarına doğru, Makarios’un isteği üzerine Atina’da aşırı milliyetçi eski “X” örgütünün üyeleri ile “silahlı mücadele” konusunda görüş alışverişinde bulundular. “X” örgütü, Kıbrıs asıllı olup Yunan ordusunda albay olarak görev yapan Yorgos Grivas tarafından 1941 yılında kurulmuş, Kral II. George’un İngiltere tarafından yeniden Yunanistan’a getirilmesini destekleyen, sıkı anti-komünist ve kralcı bir örgüttü.³⁶⁷ 1951 yılının Mart ayında, Makarios, yakın çalışma arkadaşı Sokratis Loizidi ile Atina’nın “Büyük Britanya” otelinde bir araya gelmişti. Makarios, bu toplantıda Loizidis’e, eski bakanlardan Kral II. George’un yakın arkadaşı, Yorgos Stratos ile görüşmeyi salık vermişti. Stratos örgüte katılmayı kabul ederek Yorgos Grivas ile de görüşülmesini önermişti. Loizidis kareşler, 1951 yılının Mayıs ayında, Yorgos Grivas ile ‘Tsita’ pastanesinde buluşarak Grivas’a, silahlı mücadele hazırlığı içinde olan örgüte katılmayı teklif etmişlerdi. Grivas öneriyi kabul etmişti. 6 Haziran 1951 tarihinde Makarios ile

³⁶⁷ Alman işgali esnasında, Yunanistan’da, sol örgütlerin oluşturduğu EAM/ELAS kurtuluş cephesinin işgal sonrası dönemde etkin olmasının engellenmesi için, İngiltere’nin öncülüğünde EAM/ELAS’a karşı savaş kararı alındığı 1943’te, Grivas’ın örgütü “X”, İngilizlerle aynı amaç doğrultusunda mücadele etmek için bir protokol bile imzalamıştı. Bu protokole göre, İngilizler, Grivas ve örgütüne silah yardımı yapacaklar, onlarda solculara karşı savaşacaklardı. Nitekim “X” örgütü 1944 yılında Atina’da ELAS’a saldırmıştı. İç savaş boyunca İngilizlerle birlikte ELAS’a karşı savaşan Grivas, bu süreç içinde örgütünü güçlendirmişti. İngiliz askeri istihbarat örgütü MI3’e göre, “X” örgütü, 1946 yılının Mart ayında, 50 bin silahlı üyeye sahipti. Grivas ise, örgütünün 200 bin üyesi olduğunu ileri sürüyordu. Yunanistan’da, savaş sonrası yapılan ilk seçimlere (1946) Yunan solu, sola karşı estirilen terör havasından ötürü katılmamıştı. Örgütünün gücüne güvenen Yorgos Grivas, siyasi yaşama geçmeyi umarak seçime katılmış ve tam bir hezime uğramıştı. Büyük sağ parti Halk Partisi’nin ittifak önerisini reddeden Grivas, seçime kendi partisi ile katılmış ve % 0,080 oranında oy almıştı. Bundan sonra “X’lerin Köylü Partisi” adı altında yeni bir parti kurarak, 1950 seçimlerine katılmış ama sonuç yine değişmemişti. Grivas, siyasette tam bir başarısızlığa uğramıştı. “X” örgütünün aşırı milliyetçi, yobazlık derecede dindar, anti-komünist lideri Grivas, 1950 yılında ordudan ayrılmış, siyasette başarısız olmuş bir durumdayken, Kıbrıs’tan gelen bir çağrı şle umutlanmıştı.” (Makarios Drusiotis, “O Grivas Apo Tin Organosi X Stin EOKA”, *Elefterotipia/İstorika*, Atina, 13 Temmuz 2000, s.17.) Kızılyürek, s.99-100.

Grivas, Yorgos Stratos'un evinde bir araya gelerek, Grivas'ın Kıbrıs'ı ziyaret etmesine karar verdiler. Grivas tam bir ay sonra eşiyile birlikte Kıbrıs'ı ziyaret ederek, 10 Temmuz 1951'de, Makarios'la Lefkoşa'da yeniden görüştü.³⁶⁸ Grivas Kıbrıs'ı bu ilk ziyaretinde "mekân taraması" yaptı ve adanın coğrafi ve sosyal yapısına uygun bir örgüt kurulmasının ön hazırlılarını başlattı. Makarios gerilla savaşı için Kıbrıs'ta gönüllü savaşçı bulacağına pek inanmıyordu. Hatta bir toplantıda Makarios, Grivas'a "50 adam bulamazsın" demişti. Ancak, Atina hükümetlerinin Enosis konusundaki isteksizliği, Makarios'un ısrarlı tutumuna karşı somut adım atmayı, örneğin BM örgütüne başvurmayı reddetmeleri, sorunu İngiliz-Yunan dostluğu çerçevesinde ele alınmasını benimsemeleri, Makarios'u silahlı mücadele konusunda iyice sabırsızlaştırmıştı. Nitekim Makarios 21 Temmuz 1952 yılında, Atina'da "Mücadele Komitesi" üyeleriyle bir araya geldiğinde, Yunan hükümetlerinin Enosis için siyasi mücadele etmekte isteksiz olduklarından söz ederek Enosis için mücadele etmekte isteksiz olduklarından söz ederek, Enosis için mücadele verecek biri siyasi, diğeri askeri olmak üzere, iki örgütün kurulması karara bağlanmıştı. 3 Ekim 1952 tarihinde Grivas, Kıbrıs'ı yeniden ziyaret etti ve Atina'ya döner dönmez (23 Şubat 1953), silah tedarik etmeye koyuldu. "X" örgütünün silah depolarını "yeni örgüt" için açtı. 10 Mart 1953 tarihinde, Atina'da Makarios'un başkanlığında toplanan "Komite" üyeleri, Enosis için yemin ettiler. 1954 yılının başında da, "Mücadele Komitesi" silahlı mücadeleyi başlatma kararı aldı ve bunun üzerine Kıbrıs'a silah göndermeye başlandı. EOKA (Kıbrıslı Savaşçıların Silahlı Örgütü) adıyla kurulan örgüt, "1 Nisan 1955" günü Enosis için silahlı eyleme girişti. Grivas, mücadeleyi "Tanrı'nın yardımı, inanç ve cesaretle" kazanacağından emindi.³⁶⁹

1954 yılı başlarında Yunanistan, Kıbrıs'a gizlice silah ve cephane sevkiyatına başlamasına takiben, 9 Kasım 1954'te EOKA lideri Grivas gizlice Kıbrıs'a çıkar. Grivas'ın yönettiği Kıbrıs Rum gerilla örgütü EOKA, Yunanistan'ın yardımı ile gittikçe

---

³⁶⁸ Ashında Makarios ile Grivas'ın tanışıklığı 1940'lı yıllarda başlamıştı. Atina'da öğrenci olarak bulunan Makarios, sıkı bir anti-komünist olduğu için Grivas'ın "X" örgütüne sempati ile bakıyor, hatta "X" örgütünün propaganda dergisine 1946 yılında yazı bile yazıyordu. Makarios dergide çıkan yazılarında komünizmi yeriyor ve Hıristiyanlığı yüceltiyordu. Grivas sıkı bir Hıristiyan ve ünlü bir anti-komünistti; Kızılyürek s. 101.

³⁶⁹ "Angelos Vlahos, *Deka Hronia Kipriaku*, Atina, 1980, s.84"; Kızılyürek, s. 101-102.

güçlenmekte, “1955 Ocak ayının son günlerinde Kıbrıs’ın bir limanında içi silah ve mühimmat dolu 100 tonluk bir motor yakalanmasıyla”, adadaki bu gelişmeler üzerine Kıbrıs, Türkiye’de Türkiye’nin korunmasına daha fazla ihtiyaç duymaya başlar. EOKA’nın tek amacı Yunanistan’a ilhaktı, önce İngilizler adadan atılacak, sonra da toplu bir katliamla Türkler imha edilecek ve kalanlarda göçe zorlanacaktı. Nisan ayı başından itibaren adada tedhişçiliğin başlaması üzerine, Türk kamuoyunun Kıbrıs konusundaki heyecanı artmış, buna paralel olarak da, Türk milletine, Yunanistan’a karşı husumet hisleri oluşmaya başlamıştır. EOKA’cı Rumların 1 Nisan’da başlattıkları tedhiş hareketleri ilk etapta Türklere yönelmemiş, sadece Kıbrıs’taki İngilizleri hedef almaktaydı. Haziran ayının sonlarına doğru, “Rumların tedhiş hareketleri Türkleri de hedef almaya başlamış, bunlardan ilki 21 Haziran’da olmuş ve Lefkoşa’da Türk mahallelerine Rum tedhişçiler tarafından atılan bombalarla 14 Türk yaralanmıştır.”³⁷⁰

Meselenin başlangıcından beri Rum tedhişçilerinin bütün hareketleri İngiltere’ye yönelmişti. Tedhiş hareketlerinin Kıbrıs Türklerine yöneltilmesiyle adeta Türkiye, Kıbrıs meselesinin içine girmeye davet ediliyordu.³⁷¹

2.8. BATI VE DOĞU BLOKU EKSENİNDE TÜRKİYE –YUNANİSTAN VE KIBRIS

Dünya İkinci Büyük Savaş’ın ardından uluslararası sistemde ve Avrupa’da büyük değişikliklere şahit oldu. Birinci Dünya Savaşı’nda sonra “faşist ve demokrat” olarak ikiye bölünen dünya sistemi, İkinci savaştan sonra “ABD ve SSCB” ekseninde kamplara ayrıldı. Avrupa, her ne kadar ABD’nin yanında yer alsada, eski gücünü yitirdi ve dünya politik sisteminde bir alt sıraya geriledi. Uluslararası sistemde tanınmayacak

---

³⁷⁰Makarios ve Grivas, Enosis’i gerçekleştirmek için teşkil ettikleri EOKA tedhiş örgütünü 1 Nisan 1955’te İngilizler aleyhine silahlı eylemlerde bulunmak üzere harekete geçirirler. EOKA Yunanistan’ın Kıbrıs’ta Enosis’i gerçekleştirmek amacıyla kurduğu yasa dışı bir yer altı teşkilatıdır. “Ellenikos Organismus Kypriakan Aganista” Rumca kelimelerin baş harflerinden meydana gelmiş bir kısaltma olup Kıbrıs Rum Mücadele Örgütü anlamına gelmektedir.” Rasim Koç, **1950-1954 Kıbrıs Basınında Kıbrıs Olayları**, Doğu Kütüphanesi Yay., İstanbul, 2006, s. 76-77.

³⁷¹ Koç, s. 77.

kadar değişti.³⁷²

Savaş ertesinin iki kutuplu uluslararası düzeni ve 1946 ertesinde Sovyetler Birliği ile Batılı devletlerarasında yükselen Soğuk Savaş, 1930'lardan beri var olan iki komşu devlet Yunanistan ve Türkiye'nin yakınlaşmasını sağlayan koşulları hazırlıyordu. Savaştan gücünü yitirerek çıkan İngiltere, Yunanistan ve Türkiye üzerindeki “*Sovyet tehditlerine karşı koyma sorumluluğunu 31 Mart 1947'den başlayarak ABD'ye devretmek*” istediğini bildirince, Birleşik Devletler Başkanı Truman, 12 Mart 1947'de Amerikan Kongresi'ne bir mesaj gönderdi. Truman Doktrini olarak anılacak olan bu mesajı ile ABD Başkanı, Kongreden, Yunanistan ve Türkiye'ye askeri yardım yapılması için 400 milyon dolarlık bütçe istiyordu. 22 Mayıs'ta Amerikan Kongresi Truman Doktrini'ne onay verdi. Türkiye'ye 100, Yunanistan'a 300 milyon dolarlık askeri yardım kararı alındı.³⁷³

1945 ve 1946 yılları, Türkiye açısından en tehlikeli yıllardı. Türkiye, bu yıllarda kendisine yönelik Sovyet tehlikesine İngiltere ile ABD'nin dikkatlerini çekmeye uğraşmışsa da, bunda pek başarılı olamamıştı. Ancak, Türkiye, 1945-1947 yıllarında Sovyetler Birliği karşısında yalnız olmasına karşın, Sovyet isteklerine boyun eğmemişti. Türkiye, 1945-1946 yıllarında Sovyet istekleri ve tehditleri karşısında, dış politika felsefesini Batı'ya sıkı bağlarla bağlanmak ilkesine dayandırdı. Bu nedenle de, Batılı devletlerin kurdukları bütün ekonomik, askeri ve siyasi kuruluşlara katılmayı devlet politikası edindi.³⁷⁴

2.8.1. NATO Yolunda İki Ülke Türkiye-Yunanistan

Yunanistan'da iç savaşın bittiği 1949, aynı zamanda Soğuk Savaş'ın doruğuna ulaştığı ve Batılı devletlerin NATO ittifakını kurdukları yıldı. NATO'nun kuruluşu için

---

³⁷² Melek Fırat, “1945-1960 Batı Bloku Ekseninde Türkiye-1”, **Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt 1: 1919-1980**, (Ed.) Baskın Oran, içinde s. 477-615, 7. Baskı, İletişim Yay., İstanbul, 2003., (Batı), s. 480.

³⁷³ şenol Koray Sakınmaz, **Kıbrıs Tüneli Türk-Yunan İlişkileri, 1. Cilt**, Akademi Kültür Sanat Yay., İstanbul, 2007, s. 69.

³⁷⁴ Hüner Tuncer, **Menderes'in Dış Politikası Batı'nın Güdümündeki Türkiye**, 1. Baskı, Kaynak Yay., İstanbul, 2013, (Menderes), s. 30.

Batılıların aralarında yaptıkları hazırlık toplantılarında Türkiye ve Yunanistan'ın da bu ittifaka alınması görülmüş, ancak bu iki devletin ittifak dışında tutulması kararlaştırılmıştı. NATO, Türkiye ve Yunanistansız doğmuştu ama çok geçmeden bu iki devletin ittifaka katılımlarını sağlayan koşullar olgunlaşacaktı.³⁷⁵

NATO'nun kapısını kuruluşundan başlayarak her fırsatta çalan Türkiye ve Yunanistan'a karşı Amerikan tutumu, Kore Savaşı ertesinde değişti. Ancak bu tutum değişikliğini, genellikle yapıla geldiği gibi, Türk askerinin Kore Savaşında gösterdiği kahramanlıklara bağlamak doğru değildir. Kore Savaşı, 1950 yazından başlayarak ABD'nin dünyaya bakışını değiştirdiği için Türkiye ve Yunanistan'ın NATO üyeliği ABD ve Batı için "gerekli" olmuştu. Soğuk Savaş koşullarına karşın, tarihinden gelen bakış açısında radikal bir değişiklik yapamayan ABD, bir "dünya devleti" rolünü oynamaya, Kore Savaşı'na kadar verememiştir. Ama Kore'nin ardından, 1950 ertesinde, dünyanın her bölgesi Amerikan çıkarları açısından önemli bulunmaya başlanacak, yani ABD için "bölgesel-küresel" ayrımı ortadan kalkacaktı. İşte Türkiye ve Yunanistan, böyle bir politika değişikliği sonunda 1952'de NATO ittifakına katıldılar.³⁷⁶

Hüner Tuncer'in Menderes dönemini anlattığı kitabında NATO üyeliği sürecinde ki siyasi koşulları ve Kore Savaşı'nın etkilerini aktarmaktadır; *"Buna göre, Kore Savaşı, ABD'ye, sahip olduğu atom üstünlüğü nedeniyle o zamana değin çıkmayacağını varsaydığı bölgesel savaşların çıkabileceğini göstermişti. ABD, Sovyetler karşısında sahip olduğu atom üstünlüğüne karşın Sovyetler Birliği'nin Uzakdoğu'da bir savaş çıkarmaya cesaret ettiğine göre, aynı şeyi Avrupa'da savunmasının daha da güçlendirilmesi gereğini duymuş ve "karşı-saldırı" teorisini geliştirmişti."* ABD, Türkiye'yi bu teoriyi uygulayabileceği üslerin kurulacağı en uygun ülke olarak görmeye başladı. İşte Türkiye'nin NATO'ya alınması bu gelişmelerin sonucunda olmuştu.³⁷⁷

ABD açısından NATO'nun öncelikli amacı, ABD Hava Kuvvetleri'ne üs sağlanmasıydı. Amerikan'ın bombardıman uçaklarının büyük bir kısmı orta menzilliydi

---

³⁷⁵ Sakınmaz, s. 69-70.

³⁷⁶ Sakınmaz, s. 70.

³⁷⁷ Tuncer, Menderes, s. 34.

ve üs olarak Kıta Avrupası'ndan yararlanamazdı. Bu nedenle Amerikan'ın Sovyetler Birliği ve uydu devletlerine daha yakın topraklardaki üslere gereksinimi vardı. Örneğin Orta Doğu, Kuzey Afrika ve tabii ki Türkiye. ABD'nin Türkiye'yi NATO'ya almak istemesinin en önemli nedeni, Türkiye'deki deniz ve hava üslerinin otomatik olarak Batı'nın emrine tahsis edilmesini istiyordu. ABD, Türkiye'den kendilerine üs verilmesini istemiş, bu olmayınca Türkiye'nin NATO'ya alınmasından yana bir tutum benimsemişti. ABD, üs vermeyi NATO'ya girme koşuluna bağlayan Türkiye'deki hava üslerini kullanabilmek için, Türkiye'nin NATO'ya alınmasından başka bir çare görememişti. ABD'nin Türkiye'nin NATO'ya alınmasını istemesinin bir diğer nedeni de, Türkiye'nin Ortadoğu petrolünün kilidi olarak görülmesi ve ABD'nin Ortadoğu devletleriyle ilişkilerinde Türkiye'nin iyi bir kanal oluşturmasıydı. Öte yandan, Yunanistan'daki iç savaşın sona ermesi ve ABD Kongresi'nin Türkiye'nin NATO'ya alınmasında geçerli gerekçeleri oluşturmuştu.

Türkiye'nin, NATO'ya üye olmak istemesinin ise başlıca nedeni şuydu; Türkiye, Sovyet tehdidine karşı, İkinci Dünya Savaş'ında yenilgiye uğratılmış olan Almanya ve savaştan güçsüz çıkan İngiltere'nin yerine, ABD'yi en güçlü devlet olarak görmekteydi ve ABD, NATO'nun kurucu üyesiydi.³⁷⁸

Prof. Melek Fırat, Türkiye'nin Sovyet Rusya ile Batı dünyası arasındaki siyasi durumunu anlatırken Türkiye'nin ileri karakol durumuna vurgu yapıyor. Buna karşılık Batı dünyası ve özellikle de SSCB'nin komşuları, doğal olarak, bu güvenliğin oranı arttıkça kendi güvenliklerini aynı oranda tehdit altında hissetmeye başladılar. Bu güvenlik kuşağının hangi noktada bittiği, hangi noktada yerini yayılmaya bıraktığı, tartışmalı bir konu oldu. Hal böyle olunca da, ABD ve müttefiklerine kucak açan her bölge, Batı'nın ileri karakolu oluyordu. Bu durum ise Sovyet Rusya'nın kronikleşmiş güvenlik paranoyasını arttırıyordu. Soğuk Savaş bu atmosfer içinde kendi kendini sürdüren bir mekanizma olarak işledi.

---

³⁷⁸ Tunver, Menderes, s. 36-37.

Ayrıca, Soğuk Savaş'ın başlarında, blok lideri ülkelerin, jeo-stratejik açıdan çok önemli gördükleri Orta Büyüklükte Devletlerin bu bloklardan bağımsız politika sürdürme “lüksleri” olamazdı; böyle bir durum “gerçekçi ve mümkün” değildi.³⁷⁹ Dış politika açısından alınan bu radikal kararlar olağan karşılanmaktaydı. Bilindiği gibi Türkiye yüzyıllardır Rus tehdidi ile uğraştığından ötürü yüzünü Batı'ya dönmüştür. Aynı biçimde Yunanistan ile İran'da içten içe bir Sovyet tehdidi vardı, oysa Türkiye'de bu dışarıdan ve açıktı. Üstelik bu tehdit Batılılar için de mevcuttu. Dahası, ABD emperyalist olarak tanınmıyordu. İlk başlarda Türkiye, Amerikan uydusu olmaktan çekiniyordu. Ancak NATO'ya Yunanistan'ın tek başına girmesi bu dönemde Türkiye açısından kabul edilebilecek bir durum değildi. Bu dönemdeki Türk dış politikası açısından diğer bir olay ise, Türkiye'nin TBMM'nin onayı olmadan Kore Savaşı'na asker göndermesi oldu. Muhalefet bu duruma karşıydı ancak NATO üyeliği bu tartışmayı en az 10 yıl erteledi.³⁸⁰

2.8.2. İngiltere Türkiye'nin NATO Üyeliğine Karşı Çıkıyor (Ortadoğu Komutanlığı Projesi)

Türkiye'nin NATO üyeliğine en çok İngiltere karşı çıktı. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra eski gücünü yitiren Büyük Britanya özellikle de Ortadoğu'dan tasfiye edilmek durumunda kaldı. İngiltere, askerlerini bölgede tutabilmeyi sağlayacak bir formül bulabilmek için, Türkiye'nin de katılacağı bir Ortadoğu düzeni kurmayı çabalıyordu. İngiltere, Ortadoğu'da birleşik bir komutanlık kurmak yoluyla, Süveyş'teki varlığının devamı için uğraşmaktaydı. İngiltere, Türkiye ile Yunanistan'ın NATO'ya katılmalarını, bir “Ortadoğu Komutanlığı”nın kurulması koşuluna bağlamada diretmekteydi.³⁸¹

1951'in Haziran ayında ise ABD ve İngiltere “Orta Doğu Komutanlığı” konusunda anlaşmaya vardı. Anlaşmaya göre Orta Doğu Komutanlığı NATO kapsamında yer almayacak ancak, NATO ile yakın iş birliği yürütecekti. İngiltere'nin

---

³⁷⁹ Fırat, Batı, s. 483.

³⁸⁰ Fırat, Batı, s. 494-495.

³⁸¹ Tuncer, Menderes, s. 41.

burada ki öncelikli hedefi Mısır ile arasında gittikçe tırmanan “Süveyş” sorunuydu. Türkiye’nin, “Ortadoğu Komutanlığı” projesine katılması önemliydi, çünkü Türkiye, hem en büyük ve en güçlü orduya sahip bir bölge devleti olarak Ortadoğu’nun savunmasında önemli bir görev üstlenecek hem de Ortadoğu ve Müslüman bir devlet olarak, “Ortadoğu Komutanlığı”nın tümüyle Batılı damgasını taşımasını önlemiş olacaktı. Temmuz ayında ise İngiltere, Türkiye’nin NATO üyeliğine Orta Doğu Komutanlığı’na katılması koşulu ile destek vereceğini söyledi. Böylelikle, 18 Temmuz 1951’de İngiltere Dışişleri Bakanı Herbert Morrison, İngiltere’nin politikasındaki değişikliği resmen açıkladı ve ülkesinin Yunanistan ile Türkiye’nin NATO’ya alınmasını desteklediğini bildirdi.³⁸² Türkiye ve Yunanistan’da ise 1950’ler boyunca benzer sosyal, siyasal ve ekonomik gelişmeler yaşandı. Amerikan destekli sağ partiler 10 yıl kadar iktidarda kaldı çünkü her iki devletinde ana hedefi kapitalist Batı ekonomisi ile askeri bütünleşmeyi sağlamaktı. İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra Batı, Türkiye’nin çok partili demokrasiye geçmesini Ankara’yla yakınlaşma politikasının ön koşulu olarak belirledi. 14 Mayıs 1950 seçiminde iktidara gelen Demokrat Parti (DP), 27 Mayıs 1960’da askerlerin yönetime el koymasına dek ülkeyi yönetti. Yunanistan’da demokrasiye geçiş daha sancılı yaşandı. Ülkeyi gerçek anlamda ikiye bölen iç savaş sonrasında, nispi seçim sistemi dolayısıyla 1952’ye dek merkez sağ partiler arasında kurulan koalisyon dönemleri yaşandı. Gerek Türkiye’deki Menderes iktidarının, gerekse Yunanistan’daki Papagos-Karamanlis iktidarlarının ekonomik politikaları, ABD’den gelen yardımlarla kapitalistleşme sürecini hedefliyordu. ABD yardımlarının daha çok askeri harcamalara ayrılması sonucunda sanayileşme sağlanamadıysa da, alt yapı

---

³⁸² Türkiye, güvenliği açısından öncelikli tehlike olarak Sovyetler Birliği’ni gördüğü için, NATO’ya girinceye değin Ortadoğu savunmasıyla ilgili olmamıştı. Türkiye, İngiltere’ye, NATO’ya alındığı takdirde, Ortadoğu’nun savunmasında rol oynamayı kabul edebileceği sözünü verdi. İngiltere, ancak Türkiye’nin bu sözünde sonra NATO’ya katılmasına razı oldu. Bunun üzerine Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü, 20 Temmuz’da, TBMM’de bir açıklama yaparak, Türkiye’nin NATO’ya üye olarak kabul edilmesi durumunda, Ortadoğu’da henüz belirlenmemiş bir savunma rolünü üstleneceğini dile getirdi. Türk Hükümeti, 15 Ekim’de bir bildiri yayımlayarak “Ortadoğu Komutanlığı”nın kurulmasının zorunlu ve yararlı görüldüğünü ve Hükümet’in, böyle bir Komutanlığın değerini ilke olarak kabul ettiğini açıkladı. Mısır ise, 17 Ekim’de ortak tasarıyı reddetti. Mısır’ın bu tutumu nedeniyle, “Ortadoğu Komutanlığı” tasarısı suya düştü. Bunun üzerine NATO Konseyi, 17 Ekim günü Londra’da imzaladığı bir protokolle, Türkiye ile Yunanistan’ın NATO’ya katılmalarını kabul etti; Tuncer, Menderes, s. 42-44.

çalışmaları hızlandırıldı. Ekonomik ve siyasal anlarda yaşanan Amerikan bağımlılığı dış politika da daha da belirgin bir hal aldı. Bu dönemdeki Türk ve Yunan dış politikası ve ulusal çıkarları öncelikle ABD ve sonra da NATO çerçevesinde şekillendi. 1949'dan sonra her iki ülke için tek bir hedef vardı; NATO üyesi olarak, dış güvenliğini ve askeri gücünü bu örgüte bağlamak. Bu yüzden her iki ülkede, 1950 Kore Savaşı'na asker gönderdi. Anti-komünist sloganlarla ABD'ye askeri üs verdiler. 18 Şubat 1952'de NATO'ya kabul edildiler ve NATO'nun bekçiliğine soyunarak, güneydoğu kanadının koruyucusu oldular.³⁸³

2.9. PLEBİSİT'TEN SONRA RUMLARIN ENOSİS ÇABALARI

1878 Kıbrıs'ta İngiliz idaresininin başladığı dönemden itibaren her fırsatta Enosis isteyen Rumlar, İkinci Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında bu isteklerinin dozunu daha da arttırdı. Enosis hareketinin iki lideri vardı. Birincisi yüzyıllardır Rum halkını Enosis'e zorlayan Kilise, ikincisi ise 1940'larda kurulan ve güçlenen işçi sınıfı tabanlı AKEL partisi. Savaştan sonra iktidara gelen İngiliz İşçi Partisi ise Rumların Enosis isteklerine kulaklarını tıkamadılar. Ancak Orta Doğu'da yükselen Arap milliyetçiliği ve İngiliz düşmanlığı, Londra'nın Akdeniz ve bölge stratejisini yeniden gözden geçirmeye itti. Bir şekilde İngilizler bölgede askeri varlığını sürdürmeliydi.³⁸⁴

Kıbrıs'ta ise, Başpiskopos'un İngiliz valisine gönderdiği plebisit sonucuna, vali şu yanıtı veriyordu; "*İngiltere, Kıbrıs sorununu kapanmış bir konu olarak görmektedir. Kıbrıs'ta statü değişikliği söz konusu olamaz*" diyerek İngiltere'nin nihai kararını tekrar bildirdi.³⁸⁵ Bu yanıtı beğenmeyen Kilise, Girne Piskoposu Kiprianos başkanlığında bir Ethnarhia heyeti ile Atina, Londra ve ABD'ye giderek kulis çalışmalarına başladı.³⁸⁶ Atina'dan sonra Londra'ya geçen heyete, İngiliz Sömürgeler Bakanlığı randevu vermedi. Ardından heyet New York'a geçerek, plebisit sonuçlarını 25 Eylül 1950

---

³⁸³ Fırat, Batı, s. 586-587.

³⁸⁴ Fırat, Batı, s. 596.

³⁸⁵ Gazioğlu, Enosis, s. 460.

³⁸⁶ Gazioğlu, Enosis, s. 39.

tarhinde BM Sekreterliğine sundu.³⁸⁷ 2 Aralık 1950’de New York’tan Atina’ya dönen Ethnarhia heyeti, Yunan hükümetini de baskı altına almak için, plebisit ve Enosis uğruna daha fazla aktif rol almasını talep ediyor ve “*Umarız ki Yunan Hükümeti davaya karşı olan görevini yerine getirmek cesaretini gösterecektir*” ifadeleri ile Atina’yı eleştiriyordu.³⁸⁸

Gerçektende o dönemde Atina hükümetlerine karşı “*Enosis mücadelesine gereken ilgiyi göstermedikleri*” şeklinde eleştiriler geliyordu. Özellikle de Kıbrıs Rum Kilisesi, Rum milliyetçileri ve Atina’daki muhalefet kendi iç politika malzemeleri için bu eleştirilerin dozunu arttırıyordu.³⁸⁹

Makarios II’nin organize ettiği 1950 plebisitinin artık yeni bir lideri oluyordu. İkinci Makarios’un yerine geçecek olan yeni Başpiskopos Makarios III, yardımcıları ile yeni bir yol haritası çizerek, İngiliz valiye bir mektup yazdı ve plebisitin tanınmasını istiyordu. Yeni Başpiskopos, dünya kamuoyunda plebisitin tanınması ve duyurulması için daha yoğun çaba harcama yoluna girdi.³⁹⁰ Makarios III, Yunanistan’ı daha yoğun baskı altına almak için, Mart 1951’de Atina’ya gitti. Kıbrıs’ın ilhakı için İngiltere ile konuşmalarını ve eğer her hangi bir uzlaşı olmazsa, konun BM’e taşınmasını istiyordu.³⁹¹

Yunan hükümeti, Makarios’un özellikle de 1950’den sonra Yunanistan’daki faaliyetlerinden rahatsızlık duymaya başlamıştı. Atina, Enosis ve Batı ittifakı arasında bir ikilemde kaldığını hissediyordu. Kıbrıs ve Yunan kamuoyunu Enosis için bastırırken, Batı ittifakını ulusal güvenlik ıkartı olarak gören Yunanistan, Türkiye ve İngiltere ile olan ilişkilerinin bozulması istemiyordu.³⁹²

---

³⁸⁷ Gazioğlu, Enosis, s. 38-39.

³⁸⁸ Savas Loizides, **The Cyprus Question and the Law of the United Nations**, Nicosia, 1954, s. 6.

³⁸⁹ Gazioğlu, Enosis, s. 443.

³⁹⁰ Gazioğlu, Enosis, s. 39.

³⁹¹ Loizides, s. 11.

³⁹² Fırat, Batı, s. 597.

İngiltere, 1950'lerin başında Kıbrıs'ın statükosunda hiçbir değişikliğin yapılmayacağını açıkça bildirmişti, ancak Yunan muhalefeti ve Kilise'nin baskısı daha yoğundu. Müttefiklerinin tepkisini çekmek istemeyen Yunan Başbakanı, *Revue De Athens* dergisine; “Yunanistan'ın toprak ele geçirme iddiası yoktur. Ne kadar haklı nedene dayanırsa dayansın toprak talebi yerine Yunanistan kendi sınırları içinde gelişmek kararındadır.” yönündeki açıklamasına,³⁹³ Makarios'un emriyle, Ethnarhia'nın Atina'daki temsilcisi N. Kranidyodis, Yunan Başbakanı'na bir mektup göndererek konuya açıklık getirmesini istiyordu.

Baskılar karşısında, Kronidyodis'e, Yunan Başbakan; “*Bu ifade, halis Yunan olan Kıbrıs'la ilgili değildir. Bugün, çok iyi bilinen uluslararası nedenlerden, Pan-Helenik istek ve iddiamızın daha şiddetli, daha kuvvetli bir biçimde izlenmesi olanağı yoktur. Mamefih, hepiniz çok iyi biliyorsunuz ki, yakın geçmişte Kıbrıs Heyeti'ne izah edildiği gibi, Yunan hükümeti, bu sorunun sürüncemede bırakılmayacağını ve bırakılmaması gerektiği hakkındaki Pan-Helenik duyguları sempati ile karşılamaktadır*” yanıtını vererek, eski görüşünden çark ediyordu.³⁹⁴

Yunan hükümetlerinin, 1954'e dek olan Kıbrıs politikaların temel unsuru İngiltere ile çözümlenmek olmuştur diyebiliriz. Yunanistan, İngiltere'nin belirleyeceği dört bölgede, 99 yıllığına askeri üsler vereceğini Kasım 1951'de İngilizlere teklif etmiştir ancak olumlu bir yanıt almadılar. 19 Kasım 1952'de Papagos'un iktidara gelmesiyle, Enosis konusunda umutlanmalar oldu.

Papagos daha iktidara gelmeden önce, konuyu BM'e taşıyacağına söz vermişti. Ancak verdiği söze rağmen, Papagos Kıbrıs'ın ilhakı için İngiltere ile doğrudan görüşmeyi tercih etti. Geçirdiği rahatsızlıktan ötürü Eykül 1953'te Yunanistan'a dinlenmeye gelen İngiliz Dışişleri Bakanı Eden ile gayri resmi bir görüşme yaptı. Papagos, İngiltere'nin niyetini Eden'e sorunca, İngiliz bakan “*Gerek bugün gerekse gelecekte Kıbrıs diye bir sorunu olmadığını ve bu konuyu tartışmak istemediğini*”

---

³⁹³ Gazioğlu, Enosis, s.443.

³⁹⁴ Gazioğlu, Enosis, s. 443.

şeklinde çok sert bir yanıt verdi. Bu yanıtlada yetinmeyerek, Yunan Başbakanına alaycı bir tavırla; “*Neden Kıbrıs’tan daha fazla Rum nüfusa sahip olan New York’u ya da İskenderiye’yi istemediklerini*” sordu.³⁹⁵

Kilise’nin ve din adamlarının Yunanlı politikacılara yapmış oldukları baskı sonucu uluslararası platforma taşınan Kıbrıs konusunda Yunanlılar için olumsuz bir sonuç alınmış gibi görünse de, konunun gündemde tutulması ve uluslararası boyuta taşınması, Kıbrıs Rum Ortodoks Kilisesi için başarı niteliğindedir.

Makarios, Kıbrıs’ta terör ve tedhiş hareketlerine hem destek bulmak hem de organize etmek için bu dönem de sıkça Atina’ya giderek bir takım ziyaretlerde bulunmuş ve bu ziyaretler esnasında Yunan politikacılar, subaylar, din adamları ve aydınlar ile görüşmeler yaptı. Bu ziyaretler esnasında, 7 Mart 1953’de Atina Üniversitesi Profesörü Yerasimos Konidaris’in evinde, “*Mücadele Komitesi*” üeleriyle birlikte Enosis yemini ettiler.³⁹⁶ Profesör Konidaris, 1964 yılında yayınladığı “*Kıbrıs Hürriyet Mücadelesi Hazırlıklarından Tarihi Hatıralar*” adlı dokümanda, bu yeminle ilgili şu açıklamayı yapmaktadır; “*İncil’i masanın üzerine koydum ve henüz esasını tam olarak bilmediğimiz bir mücadele için yemin etmek maksadıyla ayağa kalktık. Makarios elini göğsüne, biz de İncil’in üzerine koyduk. Yemini Makarios okuyordu ve biz de her cümleyi büyük bir heyecan içinde tekrarlıyorduk*”.

Görüldüğü gibi Yunan toplumunun aydın diye tabir edebileceğimiz bazı ünvanlı ve rütbeli kişileri, Kilise ve Başpiskopos’un etkisinde kalarak, Prof. Konidaris’in ifadesiyle; “*henüz esasını tam olarak bilmedikleri bir mücadele için yemin etmek*” durumunda kalmışlar ve “*verilen her türlü emiri sorgulamadan da itaat etmeye*” and içmişlerdir. Kilise ve din adamlarının toplumun her kesiminde oluşturduğu bu baskı ortamı, Kıbrıs tarihinin her döneminde etkili olmuş ve Kıbrıs’taki politikalara yön vermiştir.³⁹⁷ Yunan Ortodoks Kilisesi 1950’den sonra aktif bir rol üslenmeye başladı. Yine 1950 tarihinde “*Pan Helenik Enosis Komitesi*” kurulacak ve söz de “*Kutsal*

---

³⁹⁵ Fırat, *Batı*, s. 597.

³⁹⁶ Georgios Grivas, *EOKA Mücadele Tarihi 1955-1959*, Lefkoşa, 1972, s. 3.

³⁹⁷ Ahmet Tolgay, *Fırtına ve Şafak*, KTMD Yay., No:8, Lefkoşa, 1998, s. 77.

Mücadelenin Lideri” sıfatını alarak Yunan Ortodoks Kilisesi Başpiskoposu Spiridon başakan seçilecektir. Bu örgüt Yunanistan’da siyasi kampanyalar yürüterek, mitingler düzenleyecektir. Böylelikle Yunan hükümetinin Enosis konusunda daha aktif bir şekilde politikalar geliştirmesine ön ayak olacaktır. Ayrıca, Yunanistan’ın Kıbrıs üzerindeki emelleri çok açıktır.

Dönemin Yunan Başbakanı Sfokles Venizelos, 16 Şubat 1951 tarihinde Yunan muhalefet liderinin ve Atina Başpiskoposu’nun eleştirilerine yanıt olarak, tıpkı babası Elefterios Venizelos’un Girit’in Yunanistan’a ilhakı için uyguladığı yolu Kıbrıs için kendisinin de uygulamaya çalıştığını açıkça ifade etmiş ve şu sözleri sarf etmiştir:

“Biz, Kıbrıs Adası’nın ilhakını bugün değil, 1915 senesinden beri müteaddit defalar istedik. O zamandan bugüne kadar, iş başına gelen bütün Yunan hükümetleri de bu talebi tekrarladılar. Biz yeni bir müracaatta bulunmadıysak bundan, bu işten vazgeçtiğimiz manası çıkarılmamalıdır. Sükûtumuz, siyasi iz’anımızın zaruri bir tecellisinden ibarettir. Hakikatte Kıbrıs’ı istemekten hiçbir zaman vazgeçecek değiliz”.

Skofles Venizelos konuşmasında; *“Kıbrıs’ın ülkesine bırakılması durumunda, Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere’ye bu adada asker üsler verilebileceklerini de savunarak”* onların desteğini kazanmayı umuyordu. Kıbrıs Türkleri’de bu gelişme üzerine dönemin Türkiye Cumhurbaşkanı Celal Bayar’a açık bir mektup yazarak, Yunanistan’ın adayı resmen istediğine vurgu yaptılar ve Kıbrıs’ın *“Türk tarihinde ikinci bir Hatay olması için”* gayret gösterilmesini istediler.³⁹⁸

İngiltere’de boş durmamaktadır ve gelişmeleri yakinen takip etmektedir. Atina’daki İngiliz Büyükelçi Sir C. Norton, 16 Şubat 1951 tarihli gizli telgrafta Yunanistan’ın emellerine şu ifadelerle değinmektedir; *“Yunan hükümetlerinin 1915’den beri ilhak isteklerini dile getirdiklerini, herhangi bir kuşkuya meydan vermemek için bu istemi bir kez daha dile getirmekten mutluluk duyacağını”* bildiriyordu.³⁹⁹

---

³⁹⁸ Göktürk, Vizyonu, s. 40.

³⁹⁹ Gazioğlu, Enosis, s. 444.

İngiliz Büyükelçi, telgrafın birinci maddesinde konuşmanın tam metnini belirtirken, ikinci maddesinde, Atina Başpiskopusu'nun, "*Pan Helenik Enosis Komitesi Başkanı*" sıfatıyla, bu açıklamasından ötürü Venizelos'u kutlamak için bir heyet gönderdiğini. Venizelos'un da heyete; "*Kendisinin bir Yunan Başbakanı olarak görevini yerine getirmekten başka bir şey yapmadığını, inancına göre bu açıklamasıyla Kıbrıs Sorunun yeni bir aşamaya ulaşmış olacağını*" söylediğini belirtiyordu. Burada vurgulanması gereken konu ise, Kilise'nin ve din adamlarının Kıbrıs politikalarındaki etkin rolünün, sadece Kıbrıs'la sınırlı kalmadığıdır. O kadar etkiliydilerki, Kıbrıs dışındaki ülkelerin ve kişilerin üzerinde Kıbrıs politikalarını etkileye biliyorlardı.⁴⁰⁰

1931 İsyanı sonrası sürgüne gönderilenlerden olan Savvas Loizides'e göre, "*Kıbrıs Rum liderleri ve Kilise, gerektiğinde Yunanistan'dan başka bir üye devlet aracılığı ile de olsa konuyu BM gündemine sokmak için girişimde bulunmaya karar vermişlerdi*".⁴⁰¹

1950'den itibaren Makarios, Kıbrıs konusunu uluslararasılaştırmak için Yunan hükümetlerine baskı yaparken, diğer yandan da eğer bu yolla başarı sağlanamazsa İngilizlere karşı silahlı eylem hazırlığı yaparak, İngiliz yönetimini zorlamak istiyordu.⁴⁰²

2.10. RUM TARAFI KIBRIS SORUNUNU BİRLEŞMİŞ MİLLETLER'E TAŞIYOR

İngiliz Koloniler Bakan Yardımcısı Henry Hopkinson 28 Temmuz 1954'te Avam Kamarası'nda, Kıbrıs'ı kastederek şu açıklamayı yaptı; "*İngiliz Uluslar Topluluğu içinde öyle topraklar vardır ki, özel koşulları yüzünden, hiçbir zaman tam anlamıyla bağımsız olmayı bekleyemezler*". Bu açıklama Yunanistan'ı çok kızdırdı. Aynı dönemde, Mısır'la yapılan Süveyş Antlaşması sonucunda İngiltere'nin bu ülkedeki asker varlığını çececeği kesinleşmişti. ABD baskısı sonucunda bu antlaşmayı imzalayan İngiltere'nin elinde sadece Kıbrıs sömürgesi kalmıştı. Her ne kadar ABD baskısıyla

---

⁴⁰⁰ Gazioğlu, Anayasa, s. 39.

⁴⁰¹ Loizides, s. 11.

⁴⁰² Fırat, Batı, s. 600.

Süveys'ten elçektirilen İngiltere'ye, Kıbrıs konusunda destek Amerika'dan geliyor gözükmekteydi. Hopkinson'un bu demecide bu görüşü destekler nitelikteydi. Yunanistan ise artık İngiltere ile ikili görüşmeler safhasına son vererek, Kıbrıs konusunu uluslararasılaştırma politikasına geçecektir. Yunanistan'ın bu kararı almasındaki diğer bir neden ise, Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı'nın bitimiyle gündeme gelen Kıbrıs sorununda takındığı tavidir.⁴⁰³

Hopkinson'un Kıbrıslı Rumlar ve Yunanistan üzerinde yaptığı tepkiden sonra, Pappos, 16 Ağustos 1954'te BM Genel Sekreterliği'ne başvurdu. Yunan hükümeti "*Eşit haklar ve self determinasyon ilkelerinin, BM koruyuculuğu altında Kıbrıs Adası'nda yaşayan nüfusa uygulanması maddesinin konulmasını*" IX. Genel Kurul gündeminde talep etti. Böylelikle Kıbrıs sorunu ilk kez uluslararası bir platformda dünya kamuoyunun gündemine girdi ve günümüze dek devam etmektedir. Genel Kurul, 17 Aralık 1954'te taraflar tezlerini ortaya koydu.⁴⁰⁴ Genel Kurul uzun tartışmalar sonucunda, Kıbrıs sorununa yönelik bir karar almayı uygun görmeyerek, Yunan başvurusunu gündeme almadı. Ancak, Yunanistan'ı, Doğu Bloku, Latin Amerika ve

---

⁴⁰³ Fırat, Batı, s. 597.

⁴⁰⁴ Bu görüşleri şu başlıklar altında özetlemek mümkündür: 1.) İngiltere ve Türkiye, Kıbrıs'ın İngiliz egemenliğinde bulunuşu uluslararası alanda tanındığına göre, konunun BM Anayasasında yer alan "ulusal yetki" kavramına göre değerlendirilmesi gerektiğini, yani BM'de ele alınamayacağını ileri sürerken, Yunanistan konunun BM yetki alanına girdiğini savunuyordu. 2.) İngiltere ve Türkiye, Kıbrıs'ın egemenliğinin İngiltere'ye verilmesinin Yunanistan'ın da imzaladığı çok taraflı Lausanne antlaşmasında yer aldığını, Yunanistan'ın bu antlaşmayı yok sayarak İngiliz toprağında hak iddia etmesinin ve bu konunun Genel Kurul'da ele alınmasının uluslar arası hukuk açısından son derece tehlikeli olacağına dikkat çekiyorlardı. Yunanistan ise, Kıbrıs'ın İngiltere tarafından ilhak edilmesini Türkiye'nin tanıdığına tanık olarak Lausanne'ı imzaladığını, kendisinin bu ilhakı doğrudan tanımış olmadığını öne sürüyordu. 3.) İngiltere Kıbrıs'ın İngiltere için stratejik öneminden bahsederek, egemenliğin vazgeçilemez olduğunu vurgularken, Yunanistan bu gerekliliği kabul etmekle birlikte dost olmayan bir halkla çevrelenmiş üslerin stratejik değerinin azalacağını belirtiyordu. 4.) İngiltere ve Türkiye, Kıbrıs'ta yaşayan Türklerin varlığına dikkat çekerek, enosis karşı olan Kıbrıslı Türklerin görüşlerinin alınmadığını ve konunun BM Genel Kurulunda ele alınması durumunda adada karışıklıkların çıkacağını bildiriyorlardı. Yunanistan ise, self determinasyon ilkesinin uygulanması halinde Kıbrıslı Türklerin tıpkı Batı Trakya'daki Türkler gibi tüm azınlık haklarından yararlanacaklarının altını çiziyordu. 5.) İngiltere ve Türkiye, coğrafi yakınlık tezini ileri sürerek, adanın Suriye ve Türkiye'ye Yunanistan'dan daha yakın bulunduğunu belirtiyorlardı. Türk temsilci Selim Sarper, Aalan Adaları örneğini adanın coğrafi, tarihsel, ekonomik ve etnik açılarından Anadolu'nun bir parçası olduğunu dile getiriyordu. 6.) İngiltere ve Türkiye, adanın tarih boyunca hiçbir zaman Yunan egemenliğinde bulunmadığına da ayrıca dikkat çekiyorlardı; Fırat, Batı, s. 598-599.

bağımsızlığını yeni kazanmış ülkeler desteklerken, İngiltere'yi, İzlanda hariç diğer NATO ülkeleri desteklemiştir. Her iki tarafta çıkan sonuçtan kendisine pay çıkarmaya çalışıyordu. Yunanistan ve Kıbrıslı Rumlar, Genel Kurul'un "bu konuyu şimdilik" görüşmeye uygun bulmadığı yönündeki "şimdilik" kelimesinin gelecek için açık bir kapı bıraktığını düşünürken. İngiltere ve Türkiye ise Genel Kurul'un, Enosisi engellediğini düşünmekteydi. BM Genel Kurulu'ndan Kıbrıslı Rumların ve Yunanlıların istediği sonuç çıkmayınca, baskı altında kalan Yunan hükümeti, Makarios'a Grivas için yeşil ışık yaktı. Georgios Grivas tarafından kurulan Kıbrıs Mücadelesi Ulusal Örgütü, Yunanca adı "EOKA-Etniki Organosi Kipriaku Agonos", 1 Nisan 1955 tarihinde ilk silahlı sabotaj eylemlerine başladı. Örgütün hedefinde İngiliz hükümet yetkilileri, subaylar ve polislerin yanı sıra, hain olarak nitelendirdikleri AKEL üyesi sivil Kıbrıslı Rumlar'da vardı.⁴⁰⁵

2.11. İNGİLTERE'NİN YENİ STRATEJİSİ

Filistin'in kaybedilmesinden sonra, Arap dünyası ve Mısır'da aratn İngiliz düşmanlığı, Londra'nın diğer ülkeler ve bölgeler ile daha geniş siyasi ve güvelik anlamında yeni stratejiler izlemesine neden oldu. Bu bağlamda İngiltere'nin öncelikli amacı, Mısır'da konuşlanan "Orta Doğu Savunma Örgütü (MEDO)" adında bir birlik kurmak istemiş ancak gerçekleşmemiştir. Başarısızlığın ardından Orta Doğu Komutanlığı (MEC) Karargahı, Mısır'ın başkenti Kahire'den 1954'te Kıbrıs'a taşınmıştır. Öte yandan, 1950'lerin ortalarından itibaren eski nüfuzunu Orta Doğu'da kaybeden İngiltere, ABD ile birlikte hareket etmek zorunda kalmıştır. ABD'nin bölgeye olan ilgisi ise sırasıyla, İsrail'in kurulması, ardından 1948 Arap-İsrail Savaşı'nın çıkması ve Eisenhower'ın da 1953'te Amerikan Başkanı olması ile daha da artmıştır.⁴⁰⁶ Orta Doğu'da daha birkaç sene öncesine kadar İngiltere'nin üslendiği rolü şimdi Amerika üslenmiştir. ABD, "Kuzey Kuşağı (North Tier)" projesini geliştirerek Orta Doğu'nun hamiliğine ve savunmasına soyunmuştur. Daha önce Mısır'ı alternatif bölge olarak

⁴⁰⁵ Fırat, Batı, s. 599-600.

⁴⁰⁶ Magnus Persson, **Great Britain, the United States, and the Security of the Middle East: The Formation of the Baghdad Pact**, Lund University Press., Sweden, 1998, s. 53.

gören İngiltere, bu dönemde “Bağdat Paktı/CENTO”da yer almıştır.⁴⁰⁷ Birazdan açıklanacağı gibi, Bağdat Paktı nezdinde Kıbrıs, İngiltere açısından “elzem” bir durum olarak görülmeye başlandı.⁴⁰⁸ Ayrıca Süveyş Üs Anlaşması’na göre; “İngiltere’nin savaş durumunda Süveyş Kanalı’nı kullanabilmesi için Süveyş yakınlarında bir bölgede asker bulundurmaya veya harekât noktası olarak kullanabileceği bir üsse ihtiyacı vardı.” Her ne kadar Kıbrıs askeri tesis ve üsler için yetersiz görülsede, o günlerde İngiltere’nin elinde Süveyş’e en yakın bölge Kıbrıs kalmıştı. Böylelikle 5,5 milyon Sterlin harcanarak, Ağustos 1954’te Aktortiri’de RAF hava üssü inşaatına başlandı. Üsse ayrılan on yıllık bütçe ise 30 milyon Sterlin idi.⁴⁰⁹ Ayrıca Akrotiri’ye, Süveyş’te kullanılan radar ve dinleme istasyonları da yerleştirildi.⁴¹⁰

Ancak İngilizlerin Kıbrıs’ta savunma stratejilerini yaşatabilmesi ve bölgeye asker sevk edebilmesi için gerekli olan şey, yerel halkın ve yönetimin engellemelerini ve olası düşmanlıklarını durdurmaları gerekliydi. Mısır’da bunu gayet iyi tecrübe edinmişlerdi. Bu yüzden adanın İngiliz hakimiyetinde kalması , İngiliz yönetimi ve askeri erkanı için bir zorunluluktur.⁴¹¹ Bu yüzden, 28 Temmuz 1954 tarihinde Avam Kamarası’nda Henry Hopkinson’un, “Kıbrıs’ta kendi geleceğini tayin hakkı”na yönelik dile getirdiği “asla pozisyonu” resmi İngiliz politikası olmuştur. Bu görüşe 1951 yılında iktidara gelen Muhafazakar Partininde etkisi olduğu açıktır. Bu dönemde İngiliz sömürgeci politikalarına olan eleştiriler çokta sorgulanmıyordu.⁴¹² Öyleki, Mısır’dan çekilmek zorunda kalan İngiliz yönetimine eleştiriler, *muhafeletin yanı sıra, muhafazakar partinin aşırı sağcı kanadı olan ve “Süveyş Asileri”* diye anılan bir grup parlamenterden gelmiştir.⁴¹³

---

⁴⁰⁷ Rousou, s. 49-50.

⁴⁰⁸ Hatzivassiliou, s. 1165.

⁴⁰⁹ Rousou, s. 61-65.

⁴¹⁰ William Mallinson, “Cyprus, Britain, the USA, Turkey and Greece in 1977: Critical Submission or Submissive Criticism ?” **Journal of Contemporary History**, Vol. 44, No.4, 2009, pp. 737-752, s. 739.

⁴¹¹ Rousou, s. 60.

⁴¹² Corum, s. 88.

⁴¹³ Robert F. Holland, **Britain and the Revolt in Cyprus, 1954-1959**, Clarendon Press, Oxford, 1998 s. 37-38.

Bu dönemde muhafazakar Churchill ve Eden hükümetlerinin bölgede diğer bir sömürgeyi kaybetmelerine tahammülleri yoktu. Başka bir görüş ise, bazı tarihçilere göre, İngiltere'nin Orta Doğu'daki ekonomik çıkarlarının ve petrol kazancının kesilmesi İngiltere'nin ekonomik çöküşü demektir. Bu sistemin bozulması durumunda ülkede “işsizliğin ve açlığın” ortaya çıkacağına yönelik İngiliz Başbakan Eden'in 1956 tarihli Norwich konuşmasına atfen, bu görüşü savunurlar. Enerji kaynaklarına sahip olmak ve güvenli akışını sağlamak, İngiliz siyasetinin birincil önceliğidir.⁴¹⁴ Diğer bir görüş ise, daha çok iç politikaya yönelik, Londra'nın Kıbrıs'ı kaybetmemek için halkı yanından çekmek için kullandığı siyasi bir manevra olarak nitelendirilmektedir.⁴¹⁵

Ayrıca İngiltere'nin askeri ve ekonomik çıkarlarında ötesinde, Kıbrıs uluslararası bir itibar meselesiydi. Akdeniz'de ve Orta Doğu'da azalan itibar kaybının yeniden onarılması için, İngiliz politik gücünün yeniden gösterildiği bir dönemdi.⁴¹⁶ Londra'nın Kıbrıs'tan vazgeçmeyeceğini açıkladığı bu dönem ayrıca, Rum tedhiş örgütü EOKA'nın da Enosis için silahlandığı ve eyleme geçtiği dönem olmuştur.

Hatta EOKA'nın 1 Nisan'daki eylemini “1 Nisan şakası” sanacak kadar hazırlıksız yakalanmıştır İngiliz yönetimi. Çünkü göreve başladığı ilk günlerde “Enosis İngilizlere karşı bir hareket değil” demişti İngiliz Valisi Sir Robert Armitage.⁴¹⁷ Londra kendilerinin Yunanistan'dan daha demokratik ve zengin olduğunu düşündüğü için, Kıbrıslı Rumların Yunanistan ile gerçekten birleşmek isteyeceklerini akılna getirmiyordu. Halkın genelinin yönetimlerinden memnun olduklarına inanmışlardı. Ancak olaylar başlayınca hiçte böyle olmadığını gördüler.⁴¹⁸ İngilizler bu düşünceye inanmakta pek de haksız değillerdi, çünkü Kıbrıs'tan göç eden Rumların çoğu Yunanistan yerine İngiltere'ye yerleşiyordu. Ancak Kıbrıslı Rumlar bunu açıkça dile

---

⁴¹⁴ Andreas Constandinos, **Britain and the Cyprus Crisis of 1974: Calculated Conspiracy or Foreign Policy Failure?**, Author House, Central Milton Keynes, London, 2009, s. 22.

⁴¹⁵ Hatzivassiliou, s. 1153.

⁴¹⁶ Devereux, s. 327.

⁴¹⁷ Colin A. Baker, **Retreat From Empire: Sir Robert Armitage in Africa and Cyprus**, I.B. Tauris, London, 1998, s. 134.

⁴¹⁸ Lawrence Durrell, **Kıbrıs'ın Acı Limonları**, Can Yay., İstanbul, 2007, s. 147.

getirmiyordu.⁴¹⁹ İngiliz yöneticilerin Enosisi tam anlamıyla kavrayamadıklarının bir diğer nedeni ise, on dokuzuncu yüzyıl İngiliz romantizm edebiyatında, Kıbrıs, “*Aslan Yürekli Richard’ın, Afrodit’in ve Othello*”nun ülkesidir. Yine İngilizlere göre Orta Doğu’daki Müslüman halklara nazaran, Kıbrıslı Rumlar iyi eğitilmiş Avrupalı ve Hıristiyandır. Bu yüzden Arap ve diğer Afrikalılarda kendilerince var olan “*şiddet ve suç eğilimi*”nin Rumlarda olması beklenemezdi.⁴²⁰

2.12. ANTHONY EDEN VE PETROL YOLU ÜZERİNDEKİ ADA KIBRIS

Bazı yoruncular tarafından Başbakan Anthony Eden’e Türkleri gereğinden fazla kayırdığı ve Yunanlılara karşı önyargılı olduğu eleştirileri gelmiştir. Churchill’in yerine 1955 yılında göreve gelen Eden, daha önceki dönemlerin aksine Kıbrıs sorununu Türk ve Yunan hükümetleri ile müzakere ederek çözmeyi tercih etti. Çünkü Türkiye’yi bölgedeki en büyük müttefiki olarak algılıyor ve Türkiye’yi gücendirmemek istiyordu. Makarios yerine de Yunanistan ile görüşmeyi tercih ediyordu. Kıbrıs için düşündüğü şey ise sınırlı bir biçimde ancak yine İngiliz yönetimi altında olacak şekilde kendi geleceğini tayin etme hakkını savunuyordu.⁴²¹ Mısır merkezli İngiliz Orta Doğu savunma politikası ve stratejisinin çökmesiyle, İngiltere yeni Orta Doğu stratejisini Bağdat Paketi üzerinden kurmaya çalışmıştır. Durum böyle oluncada, Londra açısından Ankara’nın önemi daha çok artmıştır. Bağdat Paketi’na zarar gelmemesini isteyen İngiltere, Kıbrıs konusunda Türkiye’yi karşısına alacak politikalardan azami ölçüde kaçınmaya çalışmıştır.⁴²²

Yunanistan’ın İngiltere ve Mısır çekişmesinde, Mısır Devlet Başkanı Nasır’dan yana tavır takınması, Atina’nın, Eden ve İngiltere’nin gözünden düşmesine neden olmuştur.⁴²³ Süveyş krizi sırasında, Mısır’daki Rum Ortodoksları korumak adına İngiliz aleyhtarları tavur sergileyen Yunanistan’ın, artık İngiliz politik zihninde olası bir Arap-İngiliz krizinde, Kıbrıs’taki üslerin bile kullanılmasına izin vermeyeceği algısı

---

⁴¹⁹ Luke, Potraits, s. 176

⁴²⁰ Corum, a.g.e., s. 99-100.

⁴²¹ Sir Anthony Eden, **The Memoirs of the Rt. Hon. Sir Anthony Eden K.G., P.C., M.C.: Full Circle**, Cassell, London 1960. s. 402-413

⁴²² Rousou, s. 79.

⁴²³ Hatzivassiliou, s. 1158.

oluşmuştur.⁴²⁴ Böylece uluslararası ve bölgesel koşullar nedeniyle, Eden hükümeti Yunanistan'dan uzaklaşırken, “*güvenilir bir ortak*” olarak gördüğü Türkiye'ye yaklaşıyordu.⁴²⁵

İkinci Dünya Savaşı sonrasında İngiliz dış politikasına bakıldığında, emperyal etkinliğini sürdürebilecek gücü ve imkânında ciddi azalmalar görülmektedir. Süper gücünün kaybından ötürü, uluslararası politika ve ekonomide zorluklarla yüzleşmek zorunda kaldı. Küresel emellerinden vazgeçmek zorunda kalan İngiltere, güvenli liman olarak ABD ve Batı Avrupa'yı görmeye başladı. Elinde kalan son sömürgeleride koruma yoluna yöneldi.

Doğu Akdeniz bağlamında İngiliz dış politikasına bakıldığında, Süveyş krizinin iyi yönetilmediği görülmektedir. 1956'dan sonra İngiliz dış politikasının amaç ve öncelikleri yeniden dizayn edilmek zorunda kalmıştır. Kendini uluslararası alanda bu değişikliklere göre hazırlayan İngiltere'nin siyasi ve ekonomik yapılanmasında, Kıbrıs'a stratejik anlamda daha çok ihtiyaç duyduğu görmekteyiz. Özellikle İkinci Dünya Savaşı sırasında, Kıbrıs'ın İngiliz hava ve deniz unsurlarınca kullanılması, bu durumu daha da güçlendirmiştir. Ekonomik sıkıntılar yüzünden başka üslerin inşasının mali yükü ve Mısır'dan kovulması, İngiltere açısından, Kıbrıs'ın on dokuzuncu yüzyılda sahip olduğu eski önemine kavuşmasına neden oldu. 1937 yılında Kraliyet Uluslararası Enstitüsü'nünde belirttiği gibi; “*Sömürgelerin pek çoğu, olumsuz anlamda stratejik öneme sahiptir... Sömürgelere sahip olmak, buraların nakliye veya imparatorluğun aslen daha değerli kısımlarına yapılacak saldırılarda üs olarak kullanılmasını önler*” yönündeki görüşü söylediklerimizi destekler niteliktedir.⁴²⁶

Naomi Rosenbaum'a göre; “*İmparatorluğun ana deniz yolunun, yani Süveyş Kanalı'nın güvenli bir şekilde kendi kontrolünde olduğu ve daha doğudan gelebilecek bir saldırının sadece olasılık dâhilinde kaldığı bir dönemde Kıbrıs'ın İngiltere için*

---

⁴²⁴ Hatzivassiliou, s. 1154-1156.

⁴²⁵ Hatzivassiliou, s. 1153.

⁴²⁶ Rosenbaum, s. 622.

*değeri tam olarak buydu”.*⁴²⁷

Kısacası İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra, daha çok Avrupa ülkesinin Arap petrolüne bağımlı hale gelmesi, Kıbrıs’ın stratejik önemini arttırmıştır. Böylelikle İngilizler açısından Kıbrıs’ı elde tutmak, Orta Doğu’daki çıkarlarının yanı sıra, eski saygınlığının korunması açısından çok önemliydi. Öyleki, İngiliz Başbakan Anthony Eden, 1956’da Kıbrıs’ın önemini şu sözlerle ifade ediyordu; “*Kıbrıs olmazsa, petrolümüzün geldiği kaynağı koruyacak tesislerimizde olmaz. Petrol olmazsa, İngiltere’de işsizlik ve kıtlık olur. Bu kadar basit*”.⁴²⁸

Majeste hükümetinin en yetkili kişisi Eden’in de belirttiği gibi, bölgedeki petrolün akışı ve İngiltere’nin hayati ekonomik çıkarları açısından, Kıbrıs’a egemen olmak, İngiliz devlet politikası haline gelmiştir.⁴²⁹

İngiltere’nin uluslararası ve bölgesel prestiji açısından, Kıbrıs’ın stratejik önemi, Soğuk Savaş döneminde de artmıştır. İngiltere, Doğu Akdeniz ve Orta Doğu’daki etkinliği için bu dönemde de Kıbrıs’a önemli değer yüklemiştir. Ronald Hyam’ın da dediği gibi; “*Rusya’nın güneyindeki pek çok hedef, özellikle de petrol sahaları, Kıbrıs’tan bombardıman uçağıyla vurulacak mesafedeydi*”.⁴³⁰ Daha önce değindiğimiz gibi, İngiliz üssünün zorla yerinden edilmesi (Mısır’dan Kıbrıs’a) sadece Akdeniz’deki İngiliz askeri gücünün azalmasına değil, diğer büyük güçlerin İngiliz algısında da somut bir gerileme örneği teşkil eder. Süveyş, İngiliz özgüvenine vurulmuş büyük bir darbe olmuştur.⁴³¹ Bu gelişmelerin ardından ise, hegemonyacı güç İngiltere’den ABD hegemonyasına geçmiştir. Nisan 1957 tarihli “Bilgi Notu No 124” başlığında yayınlanan İngiliz belgesine göre, “*İngiltere’nin genel savunma politikasında bir değişime işaret*” eden belgede, İngiltere’nin yeni savunma ihtiyaçlarının karşılanması için Kıbrıs’ın

---

⁴²⁷ Roenbaum, s. 622.

⁴²⁸ Alan James, **Keeping the Peace in the Cyprus Crises of 1963-64**, Palgrave, New York, 2002, s. 11.

⁴²⁹ Constandinos, s. 22.

⁴³⁰ Ronald Hyam, **Britain’s Declining Empire: The Road to Decolonization 1918-1968**, Cambridge University Press, Cambridge, 2006, s. 153.

⁴³¹ Thomas Ehrlich, **Cyprus 1958-1967: International Crisis and the Role of Law**, Oxford University Press, Oxford, 1974, s. 7.

süresiz olarak nasıl kullanılması gerektiğinde bildirilmiştir.⁴³² Bilgi notunda savunma planlarının yanı sıra, biçiminde değiştirilmesi önerilmiştir. NATO'ya bağlı İngiliz güçleri, caydırıcı nükleer silahlarla donatılmış silahlı kuvvetlerini, eskiye nazaran büyük ordular yerine daha küçük ve gezgin profesyonel birliklere dönüştürmeye başlamıştır. Denis Healey'nin de belirttiği gibi “*NATO'nun güney kemsinde İngiltere'nin başlıca sorumlulukları Akdeniz'de kontrolün sağlanmasına yardımcı olmak ve Kıbrıs'taki konumumuzu korumak*” olmuştur.⁴³³

Ancak İngiliz silahlı kuvvetlerinin ve askeri teknolojisinin değişmesinden ötürü, İngiltere adada genel bir egemenlikten çok daha sınırlı hedefleri için sadece etkili askeri üslere yönelmeye başlamıştır.⁴³⁴ Yine Bilgi Notu'nda Kıbrıs'ın NATO bağlamında değilde Bağdat Paktı bünyesinde değerlendirilmesi bildirilmektedir; “*Acil durumda Orta Doğu'daki İngiliz kuvvetleri müttefiklere destek vermeye hazır bulunabilecekti. Bu kuvvetlere Kıbrıs'ta konuşlanmış, nükleer silah atmak üzere donanmış bombardıman uçağı filolarının da dâhil olacağı*” ifade edilmiştir.⁴³⁵ Süveyş'in işgalinde Kıbrıs'tan gönderilen deniz özel kuvvetlerinin bölgeye intikalinde geçikmeler ve yetersizlikler yaşanınca, Mısır'a Malta'dan takviye birlikler gönderilmiştir. Bu yüzden İngiltere, Kıbrıs'ı NATO'dan bağımsız olmak üzere kendisine has nükleer kuvvetlerine üs oluşturmak için kullanmak istemiştir.

2.13. MACMILLAN DÖNEMİ VE DEĞİŞEN İNGİLİZ DIŞ POLİTİKASI

1957'ye kadar İngiltere'nin adada sömürge yönetimini devam ettirmek istediğini söyleyebiliriz. 1956 Süveyş krizinden ötürü İngiltere'nin sömürge yönetimlerini sürdürebilmesi tartışılır hale geldi. Harold Macmillan'ın hükümete gelmesiyle İngiltere dış politikasında taktiksel değişiklikler ortaya çıkacaktır. Adanın genelinde değilde olabilecek en geniş alana sahip askeri üslere egemen olmak, Macmillan dönemi ve sonrasının İngiliz Kıbrıs stratejisinin temeli oluşturur. Kıbrıs'ın yönetiminden fiilen elini

---

⁴³² Rosenbaum, s. 263.

⁴³³ Denis Healey, *The Time of My Life, Politico's*, London, 2006, s. 321.

⁴³⁴ Rosenbaum, s. 623.

⁴³⁵ Rosenbaum, s. 623-624.

çekerek gelecekte Süveyş benzeri olası siyasi ve askeri çatışmalardan da kaçınılmış olunacaktır. Macmillan ile başlayan bu yeni dönemde adada demokrasi, güvenlik ve refah altyapısını sağlamak yerine, İngiltere askeri ve stratejik alanda hükümrancılığını muhafaza etmek istedi.⁴³⁶

Özellikle 1957'den sonraki İngiltere'nin Kıbrıs politikası "*fydadacı ve realist*" bir çerçevede biçimlenip, uygulamaya konulmuştur. Bu dönemde İngiliz dış politikasının öncelikli amacı İngiliz sömürgesi altında bulunan bölge halklarının İngiltere'nin gücünün azaldığı yönünde ki inanışları kırmak olmuştur. Böylece olası bir toplumsal direnişin önüne geçilmek ve her türlü toplumsal örgütlenmeyi engellemek hedeflenmiştir. Ayrıca İngiltere, Doğu Akdeniz'de sahip olduğu diğer kolonilerindeki yerel halklarda örnek teşkil edebilecek siyasi örgütlenmeleri önlemek istemiştir.⁴³⁷

Süveyş başarısızlığından sonra istifa eden Başbakan Anthony Eden'in yerine geçen Harold Macmillan, Kıbrıs politikasında selefinden farklı bir tutum benimsemişti. Süveyş olayında bozguna uğramsından sonra, İngiltere, artık "Batı İttifakı'nın lideri" konumunda olan ABD olmaksızın, Ortadoğu'da ve Kıbrıs'ta tek başına bir rol oynayamayacağı bilincine varmıştı. Bunun sonucunda da, İngiltere, artık Kıbrıs'ta "egemenlik"te ısrarlı olmadan, yalnızca "üs" ile yetinme eğiliminde olacaktı.⁴³⁸

2.14. DEMOKRAT PARTİ İLK DÖNEMİ (1950-1954) TÜRK DIŞ POLİTİKASI VE KIBRIS

İngiliz İmparatorluğu'nun gücünü yitirmeye başladığı 1950'li yıllar aynı zamanda dünyanın yeniden şekillendiği yıllardır. Yerel halklar, İngilizlerin eliden kendi

---

⁴³⁶ Andrekos Varnava, "Reinterpreting Macmillan's Cyprus Policy 1957-1960", **The Cyprus Review**, Vol. 22, No.1, 2010, pp. 79-106, p. 84.

⁴³⁷ Hubert Faustmann, **The Colonial Legacy of Division**, (Ed.) James Ker-Lindsay, Hubert Faustmann, The Government and Politics of Cyprus, Peter Lang AG, Bern, 2008, s. 53.

⁴³⁸ Sina bölgesinde uzun süredir devam eden çatışmaları bahane eden İsrail, 29 Ekim 1956'da Mısır'a saldırmış ve bu saldırıdan yararlanan İngiltere ve Fransa da, Kanal bölgesinin güvenliğini korumak bahanesiyle, kıyıya asker çıkararak bölgeyi işgal etmişti. Süveyş buhranından sonra İngiltere'nin Ortadoğu'daki etkisi çok azalmış, buna karşılık, Ortadoğu devletlerinin savunucusu tavrını takınan Sovyetler Birliği'nin itibarı çok yükselmişti. Tuncer, Çözüm, s. 57.

topraklarını bir bir alırken sıra Kıbrıs'a da gelecektir.⁴³⁹ Bu cümleden olmak üzere İkinci Büyük Savaşın sonra İngiltere, temelde Kıbrıs'taki İngiliz egemenliğinin devam ettirilmesi amacını taşıyan Kıbrıs'ta özerk bir yönetim oluşturma çabasına girmiştir. Bu amaçla arka arkaya “1947 Lord Winster Planı, 1948 Jackson Planı, 1955 I. Macmillian Planı, 1955 I. Ve II. Harding Planları, 1956 Radcliffe Planı, 1958 II. Macmillian Planı ve 1958 Spaak (NATO Genel Sekreteri) Planı” hazırlanmıştır.⁴⁴⁰ Ayrıca 1950 yılı tek parti dönemi iktidarının Türkiye’de sona erdiği ve Demokrat Parti’nin başa geçtiği yıldır. İngiltere’nin Büyükelçilik raporlarında da bu değişikliğin yakından takip edildiğini görmekteyiz. Raporda; “1950 Türkiye’nin gelişmesindeki en önemli yıllardan birisiydi, Atatürk’ün yükselişinden ve CHP’nin 27 yıllık tek parti sisteminin bitişinden itibaren gerçek anlamda ilk kez özgür seçimler yapıldı” deniliyordu.⁴⁴¹

14 Mayıs 1950 tarihli genel seçimlere halkın katılımı %89 düzeyindedir. Demokrat Parti %53 oy oranı ile Meclis’teki 487 milletvekilininin 434’ünü almıştır.⁴⁴² Türkiye büyük bir dönüşümün geçirmektedir.⁴⁴³ Seçimin ardından Adnan Menderes Başbakan, Meclis Başkanı Refik Koraltan olmuş, Cumhurbaşkanı ise Celal Bayar seçilmiştir.⁴⁴⁴ Hükümet politikasını açıklayan Fuat Köprülü ise; “devlet işletmelerinin islah edileceğini ve ükeye yabancı sermayenin getirileceğini” söylemiştir.⁴⁴⁵ Adnan Menderes’de, Associated Press’e verdiği röportajda; “Türkiye’nin nazik ekonomik durumuna yardım için Marshall Planı’na duyulan ihtiyacı” belirtmiştir.⁴⁴⁶ ABD

---

⁴³⁹ Erol Manisalı, **Dünden Bugüne Kıbrıs**, Gençlik Cephesi Yayınları, Ankara, 2012, s. 12.

⁴⁴⁰ Vatansaver, s. 1498.

⁴⁴¹ PRO.FO/37195267 XC 190387, 1950, s.1; İngiliz Arşiv Belgesinden naklen alıntıdır; Yasemin Doğaner, “İngiliz Büyükelçiliği Yıllık Raporlarında Demokrat Parti Dönemi Türkiye’inde Dış İlişkiler”, **Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi (CTAD)**, yıl 2, sayı 4, Güz 2006, s. 227-246, s. 228.

⁴⁴² Milliyet, 17.05.1950.

⁴⁴³ Cem Eroğlu, **Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi**, 4. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara, 2003, s.48-51., Ayr. Bkz., Behçet Kemal Yeşilbursa, “ A General Review of Turkey’s International Affairs During the Democrat Party Period According to British”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, sayı 48, Cilt XVI, Kasım 2000, pp. 797-836.

⁴⁴⁴ Milliyet, 23.05.1950.

⁴⁴⁵ Milliyet, 17.05.1950.

⁴⁴⁶ Marshall Yardımı’nın Artmasını İsteyeceğiz”, a.g.e., 25.05.1950; ABD yardımları ‘Truman Doktrini ve Marshall Planı için Ayr. bkz. “İkinci Dünya Savaşı ertesinde Türkiye, kendisine yönelik Sovyet tehditleri karşısında, güvenliğini sağlayabilecek başlıca devlet olarak savaştan en güçlü çıkan ABD’yi

Başkanı Turman da, seçim sonuçları için, Celal Bayar'a şu kutlama mesajını gönderir; *"Türkiye iç kudretinin bir delilini göstermiştir"*.⁴⁴⁷ İkinci Dünya Savaşı sonrasında kurulan yenedünya düzeninde Batı Bloku'nun savunma örgütü olarak ortaya çıkan NATO'ya Türkiye'nin yapmış olduğu başvurunun halen kabul edilmemesi ve söz verilen ekonomik yardımların aksaması Menderes iktidarını tedirgin etmiştir. Tam da bu sırada patlak veren Kore Savaşı, yabancı sermaye ve ekonomik dış yardım bekleyen Menderes hükümeti için büyük bir fırsat olmuştur. Yine bu dönemdeki komünizmin yayılma trendi Demokrat Parti'nin lehine olmuştur.⁴⁴⁸

1950'li yılların başında Türkiye hakkındaki İngiliz raporları incelendiğinde, Türkiye açısından en önemli dış gelişmelerin başında, Türkiye'nin NATO'ya girme çabaları ve Kore Savaşı'na katılması olarak karşımıza çıkmaktadır. Batı ittifakına girmek isteyen Türkiye büyük çaba gösteriyordu. Demokrat Parti hükümetinin diğer bir özelliğinin ise, geçmiş dönemlerin aksine Türk-Amerikan ilişkilerinin Türk-İngiliz ilişkilerinin önüne geçmesi gösteriliyordu. Hatta DP, CHP'yi Batı ile neden daha yakın bir ilişki kurmadıkları için eleştiriyordu. 19 Mayıs'ta Amerika, İngiltere ve Fransa, Türkiye'nin güvenliğine yönelik bir bildiri yayınlamıştı. Bildiriye cevaben 29 Mayıs'ta

---

görmüştü. 22 Mayıs 1947'de ABD Başkanı Harry S. Truman'ın onayıyla yürürlüğe giren "Truman Doktrini" çerçevesinde, Yunanistan'a 300.000.000, Türkiye'ye de 100.000.000 Dolarlık askeri yardım öngörülmüştü. ABD ile Türkiye, 12 Temmuz 1947'de, Türkiye'nin ABD'den aldığı yardımdan nasıl yararlanacağına temel hükümlerini içeren genel bir anlaşma imzaladı. Bu anlaşma, 'Türkiye'ye Yapılacak Yardım Hakkında Anlaşma' başlığını taşıyordu. Anlaşmayı Türkiye Cumhuriyeti adına Dışişleri Bakanı Hasan Saka, ABD Hükümeti adına ise ABD'nin Ankara Büyükelçisi Edwin C. Wilson imzalamıştı. Anlaşmada, yardımın şu iki amaçla verildiği belirtilmişti: a) Türk Güvenlik Kuvvetlerini güçlendirmek b) Ekonomik istikrarı sağlamak. Öte yandan Türkiye, ABD Dışişleri Bakanı George Marshall'ın, 5 Haziran 1947'de açıkladığı kendi ismiyle anılacak olan bir plan çerçevesinde, ABD'den ekonomik yardım almaya başlamıştı. Türkiye ile ABD arasında 4 Temmuz 1948'de bu amaçla imzlanan anlaşma, 'Ekonomik İşbirliği Anlaşması' ismini taşıyordu. Marshall Planı'nın ortaya atılmasının nedeni, ABD'nin, İkinci Dünya Savaşı'nda büyük zarara uğrayan Avrupa ülkelerinin ekonomik kalkınmalarına katkıda bulunmak istemesiydi. Marshall Planı çerçevesinde Türkiye'ye yapılan ekonomik yardımın amacı, öncelikle Türk savunmasının güçlendirilmesiydi. Başka bir deyişle, Türkiye'ye yapılan Amerikan ekonomik yardımının amacı, Türk ekonomisinin geliştirilmesinden çok, Türk savunmasının güçlendirilmesi olmuştu. Truman Doktrini ile gerçekleştirilen yardımlar gibi Marshall yardımları da, 1950'lerin başlarından itibaren Türkiye'nin her alanda dışa bağımlı hale gelmesine giden yolu açmıştı.", Tuncer, Menders, s. 47-48.

⁴⁴⁷ Milliyet, 27.05.1950.

⁴⁴⁸ Eroğlu, s. 111.

Menderes, Türkiye'nin dah geniş garantiler istediğini, Doğu Akdeniz'de ve Yakın Doğu'da müttefikleriyle daha yakın ilişkiler geliştirmek istediklerini, bu bağlamda NATO savunma sistemlerinin, Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki güvenliği için önemli olduğunu ve bazı paktlara da ihtiyaç duyulduğunu dile getiriyordu.

25 Temmuz 1950 akşamı sonrasında Türk kamuoyunun gündemi, DP hükümetinin Kore'ye asker göndermesi ve yeniden NATO'ya başvurması olmuştur.⁴⁴⁹ Türkiye'deki genel kanı, NATO'ya üyelik konusunda Kore'ye asker göndermek ülke çıkarları için olumlu karşılanıyordu. Türkiye'nin fazla bir seçeneği yoktu. Hiç olmazsa bile Türkiye, NATO'nun askeri kanadına dahil olmak istiyordu.⁴⁵⁰ Raporunda bahsedilen bir diğer önemli konu ise, Doğu Akdeniz savunması ve Türk-Yunan ilişkileridir. 1950'lerin başlarında Kıbrıs'ta Enosis ile ilgili herhangi olumsuz bir durum olmadığı, Türklerin, Kıbrıs'ın mevcut statükosundan memnun oldukları ve Türk-Yunan ilişkilerinin devamının her ikisi içinde daha önemli olduğu belirtilirken, her iki ülkende Orta Doğu çerçevesinde NATO'nun askeri planına dahil edildiği bildirilmektedir.⁴⁵¹ Ayrıca ufak tefek pürüzler haricinde Türk-Yunan ilişkilerinin NATO çerçevesinde dosthane geliştiği, Türk-Yugoslav ve Yugoslav-Yunan yakınlaşmasından ötürü, Türkiye'nin Balkanlarda daha aktif askeri diyaloglara girdiği belirtiliyordu.⁴⁵² Raporun devamında, 1952'nin başlarında, Türk-İngiliz ilişkileri bağlamında Türklerin İngilizlere şüphe ile baktıklarını ancak Türk Başbakanı ve Dışişleri Bakanının Ekim'de Londra'da imzalanan bir anlaşma ile mevcut ilişkilerin düzelme yoluna girdiği belirtilirken, Türkiye'de artan Amerikan etkisine de sürekli vurgu yapılıyor ve gözden kaçmıyordu.

Türkiye'de artan Amerikan etkisi de raporun son kısmında şöyle vurgulanmaktadır;

---

⁴⁴⁹ Doğaner, s. 228.

⁴⁵⁰ PRO.FO/371/95267 XC 190387, 1950, s.3, İngiliz Arşive Belgesinden naklen alıntıdır; Doğaner, s. 228.

⁴⁵¹ Doğaner, s. 229.

⁴⁵² PRO.FO/371/107547 XC 190387, 1952, s.3., İngiliz Arşive Belgesinden naklen alıntıdır, Doğaner, s. 229.

“Türk ekonomisinin gelişimi ve askeri güçlerin modernizasyonu Amerikan’ın himayesinde gerçekleşiyor, Türkiye’deki her alanda Amerikan etkisi büyüyordu. Sonu gelmeyen Amerikalı ziyaretçiler ve heyetler Ankara’ya çağrılıyor, ağırlanıyor ve abartılı övgülerle uğurlanıyorlardı. Dış gelişmelerde ABD çizgisine uyuluyor, ülkedeki Fransız etkisi ise zayıflıyordu, Fransa’nın kuzey Afrika politikası ve savunma çabaları Türkiye’de çoğunluk tarafından doğru bulunmuyordu. Federal Almanya Ankara elçiliğini 1952 yazında yeniden açtı, Almanlar özellikle ekonomik ve ticari hayatta Türkiye’de popülerliğini her zaman korudu ve eski etkinliklerini geri kazanmayı sürdürdüler”.⁴⁵³

Açıklamalardan da anlaşılacağı gibi, İngilizler, İkinci Dünya Savaşı’ndan önce etkin olarak kontrol ettiği bölgelerin Amerikan hegemonyasına geçmesinden içten içe rahatsızlık duyuyordu.⁴⁵⁴ 1950 seçimlerinde gerek Cumhuriyet Halk Partisi gerek Demokrat Parti, seçim propagandalarında Kıbrıs sorununa değinmemişti. 1950 yılında, CHP Hükümeti’nin Dışişleri Bakanı Necmeddin Sadak şöyle demekteydi: “Kıbrıs sorunu diye bir sorun yoktur... İngiltere Hükümeti, Kıbrıs’ı başka bir devlete terk etmeyetedir”. Demokrat Parti Hükümeti’nin Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü de, selefi Necmeddin Sadak’ın politikasını sürdürerek, 20 Haziran 1950’de yaptığı bir açıklamada, “Kıbrıs sorunu” diye bir sorunun var olmadığını dile getirmişti.⁴⁵⁵ 1951 yılında resmi bir ziyaret için Ankara’ya gelen Yunanistan Başbakanı Sophoklis Venizelos’a, Başbakan Adnan Menderes özel bir görüşme sırasında şunları söylemişti: “Merak etmeyin! Kıbrıs sorunu, Türk-Yunan dostluğu çerçevesinde çözüme kavuşacaktır.” diyordu.

Görüldüğü gibi, 1950’lilerin başında henüz Türkiye’nin milli bir “Kıbrıs politikası” yoktu. Çünkü bu dönemde DP hükümetinin önceliği Batı Bloku içinde yer alarak NATO üyesi olmaktı. Batı ile iyi geçinmek öncelikti. Başka bir deyimle, Batı topluluğunun içinde yer alabilmek için, Türkiye, Kıbrıs’a sahip çıkmaktan çekinmiş ve kaçınmıştı. NATO Konseyi, 22 Ekim 1951’de, Yunanistan ile Türkiye’yi NATO’ya

---

⁴⁵³ Doğaner, s. 228-229.

⁴⁵⁴ Doğaner, s. 229.

⁴⁵⁵ Tuncer, Menderes, s. 163.

kabul kararını vermişti. NATO'ya kabul edilen Türkiye, Balkanlar'da ve Ortadoğu'da yeni ittifak sistemleri kurmak amacıyla, aktif bir politika izlemeye başlayacak ve bunun sonucunda da, Kıbrıs'a ilgisini azaltacaktı.⁴⁵⁶

Aynı görüşleri, Köprülü, 1951 yılında TBMM'deki bütçe görüşmelerinde de dile getirmişti. Bu görüşmelerde muhalefet, Demokrat Parti'nin Kıbrıs politikasını eleştiren konuşmalar yapıyordu. Mardin Millet Veikili Aziz Uras: *“Acaba hükümet; Yunanlılarla İngilizler arasında, Kıbrıs Adası üstünde herhangi bir ilhak, muhtariyet veya her hangi bir şekilde siyasi bir müzakerenin cereyanından haberdarmıdır? Eğer böyle bir şeyden haberi varsa ve siyasi bir mahzur yoksa bunu açıklamasını talep ediyorum... Böyle bir müzakere varsa bizim buna alakamızın derecesi nedir? Eğer böyle bir müzakere yoksa işi kökünden kesmek varsa, memleketimizin hayati menfaatleriyle alakalı olan bu meseleden hükümetin alaka derecesini öğrenmek elbette lazımdır”* diyerek hükümetin Kıbrıs sorununa tepkisizliğini vurguluyordu.⁴⁵⁷ İzmir Milletvekili Cihad Baban ise Yunanistan Meclisin'de Enosis'i destekleyen Kıbrıs ile ilgili görüşmelere gönderme yaparak bunların dostluğa yakışmadığı şeklinde görüş bildiriyordu.⁴⁵⁸ Tekirdağ Millet Vekili Zeki Erataman da; *“Kıbrıs hakkında söyleyeceğimiz şudur: Biz Yunanlılara, Yunanlıların bize dost olduğu kadar dost kalacağız. Ne bir santim fazla ne bir santim noksan”* ifadeleriyle hükümetin Yunanistan'ın da Kıbrıs'la ilgilenmediği görüşünü realist bir biçimde eleştiriyordu.⁴⁵⁹

Fuat Köprülü, Doğu Akdeniz'in mevcut statüsünde herhangi bir değişikliğin olmayacağı kanaatindeydi. Türkiye ile Yunanistan'ın dost olduğunu ve bu dostluğu bozmaya çalışan bir takım mihraklara rağmen bunun bozulmaması için her iki devletin yöneticilerinin azami ölçüde çaba gösterdiğini düşünmekteydi. En ilginç olanı ise yine Fuat Köprülü'nün ifadelerine göre Kıbrıs konusunda gazetelerde okuduğundan fazla bir bilgisi olmadığıydı. Yunanistan'ın da, Türkiye'nin de Kıbrıs konusuyla ilgilenmediğini

---

⁴⁵⁶ Tuncer, Menderes, s. 163-164.

⁴⁵⁷ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem IX, Cilt 5, Toplantı 1, 50. Birleşim, 24.2.1951, s. 690.

⁴⁵⁸ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem IX, Cilt 5, Toplantı 1, 50. Birleşim, 24.2.1951, s. 693.

⁴⁵⁹ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem IX, Cilt 5, Toplantı 1, 50. Birleşim, 24.2.1951, s. 695.

belirtiyodu.⁴⁶⁰ Köprülü bunları dile getirirken, Yunanistan konunun çoktan resmi olarak uluslararası alana çekilmesini sağlamıştı bile. Yunanistan'ın Birleşmiş Milletler'de ki temsilcisi Loukis Akritas, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesi'nde 17 Aralık 1951 tarihinde yaptığı konuşmada, 1950 yılında yapılan plebisitte, halkın %90'ının Yunanistan ile birleşmek istediğini ve Kıbrıs'taki nüfusun da %81'e yakınının Rum olduğunu öne sürüyor ve İngiltere'nin Kıbrıs'ın Yunanistan ile birleşmesine karşı çıkmamasını söylüyordu.⁴⁶¹

2.14.1. 1950'lerde Türk ve Rum Basınının Karşılaştırılması; “Enosis Yalnız Enosis” Tezine Karşı “Türkiye Yalnız Türkiye Parolası”

Bu arada Türk basını, sivil toplum örgütleri ve kamuoyu Kıbrıs konusuna yakın ilgi gösteriyordu. Gerek Türk halkının tepkisine, gerekse Rumların Enosis girişimlerine geniş yer veriyordu. Türk basınında, yer alan yazılarda, Rumların Enosis girişimleri ve Yunanistan'ın bu girişimlere verdiği destek eleştirilirken, üniversite gençliği ve Milli Türk Talebe Teşkilatı da Kıbrıs Türklerine gönderdikleri mesajlarda coşkulu ifadelerle destek belirtiyorlardı.

Kıbrıs Rum basını ise, Girit rüyaları görmeye devam ediyordu. Esperini gazetesi ise; *“Plebisit Yunanistan'la birleşmekle eş anlamlı, yani Enosis'e eşit sayılacak ve bunu, 1906 yılında Girit için uygulanan yönteme uygun olarak, Kıbrıs Rum temsilcilerinin Yunan parlamentosuna gönderilmesi izleyecektir”* diyordu. Yunan askeri radyosu ise, 16 Aralık 1949'da şu sözleri yayınlıyordu; *“Plebisit, Ethnarhia'nın ulusal birleşme isteğini yasallaştıracaktır. Bu, otorite sayılacak ve ilhak faaliyetlerinin artırılmasının diplomatik zeminini oluşturacak yeni bir evrimdir.”*⁴⁶² Bu yayınlara paralel olarak 12-13 Ocak 1950'de Atina'da ve diğer büyük Yunan şehirlerinde Enosis mitingleri yapılıyordu. Bu arada Atina Başpiskoposu Spiridon de, plebisitten bir gün önce, Enosis plebisiti için Runları teşvik edici bir demeç vererek şöyle diyordu: *“Halk oylaması için yarın tüm Kıbrıs Rumları oylamaya katılmak üzere ve Kıbrıs'ın*

⁴⁶⁰TBMM Tutanak Dergisi, Dönem IX, Cilt 5, Toplantı 1, 50. Birleşim, 24.2.1951, s. 699

⁴⁶¹ Göktürk, Vizyonu, s. 42-43.

⁴⁶² İsmail, Kavgaları, s. 329.

*Yunanistan'a ilhakını (Enosis) taktir için şerefle ve onurla kiliselere gideceklerdir. Dinine, vatanına saygılı esaretten nefret eden her Kıbrıslı Rum, halk oylamasından cesaretle arzu ettiği Enosis'i, yalnız Enosis'i imza ederek taktir edecektir.*⁴⁶³ Efiremis gazetesi şöyle yazıyordu: *"Yüce Anavatan Yunanistan, tüm Yunanlılara ve bütün dünya, dikkatlerini Kıbrıs'a çevirmiş, yarınki oylamayı ve sonucu beklemektedir. Kıbrıs'ın Yunanistan'lailhaki, esaret içinde çektiği ızdıraplar, yarınki oylamayla son bulacak ve mutlu olarak Yunanistan'ın kucağında yaşayacaktır. Bütün halk, Enosis-halk-Enosis ve yalnız Enosis için oyunu kullanacaktır."*⁴⁶⁴

Diğer yandan Başpiskoposluk tarafından yayınlanan ve altında Ethnarhia üyesi piskoposların imzalarının bulunduğu bildiri de şöyle deniyordu: *"Artık Milli ülkümüzü açığa vurma zamanı gelmiştir. Bizim değişmeyen idealimiz olan anavatan Yunanistan'la birleşmek isteğimiz tabiidir. Bu nedenle mücadele edeceğiz. Kıbrıs halkı, her zaman görevini yerine getirdiği gibi, şimdi de "Enosis ve yalnız Enosis" için görev başına çağrılıyorsun. Bunun için oyunu kullanmak gereklidir. Milli ülkümüzü şahlandırmak maksadıyla halk oylaması savaşına katılınız. Yaşasın Enosis"*⁴⁶⁵ Bu arada Başpiskopos da yayınladığı bir bildiri de Enosis tahrikçiliğini tirmandırarak şöyle diyordu:

"Tanrı'nın Çocukları;

*Tarih boyunca Anavatan Yunanistan'ın Kıbrıs Rum halkının verdiği önem ve mücadelemizdeki beraberliğiyle sizlerin de Enosis'i istemeyenlere karşı olan bu güne kadarki direnişiniz, gün gelecek milli kurtuluşumuzun zaferi ile mükâfatlandırılacaktır. Bizler İngilizlerden hakkımız olan Enosis'i yalnız Enosis'i istemekteyiz. Bizim bu hedefimize yeryüzünde hiçbir güç engel olamayacak, yolumuzu kesemeyecektir. Bölünmez birlik ve beraberlik içinde Kıbrıs halkı Yunan bayrağı altında Enosis için mücadele edecektir."*⁴⁶⁶

---

⁴⁶³ Efiremis Gazetesi 14 Ocak 1950, naklen alıntıdır; İsmail, Kavgaları, s. 330.

⁴⁶⁴ İsmail, Kavgaları, s. 330.

⁴⁶⁵ 8 Aralık 1949 tarihli Rumca gazeteler; İsmail, Kavgaları, s. 330-331.

⁴⁶⁶ 31 Aralık 1949 tarihli Rumca gazeteler; İsmail, Kavgaları, s. 331.

Diğer yandan Atina'ya giden Etherhia heyeti de 26 Mayıs 1950'de Atina'da Yunan hükümeti ile görüşüyordu. Yunan hükümet başkanı General Platsiras görüşmede, “Enosis'in Yunan ulusunun da arzusu olduğunu ve uygun göreceklere bir zamanda konuyu İngiltere ile ele alacaklarını” belirtiyordu.

Platrias, Yunan parlamentosunda yaptığı konuşmada da ilhakla ilgili görüşlerini şu şekilde özetliyordu;

“Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakı lehindeki genel isteği bize getiren, Kıbrıs halkının ulusal heyetinin Atina'da oluşundan Yunan hükümeti derin heyecan ve kıvanç duymaktadır. Zedelenmeden devamını istediğimiz ve büyük demokrasinin liberal geleneğiyle uyum içinde eskiye dayalı Anglo-Yunan dostluğu çerçevesinde her iki ülkenin bağlarını daha da pekiştirerek karşılıklı çıkarlarına hizmet edecek ve tüm Yunanlıların genel arzusu olan Enosis'in tatminkâr şeklinde gerçekleşmesini ümit etmekteyim.”⁴⁶⁷

1950 yılı Ağustos ayında Londra'da buluşan AKEL ve Kilise heyetleri, Enosis plebisiti temeli üzerinde muhtıralar sunarak, kulis faaliyetleri yaparak ilhak faaliyetlerini sürdürdüler. Kilise heyeti daha sonra ABD'ye giderek hem ABD, hem de BM yetkilileri ile aynı doğrultudaki temaslarını sürdürdüler. Bu çalışmalarında ise kendilerine başlıca desteği o esnada BM nezdindeki Yunan delegesi olan 1931 isyanı sürgünlerinden eski Kıbrıs Yunan Konsolosu Kyrou yapmaktaydı.⁴⁶⁸

Makarios, Rum gaztelere verdiği demeçte Rum halkına seslenerek: “*Bilhassa plebisitin yapılmasından sonra ilhak faaliyetinin kati şekline girdiği hiç şüphesiz ki hatırımızdan çıkmış değildir. Esir edilmiş Kıbrıs halkına karşı Kıbrıs Despothanesi mesuliyetini hakkıyla hissettiğinden, milli davamızın geliştirilmesi ve mesut neticenin alınabilmesi için harice bir heyet göndermeye karar vermiş bulunmaktadır. Bu kutsi gaye için, kilise sandığından cömertçe yardım yapılmakta ise de, halkın da kendi üzerine*

---

⁴⁶⁷ İsmail, Kavgaları, s. 332-333.

⁴⁶⁸ İsmail, Kavgaları, s. 333.

düşen vazifeyi yapması icap etmektedir".⁴⁶⁹ Diğer taraftan ada Rumlarının ve Yunan Basının Kıbrıs'ın ilhakına yönelik yayınlarına adadaki İngiliz yönetimi sessizliğini korur. "İngiliz hükümetinin bu gelişmeler karşısında ne gibi hattihareket takşp edeceğini açık olarak bildirmemesi birçok dedikodulara sebep olmaktadır."⁴⁷⁰ Ayrıca bu olaylar Kıbrıs Türkünü birbirine daha çok bağlayarak, Enosis'e karşı mücadele azmini kamçulamıştır. "Enosis aleyhtarlığı davasında Kıbrıs Türklüğü tam bir birlik halindedir. Atina ufuklarından günlerden beri kopup gelen çılgın Helen sedaları, Kıbrıs Türklüğünü günden güne daha sıkı rabitalarla bir birlerine bağlamaktadır. Yunan idaresinin kendileri için er geç bir ölüm olacağını bilen Kıbrıs Türkleri seslerini, dünya eskârına işittirmek için hep birden kahrolsun Enosis diye haykırmalıdır."⁴⁷¹ Halkın Sesi Gazetesi, Kıbrıs Türk'ü adına Türkiye Cumhurbaşkanı Sayın Celal Bayar'a ve Başbakan Adnan Menderes'e yayınladığı açık mektupta şöyle demektedir: "Makedonya ve Girit facialarının, İzmir katliamlarının Kıbrıs'ta tekrarlanmasına, demokrat Türkiye devletinin müsaade etmeyeceğinden şüphemiz yoktur. Mektubumuzua son verirken: en derin saygı ve tazimlerimizi sunar, anayurda sarsılmaz bağlılığımızı belirtir, mübarek ellerinizden öperiz".⁴⁷²

*"Büyük Atatürk'ün emanetini dirayet ve kıyasetle yürütülmesini bilen sizin gibi kıymetli bir devlet adamına, eşsiz bir hürriyet ve demokrasi mücahidine, Kıbrıs Türkleri inançla, güvenle yalvarıyoruz. Bizi bu badireden kurtarınız. Elinizdeki geniş imkanları kullanarak size her hususta başlı olan Kıbrıs Türklerini asırlık düşmanlara terk etmeyiniz."*⁴⁷³ "90 bin çift göz, 90 bin çift kulak ufuklara çevrilmiş, Torosların arkasından yükselecek Türk sesini bekliyor"⁴⁷⁴

Rumaların baskılarıyla gittikçe gerilen ortam, Türk toplumunu daha duyarlı hael geitrdiğinden, atağa geçirmekte gecikmeyecektir. Kıbrıs Türk halkının sesi "Halkın

---

⁴⁶⁹ Halkın Sesi Gazetesi, 12 Mart 1950.

⁴⁷⁰ Halkın Sesi, 5 Mayıs 1950.

⁴⁷¹ Halkın Sesi, 22 Mart 1951.

⁴⁷² Halkın Sesi, 27 Mart 1951.

⁴⁷³ Halkın Sesi, 29 Mart 1951.

⁴⁷⁴ Halkın Sesi, 1 Nisan 1951.

Sesi” gazetesinde olayların seyri bundan sonra şöyle devam edecektir: “Kıbrıs Türkiye’ye iade edilmeli... Yüzbine yakın ada Türk’ü Anavatan hasreti içinde yanyor. Müstemleke İdaresinde çektiklerimiz artık yeter. Adaya yakışan Al sancağımız bir gün elbet göklerimizde dalgalanacaktır. Sadaka değil hakkımızı istiyoruz”.⁴⁷⁵ “Yaşasın Türkiye, Kahrolsun Enosis”.⁴⁷⁶

“Kıbrıs Türkiyenin öz malıdır. Türk Kıbrıs, milli tarihte ikinci bir Hatay’dır. Türkler, Kıbrıs’ı binlerce şehidin kanları pahasına zaptetmişlerdir. İngiltere, bu Ada’yi siyasi entrika ile ele geçirdi. Hakkın kuvveti, entrikaya behemhal galabe edecektir. İkinci Hatay, esaretten elbette kurtulacaktır.”⁴⁷⁷

Bu arada Makarios yaklaşmakta olan 29 Mayıs gününde İstanbul’un fethi dolayısıyla matem günü ilan ettiğinde, başlık “Başpiskoposun yeni bir hezeyanı” olarak verilir.⁴⁷⁸ “Kıbrıs, Türk Bayrağı’nın gölgesine hasrettir. Kıbrıs Runları, öteden beri İngiltere’yi istemiyorlar. Biz de haklarımızı çiğneyen bu Müstemlekete hükümetini istemiyoruz, Kıbrıs’a uygun gelecek en iyi idare tarzı, Demokrat Türkiye’nin kanuna ve adalete dayanan cihanşumul idaresidir. Türkiye Kıbrıs’a hürriyet ve refah getirecektir”.⁴⁷⁹ “Kıbrıs Türk’ü müstemleke idaresini istemiyor. İdealimiz, “Türkiye, yalnız Türkiye”parolasıdır.”⁴⁸⁰ Kıbrıs Türk basını, adanın Türkiye’ye devredilmesi ile ilgili yazılarına devam ettiği, nüshalarında, haber ve yorumlarına şöyle devam eder: “Türk Kıbrıs, Türkiye İdaresini Özlüyor. Tarihi hatalar bir gün elbet tamir edilecek ve Türk Kıbrıs, hakiki sahibine, Bu toprakları kanının diyeti, pahasıyla ve cihanı titreten kudretiyle fetheden Türkiye’ye kavuşacaktır”.⁴⁸¹

“Halkın Sesi” 1940’lı yıllarda Kıbrıslı Türk cemaatinin gündemine damgasını vurmuştur. İkinci Dünya Savaşı’nın başlamasından birkaç hafta sonra, Kıbrıslı Türk bir

---

⁴⁷⁵ Halkın Sesi, 11 Nisan 1953.

⁴⁷⁶ Halkın Sesi, 1 Nisan 1953.

⁴⁷⁷ Halkın Sesi, 16 Nisan 1953.

⁴⁷⁸ Halkın Sesi, 20 Nisan 1953.

⁴⁷⁹ Halkın Sesi, 26 Nisan 1953.

⁴⁸⁰ Halkın Sesi, 13 Mayıs 1953.

⁴⁸¹ Halkın Sesi, 30 Ekim 1953.

doktor olan Fazıl Küçük gazeteyi satın almıştır. Halkın Sesi gazetesinin bürosu Lefkoşa'da bulunmaktaydı. Dr. Küçük'ün yönetiminde ve yol göstericiliğinde, 1940'lı yılların ortalarında, Halkın Sesi Kıbrıslı Türk cemaatinin milliyetçi kesimlerinin başlıca yayın organı haline geldi. Küçük bu gazete aracılığıyla Kıbrıs Türk cemaatinin liderliğindeki pozisyonunu kuvvetlendirmek için çaba sarf etti. 1955 yılından başlayarak, Halkın Sesi Kıbrıslı Helen liderliğini ve EOKA'yı topa tuttu. 1956 yılından sonra, Halkın Sesi Kıbrıs Türk toplumunun ve Türk Hükümeti'nin siyasi mesajlarını yayınlayan önemli bir gazete hüviyetine büründü. 1955-1958 döneminde, Halkın Sesi dört sayfalı, günlük bir gazete olarak okuyucularıyla buluştu. 1958 yılından sonra, Türkiye Hükümeti'nin maddi desteğiyle beraber, gazetenin sayfalarında gözle görülür bir artış görüldü.⁴⁸² Halkın Sesi gibi "Bozkurt" gazetesi de 1955-1959 döneminde, Kıbrıslı Türk liderliğinin ve Türkiye Hükümetleri'nin milliyetçi çizgisinedestek verdi. Bozkurt gazetesinin sahibi Celal Toğan'dı. Bozkurt gazetesinin bürosu Lefkoşa'da bulunmaktaydı. 1956 yılından sonra, gazete Kıbrıs taksimini destekledi. 1955-1959 döneminde, Bozkurt günlük gazete olarak okuyucularıyla buluştu. 1958 yılından sonra, Türkiye Hükümeti'nin ve Kıbrıslı Türk liderliğinin ekonomik desteğiyle gazete sayfa sayısını arttırdı. Bozkurt baş sayfalarında Kıbrıs'ın taksiminde atıfta bulunan çeşitli fotoğraflara, haritalara ve resimlere yer veren ilk Kıbrıslı Türk gazeteleri arasında bulunmuştur.⁴⁸³

"Hürsöz" 1955-1958 döneminde günlük olarak yayınlanmış olan bir başka Kıbrıslı Türk gazetesidir. Gazete milliyetçi çizgiyi desteklemiştir. Gazetenin sahibi ve baş editörü Fevzi Ali Rıza idi. Hürsöz'ün bürosu da Lefkoşa'da bulunmaktaydı. 1955-1957 döneminde, Hürsöz Kıbrıslı Türk cemaatinin dini liderliğiyle ve özellikle müftüyle yakın ilişkiler içersinde oldu. Bu yakın ilişkiler çerçevesinde, Hürsöz muhafazakâr dünya görüşüyle Kıbrıs Türk basın tarihine damgasını vurmuştur. 1957 yılından sonra Hürsöz siyasi çizgisini değiştirip Kıbrıslı Türk liderliğinin milliyetçi söylemini

---

⁴⁸² Nikolaos Stelya, **İstenmeyen Bebek Kıbrıs Cumhuriyeti, Kıbrıs Sorununu Yeniden Okumak: Kıbrıslı Türk Basını, EOKA ve Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kuruluşu (1955-1959)**, Kaldeon Yay., İstanbul, Mart 2013, s. 8-9.

⁴⁸³ Stelya, s. 9.

desteklemiştir.⁴⁸⁴

“Nacak” ilk defa 1959 yılında haftalık olarak yayınlanan bir gazeteydi. Bürosu Lefkoşa’da bulunmaktaydı. Gazetenin sahibi Rauf Denктаş’tı. Dönemin diğer gazetelerinden farklı olarak, Nacak çiftçilere, işçilere ve Kıbrıslı Türk gençliğine seslenen bir gazeteydi. Bu gazetenin yayınlamasıyla beraber Denктаş, Kıbrıslı Türk liderliğinin etki alanının genişletilmesi için çaba sarf etti.⁴⁸⁵

2.14.2. Yunan Hükümeti’nin Enosis Israrına, Türk Hükümeti’nin İlimli Politikası

Enosis’in en büyük savunucusu Rum Ortodoks Kilisesi yönetiminde, Ocak 1950’de hareketlenmeler başlamıştı. Ancak Kitium Piskoposu Mihail Hristodolu Muskos’un III. Makarios sıfatıyla 8 Ekim 1950’de Başpiskopos seçilmesi ile Enosis hareketide daha fazla örgütlendi ve daha ateşli savunulmaya başlandı.

Bu amaç doğrultusunda, Yunanistan, İngiltere ve ABD’ye sık sık ziyaretler gerçekleştiren Rum Ortodoks Kilisesi yetkilileri, gittikleri ülkelerde Enosis’e destek bulmak için resmi makamlar ile temas kurdular.⁴⁸⁶ Başpiskopos III. Makarios’un, Enosis doğrultusunda Kıbrıs ve Yunanistan’da gerçekleştirdiği yoğun propagandaları ve destek bulma çabaları, cılız da olsa İngiltere, Amerika ve Fransa gibi ülkelerde sesini duyurmaya başladı. Bu ülkelerdeki bazı yetkililerin olumlu tepkisinden sonra Yunanistan konu ile daha açık ve resmi şekilde ilgilenmeye başladı.⁴⁸⁷ Türkiye’de ise, 1954 yılına kadar muhalefet tarafından “*tavırsızlık*” la suçlanan iktidarın aksine, Kıbrıs sorunu Türk kamuoyunun birinci sırasına oturmuştu.⁴⁸⁸ Yunan ve Kıbrıslı Rumların Enosis çabalarına, Türk hükümeti sessiz kalsada, Türkiye’deki üniversite gençliği Enosis’e karşı mitingleri ile sessiz kalmamıştır. Bu gelişmelere rağmen DP iktidarının düşüncesi, İngiltere’nin Kıbrıs’ın statüsünde bir değişiklik yapmayacağından emin ve

---

⁴⁸⁴ Stelya, s. 9.

⁴⁸⁵ Stelya, s. 9-10.

⁴⁸⁶ BCA. 030.01.123.785.2.

⁴⁸⁷ BCA. 030.01.123.785.2.

⁴⁸⁸ TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem IX, Cilt 28, İçtima 4, 48. İntikat, 23-2-1954, s. 763.

konuyu İngiltere'nin bir iç meselesi olarak görmekteydi. Yine bu dönemde Menderes yönetimi, Balkan Birliği'ne zarar verebileceği düşüncesiyle Yunanistan ve Kıbrıs Rumları aleyhine düzenlenen mitinglerde izin vermedi.⁴⁸⁹

Ankara'nın Kıbrıs konusundaki sessizliğinin bir diğer nedeni ise Menderes yönetiminin 1951 yılının sonuna kadar NATO'ya girmeyi dış politika hedefi olarak belirlemesidir. NATO üyeliği katılım sürecine zarar verebileceği düşüncesiyle Kıbrıs sorununa hep temkinli yaklaşıldı. Ancak Türkiye'nin 18 Şubat 1952'de NATO'ya kabul edilmesinden sonrada, DP bu seferde İngiltere ve Yunanistan ile ilişkilerin bozulabileceği endişesiyle Kıbrıs'a olan bakış açısını değiştirmede.⁴⁹⁰

İngiltere'nin İkinci Dünya Savaşı'nda sonra dış politikasını değiştirerek sömürgelerinden yavaş yavaş çekilmeye başlamasından sonra Türkiye ve Yunanistan'ın arasından ihtilafli bölgeler arasında bulunan Kıbrıs gibi bir adada nüfuz çekişmesi yaşayacağı kaçınılmaz bir durumdu. Her ne kadar Türkiye 1950'lerin başında farklı nedenlerden ötürü Kıbrıs sorununa sessiz kalsada, 1950'lerin ortalarından itibaren DP hükümetinin en önemli dış politika konularından birisi Kıbrıs olmuştur. Daha öncede belirttiğimiz gibi, İngiltere Kıbrıs'ta kaldığı sürece, Türkiye Kıbrıs'ta önemli bir siyasi mücadeleye girmemiştir. Ne zamanki İngiltere Kıbrıs'tan çekilebileceğinin sinyallerini verdiğinde, işte o zaman Türkiye tarihi ve coğrafi yakınlığını öne sürerek Kıbrıs'ın eski sahibi olduğunun önen sürerek kendisine geri verilmesini istemiştir. Uzun yıllardır devam eden Yunanistan'ın Kıbrıs'ı ilhak isteklerine, bu dönemde Türkiye şiddetli bir biçimde karşı çıkmıştır. Türkiye'nin Kıbrıs'taki önceliği Kıbrıslı soydaşlarının can ve mal güvenliğiydi. Ayrıca Türkiye hiçbir zaman işi yokuşa sürece ve çıkmaza sokacak bir Kıbrıs politikası izlememiştir. Genelde ılımlı bir politika yürütmüştür.

1955 Londra Konferansı'ndan sonrada Türkiye konunun resmen tarafı haline gelmiştir. Mevcut statükodan yana tavır sergileyen Türkiye, eğer bu durum devam etmez ise, Kıbrıs'ın tamamını kendisine verilmesini istemiştir. Öte yandan 1955'ten sonra

---

⁴⁸⁹ Ayın Tarihi, Sayı 250, Mart 1954, s. 175-176.

⁴⁹⁰ Faruk Sönmezoğlu, "Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin Kıbrıs Politikası (1945'den Günümüze)", **Türk Dış Politikası Cumhuriyet Dönemi**, (Ed.) Mustafa Bıyıklı, Gökkuşbu Yay., İstanbul, 2008, s. 263-264.

Türkiye’de “*Taksim*” tezi ortaya çıkmıştır. Yine bu dönemde, Soğuk Savaş döneminin etkilerini konunun bütün taraflarını etkilemiştir. Türkiye’nin Kıbrıs politikasında Soğuk Savaş’ın etkilerinde şekillenmiştir.⁴⁹¹

2.15. KIBRIS SORUNUNUN BİRLEŞMİŞ MİLLETLER’E TAŞINMASI, TÜRKİYE-YUNANİSTAN VE İNGİLTERE’NİN TUTUMU

Kıbrıs sorunu BM Genel Kurulu’nun gündemine resmi olarak ilk kez 1954 yılında Yunanistan ve daha çok Kıbrıs Rumlarının yoğun çabaları sonrasında girmiştir. Kıbrıs Rum Ortodoks Kilisesi’nin 1950’de Enosis için plebisit sonucunda, kendilerince ortaya çıkan “*kendi kaderini tayin*” ilkesinin Kıbrıs’a uygulanmasına yönelik önergeyi BM Genel Sekreterliğine sundular.⁴⁹² Ancak daha öncede bu talepler Yunanistan tarafından, 1951, 1952 ve 1953 yıllarında yinelenmiştir.⁴⁹³

1950’de BM Genel Kurul V. Dönem, Birinci Komisyonu’ndaki görüşmelerde, Yunan delegesi, “ulusların kendi kaderini tayin” ilkesinin büyük imparatorluklara zarar verip vermeyeceğine bakılmaksızın Kıbrıs’a uygulanmasını öneriyordu.⁴⁹⁴ 1951’in Ekim ayındaki BM Genel Kurulu VI. Dönem, Dördüncü Komisyon Başkanlığına, Makarios bir protesto mektubu gönderdi.⁴⁹⁵ Ayrıca Yunan delegeleri de genel tartışmaların yanı sıra, Üçüncü ve Dördüncü Komisyonlarda konuya resmen değindi.⁴⁹⁶ Yunanistan’ın bu tutumu, 1952 Genel Kurul VII. Dönem, Üçüncü ve Dördüncü Komisyonlarında da devam etmiştir.⁴⁹⁷ İngiltere’nin ilhaka karşı çıkmasının sebeplerini, Fransız “Paris-Presse” gazetesinin 30 Eylül 1952 tarihli nüshasında şöyle dile getiriyor ve T.C. Başbakanlık Hususi Kalem Müdürlüğü’ne de 1 Ekim 1952 tarihinde rapor ediliyordu:

---

⁴⁹¹ Hikmet Zeki Kapıcı, Serdar Sakin, “Cumhuriyet Arşivi Işığında Yabancıların Bakış Açısıyla Türkiye’nin Kıbrıs Politikası (1955-1959), *The Journal of Academic Social Science Studies*, Number:34, Spring II 2015, ss. 137-153, s. 137.

⁴⁹² Stephan G. Xydis, **Cyprus: Conflict and Conciliation: 1954-1958**, Columbus, Ohio: The Ohio State University Press, 1967, (Conciliation), s. 7.

⁴⁹³ **Yearbook of the United Nations**, 1954, s. 94-96.

⁴⁹⁴ Xydis, Conciliation, s. 7.

⁴⁹⁵ Xydis, Conciliation, s. 7.

⁴⁹⁶ Xydis, Conciliation, s. 7.

⁴⁹⁷ Xydis, Conciliation, s. 7.

“Fransız “Paris-Presse” gazetesinin 30 Eylül 1952 günlü nüshasında “İngiltere’nin Doğu Akdeniz’de yerini başkasına kaptırmak istemiyor” başlığı altında intişar eden makale tercümesi ilişik olarak takdim edilmektedir...

İngiltere şimdi Akdeniz’de, İngiliz politikasının bu denise mahsus anaevei usulleriyle idare edilen bir diplomasi taaruzuna geçmiştir. MuhafazakarDışışleri Bakanı Anthony Eden’in politikası ile selefi İşçi Partili Ernest Beven’in politikası arasında tenakuz yoktur... 1947 de kendi isteği ile Yunanistan’daki yerini Amerikalılara bırakan İngiltere bu sefer Birleşik Amerika’nın Akdeniz havzasında kendi yerine geçmesini önlemek istiyor...

Doğu Akdeniz’de ve Ortadoğu’da müşterek savunma teşkilatı yapılmalıdır; Londra’nın istediği bu işde teşebbüsü ele almak ve müşterek teşkilatın başına geçmektir... Kıbrıs’da daima hazır ve nazır bulunan İngiltere Doğu Akdeniz’de Batı’nın savunma üslerini şimdilik, en ziyade bu Ankara-Atina-Belgrad mihverine istinad ettirmek niyetindedir. İngilizler Yunan dâhili harbinden alınan dersi unutmamışlardır.

Londra’nın Doğu Akdeniz’deki geniş faaliyetinde belki prestij meselelerinin de rolü vardır; fakat asıl amil İngiltere’nin, Commonwealth’in büyük bir kısmı ile hem madde aldığı memleketlerle münakale yollarının güzergahı olan bu bölgede hatırı sayılır yerini kaybetmek istememesidir”.⁴⁹⁸

1953 Genel Kurul’un VIII. Dönem görüşmelerinde, Makarios yeniden başkanlığa bir memorandum sundu. Yunanistan delegeside konunun genel kurulda görüşülerek çözüme kavuşturmak istediklerini bildiriyordu. Konunun gündeme gelmemesi durumunda ise, konuyu tekrardan önlerine getireceklerini söylüyorlardı.⁴⁹⁹ Daha öncede değindiğimiz gibi, Yunan hükümeti, ilk başlarda Kıbrıs Rumlarının aksine konunun İngiltere ile çözmek istiyordu. Hatırlanacağı gibi, 1953 sonbaharında Yunanistan’a gelen Anthony Eden’in Yunan Başbakanı Papagos’a İngiltere’nin Kıbrıs’ı

---

⁴⁹⁸ BCA, 030.01.102.607.9.

⁴⁹⁹ Xydis, Conciliation, s. 9.

“*asla*” bırakmayacaklarını belirtmesinden⁵⁰⁰ sonra Yunanistan konuyu BM götüreceğini açıkladı. İngiltere’nin Yunan tehtidine karşı cevabı, Sömürgeler Bakanı Henry Hopkinson ikinci bir “*asla*” olarak verdi.⁵⁰¹ Yunanistan, bu gelişmelerin ardından 16 Ağustos 1954 tarihinde, IX. Dönem Genel Kurul’un gündemine alınması için halkların hak eşitliği ve kendi kaderini tayini ilkesinin BM gözetimi altında Kıbrıs’a uygulanması başlığı altında BM’e başvurdu.⁵⁰² Bu girişim karşısında, Başbakan Adnan Menderes’in tutumu; “*Kıbrıs asla Yunanistan’ın olmayacaktır*” şeklinde olmuştur.⁵⁰³ 24 Eylül 1954 tarihinde Genel Kurul’da 30 olumlu, 19 olumsuz, 11 çekimser oy ile Kıbrıs sorununun gündeme alınması kabul edilmiştir. Görüşmelerin sonunda ise, 49 kabul, 11 çekimser oy, Birinci Komite’de ise 50 kabul, 8 çekimser oy ile 814 (IX) sayılı karar Genel Kurul’da kabul edildi.⁵⁰⁴ Karar metni şu şekildedir: “*Genel Kurul, şimdilik, Kıbrıs sorunu ile ilgili bir karar alınmasının uygun olmadığını dikkate alarak, Halkların eşit hakları ve kendi kaderlerini tayini ilkesinin Birleşmiş Milletler’in gözetimi altında Kıbrıs Adası halkına uygulanması adı altındaki maddenin daha fazla ele alınmamasını kararlaştırmıştır*”.

İngiliz delege Selwyn Lloyd, görüşmelerde, Kıbrıs’taki varlıklarının NATO ve Bağdat Paktı açısından çok önemli ve kaçınılmaz olduğunu ifade etmiştir. Kıbrıs Adası’nın 1923 Lozan Antlaşması ile İngiltere’ye bırakıldığını ve diğer taraf ülkeler gibi Yunanistan’ında bu antlaşmayı tanıdığını. Ayrıca BM Yasası 2 (7) maddesine göre Kıbrıs konusunun BM’de görüşülmesinin İngiltere’nin iç işlerine karışmak demek olduğunu belirtti.

Öte yandan İngiltere, Türkiye’nin Kıbrıs üzerindeki düşüncelerine atıfta bulunuyordu. Konu “*kendi kaderini tayin*”den çok BM üyesi bir devletin egemenliği altında bulunan bir bölgenin yine BM üyesi bir başka ülkenin egemenliği anlamına gelen Enosis olduğunu ve bu durumunda BM Anayasası’na aykırı olduğunu öne sürüyordu

---

⁵⁰⁰ Stephen, s. 135.

⁵⁰¹ Xydis, Conciliation, s. 12.

⁵⁰² **Yearbook of the United Nations**, s. 94.

⁵⁰³ Fahir Armaoğlu, “The Uneasy Birth of Cyprus Republic: 1954-1958”, **Dış Politika**, Vol: IV, NO:2-3, 1974, (Republic), s. 21.

⁵⁰⁴ **Yearbook of the United Nations**, s. 96.

İngiltere. Ayrıca adada yalnız Rumların yaşamadıklarını, Müslüman Türklerinde yaşadıklarını, Kıbrıs'ın coğrafi olarak Anadolu'nun bir parçası olduğunu söylerken İngiltere, adanın Yunanistan'a ilhakını Türkiye ve Türklerce asla kabul edilmeyeceğini dile getirdi. Yunanistan karşı tezi ise, İngiliz sömürge yönetimini, Kıbrıs halkının istemediğini, bu bağlamda sorunun bir “*egemenlik değişimi*” olmayıp, “*kendi kaderini tayin*” ilkesi olduğunu yönündeydi.⁵⁰⁵ Türkiye'nin henüz net tavrının şekillenmediği bu dönemde, İngiltere'nin Kıbrıs politikası genelde Türkiye'nin gelecekte olası Kıbrıs politikasına uygun şekilde gelişmiştir. İngiltere, mevcut statükodan memnun görünen Türkiye'yi yanına çekmek istiyordu.

İngiltere konunun Birinci Komisyon'da görüşülmesi sırasındaki tutumunu, Genel Kurul toplantılarında da sürdürmüştür. Genel Kurul sonucunda 814 (X) sayılı karar İngiltere'yi memnun etmiştir. İngiliz delegesi Anthony Nutting; “*sağduyu açısından büyük ve önemli bir zafer*” sözleriyle kararın olumlu karşılandığını bildirmiştir.⁵⁰⁶

Genel Kurul ve Birinci Komisyon görüşmelerinde İngiltere'nin tezi Kıbrıs'ın Yunan kökenli olmadığı ve coğrafi olarak da Yunanistan'a uzak olduğu yönündeydi. Yunan delegasyonu ise Kıbrıs'ın Yunanistan'a nazaran İngiltere'ye altı kat daha uzak olduğunu savundu. İnsan hakları ve özgürlük bağlamında bir konunun bu tür bir yaklaşımın kabul edilemeyeceğini ve İngiltere'ye olan uzaklığın nasıl açıklayacakları sorusunu sordular.⁵⁰⁷ Yine, Yunan delegasyonunun konuşmalarında, nihai amacın Enosis olduğu gizlenmiştir.⁵⁰⁸

Kıbrıs'taki “*ulusal kurtuluş hareketi*” tarihinden sözedilerek Kıbrıs halkının İngiliz sömürge yönetimini istemediği,⁵⁰⁹ bu bağlamda sorunun bir “*egemenlik*

---

⁵⁰⁵ **General Assembly Official Records (GAOR)**, Ninth Session, 514th Plen. Mtg, s. 547-549.

⁵⁰⁶ **General Assembly Official Records (GAOR)**, s. 538-539.

⁵⁰⁷ **General Assembly Official Records (GAOR)**, Ninth Session, 447th Plen. Mtg, s.56; First Cttee, 751 st Mtg, s. 556.

⁵⁰⁸ **General Assembly Official Records (GAOR)**, Ninth Session, 447th Plen. Mtg, s.56; First Cttee, 750 st Mtg, s. 549.

⁵⁰⁹ **General Assembly Official Records (GAOR)**, s. 547.

değişimi” olayı değil bir “*ilkenin uygulanması*” olduğu belirtmekte,⁵¹⁰ konunun sömürgeci ile sömürge durumunda olan halkın arasında olan bir sorun olarak gösterilmektedir. İngiltere ise BM Yasası’nın 2(7) maddesine gönderme yaparak konunun bir iç mesele olduğunu savundu. Yunanistan ise en geniş konuların görüşülmesine olanak sağlayan BM Anayasası’nın 10. maddesini destek alıyordu. Hatta Kıbrıs halkının Birleşik Krallık içinde bir azınlık olmadıklarını tam aksine kendi kendini yönetebilecek bir konumda olduklarını belirttiler.⁵¹¹ İngiltere’nin Lozan’ı dayanak göstermelerine ise, Yunanistan bu durumun BM Genel Kurulu’na getirilmesine engel teşkil etmeyeceğini bildirdiler.⁵¹²

BM Genel Kurulu’nun almış olduğu 814 (IX) sayılı karar, Yunan kamuoyunda Batı’ya özellikle de İngiltere ve Amerika’ya karşı büyük bir tepkinin doğmasına neden olmuştur. Yunan hükümetinin ve temsilcisinin karara bakış açısı ise Yunan kamuoyundan biraz daha yumuşak ve olumludur. Çünkü BM, “*Kıbrıs sorununun uluslararası karakteri*”nin kabulü olarak nitelemiş, konuya ilişkin karar alınmasının sadece “*şimdilik*” ertelendiğine işaret ederek, konunun daha sonraki günlerde yeniden gündeme gelebileceğini savundular.⁵¹³ Diğer Yunan devlet adamları da benzer görüşlere sahipti.⁵¹⁴ Genel Kurul’da, Türkiye’nin temsilcisi Selim Sarper’in, özellikle Birinci Komisyon’da gerçekleştirdiği konuşmalar, ufak tefek değişikliklerin haricinde uzun yıllar Türkiye’nin Kıbrıs sorunundaki tezlerinin temel niteliğinin temelini oluşturması bakımından çok önemlidir.

İngiltere’nin öne sürdüğü Kıbrıs’ın bir “iç mesele” olduğu yönündeki İngiliz tezlerine, Selim Sarper bu görüşü konuşmalarının tamamında savunmuştur. Son günlerde ise 2(7) sayılı maddenin tamamen göz ardı edilmesine göz yuman BM’in prestij

---

⁵¹⁰ **General Assembly Official Records (GAOR)**, s. 549.

⁵¹¹ **General Assembly Official Records (GAOR)**, s. 550.

⁵¹² **General Assembly Official Records (GAOR)**, s. 550.

⁵¹³ **General Assembly Official Records (GAOR)**, Ninth Session, 514th Plen. Mtg, A.g.e., s.539-540.

⁵¹⁴ Stephen G. Xydis, “The General Assembly as an Instrument of Greek Foreign Policy: Cyprus, 1954-1958”, **The Journal of Conflict Resolution**, Vol. XII, No.2, June 1968, (Assembly), pp.141-158, p.143.

kaybettiğini dile getiriyordu.⁵¹⁵ Ayrıca Yunanistan'ın adada yaşayan 100.000 Türkü hiçe sayarak “*kendi kaderini tayin*” kavramı ile yalnızca Enosisi gerçekleştirmek istediklerini ve bu durumda Türkiye'nin ve Kıbrıslı Türklerin şiddetle karşı çıkacağını belirten⁵¹⁶ Selim Sarper “*kendi kaderini tayin*” ilkesi üzerinde durarak, bu durumun bazı durumlarda kullanılmayacağını. Aksi takdirde bunun “*fırsatçılar*” tarafından istismas edileceğini ve BM Yasasında bu kavramı yeteri kadar açık ele almadığını söyledi.⁵¹⁷

Selim Sarper son olarak, Yunanistan'ın 1923 Lozan Antlaşması'na yönelik yorumlarında, Türkiye'nin Kıbrıs'a olan tarihi, coğrafi, etnik ve ekonomik gerekçelerini ortaya koyarak cevap vermiştir. Sonuçta, Genel Kurul'un almış olduğu kararı, tıpkı İngiltere gibi Türkiye'de olumlu karşılamıştır. Başbakan Menderes, sonuca yönelik; “*Bu mesele tamamı ile kapanmıştır*”, diyerek görüşünü açıklamıştır.⁵¹⁸

Yunanistan'ın Kıbrıs sorununu, 15 Nisan 1954 tarihinde uluslararası bir sorun olarak BM Genel Kurul gündemine götürmesinde etkili olan bazı faktörleri şu şekilde sıralamak mümkündür.

1- “*Yunanistan NATO'ya Türkiye ile eş zamanlı üye olduktan sonra, Türkiye-Yunanistan-Yugoslavya Dostluk ve İşbirliği Antlaşması'nın imzalanmasından sonra, o dönemde tüm uluslararası ilişkilerini batıda endeksleyen*

---

⁵¹⁵ “Türk delegesinin kastettiği “benzer girişimler” arasında, Birleşmiş Milletler Örgütü'nde sömürgeciliğe karşı ilk gruplaşmaların ortaya çıktığı bu dönemde, başını “geleceğin Bağlantısızları'nın” çektiği Varşova Paketi Üyesi ülkelerin de desteklediği bazı ülkelere sürekli olarak Genel Kurul gündemine önerilen Güney Afrika'daki ırk ayrımı, Fas ve Tunus'un bağımsızlığı sorunları da vardır. Ayrıca bazı bakımlardan Kıbrıs sorununun o dönemde Yunanistan tarafından ortaya konuş biçimi ile benzerlikler gösteren Yeni Gine sorununun Genel Kurul gündemine alınıp alınmaması konusu Kıbrıs sorunundan bir madde önce görüşülüp “39-11-10” şeklindeki bir oy dağılımı ile alınması kararlaştırılırken Türkiye, Kıbrıs ile ilişkin tavrına uygun olarak Güney Afrika ve bazı sömürgeci Avrupa ülkeleri ile birlikte, hiçbir Asya, Afrika veya Latin Amerika ülkesinin aleyhte oy kullanmadığı bu teklife red oyu vermiş, Yunanistan ise Varşova Paketi üyeleri; Hindistan, Mısır, Yugoslavya vb. ülkelerle birlikte olumlu oy kullanmıştır; **General Assembly Official Records (GAOR)**, Ninth Session, 447th Plen. Mtg, s. 51-58.

⁵¹⁶ **General Assembly Official Records (GAOR)**, Ninth Session, 750th Plen. Mtg, s. 551-553.

⁵¹⁷ **General Assembly Official Records (GAOR)**, s. 552-553., 1956 yılına kadar Birleşmiş Milletler içinde ve dışında Türkiye'nin bu kavrama ilişkin genel tutumu hakkında ayr. bkz. “Turkey and Cyprus: A Survey of the Cyprus Question with Official Statements of the Turkish View Point, London, **Press Attache's Office, Turkish Embassy**, 1956, s.18-21, 36-43, 55-57., Toluner, s. 42-44.

⁵¹⁸ **Ayn Tarihi**, Sayı 253, Aralık 1954, s. 109.

Türkiye'nin, Kıbrıs konusu için Türk-Yunan dostluğunu tehlikeye atmayacağını değerlendiriyor ve Türkiye'den çekinmiyordu.”

2- *“Yunanistan, Kıbrıs sorununun uluslararası kamuoyunun önüne ökartılmasından son derece çekinen İngiltere'yi kendisi ile ikili görüşmelere zorlayacağına inanıyordu.”*

3- *“O dönemde, Makrios, self-determinasyon yani kendi kaderini tayin” ilkesine ilişkin talebin uluslararası arenada destek bulacağına karar vermişti.”*

4- *“Amerika Birleşik Devletleri de işin başında, sorunun Birleşmiş Milletler'e götürülmesi için, Yunanistan'a yeşil ışık yakmıştı.”*

Önemli bir konu ise, 1951 yılında Amerikan Senatosu, Kıbrıs konusunda eğer Yunanistan BM'e başvurursa, ABD'nin *“Kıbrıs'taki Rum çoğunluğunun istekleri”* doğrultusunda tavır alacağı kararı almıştır. 1954'e kadar bu durum devam etmiştir. Ancak Yunanistan'ın Nisan 1954'te BM'e başvurmak isteyince, Amerika bu duruma pekte istekli görünmemiştir.⁵¹⁹ Yunanistan'ın Kıbrıs konusunu Birleşmiş Milletler'e götürme taktiği Türkiye'de de çok farklı yorumlara yol açar. S. R. Emeç, Son Posta gazetesindeki yorumunda *“Türkiye'nin Kıbrıs diye bir problemi yoktur.”* der.⁵²⁰

“Ortada Kıbrıs diye hiçbir mesele yokken bazı gayri mesul Yunanlı simaların ön ayak olmaları ile bir hayli zamandan beri böyle bir meselenin ihdasına hararetle çalışılmaktadır. Buna Türk-Yunan dostluğunun inkişafını iyi bir gözle görmeyen komünist unsurların tahrikleri eklenince zaman zaman hava hakikaten fesada uğruyor. Kıbrıs için Yunanlıların veya Kıbrıs'ta yerleşmiş bulunan Rumların bir iddiaları olmak için her şeyden evvel Kıbrıs'taki idarenin onlarca tahammül edilmez bir halde bulunması lazımdır. Yukarıda anlattığımız şekliyle Kıbrıs adasının vaziyeti Türkiye ile Yunanistan arasında hiçbir zaman bir anlaşmazlık mevzu olamaz. Dava olsa olsa, Türkiye ile İngiltere arasındadır ve bizim de şimdilik İngilizlerle bir Kıbrıs meselesi

⁵¹⁹ Şükri Sina Gürel, **Kıbrıs Tarihi (1878-1960) Kolonyalizm, Ulusçuluk ve Uluslararası Politika, 2**, Kaynak Yay., 1985, (2 Kolonyalizm), s. 93.

⁵²⁰ Son Posta Gazetesi 11 Temmuz 1954, alıntıdır; Keser, Fırtınası, s. 160.

ihdasında herhangi bir isteğimiz olmadığı için meseleyi bir başka zaviyeden mütalaa etmekte kendimizi haklı görmekteyiz. Şöyle ki; Hayati menfaatleri bakımından Türkiye ile Yunanistan'ın iyi geçinmeleri icap ediyor. Yalnız iyi geçinmek değil, ittifak halinde yaşamalarında da zaruret vardır. Böyle sıkı bir münasebetin bile mevcut şartları karşılamaktan uzak olması Türk-Yunan ittifakına, Yugoslavya askeri dostluğunun ve müzaheretinin ilavesini icap ettirmiştir. Halin böyle olmasına ve hakikatin de Yunan resmi mahfillerince malum bulunmasına rağmen durup duruken ortaya bir Kıbrıs meselesi çıkarmak her şeyden evvel, Türk-Yunan dostluğunu iyi bir gözle görmeyenlerin ekmeğine yağ sürmektedir. Bu dostluğu iyi bir gözle kimlerin görmediğini izaha ise lüzum yoktur.”⁵²¹

İngiltere, Yunanistan'ın bu tarz tutum ve faaliyetlerinden ötürü, Orta Doğu politikaları için Türkiye'ye daha çok güveniyordu.⁵²² Türkiye adadaki mevcut statükonun devamından yanaydı. Türkiye, NATO ve Bağdat Paktı'nda müttefik olduğu İngiltere'nin Kıbrıs'a hakim olmasından rahatsızlık duymuyordu çünkü bu durumu Enosis'e tercih ederdi. Diğer bir faktör ise, Kıbrıs Türklerinin güvenliğiydi. Menderes 24 Ağustos 1955'te yaptığı bir açıklamada, Kıbrıs'ın Anadolu'nun bir parçası olduğunu, coğrafi, tarihi, kültürel, siyasi ve ekonomik olarak bağlarının bulunduğunu ve konuya sadece etnik açıdan bakılamayacağını, bu yüzden adada kendilerince kabul edilebilir statükonun devamı olduğunu belirtmiştir. Ayrıca diğer olası senaryolarıda şu şekilde sıralıyordu. Eğer İngiltere Kıbrıs'tan çekilecekse, adayı Türkiye'ye iade etmesi gerektir. İkinci seçenek, Kıbrıs'ın Türkiye ve Yunanistan arasında paylaşılması, başka bir deyiş ile Taksim. Son olarakda, İngiliz yönetimi altında, Kıbrıs halkının kendini yönetme imkanının sağlanması yönündedir.⁵²³ Burada ortaya çıkan durum yine Yunan davranışının tipik bir özelliği olan her an önünde “milli konular” görmesi, onları yoktan var etmesidir. Bunun bir sonucu olarak sorunlar da şüphesiz ortaya çıkmakta ve

---

⁵²¹ Keser, Fırtınası, s. 160.

⁵²² Göktepe, Londra ve Zürih, s.945., Ayr. Bkz; Evanthis Hatzivassiliou, **The Cyprus Question and Anglo-American Special Relationship, 1954-1958, Intelligence Defence and Diplomacy, British Policy in the Post-War World**, (Eds.) R. J. Aldrich & M. E. Hopkins, Frank Cass, Essex 1994, (Anglo), s. 149-169.

⁵²³ Göktepe, Londra ve Zürih, s. 945.

katlanarak büyümektedir.⁵²⁴ Birleşmiş Milletler toplantısında elleri titreyerek sinirli bir konuşma yapan Yunanistan Dışişleri Bakanı Stefanopulos;

“Batı Trakya’da yaşayan Türklerin Yunan idaresi altında çok rahat olduklarını, Türkiye’nin Kıbrıs’ta hiçbir hakkı bulunmadığını, bunu İsmet Paşa (Paşa tabiri aynen kullanılmıştır) aracılığıyla Lozan’da aynen kabul ettiğini ve Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde yapılan toplantılarda kabul edildiğini” belirtmiş ancak bu konuşma Batılı delegasyonları bile hayretler içerisinde bırakmıştır.⁵²⁵ Aynı günlerde Kıbrıs’ta bir açıklama yapan Makarios ise aldatma politikasına devam etmektedir; *“Bugün esaret altında bulunan Yunan Kıbrıs’ımızın hürriyet kavuşması için yine Panayiamıza sığınıyoruz. Tarih ispat etmiştir ki, Kıbrıs ezelden beri Yunandır. Yunan Hükümeti bizim namımıza Birleşmiş Milletlere başvurmuştur. Davamız, bütün dünya davalarının en doğrusudur, en haklısıdır. Emelimize kavuşacağımıza zerre şüphe yoktur. Hak ve hürriyet bayrağını daima elimizde taşıyacağız ve bu haklı dava uğruna sonuna kadar mücadele edeceğiz. Zito Ellas, Zito Enosis... Kıbrıs, Yunanistan’a ilhak edildiği takdirde, İngiltere ile Yunanistan her ikisi de NATO’ya üye olduğuna göre askeri tesisler meselesi müttefikler arasında karşılıklı bir anlaşma ile halledilir... Adalet yerini buluncaya kadar, yani Yunanistan’la birleşinceye kadar mücadeleye devam edeceğiz.”*⁵²⁶ Son olarak, Kıbrıs sorununun BM’ye götürülme sürecinde, Yunanistan, Türkiye ve İngiltere’nin iddialarının nelere dayandığını iyi kavramak gerekir. Üç ülkeninde ana dayanağı, 1954 dünyasının siyasi konjontüründe ve hukuksal temele dayanır. Daha öncede vurguladığımız gibi, Yunanistan konunun BM’in yetkisi alanında olduğunu savunurken, İngiltere, Kıbrıs’taki egemenliğinin uluslararası alanda tanınmasından ötürü, durumun bir iç mesele olduğunu savunuyordu. Türkiye ise genelde İngiltere’nin bu görüşünü destekliyordu.

Yine İngiltere, Yunanistan’ında Lozan Antlaşmasına imza atmasına atfen şu görüşleri dile getiriyordu; *“Eğer Kıbrıs BM’de ele alınacak olursa, bundan sonra her*

---

⁵²⁴ Alexis Heraclides, **Yunanistan ve Doğu’dan Gelen Tehlike: Türkiye**, İletişim Yay., İstanbul, 2003, s. 72.

⁵²⁵ Şükrü Torun, **İngiltere, Yunanistan Arasında Kıbrıs’ın Politik Durumu**, İstanbul, 1959, s. 137.

devletin imzalamış bulunduğu antlaşmaları inkar ederek toprak iddiası bulunabileceğini” savunuyordu. Yunanistan ise, “Lozan Antlaşması’nın pek çok hükmünün müttefiklerle Türkiye arasındaki ikili uzlaşmaları içerdiğini ve bu yüzden Yunanistan’ın Kıbrıs’ın İngiltere tarafından ilhak edilmesini Türkiye’nin tanıdığına tanık olarak antlaşmayı imzaladığını, yoksa Yunanistan’ın bu ilhakı doğrudan tanımadığını” iddia ediyordu. Türkiye ise, “Yunanistan’ın öne sürdüğü iddianın geçersiz olduğunu, Lozan Antlaşmasını Yunanistan’ın da Kıbrıs’la ilgili hükme çekince koymadan imzaladığı çok yanlı bir antlaşma olduğunu” belirtmekteydi.

Stratejik etmenler açısından ise; İngiltere için Kıbrıs’ın stratejik önemi bulunmaktadır ve bu görüş hakimdir. Ancak Yunanistan kendisi açısından adanın stratejik bir öneminin olmadığını savunarak, bu durumu kanıtlamak istiyordu.

Kıbrıslı Türkler ise, İngiltere, Türkçe konuşan ve Müslüman olan Kıbrıslı Türklerin şiddetle Enosis’e karşı çıktıklarını ve “Kıbrıs’ta şimdiye kadar toplumlararası çatışma olmamıştır” diyordu. Yunanistan ise, Trakya’daki Türk azınlığını örnek göstererek, buradaki Türklerin dostluk içinde Yunanlılarla yaşadıklarını öne sürerek, kendi kaderini tayin ilkesininden Kıbrıs Türklerindeki faydalanacağını söylerken, Türkiye ise, böyle bir durumda adadan göç eden 300.000 Türkünde oylamaya katılması gerektiğini bildiriyordu.

Coğrafi yakınlık konusunda ise; İngilizler, Kıbrıs’ın Anadolu’ya çok daha yakın olduğunu, Türkiye ve Suriye’ye olan yakınlığın, Yunanistan’a oran ile onda bir olduğunu dile getiriyordu. Türkiye’de bu görüştedir ve Kıbrıs’ın tarihin hiçbir döneminde Yunan egemenliğinde olmadığını savunuyordu. Yunanistan ise, Hristiyanlığın doğuşundan on beşinci yüzyıla kadar, Kıbrıs’ın bir Yunan adası olduğunu öne sürüyordu.⁵²⁷

Bu dönemde Ankara, İngiltere’nin adada bir statüko değişikliğine gitmeyeceğini düşünmekteydi. Bu yüzden konuyu yakından takip ediyor ancak mevcut somut bir

---

⁵²⁶ Torun, s. 135.

⁵²⁷ Gürel, 2 Kolonyalizm, s. 100.

girişimde bulunmuyordu çünkü İngiltere ve Yunanistan ile olan ilişkilerinin de önem veriyor ve bozulmasını istemiyordu. Ancak hükümet yetkilileri istemesede Türkiye'nin artık “*Kıbrıs diye bir meselesi*” vardı ve Kıbrıs'a yönelik politika geliştirmek mecburiyetindeydi.⁵²⁸

Yunanistan yine boş durmadı ve Londra Konferansı'ndan önce, 1955 yılında konunun tekrar X. Dönem Genel Kurulu'nda görüşülmesi için BM'e başvurdu. Genel Komisyon, konunun gündeme alınmamasını kararlaştırarak raporunu Genel Kurul'a sundu.⁵²⁹ Taraflar geçen seneki önerilerinin aynısını tekrarladılar. Yunanistan geçen sene verilen “*şimdilik*” hükmünün gündeme alınmasını istemiş, İngiltere ve Türkiye ise bu duruma karşı çıkmıştır.⁵³⁰ Genel Kurul oylamasında 28 red, 22 olumlu, 10 çekimser oy dağılımı ile sorun gündeme gelmemiştir.⁵³¹ Ancak Rum ve Yunanlılar boş durmuyordu. Makarios'un sürgüne gönderilmesinden birkaç gün sonra, 13 Mart 1956'da konu tekrar BM'e taşındı. Bu seneki bahaneleri ise, geçen yıllardan farklı olarak, “*İngiliz sömürge yönetiminin Kıbrıs'ta sertleşen uygulamaları*” olarak gösterildi.⁵³²

Ancak bu seferde İngiltere konuyu 12 Ekim'de BM'e taşıdı, gerekçesi ise; “*Kıbrıs'taki terörizme Yunanistan'ın desteği*” altında bir maddenin Genel Kurul gündemine alınmasını önermiştir.⁵³³ Böylece İngiltere'nin, “*sorunu uluslararasılaştırmama*” taktiğinden vazgeçtiğini görmekteyiz. Genel Kurul, Yunan ve İngiliz başvurularını tek çatı altında “*Kıbrıs Sorunu*” başlığı altında gündeme aldı. Konu Birinci Komisyon'un 847-856 sayılı 18-22 Şubat tarihli oturumunda görüşüldü ve toplantıda beş karar tasarısı teklif edildi.⁵³⁴ Tartışmalarda taraflar yeni iddialarının yanı sıra eski görüşlerinin de yinelemiştir. Ancak İngiltere'nin “*kendi kaderini tayin*” ilkesindeki tutumunda bir yumuşama görülmüştür. İngiliz temsilci “*yerel ve uluslararası*

---

⁵²⁸ Erik Jan Zürcher, **Modernleşen Türkiye'nin Tarihi (Turkey A Modern History)**, çev: Yasemin Saner, İletişim Yay., İstanbul, 2012, s. 345.

⁵²⁹ **Yearbook of the United Nations**, 1955, s. 77-78.

⁵³⁰ **General Assembly Official Records (GAOR)**, Tenth Session, 521th Plen. Mtg, s. 59-66.

⁵³¹ **Yearbook of the United Nations**, s. 78

⁵³² **Yearbook of the United Nations**, 1956, s. 121.

⁵³³ **Yearbook of the United Nations**, s. 121.

⁵³⁴ Xydis, Conciliation, s. 39-42.

şartların elverdiği” bir ortamda ve “*doğru*” bir biçimde uygulanabileceğini öne sürdü. İngiltere’nin sözcüsü, olası bir çözüm için gerek Rum ve gerekse Türk Cemaatleri’ne yeteri kadar kendi kendini yönetme ve tayin haklarının İngiltere tarafından uygulandığını belirtirti.⁵³⁵

Türk temsilcisi Selim Sarper’de, İngiliz önerisinden olumlu şekilde bahsederek, açıkça olmasada “*Taksim*”i savunuyordu.⁵³⁶

Yunanistan ise Türkiye’nin soruna taraf olmasını istemiyordu. Bunu önlemek içinde, sorunun İngiltere ve Kıbrıs halkı arasında olduğunu ileri sürüyordu. Yunanistan her ne kadar kendi kaderini tayin ilkesini savunuyor gibi görünsede, gerçek amacının Enosis olduğu buradaki söylev ve tutumlarından da anlaşılıyordu.⁵³⁷ Sunulan beş karar tasarısının dördünde bir görüş birliği sağlanamayınca, Hindistan yeni bir karar tasarısı sundu. Hindistan’ın teklifi, 2 çekimser, 76 olumlu oy ile Birinci Komisyon’da, 1 çekimser, 57 olumlu oy ile Genel Kurul’da 1013 (XI) sayılı karar olarak çıkmıştır.⁵³⁸ Karar metni şu şekildedir;

“Genel Kurul,

Kıbrıs sorununu görüşerek, bu sorunun çözümünün bir barış ve ifade özgürlüğü ortamını gerektirdiği inancı ile Birleşmiş Milletler Yasası’nın ilke ve amaçlarına uygun olarak, barışçı, demokratik ve hakça bir çözümün bulunmasını içtenlikle arzuladığını ve görüşmelerin yeniden başlayıp, bu amaca yönelik olarak süreceğini içtenlikle umduğunu beyan eder.”

Alınan bu karar, tıpkı daha önce alınan 814 (IX) sayılı karar gibi, Türkiye ve Yunanistan tarafından olumlu karşılandı.⁵³⁹ Çünkü iki tarafta metni kendileirne göre

---

⁵³⁵ **General Assembly Official Records (GAOR)**, Eleventh Session, First Cttee, 848th Plen. Mtg, s. 225-226.

⁵³⁶ **General Assembly Official Records (GAOR)**, s. 229-231.

⁵³⁷ **General Assembly Official Records (GAOR)**, Eleventh Session, First Cttee, 847th Plen. Mtg, s. 215-220.

⁵³⁸ **Yearbook of the United Nations**, 1956, s. 124-125.

⁵³⁹ Xydis, Conciliation, s. 43-45.

farklı yorumluyordu. Örneğin; “görüşmelerin yeniden başlaması ifadesi Türkiye tarafından üçlü olarak anlaşılırken Yunanlılar bunu Kıbrıslı Rumlar ile İngilizler arasında” olarak yorumluyorlardı.⁵⁴⁰ Diğer yandan, Kilise’nin ve din adamlarının Yunanlı politikacılara yapmış oldukları baskı sonucu uluslararası platforma taşınan Kıbrıs konusunda Yunanlar için olumsuz bir sonuç almış gibi görünse de, Kilise açısından konunun uluslararası platforma taşınması ve gündeme gelmesi başarı olarak görülüyordu. Kilise ve Rumların dış politikada elde ettiği bu başarı, kendi iç politikalarında malzeme olacaktır. Güven ve cesaret tazeleyen Rumlar, Kıbrıs’ta tedhiş, terör ve cinayetleri kapsayan yeni bir örgütlenmeye ve döneme girecektir.⁵⁴¹

2.15.1. Uluslararası Platforma Taşınan Kıbrıs Sorununun Kıbrıs İç Siyasetine Yansımaları ve Öğrenci Hareketleri

1952 yılında adada Makarios’un teşvik ve önderliğinde Rum gençliğini bir çatı altında toplamak amacıyla “Rum Milli Gençlik Cemiyeti” adıyla bir cemiyet kurulur. Bu cemiyetin amacı, Kilise’nin direktifi altında Enosis faaliyetlerini yürütmektir.⁵⁴² Makarios’un Rum gazetelerinde çıkan “ilhak mücadelesinin hızlandırılması” gerektiği yönündeki bir yazı üzerine, adadaki Rum öğrenciler harekete geçerler. Bu hareketler, ilk olarak iki sene önce yapılan (16 Ocak 1950) plebisitinin yıl dönümünü kutlamak amacıyla köy ve kasabalarda ufak çapta başlayan ve bir anda bütün adayı saran Enosis mitinglerine dönüşmekte gecikmez. Baf’da, Kıbrıs’ın Yunanistan’a ilhakını isteyen 60’ı kız 500 kadar Rum öğrenci yürüyüş yaparak, polisle çatışmaya girerken, Lefkoşa’da da 900 kadar öğrenci okullara gitmeyerek boykot ilan ettiklerini açıklarlar. Rum öğrenciler eylemlerine Limasol ve Mağusa’da da devam ederek, Mağusa’da bir grup lise ve akademi öğrencisi girdikleri kiliselerin çanlarını çalarak halkı ve gençleri toplantıya çağırırlar. Yine Mağusa’da Rum öğrenciler sınıflara girmeyerek, okul bahçesinde toplanıp Enosis lehinde konuşmalar yaptı. Bir kısım öğrencilerde Yunan milli marşları söyleyerek, ellerinde Yunan bayrakları ile köy sokaklarında yürüyüş sonunda,

⁵⁴⁰ Yearbook of the United Nations, 1957, s. 73.

⁵⁴¹ Göktürk, Vizyonu, s. 48.

⁵⁴² Koç, s. 67.

Makarios'a gönderdikleri bir telgrafta şöyle hitap ederler; "*Sadakatle izinden yürüyerek ve ilhaki tek amacımız ittihaz ederek, yabancı hâkimiyeti aleyhine protesto etmek maksadıyla*". Yer yer polislerle çatışmaya giren bu Rum öğrenci hareketleri, hükümetin bütün yasaklarına rağmen Kıbrıs'ın birçok yerinde devam eder.⁵⁴³

Bu sırada 20 Ocak'ta Atina Üniversitesi'nde bir toplantı yapan 2000 kadar Yunanlı öğrenci şehir sokaklarında Enosis sloganları atarak, İngiliz Elçiliği önünde Yunan bayrağı yaktıkları gibi, aynı anda Rodos ve birçok Yunan şehirlerinde de ilhak lehinde mitingler yapılır.⁵⁴⁴ Kıbrıs'ta ve Yunanistan'daki bu gelişmeler üzerine, Türkiye gazeteleri protesto mahiyetindeki yayımlarına hız vererek; Kıbrıs Türkleri, Enosis isteyen Rum ve Yunanlı öğrenci hareketlerine karşı, Türk gençliğine karşı acaba neden sukutu muhafaza ediyorlar. Eğer Türk-Yunan dostluğunun bozulacağı tehlikesi düşünüyorlarsa, Yunan gençliğinde aynı tarzda hareket etmesi icap etmezmiydi diyordu.⁵⁴⁵ Bütün bu gelişmeler olurken Süveyş Kanal bölgesinde bulunan İngiliz askeri gücüne mensup 500 asker Kıbrıs'a nakledilir. Bunun akabinde adada inşa edilmekte olan askeri kışlaya Süveyş Kanalı bölgesinden bir İngiliz tugayı nakledilecektir.⁵⁴⁶ Hemen akabinde 14 Eylül 1954 tarihinde Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu Başkanı Faiz Kaymak başkanlığındaki bir heyet, Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı ile İstanbul Florya Köşkü'nde bir görüşme yaparlar ve Başbakan'dan; "*Korkmayınız İlhak olmaz. Ben Amerika'ya başvurduğum. Kıbrıs meselesini Yunanistan Birleşmiş Milletlere götürüyor amma... İşte Amerika bana yazdı. Enosis olmayacaktır*" cevabını alırlar.⁵⁴⁷

Faiz Kaymak gibi, Kıbrıs Türk Toplumunun bazı liderlerinin öncülüğünde Türkiye hükümetine, Kıbrıs Rumları'nın taşkınlıkları ve Batı dünyasının yanlı tavırlarını anlatan 3 maddeden oluşan muhtıra niteliğinde bir belge gönderildi.

---

⁵⁴³ Koç, s. 67-68.

⁵⁴⁴ Koç, s. 68.

⁵⁴⁵ Koç, s. 68.

⁵⁴⁶ **BYGM Ansiklopedisi Olayların Takvimi**, "Kıbrıs Meselesi", Ankara, Eylül 1954, No. 250, s. 178; Keser, Fırtınası, s. 163.

⁵⁴⁷ Keser, Fırtınası, s. 163.

“Kıbrıs’ın Statüsü ve Kıbrıs Türklerinin Ekalliyet Haklarının Korunması Mevzuunda, Londra Seyahatları Münasebetiyle Başbakanımıza ve Dışişleri Bakanımıza Takdim Edilen Muhtıradır.

11-X-1952

1- Yüksek malumları olduğu vehiçle, Kıbrıs üzerindeki Yunan tahrikâtı devam etmektedir. Birleşik Amerika’nın bu meselede şimdiye kadar takındığı tavır, bu tahrikâtı ve dolayısıyla Yunan iddialarını teşvik eder mahiyette tefsir ediliyor.

Bu durum karşısında, İngiltere’nin Yunanistan’a istikbale muzaf her hangi bir vaitte bulunması tehlikesini önlemek üzere, Kıbrıs Adası’nın tarihi, coğrafi, ekonomik, askeri ve stratejik sebeplerle Anadolu’ya bağlı olduğu. İngiltere’nin çekilmesi halinde Türkiye’ye iadesi gerektiği hususundaki Türk görüşünün ilgili devletlereve bu ziyaretiniz esnasında Britanya Hükümeti’ne açık olarak anlatılması yüksek takdirinize arz olunur.

2- Son zamanlarda Kıbrıs’a muhtariyet verieceğinden sık sık bahsedilmektedir. Halen adet çoğunluğunun mahalli Rumlar lehine olması, muhtariyetin Kıbrıs Türkleri ve dolayısıyla Türkiye aleyhine netice vermesini intaç edeceğinden bu ihtimalin bertaraf edilmesi gerekir.

Adaya daha liberal bir statü verilmesi düşünüldüğü takdirde, Kıbrıs Türklerinin ekalliyet haklarının teminat altına alınması zaruridir. Hazırlanmakta olduğu söylenen yeni Kıbrıs Anayasası’na bu hususu temin edecek esaslı hükümler konulmasna dalalet buyrulması bilhassa rica olunur.

3- Kıbrıs Türkleri şimdiye kadar müstemleke idareisnden iyi müamele görmemişler ve azınlık haklarından layıkı veçhile istifade ettirilmemişlerdir. Bugün, Kıbrıs Türk halkı mahalli Rum unsurla birlikte eşit muameleye dahi tabi tutulmamaktadır. Türklerin bu farklı müameleden şikâyetleri ve Türk cemaatinin sosyal ve kültürel müesseselerin inkişafı hususundaki dilekleri Türk İşleri Komisyonu’nun raporunda tespit edilmiştir. Bu rapordaki haklı

dileklerin yerine getirilerek;

- a.) *Türk Evkaf mallarının halk tarafından müntehap bir komisyon marifetiyle idaresi ve Evkaf gelirlerinin Vakıflar ahkâmına göre Türk Cemaati nef'ine kullanılması,*
- b.) *Türk okullarının daha liberal bir rejime tabi tutulması ve ayrıca,*
- c.) *Mahalli idareye mes'ul makamlara getirilmek suretiyle, Türklerin daha geniş ölçüde iştirak etirilmesi.*

*Adada Türk varlığının bekası için zaruridir. Bu husuların, mümkün görüldüğü takdirde, dost İngiliz Hükümeti'nin dikkatine sunulması yüksek takdirlerinize derin saygılarımızla arz olunur".*⁵⁴⁸

Bu görüşmelerde Kıbrıs Türk toplumunu Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu Başkanı Faiz Kaymak, yardımcısı Ahmet Mithat Berberoğlu ve Ahmet Zaim temsil ediyordu.⁵⁴⁹ Kıbrıs'ta terör olaylarının artmasıyla birlikte 19 Aralık 1954 tarihinden itibaren emniyet güçleri tarafından bir takım tedbirler alınır. Halka açık yerlerde beşten fazla kişinin bir araya gelmesi yasaklanır, her türlü silah, bıçak, sopa ve taş gibi şeylerin taşınması kesinlikle yasaklanır, bulundurulması halinde polisin müdahale hakkının saklı tutulduğu belirtilir. Ayrıca, bu kurallara uymayanların en az üç yıl olmak şartıyla hapis cesazına çarptırılacakları halka duyurulur.⁵⁵⁰ Özellikle Makarios'un Kıbrıs'taki kısırtıcı tutumu büyük sıkıntılar yaratmaktaydı.⁵⁵¹

Rauf Denктаş anılarında; *"Yıl 1954'ün sonlarına geliyordu. Bir gün masamdaki dosyalar aranda Başpiskopos Makarios aleyhine 'halkı isyana teşvik'suçlarını içeren bir dosya buldum. Makarios'un halka yaptığı konuşma gerçekten kışkırtıcı, huzur bozucu, halkı isyana teşvik suçunu içeren bir konuşmaydı. Yasanın ilgili maddesi altında mahkemeye sevki için talimat verdim. Ertesi gün beni Başsavcı arattı. Hükümetin*

⁵⁴⁸ BCA 030.01.123.783.8.

⁵⁴⁹ Keser, Fırtınası, s. 164.

⁵⁵⁰ **BYGM.**, "Kıbrıs Meselesi", Ankara, Aralık 1954, No. 253, s.105; Keser, Fırtınası, s. 165.

⁵⁵¹ Rauf R. Denктаş, **Hatıralar-Toplayış 10. Cilt**, İstanbul, Aralık 2000, (Toplayış), s. 109.

*Makarios'u mahkemeye vererek onu kahraman yapmak istemediğini, konunun siyasi yönleri olduğunu ve Vali Hazretlerinin meselenin kapatılması emrini verdiğini söyleyerek dosyayı benden aldı” diyordu.*⁵⁵²

2.16. EOKA TERÖRÜ

“Karşımızda iki düşman vardır: Birincisi İngilizler, ikincisi Türklerdir. İlk önce İngilizler ile savaşım vereceğiz ve onları adadan çıkaracağız. Bundan sonra Türkleri ortadan kaldıracacağız. Hedefimiz ilhaktır. Her ne pahasına olursa olsun, bu gayeye ulaşmak görevimizdir” açıklamasını yapıyordu EOKA örgütü.⁵⁵³ Yunanistan ve Kıbrıslı Rumların, BM'den diplomatik yollardan sorunu Enosis yönünde çözememeleri, şiddet ve terör eylemlerine yönelmelerine neden olmuştur.⁵⁵⁴ Kıbrıs'taki yeni terör döneminin başmimarı, Başpiskopos Makarios III idi. Bir yandan konuyu uluslararası arenaya taşıma gayretlerinde olan Makarios ve ekibi, diğer yandanda Kıbrıslı Rum gençleri teşkilatlandırma çabalarına girdiler. Daha önce “*KHI*” kod adı ile Yunanistan'da yer altı örgütü kuran eski Yunan subayı Georgios Grivas, şimdi ise Makarios'un isteği ile Kıbrıs'ta buna benzer Rum gençlik örgütü “*PEON*” gibi bir örgüt kuruyordu.⁵⁵⁵ PEON gençlik teşkilatını kutan ve ‘*Chi*’⁵⁵⁶ kod adlı Grivas öldürmek⁵⁵⁷ üzere Kilise ve Makarios önderliğinde EOKA örgütünü kurdu.⁵⁵⁸

Megali İdea doğrultusunda EOKA terör örgütünün lideri emekli Yunan Albayı Girvas'tır. Örgütün amacı ise, Kıbrıs'ı Yunanistan'a ilhak etmektir. Grivas, 23 Mayıs 1898 tarihinde Kıbrıs'ın Trikomo köyünde orta tabaka bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Ailesinin diğer üyeleri gibi 1914 yılına kadar adada Türk tebası olarak yaşayan Yorgos Theodors Grivas, Atina'daki Helen Kraliyet Askeri Akademisi'ne girmiş ateşli bir Yunan milliyetçisidir. Bu askeri okul “*Ümit Verenlerin Okulu*” diye de

---

⁵⁵² Denктаş, Toplayış, s. 109.

⁵⁵³ Tuncer, Çözüm, s. 50.

⁵⁵⁴ Stephens, s. 140.

⁵⁵⁵ Ü. Haluk Bayülken, **Cyprus Question and The United Nations**, MSB Yay., Ankara, 1983, s. 7.

⁵⁵⁶ Richard Cloog, **Modern Yunanistan Tarihi**, İletişim Yay., İstanbul, 1992, s. 185.

⁵⁵⁷ Byford Jones, **Grivas and The Story of EOKA**, Robert Hale Limited, London, 1959, s. 14.

⁵⁵⁸ Cloog, s. 184.

bilinmekte ve müracaat eden her on kişiden yalnız ikisi kabul edilmektedir. Grivas, Türkiye'nin Yunanistan tarafından işgal edildiği dönemde Yunan ordusunda teğmen olarak görev yapmıştır.

Kıbrıs'ta ise işlediği ve azmettiği cinayetler yüzünden, ordusuz bir general olarak, Yunan Genelkurmayı tarafından "*Korgeneral*" rütbesi ile ödüllendirilmiştir. "*Cennetle Cehennem birleşirse ve su ile ateş yan yana gelebilirse ancak o zaman Türklerle dost olabiliriz*" diyerek bütün ömrünü Türk düşmanlığına adayan ve masum insanları katlederek Kıbrıs'ı kana bulayan Grivas, 27 Ocak 1974'de Leymason'da ölmüştür.⁵⁵⁹ Herkesçe malum olan bu utanç tablosuna rağmen, Grivas, döneminin Rum ve Yunan siyasi partileri, yöneticileri ve diplomatları tarafından kimi zaman kıskanılarak, çoğu zamanda şüpheyle bakılan bir kişi olmuştur.⁵⁶⁰ Aslında EOKA kurulmadan önce, Kıbrıs Rumları arasında Enosis için çeşitli isimlerle örgütler kurulmuştur. Ancak bu örgütler birbirlerinden kopuk ve teşkilatı sınırlıdır. Komünistlerin yanı sıra, PanKıbrıs Ulusal Gençlik Teşkilatı PEON ve aynı görüşte "*PEK*" adıyla Sağ Kanat Çiftçiler Birliği gibi örgütler mevcuttur. Yunanistan'ın İkinci Dünya Savaşı'nda önce İtalyanlar ve daha sonra Almanların işgalinde Yunanistan'da örgütlenmelerinden etkilenen Kıbrıslı Rumlarda çeşitli oluşumların içine girmiştir.⁵⁶¹ Ancak bütün bu yer altı örgütler içinde iki tanesi İngiliz istihbaratının dikkatini çeker.⁵⁶² Hakkında neredeyse hiçbir şey bilinmeyen "*Kıbrıs'ın Özgürlüğü İçin Ulusal Cephe/EMAK*"⁵⁶³ ve "*Kıbrıs Ortodoks-Hristiyan Gençlik Teşkilatı tarafından kurulan OHEN*" bir örgüttür. Bu örgüt Ocak 1955'e kadar devam eder, kurucularının başında ise, Atina'da yaşayan Kıbrıs doğumlu avukat kardeşler Savvas ve Socrates Loizides vardır.⁵⁶⁴ Başpiskopos Makarios ve Girvas, Kıbrıs değil de Yunan milliyetçileri

---

⁵⁵⁹ Bayülken, s. 7.

⁵⁶⁰ Jones, s. 14.

⁵⁶¹ Jones, s. 52.

⁵⁶² Government of Cyprus, Review of Events in Cyprus 1955-1957, Annual Report, Lefkoşa, 1958.; Keser, Fırtınası, s. 166.

⁵⁶³ Keser, Fırtınası, s. 166.

⁵⁶⁴ Daha önce de bahsettiğimiz gibi; "1951 yılının Mart ayında, Makarios, yakın çalışma arkadaşı Sokratis Loizidis ile Atina'nın "Büyük Britanya" otelinde bir araya gelmişti. Makarios, bu toplantıda Loizidis'e, eski bakanlardan Kral II. George'un yakın arkadaşı, Yorgos Stratos ile görüşmeyi salık vermişti. Stratos

olduklarından, gerçek gayeleri bağımsız bir Kıbrıs Devleti değil, Enosisi gerçekleştirerek Yunanistan'a bağlanmaktadır.⁵⁶⁵

1955'de Yunanistan'ın desteği ile kurulan EOKA tedhiş örgütünün, siyasi lideri Makarios, askeri lideri ise, Yunan iç savaşında ve İkinci Dünya Savaşı'nda aşırı sağcı uçta "X" kod adıyla bir örgüt kuran ve partileşen Georgios Grivas'tır. Grivas'ın deyimiyle, adayı yönetenlerin "*sessiz bir kadın köle*" olarak gördükleri Kıbrıs'ı kurtarmanın zamanı gelmiştir. "*Kıbrıs Mücadelesi Ulusal Örgütü*" olarak adlandırılan bu örgütün tek ulusal isteği Helen düşüncesi ve Enoisiten başka bir şey değildi.⁵⁶⁶ Grivas'a EOKA mensubu Kıbrıslı Rumların yetiştirilmesi konusunda Yunanistan'da farklı merkezlerden yardım ve destek de gelir.

Öncelikle X örgütü içindeki eski subay arkadaşlarıyla bir araya gelen Grivas daha sonra Atina'da bulunan diğer Kıbrıslı arkadaşlarının da peşine düşer. Böylece subay arkadaşlarının da desteğiyle harp okulu, üniversite ve Polytechnic gibi diğer eğitim kurumlarında Kıbrıs konusunda ilgili ve EOKA'ya yardımcı olabilecek ve destek olacakların peşine düşer.⁵⁶⁷

23 Mart 1955 tarihinde Başpiskopos Makarios'a yazdığı bir mektupla Grivas, sabotaj, polis merkezlerine saldırı ve kundaklama faaliyetlerinin başarıya ulaşması halinde öncelikle kasaba ve köylerde gençler arasında ayaklanmalar başlatacağını, herkesi kapsayacak bu saldırgan gösterilerle istediklerini alacaklarını belirtir.⁵⁶⁸ Daha sonra bunu Ekim ayında yapılan ve çok daha büyük olan silah sevkiyatı izler. Özellikle patlayıcı açısından sıkıntıya giren EOKA farklı hal çareleri düşünmeye başlar ve burada

---

örgüte katılmayı kabul ederek Yorgos Grivas ile de görüşülmesini önermişti. Loizidis kareşler, 1951 yılının Mayıs ayında, Yorgos Grivas ile 'Tsita' pastanesinde buluşarak Grivas'a, silahlı mücadele hazırlığı içinde olan örgüte katılmayı teklif etmişlerdi. Grivas öneriyi kabul etmişti. 6 Haziran 1951 tarihinde Makarios ile Grivas, Yorgos Stratos'un evinde bir araya gelerek, Grivas'ın Kıbrıs'ı ziyaret etmesine karar verdiler. Grivas tam bir ay sonra eşiyle birlikte Kıbrıs'ı ziyaret ederek, 10 Temmuz 1951'de, Makarios'la Lefkoşa'da yeniden görüştü." Kızılyürek, s. 101; Keser, Fırtınası, s.166.

⁵⁶⁵ Keser, Fırtınası, s. 166-167.

⁵⁶⁶ Keser, Fırtınası, s. 167.

⁵⁶⁷ Jones, s. 46

⁵⁶⁸ Charles Foley, **Guerrilla Warfare and EOKA Struggle; General Grivas**, Longman Publishing, London, 1964, (Warfare), s. 11.

Grivas'ın imdadına Lyssi köyünden olan Yunan ordusunda da subay olarak görev yapan Gregoris Afxentiou yetişir. EOKA içinde güvenebileceği, etkili bir ikinci adam arayışına giren Grivas'ın bu konuda güvendiği tek kişi Gregorios Afxentiou olur. Bir zamanlar kamyon şoförlüğü de yapan ancak Grivas'la daha önce Atina Harp Okulu'nda beraber okuyan ve teğmen rütbesiyle mezun olan Afxentiou sıkı bir Enosis taraftarı olduğu için Grivas onu sabotajlar konusunda özel olarak yetiştirir ve ilk görevini de Palouriotissa köyünde verir. Grivas onu ayrıca komuta ve yöneticilik konusunda da eğitmeye çalışır.⁵⁶⁹ Bölgedeki balıkçıların genellikle dinamitle avlanmaları ve kullanacakları patlayıcıları İkinci Dünya Savaşı sonrasında İngilizlerin Mağusa açıklarındaki sığ sulara döktükleri büyük miktardaki cephaneden almaları Grivas ve adamlarının da aynı yola başvurmalarına sebep olur.⁵⁷⁰ Kıbrıslı Rumların öncelikli hedefi, İngilizleri Kıbrıs'tan atmak daha sonra da tıpkı Girit'te olduğu gibi Türkleri topluca kıyıya uğratmaktır. Bu hedefe hiç kuşkusuz en büyük destek Yunanistan tarafından sağlandı, silahlanma ve örgütlenme Atina'nın lojistik desteği ile gerçekleşirken, Atina radyosunda kışkırtıcı propagandalar yaptı.⁵⁷¹ Karışıklıklar gittikçe artarken örgüt silah, mühimmat ve personel açısından kendisine en uygun olan tarihi hareket için tespit eder. Kasım 1954'den 1 Nisan 1955 tarihine kadar geçen süreyi organizasyon, sabotaj timlerinin eğitimi, sabotaj yapılacak ilk ve en önemli hedeflerin seçimi, keşif ve saldırı planları üzerinde yoğunlaşarak geçiren Grivas'ın özen gösterdiği tek şey ise gizlilik prensibidir.⁵⁷²

Öte yandan Grivas'ın EOKA teşkilatı için personel temin etmeye başladığı dönemde özellikle Kıbrıslı Rum gençlerinden istifade etmek istemesi önceleri bir takım sıkıntılar doğursa da Grivas bu problemleri kısa sürede çözer ve eğittiği gençleri birer ölüm makinesi haline getirir.⁵⁷³ Bu örgüt İngilizleri adadan atmak, Türkleri ise imha etmek için 1 Nisan 1955'te eyleme geçer.⁵⁷⁴

---

⁵⁶⁹ Jones, s. 69.

⁵⁷⁰ Foley, Warfare, s. 69.

⁵⁷¹ Durrell, s. 173.

⁵⁷² Foley, Warfare, s. 7.

⁵⁷³ Jones, s. 58.

⁵⁷⁴ Halil Fikret Alasya, **Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Türk Dünyası El Kitabı, Cilt 1**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay., Ankara, 1992, (Kuzey), s. 531.

200 kadar EOKA militanı ilk saldırılarını Lefkoşa'da bulunan Britanya Enstitüsü'ne gerçekleştirir. Binayı ateşe veren örgüt üyeleri daha sonra bazı Rum halkının da desteğini alarak Meteksas Meydanı ve Homer Caddesi'ndeki taşkınlılar çıkartır. Bir İngiliz askeri cipi yakılır, etrafa Yunan bayrakları asılır.⁵⁷⁵ Saldırlardan Valilik binası ile Müsteşarlık dairesi ve Wolseley Kışlasındaki İngiliz Orta Doğu Kara Kuvvetleri Karargahıda nasibini alır.⁵⁷⁶ Makros Dragos adında örgüt militanı ve dört arkadaşı radyo istasyonunu basıp çalışanları etkisiz hale getirdikten sonra, binayı havaya uçururlar.⁵⁷⁷ Larnaka'da valilik, polis ve mahkeme binalarında bombalanır.⁵⁷⁸ Mağusa ve Limasol'da da benzer şekilde patlamalar meydana gelir.⁵⁷⁹ Bütün bu olaylar meydana gelirken, Grivas koruması Gregoris Louka ile Lefkoşa'da bir evde gizlenerek gelişmeleri takip eder.⁵⁸⁰ Yapılan bu kanunsuzluklar, cinayetler, kundaklamalar, sabotajlar, ve duvarlara Enosis ve EOKA yönünde yazılan sloganlar devam eder, her yere bildiriler dağıtılır. Kıbrıs Rum toplumunun kanaat önderleri ise olayları yatıştırıp, eleştirmek yerine, desteklemeyi tercih eder. Atina radyosu ise Kıbrıs radyosu adını kullanarak, “*Özgürlük ancak kan ile alınır*” sloganları yayınlır.⁵⁸¹ Atina radyosunun bütün spikerleri gün boyu EOKA propagandası yapar.⁵⁸²

Grivas'ın 1 Nisan 1955 günü bütün ada sathında eylemlere girişmesinden sonra bile İngilizlerin ne olup bittiği konusunda neredeyse hiç bilgileri yoktur. 1955 yılının başında Kıbrıs ve Kıbrıs meselesinin NATO'daki dayanışmayı ve Yunanistan'ın İngiltere ve Türkiye'yle ilişkilerini etkileyecek olan son derece önemli bir uluslar arası problem olacağını gösteren en ufak bir işaret bile söz konusu değildi.⁵⁸³ İlk başta İngilizlere karşı başlayan EOKA eylemleri, çok geçmeden Türklere de yönelir. Türk

---

⁵⁷⁵ BCA 030.01.129.839.1.

⁵⁷⁶ Foley, Warfare, s. 31.

⁵⁷⁷ Foley, Warfare, s. 33.

⁵⁷⁸ Jones, s. 71.

⁵⁷⁹ Durrel, s. 202.

⁵⁸⁰ Foley, Warfare, s. 33.

⁵⁸¹ Durrel, s. 205.

⁵⁸² Jones, s. 54

⁵⁸³ Keser, Fırtınası, s. 174

Büyükkelçiliği Basın Ateşeliği'ne bomna yağmuru başlar.⁵⁸⁴

Yunan basınında ise bu tedhiş olaylarını destekler mahiyette yayınlar yapılır. Vradini gazetesi olayları “*Bu hadise İngiltere'nin gütmekte olduğu sert siyasetin tabii bir neticesi*” olarak değerlendirilirken Estiya gazetesi “*Bu yalnız işin başlangıcıdır. Hadise Kıbrıs halkının hürriyet ve istiklaline ne derece bağlı olduğunu gösterir. İngiltere'nin vaziyeti anlayabilmesi için böyle hareket edilmesi lazımdır ve bu hareket tarzında da devam edilecektir*”. Açıklamasını yapar.⁵⁸⁵

EOKA'nın silahlı mücadelesinin başladığı ilk günlerde, Kıbrıslı Türk basını yeni örgütün hareketlerini ve İngiliz makamlarının tepkisini büyük bir dikkatele irdeledi. Ortak bir tutum sergileyerek, tüm gazeteler Kıbrıs'ın yeni bir terör dalgasıyla karşı karşıya olduğunu vurguladı. Ayrıca, İngiliz makamlarını terör tehdidinin zamanında ve etkili bir şekilde göğüslenmediği nedeniyle eleştirdi. Kıbrıslı Türk yazarlara göre, 1955'in ortalarında, gerekli güvenlik önlemleri zamanında alınmış olsaydı, yerel makamlar EOKA'nın silahlı faaliyetini durdurabilir ve Kıbrıs'ta güven tesis edilebilirdi: “*Adanın sulhsever, halkın mal ve canını korumak ve asayişin temini maksadı ile Hükümetin sıkı tedbirler almasını talep ederiz. Mevcut kanunların tatbiki arzu edilen neticeyi elde etmediği halde, daha sıkı konmalıdır... Bulaşan bir hastalığa tutulan bir hastayı doktorlar diğer sıhhatli insanlardan uzaklaştırarak inzivaya sevk ederler. Kıbrıs'ta siyasi hastalıklar taşıyan şahıslar bulunmaktadır. Bunların Ada'dan uzaklaştırılmaları, diğerlerinin emniyeti için lüzumludur*”.⁵⁸⁶

Ayrıca, 1955 Eylül'ünün sonlarında, John Harding'in Kıbrıs'ın yeni valisi olarak atanması selamlandı. Kıbrıslı Türk gazetecilere, bu atamayla beraber Londra EOKA'nın silahlı faaliyetini sınırlandırmayı hedefliyordu. Bu aynı zamanda Kıbrıslı Türk cemaatinin de arzusuydu.⁵⁸⁷ EOKA'nın silahlı mücadelesinin başlamasından yaklaşık bir ay sonra, Kıbrıslı Türk basını Kıbrıslı Türk cemaatine çok önemli bir uyarıda bulundu;

---

⁵⁸⁴ Keser, Fırtınası, s. 174.

⁵⁸⁵ Keser, Fırtınası, s. 174.

⁵⁸⁶ Ragıp M. Malatyalı, “Asayişin Teminin Talep Ederiz”, “Hürsöz 8.4.1955”; Stelya, s. 24-25.

⁵⁸⁷ “Hürsöz 27.9.1955”, Stelya, s. 26.

Yeni dönemde, EOKA'nın hedef tahtasında, İngiliz makamlarıyla beraber Kıbrıslı Türk liderliği de bulunmaktaydı. 18 Nisan 1955 tarihinde, Halkın Sesi gazetesinde yayınlanan bir başyazıda Fazıl Küçük, EOKA'nın hedef tahtasında Kıbrıs'ta siyasi eşitlik istemini dillendiren Kıbrıslı Türk toplumunun bulunduğunu ileri sürdü.⁵⁸⁸

Bu başyazıdan sekiz gün sonra, Küçük kendi kendine şu suali sordu; Kıbrıs'ın bu yeni serüvenin sonu ne olacak?⁵⁸⁹ Aynı dönemde, Kıbrıslı Türk gazeteleri Kıbrıs'taki durumun kötüleşmekte olduğu yönünde Kıbrıslı Türk toplumuna bir uyarıda bulundular: *“Mukavemet Teşkilatının (EOKA kast ediliyor) yeniden sahnede görünmesi mevcut tehlikeyi bir o kadar daha arttırmıştır. Cemaatimizce duyulan endişe gittikçe büyümekte, kafalarda çözülmeyecek sualler dolaşmaktadır. Mukavemet Teşkilatının elebaşları yakalanıp adaletin pençesine teslim edilmemektedir. Tehlike büyüktür ve büyümeye müsaittir. Çünkü sorumlu makamlar zamanında tertibat alarak hadiseleri önleyemiyor, yapılan nümayişleri dağıtmak için hemen teşebbüse geçilmiyor ve bu yüzden hadiseler kendiliğinden yaratılmış oluyor”*.⁵⁹⁰

Söz konusu uyarı EOKA'nın Lefkoşa'nın Kıbrıslı Türk semtindeki polis karakoluna düzenlediği bombalı saldırıyla beraber gündeme yerleşti. 22 Haziran 1955 tarihinde, Halkın Sesi saldırıda on beş Kıbrıslı Türk'ün yaralandığını bildirdi. Ayrıca, Kıbrıs Mili Türk Birliği'nin Türkiye ve İngiltere Hükümetlerine göndermiş olduğu bir kınama telgrafına yer verdi. Bu telgrafla Kıbrıs Türk liderliği Kıbrıs'ta durumun kötüleşmesinden dolayı duyduğu büyük kaygıyı ortaya koyuyor ve EOKA'nın oratdan kaldırılması için Türkiye ve İngiltere'nin müdahalesini talep ediyordu.⁵⁹¹ EOKA'nın tedhiş hareketleri sadece Lefkoşa ile sınırlı kalmaz ve Mağusa, Larnaka, Limasol ve Baf kasabalarına da sıçrar. Episkopi'de bulunan İngiliz askeri karargâhına dinamitle saldırı teşebbüsünde bulunulur. Ancak EOKA lideri Grivas daha sonra, verdiği emirlerin yerine getirilmemesinden, emrindekilerin kendilerinden istenilenleri başarılı bir şekilde uygulamalarından ve şiddetle cezalandırılmaları gerekenleri de öldürmediklerinden

⁵⁸⁸ “Halkın Sesi 18-5-1955, “Yalan ve Tevzirat”, Stelya, s. 26-27.

⁵⁸⁹ Stelya, s. 27.

⁵⁹⁰ Bozkurt 30-5-1955, “Büyüyen Tehlike”, Stelya, s. 27.

⁵⁹¹ Halkın Sesi 26-6-1955, “Başyazı”, Stelya, s. 27.

şikâyet edecektir.⁵⁹² Mesela daha tedhişin başladığı gece 31 Mart'ı 1 Nisan 1955'e bağlayan gece Lefkoşa'nın elektiriğini kesecek olan EOKA'cı cereyan çarpmasıyla oracıkta kıvrılıp kalmıştır. Daha sonra EOKA'cılara Grivas'ın verdiği emirlerin pek çoğu kendi ifadesiyle “arkadaşlarının yüreksizliği” yüzünden yerine getirilmemiştir. Grivas, tedhişe başlattığı günden itibaren üç ay müddetle arkadaşlarını zorladığı halde, bir tane insanın hayatına kasten kıyılmamasından şikâyet etmiştir. Nihayet, amirler tarafından verilen emirlere itaat etmemenin de ölümle cezalandırılacağıının Grivas tarafından EOKA'cılara tamim edilmesinden sonra EOKA'cılar kasten adam öldürmeye başlamışlardır. Böylece EOKA'nın en zayıf tarafı ortaya çıkmış ve anlaşılmıştır ki EOKA'cılar pek azı müstesna Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhaki ideali yüzünden değil, bizzat öldürülmek için öldürmeye mecbur kalmışlardır.

EOKA'nın bir zayıf tarafı da dediklerinin hepsini yapmamasıdır. Mesela bu son 21 Nisan'da dağıtılan bir beyanname ile Kıbrıs'ta İngilizlere ilhak ilan etmek için son ihtar yapılmış, hemen arkasından 48 saat müddet verilerek adanın her yanında İngilizlere toptan öldürme hareketine girişileceği bildirilmiştir. Ancak bu 48 saat on kere dolduğu halde bir şey yapılmamıştır. Bu toptan öldürme gürültüsü en sonunda iki İngiliz askerinin öldürülmesiyle bitmiştir.⁵⁹³

2.16.1. EOKA Tedhişine Karşı Türklerin Tepkileri ve Sömürge Yönetiminin Tepkisizliği

Grivas'ın EOKA ile ilgili genel planında da belirttiği gibi, terör sabotajlarla devam eder. EOKA 1 Nisan gecesini duvarlara astığı afişlerde tedhişin bütün sorumluluğunu üzerine alır. EOKA'nın hazırlıklarını tamamlaması ve fiili olarak 1 Nisan 1955 tarihinden itibaren faaliyete geçmesi sonrasında sıra artık Türklere de gelecek kaygısı ve endişesi içindeki Kıbrıslı Türkler kendi aralarında toplanmaya başlarlar. Henüz ciddi ve gözle görülür bir organizasyon söz konusu değildir ancak özellikle Türklerin Rumlarla iç içe yaşadıkları küçük yerleşim merkezlerinde ve merkezden uzak köylerde bu faaliyetler daha bariz olarak ortaya çıkacaktır. Böyle bir

---

⁵⁹² Keser, Fırtınası, s. 175.

⁵⁹³ Keser, Fırtınası, s. 175.

organizasyon içine giren ve Enosis gayesine ulaşabilmek için kendilerine yardım ve yataklık etmeyen Kıbrıslı Rumları dahi düşman ve vatan haini olarak gören EOKA böylece sadece İngilizlere karşı değil Rumlara karşı da öldürme faaliyetlerine girişir.⁵⁹⁴ Kıbrıs'ın her köşesinde terör estiren EOKA, Temmuz 1955'ten itibaren beyin yıkamak için ilk defa Türk bölgelerinde Türkçe bildirimler dağıtmaya başladı.⁵⁹⁵ Türk basını ve gençliğide yapılan bu faaliyetleri sert bir dil ile durumu gündeme taşıdı.⁵⁹⁶ Nisan ayı başından itibaren adada tedhişçiliğin başlaması üzerine, Türk kamuoyunun Kıbrıs konusundaki heyecanı artmış, buna paralel olarak da, Türk milletine, Yunanistan'a karşı husumet hisleri oluşmaya başlamıştır.⁵⁹⁷

5 Nisan 1955'de İngiliz polisi, Limasol'da boş bir evde çok sayıda ağır makinalı silah ve patlayıcı mühimmat buldu. Bir gün sonrasında 6 Nisan'da ise Türkiye'nin Atina Büyükelçisi Settar İksel, Yunanistan Dışişleri Bakanı'na bir muhtıra vererek Atina radyosunun kışkırtıcı yayınlardan kaçınmasını ve Yunan hükümetinin Kıbrıs olaylarına mani olacak tedbirler almasının icap ettiğini belirtir.

Ancak bu pek de mümkün değildir çünkü daha işin başındayken Atina radyosunun EOKA ile eşgüdümlü olarak ortamı zehirleyeceğini çok iyi bilen Grivas bir yandan da en ılımlı Kıbrıslı Rum'u bile önce İngilizlerden nefret ettirmeye yönelik girişimlere başlamıştır. Bu kampanya daha sonra sadece İngilizlerle sınırlı kalmayacak ve Türklere de yönelecektir. Atina radyosu yanında adada yayımlanan elliden fazla gazete ve derginin genel yayın yönetmeni de EOKA'nın Enosis harekâtına dâhil eden Grivas böylece basın-yayın kuruluşları üzerinde büyük bir baskı unsuru da oluştur ve söz sahibi olur.⁵⁹⁸

---

⁵⁹⁴ Keser, Fırtınası, s. 175-176.

⁵⁹⁵ Ulvi Keser, "Kıbrıs Sorunu Bağlamında Türkiye'de 6/7 Eylül 1955 Olaylarına Kesitsel Bir Bakış", **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, (ÇTTAD), Journal of Modern Turkish History Studies**, XII/25 (2012-Güz/Autumm), (Eylül), ss.181-226, s.190; Arc. Bkz; Christos P. Ioannides, **In Turkey's Image-The Transformation of Occupied Cyprus into a Turkish Province**, New Rochelle Publications, Londra, s. 55.

⁵⁹⁶ Kapıcı ve Sakin, s. 140.

⁵⁹⁷ Koç, s. 77.

⁵⁹⁸ Keser, Fırtınası, s. 176.

17 Nisan 1955 tarihinde Ankara'da bulunan Kıbrıs Milli Türk Birliği Başkanı Dr. Fazıl Küçük 6 Nisan 1955'te İngilizlerin "Kıbrıs'taki idare mekanizması Yunanlıların elinde değildir. Kıbrıs hükümeti de vaziyeti bir Türk-Yunan ihtilafı şeklinde göstermeye çalışmamaktadır. Hiçbir tedhişçi tazyik altında hapisten çıkarılmış değildir. Bundan başka İngiliz hükümeti adada Plebisit yapılmasını ne düşünmüş, ne de bu hususta herhangi bir teklifi kabule yanaşmamıştır" şeklindeki açıklamaları üzerine bir açıklama yapma gereği duymuştur; "*Bahis konusu beyanda, adadaki idare mekanizmasının Rumların elinde bulunmadığı ifade edilmektedir. Hakikat ise bunun tamamen tersidir. Çünkü bütün resmi dairelerde kilit noktalarını Rumlar işgal etmekte, hatta ada meşrutiyetle idare olunmadığından, kanunları yapan Başmüddeimumi dahi Rum bulunmaktadır. Kıbrıs hükümetinin adada ki durumu bir Türk-Rum ihtilafı şeklinde göstermediği hususuna gelince; bundan iki sene evvel taç giyme merasimi münasebetiyle Baf kasabasındaki törende binlerce ilhakçı Rum, polis karakolu önünde toplanarak vazifeli memurları taşla tutmuş, İngiliz Kaymakamı'nın yüzüne tükürmüş, İngiliz bayrağını indirerek yakmışlardır. Vaziyete hâkim olamayan polis, seyirci olarak orada bulunan Türklere müracaat etmiş ve yardıma koşan 15 Türk genci pek kısa zamanda asayişini temin etmiştir. Biz bu gençlerin mükâfatlandırılmasını beklerken birkaç gün sonra bunlar aleyhine kavgaya sebebiyet suçundan dava açılmış ve ağır para cezasına hükmedilmiştir.*

Şimdi 50 bine yakın askeri, tankı ve makineli tüfeği bulunmasına rağmen hükümet adadaki kargaşalıkları bastırmak için Türklerden gönüllü kaydetmeye başlamışlardır. Bundan da gaye, işi bir kere daha Türk-Rum kavgası haline sokmaktır.

Beyanatımızın tazyik altında bazı suçluların serbest bırakıldığına dair cümlelerinin tekzibine karşılık şu misal durumu کافی derecede aydınlatır kanaatindeyim; 1 Nisan'da başlayan kargaşalıklar sırasında bir kısım Rum lise talebelerinin haklı isyana teşvik için beyannameler dağıttıkları tespit edilmiştir. Takip sonunda bunlardan ele geçen üç kişi tevkif olunmuş fakat ertesi gün, 100 Rum talebenin tevkifhane önünde nümayiş yapmaları üzerine bunlar derhal serbest bırakılmışlardır.

*Yine aynı haberde, İngiliz hükümetinin adada plebisit yapılmasını asla düşünmediği ve bu hususta herhangi bir teklifi kabule yanaşmadığı belirtilmektedir. Hâlbuki son zamanlarda adayı ziyaret eden muhtelif partilere mensup İngiliz mebusları ile gazeteciler, biz Türklere daima bir plebisit ihtimalinden bahsederek böyle bir hal karşısında endişe etmememiz, bütün halklarımızın korunacağı teminatını vermeye çalışmışlardır. Keza son zamanlarda Kıbrıs valisinin adadaki Rum liderleri ile pazarlığa giriştiği, gerek Rum, gerekse Türk gazetecileri tarafından ısrarla yazıldığı halde, resmi makamlar bu hususta herhangi bir tekzipte bulunmamışlardır”.*⁵⁹⁹

Bu dönemde İngiliz idaresi tedhiş hareketlerini bir türlü önleyemez, EOKA'cılarının adanın her yanında hadiseler çıkarmaları, yakıp yıkmaları, adam öldürmeleri karşısında son derece aciz kalır. Ayrıca 30 Haziran 1955 tarihinde Lefkoşa'da yine EOKA'ya ait silah depoları ortaya çıkartılır. Aynı günlerde İngiltere'nin Orta Doğu Kara Kuvvetleri Başkumandanı Sir Charles Keightley'in ikametgâhına, Girne polis karakoluna, Hometios polis karakoluna, Mağusa'daki askeri kantin ve depolara, Lefkoşa'da polis merkezlerine bombalı saldırılar gerçekleştirilir. EOKA'nın şiddet eylemlerinin artarak devam ettiği bu günlerde, 20 Haziran 1955 tarihine EOKA saldırısına uğrayan ve zaman ayarlı bombalarla el bombalarının kullandığı saldırıda Lefkoşa'daki polis karagahında bir Kıbrıslı Rum feci şekilde hayatını kaybederken, 4 Kıbrıslı Türk polis ağır yaralanır. Ayrıca 10 Kıbrıslı Türk polis çeşitli yerlerinden hafif yaralanarak saldırılardan kurtulurlar.⁶⁰⁰

23 Haziran 1955 günü Kıbrıs'ta ki İngiliz Orta Doğu Kara Kuvvetleri Komutanlığı basın açıklamasında şu ifadeleri yayınlar;

“Geçen Aralık ayında İngiltere'nin Orta Şark Komutanlığı Süveyş Kanalı bölgesinde Kıbrıs Adası'na nakledildiği zaman kendimizi bir İngiliz müstemlekesinde ve bize dost bir halkın içinde zannettiğimiz için olağan üstü güvenlik tedbirleri almaya lüzum göstermemiştik. Fakat son hadiseler bu hükümde yanıldığımızı gösterdi. Maalesef

---

⁵⁹⁹ Keser, Fırtınası, s. 176-177.

⁶⁰⁰ Keser, Fırtınası, s. 178.

biz de olağanüstü tedbirlere tevessül etmek mecburiyetinde kaldık".⁶⁰¹ İngilizler ise, Kıbrıs Türklerinin haklı tepkilerinden yararlanmayı ve kendi çıkarları doğrultusunda yönlendirmek istiyorlardı.⁶⁰² Kıbrıs'ın Türkiye'ye verilmesini isteyen Kıbrıslı Türk milliyetçilerinin bu dönemdeki sloganları "*Kıbrıs Türktür*", şeklindedir. Genel tepki Kıbrıslı Rumlara ve Yunanistan'adır. Aynı zamanda Kıbrıs'ın İngiltere'de kalmasının Yunanistan'a ilhakı engelleyeceği düşüncesi hakimdi. Bu kadarı da, dönemin milliyetçilerine yetiyordu. Denktaş'ın sözleri ile "*Biz statükonun muhafazası dedik davamıza ve İngilizlerin güнге adayı terk edebileceklerine inanmak istedik. Değişen dünyadan bi haber körü körüne İngiliz dostluğu güttük*" diyordu.⁶⁰³

EOKA'nın 1 Nisan 1955 tarihindeki ilk terör ve tedhiş eylemlerini başlatmasından, Akritas Planı çerçevesinde 21 Aralık 1963'te başlatılan Türkleri imha etme planlarının başladığı döneme kadar birçok Kıbrıslı Türk adadan göç etmiştir.⁶⁰⁴ Bu dönemde Grivas'ın en büyük yardımcıları daha sonra İçişleri Bakanlığı da yapacak olan Polykarpos Yorgacis ile Mahi gazetesinin sahibi olan ve EOKA'nın en acımasız ve etkili üyelerinden *Nikos Sampson*'dur. Sampson ilk cinayetini yirmi bir yaşında Lefkoşa'daki Ledra Caddesi'nde işlemiştir. Bu bölge suikast çemberi olarak da bilinmektedir. John Thoroughgood adında bir İngiliz çavuşu sırtından vurmuş ve bu insanı yere düşerken de fotoğraflarını çekerek yılın Basın Ödülü'nü alarak kendi gazetesinde yayınlamıştır. Sampson'un bilinen cinayet sayısı yedi dir ve hepsi de arkalarından vurularak öldürülmüştür. Ancak, Sampson bu şekilde hiçbir Türk'ü öldürmediğini iddia etmiştir.⁶⁰⁵

EOKA'nın Lefkoşa suikast timinin başında ise Nikos Sampson adında, 1953 yılında İngiltere'de gazetecilik kursu gören bir Rum vardı. Sampson 1954-1956 yılları arasında ise Times of Cyprus gazetesinde çalışmıştır. Hatıralarında öldürdüğü İngiliz

---

⁶⁰¹ Halkın Sesi, 3 Ağustos 1955, Keser, Fırtınası, s. 178-179.

⁶⁰² Kızılyürek, s. 232.

⁶⁰³ Kızılyürek, s. 232.

⁶⁰⁴ Atılım Üniversitesi, **AKAUM Atılım Kıbrıs Araştırmaları ve Uygulama Merkezi**, "Dünden Bugüne Kıbrıs Tarihi ve Kıbrıs Sorunu-II", s.1., http://akaum.atilim.edu.tr/pdfs/KibrisTarihiveKibrisSorunu_II.pdf, (15.05.2015).

⁶⁰⁵ Keser, Fırtınası, s.180., Ayr. bkz; H. Scott Gibbons, **Peace Without Honour**, Ada Yay., Ankara, 1969. (Peace).

polislerin sayısıyla övünecek kadar sadist olan Sampson, ayrıca insan öldürmediği zaman rahat etmediğininide belirtmektedir. İngiliz polisi bu dönemde EOKA çeteleri ile başa çıkamıyordu. Yakaladığı militanları hapse astada, diğer militanlar karakol ve hapishaneleri basarak arkadaşlarını geri çıkartıyordu. Ancak Nikos Smapson 31 Ocak 1957 tarihinde Lefkoşa'nın 15 km dışında bulunan Dali'de bir evde Türklerden oluşan komando birliği tarafından "Sten" tipi makinalı tüfekle yakalandı ve ölüm cezasıyla yargılandı fakat son anda bu cezadan kurtuldu ve İngiltere'ye sürüldü. İngiltere'de ise iki buçuk yıl sonra serbest bırakıldı ve Kıbrıs'a döndü. Geri dönüşünde ise Makarios tarafından ödüllendirilerek kendisine gazete açıldı. Sampson gazetesinin adına Türkçe'de savaş anlamına gelen "Mahi" olarak verdi.

Ayrıca daha sonra kendisi gibi eski bir EOKA mensubu olan Koshis kod adlı Temsilciler Meclisi üyesinin sahibi olduğu gazetede Sampson'un gerçek yüzü görülür. Kendini beğenmiş narsis bir kahramanlık duygusu içindeki Sampson bir yalancı olmasının yanında ayrıca psikopat bir katildir.⁶⁰⁶ EOKA, dünyaya sanki bağımsızlık savaşı veriyormuş gibi görünmek istemiştir. Ancak Kıbrıs halkına acıdan, kandan, korkudan ve gözyaşından başka hiçbirşey vermemiştir. EOKA'nın terör ve tedhiş hareketlerine ise Kıbrıs Türkleri ve Türkiye tepkisini gösterecek ve bu beladan kurtulmanın çarelerine bakacaktır.⁶⁰⁷

2.17. KIBRIS'TA TÜRK DİRENİŞİ VE TÜRK MUKAVEMET TEŞKİLATI'NIN (TMT) KURULUŞ SÜRECİ

EOKA terörünün ilk olarak İngilizlere, ardından Kıbrıs Türklerine ve hatta kendisine destek olmayan Rumlara yönelmesi, Kıbrıs Türklerini küçük çaptada olsa örgütlenmeye ve karşı koymaya yöneltti.⁶⁰⁸ Türk bayrağına ve Anavatan'a duyulan

---

⁶⁰⁶ Keser, Fırtınası, s. 180.

⁶⁰⁷ Keser, Fırtınası, s. 180.

⁶⁰⁸ "Bizim zamanımızda da Kıbrıs Türk Fedailer Birliği vardı. Volkan yeni yeni ortaya çıkmıştı. Duvarlara 'Kıbrıs Türk'tür Türk Kalacaktır' yazıyorduk. Daha küçükken Rum okulunu basıyorduk mahalledeki. Mahallede arkadaşlarla kurmuştuk Kıbrıs Türk Fedailer Birliği'ni. Kıbrıs Türk Fedailer Birliği diye mahallelerin duvarlarına yazılar yazıyorduk. İmza yerine de 'Başkan Türk' diye imza atıyorduk. Hatta 'Kim bu Başkan Türk'diye Dr. Küçük kızdıydı bize o zaman. N egünlerdi o günler." (Kıbrıs Türk Kültür

hasreti bu cümlelerle anlatıyor Kıbrıs Türkü; “55 olaylarına gelmeden önce biraz daha geriye baktığımızda Kıbrıs Türkünün mayasında, ruhunda bir mücadele ruhunun yattığını görmek mümkündür. Neden? 1878’de (şimdiki) Atatürk Meydanı’nda Türk bayrağı gönderden indirilirken ve İngiliz bayrağı gödere çekilirken o günü yaşayan dedelerimizin ağzından duyduk bunu. Gayet üzgün, başları öne eğik ama böyle birbirlerine ‘Evet Osmanlı gitti ama yine gelecek’ derler. Düşünün ki bu 1878 ve 1960’ta Cumhuriyet ilan edilir edilmez Türk Alayı sancağıyla beraber Mağusa’ya ayakbastı ve büyük mutluluk duydu Kıbrıs Türkü bu kadar yıllık hasretten sonra.”⁶⁰⁹

Kıbrıs Türkü, Dr. Fazıl Küçük ve Rauf Raif Denktaş önderliğinde hak ve özgürlük savunmak için mücadeleye girişti. EOKA terörün Kıbrıs Türklerine karşı başlayan saldırılarından sonra, Türk gençleri de kendi aralarında teşkilatlanmaya başladı.⁶¹⁰ Dr. Fazıl Küçük, arkadaşları ve Türk Mukavemet Birliği’nin elemanları, Eylül 195’te “*Volkan Ulusal Direniş Örgütü*”nü kurdular. Kıbrıs Türklerine umut olan Volkan’ın sloganı ise “*Var Olmak Lazımsa, Kan Akıtmamak Niye*” diyerek Rum saldırılarına karşı göğüs geriyordu.⁶¹¹ Türk Mukavemet Teşkilatı “TMT”den önce Volkan’ın yanı sıra “*9 Eylül Cephesi, Kara Çete*” gibi küçük çapta Türk direniş örgütü kurulmuştur. Ancak EOKA gibi tam anlamıyla askeri bir yapıya, disipline ve gerekli silah ve cephaneye sahip değillerdi. Bu yüzden fazla bir etki gösteremiyorlardı.⁶¹² Kara Çete teşkilatını Türk bölgelerinde yaşayan kasaplar kurmuştur. Tek yapabildikleri ise Türk bölgelerinde yaşayan Rum ve Ermeni haneleri rahatsız etmekten başka bir şey değildi. İlk icraatı ise, bir iddiaya göre 1956 yılında Lefkoşa’nın Türk kesiminde

---

Derneği İzmir Şube Başkanı Merhum Mustafa Tunçalp ile 18 Ekim 2002 tarihinden yapılan görüşme), Ulvi Keser, **Kıbrıs’ta Yeraltı Faaliyetleri ve Türk Mukavemet Teşkilatı (1950-1963)**, IQ Kültür Sanat Yay., İstanbul, Ocak 2007,(Teşkilat), s. 107.

⁶⁰⁹ “TMT Derneği Başkanı Yılmaz Bora ile 13 Temmuz 2003 tarihinde Girne’de yapılan görüşme’den alıntı, Keser, Teşkilat, s. 108.

⁶¹⁰ Keser, Teşkilat, s. 111.

⁶¹¹ Mehmet Emircan, **Kıbrıs Türk Toprağıdır**, Türkar Yayınları, Ankara, 2000, s. 149.

⁶¹² Gülçin Keleşzade, “Kıbrıslı Türklerin Direnişinin ve Türk Mukavemet Teşkilatı’nın Halkın Sesi Gazetesine Yansımaları (1957-1963)”, **Kıbrıs Türk Milli Mücadelesi ve Bu Mücadelede TMT’nin Yeri, Uluslararası Sempozyum**, Çağlaş ve Oğulları Ltd., Cilt I, Lefkoşa, 2009, ss. 153-166, s. 155.

bulunan Rum ve Ermeni dükkânlarının kundaklanmasıdır.⁶¹³ Kısasa kısas yöntemi uygulayan Kara Çete uygulamalarının Türk toplumuna beklenenin ötesinde zarar verdiği kısa sürede görüldü. Bu nedenle kısa süre içinde bu uygulamadan vazgeçildi.⁶¹⁴ Rauf R. Denктаş da Kara Çete'nin faaliyetlerini tasvip etmez ve şu sözlerle değerlendirir;

*“Kara Çete'nin ulusal yer altı faaliyetleri arasında yer alması üzücüdür. Bunlar durumdan istifade etmek için bir araya gelmiş üç-beş başıbozuk ve sorumsuz kişinin çok kısa süren faaliyetlerinden ibaretti. TMT kurulmasaydı bu tür terör ve çıkar odaklarıyla cemaatin başı gerçekten belaya girecekti. 9 Eylül Cephesi de Kara Çete'den bir gömlek üstün, kısa ömürlü ve kime bağlı olduğu bilinmeyen bir kuruluştur. Hiç olmazsa ben öyle biliyorum. Ancak bu çeteleri Volkan ve TMT safında kuruluşlar olarak değerlendirmek yanlıştır”.*⁶¹⁵

Rumlar yıllarca sistematik olarak kilise ve okullarında genç nesillerine aşıladıkları Türk düşmanlığı ve Enosis hayallerini, Yunanistan'ın da desteği ile silahlı eylemlere dönüştürdüler. Silahsız Kıbrıs Türkleri ise Rum cinayetlerine karşı cılız tedbirlerin yanı sıra, mitingler ile sesini duyurmaya çalışıyordu.⁶¹⁶ Kıbrıs Türkleri, Volkan'ın çabalarını ile dağıtılan bildirimler ile Kıbrıslı Rumlara karşı Kıbrıs Türkünün duruşunu sergilemeye çalışıyordu.⁶¹⁷ Vatansız 20-25 kişilik gençleri etrafına alarak

---

⁶¹³ “O devirde polis, asker yoktu, bir şey olduğunda kasaplar devreye girerdi. Rum tarafına yürüyüş yapılacaksa Türk kasaplar kanlı elbiseleriyle ve bellerinde bıçaklar en önde Lefkoşa'da kasaplar, Larnaka'da balıkçılar devreye girerdi. Larnaka'da balıkçılar babaydı. İskele'de, Mağusa'da da bölgeye göre kimseler vardı. Herkes o tarihte Rumlara karşı içinden geldiği gibi savaş yağırdı”. (TMT Lefkoşa Sancağı mensubu Erdoğan Tilki ile 10 Temmuz 2003 tarihinde Lefkoşa'da yapılan görüşme), Keser, Teşkilat, s. 111-112.

⁶¹⁴ Ahmet Göksan, “Kıbrıs'ta Türk Direnişi”, **Kıbrıs Türk Stratejik Araştırmaları Dergisi**, Yıl 1, Sayı 4, Mart 2010, Lefkoşa, ss. 26-29, s. 27.

⁶¹⁵ Keser, Teşkilat, s. 113.

⁶¹⁶ Keser, Teşkilat, s. 122.

⁶¹⁷ “Fakat saldırılar yaygınlaşmaya başlayınca 9 Eylül Cephesi, Kara Çete ve bunun gibi mahalli savunma örgütleri kurulmaya başlandı. Biz de Mağusa'da Dr. Burhan Nalbantoğlu, İsmail Sadıkoğlu, Hasan Denizler, Mustafa Türkoğlu, Semih Erciyes, ve Mustafa Salih ile Volkan isimli savunma örgütünü kurduk. Volkan tamamen bölgesel olup diğer bölgelerde kurulan örgütlerde olduğu gibi müstakil olarak çalışıyordu. Elimizdeki silahlar babadan kalma birkaç tabanca ve birkaç av tüfeği idi. Naim Gülümser ile benim su borusundan imal ettiğimiz kılavuzlu bpbma yapımı için gerekli malzemeleri bizlere Ramiz

mücadele ediyorlardı. Bir bölgede bir Türk vurulduğu zaman, yaralandığı zaman bunlar da mukabelede bulunmak için faaliyette bulunuyorlardı. Kıbrıs Türkü'ne moral kazandırmak ve motive etmek için Volkan'ın ilk bildirisi şu şekildedir;

“VOLKAN

Asil millet, aziz vatanadaş!

Bugün EOKA bir Türk vurdu. Bu hareketlerinin misilleneceğini önceden bildirmiştik. Şimdi suç bizim değildir, kendi omuzları üzerindedir. Onların gizlice, korkakça ateş prensibini ne kadar benimseniş oldukları pek barizdir. İşte biz de onları, kendi benimsedikleri metotlar üzerine öldüreceğiz. Sadece bir farkla, bizden bir Türk öldü, onlardan beş tane ölecektir. Aziz Türk vatanadaş! İşte şimdi sırası geldi. Silahına sarıl ve intikamını al. Dünyaya ispat et ki şimdiye kadar söylediklerimizi harfiyen yapacağız. Türk ölür fakat verdiği sözden, içtiği anttan geri dönmez. Biz de işte hepimiz bu vatani kurtarmak için ant içmişizdir. Şimdi yerine getirmek sırası sana gelmiştir.”⁶¹⁸

Bu bildiride olduğu üzere öldürülen “her Türk'e karşılık 5 Rum öldürüleceği” söylene de ne Volkan'ın ne de Kıbrıs Türklerinin elinde bunu gerçekleştirecek silah gücü yoktur.⁶¹⁹ TMT kurulduktan sonra bütün yer altı örgütleri lav edilmiş, Volkan'ın üyeleride TMT'ye katılmıştır.⁶²⁰ Türk Mukavemet Teşkilatı, EOKA, Enosis ve Yunan Megali İdea'sına karşı ortaya çıkmıştır. Kıbrıs Türkünün Kuva-i Milliyesidir.

1957'de polis müfettişlerinden Mustafa Ahmet Beyaz'ın EOKA tarafından şehit edilmesi, Kıbrıs Türk halkı üzerinde büyük infiale yol açmıştır. Kıbrıs Türkleri bu olayın ardından ciddi anlamda örgütlenme ihtiyacı hissetmiştir. Hatta Rauf Denктаş bile bu olayın TMT'nin kurulmasındaki ilk adımlardan birisi olduğunu söylemiştir.⁶²¹ Rauf Raif Denктаş, Dr. Burhan Nalbantoğlu ve Mustafa Kemal Tanrısevdi önderliğinde, 23 Kasım

---

Manyera temin etmekteydi.” TMT Lefkoşa Sancağı Kovanbeyi Nevzat Uzunoglu ile 13 Temmuz 2003'te yapılan görüşme'den alıntı; Keser, Teşkilat, s. 122.

⁶¹⁸ KTMA, TMT Bildirileri Koleksiyonu, Keser, Teşkilat, s. 123.

⁶¹⁹ Keser, Teşkilat, s. 124.

⁶²⁰ Keleşzade, s. 149.

⁶²¹ Keleşzade, s. 156.

1957 tarihinde Türk Mukavemet Teşkilatı TMT'nin temelleri Lefkoşa'da atılmıştır.⁶²²

Rum saldırılarının yoğunlaşması üzerine Türk subaylarının ve Kıbrıs Türk Kültür Derneği'nin de katkıları ile Türk Mukavemet Teşkilatı, 1 Ağustos 1958 gününde kuruldu. Bu kuruluşun çalışmalarına başlaması ile direnişe denge de kendiliğinden gelmiş oluyordu.⁶²³ TMT ilk iş olarak diğer küçük ve dağınık direniş gruplarını bünyesi altında birleştirdi. Ulusal mücadeleye gönül veren milliyetçi Türk gençleri teşkilata davet edildi ve örgütlenme başladı. Teşkilat liderleri de bu işin Türkiyesiz başarıya ulaşmasının imkansız olduğunu düşünerek, Anavatan'a destek aramaya gitme kararı aldı.

Dr. Fazıl Küçük, Rauf Raif Denктаş ve Başkonsolos Burhan Işın, Türkiye'ye giderek destek için Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu ile görüşmüşlerdir. İlk önce Dr. Küçük ve Başkonsolos Burhan Işın 30 Aralık 1957'de Dışişleri Bakanlığı'na giderek Zeki Kunalalp ile özel bir görüşme yapmışlardır. Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu'yla ise 2 Ocak 1958 tarihinde görüşmüşlerdir. Bu görüşmede bulunan Rauf Raif Denктаş, o günü şu cümlelerle anlatmıştır:

“Dr. Küçük ile Ankara'ya ilk ziyaretimizi yaptık. 2 Ocak 1958 günü saat 15.00'te Dışişleri Bakanı Zorlu ile buluştuk. Dr. Küçük, Kıbrıs davasını filan anlattıktan sonra artık kalkıp, gitme zamanı geldi. Dedim, müsaade ederseniz ben de bir şey söylemek istiyorum. ‘Nedir?’ dedi. Dedim, efendim böyle bir teşkilatımız var ama silahımız yok, profesyonel değiliz. İşte Yunanistan, Grivas vasıtası ile EOKA'yı büyütüyor. Biz Volkan diye başladık. Anlattım kendisine bu durumu! Sizden silah ve eğitimci göndermenizi istiyoruz dedim. Dr. Küçük'e döndü dediki; Silah gönderirsek alabilirmisiniz? Dr. Küçük tecrübeli, temkinli bir insan, Dedi, Vallahi yakalanırsak çok fena olur. Bunun üzerine Fatin Rüştü Zorlu, peki gidin iyice anlayın durumu. Alabilerseniz size silah gönderirim, dedi. Meğer O da kafasında Adnan Menderes'i buna inandırmayı planlıyor!

---

⁶²² İhsan Tayhani, “Türk Mukavemet Teşkilatı'na Giden Yol”, **Kıbrıs Türk Milli Mücadelesi ve Bu Mücadelede TMT'nin Yeri, Uluslararası Sempozyum**, Çağlaş ve Oğulları Ltd., Cilt 1, Lefkoşa, 2009, ss. (TMT'nin Yeri), 91-102, s. 193-194.

⁶²³ Göksan, s. 27.

*Biz Ocak başında görüştüük, ancak Haziran ayında kabul ettiler. Demekki 6-7 ay aldı. O noktada faaliyet başladı”.*⁶²⁴

Denktaş anılarına TMT'nin asıl kuruluş gününün 26-28 Kasım 1957 olduğunu, ancak Teşkilatın Türkiye tarafından benimsenip kabul görmesinin ve bütün ada yanında yayılarak örgütlenmesini tamamladığından TMT'nin kuruluş günü olarak 1 Ağustos 1958 tarihi olarak anıldığını bildirir.⁶²⁵ Denktaş ve arkadaşları Kıbrıs'ta TMT ile ilgili hazırlıklar yaparken, Türkiye'de de benzer faaliyetler başlamıştır. Seferberlik Tetkik Kurulu Başkanı Daniş Karabelen Paşa, Aralık 1957'de Kore Savaşı günlerinden tanıdığı Binbaşı İsmail Tansu'yu odasına çağırır. Tereddütakar bir halde odanın içinde bir oyana bir bu yana dolaşırken söze nasıl gireceğini düşünmektedir. Son derece önemli ve nazik bir konuda Genelkurmay'a çağrılmış ve Genelkurmay 2. Başkanı Orgeneral Salih Coşkun kendisine bu konuyla ilgili olarak şunları söyler;⁶²⁶ *“Hükümetten bir soru yöneltildi. Kıbrıs'ta EOKA'ya karşı silahlı bir örgütü biz de kurabilirmiyiz diyorlar. Dairenizin fonksiyonu malum. Ancak bei sizinle görüşmeden cevaplamak istemedim. Siz de yarına kadar dairenizde konuyu gözden geçirin ve ne yapabileceğinizi bana bildirin”.* Konuyu arkadaşlarıyla görüşmek üzere müsaade isteyen Daniş Karabelen Paşa'dan ayrıca gizlilik ilkesine mutlak itaat edecek personel temin etmesi istenmiştir. Hükümet bu konuda Genelkurmay'a tam destek vermiştir ancak en temel prensibi gizlilik olan bir operasyonla ilgili olarak cesur, dirayetli, ülkesi ve milletine sadık, sorumluluk üstlenecek personele ihtiyaç duyulmaktadır. Bu konuda görevin Seferberlik Tetkik Kurulu'na verildiği anda Karabelen Paşa'nın aklına ilk gelen isim Tugay Komutan yardımcısı olarak 1952-1953 döneminde Kore'de beraber çalıştığı ve 1954 yılında Seferberlik Tetkik Kurulu'nun kurulmasıyla beraber yanında göreve aldığı Binbaşı İsmail Tansu olur.⁶²⁷ Binbaşı Tansu ile önce havadan sudan konuşan Karabelen Paşa daha sonra asıl konuya girer; *“Tansu sana çok önemli bir sır vereceğim. Ama bunu*

⁶²⁴ Tahyani, TMT'nin Yeri, s. 193-194.

⁶²⁵ Keser, Teşkilat, s. 234., Ayr. bkz; Suat Bilge, **Cyprus Past Present Future**, Ajans Matbaacılık Yay., Ankara, 1964.

⁶²⁶ Keser, Teşkilat, s. 245-246, Ayr. Bkz; İsmail Tansu, **Aslında Hiç Kimse Uyumuyordu**, Minpa Matbaacılık Yay. Ankara, s. 28.

⁶²⁷ Keser, Teşkilat, s. 245-246.

*kesinlikle kimseye, en yakınına bile söylemeyecek, kendine saklayacaksın. Çok nazik bir konudur. Beni Genelkurmay'dan çağırdılar. Kıbrıs'ta EOKA'ya karşı bir teşkilat kurmak gerekiyor. Bu işte varmısın?''*⁶²⁸

İsmail Tansu bu olayı anlatırken; *“Karabelen Paşa'nın ağzından bunları duyar duymaz heyecanla yerinden fırladım. Tabii Paşam, emredersiniz. Biz zaten bunu bekliyor ve arzu ediyorduk, subayımız da, bilgimiz de var, yaparız dedim. Yıllardan beri Kıbrıs davamızın gidişatını özel olarak arkadaşlarımızla yakından izliyoruz. Bu davada bizler de görev düşmesinin hayallerini kuruyoruz. Bu konu hep düşlerimiz de. Niçin Kıbrıs'ta EOKA gibi bir örgüt kurmamız emrolunmuyor diye üzülüyoruz. Paşam, bu milli görevi başarmak için gerekli silah ve para temin edildiği, Kıbrıs'a göndermek için seçeceğimiz subaylara süresiz izin verilmesinin onaylanması ve Hükümetin her kademesinde, başvurmamız halinde isteklerimizin yerine getirileceği kabul edildiği takdirde biz bu görevi yurt içinde ve yurt dışında, kimse farkına varmadan başarmak için her türlü imkân, bilgi ve personele sahibiz. Biliyorsunuz, Türkiye'de bu görevi yalnız biz yapabiliriz. Dairemizin bütün subayları bu konunun uzmanı. Bize teşkilatı haydi kurmaya başlayın denilirse, bu başta zatı âliniz olmak üzere, Dairemiz için büyük bir şeref olacaktır. Genelkurmay'a lütfen olumlu cevap vermenizi istirham ediyorum, bizlere güvenebilirsiniz”*⁶²⁹

Hükümetin, *“Teşkilatınızı kurunuz”* emrinden sonra Özel Harp Dairesi subayı İsmail Tansu'nun koordinasyonunda, TMT'nin örgütlenmesi, eğitilmesi ve silahlandırılmasına başlanmıştır.⁶³⁰ Adadaki teşkilat örgütlenmesi 1 Ağustos 1958'de üzerine devralan Türkiye, Kıbrıs'ın ilk *“Bozkurt”*u Albay Rıza Vuruşkan'ı *“Ali Conan”* kod adı ile İş Bankası müfettişi olarak Kıbrıs'a göndermiştir.⁶³¹ Böylece Albay Rıza Vuruşkan komutasında Kıbrıs'ta faaliyete geçecek ilk kadro da yavaş yavaş şekillenmeye başlar.

---

⁶²⁸ Keser, Teşkilat, s. 247.

⁶²⁹ Keser, Teşkilat, s. 248.

⁶³⁰ Tansu, s. 15.

⁶³¹ Erdoğan Merçil, “Bozkurt Maddesi”, **Meydan Larousse Büyük Lügat ve Ansiklopedisi**, Cilt III.

Yüreği vatan sevgisiyle dolu heyecanlı, coşkulu ve korkusuz yedi kişi adlarını ve üniformalarını değiştirerek, aileleri ve sevdiklerini geride bırakarak bir meçhule doğru yol aldılar. “Artık biz yokuz ve hiçbir zaman olmadık. Şu andan itibaren tek başınızdasınız’ denildiğinde, büyüklerine kırılmadılar ve de yılmadılar. Aksine, çatık silahların gölgesinde, Kuran’a el basıp, dava için ölümüne yemin ettiler. Onları, umut susuzluğu ve çaresizlik içerisinde karşı kıyıda bekleyenlere uzattılar ellerini. Kader birliği ettiler. ‘Ölmek var, dönemk yok’ oldu parolaları. Hep birlikte, gizlilik andı içtiler. Gizli kalmalıydılar ki, karşı kıyıda kileri sahipsiz, çaresiz ve savunmasız sanan ejderha, bir gün, ölüm saçan dilini uzatsın ve tedbirsiz yakalansın. Bu nedenle, gizlerini canla başla korudular. Başarıyla örgütlendiler. Ama yer altında 30 adet şifre üzerine kurdular Bozkurt’un otağını. Bereket Çadırları dinleri, imanları, namusları oldu. Çelikten bir ağ gibi adanın dört bir yanında mevzilendiler. Altı bölgede, altı birlik kurdular. Hep o kana susamışları oğlup edip, geri tepmek ve katliama engel olmak üzere hazırlandılar. Dört yıl boyunca öylesine çarpıcı örgütlendiler ki, dünyanın başarılı hücre teşkilatları arasında adları saygıyla anıldı. Gizlilikte ki inanılmaz başarıları, dişe diş, başa baş ama sessizce savaştıkları düşmandan bile sakladı varlıklarını. Direnişin geröek gücü hiçbir zaman fark edilmedi. 1957-1961 arası vardılar, ama yok gibi estiler. Taa ki ejderhanın alevden dilini uzattığı 1963 yılına kadar. Taa ki yeraltından yeryüzüne çıktıkları Kanlı Noel’e kadar.”⁶³² Böylece, TMT’nin resmi kuruluş tarihi 1 Ağustos 1958 olarak kabul edilmiştir. Rıza Vuruşkan, TMT’nin başına geçmesini yıllar sonra şu cümlelerle anlatmıştır: “Evvla Denктаş Bey ile temasa geçtik. Biz gittiğimizde de dağınık teşekküller vardı. Dokuz Eylül, Kara Çet, bilmem ne bir sürü şeyler. Rauf Bey, zannederim kendine göre muhtarlardan bir teşkilat kurmuştur. TMT isminde de bir teşkilat vardı. Fakat disiplinden ve teknikten mahrumdu. Biz kuracağımız teşkilatın adını TMT koymak istedik. Çünkü başka bir isim koysaydık, İngilizler tarafından karşı koyma, yeni bir teşekkül kuruluyor hissi verecektik. Bunun için mevcut bir teşkilatın adını koymayı daha uygun bulmuştuk. Rahat çalışabilmek için 6 Ağustos’ta Grivas ile mütareke ilan ettik ve bir beyanname yayınladık. Böylece 6 Ağustos 1958’de Rumlarla çatışmayı durdurup daha rahat çalışmak istedik. Beyanname dağıtarak Rumlarla mütakere yaptık. Bundan

---

⁶³² Milliyet, 10 Haziran 1995.

sonra teşkilatlanmaya başladık.”⁶³³

TMT Lefkoşa, Larnaka, Limasol, Lefke, Mağusa, Girne ve Baf’ta Bayraktarlığa bağlı Sancaktarlıklar şeklindedir. Türkiye’den gelen subaylar Sancak liderleridir. Sancaklara bağlı Kovlar bukundur, Kovan liderlerininide Sancaktar lideri belirler. Kovan liderlerine bağlı olarak Petekler, Peteklere bağlı hücreler ise 3’er, 5’er ya da 7’şer kişilik mücahitlerden oluşurdu. Peteklerin sayısı 100-150, Sancaklar ise 500-1500 kişilik Kovanlar halinde teşkilatlandı.⁶³⁴ TMT’nin tüm liderleri ve hücrelerdeki mücahitlerin kod adı bulunuyordu. Örneğin, TMT lideri Albay Rıza Vuruşkan’ın kod adı “Bozkurt”, Dr. Küçük’ün adı “Ağrı”, Rauf Denктаş’ın kod adı ise “Toros” idi. Mücahitlere genel olarak Kurt deniliyordu.⁶³⁵ Türk Mukavemet Teşkilatı, yapılanması tamamlandıktan sonra mücahitlerin eğitimi için çalışmalara başlanmıştır. Ankara’daki Karargâh, TMT üyesi 5 bin gencin gerekli silah eğitimini tamamlaması için 1959 yılının sonunu hedeflemiştir.

Bu yüzden Ankara, Anamur ve Antalya’da TMT mensupları için eğitim kampları kurulmuştur.⁶³⁶ TMT üyeleri büyük bir gizlilik ilkesiyle istihbarat faaliyetleri yürüterek; “gör, duy, konuşma” prensibini doğrultusunda hareket etmişlerdir. Teşkilatta görevli bir mücahidin istihbarat çalışmaları hakkında vermiş olduğu bilgiler, bu düşünceyi doğrular niteliktedir: “Biz her konuda ipucu vermemek için yukarıdan gelen emirlerle son derece sadakat gösterdik ve yukarıdan gelen bütün evrakları yakmak için gayret ettik. Bugün birtakım kopukluklar varsa ve belgeler bulunamıyorsa bu yüzdendir.”⁶³⁷

---

⁶³³ Ayten Kuruoğlu, “Kıbrıs Türk Halkının Gizli Silahı TMT”, **Kıbrıs Türk Milli Mücadelesi ve Bu Mücadelede TMT’nin Yeri, Uluslararası Sempozyum**, Çağlaş ve Oğulları Ltd., Cilt 1, Lefkoşa, 2009, ss. 25-35, s. 28.

⁶³⁴ Eric Solten, **Cyprus, A Country Study**, Washington, D.C.; GPO for the Library of Congress, 1993, s. 32-33.

⁶³⁵ Tansu, s. 23.

⁶³⁶ Mustafa Oral, “TMT’nin Geçitkale Teşkilatı”, **Kıbrıs Türk Milli Mücadelesi ve Bu Mücadelede TMT’nin Yeri, Uluslararası Sempozyum**, Çağlaş ve Oğulları Ltd., Cilt 1, Lefkoşa, 2009, ss. 277-287, s. 278.

⁶³⁷ Keser, Teşkilat, s. 477.

TMT'nin hiyerarşik yapısını Ulvi Keser, Türk Mukavemet Teşkilatı'nı derinlemesine incelediği eserinde aşağıda ki sıralamayı vermektedir.

TMT'nin Ankara merkez teşkilatında Başkan Tümgeneral Daniş Karabelen, TMT lideri Albay Rıza Vuruşkan, Başkan Yardımcısı ve Genel Koordinatör Binbaşı İsmail Tansu, Eğitim, Personel, Harekat Subayı ve Koordinatör Yardımcısı Yüzbaşı Ahmet Göçmez, Eğitim ve İkmal Subayı Yüzbaşı Bedri Esen, Eğitim ve İkmal Subayı Yüzbaşı Recep Atasü ve Yüzbaşı Cemal Biber, Yüzbaşı Nurettin Ötkem, Yüzbaşı Hüseyin Ömür, Yüzbaşı Kemal Akkan, Yüzbaşı Şadi Demirbilek, Yüzbaşı Mustafa Kubilay, Yüzbaşı Osman Nalbant ve Yüzbaşı Şekatullah Yalav'da Eğitim Subayı olarak atanmıştır.

Bunlara ilaveten ayrıca Astsubay Başçavuş Ali Levent, Astsubay Başçavuş Nedim Artunç, Astsubay Başçavuş İhsan Ankara Merkez Karargâh Telsizcisi olarak görev yaparlar. Yüzbaşı Mehmet Kızılsu Anamur İkmal Operasyon Sorumlusu ve Yarbay Remzi Atılğan Mersin Silah Depo Müdürü olarak görevlendirilmişlerdir. Yüzbaşı Ömer Önadım Personel Subayı ve Yüzbaşı Halil Pamukoğlu da Muharebe Subayı olarak merkezde çalışmaktadır.⁶³⁸ TMT'nin Kıbrıs kadrosu ise şu şekildedir; Albay Rıza Vuruşkan Lefkoşa Lideri (1958), Lefkoşa Karargah Sorumlusu Binbaşı Necmettin Erce (1958), Mağusa Sancaktarı Binbaşı Şefik Karakut (1958), Lefkoşa Lider Yardımcısı Yüzbaşı Mehmet Özden (1958), Bölge Komutanı Yüzbaşı Rahmi Ergün (1958), Bölge Komutanı Yüzbaşı Ahmet Göçmez (1960), Bölge Komutanı Yüzbaşı Kamil Önceler (1960), Bölge Komutanı Yüzbaşı Bedri Erkan (1960), Bölge Komutanı Yüzbaşı Osman Nalbant (1960), Bölge Komutanı Yüzbaşı Ferhan Çora (1960), Bölge Komutanı Yüzbaşı Hüseyin Ömür (1960).⁶³⁹

TMT yer altında büyük bir gizlilik içerisinde sürdürdüğü teşkilatlanma 21 Aralık 1963'te başlayan Rum terörüne karşı yeryüzüne çıkacaktır. Türklerin yoğun olarak yaşadıkları bölgelerde "*Sarı Petek-1, Sarı Petek-2, Kara Petek-1 vs.*", kodlarla Rumlara

---

⁶³⁸ Keser, Teşkilat, s. 416.

⁶³⁹ Keser, Teşkilat, s. 416.

karşı ölüm kalım mücadelesi vermiştir. 1963'den 1974'e kadar Kıbrıs Türkünün “sağlık, barınma, güvenlik” anlamında hertürlü yardımına koşmuştur. 1964 yılında TMT'ye bağlı kurulan tabur ve bölükler 1974 Barış Harekatı esnasında Kıbrıs Türk Barış Kuvvetleri'ne rehberlik yapmış, bir çok bölgede de birlikte taarruza katılmıştır.

TMT, EOKA'nın aksine ve Rumların iddia ettiği gibi terör ve tedhiş örgütü değildir. EOKA'nın Kıbrıs Türklerine yönelik saldırılarının artmasından 2,5 yıl sonra savunma amaçlı kurulan bir örgüttür. TMT faaliyet gösterdiği dönemde hiçbir zaman masum Rumlara ya da Rum köyüne saldırmamıştır. Vatanını seven Türk gençlerinden oluşan bir örgüttür. Başta Kıbrıs Rumları ve İngilizler tarafından da düşman olarak algılanmıştır. Her ikisinde TMT'nin varlığından büyük rahatsızlık duymuştur. EOKA'cı Rumlar TMT'ci olarak şüphelendikleri masum sivil Türkleri öldürmek isterken, İngiliz yönetimide TMT'ci avına çıkmıştır.⁶⁴⁰ 1958 yılındaki kuruluş aşamasından 1976 yılında Güvenlik Kuvvetleri Komutanlığı'nın nüvesini teşkil ederek lağvedilmesi dönemine kadar geçen süreç mercek altına yatırıldığında görülecektir ki TMT disiplinli bir oluşumdur. Ketumluğu hiçbir zaman bozmadan, emir komuta ve disiplinden asla taviz vermeyerek, tamamen askeri sisteme bağlı olarak çalışmışlardır. TMT mensupları kendilerine verilen görevin sorumluluğu ve bilinci içerisinde ve Türk milletinin asker kişiliğine uygun tavırlar sergileyerek görevlerini ifa etmeye çalışmışlardır. Bugün bile 70-90 yaş arasındaki eski TMT mensupları o günlerle ilgili olarak aynı ketumiyeti ve mütevazı tavrı sergilemekte, ‘Vatan için görev verdiler. Biz de yerine getirdik.’ diyerek görev bilincinin beşikten mezara kadar olduğunu göstermektedirler.

20 Temmuz 1974 Barış Harekatı sonrasında özgürlüğüne kavuşan, önce Kıbrıs Türk Federe Devleti ve daha sonra da 15 Kasım 1983 tarihinden itibaren Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde rahat, huzurlu ve gelecek kaygısı duyulmadan yaşanabiliyorsa bunda 1950'lerde başlayan Kıbrıs Türk'ünün direnme gücüyle Türk Mukavemet Teşkilatı mensuplarının canının ve kanının harç olduğu göz ardı edilmemelidir.⁶⁴¹

---

⁶⁴⁰ Sabahattin İsmail, **Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Doğusu-Çöküşü ve KKTC'nin Kuruluşu (1960-1983)**, Akdeniz Haber Ajansı Yayınları, İstanbul, 1992, (Kuruluşu), s. 12.

⁶⁴¹ Keser, Teşkilat, s. 628.

2.18. LONDRA KONFERANSI (1955): TÜRK-YUNAN VE İNGİLİZ TEZLERİ

İngilizlerin hayal ettiği gibi ‘Kıbrıs Milleti’ kavramını ne Rumlar ne de Türkler asla kabul etmemişlerdi. Her milletin de kendi ‘Anavatanı’ vardı.⁶⁴² 1950’lere gelindiğinde artık Orta Doğu’daki konumunu yitirmekte olduğu anlaşılan İngiltere’nin bölgedeki son tutanağı, Kıbrıs oluyor ve adanın İngiltere açısından önemi de yadsınamayacak biçimde artıyordu. 1945 sonuna kadar Kıbrıs’taki egemenliklerinden vazgeçmeyi düşünebilen İngiliz yöneticeleri, 1950’den başlayarak Kıbrıs’ı Orta Doğu’daki en önemli askeri odak durumuna getirme tasarımları içine giriyordu.⁶⁴³ İngiltere, 1950’den 1954’e kadar, Kıbrıs konusunda sessiz kalmayı yeğlemiştir. 21 Haziran 1950’de Koloniler Bakanının “*Adanın statüsünde bir değişiklik yapılmasının düşünülmendiğini*” bildiren açıklamasına kadar, İngiiz hükümeti Kıbrıs’la ilgili resmi bir açıklama yapmıyordu. Bu dönemde İngiltere, sorunu açmaktan ve Yunanistan ile Türkiye’nin konuyla ilgili taraflar durumuna gelmesinden çekinmekteydi.

İngiltere, sömürge döneminden bu yana elinde kalan Kıbrıs’ı daha fazla elinde tutamayacağını çok geç anlayacaktır. Sorunu barışçıl yönlerden çözmezi gerekirken, birçok kez sessiz kalmayı tercih edererek, Kıbrıs Türkleri açısından durum daha da kötüleşmiştir. Çünkü Enosis taraftarlarının şiddet olaylarını tırmandırmasına rağmen Kıbrıs konusu kendi çıkarları doğrultusunda uluslararası da bir boyut kazanmıştır.⁶⁴⁴

Türkiye gibi Yunanistan’da 1950’lerin başlarında Batı Bloku içinde yer almak, NATO’ya girmek çabasında olan bir ülke olduğundan, Kıbrıs sorununa da bu açıdan yaklaşması, en azından başlangıçta, doğaldı. Yunanistan’ın bu dönemin başlarında, hükümet düzeyinde Kıbrıs konusunu bir dış politika olayı durumuna getirmek niyetinde olmadığını; eğer Kıbrıs’ın hukuki statüsünde bir değişiklik yapılacaksa, bunun İngiltere’nin rızasıyla yapılması gerektiğini düşündüğünü görüyoruz. Yunanistan, Batı Blokunun önderi olarak Amerika Birleşik Devletleri’nin, bu blokun Orta Doğu’da hala

---

⁶⁴² Maria Photiou, “Representations of Cyprus: Impressions of Gender and Culture during the British Rule (18178-1959)”, **Loughborough University Publications**, Leicestershire, 2013, pp. 1-17, p. 2.

⁶⁴³ Gürel, 2 Kolonyalizm, s. 44.

⁶⁴⁴ Gürel, 2 Kolonyalizm, s. 78.

söz sahibi olan öteki önemli üyesi İngiltere'nin onayı ve rızası olmadan Kıbrıs konusunda bir adım atmak niyetinde görünmüyordu. Ancak, Yunanistan giderek daha aktif bir biçimde Enosis hareketini benimseyip, sahip çıkması, önce Kıbrıs Rumlarının etkisiyle harekete geçen Yunan milliyetçi kamuoyunun, sonra da Enosis için Yunanistan'a arada göz kırıp, arada sırt çeviren ABD'nin etkisiyle olmuştur. 1950 Mayıs'ında Yunanistan'a giden Kıbrıs Rum heyeti, Yunan basınının öylesine dikkatini çekmiş ve Kıbrıs ile ilgili öyle yayınlar yapmıştır ki, Yunan hükümeti, Kıbrıs'la, hiç değilse kamuoyu önünde ilgilenmeden yapamayacağını anlamıştır.⁶⁴⁵

Bun durumda Türk hükümeti, Kıbrıs sorununda kendisinden ileride bulunan Türk kamuoyunun önünde Kıbrıs'la ilgili sahip çıkıcı çıkışları zaman zaman yaparak, Kıbrıs konusunda sorun çıkartılmayacağını ve sorunun Türk-Yunan ilişkileri çerçevesinde çözülebileceğini bildirmekten geri kalmamıştır.

Bu dönemde Türk yetkililer, Yunan yetkililere, Kıbrıs hakkında ki görüşleri herhangi bir sorun olmadığına yöneliktir. Hatırlanacağı gibi Başbakan Menderes, 1951'de Yunan meslektaşı Venizelos'a her hangi bir sorun olduğuna dair izlenim vermekten kaçınmıştır. Öte yandan, Yunan Dışişleri Bakanı Stefanapulos da, 1954 ve 1955 yıllarında Yunan Parlamentosu'nda yaptığı açıklamada, Menderes ve Fuat Köprülü'nün Kıbrıs gibi küçük bir konunun Türk-Yunan ilişkilerine zarar veremeyeceğini söylediklerini bildirmiştir. Böylece, Türkiye'nin 1950'lerin ilk yarısında seçtiği yol, Kıbrıs konusunda İngiltere'den farklı değildi. Mevcut statünün devamından yanaydı. Ancak değişiklik olacaksa, Türkiye'nin de söz sahibi olamsı gerekti. Fiilen eski sömürgeciliğin dümensuyundaki bu politikasızlığın üstüne, bir de kamuya kapalı görüşmeler ve mesajlar yoluyla Kıbrıs sorunun Türkiye için küçük bir sorun olduğu ve Türk-Yunan ilişkilerinin bu soruna feda edilemeyeceği izlenimi Yunan hükümetine verilince, Yunan hükümetinin Kıbrıs konusunda Türkiye'den çekinmeden hareketle geçebileceği kanısına varması anlaşılabilir.

---

⁶⁴⁵ Gürel, 2 Kolonyalizm, s. 82.

Yunan hükümetinin, Türk hükümetinin tutumuyla Türk kamuoyunun Kıbrıs'a bakışı arasındaki ayrımın da farkında olduğu gözlenmektedir. 1954 yılında, yani Yunanistan'ın Kıbrıs'la ilgili olarak BM Genel Kurulu'na başvurusunun arefesinde, Yunan hükümetinin Türk kamuoyunu izlediğini ve 1954 seçimlerinden sonra, seçimlerden güçlü çıkacak bir Demokrat Parti iktidarının Kıbrıs konusunda Yunanistan'a daha yumuşak davranacağı değerlendirilmesini yaptığını görüyoruz. Nitekim Yunan hükümeti, BM Genel Kurulu'na Kıbrıs sorununu götürmeye karar verdiğini açıklamak için, 3 Mayıs 1954'e kadar, yani Türkiye'deki seçimlerin ertesi gününe kadar beklemeyi seçmiştir.⁶⁴⁶

İngiltere'ye göre, Kıbrıs'ta Rumların İkinci Dünya Savaşı sonrası geliştirdikleri self-determinasyon heyecanı, İngiltere'ye karşı bağımsızlık mücadelesi haline dönmekteydi. Konunun BM'ye taşınması ve bölgedeki komünizm tehlikesi gerekçesiyle Amerika'nın da Kıbrıs'taki Rum milliyetçileri ve Kilise'yi desteklemesi, dolayısıyla self determinasyona destek vermiş olması, İngiltere'nin başını ağrıtan konulardı. Orta Doğu'daki güvenlik endişeleri ve adada komünizm yayılmaması için Amerika ile işbirliğine devam etmek durumunda olan İngiltere, bugüne kadar Rumlara karşı adada ki Türk toplumunu denge unsuru olarak kullanmıştı. Ancak şimdi durum daha farklıydı. İşin içine Yunanistan da girmişti ve Eylül ayında Yunanistan self determinasyon konusunu yeniden BM gündemine getirmeyi planlıyordu. Adada başlayan terörü sonlandırmak, komünizmi denetim altında tutabilmek ve Yunanistan'ı engelleyebilmek için yeni denge unsuru olarak Türkiye devreye sokulmalıydı.⁶⁴⁷

Artık İngiltere'nin yeni bir politika saptaması ve uygulaması gerekiyordu. Hareketsiz klamak, sorunun yeniden BM'e götürülmesini kolaylaştırmaktan başka bir işe yaramayacaktı. Sorun bir kez daha BM'in önüne gidecek olursa, Kıbrıs'taki duruma İngiltere'nin bir çözüm getirmemiş olması, Yunanistan'a daha çok oy sağlayabilecekti. Gerçekten, Yunanistan'ın İngiltere'yi ikili görüşmelere zorlarken, bir yandan BM'i, öte yandan da Kıbrıslı Rumların Enosis'i ne kadar çok istediklerini göstermek için EOKA'yı

---

⁶⁴⁶ Gülen, 2 Kolonyalizm, s. 86-87.

⁶⁴⁷ Göktürk, Vizyonu, s. 50-51.

kullanmaları, İngiltere'deki Muhafazakâr hükümet için pek açık kapı bırakmıyordu.⁶⁴⁸

Muhafazakâr “*Conservatife*” Partinin 27 Mayıs 1955 de yapılan seçimlerde tekrar iktidara gelmelerini mütakip Anthony Eden, 30 Haziran da Türk ve Yunan hükümetlerini “*Doğu Akdeniz Savunması ve Kıbrıs Meselesi*” etrafında bir konferans akdi için Londra'ya davet etti. Türkiye bu davete derhal müsbet bir cevap verdi. Yunanistan ise ilkin tereddüt geçirdi fakat daha sonra o da bu konferansa katılmayı kabul etti. Gerçi Britanya hükümetinin davetinde görüşülecek konu; “Kıbrıs da dâhil, Doğu Akdeniz'i ilgilendiren siyasi ve tedafüi meseleler” şeklinde idi, ama esas, hatta tek görüşme konusunun “Kıbrıs” olacağı anlaşılıyordu.⁶⁴⁹ İngiltere'nin artık politika değiştirmesi kaçınılmaz olduğuna göre, neler yapılabilirdi? Eden'in anılarından, kendisinin daha işin başında Kıbrıs konusunda şu üçlü politika içine girmeye karar verdiğini öğreniyoruz: “1. İngiltere, Yunanistan ve Türkiye'nin katılacağı bir üçlü konferansın toplanması; 2. Kıbrıs için bir anayasa tasarısının gündeme getirilmesi, 3. Aynı zamanda da, Kıbrıs'ta ekonomik bir atılım için bir kalkınma planının hazırlanması.”⁶⁵⁰

Eden, Dışişleri Bakanı Macmillan ve Koloniler Bakanı Lennox Boyd ile birlikte Kıbrıs için yeni bir anayasa taslağının ana çizgilerini oluşturduktan sonra, 30 Haziran'da Avam Kamarasına şu aşıklamayı yapıyordu: “*Majestelerinin Hükümeti, Doğu Akdeniz'de İngiltere, Yunanistan ve Türkiye'yi aynı biçimde etkileyen sorunları daha derin bir biçimde incelemeye başlamıştır. Hükümetimiz üç ülkenin karşılıklı güvene dayanan birliğinin, bu ülkelerin ortak çıkarları için kaçınılmaz olduğuna inanmaktadır. Bunun için Majesteleri'nin Hükümeti, Yunan ve Türk Hükümetlerini, temsilcilerini Londra'ya yollayarak, yakın bir zaman içinde, Kıbrıs da dâhil olmak üzere Doğu Akdeniz'i etkileyen siyasal ve savunmaya ilişkin sorunları görüşmeye çağırmıştır.*”⁶⁵¹

Eden, daha işin başında, bu toplantının Kıbrıs'tan başka bir konuyu görüşmek üzere

---

⁶⁴⁸ Gürel, 2 Kolonyalizm, s. 104.

⁶⁴⁹ Gazioğlu, Anayasa, s. 84.

⁶⁵⁰ Gürel, 2 Kolonyalizm, s. 105.

⁶⁵¹ Gürel, 2 Kolonyalizm, s. 105.; Ayr. Bkz.; Anthony Eden, The Memories of Anthony Eden: Full Circle, Cassell, London, 1960.

toplanmadığını bilmektedir. Ayrıca, toplantının yalnızca Kıbrıs'averilmek istenen yeni anayasanın görüşülmesiyle sınırlı kalmayacağını da bilmektedir. Eden, Parlamento da kendisine yöneltilen bir soru üzerine, toplantı için belli bir gündemin bulunmadığını açıklamaktan da geri kalmamıştır. Toplantıda Kıbrıs'tan başka bir konunun konuşulmayacağı bilindiğine göre, neden daha geniş bir alanın, yani Doğu Akdeniz'in siyasal ve savunmaya ilişkin sorunlarının konuşulması için çağrı yapılmıştır? Bu, belki de, Yunanistan'ın Türkiye'nin de katılacağı bir toplantıda bulunarak Türkiye'nin Kıbrıs'la ilgili söz hakkını kabul etmesini kolaylaştırmak için bulunmuş bir İngiliz formülüdür.⁶⁵² Amerika, İngiltere'nin bu teşebbüsünü desteklediğini bildirdi. Birleşik Amerika Dışişleri Bakanlığı basın ofisi tarafından çıkarılan bir tebliğde şöyle deniliyordu: "Britanya'nın teklifini, güç bir problemin halline doğru bir adım olarak addetmekteyiz. Kıbrıs meselesi esas olarak en yakın 3 müttefikimiz olan Birleşik Krallık, Yunanistan ve Türkiye'nin manfatlerini ihata etmektedir. Bundan dolayı biz, görüş ayrılıklarını direkt ve yapıcı münakaşalarla halletmek yolundaki bu hareketi memnuniyetle karşılamaktayız".

Makarios ise, Kıbrıs meselesine Türkiye'nin de karıştırılmış olmasını tenkid etmekte ve Kıbrıslıların hazır bulunmayacağı bir görüşmenin makul olmayacağını ileri sürmekte idi. Yine Makarios'a göre ancak self-determination esaslarına istinat ettirildiği takdirde bu konferans başarılı olabilirdi. Yunan gazeteleri ise bu konferansın bir tuzak olması ihtimalinden bahsediyorlardı.⁶⁵³

Konferansın konusunun Kıbrıs olacağı, Türk kamuoyu ve basınının ortak görüşüydü. Kıbrıs'ın Türkiye'ye olan coğrafi yakınlığı, hukuki, askeri ve tarihi bir takım haklardan da söz ediliyordu. Tercüman gazetesi yazarlarından Cihat Baban, İngiliz basınında yer alan bazı konu başlıklarını şöyle özetliyordu; "*Britanya'nın adayı askeri bir üs olarak gördüğünü ve ne olursa olsun bu haklarından vazgeçmeyeceğini. Kıbrıs'ta İngiltere, Yunanistan ve Türkiye'yi de içeren üçlü bir yönetim şeklinin İngiltere*

---

⁶⁵² Gürel, 2 Kolonyalizm, s. 105-106., Böyle bir yorum için Ayr. Bkz.; Leontios Ierodiakonou, **The Cyprus Question**, Almquist and Wiskell, Stockholm, 1971, s. 65.

⁶⁵³ Gazioğlu, Anayasa, s. 84.

tarafından uygulanmak istendiğini. Ayrıca, Yunanistan'ın bütün kışkırtmalarına rağmen, Türkiye'nin Güney Avrupa'da barışı korumak için sürekli çaba sarfettiğini aktarıyordu.” Yunanistanlı yetkilileri de bu amaca uygun hizmet etmeye davet ediyordu.⁶⁵⁴ Türkiye'nin olumlu yaklaşımı sürerken, Türk basınında, “*Rumların Kıbrıs'ta 28 Ağustos'ta toplu kıyım yapmaya hazırlandıkları*” yolunda haberler çıktı. Bu haberler üzerine bir değerlendirmede bulunan Başbakan Adnan Menderes 24 Ağustos 1955 tarihinde şu sert açıklamayı yaparak; “*Kıbrıs Türklerini savunmasız bırakmayacaklarını ve adanın satatüsünde bir değişiklik yapılması halinde, Kıbrıs'ın Türkiye'ye geri verilmesini gereklidir*” diyerek, adanın bölünmesine karşı olduğunu gösteriyordu.⁶⁵⁵ Yunan hükümetine yönelikte; “*Bu ne biçim hükümettir ki bir kasaba papazına devlet muamelesi yapacak kadar eğilip bükülmektedir*” dedi.⁶⁵⁶ Dönemin Ana Muhalefet Partisi lideri İsmet İnönü'de, hükümetin Kıbrıs konusunda izlediği politikayı desteklediklerini belirtti.⁶⁵⁷ Artık Türkiye, kendi iradesi dışında çıkmak zorunda kaldığı Kıbrıs'a yönelik yeni ve uygun politikalar geliştirmesi gerektiğini anlıyordu. Yunanistan ve Rumların Enosis çabaları Türkiye'deki politik havayı çok gerginleştirmiştir.

Hürriyet gazetesinin başlattığı “*Kıbrıs Türk'tür, Türk Kalacaktır*” kampanyasına ilgi çok büyüktü. Yine aynı slogan ile 1954'te kurulan “*Kıbrıs Türktür Derneği*”nin başkanıda Hürriyet yazarı Hikmet Bil'dir. Dernek etkinliğini arttırmış, şubelerini çoğaltılmış ve kamuoyu oluşturma gayretlerini genişletmişti. Bu sloganı dönemin birçok yazılı basın organı kullanmaya başlamıştı.⁶⁵⁸ Nihayet 29 Ağustos günü gelip çattı, delegeler birkaç gün önceden Londra'ya gelmişler siyasi faaliyetlerine ve temaslarına başlamışlardı. Türk delegesi, Hariciye Vekili Fatin Rüştü Zorlu'nun başkanlığı altında idi. Yunan delegesine Hariciye Vekili Harold MacMillan başkanlık ediyordu.⁶⁵⁹ 29

---

⁶⁵⁴ Gazioğlu, Anayasa, s. 85.

⁶⁵⁵ Ayın Tarihi, Sayı 261, Ağustos 1955, s. 170-173.

⁶⁵⁶ Milliyet, 25 Ağustos 1955.

⁶⁵⁷ Ulus, 26 Ağustos 1955.

⁶⁵⁸ Milliyet, 25 Ağustos 1955.

⁶⁵⁹ Fatin Rüştü Zorlu'nun riyasetindeki Türk heyetine şunlar dâhildi: Milli Müdafâ Vekili Ethem Menderes, Genel Kurmay İkinci Başkanı Korgeneral Rüştü Erdelhun, Hariciye Vekâleri I. Daire Müdürü Orhan Eralp, Hariciye Vekâleti Umumi Katibi Muharrem Nuri Birgi, II. Daire Müdürü Mehmet Pikerdem, Atina Büyükelçisi Settar İlksel ve Basın Yayın Umum Müdür Muavini Nejat Sönmez. İngiliz Delegesi: H.

Ağustos Pazartesi, saat 17.00'de Üçlü Londra Konferansı, Kraliçe'nin ikamet ettiği Buckingham Sarayı yanındaki Lancaster House'da başladı.⁶⁶⁰

Eden'in ve MacMillan'ın amacı, Türkiye ile Yunanistan arasındaki görüş ayrılığının ne kadar derin olduğu ortaya çıkana kadar İngiliz önerilerini ortaya koymamak ve böylece İngiltere'yi öteki iki ülke arasında uzlaştırıcı bir kimliğe büründürmekti.⁶⁶¹ İngiliz hükümeti, Yunanistan'ın bu toplantıda da self-determination ilkesinin savunuculuğunu yapacağını gördüğü gibi, Türkiye'yi temsil eden Zorlu'nun da bunun tersine bir tutum takınacağını önceden tahmin etmişti. Böyle olunca, İngiltere'nin, artık sorunun gerçekte öteden beri Enosisçilerce savunulduğu gibi İngiliz koloni yönetimiyle Kıbrıslı Rumlar arasında olmaktan çok, aslında Türkiye ve Yunanistan'ın iki uzlaşmaz taraf olduğu uluslararası bir sorun olduğunu kanıtlaması mümkün olabilecekti.⁶⁶²

Toplantının açılışından sonra 30 Ağustos'ta konuşan İngiliz Dışişleri Bakanı MacMillan, 1878'de İngiltere'nin Türkiye'ye karşı olan ittifak sorumluluklarını yerine getirebilmek için Kıbrıs Adası'nın yönetimini üzerine aldığını, şimdi ise İngiltere'nin bölgedeki sorumluluklarının hem artmış, hem de çeşitlenmiş bulunduğunu; bu yüzden İngiltere'nin Kıbrıs'ı yönetmesinin her zamankinden daha çok gerekli olduğunu söylüyordu. MacMillan'a göre, Kıbrıs, NATO'nun yanı sıra İngiltere'nin bölgedeki Arap devletleriyle ve ayrıca Bağdat Paketi dolayısıyla içinde bulunduğu bağlara ilişkin olarak yerine getirmesi gereken sorumluluklar açısından, kaçınılmaz bir biçimde İngiltere'nin bütün sorumluluklarını yerine getirilebilmesi için, Kıbrıs'ta üs bulundurmasının gerekli olduğunu da ekliyordu.⁶⁶³

Macmillan, Müstemlekeler Vekili L. Boyd. Savunma Vekâleti Parlamento Sekreteri Carrington, İngiltere Ankara Büyükelçisi James Bowker, Atina Büyükelçisi Sir Charles Peake, Kıbrıs Valisi Sir Robert Armitage ve İngiliz Genel Kurmay temsilcilerinden müteşekkildi. Yunan delegesine: Stephanopoulos başkanlık ediyordu; Gazioğlu, Anayasa, s. 91.

⁶⁶⁰ Gazioğlu, Anayasa, s. 91-92.

⁶⁶¹ Gürel, 2 Kolonyalizm, s. 107., Ayr. Bkz.; Harold MacMillan, **Tides of Fortune 1954-1955**, MacMillan, London, 1969, s. 666-667.

⁶⁶² Gürel, 2 Kolonyalizm, s. 107.

⁶⁶³ Gürel, 2 Kolonyalizm, s. 108.

Yunan Dışişleri Bakanı Stefanopulos ise, İngiltere'nin sorumluluklarının farkında olduklarını, ancak bunların yerine getirilebilmesi için adada üs sahibi olmasının yeterli olacağını söyleyerek, Kıbrıslıların self-determination istediklerini, ancak Yunanistan'ın adadaki İngiliz kuvvetlerinin buradan ayrılmasını zaten aklına getirmediğini bildiriyordu. Stefanopulos'a göre, aslında, düşman bir halkın yaşadığı topraklarda bulunan bir üs, dost bir halkın yaşadığı topraklardaki üstün daha güvenli olamazdı.⁶⁶⁴

Savunulacak Türk tezi, Fatin Rüştü Zorlu ve ekibi tarafından dört haftada hazırlanmıştır. Zaten Zorlu'da Konferansa katılan Türk heyetinin başkanıdır. Buna göre, *“Lozan Antlaşması'nın 16. Maddesine göre Türkiye'nin Osmanlı Devleti'nden ayrılan topraklar üzerinde hak talep etmesi mümkün değildir. Bununla birlikte Türkiye'nin ada üzerindeki egemenlik hakkını İngiltere'ye devrettiğini, adadaki Türklerin istedikleri takdirde Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığına geçebileceklerini ifade eden antlaşmanın 30. ve 31. maddeleri⁶⁶⁵ Kıbrıs'a ayrılmıştır.”* Ayrıca, *“Türkiye'nin tarihi, coğrafi, etnik ve stratejik sebeplerle adaya ilgilenmesinin bir zorunluluk olduğu ve adanın Yunanistan'a değil Türkiye'ye devredilebileceği”* dile getirilmiştir.⁶⁶⁶ Bu yüzdendir ki, Kıbrıs Türkiye'ye ait olmalıdır. Olası savaş durumunda Türkiye'nin ikmali, yalnızca batı ve güneydeki limanlardan yapılabilirdi. Ama Türkiye'nin batı limanları, olası düşmanın etkinlik alanı içinde kalacaktır.

Görüldüğü gibi, olası bir savaş durumunda Türkiye'nin ikmali bir tek güneyden mümkün olacaktır. Ancak güney bölgesi ise Kıbrıs'ın gölgesindedir. Ayrıca Türkiye'nin batısındaki adaları ve ikmal yollarını elinde bulunduran devlet, güneyde elinde bulundurursa, Türkiye'yi iki yönden çevreleceği anlamına geleceği için, Türkiye bu duruma asla müsaade etmeyecektir. Çünkü hiçbir devlet kendi güvenliğini ne kadar dost ve müttefik olursa olsun başka bir devlete teslim edemezdi. Böylece, Kıbrıs'ın

---

⁶⁶⁴ Gürel, 2 Kolonyalizm, s. 108.

⁶⁶⁵ Aslında Lozan Antlaşması'nın 20. ve 21. maddeleri olması gerekirken Türk tezinde sehven olsa gerek 30 ve 31. Maddeler olarak kaydedilmiştir. Orijinal metin için bkz. “DÜSTUR, 3. Tertip, 5. Cilt, 11 Ağustos 1339-19 Teşrinievvel 1340, İstanbul 1931, s. 28-29”, Kapıcı ve Sakin, s. 141.

⁶⁶⁶ Kapıcı ve Sakin, s. 141.

Yunanistan'ın eline geçmesi durumunda Türkiye'nin bu devlet tarafından çevrelenmiş olacağını şimdi dost ve müttefik olmalarına rağmen Türkiye'nin güvenlik ve kaderini Yunanistan'a bu biçimde teslim etmesinin doğru olmayacağını söyleyen Zorlu, şunu da eklemeyi ihmal etmemiştir; *“Türkiye status que'dan hoşnuttur. Ama eğer durumda bir değişiklik yapılmak isteniyorsa, o zaman en doğru yol, adanın Türkiye'ye verilmesidir.”*⁶⁶⁷

Daha öncesinde, 27 Ağustos'ta İngiltere'ye ulaşan Türk heyetinin başkanı Fatin Rüştü Zorlu'ya Başbakan Menderes şu telgrafi çekerek; *“Memlekette hakim olan heyecan ve yaptığım beyanatın bütün memleketçe tam bir tasviple karşılanmış olması başka türlü hareket etmek yani asgari şartımızın Kıbrıs'ta statükonun muhafazasıdır şeklindeki mutlak ve kati ifadenin gayri mahsus bir şekilde dahi hududu haricine çıkmanın hükümetimiz için asla bahis mevzuu olmayacağı aşikardır”* izlenecek Kıbrıs politikasının sırrını vurguluyordu.⁶⁶⁸ 28 Ağustos 1955'de ise Londra'daki Türk elçilğinden Başbakanlığa gönderilen şifreli telgrafta, Milli Savunma Bakanı Ethem Menderes ve Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri M. Nuri Birgi'nin İngiltere Dışişleri Bakanı Maurice Harold Macmillan'ı ziyaret ettikleri kaydedilmiştir. Ayrıca bu toplantıya Kabine Genel Sekreteri'nin Askeri Muavini ve Dışişleri Bakan Yardımcısı Ward ile birlikte Ankara'daki İngiltere elçisinde katıldığı belirtilmiştir. Macmillan ise ertesi gün başlayacak kongrenin prosedüründen şöyle bahsetmiştir: *“Konferansta yapılan müzakereler müşterek tebliğ halinde matbuata aks olunmamalıdır. Bu kaideye uyulmaması durumunda herkes kendi görüşünü açıklamakla serbest olur. Toplantılarda eğer mahzurlu görünmüyorsa riyaset İngiltere'de kalmalıdır. Çünkü davet eden memleket İngiltere'dir. Heyet reisleri tarafından irad olunacak nutuklar kendi hükümetlerinin noktai nazarına açıkça ifadeye matuf olup yekdiğerine cevap teşkil etmeden her gün biri olmak üzere üç günde irad edilmelidir ve alfabetik sıra Fransızca olmalıdır. Münakaşalar, nutuklar safhası bittikten sonra açılmalıdır. Ancak davet eden memleket olması hasebi ile açılış nutkunun da İngiltere tarafından verilmesi tabiidir.*

⁶⁶⁷ Gürel, 2 Kolonyalizm, s. 108-109.

⁶⁶⁸ BCA. 030.01.1.8.19.1., alıntıdır, Kapıcı ve Sakin, s. 141.

Celseler 11'den öğleye kadar yapılmalı ve öğleden sonralarla akşamlar hususi müzakerelere zemin hazırlayacak şekilde kullanılmalıdır.” Türk Büyükelçiliği ise bunun amacının, konferansı dört gün daha uzatıp zaman kazanmak olduğunu düşünmektedir.⁶⁶⁹ Büyükelçilik devamında, Yunanistan’ın self-determinasyon ile ilhakı hedeflediğini, İngilizlerin ise self-government’tan yana olduğunu belidiriyordu. Macmillan ise, adada self-determinasyona engel olmanın ve İngiliz yönetimine devam etmenin gelecekte kendileri büyük sıkıntılara sokacağını düşünmekteydi. Ayrıca müzakereler başlamadan kesin bir tavır takınmanın da yanlış olacağını belirtti.⁶⁷⁰ 6 Eylül’de, Türkiye ve Yunanistan’ın görüşlerini açıklamalarından sonra İngiliz Dışişleri Bakanı, İngiltere’nin yeni anayasal reform tasarısını açıklıyor ve şimdiye kadar Kıbrıs’ın kavuşturamadığı bir ileri aşamanın, kendini yönetme aşamasının bu yeni anayasa ile gerçekleştirilebileceğini söylüyordu. Buna karşılık Zorlu, Türk hükümetinin İngiliz hükümetinin bu tasarıyla kendisini bağlı hissedemeyeceğini, fazla ileri giden bu öneriler dolayısıyla Türkiye’nin, İngilizlerin gerçek niyetinden kuşkuya düşmeye başladığını söylüyorlar ve önerilere karşı çıkıyordu.

Böylece zamanın Türk hükümeti Kıbrıs’ta herhangi bir reforma karşı dahi İngiltere’den bile katı bir tutuma girmektedir. Yunan delegesi ise İngiliz önerisini Kıbrıs halkının isteklerine yeterince yanıt verir nitelikte bulunmadığı için hükümetin benimsemediğini belirtiyor ve özellikle İngiliz önerisinde yer alan “Üçlü Komisyon”da (Tripartite Commission) her zaman Yunanistan’a karşı bir İngiliz-Türk işbirliğinin sözkonusu olacağından kuşkuda olduklarını ekliyordu.⁶⁷¹

2.18.1. 6-7 Eylül Olayları Sonrasında 3’lü Konferansın Sonucu ve Kıbrıs Meselesinde Türk-İngiliz Politikalarına Etkileri

Bundan sonra konferansın başka olayların gölgesinde kalarak bir çıkmaza girdiği görülür. Selanik’te Atatürk’ün doğduğu evde patlatılan esrarengiz bomba ve bunun ardından İstanbul’daki Rumlara karşı girişilen hareketlerden, yani 6-7 Eylül olaylarından

⁶⁶⁹ BCA. 010.09.109.341.4.1., alıntıdır, Kapıcı ve Sakin, s. 141.

⁶⁷⁰ Kapıcı ve Sakin, s. 141-142.

⁶⁷¹ Gürel, 2 Kolonyalizm, s. 109.

sonra, bu uluslararası toplantının başka türlü bir sona ulaşmasını beklemek zaten mümkün değildi. Zaten Londra Konferansı öncesinde de Türk-Yunan ilişkilerinin kötüleşmeye başladığı görülüyordu. Yunanistan Konferans sonucunu beklemeden 23 Temmuz 1955 tarihli dilekçesi ile, Kıbrıs sorununun Birleşmiş Milletler Onuncu Genel Kurul Toplantısı gündemine alınmasını istemiştir. Bu davranışı, 1 Ağustos 1955 tarihli mektup ile Türkiye tarafından protesto edilmiştir. Bunun yanı sıra, Kıbrıs'taki EOKA eylemleri, Konferans öncesinde de sürdürülürken, artık Türk toplumu için de bir tehlike olmaya başlamıştı.⁶⁷² 6-7 Eylül olayların çıkmasından ötürü konferans bir sonuca bağlanmadan 7 Eylül 1955'te sona erdi. Sonuç alınamamasında diğer bir etken de “Yunanistan’ın bütün ada için ortak bir self-determinasyonda ısrarcı” olmasıydı. Bu şu anlama geliyordu, adada çoğunluğu oluşturan Rumlar Enosis’i çok kolay gerçekleştirebilirdi. Türkiye ise bu durumu asla kabul edemezdi.⁶⁷³

Üçlü Londra Konferansı Kıbrıs meselesini hal yolunda sonuca varmamıştı. Bir netice elde edilmeden sona ermişti. Fakat sonuç olarak Kıbrıs meselesi ile ilgili bazı hususlar aydınlanmış, bu ada ile yakından alakadar olan devletlerin görüşleri ortaya çıkmış ve dünya efkârı umumiyesi Türkiye’nin haklı endişe ve mülahazalarını öğrenmiş oldu. Bu konferans, Türkiye’nin Kıbrıs meselesinde birinci derecede ilgili bir devlet olduğunun kabul edilmesine yaradı. İngiltere’nin adaya self-government tatbik etmekten başka bir şey düşünmediği ve bilhassa status quo’nun devamında ısrar ettiği de bu konferansla bir defa daha anlaşıldı.

Nihayet Yunanların self-determination isteklerinin ciddi mahzurları ve Kıbrıs için tatbik edilmesinin imkânsızlığı isbat edildi. Konferanstan sonra İngiliz basınında Türk tezinin kuvveti ve Yunanlıların haksız oldukları hususunda yazılar neşredildi.⁶⁷⁴

---

⁶⁷² Gürel, 2 Kolonyalizm, s. 109-110.

⁶⁷³ Kapıcı ve Sakin, s. 142.

⁶⁷⁴ Daily Express, 9 Eylül 1955; Türkiye Hariciye Bakan Vekili Fatin Rüştü Zorlu, İngiltere’nin Ada’yı terk edecek olursa Türkiye’nin Kıbrıs’ın kendisine iadesini beklediğini tabidayette beyan etti. Gerek coğrafya gerekse tarih, bu konuda Türklerin tezini desteklemektedir. Kıbrıs ile Türkiye arasındaki mesafe elli milden azdır. Yunanistan ise Ada’dan 400 milden fazla uzaktadır. Kendileriyle alakası olmayan hakları teslim almanın neticelerini önceden hesaplamaları şayanı tesviyedir. Hakikatte Kıbrıs Adası hiçbir

Londra Konferansı Türkiyesiz Kıbrıs meselesinin halledilemeyeceği gerçeğini de bütün dünyaya duyurmuş oldu. Yunan siyasi çevreleri, konferansın neticesiz olarak sona ermesindeki kabahati Türklere yükletmeye çalışmışlar; arada Türkiye olmasa bu meselenin İngiltere ile Yunanistan arasında halledilebileceğini iddiaya başlamışlardı. Londra Konferansı, Kıbrıs meselesinin halli hususunda bir neticeye varamamış olmakla beraber ada tarihi için önemli bir merhale ve Türk diplomasisi için de bir başarı sayılabilir. Çünkü adanın istikbalini tayin hususunda üç devletin müşterek bir anlayışa varmaları gerektiği ve bilhassa Yunanların görüşü hilafına Türkiye'nin bu meselede hak ve söz sahibi olduğu, bu konferansa iştiraki ile milletlerarası alanda katiyet kazanmış oldu. Adanın müstakbel idare ve statüsünü kimlerin tayin edeceğini ortaya çıkarması bakımından Londra Konferansı Kıbrıs tarihi için bir merhale sayılmaktadır.⁶⁷⁵

---

zaman Yunanistan'ın olmamıştır. Yunanistan ada üzerindeki mantıksız taleplerinde iyice anlamalıdır ki, Britanya Kıbrıs'tadır ve orada kalmak azmindedir; Gazioğlu, Anayasa, s. 100.

⁶⁷⁵ Gazioğlu, Anayasa, s.101.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1959 ZÜRİH-LONDRA ANTLAŞMALARI'NA KADAR KIBRIS'TA YENİ STATÜKO ARAYIŞLARI: İLHAK VE TAKSİM TEZLERİNE KARŞI SELF- DETERMINATION, ÖZERKLİK VE İNGİLİZ ANAYASA PLANLARI

“Kutsal yeminin o dur ki; Anavatan Yunanistan ile Kıbrıs birleşme yolundaki çabalarından asla vazgeçmeyeceğim ve milli bağımsızlığımızın doğumu için çalışacağım.”⁶⁷⁶

1955 Eylül'üne gelindiğinde, Türk-Yunan ilişkileri en kötü noktasına ulaşmış bulunuyordu. Bunun yanı sıra, Kıbrıs'ta da iki toplum arasındaki ilişkilerde bir çatışma ortamının doğmasının yakın olduğu görülüyordu. EOKA'nın kendi varlıklarına karşı bir tehdit oluşturduğunu gören Kıbrıs'lı Türkler karşı örgütlenme yollarını aramaya başlamışlardı.⁶⁷⁷

Yunanistan, Londra Konferansı ertesinde, daha öncekine göre Kıbrıs sorununa ilişkin konumunun çok kötüye gittiğini görmüş olmalıdır. Çünkü en başta Türkiye, Kıbrıs konusunda eskisiyle karşılaştırılmayacak bir konuma gelerek, Kıbrıs'la ilgili söz hakkı bulunduğunu, Londra Konferansı'na birlikte katıldığı Yunanistan'a kabul ettirmişti. Ayrıca, Yunan Hükümeti artık görmekteydi ki, Enosis isteklerini bundan sonra da sürdüreceği olursa, Türk-Yunan ilişkilerinin daha da kötüleşmesi kaçınılmaz olacaktı. Yunanistan, bir yandan İngiltere, öte yandan da Türkiye ile ilişkilerini bozmuş ve Enosis'e giden yol, her zamankinden daha engelli oluvermişti. Üstelik Birleşmiş

---

⁶⁷⁶ “Makarios'un 20 Ekim 1950 tarihinde Başpiskopos taç giyme merasiminde söylemiş olduğu cümle”, Andrew, MP, Faulds, **Excerpta Cypria for Today, a source book on the Cyprus Problem**, Published by K. Rustem and Brothers, London, 1988, s. 16.

⁶⁷⁷ “KTMBP'nin (Kıbrıs Türktür Partisi) olmasından az sonra, 1956 başında, önce Volkan, sonra da Türk Mukavemet Teşkilatı (TMT) adını alan Kıbrıs Türk Direniş Örgütü varlığını duyuruyordu.” Gürel, 2 Kolonyalizm, s. 111.

Milletler de işler iyi gitmemiş ve Yunanistan'ın bu uluslararası forumda da beklediği desteği bulamayacağı ortaya çıkmıştı. Oysa İngiltere, Londra Konferansı'ndan en karlı çıkan taraf oluyordu. Sonunda, İngiltere'nin kendi kamuoyuna sorunun bir "koloni" sorunu değil, "uluslararası boyutları" olan bir sorun olduğuna inandırmıştı. İngiltere sorunda "arabulucu ve uzlaştırıcı" rolüne bürünürken, Türkiye ve Yunanistan ise Londra'da "uzlaşmaz" taraf rolüne düştü. Bu durumdan fırsat çıkaran İngiltere, Türkiye'yi yanına almayı başarırken, bundan sonraki dönemlerde de ABD'nin desteğininide kolaylaştırmış oldu. ABD açısından Türkiye'nin stratejik bölgesel önemi sürdüğü müddetçe, Kıbrıs'taki Türk ve Rum çatışmasına rağmen İngiltere'nin varlığında kaçınılmaz oldu.

3.1.VALİ HARDING-MAKARİOS GÖRÜŞMELERİ VE MACMILLAN PLANI'NIN TEMELLERİ: ÖZERKLİK VE SELF-DETERMİNASYON TARTIŞMALARI

İşte böyle bir ortamda İngiliz hükümeti, eski Genel Kurmay Başkanı Mareşal John Harding'i 1955 Eylül'ünde Kıbrıs'a Vali olarak yolladı. Harding'in ilk işi, Makarios'la görüşmek oldu. Görüşmeler başlamadan önce Makarios, görüşmeye hazır olduğunu, üstelik bir çözüm bulunabileceğini bildiriyor idiyse de, Harding-Makarios görüşmelerinden bir sonuç çıkmayacaktı.⁶⁷⁸

Yirmi beş yıldan (1931 İsyanı) bu yana bir İngiliz valisi ile Kıbrıs başpiskoposu arasında yapılan ilk toplantı olmuştu.⁶⁷⁹ Sir John Harding ertesi gün de üç grup halinde Türk liderleriyle görüştü. Vali ilkin Müftü Dana Efendiyi kabul ederek onunla 50 dakika kadar görüştü, daha sonra ise Lefkoşa Türk Belediye üyelerinden Ümit Süleyman ve Avukat Fadıl Korkut'u kabul etti. Bundan sonra da Kıbrıs Türktür Partisi Genel Başkanı Dr. Fazıl Küçük'le bir saat süren bir görüşme yaptı.⁶⁸⁰ İngiliz yönetiminin Türk liderleri

⁶⁷⁸ Gürel, 2 Kolonyalizm, s. 111.

⁶⁷⁹ "Görüşme hakkında Meraşal Harding; "Bu tarihi bir toplantıdır" demişti. Harding'in tarihi olarak vasıflandırıldığı bu toplantı 95 dakika devam etmişti. Toplantıya Vali Yardımcısı Sinclair ile Makarios ise şahsi kadrosunun iki üyesi olan Etnarhia Genel Sekreteri Grandiots ve aynı ofisin sekreteri Paschalides ile katıldı. Toplantı salonuna bir tercümandan başka hiçbir kimse alınmadı.", Gazioğlu, Anayasa, s. 102.

⁶⁸⁰ Gazioğlu, Anayasa, s. 102.

ile yaptığı görüşmeler genel konuları kapsayan sıradan görüşmeler şeklinde gerçekleşti. Ancak Vali Harding'in 7 ve 11 Ekim tarihlerinde Makarios ile gerçekleştirdiği görüşmeler daha kapsamlıydı ve sanki adanın tek lideri Başpiskopos Makarios'muş gibi, Kıbrıs Türk Toplumunu görmezden gelindi. İngiliz Vali, "özerklik" konusunda Makarios'u ikna etmek için uğraşıyordu.⁶⁸¹ "Macmillan Planı" olarak, Londra Konferansı'nın ikinci bölümünde ortaya çıkan Kıbrıs'a özerklik öneren planı Makarios'a kabul ettirmek isteyen Harding'in çabası boşaydı çünkü Başpiskopos "self-determinasyon"dan asla taviz vermek istemiyordu.⁶⁸²

Ahmet Gazioğlu, Makarios ve Vali Harding arasında geçen görüşmelere değinirken olayların Rumlar tarafından kilitlenmesine rağmen Türk Toplumunun görülmezden geldiğini aktarmaktadır. Makarios ile yapılan bu ikinci toplantıdan sonra, vali Harding, 8 Ekim tarihinde Kıbrıs radyosundan ada halkına hitaben bir konuşma yaparak, Britanya hükümetinin teklifinin dikkatle incelenmesini istemiştir. Makarios'la yaptığı ve Kıbrıs'ın geleceği ile ilgili meselenin münakaşa edildiği bu iki toplantıdan sonra, valinin, radyodan Kıbrıs halkına müracaatla muhtariyet üzerinde işbirliği yapılmasını istemesi Harding-Makarios görüşmelerinin çıkmaza girdiğine bir delildi.⁶⁸³

Vali, radyo konuşmasında muhtariyetin cazip taraflarını halka benimsetmek için şöyle demektedir; "O teklifler (Macmillan'ın Londra Konferansı'nda ileri sürdüğü teklifler) muhtariyet kapısını gerilere kadar açmış ve o kapıdan giriş yolu emniyet altına alınmıştır. Bundan öteye istikbal de açık bırakılmıştır. Muhtariyet kapısından girdikten sonra adımlarınızı ne istikamette atacağınızı düşünmek size kalan bir şeydir. İstikbale giden yol bu iki kapıdan geçen yoldur. Birinci şimdiden açık olup, ikincisi de kapanmış değildir. O halde neden birinci kapayıp, ikinciye geçilmesini men edelim? Bana kalırsa bu hareket manasızdır." Harding, ayrıca tedhişçiliğe karşı da herkesi harekete geçmeye davet etmiş ve tetkiklerini bitirir bitirmez; "Majeste Kraliçe hükümetine müstakbel

---

⁶⁸¹ Göktürk, Vizyonu, s. 57.

⁶⁸² Giktürk, Vizyonu, s. 57-58.

⁶⁸³ Gazioğlu, Anayasa, s. 103.

inkişaf ile ilgili kat'i teklifler sunacağını bildirmişti.”⁶⁸⁴ Vali Sir Harding'in bu radyo konuşması, Türk ileri gelenleri ve basın tarafından, sadece Rum halkına hitap eder yalvarır bir şekil taşıması bakımından şiddetle tenkid edildi. Kıbrıs Türktür Partisi Başkanı, gerek valiye gerekse Sömürgeler Bakanı L. Boyd'a birer telgraf göndererek, Kıbrıs Türklerinin, “Herşeyden önce adada hüküm süren tedhiş hareketlerinin tamamen ortadan kaldırılmasını, sulh ve sükûnun iadesini ve idarede “Eşit Hakların” verilmesi suretiyle statükonun devamını istedikleri; “self-deteminasyon ve Yunanistan'a ilhaka muhalif olduklarını” bir defa daha belirtmekte idi.⁶⁸⁵ Daima memnuniyetlilik göstererek daha çok şeyler koparmak politikasını güden Rum siyasileri ve Ethnarhia'ya yakın Rum çevreleri de valinin radyo konuşmasından memnun olmadılar. Bu çevreler, konuşmada yalnız ses tonunun yumuşak olduğunu, self-determinasyon'a ait kat'i söylenmediğini ileri sürüyordu.⁶⁸⁶

Harding-Makarios görüşmelerinin üçüncüsü 11 Ekim'de yapıldı ve fiyaskoyla neticelenerek çıkmaza girdi. Makarios, muhtariyet tekliflerini reddetmiş vali ile anlaşamamıştı. Çıkarılan resmi tebliğde Harding, görüşmelerin akamete uğraması hakkında şöyle diyordu: “*Derin bir teesüfle bildirmek icap ediyor ki; Kıbrıs'a vasıl olduğumdan beri başpiskopos Makarios'la yapmakta olduğum görüşmeler, bir anlaşmaya varılmadan sona ermiştir*”.

Görüşmelerin ilk safhasında, Kıbrıs sorunu hakkında genelde Makarios bir takım fikirler öne sürdü ve diğer meseleler görüşülüp Londra'ya iletildi. İkinci görüşmede ise, Majeste hükümetinin Kıbrıs hakkında ki görüşünün 6 Eylül'de ki Londra Konferansı'nda yazılı olarak sunulan teklif doğrultusunda olduğu Makarios'a, Vali tarafından bildirildi. Üçüncü görüşmede ise, Başpiskopos Makarios, Kraliçe hükümetinin bu tekliflerini kabul edemeyeceğini bildirdi. Vali ise şunları söylüyordu; “*Bundan sonra yapılan bazı münakaşaları müteakip, Kıbrıs halkının hayrına olan istikbal ile ilgili bir esas üzerinde*

---

⁶⁸⁴ Gazioğlu, Anayasa, s. 103.

⁶⁸⁵ “Bozkurt, 10 Ekim 1955, “Kıbrıs Türk cemaati, Türkiyesiz herhangi bir anlaşmaya taraftar değildir ve muhtar idarede Türk halkına eşit haklar tanınmadığı takdirde, böyle bir idare şeklinin Ada'da kökleşmesine fırsat verilmeyecektir”, Gazioğlu, Anayasa, s. 103-104.

⁶⁸⁶ Gazioğlu, Anayasa, s. 104.

işbirliği yapmaya müktedir olamadık. Başpiskoposa herhangi bir zamanda kendisiyle tekrar görüşmeye daima hazır olduğumu söyledim.” deniliyordu. Böylece, Harding-Makarios görüşmelerinin birinci kısmı bu şekilde hiçbir netice alınmadan başarısızlıkla sona erdi.⁶⁸⁷ Başlangıçta İngilizlerin Kıbrıs Türk Toplumunu görmezden gelip Makarios’la görüşme yapmasından rahatsız olan Türkiye, görüşmelerin başarısızlıkla sonuçlanmasının akabinde Kıbrıs Türkleri’ne verilmesi planlanan “*azınlık haklarına*” karşı olduklarını belirterek, gerek Türkiye gerekse de Kıbrıs Türkleri için “*kesin garanti*” talep ediyorlardı. Yunanistan ise İngiltere’ye, NATO’dan çekilme tehdidinde bulunuyor ve İngiltere’nin almış olduğu çok sert güvenlik önlemleri nedeniyle temel insan haklarına aykırı hareket ettiğini belirtiyor ve hatta adadaki şiddetin İngiliz Yönetimi tarafından bilinçli olarak körüklendiğini iddia ediyordu.⁶⁸⁸

Harding, bir yandan Makarios ile görüşmelerini sürdürürken, öte yandan da Kıbrıs’taki EOKA eylemlerine karşı önlem almaya başlamıştı. Güvenlik güçleri yeniden örgütlendi, İngiltere’den takviye getirildi, bir haberalma örgütü oluşturuldu. Ayrıca, yasalar sertleştirilip, hem iç güvenlik ile ilgili suçların yargılanacağı ayrı bir sivil mahkeme kuruldu, hem de 22 Kasım’da yürürlüğe giren Olağan Üstü Durum yasası ile ateşli silah ve bombaların bulundurulması ve taşınması ölüm cezasını gerektiren suçlar arasına sokuldu. Bütün bunların yanı sıra Harding, 16 Kasım’da hükümetin Kıbrıs için öteden beri hazırlamış bulunduğu kalkınma programını açıklıyordu.⁶⁸⁹ Eden’e göre olası bir çözüm için Türkiye her daim İngiltere’nin yanında yer almalıydı ve diğer üç hükümet

---

⁶⁸⁷ Harding-Makarios görüşmeleri, Makarios’un istekleri ile hükümetin verebilecekleri arasında geniş farklar olduğunu meydana çıkardı. Harding, merkezden aldığı talimat üzerine 7 Eylül’de açıklanan *Mac Millan Planı*’nı Makarios’a kabul ettirmeye çalışıyordu. Başpapaz ise muayyen bir müddet sonra “self-determination” hakkının tanınacağı hususunda kat’i bir garanti istiyordu. İngiltere hükümeti ise self-determination hakkının verilmesini prensip olarak kabul etmekle beraber, bu hakkın tatbik edileceği tarih veya tatbik şekli hususunda kat’i bir garanti vermekten kaçınıyordu. Çünkü genel manada olmak üzere, Kıbrıs’ta self-determinasyon’un tatbiki Ada’nın Yunanistan’a ilhaki demektir. Bu durumda ise Türkiye’nin Ada üzerindeki makul haklarını, Kıbrıs’taki 120 bin kişilik esaslı ve kuvvetli Türk cemaatini hiçe saymak gerekiyordu. Böyle bir şeye teşebbüs etmek ise gerek NATO içerisinde, gerekse Ortadoğu’da Türk dostluğunu tamamiyle kaybetmek demektir; Gazioğlu, Anayasa, s. 105-106.

⁶⁸⁸ Robert Stephens, Observer, “Cyprus Desicion”, 30 October 1955, s.8., Göktürk, Vizyonu, s. 58-59.

⁶⁸⁹ Reader Bullard, **The Middle East A Political and Economic Survey**, third edition, RIIA, Oxford University Press, London 1961., s. 158-159.

ile de diplomasi kanalları açık tutularak Kıbrıs'ta olası bir anayasal reform tasarısıyla başarıya ulaşılmalıydı.⁶⁹⁰

İşte Harding-Makarios görüşmeleri, anayasal reform alanında atılacak bu adımlarla başlangıç olarak düşünülmüştü. İngiliz hükümeti, Harding aracılığıyla Makarios'a geniş bir kendini yönetme yetkisi (a wide measure of self-government) önererek, self-determination için kapıyı ne açık ne de kapalı ama aralık bırakmak istediğini belli ediyordu.⁶⁹¹ Oysa Makarios, önce İngiliz hükümetinin ilke olarak self-determinasyonu kabul ettiğini bildirmesini, sonra self-government işinin konuşulabileceğini savunuyordu. Bunun üzerine İngiliz tarafı, 20 Ekim'de Makarios'a self-determinasyon olasılığını yadsımayan bir siyasal açıklama önerdi. Bu metin Yunan hükümeti tarafından yapıcı bulunmasına karşın, Makarios tarafından reddedildi. İngiltere'nin şöyle bir resmi açıklama yapmasının mümkün olacağı Makarios'a bildirilmişti; “Bizim, self-determination ilkesinin Kıbrıs'a hiçbir zaman uygulanamayacağına ısrar eden bir tutumumuz yoktur. Ancak, bunun bir yandan adanın stratejik önemi ve öte yandan da Doğu Akdeniz'deki NATO müttefiklerimiz arasındaki ilişkiler üzerindeki sonuçları açısından şimdi pratik bir öneri olmayacağı kanısındayız. Majesteleri'nin hükümeti, Türk ve Yunan hükümetlerinin de bu konudaki görüşmelere katılmasının sağlanmasının gerekli olduğu kanısındadır”.⁶⁹² Makarios Türk hükümetinin görüşmelerde bulunmasına da karşı çıkıyordu. Oysa İngiliz hükümeti, soruna çözüm ararken Türkiye'den kopmamayı ve Türkiye'nin Kıbrıs'a verdiği stratejik önemi kabul etmeden, yani Enosis'in mümkün olmadığını görmeden soruna çözüm aramanın boşuna olduğunu anlaşılmamasını, neredeyse bir ön koşul olarak görüyordu. Buna karşın Eden, Türk Başbakanı Menderes'e bir mesaj yollayarak anlayışlı olmalarını istediğinde, Türkiye'den gelen yanıt sert oluyordu. Üstelik Aralık ayında, İngiltere'nin Ankara Büyükelçisi, Makarios-Harding görüşmelerinde konu edilen İngiliz resmi açıklaması üzerinde “daha fazla oynanacak olursa, Ankara'da patlamaya yol açacağını” bildiriyor ve İngiltere'nin Türkiye'yi tümüyle dışlayan bir resmi açıklamada

---

⁶⁹⁰ Eden, s. 402.

⁶⁹¹ Stephens, s. 143.

⁶⁹² Eden, s. 403-404.

bulunamayacağı kabul ediliyordu.⁶⁹³

Bu noktada Türkiye'nin politikasızlığı bir kere daha, Enosis karşıtlığını, İngiliz sömürge yönetiminde her hangi bir reforma bile karşı çıkmakla sınırlamak biçimini almıştır. Aralık ortasında İngiliz hükümeti, eski açıklamasından geri adım atarak Yunan ve Türk hükümetlerine ilişkin cümlenin yerine İngiltere'nin ve müttefiklerinin stratejik çıkarları sözünü koymayı kabul ediyorsa da, ne Yunanistan'dan ne de Makarios'tan olumlu tepki alamıyordu.⁶⁹⁴

1955'in sonbaharında yapılan görüşmelerden her hangi bir sonuç alınamamıştı. Bu yüzden Harding-Makarios görüşmeleri 1956 yılının ilk günlerinde yeniden başlatıldı. 9 Ocak'ta başlayan görüşmeler fasılalı olarak 29 Şubat tarihine kadar birkaç toplantı halinde devam etti. Son toplantıya Sömürgeler Bakanı L. Boyd da katıldı. Netice de bir anlaşmaya varılamadı.⁶⁹⁵

Vali, başpapaz görüşmelerinin birinci kısmı Lidra Palas'ta yapılmıştı. 9 Ocak'ta başlayan ve ikinci safhayı teşkil eden görüşmeler ise, Lefkoşa'daki İngiliz kilisesinin ittisalinde Kıbrıs'taki İngiliz başpapazı Jack Adeney'in evinde yapıldı. Bu ikinci kısım görüşmelerin ilki 9 Ocak Pazartesi günü saat 18'den 20.20'ye kadar devam etti. Görüşme tarihi, saati ve yeri gizli tutulmuştu. Gizli yapılan bu görüşme hakkında herhangi bir tebliğ çıkarılmadı.

7 Ocak'ta ise Harding, bir Türk heyetini kabul ederek, fikirleri alınmadan müstakbel idare şeklinin kararlaştırılmıyacağı hususunda bu heyete teminatta bulunmuştu. Bundan maksat 2 gün sonra başlayacak olan Vali-Makarios görüşmelerinin, Türk halkını ve liderlerini heyecana düşürmesini önlemektir. Nitekim aynı maksatla Londra'daki Türk elçisi Suat Hayri Ürgüplü'ye de, gerek Yunanistan gerekse Makarios'la İngilizler arasında cereyan eden görüşmeler hakkında 3 Ocak 1956'da, Britanya Dışişleri Bakanı Selwyn Lloyd tarafından izahat verildi. Makarios bu gizli

---

⁶⁹³ Eden, s. 404-409.

⁶⁹⁴ Eden, s. 408.

⁶⁹⁵ Gazioğlu, Anayasa, s. 107.

toplantıdan sonra, “Times of Cyprus” gazetesine verdiği beyanatta, 9 Ocak günü yapılan görüşmede, Harding’in kendisine sunduğu formülün, 21 Kasım’da reddettiğinden pek az farklı olduğunu ve 9 Aralık’ta Paris’te Macmillan tarafından Yunan Dışişleri Bakanı Theotokis’e sunulan plandan daha iyi olmadığını bildirdi.⁶⁹⁶ İkinci safha görüşmelerinin ikincisi ise 13 Ocak tarihinde oldu. Saat 18’de başpapaz ve vali aynı evde toplanarak 2 saat 10 dk. Anayasa meselesi üzerine konuştular. Bu uzun görüşmeyi müteakip çıkarılan resmi tebliğde vali ve başpapazın “Kıbrıs’ın politik ve anayasa müteallik geleceği üzerindeki konuşmalarına devam ettikleri ve yakın bir gelecekte tekrar buluşmaya karar verdikleri” belirtiliyordu.⁶⁹⁷ Harding, artık son sözü söyleyebilecek bir yetkiyi kazanmak için tekrar Londra’ya gitti. Orada, Başbakan Eden’le 3 defa ve diğer ilgili kabine üyeleriyle birkaç defa görüşmelerde bulundu.

26 Ocak tarihinde vali Kıbrıs’a dödüğü gün, L. Boyd da parlamento da yaptığı bir konuşmada, Kıbrıs durumuyla ilgili olarak vali ve hükümet arasında tam bir anlayış ve görüş birliği mevcut olduğunu bildirdi. Aynı gün, Ankara’daki İngiliz Büyük Elçisi Sir James Bowker, Türkiye Dışişleri Bakanlığı’na çağırılarak, kendisinden valinin bu son Londra ziyareti hakkında izahat alınmıştı. 26 Ocak sabahı adaya dönen Harding ertesi günü saat 18.00 de Makarios’la ikinci safha görüşmelerinin son ve uzun toplantısını yaptı, toplantı yeri aynı evdi. Vali ve başpiskopos iki buçuk saat bir oda da kapalı olarak konuştular. Münakaşa ettiler ve bir anlaşmaya varamadılar. Saat 20.30 da toplantı yerinden çıktıkları zaman Makarios’un suratu asık, Harding’in ise gayet ciddi idi. Bir ara fotoğrafçılara poz vermişlerse de eski tebessüm artık yoktu. Çıkarılan resmi tebliğde, vali ve başpapazın tekrar görüşeceklerine dair bir kayıta mevcut değildi. Tebliğde şöyle deniliyordu: “*Vali, Londra’daki müzakerelerin neticesini başpiskoposa izah etti ve Kıbrıs’ın politik ve anayasa müteallik problemleri hususunda Majeste*

---

⁶⁹⁶ “Vali Harding, akamete uğrayan, görüşmeleri müteakip Londra’ya yaptığı ziyaretten dönünce, 21 Kasım 1955 de Makarios’la gizli bir görüşme yaptı. Bu görüşme esnasında, Harding’in İngiliz hükümetinin Kıbrıs halkına tedrici gelişme gösterecek bir anayasa ve halka tam hükümlerlik hakları bahşedecek mesuliyetli bir muhtar idare vermek niyetinde olduğunu ve bu muhtar idare ile anayasanın nasıl olacağını Makarios’a anlattığı tahmin edilmektedir.” Times of Cyprus, 30 Kasım 1955, Atina’da çıkan haberlerden naklen Gazioğlu, Anayasa, s. 106-107.

⁶⁹⁷ Gazioğlu, Anayasa, s. 108.

Kraliçe hükümetinin durumu hakkında kendisine beyanatta bulundu. Vali şimdi başpiskoposa verdiği bu beyanati kendisine göndereceği bir mektupla teyid edecek ve mümkün olan en erken bir zamanda buna cevap vermesini isteyecektir". Yine tebliğden anlaşıldığı gibi, esaslar üzerindeki ayrılıklar bir görüş farkı olmakta devam etmekte idi. Bunun için dikkatlice incelenmeden yapılacak yeni bir toplantı verimsiz olacaktı. Görülüyor ki, Ekim ayından bu yana yapılan yedi görüşme hiçbir netice sağlayamamış ve bundan sonra bu fikir teatilerinin yazılı olarak devamına karar verilmişti. Valinin bu görüşmede Makarios'a son söz söylediği anlaşılıyordu.⁶⁹⁸ Aradaki ihtilafı şu üç nokta üzerinde toplamak mümkündür: 1. Makarios, hükümetinin, iç emniyeti, seçilecek olan mahalli hükümete devri için peşinen belli bir sürenin tesbitini istiyordu. Bu müddet ya derhal nizam ve asayiş iade edilir edilmez veya anayasanın tatbiki başladığı günden en geç bir yıl sonra olarak tesbit edilmeliydi. 2. Başpapaz, bir anlaşmaya varılır varılmaz yapılması kararlaştırılan genel affın, tethişle ilgili olarak tevkif edilenlerin hepsine de derhal teslimini istiyordu. Hükümet ise üzerinde kanunsuz olarak silah ve patlayıcı maddeler bulunduranların başka bir kategoriye ayrılarak genel affa dâhil edilmeleri üzerinde ısrar ediyordu. 3. Makarios, teşrii mecliste seçilmiş Kıbrıslı Rum çoğunluğundan garanti edilmesini istiyordu. Majeste Kraliçe hükümeti ise, bu hususun normal liberal anayasa hükümlerine göre tabii olduğunu, fakat bu hususta anayasa komiserinin peşinen bağlanmaması gerektiği fikrinde idi.⁶⁹⁹

3.2. MAKARİOS'UN SEYŞEL (SEYCHELLES) ADALARI'NA SÜRGÜNÜ

26 Şubat'ta İngiliz Koloniler Bakanı Lennox Boyd'un Kıbrıs'a giderek Makarios-Harding görüşmelerine katılmaya başlaması, bu görüşmeler için bir dönüm noktası olacaktı. Lennox Boyd'un Makarios'la yaptığı ilk görüşme sırasında, Başpiskopos özellikle EOKA'cılarının hepsine, hiçbir ayırım yapılmadan af isteyerek uzalaşmaz davrandı. Ayrıca Makarios, öteki anlaşmazlık konularında da geri adım atmak niyetinde olmadığını gösterdi. Hemen Londra'ya dönen Lennox Boyd, Eden'e başpiskoposun aslında bir anlaşmaya varmak istemediğinden emin olduğunu bildiriyor

---

⁶⁹⁸ Gazioğlu, Anayasa, s. 109-110.

⁶⁹⁹ Gazioğlu, Anayasa, s. 118.

ve 5 Mart'ta parlamentoya bilgi verirken de, artık görüşmelerin bir çıkmaza girdiğini ima ediyordu.⁷⁰⁰

Bu arada Makarios'un EOKA ile bağlantısına ve adaya silah soktuğuna ilişkin kanıtlar, İngiliz hükümetine zaten ulaşmış bulunuyordu. İngilizler, önce Makarios'la birlikte Girne Piskoposunu, adadan yalnızca çıkartmayı düşündüler. Ancak böyle yapılırsa bu iki din admininin istedikleri gibi ortalığı karıştırabilecekleri hesaba katıldı ve 6 Mart'ta Makarios ile Girne Piskoposunun Seychelles Adaları'na sürgüne yollanmalarına ilişkin emir, Kıbrıs'a iletildi. Böylece İngiltere, tarihsel olgu olarak, maalesef sırf Rumlarla sınırlanmış bir anti-kolonyal hareketin simgesel ismini tam karşısına alarak, belki de o simgeselliğe güç kazandırmış oluyordu. Nitekim Makarios ve Girne Piskoposu 9 Mart'ta Seychelles Adalarına sürgün edildikten hemen sonra, Yunanistan'da büyük olaylar çıkıyor ve Yunan hükümeti Londra'daki büyükelçisini geri çağırıyordu.⁷⁰¹ Makarios Atina'ya gitmek için geldiği Lefkoşa Havalimanı'nda tutuklandı. Yanında ise, Lefkoşa Faneromeni Kilisesi papazı Papastravros Papatangelu, Girne Piskoposu Kiprianos ve Girne Piskoposluğu yazmanı Polikarpos Yuannides'de bulunuyordu. Tutuklanan Makarios Royal Air Force (RAF) uçağıyla saat 16.15'te ilk olarak Mısır'a götürüldü, ardından ise Hint Okyanusu'nda bulunan Seyşel Adaları'na ait Mahe Adası'na sürgün gitti.⁷⁰² Kıbrıs'ta vali bir talimat yayınlayarak hükümet ve güvenlik birimleri hariç Yunanistan'la telefon görüşmesi yapılmasını yasaklamış, yerel basına sansür koymuş, terör eylemlerinin yaşandığı Baf ve Girne'de gece sokağa çıkma yasağını uygulamıştı. Vali'nin yapmış olduğu açıklamada, Makarios'un sürgün edilmesi gerekçesi olarak, Enosis yönündeki tahrik edici davranışları ve sözleri ile birlikte, EOKA terör örgütüne vermiş olduğu açık desteğin de neden olduğunu belirtmesi

---

⁷⁰⁰ Eden, s. 411-412.

⁷⁰¹ Bullard, s. 160.

⁷⁰² “Bu sürgün, gerek Yunanistan'da ve gerekse Kıbrıs Rumları arasında büyük tepkilere yol açmış, Atina'da yapılan gösteriler sırasında, 75 kişi yaralanmış, Girit'teki İngiliz Kosolosluğu kapatılmış, Kıbrıs'ta ise Rumlar genel greve girmişlerdi. Bununla birlikte basında, Ortodoks Rum Kilisesi'nin, Moskova'dan yardım istediği yolunda haberler çıkmıştı.” Ulus-Zafer, 10-11 Mart 1956.

önemlidir.⁷⁰³ Sorun uluslararası bir hal aldığı için İngiltere daha çok alternatif üretmek zorundaydı. Öte yandan İngiliz Dışişleri Bakanlığı 1956 Baharında hem bölgenin güvenliği hem de prestij bakımından adanın tamamına sahip olma fikrini ortaya attı.⁷⁰⁴

Makarios'un uzlaşmaz tutumundan sıkılan İngiltere, şimdi yönünü Türkiye'ye çeviriyordu. Bu maksatla, 11-13 Mart tarihinde, İngiliz Dışişleri Bakanı Selvin Lloyd, Türk yetkililer ile görüşmek için Ankara'ya gitti. Bakan taraflara "*muhtariyet üzerinde anlaşmalarını*" önerdi.⁷⁰⁵ Bu gelişmelerin ardından Başbakan Adnan Menderes, Makarios'un sürgün edilmesi hakkında Anadolu Ajansı'na şu demeci verdi; "*Hükümetimizin kanaatine göre, İngiltere hükümeti, Başpiskopos ile yaptığı müzakerelerde mümkün olan azami tavizleri göstermek hususunda hatta çok ileri gitmiştir. Başpiskopos'un bütün gayesinin, Kıbrıs'ın mukadderatı üzerinde yegâne muhatap ve sahibi salahiyyet kimse sıfatını iktisab etmek olduğu bu müzakerelerden açıkça anlaşılıyor*". Bu açıklamanın sonrasında, İngiltere Başbakanı Anthony Eden de 14 Mart 1956'da, Avam Kamarası'nda Kıbrıs konusunda yaptığı açıklamada, Dışişleri Bakanı Köprülü'nün TBMM'de açıklamış olduğu Türk tezlerine gönderme yaparak; "*Kıbrıs'ın yalnız İngiltere'yle Yunanistan'ı ilgilendiren bir sorun olduğunu asla düşünmüş değilim ve hala da kanaatim değişmemiştir. Kıbrıs'ın Türkiye'nin savunması bakımından stratejik önemi çok büyüktür. Kıbrıs'ın statüsünde herhangi bir değişiklik yapıldığı takdirde, Türkiye'nin bu adayı İngiltere'ye terk etmesiyle ilgili hükümleri kapsayan Lozan Antlaşması'nın değiştirilmesini isteyeceğini bildirmesi hayret uyandırmıştır*" diyordu.

Türkiye ve İngiltere Başbakanlarının konuşmalarının ardından Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Fuad Köprülü, World Wide Press Service ve Agence Opera Mundi ajanslarına 28 Mart 1956'da verdiği demeçte " *taraflar arasında*

---

⁷⁰³ "The Archbishop Makarios Deported: Sir John Harding Explains His Decision, Basis for EOKA" The Times, 10 March 1965, s.6, a.g.e., Göktürk, Vizyonu, s. 69.

⁷⁰⁴ Eftal Irkçatal, "İngiliz Belegelerine Göre Kıbrıs Meselesinde "Taksim" Fikrinin Ortaya Çıkması ve İngiltere'nin "Çifte Self Determinasyon" Teklifi", **History Studies, International Journal of History**, Prof. Dr. Enver Konukçu Armağanı 2012, pp. 195-213, s. 197.

⁷⁰⁵ Ulus, 12-13 Mart 1956.

anlaşmaya varılmamasının sorumlusunun Makarios olduğunu” açıklıyordu.⁷⁰⁶

3.3. SON DÖNEMDEKİ İNGİLİZ POLİTİKALARINA KARŞI İNGİLTERE-TÜRKİYE VE YUNANİSTAN’DA BU DURUMA KARŞI TUTUM VE TEPKİLER

İngiliz siyasetinde de Kıbrıs konusunda bazı fikir ayrılıklarının yanı sıra kafa karışıklığı da mevcuttu. Muhalefetteki İşçi Partisi, Avam Kamarasında, İngiliz Hükümetinin Makarios’u sürgüne göndermesini eleştirmiştir. İşçi Partisi sözcüsü Bevan, 14 Mart 1956’da yaptığı konuşmada, önce soruna ilişkin olarak Avam Kamarası’nın görüşü alınmadan böyle bir adım atılmasını eleştirerek söze başlamış ve şunları eklemiştir: *“İngiliz hükümetinin Kıbrıs’ı bir üs olarak mı istediği yoksa Kıbrıs’ta üs mü istediği anlayamamıştır. Eğer hükümet bütün Kıbrıs’ı üs olarak istiyorsa idiyse, o zaman Başpiskopos’la girişilen görüşmeler daha başından dürüstlikle girişilen bir iş değildi. Varsayıyordu ki biz, Kıbrıs’ta bir üs için görüşmelere oturmuş olalım. Eğer bütün Kıbrıs’ı bir üs olarak elimizde tutmakta ısrar ediyor idiysek, Başpiskopos’la görüşmelere başlamamız gerekirdi.”*

Ocak başında Sir John Harding, Koloniler Bakanının da onayıyla, şunları söylemişti; *“Adanın Yunanistan’la birleşmesine ilişkin bir zorluk, bizim, Yunanistan’ın doğrudan ilgilenmediği bir Orta Doğu askeri harekâtı için Kıbrıs’taki askeri üstün yararlanmak isteyebileceğimizdir’. Bu sözlerden, hükümetin, NATO amaçları dışında da kullanabileceği bir üs istediğini ve bunun için Enosis’e karşı olduğunu anlıyoruz. Anlayamadığımız, Enosis’i Makarios da bir yana bıraktıktan sonra neden sorunun çözülemediğidir. Bu, İngiltere’nin stratejik çıkarlarıyla Kıbrıslıların kendi kendilerini yönetme istekleri arasında gerçek, bir çelişkinin bulunduğu bir durum değildir.”⁷⁰⁷*

Bunları söyledikten sonrada konuşmasını sürdürerek, Makarios’un terörle bağlantısının daha önceden biliniyor olması gerektiğini bu yüzden Makarios’la görüşmelere son vermeye gerek duyulmadığı halde birdenbire Başpiskoposu sürgüne

⁷⁰⁶ Göktürk, Vizyonu, s. 70.

⁷⁰⁷ Gürel, 2 Kolonyalizm, s. 114-115.

göndermenin anlamsız olduğunu. Ayrıca, teröre bulaşmış kimselerle görüşme yapılamaz denmesinin de anlamsız olduğununun, eğer ulusal hareketlerin tarihinde bir göz atılırsa açıkça görülebileceğini ifade eden Bevan, şöyle devam etmişti;

*“Türkiye, şu iki durumda da tatmin edilebilirdi: Eğer Kıbrıs Yunanistan’a bırakılsaydı, varsayılan Kıbrıs’ta ve Yunanistan’da üslerin bulunacağı olduğu için, ada yine NATO’nun bir kalesi durumunda olabilecekti; Adada kendi kendini yönetim uygulaması durumunda ise, Kıbrıs’ta bir İngiliz üssü bulunacaktı.”*⁷⁰⁸

Muhalefetin eleştirilerine cevaben, hükümetteki Eden yaptığı konuşmada, Kıbrıs sorununa bakılırken ve Atlantik’in iki yanında da yorum yapılırken Türkiye’nin durumunun gözden kaçırıldığını, oysa Türkiye’yi hesaba katmanın gerekli olduğunu söyleyerek sözlerine başlıyordu. Eden’in böylece, yalnız İngiltere’de değil, ABD’de de resmi çevrelerden gelen tepkilerde Türkiye’nin hesaba katılmamasından yakındığı açığa çıkıyordu. Eden, ABD’nin bu tutumundan yakınmakta kendince haklıydı; çünkü aynı gün, yani 14 Mart’ta ABD Başkanı Eisenhower, yaptığı bir basın toplantısında Kıbrıs sorununun İngiltere ile Yunanistan arasında bir anlaşmazlık konusu olduğunu söylemiş ve Türkiye’yi anlaşmazlığa taraf olan bir devlet olarak zikretmemişti.⁷⁰⁹

ABD’nin bu tutumu daha sonra da sürecek ve örneğin 1956 yılı içinde İngiltere’nin Kıbrıs’la ilgili yeni girişimlerini Amerika’nın onaylamamasına gerekçe olarak, Amerikalı yetkililerden biri, kendi hükümetinin Türk çıkarlarının farkında olduğunu, ancak ABD’de bir Türk lobisi bulunmadığını söyleyebilecekti.

Oysa Eden’e göre, Türkiye’nin sorunla ilgisini anlamak için haritaya bir göz atmak yeterli olacaktı. İngiliz Başbakanı aynı konuşmasında Zorlu’nun Londra Konferansı’ndaki gerekçelerini tekrarlayarak şunları söylüyordu: *“Kıbrıs, gerçekte, Türkiye’nin güney kıyı çizgisine hâkim durumdadır ve adanın Türkiye’nin yönetim biçimine aykırı bir sisteme sahip bir devletin eline geçmesi bile, Türkiye için ölümcül*

---

⁷⁰⁸ Gürel, 2 Kolonyalizm, s. 115.

⁷⁰⁹ Gürel, 2 Kolonyalizm, s. 115; Ayr. Bkz. Armaoğlu, Kıbrıs **Meselesi 1954-1959 Türk Hükümeti’nin ve Kamu Oyunun Davranışları (Karşılaştırmalı İnceleme)**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Yay., Ankara 1963, (Karşılaştırmalı), s. 221.

*olabilecektir. Türkiye'nin, eğer Kıbrıs'ın statüsünde değişiklik yapılacak olursa kendisinin de Lozan Antlaşması'nda değişiklik isteme hakkının olacağı görüşünü benimsemesi, şaşkıncı değildir.*⁷¹⁰

Bununla birlikte Ankara'da hükümet ve muhalefet halen 6-7 Eylül olaylarını veardındaki gelişmeleri tartışıyor ve bu tartışmadaki en önemli bölümü Kıbrıs konusu oluşturuyordu. 13 Ocak 1956 günü TBMM'de yapılan görüşmelerde CHP adına konuşan Malatya Milletvekili Nüvit Yetkin, adı geçen olaylara karışmak suçlamasıyla bazı dernek yöneticileriyle birlikte bu cemiyetin de yöneticisinin tutuklanmasını gündeme getirerek, “Kıbrıs Türktür Cemiyeti”nin Başbakan'ın ihamı, teşviki ve maddi yardımıyla kurulduğunun gazetelerden öğrenildiğini belirtiyordu.⁷¹¹

Başbakan Menderes ise yapılan eleştirilere cevap veriyordu. 6-7 Eylül olaylarının asıl nedeninin Makarios'un kışkırtıcı tavırlarının neticesinde Kıbrıs'ta meydana gelen tahrik edici mitinglerin ve propangaların olduğunu. Bu tarz olaylara da Yunanistan'ın destek verdiğini ve müsamaha gösterdiğini düşünüyordu. Ayrıca, neredeyse bir yıldır Yunan basının da tehditkar davranışlarının bir karşılığı olarak Türk basınında da bu tarz söylemlerin ortaya çıkmasını sonucunda bu olayları tetiklediğini öne sürdü. “Kıbrıs Türktür Cemiyeti”nin de bu süreçte CHP tarafından kurulduğunu belirterek, hükümet tarafından kurulduğu iddialarını yalanlıyordu. CHP tarafından kurulan bu cemiyetin kurulma gerekçesini de şöyle özetliyordu;

*“Kıbrıs Türktür Cemiyeti’ni kurmakla, türlü mitingler tertip etmekle ve bu mitinglerde ve Kıbrıs Türktür Cemiyeti vasıtasıyla mütemediyen memleketin yüksek menfaatlerini bu iktidar müdafaa ve korumaya kadir değildir, diyerek ve bu propagandayı memlekete yaymak suretiyle iktidarı itibarsız düşürmeye gayret etmek de elbette onların takibedeceği yoldur, elbette onların menfaatlerine daha uygundur”*⁷¹²

⁷¹⁰ Gürel, 2 Kolonyalizm, s. 116.

⁷¹¹ TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem X, Cilt 9, İçtima 2, 23. İnikat, 13-1-1956, s. 76-77.

⁷¹² TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem X, Cilt 9, İçtima 2, 23. İnikat, 13-1-1956, s. 80-81.

Suçlamalar karşısında tekrar söz alan Nüvit Yetkin, “Kıbrıs Türktür Cemiyeti’nden bahsettiler. Bu cemiyet bir fesat yuvası değildir; Kıbrıs Türktür Cemiyeti’nden birçok kişi tevkif edilmiştir. Biz Kıbrıs Türktür Cemiyeti’ni muzir bir teşekkül olarak tanımadık. Kıbrıs Türktür Cemiyeti’ni biz Halk Partililer kurmuşuz. Muhterem arkadaşlar, Kıbrıs Türktür Cemiyeti’nin 24 kurucusunun ismini taşıyan mektuplar hepimize gelmiştir. Burada da izah olunduğu gibi Kıbrıs hadiseleri üzerine Milli Talebe teşekkülleri müşterek bir toplantı yapmışlar, heyetleri Başbakan tarafından kabul edilmiş ve onun ilhamı üzerine bu cemiyet kurulmuş ve Başbakan kendilerine 5 bin lira maddi yardımda bulunmuştur” sözleriyle görüşlerini devam ettiriyordu.⁷¹³ 1956 Şubat’ında devam eden bütçe görüşmelerinde de Kıbrıs konu gündeme oturmuştu.

Rize mebusu Kemal Balta ise, Kıbrıs’ın Türklere ait olduğunu, tarihin hiçbir döneminde Yunanistan’a ait olmadığını, adanın Türklere verilmesi gerektiğini bildiriyordu. Eğer İngiltere Kıbrıs’ı Yunanlılara verecek olursa, bu kararı Türkiye’de onaylayacak bir hükümetin asla yaşayamayacağını, 150 bin Türkü hiçbir zaman zulüm ve gaddarlık yapan bir idareye bırakmayacaklarını sert ve heyecanlı bir biçimde dile getirdi. Seyhan Milletvekili Sinan Tekelioğlu da yaklaşık aynı sertlikte şu açıklamaları yapıyordu; “İngiltere’nin Kurtuluş Savaşı’nda uyguladığı taktiği uygulayarak, Yunanlıları şimdi de Kıbrıs konusunda Türklere karşı kışkırttığını belirtiyor, ancak 12 Adalar konusunda aldatılan Türkiye’nin Kıbrıs konusunda aldatılamayacağını söyleyerek; “Bütün millet kararını vermiştir. Neye mal olursa olsun hatta denizden yürüyerek Kıbrıs’a gitmek kararındadırlar. Millet ‘icap ed erse hayatımızı da bu uğurda feda edeceğiz’ diyor bu vaziyet karşısında Türk Hükümeti Yunanlılara ve İngilizlere lazım gelen sert cevabı vermelidir” diyordu.⁷¹⁴

TBMM’nde 25 Şubat’taki görüşmelerde ise, özellikle hükümetin Kıbrıs politikaları ve Londra’daki görüşmeler muhalefet tarafından eleştiriliyordu. Cumhuriyetçi Millet Partisi Kırşehir Milletvekili Ahmet Bilgin, parti gurunu adına yaptığı konuşmada bu güne kadar parti olarak dış siyasette hükümet ile aynı görüşleri

⁷¹³ TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem X, Cilt 9, İçtima 2, 23. İnikat, 13-1-1956, s. 86.

⁷¹⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem X, Cilt 9, İçtima 2, 23. İnikat, 13-1-1956, s. 178.

paylaştıklarını ancak, hükümetin Londra Konferansı'na koşulsuz ve şartsız katılmasını doğru bulmadıklarını söylüyordu. Davet geldiğinde İngiltere'ye Kıbrıs'ın statüsünde herhangi bir değişikliğin yapıp yapılmayacağını sorulması gerektiğini, eğer bir değişiklik düşünülüyorsa Kıbrıs'ın eski sahibi Türkiye ile İngiltere arasında olması gerektiğini ifade etti.

Tarihin şimdiye kadar hiçbir devrinde Kıbrıs üzerinde Yunan egemenliğinin bulunmadığını ve orası için hiçbir hak iddia edemeyecekleri için Yunanlıları bir taraf kabul edip o konferansta bir masada oturmanın yanlış olduğunu belirten Bilgin, bu konuda hükümetin politikasının hatalı olduğunu söylüyordu.⁷¹⁵ Yine aynı gün Hürriyet Partisi Konya Milletvekili Ziyad EbuZZiya öncelikle hükümetin Londra Konferansı'na ani bir kararla ve hazırlıksız katılmış olduğunu belirtir, bundan dolayı da Konferans'ın Türkiye açısından başarısızlıkla sonuçlandığını ve hatta Fransız gazetesini 'Le Monde'un "*Türkiye'nin bu konferanstaki yegane muvaffakiyeti mümessillerinin kılık ve kıyafetlerinin garplılar gibi olduğunu fiilen göstermekten ibaret kalmıştır*" ifadeleriyle Türk delegelerle alay ettiğini, aynı şekilde Amerika ve Avrupa basınında Türk delegesinin müdahalelerini "*Asabi, isterik, sert, lüzumsuz yerde kırıcı konuşmalar*" şeklinde vasıflandırdıklarını, bundan dolayı Konferans sonrası bu tarz konuşmaların olumsuz etkisi nedeniyle Türk dostu olarak bilinen Hindistan'ın lideri Nehru'nun Konferans sonrasında Kıbrıs davasında Yunan tezini desteklemeye karar verdiğini resmen ilan ettiğini söylüyordu.⁷¹⁶

Konuşmasının devamında, 12 Adalar'ın bir zamanlar Halk Partisi tarafından; "*Yunan dostluğu bizim için 12 Ada'dan daha kıymetlidir*" düşüncesiyle gerek İngiliz teklifine, gerek gazetelerin yayınlarına kulak asmadan. Hatta daha da ileri giderek 12 Ada'nın Türk olduğunu iddia eden gazeteleri, bu yayınlara devam ederlerse kapanmakla tehdit ederek ve bunu dinlemeyen bir gazeteyi kapatarak Yunanlılara terk edildiğini,

---

⁷¹⁵ "Muğla Milletvekili Zeyyat Mandalıncı de; "Kıbrıs konusunun sadece bir ada konusu değil, Türk Milleti'nin hayatı ile ilgili, Türk Milleti'nin savunmasında bölünmez bir parça teşkil eden hayati bir konu olduğunu vurguluyor. Adanın Yunanistan'a ilhakına karşı olduğunu açıklıyordu.", TBMM Tutatnak Dergisi, Dönem X, Cilt 10, İçtima 2, 44. İnikat, 25-2-1956, s. 719-720.

⁷¹⁶ TBMM Tutatnak Dergisi, Dönem X, Cilt 10, İçtima 2, 44. İnikat, 25-2-1956, s. 730-731.

aynı duyarsızlığın devam ettiği için Yunanlılarda Kıbrıs'ı almak ümidi uyandığını söylüyordu. O zaman ki Halk Partisi hükümetlerinin de bu talep karşısında; *“Yunan dostluğu her şeyden üstündür”* düşüncesiyle yine lakayt kaldıklarını. 1950’de Yunanlıların Kıbrıs lehinde mitinglere başladıklarını, oysa Türkiye’de buna karşılık yapılmak istenilen mitinglerin hükümetçe yasaklandığını, bundan cesaretleri artan Yunanlıların taleplerini bütün dünya kamuoyuna duyurmaya ve taraftar kazanmaya başladıklarını, Türk hükümetlerinin ise yine duyarsız ve seyirci kaldıklarını anlatıyordu.⁷¹⁷

Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü, 25 Şubat 1956’da TBMM’de söz konusu eleştirilere uzun bir yanıt veriyor ve hükümetin Kıbrıs politikası hakkındaki görüşleri aktarıyordu. Köprülü konuşmasına; Kıbrıs meselesinin bir azınlık sorunu olarak değil, 24 milyon Türkün meselesi olduğunu ve bütün partilerinde bunu böyle gördüğünü bildiğini söyleyerek sözlerine başlıyordu. Köprülü; *“Macmilan’ın, biz bu adayı Türkiye’den muayyen şartlarla aldık. Bu şartlar devam ediyor ve bu şartlar devam ettiği müddetçe burada kalacağız”* açıklamasını hatırlatarak, *“İngilizlerin adayı terk ettikleri anda adanın Türklere ait olduğunu, Kıbrıs’ın İngiltere ve Türkiye’yi ilgilendirdiğini, Türkiye’nin bütün maneviyatı, gönlü ile ve milli duygusu ile İngiltere’nin de hukuken ada ile ilgilerinin olduğunu, Yunanistan’ın ise bu iki devletin karşısında mütecaviz bir üçüncü ülke konumunda bulunduğunu, Londra Konferansı’na da bunun için gittiklerini”* belirtiyor. Ayrıca, *“Şimdi bu vaziyette yüzbeyüz konuşmak elbette daha iyi. Yunanistan’a sen bu adadan vazgeç, bu dostluk ile kabili telif değildir demek en salim yoldur. Bu, İngiltere adadan çıkacaksa ben orayı alacağım, eğer sen bu adayı istemekte devam ettiğin taktirde önünde beni bulacaksın demektir. İşte siyasetimiz budur”* diyordu.⁷¹⁸

Köprülü konuşmasında, Türkiye’nin Kıbrıs meselesinde ki tezini altı başlık altında topluyordu. Birinci madde Kıbrıs’ın uluslararası statüsünün Lozan Antlaşması’yla tespit edilmiş olmasıydı. Bu statüyü değiştirmek demek, Lozan Antlaşması’nı değiştirmek demek olacağına göre bunu yapmak isteyenlerin o

⁷¹⁷ TBMM Tutatnak Dergisi, Dönem X, Cilt 10, İçtima 2, 44. İnikat, 25-2-1956, s. 731-733.

⁷¹⁸ TBMM Tutatnak Dergisi, Dönem X, Cilt 10, İçtima 2, 44. İnikat, 25-2-1956, s. 739.

antlaşmanın içerdiği diğer bazı hükümlerin tadili durumuyla karşılaşılabileceklerini de iyice düşünmeleri gerekirdi. Bu maddeye göre Türkiye, Kıbrıs'ta mevcut statükonun korunmasından yana tavrını devam ettiriyordu. İkinci madde ise, adanın uluslararası statüsü değiştiği takdirde en doğal şekilde eski sahibi olan Türkiye'ye verilmesi gerektiği vurgulanmaktaydı. Üçüncü maddeye göre, Yunan tezinin hakiki çehresi adanın Yunanistan'a ilhakından ibarettir. Yunanlılar, "*milletlerin kendi geleceklerini kendileri tayin etmeleri*" prensibini, adada halihazırda hakim olan karışık durum sayesinde ilhakı mümkün kılacağı ve bu prensibin Yunan iddialarına sempatik bir eda vereceği ümidiyle ileri sürmektedirler. Dördüncü maddeye göre de, aslında milletlerin kendi geleceklerini kendilerinin tayini prensibi, yan, self determination prensibi bugünkü hukuk kurallarına göre yeterli derecede gelişmiş ve her yerde uygulaması olan bir prensip değildir. Kıbrıs'ta uygulanması da, adanın, tarihi, coğrafi, siyasi ve stratejik durumu ve kendine has diğer özellikleri bakımlarından asla mümkün değildir. Tezin beşinci maddesine göre de, her durumda Yunanistan'ın adayı talep etmek için her ne bakımdan olursa olsun en ufak bir hakkı yoktur olamaz yönündedir. Altıncı ve son maddeye göre de, suni şekilde icat ve tahrik edilmiş olan Kıbrıs meselesinin alevlendirilmesi, önceden kestirilemeyecek kadar vahim sonuçlar doğuracak mahiyettedir.

Köprülü, Yunanistan'ın Kıbrıs konusunda dikkatli davranması gerektiği uyarısını yapıyor ve devam ediyordu; "*Eğer dahili muhtar idare, Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakını hazırlamaya matuf bir manevra şeklinde tecelli edecekse bunu reddediyoruz ve bugünkü idare vaziyetinin devamına razıyız. Çünkü Türkiye ile Yunanistan arasında karşılıklı menfaatlerin iktiza ettirdi ve milletlerarası vecibe ve mesuliyetlerin bugün bir kat daha lüzumlu hale girdiği dostluk, ittifak ve işbirliği her iki memleket için son derece mühim ve hayati mahiyettedir*" cümleleriyle konuşmasını tamamlıyordu.⁷¹⁹

5 Haziran 1956 tarihinde Yunan Parlamentosu'nda Kıbrıs'la ilgili yapılan görüşmelerden sonra, Meclis Başkanı M. Rodopulos imzasıyla dünya parlamentoların Kıbrıs Türkleri'nin Rumları öldürdükleri ve yaraladıkları, İngiliz Yönetimi'nin de onlara göz yumduğu iddialarını içeren bir telgraf gönderilir. Telgrafın içeriği; "*Kıbrıs halkının*

ehemmiyetsiz ekalliyeti azaları, İngiliz iaderesinin müsahamasından istifade ederek, Ada halkının bilindiği gibi 5/6 sını teşkil eden Kıbrıslı Yunanlıları öldürüyorlar ve yaralıyorlar. Bundan başka Lefkoşa, Larnaka, Mağusa ve Kıbrıs'ın diğer başka noktalarında Yunanlıların mallarını yağma ediyor, ateşe veriyor ve tahrip ediyorlar. İngiliz idaresi, mücrimleri cezalandırmak ve adadaki Yunan halkının tamamıyla imhasını hedef tutan bu cürümlerin istikbalde yenilenmesine mani olmak için hiçbir tedbir almıyor. İngiliz makamınının bu tarzı hareketi Türk güruhunu yeni cürümler işlemeye teşvik ettiği gibi, sulh için de pek yakın tehlikeler arz etmektedir. Yunanistan Millet Meclisi, bu barbarca hareketler ve İngiliz iaresinin müsamahası karşısında duyduğu derin nefreti ifade eyler. Meclis şiddetli protestosu ile birlikte hürriyet için mücadele eden Kıbrıs halkı aleyhine bu yapılanı ihbar eder. Nihayet bu büyük adada hürriyet ve sulhun avdeti için hür milletler parlamentolarının desteğini talebeder” yönündedir.⁷²⁰

Aynı gün bu konuya ilişkin olarak Fuad Köprülü, Yunan Meclisince yayımlanan telgrafın gerçeği yansıtmadığını söylüyordu. Kıbrıs'ta Yunanistan'ın desteği ile Rumlar tarafından gizlice kurulmuş ve tedhiş amacı güden bir örgüt olan EOKA'dan söz etti. Bu örgütün bazı Yunan subayları ile gönüllüler arasından meydana geldiğini, ellerinde ki silahların bir kısmını yetkililere iade etmelerine rağmen birçoğunu halen sakladıklarını ve bu silahların neredeyse tamamının Yunanistan tarafından gizlice adaya sokulduğunu dile getirdi. Ayrıca, bir yıldan fazladır da bu örgüt mensuplarının insan öldürdüklerini, bombalar attıklarını, tehdit mektupları yolladıklarını ve yangınlar çıkartarak insanları yıldırmaya çalıştıklarını da söyledi.

Kıbrıs'ın Yunanistan'ı ilhaki iddiasını, yani Enosis'i zor ve dehşet saçmak suretiyle gerçekleştirmek amacını güttüğünü. Bunların Kıbrıs'ta yaptıklarından başka Londra'da da bir panik havası yaratmak için oraya da ajanlar gönderdikleri hatta New York'taki Birleşmiş Milletler Merkezi'ne, “Kıbrıs'ı Kurtarma Teşkilatı” adına meçhul kişiler tarafından telefon edilerek, buraya bomba konulacağına dair tehditler

⁷¹⁹ TBMM Tutatnak Dergisi, Dönem X, Cilt 10, İçtima 2, 44. İnikat, 25-2-1956, s. 752-754.

⁷²⁰ TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem X, Cilt 12, İçtima 2, 76. İnikat, 13-6-1956, s. 299-300.

savurdıkları duyumunu aldıklarını söylüyordu.

Öte yandan Köprülü'ye göre, Kıbrıs'ta Rumca konuşan toplam 370 bin kişinin tamamının EOKA örgütü üyesi olduğunu düşünmek asla doğru olmazdı. Bunlar arasında bu teşkilatın faaliyetlerini onaylamayan, bundan zarar gören ve hatta Türk cemaatiyle iyi geçinmenin gerekli olduğunu düşünenlerin sayısı da oldukça fazlaydı. Fakat bunlar tedhişçilerin baskısı altında sinmiş veya istemeyerek onlara tabi olmuştur. Toplamı 120 bine ulaşan Kıbrıs Türklerine gelince; Bunlar bugüne kadar sabır ve tahammülleri, metanetleri ve kanun ve nizamlara uyumlarıyla temayüz etmişlerdi. Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakına bütün varlıklarıyla karşı oldukları halde böyle feci bir haksızlığın önüne geçilmesi bakımından anavatanları Türkiye'nin azmine ve sebatına, İngiliz Yönetimi'nin adalet ve basiretine güven duymaktaydılar. Zorbalıkla ve tezcirci propagandalarla hakkın çiğnenemeyeceğine inanarak, dürüst ve mertçe, davalarını savunma yolunu tutmuşlardı. Bundan dolayıdır ki, bundan bir müddet evvel Kıbrıs Valiliği'nin, ellerindeki silahların hükümete teslim edilmesi hususunda yayınladığı emre EOKA'cılarının yaptıklarının tamamen hilafına olarak riayet etmişlerdi.⁷²¹

EOKA'cılarının Kıbrıs Türkleri'ne karşı uyguladıkları tedhiş hareketlerinden ve Türklerinde bu durum karşısında kendilerini savunmak için yaptıkları münferit hareketleri "*fecayi, barbarlık, tedhiş*" şeklinde nitelendirmesini eleştiriyor. Yunan Meclisi'nin gerçekleri tahrif etmesindeki maksatlarını ise; "Dünya kamuoyu nazarında, Kıbrıs'taki Türklere karşı antipati hatta mümkünse nefret uyandırmak ve bu şekilde onları, dikkate alınmaya layık bulunmayan muzır ve hatta yok edilmesi gereken bir kütle şeklinde göstermek. Tedhişçileri birer mazlum kahraman ve yaptıkları katliamları da meşru ve ulvi hareketler olarak kabul ettirmek. Böylece milletlerin kendi geleceklerini kendilerinin tayini prensibi perdesi altında gizlenen Enosis davasına, "*Megalo İdea*"nın bir tecellisini teşkil eden davaya, dünya kamuoyunda sempati toplamak. Aynı zamanda da, geçen sene reddedilmiş olmasına karşın, bu seneki BM Genel Kurulu gündemine "*Kıbrıs meselesi*"nin alınmasını temin için zemin hazırlamak ve tedhişçilerin Türk Cemaati'ne karşı ileride daha önemli hareketlere geçmeleri için ortam hazırlamak

⁷²¹ TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem X, Cilt 12, İçtima 2, 76. İnikat, 13-6-1956, s. 300-302.

şeklinde sayılıyordu. 25 Şubat'ta TBMM'de açıklamış olduğu Kıbrıs tezlerinde her hangi bir değişiklik olmadığını da vurguluyordu. Ayrıca, Türk-Yunan dostluğuna da şu sözlerle ifade ediyordu; *“İşin içyüzünü her yerde, bütün meşru vasıtalarla izaha bütün imkânlarımızla gayret ediyoruz ve edeceğiz. Bunu yaparken müttefik Yunanistan hakkında ölçülü konuşmaya, Türk-Yunan dostluk ve ittifakına verdiğimiz ehemmiyet ve kıymeti tebarüz ettirmeye daima itina gösteriyoruz. Çünkü biz, kanlı İstiklal Mücadelemizden sonra bu dostluğu kurmak lüzumunu anlayan, onu kurmasını bilen Atatürkümüz'ün siyasetinden ve yapıcı realizimden ilham almaktayız ve Elefterios Venizelos'un salim görüşünün de Yunanistan'da galebe çalacağından hala ümidimizi kesmek istemiyoruz”*.⁷²²

Aynı esnada, Makarios'suz Kıbrıs, artık terörün gündelik yaşamın bir parçası durumuna geldiği bir 'sıcak ada' olmuştu. EOKA'nın her gün yeni ve daha vurucu eylemlere giriştiği bu dönem içinde, adadaki karşıtlıklar sisteminde, Türk ve Rum toplumları arasındaki karşıtlığın, Türk toplumunun ve Türk görevlilerinde hedef olmaya başlamalarıyla birlikte, büsbütün ön sıraya çıkmaya başladığı görülür. EOKA'nın Türkiye'nin tutumuna tepkisi, hep aynı, 'Enosisçilik'le şartlanmış dar görüşlü çerçeve içinde, böyle bir vahim sonuca yol açıyordu.

1956 Ocak'ından başlayarak Türk ve Rum toplumları arasında sertleşmeye başlayan ilişkiler, özellikle Mayıs'ta Türklere karşı girişilen terör hareketleri ve birkaç Türkün arka arkaya öldürülmesi, buna karşı Türklerin Lefkoşa'da bir protesto gösterisi düzenlemeleriyle birlikte en kötü dönemini yaşamaya başlamıştır. Sonunda, Lefkoşa'da iki toplumun oturduğu kesimleri birbirinden ayıran ilk “bariyer” yapılıyordu ve bu kent ilk kez “bölünmüş” oluyordu. Böyle bir gelişme, bölünmelerin derinleşmesi ve Rumlara karşı adeta Türk toplumunun arkasına gizlenme fırsatının doğmasını isteyen İngiltere'nin işine geliyordu. Nitekim resmi açıklamalarda da saflar bu şekilde çiziliyordu.⁷²³

⁷²² TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem X, Cilt 12, İçtima 2, 76. İnikat, 13-6-1956, s. 302.

⁷²³ Gürel, 2 Kolonyalizm, s.116-117., Ayr. Bkz; Charles Foley, **Legacy of Strife**, Penguin, London, 1964, (Legacy), s. 53-76.

3.4. LORD RADCLIFFE ANAYASASI VE YANKILARI

Makarios'un sürgünü nedeniyle oluşan kısa bir bocalama süreci sonucunda, Kıbrıs için yeni çözüm arayışları içine giren İngiliz Hükümeti, ünlü bir hukukçu olan Lord Radcliffe'i Anayasa Komiseri atadı ve adada uygulanması tasarlanan özerk yönetim için uygun öneriler hazırlamakla görevlendirdi.⁷²⁴ Londra bu kör düğümü açabilmek için yeni bir adım atmak zorunda kaldı. Türklere'de azami ölçülerde kendi kendini yönetme ve temsil hakkına sahip ancak İngiliz yönetiminde bir hak olan Redcliffe Anayasa teklifini taraflara sunuldu.⁷²⁵ Başbakan Anthony Eden, 12 Temmuz 1956 günü, Avam Kamarası'nda yapılan Kıbrıs görüşmesi esnasında, bu yeni girişimi açıkladı. Self-determinasyon ilkesinin adada uygulanmasının İngiltere tarafından kabul edilmiş olmasına karşın, Lozan Antlaşmasına taraf olan Türkiye için çok ciddi ve geniş kapsamlı sorunlar yaratacağı dikkate alınarak, şimdi üzerinde durulacak tek seçeneğin Kıbrıs'a özerk yönetime dayalı bir statü kazandırmak olduğunu. Bu amaca yönelik anayasa önerileri hazırlaması için Lord Radcliffe'in görevlendirildiğini bildirdi.⁷²⁶ Gerçektende Lord Redcliffe 14 Temmuz'da adaya geldi ve çalışmalara başladı. Ancak, koordinatörün henüz adaya geldiği gün, Etnarhia yapmış olduğu toplantı sonunda, *“Radcliffe ile işbirliği yapmayacaklarını, bunu sadece Makarios tarafından yapılabileceğini”* söylüyordu.⁷²⁷ Türk Toplum lideri Dr. Küçük ise, Lord Radcliffe'e bir telgraf çekerek, *“hoş geldiniz”* dilekleriyle birlikte, bu zor görevi için başarılar diliyor ve *“Rum çoğunlupuna dayalı bir anayasa kabul etmeyecekleri”* uyarısında bulunuyordu.⁷²⁸

İngiliz hükümeti, bir yandan kendi bünyesine Kıbrıs için yoğun çalışmalar yaparken, bir yandan da özellikle Türk hükümeti ile temasa geçerek özerk yönetime

---

⁷²⁴ Ahmet Gazioğlu, **İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951-1959), Enosis'e Karşı Taksim ve Eşit Egemenlik, Bugünlere Gelmek Kolay Olmadı (2)**, Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi (CYREP), Nisan 1998, (Taksim), s. 203.

⁷²⁵ Avam Kamarası Tutanaklarından alıntıdır: “Hansard 2: Hansard HC Deb 19 December, vol 562, cols 1267-68”; Assos, p. 113.

⁷²⁶ Gazioğlu, Taksim, s. 203.

⁷²⁷ Cyprus Mail, 14 Temmuz 1956.

⁷²⁸ Halkın Sesi, 15 Temmuz 1956.

dayalı yeni tasarı ile ilgili bilgi vermekte, Ankara'nın görüşlerini, tepkilerini öğrenmeye çaba göstermekteydi. İngiliz hükümeti, Haziran ayında ve Temmuz başlarında on yıllık Özerk Yönetim sonunda self-determinasyonun bir bütün halinde tüm Kıbrıs ahalisi için uygulanmasına ve dolayısıyla Enosis'e kapıyı açan planını Türk Hükümetine kabul ettirmek için her yola başvurmuştu. Bu esnada, Temmuz ayının ilk haftası içinde Londra'da toplanan İngiliz Milletler Topluluğu (Commonwealth) Başbakanlarının bu planı desteklemeleri için de girişimlerde bulundu.

Başbakan Eden, özellikle Pakistan Başbakanı Muhammet Ali Cinnah ve Hindistan Başbakanı Nehru'nun desteğini ve bu iki devlet adamının Ankara'yı ikna etmeleri için girişimde bulunmalarını sağlamaya çok çaba gösterdi. Muhammet Ali Cinnah, Pakistan'ın Türkiye ile olan yakın dostluğunu ve kardeşçe ilişkilerini öne sürerek, Türklerin kabul edemeyeceği bir plan için girişim yapmayacağı yanıtını verdi. Nehru ise, Kıbrıs konusunda kesin bir tavır takılmaktan ısrarla kaçınıyordu. Çünkü Hindistan'ın da benzer bir sorunu vardı. Hindistan'daki Portekiz sömürgesi Gao sorunun tamamıyla Hindistan'ın bir iç konusu olduğunu ileri sürmekte ve aynı çerçevede Kıbrıs'ın da İngiltere'nin bir iç meselesi olduğu görüşüne katılmaktaydı.⁷²⁹

Rum yetkililer, Kıbrıs'ta bulunan Lord Redcliffe'in görüşme taleplerini reddettiler. Ancak Türk ve diğer yetkililer ile görüştü. 2 Ağustos'ta adadan ayrılan Lord Redcliffe, 26 Eylül 1956'da tekrar Kıbrıs'a geldi ve Ekim başında tekrar adadan ayrıldı. Adnan Menderes ise 3 Temmuz 1956 tarihinde bir Amerikan televizyonuna şu demeci veriyordu; *“İngiltere'nin Kıbrıs üzerindeki hükümdarlığından vazgeçmesinin, uluslararası bir felakete yol açacağını.”*⁷³⁰

Aynı günlerde Commonwealth Başbakanları toplantısının sona ermesi üzerine, 6 Temmuz'da yayınlanan ortak bildiride, Kıbrıs konusunda şöyle deniliyordu: *“İngiliz hükümeti'nin, Kıbrıs sorununda tüm ilgili tarafları tatmin edici bir çözüme varılması için gösterdiği çabalar memnuniyetle karşılanmaktadır”*. Bu esnada, ABD Yönetimi ve

---

⁷²⁹ Gazioğlu, Taksim, s. 203-204.

⁷³⁰ Zafer, 12 Temmuz 1956.

basını, Kıbrıs sorununun NATO'nun Güneydoğu kanadını çökertme tehlikesi yarattığını, bu nedenle konunun NATO'da görüşülüp karara bağlanması gerektiği görüşünü ileri sürmeye, çözüm yolunun ise self-determinasyondan geçtiğini belirtmeye başlamıştı.⁷³¹

Vali Harding de Kıbrıs meselesi etrafındaki fikirlerini hükümete sunmak ve Radcliffe Anayasası üzerinde müzakereler yapmak üzere Aralık başlarında Londra'ya gitti. Bu esnada, Türkiye ve Yunanistan'da bulunan İngiliz Büyükelçisi Sir James Bowker ile Sir Charles Peake de Londra'da bulunuyorlardı. Kıbrıs valisi, Büyükelçiler ve kabine üyeleri arasında Radcliffe planı üzerinde yapılan çeşitli müzakereleri müteakip 13 Aralık'ta Sömürgeler Bakanı Alan Lennox Boyd, Atina ve Ankara'ya gitmek ve anayasayı Türk ve Yunan hükümetlerine izah etmek üzere Londra'dan ayrıldı. Aynı gün vali Kıbrıs'a hareket etti. Büyük Elçiler de vazifeli buldukları memleketlere döndüler. Bu hareket, Radcliffe Anayasası açıklanmadan önce, esasların Türk ve Yunan hükümetleriyle müzakeresi maksadını güdüyordu. Boyd, ilkin Atina'da, sonra da Ankara ve İstanbul'da müzakereler yaptı ve Londra'ya dönüşünü müteakip, anayasa 19 Aralık'ta parlamentoda açıklandı.⁷³²

1956, genel olarak Orta Doğu ve özel olarak da İngiltere'nin bölgedeki çıkarları açısından bunalımlı bir dönem olmaktadır. Daha önce de değinildiği gibi, Mısır'ın Süveyş Kanalı uluslararasılaştırmasıyla gelişen bunalım, Ekim ayında İngiltere, Fransa ve İsrail'in Mısır'a saldırısıyla savaşa dönüşüyordu. 1956 Süveyş Harekâtı, İngiltere'nin Kıbrıs üzerindeki denetimi olmasa gerçekleştirilemezdi. Süveyş bunalımı, İngiltere'nin Orta Doğu'daki varlığını ve ABD'den ayrı özel çıkarlarını sürdürebilmek için Kıbrıs'taki egemenliğini edimli olarak kullanabildiği bir bunalımdı. Ama aynı zamanda 1956 Savaşı, İngiltere'nin ABD'den bağımsız olarak bir etkin bölge dışı güç olma konumuna da kesinlikle kesinlikle son verecekti. İngiltere'nin Orta Doğu'daki başat bölge dışı güçlerden biri olma konumuna son verilmesinde başlıca rolü oynayan devlet olan ABD ise, özellikle 1957 Eisenhower Doktrini ile birlikte, bütün Batı'nın bölgedeki

---

⁷³¹ Daily Telegraph, 7 Temmuz 1956; Gazioğlu, Taksim, s. 204.

⁷³² Gazioğlu, Anayasa, s. 125.

çıkarlarını kollama rolünü üstleniyordu.⁷³³ Mısır bozgununun ertesinde, İngiliz hükümetinin bu kez de Kıbrıs sorununa farklı bir yöntemle çözüm bulma planı yaptığını görüyoruz.

Daha önce de değinildiği gibi, 19 Aralık 1956'da Koloniler Bakanı Lennox Boyd, Atina ve Ankara'dan döndükten hemen sonra Avam Kamarası'nda, İngiliz hükümetinin self-determinasyon ilkesini Kıbrıs için kabul ettiğini belirtti. Ancak bu ilkenin Kıbrıs'a uygulanacağı zaman geldiğinde, bu hakkı kullanacak olan Kıbrıslılara sunulan çeşitli seçenekler arasında “*Adanın bölünmesinin*” de bulunabileceğinin kabul edilmesi gerektiğini bildiriyordu. İşte “*Taksim*” fikrinin bir İngiliz yetkilisinin ağzından ilk kez duyulması, bu konuşmayla oluyordu. Sömürge yönetiminin Kıbrıs halkını *ruhen* bölmek için yarım yüzyıldır güttüğü manevralar, şimdi adanın *filen* bölünebileceği fikir ve telkinde somutlaşmaktaydı.⁷³⁴ Anayasaya göre, Kıbrıs Meclisi, 6 Türk, 24 Rum ve Valinin belirleyeceği diğer 6 üye ile birlikte toplamda 36 üyeden oluşacaktır. Kabinede ise Türklere yalnızca 1 Bakanlık veriliyordu.⁷³⁵ Anayasa'nın açıklanmasından henüz birkaç saat sonra, Atina radyosundan Yunan hükümetinin bu anayasanın kabul edilemeyeceğini bildirmesi, Kıbrıs Rumları'nı zor durumda bıraktı ve konuya olumlu yaklaşımlarını engelledi.⁷³⁶ Oysa Kıbrıs'taki bir Rum gazetesinin başyazarı Vias Markides, radyodaki bu açıklamadan önce, adı geçen anayasa teklifinin kabul edilip edilmeyeceğine Makarios'un karar vereceğini açıklıyordu.⁷³⁷

Bu arada İngiltere hükümeti, anayasa çalışmalarında Lord Radcliffe'in özel sekreterliğini yapmış olan Sömürgeler Bakanlığı çalışanı Derek Pearson ile eski Kıbrıs Başsavcısı Kriton Tornaridis'den oluşan iki kişilik bir heyeti, Makarios'un anayasa teklifi konusundaki görüşlerini almak üzere Seyşel Adaları'na gönderdi.⁷³⁸ Makarios'a bu öneriler gönderildiği halde, sürgünde olduğu için bu taslağı incelemeyi bile

---

⁷³³ Gürel, 2 Kolonyalizm, s. 121.

⁷³⁴ Gürel, 2 Kolonyalizm, s. 121-122.

⁷³⁵ Ulus, 20 Aralık 1956.

⁷³⁶ Gazioğlu, Anayasa, s. 128.

⁷³⁷ Cyprus Mail, 20 Aralık 1956.

⁷³⁸ Gazioğlu, Anayasa, s. 129.

reddetmişti. Yunan hükümeti ise, Koloni düzenini sürdürmeyi amaçlayan ve kendi kendini yönetim için gerekli önkoşulları hazırlamaktan uzak olan bu tasarımı Kıbrıs sorununun çözümü için bir temel sağlamaktan uzak bulunduğunu açıklamıştı.

Türk hükümeti ise tam tersi yönde bir gerekçeyle, artık taksim tezini benimsediği için, Radcliffe tasarısını ancak görüşme konusu yapılabilecek değerde bulunduğunu açıklıyordu. Menderes, 20 Aralık'ta verdiği bir demeçle, Türk hükümetinin Lenox Boyd'un Türk toplumunun da kendi kaderini belirleme hakkını kullanabileceğini ve taksimin olası bir sonuç olarak kabul edilmesi gerektiğini söylemesini olumlu karşıladığını; Koloniler Bakanının yaptığı önerilerin heyeti umumiyesi itibarıyla, Kıbrıs meselesinin nihai şekilde hallini temin edebilecek hareket noktaları ihtiva ettiğini bildiriyordu.⁷³⁹

Dr. Küçük ise, anayasa tekliflerinin açıklanışını zamansız olarak vasıflandırdı ve bir fikir beyan etmek için henüz çok erken olmakla beraber ilk görünüşte bu tekliflerin Türklerin isteklerini karşılamaktan uzak olduğunu belirtti. Taksim fikrinin ise, Türkiye'nin karar vereceği bir iş olduğunu ve bu hususta oradan direktif beklediğini ifade etti. Kıbrıs meselesinin bu son şeklini görüşmek üzere Dr. Fazıl Küçük ve Faiz Kaymak Türk hükümetinin çağrısı üzerine 21 Aralık günü Ankara'ya gidecektir.⁷⁴⁰

3.5. YENİ KIBRIS POLİTİKASI “TAKSİM” TEZİNE TÜRKİYE VE İNGİLTERE’NİN YAKLAŞIMLARI

Politik değişiklikler ve farklı siyasi çıkarlar doğrultusunda İngiltere'nin Kıbrıs konusunda fikir değiştirip kolonilerinden yavaş yavaş çekilmeye başlamasından sonra, Türkiye ve Yunanistan Kıbrıs'ta nüfuz mücadelesine başlamıştır. Birçok defa kez değindiğimiz gibi, İngiltere'nin Kıbrıs'ta kalmasına Türkiye sesini çıkarmamıştır. Ancak, İngiltere Kıbrıs'tan çekilmeyi düşündüğü anda, Türkiye Kıbrıs ile olan tarihi ve coğrafi yakınlığını öne sürerek adaya yeniden sahip olmak istemiştir. Bu andan itibaren Kıbrıs'ta Türk ve Yunan mücadelesi ciddi ve şiddetli boyutlara taşınmıştır.

⁷³⁹ Gürel, 2 Kolonyalizm, s. 122.

⁷⁴⁰ Gazioğlu, Anayasa, s. 129-130.

Türkiye'nin öncelikli hedefi, Kıbrıs'ta yaşayan Türklerin rahat yaşamasıdır. İngiltere'nin çekilmesi durumunda ise, kendisinin olmadığı hiçbir çözüm düşünülemezdir. Her ne kadar Türkiye bu yönde adımlar atsa da, sorunu yokuşa sürece ve süreci tıkayacak politikalarından hep kaçınmıştır. Türkiye ve İngiltere'nin karşılıklı ılımlı politika izledikleri ve birbirlerini kırmamaya çalıştıkları ortadadır. Yine görüşmelerin önemli bir yanı artık Türkiye'nin taksim tezini desteklemeye başlamasıdır. Çünkü Türkiye, 1956'ya kadar devam ettirdiği Kıbrıs politikasını bu andan itibaren değiştirmiş olmaktadır.⁷⁴¹

Taksim düşüncesinin, yani Kıbrıs'ın Türkiye ve Yunanistan arasında bölüşülmesi fikrinin oluşma süreci ilginçtir. İlk Forum dergisi tarafından 1955 Temmuz'unda ortaya atılan bu düşünce Türk kamuoyunda başka yandaş bulmadıktan öte, Menderes tarafından da kesin bir dille yadsınarak 1956 sonuna kadar rafta tutulmuştur.⁷⁴² Armaoğlu şöyle devam ediyor; Eldeki bilgiye göre, 1956 yılında taksim düşüncesini ilk ortaya atan, Lennox Boyd değil, Yunan hükümetidir. Yunan Dışişleri Bakanı Averof, 23 Ekim'de yaptığı basın toplantısında, Türkiye'nin de işine gelecek hal çareleri hazırlandığını söylemiş, aynı sıralarda çıkna Yunan gazeteleri de taksim düşüncesinin Amerika'da ciddi bir biçimde ele alındığını yazmıştır. Demek oluyor ki, ortada bir taksim fikri dolaşmaktaydı.⁷⁴³

O sıralarda Türkiye'nin Atina'daki büyükelçisi olan Settar İksel'in daha sonra 7 Temmuz 1958'de yaptığı bir açıklamaya göre, gerçekten 1956 Ekim'inde Atina'da Taksim fikri ortada dolaşmaktaydı. İksel'in aktardığına göre, 7 Ekim günü görüştüğü Yunan Dışişleri Bakanı Averof taksim düşüncesini kendisine açmış, bir sonraki görüşmesinde de konuyu yine buraya getirmiştir. Ancak Yunan hükümetinin ciddiye ve içtenliğinden kuşkuya düşen o sıra “*ya statusquo- ya da Türk egemenliğine dönüş*”

---

⁷⁴¹ Serdar Sakin, “Kıbrıs'ın Geleceği Konusunda Menderes-Boyd Görüşmeleri”, **Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, Volume 9/1 Winter 2014, Ankara-Turkey, ss. 461-483, s. 461.

⁷⁴² “Kıbrıs! Kıbrıs! Kıbrıs!, Fahir Armaoğlu'nun belirttiğine göre, dergide imzasız olarak yayınlanan bu yazı, kendisi tarafından yazılmıştır. Forum 15 Temmuz 1955, s. 31”, Gürel, 2 Kolonyalizm, s. 123.

⁷⁴³ Gürel, 2 Kolonyalizm, s. 123.

politikasından geri dönmek niyetinde olmayan Türk hükümeti, Yunanistan'ın taksim düşüncesini ortaya atmasına ilgi göstermemeyi seçmiştir.⁷⁴⁴

Demokrat Parti'nin, Aralık 1956'ya kadar olan Kıbrıs politikasında ciddi bir değişiklik olmamıştır. Ocak 1956'dan itibaren İngiltere'nin Kıbrıs politikasındaki yumuşamadan sonra, DP hükümetinde Kıbrıs politikasında değişiklikler meydana gelmiştir. Türkiye bu zaman kadar sürdürdüğü “*mevcut statükonun devamı*” ya da İngiltere'nin terki sonunda “*adanın tekrar Türkiye'ye verilmesi*” politikasını terk ederek, “*kendi kaderini tayin*” ve “*Taksim*” tercihini savunmaya başladı.⁷⁴⁵ Türk hükümetinin Taksim tezini benimseme yolunda olduğunu da belli etmişti ama Türk Başbakanı, hükümetin Kıbrıs politikasındaki önemli değişikliği kapsamlı olarak ilk kez, TBMM'de 28 Aralık günü açıklıyordu.⁷⁴⁶

CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek, “Kıbrıs'ın geleceğini şekillendirme de Kıbrıs'ta doğmuş herkese rey hakkı tanınmalıdır. Kıbrıs'ta doğup da Türkiye'ye, Amerika'ya, İngiltere'ye ve diğer memleketlere hicret etmiş Türklerin de adanın mukadderatını tayinde söz sahibi olmaları tabii hakları sayılmalıdır” demek sureti ile adeta taksimi zimmen tasvip etmiştir. Ancak Hürriyet Partisi Genel Sekreteri İbrahim Ötkem ise Türk hükümetinin taksim tezini benimsemesine sert tenkitler yöneltmiştir.⁷⁴⁷

Başbakan Menderes, Türk hükümetinin yeni Kıbrıs politikalarını ve gerekçelerini meclis kürsüsünden şu sözlerle açıklıyordu: “*Taksim meselesi hiçbir zaman nazardan uzak tutulacak bir keyfiyet değildir. Türk hükümeti taksim meselesini şayanı iltifat bir teklif olarak telakki etmektedir. Adanın taksiminde büyük bir fedakârlık olmak üzere ve nihai olarak kabul edeceğimiz cihet şudur: Adanın taksimi meselesi 120 bin nüfusumuzu yadellere tevdi edemeyiz ve orada 25 milyonun emniyetine nighban olan bir kara*

---

⁷⁴⁴ Gürel, 2 Kolonyalizm, s. 123.

⁷⁴⁵ Sakin, s. 468.

⁷⁴⁶ “19 Aralık'ta Lennox-Boyd, ilk kez resmen adadaki Türk toplumunun da Rum toplumundan ayrı olarak self-determinasyon hakkına sahip olduğunu ve bu yüzden self-determinasyon ilkesini savunanların, bu hakkın kullanılmasının sonuçlarından biri olabilecek olan taksim olasılığını da kabul etmeleri gerektiğini söylüyordu... Menderes, bu İngiliz demecine olumlu tepki gösteriyordu...” Gürel, 2 Kolonyalizm, s. 123-124.

parçasında ileri karakolumuzun mevcut bulunmasını zaruri görmekteyiz. Bize adanın verilmesini iddiaya kalkarsak, dünyanın bu karışık zamanında Türk Devleti'nin meseleleri Kıbrıs Adası'ndan ibaret değildir. Her hususu bırakalım, milletin toptan tehlikede olduğu zamanlar, hem kendi başımıza, daha ileri kaygılar, hem de dünyanın başına daha ileri müşküller çıkartmaktan başka, böyle bir hareket, bir şey ifade etmeyecektir. Biz adanın taksimine taraftarız. Kimse adayı taksim etmekten başka bir çözüme Türkiye'yi icbar etmeyi aklından bile geçiremez”.

Bundan sonraki iki yıl boyunca Türkiye'nin Kıbrıs'a ilişkin politikası artık belli olmuştu. Taksim, bu yeni politika, hükümet dışındaki Demokrat Parti çevrelerinde, muhalefet partilerinde ve kamuoyunda hemen benimsenmiş olmakla birlikte, 1957 ortalarından başlayarak Türk siyasal yaşamının bütün unsurlarının taksim tezini kabullenmiş olduklarını görüyoruz.⁷⁴⁸

Dışişleri Bakanı Zorlu ise Kıbrıs'la ilgili yeni Türk politikasını şu sözlerle açıklıyordu: “İngiltere, Kıbrıs'ta belirli bir süre yönetimini sürdürmek isteyecektir. Yedi sekiz yıl sonra a self-determinasyon'u uygulamak isteyecektir. Bununla birlikte Türkiye ve öteki ilgili devletlere de adada üsler vermek isteyeceğini, bu yüzden de kendilerinin ilhaktan vazgeçerek, taksim'e razı olduklarını”, söylüyordu.⁷⁴⁹ Aslında bu açıklamalar, Türkiye'nin başlangıçta savunduğu adanın Türkiye'ye devredilmesi gerektiği politikasından, bu politikanın mevcut konjonktürde uygulama alanının bulunmayışı ve İngiltere'nin self-determinasyon yoluyla adayı Rumlara verebileceği endişesiyle, kendi arzusu dışında vazgeçtiğini ve Türkiye'de bazı muhalefetin “taviz”, iktidarın “fedakarlık” olarak nitelendirdiği Taksim politikasına yöneldiğini anlatması bakımından önem arz etmektedir. Türkiye'nin benimsediği taksim tezi, iktidar yanlısı Zafer gazetesi tarafından da desteklenmeye başlanmıştı. Aynı gazetede yayınlandığı üzere, Demokrat Parti'nin Kıbrıs konusunda danışmanlığını üstlenen Prof. Dr. Nihat Erim de, *New York Times*'da yazdığı açık bir mektupta, Taksim konusundaki görüşlerini, “*Kıbrıs sorununun*

---

⁷⁴⁷ Sakin, s. 468.

⁷⁴⁸ Gürel, 2 Kolonyalizm, s. 124.

⁷⁴⁹ D.P.M.G.G.M.Z., **Dönem: X, Cilt 222**, 22 Mayıs 1958, s. 84.95.

NATO, Bağdat Paktı ve bütünü ile Batı güvenlik sistemini sarsmağa başlaması nedeniyle, Başbakan Menderes'in adanın taksimini kabul ettiği..." şeklinde açıklıyordu.⁷⁵⁰

Denebilir ki Türkiye'nin Kıbrıs politikası dönem dönem hatta yıl yıl farklılık arz edebilmiştir. Bunun nedeni ortamın değişmesidir. Başka bir deyişle konjontür gereği Türkiye farklı politikalar yürütebilmiştir. Yine menfaati gereği siyasetinde kalıplaşmış metot yerine değişebilir yöntem uygulamayı tercih etmiştir. Böyle bir sistemdeki önemli nokta ise Türkiye'nin Kıbrıs konusundaki dış politikasının tamamen Adnan Menderes'in kontrolü ve yönlendirmeleriyle devam etmesidir.⁷⁵¹ İngilizlerin Aralık bildirisi, Türkiye açısından büyük memnuniyet ile karşılandı. Ancak bu memnuniyet fazla sürmedi. Çünkü Türkiye'nin Taksim tezine Yunanistan var gücü ile karşı çıktı ve kabul edilmesini engelledi. Daha sonraki yıllarda, bu tez Türkiye'nin verebileceği son tavizdi. Ancak takip edilen bu politika, taraflarca imza edilen "1960 bağımsızlık" antlaşmalarının önünü açtığıda söylenebilir.⁷⁵²

3.6. MAKARİOS'UN SÜRGÜNDE DÖNMESİNDEN SONRA, RUM YÖNETİMİ VE YUNANİSTAN'IN İSTEKLERİ KARŞISINDA İNGİLTERE'NİN DEĞİŞEN POLİTİKASI VE TÜRKİYE'NİN TUTUMU

Radcliffe Anayasa tekliflerini Seyşel'de sürgünde bulunan Makarios'un gelen heyete; bu teklifi reddettiğni daha önce vurgulamıştık.⁷⁵³ Bu durumu parlamentoda açıklayan Sömürgeler Bakanlığı müsteşarı John Profumo, tedhiş sökülüp atıldığı ve Ethernia veya Yunan hükümeti tarafından teşvik edilmediği takdirde, Lord Radcliffe anayasasında belirtilen hatlar dahilinde olmasa bile, Kıbrıs'lı Rum ve Türklerin adanın iç işlerini idarede işbirliği yapmayı arzu edeceklerine inandığını ifade etti.

Öte yandan, Türkiye'nin önemli bir ödün vererek "*Kıbrıs Türktür, Türk Kalacak*" tezinden vazgeçip "*Taksim*" tezini benimsemesine karşı, Rumların saldırıları

---

⁷⁵⁰ Zafer, 13 Şubat 1957.

⁷⁵¹ Sakin, s. 481.

⁷⁵² İrkıçatal, s. 211.

⁷⁵³ Gazioğlu, Anayasa, s. 145.

durmadı tamamen arttı. Örneğin; “22 Ocak 1957 tarihinde, Kıbrıs’ta incelemeler yapan ve aralarında Nihat Erim’in de bulunduğu Türk delegasyonunun konvoyundaki bir araca Rum teröristlerce başarısız bir bombalı suikast gerçekleştirilmiştir.”⁷⁵⁴

Bu gibi olayların artması üzerine, İngilizler adada EOKA’ya karşı büyük bir harekate geçtiler. 1957 yılı iptidalarında başlayan bu hareketle çeşitli başarılar elde edildi; birçok tedhiş lideri öldürüldü veya yakalandı ve külliyetli miktarda silah ve cephane ele geçirildi. Bunun üzerine EOKA 14 Mart’ta mütareke teklifinde bulundu ve Makarios serbest bırakıldığı takdirde tedhiş hareketini durduracağını ilan etti.⁷⁵⁵ Adada ki şiddet ve terörü durdurmak isteyen İngiltere, Makarios’un sürgün hayatına son verdi.⁷⁵⁶ Ardından da Türkiye ile Yunanistan arasındaki diplomatik temaslar arttı. Ayrıca, adada ki olağanüstü hal yasalarının bir kısmını daha kaldırarak idama mahkum edilmiş olan bazı EOKA örgütü mensuplarını affederek, ortamı yumuşatmaya çalıştı. İngiltere’nin Makarios’un sürgün hayatına son vermesi kararı, Kıbrıs’ta yeniden self-determinasyon görüşmelerinin başlayacağı şeklinde değerlendirilen Türkiye’de tepkilere neden oldu. Yunanistan’da Türkiye’deki bu gelişmelere tepki göstererek, Büyükelçisi Jean Kalergis’i Atina’ya çağırdı. İngiltere ise, Türkiye’ye satışına karar verdiği 4 kruvazörün satışını durdurduğunu açıkladı. Bu gelişmeler üzerine Türk hükümeti de, Londra Büyükelçisi’ni Ankara’ya çağırdı.⁷⁵⁷

Radcliffe Planı’yla birlikte umutlanan Türkiye’nin hevesi, İngiltere’nin Makarios’u serbest bırakmasıyla yarım kaldı. İngilizlerin kendilerine karşı ani bir politika değişikliğine gidebilecekleri, eskiden olduğu gibi Rum politikalarına, bir başka ifadeyle self-determinasyon’a yaklaşabilecekleri endişesinin doğmasına neden oldu.⁷⁵⁸ Şubat ayı sonlarında ise, gerek Yunanistan’ın ada halkına self-determinasyon ve eşit haklar verilmesi talebi, gerekse İngiltere’nin Kıbrıs’ta tedhişi destekliyor diye Yunanistan’ı şikayet etmesi üzerine Birleşmiş Milletler’de Kıbrıs müzakereleri

---

⁷⁵⁴ Zafer, 27 Şubat 1957.

⁷⁵⁵ Gazioğlu, Anayasa, s. 145.

⁷⁵⁶ Ulus, 30 Mart 1957.

⁷⁵⁷ Ulus, 11-12 Nisan 1957.

⁷⁵⁸ Fahir Armaoğlu, Karşılaştırmalı, s. 365.

başlamıştı. Bu müzakerelere New York’da devam ederken İngiliz Parlamentosu da 19 Şubat’ta Kıbrıs problemini ve son durumları enine, boyuna tartışan bir oturum yapmıştı. Bu oturumda muhalefet milletvekilleri, hükümetin taksim fikrini ortaya atmasına karşı sert tenkitlerde bulunmuşlardı.⁷⁵⁹

Türkiye’nin BM temsilcisi Selim Sarper; *“Yunanistan’ın adadaki terör eylemlerini desteklemekten vazgeçmesini ve Yunan hükümetinin ilhak isteğinin reddedilmesini”* istemiştir. Yunanistan temsilcisi ise; *“hükümetinin self-deteminasyon tezini savunmuş ve bu görüşlerin kabul edilmemesi durumunda, Yunistan’ın NATO’dan ayrılacağı”* tehdidini bir defa daha yinelemiştir.⁷⁶⁰ Birleşmiş Milletler ise 26 Şubat 1957’de, *“55 olumlu, 1 çekimsiz oy ile taraflar arasında görüşmelere devam edilmesi kararı”* almıştır.⁷⁶¹

Öte yandan iki NATO üyesi Türkiye ve Yunanistan arasında çıkan gerginliği yatırtmak ve arabuluculuk yapmak için NATO Genel Sekreteri Loris Jost, 20 Mart 1957’de İngiltere, Türkiye ve Yunanistan temsilcilerine birer mektup gönderdi. Perde arkasından bu organizasyonu düzenleyen İngiltere, sonrada Türkiye önerisi sıcak bakıyordu. Ancak Yunanistan olumsuz bir tavır takınca, öneriden bir sonuç çıkmadı.⁷⁶² Görüşmelerde Türk delegasyonunun başkanlığını yapan Hayrettin Ekrem, Yunanistan’ın olumsuz yaklaşımını şu sözlerle eleştirmişti: *“Self-determinasyon prensibinin her iki topluma da uygulanması gerekmektedir. Yunanlılar, adanın tamamına sahip olmak hayaliyle bu görüşe yanaşmıyorlar. NATO’nun aracılığından kaçınıyorlar. Ardi gelmeyen anlaşmazlık hareketleri artık sabrımızı tüketmiştir. NATO içinde ağır ve şerefli bir vazife almış bulunan Türkiye’nin kabul etmeyeceği teklif ve düşünceler uygulanamaz. Türk Milleti Kıbrıs Adası’nda yaşayan ırkdaşlarını yabancı bir idareye terk etmeye kati suretle kararlıdır”*.⁷⁶³

---

⁷⁵⁹ Gazioğlu, Anayasa, s. 145.

⁷⁶⁰ Zafer, 22 Şubat 1957.

⁷⁶¹ Zafer, 27 Şubat 1957.

⁷⁶² D.P.M.G.G.M.Z., Dönem: X, Cilt 188, 18 Haziran 1957, s. 10.

⁷⁶³ Armaoğlu, Karşılaştırmalı, s. 361.

Zira Yunanistan peşin garantiler ileri sürüyor ve self-determinasyon prensibinin önceden kabulünü istiyordu.⁷⁶⁴ Makarios ise Atina'da İngiliz sefirine tevdi ettiği mektuplarda kendisiyle müzakerelere girişilmesi kanaatini ısrar ediyor ve bu hususta İngiliz basınının bir kısmı tarafından destekleniyordu.⁷⁶⁵ 1957 yaz sonlarında Kıbrıs'a bağımsızlık verilmesi fikri de birçok siyasi çevrelerde dolaşıyordu. Öte yandan Yunanistan, Şubat 1957 de alınan ve taraflar arasında müzakereler yapılması yönünde karar alan Birleşmiş Milletler yaz sonuna kadar geçen devre içinde İngilizlerin Kıbrıs işini halledecek ciddi bir teşebbüse girişmedikleri iddiasıyla meseleyi yeniden Birleşmiş Milletlere götürdü. EOKA ise, bütün yaz boyunca mütareke perdesi arkasında hazırlanarak Ekim'de yeni tedhişe başladı.⁷⁶⁶

Gerçekten, Yunanistan ve İngiltere'nin sorunun başlangıcındaki tutumları göz önünde tutulduğunda, 1957 başında ilginç bir tutum değişikliği iki devlet açısından da görülmekteydi. İngiltere, başından beri sorunu kendi egemenlik alanını ilgilendirdiğini öne sürerek uluslararası alana çıkarmamaya özen göstermişken, şimdi artık sorunun uluslararası niteliğini vurgulayan ve konunun bu düzeyde ele alınmasını isteyen taraf durumuna geliyordu. Yunanistan'ın tutumunda da tam tersine bir dönüş gözleniyordu. Öteden beri sorunun bir iç sorun olmadığını savunarak uluslararası düzeye yükseltilmesinde baş rolü oynayan Yunanistan, şimdi özellikle Türkiye'nin taraf olmasını engelleyebilmek için, sorunun İngiltere ile Kıbrıs halkı (bundan Yunanistan'ın anladığı, Rum çoğunlukdu) arasında bir sorun olduğunu, kendisinin de soruna taraf olmadığını; dolayısıyla görüşmelerin İngiltere ile Kıbrıs Rum halkı arasında yapılması gerektiğini öne sürebiliyordu.⁷⁶⁷

Durum bu şekilde gelişirken, Yunan hükümeti konuyu tekrar Birleşmiş Milletler'e taşıdı. Bu sefer iki farklı istekleri vardı. Birinci isteği yine Kıbrıs halkının (sadece Rumların) self-determination hakkının BM'ce tanınması. İkinci istekte ise, İngiltere'nin adada işkence yaptığını ve insan haklarını ihlal ettiğini ileri sürerek bunun

⁷⁶⁴ Economist Dergisinden alıntıdır; "Economist, 17 Ağustos 1957, s. 528.; Gazioğlu, Anayasa, s. 147.

⁷⁶⁵ Manchester Guardian, 31 Mayıs 1957'den alıntıdır; Gazioğlu, Anayasa, s. 147-148.

⁷⁶⁶ Gazioğlu, Anayasa, s. 148.

da gündeme alınmasını talep ediyordu.⁷⁶⁸ 12 Eylül'de çalışmalarına başlayan B.M. Genel Kurulu, Kıbrıs sorununu tartışmasız olarak 20 Eylül 1957 tarihli toplantısında gündeme sokmuştur. Kıbrıs meselesi bundan sonra Birinci Komisyon'un 9-12 Aralık 1957 tarihlerindeki toplantılarda tartışılmıştır. 9 Aralık günkü toplantıda ilk sözü İngiliz delegesi Allan Noble almıştır. Noble konuşmasında BM'in 26 Şubat 1957 tarihli kararının uygulanmamasının tek sorumlusu Yunanistan olduğunu söylemiştir.

İkinci olarak söz alan Yunan temsilcisi Evangelos Averof, Taksim fikrine şiddetle karşı çıkmış ve bu hal tarzın İngiltere tarafından hazırlanıp ve Ankara'da kabul edildiğini ileri sürmüştür. Yunan delegesi, self-determination prensibinin kabul edilmesi halinde ancak görüşmelere katılabileceklerini ve Kıbrıslı Türklerle İngiltere hükümetinin görüşmelerde bulunmaması lazım geldiğini iddia etmiştir.

Bundan sonra kürsüye gelen Türk delegesi Selim Sarper tethişçilik ve self-determination prensibinin uygulanması hususunda konuşmuştur. Kıbrıs'ta tethişçiliğin, Yunanistan tarafından desteklendiğini anlatan Türk delegesi, tethişçilik nedeniyle Kıbrıs'ta artık iki toplumun yan yana yaşamasının imkânsız bir duruma geldiğini ve self-determination prensibinin bu nedenle her cemaata da ayrı uygulanması gerektiğini söylemiştir.⁷⁶⁹

İlk karar tasarısı Birinci Komisyon'un 9 Aralık günkü toplantısında Yunanistan tarafından sunulmuştur. Bu karar tasarısında Genel Kurul'un BM Antlaşması Prensiplerine uygun olarak, Kıbrıs halkına! Self-determination hakkının uygulanması arzusu yer almaktaydı. Daha sonra diğer devletler tarafından başka karar tasarıları sunulunca Yunanistan da sunmuş olduğu ilk karar tasarısını değiştirmiştir. Buna göre *“halkların kendi mukadderatlarını kendilerinin tayin etmesi hakkının Kıbrıs halkına da uygulanması amacıyla ve bir işbirliği zihniyeti içinde yeni müzakerelere girişilmesi”* şeklindeydi.

---

⁷⁶⁷ Gürel, 2 Kolonyalizm, s. 126.

⁷⁶⁸ Vehbi Zeki, **Kıbrıs Türk Mücadele Tarihi (1878-1959), Cilt 1**, 1. Baskı, Halkın Sesi Ltd., Lefkoşa 1973, (Mücadele 1), s. 107.

⁷⁶⁹ Zeki, Mücadele 1, s. 107.

Yunanistan'ın bu karar tasarısında, “*ilgililer*” tabiri yoktu. Bundan güdülen gaye, müzakerelerin doğrudan doğruya Kıbrıs halkı ile İngiltere arasında yapılması ve Türkiye'nin bu müzakereler dışında bırakılmasını amaçlanmaktaydı. Yunanistan tarafından ileri sürülen bu yeni karar tasarısı 12 Aralık günü oylamaya konmuş ve 20 aleyhte ve 25 çekimsere karşı 33 oyla kabul edilmiştir. Bu sonuç Yunanistan için büyük bir zaferdi. Yunanistan nihayet self-determination prensibini bir BM kararına sokmaya muvaffak olmuş, ayrıca karar tasarısına ilgililer deyimini de sokturmamıştı. Yunan tasarısının BM de kabulü dolayısı ile Türkiye de büyük bir reaksiyon doğmuş ve hükümet her hangi bir hadiseyi önleyebilmek için çok sıkı güvenlik önlemleri almıştır.

Diğer yandan Birinci Komisyon tarafından havale edilen karar tasarısı, BM Genel Kurulu'nda 14 Aralık 1957'de müzakere edilmiştir. Genel Kurul'da Türk ve İngiliz delegeleri yaptıkları konuşmalarda, Birinci Komisyon'da alınan kararın birçok tehlikeler getirecek nitelikte olduğunu belirtmişlerdir. Netiecede yapılan oylamada Birinci Komisyon'un teklif ettiği karar tasarısı usul gereğince sorunlu olan üçte iki çoğunluğu elde edememiş ve 23 aleyhte ve 24 çekimsere karşı 31 oy alarak reddedilmiştir. Bu durumda meselenin yine başına dönülmüş oluyordu. Yani BM Genel Kurulu'nun 26 Şubat 1957'de vermiş olduğu “üç taraflı görüşmelere devam” arzusu yine yürürlükte kalıyordu. Bu yeni durum Türkiye'de büyük sevinç uyandırmıştır. B.M.'nin son kararından memnuniyetini ifade eden Başbakan, Türk-Yunan dostluğuna önem verdiğini fakat Türkiye'nin Taksim tezinden vazgeçmeyeceğini belirtmiştir.⁷⁷⁰

Öte yandan 1957 yazı sonunda Vali Sir John Harding'in 2 yıllık vazife süresi bitmişti. Bunun üzerine 21 Ekim'de gerek İngiltere'de gerekse Kıbrıs'ta yayınlanan bir tebliğde Harding'in yerine, Jamaika Valisi ve Başkomutanı Sir Hugh Foot'un tayin edildiği bildiriliyordu.⁷⁷¹ Vali değişikliği, Kıbrıs Rumları ve İngiliz İşçi Partisi tarafından iyi karşılandı.⁷⁷² Yeni vali tayini ile beliren “müsait durum” dolayısıyla Kıbrıs meselesini hal yolunda yeni teşebbüslere girişilmesini teşvik eden İngiliz basını yanında,

---

⁷⁷⁰ Zeki, Mücadele 1, s. 107-109.

⁷⁷¹ “1943-1945 yılları arasında Kıbrıs'ta Koloni Sekreteri (Müsteşar) olarak görev yapan Sir Hugh Foot, 3 Aralık 1957'de ant içerek resmen göreve başlamıştır.”, Gazioğlu, Anayasa, s. 148.

İşçi Partisi ileri gelenleri de adanın istikbali konusunda Rum ve Türk liderlerle müzakerelere girişilmesini istiyordu. Nitekim James Callaghan, 6 Kasım'da parlamentoda yaptığı konuşmasında; *“Hükümetin yapması gereken şey, adada temsili bir hükümetin nasıl kurulacağını münakaşa edebilmek için bu halkların (Türk-Rum) temsilcilerini Londra'ya çağırmaştır”* demişti. Bundan sonraki devre, valinin Kıbrıs ahalisi üzerinde itimat kazanma gayretleri, Londra'ya yaptığı ziyaretlerde ilgili raporlar sunması ile geçti ve yeni yıl bu şekilde girdi. 1958 başlarında dailgili devletlerarasında bir takım siyasi temaslar yapıldı.⁷⁷³

Eden, hükümeti süresince, İngiltere, Kıbrıs'ta mevcut koloniyi sürdürme ve yıllardır süre gelen Yunan-Rum Enosis tarzı istekleri reddetmekle geçmiştir. İngiliz politikası, Eden döneminde bu tez üzerine yoğunlaşmıştır. Aynı zamanda, Türkiye ile de iyi ilişkilerin devam etmesi öngörülmüştür. Bu politikanın en büyük nedeni ise, Kıbrıs'ta yaşayan 100 bin civarı Türkün olması, Türkiye ve İngiltere'nin NATO ve Bağdat Pakti'nda müttefik olmaları, son olarakda müttefiki Türkiye'nin doğu Akdeniz'deki güvenlik hassasiyetidir. Bir başka sebep de soğuk savaş ortamında dost, ancak içişlerinde çok sağlam olmayan yapısından dolayı Yunanistan'a olan güvensizliktir.⁷⁷⁴ Süveyş bozgunundan sonra istifa etmek zorunda kalan Eden'in yerine Ocak ortasında, yeni Muhafazakâr Hükümetin Başbakanı olan Macmillan'ın, Kıbrıs konusunda Eden'dan farklı bir yaklaşım benimseyeceği görülecekti. Üstelik Süveyş bozgunu, İngiltere'nin ABD'ye rağmen Orta Doğu politikası gütmesinin olanaksızlığını da ortaya koymuş; şimdi Kıbrıs konusunda da Batı İttifakı liderlerinin ağırlığının kaçınılmaz bir biçimde duyulacağı bir dönem başlamıştı. Üstelik NATO çerçevesinde soruna çözüm bulma çabalarının gösterilebileceğinin açıklanması Yunanistan'ın ve Kıbrıslı Rumların bu çabalara katılmayacaklarını açıklamalarına rağmen sorunun yeni bir evreye girdiğini gösteriyordu.⁷⁷⁵

---

⁷⁷² Economist Dergisinden alıntıdır, “Economist 7 Aralık 1957”, Gazioğlu, Anayasa, s. 148.

⁷⁷³ Gazioğlu, Anayasa, s. 149.

⁷⁷⁴ Göktepe, Londra ve Zürih, s. 946.

3.7. MAKARİOS'UN SERBEST BIRAKILMASINA TEPKİLER VE TAKSİM MİTİNGLERİ

Türk kamuoyunda Makarios'un İngilizlerce serbest bırakılmasına tepkiler son derece sert olmuştu. Türk hükümeti de, 15 Nisan'da Yunan hükümetine, artık Atina'ya gideceği belli olan Makarios'a Yunan hükümeti resmi bir karşılama bulunacak olursa, bunun Türkiye tarafından dostça olmayan bir tutum ve bir tahrik olarak değerlendirileceğini bildirmişti. Buna rağmen, 17 Nisan'da Atina'ya giden Makarios'a resmi ve görkemli bir karşılama töreni düzenliyordu.⁷⁷⁶

Bu arada Yunanistan'ın self-determination yönetiminde ısrar etmesi ve uzlaşmaz tutumunu sürdürmesi Kıbrıs Türk Toplumunda huzursuzluk ve güvensizlik yaratıyordu. 12 Ağustos 1957'de ise Kıbrıs Türktür Partisi, 232 delegesi ile Lefkoşa'da genel kurul toplantısı düzenleyerek; *"Kıbrıs sorununun tek çözüm yolunun taksim olduğunu"* oybirliği ile kabul etmiş ve bu sonucun da, Türkiye Başbakanı, İngiltere Başbakanı, Sömürgeler Bakanı, ABD Başkanı, ile NATO ve BM Genel Sekreteri'ne bildirmiştir.⁷⁷⁷

Demokrat Parti hükümetinin ortaya attığı Taksim politikası, 1958 yılında da Türk kamuoyunda büyük destek buldu. 8 Haziran 1958 tarihinde, 200 bin kişi İstanbul'daki Beyazıt Meydanı'nda, 150 bin kişi de Ankara Anıtkabir çevresinde iki büyük miting düzenledi.⁷⁷⁸ Mitinglerin yapıldığı günlerde, Kıbrıs'taki Rum terör eylemleride tırmanışa geçti. Bu gelişmeler üzerine, Adnan Menderes, ABD Büyükelçisi ile 12 Haziran'da bir görüşme yaptı. Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu 'da düzenlediği basın toplantısında; *"Ada Türkleri'nin, Rum boyunduruğu altında yaşamak istemediklerini... Taksim fikrini ilk defa teklif edenin Yunan Dışişleri Bakanı Averof olduğunu"* öne sürerek, bu önerinin daha önce 1956'da Türkiye'yi ziyaret eden İngiltere Sömürgeler Bakanı Lennox Boyd'un da onayladığını belirtti.⁷⁷⁹ Bütün bu gelişmeler olurken Rum teröristler cinayetlere son hız devam ediyordu. Cumhuriyet gazetesi sür manşetinde; *"Kıbrıs'ta*

---

⁷⁷⁵ Gürel, 2 Kolonyalizm, s. 127.

⁷⁷⁶ Gürel, 2 Kolonyalizm, s. 133.

⁷⁷⁷ Cumhuriyet, 19 Aralık 1957.

⁷⁷⁸ Ulus, 9 Haziran 1958.

⁷⁷⁹ Ulus, 13 Haziran 1958.

*kütle halinde cinayetler işleniyor” başlığını atıyordu.*⁷⁸⁰ İki cemaat arasında yaşanan gerginlik ortamında 1 Haziran’dan 14 Temmuz’a kadar 24 Türk ve bunların içlerinden 80 yaşındaki yaşlı bir Türk katledilecektir, Mağusa’da da 28 Türk’ün evi EOKA teröristleri tarafından yakılacaktır.⁷⁸¹ “*Ya Taksim, Ya Ölüm*” gösterileri yurdun dört bir tarafına yayılarak Temmuz ayın başlarına kadar devam etmiş, bu arada 4 Temmuz’dan başlayarak, Ankara Radyosunun her akşam “*Kıbrıs Saati*” yayınlamaya başlanmıştır.⁷⁸²

1958, her yönüyle Kıbrıs sorunuyla ilgili en ciddi kararların alındığı, en kritik günlerin yaşandığı, toplumlararası çatışmaların tırmandığı, hatta bir iç savaşın eşiğine gelindiği kritik bir yıl olmuştur.⁷⁸³ Ayrıca 1958 yılı Kıbrıs meselesinin çözümü için diğer yıllara oranla daha aktif bir yıl olduğu görülür.

Bunda, ABD ve NATO’nun bir çözüm yolunun bulunması hususunda taraflara yapmış olduğu baskı da önemli bir rol oynamıştır. İngiltere 1958 yılının başından itibaren adayı tek başına daha fazla elinde tutamayacağını anlayarak yeni bir plan hazırlığına girmiştir.⁷⁸⁴

3.8. KIBRIS’IN SON VALİSİ SIR HUGH FOOT, FOOT PLANI VE YENİ GELİŞMELER IŞIĞINDA TÜRK-İNGİLİZ TEZLERİ

İki yıllık görev süresini tamamlayan vali Field Marshall Sir John Harding, özellikle 1957 yılı içinde EOKA’ya büyük ve ciddi darbeler indirmiş, Grivas’ın en yakın kurmaylarını ya öldürmüş veya tutuklatmıştır. Bu esnada İngiliz hükümeti, İngiliz üsleri dışında adanın egemenliğini Türkiye ve Yunanistan’la paylaşma (üçlü kondominium) kararı almış, bu yönde yeni bir plan hazırlamıştır. Bu nedenle Kıbrıs’ta, yeni İngiliz planı doğrultusunda halkın güvenini kazanacak, müzakere sürecinin başlaması için gerekli ortamı yaratacak yetenekli, deneyimli ve ada ile insanlarını iyi bilen bir diplomatın vali olarak atanmasını kararlaştırdı. İki yıllık mukavelesi dolan Harding de

---

⁷⁸⁰ Cumhuriyet, 13 Temmuz 1958.

⁷⁸¹ Cumhuriyet, 16 Temmuz 1958.

⁷⁸² Koç, s. 90-91.

⁷⁸³ Gazioğlu, Taksim, s. 348.

⁷⁸⁴ Koç, s. 91.

zaten aynı görüşü taşımakta olduğu için Ekim ortalarında istifasını sundu.⁷⁸⁵ İngiliz hükümeti, yeni atanacak valinin büyük olasılıkla son vali olacağını biliyor ve adanın yönetimini Türk ve Yunan temsilcileri ile paylaşacak veya tümünden devredecek gelişmelerin yaşanacağı bir dönemde, bu sorumlu görevi hakkıyla yerine getirecek bir vali aramaya başladı. Macmillan, yeni valinin atanmasının Sömürgeler Bakanı ve diğer kabine üyeleri ile enine, boyuna tartışıldığını ve Sir Hugh Foot'un atanması üzerinde karara varıldığını bildiriyordu.⁷⁸⁶

Sir Hugh Foot'un yıllar önce Kıbrıs'ta sömürge müsteşarlığı yapmış olduğundan buranın insanlarını, her iki toplumun siyasi ve sosyal durumlarıyla emellerini iyi bildiğini daha önce de bahsetmiştik. Üstelik 1940'lı yıllarda, Filistin'de görev yapmış ve oradaki terör eylemleriyle toplumlararası çatışmaları, Filistin'in taksimini zorlayan olayları görüp yaşamıştı. Liberal ve taraf tutmayan serbest görüşleri ile tanınmış bir sömürge yöneticisiydi. Ancak vali değişikliği, Kıbrıs Türk toplumu içinde ve Türkiye'de ihtiyatlı bir yaklaşımla karşılandı. Dr. Küçük'ün bu konuda belirttiği tek kuşku, yeni valinin olağanüstü hal yasa ve kurallarını hafifleteceği ve liberal görüşlü davranışlarla Rumların yeniden şımartılmalarına yol açacağı şeklindeydi. Atina'da ise iyimserlik ve umutla karşılandı; bir başka kesim ise, bu atamayı İngilizlerin yaklaşmakta olan BM görüşmelerini etkilemek için yaptıklarını ileri sürdü. Grivas'da, bu atamanın samimi bir davranış değil, aksine hileli bir hareket olduğu görüşündeydi.⁷⁸⁷

Hugh Foot, bu güne kadar ada halkı üzerinde bozulan İngiliz varlığını ve kötü izlenimleri düzeltmekle işe başladı. 3 Aralık'ta Kıbrıs'a giderek görevi devralır almaz yüz kadar tutukluyu salıverdi. Adanın her yerini dolaşarak sorunun nasıl algılandığını görmeye çalıştı. Aynı senenin sonunda Macmillan'a yeni bir tasarı sunmak için Londra'ya gitti. Ana çizgileriyle Foot tasarısı, şu noktaları içermekteydi; "Kesin bir çözüme varılmadan önce, 5-7 yıllık bir geçiş dönemi. Hem Rumlar, hem de Türkler

---

⁷⁸⁵ "Başbakan Macmillan, 17 Ekim'de Harding'e bir mektup göndererek, iki yıllık Kıbrıs valiliğinin, kamu hizmetinde olağanüstü başarıya ve canla başla sürdürülen bağlılığa bir örnek oluşturduğunu, kendisinin ve hükümetinin tüm üyelerinin valiye olan saygı ve takdirlerini belirtiyordu." Gazioğlu, Taksim, s. 337.

⁷⁸⁶ Gazioğlu, Taksim, s. 337.

⁷⁸⁷ Gazioğlu, Taksim, s. 337-338.

tarafından kabul edilmeyen bir nihai çözüm olmayacağını kabul edildiğinin herkese bildirilerek güvence verilmesi. Adada olağan üstü durumun kaldırılması ve Makarios'un adaya dönmesine izin verilmesi. Kıbrıs'taki iki toplumun liderleriyle kendi kendini yönetme (self-government) sisteminin oluşturulması için görüşmelere başlanması".⁷⁸⁸

Yeni vali Foot'un, bu ve benzeri girişimleri, Rum toplumu ve EOKA tarafından anlayış ve uzlaşma girişimi olarak değil, kendilerini aldatmaya yönelik bir davranış olarak nitelendirildi. Vali, barış duasıyla kilisede mum yakarken, Rum öğrenciler Yunan bayraklarıyla yollara döküldüler, taşkınlıklar yaptılar; İngilizler ve Türkler aleyhinde sloganlar haykırarak güvenlik kuvvetlerine saldırdılar. Görüldüğü gibi yeni vali Foot, daha göreve başladığı ilk günlerde, barış ve huzurun umudunu sarsıcı durumlarla karşılaştı. Adada EOKA tedhişinin yarattığı tehlikenin varlığına bizzat tanık oldu.⁷⁸⁹ Foot, böylesi bir planla geçici bir çözüm bulma niyetindeydi. Gerçekten, 1958 başında herhangi bir kesin çözüm önerisinin başarısız kalacağı önceden kestirilebilirdi. Ancak, Foot'un planında gerek Türkiye gerekse de Yunanistan açısından kabul edilemez bazı kırmızıçizgiler mevcuttu. Foot'un geçici çözüme yönelik bu planında bile, sorunun iki yanında yer alan Türkiye ve Yunanistan'ın kabul edilmez bulabilecekleri noktalar vardı. Türkiye, Makarios'un geri çağırılması ile olağanüstü durumun kaldırılmasını hoş karşılamayacak; Yunanistan ise, bir yandan adanın Türk toplumunun Rumlarla eşitlik içinde görüşmelere katılmasına, öte yandan da Foot planının bir kesin çözüm içermemesine takılıp, itiraz edebilecekti.⁷⁹⁰

Ankara'daki İngiliz Büyükelçisi Sir James Bowker, Londra'dan aldığı direktif üzerine, planın içeriğini Türk hükümetine anlatmak ve daha ayrıntılı bilgi vermek için, Foot'un Ankara'yı ziyaret etmek istediğini bildirmek için harekete geçti. Bu amaçla, 9 Ocak günü Zorlu ile görüştü. Bu görüşmede, Foot planıyla ilgili olarak verilen bilginin Türk hükümetini tatmin etmediği, Zorlu'nun aynı gün Anadolu Ajansına verdiği ve Ankara Radyosu'nda yayınlanan demeçten anlaşılmaktadır. Zorlu'ya Kıbrıs'ın yönetimi

⁷⁸⁸ Hugh Foot, **A Start in Freedom**, Harper and Row, N.Y., 1964, s. 159-162.

⁷⁸⁹ Gazioğlu, Taksim, s. 338-339.

⁷⁹⁰ Gürel, 2 Kolonyalizm, s. 138-139.

hakkında bir duyum olduğunu ve bunun da yedi veya on yıllık bir özerk yönetim döneminin ardından, adaya self-determinasyon hakkının tanınacağı üzerine bir soru yöneltildi. Zorlu'nun açıklaması ise şu yöndeydi: *“Türk hükümeti, adada iki toplum arasında var olan ve her gün daha da tırmanan düşmanlık duyguları karşısında, özerk yönetim uygulamasının söz konusu olmayacağını çeşitli vesilelerle açıklamıştır. Bu ciddi durumun gittikçe artmakta oluşu nedeniyle, ivedi olarak alınması gereken karar, adanın taksim edilmesi kararıdır.”*⁷⁹¹ Türk hükümetine Foot planının, İngiltere'nin Ankara Büyükelçisi tarafından sunulmasının ardından, Foot'un umutları yıkılacaktı, çünkü Türk hükümeti bu planı bütünüyle reddetti. Buna rağmen Foot, Dışişleri Bakanı Lloyd'la birlikte 26 Ocak'ta Ankara'ya giderek planı anlatmaya çalıştı. Foot ve Lloyd Ankara'dayken, Lefkoşa'da Türklerin düzenlediği gösteriler sırasında çıkan olaylarda İngiliz güvenlik kuvvetlerinden ve Türklerden ölenler ve yaralananlar oldu. Foot'a göre, Kıbrıs'taki bu olaylardan, başta Zorlu olmak üzere Türk hükümeti sorumluydu, en azından önceden haberliydi.⁷⁹²

11 Şubat'ta Lloyd ve Foot Atina'ya gittiklerinde, Foot planı artık Türkiye tarafından uygulanması mümkün olmayacak bir tasarı durumuna sokulmuş bulunmaktaydı. Foot, bu arada Makarios'la da gizli bir görüşme yaptı ve hem Başpiskopos'a hem de Atina hükümetine somut bir tasarı sunmaktansa, yalnızca eğer bir çözüm aranıyorsa, bunun mutlaka Türklerin de kabul edeceği bir çözüm olması gerektiğini bildirdi.⁷⁹³ Dr. Küçük, Foot planı Ankara'ya ulaşır ulaşmaz, derhal Türkiye'ye çağrılmış ve planın içeriği hakkında bir dizi görüşmeler yapılmıştı. Türk hükümeti özerk yönetime dayalı bir planı görüşmeyeceğini açıkça belirterek Taksim tezinin artık millete mal olmuş ulusal bir dava niteliği kazandığı görüşünü, her geçen gün daha keskin bir tavırla ileri sürerken, 12 Ocak 1958 günü Prof. Nihat Erim, Taksim tezine dayalı bir başka formülü ortaya attı. Buna göre; *“Kıbrıslı Türkler adada ayrı bir bağımsız devlet kurmalıydı.”* Prof. Erim, dünyada, nüfusu Kıbrıs Türklerinin nüfusundan daha fazla olmayan devletler bulunduğunu da söyleyerek, nüfusun küçüklüğünün devlet

---

⁷⁹¹ Gazioğlu, Taksim, s. 342-343.

⁷⁹² Foot, s. 150.

olmak için bir engel oluşturmadığını vurguladı. İster Taksim, ister ayrı devlet ve isterse kısa bir süre özerklik olsun, Türk basını, hükümet ve kamuoyu bir noktada birleşmekteydi; iki toplumun varlığı esas alınmalıdır. Azınlık ve çoğunluk gibi unsurun anlaşmaya esas oluşturmayacağı kabul edilmelidir; her iki toplum kendi iç işlerinde serbest olmalı ve bir halkın öteki üzerinde egemen olması durumu yaratılmamalıdır.”⁷⁹⁴ Foot planının başarısızlığa uğramasından sonra, yeni İngiliz politikasının da iki önemli değişiklik görüldü diye biliriz. Birincisi, İngilizler, Mart’tan başlayarak, iki topluluğun bir araya gelmesi ile Kıbrıs işlerini yönetebilmek için çalışması gerektiğini düşünecektir. İkincisi ise İngiltere, Yunanistan ve Türkiye’nin, işbirliği içinde, Kıbrıslılara bu doğrultuda her türlü avantajı sağlaması gerektiğini savunmaya başladılar. Bu konuda da İngilizler kararlı görünüyordu.

Foot’a göre: *“Eğer Türk ve Yunan hükümetleri görüşme masasına gelmeyecek olursa ve eğer biz, Makarios’un Kıbrıs’a dönüşünü ve olağan üstü durumunu kaldırmayı başararak görüşmeleri yeniden adaya çekemeyecek olursak, pekâlâ kendimiz ayrıntılı bir anayasal tasarı yapabilecektik ve artık bizim kimseyi ikna etme zorunluluğumuz olmayacaktı. Açık bir biçimde, beğenilse de, beğenilmese de, planımızı uygulayacağımızı bildirebilecektik. Bu kez, girişim bizde olacaktı.”*⁷⁹⁵

Böylece, İngiltere, taksim ve enosisi bir yana bırakmayı, ama Yunanistan ve Türkiye’yi de, bir biçimde adanın yönetimine ortak olmaya çağırmayı tasarlamaktaydı.⁷⁹⁶

3.9. MACMILLAN PLANI ÇERÇEVESİNDE İNGİLTERE VE TÜRKİYE’NİN POLİTİK YAKINLAŞMASI

Böyle bir ortamda, 19 Haziran 1958’de İngiliz Başbakanı Avam Kamarası’nda yaptığı bir konuşma ile Kıbrıs sorununa yeni bir çözüm önerisi getirdi.⁷⁹⁷ Hazır olan

---

⁷⁹³ Foot, s. 166-167.

⁷⁹⁴ Gazioğlu, Taksim, s. 344.

⁷⁹⁵ Foot, s. 168.

⁷⁹⁶ Ierodiakonou, s. 171.

⁷⁹⁷ Ierodiakonou, s. 140.

yeni İngiliz siyasetinin ilgili devletlerle NATO'nun tetkikine sunulduğunu da açıkladı. Macmillan Planı diye adlandırılan bu yeni teklifleri, başbakanın kendi beyanatında şu şekildedir;

“Majeste Kraliçe Hükümetinin Kıbrıs politikasınının 4 esas gayesi vardır:

a.) Adanın bütün ahalisinin en iyi menfaatlerine hizmet etmek.

b.) Adadaki iki topluluk ile Rum ve Türk hükümetlerinin kabul edeceği daimi bir anlaşma temin etmek.

c.) Birleşik Krallığın milletlerarası mesuliyetlerini yerine getirebilmesi için lüzumlu olan İngiliz üsleri ve tesislerini korumak.

d.) Hayati bir bölgede Birleşik Krallık ile müttefikleri arasındaki işbirliğini ve sulh ile güveni kuvvetlendirmek.”⁷⁹⁸

Türk ve Rum toplumlarının eşit haklara sahip olmaları temel ilkesine dayanan bir self-determination planını içeren yeni planın mimarı ise Sömürgeler Bakanı Lenox Boyd'du.⁷⁹⁹ Kısacası bu plan Kıbrıs'taki Türk ve Rum toplumu ile İngiltere, Yunanistan ve Türkiye arasında bir ortaklığı öneriyordu.

Macmillan planına göre, olağan üstü hal ve yasaları kalkacak, Makarios ve diğer sürgün kişiler Kıbrıs'a geri dönebilecek ve hatta yakın gelecekte Türkiye ve Yunanistan adanın egemenliğini paylaşabilecektir.⁸⁰⁰

Şükrü Sina Gürel, Macmillan, yeni anayasayı aşağıda ki gibi şu ana çizgileri ile vermektedir: a.) iki toplumun ayrı ayrı “Temsilciler Meclisleri” olacak ve bu yasama organları, toplumları ilgilendiren işlerde son yetkiyle donatılmış olacaktı, b.) iki toplumun içişleri ve iç güvenlik dışındaki konularda yetkili olan bir Konsey kurulacak ve bunun başkanlığını Vali yapacak; üyeleri ise, Türk ve Yunan hükümetinin

⁷⁹⁸ Gazioğlu, Anayasa, s. 150.

⁷⁹⁹ Göktürk, Vizyonu, s. 97.

⁸⁰⁰ Göktürk, Vizyonu, s. 97-98.

temsilcileriyle, dört Rum ve iki Türk seçilmiş üye olacaktı, c.) Vali'nin iki toplum da çıkarlarının korunmasını sağlamak üzere saklı bazı yetkileri olacaktı, d.) Dışişleri, Savunma ve İç Güvenlik konularında, Türkiye ve Yunanistan'ın temsilcileriyle danışma halinde olacak olan vali yetkili kılınacaktı, e.) Yunanistan ve Türkiye'nin temsilcileri, ayırım gözetmediğini düşündükleri yasalarla ilgili olarak tarafsız hakemliğe başvurabileceklerdi.⁸⁰¹

Macmillan Planına göre, adanın uluslararası statüsü yedi yıl değiştirilmeyecek yani İngiliz egemenliği sürdürülecekti. Bu sürenin sonunda neler olabileceğine ilişkin olarak ise, Macmillan şunları söylüyordu: Eğer Yunanistan ve Türkiye işbirliğini sürdürmeye razı olursa, İngiltere "uluslararası görevlerini" yerine getirmesi için gerekli olan üsler ve olanaklar kendisine bırakılmak koşuluyla, kalıcı bir çözüme katkıda bulunabilmek için, adanın egemenliğini müttefikleri Türkiye ve Yunanistan'la paylaşmaya hazırды.⁸⁰² Bu prensiplere ve tekliflere dayanan bir politika, Kıbrıs halkına muhafaza ve tercih edilir bir statü verilecektir. Halk temsili müesseseler yoluyla adanın iç işlerinin sevk ve idaresinde otorite sahibi olacaklardır. Her cemaat, kendi topluluğuna has işlerini kontrol edecektir. Kıbrıs halkı bu avantajlardan faydalanırken, Kıbrıs'ın ihtilaf sebebi yerine Birleşik Krallık, Yunanistan ve Türkiye arasında dostca münasebetler tekrar sağlanacak ve kuvvetlendirilecektir. Majeste Kraliçe Hükümeti, bu hayali planın, ileri sürüldüğü ruh içinde bütün taraflarca memnurlukla karşılanacağına güvenir ve başarılı olmasını temin için kendi hesabına her gayreti göstereceğini bildirir, diyordu İngiliz hükümeti.⁸⁰³

Demokrat Parti Meclis Grubu, Kıbrıs sorununu 24 Haziran 1958 tarihinde yeniden görüşmeye açtı. Dışişleri Bakanı Zorlu açıklamasında, özerk yönetimi öngören ve Lennox Boyd tarafından hazırlanan Macmillan planının İngiltere tarafından onaylandığını, ayrıca NATO Konseyi'ndeki bir oturumda görüşüldüğünü ve kendi

---

⁸⁰¹ Gürel, 2 Kolonyalizm, s. 140-141.

⁸⁰² Gürel, 2 Kolonyalizm, s. 141.

⁸⁰³ Gazioğlu, Anayasa, s. 153.

hükümetlerince de olumlu karşılandığını belirtiyordu.⁸⁰⁴ Aynı şekilde Dışişleri Bakanı Zorlu'nun 20 Haziran'da yaptığı açıklamayla “Planın ortaklığı içermesi nedeniyle Türk tarafının tezi olan Taksim’e yakın olduğu gerekçesiyle kabul edilebilir, görüşülebilir” olduğunu belirtmesine karşın, DP Grubunda yapılan görüşmeler sonunda Başbakan Menderes, İngiltere Başbakanı Macmillan’a Temmuz ayında verdiği yanıtta, “Teklifi kabul olanağı bulamadıklarını” iletmiştir.

Aynı toplantıda bazı DP milletvekillerinin, “Kıbrıs mitinglerine devam edilmesi” yolundaki önerileri ise, “Türkiye’nin, içinde bulunduğu ekonomik meselelerle meşgul olduğu” gerekçesi ve “hükümetin aleyhine bir gösteriye dönüşebilir endişesi” ile Başbakan Menderes tarafından kabul edilmemiştir. Bununla beraber, DP hükümeti Kıbrıs konusunda kamuoyunun çok hassas olduğunun bilincindeydi.⁸⁰⁵ Kıbrıs Rum liderleri derhal ve Yunan hükümeti de kısa bir zaman sonra İngiltere’nin Kıbrıs ile ilgili bu yeni planını reddettiler.⁸⁰⁶ Macmillan Planı herkese hoş gelsin diye yapılmıştı ama planın yürütülmesi için katılması gereken taraflardan hiçbiri planı desteklemedi. İlk muhalefet, İngiltere’nin kendi içinden İşçi Partisinden geldi. Ardından, Yunanistan, Türkiye, Makarios ve Denктаş planı ayrı gerekçelerle reddettiklerini açıkladılar. Yunanistan’a göre planın uygulanmaya kalkışılması durumunda, adada kan gövdeyi götürecekti. Türkiye ise, taksimden başka bir çözüme razı olmayacağını açıkladı. Makarios da Foot’a bir mektup yazarak planı beğenmediğini bildirirken, Denктаş, bu planın enosis’in bir atlama taşı olduğunu bildiriyordu.⁸⁰⁷

Bu tarihlerde ise İngiltere’yi, Orat Doğu’da daha da zor durumda bırakan beklenmedik siyasi olaylar meydana geldi. Irak’ta bir ihtilal oldu ve General Kasım hükümete geldi. İngiliz karşıtı politikalar benimseyen General Kasım yönetimi ilk iş olarak Bağdat Paktı’na son verdi. İngilizleri Süveyştan atmayı başaran Mısır ile

---

⁸⁰⁴ Göktürk, Vizyonu, s. 99-100.

⁸⁰⁵ “DP hükümeti, bu sorunun konusunda halkı aydınlatılabilmek amacıyla, 4 Temmuz 1958 tarihinden itibaren, Radyo’ya “Kıbrıs Saati” adı ile özel bir program konulmasına karar vermiştir.”, Göktürk, Vizyonu, s. 100.

⁸⁰⁶ Gazioğlu, Anayasa, s. 154.

⁸⁰⁷ Gürel, 2 Kolonyalizm, s. 141.

işbirliğine girdi. Bu gelişmelerin ardından ise Kıbrıs ve Türkiye, İngiltere açısından daha önemli bir konuma geldi. İngiltere diplomaside vites yükselterek Macmillan aracılığıyla Ağustos başında Atina, Ankara ve Lefkoşa’da görüşmeler gerçekleştirdi. Ancak olumlu bir sonuç çıkmadı.⁸⁰⁸

Bu planla ilgili kısa bir değerlendirme yapmak gerekirse, ilk bakışta iki ilkeyi içerdiği görülmektedir. “*Ortaklık ve Taksim*”. Macmillan planının ortaklığı amaçladığını söyleyebilmektedir ve gerçekten de, hiç değilse ilk yedi yıl için öngörülen sistem, üç devletle birlikte Kıbrıs’taki iki toplumunda katıldıkları ortaklık sistemidir. Ancak son çözüm olarak öngörülen “*egemenlik paylaşımı*”, aslında adanın İngiltere, Türkiye ve Yunanistan arasında taksimden başka bir nitelik taşımamaktadır. Bu plan gerçekte toprak unsuru dışında taksim’i içermektedir.⁸⁰⁹ İngiliz hükümeti yine de tasarısını tümüyle geri çekmedi. Macmillan Planı, Kıbrıs’ta Türk ve Rum toplumları arasında kanlı çatışmaların sürdüğü Temmuz ayı boyunca, İngiliz hükümeti tarafından yinelenerek açık bırakıldı. Macmillan, konuyu doğrudan görüşmelerele ele almak üzere 8-9 Ağustos’ta Atina’ya, 9-10 Ağustos’ta ise Ankara’ya gitti. Macmillan Türk yetkililerle de konuştuktan sonra, 15 Ağustos’ta İngilizlerin yeni tasarısı açıklandı. Buna göre, 19 Haziran tasarısında Türk ve Yunan hükümetlerinin temsilcileri Yürütme konseyinin doğal üyeleri iken, şimdi bu durumdan çıkarılıyor ve yalnızca doğrudan doğruya vali ile temas halinde olacak ve görevlerini yapabilmeleri için gerekli kolaylıklara sahip olacak, ülkeleri tarafından özel atanmış temsilciler durumuna getiriliyordu.⁸¹⁰ Bunun yanı sıra, 15 Ağustos planı ile çifte uyruklu ilkesi kaldırılıyor. Bu yeni tasarı ile Türk ve Rumların yerel yönetimlerinin ayrılması kabul ediliyordu ama adanın tümünü yönetecek bir ortak meclisin kurulması için gayret gösterilmesi de tasarının ilkeleri arasına konuyordu. İngiliz tasarısının bu yeni biçimi de Yunanistan ve

---

⁸⁰⁸ Göktürk, Vizyonu, s. 98.

⁸⁰⁹ Gürel, 2 Kolonyalizm, s. 141.

⁸¹⁰ Yunan hükümeti yeni tasarıya şu noktalarda çıkıyordu; Türkiye yönetime karıştırılmasın, iki ayrı meclis yerine tek temsilciler meclisi, valinin yetkileri dışında kalan işlerde karar verebilsin, Yürütme Konseyindeki Türk-Rum üye oranları Rumların lehine değiştirilsin. Bu arada Yunan hükümeti, bir de Kıbrıslıların seçimlerine bağlı olarak Türk ve Yunan vatandaşlıklarını kazanmalarına, yani “çifte uyruklu”ya itiraz etmiş olmalıdır; Gürel, 2 Kolonyalizm, s. 142-143.

Kıbrıslı Rumlar tarafından reddedildi. Yunanistan'ın ve Rumların karşı çıktıkları başlıca nokta, ayrı yerel yönetimler idi. Oysa görüldüğü gibi bu yeni tasarı ile 19 Haziran tasarısına Yunanistan'ın yaptığı itirazların bir bölümü kabul edilmiş ve Macmillan Planı, Türkiye açısından geriletilmiş bulunuyordu. Buna karşın Türk hükümeti, İngiliz tasarısını bu yeni biçimiyle kabul ettiğini açıklıyordu.

Zorlu, 1 Ekim'den başlayarak uygulanacak olan bu planın Türkiye tarafından kabul edilmesini, İngiltere hükümetinin "Kıbrıs'ta self-determination prensibinin tatbiki halinde, Türklerle Rumlara eşit haklar verileceğine ilişkin 19 Aralık 1956 tarihinde Koloniler Bakanı Lenox Boyd'un yaptığı açıklamayı yeniden teyid etmiş" olmasıyla izah ediyordu. Yani İngiliz hükümeti Taksim'e açık kapı bıraktığı içindir ki, Türkiye bu yeni tasarıyı kabul etmiş bulunuyordu. Bundan sonra Türkiye, Kıbrıs yönetimine katılacak olan bir temsilciyi atayıp, kamuoyunun bir bölümünün bu yeni tasarıyı Taksim yolunu tıkadığı gerekçesiyle eleştirmesine karşın, planın uygulanmasına katkıda bulunmaya başlamıştır.⁸¹¹ Böylece, Türkiye'nin, Taksim ilkesi ile birleştirildiği düşüncesiyle ortaklık planının uygulanmasını kabul etmek şeklinde bir görüş oluşturduğu anlaşılmaktadır. Ama daha sonraki aylarda, hem enosi'si, hem de taksim'i kesin şekilde yasaklayan bir uzlaşmaya, Türk hükümeti adına Zorlu'nun öncülük ettiği ve Averoff'la bu çerçevede yürüttüğü müzakereler sonucu, Kıbrıs'ta iki toplumun ortaklığına ve Türkiye'nin garantörlüğüne dayalı Zürih ve Londra anlaşmalarının yapıldığı bilinmektedir.⁸¹²

Vatan başyazarı Ahmet E. Yalman, İngiliz planının taksimi yedi yıl ertelediğini ama coğrafi değilse bile, fiili bir taksim çeşnisi içerdiği yorumunu yaparak, İngiliz önerileri yanında kendi önerilerimizi de öne sürmek koşuluyla müzakere masasına oturmayı kabul edişimizi önemli bir basiret örneği olarak tanımlamaktaydı.⁸¹³

Ahmet Şükrü Esmer ise, Ulus'taki yazısında, yedi yıl sonra ne olacağını kesin şekilde belirlenmemesini eleştirmiş ve enosis tehlikesinin yine gündemde olacağını

---

⁸¹¹ Gürel, 2 Kolonyalizm, s. 143.

⁸¹² Gazioğlu, Taksim, s. 407.

⁸¹³ Vatan, 22 Haziran 1958'den alıntıdır.; Gazioğlu, Taksim, s. 407.

belirterek Taksim tezinin, plana geçirilmesi gerektiğini belirtmişti.⁸¹⁴

Kıbrıs konusuyla yakından ilgilenen bir başka ünlü başyazar, Cihat Baban, yeni İngiliz planının taksim tezini göz ardı etmesini şiddetle eleştirdi ve İngiliz hükümetinin, böyle davranmakla Türk kamuoyunun hissiyatına kıymet vermediğini ileri sürerek artık bu sorunun hükümetler arası bir konu olmaktan çıktığını ve Türk milletine mal olduğunu vurguladı.⁸¹⁵

Falih Rıfki Atay, yedi yıllık bir planın yürümesi olanağı bulunmadığını belirtmekle beraber, Türkiye açısından bunun bir ilerleme olupunu ve böylece yıllardan beri devam eden çabaların boşa gitmediğini belirterek, üçlü görüşme fikrini savundu.⁸¹⁶ Bazı yazarlar da, ortaklık planını Türk politikası açısından bir başarı olarak değerlendirerek bu planın “yeterli olmamakla beraber, Türkiye’nin 20 Aralık 1956’dan beri takip ettiği taksim tezine dayanan politikasının bir başarısı olmuştur” yorumuna yer vermişlerdi.

Türkiye’deki siyasi partilerin tepkileri de genellikle ihtiyatlı iyimserlik şeklindeydi. CHP Genel Başkanı, muhalefet lideri İsmet İnönü, enosis olasılığı bu planla tamamıyla ortadan kaldırılmadığına göre, taksim yasal bir duruma getirilmesi üzerinde durmuştu. İnönü ayrıca, 6 Temmuz’da partisinin Kadıköy ilçe kongresinde yaptığı konuşmada, İngiltere ile görüşmelerin devam ettirilmesinin önemine değindi ve Zorlu’nun son demeçlerinde, İngiliz planı ile Taksim tezinin bağdaşabildiği şeklindeki demecinin iyi bir haber olduğunu söyledi. İnönü, ayrıca şöyle dedi; *“Bizim eskiden beri üzerinde ısrar ettiğimiz nokta, bilhassa İngilizlerle müzakereyi asla kesintiye vordırmayarak bir hal çaresine varmak için devamlı ve sabırlı bir varlık göstermektedir. İngiliz Başvekili Macmillan’ın bahsediş tarzı ve Türkiye ile anlaşma imkânını daha geçerli gösteren ifadeleri, durumu kolaylaştıracak işaretlerdendir.”*⁸¹⁷

---

⁸¹⁴ Ulus, 21 Haziran 1958’den alıntıdır; Gazioğlu, Taksim, s. 407.

⁸¹⁵ Yeni Gün, 21 Haziran 1958’den alıntıdır; Gazioğlu Taksim, s. 407.

⁸¹⁶ Dünya, 21 Haziran 1958’den alıntıdır; Gazioğlu, Taksim, s. 407.

⁸¹⁷ Forum Dergisi, 1 Temmuz 1958’den alıntıdır., Gazioğlu, Taksim, s. 407-408.

Cumhurbaşkanı Celal Bayar da 1 Kasım'da TBMM'de yeni planın ayrıntılarını açıklayarak, *“Taksim tezini de saklı tutması nedeniyle planı desteklediklerini”* söylüyordu.⁸¹⁸ Ortaklık planından Türkiye’de en büyük hayal kırıklığına uğrayan kesim, yüksek öğrenim gençleri olmuştur. Macmillan planına karşı kesin tavır alan yüksek öğrenim gençleri, birlik ve federasyonları kanalı ile bu planı şiddetle eleştirdiler.⁸¹⁹

Şurası açıkça görülüyor ki, Yunanistan ve Kıbrıslı Rumlar, azınlık konumuna indirgedikleri ada Türklerinin, Kıbrıs’ın yönetiminde söz sahibi olamsını kesinlikle istememekte ve kendilerini adayı “yönetenler”, Türkleri de, kendileri tarafından “yönetilenler” olarak görmek istemekteydi.⁸²⁰ Yunan ve Rum liderlerinin olumsuz yaklaşımına karşın, İngiliz ve Türk yönetimi yeni planı uygulamaya geçirmek için çalışmalara başladılar. Bu gelişmelerde rahatsız olan Yunan ve Rumlar çok telaşlandı. Daha önce Lozan’ı umursamayan Yunan yetkilileri, bu sefer dışişleri aracılığıyla bu durumun Lozan’a aykırı olduğunu açıklıyordu. Dolayısıyla, adanın geleceği ile ilgili olarak kendisini de ilgili taraflardan biri olarak kabul eden Yunanistan, yeni planla ilgili olarak kendileri dışında uygulamalarda bulunan İngiltere ve Türkiye’nin Lozan’ı ihlal ettiklerini değerlendirmektedir.⁸²¹ Bu telaş içinde Başpiskopos Makarios, İngiliz Milletvekili Barbara Castle’a *“Kıbrıs’ın bağımsızlığı”* teklifinde bulundu. Tüm gelişmeler ışığında İngiliz Dışişleri sözcüsü Selwyn Llyod, *“İngiltere’nin Macmillan planı’nı 1 Ekim 1958’den itibaren uygulamaya kararlı”* olduğunu açıkladı.

Bu arada Kıbrıs’taki İngiliz yönetimi de, yeni plana göre iki toplumun belediye başkanlarının seçimini sağlayacak komisyonu atıyordu. Yine bu plana göre Türkiye’nin temsilcisi Burhan Işın, 1 Ekim’den itibaren *“Türk Temsilcisi”* olarak Kıbrıs’ta göreve başladı. Halkın Sesi gazetesi, Türkiye’den gelen temsilciyi şu şekilde duyuruyordu; *“4 Haziran 1878’de Anavatan’dan ayrı düşmenin acısı, 1 Ekim 1958’de Hürriyet’e, mesut*

---

⁸¹⁸ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre XI, Cilt 5, İçtima 2, 1. İntikat, 1.11.1958, s. 13.

⁸¹⁹ Gazioğlu, Taksim, s. 408.

⁸²⁰ Tuncer, s. 60.

⁸²¹ “Lozan’ın 16. Maddesi; “Bu arazi ve cezirelerin mukadderatı ilgililer tarafından tayin edilmiştir ve edilecektir.” ifadelerini taşımaktadır.”, Göktürk, Vizyonu, s. 101.

*günlere doğru ilk adım.”*⁸²² Böylece Yunan hükümeti ve Makarios’un bütün engellemelerine rağmen, Macmillan planı adada resmen ve fiilen uygulanmaya başlandı.⁸²³

---

⁸²² Halkın Sesi, 1 Ekim 1958’den alıntıdır., Göktürk, Vizyonu, s. 101.

⁸²³ Göktürk, Vizyonu, s. 101.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ZÜRİH VE LONDRA ANTLAŞMALARI, KIBRIS CUMHURİYETİ'NİN DOĞUŞU VE BATIŞI SIRASINDA ADADA POLİTİK VE HUKUKİ DEĞİŞİKLİKLER, TÜRKİYE VE İNGİLTERE'NİN POLİTİKALARI (1959-1964)

4.1. KIBRIS (ZÜRİH-LONDRA) ANTLAŞMALARI ÖNCESİ ARŞİVLER IŞIĞINDA GENEL DURUM ANALİZİ

Kıbrıs sorunu, her ne kadar Türk kamuoyunun gündemine yukarıda sözü edilen yöntemlerle getirildiyse de, Türk toplumunun belleğinde derin izler bırakan Yunan ordusunun İzmir'i işgalini ve 1919-1922 yılları arasında yaşanan Türk-Yunan savaşını çağrıştırdığından kolektif hafızada, yeri adeta hazırды. Kıbrıs Rum toplumunun kendi özgürlüğünü enosis politikası ile özdeşleştirmiş olması ve enosisin, on dokuzuncu yüzyılın ortasından 1922 yılına kadar Yunanistan'da devlet doktrini olarak benimsenen Megali İdea'ya dayanmış olması, Türkiye halkının Kıbrıs için seferber edilmesini kolaylaştırmıştı. Özellikle Kurtuluş Savaşı yıllarında yaşananlar, kolektif hafızada Yunanlıların "ulusal öteki" olarak kalmalarına yol açmıştı.⁸²⁴

Bir yanda tarihin yüklediği ağır yükümlülükler, diğer yanda milliyetçi reflexler ve stratejik kaygılar, Türkiye'nin omuzlarında, Kıbrıs sorununu "*milli bir dava*" haline gelmiştir. Enosis, Türkiye'nin güney sahillerinin ve Kıbrıs Türklerinin can güvenliği açısından kesinlikle önlenmeliydi.⁸²⁵

Kıbrıs'taki olaylar dünya kamuoyunun da gözünden kaçmıyor; Türkiye ile Yunanistan'ın Kıbrıs sorunuyla ilgili olarak bir savaşa sürüklenmeleri olasılığı,

---

⁸²⁴ Kızılyürek, s. 242-243.

⁸²⁵ Kızılyürek, s. 243.

Makarios'la tedhişçilerinin akıllarını başlarına getiriyordu. Ayrıca, İngilizler, adadaki bunalıma son vermek için öne sürmüş oldukları çeşitli öneriler ve planlar (örneğin Radcliffe ve Macmillan planı gibi) adadaki her iki toplumunda ayrı self-determinasyon hakkı olduğunu, yani adanın taksim edilebileceğini kesinlikle açıklamış olması Rum ve Grekleri epeyi sarsıyordu.⁸²⁶

1956'da İngiltere tarafında ortaya atılan yeni yönetim ve anayasa tasarılarının yarattığı (Radcliffe gibi) sancılı durumu Yunanistan'da konuşlu İngiliz Gizli Servisi Güney Departmanı aracılığı ile Ankara gibi merkezlerden de şu raporları Majeste Hükümeti ve Dışişlerine geçiyordu; *“Lord Radcliffe'in (anayasa) Çalışma Şartnamesi*

- a) *Kıbrıs yapılanması için önerilen yeni anayasa önerisi aşağıdaki tavsiyelerden meydana gelmektedir:*
- b) *Kıbrıs Anayasası yapma aşaması İngiliz egemenliği altında yapılacaktır.*
- c) *Kıbrıs bir üs olarak Majesteleri Hükümetinin uluslararası yükümlülüğündedir ve İngiltere'nin ve diğer müttefik güçlerle ilişkilerinde Ortadoğu'da Birleşik Krallığa hizmet etmek için kullanılacaktır.*
- d) *Diğer bütün uluslararası, savunma ve iç güvenlik konularında (Kıbrıs bir üs olarak) Majeste Hükümetinin emrinde olacaktır. Bu hükümlere konu olan anayasa, liberal demokrasi ve en geniş kendi kendini yönetme sorumluluğu ile Kıbrıs halkı tarafından özgürce seçilmiş temsilciler tarafından uygulanacaktır ancak, aynı zamanda adadaki farklı çeşitteki cemaatleri, dinleri ve ırkların haklarını hüküm ve garanti altına almak kaydı ile bu tutumları içermektedir.”(EK 4)⁸²⁷*

---

⁸²⁶ Salahi Sonyel, “İngiliz Yönetiminde Kıbrıs Türklerinin Varlık Savaşı (1878-1960)”, **Bellekten**, Cilt LIX, Sayı 224'ten ayrı basım, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, Nisan 1995, (Varlık), ss. 134-187, s. 185.

⁸²⁷ FO 371/123 929, RG 1081/2148 nolu “Lord Radcliffe'in Anayasa Önerisinin Şartları” başlıklı İngiliz Arşiv Belgesi, 3 October 1956.

Yunan hükümetinin ve yetkililerinde durumdan hiçte hoşnut olmadığını, ayrıca fikir ayrılıkları da yaşadıklarını, 3 Ekim 1956 tarihli İngiltere Yunan Elçiliği'nin diplomatları ile yaptıkları ve İngiltereye gönderdiği gizli ibareli belgeden anlıyoruz:

“Mösyö Agnides (Londra’da görev yapmış Yunan Diplomat) Cenova’dan New York’ka giderken bana bugün şunu söyledi; Yunan hükümeti Londra’daki Yunan Elçiliği’nde kendisine yeni bir fikir ile geldi. Duyar duymaz reddetmiş. Şu anki mevcut Yunan hükümetine ve davranışlarına sempati duymuyor ve geçen yıl esnasında başka şeyler başarabileceğini ve şu anki duruma hiçbir katkı yapamayacağına ikna olmuş durumda.

Yunan Dışişleri Bakanının, şimdiki hükümetin her hangi bir anlaşmaya varılmasına endişe ile baktığına ve kendisine vurguladığını söyleyerek devam etti. Mösyö Agnides bana Yunan hükümetine götürmek üzere herhangi yararlı bir konu olup olmadığını sordu. Ona şunu dedim; Yunan hükümetini etkilemek istiyorsan, öncelikle Kıbrıs sorununda herhangi bir memnun edici çözüm için Yunan hükümetinin bizim ile anlaşmaları gerektiğini aksinin olamayacağını söyledim.

Mösyö Agnides kendisinin bütün anlaşmanın içinde olduğunu söyleyerek cümlemi cevapladı. EOKA’dan suçlu (hapislisi) Baspiskopos ile yapılmak istenen her hangi bir tatmin edici anlaşmanın olasılığının olmadığını Yunan Dışişleri Bakanı’na zorlayarak söylediğini iddia etti.”(EK 5) ⁸²⁸

Majeste hükümeti Türkiye’de de boş durmuyordu. Ankara’dan İngiliz Dışişlerine gönderilen 8 Ekim 1956 tarihli gizli belge de; İngiliz diplomat J.A. Thomson, Türk diplomat Muharrem Nuri Birgi ile yapılan görüşmeden bahsediliyordu, bahesi geçen konu ise şu şekildeydi:

“Bu görüşme, beklentilerimiz doğrultusunda gerçekleşti. Türklere hiçbir söz vermedik ve belki bizim (Kıbrıs için) Anayasayı Türklere sunuşumuz esnasında (Türk

---

⁸²⁸ FO 371/123 929, RG 1081/2149 nolu “Yunan Diplomat ve Hükümet yetkililerin fikir ayrılıkları hakkında ki” İngiliz Arşiv Belgesi, 3 October 1956.

hükümeti tarafından) meydana gelebilecek herhangi bir öfkelenmeyi engellemek için çalıştık.” diyor ve belgenin devamını Atina, Vaşington, Paris ve New York şehirlerin de bulunan İngiliz delegasyonlarına, meslektaş ve üslerine de konuyu iletiyordu.

“Birgi Bey ile bu sabah 1727 nolu telegrafın birinci paragrafına istinaden konuştum. O’na şunu söyledim; Türk hükümeti ile Kıbrıs konusundaki tartışmaya atfen Majeste hükümetinin ilk kez nazik (olumlu) bir üslup kullandığını ve asıl meselenin önemini ve gelimesinin önemine değindiğimizi, ileriki zamanlarda daha da güçlü bir şekilde anlaşılacağına çok önem verdiğimizizi söyledim.” Şunu da açıkça belirtirim ki, talimatlar hakkında konuştum ve Türk Başbakanı’ni da bilgilendirmesi söyledim, bunu yapacağını söyledi. Bay Birgi, Majeste hükümetinin iddia ettiği maddelere hiç itiraz girişiminde bulunmadı.” diyor ve şöyle devam ediyordu; “ Müslüman azınlığın davranışları hakkında ki referansları yanlış yorumladım. Benim üslerim için hazırladığım rapor, siz tarafından hazırlanan ve kelimesi kelimesine resmi olarak Anadolu Ajansı’ndan aldığım belge doğrultusundadır. Türk hükümetinin Kıbrıs Türkleri için sarf ettiği her bir sözü elbette yorumladık. Geri kalan konuşmamız yaklaşık bir saat sürdü. Bay Birgi sizinle ve Sir John Ward ile öz-yönetim (self-government)hakkındaki olası tehlikeler hakkında yaptığı savları görüşüğünü tekrar etti.

Türk hükümetini Radcliffe önerisi hakkındaki danışmanlık sorusu gündeme gelmedi, gerçi genel bir biçimde referans olarak telegrafınızın birinci paragrafında bulunan son cümleye değinme fırsatında oldu.” Açıkça görülüyor ki Türk hükümetinin en büyük derdi Kıbrıs’ta bulunan Türk toplumunun can ve mal güvenliğinin yanı sıra toprak talebi birinci sıradaydı. (EK 6)⁸²⁹

Bu görüşe de 28 Ekim 1956 tarihli “ Bölünme Konusunda Yunan ve Türk Görüşleri” başlıklı gizli belgeden ulaşıyoruz. Belgede Türk görüşüne atfen:

“777 nolu Ankara telegrafına göre; Hiçbir sorumlu Türk’te bölünme kararına en ufak dahi bir hazırlık göstergesi yoktu. İddia her ne kadar Türk medyasında

---

⁸²⁹ FO 371/123 929, RG 1081/2151 nolu” İngiliz diplomat J.A. Thomson, Türk diplomat Muharrem Nuri Birgi ile yapılan görüşme” İngiliz Arşiv Belgesi, 8 October 1956.

havalandırılrsa da çok fazla destek görülmedi. Bay Birgi'nin'de NATO Konseyi'nde iddia ettiği şey Kıbrıs'ta var olan yarıdan fazla mülkün Türklere ait olduğu fikri bile Türklerin talep edebileceği her hangi bir pay planının ipucunu verebilir.” diyordu J.A. Thomson raporunda ve ekliyordu; *“Türk tarafının bu isteği henüz mümkün değildi. (EK 7) ⁸³⁰*

Yunan yetkililerin görüşlerini şu şekilde aktarıyordu: *“Yunan Dışişleri Bakanı konuşmasında iki farklı ve uyumsuz bölünme biçiminden bahsetti. Her iki vesileyle gayri resmi konuştu.”* Yunan delegesinin Birleşik Devletlerin bu işlerden sorumlu yetkilisi ile konuyu ortaya attığında, Yunan hükümetinin M. Melas aracılığı ile General Gruenther ile yaptığı gayri resmi görüşmede, İngiliz egemenliği ve üsleri ile %20'ye %80'lik bölünme fikri konusunu dışlamadıklarını. Bay Lange'nin söylediğine göre de; Yunan Dışişleri Bakanı'nın Paris'te kendisine bir bölünme fikrinin belki de en iyi fikir olduğunu söylüyordu. Averoff'un düşüncesinin ise; Türk bölgesinin adanın kuzeyi boyunca uzanan bir şerit olmasını ve bu alanın da Türkiye ve Yunanistan'a da açık serbet ticaret bölgesi olması gerektiğini. Ancak, Averoff ve Melas, General Gruenther ile yaptıkları son görüşmede bu fikirden dönmediklerini.” dile getiriyordu ve şöyle devam ediyordu; *“Atina'da Yunan Dışişleri Bakanı ile görüşen Ankara'daki Amerikan Bakanına göre; ciddi anlamda ayrılma fikri sonradan ortaya çıkmıştı. Daha sonra Averoff tarafından ifade edilen bölünmüş iki farklı bölgenin fikri değildi, ancak Kıbrıs tarafından kabul edilebilecek belediye ve ilçelere bölünerek az çok yönetilebilen ve iki farklı cemaatin kendi içlerinde farklı yerel liderlerinin sorumluluğunda olabileceğini. Yine Averoff'un görünüşe göre söylediği şeydi; “Kendisine göre İngiltere'nin askeri bir üs ya da diğer bir mevcudiyeti bir kayıtsızlık meselesiydi. Bunlar ağırlıklı olarak Yunan alanında resmi olarak herhangi bir biçimde mevcut değildi. Averoff'un hiç düşünmeden hareket ettiğini, sadece kendisini düşünerek ve ne söylediğini düşünmeyerek konuştuğunu.”* söylüyordu İngiliz yetkili.⁸³¹

---

⁸³⁰ FO 371/123 929, RG 1081/2157 nolu “Adanın ayrılması hakkında Türk ve Yunan görüşleri hakkında ki” İngiliz Arşiv Belgesi, 28 September 1956.

⁸³¹ RG 1081/2157.

Yunanistan'ın fikirleri birkaç hafta öncesinde de belli oluyordu zaten. 12 Eylül 1956 tarihli belge de şu ibareler yer alıyordu; *“NATO'daki Yunan temsilcisi Kıbrıs'ın bölünmesini ileride adanın problemlerinin çözülmesi yolunda bir çözüm yolu olarak kabul ettiğinin işaretlerini veren RG 1081/1929 Eylül 6 tarihli mektubunuzdam gördüm”* diyordu İngiltere'nin Ankara Elçiliğinden Micheal Steward, Dışişleri Bakanlığı yetkilisi Sir John Ward'a itafen. (EK 8)⁸³²

Türk, Yunan ve İngiltere arasında diplomasi trafiği sürerken, adada EOKA terör örgütü de boş durmuyordu, Ekim ayı boyunca hemen hemen her gün Rum çetecilerin evlerine iş yerlerine ve diğer gizli yerlere yapılan baskınlarda bombalar ve silahlar bulunuyordu; Koloniler Bakanlığına gönderilen raporlardan Rum tehdidi açıkça belli olmaktaydı.

*“ 3-4 Ekim 1956, saat 08.10, Mağosa'da suyolunun altında gizlenmiş elektrikli bomba düzeneği bulundu. Lefke'de saat 21.45'te polis karakolunun yakındaki petrol istasyonunu patlatmak üzereyken 3 kişi tutuklandı. Baf'ta, saat 10.00'da, boru tipi bomba askeri aracın geçişi sırasında patlatıldı. 5 Ekim 1956, 3 Ekim'de elektrik trafosunu sabotaj yapan 3 kişi yakalandı. 6 Ekim 1956, Lefkoşa'da saat 19.30'da patlamamış iki boru tipi bomba bulundu, 4 Ekim sabah saat 09.00'da, güvenlik güçlerinin kaldığı eve petrol bombası atıldı. 8 Ekim 1956, Larnak'da saat 20.00'da 1551 tüfek bulundu, Mağosa'da saat 09.00'da yüzü maskeli 4 kişi polis karakoluna saldırdı, 3 bomba patladı. 9 Ekim 1956, Girne saat 21.15'te ordu konvoyuna otomatik silahlarla ateş açıldı, bir bomba patladı. 10 Ekim 1956, 5 adet doldurulmamış, 2 adet doldurulmuş bomba bulundu. 11 Ekim 1956, Limasol'da saat 14.00'da, 5 boru tipi bomba, 25 otomatik tüfek bulundu. 12 Ekim 1956 Baf'ta saat 08.15'te askeri aracın yakınında bomba patladı.”*⁸³³

---

⁸³² FO 371/123 929, RG 1081/2156 nolu “NATO'daki Yunan delegesinin görüşleri hakkında ki” İngiliz Arşiv Belgesi, 12 September 1956.

⁸³³ FO 371/123 929, RG 1081/2155 nolu, “EOKA terör örgütünün eylemleri ve yakalattığı silah ve mühimmatlar hakkında ki raporlar” İngiliz Arşiv Belgesi”, 3-12 October 1956.

Yunan hükümetinin adadaki Rum yönetimine nazaran Kıbrıs sorunu konusunda daha fazla şeffaf olması ve sorunluluk almasını Başbakan Karamanlis'in verdiği ipuçlarından anlıyoruz. Peloponez'deki Sparta Belediye Başkanı'nın Başbakan'ın onuruna 2 Ekim 1956 Pazar günü verdiği 250 kişilik davette, Karamanlis şu açıklamaları yaptı:

“Kıbrıs sorunu çözülmesi zor bir problem ve mevcut ittifaklar kapsamında da mücadelemi ediyorum, temel olarak akılda tutulması gereken daha fazla genel ilgidir. Bu bir sorun olarakta ulus atarından ele alınması gerekir ve hiçbir başıboşluğa izin verilmemelidir... Bu problemin etrafında bilinçli olarak birçoğları ve bilinçsiz olarak da diğerleri tarafından milliyetçi kampanyalar yürütülmektedir. Birçok kişi Yunanistan'ın Batı ittifakından çekilmesini ve O'nun Doğu Blok'u ile işbirliğine girmesini istemektedir. Bin yıllık bir zaman diliminde bir ulusun çabalayıp durduğu değerlerin (Batı değerleri) politikalarının değişmemesi için, bu tehlike ile savaşmak zorundayım. Var olan müttefiklerimiz ile Kıbrıs sorunu çözülmesi gerektiği hakkında ki görüşlerimi tekrarlıyorum...” Bu demeç şu ana kadar Yunan hükümetinin kendi halkı ile karşılıklı olarak Kıbrıs sorununda bir sınır hattı almaya işaret eden en pozitif göstergedir.⁸³⁴

Yunan Başbakanı Batılı müttefiklerimiz derken İngiltere'den daha çok Amerika Birleşik Devletleri'ni kastediyordu. Kasım 1956'da, Birleşmiş Milletler'deki Yunan delegelerine başkanlık eden Yunan Başbakan Karamanlis New York'a gelir gelmez şu demeci veriyordu:

“Amerika Birleşik Devletleri'ni ilk olarak ziyaret etmekten özellikle mutluluk duymaktayım. Çünkü Amerikalılara büyük hayranlık duymaktayım, ikinci olarak Yunanistan Amerika ile birbirine yakından bağlıdır. Geçen on yılda ekonomisi ile ülkemizin savunmasına, ekonomisine ve yeniden inşasına büyük yardımda bulunmuştur. Bu yıl Birleşmiş Milletler'deki delegasyonumuza başkanlık etmek için özellikle geldim.

---

⁸³⁴ FO 371/123 929, RG 1081/2163 nolu “ İngiltere Atina Elçiliğinin Yunan Başbakan Karamanlis'in Batı ittifakının yanında yer alacağına dair” İngiliz Arşiv Belgesi, 3 October 1956.

Bu yıl gerçekleşecek Genel Kurul toplantılarındaki tartışmalara büyük önem vermekteyim, çünkü Kıbrıs'ta yaşayan yarım milyon vatandaşımın (Kıbrıslı Rumların) özgürlüklerini gönülden destekliyorum. Ümit ediyorum ki demokrasi ve özgürlük aşığı aşığı Amerikalılar bu çabalarımıza büyük sempati ve önem duyacaktır.”⁸³⁵

Türkiye'nin bu süreçte ki tavrını, 24 Aralık 1956 tarihli Nihat Erim'in raporundan öğreniyoruz. Erim raporunda şunları söylüyordu:

“ 16.11.1956 günü Sayın Başvekil beni Makamına davet etti ve Kıbrıs meselesinin aldığı ehemmiyeti ve işin milli mahiyetine işaret ederek bu sahadaki çalışmalara iştiraklerimi uygun gördüklerini söyledi. İftiharla kabul ettim.

Sayın Adnan Menderes Kıbrıs buhranının son vaziyeti üzerinde beni tenvir (bilgilendirmek) etti ve hükümetinin siyasi hedeflerini şu şekilde tesbit eyledi:

- 1) Kıbrıs'ın İngiltere'de kalmasını isteriz.*
- 2) Eğer İngilizler çekilecekse Kıbrıs asli sahibi olan Türkiye'ye iade edilmelidir.*
- 3) Bu olmadığı takdirde Yunanistan'la aramızda yarı yarıya taksim edilmelidir. Bu takdirde İngiltere'ye arzu ettiği üsler veya bölge bırakılır.*
- 4) İngiltere ada halkına self-government hakkını tanımayı tercih eder görünüyor. Bu tahakkuk ederse Kıbrıs Türklerinin ve Türkiye'nin hakları emniyeti korunmalıdır.*
- 5) Hiç kabul edemeyeceğimiz şık Kıbrıs'ın Yunanistan'a verilmesidir.”
diyordu.(EK 9)⁸³⁶*

Kıbrıs meselesi dolayısıyla, Londra'da Türk hükümeti ve İngiliz hükümeti

---

⁸³⁵ FO 371/123 929, RG 1081/2173, Ref. No. 1315 nolu “Yunan Başbakanı Karamanlis'in BM'ler Genel Konseyi öncesi ABD'yi öven demeçleri” İngiliz Arşiv Belgesi, 16 Kasım 1956.

⁸³⁶ BCA 030.01.38.227.1. nolu “Prof Dr. Nihat Erim'in Kıbrıs Raporu” Başbakanlık Cumhuriyet Arşiv Belgesi, 24 Aralık 1956.

arasında yapılacak olan görüşmelere ve New York'ta Birleşmiş Milletler'de aynı konuda yapılacak müzakerelere de Prof. Dr. Nihat Erim, Siyasal Bilgiler Fakültesi Doçentlerinden Suat Bilge, Çanakkale mebusu Fatin Rüştü Zorlu'nun Başkanlığındaki heyete katılması Reisi Cumhur tarafından imzalanan kararname ile belirtiliyordu.⁸³⁷

26 Nisan 1957'de Cumhuriyet gazetesine Kıbrıs sorunu hakkında özel bir demeç veren Ankara'daki İngiliz Büyükelçi Micheal Steward soru cevap şeklindeki röportaja da şunları söylüyordu: *“İngiliz hükümeti herhangi olası bir Türk ve Rum cemaatelerinin birlikte barış içinde yaşayabileceğini göz önünde bulunduruyormu?”* *“Evet, İngiliz hükümeti Kıbrıs Anayasası için Radcliffe önerisinin kabulüne inanmaktadır”.* *“Raporlar da geçen Majesteleri hükümetinin Kıbrıs'ın geleceği hakkında Başpiskopos Makarios ile görüşeceği doğrumudur?”* *“Bu soruya İngiliz hükümeti kamuoyuna tekrar tekrar cevap vermiştir... Ayrıca Başpiskopos Makarios Kıbrıslı Rumların temsilcisi olarak kabul edilmektedir. Lord Radcliffe'in teklifini Kıbrıs cemaatelerinin bütün temsilcileri ile müzakere edileceği zaman geldiğinde, bütün Kıbrıslıların temsilcisi olarak onu kabul etmeye hazır değildi.”* *“Türkiye'nin Kıbrıs hakkındaki hakları İngiliz hükümeti tarafından reddedilebilir mi? Eğer edilemez ise Türkiye'nin Kıbrıs hakkındaki oranı nedir? İngiliz hükümetinin, Türkiye'nin kabul etmeye hazır olmadığı her hangi bir çözümü ele alması mümkün mü?”* *“Kıbrıs'ta Türkiye'nin inkâr edilemez çıkarları defalarca İngiliz Parlamentosu tarafından tekrar edilmiştir ve tıpkı diğer tarafla gibi (Rum ve Yunanlar) amaçlarının çıkarlarını tatmin edecek bir çözümü aradıkları aşıkardır. Lordlar Kamarası'nın 11 Nisan'da ki açılış konuşmasında Koloniler Bakanı şunu söyledi: “Kesin olan bir şey vardır, örneğin, Kıbrıs'ın düzene ve özgürlüğe olan ihtiyacı ve bizim belirlememiz müttefik ve dostlarımızı, Türkiye'yi yüz üstü bırakmayacaktır...”* Görüldüğü gibi İngiltere ne Türkiye'yi ne de Yunanistan'ı

---

⁸³⁷ BCA 030.18.01.145.112.2. nolu “Kıbrıs meselesi dolayısıyla Londra ve New York'ta yapılacak müzakereler deTürk Heyetine Prof. Dr. Nihat Erim ve Doç. Dr. Suat Bilge'nin katılmasına dair kararname” Başbakanlık Cumhuriyet Arşiv Belgesi, 15 Şubat 1957.

gücendirmek istemiyordu. (EK 10)⁸³⁸

Bundan bir sene sonra yeni bir İngiliz önerisi olan Macmillan Planı'nın da ikinci kez 15 Ağustos 1958'de tarafların önüne sunulmuştur. Yunan hükümeti tarafından reddedilecektir. Reddin ardından 25 Kasım ve 5 Aralık tarihleri arasında Yunan hükümeti tarafından BM Genel Kurulu'nda tekrar görüşüldü. Averof; *“Macmillan planı'nın asıl hedefinin taksim olduğunu, Makarios'un teklif ettiği demokratik bir muhtariyet idaresinin ardından garantili bağımsızlık önerisinin Ada için en uygun çözüm olduğuna inandıklarını ve Türkiye'nin Osmanlı İmparatorluğu'nu yeniden diriltmeyi amaçladığını ve Lozan Antlaşması'na uymadığını, Taksim politikasının aslında Türkiye'nin yayılmacı anlayışının bir ispatı olduğunu”* iddia ediyordu.⁸³⁹

Makarios, 7 Eylül 1958'de Yunan hükümeti'ne bir slef-govrnment döneminin ardından, BM'nin koruyuculuğu altında *“bağımsızlık”* formülünü kabul edeceğini bildiriyordu, çünkü Makarios, adanın taksim edilmesinden korkmaktaydı. Böylelikle, Kıbrıs Rum yönetimi, ilk kez bağımsızlık seçeneğini dile getirmiş olmaktaydı. Makarios'un *“bağımsızlık”* sözcüğünden anladığı, ne Türkiye'ye ne de Yunanistan'a bağlı olan bağımsız bir Kıbrıs devleti'nin kurulması ve bu bağımsızlık statüsünün BM'nin güvencesi altına konulmasıydı. Makarios'a göre, Türk toplumunu Rum çoğunluk karşısında haklarından yoksun bir azınlık durumna sokmanın yolu bağımsızlıktan geçiyordu. Makarios'un *“bağımsızlık”* tezini, Konstantin Karamanlis'i başkanlığındaki Yunan hükümetide destekledi.⁸⁴⁰

Bu aşamada, Kıbrıs Türk toplumu ve Türkiye, Makarios'un önerisine olumlu yaklaşmamıştı. Dr. Fazıl Küçük, 23 Eylül'de yaptığı bir konuşmada, *“bağımsız bir Kıbrıs'ın Yunanistan'la birleşmek demek olacağını”* belirtiyordu. Türk hükümeti, Makarios'un önerisine resmi tepkisini, Dışişleri Bakanı Zorlu'nun aşzından 19 Kasım'da şöyle dile getirdi: *“Ada, Yunanlılara ait zannediliyor. Türkleri inkâr ediyorlar. İstiklal*

---

⁸³⁸ BCA 030.01.38.227.9. nolu “Cumhuriyet gaztesi'nin İngiltere'nin Ankara Büyükelçisi Micheal Steward ile soru-cevap şeklinde ki İngilizce röportaj” Başbakanlık Cumhuriyet Arşiv Belgesi, 27 Nisan 1957.

⁸³⁹ The Times, 26 November 1958, s. 14.

arazilere değil, halklara tanınır. Adada iki cemaat vardır. Türklere istiklal tanınırsa, istiklali kabul ederiz.”⁸⁴¹

BM Genel Kurulu, görüşmelerinin sonunda, Meksika temsilcisinin öne sürdüğü, soruna “*barışçı, demokratik ve adil bir çözüm*” şekli bulunması için konunun taraflar arasındaki görüşmeler yoluyla çözülmesi önerisini kabul etti. Dolayısıyla Yunan tezi bir kez daha reddedildi.⁸⁴² Zorlu açıklanan karardan memnuniyetini şu şekilde açıklıyordu: “*Türkiye’yi alakadar eden başlıca husus, üç devlet iki toplum arasında barış ve huzur getirecek bir anlaşmanın gerçekleşmesidir.*”⁸⁴³

Yukarıdaki açıklamalardan da anlaşılacağı gibi Türkiye Taksim tezinde ısrarcı değildir. Türkiye ve Kıbrıslı Türklerin güvenliğini tehlikeye atmadığı sürece Ankara diğer seçeneklerde olumlu yaklaşmıştır. Kıbrıs’ta askeri üs konusuna da, güvenlik dışında, Türkiye ile yakın irtibat kurulması için sıcak bakılmıştır.⁸⁴⁴ Bu tutum değişikliğinin nedenleri ise Yunanistan’ın artık adanın geleceğinde Türkiye’nin de söz sahibi olması gerektiğini kabul etmesiydi. Bunun yanı sıra, 1958 yılında ekonomik güçlükler içinde olan Türkiye’ye yardımda bulunmasına karşılık olarak, ABD, Kıbrıs’ta bir çözüm bulunması için Türkiye üzerinde baskı uygulamaktaydı. Ayrıca, Kıbrıs sorunu nedeniyle NATO İttifakı’nın üç üyesinin anlaşmazlık içinde bulunması, NATO dayanışmasını bir bunalıma sürüklemişti. Öte yandan, ABD’de, Kıbrıs sorununun çözümünü istemekteydi. Macmillan Planı’nın başarısızlığa uğraması üzerine, Washington, “*bağımsızlık*” formülü konusunda Ankara ve Atina’da girişimlerde bulunmaya başlamıştı. ABD, Karamanlis ve Menderes hükümetleri üzerinde etkisini kullanarak, çözüm konusunda ısrarlı davrandı; çünkü NATO içerisinde Türkiye ile Yunanistan arasındaki gergin ilişkiler, Makarios’u destekleyen ve AKEL ile doğrudan bağlantısı olan Sovyetler Birliği’nin çıkarlarına hizmet edecekti. İki kutupluluğun

---

⁸⁴⁰ Tuncer, Çözüm, s. 61.

⁸⁴¹ Tuncer, Çözüm, s. 61-62.

⁸⁴² Mehmet Gönübol, Cem Sar ve Arkadaşları, **Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1973)**, Ankara, 1974, (Dış Politikası), s. 393-394.

⁸⁴³ Milliyet, 6 Aralık 1958.

⁸⁴⁴ Göktepe, Londra ve Zürih, s. 947.

hüküm sürdüğü bir uluslararası sistemde, Türkiye ve Yunanistan gibi, ekonomik ve askeri olarak Batı'ya bağlı iki devletin fazla direktmelerine olanak yoktu. Bu nedenlerle, Türkiye de Yunanistan'da, bağımsızlık formülü üzerinde anlaşılabilirler. Böylece, NATO çıkarlarına ulusal çıkarlara kıyasla öncelik tanıyan iki devlet, ulusal bir dava konusunda resmi politikalarından vazgeçmiş oluyordu.⁸⁴⁵

4.2. ZÜRİH ANTLAŞMASI (11 ŞUBAT 1959)

Yeni yılın (1959) ilk gününden başlayarak, Türkiye ve Yunanistan'ın Dışişleri bakanları, büyükelçiler eliyle birbirlerine yolladıkları ayrıntılı mesajlarla, bağımsız bir Kıbrıs modeli üzerinde uzaktan çalışmaya başladılar. Bu bir ay boyunca, düzenlemenin ana çizgileri üzerinde ilk uzlaşmaya karşın, bazı konularda ilk bakışta uzlaşmaz görünen ayrılıkları bulunmaktaydı. Özellikle Türkiye'nin adada önce kendisi için üs istemesi, sonra bundan vazgeçmesine karşın bir ortak Türk-Yunan-İngiliz komutanlığında ısrarlı olması. Ayrıca, yeni kurulacak devletin işlevsel düzeyde de olsa bir "federasyon" niteliğinde olmasında Türkiye'nin ısrarlarına karşılık Yunanistan'ın aksi yöndeki direnişi "veto" yetkisinin yeni devletin başkanıyla birlikte başkan yardımcısına da tanınması konusundaki anlaşmazlık ve ordu yapısı içinde Türk-Rum oranı konusunda uzlaşılabilmesi, görüş ayrılıklarının başında gelmekteydi.⁸⁴⁶

Bu aşamada, Türkiye ile Yunanistan arasındaki pazarlık ve görüşmeler son derece gizli yürütülmekte ve en üst düzeydeki sorumluların dışında kimse, hatta iki dışişleri bakanlığındaki Kıbrıs uzmanları bile bu sürece karıştırılmamaktaydı.⁸⁴⁷

BM 73. maddesi uyarınca Kıbrıs İngiltere'ye bağlı Özerk Olmayan Ülke (Non-self-governing territory) statüsündedir. Bu da demek oluyor ki Kıbrıs'ı yöneten ülke konumunda olan İngiltere'ye bu tarz ülkelere özerklik veya bağımsızlık gibi hakların verilmesi şartı yüklenmemektedir. Bununla birlikte, Lozan Antlaşması'ndan bu yana adaya resmen hükmeden İngiltere 1958 senesine kadar özerk bir idarenin ortaya çıkması

---

⁸⁴⁵ Tuncer, Çözüm, s. 62-63.

⁸⁴⁶ Gürel, 2 Kolonyalizm, s. 152.

⁸⁴⁷ Gürel, 2 Kolonyalizm, s. 153.

için bazı adımlar atmış ve birkaç kez anayasa tekliflerinde bulunmuştur. Bu tekliflerin neredeyse tümü Kıbrıs Rum toplumunca reddedilmiştir. İşte bu ortamda, Türkiye ile Yunanistan arasında ilk temas, 4 Aralık 1958’de BM Genel Kuruluna bağlı Siyasi Komite’de İran Tasarısı’nın kabulü ertesinde Türkiye Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü ve Yunanistan Dışişleri Bakanı Evangelos Averoff görüşmeye başladı.⁸⁴⁸ Yunanistan’ın memnun olmadığı İran tasarısının bir üstü kapalı uzlaşıyla düşürülmesi ve yerine Meksika tasarısının kabul edilmesi, ortamı daha da yumuşattı. Dışişleri Bakanı daha sonra 6 Aralık’ta bu kez doğrudan Kıbrıs konusunu ele almak amacıyla, resmi bir görüşme yaptılar.⁸⁴⁹ Averoff’un “İngiltere kendi çıkarlarını garantiye alabilmek için sürekli olarak bazen Türkiye, bazen de Yunanistan’ın tarafında yer alıyordu” cümlesini kullanarak Türk tarafına samimi bir ifade de bulunuyordu.⁸⁵⁰

New York’ta bir ilerleme sağlanamamış olmasına rağmen, görüşmelere 16-18 Aralık 1958 tarihleri arasında, Paris’teki NATO Bakanlar Konsey toplantısında devam etti.⁸⁵¹ Bu aşamada Zorlu ve Averoff, İngiliz Dışişleri Bakanı Selwyn Lloyd’la da görüşerek, ona gelinen noktaya ilgili bilgi aktardılar.⁸⁵² Gizli olarak devam eden Zorlu ve Averoff 17-21 Ocak 1959 tarihleri arasında, yine Paris’te, müzakerelere devam ettiler.⁸⁵³ Bu görüşmelerde “Kıbrıs’ta bağımsız bir cumhuriyetin kurulmasının koşulları” tartışıldı. Alınan prensip kararları doğrultusunda taraf ülkelerin başbakanlarının katılımıyla öngörülen anlaşmanın imzalanması belirlendi. Adnan Menderes ve Konstantin Karamanlis 6 Şubat’ta Zürih’te bir araya geldi. Altı günlük yoğun görüşmelerin ardından 11 Şubat 1959 tarihinde Kıbrıs’a bağımsız bir yönetim veren 27 maddelik Zürih Antlaşması, Türk ve Yunan Başbakanları tarafından imzalandı. İmzaların ardından İngiltere’nin öncülüğünde Türkiye ve Yunanistan’ın üçlü görüşmelere devam etmesi kararlaştırıldı. Çünkü Zürih Antlaşması’nın yürürlüğe

---

⁸⁴⁸ Stephan G. Xydis, **Cyprus: Relucant Republic**, The Hague, Mouton, 1973, (Relucant), s. 337-338.

⁸⁴⁹ Xydis, Relucant, s. 340-342.

⁸⁵⁰ Evangelos Averoff, **Tossizza, Lost Opportunities: The Cyprus Question, 1950-1963**, çev. Timothy Cullen and Susan Kyriakidis, Aristide D. Caratzas Publishing, New York, 1986, s.299.

⁸⁵¹ Xydis, Relucant, s. 345.

⁸⁵² Averoff, s. 315.

⁸⁵³ Averoff, s. 319.

girebilmesi için Kıbrıs Rum ve Türk Toplumlarının yanı sıra İngiliz hükümeti tarafından da onaylanması gerekiyordu. Bu nedenle bütün taraflar Londra'da bir araya gelecektir.⁸⁵⁴

11 Şubat'ta Zürih'te paraflanan antlaşmalar şunlardır: “a) *Oluşturulacak devletin temel kuruluş esaslarının yer aldığı “Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Temel Yapısı” başlığını taşıyan 27 maddelik belge.* b) *Bir yanda Kıbrıs Cumhuriyeti, öte yanda Yunanistan, İngiltere ve Türkiye arasında yapılması tasarlanan Garanti Antlaşması metni.* c) *Kıbrıs Cumhuriyeti, Yunanistan ve Türkiye arasında yapılması tasarlanan İttifak Antlaşması metni.*”⁸⁵⁵

Zürih Antlaşması, tek başına ele alındığında, Türkiye ve Yunanistan' bir takım yükümlülükler yüklemesine karşın, bu metnin 11 Şubat 1959 tarihinde hukuksal sonuçlar doğurma yeteneğine sahip olmadığı görülecektir. Herşeyden önce, “Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Temel Yapısı” başlıklı belgenin hükümleri, adada İngiltere'nin egemenliği devam ettiği sürece uygulanamaz nitelikteydi. 11 Şubat'ta Kıbrıs Adası halen İngiltere'nin sömürge yönetimi altındaydı. Hatta ilk bakışta, Zürih Antlaşması'nı yapmakla bu iki devletin, İngiltere'nin iç işlerine karıştıkları da söylenebilecekti. Fakat adada 1955 yılından bu yana yaşanan olaylar, bu görüşü geçersiz kılmaktaydı. Bunun nedeni ise İngiltere'nin tutumuydu. Bir kere, İngiltere daha 1955 yılında, Türkiye ve Yunanistan'ı Kıbrıs sorununun geleceğini görüşecek taraf devletler olarak kabul etmiş ve Londra Konferansı'na davet etmişti. Öte yandan Zorlu ve Averoff görüşmelerinden düzenli olarak haberdar edilmesine rağmen, bu müzakerelere rıza göstermiş ve hatta bu eğilimi cesaretlendirmişti.⁸⁵⁶

11 Şubat 1959 tarihinde Zürih'te metinleri oluşturulmuş Garanti ve İttifak Antlaşmaları Türkiye ve Yunanistan tarafından imzalanıp paraflanmasına rağmen bazı

---

⁸⁵⁴ Zafer, 21 Ocak 1959, 12 Şubat 1959.

⁸⁵⁵ Kudret Özersay, **Kıbrıs Sorunu Hukuksal Bir İnceleme**, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yay., (ASAM), Balkan Araştırmaları Dizisi 8, 2. Baskı, Ankara, 2002, (Hukuksal), s.12., Zürih ve Londra Antlaşmaları Maddeleri'nin detaylı bilgisi için; Ayr. Bkz; Gazioğlu, İngiliz İdaresinde Kıbrıs I, 1878-1960, Statü ve Anayasa Meseleleri, (Anayasa), s. 182-194.

⁸⁵⁶ Özersay, Hukuksal, s. 13.

önemli noktaları vardı. Hukuksal açıdan zayıftı, gelecek yıllarda uygulamada ve hukuksal alanda bir takım sorunlar yaratabilirdi. Çünkü Garanti Antlaşması'nın konusunu oluşturan “Kıbrıs Cumhuriyeti” henüz mevcut olmadığı gibi, bu antlaşmaya taraf olduğu bildirilen İngiltere’de metni imzalamamıştır. İşte mantıksal olarak ortaya çıkan bu tür soru işaretlerinin giderilmesi ve Zürih hükümlerinin yaşama geçirilebilmesi için, Zürih Antlaşması’nda yer alan belgeler, hem İngiltere temsilcilerinin hem de kurulacak Kıbrıs Cumhuriyeti’ni temsil ettiği kabul edilen Makarios ve Dr. Fazıl Küçük’ün katıldıkları Londra Konferansı’na sunulacaktır.⁸⁵⁷

4.3. LONDRA ANTLAŞMASI (19 ŞUBAT 1959)

Londra Konferansının 17 Şubat tarihinde yapılması planlanmıştı. Aynı gün Türk ve Yunan liderler İngiltere’ye hareket etmişti. Yunan Başbakan Karamanlis Londra’ya ulaşmıştı fakat aynı gün Başbakan Adnan Menderes’in uçağı yoğun sis yüzünden Gatwick Havaalanı yakınlarında düştü. Bu talihsiz kazada 12 kişi vefat etmişti, içlerinde Basın Yayın Bakanı Sever Somuncuoğlu’da bulunuyordu. Başbakan Menderes kazadan yaralı olarak kurtulmuş ve şok halinde Londra kliniğine kaldırılmıştır. Kraliçe ise Menderes’e geçmiş olsun ve başsağlığı mesajı göndermiştir. Toplantılar Menderessiz devam etmiştir.

19 Şubat’ta ise Menderes’i ziyarete ellerinde antlaşma metni ile Macmillan ve Karamanlis gelmiştir. Menderes’de antlaşmayı hastanede imzalamıştır. Diğer yandan antlaşmayı imzalamaya gönülsüz davranan Makarios’a Karamanlis şu sert sözleri söylemiştir; “*Ben Kıbrıs’ı sana bir tepsi içerisinde veriyorum, ancak sen bunu reddediyorsun bu saçmalık*” Makarios’u Zürih Antlaşması’nı imzalaması için Yunan desteğini çekebileceği yolunda tehdit etmiştir. Sonunda Makarios, antlaşmayı Rum delegasyonunda oylamaya sundu. 27’ye 8 oy ile antlaşma kabul edildi ve Başpiskopos Makarios antlaşmayı imzaladı. Türk tarafı adına ise antlaşmayı Dr. Fazıl Küçük imzalamıştır. 23 Şubat 1959 tarihinde de antlaşma metni basına verilmiştir.⁸⁵⁸

⁸⁵⁷ Özersay Hukuksal, s. 13-14.

⁸⁵⁸ Göktepe, Londra ve Zürih, s. 949-950.

Londra’da dokuz belge altına imza atıldı. Bunlardan üçü Zürih’te kabul edilen belgelerdi. Diğer altı belge ise şunlardı:

- 1) “*Birleşik Krallık Hükümeti’nin Bildirisi.*”
- 2) “*Garanti Antlaşmasına Konulacak Ek Madde.*”
- 3) “*Yunanistan ve Türkiye Dışişleri Bakanlarının 17 Şubat 1959 Tarihli Bildirisi.*”
- 4) “*Kıbrıs Rum Temsilcisinin 19 Şubat 1959 Tarihli Bildirisi.*”
- 5) “*Kıbrıs Türk Temsilcisinin 19 Şubat 1959 Tarihli Bildirisi.*”
- 6) “*Kıbrıs’taki Yeni Düzenlemelere Hazırlık İçin Üzerinde Anlaşmaya Varılmış Olan Tedbirler.*”⁸⁵⁹

Zürih ve Londra Antlaşmalarına göre; “*Kıbrıs’ta Türkiye İngiltere ve Yunanistan’ın garantörlüğünde bağımsız bir cumhuriyet kurulacaktır. Devlette iki dil geçerli olacaktır. Kısaca, Başkan Rumlardan, Başkan Yardımcısı ise Türklerden olacak ve kendi toplumlarınca (5 yıllık) seçilecekti. Başkan ve yardımcısının veto hakları olacaktır, on bakandan üçü Türklerden olacaktır, Meclis’teki 50 temsilciden %70’i Rumlardan, %30’u Türklerden seçilecekti. Kamu kurumlarında da bu oran geçerli olacaktır. İki bin kişilik ordu da ise oranlar %60 Rum, %40 Türkler şeklinde, polis veya jandarma teşkilatından en az birinin komutanı Türk olacaktır.*”⁸⁶⁰ Adada yeniden yapılanma hamlesi başladı. Sıkıyönetim dönemi son buldu, af ilan edildi, toplama kamplarındaki insanlar serbest kaldı. Grivas Kıbrıs’tan Atina’ya gönderildi. Makarios güdümündeki EOKA’nın silahları toplatıldı. 4 Mart 1959 tarihinde bazı devlet kurumları cumhuriyete geçmek konusunda yardım için geçici olarak kuruldu. Bu kurumlara geçiş dönemi komitesi deniyordu. Geçiş komitesi antlaşmalarda halledilemeyen konuları çözmeye çalışıyordu. En çok uğraştıkları konu ise İngiliz üslerinin yüz ölçümüne

---

⁸⁵⁹ Özersay, Hukuksal, s. 14.

⁸⁶⁰ Göktepe, Londra ve Zürih, s. 950.

hakimiyet meselesi oldu. Ancak 99 mil karelik bir alanda uzlaşma sağlandı. 10 Ağustos 1960 tarihinde ise Kıbrıs Cumhuriyeti ilan edilecektir.⁸⁶¹

Bu dönemde Türk-İngiliz ilişkileri açısından Kıbrıs sorunu birinci sıraya oturmuştur. Sorunun gidişatı ve boyutu ikili ilişkilerinde seyrini belirlemiştir. İngiltere, Türkiye'nin Kıbrıs sorununa bizzat dahil olmasını istemiştir. Türkiye ise konuya dahil olmayı iki nedenden ötürü zaruri görmüştür. Birincisi Kıbrıs'ın stratejik önemi açısından Türkiye'nin güvenliği. İkincisi ise Kıbrıs nüfusunun dörtte birini oluşturan Kıbrıs Türklerinin can güvenliği ve özgürlükleridir.

Yunanistan açısından ise tek neden Enosis istekleri olmuştur. Bu bağlamda bağımsızlık ve self-deteminasyon yönünde politika izlemiştir. Bu yüzden konuyu sürekli BM gündemine taşıyarak, uluslararası bir boyut kazandırmak istemiştir. Ancak İngiltere ve ABD engeline takılmıştır. Yine bu dönemde İngiltere ve Türkiye'nin Kıbrıs politika amaçları farklılık gösterebilir, iki devlet adanın Enosis olmasını engellemek için ortada buluşmuştur.

Sorunun birde uluslararası boyutu vardı. ABD ve İngiltere açısından Kıbrıs'ın Sovyet etkisinden uzak tutulması gerekti. İki NATO üyesi Türkiye ve Yunanistan'ın savaşa girme ihtimali, NATO ve dünya sistemi açısından felakete yol açabilirdi. NATO'nun güneydoğu kanadının korunması başta ABD ve Batı ittifakı için hayati önem arz ediyordu.⁸⁶²

Bu durum Türkiye açısından da çok önemliydi. Sovyet etkisi yüzünden Türkiye ve İngiltere'nin Kıbrıs politikaları bir biri ile ters düşmemiştir. Bu yüzden 1959 yılı Türk-İngiliz ilişkileri açısından çok önemli bir dönemdi. Türk-Yunan ilişkilerinde bile "mucize" olarak değerlendirilir. Son olarak Türk-İngiliz ilişkilerinde, Türkiye bölgede sahip olduğu stratejik konumu, İngiltere'ye sağladığı serbest hava sahası geçisi

---

⁸⁶¹ Göktepe, Londra ve Zürih, s. 950.

⁸⁶² Göktepe, Londra ve Zürih, s. 950.

nedeniyle İngiltere'nin Orta Doğu ve Kıbrıs politikaları açısından çok önemliydi.⁸⁶³

4.4. KIBRIS ANTLAŞMALARINI'NIN TÜRK SİYASETİ VE KAMUOYUNDAKİ YANSIMALARI

İmzalanan antlaşmalar hakkında 28 Şubat 1959'da bütçe görüşmeleri sırasında TBMM'ne bilgi veren Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu, hükümetinin bir zaferi olarak nitelendirdiği bu sonuca gelene kadar olan süreci uzunca bir konuşma ile açıklıyordu.⁸⁶⁴ Muhalefet ile ittifak ettiklerini ve böylece hayırlı bir sonuca eriştiklerini, Türkiye'nin çıkarlarının layığı ile korunması için gerekli koşulları şu şekilde sıralıyordu: Birincisi, Kıbrıs'ın hiçbir zaman diğer yabancı bir devlete ilhak edilmemesi. İkinci konu, Kıbrıs'taki Türk Cemaati'nin gelişmesinin önlenmemesi ve onun adadaki bir azınlık muamelesine tabi tutulmaması. Üçüncü konu ise, adanın savunmasının sağlanması ve savunmaya Türkiye'nin katılımı ve bu üç ana prensibin yanında adada İngiltere'nin üslere sahip olmasının Türkiye için faydalı olduğu ve bunu idamesinin gerekliliği şeklindedir. Kıbrıs'ın bir sorun olarak ortaya çıkmasına taraftar olmayan Türkiye'nin sorunun çıkmasına engel olamayınca öncelikle bir müddet statükonun devamını savunduğunu, ancak İngiltere'nin bu konudaki hakkını savunmada pek kanaat sahibi olmadığını görünce emniyet gerekçeleri ile tarihi ve coğrafi bağları ileri sürerek adanın Türkiye'ye ilhakını talep ettiğini, son olarak da ilhaktan vazgeçip taksimi kabul ettiğini belirtiyor ve imzalanan anlaşmanın galip veya mağlubunun aranmaması gerektiğini, bura da haklı iddiaların söz konusu olduğunu ifade ediyordu. İngiltere ve Yunanistan'ın da her bakımdan antlaşmaya sadık ve vefakâr olacaklarından emin olduğunu söylüyordu.⁸⁶⁵

Zorlu'nun açıklamalarına göre, Zürih'te Türk ve Yunan Başbakanları arasında üç antlaşma paraf edilmiştir. Bunlardan birincisi, Kıbrıs Devleti'nin kuruluşuna ait esaslara yöneliktir, İkincisi, Türkiye, Yunanistan ve İngiltere ile Kıbrıs Devleti arasındaki

---

⁸⁶³ “17 Şubat 1959 tarihli FO-371/144739, RK 1011/1 ve 26 Şubat 1959 tarihli FO-371/152030, RK 1011/1 nolu İngiliz Arşiv Belgesinden alıntıdır”, Göktepe, Londra ve Zürih, s. 950.

⁸⁶⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre XI, Cilt 7, İçtima 2, 48. İntikat, 28.2.1959, s. 1350.

⁸⁶⁵ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre XI, Cilt 7, İçtima 2, 48. İntikat, 28.2.1959, s. 1350-1351.

Garanti Antlaşmasını, üçüncüsü de Kıbrıs Cumhuriyeti, Yunanistan ve Türkiye arasındaki ittifak Antlaşması'nı teşkil etmektedir. Zorlu, yeni anlaşma gereği, kurulan devletin Kıbrıs Devleti Anayasası'na aykırı olarak Yunanistan'la birleşmek istemesi halinde, Türkiye'nin bu duruma istediği anda ve istediği şekilde müdahale edebileceğini belirterek, bu hükmün adanın yabancı bir devlet hâkimiyeti altına geçmeyeceği hususunda, bir başka ifadeyle Enosisin gerçekleşmeyeceği konusunda kuvvetli ve yeterli bir garanti olduğunu açıklıyordu.⁸⁶⁶

Londra Konferansı'nda imzalanan antlaşmalar ve hükümetin bu konudaki politikası, 2 Mart 1959 tarihinde Başbakan Adnan Menderes'in imzasıyla hazırlanan bir önergeyle TBMM'nin onayına sunuluyordu. Önergede, Kıbrıs'ın hiçbir zaman yabancı bir devlete ilhak edilmemesi, Kıbrıs'taki Türk Cemaati'nin her hangi bir statüko değişikliği neticesi olarak yabancı bir devletin veya yabancı bir unsurun hükümlerine altına girmemesi ve Cemaat'in bir azınlık statüsüne tabi hale getirilmemesi, adanın Türkiye'nin önemi için arz ettiği büyük önem dikkate alınarak, adanın savunmasının sağlanması ve bu savunmaya Türkiye'nin katılımı ve yine aynı emniyet mülahazasının bir gereği olarak, adadaki İngiliz üslerinin idamesi konuları, Kıbrıs anlaşmazlığının başından beri Türkiye hükümetinin Kıbrıs konusunda takip ettiği politikanın sağlamayı hedeflediği temel esaslar olarak belirtiliyordu.⁸⁶⁷

Zürih ve Londra görüşmelerinde de bu esaslar çerçevesinde hareket edildiğini ve varılan antlaşmaların bunlara dayanmasını belirterek, Türkiye, Yunanistan, İngiltere hükümetleri ile Kıbrıs'taki iki cemaat temsilcileri tarafından metinlerin, müstakbel Kıbrıs Devleti'nin Anayasası'nın esaslarını belirlediği gibi, Kıbrıs'ın uluslararası statüsünü ve Türkiye, Yunanistan ve İngiltere ile olan ilişkilerini de düzenlediği ifade edilen önergede, ilgili taraflarca imzalanan metinlerin; a) Müstakbel Kıbrıs Devleti Anayasası'nın esasları, b) Kıbrıs Cumhuriyeti ile Türkiye, Yunanistan ve İngiltere arasında Garanti Antlaşması, c) Kıbrıs Cumhuriyeti, Türkiye ve Yunanistan arasında İttifak Antlaşması, d) İngiltere hükümetinin, adadaki üslerin ve menfaatlerinin

⁸⁶⁶ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre XI, Cilt 7, İçtima 2, 48. İntikat, 28.2.1959, s. 1352.

⁸⁶⁷ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre XI, Cilt 8, İçtima 2, 49. İntikat, 2.3.1959, s. 9-10.

korunmasına müteallik olarak yaptığı açıklama, e) Türkiye ve Yunanistan'ın adadaki İngiliz üsleri üzerinde İngiltere'nin hakimiyetini kabul ettiklerine dair, Garanti Antlaşması'na derce dilecek muazzam madde, f) Türk ve Yunan hükümetlerinin, İngiltere'nin adadaki üs ve menfaatleri hakkında vaki beyanatı kabul ettiklerini mutazammın olarak Türkiye ve Yunanistan Hariciye vekilleri tarafından yapılan açıklama, g) Rum Cemaati temsilcisinin Türkiye, Yunanistan ve İngiltere arasında Kıbrıs meselesinin nihai hal şekli hakkında varılan mutabakatı kabul ettiğini açıklaması, h) Türk Cemaati temsilcisinin Türkiye, Yunanistan ve İngiltere arasında Kıbrıs meselesinin nihai hal şekli hakkında varılan mutabakatı kabul ettiğini açıklaması, ı) Anayasanın hazırlanması, idarenin Kıbrıs Cumhuriyeti'ne intikali ve Londra Konferansı mukarreratını uygulamaya koymaya yönelik nihai anlaşmanın ihrazı maksadıyla alınacak tedbirlere ilişkin metinlerin Türkiye, Yunanistan ve İngiltere Başbakanları tarafından imzalanan bir muhtıraya eklendiğini belirtiyordu ve hükümetin bu konudaki politikası Meclis'in müzakeresine ve onayına sunuluyordu.⁸⁶⁸

4 Mart 1959 da TBMM'de tartışılan konu 138 aleyhte, 2 çekimser oya karşı 347 lehte oyla kabul edildi. Bu tartışmalar esnasında önce muhalefet CHP adına konuşan Genel Başkan İsmet İnönü anlaşmanın enosisine karşı bazı açık kapılar bıraktığını, Kıbrıs Türklerine Türkiye'nin iktisadi yarımını daha esaslı bir mutlakiyet şeklinde anlaşmada ifade etmek gerektiğini ısrarla belirtti. Bu iki itiraz noktası üzerinde İnönü'nün meclis söylevinden alınan parçalar CHP'nin görüşünü ortaya koymaktadır:

“Bu teşebbüs nihai safhasında emirvaki olarak kabul ve imza edilmiş bir şekilde meclis huzuruna gelmektedir. Bizim bir taraftan müstakil Kıbrıs Cumhuriyeti anlaşmasını yapıp, onun latında Kıbrıs'ın takimsini fiilen düşünmüş olmamıza imkân yoktur. Burada taksim tezini bertaraf eden ikinci bir kayıt vardır. Kıbrıs Anayasası ihlal olunursa ve diğer müttetikler alakadar olmayarak yalnız Türkiye kuvvetini kullanırsa bu halde dahi Türkiye'nin hakkı müdehale ile münhasıran eski nizami, yani bağımsızlığını yeniden tesise öalışmaktan ibarettir. İhlali ve bunu tamir için müdehale fedakârlığını öner sürerek Taksim tezi kendiliğinden avdet etmiştir iddiasına gitmemeyi Türkiye

⁸⁶⁸ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre XI, Cilt 8, İçtima 2, 49. İntikat, 2.3.1959, s. 9-10.

başından taahhüt etmektedir.

Bu taahhüdü hilafına hareket etmesine hukuken olduğu kadar maddeten de imkân yoktur. Zaten bizim kanaatimizce iki cemaatin beraber yaşamasını temin edecek anayasa hükümleri o kadar muğlâktır ki, bunların hüsniyetle işletilmesi ancak ve ancak her iki cemaatin beraber yaşamaktan başka bir çareleri kalmamış olduğuna kati olarak inanmaları ile mümkündür. Cemaatlerin birine kanun dışı olsa da fiili bir hal imkânı görüldüğü müddetçe anayasa maddelerinden her biri işlemekte büyük güçlüğe uğrayacaktır. Neticeye bağlıyorum.

Yunanistan'a iltihak kapısını fiilen açık bırakmakta olan anlaşmanın eksigi tamamlandıkça bunu kabul etmekte mazur olduğumuzu beyan ederiz."⁸⁶⁹

İsmet İnönü, hükümetin ABD ve İngiltere'nin baskıları sonucu Taksim tezinden vazgeçmesini şu soruyu sorarak eleştiriyordu: *"Bu kararın bizim için temel şartı şudur: Biz taksim tezinden kati olarak vazgeçtiğimiz gibi, müstakil Kıbrıs Cumhuriyeti ve Yunan Devleti Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhaki ihtimalinden kesin olarak vazgeçmişlermidir?"*

İnönü'nün burada vurgulamak istediği antlaşmaların Türkiye'nin vazgeçtiği taksim tezine bir fırsat daha tanımadığını, ancak Rumların ve Yunanlıların tezi olan enosis'ten tam manasıyla vazgeçmediklerini ve aynı engellemelere sahip olmadıklarını fakat İngiliz önerilerinin her iki kesimin de tezlerini bertaraf etmek maksadıyla hazırlandığını söylüyordu.⁸⁷⁰ Zürih ve Londra Antlaşmaları hakkında Türk basının da çeşitli birçok yazılar yayınlanmıştı.⁸⁷¹ 16.11.1959 tarihinde Bozkurt gazetesi, tarihi öneme sahip bir köşe yazısıyla Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluşunun adanın taksimine yol açacağını vurguladı: *"Düne kadar adada Türk cemaati'nin varlığını inkâr edenler, bugün bu büyük varlığı tanımak mecburiyetinde kalmışlardır. İki ayrı mecliste cemaatlerin kendilerini ilgilendiren bütün meseleler ayrı ayrı görüşülerek, ayrı ayrı*

⁸⁶⁹ Gazioğlu, Anayasa, s. 195-196.

⁸⁷⁰ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre XI, Cilt 8, İçtima 2, 50. İntikat, 4.3.1959, s. 21.

⁸⁷¹ Gazioğlu, Anayasa, s. 197-198.

kararlara bağlanacaktır. Yüksek Meclis'te bizim yüzde otuz onlarında yüzde yetmiş nispetinde temsil edilmiş olmamız bir mana ifade etmemektedir. Çünkü cemaatimizin veto hakkı vardır ve bu veto hakkımız da Türk Ordusu ile teminat altına alınmıştır. Herhangi bir meselede veto hakkı kullandıktan sonra buna riayet edilmediği takdirde Türkiye otomatikman müdahalede buluna bilecektir. Bu anlaşmanın ruhudur. Zürih Antlaşması bir nevi taksim mahiyetindedir” deniliyordu.⁸⁷²

Yukarıdaki görüş çerçevesinde, 1959'un başlarında, 'Bozkurt' Kıbrıslı Türk Cemaatine Türkiye'nin ve Kıbrıslı Türk liderliğinin taksim hedefinden sapmamış olduğu mesajını vermeye çalıştı.⁸⁷³ Bu arada ciddi bir tetkik ve tahlil sonucu olarak anlaşmalardaki Türklerle ilgili eksiklikleri ve pürüzlü noktaları belirten samimi tenkidler de çıkmıştı.⁸⁷⁴

Ulus gazetesinden Çoşkun Kırca şu değerlendirmeleri yapıyordu: “Yasama organı kullanımları dışında kalan idari kullanımların Türk cemaati aleyhine fark gözetici mahiyet taşıması takdirinde, bu gibi kullanımların aleyhine bir nevi devlet şurasında iptal davası açılması hususu projede eksik bırakılmıştır. Radcliffe muhtariyet anayasası tasarısında bile yer alan böyle bir idari kaza mercii, anayasanın nihai metnine ithal edilebilir. Fakat unutmamak lazımdı ki, Londra'da üç Başbakan arasında imzalanan muhtıraya ek anayasa projesi, Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'nın temel hükümlerini tespit etmiş olup bu temel hükümler hiçbir suretle tadil edilemez ve üstelik sadece bu temel hükümler üç teminatçı devlet tarafından da garanti edilmişlerdir. Anayasa'nın sair hükümleri ise bu mahiyette olmayacaktır. Bu konu ise, bilhassa istimlâk bakımından çok önemlidir...”⁸⁷⁵

Aynı gazete de ve aynı tarihli baskı da Prof. Dr. Yavuz Abadan ise şunları yazıyordu: “Gerçekten bugünkü anlaşma, sadece müstakil Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Anayasası'na ait mücerret (soyut) ve umumi (genel) prensipleri tespit etmektedir. Ünlü

---

⁸⁷²“ Bozkurt gazetesi, 16.1.1959”, Stelya, s. 96.

⁸⁷³ Stelya, s. 96.

⁸⁷⁴ Gazioğlu, Anayasa, s. 198.

⁸⁷⁵ “Ulus gazetesi, Çoşkun Kırca'nın 7 Mart 1959 tarihli yazısı”, Gazioğlu, Anayasa, s. 198.

Fransız hukukçusu Lapradcile'in dediği gibi, “geniş, soyut, genel prensip ve formüller üzerinde iyi niyetle anlaşmaya varmak ekseriya kolay elde edilebilir bir neticedir. Asıl güçlükler, bu prensipleri tatbikata aktarırken, meydana çıkan pürüz ve kılçıklardan doğarlar” cümlesini alıntı yapıyordu.⁸⁷⁶ Diğer gazetelerdeki yazarların görüşlerini ise şu şekildedir: “Kıbrıs anlaşması, bir bütün halinde ele alındığı zaman, bunun iyi bir şey olduğunu inkar etmek güçtür... temiz yürekle hareket edildiği takdirde, aradaki işbirliğinin her bakımdan geliştirilmesi beklenebilir. Kıbrıs'ta yaşayan iki topluluk mutlu ve verimli bir yarına kavuşabilir. Bu hal başkalarına da cesaret verici bir örnek yerine geçebilir.”⁸⁷⁷ “Londra'da hulse gelen Kıbrıs Cumhuriyeti'nin temellerinde biz Kıbrıslı Türkleri memnun ve tatmin eden temel taşları mevcuttur. Bir defa, Cemaatimizi alakadar eden iş ve meselelerin tedvir ve yürütülmesi, tamamiyle cemaat temsilcilerimizden tereküp (birleşecek) edecek mahalli meclislerimize bırakılacaktır. Cumhurbaşkanı Muavini'ne bir Türkün uhdesine (sorumluluğuna) tevdi edilecektir. Cumhurbaşkanı kadar veto hakkı tanınmıştır. Bu veto hakkı ve Yüksek Anayasa Mahkemesi ada Türklerinin haklarının çiğnenmeyeceğinin bariz alametleridir. Kaldı ki, adaya 1878'den beri ilk defa olarak, Türk askeri de ayak basacaktır. Kahraman Mehmetçiğin yanbaşımızda bulunması haklarımızın çiğnetilmeyeceğine dair Anavatan tarafından verilen sözün en müşahhas, en canlı delilidir.”⁸⁷⁸

Uluslararası arena ve bazı yabancı yayınlar da ise: “Akliselime dayanan bu hal çaresine imkân dâhiline sokanları tebrik ederim. Bütün siyasi hayatım boyunca, herhangi bir meselede tamamiyle haklı veya tamamiyle haksız bir tarafa hiç rastlamadım. Türkiye, Yunanistan ve İngiltere, üçü de aynı zamanda anlayış gösterdiler. Kıbrıs meselesi, eğer aşırı ihtiras beslenmez ve gerçekten bir hal çaresine ulaşmak istenirse, muvaffak olunacağını gösteren mükemmel bir örnek oldu.”⁸⁷⁹

---

⁸⁷⁶ “Ulus gazetesi, Prof. Dr. Yavuz Badan'ın 7 Mart 1959 tarihli yazısı”, Gazioğlu, Anayasa, s. 200.

⁸⁷⁷ “Cumhuriyet gazetesi Nadir Nadi'nin 6 Mart 1959 tarihli yazısı”, Gazioğlu, Anayasa, s. 200-201.

⁸⁷⁸ “Aylık Bülten” Kıbrıs Türktür Cemiyeti Londra Resmi Organı, Şubat 1959 tarihli yayını”, Gazioğlu, Anayasa, s. 201.

⁸⁷⁹ “NATO Genel Sekreteri Paul Henri Spaak'ın Anadolu Ajansı muhabirine 22 Mart 1959 tarihinde Washington'da verdiği beyanat”, Gazioğlu, Anayasa, s. 201.

“Kıbrıs Anlaşması, bütün hür Dünya’da aydın bir diplomasinin parlak bir başarısı olarak karşılanmış ve her tarafta umumi bir memnuluk uyandırmıştır... Bu anlaşma kış, bundan birkaç ay önceye kadar ancak bir mucize teakki edilmekteydi, birbirine zıt menfaat ve ihtiraslar arasında bir uzlaşmadır. Hem öyle bir uzlaşma ki asıl önemi, Kıbrıs’ın istikbali hakkında derpiş ettiği esas ve teferruattan ziyade, Doğu Akdeniz ve dolayısıyla Atlantik Savunması üzerindeki tersirlerinde toplanmaktadır... Bu anlaşma Kıbrıs mevzuunda Yunanistan’la Türkiye arasındaki anlaşmazlığa son vermekte, aralarındaki son toprak ihtilafını halletmekte, aralarındaki dostluk ve işbirliğini yeniden kurmakta ve NATO’nun güney cenahını da kuvvetlendirmektedir. Bundan başka Balkan İttifakı içinde Yugoslavya ile bağları da takviye etmektedir. Anlaşmanın Sovyetlerle Yunan ve Kıbrıs Komünistleri tarafından reddedilmesi, önemini gösteren bir delildir.”⁸⁸⁰

“Yunan muhalefetinin Kıbrıs Anlaşmaları’na karşı ileri sürdüğü tenkit ve itirazlar, memleket Umumi Efkârında mühim hiçbir tepki uyandırmamıştır. Halk Londra Anlaşması’nı memnulukla karşılamış ve derin bir nefes almıştır. Atina’da herkesin paylaştığı kanaat, Anlaşmaların ümit edilenlerin en iyisi olamdığı, fakat bugünkü milletlerarası şartlar içinde bundan daha iyini elde etmenin imkân dışında olduğu merkezindedir. Bu bakımdan memnuluk umumidir.”⁸⁸¹ Şeklinde ki örneklerden de anlaşılacağı üzere anlaşmalar uluslararası arena dagenel de olumlu karşılanmıştır.

Dışişleri Bakanı Zorlu’da hükümetin tüm sorumluluğu üzerine aldığını şu konuşmasında dile getiriyordu: “*Hakka ve herkesin teminatın uygun, istikrar vaat edici bir anlaşma yapılmıştır. Bunun meuliyetini ve şerefini tek başına üzerine almaya DP hükümeti her zaman hazırdır.*”⁸⁸²

Öte yandan 1 Kasım 1959’da TBMM’nin yeni dönem açılış konuşmasını yapan Cumhurbaşkanı Celal Bayar ise: “*Geçen yıl içinde, memleketimizi çok yakından ilgilendiren gelişmeler göstermiştir. Yakın dost ve müttefiklerimiz İngiltere ve*

⁸⁸⁰“ New York Times, 20 Şubat 1959”; Gazioğlu, Anayasa, s. 201-202.

⁸⁸¹ Le Monde, Atina Mektubu, 20 Şubat 1959”, Gazioğlu, Anayasa, s. 202.

⁸⁸² TBMM Zabıt Ceridesi, Devre XI, Cilt 8, İçtima 2, 50. İntikat, 4.3.1959, s. 54.

Yunanistan'la memleketimiz arasında, uzun zamandan beri, mühim bir anlaşmazlık konusu teşkil eden Kıbrıs meselesi, bu devre içinde halledilmiştir. İyi niyet sahibi milletler arasında hakim olması gereken uzlaşma zihniyetinin ve anlaşmazlıklara barış yolu ile çare bulmak iradesinin bu zaferini, huzurunuzda memnurlukla belirtmek isterim. Türkiye ile Yunanistan ve diğer ilgililer müşterek emniyet davasının icabı olan samimi iş birliği ve hakiki dostluk anlayışı ile en çetin davaların halledilebileceğini medeniyet âlemine ispat etmişlr ve böylece hür dünyanın emniyetine de büyük bir hizmette bulunmuşlardır. Doğu Akdeniz bölgesinde istikrarın avdetine yol açan bu uzlaşma, Atatürk'ün açtığı çığırla vücut bulan ananevi Türk-Yunan dostluğunun bütün kuvvetiyle canlanmasını sağlamıştır. Kıbrıs anlaşmalarına hakim olan iyi niyetin ve karşılıklı haklara saygı gösterme zihniyetinin, Kıbrıs'taki iki cemaat arasında da uyandığını görmek, pek yakında doğuşunu selamlayacağımız Kıbrıs Cumhuriyeti'nin istikbaline güvenimizi arttırmıştır.”⁸⁸³ İfadelerinden de anlaşılacağı üzere Türk Devleti'de yapılan antlaşmalara olumlu bakıyordu.

Antlaşmalardan İngiltere de memnundu; üs bölgesi İngiliz toprağı sayılmış ve İngiliz Yönetimi'ne sorun yaratan konular ortadan kalmıştı, kanlı iç çatışmalar da sona erecekti. Türkiye'deki muhalefetin yanı sıra bu anlaşmadan memnun olmayan bir başka taraf da, Yunan muhalefetiyle birlikte Enosisçiler ve Kilise'ydi. Antlaşmaların onaylanmak üzere dört gün süreyle görüşüldüğü Yunan Parlamentosu'da eski başbakanlardan Papandreu, “*Adada yaşayan büyük çoğunluğa sahip Rumların haklarının çiğnendiğini ve adanın kukuken taksim edildiğini*” belirtiyor ve “*Taksim bile Yunanistan için bundan daha elverişli idi. Taksimle adanın büyük bir kısmı gidecekti. Şimdi bütün Kıbrıs'ı kaybettik. İki cemaatin nispeti %80'e karşı %18 olduğu halde, en mühim meselelerde Türklere yarı yarıya haklar tanındı. Enosis'ten kati olarak feragat etmemiz büyük bir kayıptır. Türkler Taksim'i hukuki sahada tahakkuk etmişlerdir*” şeklinde anlaşmayı eleştiriyordu.⁸⁸⁴

⁸⁸³ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre XI, Cilt 8, İçtima 3, 1. İntikat, 1.11.1959, s. 13.

⁸⁸⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre XI, Cilt 8, İçtima 2, 50. İntikat, 4.3.1959, s. 33.

Uzun tartışmaların ardından sonra 4 Mart 1959 tarihinde oylama yapıldı. 487 üyeden 347'si olumlu, 138'i olumsuz ve 2'si çekimser oy kullandı. Böylece, bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti'ne yönelik çözüm onaylandı. Ancak 14 ay sonra gerçekleşecek 27 Mayıs askeri darbesi ile çözüm uygulamasını hazırlayan ve onaylayanların değil, Taksim tezinden vazgeçildi diye red oyu kullananlar, uygulamayı gerçekleştirecektir.⁸⁸⁵

4.5. CUMHURİYETE GEÇİŞ DÖNEMİNDEKİ SORUNLAR (İNGİLİZ ÜSLERİ, RUM UYUŞMAZLIĞI, TÜRK TARAFININ İLİMLİ TUTUMU)

Zürih'te imzalanan ve kabul edilen üç ana belge, Londra Konferansı sonunda kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin temel unsuru oldu. “*Kıbrıs Cumhuriyeti'nin temel yapısı, Garanti Antlaşması ve İttifak Antlaşması.*” Bu üç temel belgeye ek olarak, öze ilişkin en önemli değişiklik, Londra'da Garanti Antlaşması'na eklenmesi kabul edilen bir maddeyle getiriliyordu. Buna göre İngiltere, ada üzerindeki egemenliğini, iki bölgeyi dışarıda bırakacak biçimde Kıbrıs Cumhuriyeti'ne bırakıyor ve böylece iki bölgede egemenlik hakkıyla sahip olduğu üs alanlarını elinde bulundurmayı sürdürebiliyordu. Bu iki üs yani “*Akrotiri ve Dikelia'yi*” kapsayan alanların dışında da, İngiltere'nin Kıbrıs'taki bazı kamu hizmetlerinden ve ulaşım kolaylıklarından yararlanmayı sürdürebileceği kabul ediliyordu.⁸⁸⁶

Kıbrıs Rum liderliğinin de arası açılmıştı, 1 Mart'ta Başpiskopos Makarios adaya geri dönmüştü. Özellikle de Grivas anlaşmalardan hiçte memnun değildi, öyleki Makarios ile yüz yüze görüşmek istemediği için aracılar kullanıyordu. Bu aşamada, EOKA lideri Enosis savaşımını yeniden başlatmayı düşündüyse de, yalnız yürütülecek bu savaşımın başarılı olamayacağı kanısına varmıştır. Sonun da Grivas 9 Mart'ta EOKA'nın silahlarını bıraktığını açıkladı.

Öte yandan İngiliz yönetimi EOKA'cı tutuklu ve mahkûmları salıvermiş ve adada ki askeri gücünü giderek azaltmaya başlamıştır. Kıbrıs'ta İngiliz yönetimi, bundan

---

⁸⁸⁵ Fırat, Batı, s. 614.

⁸⁸⁶ Akrotiri bir hava üssü, Dikelia ise kara kuvvetlerinin barınacağı bir üs olarak düşünülmüştü; Gürel, 2 Kolonyalizm, s. 158-159.

sonra durumu adım adım normalleştirmeye çalışacaktır. İngiliz yönetimi, Grivas'ın ısrarlarına boyun eğerek, affedilen EOKA'cıları adadan ayrılmaya zorlamamıştı. Üstelik bunlardan pek çoğu silahlarını bile yönetime teslim etmemişlerdi.⁸⁸⁷

1959 Mart'ından başlayarak, İngilizlerin tasarladıkları, bir yıl içinde yönetimi devrteme hazırlıklarını bitirmektir. Mart'ta Geçiş Komitesi, bağımsızlığa geçiş süreci için çalışmalarını başlattı. Bundan sonra bağımsızlığa kadar adanın yönetimi, büyük ölçüde bir Ortak Komisyona geçiyordu. Nisan ayın da ise, Zürih ve Londra düzenlemeleri çerçevesinde oluşturulacak olan Anayasa'nın ayrıntılarını düzenlemek üzere kurulan Ortak Anayasa Komisyonu çalışmalarına başladı.⁸⁸⁸

İki toplumun liderleri de peş peşe resmi açıklamalarda bulunuyorlardı. Makarios'un beyanıtı şu yöndedir; *“Kıbrıs'taki Rum Cemaati'ni temsil eden Başpiskopos Makarios, Yunanistan ve Türkiye hükümet Reisleri tarafından 11 Şubat 1959 tarihinde Zürih'te tanzim edilip tasvip edilen Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasına müteallik vesikaları ve Birleşik Krallığı Hükümeti ile Yunanistan ve Türkiye Hariciye Vekilleri tarafından 17 Şubat 1959 tarihinde yapılan beyanları tetkik ederek bu vesikaları ve bayenları Kıbrıs meselesinin nihai hal tarzı hakkında üzerinde mutabık kalınan temel olarak kabul ettiğini beyan eder”*.⁸⁸⁹ Kıbrıs Türk Cemaati adına da Dr. Fazıl Küçük, Makarios'un beyanatının aynısını yapmıştır.⁸⁹⁰ Cumhurbaşkanı ve Yardımcısı konusu, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin en önemli konularından birisini oluşturmuştur. 3 Aralık 1959 tarihinde Dr. Fazıl Küçük Cumhurbaşkanı Yardımcısı olmuştur. Cumhurbaşkanlığı seçiminde ise Başpiskopos Makarios ve Rum Demokratik Birlik Partisi lideri John Clerides aday oldular, 13 Aralık 1959'da yapılan seçimde,

---

⁸⁸⁷ 17 Mart'ta iki Yunanlı subayın eşliğinde Kıbrıs'tan ayrılan Grivas, Atina'da büyük bir törenle karşılandı ve kendisine general rütbesi verilerek emekliye ayrıldı. Ancak daha sonraki olayların gösterdiği gibi, Yunan iç savaşının bu acımasız faşist albayının Kıbrıs'la ilgili rolü, şimdi kapanan bu perdeyle bitmeyecekti; Gürel, 2 Kolonyalizm, s. 161.

⁸⁸⁸ Gürel, 2 Kolonyalizm, s. 161.

⁸⁸⁹ Gazioğlu, Anayasa, s. 193.

⁸⁹⁰ Gazioğlu, Anayasa, s. 193.

%66'lık oy oranı ile Makarios Cumhurbaşkanı seçildi.⁸⁹¹

Büyük oy farkı ile Cumhurbaşkanı seçilen Başpiskopos Makarios ve Kilise'nin gücü artmış oldu. Enosis girişimlerini gayri resmi çabalarla yürüten Rum Ortodoks Kilisesi'ne gün doğmuştu. Makarios'un Cumhurbaşkanı seçilmesinden sonra, Kilise Enosis faaliyetlerini resmi devlet kurumu organları devletin tüm olanaklarını elinde bulundurur şekilde gerçekleştirme fırsatını yakalamıştı. Makarios Cumhurbaşkanı seçildikten hemen sonra kendi halkına yaptığı bir konuşmada; "*Sekiz asır sonra bugün, Adamızın idaresinin elimize geçmesinin şerefi sizlere aittir.*" diyerek, adeta Bizans'ın mirasına sahip çıktıklarını zafer edasıyla kutluyordu.⁸⁹²

Cumhurbaşkanı ve Yardımcısı'nın seçimi ertesinde yapılması planlanan Temsilciler Meclisi ve Toplum Meclisleri seçimleri için sırasıyla 17 Ocak 1960 ve 31 Ocak 1960 tarihleri tasarlanmışken, Türkiye, anayasa çalışmaları tamamlanmadan bu tür bir seçime gitmenin sakıncalı olacağını düşündüğünden, bu seçimlerin ertelenmesini talep etmişti. Zaten gerek üsler konusunda çıkan uyuşmazlık, gerekse anayasanın bazı önemli noktalarındaki tartışmalar, seçimlerin ertelenmesini kaçınılmaz hale sokmuştur.⁸⁹³

Kıbrıs Cumhuriyet'nin kurulma aşamasındaki görüşmelerde adada İngilizlere verilecek üsler konusunda önemli bir ayrıntıyı oluşturmaktaydı. Konunun ilgili taraflar arasında tartışıldığı 16 Ocak 1960 tarihli Londra toplantısında, üslerin yüzölçümü sorun oldu. İngilizler, asgari 122 mil kareden dah az bir bölge olamayacağını, aksi takdir de Kıbrıs ile o güne kadar yapılan tüm çalışmaların sonuçsuz kalacağını bildirdiler. Anlaşmazlığın devam etmeis üzerine Cumhuriyetin kurulması bir ay ertelendi.⁸⁹⁴ Makarios'un İngiliz tekliflerini reddetmesinde Grivas'ın baskısı mühim bir rol oynamıştı. Grivas, Londra'ya giderken Atina'dan geçen Makarios'a bir mektup göndererek üsler hakkındaki eski görüşünde ısrar etmişti. Bu görüşünü ise Grivas, 16

---

⁸⁹¹ Ulus, 28 Mart, 4-15 Aralık 1959.

⁸⁹² Ulus, 16 Aralık 1959.

⁸⁹³ Özersay, Hukuksal, s. 39-40

⁸⁹⁴ Gazioğlu, Anayasa, s. 206.

Ocak'ta Atina'da tertip ettiği bir basın toplantısında açığa vurdu. Grivas, İngiliz teklifini: *“Mübalağalı, kabule şayan olmayan ve ekonomik bakımdan zararlı”* diye tavsif etmiş ve *“İngilizlere Kıbrıs'ta üs vereceğiz ama bütün adayı bir üsse çevirecek değiliz.”* demişti.

Konferans başarısızlığa uğramakla beraber, ihdas edilen çeşitli tali komiteler Londra'da toplantılara devam ettiler.⁸⁹⁵ Üslerle ilgili müzakereler birkaç defa daha yapıldı ancak bir sonuç alınamadı ve Cumhuriyet'in ilanında gecikiyordu. Görüşmeler fasıllı olarak nihai anlaşmaya varılincaya kadar 4 ay devam etti. 1 Temmuz 1960'da üsler konusunda anlaşmaya varıldığı ilan edildi. Böylece 19 Şubat'tan beri Cumhuriyetin ilanını geciktiren bu engel ortadan kalmış oldu. Anlaşmaya göre, Kıbrıs Cumhuriyeti topraklarından iki ayrı yerde olmak üzere, 99 mil karelik bir saha, hükümler İngiliz üsleri dâhilinde olacaktır. Üsler dâhilindeki sivil idaren tamamıyla İngilizler mesul oluyordu. Kıbrıs hükümeti, İngilizlere üsler bölgesi dışındaki muayyen yerlerde talim yapabilme hakkı da tanıyordu. Bunlara mukabil İngiltere hükümeti 15 milyon Sterlin tazminat ödemeyi kabul etmişti.⁸⁹⁶

Rauf Denктаş; *“Yeni kurulacak olan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin refah ve bakası için, bu anayasanın Kıbrıs'taki cemaatlar tarafından sadakatle kabülüne ve tatbikine bağlıdır.”* diyordu.⁸⁹⁷ Ancak, Makarios, Akel ve EOKA yanlılarının 1959'dan 1960 Ağustos'una kadar sergiledikleri tavırların etkisi, Rum toplumunun üzerinde büyük etkileri olmuştur ve kamuoyu yönlendirmesinde bu siyasi liderlerin rolleri belirleyici bir konumdadır. Bu kişilerin hiçbiri, *“bağımsızlık”* çözümünü içlerine sindiremediklerini; bunu tedirginlikle, zoraki bir çözüm olarak, hatta pek çoğunda Enosis younda zorunlu olarak atılması gerekli bir adım olarak kabul ettiklerini göstermektedir. Bu yüzdendir ki, bu Rum unsurlar, Türklerle yalnız kaldıkları ilk üç yılın hemen sonunda, çözümün temel taşlarını kendi avantajları doğrultusunda yerinden oynatmak istemişlerdir. 1960 bağımsızlığı tedirgin bir çözüm olarak yaşatılabilir, belki de tedirginlikler geride

---

⁸⁹⁵ Gazioğlu, Anayasa, s. 206.

⁸⁹⁶ Gazioğlu, Anayasa, s. 206-207.

⁸⁹⁷ Gazioğlu, Anayasa, s. 208.

birakılabilirirdi. Ama bu uzlaşmanın temel taşları 1963 sonunda bir kez yerinden oynadıktan sonra, yapının, hem de yılanların üzerine yıkılması kaçınılmaz olacaktı.⁸⁹⁸

4.6. 27 MAYIS DARBESİ SONRASINDA TÜRKİYE’NİN KIBRIS POLİTİKALARI SONUCUNDA DARBE YÖNETİMİ’NİN KIBRIS TÜRK LİDERLİĞİ VE TMT İLE FİKİR UYUŞMAZLIĞI

Yakın tarihimizde Demokrat Parti (DP) iktidarı ya da kesintisiz başbakanlık yapmış Adnan Menderes adıyla Menderes Dönemi bilinen on yıllık dönem, 1950, 1954 ve 1957 yıllarında olmak üzere üç genel seçim yapılmış ve Adnan Menderes’e beş defa hükümeti kurma görevi verilmiştir.⁸⁹⁹ Türk Dış Politikasında 1950’li yıllar adlı eserinde Hüseyin Bağcı, bu dönemde Türk Dış Politikasının ulusal uzlaşmaya dayandığını ve üç temel ilkesinin olduğunu belirtmiştir. Ona göre, “Birinci Sovyet yayılmacılığının önlenmesi; ikincisi Batı ile ekonomik ve siyasi alanlarda ortak işbirliği, üçüncüsü de Kıbrıs’ın taksimi konusudur.”⁹⁰⁰ DP döneminde Başbakan Menderes’in Özel Kalem Müdürlüğü yapmış aynı zamanda hariciyeci olan Ercüment Yavuzalp ise dönemin dış politikasını şöyle özetlemektedir; “*Menderes iktidara geldiğinde, Menderes için dış politikanın temel hedefinin, çok geç kaldığına ve bu yüzden birinci önceliğe sahip bulunduğu inandığı kapsamlı bir ekonomik kalkınma hamlesini bir an evvel gerçekleştirmek için, ülke güvenliğini sağlam temellere oturtmak olduğunu söylemek mümkündür. Menders’in büyük bir heyecanla bağlı olduğu amacı, devleti sadece birkaç büyük yerleşim merkezi ve orada yaşayanların devleti olmaktan çıkarıp, bütün memleket sathını kapsayan, tabana yayılmış bir devlet haline sokmak ve fukaralığı yenmek için kolları sıvamaktı. Bunun için geçmişle övünmekle yaşamayı bir tarafa bırakıp, evvela geri kalmış bir ülke olduğumuz olgusunu, bir komplekse kapılmadan kabul etmek, ondan sonra da bu durumdan kurtulmak için gerekeni yapmak gerekiyordu. Dolayısıyla dış*

⁸⁹⁸ Gürel, 2 Kolonyalizm, s. 163.

⁸⁹⁹ Cihat Göktepe, , “Demokrat Parti Dönemi İç ve Dış Siyasi Gelişmeler (1950-1960)” 15. Bölüm, **Osmanlı’dan İkininli Yıllara Türkiye’nin Politik Tarihi İç ve Dış Politika**, (Ed.) Adem Çaylak, Mehmet Dikkaya, Cihat Göktepe, Hüsnü Kaplı, Savaş Yayınevi, 2. Baskı, Ankara, Mart 2010, (Demokrat), ss. 361-394, s. 361.

⁹⁰⁰ 1950’li yıllarda ki Türk Dış Politikası için Ayr. Bkz; Hüseyin Bağcı, **Türk Dış Politikasında 1950’li Yıllar**, METU press, Ankara, 2001, Göktepe, Demokrat s. 373.

politikada güvenlik sorununun bir an önce bir sonuca bağlanması, sadece hayati bir öncelik değil, aynı zamanda ivedilik arz eden bir hedef olarak da ortada duruyordu.”

Menderes'in en yakın bürokratinin da belirttiği gibi, Türkiye'nin güvenliği dış politikada önceliklidir.⁹⁰¹ İngiltere'nin Ankara Büyükelçisi Sir Bernard Burrows 18 Ocak 1960 tarihli raporunda geriye dönük olarak yaptığı değerlendirmede, *“Türkiye dış politika tercihini yapmış bağımsızlığını ve demokrat prensiplerini muhafaza edebilmek için NATO'ya katılmış ve CENTO'yu kurmuştur. Bu politika, Türkiye'nin Batı ile işbirliği içerisinde olmasının gerekliliği idi.”* ifadelerini kullanmıştır.⁹⁰²

DP iktidarı döneminde Türk Dış Politikasının en yoğun konularından biri hatta birincisi Kıbrıs meselesi olmuştur.⁹⁰³ Büyük uğraşlar sonunda 6 Nisan 1960 tarihinde İngilizce olarak hazırlanan, 198 maddeden oluşan ve ilgili beş tarafın imzasıyla tamamlanan, ayrıca İngiltere, Türkiye ve Yunanistan'ın “garantör devletler” olarak yer aldığı “Yeni Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası sürecini” Türkiye adına yürüten DP iktidarı, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ilan edilmesine tanık olamadı.⁹⁰⁴ DP iktidarının, 1960 ilkbaharında artan huzursuzluğu ve öğrenci hareketlerini denetim altında tutmak için askeri birlikleri kullanmaya başlaması ile ordu kışlasından çıkartılarak, politikanın içine çekilmişti. 27 Mayıs 1960 askeri hareketi, genç subayların iktidara el koymaları biçiminde gerçekleşmişti.⁹⁰⁵

Askeri cunta darbesinde aktif rol alan subayların katılımıyla bir Milli Birlik Komitesi teşkil edilmiştir. Orgeneral Cemal Gürsel “Milli Birlik Komitesi Başkanı ve Türk Silahlı Kuvvetleri Başkomutanı” ünvanını kullanmaya başlamıştır. Bu arada mevcut hükümet resmen görevden alınarak derhal bir emirle “ara dönem” hükümeti kuruldu. Cemal Gürsel, Milli Birlik Komitesi başkanlığının yanı sıra, “Devlet ve

---

⁹⁰¹ Göktepe, Demokrat, s. 373.

⁹⁰² “Burrows'un İngiliz Dışişlerine 18.01.1960 tarihinde gönderdiği “Burrows to FO” başlıklı FO-371/153039, RK 1022/7 nolu İngiliz Arşiv Belgesinden alıntıdır”, Göktepe, Demokrat, s. 373-374.

⁹⁰³ Göktepe, Demokrat, s. 376.

⁹⁰⁴ Gazioğlu, Anayasa, s. 215.

⁹⁰⁵ Hüner Tuncer, **27 Mayıs'tan 12 Mart'a Türk Dış Politikası**, Kaynak Yay., 2. Basım, İstanbul, Mart 2014, (Mayıs), s. 15.

Hükümet Başkanı” ilan edildi. Albay Alparslan Türkeş, Başbakanlık Müsteşarı oldu. Tümgeneral Cemal Mandoğlu ise “Ankara Kumandanı” oldu. İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığına I. Ordu Komutanı Korgeneral Cemal Tural, Ankara Sıkıyönetim Komutanlığına ise Albay Namık Kemal Ersun getirildi.⁹⁰⁶ Türkiye için o dönemde en istenmeyen şey, Yunanistan ya da herhangi bir müttefik ile Türkiye’nin dış politikasında değişiklik mesajı verebilecek bir anlaşmazlığın çıkmasıydı. Bu nedenle Kıbrıs konusunda çok titiz davranılıyordu.⁹⁰⁷ 27 Mayıs 1960 darbesi askeri yönetiminin feshettiği TBMM yerine kurulan Milli Birlik Komitesi (MBK)’nin hükümet programı Devlet Bakanı Kamil Artus tarafından 1 Temmuz 1960’daki ilk toplantısında okundu. MBK yönetiminin Kıbrıs politikasının ise Zürih ve Londra Antlaşmaları çerçevesinde Menderes dönemi ile aynı olacağını ve Kıbrıs Cumhuriyeti’ni destekleyeceklerini belirtti. Artus konuşmasında bunu şu sözlere ifade ediyordu: “*Dost ve müttefik Yunanistan ile olan münasebetlerimize de işaret etmek isteriz. Bu münasebetlerin Kıbrıs meselesinin hallinden sonra anaevi bağlarımıza ve müşterek menfaatlerimize uygun olarak geliştiğini memnuniyetle müşahede ve bu gelişmenin ileride daha da kuvvet bulmasını samimiyetle temenni etmekteyiz. Kıbrıs’taki Cemaatimiz’in haklarının ve menfaatlerinin korunmasına ve Kıbrıslı soydaşlarımızın istikbalinin teminat altına alınmasına imkan verecek olan Zürih ve Londra Antlaşmaları’nın nihai tekemmül safhasına ulaşmaktayız. Kıbrıslı soydaşlarımızın Kıbrıs Cumhuriyeti bünyesinde milletimizden ve hükümetimizden daima görecekları yakın alaka ve muhabbetle yürekleri ferah ve başları dik olarak şeref ve vekarla vazifelerini yerine getireceklerine, mesuliyetlerini alacaklarına ve refah ve saadet içinde yükselip şerhleyeceklerine inanıyoruz.*”⁹⁰⁸

Bu süreçte önemle üzerinde durulması gereken bir konu da, Menderes hükümeti’nin desteğini alarak Türkiye’deki Özel Harp Dairesi gözetiminde Kıbrıs’ta kurulan Türk Mukavemet Teşkilatı (TMT) ile bu kapsamda Kıbrıs Türk Liderliği ve 27

---

⁹⁰⁶ Suavi Aydın, Yüksel Taşkın, **1960’tan Günümüze Türkiye Tarihi**, İletişim Yay., 3. Baskı, İstanbul 2015, s. 67.

⁹⁰⁷ Melek M. Fırat, **1960-1971 Arası Türk Dış Politikası ve Kıbrıs Sorunu**, Ankara, 1997, (Dış), s. 75.

⁹⁰⁸ MBK Genel Kurul Toplantısı Açık Birleşim Tutanağı, Cilt 1, İkinci Birleşim, 11 Temmuz 1960, s. 4.

Mayıs darbe yönetiminin Kıbrıs politikalarında uyuşmazlığıydı. Türkiye ve Yunanistan, ABD ile İngiltere'nin kendilerine dayattıkları “*Kıbrıs'ta iki toplumlu bir cumhuriyet yönetimi öngören çözümü*” kabul etmek zorunda kalmışlardı. Bir başka deyişle, “*Çanların Taksim için çaldığı sanılan sırada Türkiye, Yunanistan ve İngiltere, NATO'cu bir uzlaşması sonucu, Enosis ve Taksimi dışlayan bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti'ni kurmaya karar vermişlerdi.*”⁹⁰⁹ Ayrıca, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluşunu sağlayan antlaşmaların arasında, o dönemde gizli tutulan ve Averof ile Menderes'in imzalarını taşıyan “*Gentliment Agreement*” adında bir centilmelik antlaşması vardı. Buna göre “*Türkiye ve Yunanistan, Kıbrıs'taki komünistlere karşı iki tarafın liderlerini desteklemeyi ve Kıbrıs'ın NATO'ya üye olmasını teşvik etmeyi taahhüt*” ediyorlardı.⁹¹⁰

Ancak, Denктаş, Taksim tutkusundan vazgeçmek niyetinde değildi. Nitekim Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra, KTKF başkanlığından ayrılırken yazdığı ‘Veda’ yazısında niyetini saklamaz: “*Bütün bu mücadelenin neticesi olarak da Kıbrıs Türkü, bayrağımızı milli bayrak diye tanımış oldu. Tanrı doğrunun ve çalışanın yardımcısıdır. Yolun nihayetinde değil başlangıcındayız.*” Ancak, ‘yolun devamı’ hiç de kolay olmayacaktı. Türkiye’yi Kıbrıs konusuna angaje etmek olarak özetleyebileceğimiz ‘ilk dönem’, hem Kıbrıs Türk toplumunun önde gelen aydınları tarafından benimsenmiş, hem de İngiltere gibi bir gücün desteğini sağlamıştı.

Yeni dönemde ise, Kıbrıs’a angaje olduğu kadar, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin toprak bütünlüğü ve devlet birliğini koruyacağını imzasıyla taahhütetmiş bir Türkiye vardı. Ayrıca, bu Soğuk Savaş uzlaşmasından en azından başlangıçta, ABD ve NATO da memnun görünüyordu.⁹¹¹

Yukarıda yazılanlardan da anlaşılacağı gibi Kıbrıs Türk Liderliği ve TMT, Taksim tezinden vazgeçmiş değildi ve Türkiye’deki darbe yönetimi ile de ters düşmüşlerdi. Bu görüş, Özel Harp Dairesi komutanı İsmail Tansu'nun ifadelerinden de anlaşılmaktadır: “*Kıbrıs'ta Türk-Rum ortak Cumhuriyeti'nin kurulması kararı bizim*

---

⁹⁰⁹ Kızılyürek, s. 264.

⁹¹⁰ Kızılyürek, s. 265.

⁹¹¹ Kızılyürek, s. 264-265

*hızımızı kesmemiştir. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'nin izlediği Kıbrıs politikası hangi yönde gelişirse gelişsin bizim şaşmaz hedefimiz; 340 yıl üzerinde bayrağımızı dalgalandırarak Türk Vatanı'nın bir parçası yaptığımız Kıbrıs Adası'nı kurtarmaktır. Buna şartlar elvermediği takdirde, hiç olmazsa adanın yarısında Türk hâkimiyetini tesis edecek ve Kıbrıslı soydaşlarımızın sahibi buldukları topraklar üzerinde özgür ve bağımsız Türk Devleti'nin kurulmasını sağlayacaktık. Bu idealimize ulaşmak için sevk ile ve heyecanla yaptığımız çalışmaları, Başbakan Adnan Menderes'ten aldığımız ilham da renklendiriyordu. Gerçektende Menderes'e verdiğimiz bir birifing esnasında, TMT'nin geleceği hakkındaki endişelerimiz konusunda sorduğum bir soru üzereine, Menderes şöyle konuştu: 'Rum-Türk Ortak Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra TMT lağv edilmeyecek veya çalışmaları askıya alınmayacaktır. Aksine, daha da güçlendirilmesine ve silahlandırılmasına devam edilecektir. Rumlara ve Yunanlılara hiçbir zaman güvenilmeyeceğine sizler gibi bende inanıyorum. Siz müsterih olun, desteğimiz sürecektir. Çalışmalarınıza şimdiye kadar olduğu gibi devam edin.'*⁹¹² Tansu'nun ifadelerinden de anlaşılacağı gibi Kıbrıs Türk Liderliği, TMT ve Türkiye, yeni Cumhuriyet'e daha doğrusu Rum ve Yunanlılara güven duymamamaktaydı.

Bu görüşü destekleyen diğer bir örnek ise Nihat Erim ile Rauf Denктаş arasında ki geçen konuşmadadır: *"22 Mart'ta Dr. Küçük, Denктаş, Bakanlar ve Danışmanları benimle görüşmeye geldiler. Zürih Antlaşmaları imzalanırken yılda iki milyon İngiliz lirası (Sterlin) yardım verilmesini hükümetimiz bize vaat etmişti, dediler. Bu yardımın henüz gelmediğini söylediler, sızlandılar. Rauf Denктаş özellikle şunu söyledi; 'Bu devlet nasıl olsa yürümeyecek, buna göre davranalım.' Bunları benimle değil, Ankara ile görüşün; daha başka mütalaalarınız, şikâyetleriniz var, onları da Ankara'ya söyleyin, diyerek kendileriyle yetkim olmayan bir konuda tartışmaya girmekten kaçındım. Toplum liderleriyle Ankara arasındaki görüş ayrılığı derinleşiyordu.'*⁹¹³

MBK'nin, Kıbrıs Türk Liderliği ve TMT üyeleri ile fikir ayrılıkları bununlada kalmadı. Kıbrıs'a ilk Türk Büyükelçisi olarak atanan Emin Dırvana, Kıbrıs

---

⁹¹² Tansu, s. 244.

⁹¹³ Nihat Erim, **Bildiğim ve Gördüğüm Ölçüler İçinde Kıbrıs**, Ankara, 1975, s. 140-141.

Cumhuriyeti'nin ilan edildiği gün Kıbrıs'a geldi ve ertesi gün, 17 Ağustos 1960'da Dr. Küçük'ün de hazır bulunduğu bir tören ile itimatnamesini Cumhurbaşkanı Makarios'a sundu ve büyükelçilik görevine başladı. MBK tarafından atanan Dırvana TMT'nin faaliyetleri hakkında bir brifing almıştı ve TMT tarafından ilk olumsuz tavırı burada kazandı. Tansu'ya göre Dırvana fazlasıyla kibirli ve davaya ilgisizdi; *“Dırvana'nın bizde hayal kırıklığı yaratan bu durumu karşısında, bir buçuk iki saat kadar süreceğini tahmin ettiğim toplantıyı bir an önce sona erdirmek için, etraflı bilgi vermenin lüzumsuzluğunu anlamış ve 10-15 dakika içinde, genel hatları ile birkaç söz söyleyerek konuşmamı bitirmiştin”* diyordu Tansu.⁹¹⁴

Aynı duyguları Kıbrıs Türk Liderliği'nde çok geçmeden yaşayacaktır. Yürütme Kurulu Üyesi Asım Behçet'in tabiri ile; *“Makarios'a dersini verecek bir Büyükelçi göndermişler”* umuduyla büyükelçi Dırvana'yı karşılamak üzere gittikleri Lefkoşa Havalimanı'na giden Kıbrıs Türk Cemaat'i Meclisi'nin üyeleri Denктаş ve arkadaşları hayal kırıklığına uğrayacaktır. Bu ilk toplantıda süreci ele alan bir konuşma yapan Denктаş; *“Makarios'un bu süre içinde Enosis'ten vazgeçmediğini, silahlanmanın ve silahlı eğitimin devam ettiğini, Makarios'un günü geldiğinde antlaşmaları yıkarak, mutlaka Enosis'e gideceğini ve o gün geldiğinde ve Makarios antlaşmaları yıktığında, büyükelçi olarak geldiğiniz Kıbrıs'tan Vali olarak ayrılmanızı temenni ediyoruz.”* diyecektir ve şöyle devam eder: *“Bu benim samimi inancımdı. Taksim'i önlemek için razı olur göründükleri ortaklık cumhuriyetini Enosis yapmak için yıktıkları takdirde, hal çaresi çift enosis olmamalıydı. Başka hal çaresi düşünmek mümkün değildi.”*⁹¹⁵

Denктаş'ın bu sözleri büyükelçi Dırvana'yı çok kızdırır, bu olayın devamını Denктаş şöyle anlatır: *“Yumuruğunu masaya vurarak (Dırvana) yüksek sesle 'bana bakınız' dedi. Kalemle, hokka etrafa yayılmıştı. Şaşakaldık. Dırvana gittikçe yükselen bir sesle 'bu anlaşmalarda Türkiye'nin imzası vardır. Bunları yok etmek kimsenin haddine değildir. Bu anlaşmalar yaşayacaktır. Bunlara karşı gelenlerin vay haline'diyordu. Müdahale ettim. 'Bu anlaşmaları yıkacak biz değiliz. Makarios*

---

⁹¹⁴ Tansu, s. 242.

⁹¹⁵ Denктаş, Toplayış, s. 136.

yıkacaktır. Yıkımın altında kalmamak için çare taksimdi, demek istemişim'dedim. Dırvana daha da kızdı. 'Makarios kim oluyorki, Türkiye'nin altına imza attığı bir anlaşmayı yıkıyor?' diye kükredi. Türk hükümetine güvenmiyormusunuz?' diye sordu. Güven beyanları ile ayrıldık."⁹¹⁶ Sonrasında Denктаş şunları söylüyor; "Sonradan öğrenildi ki İhtilal hükümetinin Dırvana'ya verdiği talimat 'Türkiye, Kıbrıs'ta olay istemiyor. Denктаş ve arkadaşları Taksim'den yanadırlar. Onlara fırsat verme! Şeklindeymiş. Bu nedenle Kıbrıs'a gönderilen ilk TC Büyükelçisi Makarios'a bize güvendiğinden daha fazla güvenecek ve Dr. Küçük'e, 'Siyasi konular senin işindir, Denктаş'a bu konularda fazla yetki verdiniz. O'nun siyasi işlere karışma hakkı yoktur'diyecek, arasında su sızmayan iki sorumlunun arasına kara kedi koymaya çalışacaktı."der.⁹¹⁷

Denктаş'ın anılarınınından da anlaşılacağı gibi Kıbrıs Türk Liderliği'nin arasına ister istemez bir soğukluk girmişti. Ankara yönetimi, Dr. Küçük'e daha fazla yakınlık duyuyordu. Yine Denктаş anılarında bu konuyu şöyle dile getiriyor; "Bu konularda biz TC Büyükelçiliği'ne ters düştükçe, Dr. Küçük TC Büyükelçiliği saflarında yer alıyordu."⁹¹⁸ Ancak, TMT'nin kurucusu Özel Harp Dairesi ise Denктаş'ı birinci derecede muhatap olarak kabul ediyordu.⁹¹⁹

Son olarak, Türkiye'deki Darbe yönetiminin dış politika ve Kıbrıs'la ilgili tavrını, Adnan Mendersi'in Özel Kalem Müdürü Ercüment Yavzualp şu şekilde özetliyordu:

"Cemal Gürsel ve darbeyi yapanların, iş başına geldiklerinde, ne dış politika ne de başka konularda herhangi bir hazırlıkları olmadığı görülmüyordu... Bence darbe idaresi sırasından dış politika alanında göze batan önemli bir hata, Kıbrıs konusuna gereken dikkatin gösterilmemesi oldu."⁹²⁰

---

⁹¹⁶ Denктаş, Toplayış, s. 166-167.

⁹¹⁷ Denктаş, Toplayış, s. 167.

⁹¹⁸ Rauf R. Denктаş, **Kıbrıs Meselesinde Vizyon**, Lefkoşa, 1994, (Vizyon) s. 18.

⁹¹⁹ Tansu, s. 207.

⁹²⁰ Cihat Göktepe, "Türkiye'de 27 Mayıs Darbesi Sonrası İç ve Dış Siyasi Gelişimler (1961-1964)", 16. Bölüm, **Osmanlı'dan İkininli Yıllara Türkiye'nin Politik Tarihi İç ve Dış Politika**, (Ed.) Adem

4.7. KIBRIS CUMHURİYETİ'NİN İLANI, YENİ ANTLAŞMALAR ESKİ SORUNLAR

Halkın Sesi gazetesi; Kıbrıs Cumhuriyeti'ni ilan eden antlaşmaları Dr. Fazıl Küçük, Vecdi Türel, Makarios ve Vali tarafından imza edildiğini Türk halkına duyuruyordu.⁹²¹ Ada Kahraman Mehmetçiğe kavuşmuştu.⁹²² (EK-I) Daha önce de değindiğimiz gibi 13 Aralık 1959'da yapılan seçimler sonucunda, Kıbrıs, Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı'na III. Makarios, Cumhurbaşkanı Yardımcılığı'na ise Dr. Fazıl Küçük getirilmişti. Kıbrıs Adası, İngiliz Paramentosu'nun 1 Temmuz 1960'ta adaya resmen bağımsızlığını vermesi üzerine, 16 Ağustos 1960'ta bağımsız bir cumhuriyet olmuştu.⁹²³ Yeni Kıbrıs Cumhuriyeti Eylül ayı sonunda BM üyeliğine kabul edildi.⁹²⁴ Böylece İngiltere, ada üzerindeki egemenliğini, Zürih ve Londra Antlaşmalarıyla Kıbrıs'taki iki halkın ortak egemenliği ve yönetimi temeli üzerine 1960 yılında kurulan ve iki halkın eşit siyasal ortaklığına dayanan Kıbrıs Cumhuriyeti'ne devretmişti.⁹²⁵

199 madde ve ek olarak garanti ve ittifak antlaşmalarının yanı sıra dörder maddelik iki protokolden oluşan Kıbrıs Anayasası'nı diplomatlar ve danışmanlardan oluşan karma bir grup 16 Ağustos 1960 tarihinde hazır hale getirmişti. Askeri varlığının adada kabul edilmesinden sonra İngiltere, Kıbrıs'ın bağımsızlığını tanımıştır. İttifak antlaşması ise, gerçekte Kıbrıs, Yunanistan ve Türkiye arasında bir savunma antlaşmasıdır. Kıbrıs'ta üçlü askeri karargâh oluşturuluyordu. Türkiye'den 650, Yunanistan'da ise 950 asker bu karargâhta görev yapacaklardı. Diğer bir konu ise, Anayasaya uyulmadığı takdirde garantör üç devlet kendi inisiyatifi ile hareket etme hakkına sahip olacaktı.⁹²⁶ Herşeyden önce 1960 Anayasası, uluslararasılaştırılmış bir

---

Çaylak, Mehmet Dikkaya, Cihat Göktepe, Hüsnü Kaplı, Savaş Yayınevi, 2. Baskı, Ankara, Mart 2010, (Darbesi), ss. 395-420, s. 399.

⁹²¹ Halkın Sesi, 16 Ağustos 1960

⁹²² Halkın Sesi, 17 Ağustos 1960

⁹²³ Tuncer, Çözüm, s. 66.

⁹²⁴ İdris Bal, “ Türk Dış Politikası (1960-1980)”, (Ed.), Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca, **Türkler Ansiklopedisi, Cilt 17, Cumhuriyet**, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, ss. 90-109, s. 91.

⁹²⁵ Tuncer, Çözüm, s. 66.

⁹²⁶ Bal, s. 91-92.

Anayasadır. Bu belge, her ne kadar sembolik olarak İngiltere Kraliçesi tarafından Kıbrıs'a "bahşedilmiş" görünsede, Anayasa belgesi ne bir kral, ne bir monarşik otorite, ne de kurucu bir meclis tarafından hazırlanıp halka sunulmuştur. Esas hükümleri, çok taraflı uluslararası bir mutabakat ile belirlendi. Metnin hükümleri, iki farklı toplumun temsilcilerinden oluşan komisyonlarda tartışılarak meydana gelmiş bir belgedir.⁹²⁷

İlgili evrakların Makarios, Dr. Küçük, Vali Foot, Türkiye adına Başkonsolos Vecdi Türel ve Yunanistan adına Büyükelçi Hristopulos tarafından imzalanmasından sonra ilk konuşmayı yeni devletin Cumhurbaşkanı Başpiskopos Makarios yaptı. Konuşmasında; *"İlgili tüm taraflar arasında samimi ve sıkı işbirliği yapılması, adanın Elen ve Türk sakinlerinin milli, manevi ideal ve geleneklerine karşılık takdir ve hürmet gösterilmesi gerektiği"* şeklinde ki ifadeleri⁹²⁸ aslında içinde sakladığı gerçekleri yansıtmıyordu. *"Manevi ideal"* olarak vurguladığı ifade ise Enosisten başka bir şey değildi. Yüzyıllarca peşinde koştukları hayalleri daha Kıbrıs Cumhuriyeti ilanına attıkları imza kurumadan birkez daha ortaya çıkıyordu. Makarios; *"Cumhuriyet, bizim için Enosis'e sıçrama tahtasıdır"* diyordu.⁹²⁹ Makarios yeni Cumhuriyetin ilanından daha birkaç hafta önce yaptığı açıklamala da gerçek niyetlerini zaten açıklıyordu; *"Anlaşmalar gaye değildir. Onlar geleceği değil, bu günkü durumu gösterir. Rum halkı milli davasını sürdürecektir ve kendi geleceğini kendi arzusuna göre şekillendirecektir. Zürih ve Londra Antlaşmaları'nda olumlu unsurlar olduğu gibi olumsuz unsurlar damevcuttur. Rumlar olumlu unsurlardan yararlanacak, olumsuzları bir kenara atacaktır"* diyordu 28 Temmuz 1960 tarihinde ki basın açıklamasında.⁹³⁰

İngiliz ve Rum yazarlar da Makarios'un ve Rum yönetiminin asıl niyetlerini yaptıkları şu çarpıcı açıklamalarla ortaya koymaktadır. İngiliz yazar John Reddaway; *"Anlaşmaları imzalayan Makarios'un ve onunla işbirliği yapan hemplarının bu anlaşmaları uygulamaya niyetleri olup olmadığı tartışma konusu yapılmıştır. Kısa bir*

---

⁹²⁷ Özersay, Hukusal, s. 44.

⁹²⁸ Gazioğlu, Anayasa, s. 211-212.

⁹²⁹ Ahmet Tolgay, **Fırtına ve Şafak**, KTMD Yay., NO:8, Lefoşa, 1998, s. 77.

⁹³⁰ Asım Uyguroğlu, **Kıbrıs'ın Dünü, Bugünü, Yarını (Kurmaylık Tezi)**, Harp Akademileri Komutanlığı Yay., İstanbul, Mayıs 1995, s. 19-22.

süre sonra anlaşılacaktır ki, dille yapılan yemin, kalben de yapılmamıştır” diyordu.⁹³¹ Stephen G. Xydis ise; “İsteksizce kurulan Cumhuriyet ilan edildikten sonra, Kıbrıs sorunu yeni bir aşamaya girdi. Görünen o ki, eski sirke yeni bir kaba aktarıldı” diyordu.⁹³²

Sıkıntılar yukarı da anlattıklarımızla da sınırlı değildi. Kıbrıs Türklerin yıllardan beri devam eden ekonomik sıkıntıları Cumhuriyet döneminde de artacaktı. Türk Toplumunun Zürih ve Londra Antlaşmaları’nda kazandığı hakların ekonomik kalkınma olmadan korunamayacağı ve kaybedileceğini her fırsatta vurgulayan Türk Cemaat Meclisi Başkanı Rauf Denктаş. Kıbrıs’ta Türklerin Rumlara oranla nüfusun dörtte birini oluşturduğunu, ekonomik alanda ise bu oranın yirmi beşte bir olduğunu, Rumların bu ekonomik dengesizlikten yararlanarak Türk Toplumunu üzerinde siyasi baskıya hazırladığını. Türkiye’den acilen ekonomik yardım gelmezse bu mücadelenin vahim sonuçlar yaratabileceğini, antlaşmaları Türkiye’den azami yardım vaadi ile kabul ettiklerini, ekonomik mücadelenin kazanılması halinde “*Kıbrıs davasını kazandık*” diyebileceklerini, yardım yapılmazsa, Zürih’te kazandıklarını kaybedeceklerini ve kansız bir Girit olayıyla karşı karşıya kalacaklarını belirterek konunun önemine dikkat çekiyordu.⁹³³

Kamu hizmetlerindeki %70’e %30 oranı uygulaması, Cumhuriyet sorunlarından bir diğerini oluşturdu. Kıbrıs Cumhuriyeti kurulduğunda devlet dairelerinde Türklerin oranı Rumlara göre %10 idi. Oysa Anayasa’da bu oran %70 Rum, %30 Türk olarak belirlenmişti. Rumlar, Türklere tanınan bu hakkı, 1960 nüfus sayımındaki %77,7 ve %18 nüfus oranını öne sürerek kendilerine haksızlık yapıldığı şeklinde değerlendiriyor ve uygulamamakta direniyorlardı ve bu gerekçeyle açık bulunan memurluklara Rumları atamaya başladılar. Türkler ise, Anayasa’nın kendilerine tanıdığı bu hakkın uygulanmasındaki kararlılıklarını her fırsatta dile getiriyorlardı.

---

⁹³¹ John Reddaway, **Burned with Cyprus, the British Connection**, Third Edition, Published by Rustem, Nicosia, 2001, s. 124.

⁹³² Xydis, Relucant, s. 519.

⁹³³ Ahmet C. Gazioğlu, **Kıbrıs’ta Cumhuriyet Yılları ve Ortaklığının Sonu 1960-1964**, Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi (CYREP), Ankara, 2003, (Sonu), s. 16-17.

Aslında, Cumhuriyet'in ilanından önce, 4 Temmuz 1960'da konuyla ilgili olarak bir toplantı yapan Dr. Küçük ve Makarios, kamu hizmetlerindeki bu oranın 5 Ocak 1961 tarihine kadar uygulanması konusunda anlaşmışlardı. Ancak Cumhuriyet'in ilanından sonra çoğunluğu Rum üyelerden oluşan Kamu Hizmetleri Komisyonu, bu uygulamayı askıya almıştı. Bu oranı uygulamakla Makarios ve Rum liderlerinin amaçları, ilgili garantör ülkelerle dünya kamuoyuna Anayasa'nın uygulanabilir olmadığını kanıtlamaktı. Böylece devletin sorunsuz ve rahat işleyişinin önünü açmak için 'Türlere fazladan haklar tanıyan bu tür maddelerin değiştirilmesi gerektiği' hususunda genel bir görüş birliği oluşturmak ve Anayasa'nın işlerliği olmadığını göstererek Anayasa'yı kendi istemleri doğrultusunda değiştirmektir.⁹³⁴

Kabul edilmesi için Türk ve Rum üyelerin ayrı ayrı onayını gerektiren vergi yasalarının çıkarılmasının, 1961 yılında Türk Meclis üyeleri tarafından engellemesi üzerine oluşan gergin ortamı gidermek adına Yunanistan, İngiltere'nin Kıbrıs Türk tarafına telkinde bulunabilmesi için girişimde bulundu. Atina'daki İngiliz Büyükelçisi'yle görüşen Yunan Dışişleri Bakanı, vergi yasasının onaylanması sorununun kamu hizmetindeki 70-30 oranının uygulanması ile giderilebileceği görüşünde olduklarını bildirdi.⁹³⁵ Ancak, Yunanistan'ın bu önerisine ve Türklerin vergi yasasını onaylamalarına karşın Rum tarafı söz konusu oranı uygulamadı. Bu nedenle haksızlığa ve zarara uğradıklarını belirten 150'den fazla Kıbrıs Türkü 1961 yılında Anayasa Mahkemesi'ne başvurdu.⁹³⁶ Ancak, Rumların engellemeleri nedeniyle bu davalar ertelendi ve bir süre sonra da Anayasa Mahkemesi Başkanı Prof. Forsthoff'un istifası ile görüşülmesi olanağı ortadan kalktı. Mahakeme'nin işlemez bir duruma gelmesinden cesaret alan Rumlar, Kamu Hizmetleri Komisyonu'nun Türk Üyeleri'ne söz hakkı bile tanımadılar ve onlara açıkça şu uyarıda bulundular; *"Artık 70-30 oranının uygulanmasını boş yere beklemeyiniz. Hakkınız nüfusunuz kadar, yani %18'dir*

---

⁹³⁴ Gazioğlu, Sonu, s. 37.

⁹³⁵ "FCO 371/160377, From Athens to FO, 10 April 1961, telg. No:163" nolu İngiliz Arşiv Belgesi'nden alıntıdır; Gazioğlu, Sonu, s. 42.

⁹³⁶ Dr. Fazıl Küçük ve arkadaşları tarafından hazırlanan notlar, **Kıbrıs'ta Türk Davası ve Rum Vahşeti**, yay. Haz. Altay Sayıl, Lefkoşa, 1999, s. 26-27.

*Cumhurbaşkanı Makarios'tan önce Anayasa'yı biz feshetmiş bulunuyoruz.*⁹³⁷ Bu konudaki hükümlerin uygulanmasındaki başarısızlık, başka bazı olumsuzlukları da beraberinde getirdi.⁹³⁸

Bilindiği gibi, Kıbrıs Anayasa'sının 129. Maddesine göre Kıbrıs Cumhuriyeti'nin 2000 kişilik bir ordusu bulunacak ve bu ordunun %60'nı Rumlar, %40'ını da Türkler teşkil edeceklerdi. Bu maksatla çalışmalar ilerlemiş ve 22 Ekim 1960 tarihinde Kıbrıs Ordusu Kumandanlığına Tümgeneral Menelaos Pantelitis'in ve Kumandan Yardımcılığına Tuğgeneral Hüsamettin Tanyar'ın tayinleri Anayasa gereğince Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Muavini tarafından müşterek onaylanmış ve kendilerine tebliğ edilmiştir. Bir taraftan Kıbrıs Ordusu'nun kurulması için çalışmalar devam ederken, Rum basını, bunun iktisaden kötü bir durumda olan Kıbrıs için zor olacağını bildirmiş ve ordunun kurulmaması lazım gelidği yolunda kesif bir neşriyata başlamıştır. Ordunun kurulma işi de, bir Türk Bakan tarafından yürütülmekte ve Türksere %40 bir nisbet tanındığı için Rumlar tarafından kösteklenmek istenmekteydi. Hâlbuki bu da Anayasa'nın ihlali demektir.⁹³⁹

Anayasa hükümlerinin hayata geçirilmesi konusundaki bir diğer uyumsuzluk noktası, Cumhuriyet'in ordusuyla ilgiliydi. Rum toplum temsilcileri üniter devletlerde olduğu gibi, tam anlamıyla tek ve bütün bir ordu kurulmasını isterken, kabinde yer alan Türk Bakanlar ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı, aynı dilin konuşulmasının, en üst seviyelere kadar ayrı birliklerin yer alacağı bir ordunun oluşturulmasını zorunlu kıldığını ileri sürüyorlardı. 20 Ekim 1961'de Dr. Küçük, Rum Bakanların görüşünü yansıtan Bakanlar Kurulu'nun ordu konusundaki kararına karşı veto hakkını kullandı. Gerekçesi, farklı din, dil ve disiplin seviyesiydi. Bu gelişmeler üzerine Cumhurbaşkanı Makarios, 1961 Aralığı'nda gerek bir ordu kurulması, gerekse kamu hizmetinde 70'e 30 oranının uygulanması konusundaki Anayasa hükümlerine itibar etmeyeceğini açıkladı. Cumhurbaşkanı Yardımcısı Dr. Küçük ise, Cumhurbaşkanı'nın Anayasa'yı ihlal etme

---

⁹³⁷ Gazioğlu, Sonu, s. 42.

⁹³⁸ Özersay, Hukuksal, s. 66.

tehdidinde bulunduğunu, üstelik Bağlantısız Devletlerin Belgrad toplantısında ve BM’de izlenen politikayal ilgili olarak da, kendisine danışılmadığını ileri sürdü.⁹⁴⁰

Rumların bu karşı çıkışlarını Kleridis anılarında: “*Kıbrıs Rumları 2000 kişilik bir ordunun kurulmasını pahalı ve gereksiz bir lüks olarak görmekteydi*” diyerek açıklıyor ve asker sayısının 2000 yerine 100-200 gibi bir rakama indirerek sembolik bir şekilde kurulmasıyla büyük miktarda mali tasarruf yapılacağını belirtiyordu.⁹⁴¹ Rumların çıkarttığı bu zorlukları Hüsametdin Tanyar anılarında şöyle aktarıyordu: “*Orduya müracaat edenler önce sağlık kuruluna gönderiliyor, olumlu rapor alanların dosyaları işleme konuluyordu. Uygun görünenlerin kabul belgesi iki general tarafından imzalanarak Savunma Bakanlığı’nın onayına sunuluyordu. Türkelere ait dosyaların bir günde tamamlandığı oluyordu. Fakat Rumlar için bu uzun zaman alıyordu. Bunun nedenini sonra öğrendim. General Pantelidis dosyaları Makarios’a götürüyor, alınacak olanlar (Rumlar) orada kararlaştırılıyordu. EOKA’ya mensup personelin, geçmişteki hizmetlerine göre hangi sınıfa alınacağı belirleniyordu. Bu yüzden ilkokul mezunu oldukları halde Masonidis Hristos ve Savvas Solomu subay sınıfına alınmışlardı*” diyordu. Kuruluş aşamasında ihtiyaç duyulan bazı subayların Türk ve Yunan ordusunda görev yapmış subaylardan anlaşmalı olarak alınmasının Bakanlar Kurulu’nca kabul edildiğini, Türkiye’nin bu konuya ciddiyetle eğilerek istenilen dört subayı gönderdiğini. Diğer tarafın ise, Yunan ordusunda yüzbaşı, üsteğmen, teğmen şeklinde gösterilen sahte belgelerle Kıbrıslı Rum personeli Kıbrıs Ordusu’na atadığını anlatıyordu ve devam ediyordu; “*Yukarıda isimleriyle açıkladığım subaylardan Türk olanların hepsi çok iyi, kudretli, iyi niyetli ve disiplinli subaylardı. Rum tarafından gelenler arasında Yunan Ordusu’ndan kimse yoktu. Tümü EOKA harekâtın akatılmış, Yunanistan’da kurs görmüş, subay diye eline belge verilip Kıbrıs Ordusu’na gönderilmiş kimselerdi*” diyordu.⁹⁴² Kıbrıs Ordusu’nun kurulması ve işletilmesindeki zorlukların ve

---

⁹³⁹ Vehbi Zeki, **Kıbrıs Türk Mücadele Tarihi (1959-1963)**, Cilt 2, 1. Baskı, Halkın Sesi Ltd., Lefkoşa 1973, (Mücadele 2), s. 53-54.

⁹⁴⁰ Özersay, Hukuksal, s. 67-68.

⁹⁴¹ Glafkos Clerides, **My Deposition, August 1989**, Cilt 1, s. 128.

⁹⁴² Hüsametdin Tanyar (Emekli General), “Kıbrıs Ordusu (1960-1963)-1”, **Yeni Kıbrıs Dergisi**, Haziran 1985, s. 39-42.

engellemelerin Rumlar açısından yukarıda da örenkelri verildiği gibi temelde anayasanın yürütülemediği konusunun gündemde tutmak olduğu aşikârdır.⁹⁴³ Türkiye'nin ise, Kıbrıs Ordusu'na ne kadar ciddiyetle ve iyi niyetle baktığını ve iki toplumun barış içinde yaşamalarını istediğini Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel tarafından Hüsamettin Tanyar'a verilen dört maddelik talimatın birinci maddesindeki; *“İki cemaat arasında ahenk ve hzuurun temini esas gaye olmalı; ancak bu, Türk Cemaati'nin aleyhinde olmamalı, Türklerin kalkınması için her çareye başvurulmalı”* ifadelerinden Türk devleti'nde Kıbrıs hakkında o zaman hâkim olan görüşler de anlaşılmaktadır.⁹⁴⁴

Bu dönemde ortaya çıkan bir diğer önemli sorun ayrı belediyelerle ilgiliydi. Bu konu, bağımsızlık öncesinde de halledilmemiş ve sadece ertelenmişti. 1958 yılında zaten fiilen kurulmuş olan ayrı Türk belediyeleri, İngiliz idaresi tarafından çıkarılan 33/1959 Belediyeler Kanunu'yla yasal bir zemine oturtulmuştu. Fakat Cumhuriyet döneminde ayrı bir yasal dayanağa ihtiyaç duyuluyordu.⁹⁴⁵ Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'nın 173. Maddesinde: *“Cumhuriyetin en büyük beş şehrinde, yani Lefkoşa, Leymosun, Mağusa, Larnaka ve Baf'ta, bunların Türk halkı tarafından ayrı belediyeler kurulur”* denilmektedir. Ayrı Türk belediyeleri Temmuz 1958'den beri bir vakıa olup, fiilen faaliyette bulunmuşlar ve bu durum, Zürih ve Londra Antlaşmaları'nda da kabul ve tasvip edilmişti. Uzun zamanlar Rum Cemaati'nin, Belediye Meclislerinde Türklerin hak ve hukukuna hürmet ve saygı göstermemesi yüzünden, onlardan ayrılma mecburiyeti doğmuş ve İngiltere hükümeti de iki cemaatin bir arada belediyeleri idame ettirmelerinin imkânsız olduğuna kanaat getirdikten sonra, hususi surette İngiltere'den celbedilen uzmanlarla beş kazada belediyeleri ayırmıştır.⁹⁴⁶

Sömürge hükümeti 1958'de belediyelerin ayrılması konusunu incelemek için Mr. Surridge Balkanlığında bir komisyon kurmuştu. 1958 sonuna doğru hazırlanan Surridge Raporu, ayrı Türk belediyelerinin hemen 1959 başında tatbik edilmesinin zaruri olduğunu belirtmiş ve tavsiye etmiş ise de Vali Foot bunu tatbik etmemiştir. Bu devrede

---

⁹⁴³ Tanyar, s. 39.

⁹⁴⁴ Tanyar, Mayıs, s. 17-19.

⁹⁴⁵ Özersay, Hukuksal, s. 68.

zaten Türk Belediyeleri kurulmuş ve faaliyetine devam ediyor ise de Vali Foot, bunun kanunlaştırılmasına yanaşmıyordu.

Surrige Raporu, belediyeler konusunda Türk Cemaatı'nı tam olarak tatmin etmekle beraber, Türklerin haklarının esasını temin eden resmi bir vesikadır. Surrige, bu raporunda 5 kasabaya ait belediye sınırlarını da çizmiştir. Londra Antlaşması'nda ayrı Türk belediyeleri karar altına alınırken bu raporun tavsiyeleri esas tutulmuş ve Girne hariç birkaçı olarak diğer 5 kasabada tatbiki yapılmıştır. Durum böyle iken Rumlar bu işi sürümcemede bırakmış ve ayrılma işinin Anayasa mucibine uygulanmasına engel olmağa yeltenmişlerdir. Rum belediye başkanları bundan sonra belediyelerin coğrafi taksimini reddeden kararlar almışlar ve belediyelerin ayrılmasına rıza göstermeyeceklerini ilan etmişlerdi.⁹⁴⁷

Fakat Cumhuriyet döneminde ayrı bir yasal dayanağa ihtiyaç duyuluyordu. Bu konuda bir uzlaşmaya varılarak ayrı bir belediyeler kanunu çıkarılmadığından, İngiliz dönemindeki sistem sekiz kez uzatılarak 1962 yılı sonuna dek uygulandı. Rum toplum liderleri, birleşik belediyeler sistemi öneriyor, Türklerse Anayasa'nın 173. maddesinin uygulanmasını ve 1958 yılından bu yana faaliyet gösteren ayrı Türk belediyelerine yasal bir dayanak sağlanmasını talep ediyordu. Karşılıklı açıklama ve tehditlerin bir sonuç vermemesi üzerine Türk Toplum Meclisi, 29 Aralık 1962'de, 1 Ocak 1963'ten itibaren geçerli olmak üzere, Türk belediyeleri ile ilgili kanunu onayladı. Bu hareketin, hukuken yok sayıldığını açıl原因an Cumhurbaşkanı, bir kararname yayınlayarak adanın tümünde faaliyet gösteren belediye teşkilatlanmalarını feshetmiş ve belediye hizmetlerinin, merkezdeki hükümet tarafından atanan kurullarca yerine getirilmesini hükme bağlamıştı.

Türk Toplum Meclisinin başvurusu üzerine Yüksek Anayasa Mahkemesi, 25 Nisan 1963'te Bakanlar Kurulunun bu kararnamesini, Anayasa'nın beş büyük şehirde ayrı belediyeler kurulması konusundaki hükmünü ihlal ettiği gerekçesiyle iptal etti. İki yılı aşan bir süredir ilk kez Kıbrıs Rum Yargıç, karşıt görüş veriyor ve karara

---

⁹⁴⁶ Zeki, Mücadele 2, s. 31-32.

⁹⁴⁷ Zeki, Mücadele 2, s. 32.

katılmıyordu. Mahkeme ayrıca, Türk Toplum Meclisinin kabul ettiği Belediyeler Kanunu'nu da Anayasa'ya aykırı buldu. Bu kez Kıbrıslı Türk Yargıç karşıt görüş verdi.⁹⁴⁸

25 Nisan 1963'te kararını açıklayan Anayasa Mahkemesi hem Rum, hem de Türk tarafının belediyeler ile ilgili kararlarını Anayasa'ya aykırı buldu. Bu karar üzerine Rum Bakanlar Kurulu, tüm belediyelerin yönetim ve denetimini "Gelişmeler Encümenleri"ne devretmeyi öngören kararı kaldırdı ve Rum belediyeleri kaza komiserlerinin (kaymakamların) denetimi altına sokan yeni kararı aldı. Türk belediyeleri de Anayasa Mahkemesi kararı öncesindeki durumu korudu ve işlevlerini yerine getirmeyi sürdürdü.⁹⁴⁹

O günleri Denктаş şöyle anlatıyordu: *"Mahkeme'nin Rum üyesi Enosisçiliği ile tanınmış Triyantafillidis, Makarios'a davayı kaybettiği hakkında bilgi verdi. Makarios, basına bir açıklama yaparak belediyelerle ilgili karar aleyhine çıktığı takdirde bu kararı dinlemeyeceğini duyurdu. Bunu gören Mahkeme Başkanı Profesör Forsthoff, Dr. Küçük'e gelerek istifa edeceğini duyurdu. 'Anlaşmalar altında Türkiye'nin müdahale hakkı vardır. Müdahaleyi gerektirecek bundan daha vahim bir olay düşünmem' diyen Forsthoff, birkaç gün sonra adadan ayrıldı. Biz durumu Ankara'ya duyurduk. Makarios, sözünde durdu. Mahkeme kararını tanımadı. Biz de O'nun tasarruflarını tanımadık. Zaten bunun hemen arkasından Anayasa'yı tadil teklifleri ile Makarios, Enosis için son perdeyi açıyordu. Türkiye'yi tamamen hazırlıksız yakalamıştı, çünkü Türkiye'yi son ana kadar 'devlet adamı' olduğuna ve kötü niyetli olmadığına inandırmıştı."*⁹⁵⁰ Denктаş'ın da sözlerinden anlaşılacağı üzere Türkiye'nin kandiği zoraki Cumhuriyet sona yaklaşmaktaydı.

---

⁹⁴⁸ Özersay, Hukuksal, s. 68-69.

⁹⁴⁹ Gazioğlu, Sonu, s. 245.

⁹⁵⁰ Denктаş, Vizyon, s. 27.

4.8. KIBRIS CUMHURİYETİ'NİN SONUNU GETİREN ANLAŞMAZLIKLAR VE GARANTÖR DEVLETLERİN TUTUMU

Kıbrıs'ta muhtemel bir krize doğru yol alınırken, Türkiye henüz bunun farkında değildi. Hükümet, 27 Mayıs'ı zileyen darbe girişimlerini önlemekle meşgul olduğundan dış politikaya yeterince zaman ayıramamakta, mevcut zaman da günlük işlerle geçirilmekteydi. Lefkoşa'daki Büyükelçilik aracılığıyla yapılan girişimlerden de yeterli sonuç alınamıyordu. Bir yerde ip kopacaktı ve Türkiye hazırlıksız yakalanacaktı.⁹⁵¹

Bunu önlemek için Turgut Tülmen ve kendisinin Diare Başkanı Turgut Tulay, o güne kadar Londra ve Atina'ya ziyaretlerde bulunan, ancak üçüncü garantör devlet olan Türkiye'yi pek umursamayan ve dış gezilerde Türk Toplumunun haklarını korumak amacıyla Anayasa'ya konmuş olan hükümlerin antidemokratik olduğu şeklinde görüşlerini açıklayan Makarios'un Ankara'ya davet edilerek yüz yüze görüşülmesi ve gidişatın iyi olmadığı yönünde uyarılması konusundaki düşüncelerini hükümete aktarırlar. Hükümet tarafından olumlu kabul edilen bu fikir sonucunda, Makarios davet edilir ve Kiprianu ile birlikte 22-26 Kasım 1962 tarihleri arasında Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel'in gönderdiği özel bir uçakla Ankara'ya gelen Makarios resmi bir törenle Esenboğa Havalimanında karşılanır. Makarios'un gelişi Dil, Tarih Coğrafya Fakültesi'nin bulunduğu bölgede öğrencilerinin de protestolarına maruz kalır.⁹⁵²

Başbakan İsmet İnönü'nü konulara ağırlığını koymasına rağmen Makarios niyetini ortaya koymaktan kaçınıyordu. Tülmen anılarında Makarios'un tavırlarını şöyle açıklıyordu: *“Makarios'un kaypak konuşmasına rağmen, bazı şeyler sezinlemek mümkündür. Belki de gerçek niyetini saklamaya dahi lüzum görmüyordu. Türk Toplumunun haklarını korumal için Anayasa'ya konmuş maddelerden şikâyetçiydi. Bunların suistimal edildiğini ileri sürüyordu. Ona göre Anayasa'nın tadili kaçınılmazdı. Bizden anlayış bekliyordu.”*

⁹⁵¹ Turgut Tülmen, **Hayat Boyu Kıbrıs**, İstanbul, Haziran 1998, s. 48.

⁹⁵² “Turgut Tülmen, o dönem de Türk Dışişleri'nin Kıbrıs Dairesi Genel Müdür Yardımcısı görevinde bulunmuş ve ayrıca 1960-1962 tarihleri arasında da Kıbrıs'ta Türk Büyükelçiliği'nde görevliydi.”, Tülmen, s. 51.

Makarios'un konuşmasındaki ana fikri anlayan İsmet İnönü, cevabını Orduevi'nde verilen resmi yemeğe saklamıştı. Bu yemekte İnönü, önce Türkiye ve Yunanistan arasındaki dostluğun, Atatürk ve Venizelos tarafından Kurtuluş Savaşı'nı takiben ne kadar zor koşullar altında kurulduğunu anlatır ve bu dostluğun Kıbrıs'taki çözümü mevcut olan bazı güçlükler nedeniyle bozulmaması gerektiğini, bunun için kendilerinin ellerinden geleni yapacaklarını, Makarios'un da barış ortamının bozulmaması için gerekeni yapacağına inandıklarını belirtir. Yemekteki konuşmaları tercüme eden Tülümen şunları söylüyordu: *"İnönü'nün atakları bu kez Kıbrıs'a yönelmişti. İki toplum da, geçmişte anavatanlarının yaptığı gibi hareket etmek hususunda tarihi bir sorumluluk taşıyordu. Müzakereciliğin zor bir iş olduğunu Lozan'dan biliyordu. Başpiskopos bunun acısını, Seyşel Adaları'na sürgün edilmekle tatmış olmalıydı... Makarios, kendine göre savunmasını yapıyorsa da artık gafil avlanmıştı... Burada konuşulanlar, Türkiye ile Yunanistan'ın geçmişte yaptıkları hataların tekrar edilmemesi yolunda güçlü bir ikazdan ibaretti, fakat çok anlamlıydı. Kıbrıs ayrı bir devlettir, sizin ilişkileriniz bizi ilgilendirmez diyemezdi. Tek yapacağı şey, davranışının doğru olacağını savunmaktı. Bunda da inandırıcı olamıyordu. Sonunda geçmişten gelen dersi aldığını belirtip tartışmayı noktalamak istedi... Bu ifadeleriyle, artık daha realist olduğu izlemine vermeye çalışıyordu. Tam bir yıl sonra patlak verecek kriz, sözlerinin ne derece aldatmaca olduğunun en güzel kanıtıydı."*⁹⁵³

Türkiye'yi ve Kıbrıs Türk Liderliği'ni rahatsız eden konular bir tek Makarios'un gizliden gizliye halen Enosis'ten vazgeçmemiş olması değildi. Makarios'un tek başına gerçekleştirdiği yurt dışı ziyaretleri ve Anayasa değişikliği bardağı taşıran son damlalar olmuştu.

Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasını takip eden günlerde Makarios, Cumhurbaşkanı sıfatını kullanarak yurtdışına geziler yapmayı planladı ve bunları uygulamaya geçirdi. Öncelikle uzun süredir iyi ilişkiler içinde olduğu bazı Bağlantısızlar Hareketi öncülerinden olan Mısır lideri Nasır'ın davetlisi olarak Birleşik Arap Cumhuriyeti'ne gitti. Kahire ve Şam'da devlet törenleriyle karşılanan Makarios, burada

---

⁹⁵³ Tülümen, s. 51-53.

büyük ilgi gördü. Ardından Amerika ve Hindistan'a resmi ziyaretler yaptı. Bu ziyaretler esnasında, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin iki toplumlu bir devlet olduğunu gizlenmeye, Türk Toplumunun bir azınlık olduğu imajı yaratılmaya çalışılmaktaydı. Ziyaret edilen her ülkede Rum liderliğinin görüşleri devletin görüşleri gibi sunulmaktaydı. Özellikle İngiliz Devletler Topluluğu (Commonwealth) ülkelerinin çoğunu, yeni bağımsızlığa kavuşan Afrika ve Asya'daki sömürgelerin oluşturulması ve bunların büyük bir bölümünün bağlantısızlık politikası güderek Bağlantısızlar Grubu ile yakın ilişkiler içinde olmaları, bu nedenle Makarios'a hayranlık duymaları Rum liderliği için büyük bir avantaj oluşturmaktaydı.⁹⁵⁴

Cumhurbaşkanı Yardımcısı Dr. Fazıl Küçük, bu tür uluslararası temaslar ve ilişkiler yönünden Makarios'la kıyaslanabilecek bir tarihi kişiliğe sahip değildi. Kıbrıs Türk Toplumunda ve Türkiye'de itibarı yüksek olmakla beraber, dış ülkelerde Makarios kadar tanınmış bir lider değildi. Makarios dış gezilerde bu durumu da kendi lehine ustaca kullanmak ve Kıbrıs'ın bir Rum Adası, Türklerin de bu Rum devleti içinde, haksız yere elde ettikleri bir dizi ayrıcalıklar ve haklarla donatılmış bir azınlık olduğu imajını yaratmak geçindeydi.⁹⁵⁵ Ancak Cumhuriyet'in yıkılmasına en büyük sebep Rumların zaten hiçbir zaman içlerine sindiremedikleri Anayasa'nın değiştirilmesi fikri oldu. Haziran 1963'de, Yunanistan'da Karamanlis'in istifası sonucu ortaya çıkan siyasi istikrarsızlık, Kıbrıs'ta Rumların Anayasa'yı değiştirme yolundaki girişimlerinin artması sonucunu doğurdu. Glafkos Kliridis, bu aşamada Anayasa'yı incelemek ve değişiklikler için görüş alışverişinde bulunmak için Türk tarafına teklif götürdü. Bunun antlaşmaları feshetmek ve Kıbrıs Türkü'nün Anayasa ile kazandığı haklarını ellerinden almak için hazırlanmış bir oyun olduğunu değerlendiren Kıbrıs Türk liderliği, Denktaş'ın 12 Haziran'da yayınladığı bir bildiri ile bu teklif geri çevrildi.

İngiliz Dışişleri Bakanı Lord Home ve diğer yetkililer ile 16 Mayıs'da Londra'da görüşen Kipriyanu, Anayasa'da bir takım radikal değişiklikler yapılacağını bildirirken, dönüşünde ise İngiltere'den de bu konuda destek aldığını Kıbrıs'ta ki bazı yetkililere

---

⁹⁵⁴ Gaizoğlu, Sonu, s. 147.

⁹⁵⁵ Gazioglu, Sonu, s. 147-148.

açıklıyordu. Bunun üzerine İngiltere hükümeti, 19 Haziran'da Kıbrıs'taki Yüksek Komiseri Sir Arthur Clark aracılığı ile Makarios'a hitaben şu mesajı veriyordu: *“Garanti Antlaşması'nın da esaslı ve gerekli bir parçası olan Kıbrıs Antlaşması'nın devamına büyük önem verdikleri ve bu antlaşmalarda herhangi bir radikal değişiklik yapılmasına şiddetle karşı çıkacaklarını”* ana fikriyle bildirdi. Bu görüşmede Makarios, Clark'a hali hazır anayasa zorluklarıyla ilgili herhangi bir kışkırtıcı veya bu zorlukları daha da artırıcı bir harekette bulunmayacağına dair söz vermiş olmakla birlikte Cumhurbaşkanlığı görev süresi 1965'de sona ermeden İngiliz hükümetinin bu zorlukların aşılmasında yardımcı olacağı umudunu belirtmekten de geri durmadı.⁹⁵⁶

Rum liderlerden, Kliridis, Haziran ayında Cyprus Mail gazetesinde yazdığı bir yazıda, Türk liderlerine Anayasa'nın tekrar gözden geçirilmesi ve bazı değişikliklerin yapılması için Türk ve Rumlardan oluşan özel bir komite ile bir araya gelmesi gerektiğini söyledi. Ayrıca bu görüşe İngiltere ve ABD'nin de desteklediğini ilave etti. Makarios ise, bu konuya destek bulmak için ABD Büyükelçisi Fraser Wilkins'e 21 Haziran 1963'de özel bir mektup gönderdi. İngiltere'nin Ankara Maslahatgüzarı M.C.G. Man ise, Türkiye'nin Kıbrıs'taki bu girişimlerinden ve özellikle İngilizlerin Kıbrıs'taki Anayasa değiştirme girişimlerinde Rum tarafını destekliyor görüntüsü vermesinden rahatsızlık duyduğunu, 22 Temmuz'da Londra'ya gönderdiği telgrafta *“Bu konuda bizim herhangi bir inisiyatifimizin olmadığını, hiçbir müzakere yapılmadığını, sadece Rumların söylemek istediklerinin dinlendiğini ve bizim açımızdan Rumların fikirlerinin pratik politika uygulaması alanı içinde olmadığını Türklere bildirmeliyiz”* ifadeleriyle aktarıyordu.⁹⁵⁷

Gerçekten de Ankara, Rum tarafının ve özellikle Makarios'un Anayasa'yı ve antlaşmaları değiştirme girişimleri ve bu konudaki kışkırtıcı söylemlerinden rahatsızdı. Sonunda, 1 Ağustos tarihinde Makarios'un bir kilisede verdiği vaaz söyleminde, Garanti Antlaşması'nın feshedilmesi ve Anayasa'nın değiştirilmesi gereğini ve bunu da es kısa zamanda gerçekleştireceklerini belirtmesi, Ankara için bardağı taşıran son damla oldu ve

---

⁹⁵⁶ Gazioğlu, Sonu, s. 192-193.

⁹⁵⁷ Gazioğlu, Sonu, s. 194.

3 Ağustos 1963'de Kıbrıs Dışişleri Bakanlığı'na bir nota verdi. Nota da: "*Makarios'un yaptığı bu tür konuşmaların Garanti Antlaşması ile Anayasa'ya ters düştüğünü*" belirtiliyor ve protesto ediliyordu.⁹⁵⁸ Kıbrıs Dışişler Bakanlığı ise, söz konusu notaya "*Bu tür iç meseleleri yabancı bir devletle tartışmaya hazır olmadıklarını*" belirtiyorlar ve Türkiye'yi iç işlerine karışmakla suçluyorlardı. Bu tarz girişimler karşısında tepkisini ortaya koyan Türkiye, görüşmeler yapmak suretiyle diğer iki Garantör devlet Yunanistan ve İngiltere'yi, yazılı açıklamalar ile de yerli ve yabancı kamuoyunu Kıbrıs'taki tehlikeli gidiş hakkında uyarıyordu. Bu maksatla, Atina'daki Büyükelçilik Maslahatgüzarı İsmet Soysal aracılığıyla Yunan Dışişleri Bakanı Pipinellis'e, Makarios'un konu ile ilgili konuşmaları ve girişimlerinden duyduğu rahatsızlığı ve bu girişimler için Garantör ülkeler arasında diplomatik yollardan danışmanlarda bulunulmasını ilettili. Daha sonra 14 Ağustos'ta Atina'daki İngiliz Büyükelçisi ile de bir görüşme yapan Soysal, Yunan Kralı Paul ve Pipinellis'in Temmuz ayında Londra'ya yaptıkları ziyarette, "*Kıbrıs'taki Anayasa değişikliği girişimleri hakkında görüşme yapıldığı ve bu girişimleri İngiltere'nin de desteklediği*" şeklinde Yunan basınında yer alan haberlerle ilgili olarak İngiltere'nin yaklaşımını öğrenmek istedi. İngiliz Büyükelçisi Soysal'a, Rumların Garanti Antlaşması ve Anayasa ile ilgili düşüncelerini ve girişimlerini yeni öğrendiklerini, konuyla ilgili olarak Rumlara herhangi bir öneride bulunmadıklarını, yalnızca Türkiye'nin yaklaşımı hakkında bilgi verdiklerini ifade etti. Soysal bu görüşmede, Türkiye'nin "*Anayasa'da yapılacak herhangi bir değişikliğin garantör devletlerin onayına bağlı olduğu*" şeklindeki görüşünü yineledi. İngiliz Büyükelçisi buna yanıt olarak, kendi kişisel görüşü olduğu vurgusunu da yaparak, bu görüşün İngiltere tarafından kabul edileceğine inanmadığını ve bu gibi konuların içte çözümlenmesi gerektiğini bildirdi.⁹⁵⁹

---

⁹⁵⁸ "6 Ağustos 1963 tarihinde Lefkoşa'dan İngiliz Yüksek Komiser Vekili Cleary'nin Londra'ya gönderdiği FO 371/168288/C1071/9, nolu şifreli telgraf, İngiliz Arşiv Belgesinden alıntıdır"; Gazioğlu, Sonu, s. 195.

⁹⁵⁹ "12 Ağustos 1963 tarihinde İngiliz Büyükelçisi Sir Ralph Murray'in Londra'ya gönderdiği FO 371/168970, 487 nolu şifreli telgraf, İngiliz Arşiv Belgesinden alıntıdır", Gazioğlu, Sonu, s. 198.

13 Ağustos 1963 tarihinde de Türk Dışişleri Bakanlığı, bir basın bildirisini yayınlarken, Makarios'un son zamanlardaki Anayasa değişikliği hakkındaki konuşmaları ve Kıbrıs'taki son gelişmeler üzerindeki Türk hükümeti'nin görüşlerini kamuoyuna açıkladı. Bu açıklamada, Makarios'un Anayasa değişikliği konusunun iç mesele olduğu iddiasına, Anayasa'dan alıntılar yapılarak yanıt verildi ve Garanti Antlaşması'nın Kıbrıs Anayasası ile ilgili Türkiye'ye direkt sorumluluk yüklediği vurgusu yapılarak, Kıbrıs Rumları'nın yasadışı durumlar yaratmaya giriştikleri takdirde bunun yaratacağı sonuçların tüm sorumluluğunun yine Kıbrıslı Rumlarda olacağı uyarısı yapıldı. Dışişleri Bakanı Erkin 3 Nisan 1963 tarihinde TBMM'de yaptığı konuşmasında: *“Hiçbir Türk hükümeti Kıbrıs'taki kardeşlerimizi keyfi hareket eden yabancı bir yönetimin insafına asla terk etmeyecektir”* diyordu.⁹⁶⁰

Dışişleri Bakanlığı 20 Ağustos tarihinde yayınladığı bir başka bildiriyle de aynı konulara dikkat çekti ve Anayasa değişikliğinin bir iç mesele olamayacağı görüşüne bir kez daha vurgu yaparak, bu konudaki girişimlerin yasadışı bir hareket olacağını ve Türkiye'nin buna göz yummayacağını açıkladı. Bu açıklamaların ardından, İngiltere, Türkiye'nin ciddiyetini gördü ve tehlikeli gelişmelerin olacağını sezinledi. Bunun üzerine Ankara, Atina Büyükelçiliklerinin yanı sıra Kıbrıs'taki İngiliz Yüksek Komiserliği'ne Soysal'a belirttiği görüşlerin aksine şu mesajlar gönderildi;

“Kıbrıs Anayasası ve Garanti Antlaşması'nın ancak ilgili tarafların dostça işbirliği ve uzlaşması sonucu değiştirilebileceğini çünkü Anayasa gereği Anayasa'nın temel maddelerine başka şekilde ekleme yapmanın, değiştirmenin veya ortadan kaldırmanın mümkün olacağını, son zamanlardaki bu değişikliklerin yapılacağı ile ilgili olarak verilen demeçlerin İngiliz hükümeti tarafından kendisi için ciddi bir kaygı olarak algılanacağını, Anayasa'da değişiklik yapma arzusu varsa bunun Anayasa'ya uygun olarak ve ilgili tarafların tam olarak anlaşması yoluyla yapabileceğini” belirtildi.⁹⁶¹

---

⁹⁶⁰ Gazioğlu, Sonu, s. 199.

⁹⁶¹ Gazioğlu, Sonu, s. 202-203.

Anayasa değişikliği ile ilgili Makarios'un demeçlerini ve girişimlerini hedef alan bu ifadeler aslında Türkiye'nin ileri sürdüğü görüşlerdi ve bu açıklama da Türkiye'yi rahatlatmak adına yapılmıştı. Aynı tarihlerde Makarios'a bir mektup yazan Cumhurbaşkanı Yardımcısı Dr. Fazıl Küçük: *“Anayasa'nın Türkiye'nin de taraf olduğu Garanti Antlaşması'nın güvencesi altında olduğundan, Anayasa'da yapılacak değişikliğin Türkiye'yi de yakından ilgilendirdiğini ve bu konuda Türkiye'ye de görev ve sorumluluklar yüklediğini, anayasal konuların bir iç mesele olarak algılanamayacağını”* ifade etti.

Ayrıca, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Türkiye'nin notasına verilen yanıtına katılmadığını ve yanıt verirken kendilerine danışılmamış olmasından dolayı da bu durumu protesto ettiklerini belirtti.⁹⁶²

Kıbrıs Türk Alayı'nın ilk komutanı Albay Turgut Sunalp de, Ekim başlarında, İngiliz Askeri Ateşesi'ne, Makarios'un Anayasa'yı değiştirmeye kalkışması halinde, İngiltere ve Yunanistan Garanti Antlaşması gereği müdahaleden kaçınılırsa, Türkiye'nin tek başına müdahale hakkını kullanarak Makarios'u durduracağını açıklıyordu.⁹⁶³ Kıbrıs sorununu hukuksal bir açıdan ele alan Kudret Özersay, Rum liderliğinin tek taraflı Anayasa değişikliğini aşığıdaki gibi sıralıyor.

Makarios'un önerdiği anayasa değişikleri şunlardı:

1. Cumhurbaşkanı ve Yardımcısı'na tanınan veto hakkının kaldırılması;
2. Cumhurbaşkanı'nın geçici olarak görevde bulunması veya görevini yerine getirememesi durumunda, Cumhurbaşkanı Yardımcısı'nın ona vekalet etmesinin sağlanması;
3. Temsilciler Meclisi'nin Rum Başkanı ile Türk Başkan Yardımcısı'nın, Meclisin Türk ve Rum üyelerinin bir bütün olarak yapacakları seçimle seçilmesi;

---

⁹⁶² Gazioğlu, Sonu, s. 204.

⁹⁶³ Gazioğlu, Sonu s. 337.

4. Temsilciler Meclisi Başkanı'nın geçici olarak görevde bulunmaması veya görevini yerine getirememesi durumunda, Meclis Başkan Yardımcısı'nın ona vekalet etmesinin sağlanması;
5. Temsilciler Meclisi'nde bazı kanunların kabul edilmesi için gerekli olan ayrı çoğunluk uygulamasına son verilmesi;
6. Birleşik belediyelerin kurulması;
7. Adalet yönetiminin birleştirilmesi;
8. Güvenlik kuvvetlerinin polis ve jandarma olarak ayrılması uygulamasına son verilmesi;
9. Güvenlik ve savunma kuvvetlerinin sayılarının yasayla belirlenmesi;
10. Kıbrıslı Türk ve Rumların, kamu hizmeti ve orduya katılma oranlarının, genel nüfusa olan oranlarına göre belirlenmesi;
11. Kamu Hizmeti Komisyonunun üye sayısının 10'dan 5'e düşürülmesi;
12. Kamu Hizmet Komisyonunda kararların basit çoğunlukla alınmasının sağlanması;
13. Rum Toplum Meclisi'nin kaldırılması;⁹⁶⁴

Bu öneriler, birbiryle bağlantılı iki önemli sonucu doğuracak niteliyetdi. Herşeyden önce bu türden değişikliklerin yapılması durumunda, devletin karar alabilmesi için, iki toplum arasında bir uzlaşının ortaya çıkmış olmasına gerek kalmayacaktı. Bunu yaratacak olan, Cumhurbaşkanı Yardımcısı'nın veto hakkı ve Temsilciler Meclisi'ndeki çoğunluk konularındaki değişikliklerdi. Ortaya çıkabilecek bir diğer önemli sonuç, belediyelerin ve adli teşkilatların birleştirilmesi, Türk ve Rumların

---

⁹⁶⁴ Makarios tarafından teklif edilen 13 değişikliğin tam metni için bkz. Necati M. Erteğün, **Inter-Communal Talks and the Cyprus Problem**, Nicosia, Turkish Federated State of Cyprus, 1977, (International), s. 63, Özersay, Hukuksal, s. 69-70.

ordu ve kamu hizmetine katılım oranlarının değiştirilmesi ve özellikle, her iki toplumun değil, sadece Rum toplumunun Toplum Meclisi'nin lağvedilmesinde kendini gösterecekti. Bu değişiklikler, devletin daha önce açıkladığımız “İki Toplumluluk” karakterini ortadan kaldıracak ve Kıbrıslı Türklerin, doğrudan kendilerini ilgilendiren alanlarda karar alabilmelerini sağlayan Toplum Meclisleriyle, Kıbrıslı Rumlara göre hukuksal olarak azınlık statüsüne indirgenmelerine neden olacaktı. Bu önerilerin bir bölümü, 1959-60 Antlaşmalarıyla güvence altına alınan ve “değiştirilmez” olarak nitelenen hükümlere yönelikti. Kuşkusuz, bu antlaşmalara imzalarını koyan tarafların tümünün ortak rızasının belirlenmesi halinde, Anayasa'nın temel hükümlerinin değiştirilmez olamsından söz edilmeyecektir. Bu anlamda, Makarios'un bu türden bir ortak rıza arayışıyla teklifte bulunması, hukuka aykırı değildi. Fakat bu teklifler, bu tür bir ortak rıza yaratmadı.

Dışişleri Bakanı Erkin, Cumhurbaşkanı Yardımcısı Dr. Küçük'ün görüşlerini ortaya koymasından önce, 6 Aralık 1963'te Makarios'un tekliflerini reddetti. Daha önce de belirttiğimiz gibi; bunun üzerine Makarios, 8 Aralık'ta yağtığı açıklamada, üç Garantör ülkeyi bu önlemlerden haberdar etme nedeninin sadece onları “bilgilendirmek” olduğunu, bu devletlerden olumlu veya olumsuz bir yanıt beklemediğini ve bunun tamamen Kıbrıs'ın bir iç mesele olduğunu bildirerek sözü edilen “ortak rızayı” dikkate almadığını ortaya koydu. İşte bu noktada Makarios'un tepkisi, uluslararası hukukun ve Anayasa'nın ihlali anlamına geliyordu. 16 Aralık 1963'de Cumhurbaşkanı Yardımcısı Dr. Küçük de Makarios'un bu kararını reddetti.⁹⁶⁵ Türk Cemaat Meclisi Başkanı Rauf Denктаş'ta; “Anayasa, iki cemaatin mutabakatı ve garantör devletlerin tasvibi olmaksızın değştirilemez” diyordu.⁹⁶⁶ İsmet İnönü başkanlığında yapılan toplantıda da Türk hükümeti, Makarios'un tekliflerini reddediyordu.⁹⁶⁷ (EK 11)

---

⁹⁶⁵ Özersay, Hukuksal, s. 70-71.

⁹⁶⁶ Halkın Sesi, 29 Kasım 1963.

⁹⁶⁷ Halkın Sesi, 6-7 Aralık 1963.

4.9. 1960-1963 SÜRECİNİN TÜRKİYE’NİN POLİTİKALARINA ETKİSİ VE TÜRKİYE’NİN POLİTİK TUTUMU

Türkiye ve Türk Milleti Kıbrıs’ın ve Kıbrıslıların kaderi ve istikbali ile daima yakından alakalanmıştır. Biz Kıbrıslıların üstün vasıflarının kendilerini büyük kıldığı bir idareye ve maddi refah seviyesine erişmesini daima istemiş ve bunun temini için mümkün olanı yapmaya çalışmışızdır. Bu itibarla, *mazideki kardeş kavgalarını tamamen geride bırakarak*, Kıbrıs’ın Cumhuriyet idaresine kavuşmasından memnuniyet duymaktayız. Zürih ve Londra Antlaşmaları, Kıbrıs’taki Rum ve Türk Cemaatlerinin karşılıklı hak ve menfaatlerine riayetkâr bir kardeşlik ve işbirliği zihniyeti dâhilinde yapılmıştır. Kıbrıs’ın huzur ve refaha kavuşarak kültürel, siyasi, içtiami alanda mesut gelişmeler kaydetmek için lüzumlu temelleri sağlamış olup Kıbrıs Cumhuriyeti bu temeller üzerinde vücut bulmaktadır.

Kıbrıs’taki iki cemaat liderleri arasındaki teşriki mesainin bundan böyle Cumhurbaşkanı ile Cumhurbaşkanı Muavini arasındaki teşriki masai şeklini Kıbrıs için daha da önemli neticeler verceğini kuvvetle ümit etmekteyiz. Kıbrıslılara ve genç Kıbrıs Cumhuriyeti Hükümetine engin muvaffakiyetler ve saadetler dilerim. Türkiye Devlet ve Hükümet Başkanı Orgeneral Cemal Gürsel.⁹⁶⁸ (EK 12) Cemal Gürsel’in Kıbrıs Cumhuriyeti’ni Kutlama mesajına Makarios, Dr. Küçük ve Denктаş’ın cevapları sırasıyla şöyleydi: *“Kıbrıs Cumhuriyeti’nin İstiklalinin ilanı münasebeti ile Ekselanslarının bana ve Kıbrıslılara gönderdiğiniz çok samimi mesajdan fevkalade mütehasıs oldum. Hararetle mukabele ettiğimiz iyi temennilerinizden dolayı size ve Türkiye Hükümeti ile halkına kalbi teşekkürlerimizi ıblağ etmekle bahtiyarım.”* Başpiskops Makarios Kıbrıs Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı.⁹⁶⁹

Dr. Küçük: *“Kıbrıs’ta Cumhuriyetin ilan münasebeti ile izhar buyurduğunuz iyi temennilere teşekkür ederim. Kıbrıs Türk Cemaati olarak öteden beri takip ettiğimiz sulh*

⁹⁶⁸ BCA.030.01.16.86.5. nolu “T.C. Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel’in Kıbrıs Cumhuriyeti’ni tebrik mesajı”, Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi.

⁹⁶⁹ BCA. 030.01.7.40.18. nolu, “Başpiskopos ve Kıbrıs Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Makarios’un Cemal Gürsel’in tebrik mesajına istinaden 23.8.1960 tarihinde göndermiş olduğu telgrafın çevirisi”, çeviri tarihi 27.8.1060, Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi.

politikasına sadık kalacak, hak ve hürriyetimizin sağlanması yolunda eldeki bütün imkanları meşru yollardan kullanmasını bileceğiz. Anavatan'ın bu güne kadar müzaheret ve büyük desteğine mazhar olan bizler bundan böyle de izninizden ve yolunuzdan ayrılmayacak, inkılaplara daima sadık kalacak ve Kıbrıs Türkünü daha müreffeh, daha mesut bir hayata kavuşturmak yegâne emel ve amacımız olacaktır. Kıbrıs Türk Cemaati namına minnet, şükranlarımızı sunar bağlılık ve sadakatimizi teyid ederiz.” Reisisumhur Muavini Dr. Fazıl Küçük.⁹⁷⁰

Denktaş'ın mesajında ise: *“Kıbrıs Türklerinin bugünkü mertebeye erişebilmesi için Büyük Devletimizin göstermiş olduğu gayret ve fedakârlığa ve siz Büyüklerimizin hizmetlerine müteşekkir ve mesuduz. Anavatanımızın yardım ve desteğine mazhar oldukça Cemaatimiz süratle kuvvetlenecek ve Kıbrıs da Anavatana layık bir mevki işgal etmekte devam edecektir.”* Rauf Raif Denktaş Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu Başkanı.⁹⁷¹ Belgelerden de anlaşılacağı üzere dönemin Ankara yönetimi Milli Birlik Komitesi Kıbrıs'ta kurulan yeni devleti destekliyordu ve dış politika da bir sorun çıksın istemiyordu. Ancak Celal Gürsel'in Kıbrıs Cumhuriyeti'ni tebrik eden mesajındaki *“mazideki kardeş kavgalarını tamamen geride bırakarak”* temennisi ileride de göreceğimiz gibi fazla sürmeyecektir.

Milli Birlik Komitesi, Devlet Bakanı Kamil Artus tarafından 11 Temmuz 1960 tarihinde Cumhuriyet Senatosu'nda Zürih ve Londra Antlaşmalarından duyulan memnuniyetten bahsedecektir.⁹⁷² Ancak ilginçtir ki bu tarihten 27 Kasım 1961'e kadar Cumhuriyet Senatosunda Kıbrıs konusu konuşulmamıştır. Aylar sonra ilk kez Başbakan İnönü TBMM'de gündeme getirmiştir.

İnönü; *“Kıbrıs Cumhuriyeti ile Türkiye, Yunanistan ve İngiltere arasındaki özel bağlar malumdur. Samimi dileğimiz, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin mevcut anlaşmalar dairesinde sükûn ve ahenk içinde bütün vatandaşlarını refah ve saadete ulaştırmasıdır.*

⁹⁷⁰ BCA.030.01.7.40.20. nolu “Dr. Fazıl Küçük'ün Kıbrıs Cumhurbaşkanı Muavini sıfatıyla Cemal Gürsel'in tebrik mesajına istinaden teşekkür mesajı”, Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi.

⁹⁷¹ BCA.030.01.7.40.17. nolu “Rauf Denktaş'ın Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu Başkanı sıfatıyla Cemal Gürsel'in tebrik mesajına istinaden teşekkür telgrafı”, Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi.

⁹⁷² MBK Genel Kurul Toplantısı Açık Birleşim Tutanağı, Cilt 1, İkinci Birleşim, 11 Temmuz 1960, s. 4.

Kıbrıs'ın bu gayretlerini ve bölgemizin barış ve istikrarına yararlı faaliyetlerini yakın bir ilgi ile takip edeceğiz. Komşumuz Yunanistan ile Kıbrıs meselesinin hallinden sonra dostluk ve itifak bağlarımıza ve müşterek menfaatlerimize uygun olarak gelişen münasebetlerimizin daha da kuvvet bulmasına önem veriyoruz” ⁹⁷³ diyordu. Görüldüğü gibi yeni İnönü hükümeti de Kıbrıs Cumhuriyeti konusunda olumlu temenniler içindeydi ve komşu Yunanistan ile iyi geçinme niyetinde olduklarını müttefik ve dost İngiltere'ye de duyuruyordu.

Hükümetin politikalarını muhalefet gereğinden çok iyimser buluyordu. Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi Milletvekili Ahmet Oğuz, Anavatan Türkiye ile coğrafi bir uzantısı olan Kıbrıs'ta Türk ve Rumlar arasında cereyan eden huzursuzluk ortamının saklanmamasını, bu sıkıntıların iyi takip edilmesini ve kamuoyunun da yeteri kadar aydınlatılmasını söyledi. Ayrıca, Türkiye'nin Kıbrıs Cumhuriyeti hakkında Yunanistan ve İngiltere ile olan ilişkilerin de daha gerçekçi yürütülmesini belirtti. ⁹⁷⁴

Diğer taraftan Kıbrıs Cumhuriyeti'ni kuran düzenlemler Türkiye açısından iki temel sorun teşkil etmekteydi. Birincisi, Türkiye'nin Taksim tezinden vazgeçerek, Kıbrıs'ın kuzey kesiminden resmen ve hukuken topraklarına katılmasından vazgeçmesinin ardında, Kıbrıs BM'e üye bağımsız bir devlet olmuştur. Geçmişten bu yana Kıbrıs Türklerini yok sayan Rumlar bu dönemde Türklere olan baskılarını hemde devlet organlarıyla daha da artıracaktır. Öte yandan, Rum toplumu adanın tek sahibiymiş gibi dünya devletleri tarafından resmi temsilci olarak tanınacaktır. Bu durum ise Türk dış politikasında zorluklar yaratacaktır.

İkinci olarak, Enosis çabalarından hiçbir zaman taviz vermeyen Rumların, 1959 antlaşmaları ve anayasasına uyup uymayacakları sorusuydu. Türkiye Rumlara tam manasıyla güvenmemekteydi. Her fırsatta Enosis yönünde açıklamalar yapan Makarios ve diğer Rum liderliğinden yumuşama beklemek aşırı iyimser bir tutum olacaktır. Rum yönetimi Doğu Bloku ile BM bünyesindeki bağlantısız devletlerin desteğini sağlamak ve

---

⁹⁷³ Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, Dönem 1, Cilt 1, Toplantı 1, 9. Birleşim, 27.11.1961, s. 106; Ayr; Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 1, Cilt 1, Toplantı 1, 13. Birleşim, 27.11.1961, s. 124.

⁹⁷⁴ Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 1, Cilt 1, Toplantı 1, 15. Birleşim, 30.11.1961, s. 153.

bazı Batılı devletlerin etkisinden kurtulmak için, istemesede Kıbrıslı Türkleri’de içinde barındıran bağımsızlığına evet demiştir. Ancak görüldüğü Rumlar eski alışkanlıklarından hiçte vazgeçmemiştir.⁹⁷⁵

1959 Zürih ve Londra Antlaşmaları’nın temelleri ile 1960 yılında bağımsız, egemen ve üniter ilkeler ile Anayasal ve başkanlık rejimi doğrultusunda yaşaması düşünüldükten sonra kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti, ne yazık ki bu devlet modeli daha başlangıcından itibaren bazı yapısal ve hukuksal zayıflıklara sahipti. İlk olarak, kurulan yeni cumhuriyet, NATO bünyesindeki ittifakı korumak, Türkiye ve Yunanistan arasında savaş çıkmasını engellenmek istenmesinden ötürü, temelinde bir takım hukusal ve yapısal zayıflıklar mevcuttu. İkinci olarak, her ne kadar kurucu antlaşmalarda devletin yapısı “*bağımsız, egemen, üniter ve anayasal*” düzene sahip olduğu belirtilmese, durum hiçte böyle değildi. Örneğin, İngiliz egemenliği askeri üsleri ile belirli bölgelerde devam ediyordu. Anayasanın değiştirilmek istenmesi durumunda ise Kıbrıs’a dışarıdan müdahaleye açık bir durum söz konusuydu. Bu yüzden Kıbrıs Cumhuriyeti, ne bağımsız, ne egemen, ne de üniter bir devletti. Kıbrıs Cumhuriyeti tam anlamıyla “*sui generis*” yani “*kendine özgü*” bir yapıda, yetkisi sınırlı ve dış müdahaleye açık bir devletti. Üçüncü olarak, iki toplum arasında geçmişten bu yana var olan farklılıklar kurucu antlaşmalarda o kadar çok vurgulanmıştı ki, suni ortak “*Kıbrıslılık*” bilincinin yaşaması imkansızdı. Ayrıca varolan zor koşullara, Yunanistan ve Türkiye’nin, Kıbrıslı Rumları ve Türkleri ayrı toplumlar olarak görerek bu yönde ve bir birinden farklı politikalar geliştirmeleri eklenince, Kıbrıs Cumhuriyeti’nin uzun yıllar yaşaması beklenemezdi.⁹⁷⁶ Tüm bu olumsuzluklar üzerine kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti, ne çıkması olası toplumlararası çatışmaları önleyecek durumu, ne de dış müdahaleyi engelleyecek gücü vardı. Bu yüzden 1960-1963 yılları arasında artan şiddet ve silahlı eylemler baş gösterdi.

Öte yandan, daha Kıbrıs Cumhuriyeti’nin kurulduğu ilk günlerde, Cumhurbaşkanı sıfatıyla, anayasal statü hakkında konuşma yapan Makarios’un mevcut

---

⁹⁷⁵ Bal, s. 92.

durumun Enosis'e ulaşmak için yetersiz ancak bir ön adım olarak görmesi, bu tür silahlı şiddet eylemlerin başlamasına kolaylık sağladı. Hatta, 1 Nisan 1960 tarihinde Makarios şunları söylüyordu; *“Bu neticeler muhakak ki, tam değil, fakat hali hazır realite bizim peşinde koştuğumuz emellerin yolunu tamamiyle kapamış değildir. Londra ve Zürih Antlaşmaları'yla ümit ve emellerimiz tam olarak gerçekleşmiş değildir. Sulh yoluyla kampanyamıza devam etmek için bir tabya ve başlangıç noktası elde edildi. Bu tabya ve başlangıç noktasında zafer elde etmek üzere mücadelemize devam edeceğiz.”*⁹⁷⁷

İngiltere, Yunanistan ve Türkiye'nin garantörlüğünde 1960'da kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti, Rumlar tarafından yaratılan *“anayasa, belediyeler, ordu, v.b.”* bir takım siyasi sorunlar, sahte bahar havasının bir anda dağılmasına neden oldu. Rumlara göre, Kıbrıs Cumhuriyeti Enosis için bir sıçrama tahtasıydı.⁹⁷⁸

Kıbrıs Mücahitler Cemiyeti imzalı EOKA propaganda broşürü 8 Kasım 1960 sabahı Türkçe gazetelere yollandı. Rum tedhişçilerin gerçek amaçları ortaya çıkıyordu. Rum gençleri EOKA çatısı altında Türkler ile çarpışmak için topyekün silahlı harekate çağırıyordu, mesaj da şöyle denmekteydi: *“Zürih ve Londra Antlaşmaları'ndan alınan netice şudur; Ezelden beri güttüğümüz gayeler mezara gömüldü; Yunan, Türk ve İngiliz orduları da milli özlemlerimizin mezar bekçileri bekçisi oldu... Kıbrısımızın bu kadar evladı canlarını Mavi-Beyaz uğrunda feda etmişlerdir. Bizlerde kanımızın son katresini bu renkler uğrunda akıtacağımıza söz veriyoruz.”*

Kıbrıs Rum gazetelerinin mütemadiyen Antlaşmalara hücum etmeleri ve enosis hakkında devamlı yayınlar yapmaları karşısında, kendisine fikri sorulan Türkiye

---

⁹⁷⁶ Bülent Şener, “1963-1964 Kıbrıs Krizi: Türk Dış Politikası Tarihinde Askeri, Siyasal ve Hukuksal Boyutlarıyla Bir Zorlayıcı Diplomasi Uygulaması”, **Türk Dünyası Araştırmaları**, Sayı 205, Ağustos 2003, ss. 1-34, s. 9.

⁹⁷⁷ Şener, s. 9; Fazıl Küçük, **Kıbrıs Davası ve Kıbrıs'ta Rum Vahşeti**, Devlet Basımevi, Lefkoşa 2002, s. 14.

⁹⁷⁸ “Neticede Türkiye ve Yunanistan biz anlaşmazsak bunlar hiç anlaşamayacaklar ve bizi bir savaşa kadar götürecek bir durum yaratacaklar dğışğncesiyle Zürih anlaşması yapıldı ve ondan sonra Kıbrıs Cumhuriyeti kuruldu ama kurulduğu gün anlaşmaya imza atan Makarios, İçişleri Bakanı Yorgacis'e ‘Rumları silahlı. Savaşa hazırla’ emrini verdi. 3 yıl içinde hazırlıklarını tamamladılar ve yine bir Yunan generalin ifadesine

Dışişleri Bakanlığı sözcüsü Hasan İstinyeli 9 Kasım 1960'da bir açıklama yapmıştır. Türkiye'nin bütün milletlerarası anlaşmalarına ve taahhütlerine sadık kalacağını belirten sözcü, Kıbrıs Cumhuriyeti'ni vücuda getiren antlaşmaları yeniden gözden geçirmenin asla bahis konusu olmadığını söylemiş ve şunları ilave etmiştir; “*Kıbrıs'ta Türk ve Rum Cemaatleri arasındaki ahengi ve karşılıklı itimat havasını bulandıracak yayınlar, ancak zararlı ve tehlikeli neticeler doğurabilir. Bu gibi neşriyattan sakınılması, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ve bütün Kıbrıslıların menfaati icabıdır*” diyordu.⁹⁷⁹ Görüldüğü gibi kısa ömürlü Kıbrıs Cumhuriyetin ilk yıllarında Türkler Zürih ve Londra Antlaşmaları'na sadık kalacağını beyan ederken,⁹⁸⁰ (EK 13) Rumların ve Kilise'nin enosis sevdası dinmemiştir.

Süreci özetleyecek olursak; Kıbrıs Cumhuriyeti kurulurken, Türkiye'de ise 27 Mayıs askeri darbesi olmuş ve Demokrat Parti iktidarı devrilmiştir. Askeri cuntanın gölgesinde 15 Ekim 1961 tarihinde seçim yapılmış ancak hiçbir parti tek başına iktidara gelememiştir. Bu yüzden Cumhuriyet tarihinin ilk koalisyon hükümeti 10 Kasım 1961'de CHP ve Demokrat Parti'nin mirasçısı Adalet Partisi (AP) tarafından kurulmuştur. CHP Genel Başkanı sıfatıyla İsmet Paşa, 24 senenin ardından yeniden Başbakan olmuştur.

Birinci Koalisyon programını açıklarken Kıbrıs'a da değinmiştir. 1959 Antlaşmaları çerçevesinde “*adada yaşayan bütün vatandaşların huzurlu ve uyum içinde yaşamalarının temenni*” edildiği bildirilmiştir. Yeni Türk hükümetinin iyi dileklerine rağmen, Rumlar Kıbrıs'ın statüsünden memnun olmadıklarını ve Anayasa'daki bir takım hükümleri değiştirmek istediklerini söylediler. Özellikle Türk Cumhurbaşkanı Yardımcısı'nın veto hakkı, Türk belediyelerin ayrı olması ve Türk memurların devlet kademelerinde %30 oranında olmaları, Rumların en çok karşı çıktıkları durum oldu.

---

göre hazırlandılar ve savaşı başlattılar.”; Fahir Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi Cilt I-II**, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul, 1996, (Siyasi), s. 98.

⁹⁷⁹ Zeki, Mücadele 2, s. 70-71.

⁹⁸⁰ Bozkurt gazetesi, 29 Mayıs 1960.

Kıbrıslı Rum liderlerin tahrik edici ve kışkırtıcı söylev ve bildirilerinden cesaret ve destek alan Rumların ilk ciddi saldırısı 25 Mart 1962’de Lefkoşa’da bulunan Ömerli ve Bayraktar Camilerine attıkları bombalar ile gerçekleşti. Saldırıları Türkiye’de büyük tepkilere yol açtı. İnönü hükümeti şu bildiriye yayınlarken; *“daha vahim sonuçlara yol açmadan olayın faillerinin en kısa zamanda yakalanarak cezalandırılmasını”* istemiştir. Daha saldırıların failleri yakalanmadan, Kıbrıs Türk Cemaat Meclisi Başkanı Rauf Denktaş’ın bürosunun bombalanması ve iki Türk gazetecinin öldürülmesi tansiyonu yeniden yükseltmiştir.

Cumhurbaşkanı Makarios ise; *“Helenizm düşmanı olan Türklerin adadan kovulmasına dek EOKA kahramanlarının vazifesini”* süreceğini söyleyerek gerçek niyetini tekrar belirtmiştir.⁹⁸¹

Bayraktar ve Ömerli Camilerinin bombalanması olayı ile ilgili olarak 27 Mart tarihinde, Cumhuriyet Senatosu’nun duygularına tercüman olmak üzere, olayı kınadıklarına dair partiler grup başkan ve başkan vekilleri ile tabii senatörler ve Cumhurbaşkanlığına seçilen üyeler adına verilen önergede şunlar yazıyordu;

“Cumhuriyet Senatosu Yüksek Başkanlığına,

*Kıbrıs’ın bazı şehirlerindeki mabet ve türbelerin bomba ile tahribi hadisesini millet ölçüsünde teessürle öğrenmiş bulunuyoruz. Aynı zamanda tarihi değer taşıyan dini eserlere karşı maalesef vuku bulan bu çirkin tecavüzü Cumhuriyet Senatosu’nun duygularına tercüman olarak tel’in ediyoruz”.*⁹⁸²

Üniversiteli Kıbrıslı Türkler’de tepkilerini dile getirdi. Kıbrıs Yüksek Tahsil Gençliği, TBMM ve Cumhuriyet Senatosu Başkanı Suat Hayri Ürgüplü’ye şu telgrafi gönderdi: *“25 Mart Yunan bağımsızlık gününde iki tarihi camiye ve türbeye tecavüz edilmek suretiyle mukaddesatımıza karşı girişilen çirkin hareketler karşısında Millet Meclisi olarak gereken ilgiyi göstereceğinizden emin olduğumuzu bildiririz”* ifadelerini

⁹⁸¹ Ahmet Gülen, “İnönü Hükümetleri’nin Kıbrıs Politikası (1961-1965)”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, Sayı 50, Güz 2012, ss. 389-428, s. 394-395.

⁹⁸² Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, Dönem 1, Cilt 3, Toplantı 1, 45. Birleşim, 27.3.1962, s. 211.

içeren bir telgraf çekmiştir.⁹⁸³ Ayrıca İsmet İnönü'ye de Kıbrıs Türk Toplumunu ileri gelenlerinden de konuyla ilgili telgraflar gönderilmiştir: *“Kahraman ordumuzun Kıbrıs'ın fethi sırasında ilk şehit düşen bayraktarın türbesi ve dini mabetlerimize Rumların alçakça tecavüzlerini şiddetle telin eder anavatanımıza bağlılığımızın tam olduğunu bildirir hürmetle ellerinizden öperiz. Lefke Türk Gençliği.”*⁹⁸⁴ Kıbrıs'ta huzursuzluklar hızla devam ederken, Türkiye'de ise ilk koalisyon hükümeti Demokrat Partililere af tartışması yüzünden düşmüştür. Başbakan İnönü, Cumhurbaşkanı Celal Bayar'a istifasını sundu. Hükümet kurma görevini diğer partilerin kuramaması üzerine görev yeniden İsmet İnönü'ye verildi. CHP bu kez, Yeni Türkiye Partisi (YTP) ve Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP) ile yeni bir koalisyon hükümeti kurmuştur. Hükümet programı açıklanırken dış politikada *“milli politika”* izleneceği vurgulandı. Kıbrıs konusunda ise; *“Kıbrıs'ın bir bütün teşkil eden mevcut antlaşmalar dairesinde bütün vatandaşların refah ve saadete ulaştırılmasını ve bölgemizin barış istikrarına yararlı olmasını samimiyetle temenni etmekteyiz”* denilmiştir.

İkinci Koalisyon hükümeti döneminde en önemli gelişme, Yunanistan gezisini ardından 22-26 Kasım 1962 tarihinde Türkiye'ye gelen Kıbrıs Cumhurbaşkanı Makarios'un resmi ziyareti olmuştur. Makarios Anayasa değişikliği konusunda tarafların nabzını yoklamak istemiştir. Başbakan İsmet İnönü ile görüşen Makarios; *“Kıbrıs Anayasası'nın bütünüyle sorunlu olduğunu ve Anayasa'da tadilat hakkının da kendisine verilmesini”* talep etmiştir. Ancak bu görüşme Makarios açısından tam hayal kırıklığı ile sonuçlanmıştır. Çünkü Türk hükümeti ve İnönü, Kıbrıs Anayasası'nın tek taraflı değiştirilmesine asla izin vermeyeceklerini belirtmiştir.

Makarios'un Türkiye'ye yaptığı ziyaretinde anlaşılacağı gibi, Rumların ileri sürdüğü Anayasa değişiklikleri ve diğer sorunlar görüşmeler ile çözülemeyecekti. Bu yüzden 2 Ocak 1963 tarihinde İngiliz Sömürgeler Dairesi tarafından kabul edilen

---

⁹⁸³ Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, Dönem 1, Cilt 3, Toplantı 1, 45. Birleşim, 27.3.1962, s. 212.

⁹⁸⁴ BCA.030.01.7.41.8. nolu “ 26 Mayıs 1962 tarihli, İsmet İnönü'ye Kıbrıs Türk Toplumunu önde gelenleri ve Kıbrıs Türk Gençlik Derneklerinin, Rum çetelerin dini ve milli mabetlerimize yaptıkları saldırılara karşı Türkiye'den gelen manevi desteğe teşekkür ve bağlılık telgrafları”, Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi.

“Belediyeler Yasası”nı Makarios başkanlığında toplanan Kıbrıs hükümeti yeniden yürürlüğe koyma kararı aldı. Ankara bu karar 1959 Antlaşmalarına aykırı olduğu için reddetti. Ancak Rumlar durmadı, sürekli Enosis vurgu yapmalarında yeni sıkıntılara yol açtı. Son olarak, 5 Ağustos 1963 tarihinde Anayasa’da değişiklik yapacağını söylemesinden sonra Türkiye’den red cevabı alan Makarios, 30 Kasım 1963 tarihinde tek taraflı Anayasa’da değişiklik yapacağını resmen bildirdi.⁹⁸⁵

1963’ün hemen başlarında da Rumların aşırılıkları ve enosis istekleri karşısında yavaş yavaş Türkiye’nin dış politika tutumunda gerek hükümet kanadında gerekse de muhalefette aynı yönde değişmeye başlamıştı.

Kıbrıs Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Yardımcısı Dr. Fazıl Küçük’ün Ankara ziyaretinin hemen öncesinde 2 Ocak 1963’de, Kocaeli Milletvekili Nihat Erim tarafından Millet Meclisi’ne Türkiye’nin genel dış meseleler karşısında güttüğü politika ve Kıbrıs’a dair Zürih ve Londra Antlaşmaları’nın uygulanması konularında bir genel görüşme açılmasına dair önerge verildi. Bu önergenin tartışılması esnasında gerçekleştirilen Kıbrıs hakkındaki görüşmeler, dönemin iktidarı ve muhalefetinin Kıbrıs yaklaşımlarını ortaya koyması bakımından önemli verilere sahiptir.

İlk sözü alan önerge sahibi Nihat Erim, Kıbrıs’la ilgili olarak birkaç gündür gazetelerin Kıbrıs’ta meydana gelen bir takım olayları aktardıklarını, bu olaylar karşısında Garanti Antlaşması’nı harekete geçirmenin gerekli olduğunu, Garanti Antlaşması’nın dördüncü maddesine göre Türkiye’ye çok ağır bir sorumluluk yükleyen kararlar önünde hükümetin kalacağını belirten bir konuşma yapıyordu. Adalet Partisi Meclis Grubu adına söz alan Erzurum Milletvekili Ertuğrul Akça da, Nihat Erim’in önergesini desteklediği konuşmasında, Kıbrıs hükümetinin EOKA ve Kıbrıs komünistleri lehine tavizler verdiği ve Türkiye aleyhine çalıştığı şeklinde bir değerlendirmede bulunuyordu.⁹⁸⁶

---

⁹⁸⁵ Gülen, s. 395-396.

⁹⁸⁶ Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 1, Cilt 10, Toplantı 2, 24. Birleşim, 2.1.1963, s. 515-517.

6 Ocak 1963'de Dr. Küçük ve Rauf Denktaş'ın son gelişmeleri görüşmek üzere Ankara'ya davet edildikleri zaman, 8 Ocak tarihinde TBMM'ne yaptıkları ziyarette, Cumhuriyet Senatosu'nda Hariciye Encümeni adına, Dışişleri komisyonu üyesi, Tabii Senatör Ahmet Yıldız, Fazıl Küçük'ü selamlayarak konuşmasına devam ediyordu. Küçük'ten önce Makarios'un da ziyarette bulunduğunu, Kıbrıs'ın iki liderinin ziyaretlerinin olumlu sonuçlar doğurması dileğinde bulunan Yıldız, Makarios'un umut veren ziyaretinden sonra, Kıbrıs'ta umulanın tam tersine ve derin hayal kırıklığı yaratan davranışların olumsuzluğuna değindi.⁹⁸⁷ Konuşmasına devam eden Yıldız, BM Şartı'nın 72 ve 73. maddelerinde açıkça belirtildiği gibi, halkın değil, halkların self-determinasyon hakkı savunulduğunu, Kıbrıs'ta da birbirinden tamamen ayrı dini, etnik ve kültürel niteliklere sahip iki türlü halk bulunduğu gerçeği ve her birinin self-determinasyon hakkı ve arzusuna saygı göstermeyen hiçbir çözüm şeklinin geçerli olamayacağını, Zürih ve Londra Antlaşmaları'nda da, bu görüşün taraflarca kabul edilmesi sonucu olarak bugünkü anayasanın hazırlandığını, ancak Türk hükümetinin, bir anlaşmaya varmak üzere gösterdiği fedakarlığın ve adadaki Türklerin anlayışlı davranışlarının yeter derecede taktir edilerek gereken karşılığı göremediğini ifade etti.⁹⁸⁸

Kıbrıs olaylarını yakın bir ilgiyle izlemekte olan Türk Milleti ve hükümetleri, bu olaylara Zürih ve Londra Antlaşmaları'nın ruhuna uygun olarak, mevcut anayasa çerçevesi içerisinde bir çözüm bulunabileceği inancını Makarios'a da açıkça anlatmıştı. O zaman Makarios tarafından da konuya iyi niyetle yaklaşılmış, ancak Makarios'un Lefkoşa'ya dönüşü sonrası gelişmeler bu doğrultuda olmamıştı. Antlaşmaların belediyelere ilişkin hükümlerin yerine getirilmesinde Rumların olumsuz davranışları ve sık sık tekrarlanan anayasayı ihlallerine karşı gösterilen sabrın normal ölçüleri çoktan aşmış bulunduğunu da vurgulayan Yıldız, geçmişte Demokrat Parti'nin insiyatiften yoksun dış politikaları ve hataları yüzünden Kıbrıs Türkleri'ne yeterli statü sağlanamadığını, buna karşın yetersiz bile olsa bugün temin edilmiş anayasal hakların da Rumlar tarafından gasp edilmesine izin verilmeyeceğini, bununla birlikte Türk Milleti ve

⁹⁸⁷ Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, Dönem 1, Cilt 7, Toplantı 2, 26. Birleşim, 8.1.1963, s. 623.

⁹⁸⁸ Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, Dönem 1, Cilt 7, Toplantı 2, 26. Birleşim, 8.1.1963, s. 623-624.

hükümetleirnin anlaşmalara verdiği büyük önem karşısında, Rumlara da sağduyunun gecikmeden hakim olacağı umudunu yitirmediğini belirtiyordu.⁹⁸⁹

Dr. Küçük, 9 Ocak'ta da Millet Meclisi'nin görüşmelerine katıldı. Bu sırada Nihat Erim'de yukarıda belirtilen genel görüşme önergesi hakkında çalışıyordu. Meclis Başkanı'nın "*Sayın arkadaşlar, Kıbrıs Cumhurbaşkanı Yardımcısı Sayın Dr. Fazıl Küçük, refakatlerinde Kıbrıs Türk Cemaati Başkanı Sayın Rauf Denktaş ve Milli Savunma Bakanı Sayın Osman Örek, Meclisimize teşrif etmişlerdir. Kendilerine Meclisimiz adına hoş geldiniz deriz*" ifadeleri ile misafirleri selamlıyordu.⁹⁹⁰

Genel görüşme hakkında söz alan Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin, Kıbrıs'la ilgili olarak, Kıbrıs'taki Türk Cemaati'ne, kendilerine antlaşmalarla tanınmış olan hukuk dairesinde, Türk hükümeti tarafından gerekli yardımların yapıldığını belirterek, Kıbrıs'ta bugüne gelen sürecin özetini yapıyordu.⁹⁹¹ Kıbrıs'ta 1950'lerin sonundan bugüne kadar geçen sürecin bir diğer özetinide "İstiklal Harbi Gazetesi"nin yazarı Ömer Sami Coşar 15 Mayıs 1963 tarihinde "Kıbrıs Antlaşmaları" başlığı altında 32 sayfalık bir özetini yazıyordu ve yazısının son cümlesinde "*Kıbrıs meselesinin görünen en çok bir buçuk yıl ömrü kalmıştır*" ifadeleri yer almaktaydı.⁹⁹² (EK 14)

Türkiye Cumhuriyeti'nin Kıbrıs'ta antlaşmaları bozan fiili durumun kabul edilmeyeceğini bildiren Erkin, Türkiye'nin sahip olduğu ve kazandığı hakların hiçbirisinden vazgeçmeyeceğini, Kıbrıs'taki cemaatler arasındaki uyuzlaşlığın mevcut antlaşmalar çerçevesinde ve karşılıklı iyi niyetle çözülmesi gerektiğini düşünüyordu. Konu hakkında da şu ifadeleri sarfediyordu: "*Yürürlükteki antlaşmalar hükümleri dairesinde Kıbrıslı Rumlarla Türklerin, aralarında iyi münasebetler kurmak, her iki taraf için de faydalı iş birliği yapmak ve karşılıklı anlayış ve saygı zihniyeti ile hareket etmek suretiyle müşterek yurtlarında beraberce refah ve saadet yolunda ilerlemeleri mümkündür. Bu parlak geleceği hazırlamak kendi ellerindedir. Türkiye hükümetinin ve*

⁹⁸⁹ Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, Dönem 1, Cilt 7, Toplantı 2, 26. Birleşim, 8.1.1963, s. 624.

⁹⁹⁰ Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 1, Cilt 10, Toplantı 2, 27. Birleşim, 9.1.1963, s. 624.

⁹⁹¹ Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 1, Cilt 10, Toplantı 2, 27. Birleşim, 9.1.1963, s. 636-639.

*Milleti'nin yürekten temennisi, bütün Kıbrıslılar'ın böyle mesut bir devreye en kısa zamanda ulaşma yolunu bulabilmektedir” ifadeleri ile Türkiye'nin halen çözümden yana umutlu olduğunu dile getiriyordu.*⁹⁹³

Görüşmelerde söz hakkı alan Nihat Erim'de Rumların tutumlarına Kıbrıs Rum basınından örnekler vererek Makarios ve Rumların amacının devamlı zorluklar çıkararak ve daha sonra da Birleşmiş Milletler'e giderek: *“Görüyorsunuz, ne kadar iyi niyetle bu anlaşmaları imzaladık, ne kadar büyük fedakârlıklarla imzaladık; kaç senedir tatbik edelim diye uğraştık, ama olmuyor ki. Zaten böyle bir devletin dünyada örneği var mı? Bu kadarcık bir azınlığa bu kadar hakların tanındığı görülmüş müdür? Bu devlet yürümüyor, şunu bozalım ve Rum hükümrânlığına dayana yeni bir devlet kuralım.”* Diyeceklerini ve *“Eğer bu yola giderlerse, kendileri bilmelidirler ki, Enosis'dn evvel Taksim vardır. Self-deteminasyon çok güzel bir prensip; ama Birleşmiş Milletler Türk tezi olarak öne sürülen şu tezi kabul etmiştir; 'Self-determinasyon yalnız Rum Cemaati için değil, self-determinasyon, Türk Cemaati içinde lazımdır. Dini ayrı, dili ayrı, duyguları ayrı, menfaatleri ayrı olan Türk Cemaati'ni tutup ekseriyettir' diye Rum Cemaati'nin emrine vermeyi Birleşmiş Milletler bidayette reddetti. Reddettiği içindir ki Zürih ve Londra Antlaşmaları üzerine Birleşmiş Milletler'de mesele kapandı”* diyerek Rumları ikaz ediyordu.⁹⁹⁴

Millet Partisi Meclis Grubu adına aynı gün konuşma yapan Ankara Millet Vekili Hüseyin Ataman da, Kıbrıs'ta Rumlar tarafından Türklere karşı girişilen sistemli tahrik ve tecavüzlerin gittikçe vahim bir durum yaratarak, Zürih ve Londra Antlaşmalarını ve Kıbrıs Anayasası'nı hiçe sayarak bir seviyeye ulaştığını, Türk belediyelerini ortadan kaldırmak isteyen kararın da enosis hayalinin yeni ve tehlikeli bir yansıması olduğunu, bu durumun karşısında TBMM'den Türk Milleti'nin kudretli sesinin yükselmesinin ve mütecavizlere dur denilmesinin gerektiğini, Türkiye'nin bir parçası olan Kıbrıs konusunda Türk Milleti'nin Dünya barışı, Türk-Yunan dostluğu adına katlandığı azami

⁹⁹² BCA.030.01.38.228.1. nolu “15 Mayıs 1963 tarihli, Gazeteci Ömer Sami Çoşar'ın ‘Kıbrıs Antlaşmaları’ adlı 1958'den 1963'e kadar Kıbrıs meselesi anlattığı yazı”, Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi.

⁹⁹³ Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 1, Cilt 10, Toplantı 2, 27. Birleşim, 9.1.1963, s. 639.

fedakarlığın dışında yapılacak bir fedakarlığın daha kalmadığını ifade ederek, tarihi hayaller peşinde koşmak hastalığından bir türlü kurtulamayanların, bu hayallerini Türk Milleti var oldukça asla gerçekleştiremeyeceklerini, ayrıca Rumlardan gelen bu tecavüzlerin durdurulması konusunda Kıbrıs ile ilgili antlaşmalarda taraf olan Yunanistan ve İngiltere'ye de görev düştüğünü belirtiyordu.⁹⁹⁵

Görüşmelerin ertesi gününde söz alan Sivas Milletvekili Cevad Odyakmaz, Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi Meclis Grubunun görüşlerini açıklıyordu. Türkiye'nin tarihi, coğrafı, ekonomik, kültürel ve milli bağlarla bağlı bulunduğu Kıbrıs'ın Anavatan'ın bir parçası olduğunu belirttiği konuşmasında, dünyanın birliğini bozmak ve anlaşmazlıkları barışçı yollarla çözmek inanış ve düşüncesinin ürünü olarak Türk hükümetlerinin kabul ettikleri Zürih ve Londra Antlaşmaları'nın yapılabilecek son fedakarlık olarak kabul edildiğini, bu rağmen bu antlaşmaların ihlaline yönelik girişimlerin olduğunu söylüyordu. Odyakmaz; Büyük Atatürk'ün Ekselans Venizelos'la birlikte temellerini attığı Türk-Yunan dostluğunun barışçı ve insani anlayış ve gayeler içinde ihtilaflarını halinde rehber olmasını bütün gönlümüzle temenni etmekteyiz sözleriyle konuşmasını tamamlıyordu.⁹⁹⁶

Yeni Türkiye Partisi Giresun Milletvekili Nizamettin Erkmen ise, Kıbrıs'ın bağımsız bir devlet haline gelmesi çetin ve zorlu aşamalar sonucunda gerçekleştiğini ve neredeyse bütün dünya devletlerini çok uzun süre meşgul ettiğini söylüyordu. Kıbrıs'ta olası bir huzursuzluğun kabul edilemeyeceğini sözlerine ilave ederek, bu anayasal düzeni bozanmaya çalışanların tehlikeli bir oyun oynadığının farkına varmaları gerektiğini söyledi.⁹⁹⁷

Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Turhan Feyzioğlu ise, TBMM'nin resmen ve ittifakla "Taksim" kararı aldığını ve Resmi Gazete'de yayınlandığını söylüyordu. Meclis'e danışılmadan Taksim'den tamamıyla farklı bir anlaşma getirip

---

⁹⁹⁴ Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 1, Cilt 10, Toplantı 2, 27. Birleşim, 9.1.1963, s. 653.

⁹⁹⁵ Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 1, Cilt 10, Toplantı 2, 27. Birleşim, 9.1.1963, s. 648-653.

⁹⁹⁶ Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 1, Cilt 11, Toplantı 2, 28. Birleşim, 10.1.1963, s. 6-7.

⁹⁹⁷ Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 1, Cilt 11, Toplantı 2, 28. Birleşim, 10.1.1963, s. 8-9.

Meclis'e sunulmuş olması nedeniyle, isim vermeden eski Demokrat Parti hükümetini eleştiriyor ve şimdiki hükümetin de Türk Milleti'nin yüksek menfaatlerini, kendisinden evvel gelmiş bütün hükümetler gibi göz önünde tutacağından ve hiçbir yerde Türk'ün hakkını çiğnetmeyeceğinden, hiç kimsenin şüphe etmemesi gerektiğinin altını çiziyordu.⁹⁹⁸ 1963 yılı Bütçe Kanun tasarısının Cumhuriyet Senatosu'nda görüşülmesi sırasında Kıbrıs konusunu yine gündemdedi. Adalet Partisi Senato Grubu adına konuşma yapan Samsun Senatörü Fethi Tevetoğlu Bayraktar Camii'nin bombalanmasına değiniyordu. Uluslararası anlaşmaların ve Anayasa'nın çiğnendiği Kıbrıs'ta, Müslüman Türklerin dini mabetlerine atılan bombaların hesabını soran hükümete gösterdiği hassasiyete teşekkür ediyordu. Ancak, dışişlerinin Kıbrıs Türkü kardeşlerinin hak ve hukukunu sağlam ve koruyucu esaslara bağlanmasını dile getiriyordu. Son olarakda Yunanistan'ı Kıbrıs Türklerinin çiğnenen haklarına karşı dikkatli olmaya davet ediyordu.⁹⁹⁹ CHP Senato Grubu adına konuşan Urfa Senatörü Esat Mahmut Karakurt da, siyasi ve coğrafi olarak Yunanistan'la Türkiye'nin birbirleriyle dost yaşamaya mahkum olduğunu, hatta ekonomik olarak da ortak hareket edilmesinin zorunlu olduğunu, bu nedenle Kıbrıs gerekçesiyle iki ülkenin birbiryle ters düşmemesi gerektiğini, bununla birlikte ne Türkiye'nin, ne de Yunanistan'ın Kıbrıs'tan vazgeçmelerinin olası olmadığını, bu nedenle yapılacak işin ya adayı ortadan ikiye bölmek veya bugünkü statükonun korunması gerektiğini söylüyordu.¹⁰⁰⁰

Dış politika ile ilgili eleştirilere, Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin yanıt veriyordu. Kıbrıs'ta çıkan olayların sebebini Rum yöneticilere bağlıyordu. İki cemaate de verilen bazı hakların iş birliği çerçevesinde yürütüleceği yerede, ayrı belediyeler gibi konularda Bakanlar Kurulu'nda çoğunluğu oluşturan Rumların kendi çıkarları doğrultusunda değiştirmek istediklerini söyledi. Bu haksız karara Başkan Yardımcısı Dr. Fazıl Küçük'ün antlaşmalarla elde edilmiş Anayasal haklarla karşı geldiğini ancak bu girişimin Rumlar tarafından engellendiğini de dile getirdi. Alınan bu kararında 10 Ocak 1963 tarihinde Kıbrıs Resmi Gazetesi'nde yayınlanarak yürürlüğe girildiğini, Türk

⁹⁹⁸ Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 1, Cilt 11, Toplantı 2, 28. Birleşim, 10.1.1963, s. 44-45.

⁹⁹⁹ Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, Dönem 1, Cilt 9, Toplantı 2, 37. Birleşim, 2.2.1963, s. 60.

Cemaati'nde hukuki dayanaktan yoksun olan kararı iptal ettirmek üzere, Yüksek Anayasa Mahkemesi'ne başvurduğunu dile getiriyordu. Ayrıca Türk Dışişleri tarafından, Yunanistan ve İngiltere hükümetlerine müracaat ederek, bu kararın uygulanmasının Kıbrıs Türk Cemaati'nde, haklı olarak yaratacağı tepkiler sonucunda meydana gelmesi olası gelişmelere dikkatlerinin çekildiğini, bu konuda Türk hükümetinin tutumunun, anlaşmazlıkların ancak antlaşmalar ve Anayasa hükümlerine uygun olarak çözülmesi gerektiği olduğunu söylüyordu.¹⁰⁰¹

Daha önce de belirtildiği gibi, Makarios 27 Mart tarihinde Kıbrıs Haber Ajansı'na bir mülakat verdi. Mülakatta, Anayasa Mahkemesi'nin Rumların aleyhine herhangi bir karar alınması durumunda verilen kararları tanımayacağını ve belediyeler konusunda bir iç mesele olduğunu, yabancı devletlerinde buna kesinlikle karışamayacağını belirtiyordu. Son olarak da, Kıbrıs Devleti'nin onayı olmadan Garanti Antlaşması'nın uygulanmaya konulmasının BM Anayasası'na aykırı olacağını söylüyordu. Ayrıca 31 Mart'ta EOKA'nın yıldönümü nedeniyle yine kışkırtıcı bir konuşmayı dillendiriyordu.¹⁰⁰²

Millet Meclisi'nin 29 Nisan 1963 tarihindeki oturumunda, Lefkoşa'da yapılan Avrupa Konseyi İktisat Komitesi toplantısına katılan İstanbul Milletvekili Oğuz Oran yaptığı görüşmeleri Meclis'e aktarıyordu. Kıbrıs'ın Türkiye, Yunanistan ve İngiltere arasında varılan diplomatik uzlaşının ürünü bağımsız egemen bir Cumhuriyet olduğu vurgusuyla başlayan Oran devamında, Garanti Antlaşması'nın birinci maddesinin Kıbrıs'ın herhangi diğer bir devlet ile birleşmeyi veya adanın taksimini doğrudan doğruya veya dolayısıyla teşvik edecek her nevi hareketi yasak ettiğini ifade ediyordu. Böyle bir durumda garantör devletlerden her birinin anlaşma ile kurulan düzeni tekrar kurmak maksadıyla harekete geçmek hakkını da ayrı özel bir madde ile saklı tuttuğunu anlatıyordu.¹⁰⁰³

---

¹⁰⁰⁰ Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, Dönem 1, Cilt 9, Toplantı 2, 37. Birleşim, 2.2.1963, s. 66.

¹⁰⁰¹ Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, Dönem 1, Cilt 9, Toplantı 2, 37. Birleşim, 2.2.1963, s. 77-78.

¹⁰⁰² Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 1, Cilt 15, Toplantı 2, 66. Birleşim, 3.4.1963, s. 133.

¹⁰⁰³ Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 1, Cilt 16, Toplantı 2, 79. Birleşim, 29.4.1963, s. 566.

Dışışleri Bakanı Feridun Cemal Erkin, Nisan 1963'de Türkiye'yi ziyaret eden ABD Dışışleri Bakanı Dean Rusk ve İngiltere Brileşik Krallığı Dışışleri Bakanı Lord Home ile yapmış olduğu görışmeler ile Kıbrıs'taki belediyeler anlaşmazlığı konularında 13 Mayıs'ta Millet Meclisi'ne, 14 Mayıs'ta da Cumhuriyet Senatosu'na açıklamalar yaptı. Erkin, her iki bakanla yaptığı görüşmelerde, Kıbrıs'ta endişe verici gelişmeler ile Anayasa'nın ve antlaşmaların ihlalden ortaya çıkabilecek vahim gelişmelerin bakanlara anlatıldığını, bakanların da çözüm konusunda hükümetle görüş birliğinde olduklarını belirttiklerini ifade ediyordu.¹⁰⁰⁴

Makarios tüm uyarılara rağmen Anayasa değişikliği sevdasından vazgeçmiyordu ve EOKA'nın eliyle Kanlı Noel'e doğru gidilen bir süreçte Dışışleri Bakanı Erkin Eylül ayının başlarında Meclis'e ve Senato'ya hükümetin görüşlerini aktarıyordu. Kıbrıslı Rum yöneticilerinin on iki ay içinde, Anlaşmaları ve Anayasa'yı kötüleme kampanyası girişimlerinin durmadığını, yüz binden fazla soydaşının yaşadığı adada bir güvensizlik ve huzursuzluk havası yarattığını söylüyordu. Rum yöneticilerinin Anayasa'nın temel hükümlerinin uygulanmasından kaçınmalarının doğuracağı tehlikeli sonuçlara ilgililerin dikkatini çektiklerini dile getiriyor ve Kıbrıslı Rum yöneticilerin, Anayasa ve antlaşmaları tek taraflı değiştirmeye yönelik hareketlerin her türlü hukuki dayanaktan yoksun ve daima başarısızlıkla sonuçlanmaya mahkum olduğuna vurgu yapıyordu.

Ayrıca Rum idarecileri, bir takım iç politik nedenler ve bencil eğilimlerin egemenliği altında başvurdukları düşüncesini uyandıran tutumları bir an evvel terk ederek, adanın ekonomik ve sosyal alanda muhtaç bulunduğu gelişimi, Anayasa'nın emrettiği toplumlararası işbirliği yolu ile öngördüğü usul çerçevesinde gerçekleştirilmesine yönelmeleri konusunda uyarıyordu.¹⁰⁰⁵

Kıbrıslı Rum yöneticilerin antlaşmaları ve Anayasa'yı bozma çabalarına Turhan Feyzioğlu, 2 Ekim 1963'de Meclis'de gündem dışıbir konuşma yapıyordu. Kıbrıs

¹⁰⁰⁴ Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 1, Cilt 16, Toplantı 2, Birleşim 80, 13.5.1963, s. 615; Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, Dönem 1, Cilt 11, Toplantı 2, 63. Birleşim, 14.5.1963, s. 166.

¹⁰⁰⁵ Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 1, Cilt 20, Toplantı 2, 128. Birleşim, 2.9.1963, s. 505; Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, Dönem 1, Cilt 14, Toplantı 2, 104. Birleşim, 3.9.1963, s. 165.

Devleti'nin iki cemaatin eşit haklarını koruma esasına göre kurulduğunu, devletin resmi dilinin bile Rumca ve Türkçe olduğunu, Türkiye, Yunanistan ve İngiltere'nin de bu devlete garantör olup, uluslararası antlaşmalarla ve Anayasal bir düzende kurulduğunu söylüyordu. Tek taraflı bir Anayasa ihlalinin asla kabul edilemeyeceğini, aksi takdirde bunun Kıbrıs Türkleri'nin haklarını hiçe saymak anlamına geleceğini ve Türkiye'nin de ne pahasına olursa olsun, Türk Milleti'nin, Parlamentosu'nun ve hükümetinin Kıbrıs Türkü'nün haklarını ve uluslararası hukuk düzenini her daim koruyacağını, aksi takdirde bunun gaflet olacağını söyledi. Feyzioğlu Kanlı Noel'in arafesinde Rumları bir kez daha uyarıyordu.¹⁰⁰⁶

Makarios ve Rumlar bu planları yaparken, suikast sonucu öldürülen ABD Başkanı Kennedy'nin cenaze töreni için giden İsmet İnönü'nün Amerika'da olduğu sırada, hükümet ortakları YTP ve CKMP koalisyondan çekildiklerini açıkladı. Koalisyon ortaklarının çekilme nedeni ise yakın bir zamanda yapılan yerel seçimlerde yaşadıkları oy kayıplarıdır. Cumhurbaşkanı Celal Bayar hükümet kurma görevini 6 Aralık 1963 tarihinde yeniden İsmet İnönü'ye vermiştir.

Ancak bu kez CHP genel kurulu hükümet dışında kalmak istediğinden İsmet Paşa görevi Çankaya'ya iade etmiştir. Diğer partilerde hükümeti kuramayınca, görev 14 Aralık'ta yeniden İsmet İnönü'ye verilmiştir. Kıbrıs sorununun önemi yüzünden de İsmet Paşa, 33 bağımsız milletvekili ile bir azınlık hükümeti kurmuştur.¹⁰⁰⁷

Ancak, Kıbrıs Rum yönetimi yukarıda da bahsettiğimiz bütün iyi niyetli barış çabalarına kulaklarını tıkamışlar ve yapılan her türlü uyarıyı da dikkate almamışlardır. Düşükleri bu hatanın bedelini ise ne yazıkki bir türlü kabullenemedikleri Türklere ve kendi halkına da ödetmişlerdir. Gönülsüz kurulan Cumhuriyet'te EOKA'nın kanlı eylemleri sonucu çökecektir.

---

¹⁰⁰⁶ Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 1, Cilt 22, Toplantı 2, 147. Birleşim, 2.10.1963, s. 138.

¹⁰⁰⁷ Gülen, s. 387.

4.10. 1960-1963 SÜRECİNİN İNGİLTERE’NİN POLİTİKALARINA ETKİSİ VE İNGİLTERE’NİN POLİTİK TUTUMU

Adadaki İngiliz yönetimi, İngiliz egemenliğini sürekli kılabilmek için her türlü toplumsal karışıklıktan yararlanmayı neredeyse ilk edinmiştir. İngiliz yönetimi, bir yandan adanın iki toplumu arasındaki karşıtlık unsurlarını öne çıkartıp bundan yararlanmak isterken, öte yandan da iki toplumun ayrı ayrı kendi içlerindeki toplumsal karışıklıklardan yararlanmayı denemiştir. İngilizler kendi varlıklarına karşıt akımlara set çekebilmek için, bir yandan Türk toplumunun gelenekçi kesimini kullanmaya çalışırken, öte yandan da Rum toplumuna yön veren toplumsal güçleri rakip güçlerle dengelemek istemişlerdir. İngiliz yönetimi, Rum toplumun yön veren Kilise ile aracı-tefecî tüccar ve küçük burjuva profesyonel (öğretmen, avukat, vb.) kesimlerin iktisadi güçlerini geriletmeyi düşünmüş ve bunun için önlemler almıştır. Ancak bu işe yaramayınca, İngiliz yönetimi, bu kez de Kıbrıs’ta özellikle İkinci Dünya Savaşı yıllarından başlayarak güçlenen sol ile Kilise arasında bir denge politikası gütmeye başlamıştır. Buna rağmen İngiliz yönetiminin, hemen her dönemde, kendisi için solu Kiliseden çok daha büyük bir tehdit unsuru olarak gördüğü de anlaşılmaktadır.¹⁰⁰⁸

Aynı zamanda Kıbrıs İngiltere’nin bölgedeki son siperi durumuna gelince, yani İngiltere Kıbrıs dışında Orta Doğu’daki varlığını yitirince, İngiltere açısından Kıbrıs’ın değeri, öncesiyle kıyaslanamayacak kadar artmıştır. 1956 Süveyş bozgunu ile birlikte, İngiltere’yi yönetenler, artık bölgede ABD’den bağımsız olarak kendi politikalarını yürütemeyeceklerinin bilincine varmışlardır.

İşte bundan sonra 1957 yılından başlayarak, İngiltere’nin Kıbrıs politikasında iki temel değişiklik yaptığı görülür. İngiltere artık Kıbrıs’ı yalnız kendi bölgesel çıkarları için kullanmakta direnemeyeceğini anlayarak, adanın ortak NATO amaçları doğrultusunda müttefiklerinin kullanımına açılmasını kabul ettiğini, ikinci olarak da, İngiliz çıkarları, adanın bütününün İngiliz egemenliği altında kalmasını gerektirir savını bırakarak, adanın egemenliğinden vazgeçip üsle yönetebileceğini açıklamıştır.

---

¹⁰⁰⁸ Gürel, 2 Kolonyalizm, s. 170.

İngiliz politikasının yukarıda özetlenen değişim içine girmesi, 1959-60 çözümü İngiltere açısından mümkün kılan etmenlerden biridir. Bunun yanı sıra, İngiliz hükümetinin çözüme yaklaşmasını sağlayan etmenler arasında başkaları da sayılabilir. Örneğin EOKA faaliyetinin bir türlü önüne geçilemeyen ve her geçen gün İngiltere'ye daha çok kayıplar verdiren bir maliyet unsuru olarak Muhafazakar hükümeti çok güç durumda bırakması ve hükümetin her geçen gün bu konuda muhalefetten gelen sert eleştiriler karşısında daha da güç durumda kalması bunlar arasındadır. Ayrıca, İngiliz hükümetinin son çözüm kapısı olarak gösterdiği “ortaklık” planının Rum toplumunun bütün siyasal kesimleri tarafından birlikte boykot edilmesi de, İngiliz hükümetini başka bir çözüme razı olmaya itmiştir denilebilir. Belki bunlarında üstünde, NATO faktörü, 1959-60 çözümüne giden yola İngiltere'yi yönelten etmenlerin başında gelmiştir.¹⁰⁰⁹

Gelinen bu zaman zarfında, yukarıda açıklanan bir takım nedenlerden ötürü İngiltere maddi olarak çok yıpranmıştı. NATO üyesi Türkiye ve Yunanistan'ın olası bir savaş durumunda NATO'ya verebileceği zarar, öte yandan EOKA ile verilen mücadelenin ekonomik yükü ve bazı uluslararası itibar kaybı gibi sebeplerden ötürü, Kıbrıs'ta askeri üslere sahip olmak bu dönem için İngiltere'nin en iyi stratejik çıkarıydı. Tabii ki Türkiye ve Yunanistan'ın Kıbrıs'ın statüsünde anlaşması şartı ile adadaki egemenliğinden vazgemeye hazırды İngiltere.¹⁰¹⁰ İngiltere, Kıbrıs'ın bölgedeki stratejik konumunun farkındaydı ve bölgede üstünlük kurmak için politikalar geliştirdi. İngiliz Amirali Lord Hay'ın Kıbrıs'ı; “*bir deniz üssü olarak elde edilebilecek en iyi yer*” olarak nitelendirmesi ve İngiliz devlet adamı Beaconsfield'in, Kraliçe Victoria'ya Kıbrıs'ın, “*Ön Asya'nın Anahtarı*” olduğunu söylemesi, İngiltere'nin en üst perdeden Kıbrıs'a bakış açısını gözlerönüne sermektedir.¹⁰¹¹ İngiltere'nin, stratejik çıkar ve kaygılarının olduğu şüphe götürmez bir şekilde gerçektir. Ancak İngiltere açısından bölgedeki siyasi ve askeri denge Kıbrıs'a nazaran daha ön plandadır ve bölge ülkeleri ile zaman zaman

¹⁰⁰⁹ Gürel, 2 Kolonyalizm, s. 171-172.

¹⁰¹⁰ Cihat Göktepe, Tuğba Ünlü Bilgiç, “İngiliz Güvenlik ve Dış Politikasında Kıbrıs (1945-1974)”, **Bilig**, Kış 2014, Sayı 68, ss. 141-168, s. 152.

¹⁰¹¹ Erdal Açıkse, Ayhan Cankut, “Kıbrıs Meselesinin Tarihsel Gelişimi ve Uluslararası Hale Gelme Sebepleri”, **Turkish Studies, International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkis or Turkic**, Volume 9/4 Spring 2014, Ankara-TURKEY, ss. 1241-1259, s. 1253.

ters düşmesininde en büyük sebebi budur. Örneğin, Kıbrıs'taki üslerinin egemenliği için Yunanistan'ın Enosis isteklerine mesafeli durmuş ya da hep bu perspektiften bakmıştır. Türk-Yunan anlaşmazlığının dozuna görede, tansiyonu düşürecek yeni stratejiler geliştirmeye çalışarak arabuluculuk rolünü üstlenmiştir.

Bunun en büyük nedeni ise Kıbrıs'ın sahip olduğu stratejik önemidir. Bilindiği gibi Kıbrıs üç kıtanın arasında, doğu ve batıyı birleştiren bir noktadadır. Ayrıca Türkiye'nin güney sahillerinde, Suriye'nin batısına, Süveyş Kanalı ve Mısır'ın kuzeyinde, İsrail'in ise kuzey batısında yer alır. Daha da önemlisi Lübnan, Suriye, Mısır ve İsrail sahillerinden çıkan petrol boru hatlarının Akdeniz'e çıkış kapısıdır. Bu coğrafi önemiyle Doğu Akdeniz'e ve Süveyş Kanalı'nın kuzey kapısına hakim bir konumdadır. Bu yüzden ki, 1960'larda meydana gelen bir takım gelişmeler Kıbrıs'ın stratejik önemini daha çok arttırmıştır.

Ayrıca, Arap coğrafyasındaki Sovyet etkisinin artmasıyla beraber, bölgedeki Sovyet filosunun güçlenmesi, Arap-İsrail anlaşmazlığının artması, Amerika'nın Orta Doğu'daki petrol çıkarları ve petrol yollarının tehdit altına girmesi, Süveyş Kanalı'ndan geçişlerin önemi ve Orta Doğu'da güç kaybeden İngiltere'nin elinde bir tek Kıbrıs'ın kalması gibi uluslararası nedenler Kıbrıs'ın değerini arttırmıştır. Sıraladığımız bütün bu gelişmeler, İngiltere'yi bölgedeki politikaları doğrultusunda tehdit ve çıkar algılarını yeniden gözden geçirmeye itmiştir. Bu yüzden Kıbrıs'ta kurulan ortak cumhuriyetin kurulmasına katkısı büyüktür.¹⁰¹²

Bilindiği gibi tarihte Türk-İngiliz ilişkileri inişli-çıkışlı bir çizgide devam etmiştir. Türk devleti ve kamuoyunda geçmiş tecrübelerden ötürü İngilizlere karşı her daim bir şüphe mevcuttur. Tıpkı, Kıbrıs meselesinde de olduğu gibi İngiltere'nin bu konuyu Türkiye ve Yunanistan arasında çözmek istemesinde de bu gibi sorunlar ortaya çıkmıştır. İngiltere'ye olan bu güvensizlik ve gerginlik ortamı, Menderes döneminin sonlarına doğru yapılan Zürih ve Londra Antlaşmalarıyla geçicide olsa son buldu. İngiliz Büyükelçilik raporları incelendiğinde, iki ülke arasında kurulmaya çalışılan siyasi,

---

¹⁰¹² Tamçelik, İngiliz Üslerinin, s. 1517-1518.

ekonomik, kültürel ve askeri ilişkilere katkı yapma amacı taşısada, temel hedef İngiliz çıkarlarının korunmasıdır.¹⁰¹³

İngiliz arşiv belgelerinde, İngiliz Devleti'nin (Kraliçeye Bağlı bir birim olan Secretary of State), Kıbrıs Antlaşmalarının taslak mesajlarını Yunan ve Türk meslektaşlarına göndermekten mutluluk duyabileceği belirtiliyordu.¹⁰¹⁴ (EK 15) Başpiskopos Makarios ve Dr. Küçük halen Londra'dayken, İngiliz Dışışleri kendilerince hazırlanan taslak Antlaşmanın ana hatlarıyla kabul edilmesini istiyordu. Eğer bu ana noktalarda kararlı olunursa diğer prensipler aralarında daha kolay çözülebilir diye bakılıyordu. İngiltere tarafından kendi çıkarları doğrultusunda dayatılan Antlaşmanın ana prensipleri şu maddelerden oluşmaktaydı:

- a. Antlaşmanın Taslağı
- b. İlave B, Bölüm II, Bölgeler (Üsler) ve Tesisler.
- c. İlave B, Bölüm III, Toprak.
- d. İlave B, Bölüm IV, Eğitim.
- e. İlave B, Bölüm V, Lefkoşa Havaüssü
- f. İlave C, Silahlı Kuvvetlerin Durumu
- g. İlave D, Kimlik

Ana hedeflere gidecek olan Antlaşmaların ölçülebilir seviyelere taşınmasını gösteren sayfaların hali hazırda bulunduğunu. Eğer gerekli görüldüğünde önerilen yeni meajların da olası son (final) antlaşmaya ekleneceği belirtiliyordu.¹⁰¹⁵ Maddelerin içeriğini açtığımızda da şu alt maddeler ve açıklamalar ortaya çıkmaktadır;

Anlaşma Taslağı: Ortak Savunma, Anlaşmazlıklar, Yürürlüğe Girmesi

Bölgeler ve Tesisler: Güvenlik, Serbest Dolaşım Hakkı, Taç (Kraliyet)

---

¹⁰¹³ Doğaner, s. 240.

¹⁰¹⁴ FO 371/152875, RC 1071/54 nolu "Rum ve Türk Toplumuna İngiltere'nin önerdiği antlaşma taslağı" başlıklı İngiliz Arşiv Belgesi, 9 February 1960.

¹⁰¹⁵ FO 371/152875, RC 1071/54., 21 January 1960.

Hizmetlilerinin Hakları, Ziyaretçi Kuvvetlere İzin Verilmesi, Tesisler ve Kurma Aşaması.

Toprak: Veilecek Toprağın Süresi.

Eğitim: Hava, Deniz Kuvvetleirnin Kara Kuvvetleri ile birlikte eğitimi, Eğitim Alanının Büyüklüğü (Menzili) ve Yeri, Taktiksel Eğitim, Hava Sahanlığı Güvenliği.

Lefkoşa Havaüssü: Sivil ve askeri uçuşlara açık olması ve kullanım hakkınında İngiltere tarafından da kontrol edilmesi.

Silahlı Kuvvetlerin Durumu: Yetkili servis organizasyonları için muhafiyet.

Kimlik: Bu konuda herhangi bir açıklama yapılmamış.¹⁰¹⁶ İngiltere'nin Kıbrıslı Rum ve Türk Toplumuna önerdiği antlaşma taslağından da anlaşılacağı üzere, İngiltere'nin tek isteği kendi çıkarlarını korumak ve adanın yönetimini bıraksalar bile, bazı üsler ve haklar doğrultusunda bölgeden hiç ayrılmamaktı.

Diğer konularda yapılacak görüşmeler de “Çalışma Programı” başlığı altında, 22 Ocak 1960 tarihinde saat 16.00’da başlanmıştır. Çalışma grubuna katılacakların listesi ise şöyleydi: İngiltere’den Dışişleri Bakanı Profumo, Mr. Amery, Sir H. Foot, Sir K. Helm, Mr. A.D.M. Ross ve Mr. R.L. Wade-Gery, Rum tarafında Başpiskopos Makarios ve Mr. Rossides, Türk tarafı ise Dr. Küçük ve Denктаş.

Konu başlıkları ise; Seyahat anlaşmaları, Bağımsız alanların yönetimi, Tesisler, Ekonomik Destek ve Basın alanlarında yapılmıştır.¹⁰¹⁷ (EK 16)

Gerek Makarios’a gerekse Dr. Küçük’e, adada egemen İngiliz üsleri hakkında İngiltere’nin yoğun bir baskısı vardı. Kıbrıs valisi Sir Hugh Foot’un Makarios ile yaptığı konuşmayı ve Dr. Küçük ile görüşmeden iki gün sonra yapacağı konuşmalarda şu ifadeler yer almaktadır: “*Bu sabah Makarios ile uzun bir konuşma gerçekleştirdim.*”

¹⁰¹⁶ FO 371/152875, RC 1071/3.

¹⁰¹⁷ FO 371/152875, RC 1071/56 nolu “İngiltere Dışişleri Bakanlığı’nın ‘Çalışma Programı’ başlığı altında Kıbrıs Türk ve Rum liderleri ile 6 başlıktan oluşan görüşme”, İngiliz Arşiv Belgesi, 22 January 1960.

O'na, dönmeden Londra Havaalı'nında yapmış olduğu açıklamanın çok büyük ciddi bir gaf olduğunu ilettim. Kendisini biraz savunmasız bir duruma düşürdüğünü ve bu sebepten de, bu hafta sonuna kadar herhangi bir anlaşmanın mümkün görünmediğini; Bağımsızlık gününde Mayıs sonuna kadar ertelenebileceğini ve bu zaman zarfında da adadaki egemenliğimizin (İngiltere'nin otoritesi) devam edeceğini, Zürih ve Londra Antlaşmalarını tehlikeye attığını söyledim.

Talep ettiğimiz bütün egemen üs bölgelerimizde en ufak bir değişikliği beklentisi içinde olmaması gerektiğini ve bu bölgelerin yönetimi konusunda zaten yeteri kadar ileri (taviz verdiğimizizi) gittiğimizi söyledim... Bu söylediklerimin etkili olduğunu düşünüyorum ve umut ediyorum ki, bu hafta tekrardan anlaşma yolu bulmaya hazırdır. Ardından bana (Makarios) şunları söyledi; "bu konu hakkında yeni bir taslak çalışması yapacağını ve en geç Çarşamba günü bu taslak hakkında benimle görüşeceğini bildirdi." Ben de kendisini uyararak; hiçbir teyidi mümkün değişiklik kabul edilmeyecektir, ancak sunumdaki değişiklikler kabul edilebilir dedim...

Finansal yardımlara gelince de, yollar, limanlar ve diğer tesislerin kullanımı (yapımı) hakkında Birleşik Krallık Hükümeti'nin yardımlarının devam etmesi gerektiğini söyledi. Ben de, Kıbrıs Türk Cemaati'ne yarım milyon pound'un hibe edildiğini söyledim ve bu konu hakkında da hiçbir şikayeti olmadı... Genel kanım odur ki, (Makarios) bu geçikmenin tehlikesini kavramış durumdadır ve bu yüzden bu hafta sonuç için bir şeylerle gelecektir ve şunu da anlamıştırki, bu işi elinde çok oynattı... Umit ediyorum ki Dışişlerinin bugünkü yapacağı açıklama, bu hafta Makarios ile takip edeceğimiz görüşmelerde bizi fazla zorlayacak nitelikte olmayacaktır.¹⁰¹⁸ (EK 17)

Vali Foot 4 Şubat günü Dr. Küçük ile yapacağı görüşmede de kendisine söyleceklerini şu ifadelerle belirtiyordu: " Yarın Küçük'ü gördüğümde (yarın sabah saat 10.00'da telefon görüşmesini ayarladım). Birleşik Krallık Hükümeti adına Makarios ile gerçekleştirdiğim konuşmanın aynısını, yani İngiliz ülseri hakkındaki konuşmamın aynısı

---

¹⁰¹⁸ FO 371/152875, RC 1071/53 nolu, "Kıbrıs Valisi Sir Hugh Foot'un Makarios ile İngiliz üsleri ve finansal konularda yaptığı konuşma" İngiliz Arşiv Belgesi, 1 February 1960.

kendisine de iletceğim ve bu konuda hiçbir değişikliği kabul etmeyeceğimizi ve bunun kesin ve son kararımız olduğunu belirteceğim. Bu konuda zaten yeteri kadar taviz vererek ileri gittiğimizi Londra'da Kıbrıslı liderlere de dile getirdiğimizi söyleyeceğim. Sunumda bazı değişikliklerin kabul edilebileceğini ancak hiçbir teyidi mümkün olmayan değişikliğin asla kabul edilmeyeceğini söyleyeceğim. Kıbrıslı liderlere tıpkı Londra'da söylediğimiz gibi, Küçük'e de artık zamanımızın kalmadığını ve bu konunun bir an önce çözülmesi gerektiğini iletceğim".¹⁰¹⁹ (EK 18)

Yukarıda verilen belgelerden de anlaşılacağı gibi, İngiltere'nin öncelikli hedefi adada talep ettiği "askeri üsler ve egemenlik hakkıydı." Bu haklarından hiçbir taviz vermeyeceğini de her platformda ve biraz da sert bir tonla özellikle de Kıbrıs Rum Toplum liderlerine ve daha yumuşak bir seviyede de Türk liderlere iletiyorlardı. Çünkü Londra, Ankara'dan emindi ve Rum liderlere güvendiğinden çok daha fazla Türk hükümetine güveniyorlardı. Vali Foot Ankara'nın olası tutumu hakkındaki görüşlerini de şu cümlelerle rapor ediyordu: *"Şunu rahatlıkla düşünebiliriz ki, şimdi Makarios karar verme sürecinde Türklerin ve Kıbrıs Türkleri'nin açıklamalarından ve tutumlarından olumsuz etkilenecektir. Bu sabah O'nu (Makarios'u) gördüğümde kendisine Ankara'nın direktifleri doğrultusunda Kıbrıs Türkleri'nin isteklerinin kendisinde hayal kırıklığı yaratacağı tehlikesini ilettim. Bunun kendisi açısından bir tehlike unsuru olacağımda farkında... Hiç şüphesiz Türk Hükümeti yarın (Salı) Ankara'dan Kıbrıs'a dönecek olan Küçük'e görüşlerini bildirmiştir ve Türk hükümeti ile bundan önce iritibata geçmenin vakti yoktur. Ancak özel önerim o dur ki; "Dr. Küçük'e adaya döner dönmez Makarios'a Türk Hükümeti'nin ve Kıbrıslı Türklerin tarafımızca sunduğumuz paylaşım tekliflerini kararlı bir şekilde kabul ettiklerini ve hiçbir gecikmeye hazır olmadıklarını" iletmemiz olacaktır.*

Ayrıca şunu da düşünüyorum ki, Londra'da bulunan Denktaş'ın da Küçük'e buna benzer terimler ile bir mesaj göndermesi. Şu aşamada da şahsi olarak fikrim o dur ki; Türklerden ya da Kıbrıs Türklerinden bu aşamada herhangi bir kamuoyu

---

¹⁰¹⁹FO 371/152875, RC 1071/53 A nolu, "Kıbrıs Valisi Sir Hugh Foot'un Dr. Küçük ile İngiliz üsleri hakkında yapacağı konuşmanın planı", İngiliz Arşiv Belgesi, 3 Februaary 1960.

açıklaması beklemiyorum. Fakat açıkça Makarios'a olası bir gecikme için baskı yapacaklarına inanıyorum."¹⁰²⁰ (EK 19) Vali Foot, tipik bir İngiliz yöntemi olan "böl ve yönet" ilkesini bir kez daha gözler önüne sermiştir.

Türk-Yunan ikili görüşmelerini İngiltere uzaktan izlemiştir. Macmillan anılarında, İngiltere'nin bu görüşmelerde etkisiz kaldığını ve aleyhlerine bir sonucun çıkmasından endişe duyduklarını belirtmiştir. Bazı uzmanlara göre, ABD'nin insiyatifi İngiltere'nin elinden alması ve devre dışı bırakmasına bağlar. Diğre bir görüş ise, Türk politikasının, İngiliz çıkarları ile örtüştüğü için, İngiltere'nin duruma doğrudan müdahil olmasına neden olmuştur.

Zürih ve Londra Antlaşmaları'nın ardından bağımsızlığını kazanan Kıbrıs üzerinden yürütülen diğere bir konu ise "*İngilizlerin egemeliğindeki Ağrotur ve Dikelya üs bölgelerinin sınırları*" olmuştur. Dr. Küçük'ün gündeme getirdiği "*100 mil kare*" önerisi uzun müzakereler sonucunda 99 mil kare yani "Adanın 2.9"u olarak belirlenmiştir. Ancak İngiltere adada sahip olduğu imtiyazlar bununla sınırlı değildir. Kuruluş antlaşmasına göre, 33 adet askeri tesis, eğitim alanı, muabere istasyonu ve mevziye sahip olmanın yanı sıra, kara, hava ve deniz limanlarından öncelikli yararlanma hakkını da elde ettiler. Ancak İngiltere, bütün bu imtiyazlar karşılığında Kıbrıs hükümetine beş yıllığına 13 milyon 340 bin Sterlin yardımda bulunmayı kabul etti.¹⁰²¹

Kıbrıs anlaşmasının taslak maddelerinde, Kıbrıs Cumhuriyeti sınırlarında bulunan Akrotiri ve Dikelya üslerinin taşınmaz mal olarak Birleşik Krallığın ya da personelinin otoritesi altında olduğunun defalarca altı çizilmiştir.¹⁰²² (EK 20) Hiçbir kimsenin veya grubun Birleşik Krallığın sahip olduğu bu haklara karşı çıkamayacağını ve bu alanlarda hiçbir haklarının olamayacağını belirtiyorlardı, bütün haklar Birleşik Krallık tarafından saklı tutulacaktır ibareleri yer almaktadır. Anayasa öncesi dönemden

---

¹⁰²⁰FO 371/152875, RC 1071/57 nolu, "Kıbrıs Valisi Sir Hugh Foot'un Türk Hükümeti ve Kıbrıs Türk Liderliği hakkındaki düşünceleri ve Makarios'a yapmalarını istedikleri baskı", İngiliz Arşiv Belgesi, 1 February 1960.

¹⁰²¹ Göktepe ve Bilgiç, s. 152.

¹⁰²² FO 371/152875, RC 1071/64 nolu, "Kıbrıs Antlaşmaları'nın İlave E (Annex E) başlıklı askeri üslerle ilgili" İngiliz Arşiv Belgesi, 9 February 1960.

kamuda çalışmakta olan memur ve işçilerin, emeklilerin, eşlerinin, dulların ve çocukların maaş ve bakımları gibi ödeme koşulları da 19 Şubat 1960 tarihinden itibaren Kıbrıs'taki mevcut sterlin kurunda ödenmesi kararı alınmıştır.¹⁰²³ (EK 21)

Taslak Antlaşma; Birleşik Karlık ve Kıbrıslı Delegasyonlar arasında 19 Ocak'tan 26 Ocak tarihine kadar devam eden müzakerelerde taslak anlaşma maddeleri ilgili 5 muhattap (İngiltere, Türkiye, Yunanistan, Kıbrıs Rum Toplumunu ve Kıbrıs Türk Toplumunu) tarafınca referandumuna sunulmak üzere 27 Ocak 1960 tarihinde İngiliz Dışişleri tarafından "gizli" ibaresiyle 26 sayfalık "Kıbrıs, Kuruluşun Taslak Antlaşması" (*Cyprus, Draft Treaty Of Establishment*) başlığı altında basılmıştır.¹⁰²⁴ (EK 22) Daha önce birçok kez taslak antlaşmanın maddelerine değindiğimiz için her hangi bir açıklama yapmayacağız.

Zürih ve Londra Antlaşmaları esnasında, Britanya ve Türkiye'nin işbirliği iyi bir seviyede ilerledi, böylece Anglo Sakson-Türk ilişkileri bu dönemde güçlüydü. Britanyalılar antlaşmalarının sonucundan memnundu ve hiçbir şeyi tehkiye atmamak istemiyorlardı.¹⁰²⁵ İngiltere ve Türkiye 1959-1960 Lekkoşa, Zürich ve Londra Antlaşmalarına dayanan statükonun devamından yanaydı. Türk hükümeti ve bir çok Kıbrıs Türkü anlaşmadan memnun görünmekteydi, bu olanların Kıbrıs'ta memnuniyeti sağlamanın en iyi yolu olduğunu düşünüyorlardı. Türk hükümeti en azından enosis sevdasının önüne geçildiği kanısındaydı ve Türk Toplumunun Kıbrıs'ta barışa kavuştuğunu düşünüyordu. İngiltere'nin çıkarlarına göre de statükonun devamlılığı gerekliydi. Yunan hükümeti de sözde Makarios ile aynı politikayı takip ediyordu, ancak gerçekte her iki tarafında amacı enosis'ti. Karamanlis'in biyografisinde M. Woodhouse, Karamanlis'in gerçek ve asıl hedefinin enosis olduğu sonucu doğrular. Karamanlis bu sözleri de iddia etmektedir; "Eğer Makarios benim tavsiyelerimi dinleseydi, bir gün çok

---

¹⁰²³ FO 371/152875, RC 1071/64 A nolu, "Kıbrıs Antlaşmaları'nın İkinci İlave E (Annex E) başlıklı askeri üslerin egemenlik hakları ve kamu çalışan ve emeklilerinin "sterlin" birimi cinsinden maaş ödenmesi ile ilgili" İngiliz Arşiv Belgesi, 9 February 1960.

¹⁰²⁴FO 371/152875, RC 1071/64 B, nolu, "Kıbrıs, Kuruluşun Taslak Antlaşması" başlıklı 26 sayfalık kuruluş anlaşması", İngiliz Arşiv Belgesi, 27 January 1960.

kolay enosis'e ulaşabilirdik.” Dahası, eski EOKA üyesi bazı Kıbrıslı Rum bakanlar, Yorgadjis bunlardan bir tanesi şu açıklamayı yapmıştır; “Kıbrıs her zaman Yunandır ve bizim hayalimiz EOKA İle gerçekleşecektir.”

Sir Arthur Clark'a göre de, Kıbrıs Antlaşması EOKA ve Komünist AKEL taraftarlarınca da benimsenmemiştir ve gelecek için hayal kırıklığı yaratmıştır. EOKA'cılara göre Türk Toplumuna haddinden fazla haklar verilmiştir. Bağımsızlıktan sonra Britanya hükümeti yeni Kıbrıs hükümeti ile iyi ilişkiler geliştirmek istemiştir. Kraliçe Hindistan'a giderken 20 Ocak 1961'de Kıbrıs'ı ziyaret etmiş ve İngiliz üssü Akrotiri'de Makarios ve Dr. Küçük ile görüşmüştür. Başkanlık kaynaklarından yapılan açıklamada görüşmenin çok samimi ve verimli bir ortamda geçtiği belirtildi. Sir Arthur Clark'ı altını çizerek bu buluşmanın, İngiltere ve Kıbrıs arasında inşa edilecek olan güzel ve dostane ilişkilerin mührünü oluşturmuştur. Britanya hükümeti Savunma Bakanlığı Kurmay Başkanı Lord Mountbatten'da 26 Nisan'da Kıbrıs'ı ziyaret ederek Cumhurbaşkanı Makarios ve Cumhurbaşkanı Dr. Küçük ile görüştü.¹⁰²⁶

Birçok kez de bahsettiğimiz gibi, Kıbrıslı Rumlar hiçbir zaman Kıbrıslı Türklerin elde etmiş oldukları hakları hiçbir zaman içlerine sindiremediler. Güvenlik hizmetleri, silahlı kuvvetler, kamu hizmetleri, belediyeler ve vergi gibi konularda tartışmalar hep devam etti. Rumlar, %20 nüfus oranına sahip Kıbrıslı Türklerin Anayasal haklara sahip olmalarını asla kabul etmediler. Üstelik Kıbrıslı Türkler mevcut statü ortak oldukları müddetçe enosis imkânsızdı.

Yunan hükümeti ve Makarios'un sürekli devam eden anayasa değişikliği isteği Türkiye hükümeti tarafından 1962 ve 1963'e gelindiğinde tehlike daha da katlanmıştı. 13 Şubat 1961 ve 21 Aralık 1963 tarihleri arasında Makarios'a 14 kez, Yunanistan'a da 11 kez resmi mesaj yolladı. Dahası, Makarios'un 22-24 Kasım 1964 tarinde Ankara'yı ziyaretinde, Türk Başbakanı İsmet İnönü açıkça Anayasa'da değişikliğe izin vermeyeceklerini Makarios'a izah etti. İngiliz hükümeti de Ada'da statükonun

---

¹⁰²⁵ Cihat Göktepe, **Turkey British Foreign Policy Towards 1959-1965**, Frank Cass Publishers, London, 2003, (Policy), s. 116.

¹⁰²⁶ Göktepe, Policy, s. 124-125.

devamından yanaydı. Anayasa'ya uyma konusunda da Makarios'u uyarıyorlardı. Dışişleri Bakanı Lord Home Türk meslektaşı Erkin'e, Nisan 1963'te ki Ankara ziyaretinde İngiliz hükümetinin Makarios'a Anayasa değişikliği konusunda karşı duracağına sözünü verdi.¹⁰²⁷

Britanya hükümeti için Türkiye ile iyi ilişkiler kurmak NATO ve CENTO birliği ve Kıbrıs'ta devamlı barış stratejik öneme de sahipti. 26 Ekim 1962'de, Bernard Burrows'un halefi olarak İngiltere Ankara Büyükelçisi olarak atanan Denis Allen'in görüşüne göre yaklaşık sekiz ay sonra Türk politikaları İngiltere'nin politik çıkarları doğrultusunda gelişmiştir. Anglo Sakson-Türk işbirliğinin önemine değinen ve İngiltere'nin Türkiye'ye olan ihtacatın arttırılmasını ve Türk pazarında olabildiğince çok İngiliz üreticisinin boy göstermesini ve satış yapmasını istiyordu. İngiliz-Türk ilişkileri bu dönemde zirve yapmıştı.

Ancak 1963'ün ikinci yarısında Kıbrıs'ta toplumlararası ilişkiler en kötü halini almıştı. Kıbrıs Rumları ve liderleri Başpiskopos Makarios, Anayasa'yı kendi toplumlarının yararına değiştirmekten vazgeçmiyordu. Öncelikli istekleri ise, Ada'nın yönetimini tek başlarına ele almaktı. İlk olarak Türkiye'nin garantörlüğünü etkisizleştirmek istediler. Kıbrıs Dışişleri Bakanı Kyprianou tarafından İngiliz Dışişleri Bakanı Home'a resmi olarak Makarios'un önerisini olan; *“Yunanistan ve Türkiye'nin garantörlük güçlerinin durdurulması gerektiğini ve sadece İngiltere'nin bu pozisyon da kalmasını”* iletti.

Dışişleri Bakanı Home, bu önerinin kabulünün Zürih ve Londra Antlaşmalarının kaldırılması ve bunun İngiliz politikalarına aykırı olduğu biliyordu. Bu nedenle şu cevabı verdi: *“Biz Yunanistan ve Türkiye ile dostuz. Şunu biliyoruz ki, eğer Kıbrıslıların arkasından entrikalar çevirdiğimizi düşünürlerse ve bizim içinde İngiltere'de bu yeni bebeği kendimiz için tuttuğumuz hissi kalmaz. Sonunda da bize küseceklerdir.”*

Bu önerinin amacı Türkiye'nin Kıbrıs üzerindeki haklarının elinden alınmasına ve Kıbrıs konusunda herhangi bir dahiliyetine engel olmaya yönelikti. Kıbrıslı Rumlar, Yunanistan'ında garantör güçlerinin gitmesini istiyordu, çünkü Kıbrıs ile Yunanistan

---

¹⁰²⁷ Göktepe, Policy, s. 125-126

arasındaki coğrafi uzaklık gerçekte Yunanistan için pratik bir şey değildi. Son olarakta, 30 Kasım 1963'te Makarios 13 maddeden oluşan yeni Anayasa değişiklik teklifini Drç Küçük'e ve garantör İngiltere-Yunanistan ve Türkiye'ye sundu. Bu noktadan sonra da ilişkiler en kötü seviyeye çıktı. Teklif Kıbrıs Türkleri tarafından ve resmi olarak da Türk hükümeti tarafından 6 Aralık'ta reddedildi. Önerisinin zamanlaması da Makaraaios'a avantaj sağladı, çünkü Zürih ve Londra Antlaşmalarına imza atan Türkiye ve Yunanistan ikilisinde, Karamalis ve Menderes güç kaybetmişti (Türkiye'de askeri darbe oldu). Yunanistan'daki Kasım 1963 seçimlerinde Karamanlis'in yenilgisi ile sonuçlandı, 16 Şubat 1964'de çoğunluk bir güçle George Papandreu başa geçti. Ayrıca, Papandreu ise Makarios'u cesaretlendirdi ve enosis politikalarını da gelecekte savunacaktı.¹⁰²⁸

Sonuç olarak Kıbrıs 1959'dan 1963'e kadar bu zaman zarfında İngiltere'nin Türkiye üzerinde ki politikalarında da önemli bir element olmuştur. 1958 ve 1959 Kıbrıs sorunu görüşmelerinin yoğun geçtiği bir dönemdir. Şubat 1959'dan Ağustos 1960 kadar ki dönem ise geçiş dönemidir. Kıbrıs, İngiltere, Türkiye ve Yunanistan'ın garantörlüğü altında bağımsız olmuştur; bu birliktelik Kıbrıs Rum ve Kıbrıs Türk Toplumlarının birlikteliğinde Aralık 1963'e kadar devam etti. Buradanda anlaşılacağı gibi, ada halkı, hiç arzu etmesede, kendilerini İngiltere'nin etkin nüfuz alanında buldular.¹⁰²⁹

İngiltere'nin gerçek niyeti, Kıbrıs'ta meydana gelen çatışma ortamında taraflar arasında bir hakem rolü üstlenmek. Böylece çıkar ve konumunu sağlamlaştırmak istemesidir. Çünkü İngilizler üsleri sayesinde Kıbrıs'ın yaklaşık %3'üne sahiptir ve bu hakkını kaybetmek istemiyordu. Her ne kadar kendisi gibi Türkiye ve Yunanistan garantör ülkeler olsada bu durumu pek fazla önemsemiyordu. İngiltere açısından en önemli konu adada sahip olduğu askeri üslerdir. Bütün bu gelişmeler İngiltere açısından iki şeyi açıkça göstermektedir. Birincisi İngilizlerin ulusal çıkarlarını engelleyecek her türlü gücü minimize etmek eğer mümkünse yok etmek. İkincisi ise sahip olduğu askeri üsler sayesinde Kıbrıs'tan ve bölgeden etkin bir şekilde yararlanmak.¹⁰³⁰

---

¹⁰²⁸ Göktepe, Policy, s. 128-130.

¹⁰²⁹ Göktepe, Policy, s. 135.

¹⁰³⁰ Tamçelik, İngiliz Üslerinin, s. 1519-1520.

4.11. AKRİTAS PLANI, KANLI NOEL (1963) VE CUMHURİYETİN SONU

Simerini gazetesinde “Yunan Bayrağı Üzerine Yaptığım Yemine Sadığım” başlığı altında; “*Kıbrıs’ın bağımsızlığı için mücadele eden ve bu uğurda hayatlarını veren Yunanlılara karşı ödevlerimiz vardır. Bunlar mezarlarında, ‘vatani gelecek nesillere aldığınızdan daha küçük teslim etmeyin diye haykırıyor.’ Vatani aldığımızdan daha küçük olarak gelecek nesillere teslim etmeyeceğimize dair Yunan bayrağı üzerine yaptığımız yemine son nefesimize kadar sadık kalacağız.*” İfadeleri 1963 Kanlı Noel olaylarından yirmi sene sonra bile Rum yönetimi başkanlığına seçildikten sonra, Yunanistan’a yaptığı ilk gezide basın toplantısında Klarides yukarıdaki sözleri sarf ediyordu.¹⁰³¹ Bu açıklamadan yirmi sene önce de Rum liderliğinin emel ve amaçları yüz yıllardır aynıydı. Akritas Planı diye bilinen, yani Kıbrıs ile Yunanistan’ı birleştirmek, yani enosisi gerçekleştirmek üzere, belirlenmiş metotlar doğrultusunda Kıbrıs Cumhuriyetini yıkmayı amaçlayan bir plan olarak hazırlanmıştır. Makarios ve Rum liderliği, Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası’nın Türklere hak tanıyan ve çoğunluk egemenliği karşısında denge kuran kısımlarını, Bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti’ne gölge düşürür gerekçesi ile uygulamaya sokmadı. Bir yandan dünyaya bu Anayasanın işlemeyeceği iddiasını öne sürerken, diğer yandan gerektiği gün uygulamaya koymak üzere, ada Türklerini topyekûn yok etmeyi amaçlayan bir planı gizliden gizliye hazırlamaya başladılar.

Bu plan, ilk kez 21 Nisan 1966 tarihli Rum Patris gazetesinde ifşa edilmiştir. “Türkü İmha Planı” Akritas Planıydı. Rum halkını, Kıbrıs Türk Toplumuna karşı silahlandıran ve bu korkunç planda görev alan Rum liderleri 7 Şubat 1967 tarihli Patris gazetesinde görevleri ve isimleri ile şöyle yayınlanıyordu: “*Başkan: Polikarpos Yorgacis, Başkan Vekili: Çalışma Bakanı Thassos Papadopoulos, Kurmay: Milletvekili Nikos Koçis, Kurmay Daireleri Müdürü: Temsilciler Meclisi Başkanı Glafkos Kleridis.*”

---

¹⁰³¹ 6 Mart 1993 Simerini Gazetesi’nden alıntıdır; Sabahattin İsmail, **İtirafklar**, Dokuz Eylül Üniversitesi Kütüphanesi, 1993, (İtirafklar), s. 8.

Kıbrıs Türkleri'ni 24 saat içinde yok ederek Enosisi gerçekleştirmek isteyen bu planın içeri şu hedefleri içermektedir; *“Türlere haklarını vermemek, idari baskılarla, Kıbrıs Türk toplumunu huzursuz etmek, dış dünya ile ilişkilerde Kıbrıs Türk yetkililerinin temaslarını engellemek, sürekli olarak Türkiye'yi Kıbrıs'a saldırıya hazır bir ülke olarak suçlamak, asıl davanın Enosis olduğunu perdeleyen propaganda faaliyetlerine hız vermek (yürürlükteki propaganda da gerekçe olarak Türklerin silahlandığını, adayı taksim için harekete geçtiklerini öne sürmüşlerdir.*

Ayrıca dış dünyada Kıbrıs probleminin çözümlenmediği ve yeniden gözden geçirilmesi gerektiği yanlış kanısını yaratmaya çalışmışlardır), Türk Toplumunu içten parçalamak, Türk Toplumunun sıkıntılarını ve bunalımlarını Türkü Türk'e düşürmek amacıyla kullanmak, Türkiye ile olan bağları zayıflatmak için önlemler almak, Türk Toplumunun ekonomik sıkıntılarını artırmak, Ekonomik ve sosyal gelişmeyi önlemek için baskı yöntemleri uygulamak, tedhiş ve baskı yolu ile Türkleri bezdirip Kıbrıs'tan uzaklaştırmak, Türklerin elinden toprağını satın alarak Türkü Kıbrıs'a bağlayan değerleri ortadan kaldırmak, toplumun zayıf bir anında ya da bölündüğü gün Enosisi sıçramak.” 1963 Aralık olayları ile Rumlar planı uygulamaya koymayı denemişlerse de, uygulama Türk toplumunun kahramanca direnişi karşısında yarıda bırakılmak zorunda kalmıştır.¹⁰³²

1960 yılında kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Rum İçişleri Bakanı Yorgacis tarafından Akritas Planı'na göre oluşturulan paramiliter Rum kuvvetleri elemanları, 21 Aralık Cumartesi gününün ilk saatlerinde, sabaha karşı 02.00'de, Lefkoşa'nın Türk mahallesi olan, günümüzde Rum tarafında bulunan Tahtakale semtinde, evlerine dönmekte olan iki arabadaki Türklerin kimliklerini kontrol etmek istediler. Kendilerinin polis olduğunu söyleyen sivil kıyafetli ve silahlı Rumların durumlarından şüphelenen Türkler, Rumlardan “polis olduklarını belgeleyen kimlik kartlarını” göstermelerini talep ettiler. Bunun üzerine silahlı Rumlar, arabadakilerin inmelerini ve aranmak için sıraya girmelerini zor kullanarak emrettiler. Kadınların erkekler tarafından elle aranmasına izin

¹⁰³² Rauf Raif Denктаş, **O Günler, Kıbrıs Rumunun Gerçek Niyetlerinin Belgesi Akritas Planı**, TBMM Kütüphanesi, 1993, (Akritas), s. 1-2.

vermek istemeyen Türkler ile Rumlar arasında tartışma çıktı.

Bu sırada bir Türk kadını, kendini polis olarak tanıtan Rumlardan birini tanıdı ve O'nun polis değil, Olimpiakos Futbol Kulübü'nden Yanni adlı bir Rum olduğunu bağıarak duyurdu. Bunun üzerine paniğe kapılan Rumlar, ateş etmeye başladı. Açılan ateş sırasında durdurulan araçta bulunan Cemaliye Emir Ali ve Zeki Halil Karabülük can verdi, dört kişi de yaralandı. Bu olaydan bir saat sonra başıbozuk Rum askerleri Türk kamu binalarına ateş açtı ve iki öğrenci yaralandı. Daha sonraki günlerde de özellikle Lefkoşa'nın Dereboyu ve Küçük Kaymaklı mahallesindeki Türk evlerine karşı Rum taarruzları başladı ve Kıbrıs tarihinde "*Kanlı Noel*" olarak anılan olaylar tüm Kıbrıs'a yayıldı. Böylece Akritas Planı gereğince Türklerin yok edilmesi hareketi başlamış oldu.¹⁰³³

Harry Scoot Gibbons'un da deyişle Noel savaşı başlamış oldu. Ancak bu bir savaş değildi. Çoğunluğun vahşi bir saldırısıydı ve daha sonra ağır silahlı Rum toplumunun silahsız az sayıda ki Türk topluma karşı giriştiği saldırıydı. İmha planı bu saldırılarla başlamıştı.¹⁰³⁴ Olay öncesi birçok Rum özel polis olarak kaydedildi ve polis karakollarında silahlandırılarak 21 Aralık olaylarında Türklere karşı çatışmalara sokuldu, özellikle Ledra Palas bölgesini kullandılar, Aralık 1963'e gelidğinde de Rumlar 5000 kişilik tam eğitilmiş, 5000 kişilik de yedek kuvvetleri bulunmaktaydı.¹⁰³⁵ EOKA'cı bir grup Girne Kapısı'ndaki bronz Atatürk büstüne de ateş açtılar. Aynı arabadan Türk Cemaat Meclisi Başkanı Rauf Denктаş'ın Ofisi ve Selimiye Caamisi'ne de ateş açıldı.¹⁰³⁶ Bu nedenle Türkler harekete geçmeye karar verdiler. Türk polisi, jandarma ve ilk TMT üyeleri iş yerlerini terk etmeye ve bazen silahları ile birlikte, Türk kemsinde toplanmaya başladılar, Böylece TMT Türk Toplumunu savunma faailyeti fiilen başladı.¹⁰³⁷

---

¹⁰³³ BCA.030.01.64.394.29.

¹⁰³⁴ Harry Scoot Gibbons, **The Genocide Files**, 2nd. Edition, Near East Publishing, Lefkoşa, (Genocide), October 2003, s. 11.

¹⁰³⁵ Foley, Warfare, s. 167-169.

¹⁰³⁶ Daily Telegraph, 23 December 1963.

¹⁰³⁷ Purcell, s. 323.

Diğer taraftan, Kıbrıs Cumhuriyet'nin resmi haber ajansını ele geçirip, resmi yetkililerin Türk ayaklanmasının başladığını ve ayaklanmanın bastırılmakta olduğu haberini yaymak için kullandılar. Tam da o günlerde 23 Aralık günü Lefkoşa devlet hastanesindeki 25 Türk hasta aniden yataklarında kayboldular. Hastanedeki Yunanlı doktorlar bu hastaları yataklarında yatarken gırtlaklarını kesip cesetleri bir kamyonu yükleyerek, kentin kuzeyindeki bir çiftliğe götürülüp, orada makinalarla parçalayarak toprağa gömdüler. Kıbrıs Rum vahşetinin bir başka örneği ise, Rum ve Türklerin karma olarak yaşadığı Türkeli köyündeki Türklerin Noel gecesini uğradıkları katliamdır. Bu köyde o akşam içlerinde 10 yaşında bir kız çocuğu ile 13 yaşındaki bir erkek çocuğun da bulunduğu toplam 12 genç yaşta Türk öldürüldükten sonra, diğerleri tekme tokat Türklerin bulunduğu Yılmaz Köyü'ne sürüklenip evleri yağma edilip yakılır.¹⁰³⁸ 23-24 Aralık gece yarısı 950 kişilik Yunan Alayı'nı da takviye olarak hücumlarını arttırdılar ve Alay, Türk mevzilerine yaklaşık elli metre mesafede tertiplendi. 24 Aralık sabahı Yunan Alayı'nın keskin nişancıları Türklere ateş açtılar.¹⁰³⁹ Nikos Sampson'un başında bulunduğu EOKA'cı takviye güçler, 23 Aralık'ta yaşlı, kadın, genç demeden Türkleri katlettiler.¹⁰⁴⁰ Aralıksız devam eden çarpışmalar sonunda ellerindeki mühümmatı tüketen Türkler Küçükaymaklıyı boşaltmak zorunda kalmışlardı. Rumlar, Küçükaymaklı ile Lefkoşa'daki Türk kesimi arasını tuttıkları için Küçükaymaklı'daki Türklerin tek çıkış yolu kalmıştı. Bugün Hamiyköy olarak bilinen Kuzeyindeki Hamit Mandıralı bölgesi, Rumların yoğun ateşi altında 6000 kişilik köy halkı, sadece üzerlerindeki giysilerle, zorunlu eşyalarını bile almadan Hamitköye kaçmak zorunda kalıyordu.

Halkın kaçışını emniyet altına almak için elindeki tek silahla, çok sayıdaki Rum'a karşı direnen ortaokul öğretmeni Hüseyin Russo şehit düşer ve naaşı ancak 48 saat sonra olduğu yerden alınabilir. Köyden kaçamayacak kadar ihtiyar olan 100

---

¹⁰³⁸ Koç, s. 109.

¹⁰³⁹ Harry Scot Gibbons, **Kıbrıs'ta Soykırım**, Near East Publishing, Lefkoşa, 2003, (Soykırım), s. 96-97.

¹⁰⁴⁰ Süha Bölükbaşı, "The Cyprus Dispute and the United Nations: Peaceful Non-Settlement between 1954 and 1966", **International Journal of Middle East Studies**, Vol. 30, No 3, Ağustos 1998, pp. 410-434, p. 416.

yaşındaki köy imamı ve yerinden kımıldayamamak kadar hasta ve felçli oğlu, yataklarının içinde Rumlar tarafından şehit edilirler.¹⁰⁴¹ Küçükaymaklı düşmüş ve çoğunlukta olan Türkler bölgeden atılmıştı. Küçükaymaklı'daki Türklerin birkaç düzinesi burada öldürülmüş, 700 kadarı rehin alınıp bilinmeyen bir yere götürülmüştü. Bunların bir kısmı daha sonra öldürüldü.

Olaydan dört gün sonra, Rumlar 500 kadın ve çocuğu Küçükaymaklı'dan alıp götürdüklerini kabul ettiler.¹⁰⁴² Rum saldırıları 24 Aralık Salı günü bütün bir şiddetiyle devam eder. Lefkoşa'daki Kumsal bölgesi “*ölü bölge*” olarak düşünüldüğünden savunmasız bırakılmıştı. Bu bölgede uzun yıllar Türkler ile kardeşçe yaşayan Avrağami adında bir Ermeni asıllı Rum'un, Rum militanlara “*burada Türk direniş yok*” haberini vermesiyle, Rum katliamı hermen başlar. 150'den fazla Rum, Terezpulos kod adlı bir Yunan subayının komutasında, Lefkoşa'daki Kumsal bölgesine geldi. Aynı bölge de bulunan Servis Un Fabrikası'nda konuşlanmış Rumların ateş desteği ile İrfan Bey Sokak, 2 numarada ikamet eden tabip Binbaşı Nihat İlhan'ın ailesini katlettiler. Eşi Mürüvet İlhan 37 yaşındaydı. Çocukları ise sırasıyla, 1958 doğumlu Murat 6, 1959 doğumlu Kutsi 5 yaşında ve en küçük olanı Hakan ise daha 10 aylık bir bebektir. Saklandıkları küvetin içinde Rumlar tarafından katledildiler. Dünya basınının da ise bu olay anında yayınlandı.¹⁰⁴³

Kıbrıs Türk Alayı'nın Komutanı Kurmay Albay Nuri Ersöz olayın olduğu gün birliklerine alarm verir. ABD'deki görevinin ardından 20 Mart 1963 tarihinde Kıbrıs'ta göreve başlayan Binbaşı Nihat İlhan, dokuz ay on gün adada görev yaptı. Görevi 28 Aralık 1963 günü beklenmedik şekilde son buldu.

Binbaşı Nihat İlhan göreve gitmek üzere saat 04.00 sularında 1963 model Volkswagen arabasına biner ve evden çıkar. Evden çıkışında ilk karşılaştığı kişi her sabah evine taze süt, yoğurt ve peynir getiren çoban Hüseyin olur. Onunla selamlaşır ve

---

¹⁰⁴¹ Dr. Fazıl Küçük ve Arkadaşları, s. 119.

¹⁰⁴² Purcell, s. 323-326.

¹⁰⁴³ 28 Aralık 1963 tarihli Daily Mail gazetesinden alıntıdır; Ulvi Keser, **Kızılây Belgeleri Işığında Kıbrıs 1963-1974-I**, Türk Kızılâyı Yay., 2014, (Kızılây), s. 46-47.

görev bölgesine gider. Özellikle KüçükKaymaklı ve Gönyeli civarında çarpışmalar devam ettiğinden hastaneye devamlı yaralı getirilmektedir. Hayatında hiç otobüs kullanmamış olan Binbaşı Nihat İlhan hiç yardımcı olacak kimse bulamayınca hastanedikleri ve ameliyat malzemelerini çatışmanın ortasında kalan Kaymaklı'dan götürmek için direksiyona geçer ve otobüsle Gönyeli'deki hastaneye dönüştürülen okula gelir. Tarihe “*Kumsal Katliamı*” olarak geçen ve “*tek suçları babalarının bir Türk subayı olması olan masum çocukların katledildiği*” bu olayın gerçekleştiği ev daha sonra evin sahibi Hasan Yusuf Kudum tarafından “*Barbarlık Müzesi*” haline getirilir. Evinde olup bitenlerden habersiz olan Binbaşı Nihat İlhan'a acı haberi çoban Hüseyin getirir. Kendisine çocukların sütünü, ekmeğini götürüp götürmediğini soran Binbaşı İlhan'a çoban Hüseyin “Hayır götürmüyorum. Çocuklarımız artık ne ekmek yiyor, ne peynir yiyor. Onlar Allah'ına kavuştu” cevabını alır.¹⁰⁴⁴ Olay sonrası Türk Elçiliğine getirilen ve Elçi Bey ile Binbaşı İlhan'ın aralarında geçen konuşma şudur: “*Elçi Bey seni istiyor. dediler ve elçinin odasına girdim ve 'Hayrola?' dedim. Dedi ki 'Böyle böyle işte, kaybettiniz çocuklarınızı.' 'Hayrola kaçırıldılar mı ailemi ve çocuklarımı?' dedim. 'Hayır, hayır katlettiler.' dedi. 'Allah'ıma şükürler olsun, vatan sağ olsun.' dedim. Elçi bana 'Neden öyle söyledin?' diye sordu. Dedim ki 'Efendim ya kaçırsalardı. Küçücük çocuk 4 yaşında, 6 yaşında. Kim bilir hangi dağda çoban olacaktı. Ya hanımımı ne yapacaktı? Birden bire böyle ferahladım, vatan sağ olsun.' dedim*”...¹⁰⁴⁵

Maalesef Rumların ailesini katletmesinden 44 yıl sonra Nihat İlhan Kıbrıs'a bazı asılsız iddialar yüzünden yeniden gelmek zorunda kaldı. Gelme nedeni is 19 Mart 2007 tarihli Hürriyet gazetesinde şöyle belirtiliyordu; “*Ne yazık ki, Kıbrıs'ın yakın tarihine kanlı harflerle yazılan Rumların 1963'teki 'Kanlı Noel Kumsal Katliamı'nın simgeleşen ismi 'Binbaşı' Nihat İlhan, dinmeyen acısını kalbine gömerek 44 yıl aradan sonra ilk kez adaya geldi. Rumların eşi ve 3 çocuğunu banyo küvetinde hunharca katlettiği emekli Tabip Tuğgeneral Nihat İlhan, son dönemde Rumların 'Kumsal katliamını Türkler yaptı' iddialarına isyan ederek adaya geldiğini söyledi. Emekli General Nihat İlhan ailesini*

¹⁰⁴⁴ Keser, Kızılay, s. 47-48.

¹⁰⁴⁵ Ulvi Keser, “21 Aralık Kanlı Noel, Kumsal Faciası ve Bugüne Yansımaları”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi (ÇTTAD)**, XI/23, 2011 Güz, (Aralık), s.s. 93-121, s. 102.

kaybettiği 1963'teki katliamın ardından adaya bir daha adımını atmadı. Ancak son dönemde Rum ve KKTC medyasında Kumsal katliamını Türkiye'nin müdahalesini sağlamak amacıyla Türk askerleri yaptı' iddialarına isyan ederek 44 yıldır sürdürdüğü Kıbrıs'a gelmeme kararını değiştirdi ve 18 Mart Şehitleri Anma Günü'nde Lefkoşa'ya adımını attı."¹⁰⁴⁶

18 Mart tarihinde Yüksek Lisans yaptığım Girne Amerikan Üniversitesi'nde bir konuşma yapan Nihat İlhan ile tanışma fırsatım oldu ve kendisine; *"Sizin gibi kahraman bir asker ile tanışmaktan büyük şeref duyduğumu ve minnettar olduğumu"* söyledim. Nihat İlhan'ın bana cevabı ise; *"Bugün olsa yine bu yaşıma rağmen çıkar gelir savaşırım, eğer gerekirse tıpkı şehit yavrularım ve eşim gibi, şimdiki evlatlarım, eşim ve benim de canım bu vatana feda olsun"*du.¹⁰⁴⁷

1963'ün Aralık sonu onlarca Kıbrıs Türk'ünün katledilmesi ve esir edilmesi ile geçti, Dr. Küçük'e göre şehit sayısı 400'ü geçmişti. Türkiye'ninde sabrı taşmıştı artık, tepkiler de artmaktaydı. Kıbrıs Adası'nda iç savaş havası esiyordu.¹⁰⁴⁸ (EK 23)

21 Aralık 1963te başlatılan Rum saldırılarından bir hafta sonra Dr. Fazıl Küçük 29 Aralık'ta Lefkoşa'daki Türk Büyükelçiliğine hitaben bir mektup gönderdi. Dr. Küçük'e ek olarak Kıbrıs Cumhuriyeti'ndeki 3 Türk Bakan da imza etmiştir: Osman Örek, Fazıl Plümer ve Dr. Niyazi Manyera. Mektup şöyledir:

"Muhterem Beyefendi,

Aşağıdaki özel mesajın Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanına, Başbakanına ve Genel Kurmay Başkanına tellenmesini rica ederim. Müteaddit defalar ateş kes mukavele ve tertibatı yapıldığı halde vatandaşlarımızın elan hücumu uğramakta ve daimi silah tehdidi altında bulundurulmaktadırlar. Lefkoşa'dan gayri diğer kasaba ve Türk köylerinden aldığımız haberler de bizi büyük bir endişeye sokmaktadır. Durum gayet

---

¹⁰⁴⁶ Hürriyet, 19 Mart 2007.

¹⁰⁴⁷ Emekli TabipTuğgeneral Nihat İlhan'ın 44 yıl sonra Kıbrıs'ta kendisi ile 18 Mart 2007 tarihinde öğrencilik yıllarımda tanışmam esnasında ki görüşme.

¹⁰⁴⁸ Cumhuriyet, 24-28 Aralık 1963, Vatan, 24 Aralık 1963.

vahimdir. Yapılan müzakere temaslarında da anlaşıldığına göre Rumlar hiçbir suretle gerilemek fikrinde değillerdir. İngilizlerin almağa çalıştığı oyalayıcı tedbirlerden de istifade ederek poizsyonlarını tahkim etmekte ve köylerimizi muhasara edip bizleri tamamen irtibatsız bırakmaktadırlar. Şimdiye kadar Lefkoşa'nın Türk semtinde yalnız Cumhur Başkan Muavininin ikametgâhında olan telefon işlemekte idi. Bu mektubun yazıldığı anda bu telefon irtibatıda kesilmiş bulunmaktadır.

Bu durum karşısında Kıbrıs Cumhuriyetinin Türk icra elemanı olan biz (Cumhur Başkan Muavini ve üç Türk Vekil) Türkiye Cumhuriyeti Hükümetine resmen bir kere daha müracaat edip can, mal ve haklarımızın korunmasını istirham etmek hususunda karar almış bulunmaktayız. Bu ricamızın acilen tezekkür edilip gereken tedbirlerin vakit geçmeden alınmasını saygılarımızla istirham ederiz.”¹⁰⁴⁹

Dr. Küçük'ün aynı gün T.C. Lefkoşa Büyükelçi Dr. Mazhar Özkol'a yazdığı ikinci mektup ise sayıları onbine ulaşan Türk göçmenler için acil yardım çağrısıdır. Aralık ayının en soğuk günlerinde insanlar evsiz, barksız, işsiz, parasız kalmışlardır. Rum basını zafer verimleri ile doludur.¹⁰⁵⁰

4.12. KIBRIS TÜRKLERİNE YAPILAN DEVLET TERÖRÜNE KARŞI İNGİLTERE'NİN OYALAMA POLİTİKALARI VE TÜRKİYE'NİN ÜÇLÜ MÜDAHALE ÖNERİSİ

Kıbrıs'ta dönüşü olmayan bir yola girilmişti. Türk Toplumuna karşı girişilen bilinçli ve planlı katliamlar 24 Aralık'ta TBMM'nin de öncelikli gündemiydi artık. Hükümet adına açıklama yapan Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin, defalarca Makarios'un uyarılmasına rağmen Anayasa değişikliğinden vazgeçmediğini, özellikle de Zürih ve Londra Antlaşmaları'nda Kıbrıs Türk Halkının hak ve menfaatlerini teşkil eden 182. maddesinin hiçbir şekilde kaldırılamayacağı veya değiştirilemeyeceği vurgulanan

¹⁰⁴⁹ Rauf Raif Denктаş, **Kıbrıs Türk Halkının Özgürlük ve Bağımsızlık Mücadelesinden Kesitler, Arşiv Belgeleri ve Notlarla İlk Altı Ay**, 2. Baskı, Yorum Yayıncılık, KKTC, 1991, (Özgürlük), s. 1.

¹⁰⁵⁰ “Muhterem Beyefendi, Tethiş hareketleri yüzünden evlerini terk edip mektep, cami ve başka yerlere iltica etmek mecburiyetinde kalan vatandaşlarımızın iase ihtiyaçlarına ilaveten kendilerine acilen battaniye, elbise v.b. temin edilmesi gerekmektedir...” , Denктаş, Özgürlük, s. 2.

temel hükümler olduğunu, Anayasa garantisinden yoksun kaldığı takdirde Kıbrıs Türk Cemaati'nin niyetleri malum bulunan Rum Cemaati'nin ve liderlerinin tamamıyla takdir ve lütfuna bırakılmış alelade bir azınlık durumuna geleceğini, böyle bir durumunda hiçbir Türk hükümeti tarafından asla kabul edilmeyeceğini söylüyordu. Anayasa'nın uygulanmasında değil, Anayasa ve hükümlerinin Rumlar tarafından kasıtlı olarak uygulanmamasından veya kötü uygulamasından doğduğunu, Cumhurbaşkanı Makarios'un sahip olduğu Cumhurbaşkanlığı sıfatının gereklerini ve tarafsızlığını unutarak Rum Cemaati'nin antlaşmalara cephe almaya ve Türk Cemaati'ne karşı tahrik etmeye devamlı şekilde çalıştığını ve Kıbrıs'taki güçlerin asıl sebeplerinin de bunlar olduğunu vurguluyordu. Erkin, Kıbrıs'taki güçlerin asıl sebeplerinin de bunlar olduğunu ve bu düşünceyle 6 Aralık günü Türkiye'nin Makarios'un tekliflerini reddettiğini ve 16 Aralık günü Lefkoşa Büyükelçisi tarafından bizzat Makarios'a gönderildiğini. Makarios'un, Türk hükümetinin yanıtını alıp inceledikten birkaç saat sonra, kapalı bir zarf içinde ve zarfın içeriğini bilmediğini söyleyen Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri aracılığıyla Büyükelçiliğe geri gönderdiğini. Zarfın içinden çıkan gayri resmi bir kâğıda, Türk hükümetinin yanıtının Kıbrıs'ın iç işlerine müdahale mahiyetinde görüldüğü ileri sürülerek kabul edilmeyeceği yazıldığını ve bu davranışın uluslararası ilişkilerde teamül ve usullere tamamıyla aykırı olduğunu söylüyordu.¹⁰⁵¹

Rum yönetimi samimiyetsizliğini bir kez daha ortaya koyuyordu. 23 Aralık günü Makarios ve Türk liderleri, Baf Kapısı polis karakolunda bir araya gelerek ateşkes anlaşması yaptılar. Ancak bu anlaşma uygulanamadı ve genişleyen çarpışmalar, aynı gün Larnaka'ya da sıçradı.¹⁰⁵² Ayrıca Paris'ten Londra'ya geçen Kıbrıs Dışişleri Bakanı Kipriyanu, 23 Aralık günü İngiliz Dışişleri Bakanı ile görüşerek son olayların palnlı olmadığı, istemeyerek başlatıldığı konusunda Bakanı ikna etmeye çalışıyordu. Kipriyanu aynı zamanda, Paris'te özel olarak görüştüğü Türk Dışişleri Bakanı Erkin'in, Anayasa'da değişiklik yapılmaması koşuluyla, Kıbrıs'taki sorunları görüşebileceklerini ve bu konuda son sözü söyleyecek olanın Türkiye hükümeti olduğunu vurguladığını

¹⁰⁵¹ Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 1, Cilt 23, Toplantı 3, 18. Birleşim, 24.12.1963, s. 509-510.

¹⁰⁵² Stephans, s. 181.

aktarıyordu. İngiliz Dışışleri Bakanı Butler'in, Makarios'un Kıbrıs'ta amacına ulaşması halinde bundan en az başkaları kadar Kıbrıslı Rumların da zarar göreceğini belirttiği toplantıda, Kipriyanu buna karşılık, Makariso'un elinden geleni yapmaya çalıştığını, olanların esas sorumlusunun Türkler olduğunu belirtiyordu. Adadaki durum hem garantör ülkeler, hem de Amerika dahil büyük devletler arasında ciddi endişe yarattığını, Kıbrıslı Rumların düzen ve asayişini sağlayamadıkları takdirde hiçbir olumlu sonuca ulaşamayacaklarını aktaran Butler'i rahatlatmak ve İngiliz hükümetinin desteğini almak için Kipriyanu, Atina'da Venizelos'la Kıbrıs'ın İngiltere arasındaki ikili bir anlaşma yapılırsa, Kıbrıs'ın içişlerine dıştan müdahale yapılması tehlikesinin azalacağını iddia ediyordu. Tüm bunlara karşın Butler Kipriyanu'ya, yapılacak ilk ve önemli işin düzen ve asayişin sağlanması olduğunu, İngiltere'nin hem Türk, hem de Yunan hükümetleri nezdinde bu yönde çalışmalarını geliştirmek üzere girişimlerini sürdüreceğini vurguluyordu.¹⁰⁵³ Meclis'teki konuşmasına devam eden Erkin; bu gelişmeler üzerine 23 Aralık 1963 tarihinde, Yunanistan, İngiltere ve ABD Büyükelçiliklerini davet ederek, Kıbrıs'taki son şiddet eylemlerini Türk hükümeti ve Milletinin büyük hassasiyet ve ciddiyetle takip ettiğini belirtti. Rum militanların saldırı ve tecavüzlerinde derhal durdurulması için hertürlü imkanı seferber edeceklerini. İngiliz Büyükelçisi'nin, Kıbrıs Dışışleri Bakanı'na herhangi bir olumlu gelişmenin ilk koşulunun, ancak Kıbrıs'ta asayiş ve düzenin korunmasına bağlı olduğunu bildirdiğini, Kıbrıs'ta tansiyonu düşürecek ve güvenliği sağlayacak tedbirlerin alınması için Cumhurbaşkanı Makarios'a ortak müracaat edilmesinde İngiltere tarafından Türkiye ve Yunanistan'a katılmaya hazır olduğunu bildirdiğini anlatıyordu.¹⁰⁵⁴ Ancak Ankara öfkeli, Makarios'un niyetinin bu kadar açıklık kazandığı ve adada artık çatışmaya neden olduğu bir süreçte, İngiltere'nin bir garantör olarak halen net bir tavır ortaya koymaması, Ankara'da endişe ve öfke yaratıyordu. Bu endişeyi dile getirmek amacıyla 22 Aralık'ta Dışışleri Bakanı Genel Sekreter Yardımcısı Haluk Bayülken, İngiliz Büyükelçisi'yle görüşüyor ve İngiltere'nin uluslararası Kıbrıs Antlaşmalarına saygı gösterilmesi konusunda net bir tavır ortaya

¹⁰⁵³ FO 371/168978 nolu, İngiliz Dışışlerinden Ankara Büyükeçiliğine gönderilen 1021 sayılı gizli telgrafından alıntıdır, Gazioğlu, Sonu, s. 436-437.

¹⁰⁵⁴ Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 1, Cilt 23, Toplantı 3, 18. Birleşim, s. 510.

koymasının, Kıbrıs'taki mevcut olumsuz durumun düzelmesine katkıda bulunacağını belirtiyordu. Oysa Türkiye'ye göre İngiltere, Anayasa'nın değiştirilebileği şeklinde çok tehlikeli bir yaklaşım göstererek Makarios'u cesaretlendiriyordu. Bayülken, İngiltere'nin, anlaşmalar ve ittifaklar temelinde ve ortak çıkarları da dikkate alarak, Kıbrıs'taki durumun daha da bozulmasını önleyici bir dayışmayı göstermesi gerektiğini de Büyükelçiye aktarıyordu.¹⁰⁵⁵ İngiliz arşiv belegelerinde, Türkiye'nin 22 Aralık'ta İngiltere, ABD ve Yunanistan'a çağrıda bulunarak Kıbrıs'ta anayasal düzeni korumak için dörtlü bir askeri müdahale talebinde bulunduğu belirtiliyor. Ankara'daki ABD Büyükelçisi Hare'nin, ABD'nin garantör statüsünde olmaması nedeniyle bu çağrının dayanağını sorduğunu Erkin'in, Ada'daki tüm taraflara dost olan ABD'nin de garantörlerin hareketine katılarak yardımcı olabileceği yanıtını verdiği belirtiliyordu.¹⁰⁵⁶ Türkiye'nin önerdiği, ABD ile üçlü garantör ülkenin dörtlü müdahale önerisine Yunan hükümeti destek vermiyor ve Garanti Antlaşması'nın böyle bir girişime olanak tanımadığı görüşünü öne sürüyordu.¹⁰⁵⁷

Aynı gün Venizelos, İngiliz Büyükelçisi'ne, Türk hükümetinin dörtlü hareket önerisinin son derece tehlikeli olduğunu, bunun adada ki Türk ve Yunan Alaylarını felaketli sonuçlara sürükleyeceğini söylüyordu. İngiliz Büyükelçisi, dörtlü müdahalenin sakıncaları olabileceğini, ancak Türk hükümetinin önerisi karşısında Yunan ve İngiliz hükümetlerinin uyumlu bir yanıt vermeleri gerektiğini belirtiyor ve Venizelos'u Makarios hükümetine, sükûneti ve nizamı sağlaması için üçlü başvuruda bulunulması konusunda ikna ediyordu.¹⁰⁵⁸

Erkin'in Meclis'teki açıklamalarında, Ankara'nın önerisinin ardından, 23 Aralık'ta İngiliz hükümetinin asayiş ve nizamı sağlamak için bir bildiri yayınladığını

---

¹⁰⁵⁵ FO 371/168978 nolu, İngiltere'nin Ankara Büyükelçisi Sir Dennis Allen'in 22 Aralık 1963'te Londra'ya gönderdiği 1369 sayılı gizli telgrafından alıntıdır, Gazioğlu, Sonu, s. 438.

¹⁰⁵⁶ FO 371/168978 nolu, İngiltere'nin Ankara Büyükelçisi Sir Dennis Allen'in 23 Aralık 1963'te Londra'ya gönderdiği 1377 sayılı gizli telgrafından alıntıdır, Gazioğlu, Sonu, s. 438.

¹⁰⁵⁷ FO 371/168979-14414 nolu, İngiliz Dışişleri Bakanlığı'nın 23 Aralık 1963'te Ankara'daki Büyükelçiliğine gönderdiği 2012 nolu telgrafından alıntıdır, Gazioğlu, Sonu, s. 439.

¹⁰⁵⁸ FO 371/168979-C1015/292 nolu Sir Ralph Murray'in Atina'dan gönderdiği 23 Aralık 1963 tarihli 778 sayılı telgrafından alıntıdır, Gazioğlu, Sonu, s. 439.

söylemiştik. İngiltere, Makarios ile görüşmeye Türkiye ve Yunanistan'a katılmaya hazırdı. Böylece Cumhurbaşkanı Makarios ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı Dr. Küçük nezdinde ortak girişim yaparak çarpışmaların derhal durdurulmasını istemeleri hususunda mutabık kalan Türkiye, Yunanistan ve İngiltere temsilcileri, bu mutabakatların 24 Aralık tarihli açıklamada;

“Türkiye, İngiltere ve Yunanistan hükümetleri, Garanti Antlaşması'nı imza eden Devletler sıfatıyla, Kıbrıs hükümeti ile Türk ve Rum Cemaatlerini hali hazır karışıklıklara son veremeye müştereken çağırırlar. Üç hükümet, bu gece ateş kesilmesi için uygun bir saatin tespitine ve her iki cemaatin buna riayeti istemeye Kıbrıs hükümetini davet ederler. Üç hükümet ayrıca, hukuk nizamının korunması lüzumunu göz önünde tutarak bugünkü durumu doğuran güçlüklerin halline yardım maksadıyla müştereken tavassutta bulunmayı teklif ederler” ifadelerini içeren ortak bir bildiri yayınlıyordu. Aynı gün öğleden sonra da, önce Makarios'u, arkadan da Dr. Küçük'ü ziyaret ederek, ortak bildiride açıklanan esaslar dahilinde girişimde bulunuyorlardı. Ancak bu girişimlerden deolumlu hiçbir sonuç çıkmadığı gibi Rum saldırıları daha da artıyordu.¹⁰⁵⁹

Yunanistan'ın, üçlü girişim içinde yer alarak Makarios'u uyarmasına karşın, adadaki Yunan Alayı 23 Aralık'tan itibaren fiili olarak silahlı Rum grupların ve Rum polisinin yanında yer alıyor ve onlara destek oluyordu. Lefkoşa'da 24 Aralık'ta Türklere yapılan saldırıların Yunan subayların komutası altında yapıldığı, Yunan Alayı'nın Rumlara silah ve mühimmat verdikleri, bunların Yunan Alayı'nın ambleminin bulunduğu araçlara taşındığı kanıtlanmış olaylardı.¹⁰⁶⁰

Türkiye açısından zaman daralmaktaydı, çünkü Kıbrıs'taki girişimler sonuçsuz kalmış, Kıbrıs Türkleri giderek daha da zor bir duruma düşmüştü. Bunun üzerine, Türk Devleti, İsmet İnönü başkanlığında, Genel Kurmay Başkanı, Genel Kurmay İkinci Başkanı, Genel Kurmayın diğer ilgilileri ve Dışişleri Bakanlığının katılımıyla 24 Aralık'ı 25 Aralık'a bağlayan gece saat 01.00'de toplandı. Kıbrıs'tan gelen son

¹⁰⁵⁹ Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, Dönem 1, Cilt 17, Toplantı 3, 20. Birleşim, 26.12.1963, s. 8.

¹⁰⁶⁰ FO 371/168979-C1105/316 nolu İngiliz Yüksek Komiser Vekili Cleary'in gönderdiği 24 Aralık 1963 tarihli 1044 sayılı telgrafından alıntıdır, Gazioğlu, Sonu, s. 440.

haberlerin ışığı altında durum ayrıntılı olarak inceleniyordu. Toplantı sonrası yapılan açıklamada; Kıbrıs'a yapılan ortak çağrının bir sonuç vermediğini ve Rum katliamlarının devam ettiği belirtiliyordu ve bu saldırıların son bulmaması halinde, Garanti Antlaşması uyarınca, adada bulunan üç ülke askeri kuvvetleri tarafından süratle ve fiilen gerçekleştirilmesi amacıyla, İngiltere ve Yunanistan hükümetleri nezdinde derhal gerekli girişimlerin yapılması kararı veriliyordu.¹⁰⁶¹ Ankara, NATO'yu da bilgilendirdi. 25 Aralık sabahı Kıbrıs'tan gelen olaylar sonrasında "*Türk Hava Kuvvetleri'ne Kıbrıs üzerinde ihtar uçuşu yapılması, Kıbrıs'taki Türk Alayı'na da kışladan çıkması talimatı veriliyordu.*"¹⁰⁶² Türk Alayı ve Türk jetleri sonunda müdahale ediyordu ve Rum ateşi duruyordu.¹⁰⁶³ (EK 24)

Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel de, 25 Aralık'ta ABD, İngiltere, Fransa, Federal Almanya ve Yunanistan Devlet Başkanlarına birer mesaj göndererek, Kıbrıs'ta kan dökülmesine bir an evvel son verilmesi için müdahale etmelerini talep ediyordu. Ateşkes çabalarına rağmen Rum saldırıları durmamıştı. Türkiye ise, iki savaş jetini Lefkoşa'nın üzerinden alçak uçuş yapmak için gönderdi. Uçuşların ardından, Makarios ateşkes görüşmelerini daha ciddiye aldı ve aynı gün öğleden sonra Makarios, Kıbrıs Temsilciler Meclisi Başkanı Klerides ve Kıbrıs Savunma Bakanı Osman Örek, Lefkoşa'daki İngiliz Yüksek Komiserinin bürosunda buluşarak ateşin kesilmesi için bir anlaşmaya vardılar.¹⁰⁶⁴ Anlaşmaya göre, İngilizlerin ateşkesi denetlemeleri, ayrıca bir Ara Bölge (Buffer Zone) ile bu bölgeyi belirleyen Yeşil Hattın oluşturulması ve Rum kuvvetlerinin bu ara bölgeden geri çekilmesi kabul edildi.¹⁰⁶⁵ 25 Aralık'ta Türk uçaklarının uyarı uçuşu yapmasının akabinde, 26 Aralık'ta İngiliz keşif uçaklarının, Kıbrıs'ın 25 mil açığında Türk Deniz Kuvvetleri'ne ait on iki gemi saptadıkları bilgisini Kıbrıs Rum liderliğine vermesi üzerine, Kıbrıs hükümetinin Rum bakanları olağanüstü bir toplantı

¹⁰⁶¹ FO 371/168979-C1015/328 nolu İngiliz Büyükelçi Allen'in Ankara'dan Londra'ya gönderdiği 25 Aralık 1963 tarihli 1393 sayılı telgrafından alıntıdır, Gazioğlu, Sonu, s. 445.

¹⁰⁶² Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 1, Cilt 24, Toplantı 3, 19. Birleşim, 25.12.1963, s. 27.

¹⁰⁶³ Milliyet, 26-27 Aralık 1963.

¹⁰⁶⁴ Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, Dönem 1, Cilt 17, Toplantı 3, 20. Birleşim, 26.12.1963, s. 7-10.

¹⁰⁶⁵ FO 371/168980-C1015/330 nolu NATO'daki İngiliz delegesi Sir S. Shuckburgh'un 25 Aralık 1963 tarihli 495 sayılı gizli telgrafından alıntıdır, Gazioğlu, Sonu, s. 442.

yaparak silahlı Rumların 27 Aralık günü şafak vakti buldukları mevzilerden geri çekilmeleri ve buraların denetimini General Young'ın emir komutasındaki İngiliz askerlerine devretme kararı alıyordu.¹⁰⁶⁶ Başbakan İsmet İnönü de, 26 Aralık'ta Senato'da yaptığı konuşmada İngiltere ve Yunanistan'ın ortak müdahaleyi kabul ettiklerini ve bu maksatla adada 25-26 Aralık akşamı ateşkesin tesis edildiğini ve İngiliz generalin komutasında yerel komutanların durumu değerlendirmeye başladıklarını bildiriyordu.¹⁰⁶⁷ Böylece İngiltere'nin Yeşil Hat diye adlandırdıkları bölgeye girdi ve ara bölgenin iki tarafındaki mevzileri devralarak, 2700 kişilik bir kuvvetle barış koruma görevine başladı.¹⁰⁶⁸

İngiliz Dışişleri Bakanı, 26 Aralık 1963 tarihinde akşam saatlerinde bir basın toplantısı düzenledi. Kıbrıs'taki son gelişmeler ışığında Garantör Devlet olarak kendilerinin bazı insiyatifler alacağını belirtiyordu. Kıbrıs hükümetini de bu kararlara uymasını gerektiğini dile getirdi. Ayrıca, İngiliz, Türk ve Yunan askerlerinin barışı ve düzeni yeniden sağlamak için yardımcı olmalarını da kabul etti. Aslında bu açıklama bir nebze Kıbrıs'ta üçlü bir müdahale ve Barış Koruma adı altında oluşturulmaya yönelik yeni bir dönemin habercisiydi. Yeni dönemde başrol İngiltere olacaktı.¹⁰⁶⁹

Üçlü askeri müdahalenin, Anayasa'yı değiştirmek ve Türklere tanınan anayasal hakları yok etmek için her türlü yöntemi kullanmaktan çekinmeyen. Bu maksatla Akritas Planı çerçevesinde Türkleri yok etmek veya azınlık düzeyine indirmek için katliamlar yapan Makarios ve Rum bakanlardan oluşan Kıbrıs hükümetinin asayışı ve düzeni yeniden kurmak için gösterdikleri çabalara yardımcı amaçladığının belirtilmesi, yeni düzenlemenin, yani üçlü müdahalenin Kıbrıs Rumlarının amaçlarına hizmet edecek bir düzenleme olduğunun bir göstergesiydi. Kıbrıs Türküne yapılan saldırıların ve katliamların önüne geçileceği düşüncesiyle Türk hükümeti tarafından Garanti

---

¹⁰⁶⁶ FO 371/168980-C1015/3351nolu İngiliz Yüksek Komiserliği'nin 27 Aralık 1963 tarihli, 1099 sayılı telgrafından alıntıdır, Gazioğlu, Sonu, s. 441.

¹⁰⁶⁷ Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, Dönem 1, Cilt 17, Toplantı 3, 20. Birleşim, 26.12.1963, s. 6.

¹⁰⁶⁸ Yeşil Hat, Lefkoşa'nın Suriçi bölgesini ikiye ayıran ara bölgeye verilen addır. Yeşil Hat denmesinin nedeni ise; İngiliz General Young'ın yeşil uçlu bir kalem ile bu hattı harita üzerinde çizmesi sonucunda ortaya çıkmasıdır., Gazioğlu, Sonu, s. 427-428.

Antlaşması çerçevesinde uygulanması teklif edilen üçlü müdahale, dolayısıyla bu amaca hizmet etmekten uzak kaldı ve saldırıları önleyemedi. Rumlar bu uygulamaya sadık kalmayacaklarının sinyallerini hemen vermeye başlamışlardı. Uygulamanın hazırlık çalışmaları henüz tamamlanmadan Rumlar, Türklere olabildiğince zarar vermek için saldırılarını hızlandırdılar.

Üçlü garantör devletin ortak girişimi olarak başlatılan, ancak uygulamada sadece İngiliz askerlerinden oluşan bu gücün gerçek amacının adada Rumlar tarafından bozulan düzenin yeniden kurulması ve Türk Toplumunun can ve mal güvenliğinin sağlanması değil Türkiye'nin tek yanlı bir müdahalesini önlemek olduğu çok açık görülüyordu.¹⁰⁷⁰ Türk hükümeti ise, gelişmelerin kendi kontrolünde çözüm yoluna girdiğini düşünüyordu. Başbakan İnönü 3 Ocak 1964'te Senato'da yaptığı konuşmada; *"İngilizlerin idaresinde Türk ve Yunan kıtalarının subaylarından ve diğer lazım olan azanın iştirakleriyle bir idare kurulmuştur. Bu irade, bir kargaşalık, bir anarşi devrini teslim almıştır. Her gün ilerleyerek bir emniyet nizamını tesis etmeye çalışmaktadır"* diyordu ve adadaki İngiliz komutasındaki askeri güce güveniyordu.¹⁰⁷¹ Oysa halen Makarios yönetimi, garantör ülkeler olan İngiltere ve Yunanistan da dahil olmak üzere Kıbrıs'ta ve tüm dünyada yasal yönetim olarak kabul ediliyor ve üçlü müdahale gücü adanın yönetiminde etkili olamıyordu. Türk ve Yunan Alayları'nın subayları fiili değil sadece sembolik olarak Üçlü Müdahale Gücü komutanı General Young'ın toplantılarına katılıyorlardı ve insiyatif tamamen İngilizlerin kontrolündeydi. Onlar da sadece silahlı çatışma durumlarında, yeniden ateşkesi sağlamak için başarısız bazı askeri önlemler almaktaydı.¹⁰⁷² Bu görüşe en çarpıcı örneği Harry Scott Gibbons'ın *"Kıbrıs'ta Soykırım"* adlı eserinde görmek mümkündür. 31 Aralık 1963 günü rehinelere serbest bırakılması kararının uygulanması sırasında Rumların Lefkoşa'nın Kumsal, KüçükKaymaklı ve Çağlayan bölgelerinden rehine olarak alıp Kikko Okulu'nda barındırdıkları yaklaşık 700

---

¹⁰⁶⁹ FO 371/168983-14414, C10115/380 nolu Londra'dan Lefkoşa'ya gönderilen 26 Aralık 1963 tarihli, 1093 sayılı telgrafından alıntıdır, Gazioğlu, Sonu, s. 451.

¹⁰⁷⁰ Erim, s. 214-215.

¹⁰⁷¹ Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 1, Cilt 17, Toplantı 3, 23. Birleşim, 3.1.1964, s. 197.

¹⁰⁷² Gazioğlu, Sonu, s. 456-457.

Türk'ün, Türklerin elindeki 29 Rum'la değiştirilmesi konusunda Makarios'la anlaşmaya varan İngiliz Bakan Sandys, bir Rum teğmenin Makarios'un onayına karşın rehinelerin serbest bırakılmasını reddettiğini öğrenir. Bizzat konuyu çözmek için olay yerine giden İngiliz Bakan, kendisine de hayır yanıtı verilmesi üzerine Kleridis'i çağırarak Rum teğmeni ikna ettirir ve 550 rehine serbest kalır. Diğer 150 rehinenin de akıbeti bilinmemektedir.¹⁰⁷³

Toplu katliam teşebbüsleri hiç şüphesiz Türkiye'ye Kıbrıs Türklerini koruma ve müdahale hakkı veriyordu.¹⁰⁷⁴ Bu safhadan sonra Kıbrıs yeni bir döneme girecektir. Kıbrıs konusunda Türkiye tekrar uluslararası alana çekilecektir. Türkiye ve Kıbrıs Türk Toplumunu için esas mücadele 1964'ten sonra başlayacaktır.

---

¹⁰⁷³ Gibbons, Soykırım, s. 144.

¹⁰⁷⁴ Derviş Manizade, "The Cypriot Question Within The Context of Greco-Turkish Relation", **Turkish Cypriot Cultural Society Publication**, İstanbul, 25 Nisan 1977, (Cypriot), s. 11.

BEŞİNCİ BÖLÜM

1964 LONDRA KONFERANSI'NDAN 1967 KRİZİNE KIBRIS'TAKİ GELİŞMELER VE TÜRK-İNGİLİZ POLİTİKALARI

Üç devletin “*müşterek müdahale gücü*”nün adada konuşlanması, çatışmaların şiddetini azaltmakla birlikte olayların devam etmesini sonlandıramamıştır. Böylece, Aralık 1963'te başlayan ve farklı dozlarda 1964 yazına kadar devam eden 1963-1964 Kıbrıs Krizi'nin birinci evresi tamamlanmış oluyordu.¹⁰⁷⁵ Kıbrıs Garantör Antlaşmalarına imza atmasına rağmen İngiltere, Kıbrıs'taki rejimi yıkmaya çalışan Makarios'a engel olmak yerine, onun 13 maddelik mevcut Anayasayı değiştirmeye yönelik hamlesine destek oldu.

Sanki 1959 Antlaşmaları yapılmamış ve 1960'da İngiltere'nin imzasıyla Kıbrıs Cumhuriyeti kurulmamış gibi, 1963'e geldiğinde Başpiskopos'un isteğiyle bütün her şey değiştirilmek isteniyordu. Takip eden yıllarda da sanki Makarios ve Rumlar adanın tek sahibiymiş gibi gördü ve destekledi.

Son on yıldır Türk dış politikasının öncelikli sorunlarından biri haline gelen Kıbrıs sorunu, 1963 sonunda Rumların Kıbrıslı Türklere yönelik katliam girişimlerinin ardından en önemli dış politika meselesi haline gelmiştir. Kıbrıs sorunu, Türkiye'nin diğer devletlerle olan ilişkilerinde etkileyecektir.¹⁰⁷⁶

1964'ün henüz ilk gününde, Makarios 1960 Garanti ve İttifak Antlaşmalarını tek taraflı fes ettiğini açıklıyordu. Dr. Küçük, aynı gün bir bildiri yayınlayarak, bu olayın Rumların saldırıya geçme nedenlerinin Zürih ve Londra Antlaşmalarıyla kurulan düzeni ve ortak devleti yıkmak olduğunu kanıtladı ifade ediyordu.¹⁰⁷⁷ Dr. Küçük'ün de üzerinde

---

¹⁰⁷⁵ Şener, s. 16.

¹⁰⁷⁶ Bal, s. 93.

¹⁰⁷⁷ Gazioğlu, Sonu, s. 490.

durduğu bu nedenden dolayı Duncan Sandys ve İngiliz Yüksek Komiseri Makarios'u uyarmıştır. Bunun üzerine birkaç saat sonra yeni bir açıklama yapan Makarios, Garanti Antlaşması'nı feshetmek için girişimlerde bulunacağını anlatmak istediğini söylemiştir.¹⁰⁷⁸

Makarios'un feshinden sonra Kıbrıs Cumhuriyeti ortadan kalkmış oluyordu. 1 Ocak 1964'te Türk jetlerinin 25 Aralık'ta Lefkoşa üzerinden ses hızını aşarak alçak uçuş yaptıkları için, Türkiye'yi bütün dünya devlet başkanlarına gönderdiği telgrafla şikayet ediyordu. Ayrıca, Lefkoşa'da konuşlu Türk Alayı'nın kışlalasından ayrılarak, Girne yolu üzerinde mevzilendiğini, Türk Deniz Kuvvetleri'nin Kıbrıs'a yöneldiğini ve bu yüzden de İttifak Antlaşması gereği, Türkiye'ye Garantörlük hakkı tanıyan maddeyi feshettiğini duyuruyordu.

Makarios'un bu hamlesine karşılık olarak, Başbakan İnönü de tüm dünya liderlerine birer telgraf gönderdi. Dr. Nihat İlhan'ın eşi ve çocuklarının katledilmesini, jetlerin neden alçak uçuş yaptıklarını ve neden Türk Alayı'nın dışarı çıktığını, Lefkoşa'daki Türk Büyükelçiliği'ne Rumların ateş açmalarını, Yunan Alayı'nın Rum çetecilere silah sağladıklarını birer birer anlattı.¹⁰⁷⁹

Barış Koruma Gücü Kıbrıs'a gelir gelmez, Yunanistan diğer garantör devletlerin dışişleri bakanlarının bir araya gelmesini önermiş. Ancak Türkiye, Kıbrıs'taki çatışmalar son bulmadan görüşmenin mümkün olmayacağını belirtmiştir. Bu sefer durumun ciddiyetini anlayan İngiltere girişimde bulundu ve tarafları Londra'ya konferansa davet etti. Yunan teklifini reddeden Türkiye, İngilizlerin görüşme teklifini kabul etti.¹⁰⁸⁰

---

¹⁰⁷⁸ İsmail, Kuruluşu, s. 194-195.

¹⁰⁷⁹ Ahmet C. Gazioğlu, **Kıbrıs'ta Soykırım Yılı 1964 ve Enosis'in Ayak Sesleri**, Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi (CYREP), Ankara, 2007, (Sesleri), s. 7.

¹⁰⁸⁰ Şener, s. 16-17.

5.1. LONDRA KONFERANSI (1964): KIBRIS'TA ULUSLARARASI ÇIKARLAR KARŞISINDA İNGİLTERE VE TÜRKİYE'NİN POLİTİK TUTUMU

Siyasi düzlemde, İngiliz politikaları karmakarışıktı. Hükümet aktif olarak değilsede, Başpiskops'un Anayasa değişikliğini hastalıklı bir şekilde değitirme denemelerine karşı çıkmıyordu. Tehlikenin içine çekildiklerini anladıklarında da çok geç olmuştı.¹⁰⁸¹ Ocak 1964'te de Kıbrıs sorununu çözmek için Londra'da Konferans düzenleniyordu.¹⁰⁸² Çünkü İngiliz Başbakanlığı, toplumlararası ihtilafların durdurulamadığı taktirde, Kıbrıs'ta bir iç savaş çıkacağını ve Türk-Yunan savaşının çok muhtemel olduğunu hatta bu yüzden üçüncü dünya savaşının bile patlak verebileceğini vurguluyordu. Bu yüzden Kıbrıs sorunu İngiltere tarafından çok ciddiye alındı. Bu durum sadece İngiltere'nin stratejik çıkarlarını değil, NATO'nun güneydoğu kanadı ve dünya barışını bile tehtid ediyordu.¹⁰⁸³

Olası bir Türk-Yunan savaşı ve dünya savaşının yanı sıra, İngiltere'yi en çok ilgilendiren konu ise, adada sahip oldukları 99 millik askeri üslerinin durumuydu. İngiliz üsleri, ABD ve NATO güçlerin tarafından da Orta Doğu'da olası operasyonlarda da kullanılabilmekteydi. Bu üslerde her türlü destek gücü, su, personel, ulaşım imkan ve araçları mevcuttu ve her türlü operasyona olanak sağlıyordu. Tıpkı İngiltere gibi, ABD ve Sovyet Rusya Kıbrıs üzerinde çıkarları vardı ve konunun üzerine düşmekteydiler. Sıcak Akdeniz sularına, her daim Sovyet dış politikasının büyük bir ilgisi vardı. Orta Doğu petrollerinin Batı ekonomisi ve askeri varlığı Sovyetlerin bölgeye olan ilgisinin bir diğer büyük sebebidir. Sovyet çıkarlarının bölgeye nüfuz etmesi dünya güç dengelerini haliyle çok bozacaktı. Dahası, zaten Sovyet Rusya, Orta Doğu ülkelerinin dizaynı ve gelişmesine büyük destek veriyordu.¹⁰⁸⁴

---

¹⁰⁸¹ Reddaway, s. 153.

¹⁰⁸² Necati M. Ertekün, **The Cyprus Dispute and The Brith of the Turkish Republic of Northern Cyprus**, Published by Rustem & Brothers, Nicosia, 1984, (Dispute), s. 19.

¹⁰⁸³ Göktepe, Darbesi, s. 413.

¹⁰⁸⁴ Joseph S. Joseph, **Cyprus: Ethnic Conflict and International Politics, From the Independence to the Threshold of the European Union**, Second Edition, Macmillan Press, London, 1997, s. 59-60.

Dünya'nın başat güçleri gözünü Kıbrıs'a dikmişti, Rumlar ise kararlı bir tutum sergilemekteydi. Ancak, Türkiye'de iktidar ve muhalefet aynı görüşte birleşmekte zorlanıyordu. İsmet İnönü, Makarios'un amaçlarını açıkladığı gün yani 3 Ocak 1964'te Cumhuriyet Senatosu'nda yeni kurulan hükümetin programını açıkladı. Miilet Partisi Niğde Senatörü İzzet Gencer de yaptığı konuşmada, adanın güvenliği Garanti Antlaşmaları'nın dördüncü maddesinin Türkiye'ye vermiş olduğu müdahale hakkının kullanılması gerektiğini, her geçen günün Kıbrıs Türkleri'nin aleyhine olduğunu ve bu hakka muhalefetin de tam destek verdiği halde, hükümetin neden terddüt gösterdiğini soruyordu. Makarios'un Zürih ve Londra Antlaşmaları'nı tek taraflı fesetme cüreti göstererek bütün dünyaya ilan ettiğini ve bütün bunlar olurken 120 bin Kıbrıs Türkü'nün boğazlanarak can verdiğini söylüyordu. Son olarakda, bu antlaşmalara imza koymuş Türkiye'nin ise pasif kaldığını belirterek hükümeti eleştiriyor ve daha aktif bir rol üslenmesi gerektiğini belirtiyordu.¹⁰⁸⁵

Aynı gün Adalet Partisi adına konuşma yapan Bursa Senatörü İhsan Sabri Çağlayangil ise; Kıbrıs'ta Londra ve Zürih Antlaşmaları hükümlerini ihlal hatta iptal için pusuda fırsat kollayan bir yönetimin varlığının, Cumhuriyet'in kurulduğu ilk günden beri bilindiği halde, olayların bugünkü noktaya gelmesini önleyecek tedbirlerin gereği gibi alınmadığını söyleyerek İnönü hükümetini suçluyordu.¹⁰⁸⁶ İnönü cevabı ise; İngilizlerin idaresinde Türk ve Yunan kıtalarının subaylarından ve diğer lazım olan azanın iştirakiyle bir idare kurulmuştur. Bu idare, bir kargaşalık, bir anarşi devrini teslim almıştır. Her gün ilerleyerek bir emniyet nizamı tesis etmeye çalışmaktadır yönündeydi. İnönü'nün açıklamasından da anlaşılacağı gibi İngilizlerin düzeni sağlayacağından emindi.¹⁰⁸⁷ Ancak adadaki İngiliz yönetimi Makarios ve Rum Bakanları Kıbrıs'ın yasal liderleri olarak görüyordu. İngiliz Sömürgeler Bakanı Duncan Sandy Kıbrıs'taki İngiliz Yüksek Komiserliğine 4 Ocak 1964'te gönderdiği telgraftan da açıkça

---

¹⁰⁸⁵ Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, Dönem 1, Cilt 17, Toplantı 3, 23. Birleşim, 3.1.1964, s. 179-181.

¹⁰⁸⁶ Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, Dönem 1, Cilt 17, Toplantı 3, 23. Birleşim, 3.1.1964, s. 188-190.

¹⁰⁸⁷ Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, Dönem 1, Cilt 17, Toplantı 3, 23. Birleşim, 3.1.1964, s. 197-199.

anlaşılmaktaydı.¹⁰⁸⁸ Sandy; BM Genel Sekreteri U Thant'ın Kıbrıs'a bir BM temsilcisini göndermek istediklerini ve bunu da Kıbrıs hükümetinin onayından geçmesi gerektiğini söylediğini bahane ederek, bu kararın Dr. Küçük'ten gizli tutulması talimatını veriyordu. İngilizler Cumhurbaşkanı olarak Makarios'u muhatap alacaklarından böyle bir duruma Dr. Küçük'ün karşı çıkacağını düşünüyorlardı. Dr. Küçük'ün dikkate alınmaması çok önemli değildi. Zaten Türkiye'den de Dr. Küçük büyükelçilik kanalıyla bir telgraf göndererek, BM Gözlemcisi'ne onay vermesini istiyordu.

Mesaj aynen şöyledir: *“Türkiye, Yunanistan ve İngiltere hükümetleri BM’de teşebbüse geçerek Kıbrıs’a Genel Sekreterin şahsi bir temsilcisinin müşahid olarak gönderilmesini istemişler. Bu temsilcinin buraya gelmesi için iki Cemaatin muvafakatını istihlal etmek İngiltere hükümetine bırakılmıştır. Türk Cemaatine müracaat vaki olduğundan müsbet cevap verilmesi istenmektedir. Müşahidin vazifesi aşağıda gösterilmektedir.”*¹⁰⁸⁹

Konferansın hemen öncesinde İngilizlere göre, Rum tarafı *“tam bağımsız, çoğunluğa dayalı üniter bir devlet”* isterken, Türk tarafı ise *“coğrafi zemine dayalı federal bir çözüm”* tezini savunuyordu. İngiltere, Türkiye'nin bu görüşü de Dışişleri Bakanı Feridun Erkin'in İngiltere'nin Ankara Büyükelçisi Sir David Allen ile yaptığı görüşme de ortaya çıkmaktadır. Erkin; artık iki toplumun bir arada yaşayamayacaklarını, Ankara'nın çözüm olarak coğrafi zemine dayalı federal bir sistem üzerinde durduğunu, bu çözümün oldukça radikal, Taksim tezine yakın, nüfus değişimi ve özerkliği içeren ayrı bir bölgede yaşamaları gerektiğini.

Bu görüşünde Türkiye ve Yunanistan'ın anlaşması halinde hayata geçirilebileceğini söylüyordu. Bu görüşme 9 Ocak tarihinde gerçekleşmiştir.¹⁰⁹⁰

Denктаş anılarında, Türkiye'nin durumunu şu sözlerle ifade ediyordu:

“Türkiye, müdahaleye hazır olsaydı, müdahaleyi önlemek için konu, üç garantör

¹⁰⁸⁸ Gazioğlu, Sesleri, s. 9-10.

¹⁰⁸⁹ Denктаş, Özgürlük, s. 9.

¹⁰⁹⁰ Gazioğlu, Sesleri, s. 14-15.

ve iki Kıbrıslı taraf arasında ele alınabilecek ve çok erken bir zamanda, belkide suçluların cezalandırılması ile daha sağlam ve daha kalıcı bir zemine oturabilecektive maalesef Türkiye henüz bir askeri müdahaleye hazır değildi.”¹⁰⁹¹

Kıbrıs Türk heyetini temsilen Rauf Denктаş, Osman Örek ve Halit Ali Rıza, son istişareleri yapmak üzere 8 Ocak'ta Ankara'ya İnönü ile görüştü. Türkiye, Kıbrıs Türklerini, Rumların insafına bırakmayacağını ve her türlü yardımın yapılacağını söylüyordu.¹⁰⁹² Konferanstan iki gün öncede Türk Dışişleri Bakanı Erkin, İngiliz meslektaş Robert Butler ile bir araya geldi. Erkin meslektaşına Butler'a, Kıbrıs'taki çatışmalardan Türklerin sorumlu tutulamayacağını, bütün olayların sebebinin Makarios'un Anayasa'daki değişiklik taleplerinden meydana geçtiğini ve eğer Yunanistan'ın da bu görüşleri desteklemesi halinde Türk-Yunan dostluğuna büyük zarar vereceğini söyledi. Ayrıca o günlerde Dr. Küçük'ün çalışma ofisinin Rumlar tarafından basılık tahrip edilmesinin de bu olaylara örnek olduğunu, Kıbrıs Türk Toplumunun can ve mal güvenliğinin sağlanmasını, evsiz kalan Türk göçmenlerin derhal yeniden Türk yerleşim yerlerine yerleştirilmesini istiyordu.¹⁰⁹³ Kıbrıs meselesini görüşmek üzere Türkiye, Yunanistan ve İngiltere Dışişleri Bakanları ile Kıbrıs Rum ve Türk Cemaatleri temsilcilerinin iştirakleriyle 13 Ocak 1964 tarihinden itibaren Londra'da yapılacak toplantılara Türk hükümetini temsilen, Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin'in başkanlığında Dışişleri Bakanlığı'ndan Genel Sekreter Siyasi Yardımcısı Ümit Haluk Bayülken, Birinci Daire Başkanı Turan Tuluy, Başhukuk Müşaviri Suat Bilge, Bakanlık Hususi Kalem Müdürü Erdem Erner ve Genel Kurmay Başkanlığından Plan ve Harekat Dairesi Başkanı Tuğgeneral Turgut Sunalp'dan kurulu bir heyetin katılması, NATO Daimi Delegatesi Muharrem Nuri Birgi ile Belgrad Büyükelçisi Orhan Eralp'in de istişare için Londra'ya gitmeleri Başbakanlık kararnamesi ile imzalandı.¹⁰⁹⁴ Ardından, İngiltere,

---

¹⁰⁹¹ İhsan Tahyani, **Özgürlük Yolunda Bitmeyen Koşu, “Denктаş Kitabı”**, Kaynak Yay., Birinci Basım, Ağustos 2011, (Denктаş), s. 216.

¹⁰⁹² Rauf R. Denктаş, **Denктаş'ın Hatıraları 1964-1974, Cilt 1**, Boğaziçi Yay., İstanbul, 1996, (Hatıraları), s. 38.

¹⁰⁹³ Gazioğlu, Sesleri, s. 20-21.

¹⁰⁹⁴ BCA 030.18.01.02.17.5.4.12. nolu Londra Konferansı'na katılacak olan Türk Heyeti'nin Başbakanlık kararnamesi.

Yunanistan, Türkiye ile Kıbrıs Rum ve Türk temsilcileri 15 Ocak 1964 tarihinde Londra'da BM Genel Sekreteri U Thant ile uyuşmazlık konularını görüşmek üzere bir araya geldiler.

İngiltere'yi Sömürgeler Bakanı Duncan Sandys'in başkanlığında Lord Carrington ve Sir Arthur Snelling temsil ederken, Yunanistan'ı Ksantopulos Palamas, Yorgo Melas ve Aristidis Pilavakis, Kıbrıs Türk Toplumunu Rauf Denктаş başkanlığında, Osman Örek ve Halit Ali Rıza, Rum Toplumunu Glafkos Klerides başkanlığında Tasos Papadapulos ve Stella Soliotu temsil ediyordu. Kıbrıs Cumhuriyeti'ni de Dışişleri Bakanı Kiprianu temsil ediyordu.

16 Ocak'ta Türk ve Yunan Dışişleri Bakanları ile Kıbrıs'taki Toplum liderleri ve Kiprianu birer konuşma yaptı. Feridun C. Erkin konuşmasında, Makarios'un Zürih ve Londra Antlaşmaları'nı baskı altında imzaladığını, Cumhuriyet'in ilk günden itibaren antlaşmalar aleyhinde yapılan faaliyetleri örnekleriyle anlatıyor ve bunların enosisi gitme çabaları olduğunu söylüyordu. Kıbrıs'ta ortaya çıkan terör hadiselerinin gerçek nedenlerinin ortaya çıkartılması için ortak bir komisyon kurulmasını ve Türk Toplumunun güvence altına alınmasını istedi.¹⁰⁹⁵

Klerides ise, Türklere tanınan ayrı toplumsal haklara, özellikle veto yetkisine karşı olduklarını, son sorunların altında bu ayrıcalıkların yattığını, Kıbrıs'ın egemenliğinin ve bütünlüğünün korunması için Garanti ve İttifak Antlaşmaları'nın belirttiği kısıtlamaların kaldırılmasını söylüyordu. Makarios gibi, Klerides'de adada meydana gelen son olayların bir iç mesele olduğunu ifade etti. Kipriyanu da Klerides ile hemen heme aynı şeyleri söyledi. Olayların Anayasa'dan kaynaklandığını ve antlaşmaların iki toplumu birleştirmeye değil ayırmaya yönelik olduğunu söyledi.¹⁰⁹⁶

Rauf Denктаş ise, Rumların davranış ve demeçleriyle antlaşmaları göz ardı ettiklerini, Rumların bu antlaşmaları enosisi bir sıçrama tahtası olarak gördüklerini ve Rum devletine dönüştürmek istediklerini dile getiriyordu. Son Rum saldırıları

---

¹⁰⁹⁵ Gaizoğlu, Sesleri, s. 23.

¹⁰⁹⁶ Gaizoğlu, Sesleri, s. 26.

sonucunda da iki toplumun bir arada yaşama olasılığının ortadan kalktığını, BM veya Commonwealth garantilerinin buna yeterli olamayacağını ve mevcut antlaşmalarının da kendilerini korumaya yetmediğini söylüyordu. Kıbrıs Türkleri'nin hayat haklarını güvence altına alacak şekilde olması gerektiğini ve azınlık statüsünde Rumların insafında yaşamayı asla kabul etmeyeceklerini açık şekilde ifade editti.¹⁰⁹⁷

Ankara'daki İngiliz Büyükelçiliği ise, Londra'ya gönderdiği mesajda, Türkiye'nin Garanti Antlaşması'nı BM güvencesi ile değiştirilmesine karşı olduklarını, konuya sadece Kıbrıs'taki Türk Toplumunun değil kendi ulusal güvenliğinin de tehlikeye düşeceği endişesinden, İngiltere'nin tutumlarından da şüphe duyduklarını bildiriyordu.¹⁰⁹⁸

Ayrıca, İngilizler Denктаş ve ekibine de baskı uyguluyorlardı. Denктаş'a açık şekilde, *“Türkiye'nin müdahale hakkına güvenmeyiniz. Türkiye gelip sizi kurtaramaz. Bu işi fazla uzatmayınız, aksi takdirde Kıbrıs'tan sırtınızda sadece gömleğinizle kaçacaksınız”* diyorlardı. Konferansın yapıldığı Marlborough House'daki Rum delegesinin kapısına *“Kıbrıs Hükümeti”*, Türk delegesinin kapısına ise *“Kıbrıs Türk Toplumunu”* yazılmıştı.¹⁰⁹⁹ Belki de bu iki örneğe, İngiltere'nin Kıbrıs konusunda ki uzun yıllardan beri gerçek emellerinin en kısa ve net özeti diyebiliriz.

Bu arada Kıbrıs'taki Rum saldırıları hızını ve şiddetini artırarak devam ediyordu. Önce Limasol, daha sonra Baf'ta gerçekleştirilen katliamlar ve tüm köylerde Rumların uyguladıkları tehdit ve tedhiş, Kıbrıs Türk Liderliği'nin de dayanma gücünü zayıflatıyor, Lefkoşa'dan Ankara'ya, *“Türkiye'nin çok acil bir şeyler yapması gerektiği”* feryatları yükseliyordu. Aslında yapılması istenen *“acil şey”* Türkiye'nin adaya müdahalesiydi ve hatta Taksim'i gerçekleştirmesiydi.¹¹⁰⁰

Kıbrıs'ta son gelişmeler sonrasında, 24 Ocak'ta Feridun Erkin, Sandys'in dikkatine getiriyor ve adada ki İngiliz kuvvetlerinin daha sıkı tedbirler alması gerektiğini

---

¹⁰⁹⁷ Denктаş, Hatıraları, s. 58-59.

¹⁰⁹⁸ Gazioğlu, Sesleri, s. 24.

¹⁰⁹⁹ Denктаş, Hatıraları, s. 63.

¹¹⁰⁰ Kızılyürek, s. 272.

söylüyordu. Görüşmelerin ikinci bölümünde taraflar ile ayrı ayrı görüşmeyi tercih eden Sandys, taraflara adada güvenliğin ve barışın sağlanması için NATO güçlerini teklif etti. Rum tarafı bu görüşü hemen reddetti. Ancak Yunanistan ve Türkiye bu görüşe bazı koşulların oluşması durumunda olumlu karşılayacaklarını dile getirdiler.¹¹⁰¹ Türkiye'nin koşulu, adadaki Türk Alayı'nın varlığını koruması ve sayısının da 2000-2500 olarak artırılmasını yönündeydi. Ancak İngiliz Bakan Butler ise bu koşulların mümkün olamayacağını söylüyordu.¹¹⁰²

Görüşmelerin çıkmaza girmesi, İngiltere'nin barış gücünün bütün yükü ve masrafını belirsiz bir süre daha üstleneceği demektir. Zaten ekonomik sıkıntılarla uğraşan İngilizler, barış gücünün askeri, siyasi ve mali yükünü tek başına sırtlayacak durumu yoktu. Ayrıca tarafsız görünmeye çalışan İngiltere, Rum-Türk çatışmasının ortasında kalınca her iki tarafında tepkisini çekti. İngiltere iki taraftanda farklı çıkarları vardı. Eğer Rumlardan yana olsa Türkiye'deki uçus haklarını kaybedebilirdi. Türklerden yana olsa adadaki üslerinin güvenliği tehlikeye düşecek belki hatta üslerini kaybedecekti. Durum böyle olunca İngiltere sorumluluğu başka ülkelere yüklemek ya da paylaşmak istedi.¹¹⁰³ Ayrıca, Kıbrıs'taki son gelişmelerin iki NATO müttefiki Türkiye ve Yunanistan arasında çatışmaya doğru gittiğini değerlendiren Amerika, olaya dahil olmak istiyordu. Başkan Johnson, Adalet Bakanı Robert Kennedy'yi 26 Ocak'ta Konferans'a gönderdi. İngilizler de, bir aydan beri devam ettirdikleri barış gücüne Amerika'nın desteğinde NATO güçlerinin de eklenmesini istiyordu. Ancak, Başkan Johnson yaklaşan balkanlık seçimleri öncesi Amerika'daki Rum-Yunan Lobisi'nin tepkisini çekmek istemiyordu ve bu güce ABD dışındaki ülkelerin destek vermesini istiyordu.

Kennedy, Butler, Sandys, Savunma Bakanı Thorneycroft ve Başbakan Sir Alec 26 Ocak'ta bir araya geldi. Kennedy'in Kıbrıs hakkındaki bir sorusu üzerine Sandys şu cevabı veriyordu; *“Eğer günün sonunda bir siyasi çözüm görünürde yoksa Kıbrıs'ın taksim edilmesi olasılığı vardır. Hâlihazırda insanların yerlerini terk etmeleri hareketi*

---

¹¹⁰¹ Gazioğlu, Sesleri, s. 39-40.

¹¹⁰² Gazioğlu, Sesleri, s. 47.

¹¹⁰³ Göktepe ve Bilgiç, s. 154-155.

başlamıştır. Önemli olan bir yeni patlamanın önüne geçmektir. Çünkü böyle bir durum kaçınılmaz olarak Türkiye ve Yunanistan arasında savaşa neden olacaktır.” İngiliz Başbakan Sir Alec ise; *“Öyle görülüyor ki, Taksim bu sorunun yanıtı olacaktır”* diyordu. Dışişleri Bakanı Butler ise, Türkiye’nin şimdilik doğrudan Taksim değil, Taksim öncesi bir adım olarak federasyonu düşündüklerini ifade ediyordu.¹¹⁰⁴ 28 Ocak’ta yapılan görüşmelerin sonunda bir değerlendirme yapan Sandys, tek çözüm olarak iki toplumun fiziki ayrımın ve adada taksimin gerçekleşmesi sürecinde İngiliz askerlerinin bulunmasını Makarios’un asla kabul etmeyeceğini ve bu sorumluluğun da NATO ile paylaşılması gerektiğini söyledi. İngiltere, 1964’te taksime yakın bir çizgideydi.

Ancak Türkiye 1960 sonrası ileriye dönük bir planı ve hazırlıkları olsaydı ve 1963-64’de Ankara’da iç politika sarsıntılarının yarattığı zayıf bir hükümet yerine güçlü bir hükümet ve istikararlı bir Türkiye olsaydı, Taksim’in olası risk ve zorlukları karşısında ABD ve İngiltere’nin dolaylı desteğiyle gerçekleşmesi mümkün olabilirdi.¹¹⁰⁵ Daha önce de Denктаş’ın belirttiği gibi, Türkiye hazırlıksız yakalanmıştı.¹¹⁰⁶ Anglo-Amerikan Planı olarak adlandırılan, İngiliz-Amerikan Planı, birkaç gün sonra ortaya atıldı. İngiliz Dışişleri Bakan Butler ve Sömürgeler Bakanı Sandys tarafından 31 Ocak 1964 tarihinde Türk ve Yunan Dışişlerine sunuldu. Kıbrıs’taki Türk ve Rum Toplumları’nın ve bu güce asker verecek ülkelerin kabul etmesi halinde NATO Barış Gücü Planı yürürlüğe girecekti.¹¹⁰⁷ Ancak Türk ve Yunan önerileri birbirinden çok farklı olduğu için bir anlaşma sağlanamadı. Rum tarafı Garanti Antlaşmaları’nın kaldırılmasını isterken, Türk tarafı haklarının korunması istiyordu. İngiltere ise uluslararası destek yoluna koyuldu. Ayrıca İngiliz hükümeti ve Genelkurmayı Kıbrıs’ta kendi askerini takviye kararı aldı. Kıbrıs’taki görüşmeler boyunca, İngiltere, Kıbrıs’ın tüm problemlerini çözmekten çok, olası Türk-Yunan savaşını engellemek için çalıştı.

---

¹¹⁰⁴ Gazioğlu, Sesleri, s. 47-48.

¹¹⁰⁵ Gazioğlu, Sesleri, s. 49-50.

¹¹⁰⁶ Tayhani, Denктаş, s. 216.

Türkiye açısından da savaşmamak için iki sebep vardı. İlki, o dönemde adaya çıkacak yeterli ve donanımlı gemilerin olmaması, ikinci sebep ise, zaten iki tarafında olası bir savaşın üçüncü dünya savaşına sebep olabileceği endişesini taşıyor olmasıydı. Denктаş o günlerde İsmet İnönü'nün kendisine bahsettiği konuyu şöyle dile getiriyordu: *“Türkiye Başbakanı İsmet İnönü, bana Türkiye'nin Kıbrıs'a çıkarma yapması Türkiye ve Yunanistan arasında savaş anlamına geliyor dedi. Hemen ardından Sovyet Bloğu konuya karışacaktı. Bulgaristan'dan bir heyet Türkiye'ye geldi ve bana bir mesaj verildi. Mesajda delege bana Türkiye Kıbrıs'a ne zaman saldıracak diye sordu. Sualin ardındaki neden eğer biz Kıbrıs'a saldırırsak Bulgaristan'da Yunanistan'a saldıracaktı. Çünkü onlar Yunanistan'ın Bulgaristan'a saldırmak üzere olduğunu düşünüyorlardı. Yunanlılar Kıbrıs'la ilgilecek olduklarından güçsüz bir durumda olacaklar ve Yunanistan'a saldırmak için Bulgaristan'a avantajlı bir durum olacaktı. O, eğer Türkiye saldırırsa NATO ve Sovyet Bloğu'nun arasında savaş olabileceğine inandığını söyledi. Bu, III. Dünya Savaşı anlamına geliyordu. Hiç kimse kimin kazanıp kimin kaybedeceğini bilemezdi.”*

Yukarıdaki açıklamalardan da anlaşılacağı gibi, Türk tarafı maruz bırakıldığı tüm olumsuz durumlara karşı dünya barışını sürdürmek için her türlü fedakarlığı ve sorumluluğu gösteriyordu.¹¹⁰⁸ ABD Dışişleri Bakanlığı görevlisi George Ball, Lyndon Johnson ve Dean Rusk'a 16 Şubat 1964'te bir mektup yazarak Kıbrıs Rum liderliğinin gerçek niyetlerini açıklıyordu; *“Kıbrıslı Rumlar barışçı bir güç değil, sadece Kıbrıslı Türkleri öldürmek için yalnız bırakılmayı istemektedirler.”*¹¹⁰⁹

Tarafların görüş farklılıkları, 21 Ocak'ta konferansın kesilmesine neden oldu. Bunun ardından ortaya bir İngiliz-Amerikan planı ortaya atıldı. NATO'ya bağlı 10.000 bir kuvvetin adaya gönderilmesi önerildi. Kararı Türkiye kabul etmiştir ancak Makarios'un reddedince konferans başarısızlıkla sonuçlandı. Makarios'un NATO güçlerine hayır demesinin ardında SSCB vardı. Sovyet Rusya lideri Kruşçev, ABD,

---

¹¹⁰⁷ Gazioğlu, Sesleri, s. 61-63.

¹¹⁰⁸ Göktepe, Darbesi, s. 413-414.

¹¹⁰⁹ Göktepe, Darbesi, s. 413.

İngiltere, Fransa, Türkiye ve Yunanistan'a 7 Şubat 1964 tarihinde birer nota gönderdi. Nota'da, Kıbrıs'a olası bir NATO kuvvetinin gönderilmesine ülkesinin sessiz kalmayacağını bildiriyordu. Türkiye ise Sovyet notasına İsmet İnönü ile cevap veriyordu. İnönü 1959 Zürih ve Londra Antlaşmaları maddelerini savunarak atıfta bulunuyordu.

Adada Rum saldırılarının durmaması üzerine, 15 Şubat 1964 tarihinde Türkiye, Kıbrıs'a müdahale etmeyi düşündü. Bu durum İngiltere'yi telaşa düşürdü ve İngilizler aynı gün BM Güvenlik Konseyi'ne başvurdu.¹¹¹⁰

5.2. BM GÜVENLİK KONSEYİ (1964): U THANT PLANI, İNGİLTERE'NİN TELAŞI, TÜRKİYE'NİN İKNASI VE 186 SAYILI KARAR SONRASI KIBRISLI RUMLARIN MEŞRUIYET KAZANMASI

İngiltere hükümetinin 15 Şubat 1964'te adadaki kötü gidişattan ötürü BM Güvenlik Konseyi'ne başvurmasından kısa bir süre sonra, bu kez Rossides Kıbrıs'a karşı Türkiye kıyılarında yapılan savaş hazırlıklarındaki artışı gerekçe göstererek Güvenlik Konseyi'nin acilen toplanmasını istedi. Fakat Kıbrıs Rum temsilcisinin yeterli desteği bulamaması üzerine Konsey Başkanı, acil toplantıya gerek olmadığına karar verdi. Böylece, 18 Şubat 1964 tarihinde Güvenlik Konseyi'nin Kıbrıs konusundaki toplantısına başlandı.

Toplantı başından, 186 sayılı kararın alındığı 4 Mart 1964 tarihine dek geçen süre içerisinde, Kıbrıs Cumhuriyeti adına konuştuğu kabul edilen Kıbrıs Rum temsilcisi, Sovyetler Birliği, Yunanistan ve Çekoslovakya, yoğun bir biçimde Türkiye'nin ada üzerinde yapmış olduğu uçuşlara dikkat çekerek, 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsızlığına, egemenliğine ve toprak bütünlüğüne vurgu yaptılar. Yunan ve Rum temsilciler, 1959-1960 Antlaşmaları'ndaki Garanti Antlaşması'nın 4. maddesi 2. fıkrasıyla tanınan tek taraflı müdahale hakkının zorla kabul ettirildiğine vurgu yaparak, Güvenlik Konseyi'nde bu antlaşmaların geçersiz olduklarını idda ediyor ve eşit olmayan haklar diye adlandırarak bu yönde çalışıyorlardı. Ayrıca, Güvenlik Konseyi'nin,

uluslararası antlaşmaları ne sona erdirme, ne de yorumlama konusunda yetki sahibi olduğuna vurgu yaptılar¹¹¹¹

Amerika’da yapılan karşılıklı görüşmeler sonucunda, BM Genel Sekreteri U Thant, Güvenlik Konseyi’ne adada kantonal federal sistem kurulmasına yönelik bir taslak plan sundu. Türk tarafının olumlu karşıladığı bu taslağı Makarios reddetti. Kapalı kapılar ardında görüşmeler yoğun bir şekilde devam ediyordu. Bu arada ABD’nin BM delegesinin Güvenlik Konseyi’nde Garanti Antlaşmalarının değiştirilemeyeceğini belirtmesi¹¹¹² Makarios hükümetinin meşruiyetini temelden sarsacağını fark eden Yunan ve Kıbrıs Rum liderliği, bu tasarının karar haline getirilmemesi için büyük mücadele vermiştir.¹¹¹³ Belkide bu enosisin aleni avukatlığını yapan Başpiskopos’un Türk tarafını provoke eden en uğursuz işaretiydi.¹¹¹⁴ Makarios oyunu iyi oynuyor, görüşmeleri sürekli olarak uzatıyor, dünya ise buna seyirci kalıyordu.¹¹¹⁵ Makarios’un oyalama niyetini Denктаş, Dr. Küçük’e çektiği telgrafta dile getiriyordu; *“Rumlar burada Güvenlik Konseyi’nden istedikleri şekilde bir karar çıkaramayacaklarını anlayınca dört günden beri toplnatıyı tehir ettirmekte ve hususi temaslarla yine kendi lehlerine uzlaştırıcı bir karar almaya çalışmaktadırlar. Buna da muvaffak olamazlarsa o zaman Genel Kurul’a müracaat etmeleri beklenebilir. Gayeleri zaman kazanmaktır. Zamanın bizim aleyhimize çalıştığını biliyorlar. Bunun için halkımızın buradan her derde deva bir karar beklemesi doğru olmaz. Rumlar istedikleri kararı lamazsa bu garanti anlaşmasının konseyce tasvibi ve Türk tezinin zaferi olacaktır. Kıbrıs’ta yapılması gereken şey halkın mukavemet ve mücadele gücünü takviyedir. Burada propaganda çalışmalarına devam ediyorum. Konsyede konuşabilmem için hala daha mücadele ediyoruz”* diyordu.¹¹¹⁶

---

¹¹¹⁰ Şener, s. 17-18.

¹¹¹¹ Özersay, Hukuksal, s. 74-75.

¹¹¹² Gazioğlu, Sesleri, s. 95.

¹¹¹³ Soyalp Tamçelik, “BM Güvenlik Konseyi’nin Kıbrıs’la İlgili Aldığı Bazı Kararların Özellikleri ve Analitik Değerlendirmesi (1964-1992)”, **Turkish Studies, International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, Volume 8/12 Fall 2013, Ankara-TURKEY, (BM), ss. 1229-1268, s. 1244.

¹¹¹⁴ Reddaway, s. 144.

¹¹¹⁵ Denктаş, Hatıraları, s. 115.

¹¹¹⁶ Denктаş, Özgürlük, s. 29.

Kocaeli Milletvekili ve Millet Meclisi Dışilişkiler Komisyonu Başkanı Prof. Nihat Erim BM’de ki Kıbrıs meselesi görüşmelerine Kıbrıs Türk heyetine yardım için Bakanlar Kurulunc atandı.¹¹¹⁷ Makarios’u temsilen Kıbrıs Rum delegesi Zenon Rossiedes Sovyet taktiklerini almasına rağmen, Rauf Denктаş 28 Şubat’ta Kıbrıs Türk tezini konsyeden önce ileri sürdü.¹¹¹⁸

Denктаş, uzun ve meşhur konuşmasına; Kıbrıs’taki trajik olaylı açıklama fırsatı verdikleri için bütün temsilcilere teşekkür ile başlıyordu. İki ay içerisinde 800’den fazla Türk’ün öldürüldüğünü ya da kaybıldığını, Yirmi binden fazla insanın ise evsiz ve işsiz kaldıklarını ve yardıma muhtaç olduklarını vurguluyordu. Her geçen günün kuşatma ve terör altında geçtiğini, masum Türk kadın ve çocuklarının öldürüldüğünü ya da kaçırıldığını ancak Makarios’un bütün bu olanları görmezden geldiğini ve umursamadağını, Birleşik Devletler tarafından Kıbrıs’a önerilen acil barış gücünü de kabul etmediğini dile getiriyordu. Kyprianou’nun konuşmaların birçok kez dikkatlice dinlediğini ve Kıbrıs’ta bir barış gücü istemedikleri hükmüne vardığını ve ne yazıkki Kyprianou’nun olayların sebebinin Türkler olduğunu söylüyordu. Makarios’un tek amacının anayasayı ortadan kaldırarak garantör devletlerin etkisini ortadan kaldırarak, Türkleri yok etmek olduğunu ve barış gücünün Kıbrıs’tan ayrılır ayrılmaz Rumların saldırılarına devam edeceğini söyledi.¹¹¹⁹ Kıbrıs Rumları ise yeni arkadaşları Kremli’nin desteği ile kendini çok güvende hissediyordu. Yunan ve Rus elçilik yetkilileri aracılığı ile yüksek düzeyde resmi görüşmeler yürütülmekteydi. Sovyet Devlet Havayolları ve Aeroflot yeni Lefkoşa-Moskova hattında Lefkoşa Havaalanı’na iniyordu. Rum kalabalıkları hep bir ağızdan; “*Kruşçev çok yaşa ve Amerikan gangesterlerini yok et diye*” haykırıyordu. Moskova, böylece Makarios’un müttefiki oluyordu.¹¹²⁰

---

¹¹¹⁷ BCA 030.18.01.176.11.9. nolu 22.2.1964 tarihli, Nihat Erim’in BM’de ki Kıbrıs görüşmelerine katılması kararı.

¹¹¹⁸ Salahi R. Sonyel, **Cyprus The Destruction of a Republic and Its Aftermath, British Documents 1960-1974**, Published by CYREP, Lefkoşa, 2003, (British), s. 94.

¹¹¹⁹ Rauf Denктаş, Micheal Moran, **Rauf Denктаş at the United Nations Speeches on Cyprus**, The Eothen Press, UK, 1997, (Speeches), s. 122-123.

¹¹²⁰ Salahi R. Sonyel, **Cyprus the Destruction of a Republic, British Documents 1960-65**, The Eothen Press, UK, 1997, (Destruction), s. 85.

En başından beri Batı'nın, başta ABD ve İngiltere'nin en büyük endişesi Akdeniz'de patlak verecek olan Türk-Yunan savaşının çıkması ve Sovyet Rusya'nın bölgede hakimiyet kurma endişesiydi. Güvenlik Konseyi'nin başında BM Genel Sekreteri U-Thant'ın Başbakan İnönü'ye gönderdiği mesajdan da açıkça anlaşılmaktadır. U-Thant, İnönü'ye hitaben;

“İki tarafın askeri hazırlıkları, güçlerinin kaydırılması ve hükümetler tarafından tehditkar açıklamalar Kıbrıs'ta olası bir çatışmanın sinyallerini vermektedir. Tansiyonun zaten yüksek olduğu Kıbrıs'ta, Yunanistan ve Türkiye bu gerilimi artırmaktadır. Barış çıkarları için, meydana gelebilecek her hangi bir düşmanlığı ve durumun daha da vahim bir hale gelmemesi için en yüksek seviyede ağırbaşlı ve itidalli olmayı tavsiye ediyorum... Görüş alışverişinde bulunmak için acilen (Güvenlik Konseyi'ne) temsiliyetinizi istiyorum” ifadeleri yer alıyordu.¹¹²¹

Diğer yandan Makarios, açıkça Anayasa'yı yok farzettiğini gösteren eylemlere başlıyor, polisteki Rum sayısını 5000'e çıkartıyordu. Rumların tehdit ve şantajları İngilizler üzerinde etkili oluyordu.¹¹²² Denктаş, Güvenlik Konseyi'nin karar arafesinde ki durumu şöyle açıklıyordu;

*“New York'ta İngilizler'le Amerikalı'lar bizim, karar tasarısına karşı direnişimizi bertaraf etmek için Amerika'da İnönü nezdinde girişimlerde bulunurlar. Tasarı'daki hükümet sözcüğünün her iki Cemaati temsil eden meşru hükümet olduğunu, Güvenlik Konseyi'nin bunun böyle tefsir edeceğini vurgularlar. İnönü, New York'a tasarının kabul edilmesi yönünde talimat verir.”*¹¹²³

Ankara'dan da Lefkoşa'ya şu değerlendirme gönderildi:

“Kıbrıs'ta kanlı olayların başlangıcından beri Türkiye evveleminde Kıbrıs'ta güvenliğin bütün ada sathında tam ve fiili olarak sağlanmasının ve ancak bundan sonra

---

¹¹²¹ BCA 030.01.8.46.43. nolu, BM Genel Sekreteri U-Thant'ın Başbakan İsmet İnönü'ye, Kıbrıs konusunda Güvenlik Konseyi'ne katılmaları için gönderdiği mesaj.

¹¹²² Denктаş, Özgürlük, s. 30-31.

¹¹²³ Denктаş, Özgürlük, s. 31.

ortaya çıkabilecek nisbi bir sukun havası içinde, Kıbrıs meselesini ilgililer arasında müzakere yolu ile nihai ve şekli aranmasının lüzumu üzerinde durmuş ve bu tutumu izlemiştir. Londra Konferansında bu görüş tarzı ekseriyetce kabul edilmiş ve adaya milletlerarası bir barış kuvveti gönderilmesi maksadıyla çalışılmış idi. Bu gayretler bilindiği üzere Makarios'un menfi tutumu karşısında olumlu bir sonuca ulaşamamıştı. Olaydan bu yana Kıbrıs Rumları adaya Milletlerarası bir barış kuvvetinin gönderilmesine çeşitli bahanelerle engel olmaya veya geciktirmeye çalışmışlardır. Diğer taraftan garanti anlaşmasını hükümsüz bırakmaya ve müdahale hakkımızı bertaraf ettirmeye matuf bir karar elde etmek ümidi ile de BM Güvenlik Konseyi'ne başvurmuşlardır.

Konseyde Amerika, İngiltere ve Fransa olmak üzere üyelerin büyük çoğunluğu Milletlerarası andlaşmaların Konsey tarafından veya BM Teşkilatının diğer bir organının kararı ile değiştirilemeyeceği görüşünü açıkça belirtmişlerdir. Bu suretle, Konsey de Türk görüşü ekseriyetce desteklenmiş bulunmaktadır. Konsey de uzun müzakereler neticesinde konseyin daimi olmayan beş üyesi hazırladıkları bir karar tasarısını konseye resmen sunmuşlardır.

Norveç, Brezilya, Fas, Fildişi Kıyısı ve Bolivya tarafından ilgili taraflara devamlı surette yapılan istişareler ve müzakerelerle ortaya çıkan bu karar tasarısından, Kıbrıs'la ilgili milletlerarası andlaşmalar konusundaki Türkiye görüşü mahfuz tutulmaktadır. Bu karar tasarısında ayrıca, BM Genel Sekreteri'nin Türkiye, İngiltere, Yunanistan ve Kıbrıs hükümetleri ile istişare suretiyle kuruluş şeklini, miktarını ve kumandanını tayin edeceği milletlerarası bir barış koruyucu kuvvetin adaya gönderilmesi kabul edilmektedir. Yine Genel Sekreter'in yukarıda zikredilen dört devlet ile istişare ederek, Kıbrıs meselesine nihai bir çözüm şekli bulunmasına yardımcı olacak bir arabulucu tayin edeceği de karar tasarısında yer almaktadır.

Kıbrıs'taki olay ve gelişmelerle ilgili olarak Türkiye'nin başlıca önem verdiği ve bir an önce istihsaline çalıştığı yukarıda maruz hususlar dikkate alındığı zaman bu karar tasarısının Türkiye için tatminkar bulunduğu görülmektedir.”

Tasarı bu şekilde elden ele dolaşırken Kıbrıs'ta hükümet görünümünü koruyan Makarios dışlerini bilemektedir. Unutmayalım ki, bu arada Yunanistan 20 bine çıkaracağı askerlerin bir kısmını gizlice adaya göndermiştir ve Türkiye'nin adaya, tahmin ettikleri gibi, müdahale edecek durumda olmadığını da tesbit etmişlerdir.¹¹²⁴ Nitekim Yunan ve Rumlar, bu mücadelede başarılı olmuşlardır. Böylece Kıbrıslı Türkler, adadaki meşru yönetimin dışında tutuldular ve diğer devletler tarafından Kıbrıs'ın tek temsilcisi Rumlar olarak görüldü. Bu kritik dönemde Türk tarafı Güvenlik Konseyi üyelerinin üzerinde yeterince lobi faaliyeti kuramadı. İngiliz-Amerikan önerisinin yerine Rumların lehine bir karar çıktı ve Türk tarafı bu karara seyirci kaldı.

4 Mart 1964 tarihli BM Güvenlik Konseyi kararı, Kıbrıs'a bağımsızlık veren, garantör devletlere adaya müdahale hakkı veren Zürih-Londra Antlaşmaları ve İngiliz-Amerikan tasarısından tamamen farklı bir karardır. Amerika'nın önerisinin kabul edilmemesi, ABD kamuoyu açısından bir yenilgi sayılmıştır. Ancak George Ball, ABD'nin BM Güvenlik Konseyi'ndeki temel amacını şu sözlerle açıklıyor; *“Mümkün olduğunca çabuk bir şekilde Kıbrıs'a BM gücü yerleştirilmesini sağlamak ve aynı zamanda garantör devletlerin müdahale haklarının ortadan kaldırılmasını önlemekti. Çünkü bu hakların kaldırılması durumunda Türklerin hareketsiz kalmaları mümkün değildi. Kaldı ki Amerikalılar, Sovyetler Birliği'ni mümkün olduğunca olayın dışında tutmaya da çalışmaktaydılar.”* George Ball daha da ileri giderek, 4 Mart Güvenlik Konseyi kararının, BM'deki Amerikan delegasyonunun istekleri sonucunda ortaya çıktığını da iddia etmiştir. Amerika'ya karşı kararın çıkması Amerikalıları memnun etmesede, gizliden de olsa Amerikalı yetkilileri memnun etmiştir. Çünkü iki tarafta karardan memnundur. Bu karardan Makarios, Türkiye'nin müdahale hakkının ortadan kalktığını düşünürken, Türkiye ise tam tersini düşünüyordu.¹¹²⁵

---

¹¹²⁴ Denктаş, Özgürlük, s. 31-32.

¹¹²⁵ “Sekiz paragraftan oluşan karar metninin ilk üç paragrafında, ilgili devletlerden ve toplumlardan uyumsuzluğu vahimleştirecek hareketlerden kaçınmaları istendikten sonra 4. ve 6. paragraflarda bir barış kuvveti kurulması öngörülmüş ve 7. ve 8. paragraflarda ise bir arabulucunun görevlendirilmesi kararlaştırılmıştır. Barış kuvveti ile ilgili 4. paragrafta ise Kıbrıs hükümetinin muvafakati ile Kıbrıs için BM Barış Gücü kurulmasını tavsiye etmiştir. Bu kuvvetin kuruluşu, Genel Sekreter tarafından Kıbrıs,

Türkiye'nin Uluslararası Barış Gücü'nde Türk ve Yunan kuvvetlerinin yer alması başta olmak üzere, Kıbrıs'ın toprak bütünlüğüne atfı yapılırken uluslararası antlaşmaların diğer maddelerinin de geçerli olacağını vurgulanması, Kıbrıs'la ilgili uluslararası antlaşmaların geçerli olduğunun net şekilde belirtilmesi gibi savunduğu fikirlerin çoğu burada dikkate alınmıyordu. En önemlisi de 2. ve 7. maddelerde geçen "*Kıbrıs Hükümeti*" ile kastedilenin ne olduğuydu. Türk ve İngiliz hükümetleri, BM'deki müzakereler boyunca bu ifadenin, 1960 Antlaşmaları ve Kıbrıs Anayasası ile kurulan, Rum Cumhurbaşkanı ile birlikte Türk Cumhurbaşkanı Yardımcısı ve Türk bakanların da içinde olduğu "*iki toplumlu hükümetin*" anlaşılması gerektiğini resmi şekilde defalarca belirtmişlerdi. Başbakan İnönü'de karar öncesi ve sonrası, İngiliz hükümetine ve BM Genel Sekreteri'ne yazdığı yazılarda, sadece Rumlardan oluşan bir hükümetin Kıbrıs hükümeti olarak tanınamayacağını bildirmişti. Bu karar da adı geçen "*Kıbrıs Hükümeti*" deyiminden, "*1960 Antlaşmaları ve Anayasası'na göre yasal olarak kurulan hükümet*" anlamı çıktığı. Ankara ve Londra arasındaki karşılıklı yazışmalar ile BM Genel Sekreteri'ne garantör devletler olarak İngiltere ve Türkiye hükümetlerinin sunduğu 2, 4 ve 12 Mart 1964 tarihli muhtıralarla yazılı ve sözlü olarak belirtilmesine karşın, kısa süre içinde bunlar unutuluyor. Bizzat İngiltere, kendi çıkarları gereği, çok değil üç beş ay sonra tavrını değiştirerek Makarios hükümetini tanıyor ve onunla yola devam etmeyi tercih ediyordu.¹¹²⁶

Yunanistan, Türkiye ve Birleşik Krallık hükümetleri ile istişare halinde kararlaştırılacağı, kuvvetin başkumandanı, Genel Sekreter tarafından atanacağı ve ona rapor vermekle mükellef olacağı belirtilmiştir. Bu kuvvete katılan ülkelerin hükümetlerine bilgi verecek olan Genel Sekreter, kuvvetin hareketi konusunda Güvenlik Konseyi'ne muntazaman raporlar sunacağını belirtmiştir. Arabuluculuk hakkında ise 7. Paragrafta Genel Sekreter'in, Kıbrıs hükümeti ve Yunanistan, Türkiye ve Birleşik Krallık hükümetleri ile mutabık olarak BM Şartı uyarınca ve Kıbrıs halkının tümünün refahı ve uluslararası barış ve güvenliği muhafazası endişesi ile hareket ederek, Kıbrıs meselesine barışçı ve müzakere yolu ile sağlanan bir çözüm şeklini benimsemek amacı ile bir arabulucu tayin etmesini ve bu arabulucunun bu amaca ulaşmak için sözü edilen dört hükümet temsilcileri nezdinde mümkün olan çabayı göstermesini tavsiye edecektir. Arabulucu, çabaları hakkında Genel Sekreter'e düzenli aralıklarla rapor sunacaktır usulü kabul edilmiştir. Bu suretle Kıbrıs'ta Türk ve Rum halkları arasındaki çarpışmaları önleyecek bir barış kuvveti kurulmuş ve anlaşmazlıkların çözümü için bir arabulucu görevlendirilmiş oldu.", Tamçelik, BM, s. 1244-1245.

¹¹²⁶ Gazioglu, Sesleri, s. 112-113.

İlgili taraflarca BM kararı farklı yorumlanmıştır. Rumlar karardan çok memnundu çünkü Türkiye'nin müdahale hakkının önlendiğini düşünüyorlardı. Yine Rumlara göre resmi ve açık bir biçimde Kıbrıs (Rum) hükümeti meşru yönetim olarak tanınıyordu. Bütün devletleride BM kararına saygı duymaya davet ederek Garanti Antlaşmaları gereği, adaya asker çıkarılmasının doğru olmayacağını yanı sıra Zürih ve Londra Antlaşmaları'na değinilmemesinde tam bir zafer olarak değerlendirdiler.

İşin ilginç tarafı, Güvenlik Konseyi kararından Türk tarafıda memnun gözükiyordu. Türkiye alınan kararın Garanti Antlaşması'nın 4. maddesinde yer alan "müdahale hakkı"na engel teşkil etmediğini söylüyordu. Ayrıca Türk yetkililer komuoyunada Kıbrıs'ta barşın ve istikrarın yeniden sağlandığını ifade ettiler. Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin, karar yönelik memnuniyetini 5 Mart 1964 tarihinde şu sözlerle ifade ediyordu; "Bu haftalardır üzerinde durduğumuz bir hedefti. Bunun için planı müspet karşılıyoruz. Adadaki can ve mal emniyetini tesis etmek başlıca amacımızdı. Beşli plan da bunu hedef aldığı için memnunuz" demiştir.

Türk yetkililerin karardan memnuniyet duymaları çok ilginçtir. Çünkü kararda, Kıbrıs Türkleri dışlanarak illegal bir yapı durumuna düşürülmeye çalışılmış ve Rumlar adanın tek temsilcisi olarak kabul edilmiştir. Türk delegasyonu tarafından kabul edilen bu karar, uluslararası arenada Kıbrıs Türkleri'nin dışlanması ve izole edilmesi sürecinin başlangıç noktası olmuştur.¹¹²⁷

Kararın açıklanmasının ardından Denктаş o anı şöyle anlatıyordu; Dün Güvenlik Konseyi'nden çıkarken Korle yanıma geldi. O da üzüntülü, "Bu da geçer" dedi. Birlikte kahve içtik. Teselli etmeye çalıştı. "Ben şimdi Kıbrıs'takileri nasıl teselli edeceğim? Bu kararı aldıktan sonra Makarios Kıbrıs meselesini yüz yıl sürdürür... Halk nasıl dayanacak?" dedim. Dayanmalı, direnmek şart. Dayanabilirsek, direnirsek Makarios ortaya attığı bu enosis pislğini temizleyemeyecek. Yeterki dayanalım.¹¹²⁸

---

¹¹²⁷ Tamçelik, BM, s. 1246.

¹¹²⁸ Denктаş, Akritas, s. 22.

Evet! Eli kanlı Papaz yıktığı Cumhuriyet'te asayişî korumakla görevlendiriliyordu. Anayasa'yı yıkmış, 1960 Antlaşmalarını çiğnemiş kendisi ile ortaklaşa Cumhuriyet kuranları, sırf Türktürler ve enosise karşıdırlar diye, toplu mezarlara gömdürmüşler, 103 köyün halkını çadırlarda, ahırlarda, mağaralarda yaşamaya mahkum etmiş, Türkleri asi ilan edip bütçeden de söküp atmış fakat yine de hükümetti ve ülkede asayişî o temin edecekti!

O günden 1974 Temmuz'unun 20. Günöyle doğan Kurtuluş Güneşimize kadar Kıbrıs Türkleri'nin uğradığı tüm haksızlıkların sorumlusu bu kararı verenler değilse kimdir? Diyordu Rauf Denktaş.¹¹²⁹ Böylece BM Barış Gücü, Mart ayı sonunda, Güvenlik Konseyi'nin 4 Mart 1964 tarihli kararı ile Kıbrıs'a ayak başmıştır.¹¹³⁰

5.3. KIBRIS'TA BM BARIŞ GÜCÜ VE BİTMİYEN EOKA TERÖRÜ

Bu karar ile uluslararası toplum Kıbrıs hükümetini, 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti'nin iki kurucu ortağından birinin, yani Rumların eline teslim etmeyi seçti ve tümü de Rumlardan oluşan Makarios hükümetiyle ondan sonraki hükümetleri, adanın yasal hükümetleri olarak kabullendi. Böylece Cumhurbaşkanı Yardımcısı ve anayasanın gerektirdiği üç Türk bakan hızla bir kenara itildi ve kısa sürede dünya tarafından unutuldu. Bu Rumların tüm istekleriyle örtüşen bir durumdu.¹¹³¹

Makarios, Birleşmiş Milletler'in 4 Mart 1964'te aldığı "*186 sayılı kararı*" ile Kıbrıs'ın yasal yöneticisi olarak resmen kabul edildi. Türkler en çok bu dönemde öldürmüşler, aç bırakmışlardır. Makarios enosisi gerçekleştirmek yolunda BM'yi etkin olarak kullanmak istemiştir. 27 Mart'ta göreve başlayan BM Barış Gücü, Rum saldırılarını durduramamıştır. Barış Gücü Rum saldırılarının başladığı zaman aradan çekilmiş ve dışarıdan bir gözlemci gibi ölenler ve yaralananları rapor etmiştir. Hiçbir şekilde Türk Toplumunun güvenliğini sağlayamamıştır. Makarios, enosisi kısa yoldan gerçekleştirmek için, EOKA'cıları 14 Şubat 1964'te Limasol'da, 9 Mart Baf'ta, 14 Mart

¹¹²⁹ Denktaş, Özgürlük, s. 35.

¹¹³⁰ Tamçelik, BM, s. 1246.

¹¹³¹ Micheal Moran, **Sovereignty Divided**, CYREP Yay., 1999, s. 6.

Gaziveren'deki Türklere saldırtmıştır. Saldırıları aralıksız olarak nerede Türk varsa o köye yönelmiştir.¹¹³² Adada 1974'de kadar gerçekleşen bütün terör olaylarında, büyük ölçüde İngiltere'nin ve diğer ülkelerin 1964'deki Kıbrıs politikasındaki tutumundan kaynaklanmıştır. İngiltere'nin bile, diğer Güvenlik Konseyi üyeleri gibi, antlaşmalarla öngörülen kurulu düzen kavramının hem sözünden, hem de ruhundan böyle bir radikal uzaklaşmaya göz yumarak Kıbrıs'taki iki toplum arasında bir çıkmazın yaratılmasına neden oldu. Dünya toplumu ve özellikle İngiltere ve ABD'nin, Rum hükümetlerini tanımaya devam etmekle 1974 darbesini ve ardından Türk müdahalesi ile adanın bölünmesi kaçınılmaz hale gelmiştir.¹¹³³

Çatışmalar sonucunda adadaki Türkler bazen kendi istekleri bazen de Türk Mukavemet Teşkilatı'nın isteğiyle evlerinden, yurtlarından ayrılarak TMT'nin koruması altındaki bölgelere sığınmışlardır. Adada gerginlik gittikçe artıyordu. Makarios Türk mukavemetini her yerde yok etmek kararındaydı.

Güvenlik Konseyi'nin 4 Mart kararından 3 gün sonra, Dr. Küçük, Türk Dışişleri Bakanı'na olayları arz eden bir mesaj da; *Birleşmiş Milletler Barış Kuvveti'nin gönderilmesi için hazırlık yapılırken Rumlar Kıbrıs'ın birçok bölgesinde tecavüzlere girişmişlerdir. Bu meyanda Baf'ta şiddetli çarpışmalar olmuş ve 2 Türk'ün hayatını kaybettığı, Aya Kebir'de olan çarpışmada 1 Türk'ün yaralandığını ve Kazanafa Köyünü de Rumlar sarıp şiddetle saldırmakta ve teslim olmaları istenmektedir. Elllerinden tuttıkları 225 esirden ancak 49'unu serbest bırakmışlar ve geriye kalan 176 kişiyi öldürdükleri meydana çıkmıştır. Her geçen gün Türkler için daha da zorlaşmakta ve kötüleşmektedir. Rumların anavatan müdahalesinin bu esnada yapılamayacağını bilerek taaruzlarını daha şiddetle arttıracakları aşikardır*" ifadeleri yer alıyordu.¹¹³⁴

Mart ayı boyunca Dr. Küçük ve Kıbrıs Türk lierliğinin feryat mesajları bir biri ardına geliyordu. Dr. Küçük son mesajında belirttiği "artık ümit kalmadı havası"

---

¹¹³² Ali Özkan, "Enosis, Kanlı Noel Olayı Birleşmiş Milletlerde Kıbrıs Sorununda Türkiye'ye Arnavutluk Desteği", *The Journal of Academic Social Science Studies JASSS*, Volume 6 Issue 2, February 2013, ss. 765-796, s. 783.

¹¹³³ Moran, s. 17.

¹¹³⁴ Denктаş, Özgürlük, s. 36.

meseajına İsmet İnönü'nün cevabı şu yöndeydi;

“ Kıbrıs meselesi mahalli bir mesele olmaktan çıkmış, milletlerarası büyük bir dava halini almıştır. Bunda bizim hakkımız ve düşüncelerimiz itibar ve kıymet kazanmıştır. Üstüste Kıbrıs içinde üçlü bir irade kurulmuş, Londra Konferansı'nu müteakip NATO kuvvetleri ile ve nihayet BM kararı ile bir sulhu koruyucu kuvvet teşkili kararlaştırılmıştır. Bunların her birisinin teşkil ve idaresinde eksikler ve şikayetler olmuştur. Gerçek şudur ki, bizim davamız bu gün milletlerarası bir ehemmiyete ve nazari olarak bir teşkilata kavuşmuştur. Bu neticeye varmak mücahitlerimizin fedakarlığına dayanmıştır. Ancak bu sayede siyasi teklifler yürürlüğe girebilmiştir. Şimdi mücahitlerimizin kendilerini ve haklarını müdafaada tereddüt göstermesi bütün olarak kazanılanları kaybettirir ve gelecek müsaht ihtimalleri tamamen bertaraf eder. Silahlı vatan vazifesi ifa etmekte asıl olan savunma kadar vazifeyi fedakarca yerine getirmektir. Savunmadan vazgeçip teslim olmak çaresi aramak son derece zararlıdır. Hiçbir ehemmiyet ve fayda getirmez. Bütün kazançları şerefimizle beraber kaybettirir. Böyle bir hareket asla tecviz olunmaz. Rumların taaruzuna karşı mevzilerinizi, evlerinizi, topraklarınızı, şerefinizi sonuna kadar müdafa edeceksiniz. Siz taaruza geçip hadiseler çıkmasına sebep olacak hiçbir harekette bulunmayacaksınız.

Aldığımız haberlere göre BM kuvvetleri teşekkül etmektedir. Şimdiye kadar beklediğimizden daha kısa bir zamanda adaya geleceklerdir. Cemaatin ümidini muhafaza ediniz. Metanetle ve neticelere kesin ve haklı ümit bağlayarak savunmaya devm olunacaktır. Büyükelçilik Kıbrıs hükümetine yaptığımız tebliği sizlere bildirecektir. Selamlar ve saygılarla size şerefli başarılar dilerim.”¹¹³⁵ Ankara'nın yukarıdaki cevabı karşısında Kıbrıs Türk liderliği büyük hayal kırıklığı yaşadı. Kıbrıs Türklerinin bu güne kadar Anavatan'dan aldığı direktif ve talimatla hareket ederek, kendisine karşı açılan silahlı mücadeleye karşı koyduğunu ve bu uğurda yüzlerce şehit verdiğini, bu fedakarlıkları yaparken tek emelinin, Rumların insafı altında yaşamaktan kurtulmak olduğunu, Anavatan yetkililerinin de verdikleri söylevlerde, Türk halkının hiçbir zaman Rum'un insafına terk edilmeyeceğini söylediklerini, bu vaatlere güvenerek tek vücut

olarak Rum saldırılarına göğüs gerdiklerini anlatan Dr. Küçük, “*Bu haleti ruhiye içinde olan ve davaları uğrunda evladını, babasını, eşini veya kardeşlerini gaip eden ve evinden, barkından olan vatandaşlarımıza, artık gerş Makakiros hükümeti ile sözde geçici bir süre için bile olsa işbirliği yapmamız gerekiyor diyecek hiçbir ferdin Kıbrıs’ta mevcut olmadığını belirtmek isteriz*” şeklinde sert ve kesin bir yanıt veriyordu.¹¹³⁶

Rauf Denктаş, Ankara ile Lefkoşa Türk liderliğinin görüş ayrılığını şu sözlerle açıklıyordu; “*İnönü ve telkinlerinde haklıdır fakat Kıbrıs’taki durumu bilmemektedir. Bakanların Bakanlıkları ve Dr. Küçük’ün Ofisi silahlı Rumlar tarafından talan edilmiş, kasalar bile kırılıp içindeki evraklar alınmıştır. Dr. Küçük ve arkadaşları da kendi görüşlerinde haklıdır. Türkleri eski hayatlarına ve işlerine barış içinde dönmeleri için, Makarios ve Klerides, Rum isteklerinin ve Anayasa değişikliğinin koşulsuz kabul edilmesini istemekteydiler.*”¹¹³⁷

İngiliz Barış Gücü’nü General Young’dan sonra devralan General Carver’e göre, Rumlar olayların düzelmesi için alınan kararları sadece kendi çıkarları doğrultusunda algıladı. Hükümet otoritesini sadece kendilerinde görüyorlardı ve Türk bölgelerini de içine alacak şekilde yorumluyorlardı. İki toplumu eşit düzeyde saymak Rumlar için antidemokratik ve adaletsizce bir davranış olarak algılanmaktaydılar.¹¹³⁸

Makarios’a göre Kıbrıs’ta yapılanlar, Türkiye’nin adaya müdahale için gerekli koşulların oluşmasını sağlamak amacıyla Türk aşırı milliyetçileri tarafından kasıtlı olarak başlatılan isyan hareketleri ve buna karşılık Rum Güvenlik Kuvvetleri’nin Güvenlik Konseyi’nin kendilerine verdiği asayiş ve düzeni yeniden tesis etme çabasıydı. Bütün bu gelişmeler yaşanırken Kıbrıslı Türkler de bir yandan kendilerini savunma gayreti içerisine giderlerken, bir yandan da özellikle kamuoyunda haklılıklarını ispat gayreti içerisindedirler. Bu amaçla hazırlanan son derece kapsamlı raporlar sadece Türkiye’de değil özellikle İngiltere ve Amerika’da basın-yayın kuruluşlarına dağıtılır.

---

¹¹³⁵ Denктаş, Özgürlük, s. 58-59.

¹¹³⁶ Gazioğlu, Sesleri, s. 138.

¹¹³⁷ Denктаş, Özgürlük, s. 45.

¹¹³⁸ Gazioğlu, Sesleri, s. 119.

Bu raporlarda tepki gösterilen noktalardan birisi de Kıbrıslı Türklerin asi olarak gösterilmesidir.¹¹³⁹ Yunan kamuoyu’da boş durmuyordu. Şubat ayından itibaren Atina basın ve yayın organları, Atina Radyosu’u enosis adına yayımlar yapıyor, Atina’da Yunan ileri gelenlerinin de katılımıyla Kıbrıs mitingleri gerçekleştiriyordu. Atina belediye meydanında bir araya gelen Yunanlılara hitaben ilk olarak Atina Belediye Başkanı Çukalas; Hür milletlerden Kıbrıs halkına adalet tanımalarını istiyordu. Belediye başkanına müteakip, Yunan Akademisinin ve Yunan Üniveristesi’nin birer mümessili söz alarak bütün Yunan milletinin Kıbrıslı Rumların yanı başında olduğunu belirtiyordu.¹¹⁴⁰ 8 Mart’ta Kıbrıs Haber Ajansına özel bir demeç veren Makarios, İttifak Antlaşması’nın feshi üzerine Türkiye’nin Kıbrıs’taki askeri birliğini geri çekmesi gerektiğini söylüyordu. Bu durumun Türkiye’nin adanın toprak bütünlüğünü ihlal ettiğini dile getiriyordu. Önümüzdeki günlerde de Atina’ya bir ziyaret gerçekleştireceğini söylüyordu. Haber ajansı, şu an New York’ta bulunan Kıbrıs Dışişleri Bakanı Kiprianu’nun da Atina’ya gelerek bu ziyarete katılacağını bildiriyordu.

¹¹⁴¹ Yunanistan’da 23-25 Mart 1964 tarihinde Milli İstiklal Bayramı kutlamaları devam ederken gazetecilere demeç veren Makarios, Kıbrıs’a gönderilmekte olan barış gücünün elde edeceği sonuç ve arabulucunun foksiyonu hakkında kötümser olduğunu belirtir. Makarios’a göre arabulucunun görevinde başarıya ulaşabilmesi için Türklerin taksim veya federe devlet fikrini terk etmesi şarttır diyor ve ekliyordu; “*Kıbrıs Rum çoğunluğu ile Türk azınlığının barış içinde yaşayacağı müstakil bir devlettir. Maalesef Türkiye, Kıbrıs Türklerini hasmane hareketlere teşvik etmekte, onların cesaretini takviye etmektedir*” diyen Makarios ayrıca Eylül 1964 döneminde BM Genel Kurulu’na da başvuracağını açıkladı.¹¹⁴²

Dr. Küçük, Kıbrıs’ta meydana gelen katliamların bir an önce durması yönündeki Ankara’ya gönderdiği mesajların bir benzerini U Thant’a da gönderdi. Rumların soykırım

---

¹¹³⁹ Keser, Fırtınası, s. 375.

¹¹⁴⁰ BCA 030.01.71.453.10. nolu Atina Radyosu’nun haber bültenleri ve Kıbrıs mitingleri.

¹¹⁴¹ BCA 030.01.33.865.4. nolu Makarios’un 8 Mart 1964 tarihinde Kıbrıs Haber Ajansı’na verdiği özel demeç.

¹¹⁴² Keser, Fırtınası, s. 376.

girişimini durduracak bazı önlemler alınmazsa, Kıbrıs Türkleri'ni yok etmek amacını güden bu katliam, tarihe sadece özgür dünya için bir yüz karası olarak geçmeyecek, aynı zaman da BM ve sizler gibi barışsever insanların yenilgisinin en vurucu darbesi olacak diyordu.¹¹⁴³

Türkiye'de hem hükümet hem de kamuoyu'nun tepkisi artmaktaydı. Büyükşehirlerde protesto gösteriler düzenleniyor ve hükümete müdahale çağrısı yapılıyordu.¹¹⁴⁴ Diplomatik girişimlerin de Rum saldırılarını önlemede etkisiz kaldığı bir ortamda Ankara hükümetinin daha keskin tedbirler almaya itiyordu. Bu maksatla, 12 Mart'ta Ulusal Güvenlik Konseyi'ni toplayan İnönü ertesi gün Makarios'a bir nota ile saldırıların derhal durdurulmasını istedi.¹¹⁴⁵ Türkiye Rum tarafına kayıpların bulunup idae edilmesi, aksi takdirde askeri müdahalede bulunulcağının bildirilmesi kararının alınacağını hem Makarios, hem de İngiliz, Amerikan ve Yunan elçiliklerine gönderdi. Makarios'un aynı tarihli cevabı, "*Meşru hükümet olduğunu vurgular ve Türkiye'nin tek yanlı müdahale hakkı olmadığını*" savunur. Makarios'a göre suç Türklerdedir.¹¹⁴⁶

Gelişmeler üzerine telaşa kapılan ABD, Ankara'daki Büyükelçisi'nden İnönü'yü ziyaret etmesini ve kendisine Barış Gücü'nün birkaç gün içinde geleceğini, bunun için Türkiye'nin adaya müdahale kararını ertelemesini tavsiye etmesini istiyordu. İnönüye'de aynı yönde bir telkin de İngiliz Başbakanından geliyordu. İngiltere, Türkiye'nin notasını çok ciddiye almış ve İnönü'nün müdahale yapabileceğine o kadar inanmıştı ki, İngiliz Başbakanı Batı İngiltere gezisini yarıda kesip Londra'ya dönüyor ve Ankara Büyükelçisi'nin hemen o gün İnönü'yü ziyaret ederek mesajını iletmesi talimatını veriyordu. Başbakan Home'un Ankara'daki Büyükelçisi'ne talimatları şu şekildedir: "*İnönü müdahaleye kararlı olduğunu söylerse, o takdirde, müdahale esnasında Türk kuvvetlerinin diğer iki garantör ülkenin adadaki askerleriyle çatışmaya girecek herhangi bir hareketten kaçınmaları hakkında O'nu ikna etmeye çalış. Bu amaçla, Türk*

---

¹¹⁴³ Gazioğlu, Sesleri, s. 156.

¹¹⁴⁴ Milliyet, 10 Mart 1964.

¹¹⁴⁵ Süha Bölükbaşı, **Turkish American Relation and Cyprus**, University of Virginia, The Miller Centre, Lanham, Maryland: Univeristy Press of America, 1988., s. 73.

¹¹⁴⁶ Denктаş, Özgürlük, s. 52.

hükümetinin mümkünse, Türk kuvvetlerinin Kıbrıs'ta işgal edecekleri bölgenin coğrafi sınırlarını açıklamaları önerisinde bulun, Şunu da açıkça belirtmelisin ki, İngiliz askerlerinin her durum karşısında yapacakları tek şey, İngiliz vatandaşlarının hayatını korumak, egemen üslerimizi ve antlaşma gereği kullandığımız diğer askeri alanları, özellikle Lefkoşa Havaalanı'nı korumaktır."¹¹⁴⁷

13 Mart'ta yukarıdaki mesajı İnönü'ye ileten İngiliz Büyükelçiye, İnönü ifadelerini açıkça söylüyordu. İnönü, Ankara'nın Makarios'un vereceği güvencelere göre değil, Kıbrıs'ta meydana gelecek olaylara göre hareket edeceğini bildirdi. Artık sözlerle değil gerekçelerle ilgilendiklerini vurgulayarak, müdahale kararının son birkaç gündür sağlanmış olan sakin durumun korunmasını istiyordu. Kısacası, bunun Kıbrıs Türklerine karşı olası bir yeni saldırıları önlemek için olduğunu söyledi. Ayrıca Rumların ayaklarına kapanarak yere serilmiş, yansız duruma sokulmasının, büyük ve acı bir aşağılanma duygusu yarattığını, bu nedenle böyle bir durumun tekrarını önlemek için her ne pahasına olursa olsun kesin kararlı olduklarını söylüyordu. İnönü'nün gayet samimi ve ciddi olduğunu gören Büyükelçi, İnönü'nün cevabını Londra'ya gönderdi.¹¹⁴⁸

Savaş kapıdaydı, ancak ABD ve İngiltere'nin telkinleri Ankara'yı biraz yatıştırıyor, müdahale erteleniyordu ve sembolik de olsa, Kanadalı askerlerden oluşan 62 kişilik ilk BM Barış Gücü ekibi, 14 Mart'ta adaya geliyordu.¹¹⁴⁹ BM Barış Gücü, birkaç gün içinde İsveç, Danimarka, Finlandiya, Kanada, İrlanda ve İngiltere'den teşkil edilen birliklerle takviye ediliyor ve Kıbrıs'taki BM Kıbrıs Barış Gücü (United Nations Peace Keeping Force in Cyprus-UNFICYP)'nün sayısı 7000 askere yükseltiliyordu. BM Barış Gücü, 27 Mart 1964'te Hintli General Gyani'nin komutası altında resmen göreve başlıyordu.¹¹⁵⁰

Ancak hükümet, Meclis'te yağdığı gizli oturum ile Kıbrıs'a asker göndermek için teskere çıkartıyordu, Zürih ve Londra Antlaşmaları'nın Türkiye'ye tanıdığı müdahale

---

¹¹⁴⁷ Gazioğlu, Sesleri, s. 158-159.

¹¹⁴⁸ Gazioğlu, Sesleri, s. 161-162.

¹¹⁴⁹ Milliyet, 15 Mart 1964.

¹¹⁵⁰ Gazioğlu, Sesleri, s.164.

hakkına dayanarak, Barış Gücü'nün de, adada başarı gösteremezse, müdahale hakkının kullanılacağını söylüyordu.¹¹⁵¹ Ne tedbir alınırsa alınsın, ne karar çıkarsa çıksın, Rum saldırıları durmak bilmiyordu. Dr. Fazıl Küçük, Gaziveren Köyü'nde ki olayları İnönü ve Türk Dışişleri Bakanı Erkin'e mesajında; *“Çarpışmalar hakiki bir harp manzarası olarak şiddeti ile devam etmekte ve civar köylere de sirayet etmiş bulunmaktadır. Gaziveren'e gönderdiğimiz temsilcimiz köye girememiştir, zaiyat hakkında haber almamız imkansızdır. Bütün köy halkı ateş altındadır. Rumlar en ağır silahlarla hücumu devam etmekte ve Türkler silahları ile beraber kayıtsız şartsız teslim olmadıkça hücumlarını durdurmayacaklarını açıklamışlardır. İngilizler ve Kanadalılar, BM Gözlemcisi Spinelli dahil, hücumu durdurmaya çalışacakları yerde Türklerin teslimini tavsiye etmektedirler. Gaziveren, Lefke ve Koççina bölgelerinin bu durum içinde topyekün mahva mahkum olacaklarını büyük acı ile arz ediyorum. Karar sizindir”* diyordu. Lefkoşa'da mahsur kalmış olan Türk liderliği artarak devam eden katliam ve tedhiş karşısında çaresizlik içindedir.¹¹⁵²

Makarios, ne zaman Türkiye Kıbrıs'a müdahale etmek istese Amerika, İngiltere ve Rusya tarafından engellenmesinden cesaret alıyordu. Mart sonunda aldığı bir kararla Cumhuriyet hükümetinin Bakanlar Kurulu'ndaki üç Türk Bakan'ın yerine Rum bakanlar atıyor ve böylece Türk bakanlarının geriye dönme olanağını tamamen ortadan kaldırarak “Türkler hükümeti terk etmiştir” propagandası yapma fırsatı buluyordu. Ardından da Londra Konferansı ve New York görüşmelerindeki tutumu nedeniyle, Türk Cemaati Meclis Başkanı Rauf R. Denктаş'ın adaya dönmesini yasaklayan, döndüğü taktirde tutuklanacağını ve yargılanacağını belirten karar alıyordu. Bu kararı da UNFICYP Komutanı General Gyani, 26 Mart tarihinde Dr. Küçük'e yaptığı ziyaret ile bizzat iletliyordu. Türkiye'nin bu konuda Makarios nezdinde girişimde bulunmasını talep ettiği İngiltere, adada ki üsler dışındaki tüm askerlerin UNFICYP komutası altında olduğu için bu konuda tek başlarına bir girişim yapamayacaklarını bildiriyordu.¹¹⁵³

---

¹¹⁵¹ Milliyet, 17 Mart 1964.

¹¹⁵² Denктаş, Özgürlük, s. 59-61.

¹¹⁵³ Gazioğlu, Sesleri, s. 165-167.

Rauf Denктаş sürgün kararını şu ifadelerle açıklıyor;

“Diğer bir deyişle başlarına bela olmuşum! Benden kurtulmalıydılar. Bu nedenele 1963 saldırıları başlar başlamaz dünyaya, “Kıbrıs Türkleri hükümete karşı isyan ettiler, adayı taksim etmek istiyorlar” yalanını yaydılar. Beni de isyanın başı ve geçmişte muhaliflerini öldürten bir cani olarak dünyaya duyurdular.

En büyük suçum BM Güvenlik Konseyi’nde, Kıbrıs’taki gerçekleri anlatmam oldu. Güvenlik Konseyi’nden Kıbrıs’a dönmek için yola çıktığımda adaya giriş yasağını, girdiğim taktirde tutulanacağımı yaydılar. Rahmetli İnönü “yakında BM Barış Gücü adaya gelecek, onların kanalı ile şerefînle gidersin” dedi. Bekledik, BM de bir şey yapamadı!

Ankara’da kaldım. Kıbrıs Dairesi’nde çalıştım. Serbestçe dış temasları yürüttüm, konferanslara gittim. Sonradan bazı liderler beni adaya alıp, bir daha adadan çıkmamamı temin edecekleri yerde, bana bu fırsatı verdikleri için pişmanlık duyduklarını ifade ettiler!”¹¹⁵⁴

U-Thant’dan Kıbrıs meselesine barışçıl bir çözüm için arabulucu bulması isteniyordu. Böylelikle Finlandiyalı Diplomat Tuomioja arabulucu olarak belirlendi.¹¹⁵⁵ Dr. Küçük ve arkadaşları, arabulucu Tuomioja’dan pek de umutlu değildi, ancak birkaç alternatif maddeyi Türk Dışişlerine gönderiyordu;

“Maalesef Cemaat olarak, federal bir sistemi masa başında tarafların rızası ile tahakkuk ettirecek fiili bir durum, imkan ve kuvvete sahip olmadığımız sizce de malumdur.

Arabulucu ile yapılacak müzakerelerde, federal bir sisteme arabulucununun da temayül göstermeyeceği anlaşılacak olursa, Türk Cemaati’nin büsbütün çöküntüye uğramasına ve bunun neticesi olarak gelişi güzel hicret etmesine, parçalanmasına veya Rumların silah kuvveti ve ekonomik baskı yolları ile dikte edeceği teslim manasına

---

¹¹⁵⁴ Tayhani, Denктаş, s. 218.

¹¹⁵⁵ Bal, s. 94.

gelecek şerefsiz şartları kabul etmesine sebep olacak zaman gaibine meydan vermeden aşağıda ki alternatiflerin şimdi den tezekkürünü ve gerekli tertibatın alınmasını hassaten rica ederiz;

a) Yunanistan'dan Türkiye'ye verilebilecek arazi (mesela; Batı Trakya veya Oniki Adalar) ile Kıbrıs Türklerinin üzerinde hak sahibi oldukları Kıbrıs arazisinin mübadelesi ve gereken nüfus değişimi;

b) Türkiye'de sakin Rum asıllı Türk vatandaşları ile Kıbrıs vatandaşı Türklerin aktifleri ile mübadeleye tabi tutulmaları;

c) Kıbrıs hükümetinin (Kıbrıs Rumları adına) gereken mükellefiyetleri yüklenmesi suretiyle ve kurulabilecek bir uluslar arası finansman fonu yardımı ile Kıbrıs Türklerinin aktif ve iş hakları hususunda tazmin edilmesi ve onların Türkiye'ye veya İngiliz Milletler Memleketleri Camiası ile diğer dost memleketlere hicret etmeleri imkanlarının sağlanması.

Yukarıdaki herhangi bir alternatif hal çaresi altında Kıbrıs'ta Rum insafında şerefsiz olarak yaşamayı tercih edecek hiçbir Türk bulunamayacağına inanmakla beraber şayet şahsi sebepler yüzünden Kıbrıs'ta kalmayı mecbur kalacak Türk olursa kendilerine, Rumların kabul edeceği teminatlar çerçevesinde uygun bir statü sağlanması da gerekecektir.”¹¹⁵⁶

Arabulucu olarak bulunan Finli Tuomioja'ya¹¹⁵⁷, Makarios, Türk Alayı'nın 25 Aralık 1963 terör olayları sırasında kampını terk ederek Gönyeli'ye konuşlanmasını ve geri dönmeyi reddetmesini şikayet ediyordu. Ankara ise bu isteği geri çeviriyordu.¹¹⁵⁸ Makarios, 31 Mart 1964'te BM çerçevesinde bir barış gücünün kurulmasıyla, daha önce İngiliz denetimi ve kumandanlığı altında konulan Türk ve Yunan birliklerinin, bu durumlarının sona erdiğini Türkiye ve Yunanistan'a bildirerek, bu alayların kamplarına geri çekilmelerini istedi. Türkiye, Türk Alayı'nın yerini değiştirmesinin bu üçlü kuvvetle

¹¹⁵⁶ Denктаş, Özgürlük, s. 68-69.

¹¹⁵⁷ Vatan, 25 Mart 1964.

¹¹⁵⁸ Milliyet 2 Nisan 1964.

bir ilgisi bulunmadığını, bunun barışı ve güvenliği sağlamaya yönelik bir eylem olduğunu ve bu amaç gerçekleştirilinceye dek birliğin, olduğu yerde kalmayı sürdüreceğini, 1 Nisan'da Makarios'a bildirdi. Bunun üzerine Makarios 4 Nisan'da, "Kıbrıs Cumhuriyeti ile Türkiye arasındaki ilişkiler bakımından İttifak Antlaşması'nı sona erdirdiğini Türkiye'ye bildirerek, İnönü'nün, Türk Alayı'nın kamplarına geri dönmesini kabul etmemesini, Antlaşma hükümlerinin ağır ihlali olarak" nitelendirmiştir. Makarios ayrıca, antlaşmanın amacının Cumhuriyet'in ülke bütünlüğünü korumak olmasına rağmen, bu konuyla söz konusu birliğin, bu bütünlüğe bir tehdit oluşturduğunu ileri sürmüştür.

Türk Dışişleri Bakanı, 5 Nisan'da yaptığı açıklamada, muhtemelen yukarıda açıklanan, Kıbrıs Rum temsilcilerinin Kıbrıs Cumhuriyeti'nin yasal hükümeti olamayacakları varsayımından hareketle, Makarios'un bu açıklamasını dikkate almadıklarını, zaten Lefkoşa'daki Türkiye Büyükelçisi'nin de "tamamıyla yasa dışı, Anayasa'ya aykırı ve hiçbir hukuksal gücü bulunmayan bu noktayı kabul etmediğini bildirdi. Öte yandan İnönü, Makarios'a 6 Nisan'da bir mektup göndererek, Türkiye'nin bu antlaşmadan doğan haklarını kullanmaya devam edeceği ve bunun engellenmesi durumunda, gerekli tüm önlemleri alacağı konusunda uyarıda bulundu. Türkiye 7 Nisan'da Yunanistan'a da bir nota vererek, Kıbrıslı Rumların Türk Birliği'ne saldırmaları halinde, bunu Türkiye'ye yöneltilmiş bir saldırı olarak algılayacağını ve bu çerçevede yanıt vereceğini bildirdi.¹¹⁵⁹

Türkiye ayrıca, bir diğer Garantör Devlet olan İngiltere'nin de, İttifak Antlaşması konusunda yaşanan gelişmelerde desteğini almaya çalışmıştır. Türkiye'nin Londra Büyükelçisi 7 Nisan'da, Makarios'un İttifak Antlaşması'nı feshetmesiyle ortaya çıkan durum karşısında açıkça İngiltere'nin desteğini talep etmiştir.

Bunun üzerine 9 Nisan'da bir açıklama yapan İngiliz hükümeti, İttifak Antlaşması'nın anayasal değerinde olduğunu Kıbrıs Anayasası'nda açıkça ifade edildiğinden, Makarios'un fesih işleminin geçerli olmadığını belirtmiştir. Bu gelişmeler

---

¹¹⁵⁹ Özersay, Hukusal, s. 79-80.

üzerine 13 Nisan'da bir açıklama yapan Yunan hükümeti, BM çerçevesinde bir arabulucunun atanması ve bir barış gücünün adaya yerleştirilmesi uluslararası düzeyde tanındığından, Kıbrıs Antlaşmalarının uygulanamaz nitelikte olduklarının kanıtlandığını ileri sürerek, Makarios'un İttifak Antlaşması'nı feshetmesini “gerçeğin onaylanması” biçiminde” nitelenmiştir.¹¹⁶⁰

13 Nisan'da bir açıklama yapan İnönü, Makarios'u sonuna kadar destekleyecekleri yönünde açıklama yapan Papandreu'yu itham ederek, ilişkilerin karanlık bir yöne gittiğini belirterek uyarıyordu.¹¹⁶¹

İngiltere ve ABD'nin tutarsız politik davranışları karşısında, İnönü, ertesi gün tarihe geçen şu açıklamaları yapıyordu; “*Türkiye'nin müttefiklerin tutumlarının tutumlarının değişmesini aksi taktir de Batı ittifakı yıkılır, Yeni şartlarla yeni bir dünya kurulur, Türkiye'de bu dünya dayerini bulur*” diyordu.¹¹⁶²

Türkiye, adaya müdahale ederiz tehdidini yaparken, Andreas Papandreou, Nisan ayında Makarios ve babası George Papandreou ile yaptığı bir toplantıda alınan kararı açıklıyordu. Kıbrıs'ın Yunanistan'a uzaklığı nedeniyle ki, bu demektir ki Türkiye'nin adaya olası bir müdahalesine karşı önlem olarak Papandreu'nun Makarios'a askeri yardım talep ettiğini ve Makarios'un da bu teklifi kabul ettiğini bildiriyordu. Bunun sonucunda, gizli bir operasyonla askeri yardım yapılmaya başlandı ve yaz ortalarına kadar da devam edecekti. Yaklaşık 20000 kişilik ful tecizatlı Yunan subay ve askeri adaya geliyordu. Çelişkili bir biçimde, 7 Mayıs'ta, George Papandreou, Atina'da ki İngiliz Büyükelçisine'de Kıbrıs'ın NATO'ya girmesi gerektiğini söyleyecekti.¹¹⁶³

Bu arada EOKA 1Nisan'daki kuruluş yıl dönümünde, Kıbrıs'ta, Mısır yolu ile Rusya'dan aldıkları yeni silahlarla donatılmış Rumlardan oluşan yasadışı orduları ile BM yetkiliri önünde resmi geçiş töreni düzenledi.¹¹⁶⁴ Zaten, Makarios, “*daimi*

---

¹¹⁶⁰ Özersay, Hukuksal, s. 80.

¹¹⁶¹ Milliyet, 14 Nisan 1964.

¹¹⁶² Milliyet, 16 Nisan 1964.

¹¹⁶³ Sonyel, British, s. 100.

¹¹⁶⁴ Gibbons, Soykırım, s. 234.

turistler” olarak nitelendirdiği BM Gücü’nün kendilerine karşı koyamayacaklarını gayet iyi biliyordu.¹¹⁶⁵ BM Barış Gücü’nün olması Kıbrıslı Rumlar için bir sorum teşkil etmiyordu, onlar için enosise ulaşmak böyle daha da kolaydı.¹¹⁶⁶

Kıbrıs’ta olayların patlak vermesi ve özellikle Batı kamuoyu ile BM’in bu olaylar karşısında adeta seyirci kalması üzerine durumu protesto eden ve tepki gösterenler arasında belki de en anlamlı mesajla katılanlar Kore’de BM adına mücadele eden Kore gazileri olur. Kore gazileri aldıkları madalyaları geri iade etmeye başladılar. Madalyalarını ilk iade edenler arasında “*Kore savaş madalyasıyla ABD liyakat madalyası*”nı geri gönderen Onbaşı Hasan Yağcılar da bulunmaktadır. Hasan Yağcılar madalyasını U-Thant’a postalarken yaptığı açıklamada “Kıbrıslı Rumların Türklere karşı giriştikleri hunharca katliama seyirci kalan Birleşmiş Milletler’in madalyasını taşımaya artık lüzum kalmadığını” belirtir.¹¹⁶⁷

Aslında Rauf R. Denктаş’ın bu sözleri o günlerdeki herşeyin özeti idi; “*Çocukları, kadınları, ihtiyarları emirle katlettirmiş olan Yorgacis İçişleri Bakanı... Bunları tekrar kabul edersek belki yolları açacaklar. Türkleri aç bırakmaktan vazgeçecekler. Belki... Belki derim çünkü bu bile belli değil. Makarios hesaplıyor. Nasıl olsa aç kalacaklar. Türk köylerine silahla saldırıyorlar, gıda maddeleri temin etmelerini imkansız kılıyor. Hayvanlarını boğduruyor veya kaçırabildiğini kaçırıyor. ‘Nasıl olsa aç kalmak istemezlerse taleplerime boyun eğecekler’ diyor. İşte Kıbrıs’ta durum.*

Anavatanla hertürlü irtibatı kesilmiş Kıbrıs. Bütün ümit ara sıra gelebilecek, onu da men edebilirler ya, Kızılar uçaklarında. Onlarla ne getirilebilir ki? Bir iki gün evvel sağdan soldan göç yollarına dökülenler bir kısmı Lefkoşa’ya ulaştı. Bir kısmının yollarda sıkışıp kaldıklarını duyuyoruz. Bir kısmı eşyaları sırtlarında, arabalarında

---

¹¹⁶⁵ Gazioğlu, Sesleri, s. 185.

¹¹⁶⁶ Orhan Kilercioğlu, **Outcry, İmmigration, Grief and Tears**, Çatı Yay., İstanbul, Nisan 2015, s. 171.

¹¹⁶⁷ Öte yandan aynı günlerde Beyrut’a gitmekte olan BM Genel Sekreteri U-Thnat’ı Yeşilköy Havalanı’nda karşılayanlar arasında Dışişleri Bakanı ve Milli Türk Talebe Birliği (MTTB) yöneticileri de bulunmaktadır. U-Thant Kıbrıs’la ilgili bir soruya “Arabuluculuğun iki tarafı da tatmin edecek bir hal çaresi bulacağına inanıyorum. Bu hususta çok ümitliyim” derken kendisine çuvallar dolusu Kore

daha köyün dışına adım atarken durdurulmuşlar. Her tarafta Rumların teklifi aynı: ‘Av tüfeklerinizi teslim edin, kurşunlarınızı verin, sonra da Rumlardan memnun olduğunuza, size bizim hiçbir şey yapmadığımıza dair bir beyanname imzalayın. Ondan sonra bırakırız sizleri’ diyorlar. Baf kazasının Lemba köyünde işte bu teklifle karşılaştılar. Vermediler silahlarını, vermediler imzalarını, tıklıldılar kaldılar. Sonra da başladı mahalleleri uçlardan ateşe vermeye. Yanacakar diri diri veya açlıktan kıvranacak veya teslim olacaklar. Açlık... Açlık...

Artık mevcut olmayan Kıbrıs Cumhuriyet’inin namevcut parlamentosununun sabık başkanı Rum Klerides hedefin bu olduğunu Rauf Denктаş’a dün gece sorduğu şu sualle anlatmıyormu bizlere ‘Daha ne kadar dayanabilirsiniz bu anormal hayata?’¹¹⁶⁸

5.4. BATI’NIN KIBRIS’A BAKIŞI, JOHNSON MEKTUBU VE SONRASINDA TÜRKİYE’NİN KIBRIS POLİTİKASI

Ankara’nın artık sabrı taşmıştı, müttefik olarak gördükleri İngiltere ve ABD’nin (Batı’nın) gerçek tutumlarını görmek istiyordu. Mayıs 1964’te Millet Meclisi’nde İnönü müttefiklerine yönelik şu ifadelerle sesleniyordu;

“Kıbrıs bizim Milli Davamızdır! Ve bu dava milletimizin şeref ve haysiyetinin gerektirdiği şekilde neticelendirilicektir. Bunun aksi bir hal çaresine bizi razı etmeye hiç kimsenin gücü yetmeyecektir. Topraklarına bağlılıklarını kanlarıyla ispat etmiş olan Kıbrıslı Türkler vatanları olan yerlerinde bütün haklarına sahip olarak hür ve güven içinde yaşayacaklardır. Bunu temin etmek Türkiye için bir şeref görevidir” diyor ve Kıbrıs’ın artık Milli bir dava olduğunu bütün dünyaya ilan ediyordu.¹¹⁶⁹

Türkiye’nin müttefiklerinin bu taraflı tutumları karşısında yurt dışında yaşayan bazı Türkler de farklı biçimler de tepkilerini ortaya koyuyorlardı Bazıları ise ciddi bir biçimde uzun uzun tezler yazarak Rum, Yunan ve Batı’nın taraflı görüşlerini çürütmeye

---

madalyası iade edildiği bildirilir ve sembolik olarak 1 Kore madalyası kendisine iade edilir; Keser, Fırtınası, s. 319-320.

¹¹⁶⁸ Keser, Kızılay, s. 96-97.

¹¹⁶⁹ Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 1, Cilt 30, Toplantı 3, 97. Birleşim, 5.5.1964, s. 206.

çalışmıştır. 21 Nisan 1964 tarihli bir rapor İsmet İnönü'ye, Amerika'da yaşayan Necdet Üçoluk adlı bir Türk vatandaşı tarafından gönderildi. Milli birlik çoktan uyanışa geçmişti artık.¹¹⁷⁰

Yunanlıların, Kıbrıs'ta yığınak yaptıklarına ve subaylar gönderdiklerine daha önce değinmiştik. Bu durumun, Türkleri adaya küçük gruplar halinde subay ve asker çıkarmalarının Kıbrıs'taki Yunan askeri yığınağının bir karşılığı olduğunu da belirtirler. Yunanistan'da okuyan Kıbrıslı Rumların sayısı da 3000 civarındadır. UNFICYP Komutan Yardımcısı General Carver ise ada'ya Türk askeri personel geldiğinin tespit edilemediğini, ada'ya gelen birkaç yüz Türkün Türkiye'de askeri eğitim görmüş kimseler olduğunu açıklarlar. BM yetkililerine göre ise Türkiye'den her hafta 100 askeri şahıs gizlice ve muntazam Mansura'da adaya çıkmaktadır. Yunanistan'dan ayrıca eğitim vermek üzere 400 Yunanlı subay ada'ya gelir. Kıbrıslı Rumlar bu kişilerin Yunan ordusunda görevli Kıbrıslı Rum subaylar olduklarını ileri sürerler. Rumlar, bir başka 500 kişilik grubu ise eskiden Yunan ordusunda görev yapmış fakat istifa etmiş Kıbrıslı Rum askeri personeli olarak belirtirler. BM yetkililerine göre Rumların elinde değişik çaplarda sahra toplarının olduğu ve bunların da Birleşik Arap Emirlikleri'nden geldiği de ileri sürülür.¹¹⁷¹

Türkiye'nin askeri hazırlıklara başladığı haberleri, Yunanistan'da tedirginlik yaratır. Yunan hükümeti 1 Mayıs 1964'te bir açıklamada bulunur. Yunan silahlı kuvvetleri her türlü ihtimali karşılamak üzere hazır ve tedbirlidir. Esasen hükümet programında da politikamız sarıh olarak belirtilmiştir. Barış taraftarıyız. Fakat taaruz halinde müdafaada bulunacağız diyorlardı.¹¹⁷² 7 Mayıs'ta George Papandreu çelişkili bir biçim de Atina'daki İngiliz Büyükelçisi'ne, taksim, federasyon ya da üniter devlet çözümlerinin hiç de iyi olmayacağını söylüyordu. Taksim olduğu takdir de adanın Rum tarafında Rus (komünizm) etkisinin artacağını, bağımsızlık durumunda ise Akdeniz'de ikinci bir Küba olacağını ve herhangi bir yıkım olmaması için tek çözüm yolunun Nato

---

¹¹⁷⁰ BCA. 030.01.64.394.7. nolu, 21 Nisan 1964 tarihli, ABD'de yaşayan bir Türk vatandaşının Kıbrıs davası hakkında İsmet İnönü'ye gönderdiği kapsamlı bir çalışma.

¹¹⁷¹ Keser, Fırtınası, s. 370.

¹¹⁷² Keser, Fırtınası, s. 371.

yolu ile olması gerektiğini. Bunun da sadece enosis ile mümkün olacağını ekledi. Eğer mevcut durumun böyle ilerlemesi halinde, Makarios'un Türk tehdidi ile karşı karşıya kalacağını ve bunun sonucunda yardım için Rusya'ya yanaşacağını söyledi.

Bu süreçte enosis, Lordlar Kamarası'nın iki numaralı adamı ve Dışişleri Ofisi'nden Lord Carrington tarafından da desteklenmekteydi. 8 Mayıs'ta Norveç Büyükelçisi ile Londra'da yaptığı bir görüşmede, Eğer BM Gücü'nün Kıbrıs'taki çatışmalarda böyle pasif kalacaksa, problem Kıbrıs Türkleri'nin tıpkı St. Hilarion (Girne'nin üstündeki Beş Parmak Dağlarında bir kaledir) Rumları yok etmesiyle gerçekleşecektir dedi.¹¹⁷³ Lord Carrington'un bahsettiği hadise, BM yetkililerinin verdiği bilgilere göre, sayıları 300'ü bulan ve bir bölümü komando olan Rum kuvvetlerinin yaklaşık 20-25 mücahidin bulunduğu St. Hilarion bölgesinde yaptıkları ve ateşkes ilan edilene kadar dört gün süren saldırılar sonucunda, altı mücahit şehit oluyor, ancak çevredeki küçük tepeler dışında bölge Türk kontrolünde kalmaya devam ediyor ve Rumlar geri püskürtülüyordu. Bölgedeki Kanadalı Barış Gücü askerlerinin Fransız kökenli Binbaşı Trompla, müdahale için emir almadıklarından çarpışmalar sırasında herhangi bir müdahalede bulunmadıklarını, çarpışmalardan etkilenecek kadın ve çocuklar bulunmadığı için iki tarafı bu küçük muharebeyi sürdürmeleri için serbest bıraktığını ve seyirci kaldıklarını ifade ediyordu.¹¹⁷⁴

Türkler, müttefikleri tarafından yüz üstü bırakıldıklarını düşünüyordu, özellikle de Birleşik Krallık ve Birleşik Devletler tarafından. Hele de İngiliz ve Amerikalıların, minnetarcasına Türk hükümeti üzerindeki olası bir askeri müdahalenin önlenmesi için yaptığı tavsiye baskılara rağmen böyle olması, Türkler güvensizlik duymaktadır.¹¹⁷⁵

Mayıs ayı boyunca da Rum saldırıları durmak bilmedi ve yüzlerce Türk, Rumlar tarafından kaçırılıp esir edildi. Bu gelişmeler sonrasında 22 Mayıs'ta Türkiye İngiltere ve Yunanistan'a nota çekti.¹¹⁷⁶ Rum yönetimine de ikazlar yapıldı ancak hiçbir sonuç

---

¹¹⁷³ Sonyel, British, s. 100-101.

¹¹⁷⁴ Denктаş, Özgürlük, s. 72.

¹¹⁷⁵ Sonyel, British, s. 101.

¹¹⁷⁶ Erim, s. 13

alınmadığı gibi Makarios rehinelerin öldürüldüğünü itiraf ediyordu.¹¹⁷⁷ Türklerin evlerinden, işyerlerinden alınıp öldürülmeleri, Türk bölgelerinin ve halkının askeri ve ekonomik kuşatma altında tutulması gibi eylemlerin BM Barış Gücü'nün gözleri önünde devam etmesi ve Ankara'nın müttefik olarak gördükleri devletlerin sessiz kalması, diplomatik kanallarında tıkanması sonucunda, Türkiye, 4 Haziran 1964'te Kıbrıs'a askeri müdahale kararı aldı.¹¹⁷⁸

Türkiye'nin müdahale kararının esas amacı Makarios'a Türk isteklerini kabul ettirmektir. Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin'in müdahale kararının Amerikalılar'dan saklı tutulmasını istemesine rağmen, Türkiye müdahale kararını ABD Büyükelçisi Raymond Hare'e bildirir. Büyükelçi'de durumu Washington'a aktardı. Türk müdahalesini önlemek isteyen ABD Başkanı Lyndon B. Johnson, Hare'e Başbakan İnönü ile görüşmesini emretmiş ve 4 Haziran'da İnönü ile Amerikan Büyükelçisi Hare görüşme gerçekleştirdi. Ancak İnönü, Hare'e Türkiye'nin müdahalede kararlı olduğunu söyledi. Büyükelçi İnönü'den yirmi dört saatlik bir süre istedi ve durumu Washington'a bildirdi. Bu zaman zarfında da Amerikan 6. Filosu'na bağlı bir birlik Kıbrıs ve Türkiye arasına gelerek müdahaleye engel olmak istediğini açıkça gösterdi.¹¹⁷⁹

Türkiye'nin müdahale kararını öğrenen İngilizler de yoğun diplomasi trafiğine dahil oluyorlardı. İngilizlerin görüşmelerdeki ana fikri, müdahalede bulunmadan önce Güvenlik Konseyi'ne başvurulmasının telkini yönündeydi. Bugüne kadar adada Rumlar tarafından gerçekleştirilen her türlü oldu-bittilere kendi çıkarlarına ters düşmediği sürece göz yuman Amerika ve İngiltere, buarada da Türklerin müdahalesine kendi çıkarlarına ters düşeceği için karşı çıkıyorlar ve sorunu Anglo-Amerikan çıkarları çerçevesinde enosisi dayatarak çözüme yolunu tercih ediyorlardı. Bunu öncelikle yumuşak diplomasiyle ikna yöntemi uygulayarak kabul ettirmeye çalışıyorlardı ki Türkiye bu yöntemi bugüne kadar birçok uygulamışlar ve başarmışlardı. Bu yöntem karşı tarafın kararlılığını çözmezse bu kez biraz daha sert diplomasi yolunu tercih ediyorlardı. İşte bu

---

¹¹⁷⁷ Milliyet, 30 Mayıs 1964.

¹¹⁷⁸ Özmen, s. 264.

¹¹⁷⁹ Şener, s. 20.

son olayda Türkiye, ABD Büyükelçisi'nin uyarıları ile müdahale kararından vazgeçmemiştir.¹¹⁸⁰ Türk askerinin Kıbrıs'a çıkması 7 Haziran 1964 tarihi planlanmıştır. İnönü, Amerika'nın NATO'nun güneydoğu bölgesinde iki üyenin çatışmaya girmesine izin vermeyeceğini ve bu yüzden de Kıbrıs Rumları ve Yunanistan'a baskı yapacağını düşünüyordu.¹¹⁸¹ 37 Gün önce barışa katkılarından dolayı hayranlık duyduğu ve kutlamak için madalya vermek istediği Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı İsmet İnönü'ye, diplomatik üsluba kesinlikle uymayan, çok ağır bir dille yazılmış bir mektup göndererek, müdahaleden vazgeçmesini istiyordu. Mektup, ABD'nin Ankara Büyükelçisi Raymond Hare tarafından İnönü'ye teslim ediliyordu.¹¹⁸² Johnson mektubu yalnız Kıbrıs sorunu için değil aynı zamanda Türkiye'nin Batı Bloku içerisinde izlemekte tüm dış politikası açısından ve Türk-Amerikan ilişkileri açısından adeta bir "bomba" etkisi yaratmıştır. Mektupta, Türkiye açıkça tehdit ediliyordu. Kıbrıs'a yapılacak olası bir müdahalenin iki NATO üyesi Yunanistan ve Türkiye'nin savaşa girebilecekleri belirtilirken, SSCB'nin Türkiye'ye saldırması durumunda ise NATO'nun Türkiye'yi savunmada çekimser davranacağı belirtiliyordu. Ayrıca, ABD'nin Türkiye'ye 12 Temmuz 1947 tarihli "Askerî Yardım Antlaşması" ile verdiği malzeme ve silahların Kıbrıs'ta kullanılmamasına izin verilmeyeceği hususlarına sert ifadelerle dikkat çekilirken, konuyu görüşmek üzere Başbakan İnönü Washington'a davet ediliyordu. Türk dış politikasında "soğuk duş etkisi" yaratan bu mektup, Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahalesinden vazgeçmesinin de resmi gerekçesini oluşturmuştur. Böylelikle, Aralık 1963'ten bu yana tam 4 kez "25 Aralık 1963, 15 Şubat 1964, 13 Mart 1964, 7 Haziran 1964" Kıbrıs'a müdahale etme kararında olan Türkiye, bu müdahale fikri kararından 10 yıl süreyle vazgeçmek durumunda kalacaktır.¹¹⁸³

Başbakan İnönü, Johnson Mektubu'na, 13 Haziran 1964 tarihinde çok daha uzun ve kapsamlı fakat yumuşak üslup taşıyan bir mektupla cevap vermiştir. İnönü'ye göre

---

¹¹⁸⁰ Glen D. Camp, "Greek-Turkish Conflict over Cyprus", *Political Science Quarterly*, Volume 95, No 1, Spring 1980, pp. 43-70, p. 50.

¹¹⁸¹ Şener, s. 20.

¹¹⁸² Camp, s. 50.

¹¹⁸³ Şener, s. 20-21.

Johnson mektubunun içeriği Türk-Amerikan ilişkilerinde hayal kırıklığına yol açmıştır. Türkiye'nin Kıbrıs krizi konusunda en başından beri iritbatta olduğunu, Kıbrıs Rum yönetiminin 1959 Antlaşmalarına aykırı olarak silahlandığını belirtiyordu. Yunanistan'ın Garantör devletlerden olmasına rağmen sorumluluklarını yerine getirmediğini, Türkiye'nin bütün uyarılarına rağmen de bu duruma Amerika'nın sessiz kaldığını belirtiyordu. Bütün bunlar olurken de, Kıbrıs Rumlarının her türlü hukuk dışı faaliyetleri savunup teşvik ettiğini, her şeye rağmen Türkiye'nin BM örgütü ve ilkelerine saygılı olduğunu, ancak BM'in adada Türklere karşı yürütülen saldırıları durdurmadığını söyledi. Son olarakda Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahalesi karşısında SSCB'nin bir saldırısına maruz kaldığı takdirde, NATO müttefiklerinin savunma yükümlülükleri konusunda tereddütte kalabilecekleri yönündeki düşüncenin NATO ittifakının mahiyeti ve temel ilkeleri konusunda müttefikler arası büyük görüş farkları olduğunu ortaya çıkardığına dikkat çekerek Johnson'un görüşme teklifini kabul ettiğini bildirmiştir.¹¹⁸⁴

Bu gelişmeler üzerine, İnönü Meclis'te güvenoyu istedi.¹¹⁸⁵ Muhalefetten de eleştiriler gelmektedir. İktidarı Londra Konferansı ve BM Güvenlik Konseyi sonrası alınan kararların başarılıymış gibi gösterilmesini, Rauf Denktaş'a getirilen Rum yasağına karşı pasif kalındığını ve Johnson mektubununun yol açtığı "Türkiye asla müdahale edemez" algısını eleştirdiler. Uluslararası alanda da Türkiye'nin küçük düşürüldüğünü, en büyük hatanın ise Makarios hükümetinin tanınması olarak görüyorlardı.¹¹⁸⁶ İki gün sonra yapılan hükümetin Kıbrıs politikalarının güven oylamasında, 200 kabul, 194 ret şeklinde sonuçlandı.¹¹⁸⁷ 21 Haziran'da da İnönü Amerika'ya uçtu.¹¹⁸⁸

Johnson-İnönü görüşmesi Washington'da 22-23 Haziran 1964 tarihlerinde gerçekleşti. Görüşme sonrası yayınlanan ortak bildiride, Amerika, 1959 Antlaşmalarını kabul ettiğini, sorunun görüşmeler yolu ile çözülmesini istediklerini ve ABD eski

---

¹¹⁸⁴ Şener, s. 21-22.

¹¹⁸⁵ Milliyet, 16 Haziran 1964.

¹¹⁸⁶ Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 1, Cilt 30, Toplantı 3, 107. Birleşim, 17.6.1964, s. 632-633.

¹¹⁸⁷ Milliyet, 20 Haziran 1964.

¹¹⁸⁸ Milliyet, 22 Haziran 1964.

Dışışleri Bakanları'ndan Dean Acheson'ın aracı olarak tayin edildiği belirtiliyordu.¹¹⁸⁹ Ayrıca Başkan Johnson, İnönü ile Yunan Başbakanı Papandreu'yu buluşturmak istemiş, ancak Yunan Başbakan karşı çıkmıştır.¹¹⁹⁰ İnönü Türkiye'yi bir serüvene sürüklemekten kaçınıyordu. Atılan adımların daha vahim sonuçlar doğurabileceğini düşünüyordu. Atacağı iyi hesaplanmamış bir adımın beklenemedik sonuçlar doğurması olasılığını düşünüyordu. “Kıbrıs içinde 120 bin soydaşımızı kurtaracağız” derken, Türkiye'deki 30 milyon Türkü ateşe atmak istemiyordu. Kolay başarıya ve maceraya inanmıyordu. Çünkü Türkiye bu dönemde çıkarma yapacak ve savaşın devamını getirecek yeterli araç ve mühimmata sahip değildi. Yunan ve Rum tarafında ise, yönetim demokrasi olmuş, faşist cunta olmuş ya da kral olmuş hiçbir şey değişmiyordu. Çünkü tek düşündükleri ve babadan oğla kalıtsal olarak aktarılan yüzyılların hayali Enosistir.

Türkiye'nin Kıbrıs politikası, müttefiklerinin ve ittifakın Türkiye'ye ilgisizliğinin belki en önemli örengiydi. İnönü, Johnson mektubunu aldığı gün radyoda yağtığı açıklamada Sovyetlerle ilişkilerin daha akıcı hale getirilmesi için çağrı yaptı. Stalin'in ölümünden beri Ankara ile yakınlaşmaya çalışan Sovyetler Birliği buna şevkle karşılık verdi. Dışışleri Bakanı Feridun Cemal Erkin'in 30 Ekim 1964'deki Moskova ziyareti ile ikili kültür antlaşması imzalanmıştır. Bu görüşmelerde Sovyetler Türkiye'deki NATO üslerine itiraz etmeyecekleri ve Kıbrıs konusunda Türk tezi olan federal yapıya destek olacaklarını açıklamışlardır.¹¹⁹¹

Bu döneme kadar Amerika'ya “Go Home” denmeyen tek ülke Türkiye idi. Ancak Johnson mektubunun ardından bu durum değişmiştir. Türk kamuoyunun Amerika'ya olan güveni çok sarsılmıştı ve ilk defa Amerikan karşıtı ciddi bir kamuoyu ortaya çıktı ve bu durum ileriki yıllarda artarak devam etti.¹¹⁹²

---

¹¹⁸⁹ Şener, s. 22.

¹¹⁹⁰ Gazioğlu, Sesleri, s. 348.

¹¹⁹¹ Göktepe, Darbesi, s. 415.

5.5. CENEVRE GÖRÜŞMLERİ'NDE ACHESON PLANI VE ERENKÖY DİRENİŞİNDE TÜRK-İNGİLİZ POLİTİKALARI

9 Temmuz 1964 tarihinde taraflar İngiltere, Yunanistan ve Türkiye heyetleri ABD'nin arabulucusu Acheson ve BM'in arabulucusu Tuomioja'nın nezaretinde Cenevre Konferansı'nda bir araya geldiler. Kıbrıs hükümetide Cenevre'ye davet edildi ancak Makarios daveti reddetti. Türkiye ile aynı masada olmak istemeyen Yunanistan'ın isteği nedeniyle Acheson taraflarla ayrı ayrı görüştü ve önerileri ilettiler.¹¹⁹³ Cenevre'de Yunan temsilcisi Nikolareizis ve Türk temsilcisi Nihat Erim ile bir araya gelen Acheson kendi adıyla anılan bir plan önerdi.¹¹⁹⁴

Acheson planı 14 Temmuz 1963'te taraflara sunuldu. Plan, Kıbrıs'ı dolaylı yoldan NATO'nun denetimine ve Doğu Akdeniz'i de Batı'nın çıkarları doğrultusunda dizayn eden ayrıca biraz Taksim birazda Enosis isteklerine uyan bir nitelikteydi.¹¹⁹⁵ Yine plana göre, adanın kuzey kıyısındaki Akantu geçidi ile Mağusa'nın kuzeyinde Boğaz bölgesi doğrultusunda kalan Karpas yarımadası Türklere bırakılması ve Karpas bölgesinin küçüklüğü nedeniyle artan nüfusun iskânı için Castel Lorizo (Meis) Adası'nın verilmesi prensip olarak Türkiye tarafından kabul ediliyordu.¹¹⁹⁶ Ankara'nın tek itirazı, Akantu bölgesinin biraz daha batıya kaydırılmasıydı. Çünkü bölgenin batısı askeri yararlılığa daha uygundu.¹¹⁹⁷

Ancak plana, Makarios “*gizli Taksim*” diyerek karşı çıktı. Burada ilginç olan konu ise daha birkaç sene içerisinde Makarios'un ve Kıbrıs hükümetinin uluslar arası gücünün artmasıyla Yunanistan'ın Kıbrıs Rumlarına üzerindeki eski baskısının kalmadığıdır. Bu yüzden Makarios'un reddettiği bir plana Yunanistan'da hayır demek zorunda kalıyordu.¹¹⁹⁸ Acheson'ın görüştüğü Yunan temsilcisi Nicolareisis, Türkiye'ye

---

¹¹⁹² Erim, s. 303.

¹¹⁹³ Şener, s. 23.

¹¹⁹⁴ Erim, s. 348.

¹¹⁹⁵ Şener, s. 23.

¹¹⁹⁶ Erim, s. 379.

¹¹⁹⁷ Erim, s. 369.

¹¹⁹⁸ Şener, s. 23.

verilen (Plana göre, adanın 400 mil karelik kısmı yani %11'ni Türkiye'nin egemenliğine, kanton ve muhtariyetlerle birlikte bu alan %25-30'e çıkıyordu) geniş alanlara karşı çıkıyordu. Görüşmeler halen devam ederken, Makarios ve ayrıca Kıbrıs'a geri dönen Grivas, Türklere baskı yapmaya başladı. Görüşmelere esnasında Kıbrıs'ta avantaj elde etmek için ve aynı zaman da bütün adaya egemen olmak için, Türkiye'nin garantör haklarının da kalktığını düşünerek, Türk unsurlarına saldırıya geçti.¹¹⁹⁹ Rumlar Erenköy ve Mağusa bölgelerinde Türklere karşı katliama giriştiler. Rumlar çok öncelerinden bu yana Erenköy'ü ele geçirmek istiyorlardı. Bunun en büyük sebebi ise, Erenköy'ün 5 km'lik bir deniz şeridinde sahip oluşu ve bu sahilden Kıbrıs Türkleri'ne silah, cephane ve personel ikmali yapılabileceği düşüncesi idi. Erenköy'e ilk Rum saldırısı 26 Ocak 1964 tarihinde gerçekleşmiş ancak mücahitler saldırıları geri püskürtmüştür.

Erenköy'e 30 Mart'ta ve 1 Nisan ile 30 Haziran 1964 tarihleri arasında deniz yoluyla silah ve cephane ikmali yapılmış, ayrıca Türkiye'de öğrenim gören 100 kadar öğrenci bölgeye takviye için gelmişti. Öğrenci kafilesi ile birlikte, Kıbrıs Türkü'nün siyasi ve askeri iki önderi Rauf Denktaş ve Rıza Vuruşkan da gelmişti. Erenköy saldırısı ve savunmasının Kıbrıs Türk mücadelesi tarihinde özel bir yeri vardır. Buradaki mücahitlerin hemen hemen tamamı Türkiye'den ve İngiltere'den gelen, sadece 10-15 günlük askeri eğitim görmüş öğrenci ve gönüllü gençlerden oluşmaktaydı. Burada Türkiye'den resmen ve görevli gönderilen Türk askeri ve subayı yoktu. Erenköy saldırılarından sadece birkaç gün önce, 31 Temmuz 1964 sabahı, TMT'nin ilk lideri Albay Rıza Vuruşkan, Türk hükümeti ve ilgili makamların bilgisi dışında, gizli olarak Rauf Denktaş'la birlikte Erenköy'e çıkmıştı.¹²⁰⁰ Türkiye ve İngiltere'de öğrenci olan 500 kadar genç mücahit, Erenköy'de Grivas komutasında ağır silahlı sayıları 2000'i bulan Rumlara karşı çetin bir direniş mücadelesi veriyordu. Türk mücahitler adaya Kokkina bölgesinden girmişti. Çünkü Girne ve diğer liman bölgeleri Rumlar tarafından kontrol ediliyordu. Kıbrıslı Rumlar, bölgeyi kontrol altına alamıyordu, çünkü Türk direnişi buna

---

¹¹⁹⁹ Göktepe, Policy, s. 167.

¹²⁰⁰ Gazioğlu, Sesleri, s. 418.

engel oluyordu. 7 Ağustos'ta 4 adet Türk F-100 savaş jeti, Rumların üzerinde ikaz uçuşu yaptı. Ancak, Grivas saldırılarını durdurmadı. Türk jetleri 8 ve 9 Ağustos tarihlerinde 34 savaş uçağı ile Rum mevzilerini bombaladı.¹²⁰¹ Ancak Türk jetlerinden birisi düşürüldü ve Türk pilot Cengiz Topel ağır işkenceler sonucunda şehit edildi.¹²⁰²

Makarios, SSCB, Mısır ve Suriye'den yardım talep etti. Bunun üzerine 9 Ağustos'ta Kuruşçev İnönü'ye yumuşak bir ifade ile bir mesaj gönderdi; *“Türkiye'nin Kıbrıs'a askeri saldırıları düzenleyerek üzerine sorumluluk aldığı ve askeri hareketin durdurulmasını”* istedi. İnönü 13 Ağustos'ta verdiği cevapta *“Rumların saldırgan tutumlarını vurgulayarak Sovyet Rusya'nın durumu anlayacağı ve nüfuzunu bu istikamete kullanacağı ümidini”* ifade etmiştir.¹²⁰³ Kruşçev, 15 Ağustos'da yaptığı açıklamada, bir dış müdahale olduğunda, Kıbrıs'a yardım edeceğini açıkladı.¹²⁰⁴ Ancak açıklama hava da kaldı.

İngiltere'da olası bir Türk-Yunan savaşından endişelendiğı için Yunanistan'a başbakanlar nezdinde girişimde bulunuyordu. Atina ise bombardıman sonrası olası bir çıkarma hareketinden korku duymaktaydı. Makarios ise Yunanistan'dan yardım geleceğine dair her hangi bir açıklamanın yapılmamasından ötürü, başka ülkelerden yardım talep edeceğini bildiriyordu.¹²⁰⁵ Ayrıca, 9 Ağustos'ta Amerika ve İngiltere birlikte Birleşmiş Milletler nezdinde görüşülmek üzere ateş kes çağrısı yaptı. BM Kıbrıs Barış Gücü Komutanı Thimayya'da raporunda; Bu akşam Başkan Makarios'u ziyaret ettiğini ve Konsey Bakanları ile de görüşüğünü. Makarios'un moralinin çok bozuk olduğunu ve Kıbrıs hükümetinin inandırılan belirli amaçlara ulaşamadığından strese girdiğini bildiriyordu. Bu durum uluslararası diplomatik çabaları sürdürmek için fazla bir ümit bırakmıyordu. Bu koşullar altında Cenova Görüşmelerinin ikinci safhası 15 Ağustos'da başlamış oldu. İngiliz temsilci Lord Hood, bir kez daha Acheson Planı'nı destekledi. Plan bu sefer ilkinden biraz daha farklıydı. Türkiye'ye önerilen alanlar

---

¹²⁰¹ Göktepe, Policy, s. 167.

¹²⁰² Milliyet, 14 Ağustos 1964.

¹²⁰³ Bal, s. 95.

¹²⁰⁴ Milliyet, 16 Ağustos 1964.

¹²⁰⁵ Gazioğlu, Sesleri, s. 435.

(Karpas) 50 yıllığına kiralanacaktı. Bu öneri Türkiye tarafından 21 Ağustos'ta reddedildi. Bu öneri hem siyasi hem de askeri olarak Türkiye'nin çıkarlarına tersti. En azından İngiliz egemen üsleri ile karşılaştırıldığında, Türk halkı tarafından da egemenlik yerine kiralama kabul edilmezdi.¹²⁰⁶ Makarios ve Yunanistan'da 25 Ağustos'da palnı reddettiklerini bildirdiler. Makarios, Türklere bir karış toprak vermeyiz diyordu.¹²⁰⁷

Türk Başbakan İnönü, 3 Eylül'de Millet Meclisi'nde Türkiye'nin Haziran'dan buyana Kıbrıs politikalarını açıklıyordu. Acheson Planı'nın detaylarını ve Amerika'nın değişiklik yapılan planın kabulü için Türkiye'ye yaptığı baskıları anlattı. Kıbrıs'ta verilmesi öngörülen egemen bölgenin Türkiye'nin minimum önceliği olduğuna vurgu yağan İnönü, Türkiye'nin esas amacının adada kurulacak federal bir sistem olduğunu söyledi.¹²⁰⁸ Sekiz aydan beri politikalarının, Kıbrıs'ta emniyet ve huzuru n sağlamak için sürekli bir çözüm arayışı içinde olduklarını dile getirdi. Yunanistan'ın ise, tam teşhisatlı 10 bin kişilik askeri kuvvetinin adada konuşlandırıldığını ve bunun ileri de Türk-Yunan savaşına yol açabileceğini dile getirdi.¹²⁰⁹

Tahmin edileceği gibi, İkinci Cenova Görüşmeleri 1 Eylül 1964 tarihinde son buldu. İngiliz belgelerine göre, Yunan hükümeti, Başpiskopos Makarios'un enosis koşulu ile reddettiği önerileri yerine getirebilecek durumda değildi. Belgelerde vurgulanan diğer bir konu ise; Makarios'a yazdığı mektupta belirttiği gibi Lefkoşa'nın değil, Atina'nın Kıbrıs'taki Helen politikalarının sorumlu olduğunu hatırlatmasına karşın, Papandreou'nun tam anlamıyla Makarios'u kontrol edemeyişini bildiyordu. Ancak, Kıbrıs'ta bulunan 7000 ila 15000 arasında değişen Yunan kuvvetlerinin varlığı bile Papandreou'nun Makarios'un üzerinde etikili olamadığı yalanına İngilizler inanmamaktadır. İngiliz Dışişleri, güçlü bir şekilde Cenova Görüşmeleri'ni desteklemiştir. Dışişleri Bakanı Butler'ın da vurguladığı gibi; eğer Cenova'da her hangi bir anlaşma sağlanamayacaksa ya da başka bir hatta çözüm kabul edilmeyecekse, Makarios'un BM'in önereceği üniter ve bağımsız bir Kıbrıs devleti çözümünü kabul

---

¹²⁰⁶ Göktepe, Policy, s. 167-168.

¹²⁰⁷ Milliyet, 26 Ağustos 1964.

¹²⁰⁸ Göktepe, Polciy, s. 168.

¹²⁰⁹ Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 1, Cilt 32, Toplantı 3, 130. Birleşim, 3.9.1964, s. 277-278.

etmesi gerektiğini söyledi. Bu durumun olası bir Sovyet müdahalesini de zora sokacaktı.

Görüşmelerin başında, Acheson Yunanların, Kıbrıs'ta Türklerden daha fazla etki yapacağına inanmıştı. Yunan hükümetine de, Makarios'un adada Kıbrıslı Türklere karşı gerçekleştirdiği, katliamlara karşı engel olmasını önerdi. Ancak, daha sonra Acheson, Papandreou'nun Makarios üzerinde fazla etkili olmadığını anladı. Papandreou hükümetini, kendine hiç güveni olmayan, zayıf, aptal ve sendeleyeni bir hükümet olarak tanımladı. Acheson'a göre, sorunda Makarios kilit kişiydi, fakat Makarios sorunu çözmekte gönülsüzdü.¹²¹⁰

Bu arada, Kıbrıs'a arabuluculuk için atanan Finlandiyalı diplomat Sakari Tuomijia, 9 Eylül'de hayatını kaybetti. Yerine Ekvatorlu diplomat Galo Plaza Lasso atandı. Plaza'da bir rapor hazırladı, ancak rapor Kıbrıslı Türklerin Rum hakimiyetine girmesi veya Türkiye'ye göç etmesi gibi öneriler mevcuttu. Türk tarafı bu raporu haliyle kabul etmeyecektir.¹²¹¹ Galo Plaza'nın raporu 80 sayfalıktır ve 26 Mart 1965 tarihinde BM Güvenlik Konseyi'nde yayınladı. Türkiye'de de Suat Hayri Ürgüplü Başbakanlığı'nda yeni bir hükümet kurulmuştur. Rumca'yı resmi dil olarak kabul eden, Türkleri Rumların hâkimiyeti altına sokan, Kıbrıs Türklerine Türkiye'ye göçe öneren, Kıbrıslı Türkleri azınlık olarak gören ve Türkiye'nin Kıbrıs'taki tezi olan federal sistemi terk etmesini isteyen bir rapora hiçbir Türk hükümeti evet diyemezdi. Yeni Türk hükümeti, 1 Nisan 1965 tarihinde, Dışişleri Bakanı Hasan Işık tarafından bu öneriyi asla kabul etmeyeceğini belirtiyordu.¹²¹² Sorun daha sonra Türk-Yunan ikili görüşmelerinin konusu olsada, Makarios'un konuyu BM'e götürmek istemesi ve Yunanistan'daki iç karışıklıklar yüzünden olumlu bir gelişme sağlayamadı. İlk görüşmede Londra'da 10 Mayıs 1965'te gerçekleşmiştir.¹²¹³ BM'den de olumlu bir kararın çıkmamasının en büyük nedeni Kıbrıs hükümetinin çoğunlukta olan bağlantısızlara dahil olmasıdır. Bu

---

¹²¹⁰ Göktepe, Policy, s. 168.

¹²¹¹ Bal, s. 95.

¹²¹² Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 1, Cilt 38, Toplantı 4, 85. Birleşim, 1.4.1965., s. 4.

¹²¹³ Milliyet, 11 Mayıs 1965.

yüzden Türkiye'nin lehine bir karar çıkması mümkün değildi.¹²¹⁴

Yunanistan'da ise Başbakan Papandreou ordudan rahatsızlık duymaktadır ve bazı değişikliklere gitmek isteyince, Yunan Kralı tarafından 15 Temmuz 1965'te görevden alındı. Yerine Novas atandı.¹²¹⁵

İngiltere tarafında ise, İngiliz Dışişleri Kıbrıs'taki bu son süreçte kendisini başarılı bulmaktaydı. Amerikalıları soruna dâhil etmişlerdi. Kıbrıs, sadece İngilizleri ilgilendiren bir problemden çok, NATO ve Anglo-Amerikan ilişkileri bağlamında bir sorun olmuştu artık.¹²¹⁶ İngiltere'nin bu tutumu değerlendirilirken, öncelikle Kıbrıs Rum yönetimince gerçekleştirilen anayasa değişikliklerini protesto etmesi dikkate alınmalıdır. İngiltere, 1964 yılından başlayarak iki yıl boyunca, Kıbrıslı Rumların Anayasası'nın Temel Hükümleri'ni değiştirmelerini resmi notalarla protesto etmiştir. İngiliz yetkilileri arasında resmi yazışmalara göre, 1966 yılına dek Kıbrıs Rum yönetimine beş kez protesto notası verilmiştir. Buna göre, protesto edilen eylemler şu şekilde özetlenebilir; "Kıbrıs Yüksek Mahkemesi'nin kurulması 1964, zorunlu askerlik yasasıyla Rum Milli Muhafızı Ordusu'nun oluşturulması 1964, Rum Toplum Meclisi'nin feshedilmesi ve Kıbrıs Rum eğitim bakanının atanması (1965), Anayasaya aykırı şekilde iki Rum bakanın atanması (1966). İngiltere'nin 1966 yılından itibaren Kıbrıs Rum yönetiminin temel hükümlere yönelik değiştirme girişimlerini protesto etmediği gözlemlenmiştir.¹²¹⁷

Öte yandan, 1965'in sonlarında, Üçüncü Dünya ülkeleri Türkiye aleyhine bir karar tasarısı sunmuştu. Bu tasarı, Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahale hakkını engellemeyi öngörüyordu. Tasarı, Hindistan, Mısır ve Yugoslavya'nın da aralarında bulunduğu 22 Asya-Afrika ülkesince desteklenmiş, görüşmeler sırasında bu sayı artarak 32'ye yükselmişti. 16 Aralık 1965 tarihinde BM Güvenlik Konseyi'nde tartışılan konu şöyle bir karar bağlanmıştı; Kıbrıs Cumhuriyeti'nin tam egemenlik ve bağımsızlık hakkı bulunmaktadır. Tüm BM üyeleri, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin egemenliğine, bağımsızlığına

---

¹²¹⁴ Bal, s. 95.

¹²¹⁵ Milliyet, 15 Temmuz 1965.

¹²¹⁶ Göktepe, Policy, s. 172.

¹²¹⁷ Özersay, Hukuksal, s. 163-164.

ve toprak bütünlüğüne saygı göstermek ve herhangi bir müdahaleden kaçınmak durumundadır. Görüldüğü gibi, BM Genel Kurulu, Kıbrıs'ın tam egemen bir devlet olduğunu belirterek, herhangi bir dış müdahaleye karşı çıkmakta ve bir anlamda 1959 Zürih-Londra Antlaşmaları'nın varlığı reddetmekteydi. Tümüyle Makarios'un görüşlerini içeren bu karar, BM'nin aldığı kararlar içinde, Türkiye ve Kıbrıslı Türkler açısından en olumsuz olarak tarihe geçmiştir.

BM Genel Kurulu'nun kararından kısa bir süre önce, Türkiye'de 10 Ekim 1965 tarihinde gerçekleştirilen genel seçimleri, Süleyman Demirel'in başında bulunduğu Adalet Partisi kazanmış ve 27 Ekim'de Başbakan Demirel hükümetini kurmuştu. Demirel, Ankara'da, BM Genel Kurulu'nun kararına ilişkin Türkiye'nin görüşlerini şu sözlerle açıkladı; *“Karar hakka, hukuka, uluslararası antlaşmalara aykırıdır. Antlaşmaların verdiği haklarımızın ortadan kalkması söz konusu değildir.”*¹²¹⁸

5.6. 1965'TEN 1967 OLAYLARINA KADAR KIBRIS'TAKİ GELİŞMELER VE TÜRK-İNGİLİZ POLİTİKALARI

1963-1964 Kıbrıs krizinin ortaya çıkış nedenini şöyle özetleyebiliriz. 1959 Zürih ve Londra Antlaşmaları çerçevesinde 1960 Lefkoşa Antlaşmasıyla kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'nı altına imza atmasına rağmen değiştirmek isteyen Makarios ve diğer Rum liderliğinin çabalarıdır. Kıbrıs Türklerini ve Türkiye'nin garantör haklarını tanımayan Kıbrıs Rum yönetimi isteklerine olumlu cevap alamayınca, Kıbrıs Türklerine yönelik şiddet ve planlı yok etme yöntemine başvurmuşlardır. 1950'lerin ortalarında Yunanistan destekli Rumlar tarafından kurulan EOKA'nın eski ve yeni militanları tarafından sistematik olarak soykırım hareketi başlattılar. Yine Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasından önce *“self-determinasyon hakkı ve Enosis”* istekleri doğrultusunda hazırlanan *“Akritas planı”* olarak anılan Rum planı, 1959 Zürih ve Londra Antlaşmaları ile Kıbrıs Türklerine verilen *“ortak kurucu”* sıfatının *“azınlık”* statüsüne dönüştürülmesine yönelik kanlı bir plandı. Akritas planı ile Kıbrıslı Rumlar 21 Aralık 1963 tarihinde uygun ortamı bularak yerel çatışmaları başlatmıştır. Tarihte *“1963 Kanlı*

---

¹²¹⁸ Tuncer, Çözüm, s. 81-82.

Noel Olayları” olarak geçen silahlı şiddet eylemleri “1963-1964 Kıbrıs krizi”nin başlangıcı olmuştur. Bu çatışma ve kriz ortamı, yoğunlukları farklı olsa Kıbrıs’ta on bir yıl devam etmiştir.¹²¹⁹

Aralık 1963-Ağustos 1964 Kıbrıs krizinin çözümüne Türkiye zorlayıcı diplomasi ile yaklaşmış sorunu rasyonel yöntemlerle çözmek istemiştir. Türkiye’nin bu stratejiyi uygulamadaki amacı, sorunu olabildiğince diplomatik yollarla halletmek ve eğer bu olmuyorsa gerçekten fiili askeri güç kullanarak sorunu çözmek istemesidir. Gerçekte Türkiye “güç kullanımı tehdidi”ni eylemsel düzeyde kullanma hazırlığı içindeydi ancak bu topyekün bir savaştan ziyade adaya sınırlı bir ölçüde ve sürede müdahale etmekte.

Türkiye’nin krizin başlangıcından itibaren elde etmeye çalıştığı şey 1959 Zürih ve Londra Antlaşmaları’nın tek taraflı Rumların lehine değiştirilmesini önlemek, Kıbrıs Türklerinin haklarını ve can güvenliğini güvence altına almak ve bu kararlılıkta ilgili taraflara kabul ettirmektir. Bu yüzden Türkiye sınırlı zorlayıcı askeri güç kullanma stratejisi ve diplomasisini sürdürmüştür.

Bir başka deyişle, Türkiye “zorlayıcı diplomasi stratejisi” ile hem siyasal hemde askeri açıdan karşı karşıya kalabileceği olası kayıp ve tepkileri minimize ederek, hedefleyeceği sonuçlara en uygun bir şekilde ulaşmaya çalışmıştır.¹²²⁰

Barış içinde birlikte yaşama prensibi ile kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti, Kıbrıslı Rumların, Türklere verilen hakları reddetmesi yüzünden işlevselliğini yitirmiştir. Öte yandan Kıbrıs devletini meydana getiren insan topluluğu başka ülkelerden gelen insanlardan meydana gelmekteydi. Bu tarz koşullarda meydana gelen devletin toplumundan katalizör bir rol bir rol beklenir. Devleti oluşturan unsurların objektif olarak bir takım farklılıklar gösterebilir ve bu gayet normaldir. Ancak önemli olan devleti meydana getiren toplum unsurlarının subjektif olması ve devlete aidiyet duygusu ile bağlı olmasıdır. Eğer bu sağlanamaz ise o devletin sağlıklı yaşaması mümkün değildir. Bir devleti meydana getiren insanlar her ne kadar farklı olsalarda ortak bir

---

¹²¹⁹ Şener, s. 25-26.

¹²²⁰ Şener, s. 26.

bağım kurulması şarttır. Tıpkı aynı gemide seyahat eden yolcular gibi kader birliği oluşturmaları gerekmektedir. İşte bu oluşumu sağlayan araç “birlikte belirleme hakkıdır”; “one mano ne vote” prensibi değil, “one community one vote” prensibi beraberliği sağlayacaktır.

Rum toplumu ve liderliği, kurucu antlaşmaları ve anayasasını, Enosis ve ulusal Rum devleti emellerine engel olarak görmeleri yüzünden hiçbir zaman içlerine sindirememişlerdir. Çoğunluğu oluşturdukları içinde, devletteki hakim topluluğun ve idarenin bir tek kendilerinde olmasını isteyerek, Türk toplumunu olsa olsa en çok azınlık statüsünde kabul etmek istemişlerdir. Bu tarz yaklaşımlar ise iki uluslu kurulan bir devletin, tek uluslu bir devlete dönüşmesine neden olur. Kıbrıs Türk toplumu sadece sayısal üstünlüğünün Rumlardan az olması nedeniyle dört yüz yılı aşkındır üzerinde yaşadıkları ve vatan toprağı olarak tanımladıkları Kıbrıs'ta azınlık statüsünü kabul etmesi hiçte adil bir durum değildir.¹²²¹ Kıbrıs Rumları vatanlarını ne kadar Kıbrıs olarak görmesi ne kadar normal ise, Kıbrıslı Türkleri'nin de kendi vatanlarını Kıbrıs olarak görmesi o kadar normaldir. Bir toplumu oluşturanların sayısı değil, o toplumun sahip olduğu ve hissettiği nitelik ve aidiyet duygusudur önemli olan. “Minus” yani sayısal azınlık olmak bazı durumlarda statüyü beraberinde getirmez.

Azınlık statüsü insan hakları bünyesinde bireysel hakları temin eder ya da kabul ettiği çoğunluk yönetimini bu hakları azınlıklara sağlamakla yükümlüdür. Oysa Kıbrıs'ta Rumların azınlık diye tanımdalığı grup bir ulustur, Türk Milletidir. Bu gibi durumlarda en geçerli çözüm devleti oluşturan unsurların bir araya gelerek ulusal grup statüsünü kurmasıdır. Bu da ancak ulusal grupların kimliklerini geliştirme ve koruması şartına bağlıdır. İşte bu yüzden 1960 Kıbrıs Anayasası, her iki ulusada kendi tüzel kişiliğinden gelen özerk bir yönetim örgütlenmesini sağlamaktaydı. Bu özerk yönetim “coğrafi esasa göre değil, kişisel özelliklere göre kabul edilmiştir”. Özerk yönetim “yasama, yürütme ve yargı” alanında karşımıza çıkmaktadır. Böylece devletin yetkileri bu özerk yönetim

---

¹²²¹ Füsun Avrasya, “Kıbrıs Sorununun Uluslararası Hukuk Açısından Değerlendirilmesi”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, Dergiler Veri Tabanı**, ss. 43-51, s. 48.
<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/476/5492.pdf> , (07.03.2016)

organlarına bırakılmıştır. Kurucu Anayasa’da öngörülen Kıbrıs Türk toplumun Garanti Antlaşmaları ile güvence altına alınan haklarının, Rumlar tarafından soyutlaştırılıp dışlanması, Türkleri önce bir federal *Türk Federe Devleti*’nin ilanına, ardında da 1983’de bağımsız *“Kuzey Kıbrıs Türk Devleti”* nin ilanına zemin hazırlamıştır.¹²²² Uluslararası hukuk bunları söylerken, Kıbrıs Türk toplumu 1974 ve 1983’e gelene kadar çok büyük ve acı badireler atlatacaktır.

BM Genel Sekreteri tarafından 10 Eylül 1964 tarihinde açıklanan raporda, 109 Türk köyünde, 507 Türk evi zarar görmüştür, 2000’den fazla ev kullanılmaz hale gelmiştir, yüzlercesi de öldürülmüştür. 25.000 Kıbrıs Türkü mülteci durumuna düşmüştür, bunların içinde kayıp olanlar, ekonomik, sosyal ve eğitim alanında da geri dönüşü olmayan zararlara maruz kalmışlardır. Kıbrıs Rumları bilinçli bir soykırıma girişmiştir.¹²²³ Ne yazık ki, BM Barış Gücü, düzeni sağlamakta zorluklar yaşamıştır, Amerikan gizli belgelerine yansıyan Kıbrıs Türkleri’nin mülteci haritasında da şu veriler verilmektedir; Lefkoşa’da 10715, Girne’de 2087, Mağusa’da 167, Larnaka’da 1782, Limasol’da 2653, Baf’ta 1876, toplamda ise 19280 Kıbrıs Türkü mülteci durumuna düşmüştür.¹²²⁴ (EK-25)

Bütün bu olanlardan sonra bile, Makarios Kıbrıs Türklerine soykırım uygulamaktan vazgeçmiyordu. 26 Mayıs 1965’te Dipkarpaz’daki konuşmasında Kıbrıs Türklerine itafen şu sözlerle sesleniyordu; *“Bütün Kıbrıs birlik içinde ya Yunan olacak ya da soykırım olacak, Milli uğurda devam eden bu yol zorluklarla doludur, ölü ya da diri Enosis ile bu ülkeye ulaşacağız”* ifadeleri ile Kıbrıs Türkü’nü soykırımla tehdit ediyordu.¹²²⁵ Filozof ve tarihçi Hans Kohn’a göre, Kıbrıslı Rumların Yunan olduklarına

---

¹²²² Avrasya, s. 49.

¹²²³ Ulvi Keser, Bloody Christmas of 1963 in Cyprus in the Light of American Documents, **Çağdağ Türkiye Araştırmaları Dergisi, (ÇTTAD), Journal of Modern Turkish History Studies**, XIII/26 (2013-Bahar/Spring), (Bloody), ss. 249-271, s. 266.

¹²²⁴ The Cyprus Dispute, **Director of Central Intelligence, United States Intelligence Board**, “Special National Intelligence Estimate Number 29.3-64”, 19 June 1964, No 2, p. 1-3, 5-6., Amerikan Gizli Servisi’nin 1963-64 EOKA terör olayları sonrasında mülteci durumuna düşen Kıbrıs Türkleri’nin sayısı ve sürüldükleri bölgelerin haritası.

¹²²⁵ Salahi Sonyel, **The Struggles of the Turkish People of Cyprus**, Cyprus Turkish Assosiation Publications:8, London, 1995, (Struggles), s. 46.

dair inancı aslında sonradan kazanılmış bir düşüncedir. İlk Enosis akımı pek ciddiye alınmıyordu çünkü Kıbrıs Rumlarının halis Helen olmayıp karma bir soy oluşturduğuna inanan Yunanlılar, onların düşlerine pek ilgi göstermiyorlardı. Ancak Yunan okul kitaplarıyla beslenen, Rum Ortodoks papazlarca kışkırtılan, Yunan eğitimci ve politikacıları tarafından tahrik edilen Megali İdea (Yüce İdeal) adlı Yunan düşünce ki, enosis de onun bir bölümünü oluşturmaktadır, yayınlanmaya başlıyordu.¹²²⁶ 1965 yılında Türkiye’de de hükümet değişikli olduğına değinmiştik. 1965 senesini biterken Kıbrıs Rumlarının kazanımları artarak devam ederken, Kıbrıs Türklerinin kazanımları küçülmektedir. Daha sonra kendilerini iyice dünyadan izole ve umutsuz hissedeceklerdir. Makarios zaten Başkanlık mevkisinin vermiş olduğı kudretle sadece Kıbrıs Rum toplumunun anaysal ve kamu alanında da daha dominant hale gelmesi için ve Kıbrıs’ın meşru hükümeti olarak görünmesi için her türlü olanağı deniyordu. Makarios’un, Dipkarpaz’da yaptığı tek yolun Enosis’ten geçtiğı ve bu uğurda karşı gelecek olanların soykırımı uğrayacağı şeklindeki tehditkar açıklamalarına karşın, bazı kesimler Makarios’un yavaş yavaş enosis sevdasından uzaklaştığını düşünmektedir. Ayrıca, 12 Aralık’ta Amerika Kıbrıs Büyükelçisi Taylor G. Belcher ile yaptığı görüşmede, birçok kişinin artık kendisinin enosis’e fazla değer vermediğini, egemenliğe olan hayranlık tuzağına düştüğünü ve devletin başkanı olarak politik hayattan kilise hayatına nispeten kopamayacağını düşündüklerini dile getirdi. Belcher’in ifadelerine göre; Makarios maksadının sonsuza kadar başkanlık koltuğunda kalmayacağını açıklıyordu.

Ayrıca, Makarios, birçok kişinin, özellikle de Yunanistan’da gerçekleşen anti demokratik ve parlamento görüntüsü sonucunda ortaya çıkan mutsuz ekonomik ve siyasal sıkıntılardan sonra gerçekten de Yunanistan ile birleşmenin nasıl sonuçlar doğuracağından şüphe ettiklerini dile getiriyordu. Yine de, bütün bu düşüncelere rağmen, zamanı geldiğinde barışçı bir biçimde Enosis’i gerçekleştirmek için geçiş sürecini en başta kendisinin yürekten destekleyeceğini, halk oylamasında da yürekten yüreğe konuşacağını söyledi. Bu sonuçtan da emindi. Konuşmalarının devamında,

---

¹²²⁶ Sonyel, British, s. 182-183.

Makarios şunun da altını çiziyordu. Batı'nın ve hatta Türkiye'nin de! Bakış açısına göre en mantıklı çözüm yolu olarak Enosis'i gördüklerini belirtti. En azından belirli bir süre içinde Amerika'nın da istekli baskısı olmasa Türkiye'nin Kıbrıs'ın Yunanistan ile birleşmesini kabul etmeyeceğini, eğer ederse ülke içinde duygusal bir patlama olacağını söyledi. Vaşington'un bu konuyu savunacağına da inanmaktadır. Her iki ülke için prestij gururu limitlidir, ancak Amerika'nın bu yöndeki isteği daha baskın çıkacaktır diyordu Makarios. Büyükelçi Belcher'da Makairos'a katılarak tek çarenin enosis olduğunu düşünmekte ve böylelikle bölge de Sovyet politikalarının büyük bir yenilgiye uğrayacağına inanmaktadır.¹²²⁷ Sovyet politikalarının yenilgiye uğratılması sadece Amerika'nın isteği değildi. İngiltere'nin de hayati önceliği Kıbrıs'ta sahip olduğu staretjij askeri üsler sayesinde NATO desteğiyle Kıbrıs'ta ve Orta Doğu'da söz sahibi olmak ve Akdeniz'de olası bir Sovyet gücünü bloke etmektir.¹²²⁸ Uluslararası güçlerden ve kamuoyundan cesaret ve destek alan, kendisini de tek meşru merci gören Kıbrıs Rum yönetimi, hertürlü hukuksuz ve illegal yollarla Kıbrıs Türkü'nü ekonomik olarakta sindirmeye çalışıyordu. Sorgusuz işten çıkarmalar başladı. Anayasa ile garantiye bağlanan dullara, emeklilere ve yetimlere sağlanan sosyal yardımlar bir anda kesintiye uğradı.

Türk toplumun hertürlü iç ve dış haberleşme hakları ellerinden alındı, yeni doğan bebekler kayda geçilmedi ve yurtdışında okuyan öğrencilerin evlerine dönmesine izin verilmedi. Türk bölgelerindeki göçler bile Rumların kontrolü altındaki yollardan yapılmaya zorlandılar. Rum yöneticileri, Kıbrıs Türklerine her isteği yöntemi uygulamakta kendisini serbest hissediyordu. Kimi zaman da yiyecek ve ilaç gibi hayati yardımları engellediler. Yurtdışından gelen uluslararası para yardımı bile Rum Bankaları aracılığıyla bloke ediliyor ve hemen hemen hepsi Kıbrıslı Rumlara tahsis ediliyordu.¹²²⁹ Bu zamandan beri toplumlar birbirlerinden daha da büyük çizgilerde ayrılmışlardır. Hatta şehir, kasaba ve köylerde bile Rum ve Türklerin yaşadıkları coğrafi alanlar ve suni

---

¹²²⁷ Sonyel, British, s. 172-173.

¹²²⁸ Byron N. Pappas Bals, **Cyprus: State Creation Without A National Identity**, Master of Arts in Liberal Studies, Georgetown Univeristy, Washington D.C., October 31, 2012, s. 58.

¹²²⁹ Denктаş, Triangle, s. 46-48.

sınırlar dikenli tellerle ayrılmıştı.¹²³⁰ Olası hiçbir çözüm ve ileleme ile yüzleşmek mümkün görünmüyordu. Eli silahlı Rum unsurları ve Türk mücahitleri hassas bölgeler de yüz yüze gelmekteydi. BM Barış Gücü'nün artık bozulan düzenkarşısında, ne silahlı Rumlar üzerinde ne de silahsız Türkler üzerinde herhangi bir otoritesi ve etkisi kalmamıştı.¹²³¹

Amerika'nın endişesi ise İngiltere'nin iki NATO ülkesi Yunanistan ve Türkiye'nin Kıbrıs üzerinde hoyratça savaş olasılığına karşı "bekle ve gör" politikasıydı. Amerikalılara göre ada, Batı'nın düşmanı sadece Sovyet Bloku ile değil Üçüncü Dünya Ülkeleri ile filörtü sonucunda Doğu Akdeniz'de Cuba gibi olacaktı. Makarios faktörü çok tehlikeli bir hale gelince, Amerika, İngiltere, Yunanistan ve Türkiye ile birlikte işbirliğine gitti. Amerika ve müttefikleri İngiltere'nin amacı, Batı için tehdit oluşturan Kıbrıs'ın bağımsız gibi görünen durumunu, tam bağımsızlığa çevirmektir. Böylece komünizm, tarafsızlık ve bağlantısızlar için Kıbrıs kavurucu bir yatağa dönüşecekti. Dean Acheson, 12 Mart 1965 tarihinde Chicago Bar Enstitüsünde (Şikago) yaptığı bir açıklamada, Kıbrıs'ta 1963'ten 1965'e kadar gerçekleşen diplomatik oyununun kaybedenlerini NATO ülkeleri, usulca zayıf hareket eden müttefikleri, özellikle de Yunanistan ve Türkiye olduğunu, kazananın ise başta Başpiskopos Makarios, Ruslar ve İngilizlerin eski düşmanı Albay Nasır diyordu.¹²³² 1966'da da Rum yönetiminin tavrında herhangi bir değişim yoktu. 3 Ocak 1966'da Ortodoks Kadınlar Derneği'nde yaptığı konuşmada Türkiye'ye tehditler savuruyordu. Eğer Ankara'nın öteden beri devam eden isterik ve çılgınca müdahalesini hayata geçirmek istediği, ancak bu isteğe karşı duracaklarını, istilayı bir tek kişi bile kalsa, tek elimiz bile olsa engel olacağız diyor ve ekliyordu, Ankara'dan cesaret alan Kıbrıslı Türklerin devlet içinde problem çıkarmalarını da sona erdireceğiz diyordu. Ancak Kıbrıs'ta her şeyi çıkmaza sokan Makarios'un kendisiydi. İngiliz Yüksek Komiser Sir David Hunt'a göre, Makarios'un

---

¹²³⁰ Adamantia Pollis, "Intergroup Conflict and British Colonial Policy: The Case of Cyprus", **Comparative Politics**, Vol. 5, No 4, Published by: PhD Program in Political Science of the City University of New York, July 1973, pp. 575-599, p. 598-599.

¹²³¹ ALİ L. Karaosmanoğlu, "The United Nation Force in Cyprus: A Functional Analysis in Terms of the Conflict Theory", **The Turkish Year Book**, Vol. XII, 1972, pp. 38-58, p. 55.

¹²³² Sonyel, Destruction, s. 163-165.

bu vurdumduymazlığını ve hertürlü çözüme muhalif tutumunun nedeni, Makarios'un bile hayal edemeyeceği var olan durumdan ve serbestliğinden kaynaklanmaktadır. Hunt; Eğer Yunan hükümeti, ya da Rum sağcı kanat Makarios'a acilen enosisi uygula deseler, hemen Türkiye'nin müdahalesini bahane edecek. Eğer Türklere tek yönlü bağımsızlık önerileri teklif edilirse tıpkı Plaza Raporu'nda olduğu gibi, Makarios'un, bunu da kabul etmeyeceğini, eğer Birleşik Krallık bir şey teklif etse, hemen Anayasa'dan kırıntılar halinde değişiklik isteyeceğini ifade ediyordu. Öte yandan Türkiye durumdan hiçte memnun değildir.¹²³³

İngiltere'nin Ankara Büyükelçisi Sir Denis Allen, Türk Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil ile 21 Ocak tarihinde görüşmeye gitti. Çağlayangil, Türkiye'nin Enosis'i asla kabul etmeyeceğini söyledi. Hemen ardından, Büyükelçi Allen ise Çağlayangil'e, peki bölgesel tazminatlı bir Enosis'e ne dersin sorusuna da cevaben; Kıbrıs'ın sadece tek bir toplumdaki ve bölgeden oluşmadığını, Türkiye'nin bütün imkan ve gücü ile buna karşı duracağını, Makarios'un Türkleri bir azınlık gibi gören duruma asla izin vermeyeceklerini, tek çözüm yolunun ise Türkiye'nin garantörlüğünde eşit haklara sahip iki toplumlu federe bir yapı olduğunu söyledi. Türk bakan altını çizerek Makarios'a asla güvenmediklerini belirtmesi üzerine, Sir Allen, Makarios'un kontrol altında tutulduğunu ve Türk hükümetine çözüm yolu bulmak için görüşmeler yapmak isteyip istemediğini sordu. Çağlayangil, Türk hükümetinin, her zaman Yunan hükümeti ve hatta Makarios ile görüşmeye hazır olduğunu, ancak tek şartının açıkça belirttiği gibi Kıbrıs'ta iki toplumlu, adil ve federal bir rejim olması kaydıyla diyerek sözünü bitirdi. Daha sonra Çağlayangil durumu kritik etmek için İngiltere'ye gitti. Türkiye, İngiltere'ye de tepkiliydi, Enosis'e yardımcı olmakla suçluyordu. Ayrıca, binlerce Yunan askerinin adaya girmesine göz yumulmasını ve müttefikleri tarafından pasifize edilmelerine de tepkiliydi.¹²³⁴

İngiltere, Yunanistan ve Türkiye tarafından kendi çıkarlarına yardımcı olmamakla itham ediliyordu. Öte yandan, bölgede İngiliz politikaları ve çıkarları

---

¹²³³ Sonyel, British, s. 177.

¹²³⁴ Sonyel, British, s. 178-179.

Türkiye'nin işbirliğine dayanmaktaydı. İngiltere, 1965 senesince Türkiye havasahası üzerinde 2200 askeri uçuş gerçekleştirmiştir. Uzak Doğu'daki çıkarları doğrultusunda da, Kıbrıs'taki askeri üsleri de buralardan desteklenmektedir. CENTO ve İran Körfezi'nde ki İngiliz taahütleri de Türkiye ile işbirliği ile daha kolaydı. Daha da önemlisi İngiltere'nin ve Batı'nın çıkarları olası bir Türk-Yunan savaşı ile yıkılacaktır. Bu yüzden İngiltere'nin çözüm değerlendirmesi doğrultusunda BM Genel Sekreteri'nin takibinde Kıbrıs üzerinde arabuluculuk fikirleri yeniden yürürlüğe girdi. Ancak, U-Thant esas problem olarak görünen Enosis ve Taksim'e karşı yeni bir garanti önerisi ile geldi. İngiltere ve Amerika'ya danıştıktan sonra, Birleşik Devletler, İngiltere, Sovyet Rusya ve Fransa'nın garantörlüğünde ve Avusturyalı Barış Gücü askerlerinin öncülüğünde bir öneri getirdi. İngiliz hükümeti tarafından bu İngiliz çıkarkarına en uygun yoldu. Bu çare İngilizlere göre, Sovyet etkisine engel olacak ve kalıcı bir çözüm getirecekti. Önerilen başka bir alternatif ise bağımsızlığa dayalı bir yerleşimdi. İngiliz tahminlerine göre de, Türk hükümetinin, uluslar arası garantörlük kapsamında Kıbrıs Türklerinin haklarını savunan bir öneriyi kabul edecekleri yönündedir. Ancak, Yunan hükümeti Enosis'in resmi olarak reddini kabul edemezdi ve Makarios'da Kıbrıs Rumları'na uygulanacak hertürlü self-determination hakkının engellemesini reddeder di. Eğer kabul ederse adada Enosis taraftarları tarafından devrileceğinin farkındadır. Bu yüzden İngiltere ve Amerika, U-Thant'ın önerisine yardımcı olamayacaklarını bildirdi.¹²³⁵

13 Temmuz 1966 tarihinde, Lefkoşa'dan İngiliz Dışişlerine gönderilen gizli bir raporda şu ifadeler yer almaktadır; *“1963-64 olaylarından bu yana, İngiltere'nin adada ki imajı da çok zedelenmiştir. O günden beri İngiliz Gizli Servisi bunu düzeltmek için çok çaba sarf etmiştir. Hiç kuşkusuz Rumların kendi çıkarları için uydurdukları yalanları bile keskin bir biçimde taktir etmiş ve olumlu politikalar geliştirmeye yardımcı olmuştur.”* Şimdi biraz biraz düzelmeye başladığını bildiriyordu İngiliz Yüksek

---

¹²³⁵ Sonyel, British, s. 180.

Komiserliği'nden M.E. Allen.¹²³⁶ Rapordan da anlaşılacağı üzere, İngiliz hükümeti, Kıbrıs Rumlarının hertürlü isteğine olumlu bakmaya çalışmıştır. Eşit statüye dayan, iki toplumun hak, hukuk ve güvenliğini sağlayan hertürlü barış önerilerine de Makarios başta olmak üzere Kıbrıs Rumları ve Yunan hükümeti hep karşı durmuştur. Başta İngiltere ve Amerika'nın çıkarları olası bir Sovyet uzantısının önünü kesmek olmuştur ve bu yüzden yılarca Kıbrıs Türkü'nün haklı istekleri hep göz ardı edilmiştir. Çünkü Batı, Makarios'un tutarsız ve pervasız tutumlarından dolayı da çekinmiştir. 1967 senesine gelindiğinde de, Albay Papadapulos öcülüğünde Yorgo Papandreu hükümetine darbe yapıldı.¹²³⁷ Darbe yönetimi, enosisten vazgeçemediklerini, ancak bunu da müzakere yolu ile gerçekleştirmek istediklerini, Kıbrıslı Türklere de azınlık haklarının tanınacağını bildiriyordu. Ancak darbe yönetiminin demecinde ki şartları Türkiye kabul etmeyecektir. Hemen ardından Batı Trakya Türkleri'de Lozan Antlaşmaları'ndan elde etmiş oldukları haklara rağmen Yunan cuntası tarafından baskılara maruz kaldılar.¹²³⁸ Bu gergin ortamda, Türk ve Yunan Başbakanları 9 ve 10 Eylül tarihlerinde Keşan ve Dedeoğaç'ta buluşarak Kıbrıs sorunu ve Türk-Yunan ilişkilerini görüşmek üzere sözleştiler.¹²³⁹ Keşan'da yapılan görüşmede, Yunan cuntası Türk tarafına yazılı olarak verdiği mesajda Kıbrıs'ın resmen Yunanistan'a katılması koşulunda, Batı Trakya'da Türklere bazı tavizlerin verileceğini bildirdiler. Bu durumda Türkiye görüşmeleri hemen kesmiştir ancak yoğun rica üzerine Türk tarafı Süleyman Demirel önderliğinde Dedeoğaç'ta son bir görüşme gerçekleştirecektir.¹²⁴⁰ Emekli Büyükelçi Tugay Uluçevik, Dedeoğaç'ta gerçekleşen ikinci toplantıda da birebir bulunmuştur. Uluçevik'in akatardığına göre; Yunan cuntasının Enosis üzerinde direktmeleri üzerine Süleyman Demirel fiili olarak masaya yumruğunu vurarak ayağa kalkar “*sizinle bu şartlar altında değil ben hiçbir Türk anlaşmaya varmaz*” diyerek toplantıyı terk eder. Tugay Uluçevik'in anlattığı diğer bir konu ise Demirel'in ortaya attığı “*İlişkilerde Lozan Dengesi*”dir, yani ne Türkler ne

---

¹²³⁶ FO 953/2380, 1AA/216/1 nolu, 13 Temmuz 1966 tarihli, Lefkoşa'daki İngiliz Yüksek Komiserliği'nden Londra'ya Kıbrıs halkının İngiltere'ye karşı olan tutumu hakkında ki rapor.

¹²³⁷ Milliyet, 22 Nisan 1967.

¹²³⁸ Milliyet, 29 Haziran 1967.

¹²³⁹ Milliyet, 7 Eylül 1967.

¹²⁴⁰ Milliyet, 11 Eylül 1967.

de Yunanlılar anlaşmazlık yaşanan bölgeler de bir birlerine hükmedemeyeceğidir.¹²⁴¹ Bu tutumdan da anlaşılacağı gibi, Yunanistan'ın başında ister asker olsun, isterse sivil, Yunan Kıbrıs politikası değişmeyecektir.

Türk iç politikasında da konu sıcaklığını korumaktadır. Muhalefette bulunan Millet Partisi lideri Osman Bölükbaşı'nın, Kıbrıs soruna, Başbakan Demirel "*adada mutlak bir Enosisin olması ihtimalinin olmadığı*" yazarak cevaplamıştır.¹²⁴² 23 Ekim'de Kıbrıslı Eski Mücahitler Kongresi'ne davet edilmesi münasebeti ile Kıbrıs'a davet edilen Yunan Savunma Bakanı ve Başbakan Yardımcısı General Spandidakis, Rum *Mahi* gazetesine verdiği demeçte; "*Kahraman Kıbrıslı kardeşlerimi selamlıyorum, Yunanistan'ın güneyi olan Kıbrıs'a yaptığım ziyaretten büyük sevinç ve heyecan duyuyorum*" diyordu.¹²⁴³ Bu sırada, Rum yönetimi tarafından, adaya döndüğü takdirde tutuklanacağı bildirilen Denktaş, Kıbrıs'a gelmek için hazırlık yapıyordu. Sonunda Özel Harp Dairesi'nin bilgis dâhilinde ve hükümetin bigisi olmaksızın, iki arkadaşıyla gizlice adaya gitmeye karar verdi. Ancak Denktaş, bir yanlışlık sonucu planladıkları Larnaka yerine, Karpas'daki Rumların yoğun olarak yaşadığı Ay-Theodoros (Çayırova) bölgesine çıkıyor ve kısa bir süre Rumların elinde tutuklu kaldıktan sonra Ankara'nın çabaları ile 12 Kasım'da serbest bırakılıyordu.¹²⁴⁴

15 Kasım 1967 günü de Grivas önderliğindeki Kıbrıs Rum Milli Muhafızı Türklerin yoğun olarak yaşadığı Geçitkale ve Boğaziçi köylerine ağır silahlar ile saldırıya geçti.¹²⁴⁵ Kıbrıs'ta olaylar bir kez daha hortlamıştı. Bu kez, 1963-1964 olaylarındaki gibi sadece EOKA örgütü değil, Yunanistan'dan adaya gizlice çıkarılan Yunan birlikleri ve askeri araçları da bu saldırılarda rol alıyordu. Saldırının başında ki emekli Albay Grivas, Yunan cuntasından da destek alıyordu. Bu durum Ankara'yı

---

¹²⁴¹ Emekli Büyükelçi Tugay Uluçevik ile 13 Mayıs 2016 tarihinde, Ankara Balgat'daki Türkiye Barolar Birliği Toplantı Salonu'nda Milli Düşünce Derneği'nin gerçekleştirmiş olduğu "Miili Davamız Kıbrıs Paneli"n de ki görüşme.

¹²⁴² BCA. 030.01.10.61.22. nolu, 19 Ekim 1967 tarihli Osman Bölükbaşı'nın görüşmeler hakkında ki Süleyman Demirel'e sorusu.

¹²⁴³ Milliyet, 24 Ekim 1967.

¹²⁴⁴ Kızılyürek, s. 276-277.

¹²⁴⁵ Milliyet, 16 Kasım 1967.

teyakkuza geçirdi ve savaş ihtimali yeniden yeniden belirdi. Bu sırada Türkiye’de Kıbrıs bunalımı yüzünden Yunanistan ile savaş ihtimaline karşı gece karartması başladı. Ana muhalefet partisi CHP de bu konuda AP hükümetine tam destek vermekteydi. Türkiye Yunanistan ile savaşı çoktan göze almıştı. Adada ise Rum ve Yunan saldırıları sonucu Geçitkale ve Boğaziçi işgal edildi. 17 Kasım’da Meclis, hükümete orduyu kullanma yetkisi verdi ve Türkiye ultimatı vererek, köyler boşaltılmadığı ve Grivas adadan çekilmediği takdirde Kıbrıs’a müdahale edeceğini ilan etti. Aynı gün Türk donanması Akdeniz’e açıldı ve Türkiye adaya çıkarma yapacağını ilan etti. Ayrıca Trakya’daki kara birlikleri de teyakkuza geçirildi.

Bu görüntü karşısında, böyle bir askeri müdahaleyi önlemek için uluslararası girişimler başladı. Önce NATO Genel Sekreteri Ankara’ya gelerek hükümeti bu tür bir müdahaleden caydırmaya çalıştı. Ancak şimdi adaya müdahale edecek askeri donanım, özellikle de çıkarma gemilerinin eksikliği, böylesi bir amfibik harekâtın önünü tıkayan en önemli engeldi. Bu önemli engel bir yana, ABD’nin özel temsilcisi Cyrus Vance, Atina ile Ankara arasında bir mekik diplomasisi uygulamaktaydı. Vance’in girişimleri Türkiye lehine sonuç verdi. 2 Aralık’ta Yunanistan adaya gönderdiği birlikleri ve Grivas’ı adadan çekeceğini bildirdi ve çekilme başlatıldı. Yunan kuvvetlerinin adadan çekilmesi 16 Ocak 1968 tarihinde tamamlanacaktır. Böylelikle bu bunalım da geçici olarak sona ermiş oldu. Ancak bu bunalım Türkiye’de silahlanmayı teşvik etti ve bu tarihten itibaren Türk hükümetleri böyle bir amfibik hareket için gereken askeri araç ve gereç eksikliğini, özellikle çıkarma için gereken deniz vasıtaları, uçar birlik hareketi için gereken helikopter ve paraşüt noksanlığını hızla gidermeye girişmiştir.¹²⁴⁶

---

¹²⁴⁶ Suavi Aydın, Yüksel Taşkın, **1960’tan Günümüze Türkiye Tarihi**, İletişim Yay., 3. Baskı, İstanbul, 2015, s. 148-149.

ALTINCI BÖLÜM

1968'DEN 1974 KIBRIS TÜRK BARIŞ HAREKÂTINA

6.1. 1968 TOPLUMLARARASI BARIŞ GÖRÜŞMELERİNDEN 1971 EOKA-B'NİN KURULUŞUNA: KIBRIS'TA GEÇİCİ TÜRK YÖNETİMİ VE SİYASİ ORTAM

28 Aralık 1967 tarihinde, Rumların Geçitkale saldırılarının ardından, “*Geçici Türk Yönetimi*” ilan edildi. Kıbrıs Türkleri zaten Cumhuriyet Meclisi’nden de dışlanmışlardı. Türk Yönetimi ismindeki “*geçici*” ifadesi bir süre sonra “*Türk Yönetimi*” adını aldı. Bu yönetimle birlikte Türk toplumunun “*yasama, yürütme ve yargı*” işleri düzenlenmiş ve gerçek anlamıyla “*federe bir devlet teşkilâtı*” tesis edilmiştir. Türk Yönetiminin başına ilk olarak Dr. Fazıl Küçük getirilmiştir.¹²⁴⁷ Yardımcılığına da Rauf Denктаş getirildi. Kıbrıs ile ilgili uluslararası antlaşmaların hiçbirisine uymayan Rumlara asla boyun eğilmeyeceğini, Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasaları’na uyulacağı, Türk bölgelerinde yaşayan Türklerin bu yasalara ve yönetimin kurallarına uyacağı, Türkiye’nin güvencesi altında federe devlete doğru yol alınacağı bildiriliyordu.¹²⁴⁸ Halbu ki 1964’ten beri komite, “*Genel Komite*” olarak adlandırılıyordu.¹²⁴⁹

Türkiye Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri Zeki Kunalp ve Baş Hukuk Danışmanı Suat Bilge ile Kıbrıs Türk Toplumunun önde gelen üyelerinin katıldığı toplantıda, Geçici Türk Yönetimi’nin, 1960 Anayasası’nın öngördüğü düzen yerine gelinceye kadar görevde kalması kararlaştırıldı. Geçici Türk Yönetimi’nin çalışma

---

¹²⁴⁷“1973 yılında seçimler yapılarak yönetim yenilenmiş ve liderliğinde Rauf Denктаş getirilmiştir.”, Yavuz Güler, “Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nin Kuruluşuna Kadar Kıbrıs Meselesi”, **Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi**, Cilt 5, Sayı 1, 2004, ss. 101-112, s.108.

¹²⁴⁸ Milliyet, 30 Aralık 1967.

¹²⁴⁹ Zehra Cerrahoğlu, **Birleşmiş Milletler Gözetiminde Kıbrıs Sorunu ile ilgili Olarak Yapılan Toplumlararası Görüşmeler (1968-1990)**, Ankara Kültür Bakanlığı Yayınları, 1998, s.22.

esaslarını ortaya koyan temel 19 maddenin en önemlileri şunlardır:

“Madde 1- Kıbrıs Cumhuriyeti'nin 16 Ağustos 1960 Anayasası hükümleri tatbik edilinceye kadar, Türk kesiminde yaşayan bütün Türkler Geçici Türk Yönetimi'ne bağlanacaklardır.

Madde 2- Türk bölgelerinin yönetimi için gerekli kanunlar Temsilciler Meclisi Türk üyeleri ve Cemaat Meclisi üyelerinden kurulu Geçici Türk Yönetimi Meclisi tarafından yapılır. Temsilciler Meclisi Başkan vekili bu meclisin başkanıdır.

Madde 5- 16 Ağustos 1960 Anayasası'na göre vaaz edilen bütün kanunlar geçerli ve yürürlükte sayılırlar.

Madde 7- Türk bölgelerinde yürütme görevi, Geçici Türk Yönetimi Yürütme Kurulu tarafından ifa edilir. Bahse konu yürütme kurulu, Cumhuriyet devrinin üç bakanına (savunma, iç ve dış münasebetler üyeliği, tarım ve tabii kaynaklar üyeliği, sağlık işleri üyeliği). Ek olarak altı yeni üyeden, 1 Eğitim-Kültür ve öğretim işleri üyesi, 2 Sosyal Yardım-Belediye-Vakıf ve Kooperatifler üyesi, 3 Adalet İşleri üyesi, 4 Maliye ve Bütçe işleri üyesi, 5 Çalışma ve Komünikasyon işleri üyesi, 6 İktisadi İşler üyesi teşekkül eder. Cumhurbaşkanı yardımcısı bu kurulun başkanı, Türk Cemaat Meclisi'nin Başkanı ise bu kurulun astbaşkanıdır.

Madde 16- Geçici Türk Yönetimi'nde yargı görevi, bağımsız Türk mahkemeleri tarafından yürütülür.

Kıbrıs Geçici Türk Yönetimi, kendi emeğimiz, alın terimiz, mücadele ve direnme fedakârlığımızın eseridir. Normal bir devleti teşkil eden yasama, yürütme ve yargı organları, polis ve mücahit ordusu ile yönetimimiz tam yetkili bir otorite haline gelmiştir” ifadeleri de yer almaktadır.¹²⁵⁰

Mart ayından itibaren Türk-Yunan görüşmeleri Kıbrıs'ta da bahar havasının esmesine neden oldu. İki toplum lideri BM Genel Sekreteri U-Thant'a

---

¹²⁵⁰ Tarakçı, s. 58-59.

görülebileceklerini bildiler ve ayrıca adaya girişi yasaklanan Rauf Denktaş'a da pasaport verilececeği söylendi. Türkiye ile Yunanistan ise ilk görüşmeyi 12-13 Mart 1968'de Atina'da gerçekleştirecekti.¹²⁵¹ U-Thant'da gelişmelerden çok memnundu, 18 Mart Güvenlik Konseyi öncesi Türk ve Rum tarafları görüşmeye davet ediyordu.¹²⁵² Öte yandan 4 yıldır Ankara'da bulunan yasaklı Rauf Denktaş 13 Nisan 1968 günü Kıbrıs'a geri döndü.¹²⁵³ Türk ve Yunan diplomatları ikinci görüşmeyi 16-27 Nisan'da Ankara'da, üçüncü görüşmeyi de 20 Mayıs'ta Viyana'da gerçekleştirdi.¹²⁵⁴ Türk Cemaat Meclisi Başkanı Rauf Denktaş ile Rum Temsilciler Meclisi Başkanı Galfkos Klerides 2 Haziran 1968'de Lefkoşa'da, 5 Haziran'da ise Beyrut'ta bir araya geldiler.¹²⁵⁵

1967 krizinden sonra gelişen Türk-Yunan görüşmeleri ve birbirlerine yakınlaşmaları hiç şüphesiz başta İngiltere ve Amerika Birleşik Devletlerini'de memnun ediyordu. Çünkü NATO'nun Güneydoğu kanadı yıllar sonra kuvvetlenerek bir güven ortamına dönüşecekti. İngiliz üsleri de bir nebze olsun rahatlayacaktı. Tıpkı Sovyet destekli Arap Komünistleri Baas Partisi gibi Kıbrıs Komünist Partisi'de himaye altına alınacaktı. Ancak tekrar Kıbrıslı Rumların dayanışması Türkler ile karşı karşıya kalabilirdi bu da Britanya'nın gelecekte güvenliğini ve NATO'daki çıkarlarını denegesini bozabilirdi. Öte yandan İngiltere tehlikenin artmasına rağmen Kıbrıs'taki çıkarlarına hep ters gelecek olası bir Türk müdahalesini de hiç istememekteydi, üçüncü bir alternatifi hiç istemedi, çünkü böyle bir durumun algılanmasında bile Kıbrıs Rum yönetimi İngilizlere sırt çevirecektir. Bu yüzden İngiltere her daim Rum yönetimi ile iyi ilişkiler içinde olmaya gayret göstermiştir. Bütün bu faktörler göz önüne alındığında, İngiliz Dışişleri hep Birleşik Krallığın Kıbrıs konusunda öncelikli olarak geriye çekilip beklemesini ön görmüştür.¹²⁵⁶

---

¹²⁵¹ Milliyet, 14-15 Mart 1968.

¹²⁵² Milliyet, 15 Mart 1968.

¹²⁵³ Milliyet, 14 Nisan 1968.

¹²⁵⁴ Milliyet, 20 Mayıs 1968.

¹²⁵⁵ Milliyet, 4-5 Haziran 1968.

¹²⁵⁶ Sonyel, British, s. 249.

Kıbrıs'taki toplumlararası görüşmelere hızla devam ediyordu, 24 Haziran'da Lefkoşa Ledra Palas Oteli'ndeki görüşmeye BM Özel Temsilcisi Osorio Taffal başkanlık ediyordu, Denktaş dahil herkes olası bir barış umudu içindeydi.¹²⁵⁷ Başlangıçta üçlü yapılan görüşmeler daha sonra beşli olarak sürdürüldü. Görüşmelere Denktaş ve Klerides'in yanı sıra Yunanistan'dan Mihail Dekleris, Türkiye'den Prof. Orhan Aldıkaçtı ve BM Genel Sekreterliği Kıbrıs Özel Temsilcisi katıldı. Toplumlararası bu ilk görüşmede Türklere özerklik konusu tartışılıyordu ancak Makarios özerk yönetim ya da federal sistemin, Taksime yol açacağını söyleyerek öneriye karşı çıkıyordu. 24 Haziran 1968'de başlatılan ve 8 Haziran 1972 tarihinden itibaren “*genişletilmiş toplumlararası görüşmeler*” biçiminde 1974 Temmuz'una değin sürdürülen görüşmelerin amacı, Zürih Antlaşması'nın uygulamada uyumsuzluk yaratmış olan esaslarının saptanması ve bu esasların değiştirilmesi konusunda bir anlaşmaya varılamamasıydı.

1968'de başlatılan toplumlararası görüşmeler sürerken, Kıbrıs Rum toplumu içinde iki temel görüşün belirginleştiği gözlemlenmekteydi. Bu görüşlerden ilki, “*ani bir askeri harekâtla Kıbrıs Türk direnişini kırarak Enosis'in ilan edilmesini*”, ikinci görüş de, “*uzun süreli bir program çerçevesinde, ekonomik ve siyasal baskılarla Türk direnişinin kırılarak Enosis'in gerçekleştirilmesini*” öngörmekteydi. Bu görüşlerden birincisini Cunta yanlısı eski EOKA'cılar, ötekini de Makarios savunmaktaydı. Enosis konusunda kısa askeri yolu yeğleyenler, EOKA'yı canlandırarak, “*EOKA-B*” isimli Cunta destekli ve Yunanistan tarafından yönetilen gizli bir örgüt kurdular. Bu gizli örgüt, adada bulunan ve Rum Milli Muhafız Birliği'ni yöneten Yunanlı subayların denetimi altındaydı. 28 Ağustos 1971'de, Grivas, gizlice adaya dönmüş ve EOKA-B'nin başına geçmişti. Görüldüğü gibi, Enosi'si gerçekleştirme konusunda, Yunanistan'daki “*Cunta Yönetimi*” ile Makarios'un görüşleri birbirinden farklıydı. Makarios, bir askeri harekâtın sonucunda Enosis'in ilan edilmesine karşıydı; çünkü askeri hareketin Türkiye'nin müdahalesiyle başarısızlığa mahkum edileceği kanısındaydı. Oysa EOKA-B, Makarios'u devirip kısa yoldan enosise ulaşmayı istemekteydi.¹²⁵⁸

---

¹²⁵⁷ Milliyet, 26 Haziran 1968.

¹²⁵⁸ Tuncer, Çözüm, s. 86-87.

Türkiye ve Kıbrıs Türk Toplum liderleri 1968 görüşmelerine sağduyulu yaklaşmışlardı, ancak Rum ve Yunan tarafında ki durum farklıydı. Prof. Aldıkaçtı, Makarios'un tutumunu şu sözlerle ifade etmektedir: *“İkili görüşmelerde Makarios ve yönetiminin tutumu incelenecek olursa, hayal ve hırslarının esiri olmaya devam ettikleri için gerçeği birtürlü kavrayamadıkları görülür.”*

Türkiye federe devlet fikrinde bazı değişikliklere gitmesine ve bölge muhtariyeti esasına dayanan bir yönetim biçimi fikri ortaya koymasına rağmen Rumlar ve Yunanlar bu görüşede olumsuz yanıt vermişlerdir. Yine Prof. Aldıkaçtı, bu durumu şöyle özetlemektedir: *“Görüşmeler ilerledikçe, Rum Cemaati'nin basit devlet kavramına sıkı sıkıyasarıldığı görüldü. Çünkü basit devlet, en elverişli devlet tipi idi. Makarios, Türk Cemaati'nin istediği özerk idareyi devlet içinde devlet istemiyoruz sloganlarıyla reddediyordu. Federal sistemin ismini dahi ağzına almak istemiyordu. Federal Sistem, Taksim demekti. Hâlbuki Makarios taksime karşıydı. Makarios bir yandan Enosis çığırkanlığı yaparken, diğer taraftanda büyükelçilere ve kendisiyle görüşen yabancılara Enosis'e karşı olduğunu söylüyordu. Görüşmelerin ilk günlerinde durumu açığa kavuşturmak için Anayasa'ya bir başlangıç konmasını ve Rum-Türk Cemaatlerinin Enosis ve Taksim'e karşı olup bir arada insan haysiyetine uygun bir düzen içinde yaşamaya kararlı olduklarının açıklanmasını istedik. Bu teklife Yunanistan cevap bile vermedi”* diyordu.¹²⁵⁹ Belkide Yunanistan'ın cevap bile vermemesi Kıbrıs konusunda yüz yıllardır süren çözümsüzlüğün en kısa ve net örneğidir.

6.2. TÜRKİYE'DE 12 MART 1971 ASKERİ MUHTIRASI VE HÜKÜMET DEĞİŞİKLİKLERİ

Toplumun ve özellikle de gençlerin solcu-sağcı olarak birbirinden ayrılması ve militan gençlerin arasındaki kanlı çatışmalar 1970'lerin başında birtürlü dinmek bilmemişti. Öte yandan hükümetteki Demirel'in Adalet Partisi içindeki bölünme partiyi güçsüzleştirmiş, muhalefetteki Cumhuriyet Halk Partisi ile toplumdaki çatışmalara ve bölünmelere bir çözüm bulunamayınca, ordu ekonomik ve diğer sorunları bahane ederek

---

¹²⁵⁹ Özmen, s. 276-277.

yönetime el koymak istedi. 12 Mart 1971’de, Genelkurmay Başkanı Memduh Tağmaç, Karakuvvetleri Komutanı Faruk Gürler, Havakuvvetleri Komutanı Muhsin Batur ile Deniz Kuvvetleri Komutanı Celal Eyicioğlu’nun imzalarını taşıyan bir muhtıra, Cumhurbaşkanı ile Senato ve Millet Meclisi Başkanlarına verildi. Muhtıradaki; *“güçlü ve inandırıcı bir hükümetin kurulması, bu husus süratle tahakkuk ettirilmediği takdirde, Türk Silahlı Kuvvetleri’nin, kanunların kendisine vermiş olduğu Türkiye Cumhuriyeti’ni korumak ve kollamak görevini yerine getirerek idareyi doğrudan doğruya üzerine almaya kararlı olduğu”* ifade edilmekteydi. Muhtıraya göre, ülkede hüküm süren anarşi ortamı ile sosyo-ekonomik husursuzluktan sorumlu olan TBMM ve Demirel hükümetinin politikalarıydı.¹²⁶⁰ 14 Mart 1971 günü Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay, parti liderlerini Çankaya Köşkü’de topladı. Süleyman Demirel dışındaki bütün parti liderleri bu davete uydular. Sunay toplantının ardından, 15 Mart’ta yayımladığı duyuruda, muhtıra metnine katıldığını, Başbakanı çekilmesi yönünde telkinde bulunduğunu ve Başbakan’ın istifasını kabul ederek, ilgilimakamlar ilettiğini bildiriyordu. 19 Mart’ta Cumhurbaşkanı, bir gün önce CHP’den istifa eden Kocaeli Milletvekili Prof. Nihat Erim’e hükümeti kurma görevi verdi. İnönü buna karşı gelmedi, CHP’nin Genel Sekreteri Bülent Ecevit ise bu olaylara anti-demokratik diyerek tepki göstermiş ve görevinden istifa etmiştir. Nihat Erim ise, Başbakan olarak düzenlediği ilk toplantıda “reformları yapmanın hükümetin başlıca görevi” diyordu.¹²⁶¹ Aralık 1971’de Erim hükümetinden on bir bakan istifa edecektir, gerekçeleri ise 12 Mart’ı yaratan bunalım devam ettiği halde her hengî bir tedbirin alınmadığıdır. Sıkıyönetim devam etmektedir ve İkinci Erim hükümeti kurulacaktır. Bu çerçevede hükümet 10 Şubat 1972’de Genel Kurmay Başkanı’nda görev süresini bir yıl uzattı.¹²⁶² CHP’de de bir devir kapanıyordu. Atatürk’ten sonra ikinci adam İsmet İnönü, 12 Mart darbe sürecinde CHP’ye oynattığı düşünülen pasif rolden ötürü parti içinde tepkiler alıyordu. 14 Mayıs 1972’de yapılan Genel Başkanlık Seçim Kurultayı’nda Bülent Ecevit, 913 delegenin 826’sının oyunu alarak genel başkan seçildi. Böylece Türkiye’nin ve CHP’nin Atatürk’ten sonraki ikinci

---

¹²⁶⁰ Hüner Tuncer, **İki Darbe Arasında Türk Dış Politikası (1971-1980)**, Kaynak Yay., 1. Baskı, İstanbul, Ekim 2014, (Türk), s. 16-17.

¹²⁶¹ Aydın ve Taşkın, s. 220-221.

lideri tasfiye edilmiş oluyordu.

Öte yandan İkinci Erim hükümeti de 16 Nisan 1972’de istifa etti. Ancak bu partilerüstü hükümet denemelerinin bittiği anlamına gelmiyordu. Genelkurmay Başkanı Memduh Tağmaç’ın markajı altındaki Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay, bu kez hükümeti kurma görevini 29 Nisan’da Suat Hayri Ürgüplü’ye verdi. Ürgüplü ilk aşamada CHP, AP, DP VE MGP’nin desteğini aldı ve hükümeti kurdu. Ancak Ürgüplü’nün kurduğu kabine, Cumhurbaşkanı Sunay tarafından 12 Mart muhtırasının icaplarına ve cari durumun şartlarına uygun bulunmayarak kabul edilmedi. Bunun üzerine Ürgüplü 13 Mayıs 1972’de istifa etti. Sunay 15 Mayıs günü hükümet kurma görevini Milli Güven Partisi Van Senatörü Ferit Melen’e tevdi etti. Melen, hükümetini 22 Mayıs 1972’de açıkladı. Kabinede 8 AP’li, 5 CHP’li, 1 MGP’li ve Parlamento dışından 9 üye vardı. Bu durum 12 Martçı misyonun bu hükümet tarafından da sürdürüleceğini ima etmekteydi. Melen hükümeti 5 Haziran 1972’de, 262 kabul, 4 red, 24 çekimser oyla güvenoyu aldı ve göreve başladı.¹²⁶³

1973 Ekim seçimlerinden ise Ecevit Başbakanlığında Cumhuriyet Halk Partisi ve Necmeddin Erbakan önderliğinde Milli Selamet Partisi koalisyonu iktidara geldi. Bu hükümetin Kıbrıs politikası ise; “*fonksiyonel federatif sistem tezi*” idi. Bu sistemde topraklar paylaşılmıyor, görev ve yetkiler tek bir devlet içinde, iki toplum arasında bölüşülüyordu. Ancak ilerleyen zaman gösterdi ki, Türk görüşlerinin Rum görüşleriyle uyuşması olası değildi.¹²⁶⁴

6.3. 15 TEMMUZ 1974 YUNAN CUNTA DARBESİNE KARŞI 20 TEMMUZ 1974 KIBRIS TÜRK BARIŞ HAREKÂTI

Kıbrıs’ta 1970’li yıllara gelindiğinde karşılaşılan manzara özellikle 1 Nisan 1955 tarihinden itibaren faaliyete geçerek adayı kan cehenneme çeviren EOKA’nın komutanı Grivas ile Cumhurbaşkanı ve Başpiskopos konumunda bulunan Makarios’un aynı

---

¹²⁶² Aydın ve Taşkın, s. 232-234.

¹²⁶³ Aydın ve Taşkın, s. 237-238.

¹²⁶⁴ Özmen, s. 277.

hedeflere ancak farklı yollar kullanmak suretiyle ulaşma çabalarının sonucunda ortaya çıkan büyük çekişme ve huzursuzluktur. Hedef birliği içindeki Grivas ve Makarios'un bu çatışması daha sonra aday da bir çıkmazın içine sürükleyecektir. Enosis idealine hemen ulaşma gayretinde olan Grivas ile Kıbrıslı Türklerin öncelikle ekonomik alanda çökertilmesi ve direnişlerinin kırılması yönünde fikir beyan eden Makarios arasında başlayan ve daha sonra iktidar kavgasına da dönüşen çatışmalar Megali-İdea'ya yönelik olarak Enosis yolundan farklı stratejiler hazırlayan bu iki kişiyle beraber aday da uçuruma sürükler. Kıbrıs'ta önce EOKA, daha sonra da EOKA-B ile yüzlerce insanı katleden Grivas'ı destekleyen Yunan Cuntası'nın EOKA-B'ye Makarios'a karşı harekete geçilmesi emri verilmesi üzerine askerlik kısaltılır ve bir temizlik hareketi başlatılır. EOKA-B'yi destekleyen Yunanistan Cuntası ile Makarios arasındaki ipler de böylece kopma noktasına gelir.¹²⁶⁵

Ayrıca, o zamana kadar Makarios'un yanında yer alan Nikos Sampson da Grivas'ın yanında yer almaya başladı. 1973 yazından bu yana cereyan eden bu çekişmeli olaylardan bir sene sonra 26 Haziran 1974'de bir açıklama yapan Makarios, EOKA-B'nin Yunanistan'ın talimatlarıyla çalıştığını ve Yunan Milli İstihbaratı ile ilişkili olduğunu, bundan sonra Rum Milli Muhafız Ordusu'nun Kıbrıs Rum yönetimine bağlandığını açıklıyordu.¹²⁶⁶

Yunanistan hükümeti ile Makarios arasındaki problemler iyiden iyiye su yüzüne çıkar. Adada güvensiz bir ortam vardır, asayiş söz konusu değildir ve hükümet oluşan bu gergin havayı çeşitli sebeplerle bertaraf etmekten uzaktır. Makarios daha sonra 2 Temmuz 1974 tarihinde Yunanistan Cumhurbaşkanı General Gizikis'e çok sert bir mektup gönderir ve EOKA-B teşkilatını kanunsuz ve cani olarak niteler.

Bunun hemen arkasından Makarios ayrıca Ulusal Muhafız Alayı görevlisi bulunan 650 subayın görevden alınmasını talep eder. Makarios tıpkı RMMO'daki

---

¹²⁶⁵ Keser, Fırtınası, s. 418-419.

¹²⁶⁶ Özmen, s. 285-286.

askerler gibi Polis teşkilatı içindeki Grivas yanlıları temizlemeye çalışır.¹²⁶⁷

5 Temmuz 1974 tarihinde ise AKEL'in resmi yayın organı Haravgi, önümüzdeki günlerde Yunan subayların Kıbrıs'ta bir darbe yapacaklarını bildiriyordu. İngiltere ve Türkiye'nin bu darbeye olası bir müdahaleyi engellemek için de bunun bir iç mesele olduğu uluslararası arenaya duyuracaklarını iddia ediyordu.

Öte yandan özellikle Rusya'nın büyük desteğini arkasına alan Makarios'un Yunan Cunta hükümetine rest çekmesi ve uzlaşmaz bir tutum içinde davranması Cunta hükümetini de iyice köşeye sıkıştırır. Bu dönem adada darbe olacağı yönündeki söylentilerin iyiden iyiye arttığı bir dönem olur. Bu arada Makarios, mektubun cevabını ve Yunanistan'ın nasıl bir tepki vereceğini beklemekle beraber bir taraftan da kendisine bağlı adamları vasıtasıyla sürgündeki Yunan Kralı ve Karamanlis ile de irtibata geçmek suretiyle sürgündeki meşru Yunan hükümetini Kıbrıs'ta kurma hazırlıklarına başlar. Bu dönemde Makarios'un en yakınındaki kimse ise baş danışmanı gibi görev yapan Rusya'nın Lefkoşa Büyükelçisi'dir ve Rus hükümeti de Kıbrıs'ın bağımsızlığı ile Makarios'un can güvenliği konusunda devamlı olarak Yunanistan'ı uyarmaktadır. Öte yandan, Rusya hükümeti, Makarios'a teminat vererek Suveyş Kanalı'nı temizleyen Özel Görev Kuvveti'nden 1500 kişilik bir askeri güç ile temizleme çalışmalarında kullanılan helikopterlerden bazılarını da geçici barınak temini karşılığında ödenek maskesi altında adaya getirir. Böylece Türkiye'nin adaya yapacağı muhtemel bir hareketin da önlenmesi amaçlanır.¹²⁶⁸

Atina'ya göre artık bu gelişmelerden sonra Makarios o makamda kalamazdı. Yunanistan'a çağrılan RMMO Komutanı General Georgios Denissis ve RMMO Genel Kurmayı'nda görevli Mihalis Georgitsis'e, Makarios'un öldürülmesi pahasına darbe yapılmasını emri veriliyordu. 15 Temmuz'da yapılması planlanan darbeden bir Rum işadama tarafından haberdar edilmesine karşın, Makarios her hangi bir tedbir almadan Trodos Dağı'ndaki yazlığında tatil halindeydi. Nikos Sampson önderliğindeki

---

¹²⁶⁷ Keser, Fırtınası, s. 426-427.

¹²⁶⁸ Keser, Fırtınası, s. 428.

RMMO'dan bazı üst rütbeliler ile birlikte sabah saat 07.30-08.00 civarı operasyon başlıyor. Başkanlık sarayı tank ateşine tutuluyor, Makarios destekçileri öldürülüyor, Rum polis merkezleri ve devlet daireleri işgal ediliyordu. Nikos Sampson, bu darbe ile "Kıbrıs Helen Cumhuriyeti"ni ilan ediyordu. İşgal edilen Rum radyosundan, Nikos Sampson'un Cumhurbaşkanlığına getirildiği, Makarios'unda öldürüldüğü ve karşı çıkanlarında aynı akıbete uğrayacaklarını bildiriyorlardı.¹²⁶⁹

Makarios, darbenin hemen ardından Trodos Dağları'ndan Baf'a geçer ve burada saklandığı yerdeki bir İngiliz vericisinden 17 Temmuz 1974 günü gizlice bir açıklama yaparak sağ olduğunu duyurur; "Hayattayım. Beni devirmeye kalkışanlar ancak Lefkoşa Radyosu'nu elde edip yalan üstüne yalan yayınlamayı başardılar. Bu caniler geçici güçlerle Yunan Cuntası olup milletin bölünmesini istemektedirler. Fakat başarısızlığa uğradılar, özgürlük galip gelecektir" dedi.

Darbe böylece gerçekleşmiş oldu ve Makarios'un canını zor kurtararak kaçtığı Baf hariç bütün bölgeler Sampson ve adamlarının kontrolü altına girdi. Darbeye Yunan subaylar önderlik eder, Türk düşmanlığı ile bilinen Nikos Sampson devlet başkanı ilan edilir, Kıbrıslı Türklerin çektikleri zulüm yetmiyormuş gibi, askeri barikatlar kuran Yunan darbeci askerler Türk halkına "sıra sizede gelecek" gibi sözlerle tehditler savururlar. Bütün bu gelişmeler yaşanırken enosisin ilan edilmesi ile Türk-Rum çatışması kaçınılmaz bir ihtimal olacaktır. Adanın dört bir tarafındaki yerleşim merkezlerinde ve köylerde Makarios taraftarı olarak bilinen gençlerle beraber solcu olarak nitelendirilenler de EOKA-B tarafından yakalanarak bilinmeyen yerlere götürülürler. Ancak Nikos Sampson'un daha sonra belirttiği üzere Yunanistan'daki Cunta hükümeti ikili oynamaktadır ve Sampson'un deyimiyile ihanet etmişlerdir.¹²⁷⁰

Kıbrıs'ta bir oldubitti ile gerçekleşen Yunan Cunta darbesi üzerine, Türkiye'de alarma geçmişti. Bakanlar Kurulu olası bir müdahale için 15 Temmuz'da Bülent Ecevit'e tam yetki verdi, hemen ardından Başbakan Ecevit, Garanti Antlaşması'nın 4.

---

¹²⁶⁹ Özmen, s. 288-289.

¹²⁷⁰ Keser, Fırtınası, s. 432.

Maddesinin istinaden adaya İngiltere ile birlikte müdahale teklifi için 17 Temmuz'da Londra'da gitti. Ecevit İngiltere'ye hareketinden önce de “*Mahiyeti, şümülü ve neticeleri bakımından, yalnız Kıbrıs'ta yaşayan 120 binden fazla soydaşın değil ve fakat aynı zamanda, bütün Türk Milleti'nin emniyetini ve hayati menfaatlerini ilgilendiren bir meseleyi görüşmek*” ifadeleriyle Meclisi acilen olağanüstü toplantıya çağırıyordu.¹²⁷¹ Aynı gün Türkiye, Yunanistan'a ultimatom göndererek resmen uyarır. Hemen ardından da, İngiltere'ye Garanti Antlaşması'nın işbirliği yapılarak uygulanması için nota verir. Başbakan Bülent Ecevit, Londra'da 17 Temmuz'da İngiltere Başbakanı Harold Wilson ve Dışişleri Bakanı James Callaghan ile görüşür. Ancak İngilizler Garanti Antlaşması'nın kendilerine verilen adaya müdahale hakkını kullanmaktan ve Türkiye ile ortak hareket etmekten son derece isteksiz davranır ve birtakım güçlükler de çıkartırlar. İngiltere'nin umarsız ve isteksiz tavrı sonrasında konu Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 19 Temmuz 1974 tarihli toplantısında ele alınır. Söz konusu toplantıda bir konuşma yapan devrik Cumhurbaşkanı Makarios ise “Yunanistan'daki askeri cunta, Kıbrıs'ın bağımsızlığına ve egemenliğine saygı göstermeksizin diktatörlüğünü Kıbrıs'a da tanımıştır. Adadaki darbe bir iç mesele değil, dışarıdan yapılmış bir istiladır” der.¹²⁷² TBMM'de ise Başbakan Yardımcısı Necmettin Erbakan açıklama yapıyor ve Londra'daki görüşmelerden çıkacak sonuç beklenmekte ve görüşmeler 20 Temmuz'da bırakılmıştır.¹²⁷³

Bu dönemde Amerikan Dışişleri Bakan Yardımcısı Sisco, Atina ve Ankara arasında mekik diplomasisi uygular ve sorunun masa başında çözülmesi için çaba sarf eder. Girişilen diplomatik faaliyetlerden de bir sonuç çıkmayacaktır.¹²⁷⁴ 20 Temmuz 1974 tarihinde TBMM'deki gizli oturumda Başbakan Ecevit, Meclisi bilgilendiriyordu. TSK'nın Kıbrıs'a barış, huzur ve özgürlük getirmek, Kıbrıs Devleti'nin bağımsızlığına ve anayasal düzene yöneltilen saldırıyı bertaraf etmek ve adada ki Türklerin haklarını ve güvenliğini güvence altına almak için giriştiği hareketin 20 Temmuz sabah erken

---

¹²⁷¹ Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Gizli Oturum, Cilt 13, Toplantı 13, 2. Birleşim, 18.7.1974, s. 2.

¹²⁷² Keser, Fırtınası, s. 437-438.

¹²⁷³ Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Gizli Oturum, Cilt 13, Toplantı 13, 2. Birleşim, 18.7.1974, s. 13

¹²⁷⁴ Keser, Fırtınası, s. 442.

saatlerde başladığını bildiriyordu.¹²⁷⁵ On yıl önce Türkiye yine böyle bir hareket kararından Amerika'nın baskısı sonucu vazgeçmiş ve sonucunda Kıbrıs Türkleri tam bir felaket yaşamıştır. Ancak bu sefer aynı yanlışlık yapılmayacaktır. Rumların uzun yıllardan beri devam eden tedhiş ve kışkırtmalarına karşı Türkiye hep olaylara sağduyulu yaklaştı ve zorunlu olmadığı takdirde de Kıbrıs'ta bir savaş istemiyordu. Ancak Kıbrıs'a müdahale ederse ve Yunanistan bu duruma tepki verirse karşılığını alacağı kesindi artık. Rauf Denктаş, Bayrak radyosuna yaptığı konuşmada; *“1960 anlaşmalarına dayanarak, Kıbrıs'ın bağımsızlığını, bütünlüğünü korumak için, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin adanın her tarafında denizden ve havadan çıkarma yaptığını, bunun bir Polis Harekatı olduğunu”* açıklıyordu. Yine Bayrak radyosu sabah saat 06.00 sıralarında, Başbakan Bülent Ecevit'in çıkarma ile ilgili ilk konuşmasını yayınladı. Ecevit; *“diplomatik kanallardan, bütün barış yollarını denedikten sonra çıkarmanın yapıldığını”* söylüyordu. Başbakan kan dökülmemesi için Rumların Türk Silahlı Kuvvetleri'ne karşı durmamalarını tavsiye ediyordu.

06.50'de Limasol'dan telefonla alınan haberlere göre, Limasol'da Rumlar, Kıbrıs ve Yunan Bayraklarını indirmişlerdi. Birçok Rum evlerine Türk bayrağı asılmakta olduğu bildiriliyordu. Saat 07.20'de Kıbrıs'daki Rum birlikleri, karargah damlarına ve karargah gönderine “beyaz bayrak” çekmişti. Girne Bölgesindeki bazı RMMO birlikleri de teslim olmak için müracaat ediyordu.¹²⁷⁶ Kıbrıs'a ilk çıkacak birliğide “Çakmak Birliği” adı verildi. Bu birlik, deniz piyade alayı ve 50. Alay ile birlikte bir topçu taburu, bir tank bölüğü, bir kobra bölüğü (tanka karşı kullanılan bir silah), bir istihkâm bölüğü ve muhabere, ordonat ile sıhhiye müfrezelerinden oluşmaktaydı.¹²⁷⁷ Öte yandan 20 Temmuz günü Ankara sakindi. Hiç kimse Türk Silahlı Kuvvetleri'nin gücünden endişe etmiyordu. Hükümetin tek endişesi Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin vakitsiz bir ateşkes kararı almasıydı. Türk halkı harekatı Başbakan Bülent Ecevit'in demeçlerinden öğrenmişti.

¹²⁷⁵ Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Gizli Oturum, Cilt 13, Toplantı 13, 3. Birleşim, 20.7.1974, s. 19.

¹²⁷⁶ Tarakçı, s. 88-89.

¹²⁷⁷ Tuncer, Türk, s. 44.

TRT'nin yayınladığı bir demecinde Ecevit şöyle diyordu: *“Bu harekât milletimize, bütün Kıbrıslılara ve insanlığa hayırlı olsun. Umarım ki, kuvvetlerimize ateş edilmez ve kanlı bir çatışmaya yol açılmaz. Biz aslında savaş için değil, Türklere de Rumlara da barış getirmek için adaya gidiyoruz. Bu karara, ancak bütün diplomatik, politik yolları denedikten sonra mecbur kalarak vardık. Bütün memleketlere, bu arada son zamanlarda yakın iştişarelerde bulunduğumuz dost ve müttefikimiz Birleşik Amerika'ya ve İngiltere'ye, meselenin müdahalesiz halledilmesi, diplomatik yollardan halledebilmesi yönünde gösterdikleri iyi niyetli çabalar için şükranlarımı belirtmeyi bir borç bilirim. Eğer bu çabalar sonuç vermediyse, sorumlusu bu iyi niyetli gayretleri gösteren devletler değildir. Tekrar bu harekâtın insanlığa, milletime ve bütün Kıbrıslılara hayırlı olmasını dilerim. Allah'ın milletimizi ve bütün insanlığı felaketlerden korumasını dilerim.”*

Başbakan Yardımcısı Necmeddin Erbakan ise şöyle diyordu: *“Mukavemet görmez isek, herhangi bir kan dökülmesi olmayacaktır. Kıbrıs'ta, Dünya sulhunun teminine yardımcı bir harekât olacaktır. Cenab-ı Hak, bu harekâttan dolayı, milletimize ve bütün insanlığa hayırlı neticeler versin. Tarihi görevimizi ifa etmenin bahtıyarlığı içindeyiz.”*

Genelkurmay Başkanı Orgeneral Semih Sancar da mesajında şöyle diyordu: *“Şanlı Türk Silahlı Kuvvetleri ve Ulusu. Mesajımın yayımlandığı şu anda, kahraman Türk Silahlı Kuvvetleri, milletimizin emrinde ve O'nun yüce varlığından aldığı güçle, devletlerarası andlaşmaların kendisine tanıdığı haklara dayanarak, Kıbrıs'ta ve bölgede barışı sağlamak, yavru vatanda yaşayan ırkdaşlarımızın güvenliğini sağlamak maksadıyla birleşik bir harekâta bulunmaktadır.*

Türkün kahramanlığını ve barışseverliğini bir kere daha cihana ispat eden Silahlı Kuvvetlerimiz, bu hareketimizde, şanlı tarihimize ve insanlığa unutulmayacak bir sayfa açmaktadır. Kahraman Türk Milleti'nin, yıllarca bu barışı gerçekleştirmek yönünde gösterdiği metanet de ayrı bir övgüdür. Yüce Türk Ulusu zafer haberlerimizi

beklemektedir. Tarihimiz ve ulu Atamıza layık olacağınıza inancım sonsuzdur.”¹²⁷⁸

Rauf Denктаş 20 Temmuz sabahı bekleyişi Şu acı hatıralarla anlatıyordu; “Şafak geç doğuyordu o gün. nkn aramızdaki saat farkı nedeniyle biz onları bir saat daha erken bekliyorduk ve o 60 dakika sanki 60 saat olmuştu. Őakaklarım zonklamaktaydı. Girne Dağları’nı zlemem ve heyecanla gözlerken Girne Dağları ve aramızdaki deniz, bize en acılı, en korkulu günlerimizde “bekledim de gelmedin” Őarkılarını dinletip, halkımızın acısı ile alay edenlere mit ve cesaret veren o dağlarla o deniz.

Makairos’un 1964’te söylediği sözleri hatırlıyorum: Erenköy’ Yunan alayı, topçu birlikleri ve zırlılları ile yüklenmiŐti, Rum Yunan ikilisi, beş köyden sökülüp daracık bir bölgeye sıkıŐtırılmıŐtık. Sonumuz gelmişti artık. Tek mit Anavatan Türkiye’nin mdahalesiydi ve telsizde bozulmuŐtu aksilik. Gençler, a uykusuz ve yorgun. Etrafa Rumların topları, mermileri dŐuyordu yağmur gibi.

Birden bire, telsizci, mors düğmesini bırakıp radyo ile seslenmeye başladı Anadolu’ya. Faciayı acı ile izleyen kardeŐlerimize; Ankara, Ankara, beni anlıyormusun? Ankara, Ankara! Ve sessizlik. Ankara’dan ses yok. Ne yalnızlıktı o? Erenköy’n sarp tepelerinde, Ankara’ya, Türkiye’nin garanti hakkına güvenerek yıllardır direnenler için, Ankara’nın sessizliği ne büyük bir felaketti. Fakat birden telsizcinin gözlerinde bir parıltı. Ankara ses veriyor, bir sevinç çığlığı, sessizce ağlıyor mer Sami oŐar, göz göze geliyoruz, benden de yaŐlar boŐanıyor. Ankara ayakta. Ankara yanımız da işte. Hükümet telsiz başında. Erenköy Dağları’nda yıllarını boşuna rtmediklerini idrak eden Türk mücahitleri, Türk mkavemetiler bayrağı selamlıyor gururla. Ankara yanımızda. Yegane gücümüz ve dayanağımız güzel Ankara, Türkiyemiz, Anadolumuz, zkardeŐlerimiz ses veriyorlar bize işte.

20 Temmuz’da dakikalar geçmiyor yine tıpkı o gün, Erenköy’de ihtar uusu yapacak uçakları beklediğimiz gün gibi. O gün gözlerimiz denizin ötesinde Toroslar’daydı, 20 Temmuz’da Girne Dağları’nda ve Girne Dağları’nın üzerinde uçaklar, uçaklardan yağan papatyalar, denizden gelen top sesleri. Sıcak asfaltı pp

---

¹²⁷⁸ Tarakçı, s. 90-91.

şükrediyoruz Tanrımıza. Sıcak asfaltın tadı ne güzeldi o gün, ne güzeldi, uğruna ölelim dediğimiz, ölürüz de Yunan'a vermeyiz dediğimiz o güzel toprak. Herkes sarmaş dolaş, herkes ağlaşıyor.

Avusturyalı inzibat subayı iki avucunun içine alıyor elimi, “Sizi kutlarım Sayın Başkan... Artık kurtuldunuz” diyor. Darbe başarılı geçseydi Türklere ne yapacaklarını biliyor Avusturyalı subay.

Makarios yok artık, ama arkada bir miras bırakmış. Enosis uğruna her şey mübahtır... Hiçbir şey günah değildir diye. Hele Türkleri öldürmek? Sevapların sevabı!¹²⁷⁹

---

¹²⁷⁹ Süleyman Ergüçlü, **Kendi El Yazısıyla Rauf Denktaş'ın Kaleminden 20 Temmuz'a Doğru**, Bizim Kitaplar, İstanbul, 2015, s. 23-25.

SONUÇ

Kıbrıs Adası coğrafi güzelliklerinin yanı sıra, stratejik ve siyasi nedenlerden ötürü her daim üzerinde planlar yapılan bir bölge olmuştur. Dünya siyaseti açısından da bir hayli büyük öneme ve kilit pozisyona sahiptir.¹²⁸⁰ Kıbrıs Adası eski çağlardan bu yana bulunduğu coğrafi konumu sebebiyle kaçınılmaz bir jeopolitik öneme sahip oldu. Antik çağlardan itibaren Doğu Akdeniz yarı kapalı bir deniz hüviyetiyle aktif bir ticari ilişki içerisinde olan kentlere ev sahipliği yaptı. Yüzyıllar boyunca İpek Yolu'nun bitiş noktası olarak görülen bölgedeki liman kentleri Doğu'nun zenginliğini Batı'ya taşıdılar.¹²⁸¹

Osmanlı İmparatorluğu'nun on altıncı yüzyıl Doğu Akdeniz'e açılış sürecinde de Kıbrıs kritik önemdeydi. Adanın 1571'deki fethi Akdeniz ticaretindeki İtalyan ve İspanyol etkisini kırmaya yönelikti. Osmanlı İmparatorluğu bu amaçla Suriye, Mısır ve doğu Ege adaları dâhil olmak üzere bir dizi stratejik fetih yaptı ve batıda Akdeniz doğuda ise Mezopotamya'yla sınırlı günümüz ülkelerinden Türkiye, Suriye, Lübnan, Ürdün, Filistin ve Mısır'ı kapsayan bu coğrafyanın, sıkça kullanılan adıyla *Levant'in*, tek hakimi oldu. İmparatorluğun refahının doğu-batı ticaretinin kontrolüne bağlı olduğunu bilen Osmanlılar bu bölgede karşılıklarına çıkan her türlü güç odağına karşı mücadele etmiş, ayaklanmaları şiddetle bastırmıştır. *Pax Ottomana*, Osmanlıların Doğu Akdeniz'de kaçınılmaz olarak girdiği ve iktisadi önemi hayati olan bir güç mücadelesi sonucunda kurulmuştur. Osmanlı İmparatorluğu yüzyıllarca dini açıdan toprakları üzerinde yaşayan uluslara ve değişik dinlere tolerans göstermiş fakat iktisadi açıdan hayati gördüğü alanlarda da müsamahasız olabildiği. İşte Doğu Akdeniz, İmparatorluk için yüzyıllarca mutlak egemenlik sağlamak için mücadele ettiği ve son dönemlerine kadar da egemenliğini korumaya çalıştığı bu kadar önemli bir coğrafyaydı.¹²⁸² On

---

¹²⁸⁰ Kıvanç Ulusoy, **Doğu Akdeniz'de Güç Mücadelesi ve Kıbrıs Sorunu**, USAK Yay., Ankara, 2015, s. XIX,

¹²⁸¹ Ulusoy, s. 21.

¹²⁸² Ulusoy, s. 20.

dokuzuncu yüzyıl öncesinde ve bu dönemde Osmanlı İmparatorluğu bölgedeki en önemli siyasi güçlerden birisi olmuştur. Doğu Akdeniz, Osmanlı egemenliği altına girdikten sonra, mücadele anlamında bölge uzunca bir dönem sessiz kalmıştır. Ancak Fransa ve İngiltere gibi Avrupalı devletlerin dünya denizlerinden güçlenmesi ile sömürgecilik yarışına girmelerinden sonra bölgeye ilgi duymaya başladılar. Osmanlı İmparatorluğu'nun gerek karada gerekse de denizlerdeki üstünlüğü gerilemeye başlayınca bu süreci daha da hızlandırmıştır.¹²⁸³ Öte yandan sadece Fransa değil, aynı yüzyılın sonlarında dönemin İngiltere ile diğer bir süper gücü de Rusya Orta Doğu'daki menfaatleri çerçevesinde sıcak denizlere inme stratejisi yüzünden birbirleri ile çekişmeye girdiler. Rusların öncelikli hedefi İstanbul'a girerek Boğazları almak ve daha sonra Kafkasya üzerinden İskenderun ve Basra Körfezlerine sarmaktı. Bu dönemlerde ise Rusya'nın Osmanlı İmparatorluğu'nun güney bölgelerine göz dikmesi, İngiltere'nin menfaatlerine çok ters düşmekteydi. 1875 ve 1876'da Bosna Hersek ve Bulgaristan sorununu Osmanlı İmparatorluğu'nun başarısına rağmen, Rusya'nın ultimatomu sonucu mütareke imzalamak zorunda bırakılmıştır.

İçte ve dışta büyük sıkıntılar yaşayan Osmanlı, 1877'nin başında Avrupa devletlerinin desteğinin de büyük ölçüde kaybetmiş oldu. Bu tarihte Osmanlı İmparatorluğu'nu daha büyük bir felaket bekliyordu. Rusya 24 Nisan 1877 tarihinde Osmanlı'ya savaş ilan etti. Türk tarihinde "93 Harbi" olarak adlandırılan, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Osmanlı ağır bir yenilgi alarak büyük toprak kayıplarına uğradı. Savaş sonrasında ise 3 Mart 1878 tarihli Ayastefanos Antlaşması'nı imzaladı. Bu antlaşmanın ardından Rusların başlattığı "Panslavizm" Balkanlar'daki nüfuzu büyük oranda artmış oldu. Ancak her ne kadar Batılı güçler Osmanlı'ya olan siyasi desteklerini çekmiş olsalarda, Rusya'nın Osmanlı topraklarında bir anda elde ettiği askeri güç ve politik imtiyazlar, İngiltere'nin Orta Doğu ve Doğu Akdeniz politikalarına aykırıydı. Bu yüzyılda Doğu Akdeniz ve Mısır ile ilgilenen İngiltere'nin Kıbrıs üzerinde de çıkarları vardı. Yine bu dönemde Kıbrıs'a olan yakınlığı yüzünden İskenderun'un da işgal edilmesini İngiliz kabinesinde tartışıldı. Aynı zaman da İngiltere'de Hariciye Nazırı

---

¹²⁸³ Akalın ve Çelik, s. 21.

görevinden istifa eden Lord Derby'nin yerine Kıbrıs'ın işgalinden yana geçiş belirten Lord Salisbury getirildi. Yeni Bakan, artan Rus baskısı üzerine Orta Doğu'da pasif politika yerine aktif politika izlemek istiyordu. Bu yüzden de, 3 Mayıs 1878'de Rusya'nın Londra Büyükelçisi Kont Shuvalov, Dışişlerine çağrılarak Ayastefanos Antlaşması'nın yeniden gözden geçirilmesi gerektiği nota olarak bildirildi. Nota'da “*Bulgaristan Prensiği'nin küçültülmesi ve Doğu Anadolu'nun boşaltılması*” teklif edilmekteydi. Rusya'nın notaya 22 Mayıs 1878'de ki cevabı Doğu Anadolu hariç İngiliz teklifine olumluydu.

16 Mayıs 1878 tarihinde Lord Salisbury, İngiltere'nin İstanbul Elçisi Henry Layard'a, İngiltere'nin Kıbrıs'a yerleşmesini sağlayacak şartların oluşturulması yönünde bir talimat gönderdi. Bu tarihten sonra Londra-İstanbul arasında gizli haberleşme trafiği başladı. Öte yandan, Rus emellerinin durdurulması ve Ayastefanos'un şartlarının yumuşatılması gibi vaatlerle Osmanlı'ya nüfuz imkânı doğmuştu. İngiltere ise Osmanlı'yı destekleyebilmesi için “*Anadolu'ya Malta Adası'ndan daha yakın bir üs verilmesi gerektiğini*” bildiriyordu. Sonunda, Osmanlı İmparatorluğu adına Hariciye Nazırı Saffet Paşa, Büyük Britanya ve İrlanda Birleşik Krallığı adına İngiltere'nin İstanbul Elçisi Layard iki maddelik anlaşmayı 4 Haziran 1878'de imzaladılar.¹²⁸⁴

Salahi Sonyel'in tabiri ile “*Abdülhamit, 48 saat içinde Kıbrıs'ı İngilizlere kiralityordu*”¹²⁸⁵ Ancak çok geçmeden Lord Beaconsfield'in Kabinesi düşüyor (1880), Türk düşmanı Liberal Parti yönetimi iktidara geliyordu.¹²⁸⁶ İngiltere Kıbrıs'ı almayı becermiştir. Bundan sonra devlet tek başına bütün Avrupa devletleriyle uğraşmak zorunda kalmıştır.¹²⁸⁷

Kıbrıs'ta 1571-1878 yılları arasındaki Türk dönemi incelendiğinde, Rum Ortodoks Kilisesi ve toplumunun Osmanlı İmparatorluğu'nun hoşgörüsü sayesinde büyüyüp geliştiğini görürüz. Osmanlı egemenliği altında olan diğer bölgeler gibi

¹²⁸⁴ Osmanlı İdaresinde Kıbrıs, s. 20-22.

¹²⁸⁵ Sonyel, Kiraladı, s. 725.

¹²⁸⁶ Sonyel, Kiraladı, s. 740.

Kıbrıs'ta yaşayan gayrimüslümler hiçbir baskıya maruz kalmadıklarını, Kıbrıs Şer'iyeye sicillerinde görmek mümkündür. O devirde, Müslüman olanların kadı tarafından Şer'iyeye siciline Şahitler huzurunda kayıtları yapılmadan Müslüman sayılmamalarından dolayı, bu hususta kesin bilgilere sahibiz. 308 sene süren Türk yönetimi boyunca, yalnızca 400 Hıristiyan'ın İslam dinini seçtiği kayıtlarda bulunmaktadır. Bu örnek bile gayrimüslümlere baskı yapılmadığının en net göstergesidir. Eğer gerçekten baskı yapılsaydı, Kıbrıs'ta Hıristiyanlar parmakla gösterilecek kadar az olurdu. Bunların tam aksine, gayrimüslim teba özgürce ibadetlerini gerçekleştirmiş, arzu ettiği yönde hareket ve seçme serbestliğine sahip olmuştur.

Bu durum yalnızca Osmanlı kayıtlarında mevcut değildir. Batılı birçok kaynakta da buna benzer bilgiye ulaşmak mümkündür. Kıbrıs' ilk gelen İngiliz yöneticilerden olan Worth Dixon, memleketine döndükten sonra yayınladığı "*British Cyprus*" adlı eserinde şu cümleyi sarfediyordu; "*acaba İsviçre ve ABD dışında yönetim organları nerede köken olarak Kıbrıs'ta Osmanlı yönetimindeki kadar cumhuriyetçidir?*" Ayrıca Dixon, Hıristiyanların yaşadığı en küçük köylerde bile kendi dini liderlerini ve yerel yöneticilerini seçebildiğini ve katılımında üst düzeyde olduğunu belirtmiştir.

Nüfus yoğunluğuna bakımından, Rumlara kasabalardaki idare meclislerinde Müslümanlarla eşit temsil hakkıda tanınmıştır. Her iki toplum üçer temsilci bulundurma hakkına sahipti. Dahası eğer bir köy Rum ve Türklerden oluşan karma bir köy ise, köyde bir Rum bir de Türk muhtar bulunuyordu ve hiçbir taraf diğer tarafa müdahale etmiyordu. Türk yönetimi, Hıristiyan tebanın eğitiminde olanak sağlamıştır. Hatta 1583 yılında adaya gelen yabancı bir gezgin, Yunan öğretmenlerin ders verdiğini anlatmaktadır. Sonucunda gerek Rum toplumu gerekse de Rum Ortodoks Kilisesi, Türk yönetimi sayesinde, dindaşları Katolik Latin Hıristiyanlardan bile elde edemediği birçok serbestiye ve imkana kavuşmuştur. Kendilerini bu günlere taşıyan imkân ve güçleri

---

¹²⁸⁷ Mehmed Hocaoğlu, **II. Abdülhamid'in Muhtıraları (Belgeler)**, Kemer Yayınları, İstanbul, 1998, s. 26.

Osmanlı'nın hoşgörüsü sayesinde elde etmişlerdir.¹²⁸⁸ Kıbrıs'taki durum, Osmanlı yönetiminin son yıllarında olduğu kadar daha önce bu kadar iyi olmamıştır. Çünkü idari ve sosyal sistem tam anlamıyla yerine oturmuştu. Bu dönemde Kıbrıslı Türkler askerliklerini Kıbrıs içinde yapma hakkına sahipti ve Rumlarla birlikte refah seviyesi yüksek bir toplumun parçalarıydı. Türk yönetiminin Kıbrıs'ı gerçekten çok iyi düzeyde yönettiği Batılı yazarlardaca anlatılmaktaydı. Bunlardan Hamilton Long 1870 yılında, "*Kıbrıs'ın Osmanlı vilayetleri içinde en kusursuz idareye sahip bölgelerden olduğunu*" kaydetmektedir. Yine Phrankondes ve Chakalli "*1840'dan itibaren adadaki Türk idaresinin son derece iyi olduğunu, bu yıllarda adanın genel olarak ilerlediğini, nüfusunun arttığını, ticaretinin geliştiğini ve Osmanlı tarafından Kıbrıs Rumlarına karşı fevkalade iyi muamele edildiğini*" ifade etmektedirler.

Ayrıca yine bu dönemde adada bulunan yabancı konsoloslarda Kıbrıs hızla gelişmekte olduğunu raporlarında şu sözlerle doğruluyorlardı; "*suç oranının sifıra yakın olduğunu, yıllarca tek bir katillik olayının bile olmadığını, hırsızlığın neredeyse unutulduğunu ve Kıbrıs'ın dünyanın en sakin adası olduğunu*" belirtmektedirler. Times Gazetesi, 1878 Ağustos, Eylül ve Ekim nüshalarında, Kıbrıs'ın siyasi ve sosyal düzeninin mükemmelliğini, özellikle Rumların durumlarının gayet iyi olduğunu, hayretler içinde kalarak ve hayranlıkla vurgulamışlardı. Ada İngilizlere teslim edilinceye kadar, her iki toplumda barış, huzur ve refah içinde yaşamıştır. Ancak Osmanlı İmparatorluğu'nun dış politikadaki zayıflığı yüzünden Kıbrıs İngiltere'ye kiralanmıştır.¹²⁸⁹

Türk-Yunan ilişkisine değinecek olarak eğer, bu günkü Yunanlıya bütün dünya, Grek-Greece demektedir. Grek, Slavca bir kelime olup; "*hilekâr, dolandırıcı*" anlamındadır. Bu tanımı Fransızların ünlü Ansiklopedileri Larousse XX. Siede'in 1930 tabının III. Cilt 867 sahifesinde görüyoruz. Osmanlı İmparatorluğu, kullandığı diplomatik lisanmda diğer milletleri yüceltmış; Arap'a "*Kavmi Necip (Asil Kavim)*"

¹²⁸⁸ Talip Atalay, **Geçmişten Günümüze Kıbrıs İdari Yapılanma ve Din Eğitimi**, Mehir Vakfı Yayınları, 1. Baskı, Konya, Şubat 2003, s. 40-41.

¹²⁸⁹ Atalay, s. 41-42.

dediği gibi, Grek'e de İyon'a izafeten Yunan, Halkına da Roma'dan gelen anlamında Rum demiştir. Günümüzde de Türk halkı aynı geleneği devam ettirerek, Grek'e Yunan, halkınada Rum demektedir.¹²⁹⁰ Coğrafyanın komşu yaptığı, tarihin düşman kıldığı bu iki ülkenin İlişkilerini ve Yunanistan'ın Megali İdea “*Büyük Yunanistan*” fikri de¹²⁹¹ on sekizinci ve on dokuzuncu yüzyıllarda ortaya atılan Osmanlı ve Yunan ulusçuluğuda benzer bocamalar sergilemiştir. İlk aşamada ismini bile seçmekte zorluk çekmiş “*Rum, Grek, Helen*” diye, kimi Yunanlılar bağımsız devletten yana bir ayaklanmayı istemiş, kimileri Balkanlar’ın tüm haklarını içeren bir devletten yana olmuştur. Sonra kimileri de genişleme (Megali İdea) politikasını izlemiş, kimileride sol bir ideolojiyi izleyerek sınıfsal bir mücadele için çıkarını uluslararası arenada aramışlardır.¹²⁹² Ne varki, tarih karıştırmada muazzam bir işi gerçekleştirmiştir. Çağdaş Yunan olasıdır ki Avrupa’nın Romanç halklarının Kelt ya da Romalı kökenli olduğunu iddia ettikleri ölçüde Grektir. Her halkın kendi görüş açısından yargılanma hakkı vardır. Grek Kilisesi’nin gerçek kurucuları olan Yunanlar, her şeyi kaybettiklerinde dahi milli birliklerinin bu geriye kalan tek ifadesine sıkı sıkıya sarılmışlardır.¹²⁹³

Bu türden gözlemler gerçek Helenlerin pek çok kişiye çılgın bir fikir gibi gözükken “*Bizans’ın restorasyonu*” düşüncesine neden bu denli inatla sahip çıktıklarını da açıklamaktadır. Daha 1796’da bu şekilde eğitilmiş insanlar kıpırdanmaya başladılar. Bağımsızlıklarını da 1830’da tamamlanan bir dizi ayaklanma sonucunda kazandılar. Kilise üyelerine siyasal özgürlüklerini geri verme fikrinden hiçbir zaman vazgeçilmedi.¹²⁹⁴ Megali İdea, ortaya atıldığı zaman, “*Bağımsız Yunanistan*”ın, daha doğrusu “*Büyük Yunanistan*”ın, “*Yunan İmparatorluğu*”nun, “*Bizans İmparatorluğu*”nun, Yunanlılık adı altında bir “*Kültür İmparatorluğu*”nun kurulmasını öngören bir anlamda kullanılmıştır. Yunanların Megali İdeası; İstanbul'un

---

¹²⁹⁰ Oğuz Kalelioğlu, “Türk-Yunan İlişkileri Megali İdea”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, Sayı 41, Mayıs 2008, ss. 105-123, s. 107.

¹²⁹¹ Kalelioğlu, s. 107.

¹²⁹² Örneğin Türk ulusçuluğu (ya da doğuş sürecinde dendiği gibi söylersek, Türk Milliyetçiliği), göreceli olarak durulana dek, Osmanlıcılık, İslamcılık, Turancılık gibi aşamalardan geçmiştir; Millas, s. 172-173.

¹²⁹³ William M. Sloane, **Bir Tarih Laboratuvarı Balkanlar**, Nesnel Yay., İkinci Baskı, İstanbul, 2008, s. 78-79.

“Konstantinopolis” merkezini oluşturduğu “Bizans-Yunan İmparatorluğu”nun canlandırılması, Doğu Roma İmparatorluğunun topraklarının Yunan Krallığı'na katılması düşüncesidir. Bu düşüncenin isim babası, Yunanistan'daki Fransız yanlısı kesimin başı olan İoannis Kolettis, Yunan Meclisinde yaptığı konuşmada:

"Yunanistan Krallığı, Yunanistan değildir. Yunanistan'ın sadece bir parçası, en küçük, en yoksul bir parçasıdır. Yunanlar, sadece krallık içinde oturanlar değildir, aynı zamanda Yanya'da ya da Selanik'te, Serez'de ya da Edirne'de, İstanbul'da ya da Trabzon'da, Girit ya da Sisam Adası'nda, Yunan Tarihine ya da Yunan ırkına bağlı başka yerlerde oturanlar da Yunandır. Helenizm'in iki büyük merkezi vardır: Krallığın başkenti Atina'dır, İstanbul (Kostantinopolis), büyük başkent, bütün Yunanların kenti, düşü, umududur" demiştir. "Etniki Eterya (Azınlıkların Birliği)" ve daha sonra "Filiki Eterya" adını alan Cemiyet, İpsilanti, Ksantos ve Çakalof tarafından kurulmuştur.¹²⁹⁵

Yunanistan, Kıbrıs'ı Türkiye'nin yumuşak karnı olarak görmekteydi ve Megali İdea hedefi doğrultusunda Girit'ten sonra Kıbrıs'ta da Enosis'i gerçekleştirmek için yoğun çaba harcadı. Kıbrıs'la ilgili ilişkilerin en önemli özelliği ise; *"Kıbrıs'm hem Megali İdea'nın hedefi olması, hem de İngiliz idaresinde bulunmasına rağmen, Kıbrıs Türk'ünü, Anadolu'daki Milli Mücadeleyi yakından takip ederek ve Atatürk İlke ve İnkılâplarını kendi kendine uygulayarak milli şuurunu ve adada ki Türk varlığını günümüze kadar muhafaza etmiş olmasıdır."*¹²⁹⁶

İdari uygulamalar yönünden İngilizlerin Kıbrıs'a bakış açıları Osmanlı'dan çok farklıydı. Osmanlı'nın tebasına gösterdiği hogürünün yerine, İngilizler halka sömürge gözü ile baktılar. Ada yönetiminde de bunu *"divide on rule"* *"(parçala-yönet)"* kuralını uygulayarak gösterdiler. İngilizler, Rum çoğunluğun düşmanca saldırılarına ve iktisadi imha politikasına karşın, Osmanlı'dan emanet aldıkları¹²⁹⁷ adaya sanki geçici olarak geldiklerini unutan İngilizler daha başa gelir gelmez yaptığı anayasal düzenlemede,

---

¹²⁹⁴ Salone, s. 81.

¹²⁹⁵ Kalelioğlu, s. 108.

¹²⁹⁶ Kalelioğlu, s. 112.

¹²⁹⁷ Atalay, s. 70.

Osmanlı'nın Türk-Müslüman topluma ile Hıristiyan-Rum topluman tanıdığı eşit teslimiyet ve eşit oy hakkını Rumlar lehine değiştirdi.¹²⁹⁸ İngiliz yöneticiler, çoğu kez Kıbrıs Türklerini, kendilerini üstün gören çığırtkan, saldırgan ve bağınaz Rumların insafına bırakmışlardı. Ayrıca, İngiltere adayı işgal edince, yabancı boyunduruğu altında yaşamak istemeyen Kıbrıslı birçok Türk Türkiye'ye göçmüştü.¹²⁹⁹

Kıbrıs Rum Ortodoks toplumunun dinamik bir biçimde çabalayıp gerçekleştirmek istedikleri tek şey Enosis'ti. Müslüman halk üzerinde de olumsuz tepkilere yol açmaktaydı. Enosis sevdaları, özellikle İngilzlerin adaya ilk geldiği günlerde artmıştı. Kıbrıs Türkleri'nin bu haklı tepkisi asırlardır buralara yerleşmiş, ada toprağının büyük bir kısmına sahip olarak çiftçilik yapan ve ada nüfusunun dörtte birini oluşturan Müslüman Türk toplumu, 1878 yılında İngilz rejimine sadık kalmıştır. Yunan egemenliğini asla kabul etmeyen ve düşmanlık besleyen Türkler, "*kendilerinin mahvolmasına yol açacağını*" belirttikleri Yuanan ilhakına her daim karşı durmuş ve direnmişlerdir.

Kıbrıslı Müslüman Türk liderliği, başlarda Osmanlı'nın tekrar yönetimi devralacağı ümidi ve "*Devlet-i Aliye-i Osmani*"ye olan güvenle hareket ettikler. Ancak bunun esas nedeni maddi ve ekonomik koşullardan çok, Yunan ve Rumlara karşı gelişen milliyetçilik içgüdüsünün yarattığı bir durumdur. Ayrıca Osmanlı moderleşmesinin, Osmanlı Türk aydınlarında ve belli bir kesiminde ortaya çıkan "milli kimlik" oluşturmanın getirdiği milliyetçilik akımında etkilenmişlerdir.¹³⁰⁰ 1914 yılı ise bu ilişkilerin elde olmayan nedenlerden ötürü değişmeye başladığı ve adada başka bir

---

¹²⁹⁸ Bu düşüncenin en önemli göstergelerinden biri adanın İngiltere'ye kiralanması sonrası İngilz yönetiminin gerçekleştirdiği değişiklikler konusunda Kıbrıs Müslüman Türk toplumu ileri gelenlerinin gösterdiği tutumdur. 23 Mart 1882'de İngilzler tarafından 1879'da Ada'nın yasama organı olarak oluşturulan Kavanin (Yasama) Meclisi'nde yapılan değişiklik ile Meclis'in 12 seçilmiş, 6 atanmış toplam 18 üyeden oluşmasına karar verilmiştir. Seçilmiş üyeler nüfus oranına göre 9 Rum, 3 Türk üye olarak belirlenmiştir. Bu durum Kıbrıs Müslüman Türk toplumu ileri gelenlerinde büyük hayal kırıklığı yaratmıştır; Akgün, Atatürk, s. 3.

¹²⁹⁹ Sonyel, İzole, s. 165.

¹³⁰⁰ Sibel Akgün, "İngilz Yönetiminin İlk Döneminde Bürokratik Grup Olarak Kıbrıslı Müslüman Liderliğin Osmanlı İmparatorluğu İle Olan İlişkileri (1878-1914)", **Turkish Studies-International**

dönemin başlangıcı olmuştur. Çünkü Osmanlı İmparatorluğu, Birinci Dünya Savaşı'nda İngiltere'nin karşı cephesindedir. Kıbrıslı Müslüman Türk toplumu ise bu durumu acı ve sessiz bir kabulleniş ile benimsemek durumunda kalmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun içinde bulunduğu askeri, siyasi, ekonomik ve diplomatik durumda belirsizdi. İngiltere ise, 5 Kasım 1914 tarihinde Kıbrıs'ı tek yanlı ilhak edecektir.¹³⁰¹

Bütün bunların yanı sıra Kıbrıs'taki İngiliz yönetimi, 4 Mart 1915'te "*The Cyprus Gazette*"de yayımladığı bir ilanda; "*Kıbrıs'taki bütün Osmanlı uyruklarının 4 Kasım 1914 tarihinden itibaren İngiliz uyruğuna geçtiklerini. Ayrıca adada yaşayan ve Osmanlı uyruğunu korumak isteyenlerin bir ay içerisinde İngiliz Yüksek Komiseri'ne kişisel olarak bildirmelerini. Bu tarihten sonra iki ay içerisinde Kıbrıs'tan ayrılmaları gerektiğini, aksi takdirde, İngiliz uyruğu olarak sayılacaklarını*" açıklamıştır. İngiliz ilhakı sonucu ortaya çıkan bu durum karşısında, İngiliz uyruğu olmak istemeyen binlerce Türk Anadolu'ya göç etmiştir. Böylece adada 1878'de Türkler aleyhine bozulmaya başlayan nüfus dengesi, 1914'ten sonrada artarak devam etmiştir.

Biraz öncede belirttiğimiz gibi, İngiltere'nin aday ilhak kararı Kıbrıs'ta yeni bir dönemin başlangıcıdır. Ayrıca, İngilizlerin ilhak kararı Kıbrıslı Türkler tarafından beklenmedik bir durum değildi ancak Kıbrıslı Türkler bu ilhaktan çok adanın Yunanistan'a bırakılması ihtimalinden çekiniyorlardı. Nitekim Birinci Dünya Savaşı sırasında İngilizlerin ve sonrasında İngiliz destekli Yunanlarca Anadolu'yu işgal edilmesi ve yaşanan gelişmeler, Kıbrıslı Türklerin ne kadar haklı olduklarının bir göstergesidir. Örneğin, 17 Ekim 1915 tarihinde İngiltere, Yunanistan'a kendi tarafında savaşa girmeleri koşulunda Kıbrıs'ı teklif etmişlerdir. Ancak Yunan Kralı Konstantin ve Zaimis hükümeti'nin Alman yanlısı olması nedeniyle, İngiliz teklifi kabul edilmemiştir.

Bilindiği gibi Osmanlı İmparatorluğu Birinci Büyük Savaş'ta mağlup olunca, 10 Ağustos 1920'de Sevr Antlaşması'nı imzaladı. Buna göre, Osmanlı İmparatorluğu, Kıbrıs'ın İngiltere tarafından ilhakını kabul ediyordu. Ancak Türk Milleti, Mustafa

---

Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 9/4, Ankara-Turkey, Spring 2014, (Müslüman), ss. 1-13, s. 5.

¹³⁰¹ Akgün, Müslüman, s. 11.

Kemal Paşa liderliğinde başlattığı İstiklal Harbi ile Sevr'i tanımamış ve uygulanmasında izin vermemiştir. İstiklal Harbi'nin Türk zaferi ile sonuçlanmasının ardından TBMM hükümeti ile İtilaf Devletleri arasında yeni bir antlaşma yapılması için görüşmeler yapılmıştır.¹³⁰²

Lozan Üniversitesi'nin salonunda, TBMM Hükümeti Dışişleri Bakanı ve Türk Delegeşi Başkanı İsmet İnönü Paşa tarafından, 24 Temmuz 1923 Salı günü saat 15.09'da Lozan Antlaşması imzalanmıştır.¹³⁰³ Lozan Antlaşması'nın Kıbrıs ile ilgili olan maddeler ise 16, 20 ve 21. maddelerdir. Böylelikle Türkiye, Britanya hükümetince Kıbrıs'ın 5 Kasım 1914'te açıklanan ilhakını tanıyordu.¹³⁰⁴

1914-1960 yılları ise, İngiliz yönetiminin hukuki ve idari anlamda Kıbrıs'taki varlığını sürekli kılma yönünde çabaladığı dönem olmuştur. Bu dönemde İngilizler yargı örgütü ve hukuku değiştirerek adayı ve toplumu kendi çıkarları ve istekleri doğrultusunda şekillendirerek Kıbrıs'taki varlıklarını kalıcı hale getirmek istemişlerdir.¹³⁰⁵

Ayrıca 1878'de fiilen, 1923'te ise resmen İngiliz idaresine geçen Kıbrıs'ta, Rumlar 1925-1959 yılları arasında adanın statüsünü değiştirmek için çeşitli girişimlerde bulunmuşlardır. Yunanistan ise 1928 yılında, İngiltere, Fransa ve Rusya'ya birer nota vererek, ilk kez resmen Kıbrıs'ın kendisine bağlanmasını isteyerek Enosis fikrini ortaya atmıştır. Daha sonra İngilizler, Orta Doğu politikası çerçevesi sonucunda bu güne kadar izlediği Rum yanlısı politikasından vazgeçmiş ve bir takım vergi kanunlarını bahane ederek ada halkına ek vergiler getirmiştir. Bu durumu bahane eden Rumlar ise, 1931 yılında İngiliz yönetimine karşı ilk toplu isyan eylemlerine başlamıştır. İkinci Dünya Savaşı sırasında da Rumlar adanın Yunanistan'a bırakılmasını isteyerek, İngilizlerin önerdiği anayasa tekliflerini "Enosis'i" içermeyen hiçbir teklifi kabul etmeyeceklerini

---

¹³⁰² Zafer Çakmak, "Kıbrıs'tan Anadolu'ya Türk Göçü (1878-1938)", **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, Sayı 36, Erzurum, 2008, ss. 201-223, s. 208.

¹³⁰³ Mehmet Özel, **On the 70th Anniversary of Lausanne and İsmet İnönü**, Cilt 2, T.C. Kültür Bakanlığı Yay., 2004, s. 56.

¹³⁰⁴ Çakmak, s. 208.

¹³⁰⁵ Turhan, s. 263.

ifade ederek İngilizlere karşı çıkmışlardır. Savaşın sona ermesiyle Enosis faaliyetleri hızla devam etmiş, 28 Şubat 1947 tarihinde de Yunanistan Parlamentosu oy birliği ile Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakı yönünde bir karar almıştır. Yunan hükümeti bunun olması takdirde İngiltere ve ABD'ye Kıbrıs'ta üs vermeyi vaat etmiştir. 21 Kasım 1949 tarihinde ise, Rum ve Yunanlar konuyu BM'lere taşıyarak konuya uluslararası bir boyut kazandırmak isteyerek ama yine Enosis doğrultusunda BM'e başvurudular. Yine bu dönemde Rumlar boş durmayarak, Kıbrıs Rum Ortodoks Kilisesi'nin önderliğinde adada plebisit çalışmalarına başlamışlardır. 1950'li yıllara gelindiğinde ise Kıbrıslı Türklerin durumu çok daha zor bir hal almıştır.¹³⁰⁶

1923'ten 1938 yılı Mustafa Kemal Atatürk'ün vefatına kadar, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu önderinin kişiliğinde, Kıbrıs hem toplumsal hem de stratejik olarak önem verilen ve takip edilen bir konumda olmuştur. Mustafa Kemal bizzat adanın önde gelenleri ile temastadır. Kıbrıs Türkü ünlü yazar ve doktor Dervis Mani Zade, "*Kıbrıs Dün Bugün Yarın*" adlı eserinde, Atatürk'ün Türkiye'nin güneyinde askeri bir tatbikatı izlerken yanında bulunan subaylara; "*Türkiye'nin yeniden işgal edildiğini ve Türk kuvvetlerinin sadece bu bölgede mukavemet ettiğini farz edelim, ikmal yollarımız ve imkânlarımız nelerdir?*" sorusunu sorduğunu belirtmektedir. Atatürk, subayların görüş ve önerilerini sabırla dinledikten sonra, elini haritaya uzatmış ve Kıbrıs'ı işaret ederek, "*Efendiler, Kıbrıs düşmanın elinde bulunduğu sürece, bu bölgenin ikmal yolları tıkanmıştır. Kıbrıs'a dikkat ediniz. Bu ada bizim için önemlidir...*" demiştir. Manizade, Atatürk'e uzun yıllar Çankaya köşkünde hizmet etmiş Kıbrıs'lı Saffet Engin (Arın Engin)'den naklen Hatay'ın Türkiye'ye katıldığı günlerde yaşadığı bir olayı da anlatmıştır. Engin'in anlattığına göre, Engin Kıbrıs'ın geleceği konusunda soru sorma cesaretinde bulunca, Atatürk "*Onun da sırası gelecek Saffet Bey*" şeklinde cevap vermiştir. Buradanda anlaşılmaktadır ki, Atatürk döneminde Kıbrıs Türk toplumun kültürel ihtiyaçlarının yanı sıra siyasi beklentilerinin dikkatle takip edildiği bir politika izlenmiştir.

---

¹³⁰⁶ Vatansever, s. 1497.

Yine Manizade; “Kıbrıs’ta Lozan Antlaşması sonrası Türkiye vatandaşlığını seçme konusunda yoğun bir talep olduğunu ancak zamanla göç edenlerin sayısının artma eğilimine girmesi nedeniyle bizzat Atatürk’ün bazı girişimleri bulunduğunu. Atatürk’ün bizzat Kıbrıs kökenli emekli İstanbul Vali Yardımcısı Kıbrıs kökenli Şevket Yurdakul ve bazı temsilciler vasıtası ile (Kırklareli Mebusu Fuat Umay ve Siirt Mebusu-Milliyet gazetesi kurucu sahibi Mahmut Nedim Soydan) göçlerin durdurulması emri vermiş ve böylece sayısının 5- 6 binde kaldığını” belirtmiştir.¹³⁰⁷

O dönemde Mustafa Kemal’in emri ile Siirt mebusu Mahmut Soydan, Kıbrıs’taki Türk dili ve basını ile ilgilenmeye başlamıştır. Soydan ise, “*Hâkimiyet-i Milliye*” gazetesinin yazı işleri müdürü Naşit Hakkı Uluğ’yu bu için yürütülmesi ile görevlendirmiştir. Naşit Hakkı Uluğ, “*Söz*” gazetesi sahibi Mehmet Remzi’nin yeni Türk harflerini almak için İstanbul’a gidişini işiten Mustafa Kemal’in bu girişimden çok mutlu olduğunu ve Remzi ile kendisi adına ilgilenilmesini emrederek, ona verilmek üzere bir de kapalı zarf gönderdiğini ve “*Kıbrıs’ta Türk dili sönmemelidir*” dediğini belirtmiştir. Mustafa Kemal Atatürk, Kıbrıs Türk toplumu önderlerinden Necati Özkan ile de birebir ilgilenmiş ve “Özkan” soyadı kendisine Atatürk tarafından verilmiştir. Necati Özkan, Atatürk ile görüşme olanağı bulan ilk Kıbrıslı Türk önderdir. Necati Özkan, Kıbrıs Türk toplumu adına 1935 yılı başında Ankara’da temaslarda bulunurken, Atatürk’ün Etnoğrafya Müzesi yanındaki Halkevinde Hatay konusunda yaptığı konuşma esnasında kalabalık içinden “*Kıbrıs’ı da, Kıbrıs’ı da Atam. Bizi de, Kıbrıs Türkü’nü de kurtar Atam*” diye haykırmış, Atatürk “*Kıbrıs’ı da kurtarmasını isteyen*” kişi hakkında yanında bulunan Kıbrıslı Fatih Güvendiren’den bilgi almıştır. Necati Özkan, Çankaya Köşkünü’e davet edilerek, Atatürk’e Kıbrıs konusunda bilgi vermiştir. Bu görüşmede Atatürk, Necati Bey’e “Özkan” soyadını vermiş ve büyük boy bir de resim imzalamıştır. Mustafa Kemal Atatürk’ün kişisel olarak Kıbrıs Türk toplumuna duyduğu ilgi böylece ortaya çıkmaktadır.¹³⁰⁸

¹³⁰⁷ Akgün, Atatürk, s. 10-11.

¹³⁰⁸ Akgün, Atatürk, s. 11-12.

İkinci Dünya Savaşı ertesinde ise, uluslararası politikanın yapısında önemli bir nitelik değişikliği ortaya çıkmıştır. Dünya politikasına Avrupa'da Avrupalı devletlerce yön verildiği bir çağ kapanmış; Avrupa dışı iki büyük gücün Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği'nin uluslararası politika üzerinde etkin oldukları bir zaman kesidine geçilmiştir. Doğal olarak bu genel durum, Orta Doğu ve Doğu Akdeniz bölgesine de yansımış ve bu bölgede de savaş öncesinin dengesi giderek nitelik değişimine uğrayarak yeni bir görünüm kazanmıştır. Dünya politikasındaki yeni gelişmelere koşut olarak, İkinci Dünya Savaşı'na dek Orta Doğu bölgesinde en etkin bölge dışı güç olan İngiltere savaş ertesinde bu durumunu koruyamamış; buna karşılık Amerika Birleşik Devletleri ve 1955'ten sonra Sovyetler Birliği bölgeyi etkileyen iki bölge dışı güç olmuşlardır. İkinci Dünya Savaşı'ndan gücünü yitirmiş olarak çıkan İngiltere, Türkiye ve Yunanistan üzerindeki Sovyet tehditlerine karşı koyma sorumluluğunu 31 Mart 1947'den başlayarak Amerika Birleşik Devletleri'ne devretmek istediğini bildirmiş ve *Truman Doktrini* çerçevesinde bu sorumluluğu ABD yüklenmiştir. Ancak, bölgedeki siyasal ve askeri sorumluluklarından kurtulmaya çalışırken, ekonomik çıkarlarından ödün vermek niyetinde olmayan İngiltere, Mısır, öteki Arap devletleri ve İran üzerinde ABD ile çıkarlarını kolayca birleştirmemiştir. Oysa sonunda, İngiltere ve Fransa'nın İsrail ile birlikte Süveyş üzerinde giriştikleri askeri harekâtın başarısızlığı, Eisenhower Doktrini ile ABD'nin Orta Doğu'daki etkinlik alanını genişletmesine yol açmıştır.

İşte, savaş ertesinde İngiltere'nin genel olarak Doğu Akdeniz'deki, özel olarak da Kıbrıs'taki varlığını temelden etkileyen, uluslararası sistemin ve İngiliz-Amerikan ilişkilerinin bu nitelikleri olmuştur. Kıbrıs, İngiltere'nin Ortadoğu ve Doğu Akdeniz'de tutunabileceği son dallardan biri olarak bu devlet açısından savaş öncesiyle karşılaştırılamayacak kadar önemli bir yer kazanmıştır.¹³⁰⁹

Kıbrıs'ta ise totaliter idare şekli 1946 yılı içinde yerini daha demokratik bir idare şekline devretti. 1931 İsyanı'ndan beri yürürlüğe konan olağanüstü hal kanunları kaldırıldı. Kıbrıs Rum Ortodoks Kilisesi kendi başpiskoposunu seçme hakkını yeniden elde etti. Anayasa'da değişiklikleri vaat ediliyordu. Fakat anayasa da yapılacak değişim

vaatleri Türkleri hiç de memnun etmiyordu. Rumlar da bur durumdan memnun olmamışlardı. Çünkü onlar Kıbrıs'ın doğrudan doğruya Yunanistan'a ilhak edilmesini (Enosis) istiyorlardı. Türklere gelince 1878 yılından beri yapılan her değişme Türklerin aleyhine oluyor, daima haklarından önemli bir kısmı kayboluyordu.¹³¹⁰ Bu dönemde İngiltere'nin adaya özerklik verme çalışmalarına başladığı görülmektedir. Bu arada Rumların Enosis çabaları adadaki Türkleri rahatsız etmiştir. 1949 senesinin Kasım ve Aralık aylarında Enosis karşıtı mitingler düzenlemişlerdir.

Bu dönemde Türkiye'nin Kıbrıs konusuna bakışı ise daha farklıdır. Zira 23 Ocak 1950 tarihindeki TBMM Genel Kurulu'nda konuşma yapan CHP milletvekili Cevdet Kerim İncedayı, Kıbrıs konusuna değinerek, Kıbrıslı Türk gençlerinin, Cumhuriyetin 10. Yılında ilçe merkezlerinden gönderilen toprakları kendi kanlarında ekleyerek ve bir şişe içine koyarak hediye ettiklerine dair Başbakanlığa soru önergesi vermiştir. Dışişleri Necmeddin Sadak önergeye cevaben *“Kıbrıs meselesi diye bir mesele yoktur. Çünkü Kıbrıs İngiltere'nin hâkimiyeti altındadır. İngiltere'nin bu adayı başka bir devlete devretmek hususunda en küçük bir niyeti, bir temayülü olmadığını biliyoruz”* demiştir. 14 Mayıs 1950'de iktidara gelen Demokrat Parti de önceliği Türk-Yunan ilişkilerinin iyi olmasına vermiş, Kıbrıs konusu ikinci plana itilmiştir. Hatta Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü Yunan gazetecilerin Kıbrıs'a dair sorusunu *“Türkiye ile Yunanistan arasında Kıbrıs sorunu diye bir sorun yoktur”* şeklinde cevaplamıştır. Bu noktada CHP ile DP'nin Kıbrıs politikalarının dışişleri bakanları tarafından verilen demeçler doğrultusunda benzerliği görülmektedir.¹³¹¹ Ancak Türk kamuoyunun yoğun baskıları sonucu Kıbrıs sorunu, Türkiye'nin bundan sonraki dış politikasında özel bir konuma gelecektir. Menderes, 28 Ağustos 1954'de *“Kıbrıs asla Yunan olmayacaktır”* der. Derviş Manizade bu gelimeyi, *“Nihayet Milliyetçi Türk Gençliği ve Türk basınının uyarma ve baskısı altında, Türk hükümeti de Kıbrıs davası ile ilgilenmek zorunda kaldı”* yorumu

---

¹³⁰⁹ Gürel, 2 Kolonyalizm, s. 28-29.

¹³¹⁰ Zeki, Mücadele 1, s. 49-50.

¹³¹¹ Kapıcı ve Sakin, s. 139-140.

yapıyordu.¹³¹²

1955’de ise Yunanistan’ın BM’e Kıbrıs konusunda başvurmasından sonra konu uluslararası bir sorun haline gelecektir. İngiltere ise konuyu kendi kontrolünde halletmek istiyordu ve taraflarında çağrıldığı Londra’da konferans düzenledi. Kıbrıs konusunda uzun yıllardır sessizliğini koruyan ve hatta resmi demeçlerinde Kıbrıs diye bir mesele olmadığını söyleyen Türkiye ilk kez uluslararası bir konferansta düşüncelerini yüksek sesle ifade etme fırsatı buldu¹³¹³ ve Türkiye’nin de fiilen Kıbrıs sorununun içibe dahil olmasıyla yeni bir süreç başladı. Bu dönemde Türkiye’nin Kıbrıs politikası artık vücut buluyordu. Yunanistan’ın açık açık Enosis’i istediğini, dünya kamuoyunu yanıltmak için self-determinasyon talebinde bulunduğunu, bu adanın 1878’e kadar hem yönetimi hem egemenliğini elinde tutan, 1923’e kadar da yalnız egemenliğini elinde tutan Türkiye’ye verilmesi gerektiğini söylüyordu.¹³¹⁴

Aynı dönemde, 1955’te EOKA’nın silahlı eylemlere başlaması, Helen milliyetçiliğinin yaklaşık bir asırdan beri sürdürdüğü ulusal merkez ile çevre Helenizmi’nin bütünleşme politikası, 1922 yenilgisinden sonra, Kıbrıs’ta bu kez çevrenin merkezi angaje etmesiyle yeniden güçlenmişken, uluslararası konjonktür, bölgesel güç dengesi, sömürge yönetiminin tutumu ve Kıbrıs Türklerinin dinamik karşı duruşuyla başarısızlığa uyruyordu.¹³¹⁵ Bu dönemde, Kıbrıs Türkü, Türkiye’nin önderliğinde EOKA’ya karşı mücadele edecek gizli bir teşkilat kuracaktır. Bu işi de Genelkurmay Başkanlığı Seferberlik Tetkik Kurulu üstlenir. Subaylar gönüllülük esasına göre seçilir. Teşkilatın adı Türk Mukavemet Teşkilatı TMT’dir ve Tümgeneral Daniş Karabelen Paşa’ya bağlanır, yardımcısı ise Binbaşı İsmail Tansu’dur. TMT’nin kurucu subaylarının çoğu Kore Gazisidir ve Kıbrıs’a öğretmen, bankacı gibi değişik sıfatlarla gelirler. Öte yandan EOKA 12 Temmuz’da Sinda katliamını yapar, bunun ardından da Kıbrıs TMT Başkanı Yarbay Rıza Vuruşkan 1 Ağustos 1958’de Lefkoşa İş Bankası’na müfettiş gizli kimliği ile atanır, kod adı da Ali Conan’dır. EOKA’da saldırılarını artırır

---

¹³¹² Nevzat Karagil, **Kıbrıs Meselesi Üzerine Son Konuşmalar ve Yazılar**, İstanbul, 1964, s. 12.

¹³¹³ İrkıçatal, s. 197.

¹³¹⁴ Keser, Fırtınası, s. 213-215.

¹³¹⁵ Kızılyürek, s. 103.

ancak TMT direnişini kıramaz ve 4 Ağustos 1958’de ateşkes ilan eder. TMT ve Kıbrıs Türk liderliğide ateşkesi kabul eder. Çünkü TMT daha rahat çalışarak zaman kazanmak ve teşkilatlanmayı hızla tamamlamak ister. İşte bu dönemden sonrada Kıbrıs Türkü’nün ve TMT’nin Türklük kavgası ve mücadelesi yeni bir döneme girer.¹³¹⁶ Kıbrıs Türkünün EOKA VE enosise karşı direnişini Rauf Denktaş şu sözlerle anlatıyor:

“Kıbrıs’ta Rum terör örgütü EOKA’nın saldırıları karşısında silahsız bir halk. Av tüfeklerini bile bir çağrı üzerine İngiliz idaresine teslim etmiş bir halk. EOKA Yunanistan Genelkurmayı’na bağlı. Yunanistan’ın dışişleri bakanı tarafından yol gösterilen hem siyasi hem vurucu bir örgütle üzerimize yollanmış bir hareket. Halkın boyun eğmeyeceği bir durum. Heryerde küçük küçük başkaldırıları halinde karşı hareket başlıyor.

Lefkoşa’da gençler Dr. Küçük önderliğinde Rumların yaptığına karşı bir reaksiyon olarak büyük bir nümayiş düzenleniyor ve ENOSİS’e hayır! Sloganları atıyorlar. Ayrıca Türkleri öldürmeye başladıktan sonra herhangi bir olayda eğer Türk gençleri zarar görmüşse, Türk mahallelerinde Rumlara ait herşeyi, örneğin Rum dükkanlarını yakmak ve yıkmak gibi reaksiyonlarla Türklerin boyun eğmeyeceğini göstermeye çalışıyorlar. Dr Küçük de bu arada Türklere konuyu anlatmaya çalışıyor.”¹³¹⁷

Bu gelişmeler sonrasında, Türkiye 1958 başında Taksim tezini, Kıbrıs’a özerklik verilmesine karşı ortaya atmıştır. 9 Ocak 1958 tarihinde Fatin Rüştü Zorlu Anadolu Ajansı’na verdiği bir demeçte; “Türkiye’ye danışmadan adanın geleceği hakkında karar verilemeyeceğini, tek çözüm yolunun Taksim olduğunu” vurgulamıştır.¹³¹⁸ Bu arada Kıbrıs’taki İngiliz Vali yeni bir politika bulunması yönünde Londra’yı sürekli sıkıştırıyordu. Buna göre de Kıbrıs’ta acilen yerel bir hükümetin kurulmasını, uluslararası bir anlaşmanın sağlayacağı bir self-determinasyonu öneriyordu. Böylece

---

¹³¹⁶ Dilek Yiğit Yüksel, “Kıbrıs Türk Milli Mücadelesi (1914-1958)”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, (ÇTTAD)**, VIII/18-19, (2009/Bahar-Güz), ss. 161-184, s. 171-172.

¹³¹⁷ Yüksel, s. 174.

¹³¹⁸ Kapıcı ve Sakin, s. 147.

İngiltere, zamanla çifte self-determinasyon fikrine doğru yanaşmaktaydı.¹³¹⁹ Özellikle belirtmek gerekirse, 1957 yılından sonra, Türkiye'nin Taksim tezini artık geriye dönülmesi güç bir biçimde kabul ettiği, bunu dışında, sorunun taraflar olarak kabul ettiği üç devlet arasında çözülmesi konusunda ısrarlı olduğu bir dönem oluyordu. Ayrıca Türkiye'nin Kıbrıs Rum liderliği ve Yunanistan karşısındaki tutumunun da sertlik açısından doruğa vardığı görülmektedir.¹³²⁰

Ancak adadaki çalkantı da büyüyerek devam etmiştir. Kıbrıs sorunun Türkiye, Yunanistan ve İngiltere arasındaki anlaşmazlıkların NATO'ya zarar vermesinden endişe eden ABD'nin de girişimleriyle 1959'da Zürih ve Londra Konferansları gerçekleşti. Sonucunda İngiltere, Türkiye ve Yunanistan garantörlüğünde 16 Ağustos 1960'ta Kıbrıs Cumhuriyeti kurulmuştur. Fakat 1963 yılında Rumların Kıbrıs'ı Yunanistan ile birleştirmek düşüncesiyle ortaya attıkları tek taraflı anayasa değişikliği ve başlattıkları silahlı eylemler, kurulan devletin sonun getirmiştir.¹³²¹ Çünkü Enosis önündeki en büyük engelin Kıbrıs Türkleri olduğunu düşünüyorlar ve sanki adada yaşayan tek toplum kendileriymiş gibi davranarak anayasa değişikliği ve askeri nitelikli planlı katliam yöntemine giriştiler. Ancak bu yapılırken, *“dış müdahalelere de fırsat vermeyecek ölçüler içinde ve hızlı hareket edilecek, çatışmaların yayılıp büyümesi halinde ise Enosis derhal ilan edilecekti”*. Bu esaslar dâhilinde hazırlanmış olan *“Akritas Planı”*, 21 Aralık 1963 günü başlayan yerel çatışmalarla uygulamaya safhasına geçerken, tarihe *“1963 Kanlı Noel Olayları”* olarak geçecek silahlı şiddet eylemleri de *“1963-1964 Kıbrıs Krizi”*nin başlangıcını oluşturmuştur. Şiddet eylemleri ve çatışmalarını dozu dönem dönem inişler ve çıkışlar yaşayarak on bir yıl devam etmiştir.¹³²² İngilizler ise çatışmaları ve krizi önlemek için Londra'da bir koferans düzenledi. Çünkü krizin başlangıcında adaya müdahaleye isteksiz görünen İngiltere, diğer garantör ülke Türkiye'nin Kıbrıs üzerinden jetlerini uçurmasının ardından harekete geçmek zorunda

---

¹³¹⁹ Irkıçatal, s. 206.

¹³²⁰ Gürel, 2 Kolonyalizm, s. 136-137.

¹³²¹ Kamer Kasım, “Soğuk Savaş Dönemi Sonrası Kıbrıs Sorunu”, **Gazi Üniversitesi Akademik Bakış**, Cilt 1, Sayı 1, Kış 2007, ss. 57-72, s. 59.

¹³²² Şener, s. 13-14.

kaldı ve 15 Ocak 1964 tarihinde taraflar Londra’da bir araya geldi. Common Wealth yani Sömürgeler Bakanlığı Sandys’in başkanlığını yaptığı konferansa, üç garantör ülke Türkiye, Yunanistan ve İngiltere’nin yanı sıra, Kıbrıs Türk ve Rum toplumunun liderleri de katılmıştır. Konferansta üç farklı görüş ortaya atılmıştır, Türk, Yunan ve İngiliz görüşleri birbirinden farklıdır.

Rumlar; *“Kıbrıs’ın üniter bir devlet haline dönüştürülmesinden, 1959 Antlaşmaları’nın feshedilmesinden ve hem Türk hem de Yunan askerinin adayı boşaltmasından yana olduklarını”* açıklamışlardır. Rumlar’ın konferansta Türkler için teklifleri *“azınlık haklarına sahip olan bir statüden”* ibaret kalmıştır.

Konferansta Türkiye adına yer alan Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin ise; *“Garanti Antlaşmaları’nın hem Türk hem de Yunan menfaatleri doğrultusunda yapıldığını ve Anayasa ile de bunun sağlama alındığını. Rum saldırılarının planlı olduğunu, halen saldırıların sürdüğünü ve Türkler’in hayatını korumak için acil olarak ek teminatlar istediklerini”* ifade etmiştir. Yunanistan Dışişleri Bakanı Palamas ise; *“Anayasa’nın işlemediğini ve tadilinin zorunlu olduğunu, Kıbrıs’ta Türkler’in azınlık olduklarını ve adanın Türkiye’ye yakın olmasının da önemsiz olduğunu”* ifade etmiştir.

Kıbrıs Rumlar’ın temsilcisi Klerides ise, *“1959 Antlaşmaları’nın kısıtlayıcı maddelerinin kaldırılmasını ve Kıbrıs’ın gerçek manada bağımsızlığa kavuşturulmasını, Kıbrıs’ın çoğunluk iradesine göre yönetilmesini, yani Türkler’in söz hakkının olmadığını”* belirtmiştir. Türk temsilcisi olarak bulunan Rauf Denktaş ise; *“Antlaşmaların Türkler’in hakkını koruyamadığını ve ek güvenceler verilmesinin zorunlu olduğunu”* söylemiştir. Londra Konferansı taraflar arasındaki derin görüş ayrılıkları neticesinde son buldu.¹³²³ Rumların Türklere karşı saldırılarının durmaması üzerine, 15 Şubat 1964’te Türkiye Kıbrıs’a müdahale etmeyi düşündü.

Durumun ciddiyetini gören İngiltere bu kez yine aynı tarihte konuyu BM Güvenlik Konseyi’ne taşıdı. 4 Mart 1964’te ise Güvenlik Konseyi, sekiz maddelik 186 (1964) sayılı kararı aldı. Söz konusu karara göre, ilgili taraflardan güven ve barışı

bozacak hareketlerden kaçınmaları istenmiş ve ayrıca adaya bir “*BM Barış Gücü*”nin kurulması ve BM Genel Sekreteri’nin de arabulucu tayin edilmesi belirtilmiştir.¹³²⁴

Türkiye’nin 186 sayılı BM kararını kabul etmesini Emekli Genel Kurmay Başkanı İlker Başbuğ tarihi bir hata olarak nitelendiriyor. Böylelikle uluslararası alanda Türkiye Cumhuriyeti Devleti, Kıbrıs Cumhuriyeti’nde bulunan mevcut Rum yönetiminin meşruluğunu resmen kabul etmiştir. Kıbrıs konusunda bu karar her zaman Türkiye’nin karşısına çıkacaktır ve Rumların da Türkiye’yi ve Türk ordusunu 1974’den sonra “*İşgalci*” söylemleri ile dünya kamuoyuna propaganda yapması 1964’de alınan 186 sayılı karara dayandırılmaktadır.

Bilindiği gibi BM bünyesindeki herhangi bir ülkeye Barış Gücü askerinin gelmesi için, o ülkenin resmi makamlarınca müracaat edilmesi gerekmektedir. Artan terör ve katliam olayları karşısında çaresiz kalan Türkiye, Kıbrıs’a askeri müdahale etmek için gerekli askeri donanım o dönemde sahip olamadığından ve çareyi de Barış Gücü askerlerinin gelmesiyle olayların sonlanacağını düşünerek böyle bir karara evet deme gereği duymuştur. Bu tarihten itibaren Türkiye’nin eli Kıbrıs konusunda zayıflamıştır.¹³²⁵

Türkiye’nin Kıbrıs bağlamında ve dış politikasına yön verecek diğer bir önemli gelişme ise, adada devam eden katliamlara karşı Türkiye’nin tekrar müdahale tehdidine karşı, dönemin ABD Başkanı Johnson’ın ağır ithamlarla dolu mektubu olmuştur. Bu mektup Türkiye’nin NATO’dan tam kopmasını sağlayamamışsa da, Türkiye dış politikada eksenini Sovyet Blokuna, komşu ülkelere ve üçüncü dünya ülkelerine çevirerek çok yönlü bir politika gerçekleştirmiştir. Tam da bu mektuptan sonra Türkiye başarılı bir çıkarma hareketi için çalışmalarını hızlandırmıştır.¹³²⁶

---

¹³²³ Gülen, s. 400-401.

¹³²⁴ Şener, s. 18.

¹³²⁵ Emekli Genelkurmay Başkanı İlker Başbuğ ile 30 Mayıs 2016 tarihinde, Milli Düşünce Derneği’nin Ankara Balgat, Barolar Birliğinde düzenlemiş olduğu Ermeni Sorunu ve Türkiye’nin Dış Meseleleri başlıklı konferansta ki görüşme.

¹³²⁶ Tuncer, Çözüm, s. 78-79.

1965 yılı sonunda, Türkiye ve Yunanistan'da yönetim değişiklikleri olmuştur. 1967'ye kadar adadaki siyasi çatışma bir nebze olsun yumuşamıştır, ta ki 1967'de Yunanistan'da meydana gelen Askeri Cunta Darbesine kadar. Yunanistan'da "*Albaylar Cuntası*" dönemi başlamıştır. Her ne kadar Kıbrıs Rum yönetimi ve Yunan cuntası ile bazı anlaşmazlıklar olsada, Grivas, Makarios ve ekipleri tekrar devreye girecek ve Türklere yönelik tedhiş ve terör olayları yeniden başlayacaktır. 15 Kasım 1967'de Grivas önderliğindeki Rum ve Yunan askerleri, Boğaziçi ve Geçitkale köylerine saldırdılar. Türkiye adaya bir kez daha müdahale tehdidinde bulundu ancak bu seferde ABD'nin özel temsilcisi Cyrus Vance'in arabuluculuğunda olası bir çıkarma engellendi. Bunun sonucunda Kıbrıs'a girmesi yasaklı olan Rauf Denktaş adaya döndü ve bu gelişmeler üzerine 28 Aralık 1967'de "Geçici Kıbrıs Türk Yönetimi" kuruldu.

1963 Kanlı Noel olaylarında zaten fiili ve manevi olarak ayrılan Kıbrıslı Rum ve Türk toplulukları, 1967 olaylarından sonra da yönetsel olarak tamamen ayrıldılar.¹³²⁷

İngiliz stratejisine ve politikasına yönverenlerin açısından bakıldığında ise, Kıbrıs'ın İngiltere için öncelikli önemi bir askeri üsün ve bölgedeki İngiliz çıkarlarının korunmasına yönelik bir politika gütmektir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, özellikle de İsrail'in kurulmasından sonra Ortadoğu'da yükselen Batı karşıtlığı ve Arap milliyetçiliği karşısında, İngilizlerin bölgede tek egemen olduğu Kıbrıs Adası bir kat daha öneme sahip oluyordu.

Hatırlanacağı gibi 1956'da Süveyş krizinin de patlak vermesinden sonra Kıbrıs edimli bir biçimde ilk kez askeri olarak kullanılacaktır. İngiliz Mareşal Sir John Harding, Kıbrıs'la ilgili şu değerlendirmeyi yapıyordu: "*Kıbrıs'ta üs yeterli olmaz, aynı zamanda Orta Doğu'nun savunulması ve petrol ikmalinin korunabilmesi söz konusudur. Kendimizi Yunanistan'ın eline bırakamayız.*" Ancak değişen konjontür karşısında aynı Harding iki yıl sonra bu görüşünden biraz vazgeçerek, adada NATO ve Bağdat Paktı'nın sağ kanadına yönelik Kıbrıs'ta verebileceğimiz desteğin hava gücüyle sınırlı olması

---

¹³²⁷ Tuncer, Çözüm, s. 83-85.

gerektiğini savunuyordu.¹³²⁸ Buradan da anlaşılacağı üzere İngiltere'nin her daim öncelikli amacı kendi çıkarlarıydı. Adaya egemen olduğu ve olmadığı dönemlerde de o zamanki duruma göre politika geliştiriyorlardı. Ancak hiçbir zaman Kıbrıs'taki egemen üslerinden ve haklarından bugün bile vazgeçmemişlerdir.

İngiltere'nin adaya yukarıda değinildiği biçimde bakması, değişik İngiliz hükümetlerinin adayı, başka amaçlar uğrunda Yunanistan'a devretmeyi düşünmelerine yol açmıştır. İngiliz hükümetleri, bir yandan Enosisçi seslerin daha sıklıkla ve güçlü duyulması, öte yandan ise adanın ve bölgenin değişen stratejik önemine görece sıklıkla elden çıkartmak istemişlerdir. Ancak adadaki İngiliz yönetimi, İngiliz egemenliğini sürekli kılabilmek için hertürlü toplumsal karşıtıklardan da yararlanmayı neredeyse ilke edinmiştir. İngiliz yönetimi bir yandan adanın iki toplumu arasındaki karşıtlık unsurları öne çıkartıp bundan yararlanmak isterken, öte yandan da iki toplumun yarı ayrı kendi içlerindeki toplumsal karışıklıklardan yararlanmayı denemiştir. İngilizler kendi karşıt akımlara set çekebilmek için, bir yandan Türk toplumunun gelenekçi kesimini kullanmaya çalışırken, öte yandan da Rum toplumuna yön veren toplumsal güçleri rakip güçlerle dengelemek istemişlerdir. İngiliz yönetimi, Rum toplumuna yön veren Kilise ile aracı-tefecî tüccar ve küçük burjuva profesyonel (öğretmen, avukat, vb.) kesimlerin iktisadi güçlerini geriletmeyi düşünmüş ve bunun için önlemler almıştır. Ama bu işe yaramayınca, İngiliz yönetimi, bu kez de Kıbrıs'ta özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra güçlenen sol ile Kilise arasında bir denge politikası gütmeye başlamıştır. Buna rağmen İngiliz yönetiminin, hemen her dönemde, kendisi için solu Kiliseden çok daha büyük bir tehdit unsuru olarak gördüğü de anlaşılmaktadır.¹³²⁹ Soğuk Savaş döneminde ise, İngiltere ABD ile dünya politikası bakımından tam bir uyum içinde olmasına karşın, Orta Doğu bölgesinde, genel Batı çıkarlar çerçevesi dışında kendi özel ulusal çıkarlarını sürdürmek amacından da vazgeçmemiştir. Aynı zamanda Kıbrıs İngiltere'nin bölgedeki son siperi durumuna gelince, yani İngiltere Kıbrıs dışında Orta Doğu'daki varlığını yitirince, İngiltere açısından Kıbrıs'ın değeri öncesiyle kıyaslanamayacak kadar

---

¹³²⁸ Gürel, 2 Kolonyalizm, s. 46-47.

¹³²⁹ Gürel, 2 Kolonyalizm, s. 169-170.

artmıştır. Böylece Yunanistan, oluşan yeni politik koşullardan ve birazda ABD'den destek alarak tam da İngiltere'nin Kıbrıs'a en çok gereksinim duyduğu bir dönemde, Kıbrıs konusunu resmi olarak benimseyip uluslararası bir pozisyona sokuyordu. İngiltere de Türkiye'yi soruna ortak edip, Enosis'e karşı kendisi dışında bir önemli engel yaratmak için çaba göstermiştir.

Belkide bunlarında üstünde, NATO faktörü İngiltere'yi yönelten etmenlerin başında gelmiştir.¹³³⁰ 1965-1971 tarihleri arasında istikrarlı tek parti dönemi yaşayan, Jüpiter Krizi ve Johnson Mektubu sonrası dış politikasında çok yönlülük doğrultusunda açılımlarını devam ettiren Türkiye açısından 1971-1973 yılları, 1960'lı yıllarla, 70'li yılların ikinci yarısı arasında adeta bir kesinti dönemi olarak karşımıza çıkmaktadır. Dış politikada 1960'larda başlayıp 1970'li yıllarda da etkisini sürdürmeye devam eden görece özerk ve Kıbrıs sorunu ile birlikte, ABD ve NATO ile ilişkilerin sorgulanmaya, gözden geçirilmeye ve somut adımların atılmaya devam edildiği 1971 ve sonrası, ya da kararlılık yılları olarak da kabul edilebilir.¹³³¹ Kıbrıs konusunda ise Johnson Mektubu ile Türkiye'nin Kıbrıs operasyonu 10 yıl bir ay geriye attıran ABD, Nikos Sampson sonrası bu sefer Türkiye'yi durdurumamıştır.¹³³² 20 Temmuz Barış Harekâtı'ndan 3 gün sonra 23 Temmuz 1974'te, "21 Nisan 1967 Yunan Cunta Darbesi" ve otoriter askeri yönetimi hazin bir şekilde sona ermiştir.¹³³³ Kıbrıs sorunu gündeme geldiği 1950'li yılların ortalarından itibaren Türkiye'nin Batı bağlantısını adeta gücünün test edildiği bir alan oldu. Adada Türklere yönelik gerçekleştirilen etnik temizlik hareketleriyle Türkiye'deki kamuoyunu seferber eden ve hızla bir "Milli Davası" haline gelen Kıbrıs sorunu, Türkiye'nin iç siyasetini olduğu kadar dış politikada yağtığı stratejik seçimleri de kökünden sorugulanmasını gerektirecek sorunlara vesile oldu.¹³³⁴

---

¹³³⁰ Gürel, 2 Kolonyalizm, s. 171-172.

¹³³¹ M. Seyfettin Erol, "1971-1980 Dönemi Türk Dış Politikası", **Osmanlı'dan İkininli Yıllara Türkiye'nin Politik Tarihi İç ve Dış Politika**, 2. Baskı, Savaş Yayınevi, Ankara, 2010, ss. 521-540, s. 521.

¹³³² Erol, s. 525.

¹³³³ Stephan, G. Xydis, "Coups and Countercoups in Greece, 1967-1973", **Political Science Quarterly**, Vol. 89, No. 3, Autumn, 1974, (Greece), pp. 507-538, p. 536.

¹³³⁴ Ulusoy, s. 26.

Buraya kadar yazılanlardan da anlaşılacağı gibi, Kıbrıs Türklerinin ve Kıbrıs'ın bir bölümünün kurtarılması ancak 1950'lerden sonra özellikle Türk gençlik hareketleri ve kamuoyunun çabalarıyla bir Milli Dava havasına bürünmüştür.

Kıbrıs Türkü'nün ve Türk Dünyası'nın önemli liderlerinden merhum Rauf Raif Denктаş Bey ile 20 Nisan 2010 tarihinde Lefkoşa'daki ofisindeki görüşmemde kendisine Kıbrıs konusunda neden hep büyük zorluklarla karşılaşanların Türkler olduğunu sorduğumda, bana tarihi gerçeklikler ışığında şu anlamlı cevabı verdi;

“Evladım, bildiğin gibi Yunanın yüz yıllardır bir büyük hayali ve rüyası vardır...

Bu ülkünün adı bildiğiniz gibi Megali-İdea'dır, yani bu hayalleri öncelikle Mora'da dönemin Batılı devletlerin yardımı ile kurulan Yunan devleti ve onun İstanbul'da, Trabzon'da, 12 Adalar'da, Trakya'da, Yunanistan'ın genelinde, Girit, Rodos ve Kıbrıs gibi adalarda Büyük Yunan Devletini, Bizansı yeniden canlandırma hayalidir. Tabi ki, bunların birçoğuna muvaffak oldular, ancak Gazi Mustafa Kemal Atatürk 1922'de Yunan hayaline dur dedi ve daha dün ise tıpkı Girit'te yaptıkları gibi, bir oldubitti ile Kıbrıs'ta yaşayan on binlerce Türkü katletmeye yeltenerek öz vatanlarından kovmaya kalktılar. Allah'a şükürler olsun ki, Kıbrıs Türkü Anavatan Türkiye'ye, Atatürk'e ve ilkelerine, dinlerine, imanlarına sahip çıktığı için, biz Makarios, Grivas ve diğerleri gibi Rum ve Yunanlılara karşı şerefli bir mücadele verdik. Ancak ne yazık ki, biz Türklerin, Yunanlılar gibi bir Megali-İdeası yoktu. Bu yüzden Rumlar başlarına kim geçerse geçsin, hiçbir zaman Enosis'ten ve Megali-İdea'dan vazgeçmemişlerdir. İngilizlerin ise tek derdi bölgedeki siyasi ve ekonomik çıkarlarıydı. İki toplumu birbirine kırdıranda bu çıkarlardır. Bu yüzden siz sevgili gençlere diyeceğim o dur ki. Sakın ha Kıbrıs'a bir sorun ya da bir meseleymiş gibi bakmayın. Kıbrıs bir Milli Davadır. Sadece Kıbrıs Türkünün değil, bütün Anavatanın ve Türk gençliğinin Milli Davası'dır.”¹³³⁵

Denктаş'ın söylediklerine en güzel kanıtı belki de Rum To Periodiko dergisi vermiştir. 1990'ın Temmuz ayında şu itiraf yapılmaktadır: “Giritliler niçin kurtuldular

¹³³⁵ Rauf Denктаş ile 20 Nisan 2010 tarihinde Lefkoşa'daki ofisinde ki görüşme.

biliyormusunuz? Bir gece hep birlikte ayaklandılar ve Türkleri kestiler. Bizim elimizi de Kıbrıs Türkleri'ni kesmek fırsatı geçti ama liderlerimiz her şeyi berbat ettiler."¹³³⁶

Sonuç olarak; Kıbrıs Adası bilinen dokuz-on bin yıllık tarihi boyunca, sürekli olarak önemli, önemli olduğu kadar da değerli bir konumda görülmüştür. Bu yüzden tarihin belirli dönemlerinde adaya çeşitli uygarlıklar egemen olmuş ve bu yönde mücadeleye girişmiştir. Her dönemde bölgeye egemen olmak isteyen güçler çok büyük stratejik öneme sahip olan Kıbrıs'a göz dikmişlerdir. Çünkü adaya sahip olan güç sadece Kıbrıs'a değil, bölgeye de hâkim olacaktır. Daha önce çalışmamızın başında birçok kez değindiğimiz için Türkiye'nin, İngiltere'nin ve Yunanistan'ın hangi dönemde ve koşullarda konuya dâhil olduğuna değinmeye birkez daha gerek olmadığını düşünüyoruz. Ancak adada yaşayan en kalabalık iki ulusun, Türk ve Rumların anavatanları ise Türkiye ve Yunanistan'dır. Ya da en azından sosyal, kültürel ve siyasi bağlarının kökenlerini ve kendilerini iki devlete dayandırıyorlar.

Türkiye ve Yunanistan on dokuzuncu yüzyılın belirli dönemlerinde ve 1919-1922 yıllarından bu yana savaşmamış olmalarına, Atatürk dönemini hariç barış içinde yaşamalarına ve 1952'den beri NATO ittifakı içinde müttefik olmalarına rağmen. İki devlet arasındaki sorunlar yine bu tarihten itibaren zaman zaman çok derinleşmiş ve genişlemiştir. Türk-Yunan ilişkilerindeki bu inişli çıkışlı ve genellikle de sorunlu olan siyasi durumdan haliyle Kıbrıs halkı da büyük oranda etkilenmiştir. Ancak ortaya çıkan sorunlar ve gelişmeler sadece Türkiye-Yunanistan ya da Türk-Rum sorunu değildir, bunun da ötesinde uluslararası bir boyuta ulaşmıştır. Çünkü İngiltere adada 1878'den bu yana söz sahibidir, 1960 yılına kadar da fiilen Kıbrıs'a egemen olmuştur. Bugün bile adada iki tane egemen askeri üssü bulunmaktadır.

Öte yandan Kıbrıs Türkiye açısından iki temel öneme sahiptir. İlk olarak kültürel ve tarihi önemi, diğeri ise stratejik önemidir. Yine hatırlanacağı gibi çalışmamızın birçok yerinde değindiğimiz gibi, Türk hükümet yetkililerinin Kıbrıs'taki önceliği Kıbrıs Türklerinin can ve mal güvenliklerinin temin edilmesi ve uluslararası toplantı ve

---

¹³³⁶ **Girit Oyunu ve Kıbrıs**, Akdeniz Haber Ajansı Yay., İstanbul, Kasım 2010, s. Kitabın arka kapağı.

görüşmelerde ileri sürdükleri teze göre de Türkiye'nin adaya olan coğrafi konumu ve tarihsel geçmişine defalarca vurgu yapılmasıdır. Adanın yönetimini 307 yıl gibi uzun bir süre elinde bulunduran Türklerin, bu zaman zarfında geride sayısız kültürel ve tarihsel eser bırakmış olmaları da göz ardı edilmemesi gereken bir diğer gerçekliktir. Diğer bir önemli konu ise günümüz de bile önemini arttırarak korumaktadır, Kıbrıs'ın Türkiye açısından vazgeçilmez stratejik konuma ve öneme sahip olamasıdır. Her ne kadar hükümetlerin söylem farkı olmasada Cumhuriyet dönemi Türkiye'si, Kıbrıs konusundaki politikasını bu iki temel üzerine oturtmuştur. Akdeniz'de çok uzun bir kıyıya sahip olan Türkiye'nin, hem Doğu Akdeniz'de hem de Orta Doğu'da ekonomik ve siyasi çıkarları vardır. Hatta bu bölgenin durumu yalnızca bölgeyi değil, Balkanları, Kafkasları ve bölgenin her yerindeki enerji kaynaklarını da etkileyecektir. Böylesi bir konjonktörde, Türkiye'nin uluslararası dış politikası, ulusal çıkarları ve güvenliği bakımından Kıbrıs, her zamankinden daha önemli hale gelmektedir. Çünkü çok uzun bir süredir Akdeniz'de ve Orta Doğu'da egemenlik kurmak isteyen İngiltere, ABD, Avrupa Birliği ve son dönemlerde ise Rusya ve İsrail gibi aktörler bölgedeki enerjiye doğrudan ulaşmak ve denetimi altına almak için büyük uğraş içindedirler. Rum-Yunan ikilisi de Ege ve Doğu Akdeniz'de söz sahibi olmak istemektedir.

Tekrar Kıbrıs'ın Türkiye açısından bir sorun olarak önüne getirildiği 1950'lerin ortalarına dönecek olursak eğer, karşımıza Kıbrıs Rum Ortodoks Kilise'nin önderliğinde vücut bulan Enosis yani Kıbrıs'ın Yunanistan ile birleşmesi problemi çıkacaktır. Bunu takip eden yıllarda ise yine Rum lider III. Makarios ve Kıbrıs asıllı eski Yunan subayı Albay George Grivas'ın çabaları ile kurulan Rum tedhiş örgütü EOKA çatısı altında Rumların bu istekleri kanlı toplumsal şiddet olaylarına dönüşmüştür. Türkiye ise buna karşılık 1958'de TMT yer altı örgütünü kuracaktır. Türkiye'nin öncelikli amacı, bir yandan Kıbrıs Türklerinin can ve mal güvenliğini korumak, bir yandan da Yunan ve Rum kuvvetlerinin bir oldubitti ile Kıbrıs'ta Enosis ilan etmesini engellemektir. Yine buna paralel dönemlerde Türkiye çeşitli politikalar geliştirmiştir. Öncelikle Türkiye, Kıbrıs'taki mevcut statüden yani İngiltere'nin egemenliğinden yana tavır sergiledi, daha sonra eğer İngiltere adadan ayrılacaksa Kıbrıs'ın tekrar Türkiye'ye

verilmesini isteyedi ve son olarak da adanın Taksim'inden yana tavır sergiledi. Ancak Türkiye'nin öne sürdüğü hiçbir öneri gerek Kıbrıs Rumları gerekse de Yunanistan tarafından asla kabul görmedi. Zaten görmeside beklenemezdi, çünkü Yunanistan ve Rumlar için varsa yoksa tek çözüm yolu Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakı idi. Adada iki toplum arasındaki çatışmalar en çok İngiliz yönetimini rahatsız ediyordu, etmesi de gayet doğaldı çünkü Orta Doğu'da bir tek ellerinde Kıbrıs kalmıştı. Filistin, Süveyş gibi stratejik yerlerden İngiltere geri çekilmek zorunda kalmıştı.

Soğuk Savaş döneminde ise soruna bir taraftan ABD diğer taraftan Sovyet Rusya dâhil olmaya başlamıştı. Batı ittifakı açısından Kıbrıs elden çıkmamalıydı. Bu gelişmeler doğrultusunda 1959 yılında İngiltere'nin önderliğinde taraflar Zürih ve Londra'da bir araya geldi ve 1960 yılında Rum ve Türk ortaklığında ve İngiltere, Türkiye ve Yunanistan'ın garantörlüğünde Kıbrıs Cumhuriyeti ilan edildi. Ancak bu cumhuriyette uzun ömürlü olmadı, çünkü yine Enosis gerçekleşmemişti.

1963 tarihinde ise Akritas Planı ile toplumlar arasında geri dönüşü neredeyse imkânsız olan ayrılıklar ve çatışmalar tekrardan başladı. 1960'lar süresince de çatışmanın dozu kimi zaman artarak kimi zaman da azalarak devam etti ve yine bu dönemde Türkiye, Zürih-Londra Antlaşmaları'ndan elde ettiği Garantörlük hakkına dayanarak adaya askeri müdahalede bulunmak istedi ancak başta ABD olmak üzere İngiltere tarafından engellendi. ABD'de ve İngiltere'de, Soğuk Savaş ortamında NATO içinde yaşanabilecek olası bir Türk-Yunan çatışmasının üçüncü dünya savaşına yol açabileceği endişesi ve rahatsızlığı hâkimdi. Ancak İngiltere'nin tek endişesi Türk-Yunan savaşı da değildi.

İngiltere adaya resmen ilk çıktığı tarih olan 1878'den bu yana kendi egemenliklerini sürekli kılmak için, hertürlü toplumsal karışıklıklardan ve farklılıklardan faydalanmak istemiştir. Kıbrıs Rumları herhangi bir siyasi talepte bulunsa Türkleri, Kıbrıs Türkleri herhangi bir siyasi talepte bulunsa Rumları öne sürmüşlerdir. İki toplum arasında kendi politik amaçlarına yönelik denge kurmaya çalışmışlardır. Örneğin, Kıbrıs Rum toplumunda Kilise'nin büyük önemi vardır ve Rum toplumuna yön verir. İkinci

Dünya Savaşı'nın ortalarında kurulan Rumların sol görüşlü siyasi partisi AKEL'in güçlenmesine bir nebze göz yumarak Kilise'yi frenlemek istediler. Yine buna ters olarak AKEL'in güç kazandığı bir dönemde ise bu sefer Kilise'yi el altından destekleyerek AKEL'in önünü kesmek istediler. Bu örneği Kıbrıs Türk toplumu içinde verebiliriz. 1930'larda Kıbrıs Türkleri arasında gelişen ulusal ve milliyetçi hareketlere ve liderlere karşı İngiliz yönetimi adada "İslamcılık" politikasını yaymak istemiştir. Kıbrıs Türkleri'nin gittiği okullarda eğitim müfredatını, öğretmenlerini ve din adamlarını kendisi belirlemek isteyerek, Kıbrıs Türkleri'nde var olan Anavatan Türkiye'ye ve Atatürk'e olan bağlılığı baltalamak için kendisine tabii insanlar devşirme yoluna gitmiştir. Diğer bir örnek ise, 1950'lerde İngiliz yönetimine karşı gelişen Rum saldırıları karşısında Kıbrıs Türkleri polis olarak göreve alınmış ve Rumlara karşı Türkler kullanılmak istenmiştir.

Elbette ki İngiliz yönetiminin Kıbrıs'ta uyguladığı her yöntemin sorunlu olduğunu söyleyemeyiz. Hiç değilse ada halkının siyasal katılımına bir ölçüde olsa olanak sağlayan bir takım anayasa ve düzenlemeler getirmişlerdir ancak bu durum 1931 isyanına kadar devam etmiştir. Dahası 1940'lardan 1960'a kadar İngiltere çeşitli adlarda Kıbrıs'ta reform ve anayasa çalışmaları ya da dayatmaları denemiştir. Bunları yapmak zorunluluğu da doğmuş olabilir çünkü daha önce birçok kez değindiğimiz gibi İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra İngiltere eski gücünü yitirmeye ve elinde bulundurduğu sömürgeleri kaybetmeye başlamıştır. 1956'da Süveys'inde kaybedilmesinin ardından, İngiltere'nin elinde sömürge olarak bir tek Kıbrıs Adası kalmıştır. Bu tarihten sonra da adada kendilerine karşı meydana gelen Rum "EOKA" saldırılarına ve Kıbrıs'ın tamamının yönetiminin ekonomik zorluklarına karşı yeni bir strateji geliştirmek zorunda kaldıklarını anlamışlardır. Sorunlar sadece bunlar ile sınırlı değildi çünkü dünya lideri ABD ve karşıt cephede bulunan Sovyet Rusya idi. İngiltere bir şekilde Kıbrıs'ta bulunmalıydı ve bunun da dönemin İngiliz dış politikasına yön verenlerin fikrinde adada kalmanın en mantıklı yolu egemen askeri üs ve üslere sahip olmaktı hiç şüphesiz. Gerçekleştirdikleri söylemler ve eylemlerden de bu söylediklerimizin haklı olduğu kanısına varabiliriz. Böylelikle bütçe büyük bir masraftan kurtulacak ve kendilerine

yönelik silahlı saldırılarda azalırken, olası saldırılarında hareket ve eylem alanı sınırlandırılmış olacaktı, keza böylede olmuştur, artık eskisi gibi İngiliz polis ve subayları bayrağa sarılı tabutlarda ülkelerine pek nadir gönderiliyordu.

İncelenen dönemde Türkiye'nin Kıbrıs politikasına en büyük tetiklemeyi Kıbrıs Rumlarının ada Türklerine karşı yönelttikleri saldırılar ve dönemin Yunan hükümetlerinin çift yönlü söylem ve tutumları olmuştur. Böyle davranmaları kendileri açısından gayet normal bir durumdu çünkü Kıbrıs Rum toplumuna yön veren Kilise ve 1945'lerden sonra ortaya çıkan AKEL'in ve Yunan hükümetlerinin dünya görüşleri her ne kadar bir takım farklılıklar gösterse de, konu Kıbrıs ya da Megali-İdea olunca ortak bir payda da Enosis'te buluşuyorlardı. Türkiye'de ise daha önce de değindiğimiz gibi durum farklıydı. Kimi zaman kamuoyunun yoğun baskısı kimi zaman Rum-Yunan ikilisinin tavır ve tutumları kimi zaman da İngiltere'nin Kıbrıs'a bakış açısı Türkiye'nin Kıbrıs politikasına ve yöntemine etki ediyordu. Dönemin resmi arşiv ve süreli yayınlarına değindiğimizde bu durum bariz bir şekilde apaçık ortadadır.

Yunanistan ise her defasında Kıbrıs'ı İngiltere'den isteme cüretini kendisinde görmüştür. İngiltere ise Kıbrıs'ı her defasında kendi egemenliği altında tutmak istemiş ve bu yönde politikalar geliştirmiştir. Türkiye ise yukarıda da değindiğimiz şekilde politikalar geliştirmiş ancak 1963 olaylarından sonra mevcut durumun artık sürdürülemeyeceğini anlamış ve her ne pahasına olursa olsun Kıbrıs'ta Garantör Antlaşmaları'ndan kazandığı hakları uygulamanın gerekliliğini anlamış. Hatta ABD, İngiltere, Sovyet Rusya ve gerekirse dünyayı karşısına alma olasılığı olasa dahi adaya müdahale etme kararını milli bir dava olarak görmüştür. 20 Temmuz 1974 sabahı ise Kıbrıs Rum ve Türk toplumuna barış ve huzur getirmek için müdahale hakkını kullanmıştır.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Cerideleri

TC Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

Kıbrıs Türk Milli Arşivi

İngiltere Milli Arşivi: İngiltere Dışişleri Arşivi, (UK National Archives: FO-Foreign Office Files and Correspondence)

İngiltere Avam Kamarası Tutanakları, (House of Lords Hansard)

SÜRELİ YAYINLAR

Gazeteler

Bozkurt

Cumhuriyet

Cyprus Mail

Daily Telegraph

Halkın Sesi

Hürriyet

Kıbrıs Gazetesi

Milliyet

The Times

Ulus

Vatan

Volkan

Zafer

Dergiler

Ayın Tarihi

Belgelerle Türk Tarihi Dergisi

Kıbrıs Türk Stratejik Araştırmaları Dergisi

Yeni Kıbrıs Dergisi

İNCELEME YAPITLAR VE ANILAR

Kitaplar

Ahmad, Feroz, "Unionist Relations with the Greek, Armenian and Jewish Communities in The Ottoman Empire 1908-1914", Ed. Benjamin Braude, Bernard Lewis, **Christians and Jewish in the Ottoman Empire, Cilt 1**, New York, 1981, pp.401-434, s.427.

Aktuğ, Güner, **Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ni Hazırlayan Siyasal Nedenler, Kıbrıs**, 1990.

Akşin, Sina, **Türkiye Tarihi, Osmanlı Devleti 1600-1908, Cilt 3**, 7. Baskı, Cem Tarih Yay., İstanbul, 2002.

Alastos, Doros, **Cyprus in History**, London, 1995.

Alasya, Halil Fikret, **İngilizler İdaresinde Kıbrıs'ta Tatbik Edilen Politika, Kıbrıs ve Türkler**, Ankara, 1964.

Alasya, Halil Fikret, **Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Türk Dünyası El Kitabı, Cilt 1**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara, 1992.

Alasya, Halil Fikret, **Kıbrıs Tarihi ve Kıbrıs'ta Türk Eserleri**, 2. Baskı, Ankara, 1964.

Alasya, Halil Fikret, **Kıbrıs ve Rum-Yunan Emelleri**, KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yay., Lefkoşa, 1992.

Altan, Mustafa Haşim, **Belgelerle Kıbrıs Türk Vakıflar Tarihi 1571-1974, Cilt 2**, Lefkoşa, 1986.

Altan, Mustafa Haşim, **Kıbrıs'ta Rumlaştırma Hareketleri**, Mili Arşiv Yay., No 1, KKTC, 2000.

An, Ahmet, **Dinsel Toplumdan Ulusal Topluma Geçiş Süreci ve Kıbrıs Türk Liderliğinin Oluşması (1906-1942)**, Galeri Kültür Yay., Lefkoşa, 1997.

Armaoğlu, Fahir, **Kıbrıs Meselesi 1954-1959 Türk Hükümeti'nin ve Kamuoyu'nun Davranışları (Karşılaştırmalı İnceleme)**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Yay., Ankara, 1963.

Armaoğlu, Fahir, **19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)**, Alkim Yay., İstanbul, 2010.

Armaoğlu, Fahir, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, Cilt I-II**, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul, 1996.

Artunç, İbrahim, **Kıbrıs'ta Savaş ve Barış**, İstanbul, 1988.

Atalay, Talip, **Geçmişten Günümüze Kıbrıs İdari Yapılanma ve Din Eğitimi**, 1. Baskı, Mehir Vakfı Yay., Konya, Şubat 2003.

Ataöv, Türkkaya, **Turkish Foreign Policy:1923-1938, Cilt 2**, Milletlerarası Münasebetler Türk Yıllığı, Ankara, 1961.

Attalides, M.A., **Cyprus-Nationalism and International Politics**, Edinburg,1979.

Averoff, Evangelos, Tossizza, **Lost Opportunities: The Cyprus Question, 1950-1963**, çev. Timothy Culen ve Susan Kyriakidis, Aristide D. Caratzas Publishing, New York, 1986.

Aydemir, Şevket Süreyya, **Tek Adam, 1922-1938, Cilt 3**, 21. Baskı, Remzi Kitabevi Yay., İstanbul, 2006.

Aydın, Mustafa, “1939-1945 Savaş Kaosunda Türkiye: Göreceli Özerklik-2”, **Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt 1, 1919-1980**, Ed. Baskın Oran, 7. Baskı, İletişim Yay., İstanbul, 2013, ss.385-476.

Aydın, Süavi, Yüksel Taşkın, **1960’tan Günümüze Türkiye Tarihi**, 3. Baskı, İletişim Yay., İstanbul, 2015.

Bağcı, Hüseyin, **Türk Dış Politikasında 1950’li Yıllar**, METU Press, Ankara, 2011.

Baker, Colin A., **Retreat From Empire: Sir Robert Armitage in Africa and Cyprus**, I.B. Tauris, London, 1998.

Bal, İdris, “Türk Dış Politikası (1960-1980)”, **Türkler Ansiklopedisi, Cilt 17, Cumhuriyet**, Ed. Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca, Yeni Türkiye Yay., Ankara, 2002., ss.90-109.

Bals, Bryon N. Pappas, **Cyprus: State Creation Without A National Identity**, Master of Arts in Liberal Studies, Georgetown University, Washington DC., October 31, 2012.

Barkey, Karen, **Farklılıklar İmparatorluğu Karşılaştırmalı Tarih Perspektifinden Osmanlılar**, çev. Ebru Kılıç, Versus Kitap, İstanbul, 2011.

Bayülken, Haluk Ü., **Cyprus Question and The United Nations**, MSB Yay., Ankara, 1983.

Begarie, Herve Coutau, “Sea Power in Mediterranean from the Seventeenth to the Nineteenth Century”, **Naval Strategy and Policy in the Mediterranean Past, Present, Future**, Ed. John B. Hattendorf, Cass Publishing, London, 2000, pp.30-50.

Bilge, Suat, **Cyprus Past Present Future**, Ajans Matbaacılık, Ankara, 1964.

Birinci, Ergin, **M. Necati Özkan (1839-1970), I-IV. Cilt**, Lefkoşa Necati Özkan Vakfı Yay., 1997-2001.

Birsel, Salah, Oktay Akbal, **Kıbrıs'a Selam**, Cem Tarih Yay., İstanbul, 1987.

Bölükbaşı, Süha, **Turkish American Relation and Cyprus**, Univeristy of Virginia, The Miller Centre, Lanham, Maryland: University Press of America, 1988.

Bullard, Reader, **The Middle East A Political and Economic Survey**, third edition, RIIA, Oxford University Press, London, 1961.

BYGM Ansiklopedisi, Olayların Takvimi, **"Kıbrıs Meselesi"** No 250, Ankara, Eylül 1954.

Cerrahoğlu, Zehra, **Birleşmiş Milletler Gözetiminde Kıbrıs Sorunu ile İlgili Olarak Yapılan Toplumlararası Görüşmeler (1968-1990)**, TC Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1998.

Clerides, Glafkos, **My Deposition, Cilt 1**, Ağust 1989.

Cloog, Richard, **Modern Yunanistan Tarihi**, İletişim Yay., İstanbul, 1992.

Constandinos, Andreas, **Britain and the Cyprus Crisis of 1974: Calculated Conspiracy of Foreign Policy Failure?**, Author House, Central Milton Keynes, London, 2009.

Corum, James S., **Bad Strategies: How Major Powers Fail in Counterinsurgency**, Minneapolis: Zenith Imprint, 2008.

Çağlı, Elif, **Kolonyalizmden Emperyalizme**, Tarih Bilici Yay., İstanbul, 2004.

Çay, Abdülhaluk, **Kıbrıs'ta Kanlı Noel-1963**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara, 1989.

Çetin, Metin, **Kıbrıs Cumhuriyeti ve Bir Liderin Doğuşu**, Lefkoşa, 1955.

Çevikel, Nuri, **Kıbrıs Eyaleti 1750-1800**, Gazimağusa, KKTC, 2000.

Çevikel, Nuri, **Kıbrıs'ta Osmanlı Mirası (1570-1960)**, İstanbul, 2006.

Debeş, Taçgey, **Sir Ronald Storr'un Anıları**, KKTC, 1993.

Denktaş, Rauf Raif, **Denktaş'ın Hatıraları 1964-1974, Cilt 1**, Bogaziçi Yay., İstanbul, 1996.

Denktaş, Rauf Raif, **Denktaş'ın Hatıralar-Toplayış, 10. Cilt**, İstanbul, Aralık 2000.

Denktaş, Rauf Raif, **Kıbrıs Meselesinde Vizyon**, Lefkoşa, 1994.

Denktaş, Rauf Raif, **Kıbrıs Türk Halkının Özgürlük ve Bağımsızlık Mücadelesinden Kesitler, Arşiv Belgeleri ve Notlarla İlk Altı Ay, 2. Baskı**, Yorum Yay., KKTC, 1991.

Denktaş, Rauf Raif, **O Günler, Kıbrıs Rumunun Gerçek Niyetlerinin Belgesi Akritas Planı**, TBMM Kütüphanesi, 1993.

Denktaş, Rauf Raif, **Micheal Moran, Rauf Denktaş at the United Nations Speeches on Cyprus**, The Eothen Press, UK, 1997.

Denktaş, Rauf Raif, **The Cyprus Triangle**, Pubkished by Rustem & Brothers, London, 1988.

Dr. Fazıl Küçük ve Arkaşadaşları Hazırlanan Notlar, **Kıbrıs'ta Türk Davası ve Rum Vahşeti**, Yay. Haz. Altay Sayılı, Lefkoşa, 1999.

Durrell, Lawrance, **Kıbrıs'ın Acı Limonları**, Can Yay., İstanbul, 2007.

Eden, Sir Anthony, **The Memories of the Rt. Hon. Sir Anthony Eden K.G., P.C., M.C.**: Full Circle, London: Cassell, 1960.

Ehrlich, Thomas, **Cyprus 1958-1967: International Crisis and the Role of Law**, Oxford University Press, Oxford, 1974.

Emircan, Mehmet, **Kıbrıs Türk Toprağıdır**, Türkar Yay., Ankara, 2010.

Ergüçlü, Süleyman, **Kendi El Yazısıyla Rauf Denktaş'ın Kalemінде 20 Temmuz'a Doğru**, Bizim Kitaplar Yay., İstanbul, 2015.

Erim, Nihat, **Bildiğim ve Gördüğüm Ölçüler İçinde Kıbrıs**, Ajans Türk Matbaacılık, Ankara, 1975.

Erol, M. Seyfettin, "1971-1980 Dönemi Türk Dış Politikası" 20. Bölüm, **Osmanlı'dan İkibinli Yıllara Türkiye'nin Politik Tarihi İç ve Dış Politika**, (Ed.) Adem Çaylak, Mehmet Dikkaya, Cihat Göktepe, Hüsnu Kaplı, 2. Baskı, Savaş Yayınevi, Ankara, 2010., ss.521-540.

Eroğlu, Cem, **Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi**, 4. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara, 2003.

Erteğün, Necati M., **Inter-Communal Talks and the Cyprus Problem**, Nicosia, Turkish Federated State of Cyprus, 1977.

Ertekün, Necati M., **The Cyprus Dispute and The Birth of the Turkish Republic of Northern Cyprus**, Published by Rustem and Brothers, Nicosia, 1984.

Faulds, Andrew MP, Excerpta, **Cypria for Today, a source book on the Cyprus Problem**, Published by K. Rustem and Borthers, London, 1988.

Fautsmann, Hubert, **The Colonial Legacy of Division**, (Ed.) James Ker-Lindsay, Hubert Faustmann, The Government and Politics of Cyprus, Peter Lang AG Publishing, Bern, 2008.

Fedai, Harid, **Kıbrıs'ta Masum Millet Olayı**, KKTC Turizm Bakanlığı Yay., İstanbul, 1986.

Fırat, Melek M., **1960-1971 Arası Türk Dış Politikası ve Kıbrıs Sorunu**, Ankara, 1997.

Fırat, Melek M., “1945-1960 Batı Bloku Eksenind Türkiye-1” **Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt 1, 1919-1980**, Ed. Baskın Oran, 7. Baskı, İletişim Yay., İstanbul, 2013, ss.477-614.

Foley, Charles, **Guerrilla Warfare and EOKA Struggle, General Grivas**, Longman Publishing, London, 1964.

Foley, Charles, **Legacy of Strife: Cyprus from Rebellion to Civil War**, Penguin, London, 1964.

Foot, Hugh, **A Start in Freedom**, Happer and Row, N.Y., 1964.

Gazioğlu, Ahmet C., **İngiliz İdaresinde Kıbrıs I (1878-1960) Statü ve Anayasa Meselesi**, Ekim Basımevi, İstanbul, Eylül, 1960.

Gazioğlu, Ahmet C., **Kıbrıs Türk Tarihi, Türk Dönemi (1570-1878)**, Lefkoşa, 1994.

Gazioğlu, Ahmet C., **İngiliz Yönetiminde Kıbrıs II (1878-1952) Enosis Çemberinde Türkler**, Lefkoşa, 1996.

Gazioğlu, Ahmet C., **Kıbrıs Tarihi-İngiliz Dönemi (1878-1960)**, Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi, Lefkoşa, 1997.

Gazioğlu, Ahmet C., **İngiliz İdaresinde Kıbrıs III. (1951-1959), Enosis’e Karşı Taksim ve Egemenlik, Bu Günlere Gelmek Kolay Olmadı (2)**, Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi (CYREP), Nisan 1998.

Gazioğlu, Ahmet C., “Girit ve Kıbrıs”, **Girit Oyunu ve Kıbrıs**, AHA Yay. 11, İstanbul, Kasım 2000., ss.221-246.

Gazioğlu, Ahmet C., **Kıbrıs’ta Cumhuriyet Yılları ve Ortaklığın Sonu 1960-1964**, Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi (CYREP), Ankara, 2003.

Gazioğlu, Ahmet C., **Kıbrıs’ta Soykırım Yılı 1964 ve Enosis’in Ayak Sesleri**, Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi (CYREP), Ankara, 2007.

Genelkurmay Askeri Tarih ve Stretjik Etüt Başkanlığı, **Türk-Yunan İlişkileri ve Megalo (Megali) İdea**, TC Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1985.

General Assembly Official Records (GAOR).

Gibbons, Harry Scoot, **Peace without Honour**, Ada Yay., Ankara, 1969.

Gibbons, Harry Scoot, **Kıbrıs'ta Soykırım**, Near East Publishing, Lefkoşa, 2003.

Gibbons, Harry Scoot, **The Genocide Files**, 2.nd Edition, Near East Publishing, Lefkoşa, October 2003.

Government of Cyprus, **Riview of Events in Cyprus 1955-1957, Annual Report**, Lefkoşa, 1958

Girit Oyunu ve Kıbrıs, Akdeniz Haber Ajansı Yay., 11, İstanbul Kasım 2000.

Göktepe, Cihat, **British Foreign Policy Towards Turkey, 1959-1965**, Frank Cass Publishers, London, 2003.

Göktepe, Cihat, "Londra ve Zürih Antlaşmalarının Hazırlık Süreci ve Türk-İngiliz İlişkileri (1955-1959)" **Türkler Ansiklopedisi, Cilt 16 Cumhuriyet**, (Ed.) Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koç, Yeni Türkiye Yay., Ankara, 2002., ss.943-951.

Göktepe, Cihat, "Demokrat Parti Dönemi İç ve Dış Siyasi Gelişmeler (1950-1960)", 15. Bölüm, **Osmanlı'dan İkibinli Yıllara Türkiye'nin Politik Tarihi İç ve Dış Politika**, (Ed.) Adem Çaylak, Mehmet Dikkaya, Cihat Göktepe, Hüsnü Kaplı, 2. Baskı, Savaş Yayınevi, Ankara, 2010., ss. 361-394.

Göktepe, Cihat, "Türkiye'de 27 Mayıs Darbesi Sonrası İç ve Dış Siyasi Gelişmeler (1961-1964), 16. Bölüm, **Osmanlı'dan İkibinli Yıllara Türkiye'nin Politik Tarihi İç ve Dış Politika**, (Ed.) Adem Çaylak, Mehmet Dikkaya, Cihat Göktepe, Hüsnü Kaplı, 2. Baskı, Savaş Yayınevi, Ankara, 2010., ss.395-420.

Gönlübol, Mehmet, Cem Sar ve Arkadaşları, **Olaylarla Türk Dış Politikası (1914-1973)**, Ankara, 1974.

Gönlü Bol, Cem Sar, Oral Sander, Haluk Ülman, **Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995)**, Siyasal Bilgiler Fakültesi Yay., Ankara, 1996.

Gönlübol Mehmet, Cem Sar, **Olaylarla Türk Dış Politikası, Cilt 1**, Siyasal Bilgiler Fakültesi Yay., 1997.

Gürel, Şükrü Sina, **Kıbrıs Tarihi (1878-1960), Kolonyalizm, Ulusçuluk ve Uluslararası Politika 1**, Kaynak Yay., Ankara, Kasım,1984.

Gürel, Şükrü Sina, **Kıbrıs Tarihi (1878-1960), Kolonyalizm, Ulusçuluk ve Uluslararası Politika 2**, Kaynak Yay., Ankara, Ekim 1985.

Gürel, Şükrü Sina, **Tarihsel Boyut İçerisinde Türk-Yunan İlişkileri (1821-1993)**, Ümit Yay., Ankara, 1993.

Grivas, Georgios, **EOKA Mücadele Tarihi, 1955-1959**, Lefkoşa, 1972.

Hakeri, Bener Hakkı, **Başlangıcından 1878'e dek Kıbrıs Tarihi**, Ankara, 1993.

Harp Akademileri Komutanlığı, **Geçmişten Günümüze Yakın Çerçeveedeki Sorunlar ve Türkiye**, İstanbul, Mayıs, 1995.

Hatipoğlu, Murat, **Yunanistan'daki Gelişmelerin Işığında Türk-Yunan İlişkilerinin 101 Yılı (1821-1922)**, Ankara, 1988.

Hatzivassiliou, Evanthis, **The Cprus Question and Anglo-American Special Relationship, 1954-1958, Intelligence Defence and Diplomacy British Policy in the Post War World**, (Ed.), R.J. Aldrich & M.E. Hopkins, Frank Cass Publishing, Essex, 1994.

Healey, Denis, **The Time of My Life**, Politico's, London, 2006.

Heraclides, Alexis, **Yunanistan ve Doğu'dan Gelen Tehlike: Türkiye**, İletişim Yay., İstanbul, 2003.

Hill, George H., **A history of Cyprus IV**, Cambridge University Press, Cambridge, 1952.

Hocaoğlu, Mehmed, **II. Abdülhamid'in Muhtıraları (Belgeler)**, Kamer Yay., İstanbul, 1998.

Holland, Robert F., **Britain and the Revolution in Cyprus, 1954-1959**, Clarendon Press, Oxford, 1998.

Hyam, Ronald, **Britain's Declining Empire: The Road to Decolonization 1918-1968**, Cambridge University Press, Cambridge, 2006.

Ierodiakonou, Leontios, **The Cyprus Question**, Almquist and Wiskell, Stockholm, 1971.

Ionnides, Christos P., **In Turkey's Image-The Transformation of Occupied Cyprus in to a Turkish Province**, New Rochelle Publications, London (Tarihsiz).

İnalçık, Halil, **Ottoman Policy and Administration in Cyprus at the Conquest**, Ankara, 1969.

İnönü, İsmet, **Hatıralar**, 2. Kitap, Bilgi Yay., Ankara, Nisan 1987.

İsmail, Sabahattin, **Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Doğuşu-Çöküşü ve KKTC'nin Kuruluşu (1960-1983)**, Akdeniz Haber Ajansı Yay., İstanbul, 1992.

İsmail, Sabahattin, **100 Soruda Kıbrıs Sorunu**, Lefkoşa, 1992.

İsmail, Sabahattin, **İtirafılar**, Dokuz Eylül Üniversitesi Kütüphanesi, İzmir, 1993.

İsmail, Sabahattin, **İngiliz Yönetiminde Türk-Rum İlişkileri ve İlk Türk-Rum Kavgaıları**, Kıbrıs Türk Mücahitler Derneği, Lefkoşa, 1997.

İsmail, Sabahattin, “Girit Nasıl Kaybedildi”, **Girit Oyunu ve Kıbrıs**, Akdeniz Haber Ajansı Yay., 11, İstanbul, Kasım 2000., ss.199-214.

James, Alan, **Keeping the Peace in the Cyprus Crises of 1963-64**, Palgrave, New York, 2002.

Jones, Byford, **Grivas and The Story of EOKA**, Robert Hak Ltd., London, 1959.

Joseph, Joseph S., **Cyprus: Ethnic Conflict and International Politics, from the Independence to the Threshold of the European Union**, Second Edition, Macmillan Press, London, 1997.

Karal, Enver Ziya, **Osmanlı Tarihi, Cilt V**, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 1983.

Karal, Enver Ziya, **Osmanlı Tarihi, Cilt VI**, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 1983.

Karal, Enver Ziya, **Osmanlı Tarihi, Cilt VII**, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 1983.

Karal, Enver Ziya, “Girit İsyanı”, **Girit Oyunu ve Kıbrıs**, Akdeniz Haber Ajansı Yay., 11, İstanbul, Kasım 2000., ss.1-34.

Karakuş, Erdoğan, **İngiliz Belgelerinde İkinci Dünya Savaşı Öncesi Türk-İngiliz İlişkileri 1938-1939**, Genelkurmay Başkanlığı, Ankara, 2004.

Kargil, Nevzat, **Kıbrıs Meselesi Üzerine Son Konuşmalar ve Yazılar**, İstanbul, 1964.

Kaymak, Faiz, **Kıbrıs Türkleri Bu Duruma Nasıl Düştü?**, İstanbul 1968.

Keser, Ulvi, **Yer Altı Faaliyetleri ve Türk Mukavemet Teşkilatı (1950-1963)**, IQ Kültür Sanat Yay., İstanbul, Ocak 2007.

Keser, Ulvi, **Kıbrıs'ta Türk-Yunan Fırtınası (1940-1950-1960-1970)**, 1. Baskı, Boğaziçi Yay., İstanbul, 2008.

Keser, Ulvi, **Kızılay Belgeleri Işığında Kıbrıs 1963-1974-I**, Türk Kızılayı Yay., 2014.

Keser, Ulvi, **I. Uluslararası Kıbrıs Sempozyumu Sempozyum Bildiri Kitabı**, Ankara, 2009.

Kızılyürek, Niyazi, **Milliyetçilik Kıskaçında Kıbrıs**, 4. Baskı, İletişim Yay., İstanbul, 2011.

Kilercioğlu, Orhan, **Outcry, İmmigration, Grief and Tears**, Çatı Yay., İstanbul, Nisan 2015.

Koç, Rasim, **1950-1954 Kıbrıs Basınında Kıbrıs Olayları**, Doğu Kütüphanesi Yay., İstanbul, 2006.

Küçük, Fazıl, **Kıbrıs Davası ve Kıbrıs'ta Rum Vahşeti**, Devlet Basımevi, Lefkoşa, 2002.

Kürşat, Fikret, Mustafa Haşim Altan, Sabahattin Egeli, **Belgelerle Kıbrıs'ta Yunan Emperyalizmi**, İstanbul, 1978.

Kyris, Costas, **History of Cyprus**, Lefkoşa, 1985.

Loizides, Savas, **The Cyprus Question and the Law of the United Nations**, Nicosia, 1954.

Luke, Sir Harry, **A Potrait and An Appreciation**, London, 1973.

Luke, Sir Harry, **Cyprus Under the Turks, 1571-1878**, London, 1969.

Macmillan, Harold, **Tides of Fortune 1954-1955**, Macmillan Publishing, London, 1969.

Maier, Georg Franz, **Cyprus from the Earliest Time to the Present Day**, (Trans. From German by Peter George), London, 1968.

Mallinson, William, **Cyprus: A Historical Overview**, (Ed.) Miltos Miltiadu, Republic of Cyprus, 2011.

Manisalı, Erol, **Dünden Bugüne Kıbrıs**, Gençlik Cephesi Yay., Ankara, 2012.

Manizade, Derviş, **Kıbrıs Dün Bugün Yarın**, Kıbrıs Türk Kültür Derneği Yay., No:8, İstanbul, 1975.

McCarthy, Justin, **Ölüm ve Sürgün, Osmanlı Müslümanlarına Karşı Yürütülen Ulus Olarak Temizleme İşlemi 1821-1922**, çev. Bilge Umar, İnkilap Yay., İstanbul, 1995.

McNeil, William H., **Dünya Tarihi**, çev. Alaeddin Şenel, İmge Yay., Ankara, 1994.

Millas, Herkül, **Geçmişten Günümüze Yunanlılar, Dil, Din ve Kimlikleri**, İletişim Yay., İstanbul, 2004.

Mooers, Colin, **Burjuva Avrupa'nın Kuruluşu, Mutlakçılık, Devrim ve İngiltere, Fransa, Almanya'da Kapitalizmin Yükselişi**, çev. Bahadır Sina Şener, 1.Baskı, Dost Kitabevi Yay., Ankara, 1997.

Moran, Micheal, **Sovereignty Divided**, CYREP Yay., 1999.

Mütercimler, Erol, **Satılık Ada Kıbrıs, Barış Harekatı'nın Bilinmeyen Öyküsü**, Toplumsal Dönüşüm Yay., İstanbul, 2004.

Oberling, Pierre, **The Road To Bellapais**, Columbia University Press, New York, 1982.

Oral, Cavit, **Akdeniz Meselesi**, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul, 1945.

Oran, Baskın, **Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt 1: 1919-1980**, 7. Baskı, İletişim Yay., İstanbul, 2003.

Ortaylı, İlber, **İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı**, 25. Baskı, Alkım Yay., İstanbul, 2006.

Özel, Mehmet, **On the 70th Anniversary of Lausanne and İsmet İnönü, Cilt 2**, TC Kültür Bakanlığı Yay., 2004.

Özersay, Kudret, **Kıbrıs Sorunu Hukuksal Bir İnceleme**, Balkan Araştırmaları Dizisi, 8, 2. Baskı, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi (ASAM) Yay., Ankara, 2002.

Özersay, Kudret, “1923-1939 Görelî Özerklik-1”, **Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt1: 1919-1980**, 7. Baskı, (Ed.) Baskın Oran, İletişim Yay., İstanbul, 2003, ss.239-384.

Özmen, Süleyman, **Avrasya'nın Kırılma Noktası Kıbrıs**, İstanbul, 2005.

Parker, Geoffrey, **Cambridge Savaş Tarihi**, çev. Füsun Tayanç, Tunç Tayanç, İş Bankası Yay., İstanbul, 2014.

Person, Magnus, **Great Britain, the United States and the Security of the Middle East: The Formation of the Baghdad Pact**, Lunden University Press, Sweden, 1998.

Purcell, H.D., **Cyprus**, New York, 1969.

Reddaway, John, **Burned with Cyprus, the British Connection**, Third Edition, Published by Rustem, Nicosia, 2001.

Roberts, J.M., **Avrupa Tarihi**, çev. Fethi Aytuna, İnkilap Yay., İstanbul, 2010.

Roland, Sir Storrs, **Orientalism**, London, 1937.

Sakinmaz, Şenol Koray, **Kıbrıs Tüneli Türk-Yunan İlişkileri, Cilt 1**, Akademi Kültür Sanat Yay., İstanbul, 2007.

Salışık, Selahattin, **Tarih Boyunca Türk-Yunan İlişkileri ve Etnik-i Eterya**, Kitapçılık, İstanbul, Kasım 1968.

Salih, Halil İbrahim, **Cyprus: An Analysis of Cypriot Political Discord, The American University Press**, Washington, 1967.

Sander, Oral, **Siyasi Tarih, İlk Çağlardan 1918'e, Cilt 1**, 18. Baskı, İmge Yay., Ankara, 2009.

Sander, Oral, **Siyasi Tarih, 1918-1994, Cilt 2**, 18. Baskı, İmge Yay., Ankara, 2009.

Seydi, Süleyman, “**1939-1945 Dönemi İç ve Dış Politika**”, 12. Bölüm, Osmanlı’dan İkibinli Yıllara Türkiye’nin Politik Tarihi İç ve Dış Politika, (Ed.) Adem Çaylak, Mehmet Dikkaya, Cihat Göktepe, Hüsnü Kaplı, 2. Baskı, Savaş Yay., Ankara, Mart 2010., ss.257-302.

Shaw, Stanford J., Ezel Kural Shaw, **Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye, Reform, Devrim ve Cumhuriyet: Modern Türkiye’nin Doğuşu, 1809-1975, Cilt 2**, 2. Baskı, E Yay., İstanbul, 1994.

Slaone, William M., **Bir Tarih Labaratuarı Balkanlar**, Nesnel Yay., 2. Baskı, İstanbul, 2008.

Skocpol, Theda, **Devletler ve Toplumsal Devrimler, Fransa, Rusya ve Çin’in Karşılaştırmalı Biz Çözümlemesi**, çev. S. Erem Türközü, İmge Yay., Ankara, 2004.

Solten, Eric, **Cyprus, A Country Study**, Washington DC, GPO for the Library of Congress, 1993.

Sonyel, Salahi R., **The Struggle of the Turkish People of Cyprus**, Cyprus Turkish Assosiation Publications: 8, London, 1995.

Sonyel, Salahi R., **Cyprus the Destruction of a Republic, British Documents 1960-65**, The Eothen Press, UK, 1997.

Sonyel, Salahi R., **Cyprus The Destruction of a Republic and Its Aftermath, British Documents 1960-1974**, Published by CYREP, Lefkoşa, 2003.

Sönmezoğlu, Faruk, **Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin Kıbrıs Politikası (1945’den Günümüze), Türk Dış Politikası Cumhuriyet Dönemi**, (Ed.) Mustafa Bıyıklı, Gökkubbe Yay., İstanbul, 2008,

Stavrinides, Zenon, **The Cyprus Conflict, National Identity and Statehood**, Wakefield, 1976.

Stelya, Nikolaos, **İstenmeyen Bebek Kıbrıs Cumhuriyeti, Kıbrıs Sorunu Yeniden Okumak: Kıbrıslı Türk Basını, EOKA ve Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kuruluşu (1955-1959)**, Kaledon Yay., İstanbul, Mart 2013.

Stephans, Roberts, **Cyprus: A Place of Arms, Power Politics and Ethnic Conflict in the Eastern Mediterranean**, Pall Mall Press, London, 1966.

Stoddart, Kristen, **“British Nuclear Strategy during the Cold War, The British Way in Cold Warfare: Intelligence Diplomacy and the Bomb 1945-1975”**, (Ed.) Matthew Grant, Continuum International Publishing Group, London, 2009.

Şahinler, Menter, **Türkiye'nin 1974 Kıbrıs Siyaseti**, Rumeli Kültür ve Dayanışma Derneği Yay., İstanbul, 1979.

Tahyani, İhsan, **Özgürlük Yolunda Bitmeyen Koşu, “Denktaş Kitabı”**, 1. Baskı, Kaynak Yay., Ağustos 2011.

Tansu, İsmail, **Ashında Hiç Kimse Uyumuyordu**, Minpa Matbaacılık Yay., Ankara, (Tarihsiz).

Tarakçı, Mustafa, **Kıbrıs Barış Harekatı**, Hiperlink Yay., İstanbul, 2010.

TC Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, **Osmanlı İdaresinde Kıbrıs (Nüfusu, Arazi Dağılımı ve Türk Vakıfları)**, Ankara, 2000.

The Cyprus Dispute, Director of Central Intelligence, United States Intelligence Board, “Special National Intelligence Estimate Number 29.3-64”, 19 June 1964.

Tofallis, Kypros, **A History of Cyprus**, London, 2002.

Tolgay, Ahmet, **Fırtına ve Şafak**, KTMD Yay., No:8, Lefkoşa, 1998.

Toluner, Sevin, **Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Milletlerarası Hukuk**, İstanbul, 1997.

The Treaties of Peace 1919-1923, Vol. II, The Law Book Exchange Ltd. Clark, New Jersey, 2007.

Thurban, Colin, **Journey Into Cyprus**, Middlesex, 1986.

Torun, Şükrü, **İngiltere, Yunanistan Arasında Kıbrıs'ın Politik Durumu**, İstanbul, 1959.

Toynbee, Arnold, **Cyprus, British Empire and Greece, Survey of International Affairs**, London, 1931.

Tülümen, Turgut, **Hayat Boyu Kıbrıs**, İstanbul, Haziran, 1998.

Tuncer, Hüner, **İki Darbe Arasında Türk Dış Politikası (1971-1980)**, Kaynak Yay., İstanbul, 2014.

Tuncer, Hüner, **İsmet İnönü'nün Dış Politikası (1938-1950), İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye**, Kaynak Yay., Nisan 2012.

Tuncer, Hüner, **Kıbrıs Sarmalı, Nasıl Bir Çözüm?**, Kaynak Yay., İstanbul, 2012.

Tuncer, Hüner, **Menderes'in Dış Politikası Batı Güdümündeki Türkiye**, Kaynak Yay., İstanbul, 2013.

Tuncer, Hüner, **Metternich'in Osmanlı Politikası (1815-1848)**, Ankara, 1996.

Tuncer, Hüner, **27 Mayıs'tan 12 Mart'a Türk Dış Politikası**, Kaynak Yay., İstanbul, Mart 2014.

Turkey and Cyprus: A Survey of the Cyprus Question with Official Statements of the Turkish View Point, London, Press Attache's Office, Turkish Embassy, 1956.

Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, **Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi**, Ankara, 1971.

Türsan, Nurettin, **Yunan Sorunu**, Ankara, 1987.

Uçarol, Fırat, **1878 Kıbrıs Sorunu ve Osmanlı İngiliz Antlaşması Ada'nın İngiltere'ye Devri**, İstanbul, 1978.

Ulusoy, Kıvanç, **Doğu Akdeniz’de Güç Mücadelesi ve Kıbrıs Sorunu**, USAK Yay., Ankara, 2015.

Ünlü, Cemalettin, **Kıbrıs’ta Basın Olayı (1878-1981)**, Lefkoşa, 1976.

Vovolini, Konstantin A., **1453-1933 Kurtuluş Savaşında Kilise, Cilt 1**, Atina, 1952.

Xydis, Stephan G., **Cyprus: Conflict and Conciliation: 1954-1958**, Columbus, Ohio: The Ohio State University, Press, 1967.

Xydis, Stephan G., **Cyprus: Relucant Republic**, The Hague, Mountan, 1973.

Year book of the United Nations, 1954.

Zeki, Vehbi, **Kıbrıs Türk Mücadele Tarihi (1878-1959), Cilt 1**, 1. Baskı, Halkın Sesi Ltd., Lefkoşa, 1973.

Zeki, Vehbi, **Kıbrıs Türk Mücadele Tarihi (1878-1959), Cilt 2**, 1. Baskı, Halkın Sesi Ltd., Lefkoşa, 1973.

Tezler

Akalın, Durmuş, **Süveyş Kanalı (Açılışı ve Osmanlı Devleti’ne Etkisi 1854-1882)**, (Doktora Tezi), Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yakınçağ Tarih Bilimi, Denizli, 2011.

Göktürk, Turgay Bülent, **1974 Öncesi Türkiye’nin Kıbrıs Politikası, Vizyonu ve Uygulamaları**, (Doktora Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir, 2013.

Rousou, Maria, **Britain’s Balcony in the Middle East: Cyprus’ Role in British Defence Strategy, 1945-57**, (Doktora Tezi), Ottawa: Simon Fraser University, 2001.

Uyguroğlu, Asım, **Kıbrıs’ın Dünü, Bugünü, Yarını** (Kurmalyık Tezi), Harp Akademileri Komutanlığı Yay., İstanbul, Mayıs 1995.

Makaleler

Açıkses, Erdal, Ayhan Cankut, “Kıbrıs Meselesinin Tarihsel Gelişimi ve Uluslararası Hale Gelme Sbepleri”, **Turkish Studies, International Periodical for The Languages Literature and History of Turkish or Turkic**, Volume 9/4, Spring 2014, Ankara-Turkey, pp.1241-1259.

Akalın, Durmuş, Cemil Çelik, “XIX. Yüzyılda Doğu Akdeniz’de İngiliz-Fransız Rekabeti ve Osmanlı Devleti”, **Turkish Studies, International Periodical for The Languages Literature and History of Turkish or Turkic**, Volume 7/3, Ankara-Turkey, Summer 2012, pp.21-45.

Akgün, Sibel, “Atatürk Dönemi Türkiye ve Kıbrıs Türk Toplumı İlişkileri (1923-1939)”, **The Journal of Academic Social Studies**, Vol.5, Issue 1, February 2012, pp.1-14.

Akgün, Sibel, “İngiltere’nin Sömürge Yönetim Sistemi’nin Kıbrıs’ta Uygulama Biçimi: Kavanin Meclisi (Legislative Council)”, **Amme İdaresi Dergisi**, Cilt 45, Sayı 4, Aralık 2012, ss.73-93.

Akgün, Sibel, “İngiliz Yönetiminin İlk Döneminde Bürokratik Grup Olarak Kıbrıslı Müslüman Liderliğin Osmanlı İmparatorluğu ile Olan İlişkileri (1878-1914)”, **Turkish Studies-International Periodical for The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, Volume 9/4, Ankara-Turkey, Spring 2014, pp.1-13.

Akgün, Sibel, “Miclis-i Milli’den Ulusal Kongre’ye Kıbrıs Türk Halkının Kongre Yönetimi ile Örgütlenme Hareketleri”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt 17, Sayı 34, Ekim 2014, ss.236-246.

Alasya, Halil Fikret, “Osmanlı Hükümeti Tarafından Ortodoks Klisesine Verilen İmtiyazlar”, **Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi, Türk Heyeti Tebliğleri**, (14-19 Nisan 1969), ss.120-133.

Alagöz, Arif, “Kıbrıs Tarihine Coğrafi Giriş”, **Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi Türk Heyeti Tebliğleri, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü**, Ankara, 1971, s.25.

Alçitepe, M. Ali Galip, “İngiliz Sömürge Yönetimine Karşı Kıbrıs Türklerinin Milli Eğitim Alanında Verdikleri Mücadele Üzerine Bir Çalışma”, **Üçüncü Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi**, Gazimağusa KKTC, 13-17 Kasım 2000, Yay. Haz., İsmail Bozkurt, ss.379-388.

An, Ahmet, “Kıbrıs Türkleri-1”, **Yeni Kıbrıs**, Ekim 1998.

Annexation of Cyprus by Great Britain” **The American Journal of International Law**, Vol. 9, No-1, 1915, pp. 1-296.

Armaoğlu, Fahir, “The Uneasy Birth of Cyprus Republic:1954-1958”, **Dış Politika**, Vol. IV, No:2-2, 1974, ss.1-47.

Assos, Demetris, “Conspiracy Theories and the Decolonisation of Cyprus under the Weight of Historical Evidence, 1955-1959”, **The Cyprus Review** 23(2), 2011, pp.109-125.

Atabek, Erol, “İçimizden Biri; Suphi Benli”, **Kıbrıs Mektubu Dergisi**, Ankara, Temmuz 1997, Cilt 10, No.4, ss.24-30.

Atan, Atilla, “Kıbrıs- Yeni Bir Türk Devleti'nin Doğuşu”, **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, Sayı 14, Ankara, Nisan 1986, ss.54-65.

Atılım Üniversitesi, “Dünden Bugüne Kıbrıs Tarihi ve Kıbrıs Sorunu-I”, **AKAUM Atılım Kıbrıs Araştırmaları ve Uygulama Merkezi**, ss.1-21., (Tarihsiz).

Atılım Üniversitesi, “Dünden Bugüne Kıbrıs Tarihi ve Kıbrıs Sorunu-II”, **AKAUM Atılım Kıbrıs Araştırmaları ve Uygulama Merkezi**, ss.1-15., (Tarihsiz).

Atun, Ata, “İngiliz Üsleri ve Sömürgecilik”, **Kıbrıs Türk Stratejik Araştırmaları Dergisi**, Yıl:1, Sayı 3, Lefkoşa, Ocak-Şubat 2010, ss.31-32.

Avrasya, Fisun, “Kıbrıs Sorununun Uluslararası Hukuk Açısından Değerlendirilmesi”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergiler Veri Tabanı**, ss.43-51. (Tarihsiz).

Brambilla, Elena, “Convinencia under Muslim rule: the Island of Cyprus after the Ottoman Conquest (1571-1640)”, **University of Milan**, Milan, 2009, pp.121-138.

Bozkurt, İsmail, “Greek Expensionism and Cyprus (1821-1974)”, **Proceedings of the International Symposium**, The Cyprus Issue Past, Present And The Vision For The Future, (Ed.) Hüseyin Gökçekuş, Near East University, Lefkoşa, TRNC, 12-14 June 2001, pp.39-50.

Bozkurt, İsmail, “Kıbrıs’ın Tarihine Kısa Bir Bakış”, İrfan Kaya Ülger, Ertan Efeğil, **Avrupa Birliği Kışkıncında Kıbrıs Meselesi (Bugünü ve Yarını)**, Ankara, 2001, ss.1-22.

Bölükbaşı, Süha, “The Cyprus Dispute and the United Nations: Peaceful Non-Settlement between 1954 and 1966”, **International Journal of Middle East Studies**, Vol. 30, No 3, Ağustos 1998, pp.410-434.

Camp, Glen D., “Greek-Turkish Conflict over Cyprus”, **Political Science Quarterly**, Volume 95, No 1, Spring, 1980, pp.43-70.

Çakmak, Zafer, “Kıbrıs’tan Anadolu’ya Türk Göçü (1878-1938)”, **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, Sayı 36, Erzurum, 2008, ss.201-223.

Demir, Nesrin, “Avrupa Birliği Türkiye İlişkilerinde Kıbrıs Sorunu”, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 15, Sayı 1, Elazığ, 2005, ss.347-367.

Deverux, David R., “Britain, the Commonwealth and the Defence of the Middle East 1948-56”, **Journal of Contemporary History**, 24(2), 1989, pp.327-345.

Doğaner, Yasemin, “İngiliz Büyükelçiliği Yıllık Raporlarında Demokrat Parti Dönemi Türkiye’inde Dış İlişkiler”, **Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi (CTAD)**, Yıl 2, Sayı 4, Güz 2006, ss.227-248.

Etkin, Taner (KKTC Dışışleri Eski Bakanı), “Kıbrıs’ta İngiliz Üsleri”, **Kıbrıs Türk Stratejik Araştırmaları Dergisi**, Yıl: 1, Sayı 3, Lefkoşa, Ocak-Şubat 2010, s.6.

Fedai, Harid, “1930 Seçimleri Sonrası” **Yeni Kıbrıs Dergisi**, Mayıs 1986, ss.30-45.

Gazioğlu, Ahmet C., “Cyprus During the Turkish Period (1571-1878) and its Transition to the British Rule, **Proceedings of the International Symposium**, The Cyprus Issue Past, Present And The Vision For The Future, (Ed.) Hüseyin Gökçekuş, Near East University, Lefkoşa, TRNC, 12-14 June 2001, pp.17-38.

Güler, Yavuz, “Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nin Kuruluşuna Kadar Kıbrıs Meselesi”, **Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi**, Cilt 5, Sayı 1, 2004, ss.101-112.

Gökçe, Turan, “1571 Yılında İç-il Sancağından Sürölüp Kıbrıs’a İskan Edilen Aileler, **Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi II**, Ege Üniversitesi Türk Dünyası Enstitüsü Yay., Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir, 1998, ss.1-78.

Göksan, Ahmet, “Kıbrıs’ta Türk Direniş”, **Kıbrıs Türk Stratejik Araştırmaları Dergisi**, Yıl 1, Sayı 4, Lefkoşa, Mart 2010, ss.26-29.

Göktepe Cihat, Tuğba Ünlü Bilgiç, “İngiliz Güvenlik ve Dış Politikasında Kıbrıs (1945-1974)”, **Bilig**, Kış 2014, Sayı 68, ss.141-168.

Göktürk, Turgay Bülent, “Rumların Kıbrıs’taki Enosis İsteklerinin Şiddete Dönmesi:1931 İsyanı; Öncesi ve Sonrası”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, **The Journal of Modern Turkish History Studies**, VII/16-17, 2008/Bahar/Güz, ss.335-363.

Göktürk, Turgay Bülent, “Rum Ortodoks Kilisesi’nin Kıbrıs’ta Karar Alma Sürecine Etkisi”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, The Journal of Modern Turkish History Studies**, XV/30, 2015 Bahar/Spring, ss.295-345.

Gülen, Ahmet, “İnönü Hükümetleri’nin Kıbrıs Politikası (1961-1965)”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, Sayı 50, Güz 2012, ss.389-428.

Hatzivassiliou, Evanthis, “Cold War Pressure, Regional Strategies and Relative Decline: British Military and Strategic Planning for Cyprus, 1950-1960”, **The Journal of Military History**, 73(4), 2009, pp. 1143-1166.

İrkıçatal, Eftal, “İngiliz Belgelerine Göre Kıbrıs Meselesinde “Taksim” Fikrinin Ortaya Çıkması ve İngiltere’nin “Çifte Self Determinasyon” Teklifi”, **History Studies, International Journal of History**, Prof. Enver Konukçu Armağanı, 2012, pp.195-213.

İkizler, Hasan, “Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Gerçeği”, I. Uluslararası Kıbrıs Sempozyumu Bildiri Kitabı, Ankara, 2009

İnan, Kamran, “Türk-Yunan İlişkilerinde Dinamikler”, **Üçüncü Askeri Tarih Semineri Türk Yunan İlişkileri, Genel Kurmay Başkanlığı**, Ankara, 1986.

Kalelioğlu, Oğuz, “Türk-Yunan İlişkileri Megali İdea”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, Sayı 41, Mayıs 2008, ss.105-123.

Kapıcı, Hikmet Zeki, Serdar Sakin, “Cumhuriyet Arşivi Işığında Yabancıların Bakış Açısıyla Türkiye’nin Kıbrıs Politikası (1955-1959)”, **The Journal of Academic Social Science Studies**, Number:34, Spring II, 2015, pp.137-153.

Kapıcı, Hikmet Zeki, “Kıbrıs Sorununun Çözümünde Nihat Erim Raporu”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, Journal of Modern Turkish History**, XIV/29, 2014 Güz/Autumn, pp.353-375.

Karaosmanoğlu, Ali L., “The United Nation Force in Cyprus: A Functional Analysis in Terms of the Conflict Theory”, **The Turkish Year Book**, Vol.XII, 1972, pp.38-57.

Kasım, Kamer, “Soğuk Savaş Dönemi Sonrası Kıbrıs Sorunu”, **Gazi Üniversitesi Akademik Bakış**, Cilt 1, Sayı 1, Kış 2007, ss.57-72.

Keleşzade, Gülçin, “Kıbrıs Türklerinin Direnişinin ve Türk Mukavemet Teşkilatı’nın Halkın Sesi Gazetesine Yansımaları (1957-1963)”, **Kıbrıs Türk Milli Mücadelesi ve Bu Mücadelede TMT’nin Yeri**, **Uluslararası Sempozyum**, Çağlaş ve Oğulları Ltd., Cilt 1, Lefkoşa, 2009, ss.153-166.

Keser, Ulvi, “Bloody Christmas of 1963 in Cyprus in the Light of American Documents”, **Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi**, **Journal of Modern Turkish History Studies**, XIII/26, 2013/Bahar/Spring, pp.249-271.

Keser, Ulvi, “Hamidiye Zırhlısı: 1924 Karadeniz ve 1938 Kıbrıs Gezileri”, **Sakarya Üniversitesi Fen Edebiyat Dergisi**, 2008-I, ss.301-357.

Keser, Ulvi, “İkinci Dünya Savaşı’nda Kıbrıslı Katırcılar ve İngiliz Sömürge Yönetimi”, **Kıbrıs Türk Stratejik Araştırmaları Dergisi**, Yıl:1, Sayı 3, Lefkoşa, Ocak-Şubat 2010, ss.13-24.

Keser, Ulvi, “Kıbrıs Sorunu Bağlamında Türkiye’de 6/7 Eylül 1955 Olaylarına Kesitsel Bir Bakış”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, **Journal of Modern Turkish History Studies**, XII/25, 2012 Güz/Autumn, ss.181-226.

Keser, Ulvi, “21 Aralık Kanlı Noel, Kumsal Faciası ve Bugüne Yansımaları”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi (ÇTTAD)**, XI/23, 2011 Güz, ss.93-121.

Kuroğlu, Ayten, “Kıbrıs Türk Halkının Gizli Silahı TMT”, **Kıbrıs Türk Milli Mücadelesi ve Bu Mücadelede TMT’nin Yeri**, **Uluslararası Sempozyum**, Çağlaş & Oğulları Ltd., Cilt 1, Lefkoşa, 2009, s.25-35.

Laptalı, Hüseyin, “Kıbrıs’ta Bitmeyen Soykırım”, **I. Uluslararası Kıbrıs Sempozyumu Sempozyum Bildiri Kitabı**, Ankara, 2009, ss.123-133.

Mallinson, William, “Cyprus, Britain, the USA, Turkey and Greece in 1977: Critical Submission or Submissive Criticism?”, **Journal of Contemporary History** Vol.44, No 4, October, 2009, pp.737-752.

Manizade, Derviş, “The Cypriot Question within The Context of Greco-Turkish Relation”, **Turkish Cypriot Cultural Society Publication**, İstanbul, 25 Nisan 1977, pp.1-16.

Oral, Mustafa, “TMT’nin Geçitkale Teşkilatı”, **Kıbrıs Türk Milli Mücadelesi ve Bu Mücadelede TMT’nin Yeri, Uluslar arası Sempozyum**, Çağlaş ve Oğulları Ltd., Cilt 1, Lefkoşa, 2009, ss.277-287.

Özdemir, Hikmet, “Ottoman Administration in Cyprus”, (Ed.) Halil İnalçık, **The Journal of Ottoman Studies**, XX, İstanbul, 2000, pp.117-142.

Özkan, Ali, “Enosis Kanlı Noel Olayı Birleşmiş Milletlerde Kıbrıs Sorununda, Türkiye’ye Arnavutluk Desteği”, **The Journal of Academic Social Science Studies JASS**, Volume 6, Issue 2, February 2013, pp.765-796.

Öztoprak, İzzet, “Kıbrıs’ta 1931 İsyanı ve Yankıları”, **Kıbrıs Araştırmaları Dergisi**, Cilt 3, Sayı 3, 1997, ss.312-333.

Photiou, Maria, “Representations of Cyprus: Impressions of Gender and Culture during the British Rule (1878-1959)”, **Loughborough University Press**, Leicestershire, 2013, pp.1-7.

Pollis, Adamantia, “Intergroup Conflict and British Colonial Policy: The Case of Cyprus”, **The Comparative Politics**, Vol.5, No 4, Published by: PdD Program in Political Science of the City University of New York, July 1973, pp.575-599.

Rosenbaum, Naomi, **Success in Foreign Policy: The British in Cyprus, 1878-1960**, Canadian Journal of Political Science, Vol.3, No.4, 1970, pp.605-627, p.621.

Serdar, Sakin, “Kıbrıs’ın Geleceği Konusunda Menderes- Boyd Görüşmeleri”, **Turkish Studies-International Periodical for The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, Volume 9/1, Winter 2014, Ankara-Turkey, pp.461-483.

Sonyel, Salahi R., “İngiliz Yönetiminde Kıbrıs Türkleri’nin Varlık Savaşımı (1878-1960)”, **Belleten, Türk Tarih Kurumu**, Cilt LIX, Sayı 224’ten ayrı basım, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, Nisan 1995, ss.131-187.

Sonyel, Salahi R., “Kıbrıs Antlaşmasının 100. Yıldönümü: İngiliz Dışişleri Bakanlığı Belgelerine Göre: Osmanlı Padişahı Abdülhamit, 48 Saat İçinde Kıbrıs’ı İngilizlere Nasıl Kiraladı”, **Belleten, Türk Tarih Kurumu**, Cilt XLII, Sayı 168, Ekim 1978, pp.727-741.

Sonyel, Salahi R., “Uluslararası İlişkilerde Haksızlığa Uğramış ve İzole Edilmiş Bir Halk: Kıbrıs Türkleri”, **Belleten, Türk Tarih Kurumu**, Cilt LXXIII, Sayı 266, Nisan 2009, ss.165-177.

Şener Bülent, “1963-1964 Kıbrıs Krizi: Türk Dış Politikası Tarihinde Askeri, Siyasal ve Hukuksal Boyutlarıyla Bir Zorlayıcı Dışplomasi Uygulaması”, **Türk Dünyası Araştırmaları**, Sayı 205, Ağustos 2013, ss.1-34.

Tahyani, İhsan, “Türk MukavemetTeşkilatına Giden Yol” **Kıbrıs Türk Milli Mücadelesi ve Bu Mücadele TMT’nin Yeri Uluslararası Sempozyum**, Çağlaş ve Oğulları Ltd., Cilt 1, Lefkoşa, 2009., ss.91-102.

Tamçelik, Soyalp, “BM Güvenlik Konseyi’nin Kıbrıs’la İlgili Aldığı Bazı Kararların Özellikleri ve Analitik Değerlendirilmesi (1964-1992)”, **Turkish Studies, International Periodical for The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, Volume 8/12, Fall 2013, Ankara-Turkey, pp.1229-1268.

Tamçelik, Soyalp, “Kıbrıs’ta İngiliz Üslerinin Stratejik Önemi”, **Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi**, Cilt 8, Sayı 1, 2011, ss.1510-1539.

Tanyar, Hüsamettin, “Kıbrıs Ordusu (1960-1963)”, **Yeni Kıbrıs Dergisi**, Haziran,1985.

Temperly, Harold, **Disraeli and Cyprus**, The English Historical Review, Vol.46, No.182, 1931, pp.274-279, p.274.

Tinal Melih, “Atatürk’ün İzmir Ziyaretleri ve Vefatının İzmir’deki Yankıları”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi (ÇTTAD)**, VII/16-17, 2008 Bahar/Güz, ss.19-33.

Tinal, Melih, “TBMM Birinci Dönemdeki Doktor Milletvekilleri”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Vol. 2/6, Kış 2009, ss.617-627.

Tosun, Ramazan, “Kıbrıs Meselesi”, **Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Erciyes Üniversitesi, Sayı 10, Yıl 2001, ss.95-107.

Turhan, Turgut, “Tarihsel Bakış Açısıyla Kıbrıs Türk Hukuk Sistemi”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt 57, Ankara, 2008, ss.253-286.

Tüzünkan, Murat, Umut Koldaş, “Hükümranlıktan Annan Planına Ana Hatlarıyla İngiltere Dış Politikasında Kıbrıs:1878-2004”, **Akademik Orta Doğu**, Cilt 8, Sayı 1, 2013, ss.71-99.

Varnana, Andreskos, “Reinterpreting Macmillan’s Cyprus Policy 1957-1960”, **The Cyprus Review**, Vol. 22, No.1, 2010, pp.79-106.

Vatansever, Müge, “Kıbrıs Sorununun Tarihsel Gelişimi”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt 12, Özel Sayı, 2010, (Basım Yılı 2012), ss.1487-1529.

Xydis, Stephan G., “Coups and Countercoups in Greece, 1967-1973”, **Political Science Quarterly**, Vol.89, No.3, (Autumn,1974), pp.507-538.

Xydis, Stephan G., “The General Assembly as an Instrument of Greek Foreign Policy: Cyprus, 1954-1958”, **The Journal of Conflict Resolution**, Vol.XII, No.2, June 1968, pp.141-158.

Yalçinkaya, Mehmet Alaatin, “İngiliz Kaynaklarına Göre 19. Yy. Başlarında Kıbrıs”, **II. Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi, 24-27 Mayıs 1998, II, DAÜ Basımevi**, Gazimağusa, KKTC, 1999., s.329-346.

Yaycı, Cihat, “Doğu Akdeniz’de Deniz Yetki Alanlarının Paylaşılması Sorunu ve Türkiye”, **Bilge Strateji**, Cilt 4, Sayı 6, Bahar 2012, ss.1-70.

Yeşilbursa, Behçet Kemal, “A General Review of Turkey’s International Affairs During the Democrat Party Period According to British”, **Atatürk Araştırmaları Merkezi Dergisi**, Sayı 48, Cilt XVI, Kasım 2010, pp.797-836.

Yüksel, Dilek Yiğit, “Kıbrıs Türk Milli Mücadelesi (1914-1958)”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi (ÇTTAD)**, VIII/18-19, (2009/Bahar-Güz), ss.161-184.

SÖZLÜ TARİH KAYNAKLARI

Emekli Tabip General merhum Nihat İlhan ile 18 Mart 2007 tarihinde Girne Amerikan Üniversitesi Kongre Salonundaki görüşme.

KKTC Kurucu Cumhurbaşkanı merhum Rauf Raif Denktaş ile 20 Nisan 2010 tarihinde, Lefkoşa’daki çalışma ofisinde gerçekleşen görüşme.

Emekli Büyükelçi Tugay Uluçevik ile 13 Mayıs 2016 tarihinde Ankara Balgat’taki Barolar Birliği’nde ki görüşme.

Emekli Orgeneral ve Genelkurmay Başkanı İlker Başbuğ ile 30 Mayıs 2016 tarihinde Ankara Balgat’taki Barolar Birliği’nde ki görüşme.

İNTERNET KAYNAKLARI VE SİTELERİ

<http://akaum.atilim.edu.tr/>

http://akaum.atilim.edu.tr/pdfs/KibrisTarihiveKibrisSorunu_I.pdf

http://akaum.atilim.edu.tr/pdfs/KibrisTarihiveKibrisSorunu_II.pdf

<http://dergiler.ankara.edu.tr>

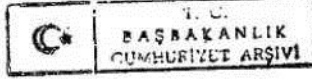
EKLER

Türkiye Cumhuriyeti
Hariciye Vekâleti
2. nci Daire Umum Müdürlüğü
I nci Şube

1931
98753
63%

Ankara /II/ 1931
Hulâsa Kıbrıs hadîseti münasebeti
Selânik İngiliz konsoloshanesi
önünde yapılan nümayiş hakkında

Yüksek Başvekâlete

126
297

29/10/931 günü , öyle üstü , millî farkaya mensup bir kaç yüz kişinin Selânik İngiliz Konsoloshanesi önüne iki defa gelerek Kıbrıs Rumları lehine nümayişte bulunduğu , mahiyeti meseleyi bilmeyen İngiliz konsolosunun balkona çıktığı lakin derhal içeriye kaçtığı , nümayişçilerin ise her iki defasında da polis ve jandarma kuvvetleri marifetile dağıtılmış olduğu mehalli mezkûr Konsolosluğumuzdan bildirilmiştir . Arz olunur efendim Hazretleri .

C.
f

Hariciye Vekili N.

Alayaz

Hüfz

10.XI.931

030 10 254 712 44

Cevabı muharreratı hangi daire ve şube ifadesile yazıldığına ve umumî ve hususî numaralarının dereci ne olduğuna

-L-

MR

T. C.
DAHİLİYE VEKÂLETİ

Emniyet Umum Müdürlüğü

Şube 4.B.2

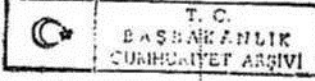
Hususi 2980

Umumi 4666

29/II/1931.

H: Kıbrısın Yunanistana iltihakı hakkında son isyanla Fener Başpapazlığının da alakadar olduğu hakkında.

Yüksek başvekkâlete

Yunanistana iltihak maksadıyla Kıbrıs Rumlarının çıkardıkları son isyan hareketinde , aynı zamanda İstanbuldaki Rum Ortodoks ruhanî reisliğinin gizli faaliyetinin de müessir olduğu , aşağıya naklolunan malûmattan istidlâl olunmaktadır.

Atınada senede bir defa intişar eden "Megas Engiglope-dikos Kasemias " unvanlı 1931 sene sine ait takvimin 24 üncü sahifesinde münecim gibi daha evvel zuhurunu bildirdiği hadisat meyhanında bu sene Teşrinisanî zarfında Kıbrısın Yunanistana ilhakına dair bir hareketin vukua geleceğini ve bu meyanda on iki adanın da bu suretle ilhakına bir nümayiş yapılacağını yazmakla bu faaliyeti teyit etmekte ve aynı zamanda Atınada - müntesir " Patris " gazetesinin 5 Teşrinisanî 931 tarihli nüshasının birinci sahifesinde dercedilen bir resimde Rum Ortodoks ruhanî reisinden sonra en büyük "Protosingelos" rütbei ruhaniyesine irtika ettirilen Sinot azalarından Alaşehir metropolidi Maksimosun son Kıbrıs iltihâlini ihdas ve hareketi idare eden en mühim uzuvlardan millî şair Libertis ve müstafâ mebus Lanitis ve Kıbrısın Yunan konsolosu Aleksî Kiro ve bele diye reisi hacı Pavlo arasında fotoğrafının bulunması son Kıbrıs isyanı ile fener başpapazlığının da alakadar olduğu kanaatini takviye etmekte olduğunu arzeylerim efendim.

Dahiliye vekili

Takdim

1-XII-931

Hifiş 6-XII-931

1-10-931 6274

Cevaben yazılacak muharrerata ait olduğu şube tarih ve numarasının derci rica olunur efendim.

030 10 109 727 4

EK 3: BCA 030.10.234.578.12, Tarih: 30 MAYIS 1933

Türkiye Cumhuriyeti
Hariciye Vekâleti
I. nci Daire Umum Müdürlüğü
II. nci Şube
36195
605

Ankara 30. MAYIS 1933 193
Hulâsa

T. C.
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞİVİ

Yüksek Başvekâlete

İlişik: 1.

İngiltere Müstemlekât Nazırının Kıbrıs'ı ziyareti hakkında Kıbrıs Konsolosluğundan alınan yazının bir örneği ilişik olarak Yüksek Makamlarına arz ve takdim olunur Efendim Hazretleri.

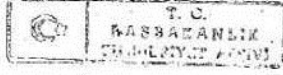
Hariciye V. Vekili ~

H. Hüj
31.5.1933

[Handwritten Signature]

2-
030 10 234 578 12

193/48

Öd: İngiltere Müstenlektat Nazirinin
Kıbrıs'ı ziyareti hakkında.

Hariciye Vekilliğine.

İngiltere Müstenlektat Naziri Sir Philip Hanliff Mister Cemal
leri 19 Nisan 1935 tarihinde deniz tayyaresiyle Kıbrıs limanına ge-
miş ve 21 Nisan 1935 tarihinde öğleden sonra aynı tayyareye binerek
Bagdat'a gitmek üzere Filistin'e avdet etmiştir.

Müşarunileyh Lefkoşa'da ikamet Girne ve Larnaka kasabalarını
ve Karpasi ziyaret etmiştir.

Kıbrıs ahali İslamiyesi namına mülkete talep eden beyet ka-
bul edilmiş ise de Kıbrıs Baş Piskoposunun ziyareti ve mülkete
rededilmiştir. Bununla beraber Baş papasın mülkete idaresi ve
Rum Cematinin dilekleri hakkındaki ifadelerinin Nazir Hz. tarafın-
dan pek baridane karşılandığı ve Baş-papas Efendiye din ile dünya
işlerinin ayrılmış olup kendisinin de uhrevi usur ile meşgul olması
nin açıkça anlatıldığı ~~xxxxxx~~ mervi ve mehalli Rum matbuatinin iş-
bu ziyaret hususundaki neşriyatı yes ve merret ile malidir Efendim

KOROLOĞ

Londra Büyük Elçiliğine yazılmıştır.

030 10 234 578 12

R SOUTHERN DEPARTMENT		R 41081/2148
GREECE		
FROM F. C. Memorandum	<u>Lord Radcliffe's Terms of Reference</u>	
No. / Dated / Received in Registry— Oct. 3	Gives recommendations to form a new constitution for Cyprus.	
References to former relevant papers	MINUTES	
	26/10	
(Print) 123929		
(How disposed of)		
(Action completed) M 11-30	(Index) M 11-30	
References to later relevant papers		
49957		

2 London Dep't. copy.

R91081/2148 R.

Lord Redcliffe's Terms of Reference

To make recommendations as to the form of a new constitution for Cyprus which shall be consistent with the following requirements:-

- (a) that during the period of the constitution Cyprus is to remain under British sovereignty;
- (b) that the use of Cyprus as a base is necessary for the fulfilment by Her Majesty's Government of their international obligations and for the defence of British interests in the Middle East and of the interests of other powers allied or associated with the United Kingdom;
- (c) that all matters relating to external affairs, defence and internal security are retained in the hands of Her Majesty's Government or the Governor;
- (d) that, subject to this, the constitution is to be based on the principles of liberal democracy and is to confer a wide measure of responsible self-government on elected representatives of the people of Cyprus but is at the same time to contain such reservations, provisions and guarantees as may be necessary to give a just protection to the special interests of the various communities, religions and races in the island."

<p>1956</p>	<p>R SOUTHERN DEPARTMENT</p>	<p>R 1081/2149</p>
<p>GREECE</p>		
<p>FROM FO Minute Sic. 7. Unpublished</p> <p>No. — Dated 3/10 Received in Registry— 5/10</p>	<p><u>H. Agnides.</u> Reports that H. Agnides refused the offer of the Greek Embassy in London on the grounds that he was not in sympathy with the present Greek front.</p>	
<p>References to former relevant papers</p>	<p>MINUTES</p> <p style="text-align: right;">21/10</p>	
<p>(Print)</p>		
<p>(How disposed of)</p> <p>Off copy deleted from letter 2/10</p>		
<p>(Action completed)</p> <p>by 11-10</p>	<p>(Index)</p> <p>2/10</p>	
<p>References to later relevant papers</p>		
<p>49957</p>		

R 91081/2149

Enter

CYPRUS.

MONSIEUR AGNIDES who is on his way from Geneva to New York told me today that the Greek Government had recently approached him with the offer of the Greek Embassy in London. He had declined on the ground that he was not in sympathy with the conduct of the present Greek Government and that whilst he might have achieved something a year ago, he was convinced that in present circumstances he could make no contribution.

2. He went on to say that the Greek Foreign Minister had emphasized to him that the present Greek Government was anxious to reach a settlement. M. Agnides asked me whether there was anything which he could usefully say to the Greek Government. I told him that the first thing to impress on the Greek Government was that they could not hope to reach a satisfactory settlement of the Cyprus question by negotiation with us unless they were prepared to negotiate. Hitherto our experience had been that the Greek Government always maintained, at the crucial moment, that it was not for them to negotiate a settlement, but for us to do so with Archbishop Makarios and the Ethnarchy.

3. M. Agnides replied that he was in entire agreement. He claimed that he had told the Greek Foreign Minister forcibly, that there was no prospect of any satisfactory solution on the basis of a negotiation with an Archbishop who was a prisoner of EOKA. The only course was for the Greek Government to pluck up enough courage to take the negotiations into their own hands.

JK

October 3, 1956.

Distribution:

Southern Department (to enter)

Copies to:

Private Secretary
Lord Reading
Mr. Nutting
Mr. Dodds-Parker
Lord John Hope
Sir J. Ward

Registry
No. EG 1061/2149

Top Secret
Secret
Confidential
Restricted
Open

Draft letter to
The Chancery,
British Embassy,
Athens.

From:
Southern Dept.

RECEIVED IN
DIVISION
- OCT 1956
Lopez 560

NOTHING TO BE WRITTEN IN THIS MARGIN.

em [By let 2.2.2] 6/4/56
TODAY T.O. 5/5
5 OCT 1956

Dear Chancery,

Monsieur Agnides, who is on his way from Geneva to New York, told Sir I. Kirkpatrick on October 3 that the Greek Government had recently approached him with the offer of ~~the~~ the Greek Embassy in London. He had declined on the grounds that he was not in sympathy with the conduct of the present Greek Government and that, while he might have achieved something a year ago, he was convinced that in present circumstances he could make no contribution.

2. M. Agnides went on to say that the Greek Foreign Minister emphasized to him that the present Greek Government was anxious to reach a settlement. He asked whether there was anything which he could usefully say to the Greek Government. Sir I. Kirkpatrick told him that the first thing to impress on the Greek Government was that they could not hope to reach a satisfactory settlement of the Cyprus question by negotiation with us unless they were prepared to negotiate. Hitherto our experience had been that the Greek Government always maintained, at the crucial moment, that it was not for them to negotiate a settlement but for us to do so with Archbishop Makarios and the Ethnarchy.

3. M. Agnides replied that he was in entire agreement. He claimed that he had told the Greek Foreign Minister forcibly that there was no prospect of any

/satisfactory

prospect of any satisfactory solution on the
basis of negotiation with an archbishop who
was a prisoner of Eoka. The only course was
for the Greek Government to pluck up enough
courage to take ~~the~~ negotiations into their
own hands.

Yours ever,
SOUTHERN DEPARTMENT.

C. G.

(ao 1081)

NOTHING TO BE WRITTEN IN THIS MARGIN

1956

R SOUTHERN DEPARTMENT		R G 1081/2151
GREECE		
FROM Mr Stewart Auburn	<u>Tunbay & the Cyprus Constitution</u> Reports an interview with M. Buzi in which he protested against the recent Turkish broadcast on the Cyprus Constitution	
No. 806 Date 5/10 Received in Registry 8/10		
References 12097 12134	MINUTES	
(Print)	This interview went as well as we could expect. We have given the Turks no promises and we have worked up some moral indignation which may be useful in presenting our constitutional announcement to the Turks.	
(How disposed of) Usual Dist.	<i>J. Thomson</i> (J.A. Thomson) October 8, 1956 <i>T. Chumley</i> 8/x L.A.	
(Action completed) vd 11-10	(Index) 11/10/56	
2258		

39707

SECRET

9,100/2151

R

FROM ANKARA TO FOREIGN OFFICE

FOREIGN OFFICE AND WHITEHALL
DISTRIBUTION

Cypher/WTF

Mr. Stewart
No. 806
October 5, 1956

D: 5.52 p.m. October 5, 1956
R: 7.40 p.m. October 5, 1956

PRIORITY
SECRET

Addressed to Foreign Office telegram No. 806 of October 5.
Repeated for information to Athens

Washington
F.S.M.E.F.
and Saving to: U.K.Del. Paris
New York U.K.Del.

OCT 5 1956
RECEIVED
FOREIGN OFFICE

Your telegram No. 1750. *RG 1001/2150 (continued)*

*10/5/56
(addition)*

I spoke to M. Birgi this morning in the terms of paragraph 1 of your telegram No. 1727. I said that this was the first time that Her Majesty's Government had used language of this kind in discussing Cyprus with the Turkish Government and that I hoped that the latter would understand how strongly we felt both about the substance and form of the broadcast. I made it clear that I was speaking on instructions and asked him to inform the Turkish Prime Minister, which he said he would do.

2. M. Birgi made no attempt to defend the broadcast as such though he claimed that Her Majesty's Government and I had incorrectly interpreted the reference to the attitude of the Turkish (Moslem) minority. I said that my report on which you had based your instructions, was taken verbatim from the text of the official Anastasia Agency and that whatever the Turkish Government had meant to say the world, including the Cypriot Turks, would surely interpret it as we had. During the remainder of our talk which lasted an hour, Birgi repeated the arguments which he had used with you and Sir John Ward about the dangers of even discussing self-government for Cyprus now. I am reporting separately.

3. The question of consulting the Turkish Government about the Radcliffe proposals did not come up, though I had an opportunity / of making

SECRET

Ankara telegram No. 806 to Foreign Office

- 2 -

of making the point in the last sentence of paragraph 1
of your telegram under reference in a general way.

Foreign office pass to Athens, Washington and F.O.M.E.F.
(all priority) as my telegrams 104, 84 and 110 and Saving
to United Kingdom Delegations Paris and New York as my
telegrams Nos. 41 and 36.

[Repeated to Athens, Washington, F.O.M.E.F. and
Saving to U.K.DeK. Paris and New York]

G G G G

EK 7:FO 371/123 929, RG 1081/2157, Tarih: 28 EYLÜL, 1-3 EKİM 1956

1956	R SOUTHERN DEPARTMENT	R G.1081/2157
	GREECE	
FROM F.O. Minute Mr. Thomson	<u>Petition of bygone</u> gives Greek and Turkish claims on Partition.	
No. - Date 28/9 Received in Registry 2/10		
References to former relevant papers 2064 2156.	MINUTES 9/10/10	
(Print)		
(How disposed of)		
(Action completed)	(Index)	
Ref.		
References to later relevant papers		
49957		

R 61081/2157

SECRET

CYPRUS

GREEK AND TURKISH VIEWS ON PARTITION

Turkish Views

Flag A

According to Ankara telegram No. 777 no responsible Turk has ever given the slightest indication that the Turkish Government would be prepared to accept partition. The idea has, however, been ventilated in the Turkish press though it does not appear to have received much support. Mr. Birgi's claim in the North Atlantic Treaty Council that more than half the property in Cyprus is owned by Turks, may give an indication of the sort of share of any partition scheme which the Turks might demand. (It has not yet been possible to ~~verify~~ ^{verify} this claim).

Flag B
(Cyprus) (Paris)

The Greek Views

2. The Greek Foreign Minister has spoken of two different and incompatible partition schemes. On both occasions he was speaking informally.

Flag B
(R 61081/2044)

(a) When he raised the subject with the U.S. Chargé d'Affaires he said that the Greek Government did not exclude the possibility that they might favour some scheme on the lines of that suggested informally by M. Welas in a talk with General Greenther, viz. partition of Cyprus with Turkey on a 20-80% basis with the cession of a base to the U.K. in full sovereignty. According to Mr. Lange the Greek Foreign Minister had told him in Paris that he thought a partition scheme on these lines might be the best solution. M. Averoff thought the Turkish area should be a strip along the north of the island and that there might be free trade between the two areas and with Turkey and with Greece. But M. Averoff and M. Welas did not revert to this idea in their most recent talk with General Greenther.

Flag D

(b) According to the American Minister in Ankara, who ~~recently~~ met the Greek Minister of Foreign Affairs in Athens, the latter appeared to be thinking seriously of partition. The idea then expressed by M. Averoff was not of partition in the sense of a division of territory into different zones, but of an arrangement by which Cyprus would be governed more or less on a municipal or borough basis, with the two communities each being responsible to their respective leaders in whatever areas they happen to find themselves. M. Averoff apparently said that it was a matter of indifference to him whether the British had military bases or were otherwise present in the island, provided they were not present in any form in the predominantly Greek areas.

Flag B

3. M.M. Chargé d'Affaires at Athens has reported that no mention of partition has been made in any Greek Government statement or even in the press. In reply to a question from the U.S. Chargé d'Affaires about partition the Greek Prime Minister said that his Government kept an open mind about any solution which might be put forward.

Flag B

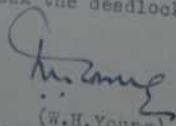
Thomson
(J.A. Thomson)
September 28, 1946

P. H. Kennedy
4/0
for [unclear]

We know from experience that it is unsafe to set much store by the obiter dicta of M. Averoff or other Greeks. It seems to me that if we have to resort to partition, the Greeks are bound to be unco-operative whatever the Greek Government may privately think about the merits or expediency of our solution.

2. Partition would be exceedingly difficult to carry out if it were opposed by the Turks as well as the Greeks. But provided we were able to convince the Turks of our determination to carry it out in some form, it should be possible to get the Turks to see that it was in their own interests to co-operate, notably over the transfer of population, in order to build up a Turkish majority in one of the ~~North~~ regions. For without such a majority the Turkish foothold in Cyprus would clearly ~~be~~ *become* precarious.

3. So long as there is any possibility of a settlement on the basis of self-government for the whole island, as in Lord Radcliffe's proposals, partition will have to be kept in reserve. But if the Radcliffe proposals fail, through Greek or Turkish or Cypriot intransigence, partition is probably the only means by which we could hope to break the deadlock.

(W.H. Young)
October 1, 1956

File
R

SIR I. KIRKPATRICK

CYPRUS: POSSIBILITIES OF PARTITION

The attached minute by the Southern Department summarizes certain allusions to partition by the Greek Foreign Minister which have been reported to us recently from various sources. Mr. Averoff's alternative suggestions seem to be typically ill-thought out and I do not think need to be taken any more seriously than most of his utterances. But it is perhaps worth noting that the Greek Foreign Minister should be discussing the matter with non-Greeks.

2. I agree with Mr. Young's comment that the time to "run" partition would be after the failure of the Radcliffe constitutional proposals; and that we should then have to concentrate upon securing Turkish co-operation in the first place.

J. Ward

October 3, 1955.

Jk
3 x.

Southern Dept.

AW
1 x
EW
2 x

R SOUTHERN DEPARTMENT		R 1081/2156	
1956 GREECE			
<p>FROM <i>N. Stewart</i> <i>Athens</i> to <i>Sir J. Ward</i> SECRET No. <i>1021/1075/565</i> Dated <i>12/9</i> Received in Registry— <i>8/10</i></p>	<p style="text-align: center;"><u>Partition of Lygonis</u></p> <p>Reports that the American Minister dined with Mr. Amroff who appeared to consider that partition was the best answer to the Lygonis question</p>		
<p>References to former relevant papers <i>(2044)</i></p>	<p style="text-align: center;">MINUTES</p> <p><i>106</i> <i>7/11</i> <i>See -/2157</i> <i>11/9/10</i></p>		
(Print)			
(How disposed of)			
(Action completed)	(Index)		
<p>References to later relevant papers <i>(2157)</i></p>		<p style="text-align: center;">49957</p>	

Southey
BRITISH EMBASSY,
ANKARA.

(1061/1075 /560)

SECRET

1061/2156

September 12, 1956.

*RD 21 Sept
Toni*

My dear Sir,

I see from your letter HQ 1061/1929 of September 6 to Lambert that the Greek representative at NATO has been hinting that the Greeks might be prepared to accept the partition of Cyprus as a solution to the problem of the future of the island.

2. In this connexion you may be interested to know that the American Minister here, Kohler, who is back in Ankara after two months' leave to make his farewells, told me the other day that when he passed through Athens about six weeks ago on his way to Washington, the United States Chargé d'Affaires had invited him to dinner with the Greek Foreign Minister. The conversation during most of the evening was devoted to Cyprus, though Kohler's share in it was apparently confined to stating what he thought would be the Turkish response to any of the ideas which Averoff put forward. What, however, had impressed him was that Averoff at that time appeared to be thinking seriously of partition as the only way out of the present impasse. According to Kohler however, he was not thinking of partition in the sense of a division of the territory with a Turkish zone, a Greek zone and possibly a British zone, nor an exchange of population or lands, but of an arrangement by which Cyprus would be governed more or less on a municipal or borough basis with the two communities each being responsible to their respective leaders in whatever area they happened to find themselves. The guarantees against discrimination against the minority element in either the predominantly Greek or Turkish areas would be provided by the hostages, so to speak, given by each side to the other.

3. I asked Kohler how the British would come into this arrangement. He said that he had put the same question to Averoff, who had replied that it was a matter of indifference to him whether the British had military bases or were otherwise present in the island provided they were not present in any form in the predominantly Greek areas.

4. Kohler said that he had been interested in what Averoff had said since the only other occasion that he knew of when partition had been seriously mentioned as a possible solution was when Kirkpatrick had put forward the idea in conversation with the American Minister in London some months ago.

/S.

Sir John Ward, K.C.M.G.,
Foreign Office,
London, S.W.1.

*but all
cases are
done*

- 2 -

5. The conversation between Kohler and Averoff took place almost two months ago and as Averoff seems to be rather in the habit of expressing himself without thinking much about what he says, both Jim Bowker and I were in some doubt as to whether it was worth reporting what Kohler told me. Melas's conversation with General Gruenther seems however to put rather a new light on what Averoff said, even though the idea which he put forward on that occasion seems to be quite impracticable.

6. I am sending copies of this letter to the recipients of yours.

Yours ever
Michael Stewart

(Michael Stewart)

10900/100
SÖZLEŞME ARŞİVİ

Nihat ERİM 'in RAPORU

20.6.1956

A45

16.11.1956 günü Sayın Başvekil beni makamına davet ve Kıbrıs meselesinin aldığı ehemmiyeti ve için millî mahiyetini ıfaret ederek bu sahadaki çalışmalara iştirâkini uyg:n gerdüklerini söyledi. İftiharla kabul ettim.

Sayın Adnan Menderes Kıbrıs buhranının son vaziyeti hakkında beni tenvir etti ve Hükümetininin siyasi hedefini şu şekilde tesbit eyledi :

- 1 - Kıbrıs'ın İngiltere'de kalmasını isteriz.
- 2 - Eğer İngilizler çekileneğe Kıbrıs esli şehidi olan Türkiye'ye iade edilmelidir.
- 3 - Bu olmadık takdirde Yunanistanla aramızda yarı yarıya taksim edilmelidir. Bu takdirde İngiltere'ye aram ettiğimiz haklar veya hılgı barakılır.
- 4 - İngiltere Ada halkına Self-government hakki tanımaya taraflı eder gerdükler. Bu tahakkuk ederse Kıbrıs Türklerinin ve Türkiye'nin hakları ve emniyeti sağlanmas korunmalıdır.
- 5 - Hiç kabul edemiyeceliğiz çak Kıbrıs'ın Yunanistan'a verilmesidir.

Benden istenilen vazifeyi, bu siyasi talimat çerçevesinde ve aramız içinde hukuki ve siyasi düşüncelerimi, meselemin bugünkü ve yarıdaki safhalarında isabetlilikle sunmak, içi Türkiye'nin emniyetlerini tehlike olan uygunlukta halletmek için sarfedilen görevlere iştirâk etmek şeklinde anladığım Sayın Başvekil ile arz ettim, kabul ettiler.

Hariciye, dosyalardan istifadeyi 19.11.1956 gününden itibaren mümkün kıldı. Verilen dosyalara ve diğer vazikalara Vekâletle okudum. İkinci kâğıt'ın benimize temasa mezar edilen Day Sa'î

-B-

- İkinci müşade. Birinci müşade Hariciye Mekt. U. sayın E. Menderes ve ikinci müşade Hariciye Umumî Kâğıtlı sayın Mustafa Zekiye Zekiye aktarılmıştır.
- Ömür sayfa 1.

030	01			38	227	1
-----	----	--	--	----	-----	---

Çevrek ve Diğer Türkmen'den şifahi izahat aldım.

Kıbrıs meselesinin Yunanistan tarafından ortaya atıldığından bugüne seyri ve iç yüzü hakkında bilgi edindim. Bu tecrübe ve intiba ile şunu söyleyebileceğim ki müzakereleri aşağıda tozhit ettim

I

Kıbrıs'ın İngiltere elinde bulunduğu şekilde kalmasına müdafaa Birleşmiş Milletlerde sempati uyandırmas. Self-determination ve Self-government umumiyetle kabul edilmiş bir "Moda" fikri oldu. İkinci Cihan Harbi ardında milletlerarası müzakerelerde "alogen" müstakkeciğin tesfiyesidir. Kaldı ki Birleşmiş Milletler Anayasasının 73.ncü Maddesi de İngiltere'ye Self-government'a tevzin etmesi vasıfını yükler.

Betekim İngiltere buğrının tã beğindeki tavrını şifrele değiştirerek "Self-government yolundan Self-determination"e razı oldu.

Türkiye'nin, Kıbrıs üzerinde coğrafi, tarihî ve stratejik haklar iddia ederken, Ada'nın İngiltere müstakkesi olarak kolonsuna sevimmisi doğru olmas.

Türkiye'nin bu birinci çabası sevimmisken teni şu olmalıdır Kıbrıs'ın birikraneliği İngiltere'de kalmas. Fakat Ada halkına Self-government albette tanımalıdır.

(Self-government'ın nasıl olması gerektiğine dair düşüncelerini aşağıda IV'de arzedeceğim)

II

Kıbrıs'ın İngiltere ancak bir devredilir ve yalnız bir devredilmelidir.

a) Bu iddiaya için beğinden beri Hükümetimiz sevmektedir. Fıkra şifrelem coğrafi, tarihî ve bilhassa stratejik sebepler şüküldür. Kıbrıs'da kalacak hava, deniz ve kara kuvvetlerinin ehemmiyeti Şifreyi buğrını emmünde filen izah edildi. Türkiye'nin

030	01			38	27	1
-----	----	--	--	----	----	---

-3-

kendi emniyeti, Beşded Paktı ve NATO sistemlerinin içliyebilmesi
Kıbrıs'ın kimin elinde bulunduğuna saki sakaya bağlıdır.

b) Lozan Muahedesine dayanarak kurulmak istenen hukukî yapı
bana sayıf görüldü. Muahedenin 20.inci Maddesi, Kıbrıs'a -hiçbir
ihtisarı kayıt koymadan- İngiltere hükümetine bırakmıştır.

Yunanistan'ın yaptığı gibi hatta 16.ınca Maddeye hiç temas
etmeksizin, 20.inci Madde Türkiye'nin hukukî iddialarına kapıya
kapanmıştır demektir. Hiç değilse böyle bir koruyucu tedbir
edilebilir ve reddi husus olmasın.

Bundan başka meseleyi Lozan çerçevesi içinde ele almanın
bu mihis mahsuru da vaktünemalidare Muahede diğer şartlarının
zıddına alınmadan değiştirilmesidir. Yani iş, İngiltere, Türkiye ve
Yunanistan'a intisap ettirilmesidir.

Ancak bu böyle olmakla beraber, Ada Yunanistan'a verilirse
Lozan Muahedesinin neyden getirdiği siyasi ve stratejik mevzuatın
nün meclasetinin aleyhine tamamen homulesenî tezi, siyasi isap
(opportunité politique) bakımından çok kuvvetlidir. Hükümetinin
başdan beri bu noktaya belirtmekle pek inbetli hareket etmiştir.

Bu etmeden olarak, "ayın Başvekilin 28.6.1956 günü İngil-
tere Büyük Elçisine, Lozan'ın kardağa mevzuatı homilmek istendi-
ğine göre, Yunanistanla münasebetlerinin tamaman Yunan Hükümeti
ile ikili münasebetlerle günden geçirilmesi gerekceğini söylemesi,
yerindedir. Soctreden aynı mevzuatı daha sürrih olarak İngilizlere
ve Amerikalılara Gerbi Trakiya, Patrikhane, İstanbul Rumları,
Büyükleri bazı Adalar mevzuatının ele alıncağının bildirilmesi
de iyi olmuştur.

Yunanistanla karşı en mihis siyasi mihimün bu mevzuatdır.
Çu mihimün bu yolda daha da vaktün emman ton mevzuatdır.

Dünyada, Lozan Muahedesine, Kıbrıs meselesinde lobisinde
mihimün bir mesnet olarak çapımlanmaycağın kaydetmekle, çindiyeye

030	01			38	227	1
-----	----	--	--	----	-----	---

3

kader yapılanlardan vassagılısın demek istemedia. 1X.uncu Birleşmiş Milletler Assembliesinde Lozan'a İngiliz temsilcisi de Türkiye tekine uygun olarak zikretmiştir. Bağdalemizin Hariciye'ye gönderdiği mufessal raporda işaret ettiğine göre, bu fikir Latin Amerikası mümessilleri üzerinde Yunanistan aleyhine tesir yaratmıştır.

Birleşmiş Milletler Assembliesi bir Mahkeme olmadığı için bu türlü manevralar yerine göre mümkün ve faydalı olabilir. Ama için salın konumuz hatırdan çıkarmayız.

Bagdalemizin, Lozan Muahedesi'nin 16.ıncı ve 20.ınci Maddeleri üzerinde, memleketimizin selâhiyetli hukukçularından müteale alınmasını telkin etmiştir. İlgili memurundan sordum, henüz bir müteale istonmemiş. Her bakımdan faydalı olacak böyle bir istişare-yi mesalenin Birleşmiş Milletler Assembliesinde bu defa koruyulmasından önce yetiştirmek mümkündür.

Kıbrıs'ın Türkiye'ye iadesi isteğine karşı en tesirli mukabil iddia ise, manevî tesir sahasında Self-determination gibi cihan-güml nazariye kuvvetine sahip bir prensiptir.

Kıbrıs'da bugün ruslar ekseriyette olduğu için, Adı'nın Türkiye'ye devrine bugünkü şartlar altında Birleşmiş Milletler Assembliesinde, eşimesi hemen de imkânsız görülen engel Self-determination'dır.

Buna mukabil Self-determination, henüz afredını cemi şyarını sandı bir taraf ve tatbiki olmadığı için, Kıbrıs'a Rumların keyfine terkettirmeye yetecek kuvvette de değildir. İşe'de v'de tafailât arzodilacaktır.

Kısacası Kıbrıs'ın Türkiye'ye iadesi isteği, imkânî değil siyasi sebeplere dayanarak ve kaza imkânî değil siyasi bir netice olarak sağlanabilir.

030	01			38	227	1
-----	----	--	--	----	-----	---

Türkiye, iddiasına sonuna kadar muhafaza etmelidir. Kıbrıs, kendisine tahsis edildiği takdirde, ahalinin din, ırk, menşee farkı gözetmeksizin eşit haklardan faydalanacak şekilde sayılmalıdır.

III

Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhaki (Enosis) veya Türkiye'ye iadesi birbirinden en uzak iki tekliftir. Statu quo muhafaza edilemediği takdirde, İngiltere Self-government ile içi çimdilik kapatmak isteyecektir. Fakat, bir defa açılmış olan Kıbrıs davası, ne Yunanistan, ne de Türkiye hükümetlerinden, Self-government ile sonuçlanmayacaktır. Her üç devletin ulusal sebepleri bu yüzden devre dışı olarak sehirlenecektir.

Mesaleyi, anlaşma suretiyle, ortalama bir hal çekilme beklenti-
mak hen hakikatiye uygun olur. İsm de bugünkü durumda siyasetten
kabil tek tutulmak mevzuatı. İngiltere'nin aspirasyonu'nu ve
uluslararası ilham da okuyan bir feru'dür.

Ortalama hal şekli, Kıbrıs Adasının taksimidir.

Taksim fikri, Türkiye, İngiltere, Yunanistan, Amerika Hükümet-
leri arasında gizli ve resmî veya yarı resmî bazı görüşmelerde
ele alınmıştır. Belçika Hariciye Vekili M.Speak bu yolda öncülük
etmeyi teklif etmiştir.

Doçyalardan genişliğine göre, Yunanistan, Adanın çiminde
her bir parçayı Türkiye'ye bırakmayı düşünürdü.

İngiltere Hariciye Müsteşarı Sir İvan Kirk Patrick çiminden
ceza bir hat ile Adan'ya yarı yarıya ve garbi Yunanistan'a, garbi
Türkiye'ye verilerek üzere paylaşılmasını istemiştir.

Sıyan Başvekili, yarı yarıya taksim istemek fikrinde olduğunu
söyledi. Mesaleyi, Mr.Buller'in temsilcisi olarak buraya gelen
General Holmes'e de tevhâşde itiyatlı bir dille ve belki mükâta
olar şekilde açtı.

Kıbrıs'ın başlıca Türkiye ve Yunanistan arasında, muhtemelen
İngiltere'ye de bir üç bölgeyi vermek şeklinde taksim, Self-

determination prensibinin adil bir surette tatbiki demektir.

Şeyleki : Kıbrıs ehali, 385 bin rumca komşu Ortodokslar, Hıristiyan ve Müslüman Türk'den ibarettir, denebilir. Diğer unsurların sayısı 10 bin kadardır.

Demek ki Kıbrıs'da iki ayrı topluluk, birlik (entite) iç içe yaşıyor. Hükümet surette tekün yapıldığı takdirde, bu iki ayrı topluluktan her biri kendi Anavatanı saydığı devletin hükümeti ile tam tercih hakkına bulaşacaktır. Yani, hem rum cemati hem de türk cemati kendi Self-determination hakkını serbestçe kullanabilecektir. Böylece, aksariyetin arzusu olsun diye, tamamen ayrı bir bütün teşkil eden bir ekalliyet hiç bir suretle teşekkül edemez. Yabancı bir Devlet hükümeti ile sınırsız sınırlanmış olacaktır.

Venizelos, Lozan Konferansında Garbî Trakya için Türkiye'nin buna sürdüğü plebisiti, bu belge halkanın (homogène) olmayıp, (hétérogène) olmasına vesile yaparak reddettiği.

Kıbrıs, bu bakımdan Garbî Trakya'ya benzer. Eğer bu günün Dirilemiş Milletler siyaseti inkâr varsa Venizelos'un Lozan'da müdafaa ettiği tezin tatbiki ile Kıbrıs'ın plebisitiz Türkiye'ye devri mümkündür. Fakat bu gün Self-determination prensibinin hiç bir fırsat kabul ettirmek imkânını gösteriyor.

Şu halde, Self-determination'ı sonucu kadar götürmek, tam adaleti korumak lâzımdır. Her iki topluluğun reyleri ayrı ayrı sorulur. Kıbrıs'ın rum bölgesinde kalandır : 1- Bağımsızlık mı, 2- Yunanistan'a ilhak mı, 3- İngiltere'ye bağlı kalmak mı veya 4- Başka bir şey mi istiyorsunuz diye sorulur. Türk bölgesindeki Türklere de aynı sorular (ikinci soru değiştirilerek sorulur.

Böylece, namı Self-determination prensibi aynı ölçüde fiili tatbik bulmuş olur.

Teknikin ortaya çıkardığı başka meseleler ise gene en geniş ve liberal sınırlarla halledilir.

_____

Birleşmiş Milletler Asamblesine böyle bir teklif götürüldüğü ve doğrudan doğruya ilgili Devletler de desteklediği takdirde, kabul edilseği sayılabilir. Yoksa, anlaşma suretiyle, ilgili Devletler arasında halledilir.

Yunanistan, yarı yarıya taksim yansımayabilir. Ona karşı kuvvetli deliller vardır. Self-determination prensibi, bütün rum-
ların aynı bölgede toplanıp diledikleri idare altında yaşamaları ile tatmin edilmiş olsaktır. Küçük ölçüde ve nispeten kısa mesafe içinde ve aynı mihâl, aynı iklim şartlarını muhafaza edecek olan bir sınırlı mihâlede sınırlıdır. Bugün sınırlı olan Türk topluluğunun Self-determination hakkını çiğnemek, Türkiye'ye emniyetini korumak imkânını vermek ve şiddetli huzursuzluk yaratan ve yaratacak bir içki huzura ortadan kaldırmak için, bir müddet insanın yar dağ-
tirmesi boşuna zahmet değildir. Hele bu mihâlede, emniyetinin ileri teknik imkânları ve konforu sağlamak amacıyla yapılacak olursa.

Kıbrıs'ın taksim fikrini destekleyecek hukuki ve insanî prensip Self-determination'dir.

Aynı projeyi kuvvetlendiren siyasi sebep, Türkiye'nin ve Kıbrıs'ın Fekri ile NATO'nun emniyeti için Ada'nın askeri gücü yitmesi ellede bulunurulusu ihtiyacıdır.

Taksim teklifinin kabul edilmesi ihtisali gündemde tutularak, Türkiye bakımından Kıbrıs'ın ne şekilde paylaşılmasının daha elverişli olacağı, askerlik, ekonomi ve Ada'daki Türk nüfusunun menfaatleri gündemde tutularak şimdiden yetkili müdahemalara tesbit ettirilmelidir.

Bunlara verilecek bölgede Türkiye'nin ve Yakın Doğu'nun emniyetinde isbattiresi koruma tedbirlerine Türkiye de iştirak etmelidir. Aynı hakta Türk bölgesinde Yunanistan istemesi. Çünkü Ada'nın Adakale'ye mesafesi 45 mil, Pire'ye mesafesi ise 600 milidir.

030 01 28 222/11

IV

Aynı Komisyonunda 13.11.1956 günü açıklanmışa göre, Lord Redcliffe hazırlanmaya mecur edildiği Kıbrıs Anayasası projesini İngiltere Hükümetine takdim etmiştir.

Anayasa, Self-government'a geçmek maksadiyle hazırlanmıştır. Kıbrıs unvanı Valisi Mareşal Harding ile Başpiskopos Makarios arasında inkıtas uğrayan görüşmeler de bu esas etrafında idi. Muayyen bir miktarda somanda da Self-determination'a inkın verilmesi, İngiltere Hükümeti açıkca söylemektedir.

Self-determination'a Türk topluluğu için de temin (tekmis), veya tevzi etmek şartıyla, Anayasada yer alması mahsur görülmemektedir. Ancak bu şu tedbirlerle birlikte müteale edilmelidir:

a) Self-government için ilk şart, Hükümetinise için bağandan beri daima tekrarlandığı gibi rumların tedhiği mutlak durdurmalarıdır. Sükün içinde asgarî bir süre geçmeli, Self-government sonra tathik edilmelidir.

b) Türk topluluğu temsilcisi ile müzakere yapılması Birleşmiş Milletler Anayasasının 73.ncü Maddesine aykırıdır.

c) Self-government Statüsünün tathikine Türkiye-İngiltere-Yunanistan temsilcilerinden müteşekkil bir Komite nazaret etmelidir.

d) Self-government Statüsüne, Türklerin (tahdi rumların da) dışında: Kıbrıs'a tam serbestlikle hicret edebilmeleri hakkı üzerinde durulmalıdır. Mesele tathik edildikten sonra bu hakkın Türk nüfusu rumlardan fazla çoğaltacağı anlaşılmış, iserarla istemlidir.

e) Bu hak istikbâldaki Self-determination plebisiti için favekalâde ehemmiyetlidir. Tedbirli davranmak şartıyla 10 sene sonraki plebisitte Türklerin nüfus, Ada Özerlik İdaresinde İnan ki nisbetleri aşabilir. O zaman ister tekmis için ister Rumların Müstakim kodlarını teyid maksadıyla yapılacak plebisitten evliye

duyulmaz.

(Self-government Anayasası hakkında diğer hususlarda Siyasal Bilgiler Fakültesi Dağ Mühasebetler Enstitüsünde hazırlanan Rapordan faydalanılabilir)

Y

Türkiye'nin asla kabul edemeyeceği çök, Kıbrıs shtalains Self-determination hakkı tanımak bahanesiyle, Ada'nın Yunanistan'a ihhak edilmesi için kâğıt yapılmıştır.

Kıbrıs'ın emleketimize yakınlığı, maddeten ve manen, o derecede soydandır ki sârf Self-determination'ı tetvik vesilesiyle Ada'yı Yunanistan'a terketsin-bugün 25, çok yakın bir gelecekte 30-40 milyon nüfuslu Türkiye'nin hayseti mahiyetteki emniyet ihtiyecını hiç hesaba katmamak, hatta halsizlemek olur.

Boyle bir şeye merd olmak için, Amerika hefte olmak üzere, müttelik ve dostlarımızın şu noktanın hatırlanması -niyesi bir tevhid olarak- isabetli görülmüş.

Kıbrıs'ın Yunanistan'a terkî veya şimdiki Statüsünde Türkiye'nin cümbetinde sağlanacak olan yapılacak bir değişiklik, Losun Mubadesesini Elemlerle mihasebetler bakımından gr,den geçirmek suretini doğuracağı gibi, Anadolu'nun müdafesi güçleşeceği için, bütün milletlerarası teşahhütlerinin de yeniden ele alınmasına ve emeri teahhütlerinin yeniden teahhütüne gerektirir.

Kıbrıs'ın emleketimize prensipler bakımından toyine gelince:

a) Ada'nın kaderini mutlakla şimdiki ekseriyeti teşkil eden rum emnetinin armısuns terketsin'i cerâden milletlerarası positif bir hüküm halinde yoktur. Kıbrıs'da tarih boyunca ekseriyet devir devir kâh Türklere kâh rumalarda olmuştur. Son 50-60 yaldan rumlar (feweris) edildikleri, Türkler ise pek mehur kaldıkları için Ada'yı kâh kâhinde terketsin'e kendilerini mecbur hissetmişlerdir . Egit haklar teminince Türk topraklarına süratle gelişebilir. Geliştirilmelidir.

030	01			38	227	1
-----	----	--	--	----	-----	---

b) Self-determination bir ideal prensiptir. Birleşmiş Milletler Anayasasında (Goals - Purposes) arasında (Madde I, Fıkra 2) müphem bir şekilde yer almıştır. Aynı vesikandan müstenlekelerden bahseden kısımda (Madde 73, b) Self-government'den bahsedilmiştir; Self-determination'a yer verilmiştir. Self-government için dahi şu kayıt ilâve edilmiştir: according to the particular circumstances of each territory and its peoples and their varying stages of advancement.

Kıbrıs'daki (particular circumstances)ın bağında:

1. Ahalinin iki ayrı topluluktan mürekkep olması gelir.

Türk topluluğuna, şimdilik ekmariyette olan, rum topluluğu çözümlenmiş arzusuna razı olarak, istemediği bir idarenin hükümlerine altını sokmak, oradaki (particular circumstances)'a aykırı düşer.

2. Kıbrıs Adası'nın yani ülkesinin (territory) Türkiye'ye çok yakın olmasının emniyetinin için hayati ehemmiyeti, onun ihmalî olan olmayan hususiyetini teşkil eder. Bunu gözünde bulundurarak 73.uncü Maddeyi tatbik edilebilir için riayeti elzem bir hukukî şarttır.

c) Bunlar yalnız Self-government için. Kıbrıs, Birleşmiş Milletler Anayasasının 11.inci Fesli hükümleri dahilinde sayılan bir yer olduğundan eğer Birleşmiş Milletler Anayasasının netnisi riayet olunacak Birleşmiş Milletler Assemblésinin Adası Self-determination tanınsa istenemez. İstenirse Birleşmiş Milletler Anayasasının aykırı bir iç yapılaş olur. Çünkü, Birleşmiş Milletler Anayasası (Independence'a) yani Self-determination'ı milletlerarası vesayet altındaki ülkelere hürmetmiştir. (Fesal XII, Madde 76, b). Kıbrıs'a Birleşmiş Milletler Anayasası yalnız ve yalnız Self-government için tatbik edilebilir. Bunda da 73. ncu Madde'nin (b) bendindeki şartlar hesaba katılmak lâzımdır. Kıbrıs'a 76. ncu Madde tatbik edilemez çünkü milletlerarası

030 01 38 227 1

vesayet altında değildir.

d) Kaldı ki, hem 73.üncü Maddede hem de 76.ıncı Maddede, "Self-government ve Self-determination için şu şart gerektirir:

"particular circumstances of each territory and its peoples"

(each territory and its peoples) ibaresi üzerinde dikkatle durmak icabeder. Birleşik Milletler Anayasası 73 ve 76.ıncı Maddelerde "ülke" den (territory) den "her bir" demek suretiyle müfret olarak bahsedilen "ve oraların halkları" (and its peoples) diyerek aynı ülke üzerinde birden ziyade halk topluluklarının yaşayabileceğini göstermiş ve Self-government veya Self-determination'ı bunların her biri için tanımlar. Eğer, her ülke (territory) için yalnızca bir topluluk, bir halk düşünülse idi (territory and its peoples) yerine (territory and its people) ibaresi kullanılırdı. Birleşik Milletler Anayasası gibi bir milletlerarası teşkilatın vesiledeki her kelimenin, her ifadenin usul usul alınması ve değiştirilmeden sonra tesbit edildiği esastır. Halklar (peoples) kelimesi geniş genel kavramdır. Filhakika başlangıçta Madde 76 formülünde kelime (people) şeklinde müfret iken (San Francisco Konferansı notatları Cilt 10, Sayfa 453) bilhassa Amerikan delegesinin getirdiği tediye teklifi ile (peoples) şeklinde çoğullandırılmıştır. (Sayfa 514)

Şu halde Kıbrıs'ta Birleşik Milletler Assembly Self-determination değil, Self-government'in tatabikini isteyebilir. Hongkai tatabik edilirse edilmese, Ada'daki Türk ehali (people) rum ehali (people)den ayrı bir vesile, bir müstakim (entity) teşkil ettiği için, rum ehali ehali peşinim müstakim, ama tıbbi kelime Birleşik Milletler Anayasasının 73.üncü Maddesine aykırı olur.

Bu gibi kadestki alınması ve tasarılar Türkiye temsilcilerinin Birleşik Milletler Anayasasının bu noktadan alırdıklarına dair bazı gösterilen dosyalarda ve vesikalarında bir kayda rastlanmadı. Şart hükümleri 73 ve 76.ıncı Maddelere dair müstakim bir kere de Birleşik

128/22/1/1

Milletler konusundaki Delegasyonumuzca incelenmesi yüksek tahdirlere arz olunur.

e) Self-determination Usurinde Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonunda müzakereler cereyan etmiştir. Delegasyonlar arasında derin görüş ayrılıkları ortaya çıkmıştır. 76.ıncı Maddeyi ve 73.nolu Maddeyi tatbik edebilmek için bazı esnel hükümlere ihtiyac olduğu söylenmiştir. Milletler ve halklar tarifi yapılmak istenmiştir.

73 ve 76.ıncı Maddelelerin Assemblee ale alınabilmesi,gerçekten daha önce bir takım hususların tozih ve tefairine bağılıdır. Herik bu yapılmıştır.

Müellifler de, bu iki maddesın tatbikinde çok ihtiyatlı olmsya tavsiye etmekte ve çoğitli mahsurlar, mülahesalar ortaya koymaktadırlar. Kısaca,iç-ret edilen prensip herik devletlerarası hukudun esnel kaynakt kazanmış, iğlenmiş bir pozitif hukuk haidesi mahiyeti kazanmış değildir. Sadece ideal prensip olarak alegmül mensû bir kaynakt, ve devletlerce, siyasi tertiplerinde her mahmet için silâh olarak kullanılmak istenen müphem bir maddesdur.

Mesela milletlerarası müzakereye hazır olduğu sırada şu esnel de soruak faydasız değildir: Self-determination heriklesine olmsyan bir mahmetet halkların siyasi istiklâlini ve bu noktada hürriyetini, bir başka devlete fedâ etmek haidem her zaman ve her yerde mutlak olarak kabul etmektedir? Eğer bu bir haidde ise bu haidenin istismarı dâretâtilde haller vardır. Avusturya, Birinci ve İkinci Cihan Harplarından sonra Almanya ile birleşmiş imkândan hâziken mahrum edilmiştir. Avusturya için aklı gelen sebepler, Kıbrıs'da fedâsiyle vardır. Avrupa'nın ortasında kâmen hepki almanca konuşan, alman sâlisinden sayılan 8-10 milyonluk, hakiki bir millet ve devlet hâyle bir tahdide tâtî kâlmışken, herikles Kıbrıs Adası ve arada yâğayan sızdan gayri unurular, günün ekseriyetinin arzusu budur diye, istiklâlden etediyen mahrum edilebilir mi? Mesela istiklâle karşı bu tarz de ihmal edilmemelidir.(Sensititudes internationales)ın çoğitli başka esneli

39/282/1/2

-13-

Açıkâr olan bu durumda rağmen, Kıbrıs'da istenen ölçüde tarafa bir Self-government veya Self-determination tatbiki Birleşmiş Milletler Assesblesinde Yunanlıların siyasi tertipleri neticesi ve üyelik arasındaki malûm müddetler ve hesaplar sebebiyle mümkün kılınarak, 73 ve 76.ıncı Maddeler hakkında yukarıda arz edilen müzakereler istikametinde ihtirarı kayıtlarına girilerek kararı reddetmemiş düşümlenilir.

İlk müzakereler ve diğerleri neyde araştırılmış bulunuyoruz. Siyasi takdir yüksek makamındadır.

24. XI. 1956

Prof. Nihat İris

Not 2 Bu rapor üzerinde Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Devletler Biliminde Doçent Doktor Sami Hilgi ile istişare edilmiş, onun da fikirlerinden istifade olunmuş ve iştiraki sağlanmıştır.

030	01			38	227	1
-----	----	--	--	----	-----	---

EK 10:BCA 030.01.38.227.9, Tarih: 27 NİSAN 1957

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

1694/19

CONFIDENTIAL

A45/

British Embassy,
Ankara.

April 27, 1957.

My dear Refik

When my Ambassador saw the Prime Minister yesterday evening he mentioned that he had recently authorised the Information Officer of this Embassy to answer a number of questions on Cyprus put to him by the correspondent of CUMHURİYET. The questions and answers were published in that newspaper on April 26. I am enclosing the English text which my Ambassador thinks His Excellency may be interested to see.

John Stewart
Michael Stewart
(Michael Stewart)

Monsieur Şefik Fınenen,
Prime Minister's Office,
Ankara.

030 01 38 227 9

FILED COPY
CUMHURİYET ARSIVI

AL 59

Following is text of replies to questions
put to the British Embassy by a correspondent for
CUMHURİYET on April 25:-

Q.1. Does the British Government consider that there is still a possibility of the Turkish and Greek communities living together in peace?

A.1. Yes. The British Government accepted the Radcliffe proposals for a Constitution for Cyprus in this belief. The first essentials however are the renunciation of violence for political purposes and the end of extremist demands from any quarter.

Q.2. What are the means and measures which the British Government contemplate for the solution of the Cyprus problem?

A.2. These were stated by the British Colonial Secretary on December 19 in the House of Commons. He outlined Lord Radcliffe's proposals for a Cyprus constitution and said that the British Government would be prepared to introduce such a Constitution as soon as they were satisfied that a situation existed in Cyprus in which genuine elections could be held free from violence and intimidation.

He went on to point out that the Radcliffe Constitution was designed for a self-governing Cyprus under British sovereignty. As regarded the eventual status of the island, Her Majesty's Government had already affirmed their recognition of the principle of self-determination. When the international and strategic situation permitted, and provided that self-government was working satisfactorily, Her Majesty's Government would be ready to review the question of the application of self-determination.

When the time came for that review, that is when those conditions were fulfilled, it would be the purpose of Her Majesty's Government to ensure that any exercise of self-determination should be effected in such a manner that the Turkish Cypriot community, no less than the Greek Cypriot community, should, in the special
/circumstances...

030	01			38	227	5
-----	----	--	--	----	-----	---

circumstances of Cyprus, be given freedom to decide for themselves their future status. In other words, H.M. Government recognised that the exercise of self-determination in such a mixed population must include partition among the eventual options. In replying to further questions on the same occasion, Mr. Lennox-Boyd said: "I hope there is no misunderstanding about partition as an eventual possibility, an eventual solution among the possible solutions." In addition, the British Government have accepted the NATO Secretary General's offer of his good offices in the search for an acceptable solution of the differences which exist between the Governments of Greece, Turkey and the United Kingdom regarding Cyprus. Speaking in the House of Lords debate on April 11, the Minister of State for Colonial Affairs confirmed that H.M. Government stood by this statement.

Q.3. Is there any truth in reports which have appeared in the press to the effect that H.M. Government will discuss the future of Cyprus with Archbishop Makarios?

A.3. The answer to this question has been given repeatedly and in public by the British Government. The most recent occasion was when the Lord Chancellor spoke in the House of Lords on April 11. He said that the British Government, although prepared to accept Archbishop Makarios as one of the Greek Cypriot representatives when the time comes for talks with representatives of all Cypriot communities on Lord Radcliffe's proposals, were not prepared to accept him as the sole representative of Cypriot opinion.

Q. 4 and 5. Can Turkey's rights on Cyprus be denied by the British Government? If they cannot be denied, what is the proportion of Turkey's right on Cyprus?

Is it possible that the British Government might take in hand any solution which Turkey would not be prepared to accept?

A. 4 and 5. It has been repeatedly stated in the British

~~Parliament~~

- 3 -

Parliament that the British Government take full account of Turkey's undeniable interests in Cyprus and their objective is to reach a solution which gives satisfaction to those interests as well as those of the other parties concerned.

In opening the debate in the House of Lords on April 11 the Minister of State for Colonial Affairs said: "There are some things which are definite - for example, the need for order and freedom of expression in Cyprus and our determination not to fail our friend and ally, Turkey."

Q.6. How does the British Government look upon the revival of the Turco-Greek relations because of the tension created by the Cyprus problem?

A.6. It would not be proper to comment on relations between Turkey and Greece.

Q.7. Is it true that the British Government is looking for a Turkish leader other than Dr. F. Küçük in Cyprus?

A.7. This is a mischievous and irresponsible report which has already been denied by the Government of Cyprus. The denial was published lately in most of the Turkish press. I am glad to have an opportunity of repeating it. "There is no basis of truth in reports that the Cyprus Government is seeking a new leader amongst the Turkish Cypriot community to represent them in the talks to be held with Archbishop Makarios. Equally fantastic is the report that the Government is about to establish a 'Moslem camp' for those who oppose such talks."

Q.8. Is the solution of the Cyprus problem or Turkish friendship more important for the British Government?

A.8. This question is wrongly put. There is no question of choosing one or the other. The British Government, no less than the Turkish Government, want to solve the Cyprus problem. But

/they...

030	01			38	227	9
-----	----	--	--	----	-----	---

- 4 -

they want to solve it, as I am sure do the Turkish Government, in a way which does no damage to the legitimate interests of any party. The British Government have kept in close touch with the Turkish Government on the Cyprus question in the past and will continue to do so.

Q.9. How does the British Government interpret the resolution adopted by the United Nations in connexion with the Cyprus problem?

A.9. The British Minister of State for Foreign Affairs, Commander Allan Noble, who represented the British Government in the United Nations debate, said afterwards:

"I am very satisfied with the outcome of this debate.

It has clearly demonstrated three things:

'1. That there is no support in the United Nations for Enosis (union of Cyprus with Greece).

'2. That every country represented here disapproved of violence as a means of bringing about a settlement of the Cyprus problem.

'3. That there is a very widespread feeling that Britain, Greece and Turkey should be left to settle this problem outside the United Nations."

Q.10. Could you kindly explain once again the British point of view on the partition plan for Cyprus? Why, in the view of the British Government, is the partition plan not the only solution?

A.10. These two questions have really been answered in the reply which was given to the second question.

38 227 9

CUMA
6
Aralık 1963
Cuma Caddesi No: 111
P. K. 139 Telefon: 2448
TEKİRDAĞ - KURDİYE
Muhuru - HALKIN SESİ

Halkın Sesi

HAKKIN SESİ VE HALKIN DİLİDİR
Kurucusu: Dr. FAZIL KUÇUK

3064-2-3-4

Makarios Anayasada yapmağı düşündüğü değişiklikleri açıkladı

Yunan Hariciyevekili Roytere demeç verdi

Fikri sorulan Cumhurbaşkanı Makarios konuşmak istemedi

Yunan Başbakanı Yardımcısı ve Dışişleri Bakanı Sofoklis Venizelos, Cumhurbaşkanlığı Makarios'un Kıbrıs Anayasasının bazı maddelerini değiştirmek niyetinde olduğu hususunda Yunan hükümetini resmen haberdar ettiğini açıklamıştır.

Bu haberin Ajansın Yunanistan'da yaydığı haberine göre Makarios, Lefkoşa'daki Yunan Büyükelçisi'ni çağırarak durumu kendisine bildirmiş ve Venizelos'un Yunan hükümeti tarafından...

Yunan Anayasasının 104. maddesinde belirtilen değişiklikler, Yunan hükümeti tarafından...

1945 Harp Tahvillerini "A" Serisi

BU GÜNÜNE HEPİMİZ
CUMARTESİ
7
Aralık 1963
Cuma Caddesi No: 111
P. K. 139 Telefon: 2448
TEKİRDAĞ - KURDİYE
Muhuru - HALKIN SESİ

Halkın Sesi

HAKKIN SESİ VE HALKIN DİLİDİR
Kurucusu: Dr. FAZIL KUÇUK

3064-2-3-4

Makarios'un Teklifleri REDDEDİLDİ

ismet inönü başkanlığında yapılan toplantıdan sonra Feridun Cemal Erkin açıklama yaptı

ANKARA (Haber) Türkiye Bakanlar Kurulu dün Akşam Başbakan İsmet İnönü başkanlığında yapılan toplantıda Makarios'un Anayasaya yapmayı düşündüğü değişiklikleri reddetmiştir. İnönü, toplantıda Makarios'un Anayasaya yapmayı düşündüğü değişiklikleri reddetmiştir. İnönü, toplantıda Makarios'un Anayasaya yapmayı düşündüğü değişiklikleri reddetmiştir.

İsmet İnönü başkanlığında yapılan toplantıdan sonra Feridun Cemal Erkin açıklama yaptı.

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Türkiye ve Türk Milleti Kıbrıs'ın ve Kıbrıslıların kaderi ve istikbali ile daima yakından alakalıdır. Biz Kıbrıslıların Herün vasiyetlerinin kendilerini ifrak kaldığı bir idareye ve maddi refah seviyesine erişmesini daima istemiş ve bunun temini için mümkün olan yolları ya çalmışızdır. Bu itibarla, mezideki haricî kavgalarını tamamen geride bırakarak, Kıbrıs'ın Cumhuriyet idaresine kavuşmasından memnuniyet duyulmaktadır. Zürih ve Londra Anlaşmaları, Kıbrıs'taki Rus ve Türk Cemadetlerinin karşılıklı hak ve menfaatlerine riayetkâr bir kardeşlik ve içkinliği zihniyeti dahilinde yaşama ve Kıbrıs'ın huzur ve refahı kavuşarak kültürel, siyasi, içtimai alanda mes'ut gelişmeler kaydedebilmek için lüzumlu temelleri sağlamış olup Kıbrıs Cumhuriyeti bu temeller üzerinde vâcut bulmaktadır.

Kıbrıs'taki iki cemadet liderleri arasındaki tepriki mesealin bundan böyle Cümhar Başkanlığı ile Cümhar Başkan Muavini arasındaki bir tepriki mesele şeklini alarak Kıbrıs için daha da somut ve neticeler vereceğini kuvvetle emir etmekteyiz.

Kıbrıslılara ve genç Kıbrıs Cumhuriyeti Hükümetine engin muvaffakiyetler ve saadetsiz dileriz.

Türkiye Devlet ve Hükümet
Başkanı
Orgeneral
Genel Gürsel

030	01			16	86	5
-----	----	--	--	----	----	---

Pazar
29
MAYIS
1960

Bozkurt

GÜNLÜK MUSTAKİL SİYASİ GAZETE

Her Gün 4 Sayfa Fiyatı 15 MİL

HAFTALIK: 100 TL YIL: 9
Müdü ve Sorumlu Müdür: CEMAL BOĞAN
Yürütme Kurulu: M. B. LALAN, N. KÖSE
Yayıncı: "BOZKURT" Ş. B. İ.Ş. - 1960
Sakarya Mahallesi No: 1 "BOZKURT" Binası

Yeni Hükümet Zürih ve Londra Anlaşmalarına Harfiyen Sadık Kalacak

**Yayımlanan Resmî Tebliğde Anlaşmaların En Kısa Zamanda Tatbik
Mevküne Konmasına Gayret Edileceği Belirtiliyor**

**CUMHURİYETİN PEK YAKIN BİR TARİHTE İLAN
EDİLECEĞİNE İNANILMAKTA**

Yeni Hükümet'in Zürih ve Londra anlaşmalarına harfiyen sadık kalacağı, bu anlaşmaların en kısa zamanda tatbik mevkiine konmasına gayret edileceği belirtiliyor. Resmî Tebliğde bu husus açıkça belirtiliyor. Zürih ve Londra anlaşmalarına harfiyen sadık kalacağı belirtilen Tebliğde, "Bu anlaşmaların, her türlü zorluk ve güçlükten ötürü, en kısa zamanda tatbik edilmesine gayret edileceği belirtiliyor."

"Bu anlaşmaların, her türlü zorluk ve güçlükten ötürü, en kısa zamanda tatbik edilmesine gayret edileceği belirtiliyor."

"Bu anlaşmaların, her türlü zorluk ve güçlükten ötürü, en kısa zamanda tatbik edilmesine gayret edileceği belirtiliyor."

Yeni Türk Hükümeti Dün Kuruldu

ORG. C. GURSEL BAŞBAKAN VE SAVUNMA BAKANI OLDU

EK 14:BCA 030.01.38.228.1, Tarih: 15 MAYIS 1963

SAYIN İSMET İNÖNÜ
BAŞBAKAN

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

F/1

M/1

KIBRIS

ANLAŞMALARI

Arşivlenmiş:
13.5.1963

030	01			38	228	1
-----	----	--	--	----	-----	---

Fon No: 30 1 0 0 - Kutu No: 38 - Dosya No: 228 - Sıra No: 1

Bir gazetecinin raporları ile

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

ÖNERİ SAHİ: BİYAR

1.-

KIBRIS

Londra anlaşmalarından bugüne

Kıbrıs meselesi , muhtelif safhalardan geçtikten sonra , 1958 yılının haziran ayında şöyle bir manzara arz ediyordu ;

Devrin iktidarı (DP) BLM'nin 16 haziran 1958 günü yaptığı celseye , Kıbrıs için nihai hâl çaresinin ancak taksim olabileceğini belirten bir tavrıyla geliyordu . DP'nin dış işleri bakanı Zorlu , gizli celse yapılmasını teklif ediyordu . O sırada İngiliz hükümeti (Macmillan planı)'na Türkiye dış işleri bakanlığına ulaştırmış bulunuyordu . Bu plan ise , taksim fikrini redetmekteydi .

Böylece 16 haziranda BLM gizli celse yapmıştı . Gizli celseden açık celseye geçildikten sonra BLM reisi diyordu ki ;

" Sayın İnönü'nün gizli celsede ittifakla tasvip edilen tashih teklifi dahilinde okunan tavrı reyinize arz ediyorum . Kabul edenler ... Etmeyenler ... Kırgehir mebusları Osman Bölükbaşı ve Hayri Çopuroğlu'nun usule ait müstenkif reylerine karşı esasta ittifakla kabul edilmiştir .(Sa'dan ve soldan şiddetli alkışlar)

Sayın İsmet İnönü'nün ittifakla tasvip edilen tashih teklifi dahilinde okunan tavrın metni şöyle idi ;

" TBMM Reisliğine

Kıbrıs adasında boş senedir devan eden ve Yunan hükümeti tarafından bilfiil muvazaf subay ve silah gönderilmek suretiyle tertip , tahrik ve teşvik edilen vahşiyane tedhiş hareketleri karşısında ölüme , yangına , hakarete maruz kalan can ve mal emniyetinin sağlanmaması Kıbrıs'taki Türk cemaatinin bu fiiller karşısında heyecanı azami dereceye varmıştır .

Bu sırada İngiliz hükümeti tarafından 17 haziranda Adanın mukadderatını tayin edecek bir planın açıklanacağı ilan edilmesi ve bu hususta malumat verilmemesiyle , beka ve istikballerinden de güpheye düşen Türk cemaatinin 1 haziranda Ada rumları tarafından katliama uğrayacakları haberi üzerine em'şeleri büsbütün artmıştır .

Türk cemaati bu haleti ruhiye içinde iken mekteplerine tecavüz edilmiş ve Türklerin en büyük birlik ve iman sembolü olan Atatürk'ün resimleri yırtılmış , müesseseleri bombalanmış , mabet ve mekenlerine tecavüz edilmiş , müdafasız kadınları dahi katledilmiş , tarlaları ateşe verilmiş , dede armağanı evlerini terke zorlanmışlardır .

Bu vaziyet karşısında canını ve malını müdafaa mecburiyetinde kalan Kıbrıslı Türkler Gıtelik maruz kaldıkları bu tezyik ve tedhiş hareketlerini kendileri tahrik ettiği iftirasına uğramışlardır .

Bütün bu hadiseler Kıbrıs Türklerini müteaddit defalar helirttikleri gibi , bütün bu fiillere tevessül eden unsurlarla bir arada aynı idare altında yaşayamayacakları ve hele rumların hiç bir vechile tahakkümü ve idaresi altına giremeyecekleri hususundaki kati kanaat ve kararlarını açıkça teyid etmektedir . Bu hadiseler Türklerin Kıbrıs'ta maruz kaldıkları haksız ve kötü muamelelerin hakaret ve tecavüzlerin , tahrik ve tedhişin bir misalini teşkil eder .

030 01

etmekte ve Türk cemaatinin canını , malını ve istikbalini korumak için giriştiği meşru müdafaa mücadelesinin mahiyetini açıklamaktadır. Mümkün ve münasip gördüğü takdirde hariciye vekilimize B.E. Meclisinde Kıbrıs mevzuunda izahatta bulunmasını rica ederiz . Ayrıca , Türklerin Kıbrısta maruz kaldıkları bu tabrik ve tedhiş hareketlerini ve bu hareketleri teşvik ve takviye edenleri şiddetle takbih ettiğimiz ve aşağıdaki hususların Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi tarafından dünya parlamentolarına duyurulmasının karara bağlanmasını arz ve teklif ederiz .

(Türkiye , Kıbrıs meselesi Yunanistan tarafından ortaya çıkarıldıktan beri , kendi bayati menfaatlerini ve Kıbrıstaki 120 bin Türkün hayat ve bekasını bu kadar yakından alakadar eden bu meselede herkeşçe malum olduğu gibi son derece aşır bağli , mutedil ve uzlaşıcı bir siyaset takip etmiş ve sırf anlaşma zeminini teşkil edeceği kanaati ile ilk defa Yunanlılar tarafından ortaya atılan taksim fikrini büyük bir fedakarlıkla kabul etmiştir .

Kıbrıstaki son hadiseler de göstermektedirki , bu vahim meselenin nihai hal şekline bir an evvel bağlanması kati bir zaruret haline gelmiş olup bunun için de yegane adil , haklı , mutedil hal tarzı olan taksimi vakit geçirmeden kabul etmek icap etmektedir. Adadaki iki cemaatin yek diğ'lerine karşı hissettikleri itimadsızlık ve düşmanlık bu cemaatlerin artık bir arada yaşanmalarına ve bir idare altında işbirliği yapmalarına imkan verememektedir . Adaya sulh ve sükunun indesti için bu iki cemaati fiilen ve hukukan birbirlerinden ayırmak ve hususiyle istikbal ve mukadderat bakımından derin bir enişçe içinde bulunan Türk cemaatine , hiç bir zaman ve hiç bir suretle onun yaşama hakkına ve hürriyetine kastetmiş olan rum cemaatinin tabakkümü altında bırakılmıyacağı hususunda teminat vermek lazımdır .

Binaenaleyh Adanın sulh ve sükun ve refahını temin ve bu meselenin vahimleştiği beynelmil el münasebetlere gerekli dostluk ve anlayış havasını inde etmek için nihai bir hal şekli olarak ancak taksimi kabul ve tatbik mevkiine koymak zaruridir .)

Bursa mebusu Haluk Şaman , Denizli mebusu Baha Akşit ,
Konya mebusu Himmet Ölçmen .

Bu taksir karşısında CHP genel başkanı Osman Bölükbaşı ile zenc CHP mebusu Hayri Çopuroğlu müstenkif kalıyorlardı . Bu istinkâ: Kıbrısın tanımının Türkiye'ye verilmesini istemelerinden ileri geliyordu .

6 ay sonra .....

Taksim planı terk ediliyor ! ☹-

BME nin bu kararı ile ilgili olarak Yunanistan , İzmir NATO karargahındaki personelinin geri çekmiş , NATO genel sekreteri Spank'in müdahalesini davet etmişti .

Böylece Türkiye'nin , taksim planından vazgeçmesi için NATO'lu büyük devletlerin müdahalesi de başlıyordu .

Aynı kanarasında 19 Haziran 1958'de açıklanan (Mobilian planı) Yunanistan ve Anbarios tarafından red ediliyordu . 19 Haziran gecesi yaptığı açıklamada devrin dış işleri bakanı Zorlu da " BEM in ittifaqla kabul ettiği taksim fikrini ihtiva etmeyen bir planı kabul etmeğe imkan yoktur " diyordu .

030 01

Devrin başbakanı Adnan Menderes de , İngiliz başbakanı McMillan'a verdiği cevapta , planın , " yeni bir uzlaşma formülü olarak ortaya atılmış ve Türkiye tarafından büyük bir taviz ve fedakarlık suretiyle kabul edilmiş olan taksim fikrini ihtiva etmemesi " sebebiyle reddildiğini kaydetmiştir .

Lakarios , bağımsızlık fikrini ortaya atıyor

1958 yılında Kıbrıs'ta ru' tedhiş faaliyetinin sebebiyet verdiği cemaatlerarası çarpışmalar öylesine şiddetli ve vahşetli bir şekilde , fiili bir taksim hareketine doğru yönelme oluyordu . Bu çözümlenemediği ölçülerde sıkışmış , tedhiş hareketlerinin başkanı Zargısında Kallias Tükler , kendilerinin çözümlenemediği bölgelere doğru kaymaya başlamışlardı .

Bilhassa bu şiddetlerdir ki , Lakarios ile Yunanistanı , geçici bazı tavizler ileri sürerek , kendileri için muvakkat olacağını bildikleri bir hal çaresine süratle ulaşmaya sevk etmiştir .

İngiliz dış işleri bakanlığı , Eylül ayı içinde açıklıyordu ki , Lakarios , Kıbrısın bağımsız bir devlet haline getirilmesi hususunda teklif ileri sürmüştür .

Türkiye cumhuriyeti hükümeti , (McMillan Planı) nı reddettiğini ilan ettikten üç ay sonra , bu planın bir ekinde tatbik mevkiine konmasına rıza gösteriyor , Lefkoşa'daki konsolosunun bu planı , Eric (Temsilci) olduğunu ilan ediyordu .

Bu arada Birleşik Amerikanın ve İngilterenin de iştirakleri ile gizli müzakereler devam etmekteydi .

Nihayet , B.K'nin (taksim planı) nı nihai hal çaresi olarak ittifakla kabulünden altı ay geçmeden , bu planın da terk edilmiş olduğu anlaşılıyordu . 1958 'in aralık ayında Yunan dış bakanı Averof , Türkiye'nin taksim fikrinden vazgeçmiş olduğunu ilan ediyor , Türkiye dış işleri bakanlığı bunu tekrif edemiyordu . Artık gizli müzakereler , Lakarios tarafından ortaya atılan (Bağımsız devlet) fikri etrafında cereyan ediyordu .

Devrin dış işleri bakanı Zorlu , 24 aralık 1958 de yaptığı resmi açıklamada diyordu ki ;

" Neti netice elde edilinceye kadar McMillan planı tatbik mevkiinde bulunmakta ve biz bunun tatbikatını desteklemekteyiz . "

Bu açıklamadır ki , Yunan dış işleri bakanı Averof'un " Türkiye , taksimden vazgeçti " sözlerini cevapsız bırakıyor , tekrif edemiyordu .

Kıbrıs ile ilgili görüşmeler açık şekilde Zürih'te ve sonra da Londra'da devam etmiş ve halen yürürlükte bulunan anlaşmalarla sonuçlanmıştır . Böylece (Taksim) fikrini bir yana bırakıp (Bağımsız devlet) fikrini benimseyen anlaşmalar 1959 yılının mart ayında B.K. önüne getiriliyordu . Yalnız B. Millet meclisi önüne getirilen , bu ön yürürlükte olan anlaşmaların ana hatlarını ihtiva ediyordu . (Kıbrıs Cumhuriyeti) ni fiilen kuran anlaşmalara nihai imzalar 15-16 ağustos 1960 gecesi atılmıştır . O tarihte ise 27 mayıs 1960 inkılabı yapılmış bulunmaktadı .

./....

1959 martında , Kıbrıs dair anlaşmalar
etrafında B.M.L.indeki müzakereler

B.M.L. . in 2 mart 1959 günü toplantısında Menderes hükümetinden
gelen Kıbrıs ile ilgili tezkere ve esbabı mucibe okunuyordu ;

" Türkiye Büyük Millet Meclisi
Yüksek Meclisi'ne

Kıbrıs ihtilafı mevzuunda Türkiye, Yunanistan ve İngiltere
ile Adadaki Türk ve Rum cemaatleri temsilcileri arasında son
defa Londrada imzalanan Anlaşmalarda hükümetimizin takip
ettiği politikayı Yüksek Meclisin tasvibine sunulmak üzere
bu hususa ait dokümanların başlı olarak sunulduğunu saygıla-
rım ile arz ederim . bağvekil A.Menderes

Esbabı mucibe

" Bilindiği gibi , senelerden beri devam edegelen Kıbrıs ihtilafı ,
Zürih'te Türkiye ve Yunanistan hükümetleri , müteakiben de Londrada
Türkiye , Yunanistan , İngiltere hükümetleri ile Kıbrıs'taki Türk ve
Rum cemaatlerinin temsilcileri arasında yapılan müzakereler sonunda
mesut bir hal suretine başlanmıştır .

İhtilafın zuhurundan beri Türkiye hükümetinin Kıbrıs
mevzuunda takip ettiği politika şu gayeleri temine müteveccih olmuştur ;

1.- Kıbrısın hiç bir zaman yabancı bir devlete ilhak edilmemesi ,
2.- Kıbrıs'taki Türk cemaatinin her hangi bir statüko değişik-
liği neticesi olarak yabancı bir devletin veya yabancı bir unsurun
hükümrânlığı altına girmemesi ve binnaleyh cemaatin bir ekalliyet
statüsüne tâbi bir hale getirilmemesi ,

3.- Adanın Türkiyenin emniyeti için arzettiği büyük ehemmiyet
nazarı itibara alınarak , adanın müdafasının temini ve bu müdafaya
Türkiyenin iştiraki , Yine aynı ehemmiyet mülahasasının bir icabı
olarak , Adadaki İngiliz üslerinin idmesi .

Zürih ve Londra görüşmelerinde de bu esaslar dairesinde
hareket edilmiş ve varılan anlaşmaların bunlara istinad etmesi temin
olunmuştur .

Türkiye , Yunanistan , İngiltere hükümetleri ile Kıbrıs'taki
iki cemaat mümessilleri tarafından imzalanan yukarıda mevzubahis
metinler , müstakbel Kıbrıs devletinin anayasasının esaslarını
vaz'ettiği gibi , Kıbrısın beynelmilel statüsünü ve Türkiye ,
Yunanistan ve İngiltere ile olan münasebetlerini de tanzin etmektedir.
Bu metinler şunlardır ;

- 1.- Müstakbel Kıbrıs devleti anayasasının esasları ,
- 2.- Kıbrıs cumhuriyeti ile Türkiye , Yunanistan ve İngiltere
arasında garanti anlaşması
- 3.- Kıbrıs cumhuriyeti , Türkiye ve Yunanistan arasında
ittifak anlaşması
- 4.- İngiltere hükümetinin , adadaki üslerinin ve menfaatlerini
korunmasına müteallik olarak yaptığı beyanat ,
- 5.- Türkiye ve Yunanistanın adadaki İngiliz üsleri üzerinde
İngilterenin hakiniyetini kabul ettiklerine dair garanti
anlaşmasına dârcedilecek münzam madde ,
- 6.- Türk ve Yunan hükümetlerinin , İngilterenin adadaki üs
ve menfaatleri hakkında vaki beyanatını kabul ettikleri-
ni mutazammın olarak Türkiye ve Yunanistan hariciye
vekilleri tarafından yapılan beyanat ,

./....

- 7.- Rum cemaati temsilcisinin Türkiye , Yunanistan ve İngiltere arasında Kıbrıs meselesinin nihai hal şekli hakkında verilen mutabakatı kabul ettiğini mutazammın beyanattı ,
  - 8.- Türk cemaati temsilcisinin , Türkiye , Yunanistan ve İngiltere arasında Kıbrıs meselesinin nihai hal şekli hakkında verilen mutabakatı kabul ettiğini mutazammın beyanattı ,
  - 9.- Anayasanın hazırlanması , idarenin Kıbrıs cumhuriyetine intihali ve Londra konferansı mukarreratını tatbik mevkiine koymaya matuf nihai anlaşmaların ihzarı maksadiyle alınacak tedbirler .
- Bütün bu metinler , ayrıca Türkiye , Yunanistan ve İngiltere başvekilleri tarafından imzalanmış bir muhtıraya raptedilmiş bulunmaktadır .

İşbu anlaşmalar manzumesi ile Türkiye'nin Kıbrıs meselesinde takip ettiği hedefler tahakkuk etmiş , Türkiye ve Yunanistanın hayati menfaatleri icabı olan iki devlet arasındaki dostluk , işbirliği ve mevcut ittifaklar icaplarının yeniden ve hatta daha kuvvetli olarak ihyası imkanları gereği gibi el'e edilmiş , NATO tesanüdünü ve NATO'nun sağ kanadının müdafiasını zayıflatan esaslı bir ihtilaf izale edilmiş bulunmaktadır .

Şu nokta da çok mühimdirki Türkiye ve Yunanistan , en halledilmez gibi görünen milletlerarası bir ihtilafın , karşılıklı iyi niyet ve adalet hisleri hakim oldu mu takdirde , sulh yolu ile halledilmesinin mümkün olduğuna dair en güzel bir örneği vermek şerefini kazanmışlardır .

Uzlaşma zihniyetinin bu zaferi , bütün bür dünya hükümetleri ile efkariumuniyesi ve matbuatı tarafından istisnasız olarak büyük bir memnuniyetle karşılanmıştır .

Binnettice , Kıbrıs meselesinin halli mevzuunda Türk hükümetinin takip ettiği politikanın , Londra anlaşmalarında mana ve ifadesini bulmuş olduğu şüphesizdir . "

Sundan sonra Kasım Güllek ile Fethi Çelikbaş tarafından verilen bir takrir okunuyordu . " Müzakere edilen konu hariciye vekilinin , dış işleri komisyonunda bu sabah ifade ettiği üzere ; (Londra konferansında ifadesini bulan hükümet politikasının tasvibedilip edilmediğinin) tesbitidir " diyen bu takrirden , anlaşma metinlerinin tetkiki için toplantının tahiri talep ediliyordu .

İsmet İnönü'nün Görüşü

BMM . in 4 mart 1959 çarşamba günü toplantısında , " Kıbrıs mevzuunda hükümetin takip ettiği politikanın tasvibi hakkında başvekalet tezkeresi " üzerinde müzakere açılıyordu .

CHP meclis grubu adına İsmet İnönü , Kıbrıs anlaşmaları ile ilgili muhalefetin görüşlerini şöyle açıklıyordu ;

"Muhterem arkadaşlarımız , Kıbrıs ihtilafının halli için hazırlanan vesikaları tetkik ettik .

Bu vesikalar , şimdiye kadar tarafların takip ettikleri tezleri terk ederek yeni bir esası takipetmeleri neticesinde meydana gelmiştir . Bilindiği gibi , Kıbrıslılar arasında ve Türkiye ile Yunanistan arasındaki dava , son zamanlarda öz ve kesin çehresini

./.....

bu şekilde göstermişti ; Kıbrıs ihtilalcileri ve Yunanistan devleti , kâh " Self-determination " veya " Auto-disposition " veya bu bağımsızlık talohi şeklinde dolayısıyla , kâh İngilizlerin keyifsiz garstoz çıkmasını isteyen bir müstenleke kavgesi şeklinde doruğunda doruğunda , Kıbrısın Yunanistana iltibakına istiyorlardı .

Türkiyenin resmî isteği , Kıbrısın Yunanistana iltibakından kendi müdafaa ve emniyet hakları ve irâdelerinin selâneti bakımından mahzurları dolayısıyla İngiliz idaresinin kalması ve Adanın her halde başka bir devletin eline geçmemesi safhalarından geçerek , en son bu prensipte ifadesini bulmuştu ; Kıbrıs'taki Türk menfaatleri ve Kıbrıs sınırlarının bir arada yaşama imkânının kalması sebebiyle Kıbrıs adasının , Türkiye ve Yunanistan arasında tahsisinden başka çare yoktur , denilmiştir .

Bu tarz , Türk hükümetinin son tedâkürü olan tek müddet keçliste kesin karara bağlanmış ve bu kararı milletten benimsenmesini temin için berger yapılmıştır .

Şimdi müddetde bulunan vesikaların mahiyeti , hükümetler tarafından şimdiye kadar takip olunan karşılıklı iki tezin terkolunması ve yeni bir esas istikametinde Kıbrıs ihtilafının hallolunması taraflarındadır . Bu tarafların nihai safhasında emrivaki olarak kabul ve imza edilmiş bir şekilde meclis huzuruna gelmektedir .

Tekrar ifade etmek lazım gelirse , müddetdeki prensip anlaşması tarafların şimdiye kadar ettikleri , Yunanistana iltihak ve Adanın tahsisini terlerinin kati olarak beyan edilmesi ve bu meselede dayanılmaz iki cemaatin beraber yaşamasına imkan eden bir hal tarzıdır . İlk önce bu temel hakikatı dikkatinizi söylüyoruz . Son , bu bağlamda o kadar kesin tasahhüflerden ve emleketlerde geniş galayenlerden sonra , hükümetin kendiliğinden prensip defistirmesinin meclis huzurunda beydedineye deyer olduğunu belirtmek isteriz . (1)

Ancak , yeni müzakere prensibinin sülh davasına ve memleketimize ve hatta Kıbrıs halkına getirmesi muhtemel olan faydalara çok kıymet veriyoruz . İkinde bulunduğumuz ittifak manzumesinde umumî selânet ve emniyet bakımından kuvvetli sebeplerin bizi anlaşmaya sevkettiğini tekdîr ediyoruz . Bu arada , kuvvetli dostların çok tesirli nasihatlerinin ehemmiyetli bir hissesi olduğunu tahmin etmekte güçlük çekmiyoruz .

Bütün bu sebeplerle , Kıbrısın mecburi bağımsızlığını esasına dayanan yeni müzakere istikametinin , arz edeceğimiz kayıt ve şartlar altında terzibine tarafların .

Bu kararın bizim için temel şartı şudur ;

Biz taksim tezinin kati olarak vazgeçtiğimiz gibi , müstakim Kıbrıs emniyeti ve Yunan devleti Kıbrısın Yunanistana iltihaki ihtimalinden kesin olarak vazgeçmişleridir . Anlaşma vesikaları iki tarafın tezleriği bertaraf etmiş olmak maksadıyla hazırlanmıştır . ne dereceye kadar maksadın temin olduğunu tebliğ etmeye mecburuz . Çünkü , anlaşmanın kıymeti ve ciddiyeti her şeyden evvel bu noktadaki vuzuha ve samimiyete bağlıdır . İlk önce , taksim tezinin ne suretle bertaraf edilmiş olduğunu söylüyoruz .

Aneyasa projesinin 22 inci maddesinde Kıbrısın tamamını veya kısmen her hangi bir devletle birleşmesini veya tahsime nünce olacak tarzda bir istiklalin mümkün olmayacağı tasrih edilmiştir .

Yine Aneyasa hükümlerinden olmak üzere , Türkiye , Yunanistan ve İngilterenin Kıbrıs devletinin istiklalini , toprak

(1) Yurd çapında nitinler tertip edilmiş ve (Taksim)fikri millete maledilmek istenmiştir .

bütünlüğünü ve Anayasanın temel hükümlerini garanti eden bir anlaşmanın akdedileceği yazılmıştır .

Anayasa hükümlerine atfen , Kıbrıs Cumhuriyeti ile Türkiye , İngiltere ve Yunanistan arasındaki Garanti anlaşmasının özü şudur :

Kıbrıs Cumhuriyeti hangi devletle olursa olsun , siyasi veya iktisadi bir birliğe tamamen veya kısmen katılmamak taahhüdünü deruhte ediyor . Bu maksatla , Adanın her hangi bir devletle birleşmesini veya taksimi hususlarını doğrudan doğruya veya dolayısıyla mümkün kılacak her türlü faaliyete mennu olduğunu ilan ediyor .

Buna karşılık teminatçı üç devlet , anayasa ile müesses durumu kayıttikten sonra , Adanın her hangi bir devletle birleşmesi veya taksimi payesini güden her türlü faaliyeti imkanları nisbetinde menetmeyi taahhüdediyorlar .

Garanti anlaşmasının şimdi söyliyeceğin maddesine dikkatinizi çekeceğim . Üçüncü maddede deniliyorki , işbu anlaşma hükümlerinin ihlali halinde teminatçı devletler lüzumlu tedbirleri almak üzere kendi aralarında istişare ederler . Mühterak veya birlikte tesbit edilmiş bir hareketin ifasının cayrını mümkün olması halinde , garanti eden üç devletten her biri eski nizama iade etmek için harekette serbest bırakılıyor .

Şimdi , bu maddeyi , anayasaya aykırı olarak bir taksim tezini takip edeceklerin kullanılmasına imkan olup olmadığını düşünelim . Adanın dışı böyle bir teğebbüste İngiltere ve Yunanistanın tarafsız kalarak Türkiyeyi serbest bırakacakları tasavvur olunamaz . Zaten , Kıbrıs adasında iktidarda bulunan halkın çokluğu aleyhine bir taksim tezinin tatbik olunabilmesi , artık maddeten tasavvuru mümkün olmayan bir harekettir .

Bu suretle , Garanti anlaşmasında , taksim tezinin hukukun olduğu gibi , fiilen de tatbik edilmesine hakikaten imkan bırakılmamıştır .

İçin , bir taraftan müstakil Kıbrıs Cumhuriyeti anlaşmasını yapıp , onun altında , Kıbrısın taksimini fiilen düşünmüş olmamıza ihtimal yoktur .

Burada , taksim tezini bertaraf eden ikinci bir kayıt vardır . Kıbrıs anayasası ihlal olunursa ve diğer müttelikler alakadar olmayarak yalnız Türkiye kuvvetini kullanırsa , bu halde dahi Türkiye haklı , müdahale ile munhasıran eski nizama , yani bağımsızlığı yeniden tesis etmektense ibarettir .

İhlali ve bunu tamir için müdahale fedakarlığını öne sürerek taksim tezi kendiliginden avdet etmiştir , iddiasına düğmeneyi Türkiye başından taahhüdetmektedir . Bu taahhüdü hilafına hareket etmesine hukukun olduğu kadar , maddeten de imkan yoktur .

Kıbrıs Cumhuriyeti ile Türkiye ve Yunanistan arasında ki İttifak anlaşması , Kıbrısın istiklaline ve bütünlüğüne karşı doğrudan doğruya veya dolayısıyla vukubular tecavüzleri defetmek içindir . Tecavüzün doğrudan doğruya veya dolayısıyla olan şekli üzerinde Türkiye ile Yunanistan mutabık olurlarsa mühterak müdahale kolaylıkla işler . İttifak olmazlarsa meselelerin , ya iki devletten birinin hareketi ile yahut Türkiye ile Yunanistan arası

/....

da ihtilaf şeklinde DörtlÜ andlaşma hükümleri içinde mütalâa edilmesine mecburiyet hasıl olur .

Müşterek kararlaşla kurulan , askeri kuvvetler , devletler arasında ihtilaf olmadığı hallerde işleyebilecek bir kuvvet mahiyetindedir . Bu müşterek kararlaşın devletler arasında ihtilaf olduğu zaman , mesela taksim uğrunda Türkiye lehine bir askeri müeyyide olmak mahiyeti yoktur .

Buraya kadar verdiğimiz izabattan anlaşılmalıdırki , taksim tezi hukukan olduğu kadar , fiilen de bertaraf edilmiştir .

Şimdi ENOSIS , yani adanın Yunanistana iltihakı keyfiyetinin nasıl bertaraf edildiğini tetkik edeceğiz .

Anayasanın 21 ve 22 inci maddeleri , taksim tezinde olduğu gibi bir yabancı devletle birleşmenin de mümkün olmayacağını kabul etmektedir . DörtlÜ andlaşmada , taksim tezi ve birleşme tezi , Kıbrıs cumhuriyeti ve temibatçı devletler tarafından müsavî derecede redolunmaktadır DörtlÜ andlaşmanın 3 ncü maddesi bir ihlal halinde müeyyide tatbikini düşünmektedir . Maddenin Enosis ihtimalinde ne dereceye kadar tesirli bir surette tatbik olunacağı yakından tetkik olunmaya değer .

Akidler istişare edecekler , müşterek veya beraberce kararlaşdırılmış bir hareket mümkün olmazsa , her biri eski nizama yeniden tesis için haklarını mahfuz tutacaklar . Şimdi , bir enosis hareketine karşı Yunanistanın bizimle beraber olması az muhtemeldir . İngiltere müdahale için kati bir taahhütle bağlanmamıştır . İngiltere , anayasanın ihlal edildiğini ve müdahale lüzumunu teslim etse bile , bu maksatla yapılacak askeri harekate iştirak edip etmemek kendi takdirine kalmıştır . İngiltere bu şekilde hareket ederse , müdahale , DörtlÜ andlaşmadaki gibi , beraberce kararlaşdırılmış olur , ama , müşterek olmaz . Bu halde , davanın ihlaline karşı Türkiyenin yalnız başına harekete geçmesi mevzu bahis olacaktır .

Ayrıca unutmamalıki , böyle bir zamanda andlaşmayı ihlal eden Kıbrıs cumhuriyeti Birleşmiş Milletlerin azası bulunacaktır . İhtilaf , bütün dünya Teşkilatının ve hususiyle Güvenlik Konseyinin müşterek meselesidir . Bu vaziyette , Türkiye , eğer süratle hakkını kullanarak müdahale imkanına malik olursa , yapacağı haklı bir emrivakiyle davasını kazanabilir . Halbuki şartların , tarafımızdan süratli bir askeri hareket yapmaya müsaid olduğu ve her zaman olacağı iddia edilemez . Bu sebeble , anayasa dışı teşebbüs edilecek ENOSIS hareketini , işbu andlaşma hukukan bertaraf etmiş görünse de , fiilen bertaraf etmemektedir . Halbuki , taksim tezi , hukukan olduğu gibi , fiilen de bertaraf edilmiştir .

Dış işleri bakanının beyanları , akidlerin hareketlerinde hüsnüniyetin esas olduğuna istinad etmektedir . Anlaşma vesikaları her ihtimale göre tedbirler düşünüşünden , taksim hakkında olduğu gibi iltihak hakkında da alınan tedbirleri hakiki deşeri ile takdir etmek hüsnüniyetin icabıdır . Zaten bizim kanaatinizce iki cemaatin beraber yaşamasını tenin edecek anayasa hükümleri o kadar muflaktirki , bunların hüsnüniyetle işletilmesi , ancak ve ancak , her iki cemaatin beraber yaşamaktan başka bir çareleri kalmamış olduğuna ciddi olarak inanmalarıyla mümkündür . Cemaatlerden birine kanun dışı olsa da , fiili bir hal inkarı görüldüğü müddetçe , anayasa maddelerinden herbiri , işleme büyük güçlükçe uğrayacaktır .

/.....

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

9.-

Muhterem arkadaşlar , görüyorsunuzki Yunanistana iltihakın bir gün emrivâki yapılmasına mani olacak yeter müeyyide konulmuştur . Bu suretle , anlaşma için yeni bir istikamet bulmaya karar verildiği gün , ilhaki bertaraf etmek kararında tam tedbirler alınmıştır . Tadbir yalnız taksimi bertaraf etmek hususunda kesin şekilde alınmıştır . Açık bir surette bizim müzakereciler , kendi gayelerini gerçekleştirilmede eksik kalmışlardır . Bu eksiğin tamamlanması lazımdır .

Bu eksiği barınmak için müzakereciler elbette askeri çare aramış olacaklardır . Anlaşılıyor ki , bu çarenin tonini mümkün olamaz . 650 kişilik bir birlikten anayasanın ihlaline mani olmasını istemek elbette akla gelmezdi . Ahdi ve siyasi bakımdan tam çare aranmışlardır ? Yoksa istihsal mi edeneğlerdir ? Bilmiyoruz . Ancak kanaatiniz şudur ki , sözlerinin önündeki bir ahdi çareyi ihmal etmişlerdir . Bu çare şudur ; 23rtilü anlaşmada iltihak veya taksim teğebbüsü aleyhinde müsterek hareket temin edilemezse Yunanistanın alacağı vaziyet tasavvur edilebilir . Fakat , İngilterenin , anayasa ihlaline karşı mutlaka müsterek teğebbüs taahhüdüne girmesi lazım idi . İngilterenin kesin taahhüdü olunması mütecavizi teğvik edecekti . İngiltereden böyle bir taahhüdü istemeyi mümkün ve haklı buluyorum . Mümkündür , çünkü İngiltere , ihlal halinde takdir ederse müdahale etmek hakkını zaten kabul etmiştir . Bu suretle , Akidlerden her hangi birisi aleyhinde yeni bir vaziyet almaya davet edilmiş olmayacaktır . Mesle , sadece İngilterenin eski nizama iade için menfaati ihlal edilen devletle birlikte herhalde müsterek harekette bulunacağını beyan etmesinden ibarettir .

Böyle bir talepte hakkımız vardır . Çünkü , nihayet kanun dışı bir hareketi menetmeye iştiraki istiyoruz . Yunanistan , ilhak tezini hukukan olduğu gibi , fiilen de barınmaya mecbur olduğundan istediğiniz teminata itiraz etmesi için sebep bulunmak lazımdır .

Notiçeye başlıyorum ; Yunanistana iltihak kapisını fiilen açık barınmakta olan anlaşmanın eksiği tamamlanmadıkça bunu kabul etmekte mazur olduğunuzu beyan ederiz .

Muhterem arkadaşlar ;
Gene hayati ehemmiyeti olan diğer bir mesele de Türkiyenin adadık Türk cemaatine iktisadi hernevi yardıma yapabileceğinin gerektiği şekilde tasrih edilmiş olmasıdır .

Anayasanın 24 üncü maddesinde kendi cemaatinizin eğitim , kültür , spor ve hayır müesseselerine yardım edebileceğiniz yazılmıştır . Bu kâfi değildir . Mutlak olarak , cemaatinizin mali ve iktisadi ihtiyaçlarına keşkilmeniz temin edilmelidir . Azlıkta olan cemaatlerin yaşamları ancak iktisadi şartların elverişli olmasına bağlıdır . Biz , bunun , tarih boyunca çok misallerini görmüşüzdür . Şimdi beraber yaşama şartlarını kurarken , en esaslı bir maddeyi ihmal etmemeliyiz . Diğerleri bakanın , istediğimiz kadar mali ve iktisadi yardım yapabileceğinin yolunda enümlendeki teminata bir bakıma kayıptır . Bu ifade ile anayasa maddesine mutlak surette yardım kaydının konmasına ciddi bir mani bulunmadığını gündiden söylemiş olmaktadır . Durum gerçekten böyle ise , kolay tahakkuk ettirilebilecek bir talepte bulunuyoruz demektir . Ama bu kayda ihtiyac vardır . Zamanla şifahi teminat unutulur , vesikalara giren notinlerin hükümleri devam eder .

./....

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

İleride bir güçlüğü mahal kalmamak ve bugün de geniş bir huzur sağlamak için , mutlak iktisadi yardım hükümlerinin kayıt ve tasrih edilmesi , hayati bir ehemmiyeti haizdir .

Mâruzatımı çok esaslı iki noktada tesbit ediyorum . Hükümetin bunları nasıl tasmin edebileceğini öğrenmek istiyoruz . "

Londra anlaşmalarının müdafası

Kıbrıs ile ilgili anlaşmaların hazırlayıcısı , devrin dış işleri bakanı Zorlu , muhalefet lideri İnönü'ye verdiği cevapta diyordu ki ;

" Sayın İnönü alakalı hükümetlerin Kıbrıs meselesinde evvelce ittihaz etmiş oldukları politikalarını terk ederek yeni bir esas üzerinde mutabakata varmış olduklarını kaydetmekle sözlerine başladı . Kuayyen ve sabit menfaatlerin korunabilmesi için elbette muhtelif usul ve çareler vardır . Düveli ihtilafların hallinde en mühim usul ve en iyi çare hiç şüphesiz , muhasım olan tarafın muvafakatini elde etmek suretiyle , milli menfaatlerin himaye edilmesinin teminidir . Arkadaşlar , huzurunuzda çıkardığımız anlaşmaların temelleri bu esaslara dayanması bakımından milli menfaatimize en uygun olanıdır .

Şimdi sayın İnönü'nün anlaşma hususundaki mütalaalarına geçeceğim . Sayın İnönü buyurdular ki , bizim için esas ENOSIS'in , yani iltihakın bertaraf edilip edilmemiş olmasıdır . Yunanistan için asıl esas , taksimın bertaraf edilip edilmemiş olmasıdır . Kendilerinin beyanlarından anlamış olduğunuz veçhile gerek taksim , gerek Enosis'in bertaraf edilmesi aynı maddelerin içinde yer almış bulunmaktadır . Bu , garanti anlaşması ve Kıbrıs anayasası maddelerinde aynı şekilde yer almış bulunmaktadır . Sayın İnönü , her halde vatanperverliğinin verdiği bir hassasiyetle olacaktır ki , hakikatte aynı şekilde tasrih,tesbit edilmiş olan bu teminat taksim için temmen , enosis için ise eksik şekilde mevcut bulunduğunu ileri sürdüler .

Kendilerine arz etmek isterim ; Anayasa mucibince hem taksim , hem de enosis aynı katiyetle rededilmektedir . Garanti anlaşmasına gelince ; Garanti anlaşması aynı maddeyi teminat altına almakta ve her iki ihlal hâli karşısında teminat veren memleketlerin aynı şekilde hareket edeceklerin ifade ve tasrih etmektedir . Şu halde eğer teminat enosis için yoksa , taksim için de yoktur , arkadaşlar . Binaenaleyh her iki memleketin mukaddem iddialarına karşı aynı şekilde teminat mevcut bulunmaktadır . Her iki memleket aynı hükümlerden istifade etmektedir . İkisi arasında bir fark gözetmeye imkân yoktur .

Vaziyeti mütalâa edelim ; Parz edelim Yunanistan ve Kıbrıs'taki kamu cemati enosis'e ait faaliyetlerde bulunuyorlar . Bu faaliyetler ya icrai şekilde veya propaganda şeklinde oluyor . Hüküm sarıhtır . Türk cematinin temsil eden Cumhurbaşkisi Kuayyini ortaya çıkacak diyecek ki , anayasayı ihlal etmeye gidiyorsunuz , ben emniyet hususundaki veto hakkını kullanmak isterim . Bunun yanında üç memleket yani Türkiye , İngiltere ve Yunanistan ortaya çıkacaklar ve anayasanın ihlaline müsaade edemeyiz , diyeceklerdir . Veyahut

./....

bu memleketlerden yalnız birisi buna münaaat etmek isteyecek , bu takdirde diğer ikisi müştereken hareket edecektir . Yahutta ikisi münaaat edecek , diğer biri harekete geçecektir . Şimdi hukukadüvel ile ve siyasi tarihle uğraşan arkadaşlar gayet iyi bilirler ki , müşterek garanti halinde , müşterek teminat mevzuunda en mühim nokta güdür ; Taraflardan birinin teminatı , diğerlerinin harekete geçmesini önler , müşterek garanti halinde ehemmiyetli olan cihet müştereken veya ferdan ferda hareket serbestisini temin etmektedir . Binnenaleyh sayın İnönü'nün burada zaf olarak gösterdiği husus , hakikatte bir kuvvettir .

Besela , bu garanti anlaşmasındaki hükümleri Avusturya anlaşması hükümleriyle mukayese ediniz ; Orada " Böyle bir hareket memnurdur " der . Fakat öyle bir hareket zuhurunda ne yapılacağı tasrih edilmiştir . Kıbrıs anlaşmasında ise , diğer iki taraf razı olmasa da , doğrudan doğruya harekete geçmek isteyen devletin harekete geçebileceği tasrih edilmiştir .

Şimdi vaziyetlerimizi mukayese edelim ; Yunanistan adadan 600 mil , Türkiye ise 40 mil uzaktadırlar . Bu noktaya lutfen dikkati tekdif ediniz . Anayasayı ihlal eden bir vaziyet zuhurunda , Adaya 600 mil uzaktaki bir devlet mi , yoksa 40 mil uzaktaki bir devlet mi daha çabuk gelebilir ?

Şöna sayın İnönü Kıbrıs'ın Birleşmiş Milletlere aza olacağından bahsettiler . Kıbrısın Birleşmiş Milletlere aza olması bizim hakkımızı selbetmez . Çünkü bu yaptığımız anlaşmalar da Birleşmiş Milletlere kayıt ve tescil ettirilecektir .

Kıbrıs cumhuriyeti bu anlaşmaların ışığı altında oraya aza olarak girmiş olacaktır , Binnenaleyh , Birleşmiş milletlerin bu hususta yapacağı hareket ancak anayasa ve Garanti anlaşmalarını ihlal eden memlekete karşı olacaktır .

Sev ili arkadaşlarımız , görüyorsunuz ki , burada zaf diye ileri sürülen hususat kuvvetten başka bir şey değildir .

Sayın İnönü , (İn iltorenden ayrıca bir taahhüd alınmalı idi) dediler . İnciltore , ahdin , ihlali halin müştereken hareket etmek taahhüdünü esasen almış bulunmakta ve ayrıca diğer iki memleket gibi , müşterek hareket hususunda mutabakat hasıl olmadığı taktirde tekbaşına harekete geçmek hakkını da mahfuz tutmaktadır . Bundan fazla taahhüde giremez . Aynı şekilde Türkiye müştereken veya müferiden müdahale hakkına sahip olmakla kendi menfaatlerini teminat altına almış bulunmaktadır .

Binnenaleyh , enosis veya takain hususunda teminat temdir . Bu teminatın , her zaman söylenek istediğim ve söylemekten daima memnuniyet duyduğum gibi , ilk önce üç Müttelik Devletin , yani böyle bir badireden aklisellikleri sayesinde çıkmış olan üç Müttelikin birbirlerine karşı olan hüsnüniyetine , anlayışına , ittifaklarına ve menfaat birliklerine olan imanına dayanmaktadır . Ünsen sonra da diğer içiniziciler - ki hiç bir zaman bunu zannetsen - nakar ahdeci olmak isteyecekler olursa oormak isterim ; Bu halde en kötü vaziyette düşecek olan 26 milyonluk ve Adaya 40 mil mesafede bulunan Türkiye'dir ? Cyle zannediyorum ki , sayın İnönü'yü bu hususta tetmin etmek olman lazımdır .

Şimdi ikinci hususa geçiyorum ; O da yardım meselesi . Anayasada hayır cemiyetlerine , içtimai cemiyetlere , mekteplere , irfan ocaklarına , işyeri cemiyetlerine her iki devletin de yardım edebileceği tasrih edilmiş bulunmaktadır . Kendilerinden rica ederim . Her hangi bir devlet anayasasında buna münaasıl bir kayıt bulurlarsa , ben- /...

kendilerini tebrik edeyim . Çünkü başka anayasalarda böyle bir kayıt yoktur .Bu yolda bir kaydın konulması Türkiye ve Yunanistan arasındaki dostluğun bir tezahürüdür .Ve anavatanlarına bağlı iki cemaate ait hakların tanınmış olmasından ileri gelmektedir .Bunun iktisadi sahalar da teşmili kabildir . İktisadi sahada anlaşma yapmak daima Türkiyenin inkamı dahilindedir . Bu vesileyle hatırlatmak isterim ; Türkiyenin orada kurduğu bankaları vardır . Bankalar vasıtasıyla iktisadi yardımı daima yapılabilir . Bunlardan ayrı ne gibi bir yardım temini istiyorlar ? Türkiye hastane kurabilecek , doktor gönderebilecek , Üniversite ve mektepler açabilecek , din adamları gönderebilecek . Türk cemaatine ait işlerde , banka , kooperatif ve saire işlerinde eksik olan teknik elemanı temin edebilecek . Bunlar azıdır . Ayrıca unutmamak lazımdır ki , bu adadaki Türklerin durumunu iyice , mütalaa ederseniz , onların anavatan Türklerinden daha zengin olduklarını görürsünüz . Böyle olmasına rağmen , onların cania olarak kuvvetlenmesi ve neşvünema bulması için yardım hususunda ayrı bir madde koydurmuş bulunuyoruz .

Devrin dış bakanı şöyle neticeye geliyordu ;
" Yapılan Anlaşma ile , hakikaten her üç taraf da kendi menfaatlerini karşı tarafın haklı iddiaları ile hudutlandırmak imkanını bulmuşlar , istikbali temin etmişler ve Kıbrıs adasının hem daha büyük ve müreffeh bir istikbale doğru ilerlemesini , hem de bu ilerleme esnasında kuvvetli dostluklara istinad etmesini sağlamışlardır . "

Devrin iktidar partisi D.P. nin Meclis grubu adına konuşan Zeyyat Mandalinici de konuşmasında belirtiyordu ki ;

" ... Bu anlaşma tek taraflı olarak verilmiş bir borç senedi , bir noter senedi değil , karşılıklı taahhütleri tasarrun eden bir vesikadır . Bir tarafın her hangi bir suiniyeti karşısında , diğer tarafın politikasını revize etmesi her zaman için mümkündür . Kaldı ki , mevcut vesikaların 21 - 22 nci maddelerinde bu husus düğünmüş ve garanti anlaşmasının 2 nci maddesinde de biraz evvel sayın İnönü'nün ve hariciye vekilinin kaydettikleri şekilde ; eğer istişare netice vermezse tek başına hareketi dahi mümkün kılan klozla tahkim etmiş bulunmaktadır . "

" ... Yunanistan bu anlaşma ile Kıbrıs meselesinde zararlı taahhüt etmiş ve Kıbrısın tealisi için Yunanistan uhdesine şeref vazifeler almış bulunmaktadır . Türkiye için de aynı durum vârid . Kıbrısın Anadolu için zararlı olabilecek durumu bertaraf edilmiş ve Kıbrıstaki ırkdeşlarımızın huzur içinde yaşamaları temin edilmiştir . "

Kasım Gülek'in tenkidleri

Anlaşmalar üzerinde konuşan Kasım Gülek (CHP) , bunların " bir emrivaki halinde " Meclise getirildiğini tasrih ederek diyordu ki ; "Enosis üzerinde Kıbrısın Yunanistana ilhaki üzerinde hassasiyet durmanız yerindedir . Tarihte bunun acı bir takım misalleri vardır . Girit işi Türkiyenin hala hatırladığıdır . 19 uncu yüzyılın sonlarında yine buna benzer bir yolla Girit Türk imparatorluğuna caniasından ayrılmıştı .Orada da yine terör çıktı , orada da yine böyle bir idare sona erdi , adayı kaybettik . O vakit de " Girit bizim canımız ,feda olsun kanımız " demiştik . Ama bu bir caide vermedi . Otonomi idaresi /....

Devlet Arşivi Genel Müdürlüğü

Devlet Arşivi Genel Müdürlüğü

Devlet Arşivi Genel Müdürlüğü

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

13.-

sona erdi . Onun için bir takım tegebbümlerin adada mümkün olması ihtimali üzerinde Türk milletinin hassasiyetle durmasını yerinde kabul edersiniz . Dış bakanımız Türkiye ile Yunanistan her ikisi de fedakarlık ettiler , hem takımı , hem enosisi bertaraf etmişlerdir , anlaşmada vardır , Garanti anlaşmasında vardır , buyurdular . Ama üzerinde ehemmiyetle durmamız lazım gelen fiili garantidir . Luahede yasak etmiş , fakat yasağa rağmen enosis lehinde bir takım tegebbüslerin adada meydana geldiğini tasavvur buyurunuz . Adada seçim yapılır , seçimden sonra adada ehemmiyetli olarak enosis lehinde bir bareket çıkarın , o vakit üç devlet istişare edeceklerdir . Gturup istişare eden üç devletin kararlarına karşı Türk cumhurbaşkanı Yardımcısının vetosu vardır . Ben emniyet bakımından vetomu kullanacağım der . Fakat bunun o kadar değeri olduğuna kaani değilim . Çünkü devlet bir neticeye varamadıkları vakit bareket serbestisini muhafaza ederler . Bunlar anlaşmalarda vardır . Bu , ne demektir ? müdahale hakkını haiz olur , demektir . Müdahale nasıl olur ? Müdahale silahlı kuvvete kadar gidebilir . Silahlı kuvvete kadar gidebilir (çeyince için ehemmiyeti bir kat daha ehemmiyet kazanır . Ben bunun tafsilatını girmeyeceğim . Benden sonra askerlik işlerini bilen bir arkadaşımız bunları huzurunuzda ifade edecektir . "

Kesim Çilek , İsmet İnönü tarafından yapılan tenkidlere katılıyor , " Belirttiğimiz endişeler içinde bir çoğlarının ictlah edilmesi kabil olduğuna kaaniiz"diyordu .

Tekrar söz alan dış işleri bakanı , yapılan tenkidlerden birini şöyle cevaplandırmıştı :

"Diyorlarki (Bizim orada ancak 650 askerimiz olacaktır . Bununla mı , 650 askerle mi müdahale edeceksiniz ?)Buna bize Yunan cemaati lideri de söylüyor ;(Bir gazetede şu çıktı diye yarın başına asker yağarsanız ne olur ?) deri . Kendisine (Asker sizin kapınıza gelmek için değildir . Oradaki teğriki mesaininbir nümunesi imtisalidir) derik . Biz Adaya mütemadiyen jandarma kuvvetiyle tahakküm etmek gayesinde ve iddiasında değiliz . Fakat eğer orada Anayasa ihlal edilirse 26 milyon hazır olduğu muhakkaktır .

Türkiye hakiki menafini temin edebilmiştir . Oradaki Türk cemaatinin inkıfapını , Türkiyenin de yardımlarıyla tamamiyle temin etmiş olacağı gibi , her Türkün adada bir eknalliyet unsuru gibi değil , fakat adanın idaresinde söz sahibi bir efendi gibi dolgunasını temin etmiştir . "

CHP milletvekili emekli albay Necati İltter tarafından yapılan tenkidler ve işaret edilen tehlikeler

Ann muhalefet partisinden Necati İltter (Sivas) , " ENOSIS'in kapısı kapanmamıştır " diyor ve şu noktalara işaret ediyordu ;

" Yapılan garanti anlaşmaları adanın gerek dışarıya , gerek içeriye karşı müdafasını nasıl sağlamaktadır ? Evvela adadaki kuvvet durumunu mütalaa edelim ; adada , adanın her tarafında çeşitli kuvvetleri bulunan İngiliz üsleri mevcuttur . Yapılan anlaşma gereğince İngiliz üsleri arasındaki yollardan , telefonlardan , sudan İngilizler faydalanacaktır . Binaenaleyh ada içinde İngilizler rahat rahat hareket edeceklerdir . Demek ki , adanın büyük kuvveti İngiliz

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

13

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Fon No: 30 1 0 0 - Kutu No: 38 - Dosya No: 228 - Sıra No: 1

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü 14.-

kuvvetleridir . Sadece adanın bilhassa dışarıya karşı korunması için bir müsterek kararname kurulmuştur . Bu kararda 950'si Rum , 650'si Türk olmak üzere 1600 kişilik bir kuvvet mevcuttur .

Şimdi arkadaşlarımız , içeride bir rejim değişikliği vukubulursa ve bu rejim , adadaki statüyü değiştirirse , Garanti andlaşmasını yapmış olan devletler birbirleriyle ittifak edebileceklerdir . Anlaşma mümkün olmazsa her üç devlet kendi başına harekete salahiyyetli olacaktır .

Şimdi bir an mütalaa edelim , elbette enosisi isteyenler bunu açıktan açığa isteyecek defillerdur . Böyle mütalaa bir nizam içinde enosisi bagvuranlar elbette bu tegebbüslerini gizli yapacaklardır . İttifakı muvaffak olmayınca ve adada rejim değişikliği olunca 650 kişilik Türk kuvveti büyük bir kuvvet olmadığından nötralize edilebilir . Şu halde adada Türk kuvveti olarak iş göreceğ bir kuvvet kalmıyabilir (Soldan , Türkiye var beyefendi , sesleri)

Böyle bir hareketin , rejim değişikliğinin , dışardan başka bir devlet tarafından yani garanti andlaşmasına imza koyan bir devlet tarafından seldini kabul buyurum . Şunu imkan dahilinde görüyorum . Siz ne ittifaklar , ne dostluklar gördük . Binaenaleyh bu andlaşma içerisinde , üçlü garanti andlaşmasını imza etmiş olan devletlerden birisi içeride vuku bulacak rejim değişikliğini enosisi doğru itmek için tasvip etmiş olabilir . Ve böyle bir halde içeride vuku bulmuş olan değişikliğin dışardan da takviyesi mümkün olur .

Ada içerisinde böyle bir değişiklik vuku bulduzu zaman Türkiye'nin adadaki kuvvetiyle fiili bir müdafiasının mümkün olmadığı açıktır . Böyle bir hareket vukubulduzu zaman bu hareketi yapanlar elbette neçit resmi yapmak için yapmazlar . Bu hareketi yapanlar bir netice almak için yapmışlardır . Garanti veren üç devletten biri tarafından bu hareket desteklenebilir . Şu güne kadar vukubulmuş hadiseleri hatırlıyalım . Ada içindeki rum nüfusunun vaziyetiyle , bunların EOKA içindeki mücadelcilerinden anlıyoruz ki , bir kaç gün içinde 50 - 60 bin kişilik bir kuvvet vücut bulabilir . Bunları andlaşmanın mealeketimiz hayrına olması için söylüyoruz , isterseniz dinleyin . Böyle bir hareket vuku bulduzu zaman demek ki Türkiye'nin adada mevcut kuvvetleriyle fiili bir müdafiası mümkün değildir (Soldan , nasıl olur , sesleri) Ada içerisindeki mevcut kuvvetlerden bahsediyorum , duyulmuyormu?

Demek ki , adadaki mevcut kuvvetlerle fiili müdafiası mümkün değildir . Tekrar ediyorum ; bu hareket dışardan tasvip görürse , gayet adadaki statü değişikliğinden fayda uman bir devlet mevcuten böyle bir hal İspanya harbinden beri görülmüş gönüllüleri meydana çıkarabilir . Adanın mevcut nüfusu böyle bir hal vukunda bir hafta içinde 50 - 60 bin kişilik bir muharip kuvvet vücutte getirebilir. (Soldan , biz de kurarız , sesleri)

Necatî İltis , " İstikbalde böyle bir sukast tertib edebilirler " diyerek ilave ediyordu ;
" Böyle bir vaziyet olursa ne olacaktır ? Türkiye cumhuriyeti hükümeti , hariciye vekilimizin beyanına göre harbe kadar gidebilecektir . Şimdi adaya hâkim olan İngiltere evvela böyle bir harekete müsaade edebilir mi ? Bu bir .
İkincisi ; Adada böyle bir vaziyet hâsıl olmuşa dışardan gönüllüler bunu destekliyorsa , İspanya , Kore'de olduğu gibi . Türkiye'nin böyle bir harekete tegebbüsünün bu günkü milletlerarası münasebetler içinde müşkül olacağı muhtemeldir , büyük zorluklara mâruz kalacağına şüphesiz yoktur .
/.....

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

İkincisi , askeri bakımdan da bir takım müşkülât olduğunu kabul etmek lazımgelir . Su askeri bakımdan olan müşkülâtın izahını burada yapmak mümkün değildir .

Şimdi muhterem arkadaşlarımız , üçüncü bir esas vardı . O esas Kıbrıs adasının stratejik durumu dolayısıyla Anadolunun emniyeti bakımından haiz olduğu ehemmiyet . Böyle bir hal tekevvün ederse ve Adada mesela bir Komünist rejimi veya Türkiyeye dost olmayan bir rejim yerleşirse Anadolunun emniyeti nerede kaldı ? (Soldan , Rades , Meia adaları burnunun libinde , seaları)

Biz eksik ve tedik görüşümüzün noktaları gösteriyoruz . Bunları dikkat nazarına alıp almamak elbette ekseriyet erubunun elindedir . Ama istikbal için , gelecek nesiller için huzursuzluk yaratabilecek , gelecek nesillere müşkülât doğuracak anağnaları akdederken çok düşünmek zorundayız . Bu vaziyette bizim görüşümüze göre İngiltere hükümeti adadaki mevcut fiilî durumu dolayısıyla , adadaki cumhuriyet ve anayasanın muhafazası için garanti verebilir . İngiltere hükümeti gelecek yıllar için , istikbal için bu garantiyi vermekten kaçnak istemektedir . Sonradan İçci partisi gelebilir diye düşünüyor , yarın ahval değişebilir diye düşünüyor . O zaman için serbestliği muhafaza ediyor . (Soldan , Sofru , dofru , seaları)

İngilterenin böyle bir garantiyi vermesi için hiçbir mani yoktur İngiltereyi bu garantiye zorlamak lazımdır . Bu garanti olmadıkça adada emniyet olmayacaktır (Soldan , Ürültüler) Burun değilse yarın , yarın değilse öbürün , üç beş sene sonra Ada uçup gidecektir (Soldan , gü-rültüler) O zaman sayın hariciye vekiliği belki bulup soramayacağız . (Soldan , Vah , Vah seaları) O zaman belki bizler de bulunmayacağız . (Soldan , gürlütüler)

Bizim görüşümüze göre , müşterek karargah adada emniyet tesis edecek bir kuvvet teşkil etmez . Bu , bir paravandan ibarettir . Askerlik bakımından hiç bir kıymeti haiz değildir . Binaenaleyh ada üzerinde gerek anadolunun stratejik bakımından emniyeti , gerek ada halkının haklarının muhafazası , gerekse orada devamlı şekilde suhur edecek ihtilafların Türk - Yunan dostluğunu bozması ihtimalini bertaraf etmek için adada İngilizler gibi Türkler ve Yunanlılara birer üs verilmelidir . Yunanlılara üs verilince Türklere üs verilmesinde mahsur olmaz . Müşterek karargah paravandır . elindeki kuvvetiği tesiri yoktur , boşluğu Bizim düşüncüklerinizi söylemek borcumuzdur . Nazarı dikkate alıp almamak sizlere düşer .

Diğışleri bakanının buna cevapları

Fatin Hüştü Zorlu " Sayın albay Necati İlt'er'in askeri mütalaalarını uzun uzun dinledik . Bir sulh getiren anağnadan bu derece harple alakalı sözler sarfederek bahsetmek meslekleri icabı olsa gerek . Fakat kendi sabaları bakımından da , bizim bakımımızdan da korkarım ki , bir hataya düşüyorlar . Lütfen dikkat buyurursanız , bütün mütalaalarında , müttefiklerden birinin teşvikiyle adada bir enosis hareketinden , ayrı ayrı Türk ve Yunan üsleri kurulmasından bahsettiler . Ondan sonra şunu unuttular ; Türkiye adaya 40 mil , Yunanistan 600 mil mesafededir . "

Zorlu , İngilterenin bu konuda bizim aleyhimize hareket edebileceği şüphesini de bir " vehim " olarak telakki ettiğini ilave ediyordu .

./...

Kıbrıs anlaşmalarını müdafaa eden ve hükümetin bu yolda aldığı tedbirlerin isabetli bulunupunun söyleyen Bahadır Dülfer (DP) den sonra söz alan ÇAP Ankara milletvekili Rifza Oğuz Bekata " Acaba bu mesele emin ve devamlı şekilde halledilmişmidir ?" sualini soruyor ve şöyle diyordu ;

Rifza Oğuz Bekata'nin tenkidleri

" 1.- İngiltere , bir millet , bir devlet olarak ne ister? Kıbrıs mevzuunda bugüne kadar sırtında taşıdığı külfetlerden daha çok kurtulmak , ve fakat kendisi ile alakalı siyasi , askeri menfaatleri daha muhkem hale getirerek , kati teminata bağlanmak ister . Bugün varılan anlaşmada İngiltere hükümeti bu maksadın gerçekleşmesinde tam ve kâmil olarak muvaffak olmuş bulunuyor . O halde bu anlaşmanın İngiltere hükümeti bakımından , son derece isabetle tasvip ve teşvik etmesi tabiidir .

2.- Yunanistan ne istiyordu ? Yunanistan için başından itibaren ENOSIS diye , ilhak diye tek bir tezi vardı . İlhak tezinden Yunanistan bugüne kadar hiç inhiraf etmemiştir . Şu halde bu anlaşma ilhak mevzuunu tahakkuk ettirmedikçesine , hatta bir madde ile menettiğine göre , Yunan hükümetinin fedakarlık üçgüsünü bu anlaşmanın metni ve manası içinde birlikte mütelâca edelim ;

Bu anlaşma , Yunan hükümetine ve Yunan menfaatlerine Kıbrısın yüzde 70'ini en meşru şekilde , yüzde yüz temin ve garanti etmiştir . Kalıyor % 30 . Bu % 30'un da kapısı açık . Çünkü anayasanın ve garantilerinin şu anda bize verdiği tereddütlerin içi için , ilhaki tamamen imkansız hale koymuş kati bir hüviyet , bu metin ve manaya verilmiş gibi görünüyor . Bu endişelerizi kürsüye getirmiş olmak vatanperverliktir . Bu itibarla mevzuadaki hassasiyetinizi tabii telakki etmek icap eder .

Şimdi geliyoruz bize ;

3.- Bizim Kıbrıs politikamız ne idi ve neyi elde ettik ?

Muhterem arkadaşlarımız , Büyük Millet Meclisine hükümetin şartı , bir çok hadiseleri görmemezlikten gelmek , bir anda unutturmak , olumsuz telakki etmek şeklindedir . Meselelerin üzerine yürümek , beşanmediklerimiz varsa bunların tekrarrüne meydan vermiyecek bir anlayışı , hâkim kılmak , Büyük Millet Meclisinin hükümranlılığı içinde anıca hükümeti murakabe ve ikaz etmek lazımdır . Şu halde arkadaşlarımız , bizim tezimiz ne idi ? Bunu iki cümle ile ifade edeceğim ; Hükümet ilk önce ; Kıbrıs mevzuu , İngilizlerin ve Yunanlıların bir iş meselesidir , bizimle alakalı değildir diyordu . Biz bu işe böyle başladık . İkinci merhale ; Kıbrıs Türktür , vatanın bölünmez bir parçasıdır , dedi . Böyle devam ettirdi . Sonra birden bire bu tezi de bıraktık , hadiselerin tesirine kapılıp Kıbrıs Türktür diyen cemiyetleri kapatmaya kadar gittik . En sonra taksir noktasına geldik durduk . Arkadaşlar , taksir tezi doğru idi , ekrî idi , bu bir yana . Fakat , Büyük Meclisin şu anında , bu mevzuu bir defa olsun dile getirmeden geçecek Türkiye Büyük Millet Meclisinin hükümrancılık haklarına ve murakabe duyusuna kayıtsız kalmaş oluruz . Bu asla bahis mevzu olmadıkça için bu merhaleyi iki cümle ile belirtmek istiyoruz .

Ne idi bu mevzu ? Önce hükümet ısrarla ele aldı ve Türkiye Büyük Millet Meclisine getirdi , Meclise mal oldu . Neail ? İttifakla . Sonra millete mal edildi ve (Ya taksim . ya ölüm !) Türk milletinin son kararı olarak Türk radyosundan dünyaya ilan edildi . Türk parlamentosundan da sen feragat haddi ve son fedakarlık hududu olarak ./....

olarak dünya parlamentolarına resmen bildirildi . Bu bir merhale dir ki , bunun bir defa daha dile getirmeden geçtiğimiz takdirde , Türkiye Büyük Millet Meclisinin milli menfaatlerdeki hassasiyetini tam ifade etmemiş oluruz . Onun için bu noktada duruyorum . Millet öyle bir hale geldi ki arkadaşlar , bugün cumhurbaşkanlığını tesit etmek durumunda bulunduğumuz Kakarios'u Newyork valisi , sadece davet etti diye , Atlas denizini protesto telgraflarıyla bezedik . Bunların hepsini bir anda unutamız diyorlar , bir anlaşmanın tahakkuku için , fakat bir defa hatırlamamız lazımdır , arzettikim sebep dolayısıyla . Şimdi artık mesele bitmiş diyoruz , peki . Ama bunca fedakarlık sonunda neyi elde ettik , bilmiyoruz . Bir dış anlaşmada , bir kaç devlet mümessillerinin oturup , dört başı mamur ve yalnız bir milletin yüzde yüz menfaatine bir meseleyi halletmelerine imkan yoktur , bu idrakın içindeyiz , gayet tabii . Fakat bu anlaşmada , güttüğümüz gayenin elden çıkmış olması gibi bir endişe duyuyoruz ; Taksim yolu artık hukukun ve fiilen kapanmış ; ihtihak kapısı ise aynı kuvvetle kapalı değil . Kuruluşa bakınız :

Bir-Kıbrısta İcra vekilleri beyeti 10 kişiden ibarettir . 7'si Rum , 3'ü Türktür . Cumhurbaşkanı Rum , cumhurbaşken muavini Türk olarak icraya iştirak ettiler mi 12 olur . 8'i Rum , 4'ü Türktür . İcra ne demek ? Hükümet ! Demek ki , Kıbrıs cumhuriyetinin kaderi bu hükümetin elindedir . Nasıl karar verir ? Anayasa tesbit etmiş ; Ekskeriyetle (Mad. 9) O halde görüşürsünüz ki icrada ekseriyet kumların elindedir ve icraya hakim onlardır . (Soldan , veto scaleri)

Çöleceğim .
İki- Tensilciler meclisi : Yüzde 70 Rum , yüzde otuz Türk olarak tahakkuk etmiştir . Yüzde 70 , yüzde 30 . Demek ki teçrii salahiyyet de ekseriyetle rumlardadır (Madde ; 6)

Arkadaşlarımız (Veto) dediler . Veto sonuna kadar iğlicebilecek bir mekanizma değildir . İyice tetkik edecek olursanız görürsünüz .

O halde işte şimdi asıl endişeye geliyoruz ; Demek ki , bu şartların altında - girmiyorum küçük toferruata - bu şartların altında acaba diyoruz , Türklerin taksim tezine son verildiğine ; icrada ve Tensilciler Meclisinde ise ekseriyetin rumların elinde bulunduğuna ve Garanti anlaşmasınının 3 ncü maddesinin ne dereceye kadar tahakkuk edeceği de bilinmediğine göre , ihtihak da , aynı sakınlıkta önenebilmişmidir ? İşte bu mühim noktada tereddütü menab olacak hususlar var . Taksim hukukun ve fiilen menedilmişdir . Enosis de hukukun menedilmiş gibidir , ama fiilen de menedilmiş midir , edilmişmidir ? İşte biz bu endişeyi izhar ettik ve haklı olarak tereddüt içindeyiz . Bu taktirde Kıbrıs ihtilafı şeklen kalmış , fakat Kıbrıs meselesi ortada kalmış oluyor , bizim için . Şimdi bir büyük prensip meselesi üzerinde de durarak sözlerimi toparlıyacağım .

Biz burada Türkiye Büyük Millet Meclisi olarak , milletin hükümrancılık haklarını sahip bulunan yegane teşekküdüz , bu gibi meselelerde parti zayıflarımız yer bulmaz . Milli menfaatlerin , hükümrancılık haklarımızın birleştiği davalarda Türkiye Büyük Millet Meclisinin çrefli ananesi hakim olur . O halde ben hariciye vekilini bir noktada itham ediyorum . Bunu Türkiye Büyük Millet Meclisi adına , vekilimize dayanarak yapmak istiyorum .

Muhterem arkadaşlar , Türkiye Büyük Millet Meclisi 16 haziran 1958 günü milli anlayışın son derecede güzel bir ifadesi olarak , ittifakla , bir karar verdi . Ve bütün dünya parlamentolarına bu kararını bildirdi . TMM'nin kararı olarak Türk milleti namına bildirdi . Bunu bir defa daha hatırlatacağım . "

/.....

Hıfzı Oğuz Bekata , (bu broğürün birinci sahifesinde bulunan) B.M. kararının tam metnini okuduktan sonra şunları ilave ediyordu ;

" Şimdi hükümetin , Türkiye B.M.'nin ittifakla verip nihai hal şekli olarak dünya parlamentolarına gönderdiği bu kararı üzerinde duracağım . Hükümete de ; " Senin salahiyetin buraya kadardır " diye tahdit eden Millet Meclisiniñ kararı açık ve katidir ..

Bu karar deñiřebilir mi , bir şartla deñiřebilir ; Hükümet Meclise gelip duruma arzettiği safhaları ifade eder , Meclis yeni bir prensip kararı verir , ancak ondan sonra hükümet gidip deñiřik şekli görüşebilir .

Türkiye B.M.' kararlarının tatbikinde ve hükümete verdiği salahiyetlerde son derece hassas olmaya mecburdur . Hükümete biz kendisinin salahiyeti hududunu tayin ve tahdit ettik , Hükümet salahiyetini açarak dilediği gibi , B.M.'nin kati kararına rağmen , aykırı tasarruflarda bulunacak , Türkiye Büyük Millet Meclisini daimi emrivakilerle karşı karşıya bırakacak ; hayır asla razı değıliz . Demekki hükümet , " Tasarruflarına Türkiye B.M. nasıl olsa kabul edecektir " hükmüne sahip .

Atatürk gibi , İnönü gibi gelip geçmiş ve gelecek hakiki devlet adamlarının , kararını almadan hareket edemedikleri ve önünde daime eğıldikleri B.M.'ni bir vekil peşine mi takmak istiyorlar?

İşte prensip itibariyle bu hareket anayasaya aykırıdır . hassasiyetimiz buradan geliyor . Bu hassasiyet yalnız benim hassasiyetim değıldir , bu hassasiyet yalnız bir partinin hassasiyeti de değıldir , bu hassasiyet Türkiye B.M.'nde de de , bugün de mevcut olan ve istikballere doğru aynı şekilde gitmesi lazım gelen şrefli anenenin , bu milletin hükümranlık haklarının hassasiyetidir .

Şu halde arkadaşlarım , neticeye geliyorum , Hariciye vekilini , salahiyetlerini tecavüz etmiş ve Türkiye B.M.'nin kendisine verdiği salahiyet hududunu gahsan açmış ve taksim fikrine nazaran çok daha geri bir anlaymaya irza koymuş durumda görmekteyiz .

Bu vaziyet karşısında , T.B.M.'nin verdiği bir karara hürmetsizliğınden dolayı kendisinin siyasi mesuliyeti telakkisi içindeyim .

Kalıyor anlağna ile alakalı kısım ; Burada noktalarını ifade ettik . Genelünüz istiyor ki , anlağna , ada halkının bugünü ve istikbalini garanti edecek devamlı emniyeti getirsin . Taksime mani olunduğu gibi , ihtihakı da fiilen men edecek bir sağlam garanti rahatlığı içinde olsun . Bu sağlanmakla bir daha Meclise böyle emrivakiler karşısında bırakılmamak şartıyla birleşelim . Bu anlağna içinde adanmış Türk halkının ihtilafları ve istikbali bugün anlağmada şekil bakımından tesviye edilmiş görünmekle beraber , yarın yeni baştan mesele olmakta devam edecekse ki , öyle intiba veriyor . Değılirse sarih izahat ve kati taahhütlerle şüphelerinizi izale etmek hükümete düşen bir vazifedir . "

Zorlu ; "Biz bu yola niye girdik ?"

Devrin dış bakanı Bekata'ya cevap veriyor , diyor ki :
"... Biz bu yola niye girdik ? Başından beri arz ediyoruz Bizce bu , taksirden daha faydalı bir yoldur . "Taksime niye gittiniz?" dediler . Bir imkansızlık karşısında gittik . Bir uzlağna için gittik . Bu arada taksirin esasen ilk defa yunanlılar tarafından ileri sürüldüğünü söyledik onlar tarafından ileri sürülen bir uzlağna imkanına doğru bir ışığa kogar gibi keştek , O zaman karşımızda oradaki Türklerin ehemmiyetini , Türk cematinin eğit meseleye tâbi olarak , ada /...

idaresine iştiraklerini kabul etmeyen bir rum cemaati , bir Yunanistan mevcut idi . Bu şart altında Türk cemaatini , başkasının tabakkamalı altında bırakamazdık . Fakat bugün yapılan anlaşma ondan daha ileri daha istikbal vadecici bir anlaşmadır . Takasın bir takım müskülünü de nefsinde cematmemektedir . . . . Hakka ve herkesin teminatına uygun , iştirak vadecici bir anlaşma yapılmıştır . "

Anlaşmaları öven Balıkesir DP milletvekili Haluk Timurtaş da diyordu ki :

" ... Adadaki Türklerin hak ve menfaatleri her bakımdan korunmuştur . Türkler adadaki hükümlerle hakkına müştereken sahip ve tamamen müstakildir . Adada müsavi haklara sahip ve federasyondan da ileri bir işbirliği içinde yaşayacaklardır . Hülasa , Türkler adada tecriif , icrai ve kazai salahi-yetleri ile her bakımdan müstakil bir varlık haline gelmek-tedirler , "

Fethi Çelikbaş'ın görüşü

Fethi Çelikbaş , anlaşmaları incelerken diyordu ki ;
" İhtilaf nasıl doğmuştur ? Türkiye için bu konu , Yunanistan bunun beynelmül bir ihtilaf haline getirdikten sonra ortaya çıkmıştır , hepimiz biliyoruz . Evvela Yunanistan Enosis meselesini ortaya attı . Biz ne dedik ? Bu , İngilterenin bir dahili meselesidir dedik . Binaenaleyh böyle diyen bir memleket ilerde bütün bu anlaşmalara rağmen fiilen yine böyle bir vaziyet ihdas edildiğinde , neyi düşünmeliydi ? Ealessef düşünülmemiş . Şunu düşünmeliydi ; her hangi bir şekilde ve her ne suretle olursa olsun anlaşma ihlal edildiği takdirde , statü ihlal edildiği halde Türkiye de ipso fakto , derhal takas talebi üzerinde ki hakkını muhafaza eder . Bu , yol arkadaşlar . Bilhassa dikkat edilmiş , ne var Türkiye için ? Şu var arkadaşlar ; metinler gayet sarih , Türkiye fiili müdahale hakkıyla nevi istisnal edilecek ? Metindeki tabirle , münhasıran eski vaziyetin idesini , Bakan nasıl kaçınılmaz . Münhasıran denmiş . madde bu , arkadaşlar . İşte size anlaşmanın 3 no'lu maddesini aynen okuyorum ; " İşbu anlaşma hükümlerinin ihlali halinde Türkiye , Birleşik Krallık ve Yunanistan bu hükümlere riayeti temin etmek maksadı ile lüzumlu teşebbüs ve tedbirlerin ittibazı için kendi aralarında istişare etmeyi vadederler . " Burada " istişare etmeyi " diyor . harekete geçmeyi demiyor (soldan , gürlütüler , devam devam sesleri) Devam edeceğim , sabırlı olun , işte devamı ; " Müsterek veya danışma yolu ile bir hareketin ifasının gayriüskün olması halinde , garanti eden üç devletten her biri münhasıran işbu anlaşma ile müesses nizamı yeniden tesis etmek gayesine matuf hareket hakkını mahfuz tutar " (Soldan , tamam tamam , sesleri) Vekil beyin izah ettiğinin aksine bu fıkra olmadan dahi teminatçılardan her biri müdahale etmek hakkını muhafaza eder (Soldan , gürlütüler , etmez sesleri) Siz istediğiniz kadar etmez deyin , eder . Hukuku düvel prensibidir , bu , Şimdi , böyle bir vaziyet ortaya çıktığı anda müstakil Kıbrıs cumhuriyeti de ONU'nun , Birleşmiş Milletler teşkilatının üyesidir . Bazı arkadaşlar , ne ehemmiyeti var , filan dediler . Ehemmiyeti çok büyük . Vekil bey konuşmasında tems ettiler . Bu anlaşmalar Birleşmiş Milletlere , şartının 102 inci maddesi gereğince Sekreteryasına teşkil ettirilecektir . İhtilaf oraya gittiğinde evvela bu anlaşmalara bakacaktır . Yalnız bunlara mı bakacaklar ? Kıbrıs ihtilafı Birleşmiş Milletler teşkilatına intihal ettiği tarihten itibaren bütün delegasyonların , bütün muraşşahların konuşmalarının sabitlarına da bakacaklardır .
/.....

Bu zabıtlar ne demektir ? Haalesef Türk heyeti mesul delegesinin hariciye vekilinin Kıbrıs'a hiç bir suretle istiklal verilemeyeceği hakkındaki beyanını tesbit etmektedir . Bu bir . (Soldan , Ne demiş , sesleri , gürültüler) Evet , " İstiklal olamayacak " diyor Vekil . Geçen gün de bahsettiler burada . Şimdi müstakil Kıbrıs cumhuriyetinin mümessili ne diyecektir ? Bu anlaşmalara aykırıdır , ama anlaşmaların imza şartlarının tesbiti gerekir , tetkik edin diyecek . biraz daha ileri gidecek ve ne diyecek ? " Eğer Türkiye ilerde böyle bir vaziyet hâdis olduğunda ada üzerindeki taksim talebi hakkını mahfuz tutmak isteseydi , bunu anlaşma metnine sokardı . Halbuki bu anlaşmada yoktur . Türkiye bundan vazgeçmiştir " diyecektir . Bu itibarla hükümetten rica etmekteyiz ; ilerisi için mühim olan bu noksanı tamamlasınlar .... Şimdi hükümet , anlaşmalara rağmen her hangi bir şekilde ENOSIS ortaya atılırsa Türkiye de taksim tezinin mahfuz tutulduğu hükümünü koydurmayacak olursa bu , arkadaşlar , mühim bir hukuki bopluk ifade eder . İster tasvip ediniz , ister etmeyiniz , mevzuun hukuki rûşhü budur . Şayet vekil bey gelir de " Hukuki bir imkan vardır " derse , Vekilin bu beyanı bendenizi yine tatmin etmez . Türkiye Parle-mentusunda bu için müzakere ve zabıtları enternasyonal bakımdan bir kıyzet ifade etmez . İlerde ENOSIS meselesi ortaya çıktığında bu hal chemmiyet kazanır .....

Turhan Feyzioğlu'nun müdabelesi

Çelikbağ'ın konuşmasından sonra kifayet teklifleri iktidar milletvekilleri tarafından veriliyor ve bu teklifler aleyhinde söz talep eden Turhan Feyzioğlu (CHP,Sivas) diyordu ki ; " Kuhteren arkadaşların , bütün milletimizi on az 4 yıldan beri meğkul eden meseleyi 4 saatten beri burada müzakere ediyoruz . Bir noktayı hatırlatmaya muhteren arkadaşlarınıza müsaade etmelerini rica ederim . Bu anlaşmalar Yuhun parlemen-tesunda tam 4 gün müzakere edilmiştir . Demiyorum ki ,Türkiyede de mutlaka 4 gün müzakere edelim . Fakat 4 saatlik bir müzakere- nin de asla kâfi olduğunu kanaatindeyim .

Grupumuza mensup arkadaşlardan söz alabilen ancak bir kaç arkadaşdır . Menleketimizde kendisine bağlı bir taraftar kütleli olan bir siyasi partinin (CHP) başkanı (Böğükbaşı) ise söz istediği halde , Kıbrıs anlaşmaları hakkında bir tek ke- lime söylemek fırsatını şu ana kadar bulamamıştır .

Kuhteren arkadaşların , taksim kararı bu yüksek Meclis-ten alınırken bütün parti temsilcilerinin konuşmaları hususunda Yüksek Riyaset büyük bir hassasiyet ve dikkat göstermişti . O zaman Osman Böğükbaşı da konuşmuş , fakat bugün , yeni anlaşma hakkında bir siyasi partinin başkanı olarak söz istediği halde henüz kürsüye çıkmaya imkan bulamamıştır . Bunu hakikaten doğru görüyorum . Kaldı kiş meselemin zatında aydınlanmamış son dere- ce ehemmiyetli noktalar vardır . Kifayeti müzakere ile ilgili bir konuşmada esasla girnek hakkına malik olmadığım için ,etraflı ca arz ediyorum . Fakat genel başkanımız bu anlaşımda bazı noktaların büyük endişeler yarattığını ifade etmiştir . Ezelden ilhak imkanlarının tamamıyla kapanmadığını , hukuki ve fiili tezinin yetersizliğini ifade etmiştir . Hariciye vekili aksel kanaattir (Soldan , gürültüler)

Müsaade edin , etraflıca konuşalım ,Kıbrıs adasının ilerde Yunanistana ilhakı ihtimali gibi bir ihtimal hakikaten /.....

kapatılmıştır ? Yunan parlamentosundaki " ENOSIS'ten vazgeçemedik " feryatlarının manası nedir ? İkna etmesi mümkün ise , Hariciye vekili bu yüksek Meclisin bütün mensuplarını parti farkı olmadan ikna etsin .

Müsahabanızı rica ediyorum , bizim partiden ancak bir kaç hatip arkadaş konuştu , bir siyasi parti lideri de henüz konuşmamıştır . Bir kaç saat geç tatile girmek pahasına da olsa bu milli dava aydınlanсын . Yüksek Meclisin isabetli görüşüne ve bu büyük meselede göstereceği tarihi ilgiye güvenerek , kifayet aleyhinde rey vermenizi istirham ediyorum , "

Bunun üzerine reye gidiliyor , 161 rey ile kifayet kabul olunuyordu . Bunun üzerine meclis başkanlığına sunulmuş iki takrir okunuyordu . Birincisi üç iktidar milletvekili (Benderlioğlu-Baba Akgit-M.Kayalar) tarafından verilmişti ve diyordu ki :

"Kıbrıs ihtilafı mevzuunda Londrada imzalanan anlaşmalarda , Hükümetimizin takibettiği politikanın tasvibedildiğinin karara bağlanmasını arz ve teklif ederiz ."

İnönü'nün takriri

İkinci takriri Kalya milletvekili İsmet İnönü vermişti ve diyordu ki :

"TBMM. Yüksek başkanlığına

Hükümetçe Büyük Millet Meclisinin tasvibine sunulan Kıbrıs meselesinin nihai hal şekliyle ilgili 19 şubat 1959 tarihli prensip anlaşmaları , bilhassa ;

1.- Kıbrıs cumhuriyetinin ileride Yunanistan'a katılması veya Türk cemaatine tabinan hakların zamanla kısılanması ihtimaline karşı hukuki teminatı daha müessir kılacak ve fiili teminat sağlayacak ,

2.- Türk cemaatinin iktisadi bakımdan Rum cemaatine nazaran zeri bir durumda kalmasını önlemek için Türkiyeye bütün imkanları verecek ,

Yetki ve müeyyidelerle tamamlanmalıdır .

Türkiye Büyük Millet Meclisince , ihtilafın tatmin edici bir şekilde halledilmiş sayılabilmesi için bu hususların gerçekleştirilmesi lüzumunun karar altına alınmak üzere oya konulmasını arz ve teklif ederim . "

Zorlu : " Koyamazsın "

İnönü tarafından verilen takririn oya konulup konulmayacağı konusu tartışmalara sebebiyet vermiştir . Müdahale eden dışişleri bakanı Zorlu " Koyamazsın " diye bağırmıştır . İzmir DP milletvekili de İlhan Sipahioğlu da İnönü takririnin " Temenni takriri " olduğunu beyan ederek , oya konulmaması gerektiğini görüşünü müdafaa ediyor ve diyordu ki ; " Bu takrirle takibedilmek istenen taktik açıktır . Hariciye vekilimiz defaatle ifade ettiler , onların endişelerine yer yoktur . Halbuki şimdi BMM bir tasvib kararına varırsa Balk partili arkadaşlar bunu efkarıummuniyeye yorın şu şekilde aksettireceklerdir ; Biz yeni teminat hükümlerini karar altına aldığımız istedik fakat demokrat partili arkadaşlar buna yanaşmadı (Saldan , bravo sesleri , sağdan , gürültüler) Bu suretle Kıbrıs gibi Türk milletinin emiyeti bakımından en hassas olduğumuz mevzuda bizi balk efkarına bu şekilde takdim çayretini göstermekle ./. "

(Sağdan , Bunlarımereden çıkarıyorsun , sesleri , gürültüler)Taktiği-
niz meydana . (Soldan ve sağdan , gürültüler , bağrışmalar)

Inönü tekrar konuşuyor

Büyük Millet Meclisinde bu konu etrafında gürültüler devam ederken İsmet İnönü tekrar söz alıyor ve diyor ki ;

" Kuhteren arkadaşlar , maruzatımızı iki esaslı noktada topladık , Birisi , diyoruz ki bu anlaşmada esaslı bir istikamet vardır. Taraflar karşı karşıya geçiyorlar ; Bu ilhak tezini ve taksim tezini bırakalım , sulhu korumak için anlaşalım ve her birimiz fedakarlık yaparak bir anlaşmaya varalım ! Elbette her anlaşmada taraflar hüsnüniyet gösterirler ve mümkün olan fedakarlıkları yaparlar .Az olabilir , çok olabilir . İkinci derecede meseledir . Esas maksad hasıl olmuşsa , temin edilmişse anlaşma zamanla eksiklerini unutturur ve faydaları devam eder .

Şimdi taksimden vazgeçilecek , ilhaktan vazgeçilecek , taraflar bunu taahhüd etmiştir . Bunun için konan müeyyidelere gelince her ikisinde de hukukan ifade aynıdır , müeyyide şekilleri aynıdır . Fakat ilhakla taksim tabiatları arasındaki fark icabı olarak , aynı müeyyide bir tarafta tesirli , bir tarafta tesirsizdir .Hadice onu gösteriyor . Şimdi hariciye vekiliniz ittifak anlaşmasının ..."

Reis - Paşar : lutfen usul hakkında devam buyurun,kifayet tavrini kabul edilmiştir .

İsmet İnönü (devanla)- Reis beyefendi müsaade buyursunlar, benden evvel konuşan arkadaşınız buyurdular ki , bunda taktik vardır (Soldan , var sesleri) ve Hariciye vekili itirazları karşılamıştır . Arzetmek istiyorum , hariciye vekilinin verdiği cevaplar bizim endişemizi bertaraf etmemiştir . Müsaade buyurunuz , endişelerin bertaraf edilip edilmediğini ancak kendi şahsımız için söyleyebiliriz , mevzu ortadadır .

"Şimdi mesele şu ; Bu ittifak anlaşması emsaline nisbetle kuvvetlidir diyorlar . Diğer bir arkadaş da ne yapalım diyor .Eğer fiili müeyyide işlemez bir halde bulunursa , bunun zararı çok büyüktür . Kıbrıs bir ihtilalle karışmıştır . İhtilalciler içinde bulunacakların nizamdan kurtulma çaresi olduğunu bilmelidirler . Bunda Akad tarafların hepsinin menfaati vardır . Onun için takririnizde bazı hususların düzeltilmesini istiyoruz . Bu bir hakikatti Parti taktiği olanmaz (Tenenni sesleri) Farzediniz , takriri kabul ettiniz . Elbette bu takriri kabul etmekle memleketeye fayda gelir , bu faydanın şerefi daha ziyade çoğunluğundur ,bu aşikardır .

"Şimdi burada konuşan her hangi bir arkadaşınızın mütalaa: dofrudur diye , zaman zaman her köşeden söylöviz . Burada haysiyete taalluk eden nokta budur . Milletvekillerinin samimi çalışmalarının bir neticesidir .

İktisadi mesele dedik , ifadesi ne olacak ?

Bunun ifadesi basit ; mektep diyoruz , kültür diyoruz , spor diyoruz , iktisadi ve mali yardım kelimelerini de eklemek mümkündür . (Soldan , sadet dışı konuşuyor , sesleri)

Sonra bir şey söyleyeyim arkadaşlar , Hariciye vekili bir noktada hassas , bu anlaşmalar yapıldı bitti , bu , yerinden oynamaz kanaatinde . Hariciye vekili bu meselerlede birbirinden farklı olan tezleri kati ihtiyaç olunca konuşabilecek kudrettedir . Pekala konuşabilir .

./....

Öğretmen Yürür , Keşit Önder , Bekir Şeyhoğlu , Kıza Ulusoy ,
Pethi Ulkü , Mustafa Latifoğlu , Arslan Bora , Atalay Akan ,
Avni Ural , Kıza Salıcı , Adnan Çalikoğlu , Said Erdiç ,
Abdülvahap Altınkaynak , Şabap Kitapçı , N. Yağar Alhas ,
İ. Etem Karakapıcı , Abdullah Köksel , Abdurrahman Odabaşı ,
Ahmet İspirli , Faruk Ayanoğlu , Sıtkı Eken , Cemil Özcan ,
Süleyman Özsever , Nazmi Yaraş , Şinasi Moran , Yalçın Kocabay ,
Kamil Kırıköflu , Ahmet Kançal , Edip İmer , Necati İltir ,
Hasan Değer , Rahmi Çelteki , Halim Ateşalp .

Sonrası ....

Yunanistan anlaşmayı nasıl karşılıyor ?

Kıbrıs ile ilgili bu anlaşmalar karşısında Yunanistanın ve idarecilerinin tutumu nasıl olmuştur ?

Türkiye Büyük Millet Meclisi , Londra anlaşmalarını görüşüp tasdik etmeden 11 gün evvel (21 şubat) Yunan kralı " Yünlü'nün kurtuluşu) - Türklerden - münasebetiyle tertip edilen törenlerde Kıbrıs anlaşmalarını üzerinde uzun boylu durmuş ve demişti ki :

" Nice defalar kurtuluşu için dualar ettiğimiz Kıbrıs şimdi kurtuluşuna ulaşmış gibidir ! Umid ettiğimiz gibi Yunanistanın bir parçası oluyor fakat asırlardan sonra Kıbrıs bugün hürdür . Nihayet , istikbalini kendisi serbestçe tayin edebilecektir ..."

kurulmakta olan " Kıbrıs cumhuriyeti"nin , ileride adanın Yunanistanla birleşmesine doğru atılmış bir adım olduğunu isâ eden Yunan kralı daha 21 şubat 1959 'da , aynı konuşmasında , şunları da ilave ediyordu :

" Bizim vazifemiz yeni Kıbrıs devletine yardım etmektir. İlk adımlar , her başlangıç gibi zordur .1917 yılında bile bir fransız sefiri , sanki hâmi devlet temsilcisi imiş gibi Yunanistan hakkında konuşuyordu . Halbuki Yunanistan 1829 dan beri müstakildi . Kıbrısın kendini hakikaten hür hissedebilmesi için kaç sene geçmesi lazım geldiğini tahmin edebilirsiniz ? Bu güç gayretlerinde her zaman Kıbrısın yanbaşı bulunacağız . Hadiselerin süratle birbirini takip ettiği bir devirde yaşıyoruz . Yarın neler olabileceğini kimse bilemez."

Türkiye B.M.M. daha Londra anlaşmalarını tasdik etmeden Yunan kralı , adanın tam hürriyetine ulaşamadığını , bir devre sonunda bunun mümkün olabileceğini , bunun için de Yunanistanın gayretlerine devam edeceğini , inâyolu ile de olsa , çene söylüyordu .

Yunan kralının bu beyanatından iki gün sonra Yunan parlamenti tosunca , Kıbrıs anlaşmaları ile ilgili müzakereler başlıyordu . Dört gün süren müzakereler sırasında şiddetli çatışmalar , hatta kavğalar oluyor ve sonunda hükümet (28 şubat akşamı) 118 muhalife karşı 170 rey ile itimad alıyordu . Bu neticeye , Karamanlis hükümetinin Kıbrıs siyasetine adanmış beyanatını isteyen muhalefetin takririnin oya konması sonunda , varılıyordu . Karamanlis aleyhinde rey verenler sabık başbakan Venizelos ile Liberal partisi ve solcu EDA milletvekilleri idi . Fakat Karamanlis partisine mensup 5 milletvekili de bu muhalif gruba katılmıştı .

./....

" Kararızatın bundan ibarettir , takdir sizindir . Bunu kabul eden seniz hükümeti başlanaksızın eksikleri taranılarak hususunda yeni bir çayrete sevkemiş olursunuz . "

Bu konuşmayı mütenkip BMM reisi Refik Koraltan " Taktiri okuduk , umuriyet itibariyle terenni mahiyetindedir . Bu itibarla reylerinize arz etmiyorum " demiş ve diğer taktiri reye sunarak neticeyi şöyle açıklamıştı :

"Reye iştirak eden arkadaşların sayısı; 487

Kabul edenler ; 347

Rededenler ;138

Çokimsiz ; 2

347 reyle Kıbrıs ihtilafı mevzuunda Londrada imzalanan anlaşmalarda Hükümetin takip ettiği politikanın tasvibedildiği taayyün etmiştir . Allah millete hayırlı etsin.(Soldan,şiddetli ve devamlı alkışlar,bravo sesleri)

Ankara milletvekili Hüseyin Balık ile Tokad milletvekili Keremettin Coşar çokimsiz kalmışlardır .

Londra anlaşmaları ile ilgili DP hükümetinin siyasetini rededenler

BMM.de 4 mart 1959 çarşamba akşamı , Londra anlaşmaları ile ilgili olarak hükümetin Kıbrıs siyasetini ve dolayısıyla anlaşmaları rededen muhalefet milletvekilleri şunlardır ;

İsmet İnönü , Kasım Gülek , Kemal Satır , Hıfzı Oğuz Bekat , Bülent Ecevit , Fethi Çelikbaş , Turgut Göle , Osman Bülükboğaz , Nüvit Yetkin , Kemali Bayazıt , Turhan Feyzioğlu , Ferid Nelen , Suphi Baykam , Hamza Eroğlu , Ahmet Karandıñoğlu , Halil Sezai Erkut , İbrahim İmirzalıoğlu , İlyas Seçkin , Selim Solcu , Hasan Tez , Osman Eroğlu , Alir Sipahi , Mustafa Altınoğan , Celal Dora , Fahri Karakaya , Nazım Öztürk , İsmail Hakkı Talay , Rauf Dayındır , Cenal Işık , Asım Eren , Rifat Gürsoy , İsmail Güven , Vedat Mengi , Şefik Refik Soyer , Mehmet Ali Arıkan , Şevket Dursun , Halim Keremioğlu , Hasan Mehit Tankut , Eğref Ayhan , Ferda Güllü , Münir Ekşi , Şevket Köksal , Zeki Kurulu , Luammer Tekin , Kemal Aksüyük , Nusret Durakbaşı , Hasan Fehmi Evliya , Halil Gürün , Hilmi Soydan , Eniş Soysal , Mehmet Şişman , Abdullah Yayıoğlu , Tıvrik Unsalan , Mehmet Zeki Tulunay , Ahmet Fırat , Mehmet Kartal , Mehmet Delikaya , Nurettin Akyurt , Hasan Erdoğan , Mehmet Hazer , Basım İlker , Behram Ocal , İbrahim Uzun , Osman Yeltekin , Ali Yenicaras , Omer Fevzi Reşa , Hasan İkiz , İsmet Mursaloğlu , Ahmet Sirri Hocnoğlu , Ali Şelhum Devrin , İzzettin Cilli , Rifat Şahadır , Ahsen Aral , İhsan Ada , Osman Canatan , Hayri Çopuroğlu , Avni Karahan , Hüsnü Polat , Necmettin Coşar , Nihat Sarıncıalp , A. Kemal Barlas , Nağit Fırat , Kamal Tabak , Ferhan Arkan , Dursun Akçaoğlu , Mustafa Yeşil , Ahmet Ustaün , Mustafa Nuri Okçuoğlu , Ubeyde Elli , Kecep Dengin , Turgut Yeşenağa , Nuri Ciritoğlu , Fuat Birekçi , Luammer Akpınar , Mehmet Ali Coşitoğlu , Rıza Tekeli , Haridi Omer , M. Yılmaz Kete , Kemal Sarııbrahimioğlu , Melih Kemal Küçüktepepınar , Saim Karaşmerlioğlu , Mehmet Geçioğlu , Nazım Bozdoğan , Nevzat Arman , Avni Yurdebayrak , ./....

Yunan Meclisinde oylamanın neticesi alındığında , iktidar partisine mensup milletvekilleri (Yaşasın Kür Kıbrıs) diye bağırıyorlar , Venizelos ile taraftarları ve EDA milletvekilleri (YAŞASIN ENOSIS) diye haykırıyorlardı .

Venizelos , bu münasebetle verdiği demeçte , Yunan parlamentosu tarafından tasdik edilmiş olmasına rağmen bu Kıbrıs andlaşmalarının kendisini ve partisini bağlama-
dığını , iktidara gelmesi halinde de bunları rededeceğini açıkladı .

Andlaşmalar rededilebilir mi ?

Yunan gazetelerinden çoğunun , Venizelos'un bu sözleri karşısında gösterdikleri tepki dikkate şyanır .

O günlerde (1959 şubat sonları) , Kıbrıs ile ilgili bu anlaşma-
ların bir süre sonra bir Yunan başbakanı tarafından rededilip ,
tanınmayacağı yolundaki beyan karşısında Atina basınının tepkileri
şöyle oluyordu ;

Metakal Katimerini gazetesinden ;

" Londra ve Zürih andlaşmaları ile Liberal partinin kendisini
taahhüd altına girmiş addetmediğini ve iktidara dönmesi halinde
de ilk hedefinin bu andlaşmaları ortadan kaldırmak olacağını
dün Mecliste söylemekle Venizelos siyasi 3 hata işlemiştir ;

Evela , çünkü , parlamento ekseriyeti tarafından tasdik
edilmiş mesul hükümetlerin kararları , beynelmül alanda
milleti taahhüd altına sokar . Demokratik rejimin temeli budur .
Başka şekilde de milletlerarası her hangi bir anlaşma nazara
alınmaz .

İkincisi , çünkü böyle bir demeç , Yunanistan'a karşı bey-
nelmül şpheyi davet eder ve onu milletlerarası taahhüdlerinde
itimada şayan olucyan bir devlet olarak gösterir .

Ve nihayet Venizelos bu acele ve akılsızca beyanda bulunur-
ken şunu da çok iyi bilmektedir ki , yerine getirilemeyecek bir
taahhüde bulunmaktadır . Çünkü milletlerarası andlaşmalar , bir
menleketin dahili gelişmelerine ve muhtelif partilerinin rekabe-
tine tabi değildir . "

Acropolis gazetesinden ;

" Kıbrıs anlaşmaları konusunda muhalefetin tutumu hayretler
vericidir . Venizelos konuşmasını " İktidara dönünce bu
andlaşmaları iptal edeceğiz " sözleri ile sonuçlandırırken ,
Don Kışot vari konuşmuştur . Şöyle bir konuşma yapabilmek için haki-
katlerden bîhaber olmak lazım gelir .

Tasavvur ediniz ; Kıbrıs cumhuriyeti kurulmuş , milletler
arası alanda tanınmış , Birleşmiş Milletlerin üyesi olmuş ,
İstiklali , Yunanistan , İngiltere , Türkiye tarafından garanti
altına alınmış . Ve bir gün Venizelos , Yunan başbakanı olarak
çıkıp beyanda bulunuyor ; " Metakal Kıbrıs devletini tanımıyorum .
İstiklalinin temelinde bulunan bütün muahedeleri redediyorum . "

Eğer Allah Yunanistan'a acıyorsa , bu beyanatı duyanlar ,
şpheşiz kakkahadan katılacaklardır . Bu , olabileceklerin en
acıdır . Çünkü , kabul insanların kolaylıkla tasavvur edebile-
cekleri daha bazı şöyleler de olabilir . "

./....

BMk.adehi müzakerelerden sonra yapılan toplantılar

Üstük Millet Meclisindeki müzakerelerden sonra , Kıbrıs müstakil cumhuriyetinin kuruluşu ile ilgili çalışmalara devam olunmuştur . Londra anlaşmaları çerçevesinde teşkili karar altına alınan bir (Karar Komite) Türk , İngiliz , Yunan ve Kıbrıslı Türk ve Rumların temsilcilerinin iştiraki ile 24 mart 1959'da ilk toplantısını Londrada yapıyordu . Komitenin , Kıbrıs cumhuriyete kavuşturacak nihai anlaşma üzerinde çalıştığına ilan edilmişti . Fakat daha hıdayette komitede ihtilaf beliriyor , Yunanistan ve Rumlar , Londra anlaşmasının belirli bazı maddelerini kendi menfaatlerine göre tefsire yapıyorlardı . Aynı zamanda , adada İngiliz Hükümetinin kaplayacağı saha üzerinde Makarios'la İngiliz idarecileri ihtilafa düşmüşlerdi . Karar Komite ikinci toplantısını ancak 10 nisan'da yapabiliyordu .

Aynı zamanda , gene Londra anlaşmasına uygun olarak teşekkül etmiş bulunan " Küsterek A.YASA Komisyonu " da 13 nisan 1959 da Lefkoşada çalışmalarına başlıyordu . Türkiyeyi bu toplantılarda prof. Nihat Erim , doçent (şimdi prof.) Suat Bilge temsil ediyorlardı . Kıbrıs Türklerini de avukat Sauf Denktaş ve avukat Halit Ali Hısa temsil etmek teydiler . Bu komisyonun temsilcilerini de Prof. Nihat Erim ilk toplantıda şöyle belirtiyordu :

" Uluslararası hukuki temelleri Zürih ve Londra anlaşmaları ile atılan Karar Kıbrıs cumhuriyetinin anayasasını hazırlamakla görevliyiz ... Faaliyet sahanız çizilmiştir . Vazifemiz siyasi değil hukuki ve tekniktir. Zürih ve Londra anlaşmasını kelime kelime tatbik ettiğimiz nişette muvaffak olmuş sayılacağız . "

Makarios ,daha o zaman kötü niyetini belli ediyordu

Kurulması beklenen yeni Kıbrıs devletinin cumhurbaşkanı olacağı kati görülen başpiskopos Makarios daha o günlerde , Londra-Zürih anlaşmalarının zedeliklerinden faydalanarak bunları işleyemez hale getirmek niyetini ortaya koyuyordu .

1963 yılında yaratılmış bir ihtilaf mevzuu olarak görülen " Belediyeler meselesi " , cumhuriyet kurulmadan Makarios tarafından ortaya konuluyordu .

1959 'un nisan ayında , Makarios ve temsilcileri , Londra anlaşmalarına uygun " ayrı beğ Türk Belediyesi " kurulması konusu üzerinde ınatla duruyor , bu mühin maddeyi işleyemez hale getirmek için teklifler sunuyordu . Muvaffak olma nokta , Londra anlaşmaları katıyetle yürürlüğe girmeden , bu belediyelerin sınırlarının çizilmesine fırsat vermemiş olmalıdır . Makarios , hududu olmayan belediyelerin işlenmelerinin ne derece zor olacağını hesaplayarak bu neticeyi istihsal ediyordu .

(Anlaşmaların sarahatine rağmen 1963 yılında hala ayrı belediyelerin sınırları çizilmiş değildir ve Makarios buna fırsat vermemektedir)

Kıbrıs Türklerine sağlanmış mühin bir menfaat olarak görülen " memurlarda yüzde 70 rum , yüzde 30 Türk " nisbetinin temini ile ilgili maddenin de kağıd üzerinde kalmasını hedef tutan Rum faaliyeti daha o günlerde başlıyordu . (1963 yılında bu madde ilan tatbik edilememektedir)

./...

27.-

Kıbrıs anlaşmalarının Bk.nde tasdikinden 6 ay sonra ve Kıbrıs cumhuriyetinin resmen kuruluşundan bir yıl önce , muhtelif Kıbrıs dairelerinde çalışan Rum memurlar bildiriler yayınlamışlar ve (Yüzde 70 - yüzde 30) nispetinin tabiki halinde nümü greve incekleri tehdidini savurmışlardı .

Diğer yandan , Müşterek anayasa komisyonu da , Makarios'un mühim diğer bir noktada çıkardığı anlaşmazlık dolayısıyla çalışamaz hale geliyor , zaman zaman müzakerelerini tatil ediyordu . Sonu ; Kıbrıs cumhurbaşkanı ile cumhurbaşkan muavini selahiyetleri idi . Rum temsilciler , Türk olacak cumhurbaşkan muavininin selahiyetlerini iyice kısmak ve ileride adayı Yunanistanla birleşmeye de ru götürmeyi tasarlayan Makarios'un hareketlerini durduramayacak hale getirmek istiyorlardı .

Londra anlaşmaları imzalandıktan sekiz ay sonra , cumhuriyetin kurulmasını sağlayacak açık anlaşmalara henüz varılmış değildi .

Ancak 1959 yılı Kasım ayının ikinci haftasında Müşterek Anayasa Komisyonunda , cumhurbaşkanı ile muavininin selahiyetleri konusu uzlaştırıcı formüle bağlanıyor ve böylece seçimlere gidilmesi katilegiyordu . Fakat cumhuriyetin ilanı tarihi yine belli olmuyordu . Çünkü Makarios ile İngiltere arasında , adada kalacak hükümlerin İngiliz Üslerinin kaplayacağı sahaların ölçümüne hususunda itilâf olmamıştı .

Makarios , Cumhurbaşkanı olarak ilk denemede Anayasayı çıkarıyor :

Kıbrıs Rumlarının , daha yürürlüğe girmeden , Londra anlaşmaları ile ana hatları kabul edilmiş anayasayı çözüme'kte oldukları şayanbeyan idi . Türkiye hariciyesine göre , bunlar üzerinde öncle durulacak şeyler olmazdı . Bunlardan en belirgisi , Makarios tarafından Nisan 1959 da , Kıbrıs Rumlarının Maarif Bakanı vazifelerini görecek Dr Spiridakis'i , "Rum Maarif Müdürlüğüne " tayini sırasına vukua gelmişti . Tayini üzerine Dr Spiridakis bir gençliğe yayınlıyor ve diyor ki :

"Anavatan Yunanistanın bir parçası olduğumuzu isbat edelim , böylece çalışalım . Lazım olan her şeyin mevcut olduğu Rum , Rum Kıbrısı layik olduğu mertebeye yükseltceğiz !)

Makarios , "Müstakil " olduğu anlaşmaları tasrih edilen , hiç bir devletin parçası olma ifi kaydedilen Kıbrısın , Yunanistanın bir parçası olduğunu daha cumhuriyet kurulmadan en yakınları ile ilnn ettiriyor ve Türk hariciyesinden tepki görüyordu .

Ve nihayet seçimler yapılıyor , cumhurbaşkanı seçildiği gün Makarios , ba,piskoposluk köşkünün balkonundan Rum halkı şöyle sesleniyordu :

" KIBRIS 8 ASIR SONRA ELEN İDARESİNE KAVUŞTU "

Londra anlaşmalarına , Akidlerden birinin ne derece sınıyile karşılamağa olduğunu gösteren bu sözler karşısında Türkiye hariciyeti anlaşmaları bu şekilde ihlal edenden izahat isteme yerine Türk basınından çıkan bu Makarios beyanını tekmibe zidiyordu . Türk basını ise , Kıbrıs Rum gazetelerinin kupürlerini kliche halinde yayınlamış , beyanın doğru olduğunu ispat etmişlerdi .

/....

Seçim kampanyası sırasında Makarios tarafından verilen demeçlerde, hedefinin Lonura anlaşmaları olduğunu da beyan ediliyordu . Diyordu ki : " Mücadele esasında ve mücadeleden önce Kıbrıs halkı ile akdedmiş olduğum anlaşma henüz sona ermemiştir . . . İhtilalimiz tamamlanmıştır , büyük başarılarla doğru adımlerle ilerlemeliyiz . "

Makarios'un , " Kıbrıs halkı ile akdedmiş olduğum anlaşma " derken , 28 Haziran 1953'de , büyük bir rum kalabalığı önünde Fanerionisi kilisesinde yaptığı olduğu yemini kastettiği açıktı . Bu yemini şöyle idi ;

" Bu kutsal yerde hep beraber sadakat yemini verelim . Ölüncüye kadar milli davaya sadık kalacağız . İlhak , yalnız ilhak tahakkuk edinceye kadar mücadeleye devam edeceğiz . "

Kıbrıs ile ilgili anayasa müzakereleri 1959 yılında devam ederken , Makarios bu yemini hiç bir zaman göz önünden uzak tutmuyor ve bu sebeple de anayasaya , vazifeye bağlarken , bu anayasaya ve müstakbil Kıbrıs Devletine sadakat yemini konusunu dair sarif madde yerleştirilemiyordu . Kıbrıs anayasası belki de dünyanın tek anayasasıdır ki , cumhurbaşkanı , muavini ve bakanları için yemin yerine basit bir " söz verme " kaydını bulundurur . Bu " söz verme " kaydına (Nurusu Üzerine) sözleri dahi eklenmemiştir .

Diğer yandan 1959 yılının sonunda şörlüyordu ki , 70 binden fazla Kıbrıslı rum seçmen , Londra-24Rih anlaşmalarını bozarak emelinde dirdiler . Cumhurbaşkanı Makarios'a karşı nazetliğini koyan ve " milli bir leke olan bu anlaşmalar bizim için fecaattir , anlaşmaları tasvip etmeyenler bana reylerini versin " diyen Demokrat Birlik partisi lideri Clerides seçimlerde 71.735 rey topluyordu . Makarios'un elde ettiği rey sayısı ise 144.500 idi .

Kıbrısta en kuvvetli ve en teşkilatlı parti olan komünist (AEEL) partisi ile tetiş teşkilatı lideri Grivas'ın taraftarları , Clerides'in sandığı 70 binden fazla rey getirenlerdi .

27 Mayıs İnkılabından sonra ...

Kıbrıs cumhuriyetinin ilanı ile alakalı bütün çalışmaların sona ermekte olduğu sıralarda Türkiye'de 27 Mayıs 1960 inkılabı hareketi vukun geliyordu .

Daha ilk teblihlerinde , evvelce akdedilmiş bütün beynelmilel anlaşmalara sadakat gösterceğini ilan etmiş olan Milli Birlik Komitesi , Kıbrıs konusunda da bu şörlüğü muhafaza ettiğini açıklıyordu . 5 Temmuz 1960 da İstanbul'da basına verdiği demeçte o zaman Milli Birlik Komitesi başkanı orgeneral Cemal Gürsel şöyle diyordu :

"Biz revcut anlaşmaların tahakkukuna taraftarız . Bu kadar emekten sonra bunları yeniden bozmak faydalı olmazsa şerh . "

0 tarihte , daha bütün anlaşmalar tatbik sahasına girmemişti . Kıbrıs cumhuriyeti de tahakkuk etmemiştir .

Fakat Kıbrısta , anlaşmaların ihlali ve hatta reddi yolunda kampanya fiilen başlamıştı . ELEFTERIA gazetesi 6 Temmuz'da diyordu ki ; "Dünyanın her yerinde olduğu gibi Kıbrısta da yeni değişiklikler olacaktır . Tarihte (SOM) yoktur . İstasyonlar vardır . Bağımsız Kıbrıs cumhuriyeti de bir istasyonudur . Kıbrıs , beynelmilel sahada adı bir alış verişin kurbanı olmuştur . Fakat bu böyle ./...

Kalacak değildir . Dünyada yeni bir rüzgar esmektedir , Şüphesiz yok ki bu rüzgar Kıbrıs da ulaşıcağıdır . "

Diğer yandan AKEL adlı Komünist partisi de - Londra müzakerelerine temsilcileri katılmış ve o zaman varılan anlaşmaları tasvip etmişlerdir - 9 Temmuzda bir beyanname yayınlıyor ve bu anlaşmaları ortadan kaldırmak için mücadele edeceğini ilan ediyordu .

Bu arada Milli Birlik Komitesi tarafından teşkil edilmiş hükümetin programını okuyan devlet bakanı Amil Artus , Kıbrıs konusunda da diyordu ki :

" Dost ve müttefik Yunanistan ile olan münasebetlerinize de işaret etmek isteriz .

Bu münasebetlerin Kıbrıs meselesinin hallinden sonra ananevi bağlarımızda ve müşterek menfaatlerinize uygun olarak geliştirmeyi temenni ederiz ve bu gelişmenin ileride daha da kuvvet bulmasını samimiyetle temenni etmekteyiz .

Kıbrıs'taki cemaatinizin haklarının ve menfaatlerinin korunmasına ve Kıbrıslı soydaşlarımızın istikbalinin teminat altına alınmasına inkan verecek olan Zürih ve Londra anlaşmalarının nihai tekmül safhasına ulaştığımız .

Kıbrıslı soydaşlarımızın Kıbrıs Cumhuriyeti bünyesinde milletimizden ve hükümetimizden daima görecekları yakın alaka ve ruhabetle yürekleri ferah ve bağları dik olarak şeref ve vaktarla vazifelerini yerine getireceklerine , mesuliyetlerini anlayacaklarına , refah ve saadet içinde yükselip ilerliyeceklerine inanıyoruz . "

İki farklı görüş

Böylece 1960 Ağustosunun yarısına ulaşılmış , nihai anlaşmalar 15 Ağustos 16 Ağustos başlayan gece Lefkoşa'da imza edilmiştir .

Kıbrıs Cumhuriyeti " müstakil devlet " olarak resmen kurulmuş ve aynı zamanda Türk ve Yunan askeri birlikleri de Kıbrıs'a gelerek , evvelce tesbit edilmiş karargahlarına yerleşmişlerdir .

Kıbrıs Cumhuriyeti yaşamaya başlamıştı .

Fakat bunun ömrü ve akıbeti , istikbali hakkında Türkiye hariciyesi ile Yunanistan hariciyesi değişik görüşlere sahip bulunuyorlardı .

Yunan hariciyesi ve Kıbrıslı Rumlar için :

Londra-Zürih anlaşmalarına ancak , ENOSIS'e , Yunanistanla adanın birleşmesine doğru bir basamak . Bu şekilde kabul edilirdi . Müstakil zaman geldiğinde Kıbrıs Cumhuriyeti , rum ekaeriyetinin arzusuyla uygun olarak kendi kendini feshedecek , Yunanistanla birleşme kararı alacaktı . Bu müstakil zamanı hazırlamak , Yunan hariciyesi ile Kıbrıs rumlarının ana hedefi oluyordu .

Türkiye hariciyesi için :

Londra-Zürih anlaşmalarına dayalı " Kıbrıs Cumhuriyeti " uzun ömürlü olabilirdi . Karşılıklı iyi niyet yaratılabilir ve adada Türklerle Rumlar yanyana , ortaklık halinde yaşayabilirdi . Bu sebeple de Türkiye , zaman zaman Yunanlıların ve bilhassa Kıbrıslı Rumların , anayasaya aykırı veya Kıbrıs Türklerini tahrik edici sözlerle , yayınlarla şen ve şeneliydi . ./...

Kötü niyetli hareketlerin Kıbrıslı rumlardan ve Yunanistandan gelmesi , buna mukabil Türkiye hariciyesinin devamlı surette iyi niyet göstermesi ancak milletlerarası alanda Türkiye'nin tezini kuvvetlendirebilirdi !

Şüphesiz Türkiye , ak'ettiği bir anlama yürütülürken ve bağlangıcında her şeye rağmen iyi niyet göstermekle en doğru hareketi yapmış oluyordu . Fakat bu iyi niyetin sınırı yoktu .

Kıbrıslı Rumlar teşkilatlanıyor

Türkiye'nin (iyi niyet) gösterileri devam ederken Kıbrıslı rumlar da , Yunanistan da ilerisi için , yani ENOSIS'in tahakkuk edeceği gün için hazırlıklarına süratle devam ettiriyorlardı . Çünkü onlar için , Londra Zürich anlaşmaları ancak bir basamaklı .

- Cumhuriyet kurulduktan iki ay sonra (Kıbrıs Mücahidler Birliği) adı altında eski EOKA cıplar tekrar teşkilatlanıyor ve ENOSIS için çarpışacağına ilan ediyordu . Şık sık yaydığı beyannameleleri ile üye sayısı arttırıyordu

- 1960 ekiminde rum dış işleri bakanı Kipriani Vradini gazete sine verdiği demeçte " anayasa bir gün ihlal edilse dahi Türk silahlı kuvvetlerinin müdahale hakkı bulunmadığını" ilan ediyordu . Bunu denekle de anayasayı ve garantör devletlerin haklarını tanımadığını daha o zaman belirtiyordu .

- Temsilciler Meclisinde 1961 şubatında Makarios'un vatan cephesi mebusları Kıbrıs için (nüfuzderatını tayin hakkı) talep ediyorlar , böylece anayasanın tadilini istiyorlardı . Makarios onları savunuyordu . Bu da anayasanın çiğnenmesi demekti

- 1961 mart ayında Kıbrısın Atina büyük elçisi Nikos Kranitiot Yunanistanda verdiği demeçte " Londra anlaşmaları Kıbrıs rumunu tatmin etmedi , Milli hedefe varmak için mücadele azmi içindedir diyordu .

- 1 nisan 1961'de , EOKA mücadelesinin başlama yıldönümünde Makarios " Londra anlaşmaları beni de tatmin etmedi " diyor ,ertesi günü de bir EOKA 'cı nezaretünde " Sonuna götürülecek bir mesele var. Tamamlanmalıdır " diyordu .

- Kıbrıs cumhuriyeti kurulduktan sekiz ay sonra , anayasanın en mühim maddeleri hala askıda idi . Ördüye Makarios kurdurmuyor . Belediye sınırlarını tesbit ettirmiyor , belediye kanununu çıkarıyordu . Bakanlık teşkilat kanunları getirilmiyor , kerfi tayinler rumlara göre yapıyordu . O sırada , anayasanın verdiği hak dan faydalanarak , bütün bu düzensizliklere de işaretle Türk milletvekilleri vergi kanunlarını vetoluyorlardı . Buna rağmen Makarios , anayasanın verdiği bu haktan faydalanmış olan Türk milletvekillerinin reylerini nazara alıyordu , vergileri toplamaya devam ediyordu .

- Anayasa , dış politikaın cumhurbaşkanı ile muavini tarafından müştereken yürütülmesine amidir . Makarios 1961 haziranında buna da nazara alıyordu , Mısır-Suriye gezisini ve temaslarını yanına Türkleri almadan yapıyor ve 1961 haziranında da tek başına aldığı kararlar (tarafsızlar konferansına) katılacağına ilan ediyordu . Buna itiraz eden Kıbrıslı Türklerle de (Kıbrıs halkının nefretleri anayasanın bütün tutarını) diye cevap veriyordu .

Bu davranışlar - ENOSIS'E doğru çıktıklarını açık şekilde ortaya koyuyordu - aralıksız devam etmiştir . Makarios başta olmak üzere tüm bakanları da , müteaddit defalar , anayasayı işleyen devletler vermişler , hedeflerinin Yunanistanla birleşme olduğunu gizlenmişlerdir .

ve nihayet 1963 yılının 25 martı gelmiştir .

Yunan milli bayramı ile birlikte Makarios , atının bir gün Yunanistanla birleşeceğini , hedefin bulunduğunu , o zaman kendisinin bu hareketi nasıl olacağını ilan etmiştir . Kurum işleri bakanı Kiprianu , iç işleri bakanı Yorgacis , Çalıma bakanı aynı şeyleri tekrarlamışlardır . Aynı basını iş Yunanistanla birleşme kampanyasını , artık en geniş iyi niyet sahiplerinin bile görebilecekleri , şiddet safhasına ulaştırmıştır .

Şimdi Durum

1.- Bütün bu kampanyalar devam ederken Kıbrıslı rumlar , Yunanistanın da yardımı ile esaslı , şekilde mücadele hazırlıklarını yapmışlardır . Eski EOKA teşkilatı şimdi tekrar kurulmuş haldedir . Bununla birlikte yaptıkları eğitim resimlerinde nasıl üniformalı oldu lara da örneklendirilmiştir . Bunların her kasabada merkezleri vardır . Kıbrısta en geniş ve silahlı kuvvet bunlardır .

2.- Anayasaya göre bir buçuk yıl sonra Makarios'un cumhurbaşkanlık devresi sona erecektir . En geç o tarihte tekrar seçime girme zorunludur . Karşısında iki kuvvet vardır . Grivas'ın desteklediği ve 1959 dan beri Londra-Zürich anlaşmalarına karşı mücadele bayrağı açmış olan Dr Dervis İbarosinle ki (Demokrat birlik partisi) Bunlar seçime , Londra-Zürich anlaşmalarını kaldırmak , Türkiye'yi adanla atarak için hazırlanmaktadır . Diğer tarafta da Komünist AKEL partisi vardır ki . Bu da atanın en teğüllatlı partilerinden biridir . Gençlik , Çiftçi , İncei , Kadın kolları ile mevzu u 75 binden fazladır . Şimdiki halde bunlar , Kıbrısta bir (Demokratik halk cumhuriyeti) kurma aneli peşinde koşmaktadırlar . Atınanın İbarosi altına girdiklerinde , Yunanistan da oldu u gibi Kıbrısta da Komünistlerin kanun dışı edileceklerini sezmektedirler . Bu sebeple ENOSIS kampanyasını resmen desteklenmektedirler . Yalnız buna karşı cephe de almamaktadırlar , rey kaybetmek endişesi ile . Fakat ilan ettikleri ana hedef , Türkiye'ni ve Türk alayınan adanla çıkarılmasıdır . Bunlar , Londra-Zürich anlaşmaları kaldırılmasını diyerek seçime doğru ilerlerken Makarios ile Klesenin bu anlaşmaları koruyarak aynı seçime gelmesi ihtimalleri mevcuttur . Makarios , bu anlaşmalara korulu u takdirde tek rey almayacağını bildiği ve bu sebeple o da anlaşmaların reddi için mücadeleye girişmiş bulunmaktadır .

3.- Bu vaziyet karşısında Türkiye ne yapacaktır ?

Londra-Zürich anlaşmalarına başlarken , karşı tarafın açık kütü niyetinin bir türlü nazara alınmaması bazı tedbirlerin üzerinde temel kurulmasına fırsat vermiştir . Şöyle ki ;

- Yunanistan Pire' den Kıbrıs bir feribot servisi kurmuş , Yunan alayının ve eski EOKA teşkilatının bütün ihtiyaçlarının da bu şekilde sağlanmasına imkan vermiştir . Yıllardan beri devam eden taleplere rağmen Mersin' den Mısır'a Türk feribotunu getirmek mümkün olamamıştır .

/.../

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

32.-

Halbuki bu ferahot battı , yalnız Kıbrıs tovasına hizmet etmekle kalmayarak , bütün güney illerimizin turist gelirine de çok büyük tesir edebilecekti .

- Adana yabancı petrol şirketleri merkezlerini kurmuşlardır . Böyle olmakla beraber Yunan sermayesi ile Yunanistan'a kurulmuş petrol şirketleri de 1960 yılından itibaren Adana gelip yerleşmişlerdir . Fakat Türkiye petrol merkezini Adana bir türlü kurma yoluna çıkmamıştır , Halbuki orada bir Türk aleyi vardır ve mevcut motorlu vasıtaların üçte biri de ada Türkleri elindedir . Burda Kıbrıs Türkleri benzini , Ameri kan ve İngiliz şirketlerin' en almakla beraber , bunların ana lokasyon merkezinde ruç içici çorunluğdadır . ENOSIS e çilen kritik günlerde bunlar , Türlere benzin akmasını duratabilecek durumdadırlar .

Bunlar , alınması elzer olup da ibzale uğramış te'birlerden ancak bir kaç . . .
Bundan sonra ne yapılabilir ?

Bu sual burda önemli sorulmalıdır çünkü Kıbrıs meselesinin çarada en çok bir buçuk yıllık Boru kalmıştır .

ÖNER SAHİ GYAR

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

32

KIBRIS'TA RUM ÇETE TEŞKİLATI

Kıbrıs Cumhuriyeti kurulduktan sonra da Rumlar, çetecilerini tekrar teşkilatlandırmışlardır. Bunlar Lefkoşa, Magosa, Limasol, Larnaka, Baf merkezlerinde bir yıldanberi aktif faaliyet hâlinindedir. EOKA çete teşkilâtının kuruluşunun son yıldönümünde (1 Nisan 1963 de) yapılan geçit törenlerine Rum çete birlikleri yeni üniformaları ile katılmışlardır. Resimlerde, 1 Nisan 1963 törenlerine katılan Rum çetecileri yürüyüş hâlinde görülmektedir. Bunlar 1 Nisan 1963 te yayımladıkları beyannâmelerde de, gayelerinin, Adanın Yemanistan'a ilhakını sağlamak olduğunu, bunun için dövüşe de hazır olduklarını açıklamışlardır. Rum çete teşkilâtının sayısı beş binin üzerinde tahmin edilmektedir.

030 01 | 38 228 1

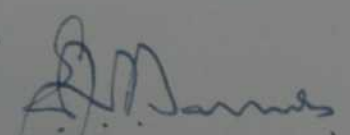
R SOUTHERN DEPARTMENT		R C 1071/54
CYPRUS		
FROM: F.O. Minute. (Mr. E. J. W. Barron) SECRET No. Dated Jan. 22 Received 2/2/60		SUBJECT: <u>Cyprus Negotiations</u> Agreement on the key points in the draft Treaty are essential. (Encl. summary of the key points)
References	1071.	MINUTES P. 3/2.
(Printing Instructions)		
(Outward Action)		
(Action completed) H.S. 4/2	(Main Indexed) S.P. 2. 19/1/61	

J-118 54817-3e

P10
7093/54?

CYPRUS

Draft messages, which the Secretary of State may like to send to the Greek and Turkish Ministers of Foreign Affairs, are submitted.

(E.J.W. Barnes),

February 9, 1960

The Resident Clerk has (or will have when Mr Wade says gets back) copies of both these drafts.

A---✓ W

Sent Feb 9/2

STANDARD MESSAGE HAVE BEEN CARRIED WITHIN MEASURABLE

SECRET

RECORDED
A
1 FEB 1960
RC 1071/54

Enter

CYPRUS NEGOTIATIONS

While Archbishop Makarios and Dr. Kutchuk are still in London, the Secretary of State will want to reach agreement with them on the key points in the draft Treaty which are essential to us. If these points can be resolved between the Principals the remaining drafting should be comparatively easy.

2. A Summary is attached of the main points on which it would be helpful if the Secretary of State could reach agreement with the Principals. This covers:-

- (a) The outline Treaty
- (b) Annex B, Part II. Sites and Facilities.
- (c) Annex B, Part III. Land.
- (d) Annex B, Part IV. Training.
- (e) Annex B, Part V. Nicosia Airfield.
- (f) Annex C. Status of Forces.
- (g) Annex D. Nationality.

3. Separate papers are being prepared showing the stage reached on the points which have been carried within measurable distance of agreement and, where necessary, proposing new texts on which final agreement should be possible.

E. J. W. Barnes

E. J. W. Barnes
22.1.1960.

*Secretary of State
(submitted direct on Mr. Ross' instructions)
Copy: Minister of State
Mr. Ross*

*Seen by S. of S
[Signature]*

107/3

(a) TREATY OUTLINE
(pages 7-8 of CMP 1. Revise)

1. COMMON DEFENCE: Article 3.
We need agreement on common defence arrangements, so that we can take measures against a threatened attack on Cyprus (c.f. Section C of the United Kingdom Declaration).
2. DISPUTES: Article 10
We need a disputes provision on the lines of this Article.
3. ENTRY INTO FORCE: Article 12
It is politically essential that both the Constitution and the Treaty should enter into force on the same day and that the Treaty should not be subject to any process of ratification.

(b) SITES AND FACILITIES

Annex B Part II

4. SECURITY: Annex B II 2 (5); basic text in Appendix A to CWG 2.
Draw 6
We need the right to take reasonable precautions for the security of our personnel, property and official information even outside the Sites.
5. FREEDOM OF MOVEMENT: Annex B II 4 (1).
21/5
We want general freedom of movement for individuals and small parties; for bodies of troops we want movement on recognised routes including the unobstructed use of ports. (This accords with what the Cypriots have already offered)
6. RIGHTS OF CROWN SERVANTS: Annex B II 9 (3).
We want agreement that our facilities in the territory of the Republic shall also be available to our forces in the Sovereign Areas, and to civilian officials generally.
7. VISITING FORCES: Annex B II 9 (4).
We want to be allowed automatically to extend our rights to visiting Commonwealth forces, at least in small bodies; and, if possible, to be promised the Republic's sympathetic consideration if we wish to extend those rights also to large bodies of Commonwealth troops or to visiting forces from other countries.

8. SITES AND INSTALLATIONS: Annex B II Schedules A to D.

We want agreement to the list of Sites in Schedules A and B and to the list of other installations in Schedules C and D. We cannot dispense with any of these.

(c) LAND

Annex B Part III

9. LAND TENURE: Annex B III

We must have a clear title to all land which we shall be permanently occupying in the Sites and installations in Schedules A and C of Annex B II. Far the best solution would be to have full ownership (including the right of disposal). If not, we can accept an arrangement whereby the bare title to the land is vested in the Republic, while we exercise all the rights of ownership; this would require legislation by the Republic. We are prepared to pay for these rights, either in one lump sum or as a last resort by annual payment, provided that we have security of tenure for, say, 99 years. For the temporary sites and installations in Schedules B and D we are content to accept a Treaty right that we shall have rights of ownership during our occupancy, in return for annual payments.

(d) TRAINING

Annex B Part IV

10. TRAINING: Annex B IV 1.

It must be clearly stated in the Treaty that our right to train includes air and sea training as well as the training of ground forces.

11. RANGE AND TRAINING AREAS: Annex B IV 2.

We need agreement to the use of the listed Range and Training Areas for the specified periods; on the understanding, in two cases, that if at any time equally suitable alternatives could be found we would consider them.

/12

CONFIDENTIAL

- 3 -

12. TACTICAL TRAINING: Annex B IV 3.

We want agreement that we can conduct -

- (a) large-scale manoeuvres at times and places to be agreed with the Cypriots;
- (b) smaller unit training on seven days notice, over the largest possible area or at least in the vicinity of cantonments where major units are stationed.

13. AIR SAFETY: Annex B IV 8

We need to be sure that the Cypriots will keep free air space which we notify to them as likely to be endangered by our training activities.

(e) NICOSIA AIRFIELD

Annex B Part V

14. AIR TRAFFIC CONTROL AT NICOSIA AIRFIELD: Annex B V

We need basic agreement -

- (a) that there should be unified control of all (civil and military) air traffic at all times;
- (b) that this unified control should be provided by the R.A.F. until it is agreed that Cypriot personnel are qualified to take over;
- (c) that after the Cypriots have taken over in accordance with (b), the United Kingdom should retain the right temporarily to resume control (of both military and civil air traffic since they cannot be separated) in an emergency; and
- (d) that we have the right to decide what is an emergency for the purposes of (c).

(f) STATUS OF FORCES

Annex C

15. ⁽¹⁾ EXEMPTIONS FOR AUTHORISED SERVICE ORGANISATIONS: Annex C 7 (2)

We need full exemptions from the Republic's legislation, in
/order

CONFIDENTIAL

1960		R SOUTHERN DEPARTMENT	R C1071/56 ✓
		CYPRUS	
FROM <i>London Meeting of Principals</i> CONFIDENTIAL No. CW.67. (Final.) Dated <i>Jan. 24</i> Received <i>3/2/60</i>		SUBJECT: <i>Progressive of Work for Cyprus Working Groups</i>	
References		1071	MINUTES <i>CWS 3/2.</i>
(Printing Instructions)			
(Outward Action)			
(Action completed) <i>H 4/6</i>	(Main Indexed) <i>S.R. 19/1/60</i>		
J-118 54817-3P			

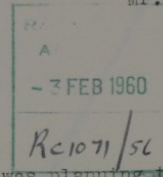
CONFIDENTIAL

CWG 7. (final)

Programme of Work

A Working Group met at 4.0 p.m. on January 22, 1960 in the Foreign Secretary's office. The following were present:-

Foreign Secretary	Archbishop Makarios	Dr. Kutchuk
Mr. Profumo	Mr. Rossides	Mr. Denktash
Mr. Amery		
Sir H. Foot		
Sir K. Helm		
Mr. A.D.M. Ross		
Mr. R.L. Wade-Gery		

2. Travel arrangements

Archbishop Makarios said that he was planning to leave on January 25 but might perhaps be able to stay until January 26. He would be going to Lausanne. Dr. Kutchuk said that his present plan was to leave on the afternoon of January 24, but that Mr. Denktash would be able to stand in for him thereafter.

3. Administration of the Sovereign Areas

The Greek Cypriot representatives said that they were preparing a paper on this subject which would be discussed with the Turkish Cypriot representatives later that evening and made available to the United Kingdom Delegation early the following morning, January 23. It was agreed to hold a further meeting at 11.30 a.m. on January 23 to consider this paper.

4. Facilities

Mr. Profumo and Mr. Rossides reported that good progress had been made in the last three days in negotiating details of the facilities provisions in the Treaty. But a number of points of principle remained to be settled. At the suggestion of the Foreign Secretary and Archbishop Makarios it was agreed that a meeting should be held at 4.0 p.m. on January 23 to settle these points of principle. The London Joint Committee could then be left to tidy up such drafting points as remained. Before work in the London Committee was resumed, the United Kingdom and Cypriot Delegations should report to a full meeting (at which all five parties to the Treaty would be represented) on the progress made in their informal tripartite discussions.

5. Economic Assistance

The Greek Cypriot representatives said that they were preparing a paper on this subject, which would be available on the morning of January 24. It was agreed that a meeting, to consider this paper and the problem as a whole, should be held on the afternoon of January 24.

6. Press

It was agreed to inform the Press that the three United Kingdom and Cypriot Principals had held a short meeting to review work done during the Foreign Secretary's absence from London and to plan a programme of work for the next few days; and that two further meetings had been arranged for January 23 and one meeting for the afternoon of January 24.

Foreign Office, London.

January 24, 1960.

CONFIDENTIAL

<p>1960</p>	<p>R SOUTHERN DEPARTMENT CYPRUS</p>	<p>R C 1071/53</p>
<p>FROM Sir Hugh Foot, Cyprus to Colonial Office. No. 88. Dated Feb 1st Received 2/2/60.</p>	<p>SUBJECT: <u>Governor of Cyprus' conversation with Archbishop Makarios about the security of reaching Agreement by March 7th</u> Suggests Mr. Julian Amery, Parliamentary Under-Secretary of the Colonial Office, should visit Cyprus this week.</p>	
<p>References RC 1054/1.</p>	<p>MINUTES A) Cyprus to GO. Personal 97 Feb 2nd</p>	<p>File 3/2 Feb 2nd</p>
<p>(Printing Instructions) 152875 ~~153045~~</p>		
<p>(Outward Action)</p>		
<p>(Action completed) At 4/2</p>	<p>(Main Indexed) J.S.R. 19/1/60</p>	
<p>J-118 54817-3p</p>		

SECRET
INWARD TELEGRAM
TO THE SECRETARY OF STATE FOR THE COLONIES

Loggia
R

FROM CYPRUS (Sir H. Foot)

Cypher (O. T. P.)

D. 1st February, 1960.
R. 1st " " 13.35 hrs.
(via Foreign Office)

RECEIVED
7-10-60
RC 1071/53
10.

EMERGENCY
SECRET AND PERSONAL
PERSONAL No. 88.

Addressed to S. of S.
Repeated for information to POMEF,
Athens and
Ankara.

I had a long talk with Makarios this morning.

2. I told him that I thought that he had made a most serious blunder by making his statement at London Airport before he returned; that he had put himself in a quite untenable position; that it seemed impossible to hope that we could reach agreement by the end of this week; that Independence Day must consequently be postponed until May; that I shall have to make all necessary arrangements to continue our authority in the Island till then; and that I thought that the Zurich and London Agreements had been jeopardised by the stand which he had taken.

3. I said that he could expect no change at all on the areas of the sovereign base areas, and that we had gone as far as we could on the question of the administration of the sovereign base areas.

4. I think that he was impressed by what I said, and I believe that he is ready to make an effort to find means to reach agreement this week. He agreed with me that the most hopeful aspect of all the inter-related problems was the possibility of reaching agreement on the administration of the sovereign base areas. He said that he would work on a new draft on this, and that he would be ready to discuss his new draft with me by Wednesday. I warned him that no substantial change could be made; but I said that changes in presentation might be possible. He particularly asked that our draft declaration about the administration of the sovereign base areas should not be published here or in London, since the publication of our draft would make it more difficult to consider any variations he wished to propose. I hope that it may be possible to avoid publishing this draft in London (though there can be of course no objection to publishing the opening paragraphs, which I have already quoted here).

/s.

SECRET

SECRET

Number of copies

Number of copies

of document

5. On the question of financial aid, he asked me to report to the United Kingdom Government that he remains strongly of the opinion that there must be some continuing payment in respect of the use of roads, ports and other facilities. I took the opportunity to tell him about the proposed grant of half a million pounds to the Turkish Cypriot community; and he made no complaint about that.

6. We went on to consider how we could bring things to a conclusion by the end of this week; and I put to him the suggestion that a Minister (possibly Mr. Julian Amery) might be prepared to come to Cyprus this week. He said that he thought that this might be very useful, though he suggested that a decision on this might be postponed until Wednesday when we will have our further discussion about the administration of the sovereign base areas.

7. I said that I would not be prepared to pursue the suggestion that a Minister should come to Cyprus unless I thought that there was some possibility that a final agreement would be reached on outstanding matters; and again I emphasised that there could be no change on the area of the sovereign base areas.

8. My general impression was that he does realise the dangers of delay, and that he would like to bring things to a conclusion this week, and that he realises that he has over-played his hand. But I think that he has not abandoned hope of concessions both on area and administration, and certainly he is determined to pursue his request for a continuing payment for the use of facilities.

9. I hope that the Foreign Secretary's statement in the House today will not make it more difficult for us to pursue discussions with Makarios this week. I shall be glad to know whether it is possible that Mr. Amery could come here later in the week. At present it seems to me that such a visit might do good.

Cyprus Policy External Distribution sent.

SECRET

SECRET
INWARD TELEGRAM
TO THE SECRETARY OF STATE FOR THE COLONIES

Register R

RECEIVED IN
APR 1960
-4 FEB 1960
RC 1071/53A

FROM CYPRUS (Sir H. Foot)

Cypher (O.T.P.)

D. 3rd February, 1960. 22.15 hours.
R. 3rd " " "

IMMEDIATE
SECRET AND PERSONAL
PERSONAL No. 97

Addressed to S. of S.
Repeated " Athens No. 442 and
Ankara No. 69.

Your telegram Personal No. 97. *NR*

When I see Kutchuk tomorrow (I have arranged to call on him at 10 a.m. tomorrow morning) I shall tell him as I have told Makarios repeatedly that the United Kingdom position regarding the area of the sovereign base areas is definite and final and will not be changed. With regard to administration in the sovereign base areas I shall say that the statement given to the Cypriot leaders in London goes as far as we can. I shall say that there might be changes in presentation but that I see no prospect of any change in substance. I shall of course urge Kutchuk to do everything he possibly can to convince Makarios and the other Greek Cypriot leaders that the time has come to make a final decision on the basis of the propositions put to the Cypriot leaders in London.

Cyprus Policy external distribution sent.

SECRET

<h1 style="margin: 0;">R</h1> <p style="margin: 0;">SOUTHERN DEPARTMENT</p>		<h1 style="margin: 0;">R</h1> <p style="margin: 0;">C 1071/57</p>
<h2 style="margin: 0;">CYPRUS</h2>		
<p style="font-size: 2em; color: green; margin: 0;">1960</p> <p>FROM Cyprus to Colonial Office SECRET No. 91 Personal Dated Feb. 1st Received 3/2/60</p>	<p>SUBJECT: <u>Archbishop Makarios may be influenced by Turks and Turkish Cypriots</u> <u>Request that Turks put the maximum pressure on Archbishop Makarios without delay</u></p>	
References	MINUTES	
	<p>a) Ankara 182 Feb 2nd</p> <p>b) Sir B. Burrows Ref no 187 of February 3rd</p>	
(Printing Instructions)	<p>c) Ankara 196 of February 4th</p> <p>d) Ankara 202 Feb 5</p>	
(Outward Action)		
	<p>Tel) Ankara 369 Feb 2nd A) Manual dist. " Feb 3rd Tel) Ankara 372 3/2 Manual dist. " 4/2</p> <p style="text-align: right; font-size: 1.5em;">Ref 4/2</p> <p style="text-align: right; font-size: 1.5em;">Ref 8/2</p>	
(Action completed)	(Main Indexed)	
<p style="font-size: 1.5em;">3/2</p>	<p style="font-size: 1.5em;">28/2</p> <p style="font-size: 1.5em;">19/1/60</p>	
J-118 54817-3f		

Secretary Dept.

RC 10 11/57

Secretary of State

Please see # Cyprus tel no. 91 to c.o. attached. If you agree, I will telegraph Ankara to-night saying "Please act accordingly: we can tackle Mr. Denktash to-morrow morning."

2. Th. Ross, whom I have consulted, concurs.

R. Bradbery

Resident Clerk.

1/2.

I agree
W
1/2

I understand
a telegram was sent. A. J. 9/2

determined to accept the propositions which we have put forward are not prepared to brook delay.

SECRET
INWARD TELEGRAM
TO THE SECRETARY OF STATE FOR THE COLONIES

RECEIVED IN
- 3 FEB 1960
RC 1071/5-7

FROM CYPRUS (Sir H. Foot)

Cypher (O.T.P.)

D. 1st February, 1960. 20.30 hours. (Via Foreign
R. 1st " " Office.)

IMMEDIATE
SECRET AND PERSONAL
PERSONAL No. 91

Addressed to S. of S.
Repeated " Athens No. A39 and
Ankara No. M60.

We have reason to believe that in the decisions he now has to make Makarios will be influenced by the attitude of the Turks and the Turkish Cypriots. When I saw him this morning I emphasised to him the danger that the Turkish Cypriots might break with him and take a new line of their own on instructions from Ankara and I believe that he does recognise that this is a real danger.

2. I understand that Kutchuk is due to return to Cyprus from Ankara tomorrow (Tuesday) so there may be no time now to get in touch with the Turkish Government before he returns. No doubt the Turkish Government has already made its views very clear to him but I suggest that a special request might be made to the Turkish Government urging that immediately on his return Kutchuk should tell Makarios that the Turkish Government and the Turkish Cypriots are determined to accept the propositions which we have put to them and are not prepared to brook delay.

3. I also think that it would be useful if an approach might be made to Denktash in London asking him to send a message in similar terms at once to Kutchuk.

4. I myself do not think that we want any public pronouncements from the Turks or the Turkish Cypriots at this stage but obviously we do want them to exert the maximum pressure on Makarios with the least possible delay.

Cyprus Policy external distribution sent.

SECRET

R SOUTHERN DEPARTMENT		R ✓ C 1071/64
1960		CYPRUS
FROM: <i>London Meeting of Principals</i> CONFIDENTIAL No. OWP/EF/2. Dated Received 9/2/60.	SUBJECT: <i>Draft of Sections 1-3 of Annex E.</i> <i>ANNEX B Parts III & IV</i>	
References <i>RC 1071/3</i> <i>RC 1151/5</i>	MINUTES <i>1971.</i> <i>A) London Meeting of Principals OWP/EF/4</i> <i>B) Draft Treaty of Establishment: i Suggested revision of Annex B, Parts III and IV, and Annex C, Jan 27</i> <i>CRC</i> <i>1962</i>	
(Printing Instructions)		
(Outward Action)		
(Action completed) <i>[Signature]</i>	(Main Indexed) <i>[Signature]</i> <i>20/1/61</i>	
J-118 54817-32		

CONFIDENTIAL

RECEIVED IN
ARCHIVE
- 9 FEB 1960

Rc1071/64

CYP/EP/2

DRAFT OF SECTIONS 1 - 3 OF ANNEX E

A draft of Sections 1 to 3 of Annex E is given below; it is intended to meet certain technical criticisms of the United Kingdom draft circulated as part of CYP/1 (Revise) which were made during discussion by the Working Party, whose Report has been circulated as CYP/EP/1 and later discussions. It does not attempt to meet the points of principle discussed in that Report. New wording is underlined and omissions are indicated by dots.

ANNEX E

Section 1

1. Save as is provided in Annex B to this Treaty and in the next following paragraph, all property of every description of the Government of the Colony of Cyprus shall, on the entry into force of this Treaty, become, subject to the provisions of the Constitution of the Republic of Cyprus, the property of the Republic of Cyprus.
2. Save as is provided in Annex B to this Treaty, the following property of the Government of the Colony of Cyprus shall, on that date, become the property of the appropriate authorities of the United Kingdom - that is to say:-
  - (a) immovable property situate in the Territory of Akrotiri-Dekelia;
  - (b) tangible movable property which normally is in the territory of Akrotiri-Dekelia;
  - (c) intangible movable property which is necessary for the enjoyment or otherwise relates to any property specified in sub-paragraph (a) or (b) of this paragraph or relates to any immovable property situate

/(1)

CONFIDENTIAL

CONFIDENTIAL

- 2 -

- (i) in the Territory of Akrotiri-Dekelia,
- (ii) in any site, as defined in paragraph 1 of Part I of Annex B,
- (iii) in or on the leave camps, installations, and related land and facilities to which Section 8(6) of Part II of Annex B applies, or
- (iv) ..... in the territory of the Republic of Cyprus, being immovable property of which the United Kingdom authorities or United Kingdom personnel, as defined in Part I of Annex B, are to remain in occupation after the entry into force of this Treaty.

3. In this Section "property of the Government of the Colony of Cyprus" means property vested in that Government or in Her Britannic Majesty for the purposes of that Government or in some other person or authority on behalf of that Government immediately before the entry into force of this Treaty. It is understood that the property of public utility corporations does not fall within this paragraph.

4. The transfer of property under this Section shall not affect the rights of other persons or groups of persons in respect of that property.

Section 2

1. Save as is provided in Annex B to this Treaty and in the next following paragraph and except insofar as special arrangements may have been made before the date of the entry into force of this Treaty to discharge certain such liabilities, all legal liabilities and obligations incurred..... [and all rights not falling within Section 1 of this Annex acquired] by or on behalf of, the Government of the Colony of Cyprus and subsisting immediately before the date of the entry into force of this Treaty shall have effect as from that date as if they were

/incurred

CONFIDENTIAL

CONFIDENTIAL

- 3 -

incurred or acquired by or on behalf of, ... the Republic of Cyprus.

2. Save as is provided in Annex B, legal liabilities and obligations incurred and rights not falling within Section 1 of this Annex acquired by or on behalf of the Government of the Colony of Cyprus and subsisting as aforesaid, insofar as they were (G.C.)   solely (U.K.) incurred or acquired in relation to property which passes to the United Kingdom under this Annex, shall take effect as if they were incurred by or on behalf of the United Kingdom.

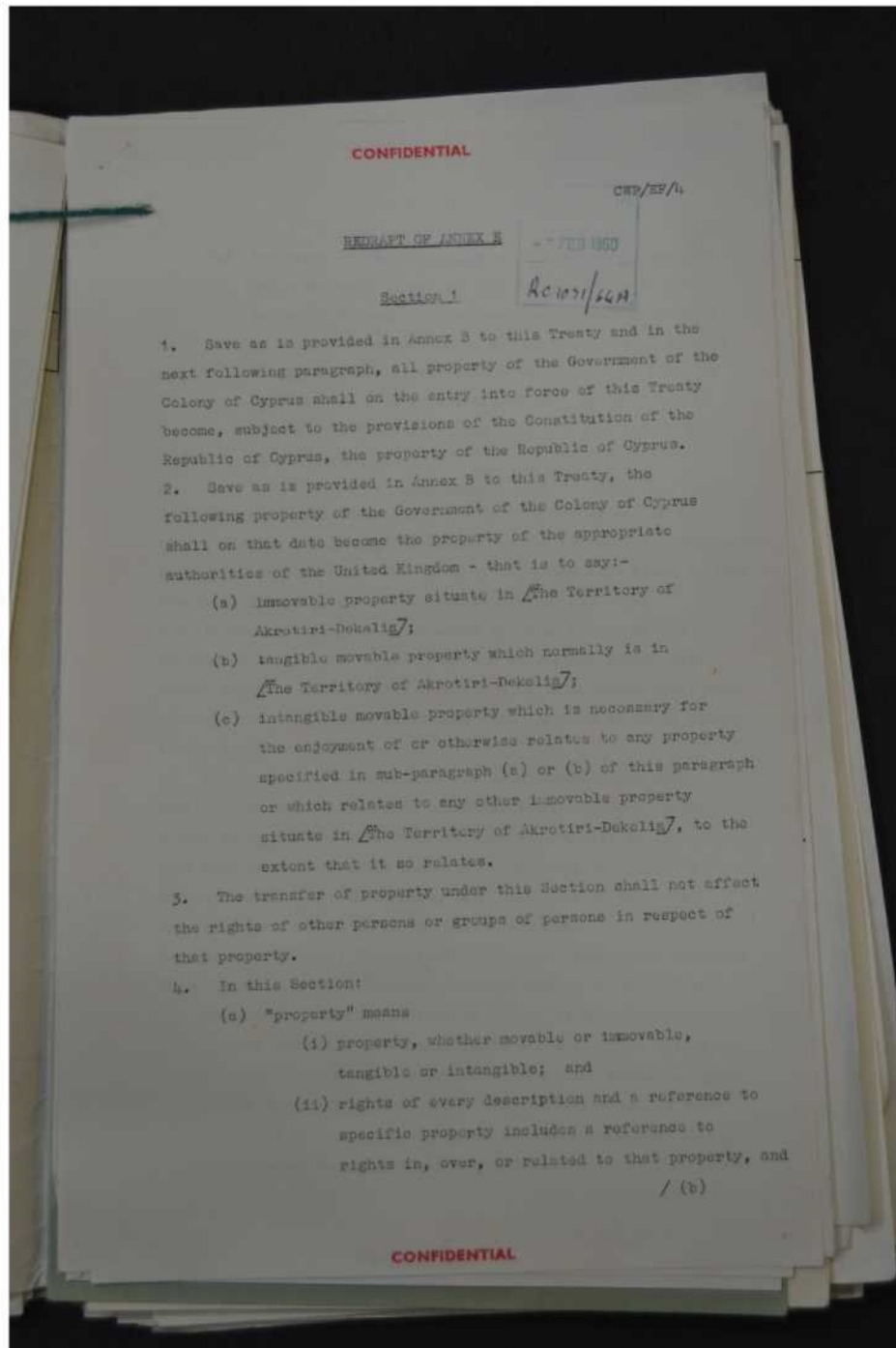
Section 3

Nothing in Sections 1 and 2 of this Annex shall prevent the conclusion of any special agreement or arrangement by ..... the Republic of Cyprus and ..... the United Kingdom with respect to the transfer or apportionment of any particular property, liability or obligation or right that was immediately before the date of the entry into force of this Treaty, property or a liability or obligation or right of the Government of the Colony of Cyprus.

nd

CONFIDENTIAL

CONFIDENTIAL

- 2 -

(b) "property of the Government of the Colony of Cyprus" means property vested in that Government or in Her Britannic Majesty for the purposes of that Government or in some other person or authority on behalf of that Government immediately before the entry into force of this Treaty. It is understood that the property of public utility corporations does not fall within this sub-paragraph.

Section 2

1. Save as is provided in Annex B to this Treaty and in the next following paragraph, and except insofar as special arrangements may have been made before the date of the entry into force of this Treaty to discharge certain such liabilities, all legal liabilities and obligations incurred by or on behalf of the Government of the Colony of Cyprus and subsisting immediately before the date of the entry into force of this Treaty shall have effect as from that date as if they were incurred by or on behalf of the Republic of Cyprus.

2. Save as is provided in Annex B, legal liabilities and obligations incurred by or on behalf of the Government of the Colony of Cyprus and subsisting as aforesaid shall, to the extent that they were incurred in relation to property which passes to the United Kingdom under this Annex, take effect as if they were incurred by or on behalf of the United Kingdom.

3. In this Section, "legal liabilities and obligations incurred by or on behalf of the Government of the Colony of Cyprus" means -

(a) any liability or obligation which, at the time when it was incurred, gave rise, under the law of the Colony of Cyprus, to a cause of action against the Crown in right of the Government of that Colony, whether or not that cause of action was enforceable without the fiat of the Attorney General of the Colony; and

/ (b)

CONFIDENTIAL

CONFIDENTIAL

- 3 -

- (b) any liability or obligation which, at the time when it was incurred, gave rise, under the law of the Colony of Cyprus, to a cause of action in tort against a servant of the Crown in right of the Government of that Colony and in respect of which the Crown would, in practice, have stood behind that servant for the purpose of satisfying any judgment against him; and
- (c) [Turkish Cypriot addition being drafted]

Section 3

Nothing in Sections 1 and 2 of this Annex shall prevent the conclusion of any special agreement or arrangement by the Republic of Cyprus and the United Kingdom with respect to the transfer or a portionment of any particular property, liability or obligation that was immediately before the date of the entry into force of this Treaty property or a liability or obligation of the Government of the Colony of Cyprus.

Section 4

Arrangements concerning the pensions and other rights of or in respect of certain public officers who prior to [19th March, 1960] were or had been in the public service of Cyprus, and concerning the conditions of service, pensions and other rights of and in respect of certain public officers who continue on or after that date to serve in the public service of the Republic of Cyprus, have been set out in the Schedule to this Annex.

CONFIDENTIAL

CONFIDENTIAL

Schedule of Arrangements Relating to
Certain Public Officers

With reference to Section 4 of Annex E the matters referred to in that Section are set out in this Schedule.

INTERPRETATION

1. (1) References in this Schedule to an officer are references to a person who, before 19th February, 1960, was the substantive holder of a pensionable office in the Public Service of Cyprus, being a person
- (a) who was selected for or offered appointment to the Public Service of Cyprus by a Secretary of State; or
  - (b) whose appointment was approved by a Secretary of State; or
  - (c) who was appointed under an agreement with the Crown Agents for Overseas Governments and Administrations to service in any such office; or
  - (d) who, although not a person falling within subparagraph (a), (b) or (c) of this paragraph, is or has been a member of Her Majesty's Overseas Civil Service or Her Majesty's Overseas Judiciary or has been an officer in the Public Service of the Government of the Colony of Cyprus and has been granted retiring benefits under the Cyprus (Retiring Provisions) Order in Council 1960.
- (2) In this Schedule
- "pension" means
- (a) any pension, gratuity, or similar retiring allowance payable by the Republic of Cyprus to or in respect of any officer, including any increase of pension, and any retiring benefits due under the Cyprus (Retiring Provisions) Order in Council, 1960; and
  - (b) any pension payable to the widow or child of an officer and any contributions repayable and interest payable to an officer under any law providing for payment of pensions to widows and children of officers.
- "substantive holder" in relation to an office includes a person serving in that office on probation.

CONDITIONS OF SERVICE

2. (1) An officer who contemplates to serve in the Public Service of Cyprus on or after 19th February, 1960, shall have the rights relating to terms and conditions of service prescribed in paragraphs 1 to 4 of Article 67 of the Transitional Provisions of the Constitution of the Republic of Cyprus.

/ (2) The

CONFIDENTIAL

CONFIDENTIAL

- 2 -

(2) The Public Service Commission established by the Public Service provisions of the Constitution of the Republic of Cyprus shall exercise in respect of an officer who continues to serve in the Public Service of Cyprus on or after / 19th February, 1960 / the duties imposed upon the Commission by such provisions on equal terms with other public officers.

PENSIONS

3. / Paragraphs 1 to 4 of Article 6 and Article 7 / of the Transitional Provisions of the Constitution of the Republic of Cyprus shall apply to the eligibility and right to receive a pension -

- (a) of an officer who continues to serve in the Public Service of Cyprus on and after the coming into operation of the Constitution, and of the widow, children, dependants, and personal representatives of such officer; and
- (b) of a person who has been and has ceased to be in the Public Service of Cyprus before the coming into operation of the Constitution, and of the widow, children, dependants, or personal representatives of such person;

and pensions to such officers and other persons shall be granted and paid accordingly.

PAYMENT OF PENSIONS

4. - (1) Pensions paid outside Cyprus on or after / 19th February, 1960 / shall be paid in sterling and shall be calculated at the official rate of exchange prevailing on that date between the pound sterling and the currency in use in Cyprus notwithstanding any variation in that rate:

Provided that if there is a general revision of salaries consequent upon a revaluation of the currency of Cyprus as a result of which the pensionable emoluments of an officer may be increased, the Government of the Republic of Cyprus may require that officer to agree that any pension that may be granted to him shall be calculated at the rate of exchange prevailing at the date of the salaries before granting him the benefit of the increase of pensionable emoluments.

(2) Every pensioner who has been granted or is being paid a pension before / 19th February, 1960 / shall exercise within one year of that date an option as to whether his pension and any pension that may in due course become payable to his widow, children, dependants or personal representatives shall be paid in Cyprus or outside Cyprus:

Provided that where no option is exercised by an officer who is being paid a pension within one year after that date an option shall be deemed to have been exercised for the payment of the pension either in Cyprus or outside Cyprus according to where it was being paid on that date.

/(3)

CONFIDENTIAL

CONFIDENTIAL

- 3 -

(3) Every officer eligible for a pension who retires on or after 19th February, 1960, shall exercise before the award of his pension an option as to whether his pension, and any pension that may become payable to his widow, children, dependants or personal representatives, shall be paid in Cyprus or outside Cyprus.

(4) Where, upon the death of any person, a pension becomes payable to his widow, children or any dependant, or to his personal representative, an option as to whether the pension shall be paid in Cyprus or outside Cyprus -

(a) may be exercised within one year of the death of that person by the pensioner; and

(b) shall, if so exercised, be substituted for the option (if any) exercised by that person under sub-paragraph (2) or sub-paragraph (3) of this paragraph.

(5) Where an option is exercised in accordance with this paragraph for the payment in sterling of a pension outside Cyprus, the pension may be paid in any country outside Cyprus, according as the pensioner by notice in writing may from time to time request, or, if the pensioner becomes resident in Cyprus and so requests by notice in writing, may be paid in Cyprus.

(6) An option exercised in accordance with this paragraph -

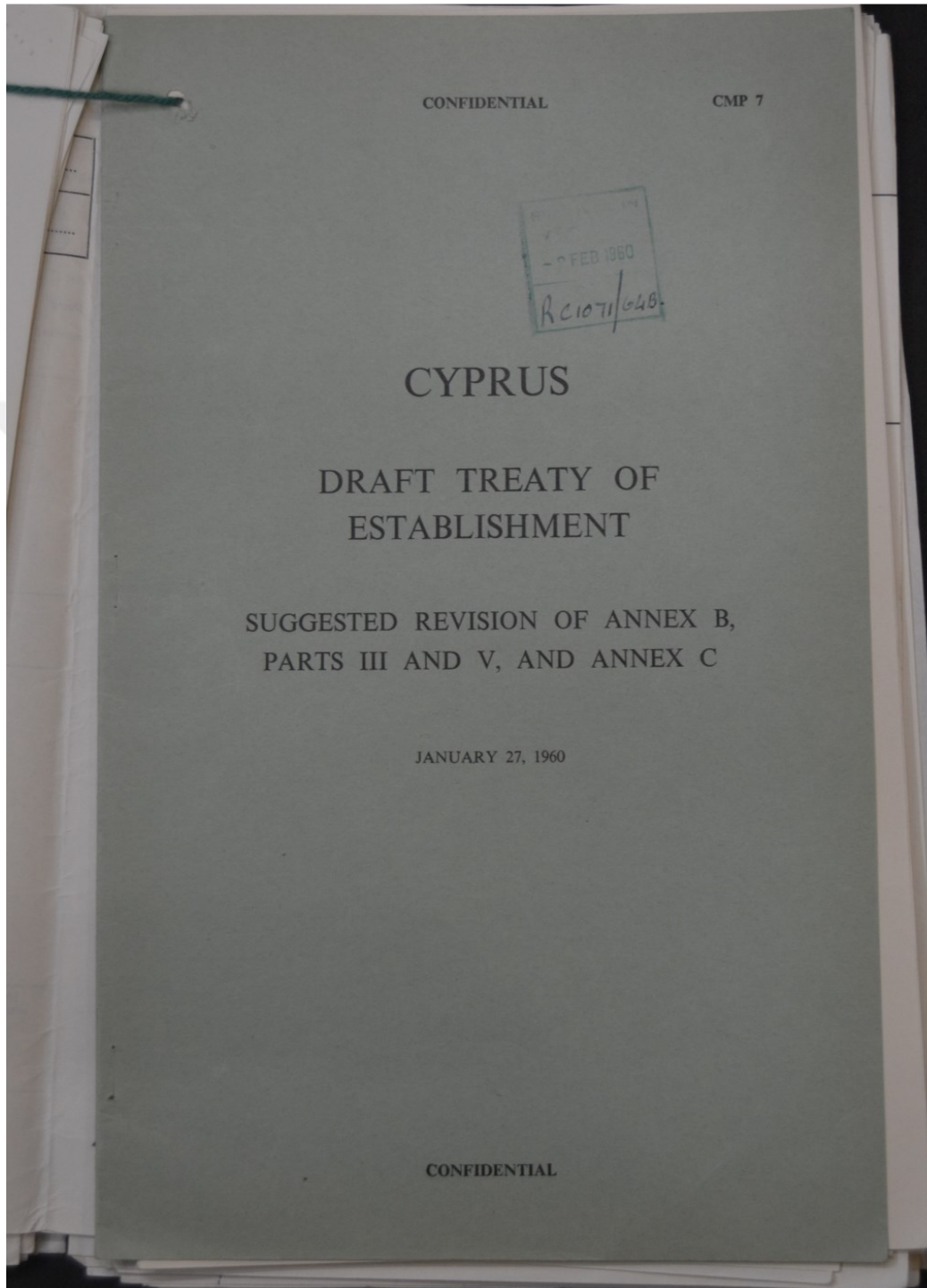
(a) shall be exercised by notice in writing; and

(b) shall be deemed to have been exercised on the date on which the notice is received.

(7) In this paragraph "pensioner" means the person entitled to the payment of a pension or, if that person is a minor, means his or her lawful guardian.

(8) This paragraph shall not apply to persons who during their service in the public service were not in receipt of overseas allowance or to the widows, children, dependants and personal representatives of such persons.

CONFIDENTIAL

CONFIDENTIAL

CYPRUS

DRAFT TREATY OF ESTABLISHMENT

SUGGESTED REVISION OF ANNEX B,
PARTS III AND V, AND ANNEX C

JANUARY 27, 1960

CONFIDENTIAL

CONFIDENTIAL

INTRODUCTORY NOTE

This volume indicates the position reached on Annexes B.III, B.V and C (the earlier text of which was on pages 21-23 and 31-46 of C.M.P. 1 Revise) as a result of informal discussions between the United Kingdom and Cypriot Delegations from January 19 to January 26, 1960 (see records which have been or are to be circulated as C.W.G. 1-15 and also documents C.W.D. 1-3). This agreement is naturally *ad referendum* to a full meeting of all five parties to the Treaty.

2. Square brackets [. . .] indicate passages not agreed.
3. The Map for Annex B.V is not yet available, but will be the same as the map following page 34 in C.M.P. 1 Revise except for
  - (a) the control tower (east of the hatched runway and south of the present terminal area), which will be coloured yellow instead of red; and
  - (b) the northern and eastern boundary of the site, which will be slightly modified to accord with the boundary correctly shown on Site Plan A.10 in C.M.P. 4.

*Foreign Office, London,
January 27, 1960.*

CONFIDENTIAL

ANNEX B

PART III

SECTION 1

For the purposes of this Part—

(a) "immovable property" includes—

- (i) land;
- (ii) buildings and other erections, structures or fixtures affixed to any land or to any building or other erection or structure;
- (iii) trees, vines, and any other things whatsoever planted or growing upon any land and any produce thereof before severance;
- (iv) springs, wells, water and water rights whether held together with, or independently of, any land;
- (v) privileges, liberties, easements and any other rights and advantages whatsoever appertaining or reputed to appertain to any land or to any building or other erection or structure;
- (vi) an undivided share in any property hereinbefore set out; in the territory of the Republic of Cyprus.

(b) "rights over immovable property" includes rights to occupy immovable property by lease, licence, hiring or other agreement, rights of way, privileges, liberties, quasi-easements, and all other rights and advantages whatsoever over immovable property which do not constitute immovable property.

SECTION 2

1.—(a) Subject to the following provisions of this Part, the Government of the United Kingdom, United Kingdom authorities and authorised service organisations may acquire, otherwise than by compulsory acquisition, and own immovable property required by them for the purposes of the present Treaty and dispose of such property in accordance with the provisions of the law generally obtaining in the Republic of Cyprus at the relevant time in respect of such matters.

(b) The Government of the United Kingdom, United Kingdom authorities and authorised service organisations shall obtain the consent of the authorities of the Republic before acquiring the ownership of any immovable property; the latter shall give all sympathetic consideration to a request for such consent.

2. The Government of the United Kingdom, United Kingdom authorities and authorised service organisations may, with the consent of the authorities of the Republic, enter into agreements in respect of immovable property and rights over immovable property in accordance with the law generally obtaining in the Republic of Cyprus at the relevant time; the latter shall give all sympathetic consideration to a request for such consent:

Provided that no consent of the authorities of the Republic shall be required in respect of agreements for the hiring of premises to be used for residential or other similar purposes.

3.—(a) Subject to the provisions of this Part and to any rights of other parties immovable property owned by the Government of the United Kingdom, United Kingdom authorities and authorised service organisations immediately before the coming into force of the present Treaty shall continue to be so owned.

(b) In respect of any such immovable property the ownership of which was acquired after the 19th February 1959 by the Government of the United Kingdom, by United Kingdom authorities, or by authorised service

organisations, by compulsory purchase or by virtue of a grant made by the Governor of the Colony of Cyprus, the following provisions shall have effect, that is to say—

- (i) the Government of the United Kingdom, the United Kingdom authority or the authorised service organisation concerned shall, within three months of the coming into force of the present Treaty, deliver to the Government of the Republic of Cyprus particulars of such property;
- (ii) the Government of the Republic of Cyprus may, within three months thereafter, by notice in writing to the Government of the United Kingdom, the United Kingdom authority or the authorised service organisation concerned, as the case may be, signify its wish that the ownership of any such property shall vest in the Republic; and upon the giving of such notice, the ownership of the property in question shall be vested in the Republic on payment to the Government of the United Kingdom, the United Kingdom authority or the authorised service organisation concerned, as the case may be, of such amount as shall be sufficient to cover any amount paid or payable by way of compensation or purchase price by the Government of the United Kingdom, the United Kingdom authority or the authorised service organisation concerned for the acquisition of the ownership of such property.
- (iii) the provisions of this paragraph shall not affect the operation of Section 8 of this Part.

4. Agreements in respect of rights over immovable property which have been entered into by the United Kingdom, United Kingdom authorities or authorised service organisations shall not be affected by the coming into force of the present Treaty:

Provided that nothing in this paragraph shall affect the operation of Section 5 of this Part.

SECTION 3

1. The Government of the Republic of Cyprus shall, in respect of the sites and in respect of the premises referred to in paragraph 6 of Section 8 of Part II of this Annex, arrange that as from the entry into force of the present Treaty the Government of the United Kingdom shall be enabled to occupy and use the immovable property constituting the sites and those premises with rights appertaining thereto, as if they were the absolute property of the latter Government freed from the rights of all other persons, for so long as that Government may require those sites and premises for the purposes of the present Treaty:

Provided that—

- (a) nothing in this paragraph shall be interpreted to mean that the ownership of such property shall vest in the United Kingdom; and
- (b) the provisions of this paragraph shall not apply unless and until an agreement on the annual amount to be paid by the Government of the United Kingdom to the Government of the Republic of Cyprus in respect of the arrangements referred to in this paragraph and of all other facilities referred to in this Treaty is concluded.]

2. The United Kingdom authorities shall, immediately upon the coming into force of the present Treaty, deposit with the Department of Lands and Surveys in Nicosia such details and cadastral plans of the immovable property involved as are necessary to enable the Government of the Republic to give effect to paragraph 1 of this Section.

3.—(a) As from the date on which the Government of the United Kingdom, after consultation with the Government of the Republic of Cyprus, obtains the use of any additional site or right over immovable property, pursuant to Section 1 (3) or Section 9 (1), respectively, of Part II of this Annex, the provisions of this Section shall apply to that site or right:

Provided that nothing in this sub-paragraph shall operate to make the provisions of paragraph 1 of this Section applicable to any additional site or right as aforesaid, unless and until an agreement is reached between the Government of the United Kingdom and the Government of the Republic of Cyprus on the amount of any compensation or annual rent or both to be paid by the former to the latter Government in respect of the use of such additional site or right.

(b) The Government of the United Kingdom shall, by a date to be agreed in respect of the site or right in question, deposit with the Department of Lands and Surveys details or cadastral plans of the immovable property involved.

SECTION 4

1. Subject to the provisions of this Part and to compliance with the provisions of any law for the time being in force generally obtaining in the Republic of Cyprus, the Republic of Cyprus shall arrange for the registration of the ownership of immovable property owned by the Government of the United Kingdom or United Kingdom authorities or authorised service organisations and for the recording in the books of the appropriate District Lands Offices of acquisitions by the Government of the United Kingdom and United Kingdom authorities or authorised service organisations of registrable rights over immovable property.

2. Registration shall be effected in the name of such person or authority as may be designated by the United Kingdom authorities for the purpose of the registration in question.

SECTION 5

Where, immediately before the entry into force of the present Treaty, immovable property of the Crown, other than that to which Section 3 of this Part applies, was used or occupied for the purposes of the land, sea or air armed services of the United Kingdom by arrangement with the Government of the Colony of Cyprus, that use or occupation may continue on the same terms for such a period, not exceeding six months, as may be necessary to facilitate the re-deployment of those services and to permit of the removal of installations erected or established by the United Kingdom.

SECTION 6

1. Immovable property owned and rights over or relating to immovable property exercisable by the Government of the United Kingdom, United Kingdom authorities and authorised service organisations shall not be subject to expropriation, except in so far as this Section provides.

2—(a) The Government of the United Kingdom will give sympathetic consideration to requests by the Government of the Republic of Cyprus that immovable property owned or occupied by the Government of the United Kingdom or by a United Kingdom authority or by an authorised service organisation, which is required by the Government of the Republic of Cyprus either on its own behalf or on behalf of any other authority for an undertaking of public utility, shall be surrendered in exchange for other immovable property which is considered as equally suitable for the same purpose.

(b) The provisions of this paragraph shall not apply to immovable property constituting the sites or the premises referred to in paragraph 6 of Section 8 of Part II of this Annex, or to rights appertaining thereto, or to rights conferred by Part II of this Annex.

SECTION 7

1. Where any immovable property owned by the Government of the United Kingdom, United Kingdom authorities or authorised service organisations is no longer needed for the purposes of the present Treaty, the following provisions shall apply, that is to say—

(a) the property shall be offered for sale to the Government of the Republic of Cyprus;

CONFIDENTIAL

(b) if within three months of the date of that offer the Government of the Republic of Cyprus does not signify its acceptance, the Government of the United Kingdom, the United Kingdom authority or authorised service organisation concerned may, subject to the provisions of paragraph 2 of this Section, dispose of it by public auction or private treaty to any person or body capable by the law of the Republic of Cyprus of owning that property:

Provided that immovable property shall not be disposed of to an alien without the consent of the Republic of Cyprus.

2. If immovable property offered for sale under paragraph 1 of this Section has been acquired by the Government of the United Kingdom, a United Kingdom authority or an authorised service organisation by compulsory purchase and the Government of the Republic of Cyprus notifies the Government of the United Kingdom, United Kingdom authority or the authorised service organisation concerned that, under the law of the Republic of Cyprus a person specified in that notification has a right of pre-emption, the property shall be offered for sale to that person, the offer to remain open until the expiration of three months from the date of the original offer to the Government of the Republic.

3. The Government of the Republic of Cyprus shall give the United Kingdom authorities and authorised service organisations every assistance in effecting a sale for full value of immovable property to which this Section relates and which that Government does not wish to purchase.

4. If the Government of the Republic of Cyprus or a person specified in accordance with paragraph 2 of this Section signifies a wish to acquire property offered under this Section but does not agree to the price proposed, the price payable shall be the amount which the property might be expected to realise if offered for sale by a willing vendor to a willing purchaser and shall, failing agreement, be determined by arbitration in accordance with Section 10 of this Part.]

SECTION 8

Where immovable property owned by the Government of the Republic of Cyprus and occupied or used by the Government of the United Kingdom, a United Kingdom authority, or an authorised service organisation is vacated as being no longer required for the purposes of this Treaty, the Government of the Republic of Cyprus shall, if it so wishes, pay the Government of the United Kingdom, or appropriate United Kingdom authority or authorised service organisation concerned the market value of anything erected, constructed, planted or affixed on the property which is not removed before its being vacated and of any improvement made to the property by the Government of the United Kingdom, a United Kingdom authority or an authorised service organisation, such value to be determined, failing agreement, by arbitration, in accordance with Section 10 of this Part.

SECTION 9

Buildings and other erections and structures erected in or constructed on immovable property occupied or used by the Government of the United Kingdom, United Kingdom authorities or authorised service organisations, and fixtures affixed to such immovable property or to such buildings, erections and structures, may be altered, demolished or removed at any time before such immovable property is disposed of or vacated in accordance with this Part:

Provided that nothing in this Section shall apply to any building or other erection or structure or to any fixture which is not owned by the Government of the United Kingdom or a United Kingdom authority or an authorised service organisation.

SECTION 10

Any value which under this Part is to be determined by arbitration shall be determined by two arbitrators, one to be appointed by the Government of the United Kingdom and one by the Government of the Republic of Cyprus

CONFIDENTIAL

CONFIDENTIAL

9

or by the private person or community concerned, as may be appropriate; and where the arbitrators fail to agree, by an umpire to be appointed by the arbitrators, or if they fail to agree on such appointment, by the President of the High Court of Justice of the Republic of Cyprus.

SECTION 11

Nothing in this Part shall prevent the conclusion of any special agreement or arrangement between the Government of the United Kingdom and the Government of the Republic of Cyprus with respect to any of the matters referred to in this Part.

56437

CONFIDENTIAL

c

ANNEX B

PART V

SECTION 1

For the purposes of this Part of this Annex:—

- (a) "The new terminal area" means the land coloured blue on the map annexed.
- (b) "The present terminal area" means the land coloured red and hatched in blue on the map annexed.
- (c) "Joint user area" means land coloured yellow on the map annexed.
- (d) "Site" means the land coloured red or brown on the map annexed including that part hatched in blue and that part hatched in yellow, and is an area forming part of Site No. 10 (1) in the List in Schedule A to Part II of this Annex.

SECTION 2

(a) Until a new civil air terminal is erected and brought into use within the new terminal area:—

- (i) the present terminal area shall be under the control of the authorities of the Republic of Cyprus and shall not be regarded as part of the Site;
- (ii) the road which is marked brown on the map annexed shall be regarded as forming part of the joint user area;
- (iii) the new terminal area shall be regarded as forming part of the joint user area.

(b) The present taxiway (coloured red and hatched in yellow on the map annexed) in front of the present terminal area shall be regarded as part of the joint user area, until a new taxiway replacing it is constructed and brought into use.

(c) The United Kingdom authorities will give sympathetic consideration to requests by the authorities of the Republic of Cyprus that any part of the Site, which is required for an extension of the runways or other facilities in the joint user area, shall be surrendered in exchange for other land which is considered as equally suitable for the purposes for which the Site is used.

SECTION 3

The United Kingdom authorities shall have the right to use the airfield at Nicosia together with any facilities on or connected with the airfield to whatever extent is considered necessary from time to time by the United Kingdom authorities for the operation of United Kingdom aircraft in peace and in war, including the exercise of any necessary operational control of air traffic. The Republic of Cyprus shall have the sole right to determine the general policy for the use of Nicosia airfield by civil aviation. The general conduct of the control of air traffic using Nicosia airfield shall be a matter for joint consultation between the authorities of the United Kingdom and the authorities of the Republic of Cyprus.

SECTION 4

The joint user area shall be available for the use of United Kingdom authorities and the authorities of the Republic of Cyprus.

SECTION 5

The United Kingdom authorities shall be responsible for maintaining to existing standards the existing installations providing facilities for the joint user area with the exception of approach and aerodrome control facilities to be provided in accordance with Section 7 of this Part. Subject to the

provisions of Section 3 of this Part, the United Kingdom authorities and the authorities of the Republic of Cyprus shall each have the right, after consultation with the other, to execute new works for the joint user area.

SECTION 6

The United Kingdom authorities shall have the right to provide services for United Kingdom aircraft at Nicosia airfield to the extent that they consider necessary.

SECTION 7

1.—(a) There shall be single and undivided approach and aerodrome control of air traffic at Nicosia Airfield, which shall be taken over by the Republic of Cyprus as soon as the necessary qualified staff are available; until then control is exercised by the United Kingdom. During the time that control is exercised by the United Kingdom, the Republic of Cyprus shall have the right to provide trained staff to assist in the control of traffic. When responsibility for control is transferred to the Republic of Cyprus, the United Kingdom shall similarly have the right to provide trained staff to assist in the control of traffic.

(b) Notwithstanding the above, the United Kingdom shall, in accordance with Section 3, have the right to exercise exclusive control in emergency, as may be determined by the United Kingdom.

2. The authorities of the Republic of Cyprus shall provide air traffic control within the flight information region administered from Nicosia, including the provision of associated navigational aids and including advisory and alerting services, to the standard customary in international civil aviation practice.

3. At the request of the United Kingdom authorities the authorities of the Republic of Cyprus shall make immediately available to the United Kingdom authorities any information received by the authorities of the Republic of Cyprus about the movement of all aircraft within the flight information region administered from Nicosia.

4. The specific rights and responsibilities mentioned in this Section shall not be exercised in such a manner as to impair the rights and obligations of the United Kingdom or the Republic of Cyprus contained in other Sections of this Part.

SECTION 8

The authorities of the Republic of Cyprus shall ensure that the runways, taxiways and dispersal areas of the airfield at Tymbou are kept in being. The United Kingdom authorities shall have the right, subject to the consent of the authorities of the Republic of Cyprus, to use the runways, taxiways and dispersal areas as a reserve landing ground for Nicosia Airfield and to provide any services for any aircraft landing or taking off there.

SECTION 9

1. The United Kingdom authorities shall make immediately available to the authorities of the Republic of Cyprus the meteorological information which the United Kingdom authorities have received at Nicosia Airfield for their own needs.

2. In so far as the services established for their own use make this possible, the United Kingdom authorities shall make available search and rescue facilities for all civil aircraft within the flight information region administered from Nicosia and fire and crash services for all aircraft using Nicosia Airfield.

SECTION 10

1. At the request of the United Kingdom authorities, the authorities of the Republic of Cyprus shall arrange for such [reasonable] control over activities in the vicinity of Nicosia Airfield and over the erection of installations, and the operation of radio and electrical equipment, as may be considered necessary by the United Kingdom authorities to ensure the efficient operation and use of Nicosia Airfield.

2. At the request of the authorities of the Republic of Cyprus, the United Kingdom authorities shall, within the Site defined in Section 1 (a) of this Part arrange for such [reasonable] control over activities including the erection of installations, and operation of radio and electrical equipment as may be considered necessary by the authorities of the Republic of Cyprus to ensure the efficient operation and use of Nicosia Airfield.

SECTION 11

The appropriate authorities of the United Kingdom and of the Republic of Cyprus shall consult together concerning the operation of this Part with a view to ensuring that as far as possible the services to civil aircraft provided by the authorities of both Governments satisfy the requirements of international civil aviation, and in particular that civil aircraft on scheduled flights shall receive priority except in exceptional circumstances or in an emergency.

SECTION 12

1.—(a) The cost of services (including the cost of constructing, maintaining, improving, altering and operating installations) provided for aircraft using Nicosia Airfield shall be borne in accordance with the provisions of this paragraph.

(b) The United Kingdom shall bear the cost of services provided by them under Section 5 and Section 9 of this Part and the cost of such other services as may be required only for United Kingdom aircraft which are not registered as civil aircraft.

(c) The cost of services provided under Section 7 of this Part which are required for both civil and military aircraft shall be shared between the United Kingdom and the Republic of Cyprus in proportion to the degree of use.

(d) The cost of services required only for civil aircraft shall be borne by the Republic of Cyprus, and the cost of services required only for United Kingdom aircraft which are not registered as civil aircraft shall be borne by the United Kingdom.

(e) The United Kingdom authorities shall, for so long as they require the facility to use Tymbou airfield as provided in Section 8, make a contribution covering the costs of any rental payments or payments for any maintenance undertaken at United Kingdom request made by the authorities of the Republic of Cyprus for land forming part of the runways, taxiways and dispersal areas at Tymbou which is at the time of entry into force of the present Treaty in private ownership. The amount of this contribution by the United Kingdom authorities shall be negotiated between the United Kingdom authorities and the authorities of the Republic of Cyprus. The amount of such a contribution, if not agreed, shall be determined in accordance with the provisions of Section 3 (7) of Part III of this Annex.

(f) The bearing of the cost of constructing, improving or making major alterations to installations provided for the mutual benefit of the authorities of the United Kingdom and the authorities of the Republic of Cyprus, and of exercising the control provided for in Section 10 of this Part [including payment of any compensation due as a result of the exercise of such control] shall be the subject of special agreement.

(g) Subject to (e) above no contribution shall be made by the Republic of Cyprus to the cost of services provided by the United Kingdom, notwithstanding that those services are available for the use of civil aircraft.

2.—(a) The Republic of Cyprus shall have the right to retain all landing fees and other similar fees charged for the use of the airfield by civil aircraft (including United Kingdom aircraft registered as civil aircraft).

(b) No landing fees or other similar fees shall be chargeable in respect of United Kingdom aircraft which are not registered as civil aircraft.

(c) No charge on account of rent shall be payable by either Government to the other in respect of land or other immovable property in the joint user area or provided for the joint use of the authorities of the United Kingdom and of the authorities of the Republic of Cyprus.

ANNEX C

SECTION I

1. For the purposes of this Annex:—

(a) "force" means

- (i) in relation to the forces of the United Kingdom [and to the forces of any other country to which this Annex applies pursuant to paragraph 3 of this Section] the personnel belonging to the land, sea and air armed services of that country when in the territory of the Republic of Cyprus, provided that the person in question is posted or attached to or is on an official visit to any unit stationed in the Island of Cyprus, or is in the Island in the course of transit on an official movement order;
- (ii) in relation to the forces of the Republic of Cyprus, Greece, or Turkey, the personnel belonging to the land, sea and air armed services of those countries when in the [Sovereign Base Areas] provided that the person in question is posted or attached to or is on an official visit to any unit stationed in the Island of Cyprus, or is in the Island in the course of transit on an official movement order;

This definition shall apply, for the period of one year from the entry into force of the present Treaty, to personnel of the land, sea and air armed services of the Contracting Parties when visiting the Island of Cyprus to make use of official leave and recreation facilities established there, and shall so apply thereafter unless the receiving State gives three months' notice to the sending State of its wish that this definition shall no longer so apply.

- (b) "civilian component" means the civilian personnel accompanying a force as defined above who are employed in the service of a force or by an authorised service organisation accompanying a force, and who are not stateless persons nor nationals of nor ordinarily resident in the territory of the receiving State as hereinafter defined;
- (c) "authorised service organisations" means any one of the organisations listed in the Schedule to Part I of Annex B of the present Treaty;
- (d) "dependent" of a person means:—
  - (i) the wife or husband of that person;
  - (ii) any other person wholly or mainly maintained by or in the custody or charge of that person; and
  - (iii) any other person (not being a national of nor ordinarily resident in the Republic of Cyprus) who is in domestic employment in the household of that person.
- (e) "sending State" means the State to which the force in question belongs;
- (f) "receiving State" means:—
  - (i) in relation to the [Sovereign Base Areas] the United Kingdom,
  - (ii) in relation to the territory of the Republic of Cyprus, the Republic of Cyprus;
- (g) "the territory of the receiving State" means:—
  - (i) in relation to the [Sovereign Base Areas], the territory of the [Sovereign Base Areas] as defined in Annex A to this Treaty,
  - (ii) in relation to the Republic of Cyprus, the territory of the Republic of Cyprus as defined in Article 1 of this Treaty; and includes the territorial sea adjacent to that territory;

- (h) "service authorities of the sending State" means those authorities of a sending State who are empowered by its law to enforce the service law of that State with respect to members of its forces or civilian component or dependents;
- (i) "service vehicles" means vehicles, including hired vehicles, which are exclusively in the official service of a force or authorised service organisation;
- (j) "sites" means the sites which the Government of the United Kingdom is entitled to use pursuant to Section 1 of Part II of Annex B to the present Treaty;
- (k) references to the Island of Cyprus, or to the [Sovereign Base Areas], shall include the adjacent territorial sea.

2. "Forces of the United Kingdom" in this Annex shall be understood as including the forces of any territory for the international relations of which the Government of the United Kingdom is responsible.

3. If the United Kingdom so requests, on behalf of the Government of any country within the British Commonwealth of Nations whose forces may from time to time be stationed with or operating in conjunction with the forces of the United Kingdom based on the [Sovereign Base Areas], and if the United Kingdom declares on behalf of that Government that the Government in question accept the obligations under this Annex of the United Kingdom as a sending State, then the Republic of Cyprus undertakes to grant the rights set out in this Annex to the authorities of the Government in question, their forces, authorised service organisations, members of the force or civilian component, and dependents to the same extent as they are granted to those of the United Kingdom.

4. Notwithstanding paragraph 1 and paragraph 3 of this Section, the sending State and the receiving State may agree that certain individuals, units or formations shall not be regarded as constituting or included in a "force" for the purposes of this Annex.

[5. For the application only of any provision in this Annex which refers to nationality, persons having the nationality of both the sending State and the receiving State shall be deemed to have only the nationality of the sending State.]

SECTION 2

It is the duty of a force and an authorised service organisation and the members of a force or civilian component as well as their dependents to respect the law of the receiving State, and to abstain from any activity inconsistent with the spirit of this Treaty and, in particular, from any political activity in the receiving State. It is also the duty of the sending State to take necessary measures to that end.

SECTION 3

1. Subject to the relevant provisions of Part II of Annex B of the present Treaty and to compliance with arrangements made by agreement for the administration of the boundaries between the Republic of Cyprus and the [Sovereign Base Areas], and provided that they are in possession of the appropriate identity document as laid down in paragraph 2 of this Section, members of a force or civilian component and dependents shall be exempt from passport and visa regulations and immigration inspection on entering or leaving the territory of a receiving State. They shall also be exempt from the regulations of the receiving State on the registration and control of aliens, but shall not be considered as acquiring any right to permanent residence or domicile in the territories of the receiving State.

2. For the purposes of paragraph 1 of this Section, the appropriate identity document, which shall be produced on demand by a person authorised to make a demand, is:—

- (a) in respect of a member of a force, his official naval, military or air force identity card, showing names, date of birth, rank and number (if any), service and photograph; together with a further document in the English, Greek and Turkish languages, indicating that he is a member of that force.

(b) In respect of a member of a civilian component, or a dependent, a passport, or an identity document in the English, Greek and Turkish languages indicating its bearer's status as a member of a civilian component or a dependent.

3. If a member of a force or civilian component leaves the employ of the sending State or an authorised service organisation and is not repatriated, the authorities of the sending State shall immediately inform the authorities of the receiving State, giving such particulars as may be required. The authorities of the sending State shall similarly inform the authorities of the receiving State of any member of a force who has absented himself without leave for more than 21 days.

4. If the receiving State has requested the removal from its territory of a member of a force or civilian component or has made an expulsion order against an ex-member of a force or civilian component or against a dependent of a member or ex-member, the authorities of the sending State shall be responsible for receiving the person concerned within their own territory or otherwise disposing of him outside the receiving State. This paragraph shall apply only to persons who are not nationals of the receiving State and have entered the receiving State as members of a force or civilian component or for the purpose of becoming such members, and to the dependents of such persons.

SECTION 4

The receiving State shall accept as valid, without a driving test or fee, the driving permit or licence or service driving permit issued by the sending State or the authorities of any territory under its jurisdiction to a member of a force or civilian component, or a dependent.

SECTION 5

1. Members of a force may wear uniform or civilian clothes; members of the forces of a sending State shall, however, wear uniform when actually performing their official duties within the territory of the receiving State. This paragraph shall not preclude the conclusion of special arrangements on this matter between the parties concerned.

2. Service vehicles of a sending State shall carry a distinctive mark indicating their status as such in addition to their registration number.

SECTION 6

Members of a force may possess and carry arms, on condition that they are authorised to do so by their orders. The receiving and sending States shall give sympathetic consideration to requests from each other concerning the possession and carriage of arms.

SECTION 7

[1. A receiving State shall give effect to the reasonable needs of a force to carry out its duties without hindrance and to maintain its normal administrative arrangements; and the following provisions shall apply in respect of any legislation (including subsidiary legislation) having the effect of prohibiting, hindering, limiting, or imposing conditions on, the possession, operation, or use for an official purpose of arms, explosives, vessels, aircraft, equipment or stores belonging to a force, or having the effect of hampering a force in the performance of its duties or in the provision of amenities for the members of a force, civilian component or dependents, that is to say:—

(a) if the armed services of the United Kingdom or their property were specifically exempted from the operation of any such legislation which was part of the law obtaining in the Island of Cyprus immediately before the coming into force of the present Treaty, such exemption shall extend to a force for so long as such legislation continues to be in force and pending further legislation by the receiving State;

- (b) if the armed services of the United Kingdom or their property were exempted from the operation of any legislation as above by virtue of Section 42 of the Interpretation Law of the Colony of Cyprus or of the rule of law with respect to the application of enactments to the Crown, such exceptions shall extend to a force—
- (i) until such legislation is repealed; or
  - (ii) until further legislation specifically providing for, or terminating, the exemption, as the case may be, is enacted; or
  - (iii) until the expiration of the period of one year from the date of the coming into force of the present Treaty and of any further period that may be necessary to enable the sending and receiving States in consultation to examine the necessity or otherwise for the retention and specific provision of any such exemptions, and to enable the receiving State to enact legislation accordingly, whichever shall first occur;
- (c) if the force or its property are not specifically exempted from the operation of any legislation as above, the receiving State shall give sympathetic consideration to requests for specific exemption of the force or of its property from the operation of the legislation hereinbefore mentioned;
- (d) if any such legislation shall be enacted by the receiving State after the coming into force of the present Treaty, the receiving State shall give sympathetic consideration to requests for the exemption of the force or of its property from the operation thereof.]

2. Authorised service organisations of a sending State shall be exempt from legislation concerning the constitution, management, conduct of companies, or of organisations as such, and from legislation affecting their commercial and other activities, subject however to the relevant provisions of Part II of Annex B of the present Treaty, [and provided that they give the authorities of the Republic of Cyprus such information about their trading activities as shall be requested by the authorities of the Republic on the entry into force of the present Treaty and at intervals of six months thereafter.]

SECTION 8

1. Subject to the provisions of this Section:—

- (a) the service authorities of the sending State shall have the right to exercise within the receiving State all criminal and disciplinary jurisdiction conferred on them over all persons who are by the law of the sending State subject to the jurisdiction of its service Courts;
- (b) the authorities of the receiving State shall have jurisdiction over the members of a force or civilian component and their dependents with respect to offences committed within the territory of the receiving State and punishable by the law of that State.

2.—(a) The service authorities of the sending State shall have the right to exercise exclusive jurisdiction over persons who are by the law of the sending State subject to the jurisdiction of its service Courts with respect to offences, including offences relating to its security, punishable by the law of the sending State, but not by the law of the receiving State.

(b) The authorities of the receiving State shall have the right to exercise exclusive jurisdiction over members of a force or civilian component and their dependents with respect to offences, including offences relating to the security of that State, punishable by its law but not by the law of the sending State.

(c) For the purposes of this paragraph and of paragraph 3 of this Section an offence against the security of that State shall include—

- (i) treason against the State;
- (ii) sabotage, espionage or violation of any law relating to official secrets of that State, or secrets relating to the national defence of that State.

3. In cases where the right to exercise jurisdiction is concurrent the following rules shall apply:—

- (a) The service authorities of the sending State shall have the primary right to exercise jurisdiction over a member of a force or civilian component or a dependent in relation to—
- (i) offences solely against the property or security of that State, offences solely against the person or property of another member of the force or civilian component of that State or of a dependent, or offences committed solely within the sites;
  - (ii) offences arising out of any act or omission done in the performance of official duty.
- (b) In the case of any other offence, the authorities of the receiving State shall have the primary right to exercise jurisdiction.
- (c) If the State having the primary right decides not to exercise jurisdiction, it shall notify the authorities of the other State as soon as practicable. The authorities of the State having the primary right shall give sympathetic consideration to a request from the authorities of the other State for a waiver of its right in cases where that other State considers such waiver to be of particular importance and in cases of minor offences where the receiving State has the primary right and where the service authorities of the sending State can impose a suitable punishment by disciplinary action without recourse to a court.

4. The foregoing provisions of this Section shall not imply any right for the service authorities of the sending State to exercise jurisdiction over persons who are nationals of or ordinarily resident in the receiving State, unless they are members of the force of the sending State [or dependents].

5.—(a) The authorities of the receiving and sending States shall assist each other in the arrest of members of a force or civilian component or their dependents in the territory of the receiving State and in handing them over to the authority which is to exercise jurisdiction in accordance with the above provisions.

(b) The authorities of the receiving State shall notify promptly the service authorities of the sending State of the arrest of any member of a force or civilian component or a dependent.

(c) The sending State, if the receiving State is to exercise jurisdiction over a member of a force or civilian component or a dependent, shall have the right to take custody of him until he is brought to trial by the receiving State.

6.—(a) The authorities of the receiving and sending States shall assist each other in the carrying out of all necessary investigations into offences, and in the collection and production of evidence, including the seizure and, in proper cases, the handing over of objects connected with an offence. The handing over of such objects may, however, be made subject to their return within the time specified by the authority delivering them.

(b) The authorities of the receiving and sending States shall notify one another of the disposition of all cases in which there are concurrent rights to exercise jurisdiction.

7.—(a) A death sentence shall not be carried out in the receiving State on a member of a force or civilian component or a dependent if the legislation of either the receiving or the sending State does not provide for such punishment in a similar case.

(b) The authorities of the receiving State shall give sympathetic consideration to a request from the authorities of the sending State for assistance in carrying out a sentence of imprisonment pronounced by the authorities of the sending State under the provisions of this Section within the territory of the receiving State.

8. Where an accused has been tried in accordance with the provisions of this Section by the authorities of one State and has been acquitted, or has

been convicted, he may not be tried again for the same offence by the authorities of the other State. However, nothing in this paragraph shall prevent the service authorities of the sending State from trying a member of its force for any violation of rules of discipline arising from an act or omission which constituted an offence for which he was tried by the authorities of the receiving State.

9. Whenever a member of a force or civilian component or a dependent is prosecuted under the jurisdiction of the receiving State he shall be entitled:—

- (a) to a prompt and speedy trial;
- (b) to be informed a reasonable time in advance of trial of the specific charge or charges made against him;
- (c) to be confronted with the witnesses against him;
- (d) to have compulsory process for obtaining witnesses in his favour, if they are within the jurisdiction of the receiving State;
- (e) to have legal representation of his own choice for his defence or to have free or assisted legal representation under the conditions prevailing for the time being in the receiving State;
- (f) if he considers it necessary, to have the services of a competent interpreter; and
- (g) to communicate with a representative of the Government of the sending State and, when the rules of the court permit, to have a representative of that Government present at his trial.

SECTION 9

[1. Each Contracting Party waives all its claims against any other Contracting Party for damage to any property owned by the former and used by the land, sea or air armed services of the former, if such damage:—

- (i) was caused by a member or an employee of the armed services of the latter Contracting Party in the execution of his duties; or
- (ii) arose from the use of any vehicle, vessel or aircraft owned by the latter Contracting Party and used by its armed services provided either that the vehicle, vessel or aircraft causing the damage was being used in connexion with official duties or that the damage was caused to property being so used.

Claims for maritime salvage by one Contracting Party against any other Contracting Party shall be waived, provided that the vessel or cargo salvaged was owned by a Contracting Party and being used by its armed services.]

2.—(a) In the case of damage caused or arising [as stated in paragraph 1] to other property owned by a Contracting Party and located in its territory, the issue of the liability of any other Contracting Party shall be determined and the amount of damage shall be assessed, unless the Contracting Parties concerned agree otherwise, by a sole arbitrator selected in accordance with sub-paragraph (b) of this paragraph. The arbitrator shall also decide any counter-claims arising out of the same incident.

(b) The arbitrator referred to in sub-paragraph (a) above shall be selected by agreement between the Contracting Parties concerned from amongst the nationals of the receiving State who hold or have held high judicial office. If the Contracting Parties concerned are unable, within two months, to agree upon the arbitrator, either may request the President of the Supreme Court of the Republic of Cyprus to select a person with the aforesaid qualifications.

(c) Any decision taken by the arbitrator shall be binding and conclusive upon the Contracting Parties.

(d) The amount of any compensation awarded by the arbitrator shall be distributed in accordance with the provisions of paragraph 5 (c) (i), (ii) and (iii) of this Section.

(e) The compensation of the arbitrator shall be fixed by agreement between the Contracting Parties concerned and shall, together with the necessary expenses incidental to the performance of his duties, be defrayed in equal proportions by them.

[(f) Nevertheless, each Contracting Party waives its claim in any such case where the damage is less than £100. Any other Contracting Party whose property has been damaged in the same incident shall also waive its claim up to the above amount.]

3. For the purposes of paragraphs 1 and 2 of this Section the expression "owned by a Contracting Party" in the case of a vessel includes a vessel on bare boat charter to that Contracting Party or requisitioned by it on bare boat terms or seized by it in prize (except to the extent that the risk of loss or liability is borne by some person other than such Contracting Party).

4. Each Contracting Party waives all its claims against any other Contracting Party for injury or death suffered by any member of its armed services while such member was engaged in the performance of his official duties.

5. Claims (other than contractual claims and those to which paragraph 6 or 7 of this Section apply) arising out of acts or omissions of members of a force or civilian component done in the performance of official duty, or out of acts or omissions of persons locally employed in the service of a force done in the performance of their duties as such, or out of any other act, omission or occurrence for which a force or civilian component is legally responsible, and causing damage in the territory of the receiving State to third parties, other than any of the Contracting Parties, shall be dealt with by the receiving State in accordance with the following provisions:—

- (a) Claims shall be filed, considered and settled or adjudicated in accordance with the laws and regulations of the receiving State with respect to claims arising from the activities of its own armed forces.
- (b) The receiving State may settle any such claims, and payment of the amount agreed upon or determined by adjudication shall be made by the receiving State in its currency.
- (c) Such payment, whether made pursuant to a settlement or to adjudication of the case by a competent tribunal of the receiving State, or the final adjudication by such a tribunal denying payment, shall be binding and conclusive upon the Contracting Parties.
- (d) Every claim paid by the receiving State shall be communicated to the sending States concerned together with full particulars and a proposed distribution in conformity with sub-paragraphs (e), (f), (ii), and (iii) of this paragraph. In default of a reply within two months the proposed distribution shall be regarded as accepted.
- (e) The cost incurred in satisfying claims pursuant to the preceding sub-paragraphs and paragraph 2 of this Section shall be distributed between the Contracting Parties, as follows:—

[(i) Where one sending State alone is responsible, the amount awarded or adjudged shall be distributed in the proportion of 25 per cent. chargeable to the receiving State and 75 per cent. chargeable to the sending State.]

(ii) Where more than one State is responsible for the damage, the amount awarded or adjudged shall be distributed equally among them: however, if the receiving State is not one of the States responsible, its contribution shall be [half] that of each of the sending States.

(iii) Where the damage was caused by the armed services of the Contracting Parties and it is not possible to attribute it specifically to one or more of those armed services, the amount awarded or adjudged shall be distributed equally among the Contracting Parties concerned: however, if the receiving State is not one of the States by whose armed services the damage was caused, its contribution shall be [half] that of each of the sending States concerned.

(iv) Every half-year, a statement of the sums paid by the receiving State in the course of the half-yearly period in respect of every case regarding which the proposed distribution on a percentage basis has been accepted shall be sent to the sending States concerned, together with a request for reimbursement. Such reimbursement shall be made within the shortest possible time, in the currency of the receiving State.

(f) In cases where the application of the provisions of sub-paragraphs (b) and (e) of this paragraph would cause a Contracting Party serious hardship, it may request the [official concerned] to arrange a settlement of a different nature.

(g) A member of a force or civilian component shall not be subject to any proceedings for the enforcement of any judgment given against him in the receiving State in a matter arising from the performance of his official duties.

(h) Except in so far as sub-paragraph (e) of this paragraph applies to claims covered by paragraph 2 of this Section the provisions of this paragraph shall not apply to any claim arising out of or in connexion with the navigation or operation of a ship or the loading, carriage, or discharge of a cargo, other than claims for death or personal injury to which paragraph 4 of this Section does not apply.

6. Claims against members of a force or civilian component arising out of tortious acts or omissions in the receiving State not done in the performance of official duty shall be dealt with in the following manner:—

(a) The authorities of the receiving State shall consider the claim and assess compensation to the claimant in a fair and just manner, taking into account all the circumstances of the case, including the conduct of the injured person, and shall prepare a report on the matter.

(b) The report shall be delivered to the authorities of the sending State, who shall then decide without delay whether they will offer an ex gratia payment, and if so, of what amount.

(c) If an offer of ex gratia payment is made, and accepted by the claimant in full satisfaction of his claim, the authorities of the sending State shall make the payment themselves and inform the authorities of the receiving State of their decision and of the sum paid.

(d) Nothing in this paragraph shall affect the jurisdiction of the courts of the receiving State to entertain an action against a member of a force or of a civilian component unless and until there has been payment in full satisfaction of the claim.

7. Claims arising out of the unauthorised use of any vehicle of the armed services of a sending State shall be dealt with in accordance with paragraph 6 of this Section, except in so far as the force or civilian component is legally responsible.

8. If a dispute arises as to whether a tortious act or omission of a member of a force or civilian component was done in the performance of official duty or as to whether the use of any vehicle of the armed services of a sending State was unauthorised, the question shall be submitted to an Arbitrator appointed in accordance with paragraph 2 (b) of this Section, whose decision on this point shall be final and conclusive.

9. The sending State shall not claim immunity from the jurisdiction of the courts of the receiving State for members of a force or civilian component in respect of the civil jurisdiction of the courts of the receiving State except to the extent provided in paragraph 5 (f) of this Section.

10. The authorities of the sending State and of the receiving State shall co-operate in the procurement of evidence for a fair hearing and disposal of claims in regard to which the Contracting Parties are concerned.

11. This Section shall not apply to personnel employed by an authorised service organisation nor to claims by, or arising out of the acts or omissions of, such personnel.

12. This Section shall not apply to any claims arising between the Republic of Cyprus, Greece and Turkey nor to any claim, except a claim by or against the United Kingdom, arising out of the acts and omissions which take place within the territory of the Republic of Cyprus of the members of a force or civilian component of the Republic of Cyprus, Greece or Turkey.

SECTION 10

1. Where the legal incidence of any form of taxation in the receiving State depends upon residence or domicile, periods during which a member of a force or civilian component is in the territory of that State by reason solely of his being a member of such force or civilian component shall not be considered as periods of residence therein, or as creating a change of residence or domicile for the purposes of such taxation. Members of a force or civilian component shall be exempt from taxation in the receiving State on the salary and emoluments paid to them as such members, and authorised service organisations shall be exempt from taxation on their profits, turnover, commercial or other activities. Authorised service organisations, members of a force or civilian component shall be exempt from taxation in the receiving State on any tangible movable property excluding private motor vehicles, the presence of which in the receiving State is due solely to their temporary presence there. This paragraph shall apply to taxation on such property, whether levied in respect of its ownership, possession, use or otherwise.

2. Nothing in this Section shall prevent taxation of a member of a force or civilian component with respect to any profitable enterprise, other than his employment as a member of a force or civilian component in which he may engage in the receiving State, and, except as regards his salary and emoluments and the tangible movable property referred to in paragraph 1, nothing in this Section shall prevent taxation to which, even if regarded as having his residence or domicile outside the territory of the receiving State, such a member is liable under the law of that State.

3. Nothing in this Section shall apply to "duty" as defined in paragraph 12 of Section 11.

4. For the purposes of this Section the term "member of a force or dependent" shall not include any person who is a national of the receiving State.

SECTION 11

1. Save as provided expressly to the contrary in this Annex, members of a force or civilian component as well as their dependents shall be subject to the laws and regulations administered by the customs authorities of the receiving State. In particular the customs authorities of the receiving State shall have the right, under the general conditions laid down by the laws and regulations of the receiving State, to search members of a force or civilian component and their dependents and to examine their luggage and vehicles, and to seize articles pursuant to such laws and regulations.

2.—(a) the temporary importation and the re-exportation of service vehicles under their own power shall be authorised free of duty;

(b) the temporary importation of such vehicles not under their own power shall be governed by paragraph 4 of this Section and the re-exportation thereof by paragraph 8;

[(c) service vehicles shall be exempt from any tax payable in respect of the use of vehicles on the roads.]

3. Official documents and secret equipment shall not be subject to customs inspection or seizure. Persons having in their custody official documents shall be in possession of a certificate which shows the number of

CONFIDENTIAL

despatches carried and certifies that they contain only official documents. Persons having in their custody secret equipment shall be in possession of a certificate that the item in question is secret equipment.

[4.—(a) A force may import free of duty equipment and goods necessary for the operation of that equipment for the force, or for authorised service organisations or contractors employed by the force or by an authorised service organisation, and reasonable quantities of provisions, supplies and other goods for the exclusive use of the force, its civilian component and dependents or authorised service organisations. Authorised service organisations and contractors employed by a force or an authorised service organisation shall have similar facilities subject to the deposit, at the customs office for the place of first entry into the Island of Cyprus, together with such customs documents as shall be agreed, of a certificate in a form agreed between the receiving State and the sending State, signed by a person authorised by the sending State for that purpose. The designation of the person authorised to sign these certificates, as well as specimens of the signature and stamps to be used, shall be sent to the customs administration of the receiving State.

(b) The exemptions granted by this paragraph shall not apply to non-manufactured articles grown or produced locally of which there is an adequate supply of a satisfactory standard and price.]

5. Members of a force or civilian component may, at the time of their first arrival to take up service in the receiving State and at the time of the first arrival of any dependents to join them, import their personal effects and furniture free of duty for the term of such service. Arrangements shall be made, with a view to avoiding abuse of this privilege, between the receiving and sending States concerning exemption from duty of gifts sent by post to members of a force or civilian component and their dependents.

6. Members of a force or civilian component may import temporarily free of duty their private motor vehicles for the personal use of themselves and their dependents. [There is no obligation under this paragraph to grant exemption from taxes payable in respect of the use of roads by private vehicles.]

7. Imports made by the authorities of a force other than for the exclusive use of that force and its civilian component, dependents and authorised service organisations, and imports, other than those dealt with in paragraphs 5 and 6 of this Section, effected by members of a force or civilian component, dependents and authorised service organisations are not, by reason of this Section, entitled to any exemption from duty or other conditions.

8. Goods which have been imported duty-free under paragraphs 2 (b), 4, 5 or 6 of this Section may be re-exported freely but shall not normally be disposed of in the receiving State by way of either sale or gift except to an authorised service organisation, other members of the same force or civilian component or dependents: however, in particular cases such disposal may be authorised on conditions imposed by the authorities concerned of the receiving State (for instance, on payment of duty and tax and compliance with the requirements of the controls of trade and exchange). The sending State shall comply with reasonable requests of the authorities of the receiving State for the notification of sales or gifts of specified classes of articles under this paragraph.

9. Goods purchased in the receiving State may be exported therefrom only in accordance with the regulations in force in the receiving State.

10. Special arrangements for entry into the territory of the receiving State shall be granted by the Customs authorities of the receiving State to regularly constituted units or formations of a sending State.

[11. The receiving State shall make arrangements so that fuel, oil and lubricants for use in service vehicles and in aircraft and vessels of a force (including aircraft and vessels on charter for the service of a force) may be delivered free of all duties and taxes.]

CONFIDENTIAL

12. In paragraphs 1-10 of this Section:—

“duty” means customs duties and all other duties and taxes payable on importation or exportation, as the case may be, except dues and taxes which are no more than charges for services rendered;

“importation” includes withdrawal from customs warehouses or continuous customs custody, provided that the goods concerned have not been grown, produced or manufactured in the receiving State.

SECTION 12

[1. Members of a force or civilian component and dependents, and authorised service organisations, shall remain subject to the foreign exchange regulations of the sending State, but as regards acts done in the territory of the receiving State shall also be subject to the exchange control regulations of the receiving State in force from time to time.]

[2. Remittances between the receiving State and the State to which a force or authorised service organisation or a member of a force or civilian component belongs shall be freely permitted in respect of:—

(a) funds derived by members of the force or civilian component from services or employment in connexion with their official duties as such;

(b) funds belonging to an authorised service organisation and derived from its recognised commercial and other activities; and

(c) funds derived by members of the force or civilian component or dependents or by an authorised service organisation from sources outside the receiving State, subject to the regulations of the country to which the force belongs;

provided that funds remitted into the receiving State may be freely remitted back only to the country from which they originally came or, with the consent of the authorities of the receiving State, to some other country.]

[3. The preceding paragraphs of this Section shall not preclude the transmission into or outside the receiving State of foreign exchange instruments representing the official funds of a force.]

4. This Section shall not apply to a member of a force or a dependent who is a national of the receiving State.

SECTION 13

1. The customs or fiscal authorities of the receiving State may, as a condition of the grant of any customs or fiscal exemption or concession provided for in this Annex, require such conditions to be observed as they may deem necessary to prevent abuse.

2. These authorities may refuse any exemption provided for by this Annex in respect of the importation into the receiving State of articles grown, produced or manufactured in that State which have been exported therefrom without payment of, or upon repayment of, taxes or duties which would have been chargeable but for such exportation. Goods removed from a customs warehouse shall be deemed to be imported if they were regarded as having been exported by reason of being deposited in the warehouse.

SECTION 14

1. In order to prevent offences against customs and fiscal laws and regulations, the authorities of the receiving and of the sending States shall assist each other in the conduct of enquiries and the collection of evidence.

2. The authorities of a force shall render all assistance within their power to ensure that articles liable to seizure by, or on behalf of, the customs or fiscal authorities of the receiving State are handed to those authorities.

3. The authorities of a force shall render all assistance within their power to ensure the payment of duties, taxes and penalties payable by members of the force or civilian component or their dependents.

4. Service vehicles and articles belonging to a force or an authorised service organisation, and not to a member of such force, seized by the authorities of the receiving State in connexion with an offence against its customs or fiscal laws or regulations shall be handed over as soon as possible to the appropriate authorities of the force concerned.

SECTION 15

A member of a force or civilian component or a dependent shall not be subject to any legislation in the territory of the receiving State relating to liability for compulsory service of any kind.

SECTION 16

In connexion with the matters dealt with in Sections 3, 11 and 12, a member of a force or civilian component or a dependent shall be permitted to make use of any frontier arrangements from time to time in force which apply for the benefit of civilians generally between the [Sovereign Base Areas] and the territory of the Republic of Cyprus.

SECTION 17

The provisions of this Annex shall not be applied in such a way as to frustrate or impair the rights conferred in and under Annex B to this Treaty.

Cumhuriyet

BARALAR VE ÇOCUKLAR

Dr. Fazıl Küçük'e göre şehit sayısı 400'e yakın

Dün kurulan üçlü müşterek komandanlığın bütün gayretlerine rağmen Kıbrısta Rumlar Ateş Kesmiyor

Rumlar tarafından bazıları yakılan Türk köylerinden haber alınmadı

Gürsel "Kıbrısın taksimi bayırh ve laydah olur, dedi"

Erkin: «Kıbrıs'ta sükünün toaessüs etmek üzere»

Bir hafta 45 dakika alacaklar dırtilildi

Lakonia'nın 160 yolcusu öldü

İşçiler, greve devam edecek

Mersin halkı ve esnafı grev yapan işçilere her türlü yardımı yapıyor

Cumhuriyet

Kıbrıs Adasında başlıyana emrgışmalar devam ediyor

KIBRIS ADASINDA İÇ HARB HAVASI ESİYOR

Dünkü çarpışmalar sırasında 1 Türk öldürüldü, 5 kişi de ağır yaralandı

Bir Yunan yolcu gemisi Atlantikte yanıyor, 671 kişinin ökibetleri bilinmiyor

21 gün inönü Kabineyi Bağımsızlar ile kuracağını CHP grupunda açıkladı

Erkin Meclis'te, Doğacak Tehlikeye Dikkati Çekti

DDY Genel Müdürü görevden alınıyor

Lakonia'nın 160 yolcusu öldü

İşçiler, greve devam edecek

VATAN

İNÖNÜ: Kötü haberler alıyoruz
Sunay: Sinirlerimiz çok gergin

Kıbrıs'ta bu sabah dört Türk daha öldürüldü
ONBİNLERCE GENÇ İSTANBUL VE İZMİR'DE MİTİNG YAPTI

İNÖNÜ'NÜN «AZINLIK HÜKÜMETİ» HAZIR
Kabine üyelerinin bu akşam en geç yarın ilanı bekleniyor

İŞÇİLER, GREVE DEVAM EDECEK
Mersin halkı ve esnafı grev yapan işçilere her türlü yardımı yapıyor

LAKONIA'NIN 160 YOLCUSU ÖLDÜ
Kıpti vapurları denizde vuru kazaı emet gördü

ERKİN MECLİS'TE, DOĞACAK TEHLİKEYE DİKKATİ ÇEKİTİ

DDY GENEL MÜDÜRÜ GÖREVDEN ALINIYOR

DEDİ KADU

MEHMET KEMAL'IN TOPRAK REFORMU

20 Ocak 1964

Milliyet
Halk Gazetesi
KURUCUSU: ALİ HACI KARACAN

BUGÜN 8 SAYFA 25 KURUS

Her Aşkıyla
APARTMAN DAİRELERİ
CAZİP PARA İKRAMİYELERİ
TÜRKİYE KREDİ BANKASI

CUMA 27 ARALIK 1963

KIBRIS'TA

TÜRK ALAYI KIBRIS'TA KORUMA

ÖZEL SURETTE GÖNDERDİĞİMİZ
ÖMER SAMİ COŞAR LEFKOŞA'DAN BİLDİRİYOR

İngiltere, Amerika endişeli

NATO Konseyi dün toplanarak Kıbrıs Birliğinin görüşleri ve kararları hakkında bir karar almıştır. İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri, NATO Konseyi'nin kararını desteklemiştir. Bu karar, NATO üyesi diğer ülkelerin de Kıbrıs Birliği'ne destek vermesini gerektirecektir.

ANKARA'DA BİR SENATO Heyeti Kıbrıs'a Gidiyor

Erkin, İnaltır generalinin Yunan Birliğine, Kıbrıs'ta demokratik bir yönetim kurulmasını istediği bildirildi.

görevine başladı

Uçlu harekât ile Adada sukûnet sağlandı

YURTTA

Tural, Birlikleri dün teftiş etti

2. Ordu Komutanı, «Her zamankinden daha sâkin ve daha kuvvetliyiz» dedi

21 Ocak 1964

Milliyet
Halk Gazetesi
KURUCUSU: ALİ HACI KARACAN

BUGÜN 8 SAYFA 25 KURUS

PROF. DR. ALİ ŞEKİHO SAVLI
Çocuk Bakımı

PERŞEMBE 26 ARALIK 1963

Jet filolarımız Kıbrıs semâlarında uçtu

Kıbrıs Birliğimiz Türk kesimine girdi

Donanmamız Akdeniz'de Mersin'e doğru açıldı

MÜDAHALE ETTİK ... VE ATEŞ KESİLDİ

ÖMER SAMİ COŞAR LEFKOŞA'DAN BİLDİRİYOR

Rum polisi, 500 Türk'ü rehine olarak götürdü

Görsel'in 5 Devlet Başkanına mesajı

Makarios protesto

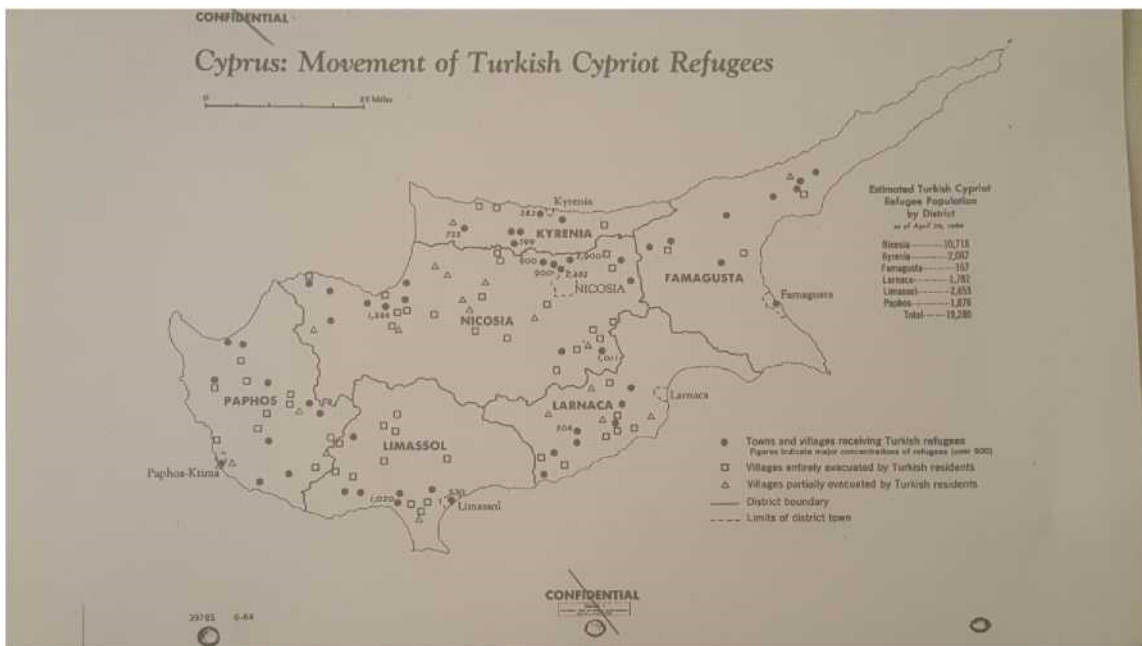
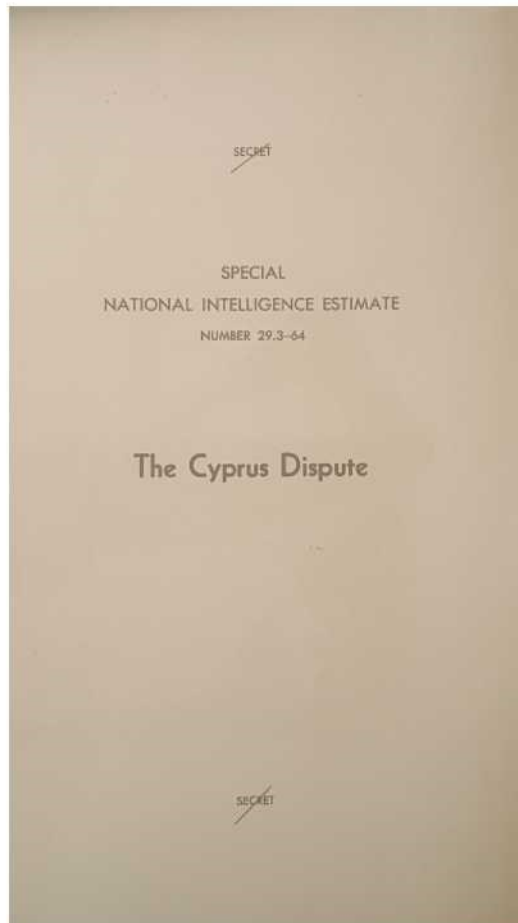
MÜDAHALEMİZİN HUKUKİ DAYANAĞI

ASKERİ HAREKAT BÖYLE OLDU

Esterinden zorla alınan kadınlar ve çocuklar, dikeleli tellerle çevril bir kampa kapatıldılar

EK 25: Director of Central Intelligence, United States Intelligence Board, US. Special National Intelligence Estimate Number 29.3-64.”, NO 2, 19 Haziran 1964,

9. Both the UN Secretary General and the powers concerned recognize that the peace-keeping force will be needed on Cyprus for more than the three months authorized. The UN force has had difficulty in establishing order, and the present tenuous equilibrium could be upset at any time. UN mediator Tuomioja has been unable to devise any proposals for a realistic settlement. Though he seems personally inclined toward enosis, he apparently feels it inappropriate for him to recommend the dissolution of a UN state. If the recommendations of the UN mediator are not satisfactory to Makarios, the latter may take the Cyprus controversy to the UN General Assembly where he obviously counts on diplomatic support from the Soviet Bloc and the nonaligned nations.

10. The possibility of Greek-Turkish clashes over Cyprus has aroused concern in NATO, but Secretary General Stikker has so far been unable to move the two sides closer together. NATO intercession is not likely to prove effective in promoting a settlement, though the psychological effect of NATO membership probably tends to inhibit an outbreak of Greek-Turkish hostilities or limit any clash that might occur.

~~SECRET~~

5

~~SECRET~~
~~CONTROLLED DISSEM~~

✓ SNIE 29.3-64
19 JUNE 1964

SPECIAL
NATIONAL INTELLIGENCE ESTIMATE
NUMBER 29.3-64

The Cyprus Dispute

Submitted by the
DIRECTOR OF CENTRAL INTELLIGENCE
Concerning the
UNITED STATES INTELLIGENCE BOARD
As indicated overleaf
19 JUNE 1964

APPROVED FOR RELEASE
DATE: DEC 1999

~~SECRET~~
~~CONTROLLED DISSEM~~

Nº 2